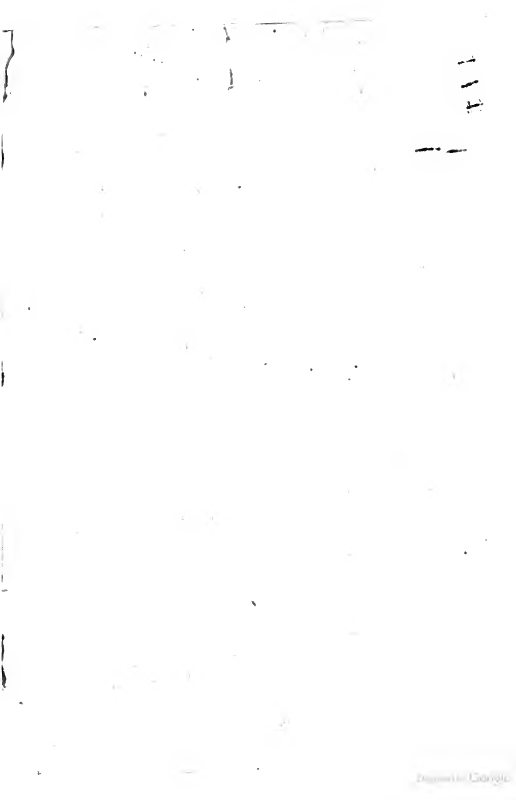
image
not
available

EPISTOLAE

amanati lucensis dicti

IACOBI PICOLOMINI

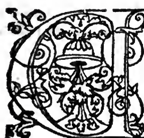
Cardinalis Papiensis elegantissimæ, rerũq; reconditarum refertissimæ, necnon uariis historiis uberti Scatentes una cũ luculentissimis Cõmẽtariis res gestas sui tp̃ris cõtinẽtibus, nup̃ imp̃ssæ. Pręterea multa alia scitu dignissima, quę hactenus in aliis primo impressis

desiderabant̃, nuperrime summa diligentia ab Archetypis ipsius Authoris accepta, & suis locis addita, Lector studiosissime lubens legere poteris.

IACOBVS PICOLOMINVS CARDINALIS PAPIENSIS INCLYTO GEORGIO CARDINALI RHOTOMAGENSI. S. D.

Ollegi nuper relliquias meas Commentarios scilicet: & Epistolas: quas olim scripserã: ut tibi utrũq; opus dicatũ appareat. Nec pœnitebit: ut arbitror legere: Non tam ob stili spem q̃ ob temporũ uarietatem: Alter tamen: sicut mihi uisus est laudẽ parare: ita quoq; altera peperit nomini Gallico amplitudinem Regni. Scribẽdo equidem acrior interdum quibusdã uisus sum quod damnarẽ quæ publicis moribus officerẽt: dum ipsi ĩdulgerent sibi nimis: qui plus ualebant. Sed poterã hac molestia carere nisi cã mihi psonam aut tribuisset natura aut Fortuna cõfirmasset: quæ aberat ab omni adulationũ specie. Cũ tamẽ & tacere in communi causa & loqui sæpe iuxta delictũ aut periculum foret. Ceterũ nihil unquã malui q̃ quod alii pleriq; dum noluerunt: eo peruentũ sit: ut pecuniç plurimũ: dignitatis uero minimũ retineatur: Quare meorũ scriptorum æditionẽ distuli: ne mortuus adhuc molestus in uiuentes existimarer: de quibus bona fide mereri bene uolebã. Sed nunc tempus idoneũ nactus negligere occasionem ex re amplius non putaui. Quoniã libertate Gallica per Italiã cõstituta: fructus capitur uberrimus: Quod & res multç sint præclarissime gestæ: & uictores uideantur esse: qui longius a periculo nõ fuerunt. Sequestres enim facere cõsueuit Deus uictoriarum Gallos: qui opibus: armis: equis: uirtute: concordia abundãtes prouocari nõ possunt impune: & cũ supiores fuerint: humanitate uincũtur: benigni: hospitales: liberales. Verũ Tu in omni tam inclytç gentis decore præcipuus haberis: q, sapientissimus Rex maximas Regni curas in te ĩclinet: quẽ sit a pueritia exptus fidelissimũ custodẽ in omni fortuna: quç fuit illi sæpe uaria: & casibus insignis: & amicũ nũc ĩtelligat inter ardua laboris minime fugientẽ: cũ uigiliç nullæ fatigẽt: nec auctoritas corrumpat animũ: aut insolentẽ uspiã faciat. Inde in omniũ ore uersatur uerissima cõfessio: post Regẽ ĩ Gallia esse nihil Rhotomagẽse præclarius: opportunius: melius: prudẽtius: firmius. Sed ne de te plura de quo infinita possunt: uidear nũc dicere: fuit ratio illa quoq; huius editiõis præcipua: q, ĩcurrit in põtificatũ Iulii Secũdi: quẽ olĩ a patrui fœlicis memoriæ Sixti dignitate cõparare sibi cernebã oĩa spei ac splẽdoris plẽa: ut aliquãdo is esset: cuius ĩuicto aĩo culmẽ Romanũ reflorescerct. De subsellio igitur tecũ ago: ne meorũ scriptoꝝ me pœniteat: q ea

cũ tua laude cõiuncta esse uelim : & dum in administratione amplissima uersaris:plane speres fore:qui tuam quoq; æternam memoriam litteris cõscerent. Quippe unus es :qui fœlicissimum efficis Regem :in quo omnia uirtutis lumina diuinitus accensa:tanq̃ ignem uestalem custodis : & in religionem uertis:ut qui incolumitatem rerum amant:nihil magis contendant uotis a Deo:q̃ ut Rex uiuat:& tu possis quæ potes amplissima diu.

VALE.

ALEXANDER MINVTIANVS STEPHANO PONCHERIO PARISIENSI EPISCOPO VIROQVE INTEGERRIMO .S.D.

Monumenta Iacobi Cardinalis Papiensis olim disiecta: & nunc sūma industria perquisita:& ad temporum rationem in ordinem redacta amplitudinis quoq; tuę pręsidio eo audacius communiēda duximus:q; ipsius auctoris manes ad superos excitati in inclyti Georgii Cardinalis Rhotomagensis sinum confugerunt. Verebantur.n.q; paulo liberius de temporibus suis loquerētur:ne per importunum uiatorem ad seuerioris alicuius subselli censuram sisterentur Sed in primis ad hoc me impulit tui ꝓmerendi occasio:si in nostra hac ędítione augustissimas Rhotomagēsis pręsulis laudes celebrarem:quem tu ipse tanq̄ presentissimum numen & ueneraris & colis:cuiusq; diuinam in gerendis rebus sapientiā cotidie dum hic apud nos esses prędicabas & extollebas. Neq; aliud existimo Vir optime q̄obrem doctos uiros tua tanta familiaritate dignaris:nisi ut munifica tua humāitate prouocati Ludouici Regum maximi & Rhotomagensis:quo post tantā maiestatē nihil in tota Gallia excelsius eminet res gloriosissime gestas celebrent:& in posteros scriptorum monumentis diffundant atq; propagent. Sed longe secius q̄ cogitaram euenit. Nam qui sperabam tibi gratificandi facultatem mihi datam:in tanti Principis eternales Laudes ingressus pedem refero:ac rei magnitudine deterritus consilium muto. Ita.n.magnifica se mihi omnia optulerūt:ita sublimia sese ostētarunt ut tātis conatibus ingenioli mei uires impares esse sentirem. Et.n. ut omittam generis claritatem:quod diu in Gallia uelut fulgentissimum sydus reluxit:id omnium uirtutū iubar in eo semper emicuit:ut uel excellentissimi ingenii aciem facile perstringat. Quis.n.aut in aduersis cōstantiam:aut in secundis modestiam digne dixerit? Quis in uerbis fidem & synceritatem:in consiliis maturam celeritatem:in gerendis rebus diuinā sapientiam laudauerit:quibus egregiis uirtutibus effectum est:ut Rex sapientissimus totius regni sui procurationem illi demandauerit: & thesaurorum omnium custodiam & dispensationem crediderit. Et cum ipsius cōsiliis ita acquiescat:ut eius nutu cuncta regi uideantur: is tamen in tāta sua potestate satis abunde habet:si probus frugiq; ab aliis cognoscatur. Et quæ tanta unq̄ fuit frugalitas:quæ tanta continētia:quæ cum hac conferri possit? Cui cum per potentissimi Regis indulgentiā Lautissima sacerdotia:quibus pp antiquam gentis religionem Gallia ē ornatissima liceat possidere:unico tantum contentus fuit; quo & cardinalatus digni

tatem cum mediocritate sustineat:& præter cæteros in quibus aliquid nobilitatis eluceat:non multum se extollat:adeo a tenera usq; ætate propositum hoc constantissime tenuit:non immodicis honoribus homines Illustres fieri:sed uirtutibus Principum nomen clarescere:immortalitatiq; optime commendari. Sed ut ad ea: que ad nos ipsos attinent propius diuertam:quis huius clementissimi patris immortalia erga nos beneficia commendabit:cum trepidante patria iminentē direptionis & militaris licentiæ atq; libidinis procella sola auctoritate de ceruicibus discussit: adeo ut quæ antea rapinis & cædibus patebant:biduo tuta & pacata reddiderit? Et non iustius eum patriæ parentem nuncupabimus ipsius clementia seruati:Regi q; potentissimo cotidie magis commendati:q̄ Syracusani Marcellum:a quo fuerant euersi patronum nuncuparunt: & in perpetuum habuerunt? Sed clarius quanta nos pietate complecteretur:ostendit:cum ab inuictissimo Rege impetrauit ut quando per se(id quod maxime optabat) Mediolanēses suos regere non liceret:q; totius Regni Gallici curas in se inclynatas uideret::per carissimum ex fratre nepotem id efficeret:existimans nos presenti sua tutela non penitus orbatos:si per Carolum summę indolis & certę spei iuuenē regeremur. Habuit tāta erga nos pietas optatum exitum. Nā ubi Illustri. hic Princeps nostrę fluitantis nauis gubernaculo admotus est:nihil prius duxit:q̄ ut in aliquem tutū & tranquillum portum nos dirigeret. Proinde ea seueritate:quę coercendæ audaciæ neccessaria uisa fuit:gladiorum licentiam quę in tanto rerum motu conualuerat:in primis compescuit:ita ut qui antea uel sola nocēdi libidine gladios in uulnera & cædes intentarent: etiam a quibus fuissent grauissime offensi uel uerbo ledere non auderent. Factiones si quę erāt extinxit:cum diuinitus ab illo est procuratum: ut tam troes q̄ tyrii nullo discrimine esse lætarentur. At boni ciues:& qui pacatum rerum suarum statum cōcupiuerant:ueram sibi libertatem datam ac solidam bonorum suorum possessionem restitutam inuicem gratulātur. Iam certatim quisq; suas opes ostentat:precioso apparatu ædes exornant:matronarum cultui ita indulgetur:ut qui carpentis eas per urbem gestari uideant:totidem reginas esse existiment. Quæ quidem felicitas & si indulgentissimi Regis iussu nobis contingat:cōtinentiæ tamen Caroli:quem uices suas hic obire uoluit magna ex parte acceptam referimus:& ne regēdis imperio populis & pabis artibus tātū aptus putaretur:in proxima hac expeditiōe aduersus Bētiuolos & opibus & consiliis prepotentes:quid in militari disciplina ualeat:q̄tusq; in armis assurgat:ut uniuersa nunc nouit Italia: ita litterarum monumentis posteritas nō silebit Hanc tam honestam prefecturam ne

tanto Iuueni præstitisse uideretur:quia Illustris:quia nepos:quia sibi di lectus esset: ecce Amplissimi Senatus qui sua sapientia totam Italiam regere & administrare posset te moderatorem statuit:quem non tanta generis claritas:non ambitio:non diuitiarum magnitudo illi cōciliauit:sed nuda ueritas:syncera fides:singularis probitas carum effecit:ubi audiendo:respōdēdo: & statuendo te ita exercebas:ut necessarijs usibus uix uacare posses: Cuius desyderium deuotissima tibi ciuitas prorsus non ferret: nisi permittente Christianissimo Rege Iafredum Caroli reliquisses: qui in Sanctissimo hoc Senatorū ordine uice tua fungeretur. Is & enim ingenij promptitudine: & uitæ puritate Iusticiā quā de celo reduxeras: apd nos tuetur & seruat. De quo quidē uiro ut paucis multa cōplectar: Ita amplissimū hūc ordinē moderat: Vt Stephani Pōcherij uiri sanctissimi dignissimus successor uicarius habeat. Suscipe Igitur pater Opt. nouos hos cliētes:qui & si maximi pricipis præsidio se tutos putēt:patrocinium tamen tuum affectarunt. Cognosces eos acerrimam temporum fuisse limā:& nullam timuisse inuidiā dum summa libertate de magnis Principibus censuram agerent. Tempora uero Pij:& pauli cōmentarijs ita sunt complexi.ut præsentem Italiæ statum posteritatis oculi quodāmodo subijcere uoluerint:cum interim ad externas gentes diuertēdo:earum mores: & instituta declarēt:Atq; obiter i Boemia quædam hereses a qbus excitatæ:quibus studijs adauctæ:quomodoq; extictæ fuerint:exponit:quæ omnia cognouisse illis narrātibns haud erit ingratum. Vale Decus & præsidium bonorum omnium: atq; Alexandro tuo qui se tib. totum addixit patrociniū denegare nolis. Mediolani. M.CCCCC.VII Idibus Ianuarij.

Iacobus Volaterranus Secretarius & Prothonotarius Apostolicus: Lectori Salutem.

Ardinalis Papiensis: cuius non tam uitam: q̄ uitæ illius cursum describimus: Iacobi nomen Patris uoto adeptus est: Lucæ clara Ethruriæ ciuitate: Amannatorum familia non ignobili honestis parentibus genitus. Prima litterarum rudiméta puer in oppido Písciæ Lucen̄ dioecesis didicit. Florentiæ uero iam adolescens sub Carolo & Leonardo Arretinis Poeticæ & Rhetoricæ operam dedit. Ad finem Iubilei sedente Nicolao Quinto Pont. Maximo: Romam se contulit: & a Cardinale Firmano in Secretarium est ascitus. A Calixto deinde tertio: qui Nicolao successit: eodem Secretarii munere ornatus: apostolicorum diplomatum scriptor effectus est. Calixto defuncto: assumptus ad Apostolatum Pius Secundus: ad eandem Secretariatus dignitatem ipso die assumptionis Illū nec postulantem nec opinantem uocauit. Biennio post Ecclesię Papiensi prefecit: ac paulopost ad Cardinalatum assumpsit. Dilexit enim Illum unice Pius: tam pp elegās eius igenium & bonarum litterarū peritiam ac dexteritatem ad quæq; obeunda: q̄ propter manuum puritatem: quas toto uitę suæ tépore ab omni corruptionis genere imaculatas seruauit. Defuncto Pio: cui Paulus Secundus successit: habitauit ad Tyberis ripam modicis ædibus: sed multa hilaritatis gratia & aeris salubritate conspicuis. Secedebat aliquando æstiuo tempore in Ethruriam apud Senenses: cum quibus propter Sanctissimi Patris Pii memoriam libenter uiuebat. Vbi & prędia & domos sibi parauerat. Biennio ante obitum: Lucensi Ecclesię præfectus fuit: ad quam uisendam profectus: hisdem honoribus receptus est quibus Pont. Max. Siquando Lucam diuerterunt recipi cōsueuere. Census Illi Sacerdotiorum fuit ad modestiam dignitatis. Quorum aceruos non quæsiuit modo: sed in aliis uehementer detestabatur. Vir certe fuit magni ingenii. Ac si ei aliter mori cōtigisset maioris consilii habitus. Manu dexter ad oīa ad quæ intendebat animo. Elegantis & magnæ doctrinæ: atq; in scriptis suis non minus sententiarum grauitatem q̄ ornatum ostēdens. Frequenter scripturę sanctę uerbis de industria utebatur: utpote quę sorti & dignitati suę conuenire plurimum existimabat. Scripsit Pont. uitas quæ uel emulorum malignitate deperditæ sunt: uel forte (quod uelit Deus) in aliud tempus seruatę. Scripsit Cōmentarios a Pii pfectione Anconam dum in Turcos expeditionem pararet: usq; ad obitum integerrimi Patris Cardinalis Caruaialis. qui annorum fere quinq; historiam continet: omnium uidelicet quæ ubiq; memoratu digna inciderūt. Scripsit epistolas multas tam otii ad alendum ingenium: q̄ negotii causa ad Amicos: a me in hunc diem su

pra sexcentas magno labore & cura collectas. Scripsit uersus magis argu tos q̃ suaues. Eiusmodi tamen: ut facile quilibet nō malignus interpres in genii ipsius praestantiam possit agnoscere. Initio Pont. xysti quarti Pont. Max. Perusinam & Vmbriam prouincias secunda fama administrauit. Bi ennio ante obitum Tusculanae Ecclesiae titulo honestatus est: cum prius in ter Presbyteros coaptatus: sancti Chrysogōi titulū habuisset. Testamenti pars prima: quae funeris rationem tantum cōtinet: inter ipsius scripta reper ta: nec: ut uideri licet: emendata. Ineunte autem nono anno xysti Pontifica tus in Vulsiniēses tridui iter ab urbe Roma secessit: aestiui aeris uitādi gra tia: sicuti quolibet fere anno consueuerat. Cum uero quartanae morbo ali quantulum laboraret: ad depellendum flemma quod inhaeserat stomaco: ignobilis cuiusdam Picentis Medici consilio: accepit helleborum: male: ut creditur: ab illo temperatū. Quo hausto: altissimo somno correptus: minus dici spacio: in oppido Laurēto tertio idus septembris mortali uita excessit. Anno aetatis suae septimo & quinquagesimo. Magnae uirtutis patri hic uitae exitus fuit. Corpus eius Pont. & Patrum decreto in urbem relatum: pro sequente familia: & in aede Augustiniensium marmoreo sepulchro cōditū. Funus de more celebratum. Supellex eius omnis iubente Pont. argen tum: prediola: & domus uendita. Nonnulla xenodochio sancti Spiritus elargita. Aureorum octomilia tantum domi & apud Mensarios inuenta: & Pontifici numerata. Vestis sacra & uasa nōnulla argentea sacri usus apo stolico sacrario dicata. Sed ut bona ipsius omnia multis distributa: & quasi sub hasta uendita: paruo tempore cōsumentur: ita eiusdem scripta. Iam plu ribus grauibus & eruditis uiris nota: indies celebriora erunt. Nec ullo un quam tempore interibunt. Vale Lector. Mcccclxxviii.

Iacobus tituli Sancti. Chrisogoni. S.R.E. Presbyteri Cardinalis Papiensis ad se ipsum de Cardinalatu suo.

AD Cardinalatum uocatus es o Papiensis: dignitatem in ecclesia celebrem: si feratur ut debet. Circumsonant nūc auribus tuis gratulantium uoces. Curritur ad blādimenta fortunæ. Hi te magnum. Illi fortunatum prędicant. sunt qui repromittant maiora. Iucundæ gratiæ omnes: formandę menti nemo inseruit. Intenditur suis non amici bonis. At tu inter hæc fortis: si maxime his frontem aperis: claude aures & uultu excipe eorum dicta non corde. Vanæ loquuntur unusquisq; ad proximum suum: & linguis dolose agunt. Suntq; molliti illorum sermones super oleum: & ipsi iacula. Redi ad te ipsum semper: & audi spiritum rectum: qui innouari debet in uisceribus tuis. Non fallet ille te: sed dabit pręcepta salutis: quæ institutam ad publica dignitatem in publicis continebit officiis. Ea uero huiusmodi sunt: ut suscipias ante oīa timorem Domini: & illum oībus diebus uitæ tuæ custodias. Est.n. initium sapientię. Est auriga fidus: qui excipiens cogitationes nostras: & linguam: ad exitum salutis perducat. Loquitur Ecclesiastes. Qui timēt dominū præparabunt corda sua: & in conspectu illius sanctificabunt animas suas. Sine illo nec salutare consilium est nec in aduersis robur. Pondere timoris tanq̄ anchora sistitur mens. Quin: & lingua præsertim nil habet si frena domini non tenent: non incitant: non circumagunt: quocunq; est opus. Non uos estis qui loquimini inquit Saluator: sed spiritus patris uestri: qui loquitur in uobis. Hic uero spiritus nisi cum timore in uobis nō habitat. Super quem requiescam ait nisi super humilem: & quietum: & trementem uerba mea? Actionum utiq; nostrarum eadem ratio est. Inanes sunt atq; inutiles cum dono hoc carent: uelut arbos: cui succisa est radix: sic opus hominis a quo illud abest actutum arescit. Ergo accedens ad nouam hanc Dei tui seruitutem: sta iuxta uerbum scripturæ timens & tremens. Et ad eum dic cum Propheta. Confige timore tuo carnes meas quia firmamentum es timentibus te: & oculi tui super metuentes nomen tuū. Hoc sancto initiatus decreto: sine gratia non eris in reliquis. Crede quoq; hūc: in quem uenisti gradum: nō tam honoris nomen habere q̄ oneris: nec tam otii q̄ negotii locū. Reprimet hæc cogitatio efferentem se animum: & leuiora faciet quæcūq; sunt grauatura. Ad sana etiam consilia animum pręparabit. Si aliud esse Cardinalatum putas: erras uehemēter. Quicquid hic est: labor est: & dispēsatio christi: non quies aut imperium. Auxsti ministerium dei: augenda pa

riter humilitas eſt ac:patiētia. Sanctum miniſterium hoc a te exigit. Dicēs dominus qui mihi miniſtrat me ſequatur hoc uidelicet dicit: Sicut humilior ego & patior ſic tu humiliare: & patere. Collati honores ſi delectant: nō cōtriſtent honorum opera. Nil magnum Cardinalatus ex ſe habet: occaſionē laudis affert non laudem: Tantuſq; ipſe eſt: q̄ta illius eſt uirtus: qui cum ſubſtinet. Clarus: ſi tu dignus gloria: ſine honore: ſi uita eſt contēptibilis. Non facit cathedra ſacerdotem inquit chriſoſtomus: ſed ſacerdos cathedram. nō locus ſanctificat hominem ſed homo locum. Non omnis ſacerdos ſanctus: ſed omnis ſanctus ſacerdos. Qui bene ſederit ſuper cathedram: honorem accipit Cathedræ: qui uero male iniuriam facit Cathedræ. Ideo malus ſacerdos ſacerdotio ſuo crimen acquirit non dignitatem. Contende ergo q̄ta potes ſolertia ut inane non ſit quo nunc gloriaris: nec ſupercilii pabulum habeat ſed recti officii. Pugna contra ſuperbiam quia ex diabolo eſt: Et audi gentilem hominem: a quo puer es inſtitutus: licet. n. ſine chriſto ſit ſine ſenſu bono tamē non eſt. Equidem inquit ut honore dignus eſſem primū laboraui ſemper. Secūdo: ut æſtimarer. Tertiū mihi fuit illud quod pleriſq; primum eſt: ipſe honos. Recte uir ſapiens rerum nomina non ante tulit rebus idem quoq; octingentos iam dicit ciues fuiſſe uſq; ad ſua tempora: qui aſſecuti Conſulatum Romæ eſſent: ſed eorum uix decimam partem repertam dignam gloria: nec hoc quidē iniuria. Attenditur. n. quod extra arridet oculis, quod eſſe intra & primum pendi oportet negligitur. Tu ergo tene ſemitam rectam: & honorum uocabula cū honoribus iunge: cogitans non quid ſed a quo: non q̄tum: ſed cuius gratia es aſſecutus. Inſtrui per ſingula nō eſt operoſum: modo preſtare te dignum Cardinalem uelis. Qua id fiat ratiōe habes i̇ p̄mptu. Velle eſt opus aiebat Socrates. Quibus hominibus pſuaſum eſſet: ut nihil mallent ſe eſſe q̄ bonos uiros: iis reliquam facilem eē doctrinā. Pauca & prima de multis hęc ſunt: quæ cōmemoro. Volūtas & ſtudium porriget reliqua. Sed addam aliud: in quo eniti toto ſtudio debes ut q̄tū uidelicet antecellis loco tantum & meritis pręſtes. Laudata poteſtate nihil utilius: nihil quod infra poſitos ad reuerendū: parēdū: & ad ſuſcipiēda honorū operum deſyderia fortius animet. Diuinitatis non humanitatis putant populi quod ſupra ſe uident: & magna admirantes ęquanimiter patiūtur duci quocūq; eſt opus. Ea res q̄tum publicis proſit nemo ignorat. Exēpla attendimus omnes magis q̄ præcepta: nec eſt in quo peccent grauius mali Eccleſię principes: q̄ q, in imitationem ſui reliquos trahūt. Induēdus ergo nouus eſt homo & noui ſenſus formandi: qui iuxta Platonē plus a cęteris hominibus differant q̄ uiri a pueris. quę poterāt priuato forſitā indulgeri non indulgebuntur publicā perſonam tenenti. Cum dignitate creſcūt

crimía:i magna fortũa inq̃t Hiſtoricus. Minima licẽtia ẽ:neq; ſtuderẽ:neq; odiſſe:ſed minime iraſci decet. quæ apud alios iracundia dicitᷣ:ea in iperio ſupbia atq; crudelitas appellatur. Relinquẽdæ ſunt tibi delectationes antiquæ. Omittendę euagationes quottidianę. Raro niſi cũ expedit:pducẽda in publicũ hæc dignitas eſt. oblata.n. frequenter uulgi oculis uilet. Secretũ & raritas æſtimabiliorẽ illã reddit. Inſtituẽda eſt uita ſeuerior:& uitæ adiũgenda maior religio. quod i aliis eſt mediocre:id in te eẽ cumulatũ oportet: cõtinuũ:& cõſtans. Opus bonũ pprĩũ tuæ pfeſſionis appareat. Os uero: quod euangelio eſt conſecratũ:nil habeat turpe:aut uanũ:aut multũ. in eo pſonet ſemp uerbũ dei:& ſicut turpe ſibi Iure cõſulti putant ſine lege loqui: ita tu icõueniẽs uerbũ crede:quod caret ſcriptura. Cãtato cũ ppheta quottidie:q̃ dulcia faucibus meis eloquia tua ſup mel ori meo. Nulla porro intẽperati animi in te ſigna appareant. non libido:non luxus domeſticus:caſtigata ſint ad unguem ſingula. Corpis tui is ſit cultus. is ueſtitus familiæ. ea frugalitas menſę. Illa mediocritas totius ornatus:ut qui hęc intueantᷣ:ſacerdocio digna exiſtimẽt:& benedicant opibus tuis. Multũ hęc cura miniſteriũ noſtrũ cõmendat. Nihil.n. ad laudẽ uel ad detractionem tam obuium eſt:q̃ exterior ſpecies. In qua eo diligentius eſt uigilandum:quo difficilior eius eſt moderatio. Magnum inquit Cicero:ẽ tueri perſonam Principis in re publica:quæ nõ animis ſolum:ſed etiam oculis debet ſeruire ciuium. Innocentiæ quoq;:& Integritatis:& magnitudinis animi:& beneficentiæ ſtudiũ ſuſcipe. Actiones tuæ dignũ in domo Dei famulatũ oſtendãt. Illa ẽt diligentia nõ hẽatur in ultimis:ut pateat omnibus domus tua:& faciles ſint acceſſus ad te. Audiendi nõ ſis impatiens:nec accelerata attentio. Bñigna dentur reſponſa. Conſolationẽ capiant q te adeunt. Nemo triſtis diſcedat. opera uero non ſegnius ipendenda q̃ offerenda. Tibi.n. (ut ſcriptũ eſt) derelictus eſt paup. orphão & pupillo tu eris adiutor. Labor nullus moleſtiã hẽat. Eſſe te tunc Cardinalẽ puta:cũ aut egeti pium aliqd pręſtas:aut publicũ curas. Hæc ſi pp gloriã in gẽtilitate olim fiebant:qdni tu in chriſtiana uita pp Deũ id agas? Addi ad hæc præcepta poſſent plurima dignitati tuę cognata:ſed ea p te noſces:ſi (ut dixi) adiungere honori onus ẽt uoles. Quæ dico:magis eo ptinẽt:ut ſanũ aliqd iter multa noxia repat:q̃ ut abſoluta uitæ forma tradatur. Vigila Papieñ:& eſto ſobrius:& non careãt dies tui & noctes recordatione bñficii accepti. Anni prętereunt:& mors appropinquat. Pugna:ut hęc tanti oneris ſpecioſa ſarcina:ſicut corpus grauat:ita nõ opprimat aíam. Dñs Deus ſit in corde tuo ſemper:& qñ uicariatui ſuo membrũ te addidit:ẽt pſtet:ut collaborare ad cõmunẽ ſalutẽ utilter ualeas.

Leodriſio Cribello Mediolanenſi.

Pigramma tuum libens accepi & libens perlegi: gratias tibi plurimas agens: quod & antea episcopalem: nunc Cardinalarem dignitatem musis tuis prosequeris. Sunt hęc amantis animi signa: sunt & congratulantis cordis indicia. Dilexi semper te merito: & diligam q̃diu in me sensus hominis erit. Epigramma uero ipsum omni suauitate est plenum. habet splendorem in uerbis: uim in sententiis. in ipso uero orationis contextu eam facilitatem omnium rerum: ut sępe pontifici dixerim nullam elegiam temporis nostri aeque mihi placere ac tuam. Seruabo igitur hos nouissimos uersus & caeteros: quos conquirere undiq; potui in laudem ingenii tui: & in conciliatores perpetuos beniuolentiae nostrae. Laetaris mi Leodrisi hoc meo Cardinalatus honore. Vera ē lętitia tua: nec sine causa suscepta. tua est. n. quaecunq; est mea accessio: nec minus amicis q̃ mihi geretur hic pileus. utinam sic bene promerendi occasiones se dent: ut ego illas semper auide arripiam. iam musae ipsae hoc antea essent expertae: nisi quod capere eas decebat interuertisset Mars importunus. Erit aliquando dies cũ quietos nos sinet: & pro tuba fistulam licebit audire. Apologia tua: cuius ad nos partem misisti: monstrata pontifici est: & ab his qui uiderunt laudata. Mihi certe satisfacit abunde: & tibi gratias ago quod non passus sis de possessione tua Poeticam pelli. Respondetur prudenter: conuincũtur uere argumenta aduersarii: & musarum ueneranda proferuntur mysteria. Perge suffragio meo & ad calcem usq; perducito. Ex primis me futurũ polliceor: q codicem domi habere: & usq; uelim perlegere. Praesul Ancõitanus q̃tum intelligo: omnia cõprobat. Id illi mõ est durũ quod in dialogo introductus: homini amicissimo Coepiscopo ueronẽsi cogit̃ asperius respõdere: sine causa certe haec curans. Tua. n. sunt argumenta illa nõ sua: & cõmenticia haec disputatio offendere amicũ nõ potest. Tu nihilominus rei cõmuni intende: & beneficiũ pręsta litteris nostris: gratũ uiuentibus: utile & iucundũ his q nobis succedẽt. Saluere iubebis nomine meo Praesulẽ Mutinẽsem: Angelũ Acciaiolũ: & Ciccũ Simonetam bene de me semper promeritos. Vale.

Antonio Miglorino Nouemuiro Libertatis Florentinae.

Eo chirographo cum scribi ad te postules: cur tu quaeso alieno ad me scribis? Maiores non tibi sunt occupationes q̃ mihi. Mihi quoq; non minor est ex manu tua iucunditas: q̃ tibi ex mea. Inepte inquies scribo: ineptus & ego ex apto sum factus. Olim litterę meę compositione sua ridebãt. Nunc inquinauit eas curia haec nostra. Ingenio: quod deterius ē: idem euenit quod manui. Cum ergo tuos apices nouero: meos tu uicissim intereberis. Volo ut utriq; uel admirandi sit: uel ridẽdi parrõ. Grata mihi fuit epistola tua: grata humanitas. Nec certe te aliũ cerno q̃

omni tempore fueris. Fuiſti mihi ſemper amicus:& uſq; in pręſentem amor
continuat. Si quem uere puto gratulatum eſſe hoc noſtro honore: in primis
mi Antoni te puto. Hoc ſi taceres per me intelligerem: ſi negares non cre
derem. Eum: qui te amat neceſſe eſt ames. Gratulanti amico tuis rebus ſe
cundis: opus habes gratulari tu ſuis. Cardinalaris hęc dignitas poſſeſſione:
mea dicetur: uſu uero tua: & eorum qui mihi ſunt beniuoli. Non extulit me
ſpiritu ullo ſuperbiæ: non obliuioſum fecit: aut contemptorem amiciciæ ue
teris. Diuinę pietati illam aſcribo non mihi. Illi acceptum refero quicquid
in me contulit Apoſtolica ſedes. Memoria tenere te dicis dixiſſe me olim:
ero plane Antonii. Vere recordaris Antoni: neq; ego ita futurū eo inficias.
Plane inq̄ ero Antonii: ſemperq; tuus eſſe & dici: contendā. Venturum in
ſuper te Romam adiūgis. Si remorandi cauſa adueneris gratus erit aduen
tus: & mora iucunda: ſi uiſendi tantum Cardinalis tui gratia: ne quæſo in
tam longo itinere tibi incommodes. Labori parce: & tempori. Familia tua
præſentem te quęrit: & certe etiam patria. Poſſunt ſcripta noſtra idem præ
ſtare quod corpora: non propter memoriam ſolum litterarum uſus eſt in
uentus: ſed ne ultro citroq; in omnem neceſſitatem ire & redire haberemus.
Epiſtola tua mihi ſemp erit Antonius: mea uelim tibi ſit Iacobus: non mi
nus q̄ dextræ coniunctionem. Hoc pacto ſatiſſiet neceſſitudini noſtre. Ex
ſubſcriptione etiam tua nouemuirum libertatis te factum cognoui. Hoc
prius ex quoq̄ non intellexeram. Gratulor igitur tibi: & ego uiciſſim tuo
ſucceſſu: fato neſcio quo accidiſſe aduertens: ut uno tempore tu patrię tuę:
ego ad romanæ eccleſiæ conſilium ſummum uenerimus. Poſtulaſti paucu
los uerſus. ecce plures q̄ peteres: & q̄ ego daturum me ab initio crederem.
Vale, & digniſſimis tuis collegis me commenda & offer.

Antonio Mariani Florentino.

Væ de ſchola noſtra cōmemoras: & quę de ambiētiū poſtulatio
nibus mones: mēti tenebo. Vſq; in pręſenté nil eſt ſupplicatum.
ne uero ipetretur cuſtodes appoſui. Curabo q̄tum uigilare occu
pati oculi poſſunt: ne qd huic ſancto operi noſtro incōmodet. Tu pie agis
Antoni: nō deſerens quod cœpiſti & cōtinuaſti cū laude: nō tam meo iudi
cio auditoria ad litteras: gymnaſia ad robur: q̄ ſcholę hę iuuenū ad ſalutem
animæ faciunt. Fauendū his cenſeo & impedimenta tollēda: qbus cōfundi
hæc pietas poſſit. Adero illi uſq; ad ultimū uitæ: nec acti tyrocinii imemor
ero. Si qs mihi ad bene agēdum eſt ſpiritus. Si qua in domini mandatis uo
lūtas: plane cōfiteor. Ducta ē ex rudimētis illis: quæ te tradēte accepimus.
Bñ uale: & cura ut ī his laboribus nřis: tuis & cœtus tui oratōibus ſubleuer.

Nicolao Capranico Præſuli Firmano.

5 SI me non putasses superbum: remisissem munus: quod per Petrũ misisti. Quid.n. in tanta coniunctione nostra attinebat quęrere noua tentamenta amiciciæ? Diligo tuam Paternitatem. nec ullis muneribus augeri potest mea dilectio. Abstinebis posthac a rustici tate huiusmodi. Nunc tibi gratias ago: & in testimonium tuę liberalitatis appendi auleum in auditorio meo mandabo. Petrũ audiui referentem quę in mandatis dedisti. Referet & ipse quæ a me uicissim accepit. Bono ani mo sit dignatio tua. Communis tibi & mihi hic pileus erit.

Angelo Vitellesio præsuli Cornetano.

6 ANte hunc diem non respondi litteris tuis: quas proxime accepi. Cupiebam ipse responsionem tibi dictare: nec per occupationes licuit hucusq; id agere. Secretarii exprimere communia possunt: affectiones amicorum non possunt. Nactus ergo nunc hoc paululum ocii satisfaciam paternitati tuę: & mihi. Nõ dubito pater amantissime iucundã tibi fuisse hanc meam ad cardinalatum assumptionem. Postulat hoc amici cia nostra & continuus amor: quo te & tuos multis iã annis sum ꝓsecutus. Postulant ea quę in hac dignitate expectare a me potes. Animus meus te cum continuo erit: opera etiam non deerit ubicũq; in tuis rebus necessaria fuerit. Habes in hoc collegio plures qui multum te amant: & honoris tui sunt studiosi. In hoc numero licet me computes: nec persuaderi tibi aliter si nas. Vtinam tamen: qui te ita amant prudenter amassent. Vtinã dum sibi nimium sapientes uidentur: periculo tuo experimentum non fecissent sapiẽ tiæ suę. esses tu quidem unus ex nobis: nec Pontifici nostro impedita ratio ad te assummendũ fuisset. si ad hoc examen redeundum fuerit aliquando: non ero ex his: qui imprudenter te ament. Si quęris a me nunquid auxilio tibi hoc tempore fuerim: respondebo ingenue: primam me curam rei meę habuisse: proximam tuæ. Ad utrũq; uires unius satis non erant. Si aliter di cerem scio non crederes: neq; ego tibi mentirer. in amicicia expectandũ nõ est: ut alios magisq̃ nos metipsos amemus. Admonui tamen quos putabã tibi fauturos: consiliũ etiam dedi eorum quę uiderentur agenda. multa prę cauenda monstraui: quę nõ sunt ęstimata. Aliter q̃ sentirem loqui putabar. Vbi tecum sic agi aduerti: non ualens meam illorumq; sarcinam ferre: meę perferendæ incubui. Fateor meritum esse melius de uirtutibus tuis. sed quid agas: ubi Pontifex ab his derelinquitur quos in tua & cæterorum creatione primos adiutores statuerat? Omnino ordinationem hanc nouam decreue rat facere. Actum de æstimatione sua & sedis putabat: si uictus a collegio bis uideretur: uincere ipse uolebat. Maluit ergo ad eos: qui sine te uictoriã certam spondebãt: uoluntate sua hęrere q̃ cum hiis sentire qui cum te uelle

deberent:nec te nec quempiam uoluerunt. Sic acta res est. Dolorem tibi attulisse hinc tui praetermissionem nõ dubito. Carneus.n.es:& sensum hominis habes. Verum cum sapientissimus sis:credo modum te huic cogitatiõi iam statuisse:& uia sua reputasse humana. sunt ut tu melius nosti incerta. sunt fallacia. sũt plaena miseriis. Destituimur unde spes erat:et erigimur unde non putabamus obsessi caligine:& tenebris sęculi. Semper ancipites: semper anxii:non prius exagitari desinimus:q̃ uitae finis adueniat. Te precor dignissimę antistes per amiciciam nostram:ut in hac tua fortuna altum animum geras:nec a sensibus te deprimi sinas. Nil accidit tibi:quod nõ multis antea & nũc quoq; acciderit. Cogita quot sint olim uiri pręstantes praeteriti:quot nunc praetermissi. Apud multos expectatio fuit. res apud paucissimos. Nõ semper digni assummuntur. Locus est aliquãdo malis & indoctis atq; inutilibus. Rarae res.p. sunt & olim fuerunt:quę ferre bonos ciues potuerint. Hic electi:illic oppressi sępe fuere. Magna mi Cornetane ciuitas est. magna atque excellens dignitas: posse & ciuitate & dignitate carere: non tamen propterea deponendam spem puto. Sentio quid loquatur Pontifex:quid adhuc pro te meditetur. si uitae aliquam accessionem dederit deus:molestior ei fuit q̃ tibi omissio. Tractus ẽ in aliam partem: non cessit. Crede mihi facturus est quod nunc amici non permiserunt. Tu interim a labore non cessa. serui ecclesię. serui principi tuo & certe etiam honori. Intuentur nunc omnes quid facturus iam sis:quorsum tuę curę se dirigãt. qui te amant eadem de te optant quae ego. qui odio habent ĩmaturum & praeceps aliquod consilium attente expectant:quo te ipsum & spem tuã omnem in futurum confundas. In hac expectatione nõ dubito eliges quod animae & famae tuae sit salutare:& quod nos qui te amamus delectet. Scripsi haec pauca:nouit deus:corde fideli: credens tibi non futura ingrata. Rogo omnia in bonam partem accipias:& charitati des ueniam si simplicitate sua errauit. Me semper habebis:& in testimonium animi has litteras tibi seruato. Vale.

Mariano Sozino Senensi Iureconsulto.

TVę charitati gratias habeo:quod binis litteris de emenda uilla me admones. Si Papiensi tuo nõ esses affectus:hanc certe curã non sumeres. Cupis illi gratiam populi:cupis ornamentum dignitatis & uitae solatium. Meminisse debeo & meminero humanitatis tuę huiusce. Cur autem hoc tempore non sequar consilium tuum? Scies cum ad uos uenero litteris nunc reddere rationem non possum. Ad Iunium proximum si ita Pontifici nostro placuerit: me expecta: & uale. Saluta meis uerbis Bartholomeũ Iureconsultũ filium tuũ ac totam familiam. Romę.

Heliano Spinulæ.

8 G Ratulatio tua amantissime Heliane iocunda mihi fuit atq; ac
cepta. Video.n.te memoriam retinere antiquæ cõsuetudinis no
strę:& charitatem quoq; non imminutam. Dignitas hęc in me
collata beneficium dei est:& amor Pontificis: non præmium meorum la
borũ sicut tu scribis. Cognosco debitorẽ me diuinæ pietati:& æternas gra
tias illi habẽdas: quæ non quid ipse dignus essem accipere: sed quid ipsa im
pẽderẽ soleret: spectauit. Cardinalatus hic meus: sicut tibi ẽ gratus: sic uo
lo omnibus in rebus sit etiam cõmodus. Quãdo placere tibi & tuis in ali
quo potest: scribe:& posce. Quantum in me erit: tantũ sine exceptione He
liano meo præstabit. Ricam: quam obtulerũt Bartholomeus Framura &
Obertus Penellus: grato animo accepi & tibi gratias ago: lætatus munere
& uoluntate: qua illam misisti. Opere & textura ęgregia est. Egoq; illam i
memoriam tui solemnibus diebus semper gestabo. Bene uale:& tuos oẽs
uerbis meis saluta.

Prospero Camulio.

9 T Acitus te sæpe reprehẽdi. quod post tuum discessum usq; in hũc
diẽ silueris. Non postulat hoc amicicia nostra: non ẽt charitas:
qua te cognitũ sũ stati cõplexus. Delessem pẽitus nomẽ tuũ e rõ
nario amicorũ meorũ: nisi post quartũ mẽsem litteras a te accepissem. Scri
bis lętatum te esse nouo gradu: in quem bonitas dei me statuit: solida est &
uera læticia tua mi Prosper. Creuit homo tibi amicus: tibi omnia tribuens:
& qui de summis uirtutibus tuis benemeritũ cupit. Volo hæc dignitas cõ
munis sit tibi.& mihi: nec in se habeat aliquid: quod non tuum credere pos
sis ut meũ. Addis te multum mihi debere: mihi quod debeas exiguũ est.
Ponderibus nimium gratis beneficia expendis. Ego quod me oportebat fe
ci. fuissem reprehendẽdus si secus fecissem. Quando in nostra castra totus
migraueris: maiorem adhuc animum senties. Pontifex tibi afficitur. ego af
ficior. eadem erit omnium mens cum cognosci incipies. Incipiendum est
autem non sero: ad multam.n.ætatem iam peruenisti.& q̃diu nos: qui te
amamus: simus uicturi: certum nõ habes. Vrge hanc occasionem rei bene
gerendæ oblatã uno temporæ:& simul experimento probatam. Fœlicitas
non parua tempo℞ est: principem regnare in ecclesia. qui uirtute ipse excel
lens: uirtutem in pręcio habeat. Vale:& Illustrissimo Duci nostro cum tem
pus habes me commendato.

Francisco Bertino Lucẽn.

10 I Ntellexi quid sagæ tibi pędixerint. quod etiã tuum ex hac mea
& cõmunis domini assumptione gaudium fuerit. lætor plurimũ
tua hac uolũtate: quæ certe mihi nũq̃ dubia fuit. Diligis homi

nem: a quo summe diligeris: & successu eius exultas: qui omnia tecũ habeat cõmunia. Propter occupationes breuibus agam quicquid honoris. & commodi hic pileus habet: tuum putato. Paucis mihi est satis: cætera parta uelim esse amicis: inter quos tua uirtute in primis tu es. Patriam non est necesse mihi cõmendes. Natura & uolũtas mea omnibus horis mihi illam commẽdant. Vtinam tanta possem illi præstare quanta desyderium fert. Florẽtissima esset: nec ullius externæ opis indiga. Pie tamen facis illius sedulo reminiscens. Vale: & Reuerendissimo domino meo Cardinali Rauẽnati me q̃tum potes cõmenda.

Bornio Bononiensi.

BReuibus litteris: quas ad me scribis: laudas sapientiam Põtificis nostri: quod me ad Cardinalatũ extulerit. Amorem ęquius erat laudari. cum. n. nulla in me uirtus sit: nulla facultas: qua eẽ ecclesię utilis: & ferre tantam sarcinam utiliter possim: uideri magis potuit sui in me animi testimonium quoddam dedisse: q̃ illa spectasse: quę digna sunt pileo. Ago tamen beniuolentiæ tue gratias: & tibi omnia spondeo quæcunq; hæc in se dignitas habet. Affirmo etiam actiones meas eas futuras: ut uolũtate & studio proxime ad illos dicas accedere: qui bene operantur in uinea Domini. Vale. 11

Gullielmo Pererio.

LItteræ tuæ acceptæ mihi fuerunt. Gratulatio quoq; tua iucunda. lætaris dignitate amici te diligentis. lætaris eo honore: cuius ĩ te pars nõ parua redundat. Mihi soli nolo hunc pileũ geri. Geri uolo ecclesiæ. geri Põtifici: & amicis egenis atq; diuitibus. Amasti tu me semper: amaui te ego uicissim. Nulla utilitas præbuit causam beniuolentiæ nostræ. Fundamentum fuit uirtutis opinio. Tu in me forsan aliquid inspexisti: quod placuit tibi. Ego in te multa agnoui: quę dilectione censui digna. qui sic amant continuo amant. Nec super induci ulla obliuio potest. Memini tui mi Guillelme: & q̃ diu uiuã meminero. specię exteriorẽ hic honor forte mutauit. studiũ amicorũ nec mutauit nec minuit. sum idẽ erga illos q̃ hactenus fui. Eo fortasse in eis colendis incensior: quo maior benemerendi accessit potestas. Accipio quę mihi tua humanitas offert: & tibi gratias ago. Laudo etiam quod litteris totum te dederis. Sic facito semper: & me amato. Consolationi ac cõmodo: q̃tum in me erit: tibi omni tempore ero. Vale. 12

Ioanni Cirignano.

BInas tuas diuersis diebus accepi cum exemplis eorum quæ scripta nuper ex Gallia sunt. Primis statim rescripsi. secundis respõdeo nunc. Pontifex cuncta me recitãte audiuit. Si uera sunt quæ 13

narrantur:est quod perturbationem pertimeat:sin iactantius dicitur ut ha ctenus dicta sunt multa:habet:quod expectet:& speret. Nosti mores illius gentis:uerba magnifica:spiritus supra uires. Potens illud regnum est intra terminos suos:extra idem non est. Pecunia carens sola multitudine ualet: quae nisi forsitan nouas sedes quaerat:teneri sine stipendio foris nõ potest. Si primi impetus trãseant:in manibus tenetur uictoria. Agit tibi gratias Pontifex:& te recognoscit. Meaq; etiam cõmendatione habet in suis. De absente haberi ea ratio non potest:quae de praesente haberetur. Alias. Haec nũc. Vale:& me ama.

Antonio Allio Canonico Florentino.

IVcundae gratulationes amicorum fuerunt. Iucundi adeuntium uultus. Accepta etiam munuscula quaedam in hac mea Cardinalatus dignitate oblata. Ex his omnibus nil officio tuo aestimabilius fuit. Tu non solum laetari meo successu per litteras uoluisti:sed ut laetãdum continuo esset:addidisti salutaria quaedam praecepta:ad beneuiuendũ & tenendum cum dignitate hunc locum uere apposita. Cõmunia illa superiora:& saepe ab his uenientia:qui uel non amant:uel alterius prosperitate tristantur. Tua haec charitas rata est:& nil in se habet:quod non prodesse & dilectionis perhibere testimonium possit. Gratias tibi ago mi Antoni: plusq; sic gratulanti:ac muneranti debere confiteor:q̃ caeteris usum suum tenentibus. Seruabo hanc epistolam in pignus animi tui:& quottidianã magistram actionum mearum. est digna:est uera:& a perfecto cordis thesauro procedit:complectens omnia:quae reddere Praelatum utilem in ecclesia possint. Non graueris frequenter sic agere:tuisq; uocibus dissipationes cordis mei:ad bonum colligere. Ex his non sum:qui admoneri indigner. Iucunda est omnis correctio:ueritatemq; aures meae semper accipiũt:audire auẽtes quae praestare meliorem me possint. Imperfectum.n.meum agnosco: & deesse multa mihi intelligo:quae ab amicis sint medicanda. Quanto minoribus meritis in hanc dignitatem ascendi:tanto me conuenit ad uirtutẽ laboriosius laborare:ne uidear Deo & sanctae Sedi ingratus. Vnã uero hãc consolationem habeas:& me uelim. Mihi nunq̃ deesse me patiar. Dirigentur omnes curae ad salutem ecclesiae. Bene agendi locus per negligentiam non omittetur. Laboris:non ocii gradum coepisse me statuam. quae ipse nõ intellexero ab aliis accipere non recusabo. Satis erit in secundo genere laudatorum apud Hesiodum poni:& gratias hac ratione pro suis donis:& dabis Altissimo reddere. Te uero amantissime pater tota semp mẽte complectar:& i meis habebo. Quaecũq; nostra dignitas poterit:tibi poterit:& his qui nos amant. Obliuiosum non me fecit amiciciae ueteris:non aspernantẽ

inferioris cōditionis. Eadem in colendis amicis mihi mens est ad Cardinalatus in assumptio:quę olim fuerat egenti:ac pauperi. Vtinam sic cotidiana consuetudine frui necessitudinibus possem:ut ego illarum singulis diebus pene sum memor. Habes optimum patrem & studiosissimū tui Cardinalem sancti Marci. Eo adiutore nihil est quod opera cuiusq̄ indigeas. Si quādo tamen parcere suis occupationibus uoles:est tibi Papien̄ studio & fide paratus:cui imponere qduis oneris possis. Propter familiare mysteriū quod Pontifici exhibet:facultatem aliquando habet implendi quę petunt amici. Quod nō accipies:silentii tui erit:non amicicię nostrę. Vale & saluta uerbis meis Nicolaum Corbizū:& Leonardum Dathum Canonicos tuos: coeteros etiam:quorum consortio usum me olim:& adiutum cognoscis. Dictaui tibi hęc pauca paululum ocii nactus:magis ut indicarem:quanti fecerim epistolam tuam q̄ quod satisfactum pūti officio uelim. Iterum uale.

Fr. Patricio Pręsuli Caietano.

IN scribendis litteris tuis uelim post hac ueterem & rectam consuetudinem serues. Mihi salutem dicas:& unum : non plures appelles. Si dignitate excello:etiam cōmodius inseruiri illi per ingenium potest : q̄ per monstra uerborum. hoc inter nos seruemus deinceps. Cōmendaui tibi Honofriū. nescio quę modo cōmemoras . mens fuit bonum cōmendare non malum. si opinioni meę contrarius est uelim & commendationem esse cōtrariam. Pluris est apud me honestas:pluris Ecclesia: pluris Pontifex:pluris etiam tu q̄ omne Fulginium:& quicquid habet Italia. Vtere officio:& Iusticiam serua:id agens:ut agere negotium publicum uidearis:non tuum. Meas omnes commendationes:quodcunq; uerborum genus habeant:sic peto:semper interpreteris: Quantum per honestatem & bonū publicum liceat. De pretore Gualdi Paternitati tuę gratias ago. Soluisti p me mercedem hospitii:quod ille in Picenum eunti:mi tu & redi tu gratissime pręstitit. Vale.

Christophoro Landino

DIstuli dies aliquot respondere litteris tuis non aliam ob causam: q̄ ut tibi ipse rescriberem. Possunt qui nobis ab epistolis seruiūt partem aliquam sensus nostri inditiis suis exprimere: Ad illa uero arcana penetrare non possunt:quę in intimo cordium sunt:& tam cum delectant qui scribit:q̄ ad quem scribuntur. Nunc uero paululum hoc ocii habens:morem geram & tibi:& mihi. Gratularis ob dignitatem Cardinalatus in me nuper collatam. Credo Christophore tuam gratulationem ex animo esse:cum me semper dilexeris:& coniunctio studiorum nostrorum: absentes:& silentes in charitate tenuerit. Ago tibi debitas gratias. Implēti

munus amici:& ostendenti memorem te beniuolentię nostrę:& cõmenda
tionum:quibus a me omnibus in locis es semper ornatus. Nõ passus es in
tot gratulantium uocibus tuam requiri. Innouasti p litteras fœdus coniun
ctionis antiquæ:quod & si inoffensum manebat:profuit tamẽ a senectute
nimia uendicari. Seram autem gratulationem non fuit necesse tot uerbis
excusares. Sera uideri forsitã aliquibus potuit:mihi certe perq̃ tempestiua.
si.n.allata in primo illo salutantium concursu fuisset. Legi quiete non potu
isset.erat necessarium in cumulum cõmunium litterarum obliuiõi mãdari.
Nunc lecta qete est:& gustata suauitas omnis orationis tuæ:atq; affectus.
Sic precor continuo facias:putesq; non ideo quia honore pares nõ sumus:
amore pares esse non posse. Possumus certe. Speciem exteriorem dignitas
hæc mihi imutauit. Iudicium interius ut erat:dimisit. Seruo amicicias ucte
res. Diligo qui me dilexerunt: & oĩbus cum possim:cõmunem me præsto.
Si frequenter non possum:est gradus:non uoluntatis. Dixi hæc pauca: ut
scires operam tuam non frustra futuram. Laurentius Guidetus: quem in
calce litterarum commendas:uenit ad me. Benigne susceptus est:libenter
quoq; auditus. Consyderans uero ego eius ętatem: & litteras ad huc com
plemento egentes:consului rediret ad uos: & quæ didicerat in otio confir
maret. Filio non aliud suasissem:q̃ sibi. Accipit curia nostra meliores:q̃ fa
ciat. Seruitur hic uel ambitioni:uel domino. Vtrobiq; tẽpus dici & noctiũ
totum cõsumitur. Ad studia ne momentum quidem relinquitur:quod par
tum affertur.id uero prodest. Retinetur ægre nisi bene sit partum. Addita
menta nulla sunt expectanda. Ideo sit ut ingeniis nondum confirmatis ca
lamitas nocentior afferri non possit. Sicut autem facturum te spondes:ita
quęso extremam manum ichoato operi appone:& iuuenem perfice:ut sibi
& mihi suo tempore utile ministerium habeat. Quod uero ad nos attinet:
quando cõmunis tibi est animus noster:uelim:etiam Dignitatem cõmunẽ
existimes. Partitio iniqua:ut reor:non erit:ut tua sit usu:mea possessione:q
in ea acquirenda tam diu rastris grauissimis sum operatus. Vale.

Ioanni Cardinali Atrebateñ.

17 Enit obuiã Dignationi tuæ is:cui tu iudicio meo supra cœteros
homines post Pontificem debes. Est Ambrosius noster:est præ
co laudum tuarum:tãtum te amans:q̃tum amari humanis affe
ctibus potest. Vidi eum studentem operi tuo. Cum de re cõmuni ageretur:
nihil non timuit: nihil non sperauit. Vno eodemq; tempore sudauit sæpe:
& alsit. Ambiuit:rogauit:supplicauit:fleuit ubertim:cum pronuntiatum te
uidit:per me inquies hæc cogitabam.cogitabas recte.patere tamen me:q
testis omnium fui:pietati suæ testimonium dare. Amplectere hominem:&

insinu tuo conserua. Qui sic ament sunt rari. Rariores qui sic operentur. Non colit te nunc primum florentem secunda fortuna: omni tempore coluit: & adiutorem se prębuit q̄tis uiribus potuit. De me sileo: scripsi per Antonium q̄ tuo successu exultarim: quanti nunc esses in oculis nostris: quid tibi gloriæ funus pragmaticale attulisset. non repeto illa. Eris cito nobiscū: & de omnibus uberius coram. Iter accelera. Venis gratus: uenis expectatus: & de poste ecclesiæ triumphum reportans. Te amo. te ueneror: & adiutorem paro in his: quorum imperfęctum meum ad bene regendum hoc munus desigitur. Breuitas papiri breuem me facit. Bene uale Reuerendissime pater & Domine.

Ludouico Francorum Regi pro Collegio.

SAnctissimus Dominus noster solitus semper cū graue aliquid accidit: ex benignitate sua id cōmunicare Collegio. Retulit his diebus: nō sine mœsticia cordis: in certis litteris: quas Maiestas uestra ad eum scribebat: hoc inter cætera contineri: quod uidelicet quidam ex Romana Curia redeūtes narrassent uestræ Serenitati: suā Beatitudinē accepto nūcio de sublata pragamatica: ter aut quater dixisse: guerra: guerra usq; ad capillos: quasi p̄ oportunitatem maiorū: pecūiarum saltutas maior ad bellum esset futura. Doluimus: & nos cum sanctitate sua. admiratiq; sumus tantam in hominibus pfidiam inueniri: ut cum p̄iculo ecclesiæ mentiri in Deum: & Viearium suum nulla ex causa præsumpserint. Pie tamē fecit Serenitas uestra: illa nō credere: nec malignitati aures præstare. Quęrūt illi per has fallacias inire gratiam uestram: quęrūt dissidium inter sociatas uolūtates inducere. Deus puersitatem illorꝫ uel sanet: uel p̄dat. Serenissime Rex testamur Deū & cōsciētias nostras: uera eē: quę celsitudini uestrę dicemus. Acceptis lr̄is sublatiōis pragmaticę: illico ī Cōsistoriū nos ꝯuocauit. Legi eas p̄ secretariū fecit: lachrymātibus oculis recēsuit: quātū eēt Maiestatis uestrę beneficiū in totam Ecclesiā: quanta pietas sua: quāta religio: quanta bonitas mentis. laudando: & benedicendo satiari nō poterat. Agebat frequēter gratias Deo. Agebat Celsitudini uestrę: hoc crebro adiiciēs: obligati nimium regi tam catholico sumus. ornauit nos: ornauit tempora Pontificatus nostri. Quod Eugenio: Nicolao: & Calisto euenire nō potuit: hoc per hunc regem nobis Deus concessit. Plena humilitatis: & gratiarum fuit eius uox: atq; oratio. Rursum aduenientibus uestræ Maiestatis oratoribus: cum in publico Cōsistorio obedientiæ: & pragmaticę extinctio honorificentissimis uerbis esset oblata: effudit eo in loco omnis gratitudinis suę affectus. Nota est responsio beatitudinis suæ: auditæ laudes ab omnibus: quas in Maiestatem uestram: & Christianissimam Frācorum Domum cō

gessit. Sequētibus diebus usq; in hodiernum: per quemq̄ nostrum nihil au
ditum est: quod non propensissimum animum indicet. Experimur quotti
die ingenium eius: & sensus. Bonus est: mitis est: & simplex: & uerus.
Verba illa sua non sunt: nec habent cōmune aliquid cum moribus suis. Si
milia sunt potius ingenio & leuitati eius: qui ea finxit & retulit. Pro
Deo bonitas uestra tantam enormitatem nō credat. Suauis est in ore suo
cōmemoratio nominis uestri: nec nisi cum summo honore de Rege Ludo
uico sentit: & loquitur. Oramus & obsecramus Maiestatem uestram: ut au
res delatoribus claudat: sicut sapientissime facit. Colat hunc Pontificem a
quo colitur: & amet eum: a quo paterne amatur. societas haec & coniūctio
utriq; erit per utilis. Nos dolētes dissidium inter patrem & filium maligni
tate peruersorum nasci: uolentesq; perhibere testimonium ueritatis: ex debi
to nostro ultro has litteras scripsimus. Precātes: ut nostro magis q̄ leuium
hominū testimonio credat: & bonitatē suā sequatur: nō appetitus malorū.

Angelo Cardinali Reatino.

19 INtellexi ex litteris Amici nostri: quas scripsit ex Vrbe: placuisse
Altissimo uocare ad se Petrum Paulum: uestrę dominationis ne
potem: quod certe non solum eius cā: cui mali nil accidit: sed pa
tris Agapiti: & uestrę dominatiōis plurimum doluit. Erat. n. i eo pręcipua
indoles: qua expectare: & sperare digna oia poteramus: & patri etiam eius
graue incōmodum accessisse uerisimile est. Amabat eum in primis: & nu
merosę prolis quasi alterum parentem statuerat. Vestraq; dominatio dici
poterat: Iuuenem hūc aluisse. Fuit Reate secessus causa. Romae uero ita do
mi quottidie erat: ut in gremio uestrę dominationis creuisse: & disciplinam
sumpsisse uideretur. Colebat illum charitas patrui: & in precio habebat.
Nec potuit talis casus sine moesticia mentis suae accidere: quandoquidem
ego: q nulla consanguinitate illum contingo: sed solis familiae meritus amo:
tristor: & doleo. Placeat Deo nostro acceptum eum i requiem sempiternā:
ubi terrenis anxietatibus liber rogare pro nobis possit: qui peregrinationē
agentes: secuturi mox sumus. Non audeo tantum dominum consolari litte
ris meis: neq;. n. fas est credere superari uirtutem eius a sensu. Fuit diu in se
culo. Exercitatus est in fortunae aduersis. Deū timere didicit: & non contra
ire decretis naturae. Repetiit superna dispensatio: quod nobis illum diligen
tibus precariū dederat. Nouum in hoc adolescente exemplum non est: ois
aetatis & sexus pueri: Iuuenes: & senes: ex hoc ergastulo euocantur. Maio
rem certe q̄ nos gratiam a domino consecuti: qui in ualle lachrymarum re
linquimur. flemus aliquando eorum: qui nobis chari sunt exitum immatu
rum: ignari quid eis euenturum fuisset in uita. Varius est & lubricus adole

scentiæ cursus: malis infinitis obnoxius. Vidimus parentes quosdam: qui bus adolescentia filiorum risus fuit & iocus: fleuisse amare successus ætatis. Positi in tenebris quid lugeamus & rideamus nescimus. Incerta sunt hominum uota: atq; utplurimum contraria rebus nostris expetimus. Non spondebat Petri Pauli institutio nisi uitam placentem: & dignam patruis duobus: quos romanæ Ecclesiæ Cardinales inspexerat neq; ego aliter puto. Verum qui scimus an caligabant oculi nostri: & secus erat casurum ac uideremus? Proptereaq; Deus ipse exitum futurum discernens: præripere hunc nobis dolorem uoluerit. Casus infiniti poterant impendere: ppter quos mors sua primo uitæ aditu fuisset optanda. Sequamur ergo omnibus in rebus Dominum Deum nostrum Ducem non fallentem: scientem indigentias nostras: supra omnem affectum nos diligentem. Nõ dabitur hoc modo doloribus & erroribus nostris locus: sed Maiestati suæ per cuncta placebimus. Cogitatio etiam mortis nostræ: quæ futura post paulo est: leuatrix sit alienæ. Pauca hæc inter multas occupationes censui Dominationi uestræ scribenda. non ut consolationem ab homine imperito acciperet: sed ut sciret nihil sibi in rebus suis perire: quod mihi non pereat. Consolationemq; : & tristiciam omnem domesticam communem esse ambobus. Vestra dominatio bene gerendæ suæ legationi intendat: ut hactenus fecit. seruitori suo aliquando: cum ocium est: familiare aliquid scribat. Commendationes amicorum: & de publicis rebus epistolę: communem quandam consuetudinem tenent. Amiciciæ fructum non habent. Pōtifex lauationis causa Viterbii est. Curia pene tota cum eo. erimus hic integrum Iũium. Iulium & Augustum uagabimur. Septembri balnea repetemus. Desinente Octobri reditus erit in urbem. Valeat fœliciter Reuerẽdissima Dominatio uestra: cui me etiam atq; etiam cõmendo: & dedo.

Antonius Allius Florentinus Ia. Cardinali Papieñ.

DIu Reuerendissime Pater responsum tuis litteris reddere distuli: non tamen aut desidia: aut tue Dominationis obliuione id fecisse me uelim existimes. Nã tuæ Dominationis ita in aĩo mihi imago impressa est: ut si optem: si summa ope moliar delere: non ualeam. Tuis itaq; occupationibus studiisq; peperci: ne si ei crebius litteras darem: T.P. fastidio me fore cõtingeret. Nunc autem occasio oblata mihi est scribendi: quam equidem uehementer amplector. Negotium etiam Nicolai Corbitii: de quo ipse tuam dominationem certiorem fecisse manifestum est: quoad possum & licet: semel: iterum: iterumq;: ac millies (

ita dici fas est)commendare eius amicicia adstrictus:compellor. Mihi autem fecisse te Reuerendissime Domine arbitrabor: quicquid tam bono uiro tantopere tibi dedito feceris. Tuarum Reuerendissime Pater littera rum: quæ pluribus ante mensibus mihi redditæ sunt: grauitas atq; di gnitas ita me exterruerunt: ut respondere uix audeam. Illa tamen mo deratio qua legere mea: quaq; pluris ea facere q̃ ęquum fuerat dignatus es: Iterum ad scribendum me non solum animauit: sed impulit. Quæso igitur:ut ea:quæ sentio:ob quæ etiam uehementer gaudeo: eloqui me pa tiaris:nec iis quæ dicam:prout adulatoribus consueuisti:aures obsecro ob struas. Tuas Reuerendissime pater litteras non ego solum pluries summa cum uoluptate perlegi: sed amicorum tuorum nonnullis ostendi: qui eas adeo omnes probarunt:ut ex mea:simulq; eorum sententia hęc rependere tibi statuerim. Iis plane qualis:quantusq; ipse sis manifeste deprehensum est. Magna siquidem animi tui moderatio: magna docilitas: magna opti me te gerendi auiditas inde constitit:tua plane in ecclesiam charitas:tuum studium:atq; affectus:eo pręcipue inotescit: qđ uel mea cum consilia:tum exhortationem te & audire:& amplecti non pudeat. Ita ut Salomonis uer ba in intima cordis penetralia admisisse recondidisseq; uidearis:qui uel a Formicis interdum homines quid discere perhortatur: quo quidem patet: q̃ auidius auditurus sis sapientes. qđ profecto si faciant Principes:recte sane se gerant uniuersi. Nunq̃ a uero excidant. nunq̃ a iudicio:sententiaq; labantur. Ibi salus dictum est:ubi multa consilia:& audiens sapiens sapien tior erit. Illius uero salus omnino desperanda qui aures amicorum consi liis:monitisq; obstruxerit. Salomon licet sapientia omnes præcelleret:con sultores habuit seniores. Alexander autem cognomine seuerus: cum esset iuuenis: immo potius adolescens:ideo sapientissime administrauit imperi um: quia consultores habuit cumplures: tum bonos: tum admodum so lertes. Innumera extant exempla:quæ epistolæ modus non capit. sed ad te unum redeo. Magna Reuerendissime Pater epistola tua spe eos qui eam legere omnes erexit:animo agitantes: q̃ gratis uel ea: quæ forsan mi nime a me eidem scribi decuerat:ipse acceperis:q̃ modeste me ad scriben dum horteris: q̃ humilia de te ipsemet sentias: q̃ alacriter occasione com modate curaturũ eẽ pollicearis:q̃ bono ẽt animo te laboresq; tuos Deo:& diuino cultui:& des:& naueris:& dicaueris uniuersos. q̃ ingẽti spiritu ad id quod tuo officio incũbit munus capessendũ:te iã dudũ accinxeris. Scio pla ne moderatiõem tuã:haud ęquo has de te laudes aĩo admissurã:sed haud q̃ q̃ officio meo factũ a me satis putari:si p̃dicatõe:p̃cõiisq; dignissima ĩpe ĩ ta

cta praeteream. Vera enim uirtus ueteri prouerbio: laudata augescere consueuit. Magnae siquidem est indolis: si quando ueris de se: ut fit: memoria audire contingat: non exultare rumusculis: sed uel famam: uel laudes: licet aequo ampliores: ut uirtute superati: ui magna contendere. Videndum tamen tibi est: ne secularium cura rerum animum ad maiora augustioraq; natum: uel cęlo ipso deiiciat. exigui.n. spiritus est a paruis magnorum aut desperatione aut contemptu: se rapi permittere. Pro suo.n. unicuiq; modo impendenda opera est. Hęc igitur animae: hec mentis ius sibi iugiter uindicent. Inde corporis: hinc animi: tum necessitatibus: tum commodis consulendum: ac ita optimis maxima studia simul ac tempora destinanda. Mortalium plane curis indulgendum: non seruiendum. Tam uilia.n. sunt: tam abiecta: tam exigua: ut non studio digna sint: sed contemptu. Haec omnia facilia tibi semper obuenient: si ut scribis tibi te deesse non patiaris. Sed qd ego inscius equidē in hęc uerba lapsus sum. Statueram.n. minime te cum his agere: quapropter sermonem: licet truncum: parumq; absolutum: in medio cursu abrumpo. Tu autem mihi parcas quaeso: quinetiam tuo more meam hanc improbitatem: meas ineptias aequo animo tolerato. Nicolai uero nostri causam: ut tuam ipse facias iterum obsecro. Est.n. talis: prout uel supra locutus sum. Fauore atq; ope bonorum dignus sit omnium. Dominus ac Redemptor noster tuam Dominationem semper: & ubiq; custodiat. Date Florentię. Die. xvii. Ianuarii. M.cccclxii.

Fran. Philelphus. Ia. Cardinali. Papiē. S.

ET si putabam pater modestissime iam tibi redditas esse meas litteras ab Othone Caretto praeclaro iure consulto: ac item librum: quem patri humanissimo Ioanni Atrebatensi Cardinali ad tuam amplitudinem antea dederam: tamen non uisum est alienum ab officio meo: ut eadem de re iterum tecum agerem. Itaq; maiorem in modum te etiam atq; etiam rogo: tantoq; studio abs te peto: ut uehementiore nihil omnino queam: ita negotium meum cures apud Sanctitatē Domini Nostri: ut omnia mihi lęta beneficio tuo contigisse intelligam. Nunq̄.n. qd de me optime promerueris: apud animum meum intermorietur. Verum non celeritate minus. q̄ beniuolentia opus est id quod ex proximis litteris liquido cognosti. Vale Pater Reuerendissime: & me Sanctitati Domini Nostri & unice me commenda: & deuotissime. Ex Mediolano. x. calendas Apriles. M.cccclxii.

Fr. Philelphus. Ia. Cardinali Papiē. S.

22 SI quod pręsens forem coramq; facturus. Si Romæ agerem hoc tempore:ut Amplitudinem tuam pater clementissime:obseruā tiæ meę gratia:quottidie adirem:ut id in presentiarum quodam modo litteris faciam:me nonmodo hortatur officium:sed rerum mearum impellit ratio. Nosti beniuolentiam. Nosti fidem erga te meam. Nec me latet me tibi esse carissimum. quibus autem in rebus tuo mihi studio atq; diligentia opus sit:binis tibi litteris antea declaraui. Itaq; eadem repetere frustra sit. Tuæ humanitatis fuerit:ita rem meam curare apud summum Pontificem: ut intelligam meas apud te litteras plurimum æque ualuisse atq; ipse tu apud eius sanctitatem omnia. quid.n.scribam ad Lolium? cuius aures omnino uidentur abstrusæ. Itaq; operiar:siquid eis profuerint Viterbienses balneæ: quo uel audiant melius: uel omnino de auditu desperent. Vale pater Reuerendissime:& me ut Sanctitati Domini Nostri q̄deuotissime cōmendes te etiam atq; etiam rogo. Ex Mediolano xii Caledas Maias. M.cccc.lxii.

Franciscus Philelphus. Ia. Cardinali Papieñ. S.

23 NEscio utrum nostrum fore existimem defatigatum citius:aut te pater humanissime respōdēdo nihil:aut me quottidie abs te litteras exigendo:quibus fiam de uoluntate summi Pontificis certior. Itaq; tuæ benignitatis fuerit:ut me aliquando liberes ab hac sollicitudine animi. quod ut facias his precibus a te peto:quibus aliud quicq̄ maioribus petere haud possim. Scripsi etiam hac de re ad. R.P. Cardinalem Nicenum:quem etiam rogaui:ut una tecum munus hoc capesseret. Nolo tamē ob eam rem tibi minus onus existimes oblatum:quinimo ut es mansueto animo:& magno: & liberali:curabis collegam & officii socium anteuertere:quo uel tua opera atq; diligentia res confecta iudicetur. Nam nec ipse Bessario:ut est modestia singulari: summaq; uirtute:egro animo fert studium ac munificentiam in me tuam. Vale pater Reuerendissime:& me ut Sanctitati Domini Nostri commendes q̄ deuotissime te etiam atq; etiam rogo. Ex Mediolano xii Calendas Maias Mcccclxiii.

Fr. Philelphus. Ia. Cardinali Papieñ. S.

24 DIligebam antea semper:atq; obseruabam nouum hunc Mediolanēsem Archiepiscopum:& præcipuum mihi patrem in Christo Iesu Stephanū Nardinū:idq; ea potissimū ratiōe:qd & integerrimus mihi:& eruditissimus uideretur. Nunc uero tanta ad pristinā dilectionē accessio facta est:ut nōmō mihi amādus sit:sed & colendus:& uenerādus omnino. nō secus.n. de te loqtur apud oēs Pr̄ Reuerēdissime q̄ &

ipse mereris:& uiri omnes boni sapientesq; decere arbitrantur. Predicat sane te uno nihil naturam produxisse excultius: nihil elegantius:nihil omni parte perfectius. Qui dum eximias ac summas uirtutes tuas dilatat oratione: tanto inte laudando utitur animi ardore:ut reliqua fere omnia: & sui ipsius: & Magistratus: aut Negotia: aut commoda uideatur oblitus. Quare cum tanta hunc inte obseruantia incensum animaduerterem:dignus est uisus:ut unus & cogitatus meos omnis:& consilia omnia tibi præsens coramq; referret. Quicquid igitur de me exposuerit meum est. Itaq; tuæ mansuetudinis munus fuerit: & quæ meo nomine tibi exposuerit:audire diligenter:& quod facto opus censueris: ita perbenigne prouidere:ut semper consuesti. Scis.n.omnē spem meam in tua mansuetudine esse collocatam. Quæ ne me fallat: te pater amplissime rogo etiam atq̄. etiam. Vale. Ex Mediolano quinto idus octobres. Mcccclxiii. Neq; tamē omittas rogo pater clementissime:cōmendare me q̄humillime. Sāctitati Domini. Nostri.

Francisco Philelpho.

Fateor me non respondisse ad litteras omnes quas mihi misisti: neq;.n.id otii est mihi:quod tibi. Pridem tamen de cōsolatione ad me missa:& de Sforciados libris gratias egi:addens quæ ad petitionem tuam responderat Pontifex. Rescripsi quoq; ad mendas quas deprehendi:& damnari in scriptis suę Beatitudinis ammonebas. Epistolæ traditæ sunt semper Othoni Oratori ad te transmittendæ. Si non sunt redditæ illorum est culpa:ad quorum manus uenerunt:non mea. Ego uiros doctos amo. scripta eorum lego:laudo: & pfero. Spares essent desyderio uires:rectius illi iudicarent de mente. Dubitant fortasse:quia nō possum:nec potest qui uellet. Iterum ergo habeto breuiter quæ non accepisti. Consolatio tua elegātissima est:& digna scriptore:qui primas sui temporis teneat. Omnia limata. omnia culta:nihil non suaue:& ad mouendas mentes nō idoneum. Nam quod ad Sforciadem attinet: ut breuibus agam:equas dicta factis. & de rebus bellicis canis quodammodo bellicum. Pro ambobus ago tibi iterum gratias. Neutrum antea uideram:& uidisse uoluptati fuit:præcipue de mendis Pontificis. Grata suæ Beatitudini tua admonitio fuit. Fatetur se hominem esse:& intot occupationibus inueniri facile posse quod otiosi reprehendant. negat tamen suum esse carmen quod memoras. Nego & ego:ad quem primæ suæ editiones perueniunt. Credere debes cum in familia eius sint uiri docti & poeticę inutriti:cum quibus & solutam orationem & uersum communicat: fuisse illos uisuros in sillabis id: quod istic deprehensum enarras. Certum tamen habet monitore te:qui

25

prudentissime uides posse si hic esses sua scripta formari semper in melius. Egi de re tua: quod postulasti: & ut utilius agerem: litteras habitas reci taui ad uerbum. Vna semper responsio fuit. Amo Philelphum: & sum ma omnia illi tribuo. Sed quid agam ubi uoluntati necessitas obstat? quae nunc apud Ducem: eadem apud nos illi esset querela. Bellum gerit il le: belligeramus & nos. eget ille: egemus & nos. deest illi ad pascendos do ctos facultas: deest & nobis. Nulla in re deterior est conditio sua q̄ nostra. ęquus sit nobis Philelphus: & laetiora tempora expectans: transire hunc importunum imbrem permittat. Non ideo non bene facimus: sibi qd sui simus immemores: sed qd unde demus non est. Hoc tibi antea scripsi: hoc in pręsentia repeto. Bellum: quod in Flaminia: quod ĩ Marsis: quod in Campania: quod in portis prope urbis est gestum & geritur: officia uendi dit: salaria reuocauit: succum omnem nostrum excussit: omnem deniq; liberalitatem de manu liberalissimi Patris extorsit. Ita ut nõ amici solum: sed charissimi quoq; nepotes sui debita subuentione fraudentur. Ingenia multa & clara opem Beatitudinis suae expectantia praesentem necessita tem patienti animo ferunt. Idem tu facito Philelphe. Neq; .n. in extremo actu uitae: eo qd non abundes: deficito. Transitus: quem mihi: & Niceno denuncias: parum confirmatae mentis est signum. Amare magis corpus uideris q̄ animum: & pluris pendere paucorum annorum diuitem uitam q̄ sempiternam miseriam. Credo te nobiscum familiariter agere: & magis haec scribere: ut dolorem tuum: q̄ ut animum indices. Sed si tanta te pec cati caligo opprimeret: ut facturus esses quae dicis: Sacerdos hoc tibi pro pheto. Deo operante: non habebis quod speras. Animam tuam damnabis. In Creatorem inuenieris ingratus: miser uiues. miserior morieris. In tanto. scelere nulla erit uoluptas. Anxietas perpetua cor tuum affliget: insurget spiritus: qui surdo uerbere uigilantem & dormientem animũ sedulo cedat. Nota sempiterna inuretur generi & nomini tuo. quae scripsisti mendacia putabuntur: quando scriptorum & uitae contraria ratio apparebit. Deniq; inuentiones omnes Pogii tui: quas disertissime refutasti: probabis: & euan gelia facies. Neq; ille mendax atq; maledicus sed tu peruersus: & pesti fer iudicio Christianitatis putaberis. Me audi Philelphe. Fraterne consulo: uiue fortis: uiue patiens: & te ipsum conserua. Si uiues inops: inops ui xit & Christus. Inopes uixere poetae multi: hystorici multi: & Philosophi multi: quorum cum ethnici fuerint: turpe est te christianum dissimilem in ferenda paupertate uideri. Fugam ad infideles & christi hostes: ad euersores religionis: quam usq; ad senium tenuisti spe ditioris uitę arripere: nihil ali ud est: q̄ intemperatum animum & angustum cor decla rare: ac post lon

gam uitæ nauigationem : & tempestates perpessas : & declinatos scopu
los:in portu:hoc est i extremo ætatis cursu turpissimum naufragiũ facere.

E idem Philelpho.

LEctis litteris tuis:quas mihi nunc:& quas Ludouico Foscarino antea scripseras : non solum delectatus sum ingenio tuo:quo qc quid uis scribendo assequeris:sed cõsolatus ꝓposito:quod a primo ualde diuersum agnoui. Neq;.n.de Turcis ita sentire uideris : ut ulla te ad eos necessitas possit impellere:aut quicq̃ tibi uelis cũ illis cõmune. Gẽs spurca est:contempta:degener:Demõum ancilla:cum qua sine scelere cõiunctio esse nõ potest. Recte.n.in eadem epistola scribis. Quis autem mẽtis compos:nõ emori malit:q̃ iis parere:quibus turpissimum sit dominari. Sic igitur facito.esto noster. Et inter homines uiuendum tibi potius cũ inopia statue:q̃ iter belluas cum diuitiis:si ibi eẽ diuitię possunt:ubi est animi anxietas continua. Non derelinquet te deus:subueniet necessitatibus tuis: & expectatum fructum tolerantiæ dabit. Scriptum est.n. Patientia pauperum non peribit in finem. Tu quoq; ex quo mutata sunt tempora : & liberalitatibus nostrorum Principum iam deest facultas:de consueto aliquid deme. Amputa quod superfluum est. Domi te contine. Sumptibus parce. Si serui tres pascebantur temporibus lætis:his tristibus unus pascatur nõ ex animo:sed ex loculis uita ordinetur. Nosti uetus illud.magnum uectigal est parsimonia. Vtinam non egerem & ego:ex manu pauperis Cardinalis non solum consolationem scriptam:sed numeratam quoq; acciperes. Nunc autem ita fert pręsens conditio:ut egeamus omnes. Grata aliquando superueniet:quæ non sperab itur hora. De epistola ad Ludouicum uel potius Venetos ægregie sentio. Elegantissima ẽ:& quę fabricata in eadem officina appareat. Nactus oportunitatem recitabo illam Pontifici : ut uidens consentire te suo in Turcos studio:interius sibi commendet Philelphum. Tui ero memor : & nullam promerendi oportunitatem patiar per negligentiam abire. Dum hic finem uellem facere epistolę : ecce tuæ nouæ litterę superueniunt ad me : & Pontificem. suæ reddentur Pontifici : & quod Syracusii Syracusam : & pro occupauero mihi uendico. Mandas reponi. Fiet actutum. Sic enim satius iudico:atq;:ut uerum fatear: legens: utroq; offendebar. Pungit autem me rursus : q̃d non penituisse te primi propositi ex his ultimis uideo. Dicis enim te esse in metu : ne extrema necessitas urgeat te ad locum Pontifici ingratum:idest:ut interpretor ego: ad Turcos. Vide ne fallaris Philelphe : & de necessitate ex trema iudices male. Mentiens nobis : Deo non mentieris cordium inspectori. Locum nunc apud hunc Principem tibi non u ideo. Tempus pre

ſtare hoc poterit. Si ibis: & ſenſum impulſorem ſpreta ratione ſequeris (pa
tere hoc tibi dici ab amico) contemnens magis q̄ extimabens: & peribit
apud Chriſtianos memoria tua cũ ſonitu. Vale. pridie nonas ſeptembris.
Tibure manu propria. Mcccclxiii.

Franciſcus Philelphus Ia. Cardinali Papienſi.

POſteaq̄ pręſtanti Archiẽpo Mediolanenſi Stephano Nardino
litteras ad te dederam pater clementiſſime: neq; tu mihi reſpon
diſti quicq̄: neq; ego ad amplitudinem tuam alias dedi. Nunc
iccirco inſtitui aliquid obſtrepere: ne me quaſi militem iam emeritum alti
mares propterea calamo indixiſſe ſilentium: q̄d uererer propter ſenectu
tem ire euocatus in foelicem ac fauſtam: & fortũatam iſtam romanę eccle
ſiæ expedrionem aduerſus Turcos: quaſi ipſe qui annum ætatis agam ſex
tum & ſexageſimum: ſim Neſtore ſenior: & nõ longe illo ſi minus cõſilio:
firma tamen ualitudine & robore corporis: & ſenſibus integerrimis ad om
nem actionem melior: & utilior. Accedit ad rem: q̄d nemo uir latinus &
linguam: & mores: & locos Gręcię regionis me aut melius nouit: aut ex
quiſitius. q̄ppe qui annos ſeptem apud Ioannem Paleologum Imperato
rem: & ſapientem: & fortem: Conſtantinopoli egerim: & miſſus non ſolum
orator ad Amoratum iſtius impii Machometi patrem: ſed ad romanorũ
quoq; Imperatorem: & ad regem Sgiſmundum illum non modo Græciã
omnem ad Triballos uſq; pagrarim: ſed mare Euxinum trireme ingreſſus;
in Aſprocaſtri oram cum deſcendiſſem: uniuerſam campeſtrem illam: ua
ſtamq; Scythiæ latitudinem eques peruaſerim: uiſitq;: & circumquaq; co
gnitis & Gothis: & Alanis: ac reliquis eius inferioris ſcythiæ populis: poſt
altiſſimos ſupra Bagnam oppidum: & inacceſſibilis montes maximo labo
re & extremo periculo ſuperatos: Biſtrizam applicuimus: urbem pulchrã
& populoſam. ex altera mõtium parte ad radices; unde poſtridie eius diei
quo eo perueneramus: ad ueſperam cum iter coepiſſemus magnis: cõtinua
tiſq; itineribus Budam tandem: regium Panoniæ ulterioris emporium at
tigimus. Quo tẽpore Legatus apoſtolicus Cardinalis placentinus Bran
da Caſtellio agebat in Panonia ad concitandum exercitum in Boemos.
Vbi re: cuius gratia miſſus legatus ueneram: ex ſententia confecta: apud
Sigiſmundum Regem: Cum interea temporis Vladiſlaus Rex Polonię:
quæ Sarmatia: cum eam duceret uxorem: ex qua is eſt Vladiſlaus natus:
qui annis ſuperioribus: dum audaciæ mauult q̄ prudentiæ habere ratioñe:
apud Barnam a Turcis: iam plane fuſis ac uictis: eſt obtruncatus. Is ingĩ
Vladiſlaus rex admodum ſenex me oratorem Imperatorium: p nunciũ in
uitat ad nuptias. Quare pfectus Cracouiam: nõ modo eis interfui nuptiis;

sed orationem:& huiusmodi nuptialem in maxima Regum:Principumq;: & uariarum gentium multitudine. Nam:& Imperator ipse Sigismundus: & Henericus Datiæ Rex:& Electores omnes Imperii:& innumerabiles fere alii Duces ac Principes: cum ex finitimis: tum ex longinquis etiam Regnis ad eas nuptias inuitati:honoris gratia conuenerant. Inde rursus cum in Panoniam reuertissem:non multo post tempore sum a Ioanne ipso Paleologo:qui ex Constantinopoli soluerat in Italiam:& ex Italia negotii sui gratia:uenerat ad Sigismundum in Panoniam:iussus redire Constantinopolim:ad sedandos domesticos fluctus:si qui fortassis eo a patria absente: insurrexissent:ob fratrem ipsum Demetrium qui nunc degit apud impium tyrannum Machometum:qui tunc etiam tentarat ad patrē huius Ammoratum transfugere. Qua ex re factum est:ut ueluti reconciliatis animis inter fratres:& Demetrius perinde atq; auxilium petiturus ad Sigismundū mitteretur:& ego clam:ut re omni exposita Sigismundo id agerem:ne liceret Demetrio:si a ratione fortassis animum auertisset:ex Panonia transire ad Turcos:quod eius facinoris:sine magna illius Orientalis Imperii calamitate euenire non potuisset. Iussus igitur Constantinopolim confestim repetere:ob eam:quam dixi causam:ubi Couinum uenio:ad Danubium: e regione Spendorobori:Inde traiecturus ī Triballos:per quos mihi expeditissimum iter futurum erat:sum a latinis quibusdam:guarisq; mercatoribus factus certior:se audisse Hadrianopoli:quę urbs quondam cōdita ab Oreste Agamennonis filio:Orestaq; primū nominata:deinde Hadrianopolis ab Hadriano Cæsare:qđ eā deletam instaurasset. Posita est ad Ebrū in Thracia:me iam mensis complusculos agere in Panonia apud Sigismūdū. Itaq; ne ullo pacto per agrum Turcoꝝ iter facerem:si mea mihi salus cara esset:& monere:& deterrere nō desinebāt. Quas mihi adhortationes diligentius cogitanti:sanius cōsilium est uisum:ut eiusmodi omisso itinere diuerterem ad partes trāssiluanas:quas uocant:ut inde per Vallachos maturās ad Danubii hostium:cui hoc tempore licostomum est nomē:nauim Genuensem quæ propediem esset nauigatura ad Galatam:inscenderē:quo frustra ubi contendissem: nam ex eo loco nauis paulo ante soluerat:eo actus sum rursus continuatis per Sythiam:longisq; itineribus Asprocastrū repetere. Id.n.oppidi in Moldauia est positū ad Euxinū. Nam eo ex Thracia:mercatoria nauigia frequentius applicant. Quare sperabam breui me compotem uoti factum:ea Constantinopoli confecturum: quæ fidei: diligentiæq; meæ cōmissa fuerant. Sed mea me longe fefellit spes. Nā neq; nauigium ullum Asprocastri offendi:neq; si offendissem:cōductum mihi fuerat. Imperatoriæ uoluntati ea per me exponi eius parentibus:quæ mihi expo

nēda mandauerat:adeo erant eorum mentes aduersis de filio Demetrio ru
moribus exasperatæ in Ioannē. Quamobrē cum illic diutius expecto na
uigiorum inopia:aduenit tādem Imperator ipse ex Pannonia:ad quē acci
piēdum:cum triremes duæ aduolassent ex Thracia:iis Constantinopolim
reuehimur sextodecimo mense:posteaq̄ inde primum discessum esset. Hęc
autē eo pluribus exposui:ut intelligeres & Turcoꝝ:& Christianoꝝ quęq;
oppida atq; loca Turcis finitima mihi esse notissima:nec ea minus quęq;
iacent ultra Hellespontū:propontidaq;:& Thracię Bosphorum:q̄q̄ citra
in Europa sunt sita.sed de his prolixior esse nolo.Malo.n.rerum q̄ uerboꝝ
me laudatum iri.Itaq; si qua in re me usui esse posse aut conatibus: aut uo
luntati summi sapientissimiq; Pontificis Pii secūdi existimabis:recipias ue
lim eius sanctitati de me omnia.quæ de animo alacri & strenuo:& cōstan
ti debent esse certissima.Nūq̄.n.fallam:quācunq; receperis de me fidem.
Vale Pater:& Domine mi colendissime:meq;.S.D.N.q̄deuotissime com
menda.Ex Mediolano vii.Calendas Februarii.M.cccc.lxiiii.

Papiensis Pro Pio.ii.Pontifice Maximo.

16 INtelleximus relatione multorum q ex Alamania ueniūt:dupli
cem esse de nobis in natione querelam.Primā q̄d decimam Cle
ro indiximus.Alteram q̄d legatus noster Cardinalis Nicenus
litteras reseruationum passim concedat.De utraq; multum est:quod mire
mur.In decima quidē:dolent anteq̄ uulnus accipiant.Imposita est:sed nō
imperata.Nulli adhuc nuncii:nullæ litteræ uisæ:quibus mandetur: cleros
quicq̄ conferre.Non sumus nescii uię:quā teneri cum Germanis oporteat.
Viximus in natione bonam partem ætatis:& callemus cleri & populi con
ditiones.Venienti ad legationem Niceno colligende decimæ dedimus lit
teras:hoc tamen adiecimus:ut nummum sine consensu nationis non pete
ret.Illa uolente:faceret quod esset iniunctum.Mādata seruauit.De colligē
da uero tractauit:non tamen ad executionem ullam processit.Satis est no
bis implere quod est debiti nostri.Si alii desunt officio suo:Dei ē illud iudi
cium.Imponendæ quoq; decimæ:solius nostri non fuit consilium.Mantua
nus conuentus hoc approbauit.Ibi pro conseruatione fidelium:consentien
te tota cōgregatione:decimale subsidium laudatum est & receptū.Quod
ergo tot Principum & Populoꝝ:& tanti cętus fuit consensus:uni nobis nō
est ascribendum.Si natio nolet:nihil exigetur.Nullis hic est opus quęrelis:
ea inuita centuri quicq̄ non patiemur:q̄q̄ si institutionem nostram colligē
dæ decimæ diligēter inspiciet:uidebit nihil pręter publicum bonū esse quæ
situm.Quod colligendum in Germania erat:seruari in Germania:& a Ger
manis debebat.Nil inde fuerat exportandum:nisi quod natio in pulbicam

salutem uel ipsa cōuerteret:uel utiliter conuerti uideret. Honorem Dei & redemptionem populi sui semper spectauimus. Priuatam utilitatem nullā sumus secuti. huius animi testem Deum & cōscientiam nostram:atq; adeo rem ipsam habemus. Si enim pecunia:a nobis fuisset quæsita:a iactura nostra non cœpissemus. In tenenda quippe dieta totum pene patrimonium sedis exhausimus. Iam uero de reseruationibus datis:nosse debet. F. tua nil alienum fieri nōmodo a cōsuetudine aliorum legatorū:sed nec a Canonibus sacris. Faciūt hoc alii:& semper fecerunt:nec nisi a Iure potestas illa cōceditur. Nullas superinde litteras apostolicas habet Legatus. Detulit solū: quod sibi ius tribuit. Id uero compactata nationis non tollere:perspicuum est:quando iuri scripto est consentaneū. Credimus. F. tuam ex illis nō esse: qui talia doleant. Ponderas.n. factū nostrum:& rationē cognoscis. Propter eos qui iniuste queruntur:hæc ad te scribimus.ut si quando audire illos cōtigerit:habeas quid ꝑ nobis respondeas. Hoc te:ut facias hortamur:atq; requirimus. Detractionem sedis pati non debes. Est officii tui illam defendere:a qua dignitatem habes & gradum. Tua quoq;. F. bonum animū gerat:neq; in decimis non credat aliquid nos permissuros quod sine cōsensu patriæ sit. Amamus Germanos. Amamus Clerū. Cum honore apud eos sumus uersati. Consolari illos cupimus:non contristari. Quantum exhortationes nostræ precesq; poterunt:tātum ab eis quęremus. Ad nihil præterq̄ iniuria Dei mouere nos poterit.

Campanus. Cardinali Papiensi.

Nisi eum te esse cognoscerem:qui acumulare tuis soleas nō imputare beneficia:quo nihil est in illa tua summa atq; īmensa liberalitate magnificentius:nihil in omni genere largitionis & beneficentię illustrius. Equidem nequaq̄ ausus essem ita te quottidianis lacessere postulationibus:& tanq̄ agmine negotiorum meorum oppugnare:cū plura solus abs te impetrauerim:q̄ alii:uel multi petierunt. sed cum ea sit diuini & præstātissimi animi tui magnitudo:ut in tuis ornandis non defatigeris:& quos semel excitaueris:donec cōfirmes:nūq̄ conquiescas:existimaui nō uideri temerariū:tam diu petere:quoad tua in me bn̄ficia ita eluceāt:ut neq; ego egere externa ope ad uitam sustētandā:neq; tu sollicitus eē de me possis. Bona superioris Antistitis:quę spectare ad me hereditario quodam & successionis iure uidebantur:intercepta sunt:atq; ab iis intercepta:qui nihil afferunt:nisi cōmenticia quædam & conficta ad me euertēdum. Aiunt nescio quid fraudis cōmissum ab eo uiro in decimarum pecuniis exigēdis: idq; per Calisti tempora:eamq; obrem ad Fiscum recidere oportere. Iam si ad hunc diem neglecta res est:mirum cur nunc tandem excitētur. nisi quia

quem uiuentem accusare non erāt ausi: mortuum tutissimum oppugnare arbitrantur: siue id esse in causa putent qd existiment debili cum aduersario rem fore. Nesciunt spes meas omnes in Papiensi: uno omnium qui uiuant: collocatas esse & constitutas. Nesciunt fortunas ad hunc diem mihi defuisse: animum nunq̄ defuisse. Cū semper paratum te mihi intelligam defensorē: an uerendum cuiq̄ sit: ne hoc mihi exiguū non prestes: qui maxima atq; amplissima prestitisti. ne opem ei non feras: qui quantus est pepēdit: pendetq; ex te totus: totus in te uno mortalium cōquiescit. Qui etiam alienis: & incognitis opitularis: non me acerrime defendes in causa iustissima: qui etiam ubi nullum ius suberat: defendisti. Proh Deum imortalem: quæ tibi parata arma uideo ad me defendendum: poteris inopiam afferre meam: poteris legitima actione decertare: & sanctum & æquū uideri bona demortui Antistitis ad suffectū deuolui oportere: non conuenire fieri mihi iniuriam hac una in re: cui cætera ultra iuris metas permissa ope tua sint. Etiam illud poteris afferre: nō hic agi de re amplissima. exiguum esse quod petit: pauculum supellectilis: tritas iam & prope obsoletas uestes: libellos: Tapetes: atq; aulea uetustate expilata: & nescio quid argentuli: quę ut exigua sunt: ita mihi admodū necessaria uidentur. Vltro mihi a Pio Maximo collata beneficia. Vltro me Episcopū declarastis: quibus per nouā dignitatem excideram: ea ultro restituistis: & confirmastis. Vltro gratis oīa trāsigi uoluistis. In: tanta igitur multitudine beneficiorū: in tantis ornamentis hāc mihi extremam fieri iniuriam patiemini: Adde hunc calculum ad cumulos altissimos beneficiorum i me tuorum: quæ q̄q̄ eo magnitudinis euaserunt ut excrescere nullo modo possint: tamen hoc desyderant reliquum: quo absoluti atq; exaggregati omni ex parte esse uideantur. Vesti Campanum tuum: quem solus in hanc lucem dignitatis: in oculos hominū clarissimorum: in ipsum deniq; uitæ splēdorem eduxisti. Nec ero uerbosior in tua ope deposcenda: cum eo sis ingenio in conseruandis tuis atq; ornandis: ut admoneri cupias: rogari non feras.

Campanus Papiensi Cardinali.

70 VT intelligeres q̄tum inter Pium senensem intersit & Nicophorum Irradiatorem Florētinum: qui ēt sanctas nobis extorquet. Scripsi ad te: idest ad uoraginē īgenii mei epistolam: ut ē mea crassities: pinguidulam: & est de Pii scriptis quid sentiam. Dederat. n. mihi Pius superiorioribus diebus percurrendos cōmentarios rerum a se gestaꝝ: elegātissime: ac super ingenia nostri temporis scriptos: & percurri. dederat emendandos: non emendaui. quis emendet quod tantum abest ut fieri possit melius: ut eloquentissimum quemq; audacem prouocet ad imitandum:

consyderatum deterreat. Leges epistolam cum eris ociosus. Est longiuscu la. digna ne sit quę edatur: ipse iudicabis. Eā: si uoles: poteris apud Sanctissimum. D. N. tanq̄ recitare. Nullum. n. adhuc iudicium cōmentariorū a me factum audiuit. Si apud eum leges: componito uocem: interpellato: & ponderato. Addito uestem orationi: nam quæ uestis uocis tegmento nitidior? Nec id dico: ut sperē Pium flexu uocis falli aut capi posse: sed ut hac quoq; ex parte uoluptatem ei afferamus facturæ manuum suarum. Nā ut te magnum: ita me supra mediocrem: fecit: Idq; in primis illi debetur a nobis: ut uoluptati ei: & glorię simus. Vale. Si poscis Epigrāmata: uide quo me fata deduxerit: neq; orator tibi: neq; poeta satis sum: nisi fortasse quia utrunq; male pręsto: iccirco poscis utrūq;. Sed nunq̄ tam tu imperio mecū certabis: q̄ ego tecum obsequio. Nam qui imperat semper sibi plus nimio uidetur imperare. contra. qui bene obsequitur etiam in re bene gesta aliquid negligentiæ subueretur. Accipe igitur epigrāmata. nam plura sunt: non ad te singula: sed tamen uniuersa cōscripta sunt iocosa: & festiua. Licet hoc tēporis Episcopis lasciuire: uersu præsertim nam uitæ periculum est. Rogatus sum ut in quosdam ueteres: qui amore laborarunt: tetrastica conscriberem. Erant ita insculpta parietibus: ut cupido alatus: & specie triumphantis immineret: ipsi currum: tanq̄ captiui sequerentur. Hi fuere Alexander: Pompeius: Perseus: & Hercules. addimus & Vulcanus iacēns atq; despectus: qui: ut uidebis: intra tetrastica non stetit. Quem neq; Persaę gentes renuere: nec Indi: Nec uagus Oceanus: caucasiaeq; niues. Solus amor de me uicta Babilone triumphat. Castraq; captiuæ dat mea Bersabeę. Nil Asiam & Mēphim laudes: aut Pontica bella: Cappadocas reges: armeniosq; Duces. Nam procul a patria phariis sum captus in undis: Iulia sic flāmis cœperat ante domi. Desine mirari uersas in saxa figuras: & meus in cœlū q̄ penetrarit equus. Plus Deus hic potuit: nigræ seruire puellæ E summo natū me ioue fecit amor. Hercules amans. Monstra licet totiēs terraq; mariq; fugarim: Senserit & uires Stix truculenta meas: Et tulerim cœlū tergo: superatus amore: Inuēi cœlo quod grauius p̄meret. Vulcanus despectus. Claudus erā Maia gēitus: summoq; Tonāte. Sed pepulit claro me mea forma polo. Nam pater: ut prolem deformem: & inertia uidit Membra: negat natum Iupiter esse suum. Indignus cœlo: uariteq; nitentibus astris: hinc ait in saltus effuge lemniacos. Meq; recusantem patriis excedere tectis: Præcipiti abreptū cogit abire manu. Forma nimis precio est. ultro sufferē ad astra Phrix puer: ergo Iouis filius eiicior. Quomodo inquis uniuersa ad me: quē in singulis non nominasti. Accipe non castos ueterum Papiensis amores: Quos tuus augusto mense poeta canit. Forsitan hoc dices: nō est sine amo

re poeta. Sæpe foris uates quod canit: intus habet. Esse ita cõfiteor nec me
mea flãma reliqt: Sed noua quæ culpa ẽ: si uetus instat amor. Vide q̄ sum
factus p Augustũ licentiosus & impudens: sed res ita incidit: ut oporteret
citra dignitatem lasciuire. Vale.

Campanus. Secundino. N. Veneto.

31 Ariç undiq; multorum ad me litterç deferuntur: partim eorum
qui accessioni dignitatis congratulantur: partim qui dolent ho
minem paulo ante solutum ac liberum: tantis curis & tam gra
uissimis repente imersum esse. Afferunt illi uitæ ornamentum: spes amplis
simas: aditus ad gloriam & honorem patentissimos: honestamenta quçdã
& tanq̄ præmia uirtutis. Ii salutis discrimẽ in medium adducunt: iacturã in
genii: abdicationẽ omnem uoluptatum: licentiam illam sodaliciam ereptã:
sublatos congressus amicorum & urbium: nationumq; externaq; lustratio
nes: iam nulla: nisi publica causa faciendas. Quibus omnibus: aut omnino
abstinendum sit homini religionem profitenti: aut certe modus quidam
adhibendus seuerior: & castigatior. His ego magis assentior. Nam qui an
tea elatus animo haberi poteram: nisi comitatem illam retinuissem: urba
num & popularem nũc nisi penitus abiiciam: nisi colligam me me: & gra
uem ac recõditum induam uirum: effluens sim: intemperans iudicandus.
Ante hũc diem: noctu an interdiu: solus an comitatus: urbẽ an agro spacia
rer: par existimatio honoris erat. Idem uiri graues: Idem amici lentiebant.
& cohibere uiuendi modum poteram: & laxare: quoq; illud modestiæ: hoc
licentiæ dabatur. Nunc uero tanq̄ in scena positũ omnes intuentur: undiq;
oculi intenduntur: qui paratus: qui incessus sit: quæ uitæ accessiones: tanq̄
ad omnium hominum spectaculum expositi esse uideamur. Nec uagis mo
do deambulationibus ĩterdictum est: sed abditum: & seclusum. Horas sin
gulas metiri oportet: nec solus ĩcedere si uelim licet: nec cœtus si libeat: co
gere fas est. Quã iucunda diuersoria illa ad amicorum domos: q̄ grata con
uiuia: & suauis familiaritas eorum quos ames: quos tibi iam ab ipsa prope
infantia deuinxeris. Hæc una hora destituenda sunt omnia: omnibus est
bellum indicendum: quærendæ familiaritates hominum grauissimorum:
quas ut repẽte quærere periculosum est: ita comparare difficile. Cœnandũ
intra penetralia: ubi fores si patent indecorum censent. Si occludantur: su
perbum. Adhibendum silentium: pondus rebus omnibus adiiciendum. ob
seruandum est deniq; quicquid antea cõtemnebam. Vestes & reliqui orna
tus ad impedimentum usq; & fastidium comparandi. Toga lõga. nec a sta
tis q̄ hyemis expeditior tum quod omnium maximũ est & difficillimum:
quæ studia iam inde ab unguiculis complexus sum: In quibus alterã iam

ætatis partem consumpsi:nec solum intermittere oportet:sed penitus omittere necesse est:ne religionis instituta uiolentur.sic senex futurus sum anteq̃ senex.Sed hæc dicet aliquis:incitaméta sunt uoluptatum:atq; idcirco abiicienda.uiuere ut uelis . uersari quicum libitum est.Iactari ad libidinis impetum.Quid q̃d opes maximę proponuntur?Fateor proponi maximas . Fateor ét spem maiorem:nec egestatem ullo modo cadere in eum: qui sacris sit iniciatus:modo ad Pontificatū accesserit:sed hæ opes:quæ sunt periculo sæ nisi conseruantur:porro cōferri nisi pie:sancte:liberaliter:nō possunt:quas si habeas non potes ad præsidiū tuorū adhibere.Non ad largitiones splendoremq; domesticum:& explendas uoluptates:sed ad eorū sunt opem accomodandę:qui maxime egeant:ut difficile sit tuorū odium nō subire: nisi largiaris:aut summi Principis Dei offensionem:nisi abstineas largitione propinquorum.Si autem nō habeas:& premaris inopia :miserrimū est dignitatis maiestatem tueri nō posse:quando non elucescere in te religionis splē dor:sed sordescere atq; obscurari uideatur.Ita homini in tanta dignitate cō stituto:inopia dedecori est:copia periculo:ut qui plura habeat discrimini propior uideatur:nisi recte utatur . In maxima copia rerum atq; affluentia id uitæ genus est adhibendum:ut effusissime uiuamus egētibus:parcissime nobis.Nec est opum magnitudo:quas religio peperit:referēda ad ostē tationem & iactantiā ut in cōmuni uita fieri solet:sed ad liberalitatis modū reuocanda est:quæ ita sit cū pietate coniuncta:ut existimemus omnia sanctissimæ caritatis studio esse facienda.Taceo ludos:iocos:amores:aliaq; lamenta animi:quibus & difficile est abstinere:quando i his sis educatus: & nisi abstineas euertas funditus religionem:& maiorū præcepta contemnas.Nec ulla est uita coinquinatior:q̃ religiosi hominis intemperanter libidinosq; uiuentis.Accedit huic oneri sarcina multo grauior.Nā si inter omnia uitę officia illud maximū est:& difficillimum:hominem ipsum ita sibi uiuere:atq; ita sese exhibere:ut accusari nequeat:quanto maius est & difficilius eorum curam suscipere:qui quales futuri sint ignores:aut si scias:traducere ad honestatem & cōmunis uitæ instituta nequeas.Hoc si non cogitē: stultum & perniciosum est.Si cogitem:quæ uita non iucundior? Et tamen id itineris ubi cœptum sit peragendum est:omni spe sublata redeūdi.Nec tamen ea de causa hæc colligo:ut acceptum beneficium uelim extenuare. Equidem sic censeo nullum esse genus ingratorum detestabilius: & magis alienum ab officio:q̃ obscurare uerbis alienam uitę liberalitatem. Nam q inficiātur:qui supprimunt:qui inferunt iniuriam ei a quo beneficium acceperunt:uaria causa impelli possunt.qui autem magnitudini detrahunt rerū acceptarum:nil aliud iudicantur efficere:q̃ uelle ultro ingratos esse.Video

me ex infimo loco ad fastigium euectum amplissimæ dignitatis: abiectum ad hunc diem atq; incognitũ: ita repente factum Pōtificem intelligo: quod munus eo maius fuit æstimandum: quoniam & competitores erant uarii: q̃ nonmodo summa gratia: maxima auctoritate: excellenti singulariq; doctrina niterentur: sed potentissimi Regis ac Principum multorum cōmendatione contenderent: & mihi ultro neq; petenti collatum est neq; cogitanti: ut ipsa aliorum contentio gloriam auxisse uideatur. q̃ñ summi uiri non admissi ad dignitatē: nō tam reiecti a Pio q̃ a me superati iudicantur. Accessit Pii ipsius Pontificis Maximi oratio: quæ ita meas est complexa laudes: ut media in contione se ipsum accusaret: quoniā & sero me ornasset: & minus nunc etiam contulisset: q̃ uirtutis meæ ratio exposceret. Ipse de me rettulit nouo more. Ipse me repente & tanq̃ de improuiso nominauit. Rogationem ipse interposuit. Cui cum gratias agerem pontificia in toga: ut fieri consueuit: multaq; eius in me beneficia commemorarem: ut Perusię legenti salarium priuato ære instituerit: ut Mantuam profecto: soli ex omni turba poetarum rescripserit: ut Senis te per me non rogatus: & nec ammonitus quidem subsignauerit: ut tandem Crotoniatibus præfecerit: decretumq; interposuerit: ut: quibus propter nouam dignitatem excideram: ea mihi integra essent: restituerenturq; omnia. Illa fuit prima uox humanissimi & liberalissimi Principis: beneficia quę cōmemorassem minora: extitisse & uirtute mea & desyderio suo. Multa deinde de probitate: de ingenio: in medium attulit: multa pollicitus est: ut uel ex hoc diuinum & pręstantissimum summi Principis animum deprehēdas. quoniam in illa immensa beneficentia erga me non quid dedisset: sed quid daturus esset cogitare uideretur. Quo quid est in liberalitate magnificentius? qui splendor: quę gloria in Principe illustrior? nec ulla in re uisus est occupatior: q̃ in me amplificando: extenuādo beneficio. Quam tu munificentiam: quam liberalitatem cum hac censeas conferendam? Tum ne quod largitionis deesset uestigium: nihil precio: gratis omnia transigi iussa sunt. Addita dono bona indemortui Antistitis ad Fiscum manifesto iure deuoluta. Hæc omnia si unum in locū cōgerantur: qui cumulus erit beneficiorum? quę ornamentorum exaggregatio? Tanti ne inquies Pontificatum istum tuum facis? tanq̃ nō sis in extremam Italiæ orā: tanq̃ relegatus? Quid. n. Calabris obscurius? Quid abiectius ac remotius? aut quæ gens? quæ natio incultior? tum qui fructus Dignitatis? qui cēsus rerum? Ego uero: ut taceam tot competitores: quorum gloria omnis in me translata est: quoniam sunt contentione superati uel a nō repugnante: locum nullum existimo in Italia nomine ac uetustate clariorem. Nec dubito diuinā Pii mentem hoc ipsum cogitasse: tanq̃ ad uetus gymnasiū philo

sophorũ mittendũ statuerit. nam quæ gens in eo uitæ genere Crotoniati⸗
bus celebratior? ubi & plures philosophi & meliores? nec uideo quã urbẽ
maiora illustrauerint mõumenta uetustatis. Quod igitur Pytagorã uirum
tantũ non puduit: id me homunculũ pudebit? si ille Samo pulsus: Crotonẽ
sibi ex omni orbe terrarum delegit philosophandi locũ: illo ego missus nõ
exul sed ad imperiũ non ꝓficiscar? nõ arripiam mihi hanc occasionẽ? cum
mihi locũ non gloriosissimum putabo? Nam Almeon qdem & Philolaus
q̃q̃ Pytagoram non equarũt gloria: ambo tamen in ea urbe nati multum
splendoris attulerunt: quorum alter primus disputasse de rerum natura fer
tur: retulisse alter omnia ad celestem armoniam: & necessitatẽ coactionẽq;
naturæ. Taceo Hippasim Metapontinũ: Tarentinum Architam: q haud
procul inde nati ad eum locum profecti sunt: philosophandi gratia. Sic Em
pedocles: sic Epicarmus: aliiq; complures philosophiam illo in ipso loco di
dicerunt. nec minus horum ingenio claruit ea Vrbs: q̃ aut Milonis lacer
tis: qui & ipse Crotonias taurum toto gestabat stadio: aut Zeusis elegan
tia: qui præstantiorem naturæ formam eo in loco inueniri posse existimauit
dum Helenem pingeret: Crotoniatium uirginum fretus exemplari. Vides
quam mihi urbem Pius commiserit. unde si uetustatem reuoluas: centum ui
ginti milia hominum: qui arma ferre possent processisse in acie inuenies. Si
ad nostram referas ætatem: non est urbs illa contemnenda neq; magnitu⸗
dine: neq; opibus: neq; gloria inter finitimas: ut quæ & marinis comporta
tionibus sit exposita: & soli fœlicitate excellat. Tũ mare sinuosum primũ:
ac recuruũ. Mox Iõium iter & Tirhenum latissime exit in pelagus utrãq;
in partem nauigabile. Cõmeãt tui Veneti orbe terrarum potentissimi. com
meãt qui infero mari commercantur: unde & ingenia sunt cultiora q̃ Cala
bris: & undiq; quæ ad uitæ spectant usum importantur. tum solum fœlix
atq; amænum: amplum etiam: nec uastis montibus aut stagnis impeditũ:
sed liberum & patens: ut siue mari uelis: siue terra: q̃ latissime possis eua⸗
gari oculis. Prospectus tamen in pelagus latiores: qui in longissimum rece
dunt: & a læua Tarẽtinos: a dextra Brutios: a fronte Siculos: Ambrachios:
Chaonios attingunt. A tergo Salentinos: Mesappios: Appulos. Vide quæ
nomina: quæ loca: quæ spectaculorum luxuria excitatur animo. Cũ hæc
legis: quid mihi futurum cẽses: cum oculis lustrabuntur: peragrabuntur pe
dibus: cũ in littore paulo licentius lasciuiemus: remoti ab hoc fastu & stre
pitu: quo tenemur & premimur. Vix extant prisca ueterum Crotonia
tum: & uestigia fugientis iam longo interuallo uetustatis. Desunt qui
cingant urbem uiui & perspicui fontes: & horti irrigui. sed insalubri⸗
tas aeris: cæliq; clementia: iam inde ab ultima rerum producta in ætates:

scriptorumq; celebrata monumẽtis. Quippe ꝓditum est Crotoniatas nũ
q̃ neq; sensisse terremotus: neq; pestilẽtia laborasse. Idemq; euenisse Locren
sibus finitimis credo eodem tractu maris ac terra: haud diuersam fuisse uim
sydcrum: stellarumq; despectum: solumq; suapte natura beatissimum insi
ci nullo modo posse. Cerealium uero inaudita feracitas: ut horreum insulis:
horreum continenti esse uideatur. Accedunt arua: & loca herbida pabulis
equorum accõmodata. Nam equi quoq; illic eximiæ pernicitatis nascũtur
maiores nostratibus hęc omnia & magna sunt: & titulis maiorum illustrã
tur: ut non solum contemnendi non fuerint Crotoniatę a uiro Philosophu
lo: sed omni conatu expetendi. Quid de censu dicam. Neq; eni sunt eiusmo
di dignitates censu metiendæ. par splendor est omnium: atq; gloria: par au
ctoritas. siquid interfit id totum nascitur a uita: qua qui excellat is maior ha
bendus sit: minor q̃ uincatur. Neq;.n. Patauino: aut Veronensi: aut si quẽ
alium opes extollunt: inferiorem me censeo. modo sanctitate uitæ: obseruan
tia religionis: morum integritate: & officiis illis pontificiis nõ fuer'm supe
ratus. Taceo tanti ordinis maiestatem ne epistolæ modum non teneam.
Nunc sententiam expecto tuam: quam siue tu ad hunc referas uiuendi sen
sum opinionemq; cõmunem: siue ad philosophorum instituta reuoces: non
equidem laboro modo: q̃d tibi uideatur afferas: non q̃d mihi uideri uelis.
Collige hinc otium: libertatem: sodalicia: uagationes: congressus: aliaq; ob
lectamenta animi inde res magnas: spes maiores: familiaritates pręstantiũ
uirorum: opes: honorem: gloriam. complectere rursus utrinq; tanq̃ in truti
na labores: pericula: contemptum. inopiam expende. simul hęc libra. simul
mihi locum reperi unde agere gratias possim cum Pio secũdo Põtifici ma
ximo: cum etiam Papiensi meo: quorũ alter amplissimis ac pluribus orna
uit beneficiis: alter non solum ut ornarer effecit: sed me primus mortalium
in lucem: in dignitatem: in noticiam summorũ Principum eduxit: atq; i om
ni fortuna accerrime constantissimeq; defendit. quid offeram? quid pollice
ar? num dedam me ipsum? exiguum est iis me dedere: qui nisi fuissent ipse
non essem. Tum quid allaturus utilitatis: cum ope mea non egeant: & si
egerent: & uendicarent ipsi suo iure: & ego sine summa perfidia deesse
non possem. Concedam & permittam me ꝓpinquis? dedam? deuouebam?
q̃ nimium est hoc: quod eis nescio an unq̃ sit profuturum: aut si sit: non
ad animum erga illos meum: sed ad meritorum magnitudinem referri de
bet. Num monumenta posteritatis: & hanc meam ingenii mediocrita
tem? quasi sim cum illis hac ipsa in re comparandus? Quis Pio & dicen
di: & scribendi arte sub limior: quis erectior: ornatior: breuior: in omni fere

in omni concione orbis terrarum quis & sæpius dixit: & disertius? ita ut
nullum omnino oratorem inuenias aut Poetam meliorem: & qui post
hominum memoriam eloquentia & magnitudine animi maiestatem tan
tæ Sedis solus implesse uideatur. Tum Papiense meo quis accuratior? &
grauior utroq; in genere: & hoc soluto: & illo strictiore. quis utroq; scripto
rum monumentis celebratior? aut quæ nostri temporis ingenia in hoc
non desudauerunt? quibus ego nescio an illa sim ex parte comparandus.
Proinde aliam mihi ostendas uiam necesse est. Nam hęrere lateri: osculari
manus: lambere humi pedes: obuolui genibus: & circum girare oculos: to
tum est effeminati & blandientis. Nihil opus est uulgaribus. Aperi mihi
locum aliquem ex illis intimis græcorum penetralibus. Ego tantum id
intelligo nullum officium esse tantum: nullos tam graues labores: nulla
pericula tam dura & capitalia: quæ non sint a me quotiens res exigeret:
sponte subeunda. Nam opes: & similia tam polliceri exiguum est: q̄ non
præstare perfidū & ingratū. Leua quæso me hac molestia. nosti Epidi illud
apud Sophoclem ανδρα δαφιλειν αφων ιχοιτε καὶ δυναιτο καλλιστος πονος

2. Iacobo Volaterrano Secretario nostro.

Mirari audio te qui nuper in familiam nostram uenisti: unde ego 32
in hanc dignitatem ascenderim: nulla nobilitate doctrinæ: aut
meritorum prerogatiua adiutus. Admirari desine: breuis respon
sio est. Deus noster hoc fecit: qui in altis habitat: & humilia respicit in cœlo
& in terra: Suscitans a terra inopem: & de stercore erigens pauperem. Vt
collocet eum cum principibus: cum principibus populi sui. Aliud si dicam
mentitur iniquitas mihi: & credibile non erit in mentibus hominum. Deus
inq̄ hoc fecit. Cuius iudicia abyssus multa: & omne opus ad aliquid ordi
natum. Competebāt mecum partim: qui summo genere: & summa clari
tate maiorum præstabant: partim: quos Teologiæ & Pontificii iuris insi
gnis gloria commendabat: partim quorum plurimæ legationes laboresq;
pro ecclesia passim numerabantur: partī: p quibus Regum & Principum
commendatio instabat. erant nonnulli: in quibus hæc omnia quadam fee
licitate in unum conueniebant. Pręteriti omnes: ego assumptus: cui nil ho
rum poterat esse adiumento. Intuens persæpe hanc meam fortunam: in co
gitatione ipse deficio: & oculos ad Cœlū tollens gratias ago Redemptori:
q ita uel pmisit: uel uoluit. Precorq; toto desyderio: ut hæc tāta dignitas nō
sit mihi ad interitū animæ: nō sit Ecclesię suæ ad damnū. Adiuuo meipsum
ad uirtutem: q̄tum se adiuuare humanitas potest: & animum firmo ad dili

gendam Sedem Apostolicam : ad diligendam salutem gregis Dominici : ad tuendam : q̃tum per exilem hunc spiritum licet : Romani Pontificis Maiestatem . Totus hic hęreo . Totus hic sum . Totum me locus hic habet . Patriam praeter hanc unam non noui . Corporis haec : & animae est patria . Princeps mihi nullus est : praeter Romanum Pontificem . a nullo honor exhibitus:a nullo uitae commoda data: praeterq̃ ab uno Romano Pontifice . Frater mihi solus erat : ex omni fratrum turba reliquus. Hic militiam ecclesiae sequens:sanguinem pugnando dedit ecclesiae. Ego in curiam ueniens pauper & egens : renatus hic sum : altus hic sum: ditatus hic sum : & positus cum Principibus ecclesiae ad consilium uniuersalis Ecclesiae. Hic habitant oculi mei . Hic meae curae incumbunt. Fortuna uexante ecclesiam : uexor & ego . Tristante ecclesia:tristor & ego. Eadem secundis suis laetante : laetor & ego . Nullus illi affectus est:quem ego statim non sentiam . Si inutilis minister sum : fidelis sum tamen . Si deest doctrina : non deest uoluntas . Si deest ingenium : desyderium pręsto est omnibus locis . Deniq; si cor hominis respicit Deus : & ex illo homines iudicat : iudicium certe ego cum misericordia expecto:quia domus sua mihi est cordi : quia toto sinu eam complector : quia cum Propheta dies & noctes decanto . Haec requies mea in saeculum saeculi : hic habitabo : quoniam elegi eam . Haec fortasse intuens Deus:qui : ut dixi:cordibus pascitur:ea pręteriri est passus:quae inflant:Illa assummi permisit:quae in beneplacito suo uiuificant.

Genueñ. Pro Pontifice Pio.

33 Ccepimus litteras uestras:& uidimus quae dilecto filio Fabiano oratori nostro publice respondistis.Laudamus deuotionem omnium uestrum . qui uerba salutis audire non neglexistis : & per sonam patris in personam nuncii honorastis.Fecistis quod Chatolicos decuit:& quod facturos uos semper credidimus . litterę ipsę bonam mentem uestram declarant. Testimonium Fabiani exploratam spem prębet operis boni. Aliter de ea ciuitate credi non potest:quae Dei est cultrix : & ad protectionem fidei oportunitatem praecipuam habet. Erũt haec omnia ad gloriam uestram:& ad animarum perpetuam salutem. Deo sic placeat : cuius causa nunc agitur. Dicitis cõtentari uos:si hęc foelix sanctaq; cruciata effectualiter fiat:uelle ex uobis armare octo usq; in decem naues. Tempus hic nullũ uel educendae uel cõtinuandę classis pfigitis. De numero nauiũ & cõtinuatiõe audietis Oratorẽ nostrũ. Habet a nobis qd utile hac in re censeamus . Tempus uero educendę classis ipsi dicemus. Intellexistis in litteris:

istic publicatis ad nonas Iunias Anconam nos profecturos: ut inde naui
gemus in expeditionem hanc sanctam. Hæc publica uox omnibus satis
esse deberet: qui ad obsequium Domini deuotis animis tendunt. Sed si
terminus hic certus alicui forsan non est: Et cogitatis impedimento ali-
quo interim teneri nos posse: quo minus diem præscriptam seruemus: Pro
ptereaq; conditionem hanc additis: Si hæc fælix sanctaq; Cruciata effe-
ctualiter fiat: significamus sufficere uobis: ut adueniente Duce Burgun
diæ: qui ex Massilia per mare uestrum Hostiam ibit: eodem tempore
uos quoq; soluatis. & classi suæ uestram iungatis: ad nos inde postmo-
dum ad condictum locum uenturi. Hoc pacto effectualiter fieri crucia-
tam uidebitis: & latere uos dies non poterit. Sic quæsumus dilectissimi
filii agatis: & Deum adhibeatis in consiliis uestris: inspectorem uerum
cordium hominum. In iisdem litteris additis. dicimus non indignum
fore. ut quas conditiones Ciuitas hæc uestra in huiusmodi bello: ac ui-
ctoria sit habitura non ignoret: tam pro iis locis nostris: nostrorumq;:
quæ a Turcis sunt occupata: si recuperari ea continget: q̄ iuribus aliis
quæ ad nos: & nostros pertinere uidentur. Ad quod gratissimum esset
nobis: lucidius responderi. Respondemus ad omnia uobis: ut pater: &
Pontifex: cui commissa est salus animarum uestrarum. Primum cum
Christiani sitis: & Deo omnia debeatis: Iniuriarumq; suarum testes sæ-
pe fueritis. posset esse satis uobis proposita spes uitæ æternæ: & merces
cælestis: ut immaculatum sacrificium uideremini Deo offerre: Hoc ta-
men esse uestrum propositum credimus: & hac mente audiuisse uos mo
nita nostra confidimus: uerum si adhuc ultra requiritis: intendimus quæ
a Turcis sunt occupata: & uestrorum fuerunt: aut uestra: pro uiribus ni
ti: ut ad manus uestras reueniant. Hoc honestum nobis uidetur: & no
stris fauoribus dignum. Atq; ita nos iuxta possibilitatem nostram factu
ros recipimus. Iura quoq; uestra: & uestrorum in omnibus commenda
ta habebimus: Cooperantes enim nobiscum pie: & fideliter expectare a
nobis paternam retributionem debetis. Ii sumus qui retribuere pro be
nefactis semper optamus. Præcipuum quoq; in perficienda classe esse asse
ritis: ut quicquid uirtute bullarum nostrarum per indulgentiam: aut ali
ter in Dominio Genuensi colligi poterit: in apparatum huiusmodi ce
dat. Compatimur angustiis uestris: quibus per hos annos estis affli-
cti: Nec supra uires uestras aliquid petimus. Adiuuare uos uolumus in eo:
quod possumus: ut in eo quod potestis adiuuemur a uobis. Habet in hac
re mādata a nobis noster orator. Ipsum audite. Recta uia eūtibus ministra

bit : quod poterit : atq; ut plurimum possit nitetur assidue : Audiuisse uos credimus:que ex Peloponeso his diebus sunt nunciata: Et nescimus an animis estis commoti . Non turbetur filii cor uestrum . Nec propterea segnius ad oportuna incumbite . Vna calamitas deiicere mentes nostras non debet. Non ita sancta hec causa:nec ita nomen Italum poscit.malis cedendum non est:sed duce signo uiuificæ crucis audentius contra eundum Misericors Deus uictoriæ uiam aperiet . Pias defensiones aliquando uidetur deferre:non quia sit uerbi sui oblitus . Inquo nobis spem pręber:sed ut temptet cõstantiam nostram:& uideant q̃ stabilia sunt fundamenta cogitationum nostrarum. Perseuerantibus præsto est misericordia eius : Victorem faciens qui putabatur antea uictus . In nobis ipsis experti aliquando hæc sumus. Suscepimus ꝓ iusticia defensionem regni Neapolitani. Bellum gessimus cum Sigismundo Malatesta ꝓpter heresim : de qua erat damnatus. Deposuimus archipræsulem Maguntinum electorem Imperii propter rebellionem aduersus hanc sedem:atq; alium eius loco præfecimus. Eę omnes causæ iustæ sunt iudicatæ . In earum tamen exordiis damna accepta sunt manifesta. Apud Sarnum fusus est unus exercitus . In Piceno alter deletus. In Germania ab his:qui partes nostras tenebant ingens iactura accepta. Non sumus animo fracti. Ad eum oculos uertimus:qui in tribulatione sperantes in se consolatur . Duximus omnia in bonum perseuerantes constanter. Non dati tandem sumus in opprobium hostibus. In regno causa Romanæ sedis Superior est. Sigismundus quæ habebat amisit. Abiurauit publice heresim:& pro iniquitate ueniam Supellex poposcit . Priuatus Maguntinus recognouit erratum. Cessit ecclesię:& cum gloria sedis. Vero Archipræsuli manus submisit. Dona Dei hæc sunt:& piæ constantiæ præmium . Itidem in præsenti bello nobis Christianis eueniet:si nos non frangent initia:& si in domino spem nostram locabimus:cum Propheta dicentes. Domine factus es pes nostra:turris fortitudinis a facie inimici . Veniet disponente altissimo Burgundię dux : & exemplum eius nobiles : & barones multi sequentur. Erit inuictus exercitus . Veneti indiem magis copias:& classem instaurant: Hũgarię rex:bosnæ regno recuperato.quod ęstate proxima interfecto rege erat amissum : potenter se parat ad reliqua . Et cum uenetis triennali fędere contra Turcum est iunctus. Nos quoq; operamur sine intermissione quod possumus . Conuocamus in societatem nostram catholicos principes. Ibimus ipsi:& ponemus animã ꝓ grege cõmisso . Nõ apparent nũc forsan:quę uidere multi desyderant:sed apparebũt:& maiora opinionibus Deus pſtabit. nostrũ ẽ opari ꝓ uiribus. Illius incremẽ

tum dare operibus nostris. Venite filii nobiscum:nec pp Turci metũ:aut diſ ſuasiones abscondatis.faciem uestram a Christo:qui plagas intulit multas maiores habet quas possit inferre. Attendite eunte Vicario suo:& portante crucem super humerũ eius:quid agant dominicæ oues. Retribuet unicuiq; secundum opera sua:pęnam: & premiũ gerens in manu. Nos deuotiones uestras facturas ea confidimus:quę catholicos decet:& quæ soliti estis. Atq; ita per uiscera misericordię Dei nostri uos obtestamur. Erit ex mandato nostro uobiscum noster orator: cooperans uobiscum dies :ac noctes. Curate:ut per eum continue consolemur de actionibus uestris. Ab eo quoq; in singulis mentem nostram semper noscetis.

Pro Pio.ii.Hieronymo Lando Archiepiscopo Creteñ. 34

Ccepimus litteras tuas:& intelligimus:quę de confluente multitudine scribis. Agimus Deo gratias:qui corda fidelium ad defensionem fidei tangit. Retine qui tibi retinendi uidentur:& consolare eos quantum potes:& adiuua ad uitam in aliquo:ut nõ tristentur neq; desperent. Præmittimus omni celeritate Venerabilem fratrem nostrum Iohannem Cardinalem Sancti Angeli:qui eos ad locum oportunum con festim traiiciat. Tua.F.una cum priore Pisarum conducat istic ea nauigia: quæ neccessaria nouerit ad presens opus passagii: & omnia q̃ meliore con ditione potest componat:& transigat. Nos hodie Deo Duce urbe discessimus:& q̃celerius per ualitudinem poterimus Anconam petemus:executuri in aduentu nostro quę reliqua erunt. Tu diligens esto:& patere: Deo seruiens:& nobis:& animæ tuæ.

Bessario Cardinalis Nicenus.Papieñ.Sal. 35

I ob id dũtaxat scribendi officio uteremur:qd aliquid exinde cõmodũ:aut emolumentum expectaremus non sine ratione fieret: ut sublatis causis utilitatis: & cõmodi consuetudo etiam mutuo scribendi intermitteretur. Si uero nos hactenus ad scribendum:& amandũ alter alterum:non ratio solum priuatorũ negociorũ impulerit. Sed potius aliqua uirtus:& uera:& solida amicicia: certe nihil est:quod nos a pristina scribendi consuetudine retrahere debeat.ꝙ si me roget. V.R.D.cur tu nõ scribis. Scripsissem nisi.V.R:D.mihi ne id agerem iussisset. Hanc habui causam:quæ me a scribendo deterruit mandatum.D.V.R.uos uero quæ tandem causa a scribendo retardauit? Sed sint ut libet quæ hactenus acta sunt. Post hac curandũ ne amicitiæ officiũ deseratur.en ego(ut aiunt)glaciem frango.R.D.V.sequatur:& me aliquãdo solitis illis suauissimis litteris suis consoletur. Cõmendo me.D.V.Reuerendissime Venetiis Die.vii. Decembris.M.cccclxiii.

ſunt in terris reguntur omnia. Huic tu aſſides: hunc imitaris. Huius ſanctiſ
ſima imperia: atq; edicta: quo effici modo debeāt: & poſſint: tu unus nobis
omnibus oſtendis. Nil agitur priuate: nil publice: cui tu merito quidem: ꝑ
tua dignitate: atq; auctoritate: proq; ſingulari doctrina: & eruditione nō in
terſis. Equidem ſic exiſtimo: ſentiant alii quid uelint: nullum eſſe hominum
genus: ſtudioſorum prĕſertim: cui tutius: atq; liberius regnorū: & magiſtra
tuum adminiſtrationes cōmittātur: q̄ his qui ea doctrina ſunt imbuti: quā
humanitatē appellamus. Non ſunt tamen reliquarum artium profeſſiones
contēnendæ: cum hæ quoq; aliqua exparte ciuilem uitā adiuuent. Submi
niſtrat nobis grāmatica principia: & fundamenta ad eas artes: quas libera
les appellamus. Affert dyalectica ueri a falſo diſcernendi rationem. Oſten
dit Phyſice rerum naturalium cauſas. Arithmetica numeros in cōiunctis:
ſeperatiſq; rebus dignoſcendis maxime neceſſarios. Geometria menſuram
orbis terræ: & climatū diuiſionem. Muſica ſonorum: & uocum concentū:
atq; harmoniam. Aſtrologia cœlorum: Planetarumq; ꝑpetuum motū: &
ordinē. Harum aūt doctrinarum imitatores: & ſtudioſi: adeo ſunt a rebus
gerendis alieni: ut his in uita politica queuis etiam noſtris litteris ciuiliq; di
ſciplina mediocriter imbutum ſine contentione prępoſuerim. Reformidat
forum grāmaticus puluere: & ſtrepitu ſcholaſtico cōtentus. Gaudet gyris
ſuis: atq; meandris dialecticus. Contemplatur Phyſicus res a materia mini
me ſeiunctas. Delectatur Mathematicus ſola cōtemplatione rerum a ma
teria ſeperatarum poſthabitis atq; neglectis rebus his: quæ ad cōmunem
hominū utilitatem non ab re excogitatæ ſunt: atq; inuentę. Contra uero ii
qui ex paleſtra humanitatis bene docti atq; eruditi prodeunt: quiq; officii:
& honeſti rationem optime norunt non abhorrentes a cōmuni utilitate: &
publica in medium producentes propoſita bonorum: ac malorum ſcie: ab
hac nos deterrent: ad illam complectendam ratione: & eloquentia adhortā
tur: Iacerent in luctu certe: ac tenebris prudētia: Iuſticia: Fortitudo: ac mo
deſtia: quæ uno uirtutis nomine complectuntur: niſi extitiſſent: qui eas do
ctrina: & ſcriptis illuſtraſſent: oſtendiſſentq; ab his relligionem: pietatem:
gratiam: obſeruantiam: magnificentiam: fidentiam: perſeuerantiam: cōtinē
tiam: clementiā: modeſtiam: tanq̄ ex uberrimis fontibus manarē: quibus fit:
ut ii qui bene ac beate uiuere uolunt facilius in officio contineantur: cum in
telligant: quid fugiendum: quidq; expetendum ſit. Hac ſi quidem ratione
motus Pius. S. Ro. Pontifex te unum prudenter certe: ex hac celeberrima
curia delegit: quē pro tua ſingulari uirtute: atq; doctrina: proq; icredibili ce
leritate in rebus agendis non laborum modo ſed ēt conſiliorum & ſecreto
rum comitem ſibi: ac ſocium aſciſceret: cuius opera: & uirtute tantum: ac tā

excelsum Pontificatus onus ęquiore animo ferret. Ego Itaq; benignissima natura tua fretus sanctissimi patris nostri auctoritatem: & exemplum imitatus: cum ex hoc tanto: ac tam celeberrimo pręstantissimorum hominum conuentu neminem uiderem: qui tecum uel magnitudine animi: uel dignitate: uel constantia: uel humanitate: etiam gratia posset conferri: ad te: quē apud Sanctitatē suam mihi in quauis causa delegi patronū: patrē: tutorē: Principem: ac Dominum: supplex accessi: & reꝗ omniū inops: ut te adiuuāte: & hac: qua nunc premor inopia leuarer: & fructum aliquem studiorum meorum: nunc demum mihi capere liceret. Hoc si tua gratia impetraro efficiam profecto scriptis meis: ut omnes intelligant: abs te uno habitam eē rationem doctorum: ac bonorum hominum: Tuum igitur erit Reuerendissime pater: me ita S.D.N. cōmendare: ut tua in omnes mansuetudo: & clęmentia: & mea in te fides: atq; obseruantia exigere uidetur. Hoc si ut spero diligēter effeceris: neq; me in eligēdo patrono errasse: neq; te a tua optima: atq; sanctissima consuetudine discessisse ostendes. Vale.

B. Cardinali Niceno.

Sicut scribit. D. V. R.. Nō utilitas: sed alterius charitas: alterius uera deuotio fecit. ut ante hac frequētius officio litterarū usi absentes simus. Absit: ut quicq̄ sordidum fuerit inter nos. Ego ante colere ingenium: litteras: & humanitatem uestram cępi: q̄ uel essem in Curia: uel ex curia cōmodum quęrerem. Ante diligere filium suum īstituit. V. D. q̄ speranda ex me esset retributio ulla. Ego uirtutem secutus sum: uestra benignitas opinionem futurę forsan uirtutis. Disperdaᵗ: ut stipula ante faciem uenti: q̄cquid aliud: Nicenum mihi patrem: Papiensem illi filiū fecit. Nisi euasero malus: ex stabili fundamēto crescet usq; in finem uitę structura nostri amoris. Quia. V. D. eadem futura est semper: quę fuit: imutabile faciet: quod iudicio semel assumpsit. Erimus semper pater: & filius: seruus: & dominus: uera dilectione coniuncti. Consuetudo: litterę: sancta societas Collegii: glutino suo nos cōtinebunt: nec sinent diffūgi. Qui aliter quęrēt: ante a seipsis discedant: q̄ nostram discessionē uideant. Quod attinet ad remissionē litterarū: Amantissime pater scripsi alias. Confusa ualitudo mea: & morbi insurgentes fecerunt: ut necessario mihi consulerem. Remisi labores: Palatio cessi: & uitam liberiorem sumpsi. Non laborum odio: sed ut quod ante hac feci. recreatus ex interuallo facere posthac possim. Non eram ille: qui munere consueto satisfacere possem operosę legationi uestrę. Atq; ideo: ut non paterentur detrimentum respublicę: suasi: & precatus sum: ut conuerterentur hę curę ad eos: qui diligentię meę successerant. Ideo etiam non scripsi: ut ꝓuocatione mea non reuocarem mihi onē

ra antiqua:Amaui tamen:ueneratus sum:Et nullo in loco defuit caro patri uox filii. Testis est Princeps:Consistorium testis. Laudaui effusa oratione: priuati:& publice sanctas uestras Glorias i corde meo:quod uestrę missiõis fuissem ammonitor. Et ex ea non paruus partus esset in ecclesia fructus. Ita credat pietas uestra Reuerẽdissime Domine. Ita secum perpetuo: Indulgeatq; fractæ ualitudini:& uitę electori: In qua perseuero. Gladiator aliq̃do rude:Aliquando miles emeritis stipendiis in otium mittitus.

40

Ad Cardinales. Sede uacante:Post Pium.

Rima pietatis nostræ officia persoluta iam sunt patri:& Principi:nuper defuncto. Humatum solemni more est corpus:& funere amplissimo honestata mors:Et nouẽdialis sacri religio:frequẽtia nostri ordinis reddita. Proxima nũc esse uidentur:ut eodem sepulchro: quo illum condidimus:memoriam quoq; includi non patiamur. Mortuis etiam nõ uiuis tantum gratitudo nostra debetur:Mortuo nõ minus:q̃ uiuo habendæ sunt gratie. Pręclaræ uirtutis Antistes fuit. Enituit in eo summa religio:summa uitæ integritas:singulare ingenium. Doctrina ingens. Humanitas tanta:quantam nec experti ante hac sumus: & desyderaturi forsitan in posterum erimus. Ad maiora nunc uocat nos Deus. Dandus est Plebi catholicæ pastor:instituendus in ecclesia Dux:qui regat populum suum qui sanet contricta:opus omnium maximum: omnium maxime debitum: quod in utranq; partem uel uitam:uel interitũ afferat. Abiiciendi affectus Factiones:&(ut ita dicam)ultramontanitates:neq; italus Transalpinum horreat:si bonus est:neq; Italum Transalpinus indignetur. propter utrosq; cruxifixus est Dominus:super utrosq; oriri facit solem: & lunam:& pluit. Et aliquando per italum melius administratum:& per eundem magnæ calamitates illatę. Non amiciciæ.nõ spes cõmodorũ propriorũ:non odia sunt attendẽda. Oĩa hęc Domino cõdonãda. Valitudo multũ adicit aĩo. Multũ infirmitas detrahit.q̃q̃ ubi uigor naturalis est:non tam est attendenda. An nescitis:iperare caput:nõ pedes? Vidimus cęcos:claudos gessisse magnas res:etiam ubi corpore ẽ opus:multo magis ubi solo consilio. Aetas senior: certior.in iuuenibus aliquando magna opera. Alex. Pompeus. scipio. Nicolaus. iiii. Grandior tamen certior Dux.

Fr. Cardinali Seneñ.

41

Ibenter perstantissime Pater de Pio nostro & cogito:& loquor: cum possum. lenio semper hæc agens defuncti desyderium: & me ipm consolor:Idem quoq; euenire Dignationi tuę existimo: qui cum uiuentem pie coluisti:& mortuum grate es prosecutus. Totum itaq; id tempus:quod ab ultimo discessu eius ab urbe usq; ad obitum fuit:

hac epiſtola breuiter repetam: Credens quæ abſens uidere non potuiſti: cognoſces: non inuitus ex me: qui interfui ſingulis: & uſq; ad ſupremum ſpiritum: ab ore ſuo pependi. Cupiens igitur pius Sanctiſſimus profectionem ſuam in Turchos perficere: quæ fidelibus repromiſſa iam erat ad.xiiii. chalendas Iulii in baſilicam Sanctorum Apoſtolorum mane deſcendit: ſicut ſuus erat mos ſemper: cum urbem relinquebat. Atq; ibi ueneratis aris: & ſucceſſu rerũ pie deprecato Roma egreſſus eſt Patribus: & Prælatis lecticam eius ſequentibus. Ad Põtem Miluium dimiſit a ſe omnes: præter eos: qui ſecum erant ituri. Lembum deinde ad leuandam fatigationem terreſtris itineris aſcendens: per aduerſum amnem ad Caſtellum Iubileum peruenit decimo ab urbe miliario uiam p Tyberim agentibus. Delegit ſibi huiuſce nauigationis comites Dominicum Torcellanę: & agapitum Camertinę: & Ioannem Triphernatis eccleſiæ præſules: quorum Dominicus: & Agapitus: de ſupplicationibus referre ſoliti erant: Ioannes ſacrarii Apoſtolici curam gerebat. Me quoq; & Andream germanum tuum: & Gregorium Lollium adiungi his uoluit. Pranſus eo die in Lembo Pius ẽ: & cœnauit: & quieuit nocte illa. Poſtridie ante ortum ſolis ex eo loco ſoluentes Phianũ appulimus: primis iam intendentibus tenebris lõgam nauigationẽ emenſi ac plenam tœdio milium paſſuum amplius.xl. Cœnatũ quoq; eſt a Pontifice & pernoctatum in flumine: neq;.n. ſine multa offenſione membrorũ tractari: & circumferri a lecticariis poterat: Eodem die: uenit ad eum Nicolaus Sanctę Cęcilię Cardinalis Theanẽ. quem Pius adhuc ſenę agens ad Piſanum portum legatum pręmiſerat: ut partem claſſis: quæ ibi parata erat: & quæ ex Genua expectabatur per Siciliæ fretum ad ſe Anchonam perduceret. Is ergo ad hoſtium Tyberis appellens: ubi abiiſſe iam Pium: ſed non longe abeſſe cognouit: celeriter in urbem delatus: circiter meridiẽ nos eſt aſſecutus: Cupiebat.n. de legatiõe: & triremibus quæ egerat anteq̃ progrederetur referre. Ad moleſtiam incõmodę nauigationis: hæc quoq; Sancto ſeni eo die triſticia acceſſit: qd Iuuenis uix annos natus.xx. ad Nauigii miniſterium conductus: dum per ripam fluminis paulo incautius: ſubducendo lembo intendit: lapſus in eam partem: qua profondior aqua erat: nautis tarde opem ferentibus: ante oculos noſtros ſubmerſus eſt. Hunc caſum grauiter ingemuit Pontifex: taciturſq;: & lachrimantibus oculis orationem ſępe pro defuncto ſoluit. Die: quæ ſecuta eſt: iter nobis fuit non amplius.xxv. milium paſſuum. peruenimus autem ad Cœnobium Diui Benedicti: inclinato iam ſole: quod poſitum eſt ad radices montis ſoractis: qua in orientem ſpectat. Ante meridiem Cardinalis Theanẽ. quem dixi: renũciatis Pontifici: quę opus habebat: Accepta benedictione ad claſſem reuer

sus est. Vix Pio ad ripam appulso presto ei fuit Ioannes Caruagial gene
re Hispanus: & Episcopus Portuensis: Cardinalis Sancti Angeli uulgo
dictus: qui eodem die maturato itinere: ex urbe aduenerat. nam cum biduo
ante Pontifex ab Hieronymo Archipręsule cretensi litteras accepisset: in
quibus significabatur magnam Cruce signatorũ multitudinem quotidie
Anchonam confluere: & lamentari: q̃d Pontificem: qui eos traiiceret non
inuenissent. Veritus ne(q̃d accidere in talibus solet) turba diuersarum na
tionum & linguarum: tumultum aliquem per otium excitaret: aut in di
uersa dilaberetur. pręmittere hunc intendebat: qui paratis confestim naui
giis: in Peloponessum eos traduceret. Homine autem opus æstimabat:
cuius auctoritatem illi secuti: desyderio non tenerentur secum: quem tar
dare oportebat in classe eundi. Hac igitur de causa Cardinali ad se maturi
us euocato rationem uocationis prima in collocutione proponit: & ut pro
fectionem capiat impensius precatur. Verecunde admodum annoso seni:
& attrito iam pro Ecclesia onus tã grande imponebat: sed magnitudinem
rei cõsyderans: & imminentem necessitatem: ac cognoscens: q̃ pauci essent
qui suscepturi mandatum hoc uiderentur: annis eius parcendum nõ duxit.
Affui ego solus sermonibus his cum habebantur: una semper atq; eadem
constans Ioannis uox fuit. plena humilitatis & spiritus. Si is sum Beati.
Ponti. quem tantis rebus idoneum iudices: sequor sine mora imperium tu
um: & certe etiam exemplum: qui in fragili ualitudine animam pro me
ponis: & pro cæteris ouibus tuis. Scriptum mihi est. Veni: ecce assum. Im
peratur ut uadã: Iam iter ingredior. Pars hæc uitę ultima negãda Christo
non est. Commouere hæc uerba Pontificem: & q̃to magis robur animi in
sene agnouit: hoc ei dolentius est compassus. Amabat unice pium nostrum
Ioannes: & suasor continuus: ac confirmator fuerat sancti huius propositi:
increpans eos cõtinue: q infirmioribus animis dissuadere illi nauigationem
hanc contendebãt: id agens uidelicet amabilis Deo senex: ut extremus
uitæ actus: reliquis operibus non esset absimilis. obierat autem ante Car
dinalatum legationes complures: difficiles omnes: & plenas semper peri
culo. Cardinalis creatus: sedente Nicolao Quinto: in Germaniam rursus
est missus. Succedente deinde Calisto: statim ab initio Pontificatus in Pan
noniam: atq; in omnem oram Illirii ad bellum in Turcos iussus est ire. Sex
ennalem ibi legationem inter asperam gẽtem & coelum insalubre gessit.
Versatus sępe in castris est: sępe etiam nunciatis irruptionibus hostium: in
occursum contendit cum militibus: qui crucem assumpserant. Desertus
nõnunq̃ a suis: quos ex Hispania & Italia in domesticum famulatum secũ
adduxerat. Se ipsum tamen nunq̃ deseruit. Patiẽter p Christo tulit omnia

uinæ opis est deprecatus. Ab Ocriculo ante lucem uitandi solis causa mo uentes: Narniam æstu nondum intendente peruenimus. Patriam natalem Berardi nostri Cardinalis sanctæ Sabinę: quem Pius propter excellentem uirtutem quadriennio ante ab ordine Referendariorum ad Cardinalatum assumpserat. Ibi totam diem quieuimus. Postridie Interamnam contendimus uia breuiore & pridiana magis iucunda. Quippe per subiectam planiciem iter tenentes p agrorum culta: cum delectatione intuebamur castella plurima: quæ in uicinis collibus non longis inter se spaciis apparent. Paulo post ortum solis Ciuitatem ingressi sumus: & natalem Ioannis Baptistæ uolente Pio ibi peregimus: statuerat.n. minutis itineribus periculum offendendæ grauius ualitudinis euitare. Adiuncti ea die comitatui nostro sunt Guillielmus Cardinalis Rothomagensis & Berardus: quem dixi: & Rodericus Sanctæ Romanę ecclesię Vicecancellarius ex urbe nos assecuti. Hic ego totam eam diem operatus quædam scribendo: quæ iniuncta a Pōtifice erant. Dum adhuc studium in multam noctem produco: & propter æstū paulo negligentius tegor: subita ui frigoris ita obsessus sum: ut q̄uis ad lassitudinem totus: uix recalescere ultra mediam noctem possem. Mãe diei sequentis & si motum hunc initium febris esse intelligebam: tamen diuelli a Pio non ualens: quem: & febrientem: & anxium doloribus ferri ad bellum pro nobis uidebam: remanendum non censui. Itaq; admixtus cæteris secutus sum eū ut potui. Iter ab Interamna Spoletum: & si non amplius milibus passuum .xii. esset: tamen quia inter perpetuas & saxosas ualles operosum nimiū uidebatur: partiendum Pius putauit. Igitur ad tabernas tres Vallis stricturæ prope sacellum: quod eo in loco situm est restitit: uiæ pene medio Cardinalibus precedere Spoletum iussis: ut cōmodius ibi diuerterent. Me autem secum esse imperauit nescius quid prima nocte accidisset. Diem ibi reliquū & noctem sequentē sub tentorio fuimus: non sine multo incommodo. Postera luce febre supra modum inualescente ęgre Spoletum delatus sum. ubi continuo magis adaucto langore dies .xx. non sine uitæ periculo iacui. Dolens eo casu Pius: a quo supra merita diligebar: medicos propere ad me misit: qui ad curandam cum studio ægritudinem hortarentur: & ut bono essem animo: atq; inde ante reassumptam ualitudinem non abirem imperarent. Ipse continuato itinere ad medium fere Iulium nō sine labore Anconam puenit. Quę illi in reliquo uiæ acciderint quia non affui referre non possum. Valitudini uero prope iam redditus: cum sextum iam diem febris me non attigisset: iter: quanq̄ dissuadētibus medicis ingredior: patris sequens uestigia. Via omnis benignitate Dei sine incōmodo accidit. Nocte autem eius diei: quo propinquans Anconæ Auximum ueni: ecce

præsagium calamitosum futuræ mortis accipio: ut non ad Patrem & ad profectionem in Turcos: sed ad funus eius iturum me putem. Consueueram superioribus diebus ne membra langore attrita: æstu amplius offenderentur: tantum itineris ante lucem conficere: ut sole nondum calescente peruenirem quo diebus singulis intendebam. Igitur uia Anconã usq; viii. tantũ miliarium reliqua erat: remittendum æquo animo censui de matutina solertia. Euigilans tamen qua hora solitus eram: & mox de industria consopitus: regredi uideor mihi ad urbem: & Pontificis palatium intrare: ubi ille secum consueueramus dies ac noctes. Tum eius cubiculum petere. Patefacta hic inuenio omnia sine custodibus hostia: & lectos sine stratis: & parietes sine ullis auleis. Nulli obuiam cubicularii erant: nulli condomestici. Adiratio & cõturbatio cordis surgebat plurima: cubiculũ uero ipsum ingressus ut uiderem si saltem esset Pius: etiam nihil inuenio. Cerno pallia lectuli conuoluta in globũ. Crescit impensius hoc spectaculo anxietas. recurro statim in anteriores aulas: aliquem perquisiturus: qui de Patre aliquid doceat. obuiam fit mihi & plurimum sudans Gaspar Picolomineus sororis Lollii nostri filius. Gaspar inq̃: qd sibi hæc solitudo Palatii uult? aut quonam portatus est Pius noster? Ille: ut uisum mihi tũc est: uoce paululum cõmotiore: & digito sacellum maius Palacii ostendens huc inquit intra: & inspice. Solitudinis causam: & ubi agat Pius intelliges. Desines amodo loca hæc frequentare. Et simul his dictis a conspectu se meo proripuit. In Sacellum uero ascendens: uideo Cardinalium lectulos ex ordine dispositos: & uela in circuitu obtenta: sicut in electionibus Pontificũ adornari locus est solitus. Agnosco collegarum nostrorum facies: & hunc modo: nũc illum intueor. Te uero & Spoletanum non uidebar uidere. Erat autem ita præ dolore guttur obstrictum coniicienti ex hiis que uidebam obitum Pii: ut cupiens loq̃ os aperire nõ possem. unus ex hiis ad me ueniens: & tristiciã ridẽs: quã deprehendebat ex uultu: qd tu inqt mœstus es & afflictus? An non uides morte Pii laqueũ cõtritũ eẽ? & nos liberatos? iter hęc flẽs & mœrẽs pp nimiã summã doloris euigilo: sentiẽs totũ corpus sudore: & lacrimys uultũ aspersũ Ago gratias Deo qd hæc facta ad uerum non sunt: sed per somnium uisa. Fatigatus uero his imaginibus multum: & recreari rursum querẽs: ac somnum querens capere: dormire incipio. Ecce idem locus: eadem facies rerũ: oculis rursum obiicitur. Iri in scrutinium uideo: & singula ad electionem parari: quæ inter nos solita sunt. Ego nec te uidens alicubi: nec Spoletanũ nostrum. Tum autem nesciens an pius esset defunctus: resumpta iam propter indignationem uoce clamo: iniquum facinus esse: alienumq; a Patrũ decretis: incerta morte Põtificis de successore tractatum haberi: aut si certa

esset absentes Cardinales non expectari. Videbar hæc loquens contemni: & non attendi quod dicerem. Iterum hæc mentis anxietas me excitat conturbatum iam animo: & male de Pio ominantem quod bis ex interuallo consopitus: bis eundem uisum uidissem. Surgo mœstus: ac tristis: & parari omnia ad discessum præcipio. Lux aperta iam erat. Iter uero ingressus reuoluere animo somnium noctis incipio. Hinc me cōfirmabat uanitas somniorum: quibus sapientes non habendam fidem affirmant. Hinc summus amor in Pium cor affligebat: cogebatq; gentilibus libris magisq̃ nostris me assentiri. Recordabar Augusti: qui nec suum: nec amici de se somnium unquam neglexit. Repetebam historias: In quibus memineram: quæ uisa non falli dicuntur: & uersiculus ille Flacci etiam occurrebat. Post mediam noctem uisus cum somnia uera. Adiūxerat se mihi comitem: cum discederem Auximo: Angelus Suessanus præsul: iunctim mecum adequitans. Is loquebatur continue: & historias nescio quas sui præsidatus: quem paulo ante in Flaminia gesserat: recitabat. Ego hac una in cogitatione fixus: & silentium agens: nil optatius expectabam: quam domesticum quempiam Pii procedere obuiam: ex quo sciscitari: & intelligere ueram eius ualitudinem possem. Coortus tunc erat imber uehemens: & ego alia porta quam credebatur Anconam intrabam. Igitur se nemo obuiam dedit: sed mox descendenti ad ædes: quæ mihi paratæ sub Episcopio erant: præsto est Ambrosius Spanochia: Aulicus Pii: unus omnium (ut scis) attentissimus semper ad odoranda quæ fiant. Complexus est me: facie preter solitum tristi. Peto ab eo. Et quid de Pio nostro Ambrosi? Ille statim. Papiensis mi ingrauatus quottidie magis languor eius est. Consummitur paulatim: nec mensem integrum superfuturum nobis existimo. Contemplaberis eum mox tu: & ita esse mecum pariter iudicabis. Mora non interposita: ascendo ad Episcopium: inspecturus oculo quod ille uerbo affirmauerat. Intranti cubiculum subito iacentis senis concidisse facies tota est uisa. Dies iam triginta non uideram: Nescio quo pacto ex interuallo eandem rem intuentes: rectius quod auctum: quod iniunctum: immutatum ue sit internoscimus. Ne illum contristarem tristicia mea: subito serenam faciem induo: & ante lectulum osculaturus manum procumbo. Signandis supplicationibus tunc operam dabat. Quiescere Referendarios: & tollere de medio omnia imperat. Rorantibus pene oculis amplectitur me: atque osculatur. Moxq; spiritum supra uires gerens ita de

nauigatione sua & spe rerum gerendarum sermonem habet:ut ille: qui præ desyderio ad horam discessus se uenturum non crederet. Diebus sequentibus Ducem Venetorum expectans: quem dolebat Anconæ non reperisse:& iam post accessum suum supra uigesimum diem tardare comparari omnia ad nauigationem curabat.studium in hoc uno præcipuum habens. Confluxerat eo loci turba:multa ex uariis gentibus:non satis consyderate domo egressa:&.n.cum:ut tu scis:eos solos euocasset Pius ꝓposita peccatorum remissione:qui uel annum integrum uel solum semestre suo stipendio in exercitu agerent.atq; ita decretum eius per orbem circum missum contineret.Illi nescio quo zelo inconsulto permoti:at credentes stipendium & uictum ministrante Pontificæ non defuturum:ueniendum statuerant. Non inuenientes autem quæ sibi animis finxerant: neq;.n.Pius alere tantum concursum poterat:uēditis armis regrediebantur in patriam: quorū nihilominus misertus Pius ne omnino frustra uenisse se angerentur: decreti sui participes eos fecit.Erant uero inter hos:qui consyderatius uenientes attulissent secum unde semestre totum in bello continuare possent: horum traducendorum causa naues Venetorum duas multis iam antea diebus in horas singulas expectabat. Sic.n.facturos se illi receperant.sed cū eæ diutius tardarent q̄ oporteret: Crucæ signati qui superfuerant:moræ impatientes cateruatim quottidie abibant.Ita ut non multo post appulsis nauibus miles iam non superesset:qui illis posset imponi.Ea res occasionē quoq; plurimam dedit accelerandæ mortis.Dolente Pio:& supra modum tristante:q̄d retineri in eam horam non potuissent.Interim uero nunciis & litteris Ragusinorum certior redditus est:Turcum cum omni exercitu nō longius.xxx.milibus passuum a Ragusia consedisse: & misisse ad Magistratum legatos:qui dicerent nisi triremes duas instructas:quas ea ciuitas datura Pontifici erat:retinerent:& nisi imperatos obsides traderent: & tributum in annos singulos penderent:ad eorum oppugnationem mox esse uenturum.Nunciabatur quoq; quosdam leuis armaturæ milites in agrum Ragusinum prædandi causa iam excurrisse. In ciuitate uero non satis frumenti ad perferendam obsidionem esse: & militibus esse opus:qui in defendēdis mœnibus usum haberent.Quibus permotus Pōtifex sagittarios pene omnes:quos ad custodiam sui corporis ante conscripserat:subito nauigare Ragusium iubet:& frumentum imponit: quod ad primā necessitatē satis esse iudicaretur.litteras quoq; addit:quibus illos consolabatur:& spē subsequentis præsidii dabat.Ipse accersiri ad se statim Cardinalem Sancti Angeli iubet: quem propositi sui inter cæteros studiosum habebat.

Hunc:presente me:cõsuluit:q̃d si obsideatur Ragusium agẽdum existiret.
Ille:ut erat semper ad bonum opus paratus:nihil cunctans ibo inquit ego
actutum cum triremibus:quæ instructæ in portu sunt:& uel obsidionem
Deo adiuuante dissoluam:uel territis oppidanis spem bonam:atq; animum
faciam. Ecquid inquit Pontifex connauigare tecum frater me prohibet?
Consilium certum est:si illuc Turcus aduenit: cum iis: quas potero tri
remibus eodem sine mora contendere. Ciuitas in littore maris est sita: na
tura loci & manu multum munita. Eadem quoq; portu abluitur. ad bene
agendum oportunitas erit. Inuehi in urbem sine periculo possumus. Sola
presentis Pontificis opinio Turcum Deo ita uolente:ab obsidiõe repellet.
Alioquin in locis asperis commeatuum inopia laborãtem:si cõsilium com
probauerit Deus:fama hec in omnem partem uulgata christianorum cor
da ad nos sequendos inducet:concipientes iam ex fœlici principio uicto
riæ reliquum. Hec.n.cum probasset Ioannes:ego miser:& carnem sapiens
magisq̃ spiritum:eorum ꝓpositum summopere dissuadebam: non q̃d euen
tura non crederem quæ illi proponerent: sed quia in fragili corpusculo fe
bre ac doloribus fatigato nauigationem illam finem uitæ futuram uere
bar. Contendebam igitur argumentis multis:sed uincere mentes nõ pote
ram:in Deum solum sperantes. Igitur confirmata inter se profectione:im
perat illico Pius:magno studio militem cogi ad triremes:& omnia necessa
ria imponi:ut ad primum obsidionis initium soluere e portu posset. Verum
quatriduo post nunciato recessu hostium diuina benignitate:parcendum
consilio fuit. Interea dum Venetorum Dux a Pontifice expectatur: langor
perurgens usq; adeo inualuit:ut parum uitæ superfuturum iam medici di
cerent. Premebatur dies & noctes non doloribus modo:qui totum corpus
apprehenderant:sed duabus etiam febribus:quarum altera concepta in
uenis cessabat nunq̃:altera Ex interuallis recurrens:magno ardore:uelut
flamma membra absumebat. Hæc mala ingrauabant æstus continui:qui
Iulio & Augusto adeo intenderant:ut ardere omnibus horis ciuitas uidere
tur. Re igitur ad extremam prope desperationem adducta:tandem Vene
torum classis:quæ Ducem eorum uehebat:pridie idus Augusti uelis proce
dens:duodeci numero triremes erãt rebus omnibus ad bellũ egregiæ para
tę appellit. Hoc cognito pius subito suas & ipe triremes:atq; omne nauigii
genus:quod ad nauigandum idoneum esset:adornari magno studio iu
bet:& obuiam Duci exire. Cardinalibus quinq; Pontificali: quadriremi
impositis: qui eum aduenientem exciperent. Processum cum omni appa
ratu ac pompa est:tam a Patribus ac prelatis:qui secuti curiam erant: q̃ a

Magistratibus & Ciuibus Anconitanis. cum ad tertium fere miliarium classem Venetam in conspectu haberemus: subito illi uella demittentes: quod esse signum nauigantium solet:cum reuereri digniorem classem uo lunt:remis consurgunt. Ac:ut q̄ bene instructas adducerent nobis osten tarent:iubent tanq̄ si inituri proelium essent:armatos a prora: & puppi:& lateribus collocari:omnifariamq; tormenta contendi. Mox uero ut conuē tum est: ut contingere triremes se mutuo possent:sublato clamore:& ar mis ad speciem pugnæ concussis:tormentisq; emissis:spectaculum iucun dissimum prębuere. Pius ea die: q̄q̄ ita affectus:ut diximus:cernere & ipse hoc spectaculum cupiens ad fenestellam cubiculi:quæ in mare atq; in por tum despiciebat:non sine labore deferri se imperauit:atq; ibi aliquādiu ob uias classes inspexit. Afflictari rursum incipiens: qd ea se non esse iam uali tudine intelligeret:ut pro desyderio connauigare illico posset: salutato Du ce a quinq; : quos diximus Cardinalibus discessum utrinq; est. Neq; enim propter pestem: quæ ciuitatem supra modum premebat: aut descendere ipse dux ex quatriremi uoluit:aut quēq̄ ex suis uentitare. Necessariis omni bus ante communitis:in portu se continebant: triremibus ad ancoram deli gatis. Nocte:quæ secuta est:attenuatus multum est spiritus Pii:& uox pe ne consumpta. Propterea Ducem ipsum:qui ad colloquium uenturus erat: audire ea die non potuit:sed distulit in sequētem:expectans:num suscitatio nem aliquam uirium deus concederet. Verum deterius in horas singulas sibi est factum. Profestus dies ille erat sanctæ assumptionis matris domini in cælum:quo die conuenire in ecclesia ad sacrum uespertinum Romanus Pontifex:cum patribus solet. Hoc cum impleri per illum non posset:per pa tres est factum. Perfectis solemnibus:uenisse iam horam suam Pius cogno scens:qua reddendus Domino spiritus esset:Fratres omnes in cubiculum conuocari iubet:atq; his ingressis:etsi ad loquendum iam erat inualidus: tamen morientibus ut poterat:atq; interruptis uocibus nos appellans:Fra tres inquit mei dilectissimi:uidetis quo adductus sum:hora mea iam uenit: Deus hinc nos euocat. morimur in fide catholica: inqua & uiximus: nihil sentientes a Romana sede diuersum. Egimus usq; in hanc diem quod potui mus pro ouibus creditis: non pepercimus laboribus ullis: aut periculis. Bis caput nostrū obtulimus ad cōmunem salutē. Perficere quod coepimus potestas nō est ultra. Reliqua uestra sunt. curate uos hoc opus Dei:& labi non sinite per negligentiam fidei causam. ad hoc.n. uocati in ecclesiā estis: ut illi suis temporibus opem feratis. Mementote officii uestri:& Redem ptoris nostri: qui contemplator est omnium:& retribuit cuiq; secundum

opera sua.creuit ab initio: & progressa est dignitas uestra fidei ministerio. Per fidele ministerium utiq; est retinenda. Quaerentes quae uestra sunt: nō quae Iesu Christi: retinere illam diu nequaq̄ potestis. Habete queq; ex nunc temporalium curam: & uidete: ne quid detrimenti patrimonium cōmune accipiat. Studium hoc omne esse uestrum oportet. Dum licuit nostrum fuit. Preterea Fratres conuersati uobiscum sumus: & ante in Cardinalatu: & post in praesulatu: ad quem Nos elegistis. Conuersatio nostra sine peccato esse non potuit. Ex carne.n. sumus: offensus est a nobis Deus: offensa charitas uestra: pro his: quae in Deum peccauimus: ipse: qui omnipotens est: misereatur nostri. Pro his uero: quae in uos: rogamus dilectissimi: ut placatis mentibus ueniam morienti tribuatis. Eos qui ex carne nostra sunt; & qui famulati sunt nobis: si dignos se prestiterint: commendatos habete. Valete Fratres. Pax Dei: & celestis gratia uobiscum sit. His aegre: & cum lachrymis enunciatis: tantus subito Patrum: qui lectulum circumstabant coortus est fletus: ut diu pre gemitu loqui uerbum nemo posset: atq; ora singulorum lachrymantia uiderentur. Tandem Bessarion Cardinalis nicenus: primum in collegio locum tenēs: uerba pro omnibus fecit. Indoluit casum in quem erat adductus: non sui tantum causa: quem lachrymabile erat deficere: sed magis Christiani Populi: qui tantum salutis auctorem ammitteret. Laudauit pontificem: & praeclara eius in praesulatu opera: agens cum humilitate gratias: qđ etiam suprema hora monitis suis communem rem adiuuaret. Orare se Deum dixit patrem misericordiarum ut salutem illi restitueret: sed si migrandum: propter peccata esset: habituros nos menti praeceptiones patris: & daturos operam pro uiribus: ut nec publicae Christianorum: nec priuata res Romanae ecclesiae: in perniciem irent. Veniam: quam poposcerat: humilitatis aliquorum dixit esse Benigne.n. omnes semper habitos: atq; indulgenter: nec querelam aduersus eum extare. Postulare autem singulos: ut benedictionem suam: & pacem super fratres relinqueret. Ad cōmendationem uero suorum etiam pie respondit: docens q̄ carus esse omnibus deberet sanguis eius: qui tantum de Christianis: & de Romana sede meritus esset. Post hoc responsum iterum surrexit fletus: & contristatio cordium multa. Pontifex manu e palliis paululum eleuata: osculandam eam omnibus prebuit: flens ipse: & flentes alios intuens. Nos manu apprehensa & ante lectulū pcūbentes: singulati ueniā pcabamur erratorum nostrorum: & osculū supremum patris capiebamus. quibus ille. Ignoscat uobis pius & misericors Deus: ac simul benedicens fratribus: eos a se dimisit. Biduo ante admonitus a medicis in

omnem casum uitę : uel obitus habendam suppremam rationem animæ esse. Dominicum sacramentum : quod celebribus semper diebus ualens summebat : etiam tunc magna mentis contritione accepit : tundens pectus ad singula : & flens: & peccatorem se confiteris communicatione indignum tanti mysterii. Repetere illud mane sequentis diei optabat: in ampliorem salutem: & in honorem intemeratæ Virginis: cuius Assumptionem sciebat instare. Ab adolescentia etenim sua in hanc: tanq̃ misericordissimam matrem semper sperauerat: & hanc uitæ ducem: actionumq; suarum habuerat. familiarius aliquando nobiscum loquens: recensensq; anteactum uitæ cursum: diuersosq; Fortunę euentus: credere dicebat: quia tantũ huic gloriosæ Virgini se deuouisset: ab epidimia semel: a letalibus languoribus sæpe: nonunq̃ ex manifestis uitæ periculis ereptum fuisse. Omnem deniq; successum dignitatis & rerum suarum huc referebat. Propterea templum illud Pientinum mirifici operis: a fundamentis extructum: & suis manibus illi consecratum fuisse. Consolationem ergo hanc præcipuam expectabat: ut intra cubiculum suum: quando in Ecclesia non licebat: solemnia missarũ cantaria udiret. & tanq̃ supremũ uale cum fratribus ageret. Optabat autem: sicuti mos erat: per Cardinalem hoc fieri: & me unũ delegerat: qui sacris huiusmodi operatus: con fectum Domini sacramentum illi rursum porrigerem. Instituerat etiam ut patres adessent reliqui: ac cætera pro ueteri instituto obseruarentur. Comparatis igitur ad peragendum hanc diuinam rem omnibus: ecce inclinante iam sole: inclinare & ipse admodum cœpit: ita ut non procul a morte uideretur abesse. Itaq; cõfestim sacramenta reliqua persoluuntur: quę morientibus debita sunt: sensu adhuc integriore: q̃ lingua. Nox ad primam usq; horam processerat: & Cardinales: cęteriq;: qui eo conuenerant: domos quiq; suas discesserant: Restiteram ego tantum: ex omni nostro collegio: uolens pietatem: quam patri debebam: etiam supprema hora persoluere. Mecum erant præsules tres ex Pontificis familia: & ex sorore filius Andreas quem dixi: & frater consobrinus Gregorius Lollius: cæteriq;: qui ad interius ministerium cubiculi seruiebãt. Circũstabamus omnes deficientẽ senem lachrymãtes & mœsti: famulabamurq; morienti in eo: quod ultimum poteramus. Intuens uero ille in me: oculo innuit ut accederem propius. Accessi statim: uoce itaq; iam consumpta: quę ab admotis auribus audiri uix poterat: ora inquit pro me fili: peccator etenim sum. Et simul ad crucẽ conuersus: quæ collocata añ oculos erat: hoc nõ sine suspiriis frequẽtabat. Miserere mei deus. miserere mei. & tu Virgo misericors: seruũ deficiẽtẽ ne desere. Per misericordiã filii tui suscipe aĩam

excedentem. Paulula deinde intermissa mora: rursus in me dirigens oculos continuationem inquit sanctae expeditionis memora fratribus: & adiuua tu: quoad potes. Ve uobis: ue uobis: si opus Dei deseritis. Cum respondere tentarem multa: & prae gemitu non possem: dexteram manum: quae in cubitum eleuata erat demittens supra collum: benefac inquit fili: & Deo orationem offer pro me. Hoc illi ultimum uerbum fuit. loqui ultra non ualuit propter reuma continuum: quo pectus iam & fauces erant complete. Legebantur sine intermissione orationes ecclesiae: quibus animae decedentium commendari Deo consueuerunt. Ipse ad audiendum attentissimus erat. Ecce horam circiter tertiam inter legendum tanta quiete spiritum Domino reddidit: ut côniuentem non morientem diceres emigrare: & sine sensu mortis excedere. Hic Reuerendissime Pater Pio nostro exitus fuit: hic labores omnes suos athleta fortis absoluit. Incertum morte ne: an uita foelicior: qui ad summum pontificatum uirtute sua perueniens: & religionis atque ingenii aeternam gloriam consecutus: mortem eam sit nactus: qua: si saeculum attendas: nulla sublimior. Si in Deum respicias: nulla amplioris meriti contingere poterat. Mortuus pro ueritate est: & pro redemptione plebis captiuae: offerens seipsum hostiam Deo: & relinquens exemplum sacerdotibus: quales esse pro suis plebibus debeât. Martyrium autem pene quottidianum passus est a die quo Philippus Burgundorû Dux missis oratoribus uenturum se ad bellû & sociû sci opis futurû pmisit. Subito i oêm partê curâ ipartiens fatigari amplius solito ac uehemêtius coepit: nô remittens ad côtrahenda necessaria ne opus qdem nocturnû. Diuidebat p horas sigulas cuique opus suû rerum puidendarum. perire huic causae existimâs: quicqd momenti aliis esset impartitum. Cognoscebat quoque molem operosam aggressum se esse: & sub ea cadendum: nisi omnifariam studio difficultates undique ingruentes superarentur. haec animi anxietas labefectauit supra modum aegram ualitudinem senis. Dum nec de alio cogitare: nec quietem capere: nec cibum sine astante cura sumere posset. Côparatis denique omnibus: ut poterat: iucunda spes aduenientis Ducis: quae sola spiritum eius sustentabat: ubi in medio rerum cursu spiritus deficit mirum dictu est: quantum non animo solum: sed totis uiribus consternatus. Iudicabat: quod re uera sapientes uidebant: Illo non ueniente: maximam operis sui partem corruere: & laborem omnem sibi congeminare. Tum autem rei promissos orbi fructus detrimentis maximis retardari. Accesserant praeterea duae dolorum faces: quae animam incendebant. Properandum semper ad opus inceptum. Altera: quod ab eis lente ac frigide administrari omnia sentiebat: qui uel pecuniam pendere: uel armatum

militem mittere:uel triremes ad bellum instaurare impēsa sua pmiserant. Altera qđ Anconā pficiscens cateruas regredientium Cruce signatorum quottidie habebat obuias:inermes:ac uacuas pecūia:qui(ut antea dictū est)lege decreti sui nō obseruata temere iter erant ingressi.Hi ad suos rede untes culpaturi nimirum uidebantur Pontificem : ut tegerent inconsulti motus sui culpā.Tot singulis pene horis infligebantur cordi uulnera:quot cateruæ huiusmodi occurrebant.Vidi ego aliquando eis transeuntibus:fa/ciem mœsti senis sic conturbatam:ut habendum in pręcipuo negotio me dicis dicerem.lectice uela demittere:ubi & conspectæ a longe essent.Com plectar uno uerbo . Publicæ christianorum causæ uir sanctus non defuit: sperans in Domino : & supra uires animum gessit.Defuerunt ei:qui deesse nullo modo debebant.Ipse cum omni constantia ad mortem contendit:& patienter passus est pro Christo Deo suo . Nos ergo Præstantissime Pater memoriam tantæ uirtutis q̄ diu uiuimus contineamus in animis nostris:& grata recordatione Patris nostri memores simus.Ipse est qui genuit nos: & q dilexit nos usq; in finem:ad Cardinalatum ambos assummens:& de stercore erigens pauperes:& sedere faciens cum principibus populi sui. Componamus quoq; mentes nostras ad imitationem operum suorum : quæ huiusmodi sunt : ut siue publica spectemus siue priuata : erudire nos in omnibus actionibus abūde possint.Coluit Deum.coluit iusticiam: animum gerens:ut inuictum contra malos : sic misericordem in humiles. Ea porro laude īgenii & bonarum artium floruit : ut admirationi omni bus esset:& eloquium eius sustinere gentes:& regna sępe nō possent.Hos uero imperitos detractores suos:quibus aliquando propter iusticiam mole stus fuit:ita contēnamus:ut pertinere ad eum mendaces uoces non arbitre mur.Odium recens iudicare illos recte non sinit.Succedentia sæcula omni affectu libera:uerius ista expendent:& gesta eius celebrabit Ecclesia.Nos credamus illū:quia sancte uixit:& in martyrio defunctus est:in sinu Abrae esse:& cum beatis spiritibus gaudiis cœlestibus perfrui.Vale.

Duci Venetorum pro Sacrosancto Senatu Cardinalium.

42 SCribit ad nos Excellentia Vestra incolumem se reuenisse Venetias.Hoc summe lætamur:illi prospera omnia cupientes.Addit gratissima Senatui suo fuisse:quæ de nostra in se charitate audierit: & propterea nobis ingentes gratias agi . Nos serenissime Princeps: satisfacere forsan potuimus gratis animis uestris pro paruis magna haben tibus:nobis ipsis non satisfecimus . Cognouimus maiora deberi excellen tiæ Vestræ:quæ uires nostræ exiguæ prestare non ualuerunt . uoluntas non defuit:potestas non fuit.Quod de pecuniis missis significat:placet ad

loca tuta esse delatas. Vnde orator a nouo Pontifice nostro mittendus: eas accipere: & iuxta condicta inter nos portare ad Serenissimum regem Vngariç possit. Idq; ut ita fiat: sicut Anchonæ tūc: ita nūc Excellentiā Vestrā hortamur. Confidimus Domino adiuuante: subuētiones: quç dari hinc poterunt Christianis non defuturas. Animi nostri inclinatissimi ad oīa sunt. Pontificem autem eum: deo cōcedente: habemus: qui nos desyderio uincat: & studia nostra sanctis suis operibus superet. Mox ut assumptus est prouētum omnem Aluminis & quicquid inde percipi potest: Deo: & cōtinuandç expeditioni q̄diu uiuet: dicauit. Quod ideo uestræ Excellētiæ significandū putauimus: ut confortetur cor suum: & ab Ecclesia Romana expectet: quç re: & uerbo impendi omni tempore poterunt. Custodiat omnipotēs Deus excellentiā uestram ad salutem fidelis gregis sui.

Francisco Duci Mediolani nomine Collegii. 93

CVm diebus præteritis audiuissemus Franciscum Philelphum & filium eius Mariū naturç suç obsecutos: uersus & solutam orationem scripsisse aduersus sanctç memoriç Dominū Pium Pontificem nostrum nuper defunctum: admirati non mediocriter sumus: dolētes tantam erroris mentē in litterato homine inueniri: ut immemor. Christianç professionis: in cœlum ponere os: mendacia fingere: sanctum Domini lacerare: & consilia Romanæ sedis audeat condemnare: notissima quidē toti orbi: & ab eodem aliis: inscriptis suis laudata. Rursum cum intelleximus hanc insaniam Excellentiæ uestræ pariter nō placuisse: & doluisse admodū non prçstari a suis eam reuerentiam Romano Pontifici: quam ipsa deuote semper exhibuit: ac ꝓpterea ambos in carcerem ductos: officio uestro multum sumus letati: uidentes nō solum maledicos illos pœnam ferre sceleris sui: sed caram esse seculari potestati æstimatiōem Vicarii Iesu Christi. Agimus eidem Excellētiæ uestræ debitas gratias. Factum suum laudamus: & dignum ducimus catholico Principe. Fecit quod sapientiæ suæ cōsentaneū fuit: & quod facturam eam re audita credidimus. Sacrificium Deo obtulit carum: ac beneplacitum. Siquidem odibile ei est os prauum: & detrahētia labia detestatur. Ita hortamur Excellentiam uestram sedulo agat. Matrem Ecclesiam: & honorem primæ sedis & colat: & a suis detractoribus tueat̄. Nos q uiuentis Pii membra fuimus: & Pōtificibus debemus quod sumus: pro hac cōmendabili significatione sua debitores illi nos cōfitemur. Nosq; & nostra omnia beneplacitis suis offerimus: quam Deus incolumem: & florentem conseruet.

Philelpho.

96

Lus q̃ certissimũ habeo Heliane carissime doluisse te multũ obitu sanctissimi patris nostri Pii Pontificis:& nuncio:licet falso:casus nostri:quo dicebamur eodem tempore uita cessisse. Dilexisti n. semper utrunq;. Alterius admirans gloriam:alterius memor amiciciæ. Gratias ago charitati tuę:amborum nomine. De me fuit tantum dolendũ: q̃tum priuata cõiunctio requirebat. Damni proptcrea nihil fecissent publicæ res. Peccator.n.sum:& indomo patris minister inutilis. Illi debitus fuit lachrymarũ fons:& omnis humanitatis dolor. Quid.n.habuit Romana Sedes mater omnium:hoc patre melius? quid Ecclesia dignius? quid Christiana fides fortius? Viuo illo metuẽdum erat nihil:sperandum autem quicquid præstare potest Deus causam suam tractantibus. Peccata hominum eripuerunt eum sæculo:mortuusq; est suo:non nostro tempore:animã ueritati impendens:& malens ad interitum ire:q̃ fidem Plebi catholicæ datam non seruare. Facta sua non necesse habes recenseam. Patent illa in facie Ecclesiæ:& operum suorum fuisti semper auditor auidus. Scis quid egerit statim in Pontificem assumptus:quæ operatus sit breui sex annoꝝ spacio:q̃ celebres actiones uitę:quanta molitus sit in gloriam summi Dei:& deniq; qualis ei mors obuenerit. Certe si religionem spectes: sancta & salutaris:si ęstimationem hominum:gloriosissima omnium. Ascẽsurus classem:Iturus cũ Duce & patribus Venetis in opus Altissimi:nõ minus grãde q̃ necessarium:opifici suo spiritum reddidit. Merito igitur hic imaturus exitus deflẽdus est nobis:tibiq;:ac cæteris memoria tantæ uirtutis colenda perpetuo: ac retinẽda. Sæculum nostrum Heliane si iudicare ad uerum uolumus:nullum maius ornamentum sui temporis habuit. In omnem terrã exiuit sonus eius:& in fines orbis terrę uerba eius. Sicut opinione obitus nostri doluisse bonitatem tuam credimus:ita nõ dubitamus certior de uita factus:recreatus es:sicut scribis:ac consolatus. Indicia hæc sunt & argumenta non fallentia:paterni ĩ me animi tui. Ausim hoc dicere. Iustus dolor tuus fuit:& iusta lætitia. Si periissem:periisset tibi amicus:qualẽ in sorte sacerdotii non habes alium. Viuens:uiuo tibi.& uiuit dignitas cũ sua q̃tulacunq; est:potestate. Testimonium:quod perhibes operibus Fabiãi nostri:mihi admodum placet. Lætor amicos meos laudari a uiris laudatis. Si sapienter:si cum diligẽtia:& cum ciuitatis gratia mandata Sedis impleuit:fecit rem cõsentaneam cõsuetudini suæ. Hac spe missus ad uos est. Vidit prudentissimus Pontifex in re operosa:& apud uiros sensatos tali esse plurimum opus. Conditio tẽporum illi laboris fructum:ciuitati tuæ cõmendationem obedientiæ:& bonæ mentis ademit. Omnia ad nutum Dei nostri sunt referenda:qui ad salutem nostram operatur quæcũq; eueniunt. Ei non deerit patrocinium meũ

q̃diu uiuam:quia & ipse q̃diu uiuet:sibi non deerit. Cõmendatione tua amplectar hominem magis. faciamq; ut intelligat:debitorem se esse beniuolẽtiæ tuæ. In hoc reditu suo receptus a nouo Pontifice:& toto senatu nostro: cum laude:& gratia. Mercedem tẽpora pręparabunt. Quando ex Papiẽñ. tuo esse tibi gratum aliquid potest:scribe:& posce. Idem erga te faciã ego. Vale. Roma. xix. Octobris. M. cccclxiiii.

Greg. Lolius Cardinali Papiẽñ.

47 PRoximis diebus:cum ad te:ut sæpe soleo: leuandæ animi molestię gratia:p̃ tua in me beniuolẽtia & humanitate:accessissem: multusq; iter nos uariis de rebus:ut fit:sermo habitus esset:multaq; lectitãdo conuoluissemus:incidimus in epistolam Francisci Philelphi: quam ad Paulum Pont. Max. scribit:dignam auctore suo:& ab eius cõsuetudine minime aberrantem. Is in Pium Pont. inuectus:cum de Pauli Pontificatu gratuletur:eiusq; laudes cõtra sui naturã explicare conatus sit:uix illas:quæ & præclaræ:& innumeræ sunt:attigit. Neq;.n. quempiam laudare. Philelphi est officium. Quo.n. pacto laudem p̃ferre potest? qui uirtutẽ: quam laus sequitur:non nouit. In maledicendo se exerceat opus est:cui uitia semper familiarissima sunt. Facile lingua sequitur mores dicẽtis. Facilis est inuectio domesticorũ: semperq; se cõitantiũ. nec latuit hoc Philelphũ:q grauissimos:ac clarissimos quosq; nostrę ętatis uiros:maledictis:ac spurcissimis uerbis semper est persecutus:mores suos in aliorum persona effingens q̃d si quando: etsi raro aliquem laudauerit:licet uera sit laus:tamẽ sine spe quæstus:ad quem solum anhelat:& nisi admixta cuiuspiam boni uiri detractione nunq̃ effecit:sublata autem nũmi spe:ad suam maledicẽdi cõsuetudinem redeat oportet:a qua nec accepti beneficii ratio: nec sui ipsius cõtradictionis pudor reuocat. Quotiẽs.n. Pium summis extulit laudibus? nec cessauit ad ultimum usq; uitę illius spiritum. Tãta animi auiditate corripitur:ut non fidei:non iusticiæ:non amiciciæ:non existimationis rationẽ ullam habeat. Omnia quæstui exposita sunt. Taceo multa:quę cum uera: tum etiam nota sunt:& nisi impudice referri nõ possent. Nec epistola illa quæstu caret:quam ad Paulũ scribit. Ad nũmos uertitur. Illos quærit:illuc redit:& cõuoluitur. Id omnia uerba sonãt:illuc omnis euadit oratio. Et quoniam de Pio:quem uiuentem tãtopere laudauerat:spes omnis per eius obitum cecidit:eum mortuum maledictis afficit:acceptorũ beneficiorum immemor:& sibi ipsi:suisq; dictis impudens aduersarius:qui oĩa Pii dicta:omnia facta & cogitata eius:ad coelum extulit. Vnde hæc tãta & tam subita mutatio? Quid hæc hominis inconstantia? uerba sua eum condẽnant. Ipsa eũ refellunt:suis se armis transfigit. Non uideo quid peccauerit Pius mortuus:

qui uiuens tam maxime:tam frequenter a Philelpho laudaretur:nisi in hoc deliquit:qđ mortuus est. Certe nec in hoc culpādus. Nam mors omnibus cōmunis:uel inuitis accidit. Fateor cecidit cum eo & nūmi spes. At non debebat Philelphus in Pium inuehi:sed ĩ mortem magis:quæ Pium cum spe ademit. Sed nō potest ille maliloquā naturā suā coercere:præsertĩ ubi emolumenti spes non repugnat. Cum audax ille mentitor in illa epistola plura contra Pium cōmentus sit:non puduit auarum dicere:& auri cumulatorē: & quo eloquentię:ac doctrinæ gloriam:quam in eo summam fuisse non inficiari poterat:sibi petulanti quadam mētiendi licentia arroget:auditorem suum fuisse:a quo & rhetoricam artem:& poeticam Florentię didicisse:dū ibi Eugenius Pontifex esset:affirmare non erubescit:& præceptori suo Philelpho minus q̃ par erat:gratū extitissę. Pius cultor auri:cumulator ue fuerit:an beneficus:& meritis gratus:pręterco. Id.n.cum oĩbus:tum maxime tibi notum. Pecuniæ non paruā uim Philelpho male merito bis dedisse memini:semel Romæ:cum primum Pont. fuit. Iterum deinde Mātuæ. Fateor tamen non fuisse usum Pium liberalitate:quæ in uiros probos sponte exhibetur. Tunc.n.nō probo uiro elargitus est:nec sponte:sed importuna illius insolentia:multisq; uerbis fere attritus. Tandem expugnatus:uictusq;:qui nec Philelphi mores ꝓbabat:nec laudem ab eo quærebat:a quo uituperari q̃ laudari præstet. Quæ.n.ab ore ĩpurissimo laus manare potest? Recte diuinus ille Pont. Nicolaus Quintus: qui cum ei Philelphus libellum laudum suarum inepte:sine ulla grauitate conscriptaꝫ offerret:magnanimus uir:& omni laude dignus:cum nec scribentem:nec scribendi modum ꝓbaret:libellum illo spectante igni combussit:& ne auarus putaretur:mercedē ei dedit:ac de rebus suis deinceps tacere iussit. Nō sunt Pii laudes:quæ Philelphi egeant patrocinio:gestis:non pecunia cōparatę:per se notę sunt:suis persistunt uiribus. plurima eius monumenta: diuq; permanebunt:multos habēt pręcones:uixq; quicq̃ nostræ ętatis laude dignū exprimi potest: inquo non partē ferat Pius. Erat in eo:ut scis:summa uis dicendi. qualē ętate nostra:pace omniū dixerim:nemo attigit:nec puto quempiam ullo unq̃ tempore extitisse:cuius eloquentia tam multis:se uiuente:nō dicam hominibus:sed nationibus:patuerit. Cicero eloquentię:& latinę linguę columē: nomen suum ad exteras gentes mortuus magisq̃ uiuus extendit:qui uel ad Senatū:uel ad Quirites:uel ad Iudices uerba fecit. Nōnunq̃:ut fertur:ēt in Græcia orauit:priuatim ad amicos:maxīe conciues scripsit. Scripta sua fere omnia Romæ:uel ruri composuit. Idem & alii in sua quisq; ciuitate:& apud suos effecerunt. Erat pręterea tunc:licet latum:tamen recens adhuc populi Romani imperium:& latina lingua nōdum per alienas gentes dif

fusa:uixq; finitimis nota. Pium autem nulla Europæ natio frequēter cōcio
nantem nō audiit. Romæ non ad senatū:non ad Populum:nō ad Iudices:
sed ad uniuersas nationes sæpe orauit. Idem Senis effecit:& Mātuæ:ubi to
tius Europæ frequens habebatur cōuentus:ac iam Pontificatum adeptus:
quo tēpore clarus apud oēs:q Christū colūt euaserat. Antea etiam Romæ
Neapolis:Senæ:Mediolanum:Papia:& in Germania : Basilea in generali
Synodo:Vicina:Ratispona : Fancfordia:Praga:eum publice orantem ui
derūt. Epistolę sparsim ad cuiusq; nationis uiros doctos scriptæ & uicissim
receptæ reperiuntur. Nō comparo Pium Ciceroni. Id.n.doctissimorū uiro
rum sit iudicium:sed qd uiuens clarus apud plures fuerit:non dubito. Hāc
tantam:& tanti nominis claritatem cū obscurare nō posset audax ille mē
titor:se tanti discipuli præceptorem falso asserit:& Pium præceptori suo in
gratum:quem Poeticam:& Rhetoricā Florentiæ:dum ibi esset Eugenius:
docuit. Multos habet testes:& quidem pręstātes uiros:nam & tempus ce
lebre:& locum non obscurum designat. Plurimi sunt in Romana curia : q
cum Eugenio Florentiæ agebant. Multi sunt Florentini clari uiri:qui tū lit
teris operam dabant. O q̄ facile mēdax capitur:& se ipsam tuetur ueritas.
Ego a tenerioribus:& iuuenilibus annis fortunā:mores:& studia Pii:& ubi
& quanto tempore:& quando in Italia deguerit : ostendam. Intelliges pro
fecto tum nunq̄ Florentiæ uidisse Philelphum:nec Eugenium:qd nec Flo
rentiam ipsam:nisi cum uiator illam pertransierit. Natus ē Aeneas:qui Pō
tifex factus:nuncupatus est Pius.viii. Calendas Septembres:anno salutis
sexto supra quadringentesimum:ac millesimum:in oppido Corsiniano Se
nensis agri:cui Pientiæ ab eo nomen est inditum:nobili ac potenti olim fa
milia Picolominum. Sed cum diffidentes Senensium potentiores:& popu
lum in diuersa trahentes:mutuo se formidarent:& resp. interitura uideretur:
tandem ut publicę consulerent utilitati : & mutuo se metu exuerent:com
muni consilio : ac sponte sese a ciuitatis regimine abdicarunt. Ita deinde
illa cum aliis passim potentia & opibus diminuta est. Erat patri Siluio
ꝓ dignitate familiæ tenue patrimonium:quia posthumus erat:& plurima
tutorum incuria:perierant. Vnde cum honestam in urbe uitam trahere nō
posset:Corsiniam:ubi cum uxore & liberis fere omnia ruris munia obibat:
se continebat. Prima litterarum elementa Aeneas a Petro quodam sacerdo
te didicit. Hūc tu senem podagrosum ad Pii Pont. pedes prouolutum pau
cos post dies q̄ Pōtificatum adierat:uidisti. Didicit & nonnulla grāmaticæ
initia a Siluio:qui eius rei non omnino erat expers. Tanta auiditate littera
rum studia:id natura cooperante sectabatur:ut quicquid temporis subtra
hi poterat:litteris impenderet. Sed quid:sine libris:sine præceptore inter ru

ſticandum adipiſci poterat litterarum? Igitur octauum ac decimum ætatis
ſuæ annum agēs: Senas petiit: ubi a Nicolao Lollio optimę indolis adole
ſcens exceptus ē. Erat. n. Nicolao nupta Bartholomea Aeneę amita: matre
tantum cum Siluio cōmuni. Nam pater ex Tholomeorum familia fuit. Ibi
Aeneas ſedulam litteris operam impendit. Primum habuit pręceptorē An
tonium quendam Aretinum; aquo grāmaticæ artis præcepta accepit. Au
diuit & Mathiam lupium claudum. In cuius ſuram inuectus eſt Antonius
Panormita: his uerſibus. Dic mihi cur lupi longo ueſtiris amictu? An uitiū
ſurę uis operire toga? & Ioannem quendam ſpoletanum. Ab iis & Poetas:
& Oratores nōnullos audiuit: quia publica mercede cōducti adoleſcentes
docebant: ſed parum ab his hauſit: præter grāmaticam. Domi erat ſtudiū
ſuū: ubi libris ab amicis ſibi cōmodatis die noctuq; uigilans utebatur: tan
ta diligentia: ut uix ſomno & cibo indulgeret. Tribus hebdomadæ diebus
nō cœnabat: & ſæpe ſtudiis uehemēter intentus: ne interrumperetur: cibo
abſtinuit. Erat. n. ſui natura famis & uigiliarum tolerātiſſimus. Accedebat
auiditas diſcendi: & inopia urgebat: ne nimia incōmiditate librorum domi
nos afficeret: diligentiam maiorem cumulans: ex libris plurima excerpſit.
Mane multo ante lucem ſurgere conſueuit: & ne quid tēporis ſtudio uaca
ret: cum cubitum iret libros ad lectum deferebat: ut quod eſt interuigiliam
ſomnumq; lectitando contereret: quoad arctior ſomnus eum exciperet. Vi
di cum in cubiculo ad lucernam legiſſet: & dormitanti linteum: quod capi
ti: ut moris eſt dormientium: conuolutum erat: ignis aprehendiſſet: illeq; in
cautus: & grauiore ſomno preſſus: & librū clauderet: & lumē extingueret:
dormiens: non ante excitatus eſt: q̄ ignis omnia paſſim abſumens: ad tem
pora uſq; populabundus penetrauerit. Quare laſus experrectus: reiq; igna
rus: cum omnia flāma & fumo repleta conſpiceret: territactus exclamauit.
Plerriq; ex nobis: qui nondum dormitum ieramus: accurrimus: uidimuſq;
omnia lumine fuluo inuolui: ac totis uulcanum ſpargere tectis: ut Maro in
quit. Riſimus re cognita. Hoc & ioci cauſa: & ut uiri ſolertiam oſtendam:
enarraſſe uolui. qua uſus aſſiduę breui doctiſſimus uidebatur. Iam; epiſtolas
ſcribere: Poemata componere: hiſtorias texere incępit. Lingua etiam ethru
ſca Franciſcum Petrarcham emulatus: plurimos uerſus edidit. Extāt apud
me harum rerum monumenta pene innumerabilia. His in ſtudiis uſus eſt
pręceptoribus mortuis: magis q̄ uiuis. Ciceronem: Maronem: Titū Liuiū:
& alios latinę linguę principes: habuit pręceptores. Erat. n. Aeneę ingeni
um ad omnes diſciplinas promptum: atq; uerſatile. Solertia: q̄tam natura
capit humana quam etiam ſenex. & ægrotus: ad extremum uſq; uitæ ſpiri
tum te uidente: ſeruauit. Contulit ſe ad ius ciuile cuius ſtudiū tum maxime

Senis florebat:in quo eum publice:& acerrime disputantem uidi:cũ tamẽ nunq̃ poetas & oratores deseruerit.ita quintum ac uigesimum aetatis suae annum exegit.Inter haec graui inter Senenses & Florẽtinos bello exorto: studia litterarũ cesserunt armis:& Aeneas pre inopia coactus eas deserere uidebatur.Forte aduenit Dominicus Capranicus: magni animi uir:Basileam petens: ut in generali Synodo dignitatem Cardinalatus uendicaret. Hic assumptũ sibi Aeneam secretarium secum duxit:& quoniam Florẽtia non patebat iter Plumbinum se contulerunt:unde soluẽtes Genuã:deinde Mediolanũ:& Basileam peruenerunt.Sed inops Dominicus inopem Aeneam diu sustinere non potuit. Plurimum Aeneae opera usi sunt Nicolaus sanctae Crucis: & Ioãnes sancti Petri ad uincula Cardinales. Circuit totam fere Germaniam.Galliam adiuit. Angliam & Scotiam adnauigauit. Philippo etiam Mediolanensium duci gratus fuit:& Praepossituram sancti Laurentii Mediolanensis obtinens nonunq̃ Mediolani & Papiae uersatus est.multa & praeclara in Basiliensi concilio egit: quae ne eius historiam nectere uidear:omitto.Cum Amedei: q Foelix quintus a Basiliensibus nũcupabatur:Secretarius esset:ad Federicum Caesarem transiuit concedente Amedeo:data per Aeneam opera ut peteretur.Fuerat.n.a Caesare laurea corona donatus:apud quem plurimum res sua creuit.Nam in Secretarium primo receptus:deinde in secretis consiliis ad res arduas admissus est.ubi rebus Eugenii adeo fauit:ut sua industria neutralitate Rhenẽsium Germanorum sublata:omnes Eugenio parerent:ad quem ter legatus Caesaris missus ultimo loco nationis nomine obedientiam exhibuit.Ioannes Caruaial Cardinalis Portuensis:uir doctrina:& uitę sanctimõia insignis hoc nouit. mitto etiam Aeneę uersus contra neutralitatem Rhenensium ędıtos.Tergestinam:ac deinde Senensem ecclesiam consecutus:& princeps imperii factus:primus sententiã dicere rogabatur.Imperatoris curiam non ante deseruit:q̃ ad Cardinalatum promotus fuit:quo tempore eius legatum apud Calistum Pont.agebat.Quid Cardinalis:quid ue Pontifex egerit: non minus tibi q̃ mihi notum est.q̃ manifeste ille mentitus sit ostendi: cum Pius postq̃ primum patria ꝑpria egressus est Florentiam nisi legatus Caesaris Romam uersus missus nõq̃ uiderit:& nisi multis postannis:q̃ Philelphus Florentia exul Senam uenit:quę nec diu mores illius tolerauit:adeo limaci & cocleę similis omnia inquinat loca:quae adit.Haec percurri:ne tanti discipuli gloriam Philelpho tribuendam falso censeres:& simul:ut a reatu ingratitudinis Pium iuste defendam.Nam male merito homini & turpiter consumpturo elargiri ñ decet.Benemeritos Pius & dignitate & opibus auxit: magis in dies aucturus:si uixisset.Probra:quae ille in eũ iaculatus est:dilue

re opereprecium esse non duxi:quod eius per se luce clarent sua.uale.

Apud Cardinales dimisso Consistorio contra Ioannem Cardinalem.Atrebaten.

Vid tu ignobilitatem alteri obicis? qui ex genere nullam habes nobilitatem? Ortus es opido Luximio Bisuntinę diocesis:mercatore patre:& auo. Acceptus in obsequia Ducis nobilitatem mēdicasti tibi & patri:priuilegio illius. Ita ergo cum te nobilem iactas:nō genus tuum audas:sed Principis gratiam. Q̄d si a sacerdotibus hæc sæcularia habenda in precio sunt:potiora certe sunt mihi:q̄ tibi. Ego in libera ciuitate:tu in opidulo seruiēti es natus. Tibi Burgundiæ Dux:mihi Pius Pont. nobilitatis initium dedit. Tu hactenus præter priuilegum habuisti nihil. Ego insignibus familiæ donatus: & iam in familiam ipsam Pontificis sum adoptatus. Imputat Atrebatensis imperitiam litterarum: & grāmaticum Papiensem appellat:quasi ipse columen: & uas sit omnis doctrinæ. Fateor non esse mihi litteras:quæ tantæ Dignitati conueniant. Eas tamen nō negabit:quin honorificę quandoq; fuerint Apostolicæ sedi:& ad ministerium Ecclesiæ utiles. Quas q̄ti existimauerit Pius:uestri oculi uident. sed de suis quid dicemus? Concedamus illum multa legisse. Codices multos tractasse. Mandasse memorię multa. Quid in tam rudi aceruo digestum? quid sapiēter dispensatum unq̄ uidistis? Non habet iudicium ullum. Accomodare quæ legit locis & tēporibus nescit. Atq; ut nauis: quāuis bene instructa ad nullum est usum:si gubernaculo careat:Ita quicquid i mente huius est: q̄uis cumulatum fructum non fert:cum prudentiam moderatricem nō habeat. Quotiens contrarios sensus auctoribus dedit? Quotiens eos intorsit? Quotiens falsas sententias probatis ascripsit auctoribus? Vt in omni actione est mendax:ita in omni interpretatione malignus. Illud Isaie non reputans: Veh.qui dicitis bonum malum:& malum bonum. Qui facitis amarū dulce:& dulce amarum. Neq; ego in Sacerdote tam excellentem doctrinā desydero:ut in illo esse omnia uelim. Pręfero uitam:modestiā:humanitatē: exemplū:religionem:& cætera:quæ ꝓfessionis nostræ sunt propria. Equidem si alterum sit de duobus eligendum: malim in Cardinali prudentiā cum mediocritate doctrinæ:q̄ cum summa doctrina:uanitatem atq; perfidiam. Hęc profuit nunq̄.obfuit aliquando. Illa semper & prodest: & Deo est atq; hominibus grata. Cum bene consydero:non uideo quid utilitatis: aut dignitatis afferat ꝑsentia huius. Cū.n.ad bene cōsulēdū fuerit in Cardinalem assumptus:quęrendum est:quale ueri sit:& quale huius Cardinalis consilium. Nempe qui recte consulere uult:induere ante omnia debet ueram erga illum charitatem: cui accedit consultor: ut quid deceat:& ex

pediat: sine malignitate timeat & doceat. Proxime huic liberã gerere & mẽ tẽ & linguã. Vt nulli alieno affectui: nulli suæ cupiditati inseruiẽs: simplici ter loquat quod sentit. Hęc uera est: ni fallor recte: cõsulentiũ uia: quã mox ut egredimur: non tam ad salutem q̃ ad pestem adiũgimur. Hic uero Reuerendissimi Patres cum uos odio gratuito oderit: & studiis sit omnibus uestris contrarius: nihil meditari & loqui potest: quod uobis futurum sit utile. Dolosæ omnes cogitationes cordis eius. dolosa consilia. q̃bus etiam si recta essent: habere fidem non possumus. Crescere non sperat: nisi ex nostris ruinis: & nostram omnem gloriam suam ducit confusionem. Minatus est multa frequenter Ecclesiæ romanæ: multa nobis ni faciamus ea: quæ Regi suo possint placere. Mallet ut uideo: cum euersione omnium nostrum uerus uideri: q̃ cum salute mendax & falsus. Ad hoc est tantum intentus noctes & dies: & huc tẽdit omnis ratio & summa rerum suarum: ut status omnis orbis christiani ex una Regis sui uolũtate dependeat. Bonũ quippe nullum putat: nisi quod uenit ab illo. Salutem nullam nisi quæ offertur ab illo. Cæteros Reges & Principes minimum ęstimat. Inania ducens quæ de potentatibus & rebus publicis referuntur. Adeoq; in colendo hoc deo suo est cęcus: ut nec uidere oculis quippiam sanum: nec mente possit discernere. Accedit quod mercẽnarius est: & lingua conducta sibi: non Ecclesię loquitur. Audistis aliquando illum fatentem duo milia aureorum annua pendi sibi a Rege in mercedem sui laboris. Audistis in hoc uerbo se gloriantem: q^d procurator sit regius: quodq; declaratum nobis per litteras sibi uni de negotiis regiis præstari fidem debere. Quomodo ergo qui procuratorem se confitetur: dignitate loci huius est dignus? quomodo salutariter potest consulere? quomodo credi sententiis eius alieno stipendio non nostro conductis? Si perseuerandum est ei inter nos: aduocandi etiam sunt cęteri: q in curia nostra procurant: & admiscendi nobiscũ: non est irroganda hæc iniuria tot Regibus: Ducibus: & rebus publicis: ut eorũ procuratores segregentur a nobis. Sciant & illi secreta nostra: ut hic scit. Reuelent ea suis: ut iste reuelat. Iam nihil sit quod his ostiis teneat cõclusum. Inter cubiculum: & forum nullum habeatur discrimẽ. Dicam tãdem quod sentio Reuerendissimi Domini: sine iracundia qdem: nõ tamen sine dolore. Exeat cõsilia nostra: qui nobis infestus est: non participet nobiscum: qui nihil utile: nihil honestum afferre potest: uel suadere: & qui sæcularibus seruit: & linguam pecũia uendit: & secretũ nõ tenet: quiq; mendacissimus est: & in dicto fidẽ nõ habet. Profectus orator Ap^lice sedis ad Regẽ suũ: reuersus ẽ hostis. Causæ: cui antea fauebat: nunc est omni cõtentione contrarius. Cũ aũt mutationis huius amice ãmoneretur solã sui Principis mutationẽ excu

sat. Cum inquit sibi placebat: placebat & mihi. Nunc displicens: displicet mihi. Indigna uox Cardinali: ut ex personis: non ex honestate causæ apostolicæ ponderentur. Cũ reprehenditur Cardinalis Atrebaten̄: q͏ᵈ primo legationem pro Ludouico Rege Francorum ad Pontificem suscepisset: deinde q͏ᵈ procurationem rerum suarum in curia exerceret. Alterum exemplis, alterum ex iure est reprobatum. Guiellelmum Cardinalem Rothomagensem: Hostiensem Episcopum: ex Gallis ad Calistum redeuntem: qui in Pontificem nuper erat electus. Rogauit Carolus Rex Ludouici pater ut legatus una cum cæteris: quos ad præstandam obedientiam mittebat: ire non grauaretur: prudentissimus uir: cui notum erat officium suum: onus: q̄ q̄ a magno Rege impositum: recusauit: malens dignitati propriæ: q̄ alterius gratię inseruire. Nouerat.n. nec debere nec solitum ee͂ Cardinalem: nisi pro Romano Pōtifice: legationem accipere. & certe modestissimus Rex id indigne nō tulit: sed mittens alios: quos elegerat oratores inter cætera mandata quæ dedit: hoc esse uoluit primũ: ut quicquid acturi: quicquid dicturi essent ad Cardinalem referrent: eiusq; consilio & suffragio in omnibus uterentur. Federicus quoq; Romanorum Imperator petens a Nicolao Cardinale Sancti Petri ad uincula: in Germania tunc agente: ut legatus suus cō uentui Ratisponensi interesset: ob causam fidei indicto. exauditus non est. Respondit Cardinalis id sibi nisi concederet Pōtifex: nullo mō licere. Neq; antea Imperatori assensit: q̄ scriptum est Nicolao quinto: & concessio impetrata. De procuratione autem ita est dictum. Si Cardinali. si illustri & super illustri ex iure est interdictum: ut non procuret negotium proprium: q̄to magis censendum est interdictum esse alienum? Nil uilius est procurationis officio: nihil contemptibilius: nihil etiam Cardinali indignius. qui ideo ad eam dignitatem assummitur: ut in Senatu apostolico sedens: non quid alii petant: quid supplicent: quid contendant: quid litigent anxio labore procuret: sed quid uniuersali ecclesiæ conueniens: atq; utile sit: libere consulat. Consistorii.n. locus consilii est: non contentionis locus. Nā quod de uenatione est dictum: non nego posse Sacerdotes honestius rebus aliis intendere: & aliunde corporis exercitium quærere. Verumtamen humanæ cogitationis est facere inter sacerdotes & sacerdotes discrimen. Parrochiano regenti animas sibi commissas: cum liceat horto uel agello colendo intendere: liberiusq; huc atq; illuc: uel recreandi animi: uel tuendæ ualitudinis causa deambulare: seuerius adimam uenationē: ne q admonēdæ plebi est cōstitutus: reprehēsibilis ipse in eius oculis uideat. Eadē est in sua ciuitate de Episcopo ratio. Cardinalem aūt cum dignitatis amplitudo domi cō tineat: cū uersare glebas, & saxa illi non liceat: cum reclusus uel meditetur

uel legat: cum seipsum adeuntibus praebeat: cum otio ipso ualitudinem labefactet: cum denique in faciem populi nihil nisi serium & graue: ostendere debeat. Quis non indulgeat in tanta seueritate uitae aliquando: ut procul ab omni turba in nemoribus & siluis se cum domesticis sine iniuria cuiusq̃ oblectet? & ualitudini seruiens: ad opus officii sui nouior & fortior redeat? Plebem Cardinalis non curat. Praecepta quottidiana Parrochianis non dat. Ad nullum ministerium sacrorum se populo exhibet. Solo cõsilio apostolicę sedi adscriptus: instar quoddam secularis Principis habet. Sed uideamus obsecro: ne dum Cardinales domi continere uolumus: nonsolum corpori: sed animae quoq; damnosissime consulamus. Carnei sunt Cardinales: ut caeteri homines. Tentantur: uruntur: & animi perturbationibus seruiunt. Colloquia uisitantium non semper sunt casta: non charitatem & proximi dilectionem continent semper. Adulatur ille. murmurat alter. Est qui inter fratres odia seminet: & in hunc uel illum cor Domini inflammet. Legi semper non potest: non semper disputari: non semper cogitari de publicis rebus. Ad haec illicita aliquando nos carnis infirmitas trahit. Ad alia quoq; nonnunq̃ quae otium consecuntur: & me silente: per uos cognoscuntur. Praeterea somnos de die non salubres corpori: quos post prandia nostra arcere non possumus. Hinc podagra: hinc lateris dolor: hinc calculus: & praematurum senium: ac mortes acerbae adueniunt. quae ut otio celeriter contrahuntur: sic exercitio facile ꝓhibentur. Nec sine causa Principes saeculares: quos magnitudo curarum grauat: hoc sibi genus leuaminis elegerunt: unde resummere animũ: restaurare uires possint ad publica. Nunq̃ apud ueteres est damnata uenatio. Romanis inquit Horatius. Hoc solem ne uiris opus: utile famae. uitęq;: & membris. Illa est damnanda uenatio: quae totos dies consummit in agris: quae mentem auocat a rebus gerendis. Si Cardinalis sibi a Pontifice opus iniunctum: ut uenatum eat: dimittit. Si in Consistorium: in ecclesiam statutis diebus non uenit: si cogitare de Sede apostolica negligit: si egentium patrocinia deserat: reprehensibilem illi esse uenationem contendam: & coercendum eum putabo: ut se domi contineat. Idem uero si impleris: quae quottidiani officii sui sunt: reliquum quod superest temporis aliquando inter nemora & feras ad ualitudinem conferre. Inter quas & sancti Patres totam saepe uitam egerunt: non inuadam Catoniana increpatione: hanc eius retinendae sanitatis prudentiam. Sed ꝓfecto ita est: quicunq; ex nobis ita seuere uenantem Cardinalem coarguit: aut senex iam est: damnans quod necessitate emissum: obire amplius non potest: Aut agrestem animum gerit: nec quid habeat nobilitatis uenatio intelligit. Aut natura seuerus est ualde. Ego

quãdiu ualitudo mea incolumis mansit:& iugum laboris potuit ferre:licet ab adolescentia uenatio fuerit grata:ea tamen semper abstinui. Huc uero una cum Pontifice & nobis remittendi animi gratia cõmigrans:sentiensq; mille morbos uehementius solito insurgere:non priuato instituto:sed me- dicorum cõsilio:nõ quærende uoluptatis causa:sed redimendę ualitudinis: hunc exercendi corporis laborem accepi: in quo etiam si necessariam non haberem causam:aliorum me tamen Cardinalium possent tueri exempla: quorum cum uirtus:& fides:& in publicis rebus diligentia probata sit no bis:ab hoc tamen solatii & recreationis genere non abhorrent. Et quoniã qui ante me locutus est:sectatorem me leporum & ferarum per irrisum di xit:irridens dicam & ego: satius esse leporẽ & feras sine offensione cuiusq̃ sectari:q̃ cum perturbatione Ecclesiæ apostolicam sedem:& Ro.Pontifi- cem confictis criminibus insectari.

Cardinalis Papieñ.Fr.Cardinali Seneñ. 98

Audio esse nonnullos: qui studio maledicendi Pio nostro inanes quasdam conquirentes calumnias: illud quoq; aprehendant:qđ ab eo inter domesticos aliquando per iocum in poetas est dictũ: scilicet.Discite ꝓ nũeris nũeros sperare poetę.Mutare ẽ animus carmina: non emere. Aiunt propterea contempsisse illum poetas:laudationes eorum ingrate accepisse. Unam modo auariciam in causa mali fuisse.Distico autẽ ipso nihil indoctius esse:& nihil ineptius.Calumniam hanc:qui rem uti ge sta est:& liberalitatem gloriosi patris acceperit:in eius commendationem conuertet:putabitq; nihil aptius pronunciari potuisse:nec doctius.Interfui ego cum disticum protulit.Interfuere mecũ uiri præstantes:Agapitus Ro manus:& Laurentius Rouorella:alter Anconitanæ:alter Ferariensi eccle- siæ præsules.Identidem Gregorius Lollius:qui ab epistolis Põtifici seruie bat.Hinc uero uersiculorum origo occasionem accepit. Languerat pene Pius Mantuæ ad interitum ut nosti:cum ibi conuentum ageret Christiano rum:& recreatus iam aliquantulum:oblectamẽtumq; aliquod quęrens ad confirmandam fortius ualitudinem:statuerat ad sacellum:quod dicitur An gelorum: secedere:tribus passuum milibus ab urbe Mantua distans:atq; ibi dies aliquot cõmorari. Ut autem iucundior hæc esset profectio subduci per Mintium uoluit:ad cuius ripam cęnobium illud positum esse cognoue rat. In eodem lintre:quem ipse ascenderat:etiam nos omnes uoluit: quippe quos adhibere ad solatia sua semper solitus esset. Attulerat eo nostrum q̃sq; diuersa epigrãmata Pio inscripta:quę a diuersis accepta recitari añ eũ diẽ pp ualitudinẽ eius nõ potuere. Credebamus id tẽpus perq̃idoneũ ad re citãdũ eẽ:& gratũ uacuo tũc seni cũ uoluptatẽ futurũ.libẽter.n.cũ uacabat

a publicis uersum:aliis legentibus audiebat. His itaq; in medium produ-
ctis cępere interlegendum nonnulli nostrum uersus ex tempore dicere:ubi
quid iocosum interponi posset uel obiici. Excitatus his nostris salibus ad
hylaritatem Pius:emittere & ipse uersum cępit:ad continuandam lætici-
am. In medio epigrámate Campani poetę:cum lecti pauci uersiculi essent:
In quibus:petentibus uatibus munera danda non esse: danda autem non
petentibus affirmabat:& nihilominus munera ipse obliquis carminibus
deposcebat. en inquit respósum Campano munus poscenti. Munera Cam
pane si non sunt danda petenti: Iure tuas surda currimus aure preces. Rur
sum quoq; omnibus recitatis:cum aduerteret ab eorum auctoribus pluri-
ma peti:& a nobis a quibus erant producta carmina importunius exigi:
dabo inquit actutum quod referre ad uates uestros possitis: simul ardés
disticon protulit:quod in crimen isti adducunt: non allatum domo: non
antea meditatum:nec ad poetarum iniuriam dictum:sed sumptū extem-
pore:atq; in lęticiam communem collatum. Qd si aliunde non intelligere
detractores ii possunt quod dicimus:altero saltem distico intelligāt:quod
ad declarandam ueram animi sententiam eadem hora subiecit. Nam cum
ego iocos suos secutus:id disticum hoc distico excepissem. Discite pro nu-
meris numeros tractare poetę: Expectata dabit munera nulla Pius. Ad nu
mulariam uidelicet poetas exhortans:quando in Pio spes accipiendi non
esset:meum ipse repente conuertens. Imo inquit. Discite pro numeris num
mos sperare poetę: Expectata dabit munera magna Pius. Atq; ilico quæ-
cunq; petita uersibus erant benigne concessit. Vulgati postmodum hi uer
siculi sunt:& apud multos habentur descripti. & tamen qui illi sancto Pa-
tri insultant:proferunt quod ignaros rei potest offendere: Tacent quod ue
rum eius iudicium continet. Nimirum peruersę mentis:& linguæ maledicę
hoc ꝓprium est. Veris deficientes criminibus:ad falsa confugiunt: quæq;
sunt recta:maligno sensu deprauant. Proculdubio his uerbis per Prophe-
tam notati. Linguis suis dolose agebant:iudica illos Deus. Sed si nō essent
hęc argumenta propensi animi sui erga bonarum artium studia: quis non
acquiescendum putaret:audiens quanta quotidie in doctos cōtulerit: Enu
merare superfluum est q̄ benemeritus in illa potestate sit: non dicam de
uno aut altero:sed de omnibus ęque:in quibus doctrinam cum integritate
uitę cognouit. Viuunt paucis exceptis:pene oēs quos uel tradita pecunia:
uel collatis magistratibus:uel attributis honoribus:in maius adauxit. Per
hibēt hi locuples rei huius testimoniū:beatissimaq; eius Pōtificis prædicāt
tempora:chartisq; ac libris contestata tenent quottidianæ suę beneficentię
officia. Ipse summæ uirtutis summiq; ingenii princeps: in quibus eadem

argumenta laudum esse contemplabatur:amore immenso fouebat:admit tebat:alloquebatur:laudabat:totumq; se illis insinuans pro conditione at tollebat. Neminem uidi toto sexennio: quo ecclesiæ præfuit:uirum paulo excellentiorem spem suam sequentem: in quem beneficium collatum non possim referre. Occasiones intermittebat nunq̄ horum promerendorum: cum se dabant. Cum nō aderant:pari pene cum illis desyderio expectabat. quosdam:quos uiderat nunq̄:absentes atq; ignotos:sola uirtutis commen datione auditos:ad summas in Ecclesia dignitates ꝓuexit. quosdam etiam leues & querulos:humanitate incredibili perferens ꝓpter lucem ingenii: quam in talibus sentiebat: expertes suæ benignitatis esse non uoluit. Ab hiis uero solis erat tota mente auersus:atq; hos solos abominabatur: quos etsi ingeniosi doctiq; haberentur: constabat tamen turpem uitam:infa memq; agere. Ingratam Deo benificentiam asserens: quæ in tales esset col lata. Legerat.n.ammonentem scripturam. Da bono: & ne recipias pecca torem. Beriefac humili:& ne dederis impio. Fuerunt qui ab initio sui ponti ficatus cum nondum plene agniti essent:propter speciem uirtutis aliquam rem ab eo & promissum acceperunt:sed iidem postea acceptorum omniū profusores maliq; inuenti:iusta dispensatione desierunt accipere. quos si propterea dolor ullus nunc tangit:uel antea tetigit:ipsi sibi detrimento sci ant fuisse:non Pium. Manum eius:cum pro Deo operaretur in terris:æquū non erat in danda liberalitate errare:mercedemq; bonis debitam conuerti ad malos. Si quos ergo nunc uides præstantissime pater:qui ingratum alie næ uirtuti illum existiment:& maledictis incessant:ex ea cohorte scito esse: quibus ille normam honestatis tenēs dandum nō censuit:mallens eorum calumnias:q̄ iustum Dei subire iudicium. Non obstitit parcitas ulla: non animi angustia. Munificētissimus quippe in reliquos erat. Sola quam dixi ratio:dextram ne erraret retinuit. q̄tum ergo uolunt ii homines:sentiant de Patre nostro:& innocentiam eius maledictis conuellant. Meo iudicio:no cere quicq̄ non possunt. Maior est lux gloriæ suę:quam ut horum tenebris ualeat obscurari. & maior gestarum rerum: uitæq; firmitas: quam ut maligna imbecillitate possit moueri. Maledicta hęc recidunt in auctores: cupiditatemq; propiam arguunt. nos cum improbi sint: eorum detra ctionem:ueram Pio ascribamus laudem:& hoc habeamus certum docu mentum suę improbitatis:qd̄ illi non placuerunt:qui semper recte expen debat quid quemq; conueniret accipere. Vale.

Cardinalis Papiensis. Fr. Cardinali Senensi. 49

INcidi in quosdā Reuerēdissime Pr̄:q malignē Piū nr̄m laudātes: detractionē sibi ꝓponant:& uerū aliqd dicāt:ut fidē querāt men

dacio.erat inquiunt:uir animi magni:sapientis cõsilii:admirabilis eloquii: siue quid ageret:siue quid scriberet. Dicere perfectum possemus: nisi quæ erat in eo egregia:culpa una turpasset. Vagabatur aiunt huc atq; illuc præter dignitatem:quiescere uno loco diu non poterat:tanq̃ sedes sua sibi odio esset sic aberat semper. Similia his addunt quędam eo pertinentia:ut finem incohatæ laudationis initium detractionis excipiat. Ad cætera principantium mala quæ patiuntur:hoc quoq; accedit:ut in obscuro facta eorum non sint:nec sileatur de eis. Vituperentur autem frequentius: q̃ commendẽtur. Si inuestigare maledictionis huius cãm uelimus:qd inueniemus aliud q̃ rẽ priuatam cuiusq; hoc operari? Non Galli:non Germani:non Hispani:non nationes externæ:secessus hos damnauerunt: quippe egentibus Pontifice nõ defuere officia. Solertissimi senis & mens:& manus negotiabantur semper. Soli Romani ciues & qui Curiam nostram ambitionis causa:qua stus ue sequuntur:motibus iis sunt contristati. Illi quia ex his præsentem fructũ ex interuallis aliquando amisere. Ii quia secuti Pontificem augere necessario impensam coacti sunt. Cessare rationem hanc faciamus:laudari iam uidebimus:quod damnabatur:& placere quod displicebat. Nimium indulgens sibi est nostra infirmitas: nimiumq; sibi auscultat. Ex uero & bono non pensitat. Principum gesta ex priuatis tantum rebus illa metitur. Feruntur in cœlum:si commodum habent. In profundum opprobrii cadunt: si uel paululum afferant nocumenti. Ea ratio plerunq; principibus est: si non diligunt subditos:si durius exerceent in eos imperia. Videntes suam salutem tantisper esse illis caram: dum inde utilitas prouenit.propter aliud: nõ propter se coli fortunam suam intelligũt. Sed quid nos his popularibus de Pio tristemur querelis:qui sciamus populum Dei ex misera seruitute abductum: pastum mãna in deserto atq; in deliciis habitum: os posuisse in cœlum:& recalcitrasse in dominum liberatorem? Si murmurauit ille ĩ Deum: quidni murmuret iste in Vicarium eius? & si illius carpsit opera: quidni actiones huius etiam laceret? Sed uideamus obsecro quæ uagationes hę fuerint:& q̃ reprehensibiles. Earum rememoratio iudicium de calumniis faciet. In Pontificem assumptus Mantuam est profectus. quæ oro profectionis causa? Nempe opus Dei:& christianę salutis officium. Suo ne etiam cõsilio molitus eam est an ad eius iudiciũ accessit patrum auctoritas? Negare nõ possum ex illo fuisse principium:sed idem affirmo cogitationem hãc ut pactefacta patribus est:iudicatam a Spiritu sancto fuisse:& decreto suo probatã. si qui postea mutandorum locoꝝ incõmodis mutarunt sententiã: leuitatis eoꝝ:non causæ habendum est crimen. Satis est probatam in consilio ante fuisse. Meminerant ad incitanda christianorum corda in Turcos

nec litteras Apostolicas:nec legatos in omnem partem totiens missos:ad eandem aliquid ualuisse.Intelligebant quoq; Ecclesiæ opes tanto operi pa res non esse.Oportere prçsidia maiora conquiri:q̄ d q; omnes contingeret: omnium agi oportere cōsilio.Ad eam uero rem necessarium in primis esse principum cōuentum indici:& illic adesse Pontificem:sine quo uenturi illi non uiderentur.Qui ergo hunc Mantuanum accessum nō probant:grauissimum senatus nostri non probant iudicium:ignari rerum:& operatç salu tis ingrati.Detractionē ab euentu confirmant:atq; ideo propositum dam nant:q̄d successum non habuit.Iniusta nimium:& indigna sapiētibus hæc æstimatio.Rara esset administrandarum rerum laus:si exitum:nō consilia spectaremus: quibus mensi exitum sumus. Quota enim quæq; consilia sunt:quæ propositum teneant:ac non potius in medio cursu frangantur:& corruant:Tenebris circumsepti expedire aciē nostram in finem non possu mus:& iudicia Dei:quç sunt abyssus multa:intercipiunt frequēter nostros conatus.Ille laudandus est:& uidisse multū dicendus:qui ita se comparat: ut quantum contendere humana infirmitas potest:ad quçsitum finem oīa dirigit:laboremq; adhibet.Sciebat deuotissimus Pontifex placere Deo libe ratum iri creditum gregem.Sed an liberatum uellet:certus nō erat.Imple uit ergo quod debuit.Idemq; patienter tulit:quod ei est placitum.Hoc ta men boni assecuta est sedes:ut cum antea a sæculi potestatibus fidelium ca lamitates:uni imputarentur Pontifici:nunc iisdem merito imputentur:quo rum & accusata sit contumacia:& falsus feruor detectus.Parauit quoq; po tens flagellum:quo eos oblatrantes cedere deinceps possimus. Rem sane nō minus necessariam:q̄ gloriosam Ecclesiæ.Et si.n.Pius æger & senex:du rissimo anni tempore Mantuam ad præstitutam diem uenisset:non tamē Imperator:cuius in primis hoc erat.Nō Gallorum Rex:qui se christianissimum nominat.Non Reges & Principes:quorū potentia Dei esse debet ministra:q̄q̄ spopondissent:illuc conuenere.Accessit tantum Mediolanensium Dux:& Brandeburgensis Marchio: & Sigismundus ex principibus Austriæ.priuatam tamen hic magis acturus causam:q̄ publicam.Reliqui continuere se domi.Quodq; dolentius est:habuere eorum legati mādata ad audienda tantum:& referenda quæ tractarentur.Nec tamen cum hæc ita se habeant:desunt:qui putent:& palam ferant:uidendæ patriç causa:re cognoscendarumq; necessitudinum:quæ illi cum Germanis erant:indictū esse conuentum:priuatoq; affectui publicum uelamen obtentum. Quos iustū Dei iudiciū manet:& mentiri aperte perspicuum est.Si.n.ex epistolis orationibusq; suis:quas edidit scriptas a prima usq; adolescētia iudicia eius in causa hac repetantur:optasse illum semper uidebimus conuocationem

hāc fieri:nec aliter putasse:lapsis Christianorum rebus:consuli posse. Mecum quoq; : & cum iis:quos diligebat in Cardinalatu agens eadem sæpe disseruit. Moxq; ad Pontificatum assumptus:nō significationibus:quibus animi patere solet iudicium:sed morte & innumeris erumnis id declarauit. Merito itaq; indignatur Cicero:ac clamat:Miseros esse interdū Principes optime de Re.p.meritos:qd in hiis homines non solum præclaras res obliuiscantur:sed nepharias etiam suspicentur. Verum transeamus ad reliqua: atq; hiis inanem opinionem suam:Pio uero solidam gloriam relinquamus. Reuersus est Senam desinente iam Februario:laboribus Mantuanis pene consumptus. Futurum breui finem uitæ medici affirmabant:si Petriolanis aquis nō se recrearet. Contracta erant ex doloribus membra;:neq; in toto corpore sanitas cernebatur. Restitit ergo salutis causa : usq; ad proximum Maium:quod est lauandi tēpus idoneum : totumq; cum mensem uitæ suę indulsit. Qua in re:facta est ualitudinis tanta accessio:ut cum lectica pene exanimis delatus esset ad balnea:eques sit in ciuitatem reuersus. Perspicue ergo patuit:q̄ necesse fuerit ad expediendam ualitudinem id tempus eo loci consistere. Iterum quoq; allegantibus Medicis oportere eos qui lauant post receptas aquas a defatigatione itinerum aliq̄diu abstinere:præsertim si uel senes sint:uel languidi: Nō aduersandum putauit. Aderat iam Iunius mensis:quo tempore:qui Romæ sunt:propter grauitatem cœli quæritant sibi externos secessus:nō redituri ante Octobrem. Putauit ergo sine reprehēsione remorari Senæ menses hos posse:ubi & curialibus rer; copia esset: & imbecillitati suæ quiescendo consuleret. Nec tamen propter publica tenere propositum potuit. Nam cum defectiones seditiosorum quorundam: qui urbem circumstant nuntiarentur : deq; Tyburtia coniuratione multa audirentur:quæ cōflata ex perdita iuuentute eo usq; processerat:ut occupatis oportunis urbis locis:Pontificē iam territarent. Reuersus statim est Romam:priuatam necessitatem publicis bonis posthabens. Factum uero est reditu suo:ut turbulenti homines correpti armis:ad sanitatem redierint:& coniurati:uia Tyburtina comprehensi:meritum supplicium luerint. Nullo ex loco uehementius sibi timuit Pius:q̄ ex Tybure ciuitate. Ea aduersariis propter factōnem fauens:de iisq; recipiendis quottidie cogitans:turbatura nimirum urbem:& tractum omnem Romanum magnis detrimentis iudicabatur. Miserat eo Pius præsidium peditum.quod illi nō admiserunt. Misit & pręsules duos diuersis temporibus:qui presentia sua Tyburtinos in fide tenerent. Eos irreuerenter acceptos:armis quottidie territabant. Nouissime autem desperata iam ciuitate:iussus est ire Prosper Cardinalis ex Columnensi familia:ob factionem Gebellinam illis admodum carus. Is etsi

hostium esset occultus amicus:dignitatis tamen suæ non statuens se custo de ciuitatem deficere:ægre tumultuantes continuit. Sensit Pius quanti mo menti Tybur esset ad statum ecclesiæ:quantamq; ad permiscenda omnia opportunitatem haberet. In ppinquo atq; edito loco positum:impetus & receptus in omnẽ partem faciles habet. Paccatis itaq; in circuitu omnibus cõmittendum non duxit:ut in secundum ueniret discrimẽ. Frenum cogita uit iniicere:quo tenerentur. De arce cõstituenda consilium cœpit. Cuius ex tructionem:nisi se pręsente passuros Tyburtinos nõ iudicabat. Igitur pro xima æstate per speciem secessus illuc proficiscens:& quasi ad custodiã cor poris inducẽs præsidium:cogitatum impleuit. Arx hodie custodibus eccle siæ regitur:& pręcipuę est nobis saluti. Anno uero sequenti requirente itẽq; ualitudine:quam necesse erat in tot Apostolatus laboribus semper iminui: ad Viterbienses aquas perrexit:eo consilio:ut non progrederetur ulterius. Sed non permisit necessitas. Pestilẽtia subita urbem & Viterbiũ occupãs: adductura omnia in periculum uidebatur:si non sedem mutaret. Nouerat esse oppidum locuples ad fines agri Senensis:circumuentum undiq; siluis: & ad radices montis positum:q dicitur Amiata. Cœnobiũ saluatoris hoc uocant:separatum a comerciis hominum. Eo loci affatim esse: unde pasci Curia:& oblectari amœnis secessibus posset. Itaq; illuc se a Viterbio cõfe rẽs:adeo & cõmodis:& uoluptatibus adeũtes affecit:ut illi postmodũ gra tiæ sint ab oĩbus habitæ. Vrbe deinceps iam liberata:cum reditus sui tem pus appeteret:Pientiam prius uisendam duxit patriam natalem:& millia rio.xvi.abinde distantem. Diuina res officii huius prębuit causam. Templũ n.locuples:quod in honorem sanctę Matris extruxerat:consecrare suis ma nibus cupiebat:sedemq; Episcopalem:quam ante erexerat:clerumq; in si mul legibus suis instruere:& dotem statuere. Quibus itra dies paucos per fectis:Romam est statim reuersus. Iterum anno:qui secutus ẽ:ppter æstus urbanos: qui nimium creuerant:& propter resurgentem pestilẽtiam:quæ omnibus erat in metu Tybur secessit:propinquitatem secutus:qua & Ro mæ esse:& in tuto agere eodem tempore uideretur. Publicis reuocantibus rediit:ineunte Septembri. Venerant.n.a Burgundorum Duce oratores:p fectionem eius in Turcos spondentes:desyderatam diu a Pio:& ante eam diem non impetratam. Oportebat Senatum iis publicũ dari.ut in magnõ conuentu auditi:attestatum toti orbi promissum eorum relinquerent. Sũ psit uero ex eo tempore grauiores solito curas Pastor deuotus:ad condictã expeditionem festinans:seq; quottidie necessariis instruens.supra autẽ æta tem laborans iminuit ægram alioquin ualitudinem suam. Pedum.n.& to tius corpis acres surrexerunt dolores. doloribusq; adiuncta est febris. Itaq;

magna instauratione opus Medici contendebant: ad futuræ nauigationis laborem. Ea nisi esset ante resumpta: citum prenunciabant interitum. Experti uero necunde magis q̄ ex Balneis illam resumptam: consuadere iterū Petriolanas aquas cœperunt: docentes sine iis conatus suos inanes futuros. Auscultauit consiliis Pius: q̄q̄ inuitus. Ac ne p hoc inceptum opus uel paululum tardaretur: anticipans tempus: extrema iam hyeme Senam: atq̄ in Petriolum pfectus est. Moxq̄ expleta lauatione in urbem reuersus: Anconem ad classem contendit: paucis diebus Romæ ad componenda necessaria: datis. Hæ sunt deploratæ toties uagationes Pii: atq̄ hi secessus: qui male hos habuerūt: uagatum ultra non dicent. Hactenus reliquit urbem: fatigauitq̄ curiam. Nam si uno in loco cōsistens: aerē potius q̄ tenebrosum cubiculum adamauit: & signandis supplicationibus sub uicina quercu q̄ sub tecto libentius operam dedit: non puto id eos reprehēdere. Nam & raræ huiusmodi recreationes erāt: & necessariæ corpori iam affixo lecticæ: neminem preter paucos exercebant. Peregrinatiōes uero ipsę: quas damnāt: negotiis nunq̄ uacabant. Erat omnibus ad eum facilis accessus. Dextra & leua patebant semper adeuntibus aures. Nec frustra fuit unq̄ in re honesta alloquium. Ministris uero collaborantibus secum omnis hora erat ad referendum: & transigendum parata. Legationes audiebat ubiq̄. Consistoria ubiq̄ de rebus opportūis habebat. Nullum tempus ab officio illum abduxit. Dicant hi laudatores maligni quid habēt in hiis reprehēsibile: aut quo modo suas hę laudes offuscent: Quid hic non necessariū: quid hic non bonum publicum sapiens: Si pfectiones ob temp. susceptas isti non probāt: imperiti rerum habendi sunt. Sin ob curam necessariam uitę: imisericordes ac duri. Vtrumlibet illis non placeat: iudicandi illi peruersi. Sed ut dixi: i Romanis: & in his qui quęstum agunt de nobis: fuit hęc quęrela: atq̄ est. Hi enim solis domorum mercedibus: lignationibus: & laniciis: & macellorum studiis intendentes: doluerunt discessu illius ea deficere. Illi ad motū Pontificis sine impensa se non mouentes: maledixerunt Pio ob leue incommodum. Corda eorum rimemur interius: aliud si est inuenire q̄ dico: reum statuo Pium impositi criminis. Requisiui aliquando ego de hiis: quam nā causam habeant detractionis tam diræ. Cum uana quedam allegēt: in quibus negotio nullo uincuntur: iracunde tandem fatentur quæ dico: atq̄ addunt centum ille: ducentorum ille: & mille alter aureorum damno affectus his peregrinationibus est. Velut ergo iniustos æstimatores hos iam dimittamus. Digni nō sunt: de quibus tam multa dicantur. Intenti uilibus generosum nil sapiunt: respicientes terram uelut pecora ad pastum proiecta. Habeamus nos gratias Sanctissimo Pio: q̄d alta semper est meditatus: q̄d uni

semper Ecclesię studiuit:q̄d denicq̧ gloria suorum operum illustrauit Apo stolatus Romani ministerium. Exempla eius:exempla uirtutum omni tē pore erunt. Gratiusq̧ uersabuntur in ore succedentium nobis:q̄ nostro. Per seuerat.n.in nobis adhuc:uiuitq̧ tenor quidam inuidiæ:atq̧ odii:has calū nias operās. Sed paulatim extinguitur:paulatim ueritas oppressa resurgit. Audis quottidie magis ac magis Pium laudari:& apud multos ēt desyde rium eius esse. Studia quoq̧ sua:quæ ignoratione boni ante non noscebantur:nunc cum non habentur plene cognosci. Secundus annus a morte eius longe melior primo ē factus. Celebrior adueniet tertius:Quartus illustrior. Sic porro quantum ad annos accedet:tantum ad eius gloriam adiunget. Plenus religione:plenus ueritate:& plenus clemētia Pontificatus eius fuit. Ingēio quoq̧ & litteris:& rebus ꝓ Ecclesia gestis magnifice claruit:siue publica gerens:seu priuatis idulgēs:nihil indignū maiestate sedis admisit. Loquēti & tacenti:operanti ac quiescenti:summa omni tempore dignitas & ueneratio fuit. Vale.

Sozino Benzio Senēn. Medico Phisico. 50

Mice fecisti satisfacere desyderio amici. Rogaui te in discessu: mox ut in patriam esses reuersus aliquid scriberes:& de tua ualitudine nunciares:quæ essent secuta. Video nunc omnia bene cessisse: quod mihi maxime est gratum. Ais aerem Senensem primas uires tibi restituisse:predia uero tua:& uenationes integras. Nihil alienum dicis ab opinione nostra:sciebam sic tibi esse euenturū. Sic antea in me ipso eram expertus. Coelo senensi nihil uel iucundius animo:uel lætius oculis: uel melius uitę:aut membris. Fractus:& pene consumptus laboribus palatinis:illuc iens:mirifice semper sum recreatus. Visa ē manus de coelo apponi stomacho:quæ perditam famem:sitim:& somnum statim instauraret. Si defuncto Pio nostro:uiuendum priuato mihi fuisset:ex omni natione & gē te:illa mihi nunc esset sedes uitæ. Cum Propheta dicerē. Hæc requies mea in sæculum sęculi. Hic habitabo quoniam elegi eam. Nunc carcere dignitatis inclusus:specioso magis q̄ utili inter has nebulas crassas cogor uitam conterere:annos mihi amputans multos. De prædiis autē & uenationibus non est quod dicam ultra. Diligentia tua & fratris nihil illis est cultius. Sic n.ex multis habeo exploratum. Ad ualitudinem seruandam:uel instaurandam: nihil præsentius rusticandi studio. Tu qui in te ipso hoc expertus es:memento id aliis nō minus q̄ pharmaca:& dietas:& lectuaria suadere. Primus ortus noster Sozine carissime sub dio fuit. Ad libertatem contuēdi coeli:& ad percurrendos agros natura nos genuit. Quæ illi cōsentanea sunt:consentanea sunt & nobis. Aduersantia illi:aduersantur & nobis. Am

bitio concludens nos in fumosis urbibus:ante tempus nos perdit. Quod uero indulgere te uenatui addis:hoc mihi admodū placet:non tua tantū: sed mea etiam causa:qui hac delectatione captus:uenatores eē omnes uellem. Mirum immodū labor hic ad pellendos morbos:animiq; omnes sollicitudines confert. Mane exis ad colles:ad meridiem usq; totis sensibus agitationi ferarum intentus. Exerces interim corpus:& membra:huc cursitando atq; illuc. Sub quercu deinde patula:uel in aprica ualle:si hiberna sint tempora:apud lucidos semper fontes prandiolum domo allatum disponis. Conuenatores tui tecum conueniunt. Quanto bone Deus desyderio cibus sumitur:q̄ bene omnia sapiunt. Nil salsamentis:nil exquisitis saporibus:nil ultro irritamento gulæ est opus quod domi & in otio sordet: manna & sacharum sapit in agro. Iterum resumptis uiribus reditur ad saltus: & in noctem usq; continuatur uoluptas. Quid non delectationis habet colliū uarietatem inspicere? uenaticos canes intueri:leporem aut ceruum olfatu sollicito indagare? latratus cupidos audire? cum feræ nondum uisę propinquaut. Tu interim canē leporarium retentans laqueo:anxia quadam uoluptate:qcquid idest excitari expectas: ut ad primum exitum illum immittas. Iam uero cum fera apparuit:& ad cursum est uentum:incredibilis sequitur mentis iucunditas. Lęte acclamationes tolluntur undiq;. Ad exitus uiarū conuolatur: quo illam uenturam creditur. Quisq; laudem ex cane: quem regit desyderat. Spectaculum omnium & gratissimum & iucundissimum est:capreolum inspicere nunc hos nunc illos prętereuntem canes. Alios a fronte: alios a lateribus incursantes:instantes alios a tergo. Illum persæpe miseris angustiis constrictum: saltu ex mediis morsibus se proripere:& uel ad uicinam paludem: uel ad ꝓpinquum nemus toto nissu contēdere. Rursum ab aliis:qui paludum & nemorum prima custodiunt:retorqueri ad cāpos. Mille uias fugere:ac refugere:uelites instare:iam iā tenere:& ante aīo q̄ dentibus prædā concipere. Si ꝓhenditur:tanq̄ profligatis hostibus:sic intercepta fera:uictoria exultat. Sin aliqua fortūa euadit:uoluptati ē in lōgis & laboriosis cursibus:ꝓpe ut caperetur fuisse. Inter hæc gaudia:q locus eē curis malis potest? quę mentē sollicitudines occupare? Nulla ē anxietatū memoria. In obliuione sunt oīa. Huic uni studio ita oīs incūbit spiritus:ut aliis se impꝰtiri non possit. Redeuntē te noctu in urbē eadē quoq; in domū usq; associat delctatio. Cœna tua colloquiis:nisi de uenatiōe nō habet:gratis nōnunq̄ concertationibus plænum:cum uel errata dici in hunc aut illū reiiciuntur:uel quisq; ferę captę uendicat laudem. Taceo somnos salubres: qui nocte illa secuntur. Quietissimus omnium est uenatorum sopor. Nihil est quod perturbationem animo affectis sic corporibus afferat. Non sunt

circumuolutiones illæ per lectum:quæ inquietare otiosos perpetem noctẽ solent. Non cupiditates ullæ:negantes quietẽ oculis. Concludam uno uer bo:uenatio moderata uitæ nostrę ẽ salus. Perge itaq; ut facis. Fruere com muni patria: agellis quoq; quos habes pulcherrimos:& uenatui intende. Sic ageus:ultimum quod tibi annorum restat:iucunde:& absq; senectutis incõmodis perages. Beniuolentiæ in te meæ:& otii:quod nũc est signũ:hęc tibi sit epistola. Viuente Pio:non potuisses uel syllabam extorquere. Vale. Romæ. Calendis Nouembris. M.cccc.lxiiii.

Andreæ de Sancta Cruce Aduocato Consistoriali.

Ccepi libellum tuum:quem de notis publica auctoritate appro batis:inscribis. Illumq; uno spiritu totũ perlegi: delectatus non solũ uarietate rerum:quas collegisti:sed tua quoq; industria:quę inter quotidianas occupationes afferre in cõmune hanc utilitatem potue rit. Nec illud ingratum fuit:qd hunc laborem meo nomini dicas. Habeo tibi Andrea meritas gratias:non ut amico solum:sed ut adiutori latinæ lit teraturæ. Quãtum mea fert opinio:bene sunt in eo oĩa. Tenent ordinẽ suũ explicatamq; singulorum cognitionẽ:quæq; dispersa ante fructum exiguũ dabant:nunc in corpus unum digesta:eruditionem habent paratam. Com mẽdandus es ualde:& habendus in precio a nobis:pręsertim:qui guberna culo ecclesiæ assistimus. Semp enim cogitationes tuæ:& curæ:ecclesiæ sa lutares sunt. Semper te ad iuuãdos in eo quod potes Romanos Pontifices totum componis. Nihil priuata emolumenta:nihil rationes ullę rerũ tua rum ab hac cura te ãmouent. Testis sum ego temporum Pii nuper defun cti:quæ cum negotiosa & perturbata admodum fuerint:nõ accersitus:nõ consultus:non iussus:per te,tamen,quod adiumenti habuisti:atq; consilii:ul tro ipendisti semper. Profectiones nõnunq̃ ob hoc ipsum graues suscipiẽs. Memoria tenes quotiens ad me ueneris Præsuli tunc famulantem:q̃ta mõ straueris:iudicio tuo utilia:q̃ta absens accurate admodum scripseris. Quæ cum a me semper Pio recitarentur:fidem tuam semper: cõsilia uero q̃ sępis sime cõmendauit. Hæc quoq; fuit causa:ut cum te antea nossem:ĩciperem etiam merito tuo diligere. Placent mihi supra modũ:qui pro matre nostra ecclesia uel pugnant:uel uigilant. Nunc autem quod a publicis superest tẽ poris:ad litteras conferens:non uis:quæ de notis & numeris:quę in epigrã matis & numismatis ueterum: uel legebantur sparsim ante:uel ĩ ruinis di uersorum locorum monstrabãtur:inutilia esse:aut tempore interire. Sepul crorum titulos & arcuum:beneficio tuo:ita externus noscet:ut Romanus. Continua igitur inchoatum opus: & quãdo neq; perfectum:nec ad purũ digestũ scribis:comple & lima. libellum ipsum remitto:rogãs:ut cum ma

uendũ ē multũ. Sinę quęso hoc peti a me: ut hiis nō cōmittatur salus sua q ad cupiditatē uindictę: non ad diligentiã ueri studiũ suũ sunt couersuri. A maliuolis quęritur nodus in scirpo: & nō inuentus: inuentus cōuincit. Nō ignoras ei: q inter suos primatũ teneat: quanta ad cōseruandos ciues: & suã dignitatē expediãt: q̄ necessaria sint: & q̄ sine pīculo pretermitti nō possũt. Nō eadē mediocri licent: quæ magno. Indulgebit illi plus: q ꝓ qete & tutela plebis excubat dies noctesq;: q̄ populari artificiolo intentus: & nil ulterius cogitans: alienis oculis uigilat. Nos uero mali æstimatores rerũ: inter hominem & hominē: peccatũ & peccatum: discrimen non facimus: cōfundentes discretionis legem: & uno collirio in omni oculorũ morbo utentes. Si Guerrerius studio seruandi Fabriani: & ꝓhibendi a reditu eos: quorum pręsentia suspecta erat: statũ suũ pseuerantet seruauit: atq; aduersariis asper: & difficilis fuit: aliqua interdum curans: quæ nō tam uoluntas q̄ necessitas & publica utilitas uoluit: nō debet res sua in eadem: qua plebeus: libra expendi. Nec peccatum quod ignauo capitale est: mortale quoq; eē strenuo duci. Verũ stultus ego: q patri sapientissimo hæc loquor: & salutē amici deprecor ab eo: q iã optime meritus: gratiaꝶ actiõe potius q̄ noua intercessione est ꝓsequẽdus. Laudo quæ acta scribit bõitas tua: & quæ ante suũ ex Fabriano discessum facturã se spõdet. Vnione ciuiũ nil salutarius: nec ulla rõne cōsuli ꝓuincialibus cōmodius potest: cũ præserti malo nullo grauius laborent Ecclesiæ populi q̄ intestinis discordiis. Ad hoc ergo ipsum studiũ omne intende: & isthic esto: quod es apud nos. Legatio hæc duo prestare potest: summe tibi optanda: commendationem bonitatis: ac sapientiæ si bene geratur: & familiæ tuę diuturnam clientellam ꝓuinciæ. quæ etsi non affectentur: tñ bene agentē uelut umbra corpus sequũtur. In rebus nostris secuta hæc sunt post tuũ discessum: Venere Oratores ueneti ad Pontificē apparatu insigni. Ipsi pręstantes uiri nō ciuiũ sed Regũ pręse legationem ferebant. Datum est illis cōsistoriũ publicũ: tanta frequẽtia hominũ: ut maiorem eo in loco nō uiderim. Sequentibus diebus: cum Pontifice & tribus Patribus expeditioni præpositis: & cum oratoribus: qui hic sunt: actum cōtinuo est de ratione belli gerendi in Turcos. Exitus tractatorum hic fuit: ut Pontifex aureorum milia centum: quæ obtulit: in hunc annum pendat: dispensanda suo: & trium patrum iudicio. Ferdinandus Rex octoginta: Veneti centum: Dux Mediolanensium septuaginta: Florentini quinquaginta: Dux Mutinæ uiginti: Marchio Mantuanus decem: Senenses quindecim: Lucenses octo: Marchio Montisferrati quinq;. A nullis tamen ne a Venetis quidem recepta est distributio: facultatem publicam se non habere causantibus. omnes scripturos se ad suos: quę consultata essent dixerunt. Quæ autem futura sit in hiis uoluntas: Dignatio tua: quæ summã pruden

tiam habet:cogitare facile potest.Placeat Deo:cordiũ moderatori ad uotũ Præsulis horũ mentes conuertere.Hesterno uesperi uenit ad me Paduanus Episcopus:q paulo ante cũ uenetis Oratoribus fuerat. Referebat ex recẽtibus ad eos litteris nunciari:uno Soldani edicto:mercatores Venetos:qui ubiq; p Syriã erant:cõprehẽsos fuisse:& ad eũ pductos i uinculis.Causam edicti fuisse aiebat:qđ subditos suos reddi sibi uellet: quos in nescio quibus Venetoꝝ triremibus data fide:acceptos;fratres Rhodienses tanq̃ īfideles: quos transuehi a christianis non liceret:in captiuitatẽ abduxerãt.Eam rem magni esse nocumenti dicebat:nõ solũ ad priuatas ciuiũ opes:sed ad publicam belli quod geritur:causam . Hinc quoq; iacturã aliã referebat secutã. Obsidebat Sigismũdus Malatesta supremo cõatu arcẽ Misistratæ urbis : quæ quondã Despotoꝝ regia fuit:& occupata iam ciuitate:eius potiundæ spem ppe exploratã habebat.Adiuuabatur aũt diligentia eius uicinitate Venetæ classis : quę ut Rhodum ad repetẽdos Syrios prexit : sublata spe propinqui subsidii:& prementibus Turcis:occasionem soluendæ obsidionis necessariã dedit:pdita grandi ĩpensa:quę i diuturna oppugnatione erat absumpta.Dolendũ & hoc pariter est rogandusq; Deus:ut causam labẽtẽ misericordi manu sustentet.In publicis qd aliud nunciẽ nõ habeo.Priuata sunt ut antea erãt.Pontifex ualet.Nos ualemus.Opto itidẽ.D.tuã ualere: & omnia q̃ secunda illi accidere.Romę.Die.x.Septembris.M.cccc.lxiiii.

Riccardo Cardinali Constantieñ.Sedis Apostolicæ Legato.

54 SI filio incusare patrẽ aliqñ licet:Dominus:& pater meus Cõstãtieñsis filio Papieñ pmissum nõ seruat.Promiserat aũt mox ut legationẽ adisset scribere aliqd:ut respõsum acciperet . Non fecit. Queror:& patrẽ incuso.Gratulationes publicæ populoꝝ:honores impẽsi: obuiationes puincialiũ:excusserũt:ut uideo memoriã pauperis serui:uel ita animũ extulerũt:ut nõ dignetur illũ litteris suis.quod non fecit Dñs faciat seruus:& ipleat quod ñ pmisit:qñ q pmisit nõ iplet.Nil uero habẽs quod scribã:gratulor.D.T.qđ ualeat:quod ad puinciam creditã uenerit:quod excepta lætis animis fuerit.Sic.n.nũciant q instinc ad nos uel scribunt:uel ueniunt.Cætera secũdet Deus:detq; bonitati & uirtuti tuæ fructũ laboꝝ suoꝝ.Precor aũt ut suæ ualitudini seruiat . salubrẽ locũ sibi:& familiæ eligat.Nõ plus oneris capiat:q̃ ferre humeri ualeant.Caute cũ puincialibus agat.Gens acuta ẽ:& solers:& ad odorãda bona :& mala admodũ sagax. Bonitate:integritate:& iusticia utẽs:frãgere mala ɔsilia poterit. Scio.D.T. quo ẽ ingẽio:breui cognitură cẽ naturã:moresq; oium.His bñ pspectis nihil ẽ futuꝝ:i quo decipi possit.Ad cętera aũt expimẽta uitæ:operũq; tuoꝝ gaudeo Reuerẽdissime pater hoc quoq; accedere:ut sciens.D.Vfa de Gallis pitissime loq:de Italis ẽt habeat:quod expta loquatur.Publica:& priua

ta eodē in statu Romæ sunt:quo erant ante tuū discessum.Pontifex ualet: & nos ualemus.Idem curet tua Dignatio : cui inseruire semper desydero. Romæ die.xiii.Decembris.M.cccc lxxxxi.

Eidem Cardinali.

QVo tpe famulabar Cardinali Firmano:Petrus de Monte Falco a quo.D.tua has accepit:dispēsator domus suæ erat.Cōuiximus in eodem famulatu annos multos.Illius erga me:mea erga illū plurima fuerūt amiciciæ opera.Animorū coniūctio præcipua semp.Mors illius integerrimi Patris ambos distraxit:nō tamen dissociauit corda.Amo illū:ut par est:& iuuo libenter:cum possum.Si Pius Pontifex tam cito sub tractus mihi nō esset:grate:ut reor:fuissem de eo meritus.Accesserat.n.ad pristinā beniuolentiā nostrā sua fidelis sedulitas:quā iacēti mihi nuper Spo leti ex febre:dies:& noctes impendit.Leuia uina:quorū raritas multa eo in loco erat:præcipuo studio undiq; conquirebat.Noctu etiā sępe ueniebat a Monte falco Spoletū:uinū in flasculo deferens : ne p æstum languesceret. Pruna quoq; pręcoqua ad acuendū gustū cōcessa a Medicis:ex lōginquo parabat.Deniq; ita studiosus ad meā salutē erat:ut infirmari ille uideretur: nō ego.Satisfacere diligentiæ suæ ex desyderio huc usq; nō ualui:re magis q̄ uoluntate īpeditus.D.T.R.potest debitū hoc p me illi psoluere:& am bos una opera cōsolari.Sunt officia plura in legatiōe uestra . sunt & curæ diuersæ:quas diuersis demādari oportet . Petrus hic p quo intercedo indu strius homo est & solers:fidē afferens:& diligentiā in negociis īperatis.De precor.D.Vrām:p mea in eā ppetua deuotione hūc hominē dignet̄ com plecti:nō tam ueste:q̄ bona mēte ornatū:& ita desyderio suo pie cōsulere: ut quam mercedē fidelis obsequii capere non potuit a me:a dn̄o meo mea deprecatione accipiat.Hoc mihi gratissimū erit:ad rationariūq; ascribet̄ alioꝝ uestrorū erga me meritoꝝ. Opto.D.T.bn̄ ualere:Iocūdā uitā agere: & oīa q̄ secūdissima illi euenire.Romę.Die.xviiii.Decēbris:M.cccc.lxiiii.

Fabiano Monteplicianensi.

SI nimius uideor tibi in cōmēdādis reliqis Pii Pōtificis:Id quęso īportunitati ne imputes.Ingratus eē nō possum:nec scio.Nosti q̄ debeā Senensium nomini:& quanta esse mea debeat erga eos uolūtas.Donarūt me ciuitate.In nobilissimā familiam allegerūt.Honore: & charitate supra merita sunt prosecuti.Pius ad Pontificatum assumptus non postulantem:nec opinantem ad secretariatū uocauit.Præsulatui Pa piēn̄ præfecit.Ad Cardinalatum assumpsit:conferens quod donare sum mum Pontificatus eius potuit.Habuit mihi rerum omnium uerborumq; fidem.Gratia aūt ualere tantū apud se uoluit:q̄tum mei ordinis fratribus

55

56 commendauit homines afflicto ...

aliqñ displicuit. Moriens Ancōæ suprema hora spiritus sui anxiis uocibus cōmendauit mihi nepotes: cōmēdauit mihi familiam: & q uiuenti fuerant famulati. Aiens cũ me Cardinalē creauit sperasse hiis omnibus patrociniũ mei non defuturũ. Prestare hoc mi Fabiane in præsentiarum non ualeo. Studiis meis tempora contraria sunt. Viuo ꝓpterea in multa mentis tristicia: & uiuam: donec hic imber uexationis pertranseat. Specie quadã boni: malũ graue inductũ est. Nomen qdem sindicatus est: res ꝑsecutiõis. Nõ damno Põtificē: q & iustissimus est: & supra modũ misericors. Nõnullorũ ministroꝝ tota est culpa: q bonã mentē falsis opinionibus implent. Si de suo iudicio cogitarent: non tam de alieno essent solliciti. Principē piũ impium faciunt: & ꝑsecutorem dici: q Pontificũ reliqas misericorditer semp ꝓtexit. Sed o nos Fabiane discretiõis ignaros: & christianæ charitatis expertes: tanq̃ si iusti essemus: & mundi a crimine: ita sæuiciam exercemus in ꝓximũ: immemores qd in nos exerceri cõueniat: & obliti uerbi Domini: Qui sine peccato est uestrũ: primus in eam lapidē mittat. Si de nobis haberentur hi sindicatus: q̃ ueriora crimina: & maioribus digna pœnis retegerent. Nugæ apparerent: quæ tanq̃ capitalia nunc ꝑquiruntur. Illud ꝓfecto est: nomen Pii exosum est multis: quia & multos correxit: & multorũ restitit ambitioni: & regere uoluit ipse: non regi. Senenses quoq;: qa emolumenta multa complexi sunt: quæ danda aliis alioquin erant: multorũ in se ꝓuocarunt inuidiã. Quo fit ut ad saturãda odia hæc ĩ diuersis locis sint cõstituta iudicia: & quæ antea curata nõ sunt: nunc indagētur. quę in aliis digna ęstimata sunt uenia: digna morte nunc habeantur. A Pontifice: ut dixi: nullo modo hæc sunt. Illi omnis crudelitas displicet: & lenitatē mandanti ꝑsępe non obeditur. Ministrorũ impietatē accuso: quos suo tempore iustum Dei suppliciũ manet. Ad te Fabiane conuertor. Honoratus a Pio Pontifice es. Habita tibi fides in rebus magnis: & grauibus. Domestici sui te dilexerũt: in eius quoq; famulatu uixisti: quē scis ab illo factũ esse Cardinalē. Tanti Patris memoria ualere apud te debet. Est animi grati: nõ uiuēti solum sed mortuo quoq; gratias ageř. Nõ dubito: qn his miseris q̃tũ tibi ꝑ hõestatē liceat: faueas: & cõpatiaris: & nõ sinas tradi ĩ manus inimicoꝝ suoꝝ. Quia tñ salus eorũ me cruciat: & ĩ me unũ respiciũt: tanq̃ in eũ: quē plus cęteris Pio debere agnoscunt: cogor in hiis: quę benefacis te hortari. Hortor itaq; atq; oro: ut humanũ calãitosis te ꝓbeas: benigne eos audias: iustificatiões suas intelligas: non patiaris cõtumeliis accusantiũ cõfundi. Delicta: si qua sunt: nõ ad euãgelii normã: sed ad uitę cõmunis regulã æstimes. Multa excusat cõsuetudo: que damnare incõsuera seueritas potest. Quod toleratum est in prioribus administratiõibus: cur in præsentibus nõ toleret: et quod

p̃secutione pa tiebat'

malis

illi sine reprehensione egerūt:cur sine culpa nostri nō egerint? nc sit quæso prçsens examen antiquo seucrius:nec statuamus legem : quā scimus seruatum nō iri.Concludam paucis.Discretio:quam Ioānes cassianus matrem uirtutū appellat:in his iudicādis tibi ante oculos sit.Memēto Pii:& nostri: q te ut germanū d.ligimus.Nō usqueadeo fortunæ nostrç afflictæ sunt:ut non remunerari gratam uoluntatem tuam aliqñ possimus.Est Seneñ est Theaneñ.ē Papieñ.sunt alii nōnulli sanctç Ro.Ecclesię Cardinales:opera manuum Pii:qui quod boni egeris laudare:& menti mandare:& retribuere nunc:atq; in posterum uelint:ac possint.Vale.Romæ.

Ricardo Cardinali Constantieñ Legato Apostolico. 57 cōmēdatitia pro amico

HIc Ioānes Baptista:q ad.D.V.cum præsentibus ueniet:amicus est mihi:& quod amiciciam auget;hospes quoq; antiquus : quotiens Interamne iter egi:in itu:& reditu.me domi accepit:& laute ac liberaliter habuit.Domestica sua oīa:aeque:ac sibi:paruerūt mihi & meis.Ipse uir integer ē:& prudens:& bene cordatus : apud suos uero æstimationis non paruæ.Opto.D.Vestram si qñ illuc ibit:ad eum diuertat.Inueniet non meo tantū patrocinio dignū eū esse:sed sua insup gratia.Præturam Triuiensem quā gerit:a Pontifice īpetraui:ut partem hospicii soluerē.Alterā:si ꝑ me soluet.D.Vestra:plene satisfactū operi erit.Optat ad Fulginatē nūc eligi:quā sine litteris uestris se cōsecuturū nō sperat.Non noscēs D.Vestrā:neq; aditū deprecādi habens:ad me cōfugit:ut ostiū uestrę charitatis aperiam.Præcor itaq;.D.Vestram Reuerendissime Pr̄ ut meo beneficio hūc hominem audiat:& si potest:cōcedat:quod petit.Singulis semestribus eligūt Fulginates homines externos tres ad præturā eorū:quos ad Pontificē mittūt:ut ex tribus ꝓbet quē malit:ꝓbatū admittūt.Si Ioānes Baptista unus erit ex tribus:gratia Pontificis fortasse illi non deerit.electione tantū est opus:quam non dubito secuturā:si.D.Vestra ad Fulginates scribens hoc se cupere inditio litterarum ostendet . Bene ualeat.D.V.Reuerēdissima:cui me deuote cōmēdo.Romę xxiiii Decembris.M.cccc l xiiii

Fr.Patricio Episcopo Caietano. 58

COnsentanea honestati sunt:quæ scribis.Placēt mōstrati iudices & locus uicinus.Nō eripe ecclesię caietanę quæro:ut Cœnobio addatur.Abstinere quemq; a non suis postulo . Tu me amas. Ego te . Facessat inter nos dissensio:quam tollat iudicium non hoc diuturnum:quod in mille annos producunt Causidici:sed quod expetunt boni.Vnū curato:ut nō suspecti sint iudices:neq; indocti:ueritati seruiētes nō gratiæ.Scribo sororibus:ut cōditionem accipiant:& de iudicibus:& ꝓducendis iuribus uideant.Tua interim dignatio sicut spondet:eas non uexet.

Scribe aliquãdo de rebus tuis : & uitæ tuæ institutione . Quid agas.quid scribas.quid otians moliaris . Ad respondendum uocabis Amicum : qui Pio ámisso in solis Pientinis se consolatur. Gregorius noster Senas se cõtulit ad uisendos suos & sua. Bene Vale.

Latino Cardinali Vrsino.

59 BInis litteris.D.T.intelligo liberatum esse Guerreriũ:& hoc amplius conciliatum cum aduersariis suis. Debet æternum nomini uestro. Debeo & ego:qui pro salute sua intercessi. Pro ambo bobus retribuat Dominus. A me.D.uestra semper coletur : & in honore præcipuo erit. Diligit.n.diligentes se:& in promerendis amicis exceptionem nõ habet. Qui differunt uerentur:pensiculate omnia uolunt:conuenire me cum nõ possunt. Illi placẽt:qui: sicut aiebat patruus uester:pro amico:si necesse sit:pugnis conscientiam pulsant. Hic nec domesticum nec externũ ẽ aliquid:quod scribi dignũ sit:prẹter obitũ Cardinalis de Fuso:qui certissime est nũciatus. Vereor satis ne amico nostro decreta nup legatio obstãte Rege adimatur. Semina quædam iam sparsa intueor. Bene Vale.

Helianus Spinula.

60 VEra sunt omnia Prẹstantissime Pater:& dñe mi colẽdissime:quẹ de Pii quõdam Pontificis romani uita & exitu tuis litteris prædicas. Talis inter homines egit. Talis classem in Turcos molitus ẽ.talis supremã uitæ horam uelut defessus in requiem suã iturus cõditori suo dicauit. Sed ille iam laborũ suorũ mercede uberrima securus fruitur:nobis nequaq̃ lugendus sed inuocandus potius:ut assiduus fidẽ christianã:pro qua spiritũ reddidit:patronus adiuuet. Mihi uero pater humanissime adeo popportuno tẽpore redditẹ sunt litterẹ tuẹ qbus me ad poscẽdũ inuitas:ut uix putem casu factũ:q^d eo tpis illas recepi. est.n.mihi filius Dominicus:quintũ & uigessimũ agens annũ: quam ætatẽ creditur in assidua uirginitate duxisse. Is quorundã fratrũ prẹdicatorũ blandimentis allectus:illi se dicauit ordini:siue ita statuente Deo:siue:quod magis arbitror: inexptus rerũ:& ad promissa fratrũ nimis credulus. Ego si ea erit uoluntas Dei:nec uelim:nec ausim obsistere. Sed quoniã huic filio meo insunt præclarẹ quẹdã uirtutes:quẹ si regulẹ prẹdicatoriæ is se addicat:segnes:& inutiles fiant. si uero in sacerdotalem:aut mõachalem uitam trãscat:magnos potest fructus afferre in ecclesiam Dei: Statui hanc curam in humeros dominationis tuæ reiicere:orans quo maiore possum studio:dignetur cũ Pontifice Maximo ea de re sermonẽ cõferre:& orare ut dignetur hũc filiũ meũ ad se litteris euocare:& cum in sanctitatis suæ conspectu fuerit:de uita sua id statuerẽ:quod Deo gratius:& Ecclesiẹ utilius putauerit. Huic patris affli

cti sollicitudini:ut succurrat bonitas tua eo affectu precor:ut maiore pro sa lute ac uita nequeam: in cuius manu mea omnia posita sunt. Genua Die xxvi Nouembris.M.cccclxiiii.

Heliano Spinulæ.

Lectis litteris tuis: particeps factus sum tristiciæ tuæ: non tam propter filium:q̃ propter te. Ille enim: si recto spiritu religionem est ingressus: gratiam a Domino cõsecutus: melius habet q̃ nos. Mortuus sæculo: uiuet in æterna sęcula cum sanctis & electis Dei. Tu uero solus relictus mœstam senectutem nunc agis: nepotum & domesticæ consolationis spe destitutus. Atq; unde cadentis ætatis sustentaculum: expectabas: onus doloris accipis. Dura profecto res. sed quid agas Heliane: ubi Deus pũgere nos his aculeis uult: & tentare aduersis patientiã nostrã: ut faciat cũ tentatione prouentũ. Numquid repugnare illi nos possumus? aut afflictione cordis sanare plagas eius? non est sapientia inquit Salomõ: non est prudentia: non est consilium cõtra Dominum. Accipere omnia ad salutem nos conuenit: & cum propheta cantare. Virga tua domine: & baculus tuus: ipsa me consolata sunt. Futurorum ignari: nescimus qd lætemur & quid doleamus. Tristicia nostra sæpe in gaudiũ: gaudium sępius in tristiciam uertitur. Moderator ille omnium: & omnia intelligẽs: secundũ cuiusq; indigentiã inferiora hęc operatur. Itaq; si qęscere animo & adiuuare te uis: quemcunq; exitum sors filii est habitura: in melius puta. Ego uero: ut dolori tuo obsequerer: Pontificem adii. Rem totam ordine exposui. Molire cõatus sum: quantum in me fuit: cor patris animarum nostrarum. Ipse: ut natura misericors est: compassus ætati tuæ: & casui: mandata dedit quę uolebamus: ad Priorẽ Cenobii unum: ad filium alterũ: illis uteris ex arbitrio tuo. Cum uero huc uenerit filius: erit cũ Pontifice: & mecum. Tentabimus ambo sensus eius: & cordis secretũ rimabimur. Si ex Deo erit hic motus: in cõtraria cogẽdus nõ erit: ne deterius nobis cõtingat: & ante tribunal sũmi Iudicis rei ꝓ eo citemur. Sin leue consiliũ fuerit: & iuuenile: ut dicis: & a falsis suasionibus fratrũ: spero statuetur aliquid: quod in necessitate hac te cõsolari possit. Sũma hęc est ĩpetrationis nostræ ꝓ filio. Sed audi quæ interloquẽdũ secuta sunt. Laudare te Pontifex cœpit. Helianũ hunc ĩquit agnosco. Vir ẽ insignis: & nobilis. Ducit aũt ea uoluptate: qua nos eruditos oculos habẽs ad cernenda: quæ præclari sunt operis. Multa conquisiuit undiq; ex Græcia & Asia: & aliis gentibus. Satisfacere solus sine suo dãno nobis posset si uellet: & ĩ hoc uno rem oĩum gratissimã facere. Donari nobis nõ petimus aliqd: neq; n. dona accipimus: nisi quę eũm potũ ue habeant. Emere nos noster est: & fuit semp: quę nobis desyderio sunt: ac ꝓ re placita libera

liter pendere.optamus:operante te:hanc uoluptatem nobis animi prȩstet: ut precium capiens det ipse quæ habet. Videns ego quanta charitate de filio tuo responderat: & q̃ impense peteret hȩc:curam impositam suscepi ut debui.Rogans uero quȩ:qualia ue essent:quȩ esse apud te sciret:& mitti ad se uellet:unum aliquid non designauit.Generatim autem recensuit hȩc: Imagines Sanctorum operis antiqui ex Græcia allatas: quas illi Iconas uocant.Aulea item:texura:acu ue picta:indidem aducta.Si quid insuper uetustæ picturæ: sculpturæ ue apud te esset. Vascula quoq; cuiusq; modi: cari lapidis.Insignia porro:Torreumata:& numismata ex auro & argēto: ac reliqua huiusmodi:quæ uos uetustatis amatores melius inter uos esse in precio scitis.Non ignoro Heliane carissime amanti hæc durum esse hac dare.Suspicor quoq; miraturum te esse hanc in tantis occupatiōibus Pontificis curam:sed primum obsequia ea:ut scis:cara haberi solent:quæ præstantis habent incōmodum.Cariora autem:quo maius. Deinde ut mirari desinas:quicquid tale religiosa mens patris huius conquirere omni tempore ualuit: totum semper ad diuinam rem contulit:Id uidelicet studens: ut quæ admiramur in prophanis quottidie: in sacris quoq; spectemus in honorem Dei:& Sāctorum eius.Collegit ab adolescentia sua usq; in hanc diem multa.Parauit uariis ex locis multa.Omnia uel ad ornamenta crucum:uel ad apparatum altarium:uel ad ministerium rei diuinȩ:uel ad puluinarium sacrorum decus collocata intuemur.Ita ut studium:quod in sacerdote ab ignaris posset æstimari inane:piis mētibus cōmēdabile sit:& acceptum.Dices fortasse mihi:quid suades ut faciam? preciosa habeo cōplura. Pontifici petenti rubor est uendere.Damnosum donare.Censeo Heliane: tibi & illi una opera cōsulas.Elige ex his quæ habes elegans aliquid quod illi des dono.Neq;.n.aliter sine suspicione rusticitatis potes.Reliqua ad cōmercatores tuos tibi fidos huc mitte.Omnia prȩsententur Pontifici:& qui offert addat.Hoc tibi Helianus Spinula dono dat.De reliquis permittit libere ut statuas quod uis.Exploratum mihi ē nihil illum dono accepturū. Precia cuiusq; rei requiret:& ex his eligens quæ fuerint placita:pecuniā pēdet:perinde gratias agens:ac si dono data essent omnia.Ab experimento sunt quȩ loquor:non a prudentia.Tu qui sapientissimus es:de iis:quȩ acturus sis sanius iudica.Ego tibi obsequium filii in desyderiis tuis semper præstabo.Breuia:quæ accipies cū p̄sentibus:gratis cōcessa sunt nobis.bn̄ uale.

Heliano Spinulæ.

Ontifex Paulus: aquo filium iam recipisti:mūere ad te mittit hunc agnum Dei circunclusum auro & unionibus tredecim. Sacratus est manibus suis:& ex illo numero sumptus: ex quo

munerari Reges ē solitus. Donū precio nō magnū: uirtute & gratia maximū. Id agit uidelicet sancta eius Dignatio: ut memor sis eius: ut pignus in sacrario teneas sui inte animi: & custodem deniq; continuum habeas uitæ: & rerū tuarum. Accipiendus osculo est. Cum deuotione seruādus. Virtuti eius credēdum: & in comitatu habendus: si quando terra peregrinaris: uel mari. Linitus est sacramentali liquore. Benedictus uoce & manu Vicarii Iesu Christi. mysterioq; magno uerborū sacer identidem factus. Si credes: in omnem casum fidum præsidium tenes. Age Pontifici gratias ꝑ reddito filio: & pro hoc dono. In utroq; illi es debitor: quia in utroq; te existimauit. Non cuiuis ambo hęc obtigissent. Quid aliud scribam nō habeo. Gratulor tantum redditum tibi sustentaculum senii. Veniet q̄primum filius: & tecum erit: coniugiū repetens: quod tam dure ante dimiserat. Multi operis fuit auersio hæc: siue a natura: siue ab indignatione id fuerit. pertinacius multo in ꝓposito hęsit: q̄ conuenit iuueni. Deus ex reditu suo consoletur te & illum: & uirginem sposam. Non rescripsi ante ad litteras ultimo habitas quia exitum causæ inspicere prius uolebam. Vale: & me ama.

Carolo Salando Cremonen̄.

Clauem accepi: & quæ scripsisti omnia intellexi. Bene facta sunt singula. In mittēdis salmis: uide quid agas. Curato ut sociate afferantur. Gens exigua & male animis pacata uias nūc implet: parata magis ad prędam q̄ pugnam. Curandum est: ne alieni mali pœnas pendamus. Vale & cura rem cōmunem. Adi aliquando. D. Stephanum nostrum: & Protonotarium etiam Bononiēsem. Vtriq; memorato rem Nicolai nostri. Si qua in re fuerit adhibendus: accerse eum q̄primum ex Luca ubi ē. De Fenestella imple quę īperaui: & litteras alligatas mitte: & redde.

G. Lollio.

Si affui causæ tuæ apud Pont. feci quod erat sacerdotis officium. Nō passus sum iustum calumniis opprimi. Scriptum est. n. aperi os tuum causis filiorum: qui trāseunt. Rationem etiam habui meritorum: & patris: quæ in me & meos eiusmodi sunt: ut nō facere: sed referre gratiam sit quod uestro beneficio conor. Scripsi Lollio nostro non superesse Pontifici scrupulum suspitionis. Idē scribo & tibi. Excussa sunt oīa. Probata est fides. Isq; apud eum iam es: qui antea. Non te angant plus iusto hæc crimina. Cōmunia omnibus sunt. Filii hominum: īquit Propheta: dentes eorum arma & sagitæ: & lingua eorum gladius acutus. Fœlices: qui euadere pestem hāc potuerūt. A Saluatore in diem hunc usq;: declinatam a nullo: ne sancto quidem inuenies. Vt ī mari naues a fluctibus: sic in rep. agitari boni ciues ab improbis solent. Quosdam impellit cupiditas. Non

nullos inuidia:pene omnes ambitio. Nostrum ẽ semper ad casus huiusmodi culpa uacare & Domino fidere:uqi protegit innocentem:& cõsilia impiorum facit perire. Suadeo:& pro christiani hominis officio cõtendo a te: ut nil cuiq̃ imputes : neminem notes: In hunc uel illum animo incendaris. Errare primum iudicio potes:insontem pro sonte cõdemnans. Tum nosti dictum nobis per Apostolum esse. Supportãtes inuicem:& donãtes uobis ipsis:si quis aduersus aliquem habet querelam. Hoc si nõ ad animum faceret:ad rationem certe ciuilis uitę in primis perutile est. Nosco facilitatẽ tuã: atq; modestiam. Puto non tam criminatoribus eris infestus:q̃ Deo gratias ages:quod nocere nõ potuerunt. Ego te amo:& tuos omnes. Idem a uobis omnibus exigo. Vale.

Archiepiscopo Colocen̄.

DIstuli usq; in hanc diem respondere litteris tuis Reuerendissime pater:expectãns exitum continuæ diligentię:quam in exequendis mandatis Regis Præsul Tinniensis adhibuit: ut ipse:q tuarum fuerat dator:mearum quoq; eẽt redditor litterarum. Volebam uno tẽpore non ex epistola solũ:sed magis ex sua narratione nostrum erga te animum indicari. Temporum conditio tardiora omnia reddidit:fecitq; ut nec tuo:nec nostro desyderio factum sit satis. Aduentus Tinniensis in Curiam incidit in extrema tempora Pii Pontificis : cuius post primam auditionem langor magis ac magis in ualuit:& post paucos dies secuta est mors. Reuentum statim ab Ancona est in urbem a Collegio Patrum. Data sequentibus diebus funeri opera.atq; inde Antistitis noui electioni. Mos noster hic est:quem cõmunem ubiq; existimo:ut nouus Apostolatus nouum semper negotium:& multorum mensium confusionem apportet:ut raro dari opera:nisi necessariis possit. Succedit rudis rector experto : ministri ignari usum tenentibus. In nouitate Principatus semper bono proposito cõiuncta timiditas est:dum error formidatur:& tutius recta mens iudicat differre:q̃ agere quod satis non tenet. Quo factum est:ut tot mẽses Orator Regis apud nos fuerit. Nullum tamen locum prætermisit hortandi:rogandi:instandi: huc atq; illuc excurrendi:quo mãdata eius impleret:atq; omnibus faceret satis:qui negotium illi imposuerant. Deniq; meo testimonio:qui spectator omnium fui:fidelis & prudẽtis oratoris munus absoluit:ita ut a regia Maiestate:& uobis:gratię debeant̄ suæ sedulitati. Quod ad me attinet:habitis Regiis litteris:& tuis:& Varadien̄. nostri:ac Quinqueeclesien̄:audito etiã ipso Tinnien̄:operam sine intermissione dedi ad complenda quæ petebantur. Tantumq; mea erga uos charitas ualuit:ut duarum horarum collocutione:singula a Pio impetrauerim:quæ uel scripta fuerãt:uel tradita in mã

datis. Res tua in primis Reuerēdissime pater grata utriusq; auditione tra ctata: Idq; propositum: ut exaudiretur Mathias Rex: & tu tuę uirtutis prę mium ferres. Non uidebatur tamē sapientissimo Patri in limine ascenden dæ classis: & tanta patrum dissipatione: qui pauci apud eum erant: tēpus ad eam rem idoneum esse. Nec rursum in longa tempora differendū. Pau lula mora te: meq; cōsolatura certissime erat. Quinto ab hac cōmunicatio ne die urgente morbo a Domino uocatus est: meamq; omnē diligentiam breuis hora eripuit. Quod profecto supra modum indolui: non solum tua causa: cui sanctissimus ille pater perierat: sed mea quoq;: qui tanto Pręsidio importūo tempore destitutū me uidi. Si nec Regi: nec tibi: nec pręsul bus: quos memoraui complacitum est. Papiensi nil imputes. Diligētius esse stu dium suum non potuit: uoluntas etiam maior. Grauiter affecto Pontificis corpore: nec ad signandum manus: nec ad audiendum aures: nec ad loquē dum os: neq; ad cogitandum sensus: supremis illis diebus sufficit. Muta to quoq; Antistite: mutata est status mei conditio. & q̄q̄ Pauli pietas ma ior erga me esse non possit: quippe quem habuerit in omni uita obsequen tem: & Pontificatus sui studiosum: tamē quædam mihi cum Pio cōmunia erant: quæ esse cum nullo homine possunt. Voluntate igitur mea tua Di gnatio contenta, quod nec hactenus factum est: nec nunc ex tuo desyderio fit: tempori: non amico ascribe. Bene tamen tuæ Dignationi de Paulo spe randū puto. Mens sua a desyderio tuo non est aliena. Intercessor tibi est ma gnus. Tu quoq; eum in Ecclesia & in regno tuo locum tenes: ut summus quisq; honor tibi sit debitus. Filium quoq; habes hūc Papień. qui: etsi mo menti exigui sit: tamen cum de re ipsa agetur: tantum fidei & charitatis ad te augendum afferet: ut in eo colendo nō male positam fuisse operam iudi ces. Quod annuente Domino experimento maiore aliquando cognosces. Pro munere tuo tibi gratias in numeras habeo. Pulcherrimum fuit: & locu ples: & dignū: quod a tanto Patre filio mitteretur. Erit id poculum abaci nostri ornamentum mensæ uoluptas: & pignus continuū tui in me animi. Diceturq; sæpe: cum plenum mero attollet: propheticum illud. En calix meus inebrians: q̄ præclarus est. Celationes: & inaurationes: & artificia hu iusmodi: eo æstimatiora apud nos sunt: quo & rariora. Cupio p Dignatio nem tuam Varadień: & Quinqueecclesiensi: q̄ deditissimum me fieri: quorū consolationi & cōmodis mens: & lingua semper deseruient. Vale. Romę. die quinta Ianuarii. M. cccc. lxv.

Episcopo Quinqueeclesień.

EO breuior tecum ero doctissime Pręsul: quo & Colocēsi nostro pluribus scribo: & redeūte ad uos Antistite Tinnień. intelligere

66

ex eo poteris cuncta quæ uoles. Mors Pii Pōtificis occasionem mihi maximā abstulit declarandę meæ erga te uoluntatis. Si uixisset satisfactū esset me ministro multis desyderiis tuis: & nūc opa mitterentur non uerba. Ipse Tinnieñ. testis est diligētiæ meæ: testis & animi quo ad cuncta sui. mutatis temporibus augentur multa: minuuntur multa. pater mihi erat Pius: & assumptum me de plebe curiæ ad summam in ecclesia dignitatem uocauerat. Fecerat beneficentia hæc: & indulgentia: & pietas: ut ille me totum suū credens: totum quoq; mihi se crederet: & quo plura contulerat: plura cuperet in diem conferre. Diligor nunc: & carus sum pñti Pontifici: commoditas tamen maior in promerendis amicis erat cum Pio. Seruiebam. n. seni sanctissimo nō ut Cardinalis tantum: sed ut minister domesticus: ostēdens specie quidem dignitatem cardinalatus: quottidiano aūt famulatu officiū filii. Paulatim tamen colligam me: idq; in diem agere satagam: ut si nō impetrare pro meis caris possim quæ uolo: impetrem tamen quod intercessio Cardinalis accepti possit. Omni autem studio charitatem tuā mihi seruabo: tuam etiā dignationem colam: eroq; in te: qualem tua in me humanitas postulat. Munera tua iucunda mihi fuerunt: quippe quæ ad comertium non auariciæ: sed ad tui in me animi indiciū sint missa. Erunt mecum continue: oculisq; obiecta: mūumentū perēne dabunt mei Quinqueecclesieñ. præsulis. Gratias tibi pro his habeo nunc. Referam certe cum potero. De re tua quid tentatum sæpius sit: quid agi potuerit: Tinnieñ omnia referet. Crede mi pater inuadi nō potuisse magis a me in arcem diligētiæ: intercessionisq; meæ. Dura res duros animos reperit. utinam uolūtati par esset potestas. Minus tibi rogandum instandumq; esset. cōmendo tibi ipsum Præsulem Tinnieñ. Egit quod potuit. Labori nō pepercit. Durissimo tēpore āni: & urgēte peste: uitę & ualitudinis imemor: nullum unq̄ implēdæ legationis tempus omisit. Bene uale Reuerēdissime pater: & tuo Papiēsi scribe aliquando. Romæ die quinta Ianuarii. M.cccc.lxv.

Ioanni Episcopo Varadieñ.

67

SErius ad te Reuerēdissime pater meum refertur responsum: quia serius quoq; is redit ad uos: a quo referri illud debebat. Si tēpora passa illum essent prius redire: prius implessem quod debui. Māsit apud nos mēses complures non negligētia ulla sua: sed temporū culpa. Ipse sedulus ad mandata fuit: circuiuit: quæsiuit: pulsauit: expectauit: nō pepcit sibi: ut q̄ mature absolueretur a Curia. Mors Pii Pontificis: assumptio Pauli: ingruēs in nouitate Dominatus moles: tardiora omnia reddidit. Ipso nūc redeūte intelliget tua dignatio quid Pio uiuente: quid Paulo sedēte sit actum. Quid quoq; sim operatus: cum posse plus iudicabar. Reticebo hęc

ut parcam tibi simul & mihi. Perstringam tantum quod tu in litteris tuis de nescio qua intercessiuncula nostra: & tuis oblationibus agis: exiguū fuit qd nobis deprecantibus Pius concessit. Cum magnus sis magna te oportebat accipere. Quodcunq; tamen fuit: animo beniuolentissimo factū est. Licet autem pro amico calamitoso: & in patrocinium meū dedito: tu atq; ego aliquando sensissemus diuersa: tamē tua summa nobilitas: summa uirtus: summa in ecclesia fides: præstans animus: & sapientiæ ac consilii singularis opinio: in magno apud me precio erant. Audieram sæpe Pium ipsum de te prædicantem: sæpe etiam tuas ad eum litteras uideram. Sæpius de iis quæ apud Cęsarem: & in regno ad constituendas pacis conditiones: pacemq; inducendam fueras operatus. Narrabat quoq; nōnunq̄ Cardinalis noster sancti Angeli quid fructus auctoritas integritasq; tua ipso legationem agente ad publicam Ecclesiæ & Fidei causam attulisset: quanta deberentur tibi a nobis: quā in pręcipuo negotio esse Sedi romanę deberet: continua benignitate te obligare. Ex illo tempore: quem non uidi cœpi diligere. Si pferre Domino placuisset uitam Pii in aliquot annos: apud quē: quod sine arrogantia dictum sit: in rebus honestis plurimum poteram: indicium frequens habuisses nostræ de te uoluntatis. Amo nunc quoq; ut antea tuam Paternitatem: & colo: ut antea. Non possum tamē ut antea. Possum tamen q̄tum auctoritas Cardinalis apud Pontificē debet. Quæcunq; mihi conditio est: & quæcunq; est futura: tua est tota: atq; erit. inseruiet semper desyderiis tuis: & suo Varadieñ præstabit omne ueri filii officiū. Atq; ita precor bonitatem tuā persuasissimū habeat. Quę uero mihi de te offers grate accipio. Magna illa sunt: quia tu magnus es: qui offers. Meis & amicorum temporibus opera tua ac rebus familiarissime utar: putās nil graue futurum tibi quod pro Papiensi & pro suis sis suscepturus. Habeo dignationi tuę innumeras gratias: statuoq; mihi beniuolentiā tuam uitæ: & status nostri ornamentum pręcipuum. Faciat Dominus ut hæc nascens inter nos coniunctio mutuis officiis & charitate continua in dies magis coalescat. Non grauet te pater Reuereñ cōmendare me serenissimo Regi uero Christi pugili: & aliquando ad me aliquid scribere. Valc. Romę die. v. Ianuarii. Mcccc. Lxv.

Alberico Malletæ Ducali Oratori ad Regem Francorum. 68

Nisi diligentia tua mihi subueniat uereor ne uexer: & tandem iniuste patiar. Confugio propterea ad te patrocinium petens in re amicissimi tui. Dilexit me semper bonitas tua. Dilexi & ego te: habuiq; in honore iam inde a legatione Neapolitana: quam in conficiēda pace a Duce nostro gerebas. Famulabar tunc Cardinali firmano causam

illic pacis pro ſede agenti . Eram una tecum.frequens ſæpe ad te ueniebã:
collaborabamq; tecum:quod inops induſtria poterat. Recenſeo hæc non
quia oblitum te credam temporis illius:ſed ut eius meminiſſe me uideas:
& animi mutui ſcias inter nos cauſas extare.iterum dico niſi ſtudium tuũ
mihi ſubueniat laborabo:& patiar.Iterum precor in neceſſitate amicũ nõ
deſeras:qui & menti charitatem tuam mandare & retribuere cum tempus
erit ſit cum fide paratus.Rem quæſo attẽde.Pius Pontifex noſter Ancho
nę agens:multis ante obitum ſuum diebus cõmẽdauit mihi Cœnobiũ ſan
cti Andreę:ordinis ſancti Benedicti:cuius uacatiõem Otho ex Carreto ĩ li
guribus agens ueloci ad me nuncio miſit.Poſitum id Monaſterium eſt ad
radicem Pontis Auinioneñ in Regia ditione:q̃q̃ bona pars fructuũ in co
mitatu ſit Venuſino.Sũma totius annui cenſus quadringentos apportat:
Miſi ſtatim qui poſſeſſionem apprehenderet:ſed paucis obſtantibus ꝓhi
bitus eſt ꝓcurator Cœnobium ingredi.In foribus apprehendit:ut potuit.
Quidam.n.ex monachis:nõ uocatis iis quos oportebat:ſolẽnitate conſue
ta non obſeruata:electionẽ paucorum prætendens:extra tempus legitimũ
factam:totam mihi hanc moleſtiam pręſtat.Quattuor tantũ:ut audio ho
mines elegerunt:ſeptem qui reſtant mecum:ſenſerunt:& ſentiunt:uerumq;
cõmendatarium publico cõfeſſi ſunt documẽto.Hic noſter pſeudo electus
excurrit ſtatim ad regem:mẽtituſq; electionẽ Monachorum unanimem:
ad Pontificem Paulum:& me litteras impetrat.Quibus rogor:ut cedã ele
cto.Rogatur Põtifex:ut electionem admittens:Cœnobio illum pręficiat.
Preſentatę illę nouiſſimę ſunt.Hoc ipſo tempore nomine illorum ſeptem:
quos memoraui:unus in curiam uenit:ꝓcurationem pleniſſimam habens
impugnandæ electionis huiuſce.audita re aduerſarius a preſentãdo ex mo
re electionis decreto abſtinuit:ueritus ne illo inſpecto uanitas tota pateret.
Res mea ĩ ſtatu hoc eſt. Cauſa iam cõmiſſa : & citato electo:ſollicitus de
iure meo non ſum.Scio quid ille:quid nos habeamus armorum ad pugnã.
Sola Regis uolũtas me terret : omniſq; hic nodus eſt noſtræ moleſtiæ.Si
nutu uno ſignificet improbari a ſe uexationẽ iniuſtam: ſilebũt illico aduer
ſarii mei.Quippe qui nõ tam cauſa:q̃ Regio nomine niti ſe dicunt.Sin ex
cluſionem meam habeat cordi:aſpera:& dura cuncta redduntur.Re ille:
uerbis ego fruſtra contendam.Vides iam:q̃ medicamento tuo ſit opus:&
q̃ tollere breui interceſſione contentionem hanc poſſis.Inopem Cardina
lem me Pius reliquit:& q̃q̃ ſumme diligeret:parum ꝓuidit . Gratiſſimum
mihi ẽ Cœnobiũ hoc:ſi tenere illud permittor:partim qd ꝓpinquum Ita
lię eſt:& fere intra poſſeſſionem Eccleſię:partim qd Romana curia caſu ali
quo Auinionem tranſlata:receptaculum gratiſſimum:& cõmodiſſimum

dabit. Maxime uero: quod panem quottidianum quęrenti: subuentionem oportunam potest pręstare. Contẽdo igitur a te Alberice carissime: ut quo ingenio conficere maxima soles: hoc tenue opus mihi absoluas: & cõcerta tione me liberes, Rationem deprecãdi nõ monstro. Nosti Regios sensus: quottidianumq; experimẽtum erudire satis iam potuit. Ego tamẽ tempo ribus Pii sępe Regiis petitionibus faui. Multas suorum lapsas causas susti nui. Cum summo eius honore in cõsiliis nostris sum locutus: & scripsi. Te stes locupletissimos habeo eos: qui Romæ sua: & regni negotia curãt. Ne mo hoc diffitebitur. Vnus fortasse Atrebatensis contra sentiet: qui quia bo nis omnibus: & fidelibus Regis: ut solus Regis esset: bellum indixit: necef se habuit mecum quoq; in contentionem descendere. Non ingratũ esse suę celsitudini debet Italum Cardinalem: si non opibus magnũ: gratia tamẽ & studio: & lingua aliquid apud Sedẽ ualentẽ: pauxillo pane gallico pasci: & occasionem de manu eius accipere latrandi pro eo ualidius in omnibus: quæ tractantur apud nos. Opera sępe pusilli hominis: & uox: grande mo mẽtum præstat in magnis. Principis Sapientis est: beneficiolo paruo fide lem sibi animam emere: ac cõseruare. Quod si in causa regni Neapolitani: in qua: fateor: faui apostolicæ Sedi: ab aduersariis criminarer: idem crimen (si crimen habendum est) cõmune fuit Duci nostro: & mihi. Illius autem eo maius: q^d armis: non uerbis pugnauit: & ut ego ita agerem: uoluit. Con ciliato iam Duce: illos conciliari nunc decet: qui secuti sunt sua consilia: & in suis habentur. Sequor ego Principis nostri affectus: & ad arbitrium suũ me totum cõformo. Habens Regia serenitas Ducem: habet & me. Suum illum statuens: debet me quoq; suum statuere. Quod si ad impugnationẽ meam: illud quoq; adderetur: me regni naturalem non esse: nec diplomata naturalitatis tenere: proindeq; nõ potuisse in ditione Regis beneficium pe tere: primum nescio: an romanę Ecclesię Cardinalem lex illa constringat: deinde Atrebatensis ipsius litteras teneo: suo chirographo scriptas: in qui bus aperte affirmat: se & secretario Regis precãtibus: priuilegium natura litatis ad summam duoȝ milium aureorum esse impetratum: meq; horta tur: ut hoc beneficia in Galliis suffragio quęram. Porro si causaret Rex mo nasterium esse grandis momenti: & ad fines regni pro custodia positũ: ha bere itẽ nescio quo alio in loco arcem munitam: cõmittendumq; ꝑpterea homini noto: & fido. Fidem meam probare illi tu potes: & de me oĩa spon dere: quæ uoles. Timenda non est illi fides Cardinalis Romani: cuius per fidiam Romanus Pontifex: & Dux: posset ulcisci. Quod si hac una in re in stari multum cognosces: spondeas meo nomine uelim: sic.n. pręstabo: ar cis custodiam me traditurum perpetuo: cui ipse monstrauerit. Monasteriũ

locaturum cui ei placuerit: hac ratione: si quid a me suspicat: quod æstima re nõ possum: tolli totum facile potest. personas gratas monstret. Implebo actutum: quæ offero: Deniq; si requireretur ante ut dimisso titulo pẽsione annua essem cõtentus: hoc nullo modo Albrice accipito. Pensionibus ho diernis nihil fallacius: nihil contentiosius: nihil quoq; miserius. Raro: quod promissum est: penditur. Rarissime autem in tempore penditur: ut præstet nullam omnino: q̃ talem pensionem accipere. Instante autem Rege uehe mẽtius: & nulla amplius nobis relicta spe: hoc rursum meis uerbis sponde to: paratum me esse Monasterio cedere: quãdo suffragio Maiestatis suæ tã tandem alio in loco ditionis eius fuero sine lite assecutus. Nulla in re mendacem te faciam. Verus inuenieris in omnibus. Summa tamẽ est desyderii mei: ut omnia cures: omnia tẽtes: omnia moueas: quo Monasterii dati possessor euadam: & possessionem continuem. Quia Pius id dedit: & quia propinquum Auinioni est: & quia prouentuum pars in Comitatu Ecclesiæ est: & quia loco afficior: retinere titulum summo desyderio cupio. Reliquum nunc est Albrice amantissime: ut causa iam explicata: & tota re cognita: cõmunem rem omni diligẽtia cures: siquidem mea omnia tibi uelim esse cõmunia: atq; id agas: ut protectione tua molestia omnis: & cõtentio cesset. Ingenio: & gratia tantum ualuisti apud sapientissimum Regem: ut uoluntatem eius: & Ducis: quæ dissociatissimæ putabantur: cõsociatissimas feceris: atq; alter nũc alterius cõiunctione in dies magis lætetur. Adhibe partem eius industriæ ad rem filii tui. Placa illi Regem: quẽ Duci placasti: & auge sustẽtationem uitæ suæ: sicut auxisti Dominium Duci. Postremo ita efficito: ut sicut ille ministerio tuo plurimum debet: ita & ego itercessionis tuæ uinculo obliger tibi & tuis. Ingratus esse non consueui. Veniet fortasse tempus: in quo paruo non æstimabis Papiensi tuo hãc amoris significationem dedisse. Montes ut tritum sermone prouerbium est: iisdem i locis semper cõsistunt: obuiãt sibi homines aliqñ. Vale. & qd egeris quæso rescribe.

G. Lollio Picolomineo.

69 Vmanitatis tuæ erat: cum te nemo plus amet: mox ut in patriã reuenisses: significare mihi quod iter tibi euenerat: quæ apud tuos: & meos reppereras: qui status esset ciuitatis: quæ ratio abrogatæ nuper legis pro nobilibus latæ: ut ualeres: ut bono animo esses: ut te ad reditum in curiam præparares. Horum nihil egisti: in amicum peccans & in te ipsum. Vetus tuum retines: ut intelligo. Grauat te calamus: magisq; ad scribendum uocari uis: q̃ uocare. Pontifex de te bis iam requisiuit. uideo plane tuam operam optat. Qui sibi nunc ab officio seruit senex est: & ualitudinariis: nequaq̃ tanto oneri par. Propterea abeunti tibi initum

xit:ut absolutis domesticis apud se esse malles: q̄ alibi. Idem suadeo ego. Integritas tua nota experimento hic est. haberis in precio: diligeris: lauda ris:& desyderaris a multis: de quibus es meritus bene. Omnia hæc satis suadent reditum. Sed habes quoq; filios Pii amantes tui: quibus salus tua est chara. Habes & hunc Papiensem: cuius ī te charitas: si abessent cætera: uiuere te sine eo nullo modo pati deberet. Quid scribam aliud non habeo: nisi ut tu scribas:& tibi fundamentum uitæ loces: ubi uitæ honoratæ sum psisti exordium. Addo cum summo cordis dolore: quod tibi quoq; non doliturum mediocriter puto. Otho noster Compater noster: uir insignis: uir bonus: auro inæstimabilis: memoriæ Pii nostri pius cultor: fatigatus longo morbo: tandem nocte præterita uocatus a Domino est. Certe cum gemitu totius curiæ. Fecere obitu suo res Ducis:& nostræ grandem iactu/ ram. Periit: qui nos amabat: & qui prudentia sua disiuncta coniungere:& coniuncta seruare optime omnium nouerat. Iuuemus cum orationibus no stris. Nescio quo fato accidit: ut hic annus una cum Pio Pii caros abstule/ rit. Precemur nobis salutem: qui reliqui sumus:& ex illis fuimus. Beneua/ le:& totam familiam cum commatre meis uerbis saluta. Romæ die xii. Ianuarii. M.cccc.lxv.

G. Lollio.

Litteræ meæ: quibus te negligētiæ arguebam: uix credo erāt Vi terbii cum ternæ tuæ uno tempore redditæ sunt. Consolatus es me frater dilecte: qui tarditatē scribēdi interpretari iam uarie cę peram: timens tibi quod uera charitas timendū monstrabat. intelligo nūc niuium altitudine retentos Tabellarios: quas supra modū isthic creuisse si gnificas. Sic utiq; fit semp: ut impedimēta eiusmodi potius: q̄ grauiora nos litteris priuent. Vt uos continuationē:& altitudinē niuis maiorē Senæ nō meministis: ita & nos Romæ imbres diuturniores:& uehemētiores tēpori bus hisce nō uidimus. Insignis hic annus est: si undiq; circūspicimus: admi rabili rerū multarum nouitate: quas prætereo: quę notæ sunt tibi ut mihi. Ais reuersum te incolumē ad tuos esse: hoc plurimū lætor: cupiens semp prospere euenire tibi cuncta: quæ agis. Doles tripartitionē illam nobilium a te semper monstratam nō fuisse acceptam: quā stabilem tam sæpe assere bas. Idipsum doleo & ego: qui tui consilii laudator:& consuasor fui apud Pontificem. Staret nunc eorū res: quæ lapsa est: si auditi essemus: laborq; ille annis pluribus misere desudatus breui hora nō cecidisset. Sed dum ua num nomen attendit̄:& exosam nobilium tribum addere in ciuitate qui dam nituntur: ne appellatio nobilitatis pereat: coactę legi acquieuimus: uix (ut in prouerbio est) caræ hærenti. Illis ueniam det Deus: qui ua/

nitatis huius auctores fuerunt : quoniam pœnam iam irrogauit. Molesta mihi admodum fuit legis huius abrogatio:non tam pp publicam ciuitatis utilitatem:q̄ pp Pontificis:& nostrorum ciuium offensam æstimationem. Qui.n.ad excipienda mala eius paulo pp odiū attentiores sunt:uel hoc in primis argumento se adiuuant:patria:inquiunt sua desyderium illius desyderatum tot annos:& male tandem impletum pleno suffragio condemnauit:iudicium uidilicet faciens quales essent Pii affectus.Similia hiis fuerāt cætera eius desyderia.Sic Mantuæ congregationis fructus nullus: sic profectionis in Turcos inanis:& uacua spes.sic deniq̄ institutionis Abbreuiatoꝝ exitus:quem intuemur.Senæ consilium ciuitatis:Romę Pontifex Paulus resciderunt inconsulta eius decreta.Iidem quoq̄ qui talibus mortuo insultant:& qui nomen Senense odere:iidem crimen ad confusionem ciuitatis adducūt.Videre aiunt gentis naturā:& mores.Prope iam expirauerāt Senensium res: cum Pius ad pontificatum assumptus est: intus dissensio: foris metus & odium. Grandis porro inopia agꝝ:& ciuitatem premebat. æstimatio nulla erat.Damnabātur undiq̄ intestinę & calamitosæ actiōes eoꝝ:cędes:& emissiones ciuium operantium.Spes non ostendebatur salutis:præter eam:quam missurus de cœlo esset Deus. Prima in Pontificatu Pii cura fuit:ab interitu patriam uendicare.Senam profectus est:famelicā longo ieiunio plebem adipe Apostolatus pauit : pecunia ciuitatē & agrū repleuit:concordia publicas res stabiliuit : metum internum sustulit : atq̄ externum.Accumulauit porro sequentibus annis:quæ accumulare pietas patris misericordissimi potuit. Profectus Mantuam reuersus est Senam : ubi menses complures cum omni curia est commoratus:hoc scilicet curans: ut sitientem agrum:& sterilem uligine gregis sui redderet pinguem. Porrexit eam accessionem priuatis rebus & publicis:ut uicini:qui ante mi serebantur:conuerterentur iam in inuidiam.Romam inde contendens:bis diuersis temporibus reducente charitate:ad ualidius stabiliēdam patriam rediit.Viæ:per quas iter agebat inditio erant:q̄ necessarius:q̄ expetitus:q̄ fructuosus esset reditus eius.Plena erant compita:& uici pauperum turbis benedicentium Pio:& clamantium patrio rithmo:Viuat in æternum Pius : quem nobis misit Deus. Videbant adesse reparatorem libertatis: Instauratorem quietis : & pastorem deniq̄ plæbis ieiunæ. Expectabant quoq̄ omnis ars:omnis industria:omnis ętas : & sexus lucellum facere:in alenda familia:experti nil esse in agris:in gregibus : in armentis:in genere ullo opificii unde non erui:pręsente Curia pecunia posset. Totus Pontificatus eius:si licet dicere:nil habuit pręter curam seruandæ & augendæ patriæ.Commemorant pręfectos arcium:ciuitatum:& copiarum Ecclesię

quos oēs phibent Senenses fuisse. Enumerant Radicophanū eis confirma tum. Fighinū: Gauoranū: & Castelliōem Piscariç restitutū. Duo oppida in ciuitates cū Cathedralibus erecta. Dioceses uicinis ecclesiis ademptas: ut hæ formarentur: duas item plænarias indulgentias: quaꝝ singulæ summis potentatibus uix conceduntur: intra unius diei iter eis cōcessas. Senç unam: Pientiæ alteram. Addunt romanam. Curiam: quç uix Senensem antea no uerat: prælatis: & officialibus plænā nūc esse. Cancellariā: Penetentiariā: Collegiū Aduocatoꝝ & Secretarioꝝ: cameram Apostolicā ministris Senensibus nō uacare. Inter. vii. ex toto orbe Subdiaconos: Romāi Pōtificis duos Senenses esse. Sex porro externis atqꝫ insignibus ecclesiis: quaꝝ duæ Archipræsulatū habent: conciues totidem in pastores datos Ragusinæ: & Beneuentanç: & Syracusanç: & Cortonanç: & Fulginati: ac Caietanæ. Demum: ut magni defensores non deessent: tres quoqꝫ ex ciuibus ad Cardinalatū assumptos. Pro hiis omnibus diuinis mūeribus beatissimū illū patrē: unū solum petiisse a suis: unū tequisiuisse: nō sua: cuius iam nihil intererat: sed illorū cā: quorū libertatē muniri nouis ciuibus necessariū iudicabat: ut uidelicet nobilitatē: quæ sponte sua olim regimen præsentibus Rectoribus cesserat: in societatē regēdi nūc aduocarent. Aegre: & īfinitis pene deprecatiōibus: atqꝫ diminute ēt hoc īpetratū: sed cōtumelias interim q̄plurimas: atqꝫ easdē grauissimas irrogatas. Narrāt fontē disiectū: atqꝫ cōfussum: quē ad leuamen laboꝝ in horto extrui fecerat. Turpissimā quoqꝫ exclusionē a muris: cū ille in çdē Diui Francisci: tāq̄ in liberiorē locū secedens: & petens pp nocturnos casus: atqꝫ ut a curialibus posset: portç eius custodiam: exauditus non est: q̄q̄ & ciuis cui credi oportebat: & Pontifex: quē reuereri fas erat: & meritus optime: cui quē grati eē debebant: tanq̄ suspectus: atqꝫ odio habitus: ita ab ingressu & egressu phibitus est. Memoria quoqꝫ tenent calūnias: detractiōes: & blasfemias publicas: quas passim in cū: ac pp cū ī curiales coniiciebant. Recēnsent deniqꝫ decreta illa ingrata: quæ eo Petrioli agēte: & iteꝝ Senēsi agro a Viterbio ꝓpinquante in faciē suā contumeliose fuiut facta: cumqꝫ hiis nouas singulis ferme horis: & inanes uel confictas magis suspitiones: qbus modo cū exulibus: modo cū rebellibus: modo cū ægra parte ciuitatis ad cōmiscenda omnia putabatur sentire. Publica fuerūt hæc: & in admiratione habita: ꝓptereaqꝫ memoriæ cōmendata. & nūc quoqꝫ memoriter narrātur: atqꝫ scribūtur. Cū uero ad postremū hoc uenit quod illo defuncto ē factū: hic hic & querelæ: & irrisionis: & cōfusionis tragœdias excitāt. Gratitudo inquit Senensiū q̄ta sit: patet: q̄ diuturna: apparet. Vna cū Pio Pōtifice sepulta apud eos ē bn̄factoꝝ memoria: Māsit illa q̄diu māsit: q benefacere potuit. Sublata accipiendi spe nō mō reiecerūt re

cordationem omnem patris coꝝ:sed reuocarunt quæ illi ꝑpetuaturos se re
promiserant. Vna demũ mi Gregori est in ore omniũ ꝓphetę illa uox:tam
coꝝ q Pium odere:q̃ q Senenses nunc odiunt:q̃ qui fuerunt utrisq; affecti:
q̃ qui ẽt:ad quos nil de his ptinet unanimq̃ est uox : Incrassatus est dilectus
meus & recalcitrauit:Incrassatus:impinguatus:dilatatus:dereliquit Domi
num factorẽ suũ:& recessit a Domino salutari suo. Pontifex quoq;:quod nõ
sine gemitu refero:auditis:quæ gesta erant:miratus:& ridens:atq; ad Car
dinalẽ Senensem cõuersus & me:prænũcio inquit uobis euentura eẽ utriq;
uestrũ:quæ euenisse nũc Pio uidetis. Id uidelicet significans:uiuẽtibus am
bobus Picolomineã familiã regimen retẽturã:ãmissurã defunctis. Hæc &
lõge plura apud nos de Senensibus referũtur:hæc ẽt quoquouersus p orbẽ
scribunẽ. Sunt.n.ex omni natione:ut scis:q colant curiã nostrã:& quæ eue
niant bona uel mala suis Principibus & potentatibus faciant nota. Hæc
aũt omnia seueri hi syndicatus a Paulo instituti magis ẽt ingrauant. Angor
animo mirũinmodũ hæc uidens:& audiens. Vellem patriam:quam elegi
ad moꝝ ꝑpetuũ domiciliũ ubiq; in precio esse:& apud omnes æstimabilẽ
iudicari. Si abrogatio hæc legis in aliquot ad huc annos eẽt dilata:poterat
excusatiõi esse aliquis locus. Criminantibus sic poterat respõderi:Reueriti
nobiles uiuentem Pontificem in officio se continuerunt:cõuixerũt ciuibus
suis tranquille:Bene agentes diliximus:complexiq; sumus. Mox uero:ut
uita est functus : quasi magistro liberi : insolescere cœperunt:ac superbire.
Monuimus eos & ꝓteruiam tulimus:emendationem sperantes. Verũ ubi
iam crescere in dies magis cœpit insania:& publicæ res pturbari:uidentes
bonũ publicũ quæsitũ a Pio parũ succederę:sed ad pniciem potius tẽdere:
fecimus tandẽ:quod illũ maturius facturũ non dubitamus si beneficio suo
abuti nobiles sensisset. Expectatio hæc temporis ẽt in mala cã lõgę patien
tiæ:& inuolũtarię reuocatiõis argumẽtũ dedisset. Nũc uero uix Pio sepulto
anticipata res qd monstrat aliud q̃ quod dixi in ore omniũ esse apud nos?
Respiciat Deus hãc ciuitatẽ. Sana illi semp cõsilia tribuat:& suę misericor
dię memor:in iudiciũ cũ ea nõ intret. Hactẽus mi Lolli de publicis. Ad pri
uata quæ scribis sic breuiter habe. Nõ est necesse grãs mihi agas:si qd tua
cã cũ pręceptore Sancti Spiritus egi : res fuit exigua:ac laboris breuis. In
magnis tibi sum debitor:siqdẽ tua opera magna oĩa sum cõsecutus. In iis
quæ tẽto ꝓ te nõ facio gratiã:sed refero. Cũ eodẽ hoc uẽditionẽ quã petis
omni diligentia quęrã:facilem meo iudicio non usq;quaq; futuram. De re
Albarensi & cum Pontifice egi:cum Cardinalibus nostris:& cum Tirasso
nensi Præsule tui admodũ studioso:cui signatura tota ẽ a Põtifice credita.
Impetratum hucusq; non uideo aliquid:sed ne tentatum quidem:& ne im

petretur(si in promissis fides est) satis ,puidi. Theanensis noster scriptum sibi a te dixit eadem de re. Senensis quoq; oia repromittens addidit quod me admodum peturbauit: Lollium fratrem: pro quo haec intercedis: q̃tum sibi nunciatum esset ex patria: desperata ualitudine agere in extremis. Id si ita sit: certiorem me illico facies: ut suspensiõe hac liberer. Ex charitate tua sunt: quę de Christophoro fratris filio admouens: grandiusculum iam esse significas: & in ea ętate non negligendũ. Iudicio tuo tribui multũ semper: & tribuo. Precor ,pinde rescribas quid ad rectam eius institutionẽ agendũ putes. Num apud auiam erudiendum: an apud me. Si uideris extra muliebrem educationem posse illum agere: & censeas aduocandum: consilium sequar: si minus etiam tenebo: quod dices. Quę de filio tuo Pio statueres: si eo in statu esset: eadem de Pio consule: quem caeteris filiis tuis adiunxi. Si ciues tui cũ beniuolentia: ut scribis: te acceperunt: laudanda ẽ gratitudo eor̃. Ea.n. semper fuit tua in patriam: atq; in ipsos uoluntas: ut non tam: q̃d ita egerint: sint commendandi: q̃ essent si egissent aliter condemnandi. Praesuli Syracusano: quem mihi commendas: mensium sex dilationem ad se consecrandũ ĩpetraui: nec certe ĩpetrari mora longior potuit. pręsenti gr̃a ages: desinẽte illa nouã: si opus erit: accipiet. In re Ildebrandẽsi Comitis: de qua inter scribendum quaternę litterae aduenerunt: causam ciuitatis ,p uiribus agam: & postulatis non deero. Sed indigna profecto res est: ac stomaco plaena: Montanum latrunculũ sine uirtute ac fide oppidulum possidentẽ in saxo ueluti nidolum affixũ: uectigalẽ sibi remp. facerẽ: Põtificis Romani: & tot patrũ altricem. Verũ pugnat cũ necessitate indignatio: & cũ ratione necessitas. Obsequens itaq; tempori consiliũ laudo: nõ tã pp illum: q omni beneficio indignus est: q̃ pp eum: qui hoc infame uectigal mediat. Cõmunicaui cum Oratore: q mecum hodie fuit permulta: eumq; hiis rationibus ad tractatum instruxi: quas charitas mihi mõstrauit. Cras quoq; cũ Theanẽ & Senẽ conueniam: & q̃d agendum sit: inter nos statuemus. Opera mea quãtulacunq; erit: gloriosae Pii nostri memoriae: & ciuibus suis: & charis suis semp obseruiet. De uicina domo: quã memoras: placet cũ possessore aliquid agi: non meo tamen: sed cuius uis alterius nomine. Nostrorũ.n. mores iam tenes. Cardinalis in uenditione appellatus precium supra iusti dimidium auget. Non dignitatis: sed diuitiarum hoc iam nomen est factũ. Monstrata & alia mihi ẽ ab Oratore domui suę ,ppinqua Ioannis nescio cuius Simonis ante ędẽ Diui Augustini. De ambabus uidebis. Ambaę di cres precia: & cõsules in utrã sit inclinandũ. Vale: ac sicut coepisti frequenter scribe. Romae die. xviii Ianuarii. M. cccc. lxv.

Gentilibus Piccolomineis.

71 SI quid uiuēte Pio egi:uel defuncto nūc ago:quod animis uestris respondeat:sint Deo gratiæ:q sensum hūc gratitudinis dedit:& q beneficii noluit esse īmemorē. Scio quāta acceperim:& quāta in ppetuū debeam non iis modo:q ex nostra familia sunt:sed qbus patrię senēsis ē nomē. Ab iis sum totus:quod sum:& ab iis esse i æternū nō diffirebor. Senēses cunctis suffragiis ciuitate me:& meos donarūt. Vos in gentē Picolomineā sponte adoptastis: adoptionēq; meā petistis a Pio:cū cæteri solo illius priuilegio essent cōtenti. Sua uero pietas:& clementia:breui tpe contulit quod dare summū Apostolatus eius potuit. Suscitauit de puluere egenū:& de stercore erexit pauperem: ut sederet cū principibus:& solium glorię teneret. In tam grādibus meritis:quod p suis aliqn tento & conor: ad retributionē gratiæ nō ad gratiā est deputandū. Proinde desinite post hac grās agere operi manuū uestrarū. onus tantū quod uultis congētili impōire. Omnia uolet: & omnia feret:quia uobis oībus oia est facturus:ut uestrū se pbet. Pręsulē Beneuentanū:quem cōmēdatis:dilexi semp ut fratrē: adiuui ut intimū:& nullis suis tpibus uox mea defuit. Ea est sua hūanitas: ingeniū:uirtus:& litteræ:ut ēt si familiæ & patriæ merita absint:omni charitate sit cōplectendus. Cōmēdatissimus mihi antea erat:sed uestra nūc cōmendatione:siquid addi ad dilectionis cumulū pōt:larga manu addetur. Vos uero Patres:Fratres:& filii seruate diligenter memoriā Pii. Pro illo orate. Illi benedicite:& dignos uos facite gloria sua ingentibus meritis atq; externis monumētis. Familiā nostrā īmortalitati cōsecrauit. exiuit in omnem terrā sonus eius:& in fines orbis terræ uerba eius. Valete in dño. xix. Ian. M.cccc.Lxv. Romæ. G. Lollio.

72 INtelliges ex litteris Oratoris quid Theanē:Senē:atq; ego cū Pontifice Paulo egerimus de re Ildebrandini Petilianensis. sūma hæc est. Inuasimus in arcē causæ ciuitatis: q̄ inuadi maxime potuit. Facilē reddidimus beatitudinē suā:ut p nobis futurā se dixerit. Oblatio oratoris:& nostra nō excessit sexcentos:quales senēsis usus habet. missura nūc est ad illū hominē certū:qui nomine suo caput asperum dolet:& acquiescere faciat sūmæ oblatæ. Si petis acquieturus ne sit:quod dicā nō habeo. meo iudicio si octingentos offerimus acquieturum puto. modo is insanus non sit:malitiq; ut uicinis incōmodet se iterum in discrimen adducere. Si conueniri modo aliquo poterit:in hoc perseuerate:ut manu pōtificis res trāsigatur. Addo hoc:quia intelligo desyderari a nōnullis ut apud uos fiat. Leue consiliū esset:atq; oī ex pte inutile. Indignaret Pontifex: q opera huiusmodi laudi sibi ducit. Nō haberet firmitatē cōuentio. Non esset pretextus honorificus ad excusandū tributum. Nō significatio aliqua charitatis

inter patrem & filium:quæ Pontifice decernente multa ostendetur. Cum fide scribo:atq; idem quod scribo Theaneñ & Senēsis putant tenendum. Erunt cum his litteræ ad matrem. Quæso eas tu reddas:& consoleris illã præsentia tua. Tu Vale mi Frater.

Donato Acciaiolo.

Ontificatus Pii nostri anxiũ me semper occupatumq; habuit: 73
nec fuit non solum ad litteras: sed ne ad curandam ualitudinē otiũ. Illo defuncto uita liberior est:& iam cũ ueteribus amicis: idest cũ libris redire in gratiam cęptum. Lego quottidie:& euoluo multa. Sola ecclesiastica ideo placent:qd ętas iam refrigescens Oratorũ & Poetarum flammis non capitur. In primis aũt quod sacra sacerdoti magis conueniunt:tenendaq; illi doctrina ea est:quę non fallat:& securum reddat lectorem. Eloqa Domini:inqt Propheta:eloqa casta:argentũ igne examinatũ: ꝓbatum terræ:purgatum setuplum:qd:inquies:sibi uult sermo hic nouus mi Donate? Verbũ Dei:& scientiam eius:nõ ut sciat tantũ:quę diligentia sine fructu est: non ut sciatur ipse:in quo uanitas est multa:nõ ut uendicet scientiam:in quo quæstus turpissimus:sed ut ędificet ad uitam. Legensq; diuina:errata sua agnoscat:& corrigat. In primisq; obtemperet Prophetæ dicenti. Recedant uetera de ore uestro: quia Deus scientiarum Dominus est:& ipsi præparantur cogitationes. In præcipuo mihi ergo desyderio est addere bibliothecæ meæ commentarios Thomæ Aquinatis:hos uidelicet quos summa appellant: non quęsitos commodo: sed emptos ꝑcio. atq; illoꝝ doctrina formari quottidie in melius. Est.n.lectio tota frugifera:tota ꝓficiens:& quæ scripturarũ pelagus diuersum: atq; immensum:in unũ colligat corpus. Precor te igit͛ maiorē inmodũ: ut officinas librariorũ omnes:conuentus omnes:arculas Monachoꝝ:& fratꝝ cũ diligētia scrutans: hoc meum desyderiũ impleas. Si inueniri tota summa nõ poterit:inueniat͛ pars una:& altera:nec antea finis q̃ cõmētarii omnes reperti sint:& coempti. Hac in re duorum tantum te admonitum uelim. Primum ut emendati sint codices:& scriptura non barbara. Deinde ut inopi Cardinali q̃tum poteris parcas. Simul aũt ut eos inueneris:uolũina:& preciũ dicito. Pręsentē pecuniã a mensariis:quos scripsero capies. Pręceptũ hoc Magistri:& petitionē amici Cardialis ñ negliges. Vale Romę Die xxviii Iañ. M.cccc lxv

Guillelmo Augustinensium Generali.

N nullo errasti:& i nullo petēda ē uēia. Si Placido Fr̃i tuo gradũ ne 74
gasti:negasti hoĩ nõ satis tũc docto duritasq; illa ex cõsciētia:nõ ex intercedētis odio fuit. qd uero ego ita existimē:hoc uel i primis argumto sit tibi:qd cũ tu illi tuo chirographo ꝑmissiõē dedisses magisterii sũmēdi

cum mihi placeret:placere prius nõ potuit q̃ melius esset instructus:& doctrinę suæ a doctis testimonium acciperem. Nolui malo exemplo religionem tuam offendere:& pro amico animam ponere:de quo benemereri in aliis poteram. Siquid mihi olim displicuit cum negasti:non recusatio quæ ab honesto erat:sed duritas recusationis non placuit. Tua illa acrimonia: qua refellere disputantes soles:etiam tecũ amici petitionem damnasti. Molestum fuit:fateor:quod molestum esse non debuit:sed mollis: & carneus: repetens animo quanta temporibus Pii:cui famulabar: pro religione tua egissem:quantumq; electioni tuæ ad generalatum tunc fluctuissem:uultũ & uocem negantis magis attẽdi:q̃ animum. Virtuti tñ tuę tribui multũ. In honore te habui:& amaui ut patrem:obseruauiq; ut magistrũ:q̃obrem bono animo esto. Antiqua charitas immutata nõ est:sed eadem pseuerat. Sacerdos sum:& figuram Apostoli in eclesia teneo:cui scio p Salutatorem dictum. Mandatum do uobis:ut diligatis inuicem:sicut dilexi uos. In hoc cognoscent omnes quia mei discipuli estis:si dilectionem habueritis inuicem. Tu quoq; pater in memoria habe scripturam alio loco dicentem: Si amicus aperuerit os triste tecum in loquendo:nõ timeas. Est.n recordatio amicitiæ pristinæ. Cum itaq; tibi cum tuo ordini:cũ tuis fratribus usui esse possum:paratum sine exceptione me habes. Scribis q^{d} senex:& inualidus: & morbis oppressus peginaris in terra aliena. Misereor corporis:sed animę gratulor:quę errans ꝓ grege credito ubertim habet uñ in infirmitate possit pficere uirtutẽ. Tribulationẽ seq̃tur cõsolatio. Trãsiuimus:inq̃t Propheta: p ignem & aquam:& induxisti nos in refrigeriũ. Si minus in hoc sęculo:at in altero hoc ipsum expecta. Vale. Romæ Die xxviii Ianuarii. M.cccc lxv

Antonio Petrucio Regio Secretario.

MVlta mecum de te sæpe locutus est Franciscus lucensis: multa testatus de integritate:& litteris:& in amicos tuos officio. Sed neq; errauit iudicio:ut putas:laudauit:quæ laudari quottidie audio.uidit quod oẽs uidemus. Locus quem apud Regẽ sapientissimũ tenes: satis tuam industriã ꝓbat. Principibus(inquit Flaccus)placuisse uiris nõ ultima laus est. Parari hi gradus sine uirtute nõ solent:nec diu retineri possunt sine uirtute. Ideo apud istũ Principẽ gratia uales:q^{d} intelligis:& scis: & te illi utilẽ præstas. Caderet omnis acceptio:si ista abessent. Salomõ ministros bonos & malos expertus:ita ꝓnunciat. Acceptus est regi minister intelligens. Iracũdiã eius inutilis sustinet. Ego iã dudũ hæc audiens amare te cępi:& uiderẽ optaui:eamq; occasionẽ dari:qua iterius noscerẽ alter alterẽ posset. Tu eã nũc occasionẽ porrigis primus. Impetras Oliueroto amicissimo meo consulatũ Ancõitanũ:diplomata honorifica cõficis: mercede nõ

habita ea huc mittis. Magnũ hoc duco: nõ tam rẽ pendẽs: q̃ aĩum. Gratias diligentię: & charitati tuæ innumeras habeo. Obnoxium me tibi cõfiteor: teq; amici: & fratris loco apud me statuo. Licet autem nomẽ Regium au ctoritatem paginę dederit: nec sine illo quicquã confici potuerit: tibi tamẽ uni munus acceptũ refero. Seruiui a secretis Pio Pontifici. Teneo ꝓbe quan ta hoc ministerium possit: & q̃ta sit in utranq; partem ad dãdum atq; adi mendum facultas. Sit muneris Dei: ut remetiri tibi hanc gratiam possim. Bene uale. Romę. xxviii. Ianuarii. M. cccc. lxv.

G. Lollio.

CONsueuisti me aliquando reprehendere: cum iis faui apud Piũ: quos ideo fauore omni destitui oportere dicebas: ne amplius pa trię possent obesse: & boni non indignarentur: uidentes esse gra tiam malis. Valuit apud me semper fraterna tua admonitio: nõ ab odio cu iusq̃: sed a patriæ charitate proueniens. Negaui igitur patrocinium multis: quos tales eẽ cognoui: & solis bonis sum me impartitus. Tuam exhortatio nem: & amorem ciuitatis: & Prophetę increpationem attendens. Videbas furem: & currebas cum eo: & cũ adulteris portionem tuam ponebas. Sed uenit Romam proximis diebus Petrus Ioannes Lucius: Frãcisci filius: adi tum sibi ad Pontificem quęrẽs: & ad me attulit litteras a Guidantonio cõ gentili meo: quibus in iis: quæ usui futura essent sibi: tanq̃ affinis cõmenda batur. Petii ab eo humaniter: quid Romæ haberet negotii: & qua in re ope ram meam sibi optaret: uisum se inquit uenisse Paulum Pontificem hospi tem ueterem: & baptismi parentem. Pro opera uero gratias agens: nõ mul tum se illa usurum ostendit. Dimisi itaq; sic hominem: sed quindecim abin de dies reuersus ad me: ad Pontificem inquit admitti non possum. Iubeor quottidie ad quartam & quintam noctis horam sedere ad fores: & tãdem inauditus remittor. Quæso ut inductione tua audiar aliquando: & quotti diana hac miseria liberer. Annum alioquin itegrum futurum hic me agno sco: quando ad meos redire inauditus non statuo. Intercessionem benigne pollicitus: & ad curiam equitans: sine mora ad pedes Pontificis illum indu xi. Interpresq; fui omnium: quæ dicta sunt: & responsa. Petiit unam modo gratiam precibus multis: cuius ægre quartam partem: etiam me annitẽte obtinuit: euectionem liberam nescio cuius portionis frumenti. Post modũ dies adhuc multos anteq̃ diplomata acciperet: Romæ consumpsit: & tan dem hiis habitis: cum per se anniteretur ut rursum Põtificem adiẽs: missio nem cum benedictione acciperet: nec parare ꝑ se aditum posset: uenit ad me secũdo ro: gans pro nostra affinitate ut alterum accessum sibi impetra rem: quo aliquando absolui his tediis posset. Annui: & factum sic est. Audi

tus est & dimissus:& ad nos reuersus:ut credo nil aliud sibi:nil patri etiam
impetrans. Vereor nunc ne illo isthic per gloriam referēte:ut sunt uana ali
quando nostrorum capita:quid me intercedente acceperit : tu factum hoc
meum:cōtra tuum consilium:& contra cōmunem utilitatem existimes:qđ
pro illo fuerim intercessor:quem afflictis temporibus abiisse in consilia im
piorum recorder.Sed attende quę me ratio ad hanc humanitatem adduxe
rit.Poterat Petrus Ioannes in iis peragendis:dies adhuc aliquot amplius
expectare:poterat in prima petitione repulsam ferre.Sed tandem mi Lolli
(crede mihi)auditus sine me:atq; exauditus fuisset:& utrunq; acceptioni
patris:& suæ arrogasset : qua ratione rei:quam cauemus:sine dubio graui
us nocebatur.Nunc uero.cum mihi acceptum referat quod habuit : & mi
nus ipse Pauli nomine insolescet:& minus iudicabunt conciues tui de Pon
tificis erga illum æstimatione:qui per se sine adiutore non potuit:& de po
testate mea melius sentient.Si(inquient)hic:qui semper cum Lollio ꝓ bo
nis stetit:pro alienis hoc egit:quid faciet pro nobis:quos dilexit:in suisq;
habuit?Erro fortasse:sed meo iudicio:imminuta est hominis cōditio : inter
cessione hac multū:& nostra adaucta : qui dicimur fratres:& sumus.Vni
ca uia declinare illi hūc scopulum possent:si intercessore tacito:se ipsos ope
ratores gratiæ mentirentur.Sed rem tu iam noscis ad reuincendum menda
cium.In ocio:quo nunc abundo scribens:ad te libenter cogitationum mea
rum:& dictorum:& factorum reddo rationem.Quæ si tibi probantur:cōsi
liis gaudeo.Si minus tu:qui semper monitor:& monstrator meus fuisti:in
melius uerte ut hactenus:ita & nunc te sequar magistrum:& Ducem.Ma
trem tibi cōmēdo.Tuos meis uerbis saluta:& tu uale mi lolli:& quod dies
iam multos non facis:rescribe.Romæ.

G.Lollio.

77 AD litteras:quæ tibi a matre sunt redditę prudēter respondisti mi
Lolli.oībus in rebus cidētissimus semper a me habitus es.Hoc
unico suspirio.ss.Vtinam non tam nota essent:q̄ uera.ss:Quid
dictu breuius: sensu lōgius dolore:significantius:ac tāto enigmate excogi
tari obscurius poterat?Ero imitator prudētię tuæ.Idemq; repetam ego sen
su paulum diuerso.ss.Vtinam nō tam uera essent:q̄ nota.ss.ut saltem sine
re esset nostra infamia.Sapienter quoq; & paterne de Christophoro cōsu
lis.Temporis:& pedagogi ratio tenebitur:quam monstras.Ad mores: &
litteraturam erunt disciplinæ suæ initia.Stulticiaq; illa:quam scriptura alli
gatam in corde pueri dicit:his rudimētis iam discuti incipiet.Erraui in no
minanda tibi domo:quę ante ædem est Augustini Non Ioannis Simonis:
sed Ioannis Francii est . de qua ēt tu:atq; ego collocuti aliquando antea su

mus:Area placet:sed nō placet a fundamentis extructio. Consuléda est in huiusmodi non uoluntas:sed area. Vtilius milia illa quinq; quæ dicis:aliis in rebus possunt locari. Magnificæ ædes fundum non parant: nec habent quod edas. Fundi uero & quod edas habent:& unde illæ fiant quotannis aliquid tribuunt. Proinde arcas missas nūc faciamus. Ad duo:quæ requisie ram:miror nil mihi a te esse responsum: ad domū uicinam:cuius precium & sciri & scribi optabam:& ad ualitudinem fratris:quam audisse me scrip seram in discrimine esse. Diligentius posthac lege litteras:& sigillatim re/sponde. Non ob id modo:qđ tu otio abundas: sed qđ ego uehementis in de syderiis sum. Ad utrunq; ergo q̄primū responde. De re Petilianensi secuta sunt:quæ p Oratorem nunciata isthic iam esse existimo:satis cōtendimus Theanensis & ego:ut is qui mitteret nō mitteretur ad Comitem:aut si illuc ire iuberetur:nō progrederetur ad uos. Affinis Ildebrandini:& ciuitati ue/stræ multis ex causis suspectus minister:bonus iudicio nostro non erat. Sed suasio sua uicit nostra consilia.utinam nō ad cōmiscenda: sed ad conciliāda quæ opus sunt uenerit. Tu:ut per eum ammonui: uel propter Pōtificem illi faue:uel:si rem non probas:aut abito rus:aut ualitudinem simula. Non ex pedit tibi quantum intelligo:ut rediens ille:qui te nō amat:impugnasse cō ditiones:aut frigide adiuuisse Pontifici referat Romæ Septimo Februarii. M.cccc.L.xv.

Antonio Nozetano Pontificis Aulico. 78

Ntoni mi in bonam quæso partē accipias:quæ ad te scribo. Cō munis famulatus:quem Pio præstitimus: & nostra mutua cha ritas:ut ita agam me admonent. Scis quem locum apud patrē illum q̄diu uixit tenueris. Quantum ille te honorarit:quantamq; habuerit fidem dictorum omnium:& factorum suorū:Pater a quo genitus es: nō se tibi cōmuniorē fecisset:nec plus indulsisset: q̄ idulsit ille:cum quo uinculū carnis nullum habebas. Scripta sua:& interiores cogitationes quas nobis celabat:tibi propter dilectionem credebat. Mensa senis:& cubiculū:& om nis conuersatio patebat:ut caris nepotibus. Profectiones honoratissimas dedit. Ad ea tractanda industriam tuam elegit:quæ conuenire poterāt ætati dignitatiq; maiori. Putauit pius pater hūc:in quem ita benignus fuisset: memorem futurum humanitatis acceptę:& relaturum suis gratiam: quā referre sibi non poterat. Hac spe perseuerauit in finem:& hac spe Domino spiritum reddidit. Aequum est:si non erro:horum te memorem esse:& hęc recolentem dici uelle filium benedictionis paternæ. Præstare hęc potes uel eā in primis ratione:si suos quos habuit caros:& tuo ac nostro patrocinio tuendos reliquit:tuearis & ꝓtegas. Vnum hoc exigit pater noster defun-

ctus:& uultu illo:quo suam in nos spirabat pietatem: an ita agamus nunc cõtemplabitur. Si nõ facimus angitur : si facimus benedicit nobis & laboribus quos tulit pro nobis. Debemus quem uiuentẽ amauimus:non odisse nunc mortuum:& cum quibus in secunda fortuna uiximus:hos in afflicta non conculcare. Quid inquies tibi uis Cardinalis.num non ago:quę monstras agenda? In quo beneficii dicor ingratus? aut quod factum meu accusas? Equidem Antoni factum tuum nullum accuso. Tu ipse quid agas scis optime omnium. sed quid uelim:& in te requiram attende. Guidonẽ Caroli Picolomineum nosti. Non te est clam primarium illum eẽ in familia sua:& gentilem Pii fuisse:& ab illo uere dilectum. Meus quoq; ut amplius scias:nõ gentilis tantum:sed affinis est:ex neptis nostræ coniugio. Diligendus a te proculdubio uenit: non solum propter genus:cui debemus: sed magis propter cõmunem patrem:ex cuius reliquiis mansit. Nonnihil quoq; ꝑpter Papiensem tuum:a quo tibi charitatem: & laudem tributam semper es memor. Debes mihi amorem:quia te amaui ut fratrẽ : & operã debes:quia nunq̃ opera mea: & uox tuis temporibus defuit. Iterum quid tibi uis inquies? Accipe iterum planius quod quæro ex te. Precor ꝑ sancta genitoris nostri ossa:& per dulce contubernium nostrum: ut hunc uirum: qui certe est bonus:& qui fuit ex nostris:in patrociniũ tuum suscipias:ac lacerari indigne nõ patiaris: Quod genus hoc mali est? nolle negotiũ sibi cũ camera apostolica esse? Iter amputandũ inueniendæ a Pontifice gratiæ:ac ꝑpterea quia consulere sibi utilius quærit : subiicere uoci præconis prædiolum:quod Tuscanellæ habet:& pecus comparatũ industria. Ne quæso Antoni seuiri sic uelis in tuos:neue toleres impietatem hanc exerceri i sanguinem patris sepulti. Memores simus humanitatis acceptæ : & recordemur præteritę uitæ. Idq; agamus:ut grati iudicemur ab omnibus : quoniam & si ingratitudo est aliquando utilis:semper tamen est contemptibilis:& semper interno cõdemnatur iudicio. Via facilis est ad suam salutem:si ita tu uelis. Modo uelis:posse te nouimus. Gratificaberis nõmodo tibi:cui laus erit in Pientinos fuisse benignum : sed patribus nostris tui amantibus Rauennat : Theanensi:& Senensi:qbus res hæc nõ parum est cordi. Si me etiam aliquid ęstimas:& si me amas:ut credo:libera quoq; propter me his molestiis gentilem meũ:atq; affinem:& Pii tui domesticũ.tui inq̃: quia & tu ex Pio esse negare nõ potes. Scio multa rescribes:& quo ingenio: atq; eloquẽtia es:tueberis quæ in hanc diem sunt facta. Seruitium Pauli obiicies: Mandata dura allegabis. Guidonis incredulitatem damnabis. Sanctus tu eris: ut uno uerbo complectar:& demonũ princeps ille. Transiuimus per ista Antoni carissime quadrantem a lupinis : & a cancris lunam discerni

mus.Difficile eſt homini excocto uerbis ſuadere:quod ita eſſe nõ ſciat.Pu tato Apologeticum tuum pondus apud me non habiturum. Ego opera expecto:non uerba.Papienſi tuo da opera bona:nõ uerba.Pro illis gratias agam:& ſempiterne debebo.In hiis deluſum me dicam.Nullum i Guido nem beneficium tuum:nullum eſſe incommodum detrimentumq; poteſt: quod ſit a meo diſiũctũ.Facito precor ut ſicut ꝑ Dominico Monturio gra tias tibi egi ampliſſimis uerbis:ita ꝑ Guidõe pluſq̃ ampliſſimis agã.Res hęc toto a me deſyderio petitur.Vale.Romę Die.x.Februarii.M.cccc lxv.

Donato Acciaiolo.

DIligentia:quam adhibuiſti:& adhibes in parandis cõmentariis beati Thomæ Aquinatis:grata eſt mihi multum. Facis quod & cõmunibus ſtudiis:& charitati noſtræ eſt conſentaneum.Ad iuuas deſyderium ſalutare:& mercedem tibi comparas a Deo:cui benepla citum eſt qcquid ad uirtutem adiumenti impenditur.Gratias habeo tibi: & peto ut in perquirendi diligentia perſeueres.Inuenias uolumina omnia: & nõ tam ad unius ſcripturę attendas codices:q̃ ad emẽdationẽ ſcripturæ: & ad explicatam ſcripturam.Si ſecũdam ſecundę ad me miſeris:ut ſcribis: cupide illam inſpiciam:& placitam retinebo:ac tibi pecuniam iſthic repo nam:quam precio dixeris.Beneuale. & tu quoq; poſt ſtudia ſæculi:ad ſtu dium domini te conuerte:A mõ tempus eſt:ut deſinas iuuenilibus litteris immorari.Melius eſt:inquit Auguſtinus:ſcire infirmitatem noſtram:q̃ na turas rerum.Romæ Die xxi Februarii.M.cccc lxv. 79

Petro & Donato Acciaiolis.

ACcepi annuum beniuolentiæ ueſtrę tributum.Mala ex Gemi nianenſi odore:& ſpecie præcipua: qualia perpetuus Pheacum autũnus habebat:& credere quę poſſis ſurrepta ſororibus afris. Charitati ueſtrę habeo gratias fratres dilecti.Memores eſtis amici antiq: & fidelis conſortis ſtudiorum ueſtrorum:a quo ſi moleſtum nõ eſt audire: fundamenta ueſtra iacta olim ab adoleſcentia ſunt: & operis pars utilior eleuata.Sic facite ſemp.Amate eum:qui poſtq̃ uos amandos ſuſcepit:amo rem nunq̃ depoſuit.Cõſolatores uos eritis annorum meorum.Malis uero ipſis:quibus ut noſtis:auide fruor:noſtra ſeptuageſimalis menſa ornabit̃: & membra humectabuntur propter maciem:& coleram ſuccoſis ſemper obnoxia. Beneualete. Romę Die.xxi Februarii.M.cccc lxv. 80

G.Lollio.

PRudenter:& ex uſu tuo:ac reip.tuæ feciſti:ita demereri Gentilẽ ut rediens ad Põtificem tuam in ſe:tuum in petitionem ſuam re ferre officium habeat. Tempora ita nunc uolunt. Temporibus 81

parere semper sapientis est habitum. Non celabitur hec tua humanitas. Discet a me cum modestia Pontifex q̄tum iudicio suo tribuas. Idē mi Lolli precor esto in reliquis:atq; eundem te prębe inter tuos. In Senensi:nō in Platonis rep. uiuis. De moribus cōmunibus cōmiscenda sunt multa. Praeterita anxium me habent de futuris pro te. Dabis ueniam:si uitae expers ciuilis:homini ciuilissimo moderationem hāc memoro. Fidei consilium est:nō sapientiae. Ais auctoritatem meam magnam esse apud uos. Vtinam:si qua est:parta esset meritis nostris. Sine uirtute sum:& sine prudentia. Nec tantum mihi deberi cognosco. Quaecunq; est tamen:sit dignitatis quā teneo:& charitatis:qua nomen senense cordi intimo sedet:& sit amoris erga me uestri:quē re anteq̄ uerbo p̄sensi:& testimonii quoq; tui:quod de me isthic quottidie perhibes. Ego uero tāta pietate ciuitatem Senensem:& Senēses omnes complector:q̄ta maxima ulla patria:uel naturae:uel legis coli unq̄ potuerit. Dicam:quod pauci:praeter te:credent:si in huius conseruationē dandus esset sanguis de uenis omnibus:ulli non parcerem. Obitu Pii nostri:quod a nullo antea putabatur:auctus in īmensum est omnis affectus. Viuente illo non deerant (ut nosti) qui male de sensibus meis merentes:dicerent passim:statim:ut ille clausisset oculos:conculcata eius memoria:concessurum me cum meis ad Florentinos conuicinos:cum quibus antea uixeram:& ciuilitatem male dissimulatam ituram ī nihilum. Gratiae Deo: q̄d obstrictum est os loquētium iniqua:& q̄d non fuit in ore eorū ueritas:& q̄ cor eorum uanū est:& sepulcrum patēs est guttur eorū:& q̄d līguis suis dolose agebant. Ego senēsior magis nūc sum:q̄ antea:& gratior multo q̄ antea:& multo amantior q̄ antea. Quę hic egi:& ago pro nostris in dies:& dolores:quos pro eis suscipio:gratitudinē altis hęrentem radicibus indicant. Non parco labori:non precibus:non libertati dicendi:quae sentio. Supplicem quoq; pro iis quottidie ante īdignissimorum me pedes abiicio. Ea die finis sit uitę:qua & memoriae Pii nostri:& Senēsium omnium. Bene uale. Romae die. xxii. Februarii. M.cccc.lxxx.

G.Lollio.

82 MVltas a te habeo quottidie litteras:quas semper cum iucunditate animi lego:& lętor cōtinue officii tui:sed fraterne quęso hoc audi:in quo tibi aliquando succenseo:doctus es admodum Lolli:& scribendo plurimum uales:ubi intendere ingenium satagis. Laudauit aliquando Pius noster eloquētiam tuam:ipse sui temporis in eloquentia princeps:Et uidi ego saepe epistolas apostolicas:quas pro eo dictabas:ita disertas:& graues:ut nil fieri melius possit. Nūc uero ad me scribēs:nescio quomodo semper te negligis:& tanq̄ laudem inertię quęras:dissimilem tui

te facis. An ideo hoc pateris: quia dictādi labor te grauat. Certe oratio tua sine labore ad numerū cadit: cum uis. An quia ego barbaras aures habeo: non sentiētes quid aptum sit: & quid ineptum. Si maxime ego obtusus: nō propterea tu esse inconcinnus ex industria debes. Si uero tempori parcis: ut colendo agro plus impertiri te possis: satius multo est ingeniū: q̄ agrum: & orationem q̄ uinetum excolere. Sin hæc contemnis tanq̄ inania: cōtemnenda non sunt Lolli ornamenta hæc litterarum: quibus Principi placens in excelsum es eleuatus. Quare si me amas: & cōsolationem perfectam porrigere amico ex litteris tuis cupis: redi posthac ad te ipsum: & ornatui pro consuetudine serui. Quæ alioquin simplex uoluptas erit in legendis neglīgentibus litteris tuis: congeminata semper in accuratis aduenict. Peto aūt a te: ut quando in ultima epistola dicis. ss. ne si aut Cardinalis: aut ego redemptores propalemur: precium augeatur: ss. rescribas mihi: & textum subicias: qua significatione leges tuæ redemptorem accipiant. Vale. Romæ. xxii. Februarii. M. cccc. lxv.

Antonio Petrucio Regis Ferdinandi Secretario. 53

LItteræ tuæ testimonium mihi prebent: non solum quo ingenio sis: & quibus litteris: sed q̄tum iam amarī me cœperis. Scribis ornate. Sapienter loqueris: tuaq; oratio eruditam institutionem omni ex parte ostendit. De me non est necesse ut dicam. Tribuis te totum mihi ut uideo: & ad ueram amiciciam laxas habenas omnis bonę uoluntatis tuæ. offers quæ habes omnia: nil seruans tibi: aut excipiens. Gauisus sum iis litteris plurimum: & gratias ago: q^d in tantis occupationibus tuis ad consolationem amici subduxisti particulam tēporis. quæso sic agas in posterum: cū potes. Legentur litteræ tuæ semper cum uoluptate plurima: & meas quoq; accipies: si non eundem ornatum: eandem tamen charitatē & fidem habētes. Rettulit mihi quædam uir suauissimus Frncīscus noster: quę apud Regē ꝑ me es operatus. Retribuat tibi Deus Antōi: & crescere te faciat ī bonis suis. ego illum cōplexus animo semper sum: & uoce mea: cum armis non possem: adiuui semper fortunas eius. Idem nūc est animus: potestas minor. In hac tam̄ mediocritate quicquid mihi est industrię: & uirium: ad gloriā maiestatis suæ confertur quottidie. Patrem Alfonsum colui. filium Ferdinandum non amare nō possum. Vale. iiii. Martii. M. cccc. lxv.

VT ex consuetudine nostra intelligas que nuper euenere digna epistola: calamum summens dictaui hæc tibi: nescius an ita plene: ut uolo: complexura sint quod fieri inspexi: sed quantum potero enitar. Datum est ad. xv. Februarii frequens consistorium oratoribus Ferdinandi Regis Sicilię: asserentibus mandata se habere ab illo: quæ au-

diri a Pontifice: & a patribus in simul côuenirct. Itaq; in consessum nostrũ uenientes: & præfati longa oratione coniugium: quod octauo ante anno inter Alfonsum primo genitum regium: & Ipolitam natam Francisci Sfortię Mediolanensium Ducis: amodo instare tempus dixerunt traducendę Sponsæ ad uirum: & propterea Federicum secundo genitum: paucos post dies iturum Mediolanum cum procerum turba ad traductiõis pompam. Orare itaq; Regem Pontificem Paulum: & Sanctum collegium: ut interesse solemni nuptiarum sacramento per legatum uellent: idq; matrimoniũ auctoritate Sedis Romanæ ornare. Hæc prima eorum fuit expositio. Recitarunt deinde litteras ad se recenter missas a Ferdinando: & accurate ad modum scriptas: quarum ea erat sententia. Ad nonam mensis: quem dixit oratorem magni Turci Neapolim peruenisse: comitatu tantum equorum xii: auditum illum fuisse a se statim: suam legationem tria tantum capita continere. Gratulari in primis Regi: q̃d summa fœlicitate uictoriam de hoste consecutus esset. deinde admonere: ut cum Deus tanta fuerit in eum largitate: credat ad maiora reseruatum illum esse. Hortari propterea ut non negligat se: sed ad fortia eleuet animum. optare Turcum dominatum eius omnem augeri: quandoquidem germani loco illum post hac sit habiturus. Ideoq; octingenta aureorum milia offerre in annos singulos: si in Italia mouere bellum alicui uelit. Insuper desyderium sibi esse affinitate aliqua Ferdinandum sibi impensius deuincire per connubia filiorũ & filiarũ: quæ utriq; essent complures. Aut si fieri hoc non posset: propter diuersam religionem: matrimonia saltem nobilis christianæ primi Subassidis sui filiæ: quæ ab imperatoribus Græcis originem duceret. Dotem eius esse milium ducentorum aut amplius: quot uellet Ferdinandus. In hoc uero occupatum præcipue fuisse oratorem: ut indicaret bonum Turci animum erga eum: & suaderet bellum: & de illius auxiliis summa omnia repromitteret. Ad hæc autem: præter communia: quæ haberi in talibus solent: paucis respõdisse Regem: Velle se in tot ac tantis oblatõibus suis altius cogitare: & cum primum statuerit quid agẽdum: missurum oratorem suum ad Turcum: qui uerbo respondeat ad singula. Addebatur in litteris nõ ideo missionem hanc esse introductam quo ita intenderet exequi si non placeret Põtifici: sed ut haberet interim spacium consulendi: & non amplius biduo: oratorem illum apud se retineret. Igitur a Paulo petere: quid censeat agẽdum: mittendum ne an non mittendum. Rursum: si mittendum: quid dicendum ad postulata: In nullo excessurum se suum decretum. Missionem autem nõ ideo adducere in consultationem: quo de ꝓmissis huiusmodi intelligeret quicq̃ uelit: aut accipere: q̃ppe quæ sciat satis fieri maligno animo: & Prin

cipe christiano esse indigna:sed quia operæpretium putet non solum Velo nam & loca uicina regno:quæ ab illo tenentur:diligentius explorari:si quã inferendum a se bellum esset Turco:sed mores omnes eius:& uires:& con silia:& bellandi modum agnosci.Nõ ingratum quoq; futurum sibi:si mit tendum censeatur:quenq; potentatum Italię mittere unum cum suo: qui utilius inquirant:quę opus sunt.Et enim plus uidere multos q̃ unum.Om nino autem referre omnia hęc ad Pauli:Ad Venetorum:ad Ducis Medio lani & Florentinorum iudicium:a quibus dissensurus non esset. Recitatis litteris:iussi sunt oratores extra Consistorium paululum expectare:donec cum patribus de responso consuleretur.Pontifice ergo sententias requiren te:Bessarion Cardinalis Nicenus ita consuluit. Pontifex Beatissime quan tum ad nuptias attinet:laudandam censeo imprimis a te esse deuotionem Regis erga hanc Sedem:qui ad domesticam lęticiam adhibere nomen no strum desyderet: dandam deinde operam:ut secundo genitus:quem uen turum huc & rediturum cum sponsa dixere:honorem pro dignitate accipi at.An uero ad celebrandas nuptias daturus legatum tuum sis non habeo nunc certum consilium:sed satis illud certum est:tractandum esse Regem atq; identidem Ducem cum humanitate:& gratia. In huiusmodi rebus attendenda sunt ualde exempla. Non memini ante hunc diem Romanũ Pontificem inuitatum esse ad nuptias.Non legi etiam Cardinalem lega tum ad tale opus missum. Periculosum est consuetudinem nouam induce re:& id agere:ut in posterum requirantur pro debitis. Mittendum nihilo minus cõsulo:sed ut dixi:Cardinalem:an Prelatum censeam mittendum: impręsentiarum non dico.Missio non instat nunc.Duos amplius menses ad deliberandum habemus.Cogitare interim maturius possumus:& uide re quid decernendum.Hoc medium spacium ministrare nobis forsitan po terit in utranq; partem certum consilium:quod pręsens tempus nõ habet. Contenti esse nunc possumus laudare Regem:habere gratias officio suo: & offerre illi præsentiam alicuius ad nuptias honorandas.Ponderis longe plus habẽt:quę de oratore ad Turcum mittendo exposita sunt.Hic quoq; commendandam dico sapientiam eius:& probandam religionem:q; rem tractans Christianis periculosam:nil uoluerit tentare sine tuo decreto: & ad Sedis iudicium retulerit omnia.Sed mihi hoc loco percurrenti cogita tione multa: nil sane occurrit: propter quod probem oratorum horum ultro: citroq; comercia. Primum enim nisi excordes simus: esse hoc no bis exploratum debet: quærere has missiones Turcum:non ad nostram: quos odit: & cupit perdere:sed ad suam duntaxat utilitatem.Odio esse sen tit se uicinis Principibus suæ legis:propter iniurias irrogatas:& formidolo

sam potentiam: suos quoq; quibus imperitat: non ignorat parum pacatos sibi ēē. Cōtineri hos: ne tumultuent: uel ea imprimis ratione credit: si ostē tet cū christianis: a quibus illi aliquando expectant auxiliū: foedus sibi: & amiciciā esse: atq; hanc spem amputatā. Nouit preterea Turcorꝝ nomen ubiq; apud nos nefandum haberi: ꝓpterea q; in bellis ualidius resisti sibi.

SINE FINE EST

G. Lollio

Notę tuę enigmatū ad me peruenere clausę: & saluę. Vtiles eas putaui ad multa: in quibus significandis plus periculi est aliquā do: q̄ fructus. Omnibus in rebus prudēs es: atq; oculatus. Seruabo eas diligenter: & in necessariis adhibebo: sed quid tibi uenit in mentē homo sensate: ueriturū me posthac ad te litteras dare: ꝓpterea q; magistratui eas ostenderis: in quibus de tributo Petilianensi agebā. An non credis intellectum a me factū hoc tuū? An non putatū ad cōciliandam mihi gratiam ciuitatis: & ad publicam utilitatem illas ꝓpositas? non sum adeo hebes: ut non intelligam hæc. Si patrē mihi occideres: quid æstimare aliud possem: nisi cum ratione & charitate id fieri? Scis q̄tum tribui semper con siliis tuis. Caueto deinceps suspicari talia de germanissimo tuo. Quęcunq; ages in meis rebus: ut displiceant aliis: mihi nunq̄ poterunt nō summe placere. Quæ de Lollio fratre dolenter communicas: nō minus olim præuisa a me sunt: q̄ impræsentiarum displiceant. Videbam Pio uiuēte: q; frenum aliquod erat illum uix quieturum: defuncto autem relaxaturū habenas oēs stulticiæ. Ingratus est nimiū: & inscius sui. Quęcunq; accępit: data sunt meritis tuis: non eius ignauię. Imbecillitatis eius hoc tibi sit signum: q; non ītelligit hęc: & se totum ignorat. Nescio quid tibi amplius dicam. Memor es: quanta præsens egerim secum: quanta sæpe contenderim. Nec monitioni: nec minis: nec repręhensionibus ullis peperci. Insanabile ingenium est proteruum: & immemor: non solum uerborum: sed etiam rerum. Rogandus est Deus: ut sanet hanc eius ualitudinem mentis. Ego si medicinam iis malis cognoscerem: ultro eam offerem. Sed consumptis dudum remediis: iam inops sum artis. Si uides tu curationem mihi reliquam esse: eam pete: & dabitur. Cogita si utile iudicas reddi ei has litteras quarum ad te mitto exemplum. Fingo me intellexisse antiquam eius stulticiam. Moneo ut desinat. Fratrem non uexet. Solum me relictum illi adiutorem: quem sit perditurus: si ultra insaniat. Nec .n. tuam ullam iniuriam seiunctam esse a mea. Nec dolere tibi aliquid posse: quod me quoq; non urat. Sin frustra hoc putas: cōuince iudicio duritiē hominis. Via: quā scribis est sapientis. Si ēdus ille aptius fureret: ut necessitate tua ītellecta: sine admiratiōe cōtēdas:

Scio opus nō eē te consolari:callū.n.obduxisse iam debes.Vetus tormētū hoc est:& quottidiana infirmitas.Tibi gratias ago:quod expertē me esse nō uis eoꝝ:quæ in rebus tuis secūda:uel aduersa cōtingūt.Bene ī hoc agis: collętor.n.tecū semp:atq; cōtristor.Vale.Rōę die.viii.Martii.Mccccl xv.

Episcopo Caietano.

TOta cōtentione acta res tua est:nō defuere tibi facturæ manuū Pii.Certatim est pugnatū ab omnibus.Breuiter habe.Tēpora tibi nō fauent.Ad cætera mala domestica tua hoc tibi addendū: ut in iudiciū uenias uocatus ab his:q uocati a fisco pp te sunt:& necdum iudicati.Cōfide frater.Grauiora aliquando es passus.adiuuit in illis Deus. In his quoq; ñ deseret.Tu locū iudicii times pp insidias:ego magis Iudicē in partes aduersarioꝝ iam tractū.Ita de te quottidie loquit̄:ut cōdemnasse iam uideatur.Dicuntur ista clam:sed fidem non habent.Dici in publicum nequeunt:ꝓpter Collegii nostri consortium.Tu quoq; meas has litteras contine:ut quod loquor Episcopo:laici nesciant.Beneuale.Romæ. 85

G.Lollio.

EX quo litteras tuas & Thomasii nostri accepi:non desino contendere:ut fidē publicā suo aduentui ipetrē.Impetrare hucusq; nō ualeo:ita grauate illam Pontifex dare est solitus.Iussus sum porrigere scriptam supplicationem.Hanc curaui fieri:& porrexi.Expecto ut signet.quod erit:scies q̄ primū.O.pias māus Pii nostri:q̄ liberales erāt: q̄ gratæ:q̄ ꝓmptę:& o.nos illo Principe foelices:quoꝝ erat tantū labor petere:& scribere:& ad eū portare.Nā in signandis facilitas erat.ut benigna semper:ita semp iusta.Thomasio omnia debeo.Ipso magistratum regente donatus sum ciuitate:ut nosti.Non cessabo:quoadusq; fiat quod uult.Ad eum non scribo.Hæ litteræ sint ambobus communes.Beneuale.Romæ Die xiii Martii.M.cccc.lxv. 86

Sigismundus Comitius Fulginas Cardinali Papiensi.

QVod me Regē his Saturnalibus esse oportuit:enitor omni studio:& diligentia:ut psonā mihi a sorte impositā non inconcinne uidear sustinere.Cōparo itaq; me ad regnū:acturus de summa rerum crastino uespere.Et quoniā nihil Massano:Massaniq; sectatoribus siue serio:siue ioco:sine Papiensibus potest esse iocundum:Sigismundus:q & Rex ē:& ex Massanis pręcipuus tui numinis cultor:te orat Papiēsis:ut duos ex tuis ad se uēire sinas.Delegi Iacobū Volaterranū:& Forteguerrā: homines scitos:& ad tuendum regnum nostrum aptissimos.Beneuale. In Palatio nostro:ante coronationem. 87

Petro Ioanni Lutio.

88 EGi sæpe cum Pontifice de notula: quã prę̃sente me illi obtulisti. Benigne semper respondit: semper spẽ gratiæ dedit. Vltima cõ memoratione mea hoc dixit: in quo bonę mẽtis indicium cœpi. Cum non expectabis memores nos senties Compatris nostri. Egi gratias: & ut ita memor eẽt: sum deprecatus. Quòd incolumitate mea lętatus sis: quam ex litteris ad patrem nouisti: id & gratum est: & tacẽte te ita esse nõ dubitabam. Dilectus a me: necesse habes mequoq; diligere: & bonis meis lætari. Parenti tuo: & tibi: & omnibus tuis gratias ago: pro uestris in matrẽ meã officiis. Scripsit mihi quãta sit oĩum in eã hũanitas. Ego certe eius eã magni hæc æstimo. Annosa est: procul a filio: a patria: & cognatis oĩbus. In solitudine sua nil sibi optatius charitate adeuntium. Itaq; quod illi fit: mihi fit: qui nullum habeo naturæ: aut uoũltatis carius pignus. Beneuale.

Ioanni Francisco Spinulæ.

89 VEl hoc uno maxime agnosco te mihi affectum: q̃d ea tribuis uirtutibus meis: quæ ego eẽ uellem: & sentio longe abesse. Amicorum est hoc cõmune: ut persæpe fallantur iudiciis: praua recta iudicẽt: & in laudãdo testimoniũ suæ charitatis dent: magisq̃ ueritatis. Dicis assumptionẽ meã ad Cardinalatũ ꝑpter merita factã eẽ: & in hoc Piũ cõmẽdas. Frater crede mihi ex Deo solo est: quod cernis ĩ me. Ipse fecit me nõ meritũ aliquod: ipse Pio eũ spiritũ dedit. Cõfitenda ẽ ueritas. Nobilitas ulla suffragata nõ est: nõ magnorꝫ itercessio: aut ꝑces: non litteratura illustris: non labores ꝑ Ecclesia passi. Sola misericordia sua eleuauit iacentẽ: quã obcausam ignoro. Vtinã ad salutẽ aĩe meę: & ad salutẽ suę sanctę Ecclesię. Tibi gratias ago q̃d gradũ hunc mihi optasti: & q̃d Pio defuncto: ob hoc ipsum gratias agis. Sine sũma beniuolẽtia sentiri hęc: & scribi nõ possunt. Tua ẽ dignitas quęcũq; ẽ: atq; utinã seruire tuis cõmodis ualeat. Bõuicino tuo: quẽ mihi cõmendas: nõ patiar deesse operã meã: cũ petet. Vltro ẽt occurrã bñficiis: cũ p me ipsum aliq̃d eo dignũ agnouero. Qui seruiũt Pręsuli Adiacẽsi: seruiunt mihi. Hunc patrem: ut uirum optimum: atq; industrium summa pietate complexus sum semper. Beneuale. Romæ.

90 HOc initio Pontificatus Pauli secũdi: ut scias quæ hic decernunt: habitũ ẽ cõsistoriũ de cõcedẽdis: uel nõ cõcedẽdis gratiis: quas curia nostra expectatiuas appellat. Erãt ex pr̃ibus nõnulli q̃ eas dicerẽt nõ cõcedẽdas: tanq̃ pręsulibus ecclesiaꝝ multũ exosas. Rursũ si cõcedẽdę: qñ cõcedẽdi initiũ eẽ oporteret. Variæ sentẽtiæ iter nos sunt: sed in iudiciũ Portuẽsis cõsensit Pontifex: & patrũ ps maior. Is. n. diu laborasse dixit sedem Romanam: ante q̃ posset assequi ut paterẽtur Ordinarii gratias in suis diocesibus dari: & negligendã ideo prærogatiuam nõ eẽ tã multis

acquisitam molestiis. Vbi.n.per unum tātū Pontificem desitæ essent dari: futuræ ut dari amplius non possent sine scandalo. Differendum tamē dixit menses aliquot: donec noui Pontificatus nuncii ad natiōes: & principes puenissent. quæ.n.indignitas inquit est: & rerum confusio: ante ex gratiis expectantiū in populis nunciari de nouo Pontifice: q̄ ex ipsius Pōtificis litteris? Pauci tēporis expectatio nō obest nobis: & hoc incōmodum tollit. Dixit Cardinalis Aquilegiensis Eugenium quartū distulisse aliq̄diu anteq̄ daret. Dixit Spoletanus Nicolaū: q successit Eugenio totos decem & octo mēses ab iis abstinuisse. Dixerunt nonnulli Calistum: qui Nicolao: & Pium: qui Calisto successit: ab initio Pōtificatuum statim dedisse. Auditis sententiis: narrauit Paulus causam differendi Nicolao fuisse: quia diuisa esset Ecclesia ob Amedeum Sabaudiēsem pseudo Pontificem habentem assertores obedientię suæ. Gratias aūt & dilationem ꝓbari sibi: sed non admodum longam. Eam uidelicet: quæ per Cardinalem Protuensem esset monstrata. & quia prerogatiuę consequi gratias solent: de iis seruata in aliud tempus: & ad pauciora iudicia discussio est: quippe quarum intelligentia apud eos sit solos: qui usum Cancellariæ habent. Vale.

Vnciaui nudius tertius: quæ de gratiis expectatiuis decreta in Consistorio erant: nuntio nunc in tuum documentum: & meū: auream sententiam dictam a Cardinali Portuensi die: quæ secuta est coronationem Pauli: cum consistorium haberetur Laterani. Referebat Guillelmus Cardinalis Hostiensis ex consuetudine nostra de Cęnobio Gallicano: insigni opibus: & religione. Relationis summa erat: Abbatem grandeuum & effetum uiribus administrationi credere propter conscientiam: eo qd inutilis iam esset: Episcopum porro nescio quem: cuius Ecclesia longe ab illo esset: petere: ut commendaretur sibi. Cœnobium ut dixi insigne erat: & multi in Gallia nominis: nil habens mali: propter quod commendari haberetur opus. Apparebat non ꝓpter desyderium boni operis: sed propter auariciam peti. In dicenda ergo sententia Portuensis: qui proximus ab Hostiensi erat: Vereor inquit Beatissime Pontifex ne propediem audiamus omnia Galliarum Cœnobia commendata esse: & nullum reliquum qd Abbatem suum habeat: Ita quicquid ibi a nobis decernitur commendatio est. Surget nobis non expectantibus aliquando regnum illud in nos: ferre ultra non ualens inutile ministerium nostrū: & grande aliquod negotiū sedi tuæ exhibebit. Turbulenta natio est libenter tumultuans: ubi aliquam sit nacta occasionem. Approbauit iudicium Pontifex: & adiecit credere se a Pontificatu Calisti in eam diem: amplius quam quingenta monasteria esse iam commendata: atq; ideo in metu-

sibi esse:ne corruptela haec maturius opinione in scandalum graue erum-
peret. Digna fuit sententia pater & Domine:non solũ uiro Deum timente:
& ambulante in semitis eius: sed summæ sapientiæ Cardinali attendente
quid ministerium deceat sedis eius: unde in omnem partem pfectũ opus
debet manare. Cōmẽdādo℞ ab initio cœnobio℞ nõ ea fuit ratio Patribus
nostris:ut sagini Ecclesiastico℞ illa darentur: sed ut fide & studio maioris
alicuius ea quæ occupata a sęcularibus essent redimerentur: & neglectus
diuinus cultus in pristinum reuocaretur. Deflexit res:& in abusum hunc
uenit odibilem Deo:& sorti nostræ infamẽ. Adiuuemus igitur nos quantũ
possumus sententiam sancti Senis:& pro nullis cõmendationes petamus:
nisi cum necessariæ uidebuntur:atq; eas:quæ ambitiose petentur:sentẽtiis
nostris cõdemnemus intrepide. Vale.

92 Libenter cõmunico tecum quæ ad nostram doctrinam ubiq; uel
dici:uel agi intelligo. Quod subiciam ex illis est. Consedebat ho
die mecum dimisso iam Consistorio Cardinalis Portuensis:quẽ
sæpe cõmemoro:& de ciuitate Auinionensi inuicem loquebamur. Ductus
hinc sermo erat:qđ a nonnullis ad componendas contentiones de Regno
Siciliç:quç inter Aragõenses & Andegauenses antea fuerant:& nũc sunt:
& futurç in perpetuum iudicantur. hæc media pacis dicebantur ꝓponi:ut
uidelicet Andegauenses cedentes regno:Auinionem acciperent. Arago-
nẽses beneficium pacis cõsequuti:Aquilam Marsorũ ciuitatem redderent
Ecclesiæ. Non putabat sapientissimus pater utilem esse permutationem.
Damnabat eam:ut detrimentosam:& turpem:& ad me conuersus:o Pa-
piensis inquit:curandum omni ope est:ne Romana Sedes id patrimoniũ
trans alpes perdat. Est refugium pulsis Pontificibus: est & durum Italis
frenum: ne ad uexandam Ecclesiam licenter currant. Vbi hic quieti esse
non sinimur:comminantes ad eam nostram ciuitatem commigrationem
salutem nobis operamur. Metuentes.n.ne tantum ornamentum ãmittat
Italia:perdi Dominatum nostrum:& nos non patiuntur. Consideraui su-
pirium Senis:quod non aduerteram ante: & gratias egi:quod digne pro
Ecclesia cogitaret. Erunt fortasse:qui sententiam hanc eius non probent:
& illecebram illam dicant extare transalpinis Pontificibus: eo fine causa
curiam traducẽdi. Ego uero & iudiciũ ꝓbo:& reffugiũ illud in necessitate
maximi æstimo. Vix ullos transalpinos Põtifices erit repire:quos tñ cęlũ
gallicanũ capiat:ut uelint Principatũ tẽporalẽ sedis Romanç:atq; ipsam
sedẽ diripiendã predõibus relinquere. Aestimatio maior Romæ ẽ:libertas
maior:Potestas operandi ut uolunt maior. Pontifex Auinioni cõclusus nõ
minus alienæ:ꝗ suæ est ditionis. Cũ hic est:orbi imperitat. Hoc imperiti co

9 3

gnoscant:q̄to magis agnoscet Pontifex:uel Italus:uel trãsalpinus sit:cum & a seipso: & a confessoribus suis:graue est semper:& sanũ cõsilium. Vale.

On ignoras Paulum Pontificem:mox:ut assumptus est:animũ intendisse ad publicam Fidei catholicę causam:& delegisse tres primos ex patribus quorum hæc cura esset continua. Meditarentur:conferrent consilia:disceptarent inuicem:queq; inter se utilia iudicarent. Digesta ad eum afferrent:decreto suo postmodum confirmanda. Scis quoq; accersitos huc eẽ ex tota Italia oratores:ut quisq; ad opus Dei pro uiribus suffragium ferret. Venerunt ergo hii expectati: licet non nulli serius q̄ oporteret. Sex totis mẽsibus agitata cum eis tota res est. Volebat Pontifex quenq; ex potentatibus certum subsidium annis singulis pendere:q̄d'u bellum Turco apertum fieret. & quia nulla utilior ratio bene gerẽdę rei ostendebatur:q̄ adiuuare pecunia ungarorum regem solum ad conterendos hostes idoneum: & iam malorum assiduitate exhaustum:summam diffinitam petebat a quoq;. Ipse ut exemplo aliis esset:centena milia aureorum annua repromittens: & plus sibi q̄ aliis imponens. Agebatur res quotidianis exhortationibus:& precibus:& mandatis:nulliq; artificio inducendarum uolũtatum parcebatur:quisq; tamen impositam summam maiorem uiribus allegabat: atq; in hac una disceptatione totus erat tractatus. Tandem cum ad Dominos suos sæpius scripsissent oratores:ac rescripsissent:postulata Pauli proponentes:& responsum postremum petentes:ea deliberatio missa a singulis est:quæ parum animis satisfecit. Non cõmunicauerat ante hunc diẽ Paulus fratribus suis:quæ cũ oratoribus essent tractata:expectans quottidie exitum rei fœlicem: ut cum grata auditione palam faceret quid operata esset diligentia sua. Igitur uidens nil amplius: q̄ quod erat oblatum ex Italia expectandũ:& iustificarẽ se uolens:si maiora non apparerent: Consistorium coegit:& oratores adesse uoluit: ut consedentes nobiscum:quisq; pro suis oblationem publicam facerent. Prefatus itaq; paucis labores in tractatibus habitos:& fidele studium in molliendis animis paterne adhibitum:iussit oblationem soli sibi antea factam:coram patribus fieri. Erãt a Ferdinãdo Sycilię Rege oratores Protonotarius Rocha:& Antõius Carapha:equestris ordinis. A Venetis Triadãus Griptus: & Hieronymus Barbaricus. A Duce Mediolanẽsiũ Augustinus Parmẽsis iuris interpres: A Florẽtinis Antonius Rodulphus:& a Sẽnẽsibus Bartholomeus Benassaus:ipse quoq; equestris ordinis:ac iure cõsultus. Regii obtulerũt sexaginta aureorũ milia:mittẽda ad Vngaros:& amplius qngentos eqtes:totidẽq; pedites:q p Epiz irent in bellũ. Veneti etsi dicerent se solos cũ Vngaris aduersum Turcos iplicitos:& in annos singulos septingenta

milia in classe:& exercitibus pendere. Vt tamen Pontifici auscultarēt:mis
suros quoq; se ad Vngaros annua quinquaginta milia ꝓmisere. Mediola
nensis ęgregia sponsione equitum duo milia: & pedites mille obtulit:itu
ros p Epirum cum Regiis copiis. Florentinus optionem dedit Pontifici:
utrum mallet equites mille:cum peditibus quingentis:qui adiungerentur
Ducalibus: an annua.xxiiii.milia:quorum duo tātum in menses singulos
soluerentur. Senensis esse in itinere dixit nouum oratorem:qui ad hęc man
data haberet: sibi nullam de his curam a sua republica datam. Veneti:
Mediolanenses:& Florentini:hac conditione ꝓmissum fecerunt:si decima
les ecclesiaꝝ:uigesimales Iudeoꝝ:Trigesimales ciuiū indulgerent cōtribu
tiones:Regii si census in eam diem Romanæ Ecclesię debiti:sibi condo /
narentur. Nam alias contributiones propter exinanitum bello regnum
Regem non petere. Omnes tamen sponsiones suas:tandiu continuaturas
dixerunt q̄diu sancta hęc expeditio teneretur. Hiis auditis iussit Pontifex
oratores extra consistorium esse:donec acceptanda:an recusanda oblata
essent:cum Cardinalibus ageret. Egressis incœpit suspirās:Videtis fratres
quo reciderunt desyderia nostra & sex mensium conatus. Pecuniam popo
scimus: copiæ offeruntur. non respondent hęc nostræ expectationi: nec ge
rendis rebus conueniunt. Stipendium:quod duobus milibus equitum:&
mille pedditibus erogat Dux:quinq; in Vngaria conduceret milia assue
ta pugnis Turcorum:& ualētiora nostris illis in locis. Idem dico de Rege.
Florentini qui alioquin in mittendis mille equitibus:& quingentis pediti
bus:annua quinquaginta milia erogare haberent:si pecuniam loco militū
pendant:dimidio minus pendere uolunt. Vnde ista consilia? Caro non spi
ritus rectus hęc monstrat. Vt non adiuuent utiliter Venetos: congemina
re sua onera uolunt. Vtinam in deferendis Venetis non desererent fideles
omnes:& se ipsos. Senenses diu admoniti: & rogati adhuc nihil respon /
dent. de Duce Mutinæ: Marchiōe Mantuano:& Lucensibus quid dicam
ignoro. Scriptum omnibus est:& a nullo rescriptum. Silentia eorum recu
sationes sunt manifestæ. Aliud interpetari non possumus. Hi uero:quos
modo audistis:non de suo:sed de nostro promittunt: quasi:ut est in pro /
uerbio:manicis nostris nasa nostra abstergant. Petierunt.n.decimas.xx.
xxx.& census quoq; Ecclesię. Anceps animi sum:quid censeam agendum.
si hæc oblata accipimus:Vngari carituros se uidentes pecunia:quam in di
es expectant:paciscentur cum Turco. Tolerare.n.ultra non ualent. Horū
exemplum necessario sequentur Veneti: quos quottidie inuitat Turcus:
& iam capita conuentionum misit ad eos:quę uidimus nos:& honorifica
admodum sunt. His duobus quasi propugnatoribus cedētibus de medio

nunquid non hosti iter liberum terra: mariq; ad Italiam patet? Porro si hanc terram ingreditur: non ne uidemus q̄ facile in potestatem omnia re digat? Non tam arma sua illi uiam aperient: q̄ dissensiones intestinę Italię: & subditi: odio habentes dominos suos. Ille ut uicinus hostis delectatur ex ternum domi accipiet. Hic ut tyrannum oppressorem fugiat: ad in fidelem confugiet. Magna indignationum: & inimiciciarū est uis: ut nec religionē nec communem interitum iratus aiūs uideat. Rursum si promissa hęc non acceptamus: & maiora: ac utiliora expetimus: & maiora: & utiliora nō pręstent: quodcunq; succedet mali: recusationis nostræ crimen dicetur. Subuenire: inquient: pro uiribus uolebamus: & summus repulsi. quod si maxime additum ad hæc aliquid sunt: anteq̄ petitiones nostræ perferantur ad eos: anteq̄ deliberationes nouæ ineātur: & referantur responsa: menses amplius sex elabentur: nec scimus an tandem ita addent: ut non dici possit frustra tempus insumptum. Pręcipuum autem christianorum subsidiū est: & ante alia procurandum celeritas. Si. n. anteq̄ ex hibernis moueat Turcus: quem exploratum est ingentes copias terra mariq; contrahere: parati Veneti: & Vngari: & nos quoq; non erimus. Quod nūc minoribus uiribus bene geri est spes: maioribus post hæc posse geri: non est expectandum. Dies: ut magnas sæpe utilitates: si diligentia adsit: sic ingentes quoq; clades: si absit: secum apportat. Quare Venerabiles fratres: uos & oratores missos nunc facio. Grandis hæc res est: & momenti permagni. Consultatione longa est opus. Ad multum diei pcessimus: & fessi omnes sumus. Cum reuocauero uos uenite ad consilium. Interim quisq; curam suam huius rei accipiat: meditetur: & uersetin omnem partem: quid nobis agendum. Vt in cęteris ita in hac re sequemur consilia uestra. Hic finis fuit hodierni Cōsistorii. Scies quid in proximo fiet. Nunc Vale.

G. Lollio.

De emunda domo expectabo quod egeris: & causas dilationum ex litteris tuis intelligo. Festinatione hic nulla est opus. Habēt mei: ubi in paucitate familiæ: si non splendide: at cōmode habitent. Nouam tamē domum comparari protinus uolo: ut quandoquidē in sublime me eleuasti: etiam qui ex me erunt habitare dicantur ut Cardinalis reliquię. Itaq; hoc tu uel ocius: uel serius parabis cū uoles. De tuis: quos Romę habes: non est qd̄ tam desperanter loquaris. nam & duo milia nō erunt frustra insumpta: & Præceptor sancti Spiritus mollieť paulatim. Cēseo mi Compater in biennium stabula illa sua conducas. ne conditionem formides: sine qua recusat locare. Primum: cum erunt conducta: adimet ea nemo a te: quæ nūc quęruntur quottidie. Deinde homini seni: & fracto biē 19

nii tempus longum est. Multa interim possunt contingere. Dies cōcin
nator eorū est sepę: quę componere non potest industria. Interea otiosius:
& sine periculo agere de emundis poterimus. Vbi non succedat uenditio:
succedet semper conductio. Nos uiuemus: si Deo ita placebit. Intercessio
nostra nullo tempore deerit. Quisquis erit pręceptor: nō usq; adeo uel aesti
mabit has casulas: uel Cardinalem despiciet: ut nouam locationem non li
benter concedat precibus nostris. Vitam mihi precare mi cōpater. Papiē
si uiuo: timēdum est nihil. Speranda omnia: quae uera charitas: & tua i me
merita postulant. Non turberis in hiis quę subiciam. Heri Pontifex quae
so inquit: te Cardinalis ut: quando Gregorius tuus redire nō uult: preceris
eum per litteras: ut uendat mihi aedes suas: uel locet. Extinctis caeteris: quae
ubiq; in ditione Ecclesię sunt: unam modo monetariam officinam institue
re Romae propositum est. Hic locus adiunctus continuis ędibus: ubi nūc
cuditur: praestaret oportunitatem: quam quęrimus. Respōdi statim. Redi
re nunc parat in curiam: & traducit uxorem: & uiuere sub te reliquum uitę
proponit. Non posset sine ignominia alienam domum conducere sua loca
ta. Acquieuit: & non moleste uisus est ferre. Censeo itaq; huc statim recur
ras: si potes: & pręsentia tua ꝓbes: quod dixi. Interim nouis ędibus ad mo
netam inuentis: redire Senam peractis pascalibus poteris: q̄q̄ si me audies
Lolli: transmigratōnem facies Babylonis: & patriae oblitus: conuerteris to
tus ad nos. Nō bene isthic meo iudicio es. Suasi antea ut redires ad tuos:
suadeo nunc mutato consilio eos dimittas: & nobiscum amodo uiuas. Im
bres illi importuni: qui nos terruerūt: iam abiere. Redit paulatim lęta sere
nitas. De Pio nostro remissior sermo. De nobis mitior mens. Ardor etiam
ille Syndicatuum satis refrixit. omnia in dies meliora. Vale: & si uenturus
es de itinere cogita. Romae die. xiiii. Martii. M. cccc. lxv.

Ric. Cardinali Constantieñ. Legato.

Absit ame ut de fide: & iusticia tua aliquid dubitem. Scio te Re
uerendissime pater consentire nomini tuo: & in fide esse constā
tem. hoc experti Francorum Reges antea sunt: hoc nos quotti
dianis documentis agnouimus. Nosco pręterea esse te iusti: & ęqui amato
rem: nil gratię indulgentem: aut coruptelae. Consistoria nostra: & demāda
ta tibi iudicia testimonium perhibent. Quis meo Constantiensi in dicēda
sententia iustior? quis in interpretationibus iurium uerior? quis deniq; in
suo cuiq; reddendo minus personarum acceptor? Memor es q̄ crebro Pius
laudauit consilia tua: q̄libenter iudicandas causas tibi credebat. Mihi sae
pe hoc dixit. Vtinam Constantienses haberemus plures. Bene consultum
eēt Ecclesię. Vir grauis ē. uir bonus: uir mitis. uir doctus semp in suis sen

tentiis liber. Quomodo ergo in tanto experimento: & tā graui testimonio Romani Pontificis: addo in tanta coniunctione beniuolentię nostræ: dubitare sine pfidia possem de tua fide: atq; iusticia? An non scio amasse te Piū in uita? & gratam tibi nūc scio memoriam eius? ac propter eum tuam bonitatem suis fuisse affectam? Repete memoria: quotiens uacante sede: & sedente etiam Paulo: sentētiam dixeris pro iis afflictis reliquis suis. Quotiēs uerbo tuo eas ꝓtexeris: & quotiens propterea tibi gratias egerim. Ne quæso nunc putes alia mēte me esse: aut de tuis actionibus aliud æstimare. Es ille pater in Pium: qui semper fuisti: es ille in suos: quē te hactenus sine me tu ostendisti. Quid ergo dices: Aduocari in urbem Episcopi Caietani causam cōtendis? Dicam optime pater: & precor ut benigne intelligas: & oīa in partem pietatis accipias. Pluribus annis pręsidatū Fulginii tenuit ille: uolente ita Pio. Necesse habuit in diuturna administratione: propter iusticiam multos offendere: libēter.n. homines domui alienæ illam uident: nō suę. Interuenere præterea in ea ciuitate nōnulla: quæ temporibus dubiis suspitiosa Pontifici multum fuerunt. Mandauit de illis cognosci: & Episcopi ministeriū ad pęnam delegit. Paruit Principi: detexit quæ erant oculta: & functus est regentis officio. Ad iniuriam omnia: non ad iusticiā sunt deputata. Pio ergo defuncto tumultus graues in eum sunt excitati. Seuitum est in Palatium Præsidis. Compilata omnia: tam sua: q̄ familiæ suæ. Ministri interfecti: plęriq; uulnerati. Ipse Episcopus solo æstatis bñficio mortē euasit. Nuceriam enim uitandi ęstus causa secesserat. Si fuisset Fulginii primū caput eius fuisset petitum. Compertum illi est nunc sanguinem quoq; absentis quottidie quæri: & precium propositum esse interfectoribus suis. Videns itaq; sine periculo uitæ in prouincia uersari nō posse: confugit ad Paulum: precans ut Romę de se haberetur iudicium. Non declinare se iudicē dicens: quem integerrimum sciret: sed locum plęnum discrimine. Intercessi his de causis pro misero: & nec displicituram credidi māsuetudini tuæ intercessionem hanc piam: debitā mihi: magisq̄ aliis: quia pluris q̄ cæteri sum debitor Pio. Respondebit mihi tua Dignatio: Me præsente nil erat timendum Episcopo. Præstabat securitatem legatio. Non auderent Fulginates me iudicante tale quicq̄ pręsumere. Pater reuerendissime Italus sum: & uersatus annis quattuordecim inter Ecclesię subditos. Crede mihi: non eadem est nostris: quæ Transalpinis tuis in pręsides suos reuerentia. Quod alias ante aliorum legatorum oculos memini factum fieri posse ante tuos existimo. Prętcrita de futuris nos admonent. Vides acerbum illorum in Episcopum odium: sanguine: & mortibus iam declaratum. Credere debes fragilē esse in tanta exacerbatione animorum spem securitatis: quam offers. Ira &

spiritus excecant sæpissime homines:& ad nefaria cogunt:ut nec reuerean
tur:nec timeant:& dũmodo cernant uindictam:exitus rerum non cogitẽt.
Si respondendum ante te erit Episcopo:si reddenda ratio actionum suaꝗ:
si diluenda obiecta:& punitionũ causæ exponendæ:necessario agenda ista
erunt uehementer:notandę ꝑsonę:aperiẽda delicta:& adducẽda omnia in
medium:per quę probetur innocentia sua. Inflamabuntur nimium cõme
moratione hac corda per se satis accensa:nec sine discrimine erit loquendi
libertas. Verbum modo unum paulo contentiosius dictum:impetum pręs
stare potest ad apertum furorem. Sed si maxime aperta uis cesset:quis ca
uebit:dolo non oppressum iri Episcopum? Artes nocendi ꝗ uariæ sint:tua
sapientia nouit. Ab insidiis cauere uix possumus. De uita hic agitur:nõ de
fortunis:& de uitanda morte:nõ de declinãda sentẽtia. Vbi sinistri aliquid
euenisset Episcopo:plecti quidem Fulginates possent pro scęlere: suscitari
ille non posset a mortuis. Hac de causa amantissime pater:cum haberi syn
dicatus de multis Senensibus Paulus uoluerit:in quos populorum erat cõ
similis ardor:uix urbem tutam existimans:Molem Adriani elegit:in qua
rei respondere fidẽter accusantibus possent. atq; ita ĩ ea libertate loci mul
torum est probata ĩtegritas:quæ alioquin in metu fuisset oppressa. Addes
fortasse. Si Episcopus uenire non uult:agat procurator nomine suo: non
idem quod Episcopo:Procuratori erit timendum. Pater mi:& Domine:nõ
est necesse ut tibi declarem ꝗ dura sit conditio hęc. In omnibus.n.exercita
tissimus es:& sine monstratione mea per te omnia intelligis. Sed quid mi
serius? addo:& periculosius? ꝗ per ꝓcuratorem rationem reddere præsida
tus:& uitæ? Si corruptela obicitur:quid aget procurator:nescius uitæ Epi
scopi? si cõtumeliosum damnosumq; exilium:quid dicet ille ignarus secre
torum? & status Ecclesiæ? Nulli procuranti in similibus esse satis ad defen
dendum noticiæ potest:Reo præsente est opus:ut multis uestigiis ad ueri
tatis caput Iudex perueniat. Si mitto quempiam ad tuendam possessionẽ
prædii mei:scio quibus ille ad causam sit instruendus. Iura omnia colligo:
dispono:& do. Aduocatum quoq; si non sim iure cõsultus adhibeo. Quic
quid in una illa re dici:afferriq; potest:ꝓcurator ad iudicium portat. Sed
ad criminum defensionem portare quid potest:qui nec accusatores sciat:
nec criminum genera accipere possit a reo:ꝗ ille pariter secum ignoret. Di
cere hic forsitan poteris. Si Fulginum tutũ sibi non putat: tuta erunt alia
legationis loca complura. At Episcopus qui Caietę:atq; adeo ĩ laribus ec
clesiæ suæ sentit sibi insidias strui:nullum potest legationis tuę locum pro
bare: cum & uicina illa Fulginio sint:& studiosos Fulginatũ habeãt mul
tos. Vbiq; ad pestem oportunitatem plurimam uidet. Precor itaq; mãsue

tudinem tuam prestantissime pater:ut patrocinium:quod illi impendi:nõ reputes tibi ad iniuriam: nec credas de integritate Constantiensis mei ali quid a me dubitatum. Hę solæ rationes in perspicuo uitę discrimine:me im pulerunt declinare uidelicet nõ iudicium:nec Iudicem:sed occasionẽ mor tis perspicuæ. Vtinam tu solus ab initio iudex datus esses tuto i loco omni bus:qui ex Pio manserunt:& qui ubiq; sunt iudicati:Consolatus esset spiri tus meus:& illi miseri tantam duritatem passi non essent. Scio.n.qđ per sonarum acceptator non es:& qđ in ueritate iudicium facis: considerasq; quid Pontificum reliquiis discretionis debeatur:atq; pietatis. Verum quã do diligentia mea subuenire Caietano non potuit:& in prouincia est iudi candus:tuam benignitatem p Redemptorem nostrum precor:& oro:ut hunc:qui tibi coepiscopus est:& ex nostra sorte est: pia consyderatione re spicias: cogites:quid iniuriarum:& calamitatis sit passus:in quanta orbi tate:defuncto Pio:uersetur:& quantum sit populis indulgendum in Presi des. Nouo exemplo traditur is iudicãdus. Ante hunc diem nulli unq̃ habi ti syndicatus de Gubernatoribus sunt:neq;.n.expedit regimini nostro me tu syndicatuum illos tepide agere. Multa statuum fert sæpe conditio:quæ re ipsa sunt iusta:ac necessaria:spetie autem aliter ab imperitis putãtur. Di scretio uerius:& melius iudicat illa:quam libri. Hanc discretionem soli no uerunt:qui presidatus aliquando gessere. Vbi uero Gubernatores redden dam sibi rationem esse de singulis sentient:& respondendum ante iudicẽ singulorum querelis uidebunt:manum in operando dexteram perdẽt:ac satis habentes placuisse populis creditis:de statu nostro parum erunt solli citi. Ita per leuem spetiem boni:fundamentum corruet bene regendi. Tibi sanctissimus pater Pius pileum dignitatis in Galliam misit:te ad Curiam uenientem honorifice accepit:præsentem in precio habuit: oppressum fal sis calumniis manu patris leuauit:nec ruere passus est tuam iusticiã. Lo quebatur mecum frequẽter de confratribus nostris. De te semper & bene sensit: & locutus est cum honore: compatiens per singula uexationibus: quas patiebaris in Galliis. Vno uerbo complectar. Virtutem tuã amabat: Talemq; te iudicabat:quales eẽ reliquos collegas tuos optabat. Pium est meminisse horum afflictis temporibus: ac propter eius memoriam:eos p tegere:qui ei olim cari fuerunt. Mortuus nunc:& tamen sensum de uiuenti bus habens:pietatẽ hanc a Cõstantiensi suo desyderat. Itaq; illã pr ĩpende mortuo:quã uiuẽti ĩpẽdere pp summã eius potestatẽ non potuisti. Grati aĩ est:non uiuẽtium mõ:sed defunctorum quoq; qui benemeriti sunt:seruire iu diciis. Hæc a te Pio nostro debentur. Sed & Papiensi filio numquid non de betur benignitas aliqua? Dilexi quoq; ego te:& adiuui:& colui:ac predica

ui:nec ullum in te deuotionis officium:q̃tum potui:passus sum praeterire. Hic quoq; nomẽ meum ualere aliquid debet. Ad me itaq; in iudicãdo Episcopo paululum respice:ac propter me in eum benignum animum indue. Respice & ad reliquos:quos Pius creauit:& qui tecum sedent ad consiliũ uniuersalis Ecclesiae. His non minus q̃ mihi cara erit omnis tua in Caietanum humanitas. Te illi mecum pariter rogant. Nostrum tamen nemo impunitatem exposcit: nemo omissionem iudicii petit. Hoc tantum contendimus omnes:ut non credas falsis criminibus. Testes qui sint diligenter attendas:& conscientias illorum nõ meliores ad testimonium credas:q̃ paulo ante ad cędem:rapinamq; fuerint. Tum consyderes q̃ta propter statum Ecclesiae rectoribus liceant:& q̃ta illis sint indulgenda:quos & imperium Principis:& ipsa necessitas compellit saepe ad multa:a quibus abhorret uoluntas. Fac ut habituri tibi omnes gratias simus: & memorẽ te noscamus Pii nostri:& nostrum. Nobiscum es uicturus:concedente Domino:reliquũ uitae. Ita sufficiemus nos referre gratiam tibi:ut Fulginates:quos aliquãdo es dimissurus. Principia pręsidatuũ iucũda esse prouincialibus solent:omnibus arrident omnia. Anno uertente non solum facietatem accipiunt:sed in benefactis quoq; fastidiunt. Odisse incipiunt:ac benefacior; immemores:maledictis aperte exagitant. Sapientissimus pater Cardinalis Firmanus:qui. vii. legationibus naturas hominum erat expertus:dicere solebat amicis:cũ prorogationem officii in annum uenientem petebant: Hactenus assecuti cõmendationem:& gratiam:quaeritis nunc confusionem:& odium. In longa administratione rarus apud hos est exitus bonus. Si Episcopus Caietanus praesidatum unius anni tantum gessisset(ut aliquando consului)erat in cęlo. Quia perseuerauit triennium:sortitus est fortunam:quam uides. Cicero quoq; uir ciuilis:& sapiens:in oratione pro L. Flacco sortem totam regendi sic exclamando pronunciat. O miseras conditiones administrandaȝ prouinciarum:& ciuitatum:in quibus diligẽtia plena simultatum est: negligentia uituperationum. Vbi seueritas periculosa est:liberalitas ingrata. Sermo insidiosus:assentatio pernitiosa. Frons omnium familiaris. Multorum animus iratus:iracundię inuitae: blanditię apertę. Venientes pręsides expectant:deserunt abeuntes. Ad nos uero Reuerendissime pater:semper gratus redibis:semper manẽs:in honore habeberis. Eundemq; ultimis annis animum nostrum inuenies:quem primis sensisti. Bonitati:integritati:& clemẽtiae tuae praesulem Caietanum rursum cõmendo. Est uir humanus & doctus:& qui a te amari sit dignus. Quod autem tua Dignatio eorum:quos cõmendaui habituram se dicat in tem pore rationem:gratias ago:& ut ita habeat menti plurimum deprecor. Pro nullo intercessi:cum quo nõ

sit mihi meritorũ arcta coniũctio. Abstinebo ab eorum cõmendationibus semper: quos uel non satis agnoscam: uel parum probauero. Nicolaũ tuũ: qui mihi admodum placuit: interogaui de te diligẽter. Omnia retulit: quæ audire de legatiõe optabã. Gratulor tibi: q̃d homo externus: mores nostros non usq̃quaq̃ expertus: ita grate in prouincia regas. Bona mens: & docile ingeniũ: in omnibus se cum laude accõmodat. Placeat Deo: ut hęc usq̃ in finem: tuo iudicio: & amicorum respondeant: sicut certe confido. Dixit se ad Pontificem missum: & si audiri sine difficultate non posset: uenturum ad me: ut intercessione mea audiretur. Obtuli omnibus horis: etiam noctu: cum sibi placeret: iturum me ad Pontificem: & procuraturum nõ intromissionem solum: sed cuncta quę grata tibi agnoscerem. Non rediit ultra: nec eum amplius uidi. Itaq̃ si nihil egi pro te: hanc scito causam fuisse: q̃d nesciui in quo esset pręstandum obsequium. Tu Reuerendissime Pater tuam ualitudinem cum diligentia cura. Cum prouincialibus cautissime ambula: & Papieñ. filium ama: ut soles. Romę die. xv. Martii. M. cccclxv.

G. Lollio.

CRedo sic esse: ut dicis: Penellã Ildebrandini una opera consobrinam & pellicẽ: operatam ueneno interitum Ludouici: q ut ęgerrime incestum patris ferebat: sic minus illum tacebat. Hoc iudicatum est Romę: hoc gentiles sui Vrsini: cum ad uerum locuntur: hoc nõ diffitẽtur. Ex iis unus ingenue addidit: ammonitum dudum Ildebrandinũ periculi huius fuisse. Gentiles quoq̃: & affinis idem putat: & prædicat. Vetus hæc industria est ad tollenda impedimenta scęlesti concubitus. Sic iniurias suas libido muliebris ulciscitur. Legisti historias. Ex antiquitate talia multa potes repetere: & ex nostratibus audisti complura. Scitum est illud satyricum. Nemo magis gaudet uindicta: q̃ fęmina. Tẽpore scęlus impiũ detegetur. In Euangelio Dominus. Nihil ocultum: quod nõ reueletur. Serui ut taceant: iumenta loquentur: & canis: & postes: & marmora. Interim nec omissum quicq̃ est ad purgandum obiectum Senensibus crimen: nec omittetur. Dixi de hac re multa multis i locis: nec desinã dicere: q̃diu opus cognouero. Orator: qui ad excusandum uenit: nondum Pontificẽ adiit: nec me quoq̃. In causa fuit Federici Aragonensis aduentus: cuius honoribus sunt dati ii dies. Persoluentur omnia ueritati: & patriæ. Scripsi ultimis litteris propter domum tuam: quæ petita a Pontifice fuerat: huc statim redires. Refrixit cupiditas: & q̃tum uideo de alia cogitat. Ideo si uenire est graue: paschalia cum uxore: & liberis ęquo aĩo agito. Vigilabo: ut debeo: pro tuis omnibus rebus. Vale. Romæ die. xxvii. Martii. M. cccc. lxv.

Archiepiscopo Sypontino.

96

97 Excusationem taciturnitatis tuę in eam partem accipio: quā scri
bis:& uis.Neq;.n.aliter opinari de eo possum : cui idē sit pater:
q mihi:& fraternę charitatis multa in me extēt merita.Pro Vas
sanensibus tuæ Dignationi habeo gratias.In clientelā se meam dederunt:
acceptam iam dudum a Pio;cum ī Cardinalatu ageret.Patrono uti se aiūt
solitos:qui ædes:quas teneo inhabitet.Propterea impensius eos tibi cōmē
daui:& gratissima est tua in eos humanitas.Oro q̄tum per honorem pręsi
datus licebit:eos tuearis:& in eis demerendis ad me:nō ad illos respicias.
Quæ Niceno de litteris dixi:testor beniuolentiā nostram:sine stomacho:
atq; ulla offensione animi dixi:magis te pungere ad meum desyderiū quæ
rens:q̄ accusare.Nec Vassanēses questi mecum sunt quicq̄:nescio quis hic
Romæ curans eorum negotia:id retulit:& mentitus est:ut uideo.Deus lin
guam illam maledicam sanet:uel perdat.Non expostulassem quicq̄ de te:
ubi noceri tibi putassem.Cum cōmuni patre:& magistro dici omnia sine
piculo posse credidi.De me anxius quæso ne sis.Amo te carissime Pręsul.
Tribuo ingenio:& litteris tuis summa omnia.Memor quoq; sum operum
tuorum:& suffragii tui ad Cardinalatum meum etiam ex Germania usq;.
Nam quod de domestico illo meo innuis:& rogas:ut non permittam tuā
ab eo innocentiam lacerari:iterum testor Sypontine:hac lege ab initio do
mi a me acceptum:ut nil de te:nil de patre nostro sinistrum loqueretur.Edi
xi aperte doliturum id mihi intime : nec placituram suam cōmunicatiōem:
ubi nō coleret:reuereretur q; :quos ego obseruarē.Vsq; in pręsentem nil au
dio illū obloquutum.Tua Dignatio:si quid diuersum accepit significet mi
hi.Ostendam non placere detractorem domesticum.Vt scias amplius:no
lui prius illum admittere:q̄ assentiret pater:& cum grauari ab initio uide
retur:bono animo dixi esset:quia uagans tunc huc atq; illuc:& fortasse la
mentans:ubi mecum esset lamentari desineret.In hoc uerbo acquieuit. Si
credis me pluris illū q̄ Nicenum:& q̄ te æstimare:erras uehementer.Meo
Niceno:meo Sypōtino:nil mihi carius:atq; æstimabilius.Nostri quoq; de
te iudicii iudicia quędam:sedente Pio potuisti intelligere.Omnia nō potui
ut uolui.Quod potui:certe uolui.Beneuale. Romæ.

Franciscus Castilionus Sacerdos Florentinus.Cardinali Papieñ.

98 PRotulit:ut nosti:Reuerendissime Pr̄ diuersis ętatibus ęgregios
Hispāia uiros:quorum alii studiis litterarum:multaq; facūdia:
alii uehementi in nostra religione spiritu : singulariq; pietate cla
ruerunt.Quid habet Ecclesia melius:q̄ Laurentii martyrium?Edidit ipsa
quoq; fœlici fecunda partu his nouissimis temporibus magnum sane uirū
Vincētium.Cuius cum nuper ęgregie facta nullo digesta ordine perlegis

sem. Vt.n. diuersi ab Ecclesia uocati ex Hispania testes aduenerũt: sic spar
sim disposita in ꝓcessibus curiæ repperi. Decreui illa: q̄te dudum a me ĩ re
simili fieri postulasti: ut suum narrationis ordinẽ sortiantur: q̄ breuissima li
cebit oratione ꝑstringere. Cumq; nil habeat pręclarius historia: q̄ ueritatẽ
rei gestę: quę uis eius: & quedã uelut aĩa dici põt: existimaui hanc breuẽ de
hoc uiro enarrationẽ tũ ex rerum gestarum magnitudine: tũ uel ex ipsa certissi
ma ueritatis assertione: lectori: si se ipsum q̄cquid possit fides nr̃a metiri uo
luerit: fore nõ ĩgratã. Quid.n. certius habere possumus: q̄ qd apud ecclesiã
Ro. quod apud Summũ Pont. Callistum Tertium: nostris ut plane nosti:
tẽporibus multorum grauissimorum uirorum testimonio ẽ approbatũ? Nõnihil
ẽt me mouit ea pietatis ratio: quam illi religionis ordini debeo: q magnorum
uirorum ꝓpagatione admodũ clarus effectus: ĩ Sanctissimo nuper Archiep̃o
nr̃o Antonio illustris apparuit. Noĩa ãt locorum ac ꝓuinciarum: ut uulgo nr̃is
tẽporibus appellant: sicut plurimũ posui: quo facile lectori ĩ offenso pede
ꝑcurrendę narratiõis facultas prębeat. Lege igit̃ hęc nr̃a: q̄ haud nimiũ ac
curate. Sed q̄ nobis ludimus cõmentaria: & qd de illis sentias: rescribe: ut in
telligamus qd in posterum nobis hoc scribẽdi genus ꝓsequẽdũ cẽseas. Vale.

B. Cardinali Niceno.

Abiisti pater incõpellato filio. Voluissem tecũ loq ante discessum:
offerre quæ poterã: hortari ad curam lauandi. Persoluere deniq;
quod Dño debet seruus. Haec si momenti tibi sint parui: mihi
tñ erant cõsolationi nõ paruę. quod non potui pręsens: ago absens. Nicene
pater fortunet tibi Deus lauationẽ tuam: cõcedat ut ad nos redeas ualens:
ut calculus: quo male torqueris ĩ puluerem eat. sic deniq; resurgas: ut optat
Papiẽsis tuus. Porro hic sum. Si qd ex me eẽ tibi gratũ potest: tuũ est totũ.
Laborare non desinam ꝑ mandatis patris. Manda: & ĩpone quod uis. Nil
graue erit onus a te cupienti. Ridebis hominẽ nihil potentẽ: offerre tanq̄ si
posset. Rideo & ego: quod offero. Sed tñ si impetrãdo nõ possũ: cõmemo
rando tuis intercessoribus: pręsertim Abbati: aliquid potero. quod certe ne
negligas. Scis.n. q̄ta eẽ soleat de absentibus obliuio. Pro mortuis apud nos
sunt Beneuale: & cũ potes manus tua me consoletur. Sypõtino nr̃o: quẽ de
Vasanẽsibus pupugisti: quæso has: quæ cũ tuis erunt iubeas reddi. Romę.

Abbatẽ dicebant p iocũ Cardinalem S. Angeli. Hispanum.

Donato Acciaiolo.

Licet Falco noster reuersus nõdũ ad nos sit: tñ habens oportunita
tem Chrysi ad uos redeũtis: respondendũ duxi litteris tuis: in q
bus plus ope adhiberę aliquãdo uellẽ a te: ne bñ sciens scriberet:
& negligentius scribens: operã tu perdas: & ego minus q̄ uellẽ: lætarer. Si
imperiose loquor: ex ueteri magisterio hoc ĩperiũ est. Pro cõmentariis beati
Thomæ egi tibi nuꝑ gr̃as ꝑ litteras a secretario scriptas. Ago tibi nũc ꝑ p̄

sentes dictatas a me: ut magis intelligas q̃ fuerit is labor acceptus. Pecuniã curaui p Mensarios solui: & solutã tibi iam arbitror. De reliquis eius libris non est quod amplius quęras: pręter spem meam omnes hic sunt inuenti. De tractatibus Senecę: non dedi mandata circũscripta: quæ retulit Falco. Si.n. unum omnium uolumen haberi non poterat: non ppterea diuersa uolumina non quęri uolebam. Verum quia unum tantum uideram aliquando: ammonui unum quęreret: si esset alicubi: sed hoc nõ multum attendo. Ex uno.n. an ex pluribus uoluminibus eiusdẽ scriptoris paretur doctrina: nihil refert intendenti doctrinę: non pompæ. Cõmoditas tamen in uno uolumine maior: non ad discendum: sed ad tractandum. quomodocũq; ergo est illa inuenire: dummodo emendati codices sint: & scripturæ apertę: uide ut habeam. Precium pro uitis Plutarchi: q̃q̃ grande est: inopem Cardinalẽ nõ terret. Terrent magis traductiones ipsæ: ne barbarę sint: & cõfusę. Eiusdem uitę diuersos aliquando uidi traductores: alium alio uel minus malũ: uel meliorẽ. Antonius Tudertinus: quem nosti: ita inepte plures traduxit: ut nullas legerẽ præstet q̃ illas. Similes huic nominare alios possum. Ex bonis grecis (ut est apud comicũ) fecerunt latinas nõ bonas. Leonardi Aretini placent. Francisci Barbari etiam placent. Tuæ licet duę: summe probantur a me. Itaq; uoluminibus accitis i quibus παράλληλα. uiginti quattuor contineri significas: inspice titulos singulaꝵ: & traductores simul cũ precio certo mitte ad me: ut sciam quid inde agendum. De uiris illustribus nullũ a me Falco mandatum accepit. Maioribus mandatis intentus: non bene affixit cordi minora amici. Dixi de remediis utriusq; fortunæ Francisci Petrarcę: non de uiris illustribus. Opus meo iudicio plenum ingenii: & frugis etiam bonæ. De hoc quoq; curam assume: & uale. Non est necesse testumonium facias diligentiæ illius in curanda re: p qua missus est ad uos. Expertus hominẽ annis ppe.xv.sum. Nihil eo solertius: nihil dextrius mihi ad omnia etiam difficilia ingeniosius. Lingua quãtum ualeat isthic potuistis sentire. Animo quidem meo nihil habet Curia nostra: cum undiq; circumspicio: illo iuuene lætius. Põtifex quoq; uim eius intelligẽs: delegit idustriã suã ad opus cordi intimo hærens. quod tñ operosum ualde a se æstimatũ: uos modestia uestra: ut filii lucis: ñ tenebraꝵ: leue fecistis. Retineto tibi beniuolẽtiam eius: ipsumq; assiduo cole. Ex iis est quem uaticinio meo in magnum uiꝵ euasurum prenunciẽm. Beneuale. Romę. iiii. Maii. M. cccc. lxv.

Abbatẽ dicebant Cardinalem S. Angeli p Iocum: ut etiã Ianni Cardilem Rothomagẽ.

Cardinali Niceno.

St Reuerẽdissime pr̃ quod nõ tãtũ debeam dolere tacito tuo discessu: credebã me ex omnibus tuis neglectũ eẽ. Ecce pater Abbas ĩprimis neglectus ẽ: quẽ negligi non oportebat. quod ergo

in tanto patrę est prætermissum:inopi filio molestũ esse non debet:in se prę
termissum uideri. Vt.n.ambo⁊ est longe dispar conditio:ita q̃minimã esse
tristiciam meã conuenit. Excusaui tuũ:quoad potui:sine benedictione di-
scessum : ac quantum dolerem adiunxi. Admonui quoq; mysteriũ notaret
uerbi huius scilicet:doleo uere.ss.quando ego illud interpretari nõ possem.
Nihil deniq; prætermisi co⁊:quę imperasti.Elicere responsum ullũ non po
tui : ore tantũ compresso:& uultu eleuato:ut solet:pręclara quædã uideba
tur concipere:quæ ad te esset scripturus.Pridie tñ eius diei :cũ misissem ad
eum litteras tuas:codicellos misit ad me:quo⁊ tuę Dignationi mitto exem
plũ:plus illis:q̃ uerbo de utroq; nost⁊ locutus. Videbis extare Socratẽ tem
poris nostri ridentem studia hominum:& exagitantem:quę ipse non ꝓbet.
Credo litteras eius accipies:codicellis non multũ absimiles . Diuerso sensu
Reuerendissime Pater uerba mea es interpretatus:atq; ego scripserim illa.
Cum dixi optasse me ante discessum uisere tuam Dignationem : & hortari
ad curam lauandi : non hæc sensi:uoluisse me modum lauandi tibi præscri
bere : cuius sum penitus nescius:sed ea tãtum referre:quæ charitas nostra:
& collegii societas habet cõmunia. Videlicet Nicene pater:utere sapientia
tua:Medicos audi : animum gere uacuum curis:urbana negocia obliuioni
da penitus.Illa te ante tempus nõ reuocent.Post lauationem qui esse Viter
bii aut ubi esse iucundius potes:& similia iis:quæ etsi notiora essent tibi:q̃
mihi:rememorare tamen in desyderio erat.Itaq; cohortem Medicorum:ad
quo⁊ me cõmentarios mittis:conuerte ad Valerium nostrum.Mecum eẽ
non possunt:nonsolũ propter ingenii inopiam:sed quia tu ante lauandi fi-
nem fecisses:q̃ ego pręcepta colligẽdi:quę imperas.Opinio refectionis cre
brę ex Cornelio sumpta:mihi tecum pariter placet : non eã ob causam mo
do:ne ex longo interuallo languescat stomacus :sed magis:ut frequenter re
fecti:frequẽter hilares simus.Gallia tota probat hoc:item & Germania to
ta:in qua diu uersatus celebrari sine libris sententiã hanc cognouisti . Ideo
autem breues:& macilenti:& semper tristes sumus:quia tot horas in die ie
iuni locum interim continuis curis damus.Illi uero & grandes & pleni:&
bonis omnibus læti:quia de sola Celsi sentẽtia solliciti sunt.Ludẽs præterea
ut soles : multum me posse hic scribis:& te nihil.Id ego Nicene pater q̃tũ
hic possum:ut sileam cætera:Chrysogonianę ædes sint tibi iditio.In his in
staurandis Pii mei:& tuum beneficium cõseruare non potui.Incalui(ut ui
disti)sudaui:& nihil prętermisi.Oĩa uero mouẽs:uix tollere dimidiũ expe
ctati eualui.Est dñe mi:qd antea scripsi:admonẽdo Abbati sufficio : ad cæ
tera sũ minister iutilis. Vos magni uiri & celsi:q pręsidetis collegio:& primi
sniam dicitis:grãm oẽm tulistis:q̃ alioqn ipertiẽda erat nobis plebeis:& ul

timis.Sypõtinus prę̃ful abũde filio satisfecit.Plus pene cliẽtulis meis uassanensibus p̃stitit:q̃ ego expeterẽ.Aegi sibi noĩe meo gratias:ac beniuolẽtię suæ debitorẽ me statui.Charitatem antiquam:& memoriã nostrę coniunctionis retinere illũ intelligo.Faxit omnipotens Deus:ut remitiri sibi beneficiũ possim.Risi inscriptionẽ litterarum̃ mearum̃: a te:& Sypõtino admõitus. Tuæ illi:illius tibi:erant a tergo inscriptæ.Errore secretarii factũ idest : nõ ulla industria.Euenit aliquando ut epistolis obsignatis:p incuriã eo modo erremus.Nihil tñ uel tuę:uel illius cõtinebant:q̃ nõ cupiã abutroq; inspectũ.Res nostrę urbanæ eo in statu sunt:quo eas abiens dimisisti.Duo tantũmodo:atq; ea exigua:causam loquẽdi Curiæ ociosæ hiis diebus dederũt: Fuga Fratrum Scarãporum:qui retracti ex itinere sunt : & Iacobi Prolomei infœlix conatus:q & ipse omnibus ad fugã cõparatis:indicio Ianitoris detectus est:parũ animi ad exequendũ condictũ habentis.Molẽ Adriani eripere custodi non uoluit:ut uulgatũ est a nonnullis.Solam libertatem suam in opinione diuturni carceris studuit operari.In hos nihil adhuc decretum est durius.Tantũmodo arctius asseruari sunt iussi.Pontifex ualet. Fratres tui etiã ualent.Cardinalis Sanctę Priscæ ad titulũ sancti Laurẽtii in Damaso est translatus.Aeger & uix animã trahens:duos potẽtes:& gratiosos ĩ petitiõe hac uicit.Auditi nudius tertius sunt Oratores Hispãi:obedientiã ꝓmore obtulerũt.Ea nullas cõdictiões:petitiões ue habuit.Hortati tantũ Pontificẽ sunt:ad cõtinuandã fidei causam.Præsul Legionẽsis:quẽ nosti:uerba fecit.Beneuale dignissime pater:& de successu ualitudinis tuæ dignare aliquid filio scribere.Rome.viii.Maii.M.cccc lxv.

Detalleuus. Cesenas hic fuit:non Volaterranus.

Legionẽsis: q postea fuit Conceñ : & Cardinalis.

Archiepiscopo Sypontino.

102

Nouus erat in familia Papiensi Detalleuus Cesenas postpaulo obiit.

Egligentia secretarii : & nouitas officii huius errorem fecerunt: quẽ in inscriptionibus litterarum̃ fuisse significas . Nihil affectatũ hic est : nihil de industria erratũ.Fortuita omnis ea transpositio fuit.Increpui illũ uehemẽter:& inscitiæ suæ epistolã tuam testem ostendi. Erit posthac accuratior:neq; anteq̃ ĩscribat:signabit.quæ ego ad te scripsi oĩa uero animo scripta eẽ existima.Os meũ cũ mente cõcordat.Amemus nos inter nos:ut antea ęgimus:nec diligendi:& ꝓmerendi oportunitatem ullã prętermittamus.Futurum̃ spero:Deo ita uolẽte:ut mutua nostra officia ambos pariter cõsolẽt.Vassanẽses meos tuę Dignatiõi ãplius ñ cõmẽdo: qa oĩ bñignitate eos ꝓsequeris.Tuis faues:cũ meis faues.nullos eteñi.meos uolo:q pariter tui ñ sint.Detractorẽ domesticũ:quẽ aptius indicasti:ita corripui:ut mecũ se ñ futurũ ĩtelligeret:si uel qd minimũ fuerit posthac oblocutus.De qbus ego sẽtio bñ:& honorifice prędico:male sentiri a meis:& dici pati nõ possũ.Bono animo sis amantissime frater.Nihil hinc tibi post

hac est suspicandum.Beneuale:& communi patri nostro Niccio me commenda.Romæ Die viii Maii.M.cccc lxv.

G.Lollio.

Culeo uerbo℞ tuo℞ excitasti hominem dormientem: & immemorem quoq; charitatis acceptæ: memorem fecisti libertate epistolę.Frigebat antea totus:& tardabat: & curam nullam uidebatur desyderii cõmunis suscipere.Ad primam lectionẽ incaluit: multa factu℞ se repromittens.Iussit chyrographũ locationis ad se statim afferri: deleturus inde:quæ tibi non placent.Ad me quoq; epistolam inspiciendã transmisit.Coram postmodũ multa excusauit.Pręceptorẽ sancti Spiritus suæ nimiũ sententię esse:parũ sibi: q̃q̃ amico:hac in re credere.Scire Deũ nihil a se pretermissum:in quo facere satis posset:& quędam huiusmodi:quę ego ad stimulos geminãdos:respõdi pa℞ credi.Pollicitus est tandẽ factu℞ quæ uoles:& mollitu℞ omni arte duriciẽ recusãtis.Iudicio meo ita locutus est:ut facile credam fructum:q mitibus nõ fuit:durioribus lr̃is tuis futu℞. Excusaui post hac recusationem:quã facis petitionis suæ implendę:docens quo in loco tuæ res sint:& quãta industria tibi inter tuos uiuendũ.Lõgior de iis sermo fuit:Ille tamen exitus:agnosci a se tuam necessitatem:& tibi ignoscere:si ut Romæ solebas:Senæ quoq; mãdatũ eius nõ imples.In hoc itaq; quieto animo sis:quoniã desyderio tuo abũde est satisfactũ.Quę prędicari isthic a nostro Thomasio de me memoras maius:habẽt testimoniũ sui in me animi:q̃ mei in eum beneficii.Retributionẽ gratię:gratiã putat. Satisfacere illi forsitan potui:mihi uero sentienti onus beneficio℞ Pii:& Senensiũ:nõ satisfeci.Deo tamen teste:conor in talibus semp quæ possum:& cũ nõ possum q̃tum sat est:mirifice tristor.Gratias tamen Deo agens:q̄ si potestate gratiæ me priuat:gratificãdi mente:nõ priuat.Rationẽ uitæ:quã cœpisse te scribis:laudo uehemẽter.quamdiu eam tenebis:sine mœrore uiues:& ãxietate.Implicari negotiis:& studio plebeię laudis:nũc clipeo:nũc gladio armatũ stare in acie:pessundant corpus:& animã. Vita nostra mi Lolli uapori cõsimilis est:desitura cito.Sapientis est:cũ patriæ impẽderis: quod debes:reliquũ tibi seruare.Vide tñ ne ut incautis nautis accider̃ solet: æstus aliqs te nõ sentientẽ ex portu in altũ arripiat.Nauigandũ.n.tunc ẽet inuito.Pro tuis i matrẽ:& Christophorũ officiis gratias habeo.Illa te alte℞ filiũ:Ille alte℞ patruũ habet.Ambos fidei tuę cõmendo.Franciscæ cõiugi salutem meo nomine dices.Deus ei præsentem lauationem:& liberos oẽs: & totam domum una tecum fortunet.Pium quoq; filium ex:me osculo: si potes:excipito.Beneuale.Romæ Die viii Maii.M.cccc lxv.

Donatus Acciaiolus Cardinali Papiensi.

104

Mirari nõ debet Reuerẽdissima Dominatio Tua:si epistolæ:quas a me nuper accepit:minus tibi ornatæ:minusq; elegantes uidentur:q̃ aliis temporibus uideri solitæ sint aliẹ scriptiões meæ.Ego n.cum ex tuis litteris percepissem te ad sacraꝝ litteraꝝ studia toto animo esse conuersum:iamq; cõmentariis Beati Thomæ assiduam operam dare: facile mihi persuasi Dominationem tuam:posthabita uerboꝝ copia:elegãtiaq; neglecta:rerum solum rationem habere:eaꝝ cognitionem expetere: maiora intueri:minora negligere.Hac igitur opinione imbutus:negligentius familiariusq; fortasse:q̃ decuit: anteactis diebus meas litteras scripsi. Scio tamen me non omnino mei:nec eius facultatis esse oblitum: que me iam inde a pueritia sub ẹgregia doctrina tua:ingeniũq; meum:quodcunq; sit:uehementer exercuit.Scio.n.summi Philosophi sententia:non uirum fortem statim esse dicendum:qui aliquod ediderit forditudinis opus:sed eum: qui magno usu multo tempore sit habitum consecutus:itaq; affectus: ut obiecta sibi materie:facile possit:cum uelit:fortis uiri munus officiumq; prẹstare.Eadem ratione eum statuo esse disertum:nõ qui eleganter aliquando scribit:aut dicit:sed qui potest:cum uelit:satis acute:atq; dilucide:ex cõmuni quadam opinione hominum dicere.q; si interdum a sua dignitate:elegãtiaq; discesserit:ignoscendum errori esse uidetur:nõ culpæ:quia quandoq; bonus dormitat Homerus.& noluit hodie ager Roscius:aut crudior fuit. Illud aũt fatẽdũ est quod negari nõ põt:puerse scribere hoĩes:puerse scribẽdo facillime cõsequi.Quare hoc me admoneri:nõ solũ ẹquo aio patior:sed ẽt lætor:tibiq; monẽti ingẽtes gratias ago.De tribus uoluminibus Plutarchi ĩ quibus παραλληλα uiginti quatuor continentur:titulos sumpsi:ut mones:& traductores singulaꝝ notulãq; cõfeci:quã hiis litteris ĩclusam ad te mitto.Preciũ minus.lxxx.aureis esse nõ põt.Iãq; hoꝝ librorũ Dominus aĩo cõstituisse uidet̃:ut uel tria uolumia simul emãtur:uel nullũ.Ex tractatibus Senecẹ iã epistolas ĩuenimus:ꝑ q̃bus.xvi.aut saltẽ.xv.petunt̃ aurei. Has diligẽtius me uider̃ oportet.Alios itẽ:si fieri põt:repire tractatus:quẹrereq; p̃terea de remediis utriusq; fortunæ ẹgregiũ Petrarcæ opus:tibiq;:ut uideo uehementer acceptũ.Vale.Ego me tuæ Reuerendissimæ.D.etiam atq; etiam commendo.Florẽtiæ.xi.Maii.M.cccc.lxv.

Donato Acciaiolo.

105

Euersus ad te:uñ ꝑ negligẽtiã añ discesseras: epistolã tandẽ misisti:dignam ĩgenio tuo:& prioribus scriptis:& cõtinuo studio: quo scribẽdi laudẽ es cõsectatus.Sciebam esse tibi lautã hãc supellectilẽ:& mirabar nõ adhiberi:& celari cũ dãno:quod ꝓferri cũ fructu facile poterat.Semitã hãc orõnis tene ɔtinuo:ut recta ĩcedẽs maturius quo

tēdis puenias:neq; illud attēdas:q̄ ego litteris sacris itētus:minus iā orna
mēta uerboꝵ reqrā. Nā & ab adolescētia latie ibutus:barbare audiṙ nō pos
sum: At tu:si barbarus ego essem:erroris nostri imitator esse nō debes. Ad
doctoꝵ semp:non ad uulgi iudicium cōponi nos conuenit. Si cōmentarios
beati Thomæ parū disertos existimas:erras uehementer. Facundi in eo ge
nere sunt:& aperti:atq; in minutis disputationibus suū splendorē habētes.
Inter ecclesiasticos nostri temporis scriptores:multum hic se a sordibus uē
dicat. Bonos imitatur:& a ꝓbatis nunq̄ discedit. Nō sunt illi flāinę oratio
nis:quæ Ciceroni. Sed nec Aristoteli uis quoq; est ea:quam in Demosthe
ne legimus. Quisq; tamen in suo instituto probandus. Ideo uero minor in
hiis copia:q̄ a strepitu forensi alieni:erudire scholā:nō calefacere contentio
nem contendunt. Itaq; si Aquinati meo operā do:nō propterea eloquētes
dimitto. Referuntur hic multa ex Hieronymo:& Augustino. Ex Nazāze
no:& Chrysostomo:& ex cęteris:quos ꝓbauit antiquitas:ut nunq̄ a diser
tis:& grauibus sentētiis lectio cesset. Intelligo quid in Plutarchi uolumini
bus ęgeris. Grata est plurimū tua omnis in hiis diligētia. Legi nomina sin
guloꝵ:q uitas ab illo editas traduxerunt. Prętеr eum:quē scripsi:cōmendo
cęteros. Nr̄ tn̄ Guarinus:& q prior laborē hūc nouit: Iacobus Angeli i suis
traductiōibus duri:ac:si homini idocto ferre iudiciū licet:ēt paꝵ limati. Vi
de adhuc quęso:an abesse aliqd de p̄cio possit:& an codices sint emēdati:
& quę sit:ac q̄tū cōtinuata scriptura. Idē fieri de cęteris uolo:quos postula
ui. Dabis amico ueiā:si i hiis emēdis ē anxius:ac nimiū:quod placeat:q̄rit.
Tormētū ē in libros icidere:q uel corrupti sint:uel barbare scripti. Nullos
(inqt Seneca) habere codices pręstat q̄ inemēdatos. De oībus ad me rur
sum rescribito:& te labor non grauet. Vale. Die. xxv. Maii. M. cccc. lxv.

Laurentio de Guidetis.

EX litteris tuis auscultare te uideo monitis nostris: studiū etenī 106
cōtinuū ꝓbāt:& assiduā exercitationē igenii. Grauiter scribis:&
bonoꝵ uerboꝵ habes delectū. Si ꝑseueraueris:ut puto & cōsulo:
adiumenta erunt tibi unde semper domi:& foris ascendere ad honores pos
sis:& ad cōmoda uitæ. Dignitas patrię & splendor familiæ adiuuant mul
tum. Magis doctrina:& uirtus:quas ideo in adolescentia cole: ut fructum
feras uir:& senex. Bene operanti manus nostra nō deerit. Vale. Romæ die
xxv. Maii. M. cccc. lxv.

Archiepiscopo Sypontino.

QVęso te p amiciciā nostrā Sypontine ut ea uoluptas:quę cessan 107
ti a publicis:& a libris mihi est sūma:opera tua huc redeat. Cōsi
ciēda de iprouiso ē res. Si. n. gregarius ille q̄ri canē ꝑsenserit:uel

tias multas. Debitorem me tibi confiteor: & Deum precor ut non solum retribuat ipse pro me:sed te mihi patrem conseruet. Si uisere me non potuisti:tota hæc ē culpa negligentiæ meæ. Debebā ipse prior:quod tu sæpe tentasti:& domum tuam uenire:non meæ te expectare. Non feci:& peccaui:& ueniam precor errato. Ante tu Cardinalis:q̄ ego i sacris:& ante magnus:ac celebris:q̄ ego inciperē. Maiorē oīno reuereri fas erat, sed sequētibus officiis resarcire præteritā negligētiā satagā. Petis:ut benedicā tibi absēti:qn̄ p̄sēti nō potui. Benedicer̄ filius p̄ri nō debet. Peruersio eēt ordinis: atq; obseruātię.ætatis:& sapiētiæ:& meritoꝶ: est bn̄dicēdi religio:qbus tu oībus lōge es supior. Sed precor bn̄dicat tibi de cœlo Deus:& crescer̄ te faciat in omni opere bono:& confirmet consilium tuum: detq; ut secunda æstimatione omnium:bene gesta legatione ad nos redeas. Flagitas quoq; ut consulam: quid tibi inter prouinciales tuos putem tenendum. Vereor ne simplicitatem superioris epistolę ridens:subdideris per iocum particulā hanc: quasi ignarus:patri expertissimo:uiuendi præcepta porrexerim. Fateor: nimiū audax fui. Sed quid agas:ubi charitas imperiosa hoc uoluit? Suggerere tanto uiro quid agat:& ad prudentiam illum instruere: nil est aliud:q̄ adiuuare facibus solem:& ligna ꝓuerbio ueteri:portare in siluam. Recognosco ineptias meas:& culpę indulgentiam peto. Fides errauit: nō arrogantia. Quia pater de me benemeritus:in ignotam prouinciam ibat: & quia legationem nouam susceperat:& mores nostrorum non ita:ut suorum callebat:& euenire illi ad desyderiū omnia cupiebam:p̄sumpsi ostendere quid cauendum a nostratibus esset: non sapientiam ullam:sed plusculum nescio quid experimenti secutus. Verum Dignationi tuæ:quę etiam in ignotissimis docile ingenium habet:deliramentis huiusmodi opus non erat. Ideo si in hoc petitionem tuam non impleo: scito me non imperium fugere:sed occasionem de me ultra ridēdi. Habes tu multa:qbus sine ullo adiumento superare detractiones prouincialium possis. Et illud imprimis: q̄ iuste uiuis:& munde. sic autem uiuens:cōtemnere audenter linguam maledicentem potes:& cum Propheta concinere. Insurgentibus in me malignātibus audiet auris mea. Iustus ut palma florebit:& sicut Cedrus libani multiplicabitur. Ego a te peto Reuerēdissime pater:ut me ames:in tuisq; habeas:quia a me toto spiritu meo amaris. Nullę sordes:nulla iquinamēta auaritiæ cōiunxerūt me tibi. Sola uirtus tuū me fecit. Es doctus:es integer: & humanus:& qui digne sedeas ad consilium Romanæ ecclesiæ. His radicibus hęret nostra in te charitas:quibus manentibus:diligere nullo tēpore desinā. Commendo. D. Tuæ. Petrum Falconensem:& Ioannem Baptistā Interamnensem; quos ab initio profectionis tuæ:in prouinciam:impense

commendaui per litteras. Testatus utriq; sum me tibi carissimũ esse. Mentitũ me dicent nisi humanitas tua aliquo beneficio hoc præstet. Cognosce eos quæso: & pro Papiensi tuo utriq; begnignum te præbe. Vale. Romæ.

Cardinali Vrsino.

REdiit impresentiarum ad ecclesiam suam reuerendus pater Præsul Auximatum: curator familiæ meæ. Reditus sui causa sunt necessitates quædam domesticæ: & pestis: urbem perurgens. Habet in ciuitate nõnullos eius cõmodis parum amicos. Cõtra hos precor suffragium Dignationis tuæ subueniat: sicut in hanc diem subuenit. Mihi. n. præstabit: quod illi impendet. Contingere quoq; alia in prouincia possent: in quibus Legati auctoritas esset petenda. Cõmendo eum quoq; in hoc. Vir n. bonus est: & ingeniũ habet: & in multis utiliter mihi est obsecutus. Opera quoq; mea temporibus Pii Auximatem ecclesiam: competentibus multis: obtinuit. Diligo eũ propter antiquam eius in me charitatem: sed ppter nõnulla in se dilectionis officia: quibus coniuncti adinuicem sumus. Bonitas tua: quæ reliquias Pii nostri protexit: & me semper est consolata: ita dignabitur accipere hominem: ut ex hoc quoq; amplius se debitorẽ mihi intelligat. Ego uero q; alias testatus sum: ero semp cultor uerus: ac prædicator nõis tui. Cui me & meos oẽs cõmendo. Romæ Die. xii. Iunii. M. cccc. lxv.

G. Lollio.

LIteras Auinionensis nostri ad te mitto. Addidi & meas: ad Generalem tantum: ne isthuc scribens in suspitiõem uenirem ppter me: non propter te scribi. libens sua Dignatio eas concessit. Addidit ridens: Non tua: sed compatris causa: ci inseruio. Gratias agito sibi: eiusq; amorem tibi conserua. hominis est: nõ fortunę amicus. Ex omnibus mei ordinis fratribus: quibus obsecutus sum temporibus lætis: gratum in aduersis hunc repperi. Natura est bonus. Benefaciendi consuetudo naturæ beneficium auxit. Pestis hic quottidie nimium seuit. Iam totam ciuitatẽ apprehendit: nulli ætati: ac sexui parcens. Paraueram mihi Tyburtinum secessum: sed hunc quoq; locũ infecit: ppter uicinum comercium. Non habẽs: quo me cum familia uertã: Pientiam peto. Cum me illic esse intelliges: quę so affines meos: atq; amicos ãmoneas: ne ante. xx. diem uisum me ueniant. Tu quoq; id serua. Nollem: si quid infecti mecum apporto: in caros meos id deriuari. Purgatis corporibus ad uos pficiscar: reliquumq; æstatis agã uobiscum. Curato ne qs ędes Diui Martini mihi præripiat. & tu spatia fontium: quos ĩtra urbem uineamq; habes: purgari iam facito. Coenare his in locis nos crebro oportet. Bene uale: & matri aduẽtum meũ cõmunica. Romæ Die. xviii. Iunii. M. cccc. lxv.

Cardinali Constantien.

112 PRoſecutus ſum ſingulari beniuolentia Cardinalem ſanctę Suſa
næ:q̃diu uixit.Eadem illo defuncto.i ſuos eſt deriuata.Amo fa
miliam illam ex animo.Sunt fratres germani tres: nepotes cõ
plures.Omnes teſtimonii boni:& inter oppidanos ſuos non ultimi.Maior
natu Thomas equeſtris ordinis:impetratione mea arcis Tyburtinę eſt cu
ſtos:& in illa ciuitate ſũme diligitur.Saxoferratum nunc prouincię tuę eſt
factum.Poteſt multa auctoritas tua ad illorum æſtimationem: uel augen
dam:uel conſeruandam.Cõmendo eos bonitati:& clementiæ tuę.Cũ be
nefacies illis:benefacies generi Eccleſię dedito.His.n.fauctoribus deiecta
ex illo loco tyrannis: & reſtitutus uerus dominatus romano Præſuli eſt.
Adhæc reliquię ſunt confratris olim noſtri:atq; collegæ: quos magis ſub-
leuandos:& ꝓtegendos exiſtimo.Habent nõnullos inter oppidanos ſuos:
parum eis beniuolos:quos magis torquet inuidia:q̃ ulla iniuria.Cõtra hos
precor ope pręſidatus tui dignitatem ſuam retineant.Papienſi tuo indulge
bis:quidquid eorum cauſa efficies.Vt uero magis cõmendationem meam
ſciat tua Dignatio prouenire ab animo:hãc epiſtolam patri meo:& domi
no dictaui:ac ſcripſi.Cui me:& illos rurſum deuote cõmendo.Romæ Die
xix.Iunii.M.cccc.lxxx.

L.Cardinali Vrſino.

INdies magis peſtilẽtia Romæ augetur.Mora hic tuta nõ eſt. 113
Abierunt multi.Abire & ego inſtitui.Peto Pientiam: atq; ibi
ero uſq; ad exactũ Septembrem.Hęc ſcribo:ut ſciat tua Digna
tio ubi futurus ſum:& imperare:ſiquid uelit:pro arbitrio poſſit.Ego.n.ſum
atq; ero ſemper deditiſſimus tuæ Dignationi.Cui me commendo.Romæ
die.xix.Iunii.M.cccc.lxv.

Cardinali Conſtantien.

VOlo q̃diu uiuam cõſcius ſis omnium:quæ ago & tempto. nec 114
ignores ubi agat filius tuus.Peſtis ualida totam urbem inuaſit.
Quottidie cateruatim Curiales miſeri moriũtur.Non parcitur
ulli generi hominum.Quidam ex collegio noſtro iam abierunt:domeſtica
calamitate expulſi.Conſilium non eſt tentare fortunam: nec cum morbo
inſuperabili decertare.Vincit:non uincitur.Eo Pientiam:ubi:ut noſti:ędifi
cata eſt mihi domus:& ubi cælum ſalubre patet.Illic ſolutis aliis curis:le
gam:ſcribam:& cõtemplabor ueſtigia Pii noſtri:in quibus poſtremum in
ſtitit.Menſe Septembri reuertar ad urbem.Si quid tua Dignatio interim
ſuo Papiẽſi imperat:Pientiæ erit.Beneuale:& me cõmendatum habe.Ro
mæ Die.xix.Iunii.M.cccc.lxv.

Carolo Cremonensi.

115 Ost discessum tuum ab urbe:nullas ate litteras habui: nõ ex ci uitate Senensi.unde uel de matre saltem certior fieri debebam. Ego hic manẽs tui memoriam habui.Decessit ex peste Ioannes Cremensis:qui paucis diebus ante ad nos erat reuersus.Pręposituram eius tibi impetraui:nec sine labore: cum Aulicus qdam Põtificis:cuius depre catione illum in famulatum acceperam:eam cõpeteret.Signata est suppli catio: sed nescio q̃ utiliter.Ignorabantur hic tituli beneficiorũ quæ habes. Item annuus Præposituræ census:& an dispensatione ulla egeres:sine qui bus nõ recte impetrari cognoscis.Aestimata ea est aureorum cẽtum singu lis annis.uide de omnibus:& alicui da Romæ negotium:aquo catera con ficiantur.Scis q̃ sim ego ineptus ad talia.Iudicaui rem non futuram tibi in gratam:quia in diocesi tua est:& honorem dignitas habet.sit illi:& tibi col latio salutaris.Puto cum has acceperis:te iam futurum Papiæ.Negotia in iuncta cura ea fide:ac diligentia:qua esse me uideș in tuis.Intellexisti quod uelim:& quod natura mea:cõsuetudoq; fert.Ex hiis te ipsum rege:atq; in stitue.Idq; imprimis annitere:ne uituperetur ministeriũ nostrum:& ne cui offensio cum iniuria detur.Credo etiam Albricum Malletam Mediolanũ iam peruenisse:& attulisse Regias litteras:qbus incunda possessio sit Aui niõensis Cœnobii.Si tibi eas uoluerit tradere:satisfacito imprimis ꝑ omni bus quæ in Cancellaria Regia expendit.tum adde liberalitatẽ:quæ studio pręstito:& dignitati suæ conuenire uidebitur.Diligentia eius rem multi la boris explicatam:pacatamq; tradidit nobis:Illiq; per multum debemus. Pecuniam sumes a Terracinensi Episcopo:cui in fidem illius exoluẽdę has litteras monstra:chirographum meum habentes in calce.Vale:& te nobis conserua.Romæ die.xxviiii.Iunii.M.cccc.lxv.

Bauerio Physico.

116 I tibi acceptum est filium Ludouicum in domesticum famulatũ meum ascitum:acceptum mihi est hoc quoq; illum uoluisse.Est ea modestia:& bonitate adolescens:ut contingere hoc merito de beat.Paucis diebus disciplinam domus:& institutionem meam inspiciẽs: ita dexter est factus ad omnia:ut reliquum uitæ nil ęgisse aliud uideať.Lit teras porro habet non contẽnendas:& percunctationibus aliquando a me lacessitus:ita sensate semper:ac scienter respondit:ut ostẽdat paternis docu mentis dedisse se operam bonis.Diligo eum propterea carumq; inter cęte ros habeo.Accedit antiqua familiaritas nostra:tuaq; in me nõnulla patris officia: quibus deuinctus:eum qui ex te est:cogor complecti.Gratulor tibi pro filio tali:huncq; annorum tuorum leuamen:& cadentis senectutis sub

stentaculum deputo. Placeat Deo: qui illum concessit: concedere etiam: ut usq; ad supremum spiritum eo frui possis. Quod ad me attinet: q̃diu erit in familia nostra: cultu filii habebitur. Non deerit illi diligentia ad ualitudinẽ conseruandam: nec studium ad augendam uitæ integritatem: quæ tamen in eo nũc pręcipua est. Vices (ut uno uerbo absoluam) tuas subibo: quemadmodum poscis. Idq; agam ꝓ uiribus: ut traditum: & dedicatum nostro obsequio: te nõ pœniteat. Beneuale. Romæ Die. xxviiii. Iunii. M.cccc.lxv.

Bauerio Physico Bononieñ. 117

Filium Ludouicum remitto tibi: ut petis. Eius repetendi causa necessaria est. Pestis urbem tenet. Menses periculosi adueniunt. Iulius: Augustus: & September alibi graues: Romæ exitiosi. Materna pietas non potest quiescere: filio in discriminibus posito. Tu quoq; & si uir es: Patrẽ tamen te negare non potes. Vtriq; est consulendũ. etsi ergo Ludouicus erat mihi acceptus: suumq; obsequium diligentius esse non poterat: tamen salus eius: & parentum charitas: pręferri debet. Diligam illũ non minus absentẽ: q̃ pręsentem: curaboq; inter meos semper ascribi. Gratias ambobus pro contubernio paucorum mensium ago. Si non reportat Ludouicus diuitias: quæ mihi non sunt: animum tamẽ nostrum habet: refertq; secum. Deus te illi: atq; illũ tibi (ut optatis) conseruet. Beneuale. Romæ. Die. xv. Iulii. M.cccc.lxv.

Episcopo Aquilano Marchię Thesaurario. 118

Dilexi omni tempore Paternitatem uestram ꝓpter uirtutem suã: Temporibus quoq; necessariis iuui: ut potui. Per me non defuit aliquando: quin ad summos honores ascenderet. Condictio temporum: & causæ bellorum contrariæ: ademerũt mihi occasionem multam declarandi animi mei: & impedimento etiam Dignationi uestræ fuerunt: quo minus uti suo iudicio posset. Ego mihi persuasi semper: & persuadebo q̃ diu uiuemus: a Paternitate uestra me diligi: quia illã obseruo: & gratia uoluntatis sic officium exigit. Venit impræsentiarum in ꝓuinciã Iacobus frater consobrinus meus: a quo reddẽtur hę litteræ: ex omni carne mea mihi acceptus: ac carior omnibus: quę uiuens possideo. Domestico: ac longo experimento sensus eius omnes tractaui. Est a natura ipsa: & uoluntate integerrimus. Mores faciles habet: & cum bõitate certat industria. Rexit totã domum meam aliquando atq; in eo officio ita se mecum: & cum omni familia gessit: ut utriq; acceptissimum eẽt ministeriũ suum. Ratiocinator inter cætera bonus est: & sensatus: tam in sua re: q̃ aliena. Non dubito officiũ Resingnę: quod illi: a Pontifice impetraui: cum cõmendatione exercebit: quia adiumenta ex se habet præcipua: unde id agat: & a me quoq; adm̃oni

tus omnium eſt:quibus eſſe utilis fiſco poteſt. Precor Paternitatem ueſtrã pro noſtra amicicia:& pro omni retribuitione antiquæ beniuolentiæ meæ: illum paterne accipiat:& dictum officium præbeat:dirigatq; in omni ſemita bona:& ueniſſe ad ſe putet:non Iacobum conſobrinum meum:ſed nepotem ſuum Amicũ. Gratius accipere quicq̃ a Paternitate ueſtra nõ poſſum. Ego illi imperaui ut a ſuo præſcripto nunq̃ diſcedat:ſed Paternitatem ueſtram:tanq̃ alterum me:omnibus in rebus obſeruet. Volui etiam eum ab officio paruo incipere:ut in hoc ꝓbatus:maiora deinceps accipiat. Ego & ipſe ueſtri ſumus:nec contemnat Dignatio ueſtra noſtros affectus:quam beue ualere ſemper deſydero. Romæ Die.xxv.Iulii.M.cccc.lxv.

G. Lollio Picolomineo.

119 Ongratulatus Põtifici ſum de ꝓfligatis fratribus Anguillariis: & aperto ad urbem itinere: adieci quoq;:quæ de Cacho:& Hercule appoſite referebas. Grata fuit gratulatio tua:occaſionemq; multam prębuit de utilitate confecti negotii multa dicendi. Erat pręſens Triuiſinus præſul. Audiuntur cum uoluptate:quæ referuntur de rebus huiuſmodi. Et certe diligentię Pauli aſcribendus eſt omnis ſucceſſus:ita.n.oia inſtituit:ita p̃ alterius rei ſpeciem diſperſas copias ſtatim contraxit:ut ante illatum:& confectum bellum audiretur:q̃ ſuſpicari poſſet quid eſſet. Eugenius:Nicolaus:Caliſtus. Pius etiã noſter totis ſuis Pontificatibus hoc optauerunt: hoc iſte intra duodecimum diem primo anno Pręſulatus abſoluit. Sublata eſt indigniſſima ĩdignitas Romanorum Pontificum:& abominatio ſedis:& querela totius orbis. Tu quoq; nonnihil es aſſecutus:qui ad eorum euerſionem dudum intendens odium tyrannorum non mediocre contraxeras. Ire deinceps:ac redire:& cõmorari Romæ ſine metu:ac periculo poteris. Itaq; ut tu Pontifici:ita tibi ego cõgratulor. Si tẽpora indulgebũt: uoluntatem plurimam uideo liberandi hunc tractum Romanum metu latronum:& decutiẽdi iugum ſeruitutis antiquæ: quod annuat diuina benignitas. Sed hæc ſoli:& ĩ aurem:q; ad meas omnes reſcripſiſſe litteras te dicas:per mirũ mihi uidetur. Ampliuſq̃ triginta diebus nullas accepi:pręter has tantum:quibus impreſentiarum reſpondeo. Aut non ſcribis: aut negligenter litteras credis. Viatores:quibus illas credidiſſe affirmas: plaruniq; nec noſcuntur:nec noſcunt: atq; ita intermoriũtur officia. Scribe ergo & notis:ac fidelibus cõmitte epiſtolas. In emundis ędibus:neceſſarium mihi eſt ſuperſederi in aliquot menſes:ſaltem uſq; in Nouembrem. Itaq; uideto: ſi abſq; poſſeſſoris iactura:ſtare hęc dilatio poteſt. Nec uẽdi interim opto: nec illum omittere occaſionem rei ſuæ: ſi ſe alicunde offerret. Moderare toti rei:ut honeſtati conueniens iudicas. Percupio autem:ut ſicut animis:ita

& ędibus nos:& posteri nostri simus semper coniuncti. Beneuale:& de rebus uestris aliquãdo aliquid indica. Romę die.xxviii. Iulii. M.cccc.lxv.

Cardinali Senensi.

Abeo gratias. D. Tuæ pro binis litteris: quas ad me scripsit. Alteris hortatur ut ueniã ad uos:& particeps fiã uoluptatũ:qbus fruimini:alteris cõmendat Clerum Senensem:ac Pientinũ. Venissem iamdudum:ut ante discessum tuũ erã pollicitus:nisi causæ quędam necessarię Pontifici notæ me tenuissent. Hiis nũc absolutis:perendie Campagnanum secedã:atq; ibi septembrem totũ morabor:indulgẽs oblectationibus:quas loci conditio dabit. Si deerunt cætera:aucupia certe:& uenationes non deerunt:inquibus sum totus. Homini rusticanti nihil ad ualitudinem melius. Delitias Senẽses relinquo tibi hoc anno:& iis:qui sponsam Mediolanensem associant: sed sequenti non negligã. In re Cleri Senensis: ac Pientini:teste Deo:nihil omisi:quod ad adimplenda mãdata. D. tuę ptinere potuerit. Interposui nomen tuum:gratiam meã: solum natale Pii Pontificis. Duriora:q̃ credidi repperi omnia. Vnum hoc uerbũ habuit Paulus semper in ore:Pręferenda priuatis sunt publica. Quod hi cleri postulant sibi concedi:hoc requirunt aliæ ecclesię:in quibus Quęstores Apostolici exigunt. Aut omnibus est danda remissio:aut nulli. Cum contra multa cõtenderem:hic fuit exitus cõtentionum nostrarum:ut dixerit Paulus uelle se intelligere quam summam perficiat hoc reliquum decimæ:quod mandatũ est exigi:& a quo clericorum genere sit exigẽdum:ut iis intellectis statuere certius possit:quatenus exaudienda sit postulatio nostra. Si summa multa non erit:ut dixi:& debitores mendici:quorum nullus sit succus: gratiã fortasse inueniemus in oculis suis. Si minus:bibendus oĩno erit hic calix. Itaq; in hoc uno curam adhibeat Dignatio tua:ut documentis publicis cõtestata hęc mittantur ad Paulum:quæ quanto tenuiora ostendentur:tanto illũ ad gratiam facient liberaliorẽ. Rem Pientinam ideo impetrare nõ potui: q̧ testimonium scriptum proferre non ualui uoluntatis patris nostri defuncti. Assertioni tuæ:& meę credendum nõ putat:quod suspectos nos dicat. Neq; adduci potest:ut existimet pluris esse apud nos conscientias nostras: q̃ rem clericorum paucorum. Allegaui nouitatẽ ecclesiæ:atq; eius inopiã. Item taxam donatam primo Episcopo:nõ a sua Beatitudine tantum:sed a toto quoq; collegio: uerisimile docens eum qui sedem illam erexerat:qui dotauerat:qui taxam noluerat:qui extremam paupertatem clericorũ agnouerat:parsum uoluisse decimę primę. Pariter ut testimonio nostro:his argumentis putauit credendum. Ego ut utrobiq; aliqua interim respiratio eet: & nouis precibus locus:& colligi quoq; omnia possint:quibus Pii cõcessio

nem probare possimus: breue impetraui. Quo questori ipsi mandatur: ut mēsem integrum exactione abstineat. Id cum præsentibus mitto: & simul eius exemplum. Si quo scripto Pius remissionem suam cōcessit: hoc mittat Dignatio tua. Sine difficultate accipiemus: quod uolumus. Si minus id sit: colligat q̄ plures poterit testes: & pariter mittat. Etsi. n. in eādem suspicionem uenire omnes dicētur: nihilominus boni aliquid meo iudicio parient. Tua quoq; Dignatio nō grauetur Pontifici scribere: & idipsum testari: ac petere. Litterarum hic noster cupidus est: & amat rogari: & petēti q̄ intercedenti: mauult concedere. Suadeo quoq; pro meo in Paternitatem tuam officio: ut etiam sine causa litteras ei det aliquādo: & de se significet aliquid: & de his rebus: quas placituras suis sēsibus putet. Officia hæc debita a nobis Pontificibus sunt: & gratissima imprimis sunt Paulo: & persolui quotti die a reliquis uideo: qui uel longe absunt: uel prope. Id autem eo diligētius est a Dominatione tua agendum: q silentium eius propter multa: quæ accidere: nō negligentię sed uoluntati parum pacatę: posset ascribi. Suspicionum hæc tempora plenissima sunt: quibus serenitate frontis: & animi: obuiam ire: semper sapientis est habitum. Si peccatum meum hic est: fidei solitæ sit: nō arrogantiæ. Multum etenim diligo. Romæ nihil est noui: quod magnopere scribi expediat. Præsul Mediolanensis: in quem cumulata erāt Vicecamerariatus: & thesaureratus officia: iacet ex febre tertiana. est duplex: uexatura corpus: non adductura in periculum aliquod. Pestis urbem non deserit: nec remittere aliquid uidetur de solito. Acciti ad crastinū Consistorium sunt Cardinales: qui erant in proximo: Sancti Xysti de Lebreto. Vicecancellarius: ac Mantuanus. Vocationis causa ē nouus hic Hispanię motus. Destituerunt Regem Henricum. Fratrem eius Alphonsum posuerunt in solio. Scripsit hic nouus Rex Pontifici litteras. Narrat Regni calamitates: quas sub illo est passum. Diuturnam patientiam omnium procerū: ac Prelatorum surrexisse: illos tādem iustis iniuriis motos: ac Henricum adhibitis Regni cerimoniis: uno consensu priuasse: se elegisse. Maiorem porro Hispaniæ partem obedientiæ suæ adiunctam. Sperare intra dies nō multos cuncta ditionis suæ futura. Proinde orare Pontificem: ut auctoritate quoq; sedis Romanæ fortuna hæc sua addiuuetur: nec audiatur is: q Regno: & religioni christianæ pestifer omnium pene iudiciis sit cōdemnatus. Memorat unum in litteris: quod moleste me habet: & nulli cōmunicari peto: præterq̄ Lollio nostro. Omnia hæc uidelicet iudicata iamdudū Pio eē uentura: & suo nunc consilio facta. Pręber hęc res inter nostros occasionē multam de eo loquendi. Plures consuluisse ipsum existimant: aientes ad seditionem semper: & ad bella: & ad nouandas res animū eius spectasse. Pau

ci aliter credunt. Ego fortuna miser: animo felix: intrepide me pro patre sae pe obieci. Contendi falsissima esse quę hii criminantur: illius cōsilia semper amica pacis fuisse: pacem ubicunq; potuit inter christianos magnis suis in commodis per Legatos curasse: Bellum nullum suscepisse nisi coactum: nisi prouocatum saepius: nisi pro iusticia: nisi pro dignitate sedis Romanę. Atq; hoc argumento ea me confirmare adiunxi: qđ Deus: qui iustas causas non deserit uictoriam semper de iniqua gerentibus tribuit: & senem offen sum non passus est deseri. Qđ uero hic nouus Rex ex suo consilio factum affirmet: id ad tegendam turpitudinem causae adduci: ut quod ex ꝓposito laudare non possunt: ex iudicio sedis extollant: Facile cuiusuis esse: & tutū loq; de mortuo: qui respondere nō possit: & mendacium iniquū conuincere. Eo quoq; me ardor defensionis aliquando prouexit: ut dicerem nationem mendacissimam esse: semper armatam ad falsas calumnias: semper sic ab omnibus habitam. Nec esse illi etiam interposita religione iuramenti: cre dendum: posse me autem proferre indicia multa amoris Pii erga Henricū: quibus constet: nil tale in eum consultum: Honores impensos frequenter Apostolicae Sedi in publicis eius causis: Grandia pecuniaria subsidia ex illo regno permissa: Constantiam animi in non audiendis turbulentis consiliis Ludouici Regis Gallorum: In quibus admiscere illum contra Pium tenta uit: equestrem dignitatē: & diplomata honorifica ab Hispania usq; trans missa duobus sororis filiis: & complura huiusmodi: quae ad mentem uene runt: & secundo fauore audita sunt ab iis: qui Pii memoriam colunt. Procu ratores Henrici: qbus Cardinalis sancti Angeli enixissime fauet: sibi non desunt. Ostendunt sceleratā illoꝝ rebellionē: Fidē apertissime uiolatā. Pre cantur nō dari quicq̄ Alfonso cōtra dominū suū: quem tot annos Romana Sedes honorauit ut regem: & dignitatis suae habuit assertorem. Declarari quoq; per litteras petunt: Nec consuluisse Romanum Pontificem: nec con sensisse: ut talia fierent: religioni: & iusticiae omni exparte cōtraria. Ad haec ergo disceptanda conuenturi cras in cōsistorium sumus: & ad statuendum quid hiis: atq; illis concedi concedi conueniat. Dimissis patribus eodem ue stigio secedam quo dixi. Haec paulo latius significāda putaui: q, & magni momenti sunt: & patrem nostrum Pium contingunt. Longitudini litteraꝝ det ueniam. D. Tua: Cui me: matremq; meam: & fratris filios: deuote com mendo. Romae.

G. Cardinali Rothomagēn.

Escio ut ualeat Romę. D. Tua post meum discessum: ego Cāpa gnani ualeo bñ. Habito cōmode. Fruor uoluptatibus: quas loci cōdictio dat. Aer purgatissimus ē: gelidę aquę: Panis nō malus:

Vina mellonibus congrua. Mellones autem omnium optimi: ex uno acervo emi clausis oculis possunt. In nullo est falli. Hęc Domina loci humanitate assidua utens: nulla re egere me patitur. Dedit imperium oppidi: & ex pręscripto meo agi uult omnia. Non admittitur: non eiicitur: nisi quē uult Papiensis. Exeo mane ad colles uicinos. Comitatur semper aura suauis. Inuenio creberrimos fontes: loca ramis: ac fructetis opaca. Nihil non lætum: non ridens est obuium oculis. Cōsisto aliquando: & uoco Dominationem tuam absentem: non inuidens ędibus tuis: quarum pulchritudinem hæc agri pulchritudo longe exuperat. Colite nūc urbē ut uultis: & contemplamini nebulas matutinas: & odorate fimum ad flumen incensum: & ite ad Pontificem: & haurite puluerem a pręcedenti comitatu excitatum: & expectate horas continuas anteq̄ audiamini: & redite domum ad horam noctis secundam: & audite dies totos molestas adeuntium uos petitiones: & contristamini corde cum non impetratis quod uultis: & urimini animo: cū ex consiliis uestris non se Pontifex regit: & perferte anxietates innumeras: quas urbana cura apportat. Ego hiis omnibus uacuus: mihi ipsi cum lætitia uiuo: spacians: legens: scribens: uicissimq; curans mentem & corpus. Rumor hic est. D. Tuam ituram Formellum: ante nō credam: q̄ uidero. Operis non exigui est extrudere urbe meum Rothomagensem. Hamis duobus scinderis in diuersa. Natura tua agrum: & libertatem cæli desyderat: Institutio Apostolicam Sedem. Vult: & non uult animus anceps: at tandem in eam partem inclinat: quam pœnitet postmodum esse susceptam: ita fit aliquando ut maior nobiscum: q̄ cum aliis pugna oriatur. Veni Formellum: ex pedi te curialibus curis. ac præcide funem cogitationū magisq̄ solue. Vicinitas amborum nostros hos secessus faciet gratiores. Aut hic erit. D. tua: aut illic ego. uenatiōis: & aucupii uoluptates iungemus. Vterq; ager omnifariam feris: ac uolatilibus plænus est. Nihil deerit: quod consolari nos possit. neq; ad extremum æstatis tempus. D. tua respiciat: & serum putet esse secessum. quod bene fit: & ad salutem: nunq̄ est serum. Augusto & Septembri ager est necessarius. Magis ad recreandam ualitudinem pertinent menses ii: q̄ Iunius: & Iulius. Illi sine fructu: æstus habent continuos: Ii sine aestibus: q̄dquid terra gratissimū dat: Perdices: Ficedulas: Poma diuersa: & uuas: ac regalissimas ficus omnium fructuum. Iterum inuito. Veni & abrumpe curas inanes: quæ q̄tæ sint morte nostra docentur. Dies quisq; prætericns perit ualitudini tuę: quæ eo magis oblectamentis omnibus est subleuēda: quo grauius ad senectutis ruit incōmoda. Testor sanctū cōsortiū nostrū: instituisse me ab initio decē tantū lineas ad. D. tuā pscribere: sed ꝑduxit me amor ad folii tergū. Cōmendari precor sūmo Pōtifici nostro: & a

Dignatione tua amari. Campagnani die. x. Augusti. M. cccc lxv.

Theodoro Episcopo Teruisino.

PRo exemplis litterarum ad me missis: quæ dictatę sunt Pontificis nomine: charitati tuæ gratias ago. Impleuisti promissum: & addidisti uoluptatem amico rusticanti. Sancta sunt quæ scribuntur digna Ecclesia & pastore: qui præsidiet. sic uersandæ mentes exercentiū falcem in messe aliena. Ignitum eloquium est: quale conuenit frigentibus cordibus. Intrepide suscipit causam libertatis cōmūis. Fluit: ut ros: & quasi imber super herbam: & quasi stillæ super gramina: quia nomen domini inuocat. Verum est illud: quod repromittitur nobis. Dominus dabit uerbum euangelizantibus uirtute multa. Verbo tuo mi Teruisine nil potentius: nihil instructius: nihil in ueritate fundatius. Nihil ratione: Auctoritate an exemplo efficatius pugnat. Diffusa est gratia in labiis tuis. Afficeris scribendo: ut increpationes tuæ: mellitæ preces appareant. Preces autem ipsæ: grauitate non careant. Sapientiam nimirum meditatur os iusti: & loquitur lingua eius iudicium. Ego his lectis: primo gratulatus sum ingenio tuo: & tacitus dixi: Beatus homo: quem tu erudieris domine: & de lege tua docueris eum. Quia docebit iniquos uias tuas: & impii ad te conuertentur: & de testimoniis tuis loquetur in conspectu Regum: & non confundetur: deinde menti bonæ ad bonum opus semper spectanti. Nisi. n. integerrimus esses: & nisi matrem Ecclesiam coleres: ex te hęc non haberemus. Scriptum est. n. uir insipiens non cognoscet: & stultus non intelliget hæc. Nunc autem quia officii tui es memor: & intus te colis: non extra facis quod uero præsule est dignum: de bono thesauro cordis: quæ bona sunt: proferens. Gratulor quoq; Pontifici nostro: in quem Deus hunc spirtum suscitat: ut uelit Ecclesiam: & ministros eius dignitatem suam tenere: & deiici iugum seruitutis: iam antiquæ. Opus nullum perfectius: nullum Deo acceptius: nullum suo ministerio dignius. Desyderium sanctum fecundet ille cuius causam nunc agit. Restituta ecclesia in libertatem officii sui: benedicetur amplius in sacerdotibus. Perseueret: ut cœpit: atq; hoc pietatis opus in finem desudet. Parata illi merces est copiosa: & Pontificatui suo cōmendatio æterna. Vultus potentum non timeat. Viriliter agat: & confortetur cor eius: quia faciet in Deo uirtutem: & ipse tribulantes se reducet ad nihilum. Causa optima est. Defensio iusta. salutaris cura: non ei tantum: qui præcipit: sed eis quoq; quibus præcipitur. In tot prerogatiuis operis boni sperandus est fructus cogitationis susceptæ. Te precor: ut cum simile aliquid editur: expertem me eius esse non sinas. Si quis est enim qui laudet: qui scribat: qui consoletur: qui deniq; suum in te animum propterea

augeat:tuus est Papiensis:cuius:q; dictũ sine arrogantia sit :ẽ in huiusmõ
di iudiciũ aliquod. Quæ de reditu Lucæ:& legatiõe Burgũdica:& ꝓfiga
tis hostibus Ludouici Regis cõmemoras:grata fuerũt. Victoria hęc:si nõ
fallor:prębitura uidet̃ causam motus maioris. Ante cõflictũ integris ad
huc rebus:pacificationis esse spes aliquã poterat. Fractis nũc:quisq; ad ma
iora se instruet. stant belli causæ:nouus cruor imbuit arma. Si aduersantes
successu hoc territi:manus submittẽt:& illis oppressis Rex uictor euadet:
formidolosa erit multis potentia eius: nobis autem non tuta. Vale aman
tissime pater:& tibi hiis mensibus cum diligentia caue.

Theodorus Episcopus Taruisinus Cardinali Papiẽn.

123 Litteras Reuerẽdissimæ Dñationis Vestræ ꝓxime mihi redditas
mira uoluptate ꝑlegi:quoniã nõ solũ latinã puritatẽ:facilitatẽq;
sermõis:sed ẽt copiã scripturaꝝ:& diuinoꝝ mysterioꝝ eruditio
nem præferebant. Ita.n. accomodantur diuinę sentẽtiæ:sic auctoritates ex
psalmis inuicem nectuntur:ut non ex diuersis excerptæ:sed inuicẽ cohęren
tes:atq; continuæ uideantur. Talis debet esse sermo presbyteri:scripturaꝝ
lectione conditus:qualẽ in Colocensibus requirebat Apostolus:inquiens:
Sermo uester semp in gratia sale sit conditus. Talem rursus in ordinatione
Episcopi requirebat. obtine ait eum:q secundum doctrinam fidelem ser
monem:ut possit exhortari in doctrina sana:& contra dicentes reuincere:
de quo & in epistola dicebat. Clauiger Regni cœlestis:paratus semper ad
satisfactionem omni poscẽti te rationem:de ea quæ in te est spes. Vno igit̃
eodemq; tempore Reuerendissima. P. Vestra studio presbyterum:doctri
na Episcopum:exhortatiõe doctorem:atq; pastorem se exibet animarum.
quia non declamatorem esse: uel garrulum: sed mysteriorum peritum:&
sacramentorum Dei eruditissimum se ostendit:& probat. Hoc est ipsum
genus eloquii pressum:& nitidum:quod apud sacros interpretes commen
datur:non solum latina puritate relucens:sed diuina quoq; redolens sacra
menta:crebrum sacris testimoniis:atq; sententiis. Iacet.n. ut ait ille:oratio:
in qua tantum uerba laudantur. quo fit ut comparatione uestri sermonis
meam ineptiam recognoscens:laudari amplius pertimescam. quid.n. in me
aut quãtulum est:ut eruditissimę uocis præconium merear. Metiris inquit
ille:nos uirtutibus tuis:& paruos magnus extollis Sed ego id nec agnosco
nec postulo. Scio me inter clamosa fori iurgia uersatũ:& inter scabros cau
saꝝ codices uelut quadã fabrili officina nutritũ:illius obduxisse rubiginẽ:
& propterea horridum:& scatens esse omne quod loquor. Verum ipsa cõ
mendatio erit ut quędã forma doctrinę:ut ꝑ loquẽtis ꝑsona talis dicẽdi or
do moderatioq; seruetur:ut sit in dicendo amor:sed nõ emollicus:sit rigor

ſed non exaſperans:ſit zelus:ſed nõ immoderate ſeuiens:ſit pietas:ſed nõ pluſq̃ expediat parcens. De epiſtolis Pontificis:de quibus Dñatio Veſtra Reuerẽdiſſima ſcribit:eius ſtudio:& zelo cõgaudeo: & quoniã cupit alia quæ eduntur in dies ſibi tranſmitti:Apologiam ad primiores cuiuſdam populi:q cenſoria quadam maieſtate ſeueritatem Pontificis arguebant:nuper ſcriptam:nõdũ tñ palam editam:ſuppreſſo nomine ciuitatis emitto legendam:& inter domeſticos parietes ſecretius obſeruandã. Alia poſt hæc miſſurus:quę cauſam Fidei:& religionis cõtingũt:ſi Reuerẽdiſſimã. D. Vrãm nugarum noſtrarum lectione delectari cognouero. Det autem ueniam tarditati reſponſi:quoniam exemplandi libelli gratia dilatum eſt. Romæ in Palatio Apoſtolico die xxi. Auguſti. M.cccc lxv.

Cardinalis. Papiẽſ. ad Epiſtolam quę ſequitur.

EPiſtola:quę ſequeris:ito ad patrem meũ Nicenũ:rogato,ut te totam legat:lectam non laceret. ſi erubuerit laudari ſe uidens:contende laudem ueri eſſe:nõ falſi. Si doluerit partius dici:q̃ merita poſtulent:infirmitatis meę hoc eẽ accuſa:neq;.n. par materiæ eẽ ingeniũ: ſi adulatorẽ me arguet:pugna audaciter iudicii hæc eẽ:nõ falſæ gratiæ. Si cauſam laudatiõis requiret:hanc memorabis:Admiratũ me quodã in cõſiſtorio uim eius:& ſuauitatẽ dicẽdi:ſtudiũ quoq; boni:& ſententiã liberã mox ut ſum domũ reueſus:dictaſſe te ſtatim: & inſcripſiſſe ad Cardinalẽ amicũ:q mecũ pariter admiratur illũ:& laudat. Si rogabit miſſa ne ſis: negabis miſſam te eſſe. Si q̃obrem quęret:qa eo inconſulto tutũ non duxi. Si deniq; poſcet:cur te ante nõ miſi:& a Campagnano potius:q̃ ab urbe red deris ei ꝑ d cito:qa ſi Romæ tradita eſſes:timui:ne incoſpectũ eius mox ueniens erubeſcerẽ nimis:& uocẽ patris non poſſem ꝑferre:Campagnani nil tale euenturũ:qeturũ potius motũ omnẽ animi:donec reuertor. Reſpõde cito q te exceperint caſus:quæ frons:q oculi:q ſenſus legentis. Te ẽt lecta q habitus oris:eius ne:q ſuccenſeat:an q cõtemnat:an q gratiã habeat. Suſpenſo animo ſum:donec hæc noſco. Memento quoq; pietati ſuæ me commendare:& rogare:ut commender Pontifici. Vale epiſtola. A Niceninis digitis te Deus cõſeruet. Ii q̃ potenter conſcerpere inepta ſolent Cãpagnani die. xx. Auguſti. M.cccc. lxv. 124

Cardinali Senenſi.

NVnq̃ hunc collegã noſtrũ intueor:ut ſuſpirãs nõ precer Deũ:q̃ diutiſſime ãnos eius ꝑferat. Nicenũ dico Cardinalẽ Tuſculanũ cõmunẽ tibi ac mihi patrẽ. Orõnis meę cã ẽ:ñ tã amor:quo eũ ꝓſequor:q̃ publica utilitas:ad quã uideo illũ ſemꝑ intentũ. Collegii quoq; noſtri dignitas:cuius æſtimatio ſtat huius preſentia. Miſera erit dies illa & 125

lachrymabilis multum:quę nobis illum eripiet.Iacturã grandiorem facere sors nostra non poterit.Perdemus firmũ præsidium:& lumen pene omne: quo aliquid nunc forsan lucemus. quid eo excellentius? quid ad omnes: casus stabilius? Quantum ingenio ualet:quottidie contemplaris.Nõ uidetur:quod uidet ipse: nec sentitur bene.quod eius non ꝓbat iudicium. Propositis in medium rebus:de qbus est habendum consilium:primus in ordine sententiam dicit:spatium tantisper ad cogitandũ habens: dum de iis referẽ:& tam subito ita exprimit quicquid in causa optimum est: ut nihil sequentibus ad dicendum relinquãt. Vt plurimum iri uides in eius sententiam:probari:quod ꝓbat:& damnari:quod damnat. Audis quoq; qua facundia conceptus explicet suos. Non subsistit alicubi.non hæsitat.non obliuiscitur. Continuatio orationis eadem estusq; in finem aperta semper:& facilis:& delectans. Nullæ insunt implicationes rerum:neq; obscuritates: quas sentimus aliquando in plerisq;. Melius ego ex ipso consulente:quod est ꝓpositum capio:q̃ ceperim ex eo:qui ante proposuit. Audirem diem totam sine fastidio hunc in consistorio loquentem:ita semper habet:& semper texit quod animum iuuet. Taceo uerboꝝ ornatum: uimq;:quam dictioni adiicit. Bonis imbuto:nil nisi lectũ:& significans:& proprium ad linguam succurrit. Si ex proposito esse malus uellet:nescio an id posset:tanta est iam exercitatiõe loquẽdi cõfirmata facultas. Pręclara hæc sunt:& inter nostros rara. Sed illud quantũ est:ꝙ semper meditatur aliquid:& ꝓponit Põtifici quod ad cõmunem rem:uel christianorum:uel Ecclesię faciat. Nullis capitur aliis studiis. Non uagatur:non ociatur:nec abire tempus per inertiam sinit. Salutaria sunt omni tempore:quæ operatur. Vides de nostris esse qui frequenter in agris sint:consectentur crebro prata:& fontes.& indulgeãt uenatui:& cum domi sunt:conuiuiis:& cõfabulationibus dies ducant inutiles. Huic patri nihil est horum:sed si quid publicum aliquando accidit fideli alicuius curandum diligentia: adhibetur hic semper ad ꝓuidendum primus. Quanto studio id peragat:testes nos sumus:& testis frequens talium demandatio. Nisi enim iniuncta perficeret:non tam crebro iniungeret Pontifex. Neq; enim negligenti opus unum:libenter demandamus secũdum. Acre iudicium eius:& mens prompta: & uoluntas ad bonum festinans:absoluit mature quęq; difficilia: Adde merita in Ecclesiam sua:diuersis temporibus:& locis pręstita. Dissentiente olim de Spiritu sancto orientali Ecclesia:cũ occidẽtali:& Imperatore cõstantinopolitão cũ doctissimis suæ ditionis huc aduocato:ut disputatione mutua statueretur quid esset tenendum: hic:ut ingenio superabat cæteros: ita uoluntate ad unionem totus spectabat:salutem animæ non sæculi gloriam quærens. Submittebat

ergo ex libris:quibus fidebant græci: argumenta ad nostros:& āmonebat qbus uiis deberet insisti:ut ad caput quęsiti fructus posset ueniri. Nec inter mittebat interim dum consilia interse haberentur: arguere suos: errorem ostendere:& ad meliora Imperatorem hortari. Factum est autem huius diligentia:ut disputatio:quæ iam conuersa in pertinaciam erat:absolueretur cito:ac Græca fides uniretur latinæ.quas ob res gratus Eugenio: & spem prębens perseuerantię: Cardinalatu dignus est habitus:nec ad nos conce dens ex Gręcia:quicq̄ studii ad uirtutem:& ad publica intermisit. Edidicit primum summo desyderio litteras nostras:tantamq; in his breui tempore loquendi:& scribendi assecutus est facultatem:ut inter doctissimos haberetur latini nominis. Quin & locutionem popularem alieniorem græco diligenter apręhendit: ne adeuntium officia: per linguæ inopiam tardarent. Missus deinde Bononiam legatus:difficilem Pręsidatum secunda fama ad ministrauit. Nullæ in eo sordes: nullæ rapinæ:nullæ cogitationes priuatæ rei:magisq̄ publicę:inuētę sunt. Ciuitas ad tumultum prona est(ut nosti) passa ante eius accessum crebras cum emissiōes:tum etiam cædes ciuium. Hoc regēte nil tale auditum. Continuit in officio omnes: indulgens cuiq; quod indulgendum per honestatem fuit. Pręnsatio personarum:atq; horū cura:illorum neglectus:quæ induxerunt olim in multas ciuitates nostræ ditionis seditiones graues:atq; odia:procul ab eo fuerūt. Vna in omnes ęquitate occasionem mali huius sustulit. Magno:ut paruo:patere ad se aditum uoluit:& quemq;:qui uellet lamētari:per se & petere:& priuatam rem agere. In benefactis intrepidum semper se prestitit. Xantho Bentiuolo potētia factionis suæ:quæ una Bononiæ poterat:aliquando insolescenti:sic restitit in oculis populi:ut & cæteris exemplo esset:& noscerent alii non deesse animum Pręsidi ad tuendam dignitatem officii. His artibus ciuitatem annos complures incolumem seruauit.& decedens legatione:desyderia ꝓuincialium:gratiamq; secum retulit. Profectus inde ad Cæsarem in Germaniam Fidei causa:q̄q̄ aeger & grauis annis: summa tamen diligentia publicum opus impleuit: obiens omnia legationis munera:& plurima utilia diuersis in locis constituens. Illud quoq; præter opinionē omniū:necessario tpe ē assecutus:ut bellū:quod inter ipsū Cæsarē:fratremq; Sigismundū magno utriusq; damno gerebat:interuentu tolleret suo:& positis armis:alterꝝ alteri cōciliaret. Qua ex re perpetuā Cęsaris uendicans charitatē:Filiū:q ei sub idem tēpus est natus:eo deprecante sacro initiauit Baptismate. Statuente deinde annis sequētibus Pio secūdo ad bellū in Turcos ire:necessariū pluribus de causis putauit legatū ad Venetos mittere:q hos quoq; belli socios faceret. Parauerāt illi ualidā classē:Pręfectumq; delegerāt(uexillo attribu

to)q; in grauibus reipublicæ casibus solet ꝓduci. Ad hæc omnis generis machinas:& fabros:& calcem:& ligna cõtulerant in naues. Putabatur ad inuadendum Peloponessum:atq; obstruendũ muro celebre illud examilon omnia pertinere. Nihil tamen explorati esse cuiq̃ poterat. Igitur ad exquirendam eorum mentem:incitandosq; ad indictionem belli animos: Nicenum delegit:legatumq; illuc rursum designauit. Accedebat q cũ Sigismũdum & Dominicũ Malatestas:prælio superatos acrius oppugnaret: deiectisq; dominatu ambobus:aucturus rem Ecclesiæ uideretur: compertum habebat eam accessionem suspitiosam Venetis esse:nec eos passuros æquo animo Ariminum & Cesenam ad ditionem nostram uenire. Confidebat ergo sapientis legati opera:hanc quoq; difficultaté cito sublatum iri. Itaq; profectus ad eos:omnia uirtute sua breui confecit.nec omisit quicq̃: quod usui uideretur. Indictum est aperte bellum:decretis ad templa supplicationibus:& causæ Apostolice sedis multæ apud eos defensæ. Imprimisq; id ꝓuisum:ne iustam de Malatestis ultionem impediendam sibi censerent. Triremem quoq; priuata impensa sua in eoꝝ portu instruxit:quam in subsidiũ sanctę expeditionis Anconam ad Pium perduxit. Dies me deficeret:si percurrere singula eius benefacta uellem.quæ ad uirũ excellentem pertinent: & prętermissa a me sentis:conuenire in hunc puta. Precemur Deũ ualitudinem bonam illi tribuat:dies producat:& cum ad se uocat:alterum nobis relinquat Nicenum. Beneuale. Ex Campagnano.

Cardinali Senensi.

126 Escripsi ex urbe. D. tuæ ad rem Cleri Senensis & Pientini:nunciaui quoq;:quæ apud Sedẽ tunc agerentur. Nũc Campagnani accepi litteras tuas:ex quibus agnoui:quæ isthic suspitionem futuri motus iniiciant:& quid de me nostri Senenses expectent:quid sibi indicari desyderent. Fides:quam haberi mihi Dignatio tua cõmemorat: profecto est uera. Non falluntur iudicio de me nostri conciues. Amo.n.hanc ciuitatem:quantũ amari a me maxime potest: nec secus sua salus mihi est curæ:q̃ mea. Creui enim benficio huius:atq; huius charitate oĩa summa in sorte nostra sum assecutus. Luca ortu tantũ mihi est patria. Sena pietate & meritis. Illa dedit ut essem:hæc ut bñ:& honorifice essem. In hãc quoq; quia propensior est mea uoluntas: meoꝝ omnium domicilium transtuli: quod illi aeternum habebunt: & nati natoꝝ:& qui nascentur ab illis. Ad suspicionem conceptam:breue est quod. D. tuæ respondeam. Doleo tãtam fortunæ commutationem:tam subito factam:ut ex summa quiete: in inquietudinem summam uentum sit:& ubi antea nihil erat uerendum:nũc timenda sint multa:& qui prius sub uigilia oculorum alterius ociosi dor-

miebamus:nunc nostris:& alienis excubare cogamur.Sine detrimento ciuitatis hoc esse non potest.Animorum.n.suspensio a publicis cōmodis:& priuatis plęrunq; nos auocat.Ego de hiis apparatibus aliquid etiam sensi: sed quorsum tendant explorare non potui.Nouit.D.tua Pontificē nostrū. Tecti admodum:& taciti consilii esse.Opera eius ante uidentur:q̄ audiantur.Nec ante rationem suorum motuum aperit:q̄ illi sint inchoati.Sic bello in fratres de Anguillaria ad auertēdam suspitionem:assimulati sunt metus a Rege:& cum omnium oculi ad Campaniæ extrema essent intēti:subito coacti sunt ad Vetrallam:& Roncilionem respicere.Si in Senēses aliquid parat:& quemq̄ celatum esse uult cogitationum suarum:celatū imprimis me uult:quem aliquando nimii in Senenses affectus damnauit. Vno uerbo absoluam:ignarus huius rei sum penitus:nec unde aliquid sciam:satis intelligo.Mensibus tamen præteritis:cum uulgo ferretur repetiturum eum eē oppida quædam:ditionis olim ecclesiæ:& bellum illaturum ni redderentur:interrogatus amenū hoc sibi animi esset : prorsus negauit:& benigne admodum addidit:Ego Senenses plurimum diligo:saluos cupio : & nonmodo non lacessam bello:sed ab impugnationibus alienis sum paratus tutari.Si animo nunc aliud uersat:intelligat ille:q; est scrutator cordiū: & renium Deus.Difficile tamen adducor:ut credam.B.suam tale quicq̄ in eos ausurā.Argumenta huius rei colligo multa.Pacata Italia tota est.Nouarum turbationum non esset suæ dignitatis materiam dare.Noscit Senēsium res:nō usq;adeo inopes:ut Anguillariam fortunam possit in eis sperare.Scit illos conuenire in cōmune fœdus Italię:amicos habere:qui rē suam non sint deserturi:non expedire Ecclesię uicinitatem hanc sibi esse infestā: & cum periculo amittere:quod maiores sui Romani præsules conati sunt impensa opa retinere.Veneti sunt bello graui implicati.Ferdinandus Rex non oppugnaret eos:a quibus defensus est ipse:& retentus in regno.Dux Mediolani:uel quiesceret:uel offerret se medium paci.Illud certe : Senensibus non esset infestus.Cum Florentinis paratum est semper fœdus priuatum:cum uolunt.Quod illi eo inirent libentius:quo & causam cōsimilem sibi esse cum Ecclesia uident.Solum Pontificem.bellum cum Senensibus gerere:durum ē admodum.Pręsertim cum & longi temporis futurum appareat:& magni impendii:& causa Fidei catholicę:ut nūtiis certis affertur adducta sit in discrimen perspicuum : defensionem uero eius de manu sua omnes requirant.Sunt & alia:quæ ego pręsenti:q̄ absenti mallem referre. Causam Sancti Anastasii non satis habere momenti ad tantam turbationem existimo.Iudicium pendet.In neutram adhuc pronunciatum est partem.Vtrinq; conueniri antea poterat:& potest.nunc quoq; longe minori

bus damnis:q̃ belli. Spoletanum nostrum q̃q̃ immemor aliquando sit Pii: & sui:suarumq; rerum nimium amans:tamen nõ usq;adeo præcipitem puto:ut uelit propter se unum duorum potentatuum arma concurrere:& mõstrari digito:& dici hic est:qui Cœnobium a Pio accipiens:& ad Cardinalatum ante assumptus:hęc utraq; in pestem:& perniciem patrię suæ ingratę conuertit. Has rationes amor fortasse in cõmunem patriam.mihi demõstrat. Re autem uera est aliud:sed ego ita existimo. Et quoniam quid agẽdum sit consulor:dicam sacerdos quid Ecclesię:& Senẽsibus una opera iudicem pro futurum. Pręsenti anno bellum nõ timeo. libero uos omnes hoc metu. Si quid intemptandum erit:ineunte uere est expectandum. Sed interim suadeo diligentius exploretur:num hic apparatus cõmeatuum fiat: ut dicitur:num ita grandis:ut exercitui alendo sit satis:a quo genere hominum fiat:& quo imperante. Exquiratur ẽt:quo itinere traducenda sit Neapolim sponsa Ipolita. Num uentura Aquampendentem. Si transitura est inde: Ausim affirmare propter eam tantũ apparari hęc omnia. Eius honorãdæ incredibile est Pontifici studium. Statuit q̃diu erit in ditione Ecclesię: Comitatum hunc omnem summa honorificentia prosequi: sumptum ipse facere: non pati obolũ a quoquam expendi. Contendet superare affluẽtia rerum cęteros:apud quos est honorata. Ad quam rem necessaria omnino est anno hoc sterili ratio preuidendę antea copiæ. Mitti utile puto sensatũ aliquem hominem:uestigatum hęc oĩa:qui p alterius rei causam diebus ibi aliquot sit:& cuncta:quę fiant:prudenter odoret. Huius renunciatione:uel quiescendum erit inani reperta suspicione:uel sumendum nouum consiliũ. Interim ego quoq; huic rei ero intentior:& ad cõmunem utilitatem:pro uiribus agam. qđ imprę̃sentiarum monstrem non habeo aliud. Audio. D. tuã parentasse Pio nostro:in ecclesia sancti Francisci apparatu insigni. Id summa tua causa maxĩe gratulatus. Pietas ea benemerentissimo patri debita erat: & debebitur:q̃diu uiuemus. Fortuna accidit:ut ego quoq; hic Campagnani eodem die:& in ecclesia eiusdem sancti:iidem sacrum psoluerim:astante mecum diuinis Neapoleone Vrsino:a quo nõ ignoras fuisse illum Pontificem summe dilectum. Celebritas fuit:non ex meritis patris sanctissimi: sed ex loci cõditione. A summa tamen:& grata uoluntate fuit: quod fuit. Hoc agamus semper mi Pater:ut colamus patrem:& dominum nostrum: ac si quid operibus nostris uiuẽti minus persoluimus:orationibus resarciamus defuncto. Commendo me. D. uestrę Reuerendissimę:& simul seruos tuos:matrem:ac defuncti fratris filios. Campagnani.

Falconi Sinibaldo.

Vnq̃ possum esse tam tristis:ut cũ lego litteras tuas:non cadat illico omnis supercilii nubes. Nuncias:iocaris:amas:seruis affectui:delitiis uerborũ : te mihi ante oculos statuis. Non requiro: dum sic tecum sum:Maiestatem collegii:Fratrũ colloquia:& quicquid pulchri urbs habet:uel curia. Tu mihi solus instar es omnium. Si ergo continuari hanc lęticiam amico tuo uis:litteras tu quoq; continua. De Tyrasonensi nostro:quod scribis ante acceperã:sua causa sum summe lætatus. Nihil est:quod grauitati:& litteris:& sanctis moribus eius non debeatur. Per epistolam quoq; gratulatus sum secum. De Gallis nostris eadem mihi est: quæ tibi suspensio animi. Quot inde ueniunt:tot audiuntur cõtraria. In nũcianda re gesta:seruitur affectui. Quisq; quod uellet:asseueranter affirmat. Caupones Bachani:quibus negotium datum est:ut a Gallis uiatoribus de omnibus quęrant:nocte quaq; diuersa ex diuersis auctoribus referunt. Quod gerit̃ ante hostia nostra scire uix possumus:& ex transalpinis regionibus hoc expectamus? Etiam cum uenerit Claudus ille:quem memoras: claudam rem gestam narrabit. A rege alter:a Burgundis alter adueniet: & quisq; opus Principis sui extollet. Diiudicata iã belli fortuna:poterimus sine mẽdacio dicere:hic uicit:uel ille. Quicquid tamen isthuc animis suspectis perscribitur:da operam mi Falco ut sciam. Risum nõ tenui:cum legi: quę de nescio qua mea ad Teruisinum epistola memoras. Quid tu laudas? quodcũq; laudatur:uerius irridetur:q̃ cõmendetur. Inter has oblectationes mei secessus:quibus effuso studio fruor:quid potest cõmendabile fieri? Nõ facile est:& corpori:& menti simul seruire:& una opera leporem sectari:& stilum. Agros percurrere:& codices. Quicquid tibi:atq; amicis nunc scribitur:tumultuarium:incogitatum:inelaboratum. Ante perfectum:q̃ inchoatum. Quale & illud ad Teruisinũ antea fuit:& nunc hoc ad te est. Testimonia uestra mi Rufe:multæ charitatis sunt:sed non sani iudicii. Desinite post hac fratrem uestrum ridere:qui ad scribendas litteras:fidem tantum:& officium affert. Doctrinam:& sapientiam uobis relinquit. Petrus Melinus:ad quem tuas litteras habui:quatriduo iam tecum est Romę:& hoc tu oĩum uidẽtissime nescis. Abrupit nescio quo pacto uincula amici:& tanq̃ si Hãnibal esset ad portas:ita repẽte ad tutanda domestica ante lucem aufugit. Simulauit ingeniosus homo dysenteriam:repetens crebro sine necessitate ad uelandam inurbanitatem:locum naturę. Scribit ad me in extrema epistola: Vale. plura non possum. Sedes me uocat. Hui tam repentina necessitas? Et quomodo uocat te sedes:qui totos duos dies ante:cõspectus sis longam uiam equitare per urbem? Siccine agunt quos iteratæ sedes litteras amicorũ cogunt abrumpere? Castiga hominem uerbis:mendacem primo:

Violatorem inde officii. Et doce quid contubernalē deceat Cardinalis sanctę Ro. Ecclesię. Verum credis mi Falco: tuas quas dico ad eū litteras potuisse pati clausas apud me esse? Ad continuandam lætitiam: lectis meis: illas statim aperui: & totas percurri. O quæ in eis scribūtur. Partem aliquā Diuum uenti referatis ad aures. Ad Fellinum: Mellinum uolui dicere: nihil omnino. Nec illas: nec meas ad pęnam peccati habebit. Expiari tātum crimen ullis sacrificiis nequit. In canasciones: struffulos: & sciābellas: & fiscellam ficorum: eat oportet. Vix quoq; his oblationibus me sacerdote: impetrare ueniam poterit. Sed nimis multa de nugis. Innuis nescio quid de tuo: & Thesaurarii aduentu. Strenuus ualde es uerbis: minans præclara: nil deniq; agens. Rem non uerba uellē uidere. Sed tu centum catheniis camerę Pontificię astrictus: mouere quoq; te ipsum: nec potes: nec uis. Ille magistri uirgam formidans: pedem non audet circumscripto præsidatu efferre. Ad chalendas græcas ambos expecto. Sed si tantum utriq; animi esset ad frāgenda capistra: & huc ueniendum: consolatione omnium maxima: afficeretis amicum: qui non minus ipse utrunq;: q̄ alter uestrum alterum amet. Obitu Andreæ Comitis summam tristiciam animo cepi. Vir erat placidi ingenii: & mitis: & summum iter suos modestię exemplar. Colebat imprimis me multum: aquo etiam charitatis inditia: sedēte Pio: nōnulla acceperat. Nescio quo pacto hoc fiat: ut quæ pura apud nos sunt: euolent: nobis relictis: nos autem intra feces tantū linquamur. Misericordiam faciat Deus cum seruo suo: illumq; in sinu Abrahę collocet. Vide q̄ te amem mi Falco. Cum breuis esse ab initio uellem: continere calamum nullibi potui. hic tātum ī extrema pagina intelligo: q̄tum ꝓcesserim. Lassis digitis impulsum dedit amor: usq; ad tertię initium. Sed iam uale: & tantundem rescribe: & litteras: quę cum tuis erunt: redde tu ipse: tu inq̄ ipse: in manus eius: ad quē inscribūtur: & patri nostro cōmuni cōmenda me intime. Et tu iterum: atq; iterum uale. Campagnani die. xxv. Augusti. M. cccc. lxv.

Theodoro Teruisino Episcopo.

128 Bsit Teruisine mi: ut tibi succenseam propter amici preces non exauditas. Charitas nostra a quęstu non est: nec pēsatur temporibus cōmodis. In Deo suum glutinum habet: & altius habet radices: q̄ ut hi s auris possit conuelli. Amaui non carnem tuam: nec tuas ꝓ me apud Pontificem operas. Ingenium: litterę: mens: lingua: innocens uita deuinxerunt me tibi. Quibus manentibus: manere dilectionem est necessarium. Si aliq̄do inter amicos erratur: & erratorum expostulatio est: fragilitatis nostræ: & charitatis simul sunt opera. Loquit̄ scriptura. Corripe amicum tuum. Sæpe. n. fit cōmissio: querelę tamen huiusmodi: ad iniuriā hav

bendæ non sunt:beniuolum quippe animum:& liberum indicant: cupientem amiciciam non frangi:sed corrigi. Amicũ inquit Seneca:non amo:nisi offendero. Quod ate nuper est factum: a studio boni operis fuit. Iniquitas nihil est operata. Voluntas tãtum ad obsequium cupida officiũ est pręter gressa. Imputo tibi nihil. Tu quoq; mihi ne ĩputes:si paulo cõmotius scripsi: dolor fuit in causa. Sum memor charitatis acceptæ. Amicos studeo retinere:& æstimationem fidei(si qua est)non possum proiicere:quoq; oĩum factam iacturam uidebam inditio tuo. Sed exquo detectus ego non sum: tantum forsan designatus:abeat hoc in uitæ nostræ communia mala. Fecit nos Deus ad se:& quieti esse non possumus. Dolere:& lętari:& sperare:& timere per uices semper habemus:donec reuertamur ad eum. Tu post hac amantissime præsul legẽ mecum hanc serua:quam tecũ ego custodiã: ut in petendo officio:cum secretũ tibi cõmitto:officium q̃ secretum potius deseras. Si dixi in Pontificem te nimis officiosum fuisse:& parum in me:excessu m:defectumq; dixi. Inter quæ si accuratius paulo intendisses: mediũ erat in quo sine periculo patri:& filio seruiri una opera poterat. Si nõ sum nominatus:nominari utiq; Neapoleoni non uolo. Designari:& circumscribi:minus hoc precor te cures:& preceris Pontificem habeat menti. In tot indicibus:quos recenses litteris tuis:sileri facile possum. Si maligno animo de metu illo tibi scripsissem:digna dicerem pati perfidia mea: sed cũ optimo:amicissimo:& purissimo nunciarim:nõ possem non impatienter ferre: retributionem malam bonę menti retribui. Vale mi optime pater:& sicut toto corde te amo:ita cor tuum mihi communica. Campagnani die.xxvi. Augusti.M.cccc.lxv.

Cardinali Senensi.

Vm Dignatio tua olim laudasset mihi Nicenum pluribus uerbis:reuersus domũ dictaui tibi epistolam:& collegi:quę in eius cõmendationem sine assentatione:& mẽdatio dici posse sum arbitratus. Non misi eam:nolens illum offendere:si non probasset:quæ ame dicebantur. Oportune accidit postq̃ sum Campagnani:ut in manus eius epistola ueneri t. Respondet multa ad eã. Docet non designari se a me qualis sit:sed qualis debeat eẽ. Officio amici gratias agit. Priuata admiscet nõ nulla. In calce litterarum chirographo suo hæc addit:quę ego ioci causa: ad.D. Tuam nũc mitto. De Marzapanibus tota est quæstio. Ad me introducta est lis. Iudicandũ inter utrunq; in reditu erit. Quæso(si fieri potest) auditione huius controuersiæ liberer. Inter duos benemerentissimos patres contentio est:in alterutrum sine offensionis periculo:pronunciare non possum. Hoc Marzapaniũ paucorum missio tollere nullo negotio potest. Bo

ni iudicis est: ante conflictum causę temptare cōcordiam. Epistolam reseruo. D. Tuę: cum Romam redierit. Aequum est legi ab eo: cui est ab auctore suo inscripta. Vale. Campagnani. die. xxvii. Augusti. M. cccc. lxv.

Cardinali Niceno.

QVam uera sint: quę ad Cardinalem Senensem sunt a me scripta: probat epistola tua: quam nuper accepi. Plena īgenii est: plena uirtutis: plęna doctrinę: & q̄d mihi est omni thesauro maius: plęna summę in me charitatis. Ad respondendū laudatiunculæ nostræ: ad cōuincendum sine acerbitate amicum: & ad declarandam humilitatem in cōscientia benefactoꝝ: nullum argumentum summi conuenientius poterat: nec ex ullo initio aptius: q̄d rescribendum erat procedere. Delectatus sum multū: & in dies delector illius lectione: admirans ingeniosum inuentū: & gaudens mihi: ꝗ scopulum: quem formidabā: sine ulla offensione sum pręteruectus. Timui. n. nonnihil: ne Basiliana tua illa seueritate: qua frangere aliquādo nostras ineptias soles: hoc quoq; filioli officium asperius increpares. Sed uicit te bonitas: & lucubratiūculam bonę mentis benigne accipiēdam duxisti. Gratias tuæ mansuetudini ago: tantumq; amoris ad amorē pristinum addo: q̄tum rei cumulatę addi iam potest. Vultus tuus habitaculum erit oculorum meorum. Te colam: te obseruabo: nec plus mihi: q̄ tibi erit in me ipsum imperii. Extrema epistola tua Reuerendissime pater: præceptum habet paterni tui in me animi, quod ego manibus obuiis libenter excepi: & in imis sensibus condidi. Hortaris ad studium sapientiæ: asserens orationis pondus inde esse quęrendum. Rectum est uerbum tuum mi domine: & opera tua in fide. Dico cum scriptura: q̄ speciosa ueteranis sapiētia: & gloriosus intellectus: & consilium est. Aliter agendum non est ab iis: qui laudem facundię quęrūt. Oneranda est mens: & complendum pectus cognitione rerum bonarum: ex quibus redundet oratio. Scribendi recte: inquit Flaccus: sapere est principium: & fons. Qui sine doctrina strepitui tantum uerborum: & numerosę intendunt orationi: loquaces habēdi sunt: nō facundi. Dictio eorum in labiis oritur: nō ducit̃ ex pectore: sicut de Vlixe tradit Homerus. Amplectar consilium: ac q̄q̄ ab obitu Pii intermissa olim studia: summa uoluntate resumpserim: nihilominus lucerna erit pedibus meis uerbum tuum: & lumen semitis meis. Puto autem de sacris litteris te intelligere. Sic. n. & uocationi: & ætati iā conuenit. Si est ita: scito mi pater in hac semita me plæno gradu incedere: legere quottidie ecclesiæ codices: adiumentis doctorum recōditos sensus elicere: & nihil dimittere: q̄d ad colendum animum spectet. In Deo igitur laudabo deinceps uerbū: & in Domino laudabo sermonem. quia declaratio sermonum suoꝝ illuminat: & in

tellectum dat paruulis. Terruit me olim coaceruantē mihi:secūdum Apostolum:magistros prurientes auribus meis:& ad aniles fabulas cōuersum: id quod in prouerbiis legitur:& a Christiano negligendum non est. Si qs erit cōsumatus inter filios hominum:& ab illo fugerit sapientia tua Domine: in nihilum computabitur. Habes itaq; in filio:quod uis. Ipse quoq; stimulo praecepti tui incitatus ad sanam doctrinam contendet:& memor erit uerbi paterni. Intellexi:quę mecum de Cardinali nostro Senensi chyrographo tuo expostulas: querela:& iudicio digna sunt omnia. Iudicabo recte inter utrunq;:cum ille in urbem redierit. Verum antea boni iudicis implere officium. Scripsi ad eum:dixi de negligentia in patrem:esse apud me ipsum postulatū. Concordiam suasi:anteq̄ patris & filii causa confligat. Addidi rem sibi eē cum duro aduersario:qui causis repulsis:suis aduocatis patrocinari sit solitus:& cuius oratio quocunq; incumbit:frangat:& dissipet. Credo:quia amator est pacis:& auditor fidelis cōsilii:neglecto patri faciet satis:& plenitudine operis:tarditatem suam pensabit. Ego me pietati tuae cōmendo. Cōmendari etiam peto Pontifici:& integerimo patri:Cardinali sancti Angeli. In quo tanta filiorum suorum est cura:ut sancta eorum desyderia peponibus:& ficis posthabēda existimet. Mille exorationibus:mille artibus:mille argumētis:ab eo impetrare non ualui Apologiam sedis: cuius initiū est. Scruptati sunt iniquitates:defecerunt scruptantes scruptinio. & alteram. Eiice ancillam:& filium eius. Non.n.erit hęres filius ancillę:cū filio liberae. Si impetrare hoc tua charitas posset:dicerem nostris tēporibus restituta miracula. Iterum uale in Domino Pater omni ueneratione:& cultu dignissime. Campagnani.xxvii. Augusti. M.cccc.lxv.

Gregorius Lollius Cardinali Papiensi.

Enouauit conceptum antea animo dolorem:exemplum litterarum tuarum missum nuper mihi a Reuerendissimo patre Cardinali Senēn.cum.n.primum de morte Ludouici Reuerendissimi Cardinalis de Lebretto allatum fuerat:non aliter mente tota contristatus fui:q̄ si longa:atq; assidua consuetudine sibi deuinctus fuissem. Meminerā eorum:quę scribis Reuerēdissime:pater illū esse opus Pii nostri:nostri amātissimum:uirum sincerum:nulla aspersum macula:in quo par mētis:& sanguinis certabat nobilitas:& eius morte diminutā Collegii uestri dignitatē que p Pium nostrum aucta fuerat:intuebar. Accedebat & uinculum quo sibi eram conuinctus:qui Compater meus Ippolitam filiolam meam:sacro e fonte leuauerat:sed nōminus q̄ oculis uertebatur singularis amor:& coniunctio:quae tuę Reuerendissimę Paternitati secū erat:& interitu talis amici:iucunda consuetudine:& multorum cōmunione officiorum te priuatum

cũ relictũ me ẽẽ atq; iperfectũ. O Lolli Lolli: faciem coniũctionis nostrę inspexisti aliquando: interiora nunq̃ es cõtemplatus. si uidisses quod latebat: & quod spirabant sensus nostri: mirareris magis: q^d in hanc diem sum reseruatus. Ignosce quod scripsi. Minus fuit eo: quod mœror suasit. Crede non mentior. Cohibui supra uires erumpentes dolorũ fluctus: sed retinere sæpe non potui. Nunc quoq; retinere uix possum. Patuerunt: & patent publicis in locis: & priuatis. Die funeris sui sacris ad altare operaturus: tanta ui lachrymarũ sum expugnatus: ut & circũstãtes ad fletũ cõpulerim: & ego uix absoluerẽ illa potuerim. Siue infirmitatis meæ hoc sit: siue magnitudinis damni: sic est factũ: & fit. Nec patris: nec fratris: nec quod sine grandi scelere non est: Pii nostri funus tantum me torsit: quãtum unicũ Ludouici mei desyderiũ. Loquens quoq; hęc tecum: nõ teneo lachrymas: & mihimetipsi sum grauis. Quanto minus spei est reperire quod perdidi: tanto remetior dolentis iacturam: quam feci. Consoletur me Deus: & rationis porrigat: nõ temporis medicinã. Tu quoq; sicut cœpisti: mederi ne cessa. Vale. Romæ.

N. Sypontino Archiepiscopo. 133

SI uidere: & alloqui me non potuisti ante discessum: nõ minus mihi: q̃ tuę Paternitati est graue. Vicissim & ego uidere te cupiebã: complecti: & cõmunicare: quod amori nostro est cõsentaneum. Vtriq; abstulit casus: quod cupiebat. Casus ergo sit culpa: nõ nostra. Quæ de epistola nescio qua mea cõmemoras: dilectionis tuæ sunt testimonia. Laudas: quod amas: & quod amas seuere non discutis. Illa nil habet laudis in se pręter hoc unum: q; Niceni nostri cõtinet laudes. In cæteris digna est uico uẽdẽte thus: & odorem: & piper: & quicquid chartis amicitur ineptis. Volui indicare iudicium de illo meum: magis q̃ de scriptis cõmendationẽ perquirere. Scio q̃ rudis sim: & q̃ ignarus: & q̃ sine ornatu. olim forte placere de me aliquid potuit: cum nondum feces hę curię inquinauerant stilum: sed factus in diem deterior sum: quarẽs panem: abieci limam: & me in turbam coniiciens: quod non didiceram sumpsi: & quod didiceram sum coactus deponere. Secretariatus Calisti & Pii: qbus: ut plurimum bene uti nõ licuit: totum me imutarunt. Conor institutionem antiquam resumere: sed cursum cõfectum iterare iam piget. Conor: & cum ornatis redire in gratiã: sed ii me in tenebras exteriores eiiciunt: q; uestem nuptialẽ non habeo. Tibi igitur Sypontine lautam hãc suppellectilem linquo: & totam ad udico. Venere ad manus meas tua nõnulla: in quibus nescio: quid prius admirer: ornatum orationis: an copiam rerum? An uero etiam sententiarum põdus & lucem. Illud certe: & doctissimum: & disertissimum: te esse iudicaui. Exerce igitur: atq; auge quod habes: cudens aliquãdo nobis: quod officina tua est solita. In Pręturа Viterbiẽsi agam quod rogas: atq; ea porta: ad petitio

nem ingrediar:quam tu mihi demonstras. Quod erit itelliges. A me certe nil prætermittetur officii. Beneuale, Romę.

Cardinali Senensi.

134 Mor:& delitię Collegii nostri: Ludouicus Cardinalis sancti Petri:& Marcellini: opus Pii nostri sanctissimi:& frater noster: q diligebat nos uince:nocte proxima:inter sextam:& septimã horam:spiritum domino dedit: Quanta deuotione:nõ dico. Admirabilis fuit hic transitus eius. Moriturum se noscens:cogitare:& loqui:& audire alia de re:pręter q̃ de salute animæ nõ passus est. Fuerunt sibi lachrymę suę panes: dum recogitauit annos præteritos. Cubiculum eius assiduis questibus: & compunctionibus cordis repletum est. Sacramentum Domini nostri Iesu Christi sumpturus:e lecto in terram se iussit deponi: nec aliter Deo suo cõmunicandum putauit. Horas Canonicas nõ ante dimisit:q̃ a uoce est ipse dimissus. Inter orandum si quando labente iam memoria alicuius uerbi est facta omissio:totiens iterauit:donec quod exciderat est assecutus. Cũ ab iis uacabat:passio Saluatoris nostri legebat̃ assiduo. Inter audiendũ nõ cessabat suspiriũ:& fletus. Vnũ mõ locutus est:quod sapere humanitatem est uisum:& tñ fragilitati nostræ sit concedendũ. Audiens desperatam a medicis suam saluté:& cogitandũ sibi de transitu:aliquandiu tacens:mox cõuersus ad suos:nõ dolet inquit mors mihi pp me: obeunda.n.est semel. Dolet pp patris:& matris senium:q biennio ante:amisso apud Barchinonẽ filio uno altero anno præsenti:nunc de me audientes:me statim pp dolorem sequentur:& addidit: Illis:& mihi sit Deus pręsidio. Tota Curia cõtristata ẽ obitu eius. Põtifex ubertim fleuit:cum Episcopo Hostiensi:& mecum:quos ille ad implenda legata elegit. ego Reuerendissime Pater cõsolari uix possum. Amisi dimidium animæ: & mentis meæ. Scit Dignatio tua q̃ta inter nos erat coniunctio:q̃ta rerum omnium cõmunicatio. leuator ille erat ęgritudinum mearum:ego uicissim suarum. Fideles mansimus in dilectione. Nullæ querelæ: nullæ expostulationes auditę inter nos unq̃. Studia mea erant ex suis:sua ex meis. Gratia:honore:& obsequiis inuicem præueniebamus. Mores eius cuiusmodi essent: Dignationem Tuam non latet. Respondebat uita nobilitati. Sanguis erat regius:ut scis:superans sine controuersia genus omne aliud gallicanum. A parentibus religiosis educatus:nihil nisi religiosum sapere poterat. Verbum impudicum:insolens:& asperum:nunq̃ est ex ore eius auditum. Conuersatio erat grata:consuetudo ad omnia facilis: sensus plæni misericordia:semper ad rectum intenti:odiẽtes malum:& adherẽtes bono. Introspexi præ cæteris hoiem totum:& scrutatus sum renes eius: ac cor. Nihil unq̃ malignum in cogitatione Patris huius inueni. Videor mi

hi nunc mancus:relictus:& imperfectus:& cũ cõmunicationis nostræ ue-
nit in mentẽ:non cesso a lachrymis. Illi in morte nil contigit mali. Decessit
n.tempore suo non nostro:sortitus uitam:quæ indeficiens est:atq; omni ca
ret molestia. Nos ad cõtinuationem miseriaꝶ sumus relicti Reuerẽdissime
Pater. erat hic ex filiis Pii nostri:ut dixi:eadẽ uoce assumptus:qua nos:atq;
eadem manu benedictus:qua nos. Dilexit Dignationem tuam:& familiam
nostram:& omnes q ex famulatu illo Sancto fuerũt. Debemus uicissim illũ
diligere. Dilectio aũt nostra:si fructuosam esse optamus:in orationibus sit:
& piis suffragiis. Hęc ego & pręstiti:& presto quantũ possum. Idem quęso
faciat bonitas tua. Cõmendatur ꝑmultum hæc pietas:dicente scriptura san
cta:& salubris est cogitatio ꝓ defunctis exorare:ut a peccatis soluant̃. Tri
cenas missas Gregorianas animę fratris:& collegę institui. Si totidem insti
tueris tu:rem meo iudicio piam:& salutarem institues. Mẽsura illa metietur
nobis:quam nos aliis mensi fuerimus:ut habeamus q nostri sint memores
cum moriemur:mortuoꝶ nos habeamus memoriã. si placet:cõmunica hæc
cũ Lollio nostro q illi cõpater fuit:& ad eadẽ tuo:& meo nomine horta re.
Ego contra uoluntatem meam reuocatus in urbem sum : & hic cogor esse:
donec de cã quadam in Consistorio referam . Ago totis affectibus pietati
tuę innumeras gratias:qd filiũ fratris ad se aduocauit:qd cõplexa est:qdq;
allocuta. Magis aũt qd humilẽ matterculã serui sui domi uisere temptauit.
Hoc ego miratus sum:& anxie tuli. Postulo:& deprecor:ut nõ fiat hoc am
plius. Ancilla ad dominum:non Dominus ad ancillã debet accedere . Con
fusio est:& perturbatio officii:quando aliter agitur . Satis illi sit:qd habeat
exploratũ benignitatem tuam sibi:Christophoro:& mihi in omnem casum
esse firmũ præsidium. Cõseruet Deus. D. Tuam ex desyderio meo. Romæ.

G. Lollio.

MErito laudas Leonardũ nostꝶ Beniuolẽtẽ:est.n.meo iudicio ual
de laudandus. Amat Remp. suã:atq; in ea iuuanda adhibet stu
diũ:quod in se est. Accedit ingeniũ:animus bonus:indefessa in-
dustria:qbus nulla ĩ re publicis deest. Nã de ĩtegritate testimõiũ ꝓhibes tu:
q illum annos iã multos administratiõibus ciuitatis cognoscis. locutus est
mecũ priusq̃ adiret Pontificẽ:& de mandatis singulis cõtulit. Non inutilis
ea cõmunicatio fuit. operatus ẽ bonum opus in omnibus:Impleuitq; illud
scripturæ:Legatus fidelis sanitas ciuitatis. Placauit Pontificem:ꝓpitiumq;
reddidit rebus Senẽsiũ:de qbus:qa ad Magistratũ lr̃as dedit:nõ ẽ qd a me
id offcii quęras. Ego illi legi particulã lr̃aꝶ:ĩ qua de eo honorifice loqueris:
id quærens uidelicet:ut si amor ẽ inter uos:hiis ẽt significatiõibus crescat:si
non est oriat̃. Visus est perq̃ grate eam rẽ accepisse. Tibi certe grãs egit.

135

Suadeo hominem tibi retineas: quem ego semper plurimi feci: & cuius coniunctionem utilem esse ad multa existimo. Demeritus illum ꝑpterea sum multis humanitatis officiis: & demerebor in dies. Gratulor coniugem Franciscam eẽ in uado salutis: atq; in diem melius recreari. obnoxia nimium est crebris languoribus: & duriter nimium languet. unde sit nescio: sed tu eam quantum potes conserua. Perpaucarũ mulierum est mentis bonæ: & sanæ: & castę: & amantis uirum: ac filios. Cui contingunt hæc: contingit summa a Deo fœlicitas. Dicitur in prouerbiis. Domus & diuitię dantur a patribus: a Domino autem uxor bona & prudens. Pro iis uero quę significas mihi & offers de fratris filiis: tibi gratias ago. Amas amicum: nec potes amorẽ semel susceptum deponere. Ea iam est multiplicatio tuorum in me meritorum: ut nõ sciam unde tibi possim rependere. Retribuet ille cui abunde est ad satisfactionẽ operis bõi. Beneuale. Romæ die. iii. Octobris. M. cccc. lxv.

Bandino Seneñ Barthdi Physici filio.

136 Electarunt me litterę tuę Bandine carissime: sunt. n. plenę amoris: plenę ingenii: & liberalis institutionis etiam indices. Bene inuenis: bene ornas: nec ornatui grauitas deest. Hortor sic sedulo facias: exerceas stilum: & a lectione nõ cesses: quis tu patri tuo unicus filius & in te omnis domus inclinata recumbat. Erũt tamen particulę temporis: quas impendere inchoatis studiis possis. Iuuentus tibi non obsit: non etiã uxor. utriq; sic te impertire ut totum te illa non habeant. Non possidearis: sed posside. Pater relinquere tibi patrimoniũ potest: & Reipu. munera: uirtutem non potest. Hanc tu pares necessarium est. Itaq; labora: & uigila: & ingenium cole. Bonis litteris nihil utilius: siue ad otium: siue ad negotium illas adhibeas. Petrum Ioannem: & Blasium humane accępi. Iocundus fuit utriusq; aduentus. Quãdiu hic erũt: patris: non domini charitatẽ agnoscẽt. Blasius domi meæ est amecq; indulgenter habetur. Curabo ita negocietur ut tamen non proiiciat studia. Matrem: & fratris filios: de quibus significas lętor beneualere. eos tibi commendo. Tui. n. sunt: & tuo crescent suffragio. Viro optio: & doctissimo patri tuo dicito meis uerbis salutẽ. offerto quod possum: & Guidantoinũ nostrũ: familiamq; omnẽ suam: & meam cõmẽda. substẽtator opus ẽ sit oium nostrũ. Beneuale. Romę. xi. Martii. M. cccc lxv.

Io. Ant. Aquilano Scribæ Ducali Mediolañ.

137 Quilane carissime bono animo esto. Nec ego unq̃ suspicatus aliqd de tuis opibus sum: nec Carolus nr̃ operatus qcq̃ ad nos didu cẽdos. Ambo sensimus amica oia: & sentimus de te. Fides tua ñ defuit tpibus nr̃is. Idq; totiẽs expti iã sumus: quotiẽs postulauit necessitas. uterq; te amat. uterq; te habet ĩ suis. Ego ĩprimis debeñ tibi ꝯfiteor. Abiice

quęso suspitionem inanem:& plus mihi in hoc crede:q̃ tibi.Proficiscar ad uos uenturo Maio:Aquilanũ meum cõplectar:& si qd amari nunc habet: uno colloquio totum abstergã.Esto iterim:quod fuisti semper.Carolo scribo te utatur:ut debet:ut põt:& ut curatores reꝝ meaꝝ antehac soliti sunt. Beneuale.Romæ die.xii.Martii.M.cccc lxv.

Cardinalis Papieñ.Ia.Volaterrano.

138 REscribe has Iacobe:& fragmenta hæc ne peant:collige.Litteras ad Ladislaum Regẽ Hungariæ ꝓ Amplissimo pr̃e Cardinale Firmano eo tpe scripsimus:quo illi:ut nũc tu nobis:ab epistolis seruiebamus.Nõ erit tibi inutilis paruus hic labor:nec nobis ingratus.Forte ẽt:si ita uisum nobis erit:referri poterũt in libꝝ ineptiaꝝ nr̃aꝝ:cũ Romę erimus.Cõmentationes item nõnullas:quas hodie inter scripta nr̃a repperimus:ẽt leges:& si uidetur rescribe.Emendaturi hæc sumus:& pleraq; alia: quæ nobis exciderũt quodãmodo iuitis.Rememora nobis hæc Romæ ubi eiusmodi multa in arculis nr̃is reperientur.Vale.Exquire de Spanochiis si qd habẽt nouaꝝ reꝝ ab urbe:& illico scribe.Marianũ Fabrũ lignariũ:& pictorẽ ad opus pficiendũ accellera.Lẽte uterq; nimiũ præ desyderio nostro. Frosinum ab iniunctis operibus nemo dimoueat.Pientiæ.

Exẽplũ dictaꝝ lr̃aꝝ Cardinalis Firmani ad Vladislaũ Regẽ Hũgariæ.

ETsi non dubitemus ea:quæ ad optimi Regis officiũ pertinent: partim a.M.V.p se intelligi:partim ẽt per Sapientisimos uiros 139 cõsultores suos sibi ostendi:ut nulla in re p imprudentiam possit errari : nos tñ:q clarissimæ memoriæ genitori ur̃o Serenissimo Romanoꝝ Regi:plurimũ affecti fuimus:& pp suam in nos beniuolentiã:eum in omni uita coluimus:cupientes filium eius tam Regni:q̃ paternæ uirtutis heredẽ uideri:non alienũ putauimus ea quę honori:& laudi suę cõducere arbitraremur:breui epistola cõplecti . Non quo intelligamus quicq̃ a celsitudine uestra cõmitti:quod aut nostra:aut cuiusq̃ admonitione idigeat : sed ut extet signũ aliquod nostrę in eã charitatis:quod futuræ ẽt uoluntati testimoniũ prębeat.Et.n.si antea.S.V.plurimũ afficiebamur:tñ exquo tpe.M.V.hic Romæ una cũ Serenissimo Romanoꝝ Imperatore fuit: Federicus.iiii. nos eius ingeniũ: humanitatẽ:modestiãq; intuẽtes:multo eandẽ magis & uero corde diligeꝛ cœpimus.Hoc aũt scribendi onus eo libentius suscepimus:q, eiusmodi nr̃a iã ętas ẽ:ut ex iis:quæ uidimus:legimus:expertiq; sumus:possimus semitã quodãmodo minus fallentẽ iter nũc primũ ingressis:ostẽdere.Est igiť :iudicio nr̃o:illud primo curãdũ a Cels.V.ut existimet curã & grauitatẽ uirilẽ ante annos sibi summendam:nec cõmittendum:ut quicq̃ puerile dictũ:aut factũ eius puteť .non.n.eadẽ est conditio priuati hominis:& Regis . Ille si

quidē quicqd p ætatē delinquit:qa ad paucoꝝ exemplū laborat:excusatio nem habet ętatis:hic qa omniū exēplar cōstitutū eē debet:reprehensionē non caret:eoq; magis qd a tenera iam ætate signa futurę administrationis petuntur:in qbus ita elaborandū est:ut cū pñtia laudent̄:de futuris quoq; bona spes habeatur. Proxima huic cōmendatio est:ut.M.V.ī suis agendis cōsultores adhibeat: & sana semp cōsilia quęrat.Ibi.n. ait Salomon:salus populi est:ubi multa cōsilia:& q cū sapientibus graditur:sapiens erit. Cū aūt omnis ætas alterius cōsilio indigeat:tū uero imprimis adolescētia:quę quia p se minus agnoscit:danda est opera:ut quod ab annis haberi nō pōt: habeatur senioꝝ consilio.Decet.n.Principem esse omnibus patrem:Reip. amatorem:aquo nihil immaturū:nihil perperam:nihil asperum formidādū sit.Ingens nanq; gloria Principis est:Remp.magis amare:q̄ filios. Verum in iis eligendis magna est cura habenda: ne forte eiusmodi sint: ut omnia magis ad suum:q̄ Regni cōmodum referant.sapiens.n.dictum est Seueri Alexādri Romanorū Imperatoris:Minus infœlix id regnū:ac ꝓpe tutius esse:in quo Rex ipe malus est:q̄ id in quo Regii consultores mali.Malū.n. unum a bonis pluribus corrigi posse:plures aūt malos ab uno:q̄uis bono: non posse.Sed hoc timendū a.M.V.nō credimus:cui paterni seruitores ui ri prudentissimi sunt:de qbus sperandum est:eosdem futuros in filium: qui olim fuerunt in patrem.Et pręcipua quadam Hungarie Pręlati:Proceres: atq; Barones gloria:& laude digni sunt:& plurimū cōmendandi:q tot an nos in tanta rerum & tempoꝝ tempestate:Regnum illud.M.V.incolume seruauerūt.Studia quoq; bonaꝝ artiū a Serenitate.V.āplectēda putamus: quæ certe Reges: & principes maxime ornant:& a claris uiris semp sunt culta.Vnde Demetrius Phalereus admonebat Tholomeū Regē Egypti: ut e Regno libros cōpararet:atq; legeret: nā quę admonere Reges amici nō audent:hęc in libris scripta sunt.omitto.n.latine loqui:& respōdere:quę sunt necessaria.Magnæ ꝑfecto utilitatis putādum est intelligere ex libris diuina pręcepta:quibus regna consistunt: officia Regū:ueteres historias: uitas claroꝝ hoīum:p quas mētes nrę ad bene:& fortiter agēdū:mouēt̄ur. Certe aiebat Plato:Tū deniq; beatas res publicas fore:cum aut docti:& sa piētes hoīes eas regerēt: aut ii q regerēt:oē suum studiū in doctrina:& sa pientia collocassent.Hāc uidelicet coniūctionem potestatis & sapientiæ sa luti censebat ciuitatibus esse posse.Et Psalmista nos admonens:Reges:in quit:intelligite:& erudimini:qui iudicatis terram.Et post paulo: Appręhē dite disciplinam: ne quando irascatur Dominus: & ne pereatis de uia iu sta.In eo autem est omnis uestra cura:studiumq; ponendum: ut toto Ma iestatis Vestræ Regno studiū Iusticiæ sit:quæ certe summa est uirtus: & si

nequa nec Imperia:nec societates hominũ possunt constare.Hanc ꝓfecto si.M.V.ut credimus seruauerit & cæteros seruare cõpulerit:nullũ maius firmamentũ suę Dignitatis poterit cõparare. Hæc.n.charitatẽ populorũ sibi conciliat: hęc discordias contentionesq; tollit:hęc ocii est:& pacis alumna. Ab hac oĩa ꝓuehuntur in melius: dicẽte ꝓpheta:Iustus ut palma florebit: & sicut cedrus libani multiplicabitur.Hanc postremo tanti Aristoteles facit:ut dicere nõ dubitet hespero & lucifero eẽ mirabiliorẽ.Quæ cũ ita sint: colat ante oĩa.M.V.hoc tã ægregiũ Regni decus:& in id tota mẽte incũbat:quod unũ ad summam laudẽ pene plus potest:q̃ cæteræ uirtutes.Sed neq; munificentia & liberalitas:quæ ꝓpria Regũ opera uidentur:sunt prætermittenda.Præcipue aũt uitanda est oĩs suspicio tenacitatis atq; auaritiæ. qua nihil est homini ad perpetuitatem Regni:magis cõtrariũ.Est.n.malorũ omniũ radix:inimica pietati:Deo & hominibus infesta:unde necesse est bella: direptiones:cædes:fraudesq; oriantur:odiaq; nostrorũ in nos grauissima cõcitentur:cuius naturæ nos admonens Salustius:Auaritia:inquit:Pecuniæ studiũ habet:quã nemo unq̃ Sapiens cõcupiuit.Ea quasi uenenis malis imbuta:corpus animumq; uirilem effœminat:semper infinita:semper insatiabilis est:neq; copia:neq; inopia minuitur.De quo q̃dem uitio plura nobis dicẽda existimaremus:nisi.M.V.ab eo longe abesse putaremus.Illud uero est ei diligẽter curãdũ(quod ẽt ad cõmẽdationẽ optimi Principis plurimũ ualet)ut in dictis factisq; exemplũ cõtinentię se aliis prębeat.Hoc.n. cũ ad laudem suã maxime pertinet:tum cæteros ad imitationem inuitat.Sequitur.n.populi studia Rectorum:& tales:ut ait Plato:necesse est reliquos ciues in rep.esse:quales ipsi sint principes.Omnis aũt in.S.V.temperãtia & moderatio eo mirabilior fiet:q; in ista ætate minus repręhendi cupiditates solent.Sint quoq; ad eã faciles aditus.allocutiones benignę:respõsa plęna mansuetudinis: & gratiæ:quibus populi mirum in modum capiuntur. Nullũ uerbũ insolens audiatur:nõ asperũ:nõ cõtumeliosum:nõ mẽdax:sed q̃cquid ex ore.M.V.ꝓcedit:exquodam sacrario ueritatis ꝓdire appareat. In puniendis quoq; delictis moderationẽ summã adhibeat:omnẽ iracũdiã pellẽs:quæ est inimica cõsilio.Ac si i alterutrã est partẽ peccãdũ seueritati semp misericordia pręferatur.Sic.n.præceptũ nobis a Dño ẽ: ut misericordes simus:ne ue eã legem in alios feramus:quã ab eo in nos ferri nollemus Habeat insup:quod rerũ oĩum est fundamentũ:& sine quo reliqua stare nõ possunt.M.V.uerũ Dei timorẽ.Initiũ sapientiæ.& in oĩ actione sua eũ sibi añ oculos ꝓponat.Ipse ẽ.n.q regna dat:& aufert:& a quo ẽ oĩs potestas: & q dixit:Per me Reges regnant & Principes iperant.Q̃d si.M.V.quãtũ in se est:legẽ & pręcepta sua seruauerit:omnia ꝓspera sibi euenient.Si terre

nis obsessa:Creatoris obliuiscetur:non mirum si ipsa quoq; aliquando obli-
uioni mandabitur.Et quia ea nos comitari per omnem uitam solent quoq;
habitus ab ineūte ætate contracti sunt:iō assuescat a paruo.Serenitas.V.de
uotionibus mentem intendere:& aliqua orationum pręcipua officia sibi de
ligere:in quibus animum recordatione Dei cōtinuo alat.Quæ si:ut nunc fa
cere credimus:posthac quoq; effecerit:non dubie sub ꝓtectione Dei cæli p
petuo cōmorabit̄.Hęc pauca de multis scribēda impręsentiaꝝ putauimus:
non ignorantes innumera esse alia:quæ præcipi de hoc genere possunt : sed
nos quibus nō præcipere:sed animum nrm ostendere propositū fuit:scien
ter ea omisimus:non dubii Maiestatē.V.illa ipsa quottidie a Seruitoribus
suis:& grauius:& uberius audire.Omnia uero:quæ a nobis dicta sunt:quē
admodum animo amicissimo:& recto officio sunt dicta : ita Maiestatē.V.
magnopere precamur:ut in bonā partē accipiat:& gratę uoluntati nostræ
mutuam beniuolentiam reddat:Parati semp ad oīa obsequia pręfatæ Celsi
tudinis Vrę:cui Dñs oīa ad salutē fortunet.Romę.x.Octobr̄.M.cccc.l iii.

Cōmentationes:de qbus in Epistola ad.Ia.Volaterranū supradictū.

HOdie hora.xx.domo exeuntes uisitauimus Cardinalē Nicenū:
quem febre satis affectum uidimus : ita ut languorem suum : uel
diuturnū putemus futurum:uel certe mortalem : cum horum al
terum soleant utplurimū casus autumnales parere.Febris.n.quę prius erat
tertiana subito in Flegmaticam est uersa.Deus sit ei adiutor.Inde ante ędes
Cardinalis sancti Marci sub Capitolio:perq; Auentinum transeuntes:ascē
dimus ad Monasterium sancti Sabæ : cuius celebritas ē hodie:ueneratisq;
ibidem aris:ac reliquiis superimpositis:domum rediuimus.Fuit noster redi
tus per extremum Auentinum sub cliuo Scauri : sub arcu Constantini:&
per exquilias:& Thermas Diocletiani:quo in reditu ad ædem Beatæ ma-
ioris deuotionis causa descendimus . Collocuti sumus inter uias Antonius
Forliuieñ & ego:nulli rei ascribētes ualitudinem Niceni:& domesticorum
eius:qui languēt uel mortui sunt:nisi uoluptatibus nimiis : quibus secessu
Eugubino hac æstate indulserunt.Ex illa.n.summa laxitate uiuendi rede-
untes in hanc fatigationem Curiæ:& aerem insalubrem:facile in morbum
inciderunt.Quo loco recordati:quanta auiditate secessum illū Cardinalis
cupierat:diximus nil unq̄ magnopere optandū esse:aut timendum:cū nos
ipsi futurorum incerti nesciamus quid nociturū sit nobis aut profuturum.

VIdetis ne obsecro:ut pręter ætatem hic noster documēta dat sen
sati uiri : cognoscentis quid secum ferat operis hæc dignitas Car
dinalatus ad quam assumptus est.Nullum in eo uerbum:nullū
hucusq; factum reprehensibile animaduersum est:quod ad nostras aures p

uenerit. Cumq; difficile sit in tanta licentia non ostendere motus aliquos
ai: si nõ efferẽtis se: at saltẽ sentiẽtis quem locũ ascẽderit: hic tñ ueluti si de
scendisset: ita humilẽ se & mansuetũ oĩbus pręstat: quẽq; reuerẽs: quẽq; acci
piens: & alloquẽs benigne. Est ĩ oculo grauitas plęna gratię: in incessu sim
plicitas sine pompa: sermo uero: cũ nihil habeat supra cõmunem usum lo
quẽdi: ita est tamen accuratus: ut cum mansuetudine dignitatem retineat.
Iactãtia omnis procul abest: & dicacitas: q̃ illi ætati est satis affinis. Nemo
adhuc uerbum ex eo audiuit: q^d leuis animi inditium daret. Nemo factum
cognouit: q^d a curiosis oculis posset in se: uel suos notari. Omnia prudẽter:
mature: & humane sic egit: ut sensus in eo seniles: gratia autem data diuini
tus æstimetur. Taceo cõtinentiam corporis: cuius nũq̃ est audita macula:
& deuotionem: quę est in eo miranda. Iam qualis illud consilii fuit: post di
uulgationem nouæ dignitatis: non mutasse in familia quicq̃: nec in se ipso:
non addidisse aliquid: quod ampliatum statũ significaret: uoluisse deniq;
se ultimum esse: qui in urbem remearet: ad capienda Cardinalatus ĩsignia.
Nouerat cordatissimus Iuuenis: se creatum Cardinalem una cum Iuueni
bus duobus: altero paris: altero inferioris ætatis: cõmunem autem esse que
relam omnium indigne ferẽtium: pueros rerum imperitos: cupiditate hono
ris: ascitos esse in Collegiũ Patrum: qui: sua temeritate: dehonestationi cre
derent futuros. Voluit igitur dignitatis non appetitę documentũ dare: cũ
longo interuallo post in urbem reuersus est: Religionis autem: cum statim
accepto nũtio: missos fecit Cães: Falcones: Aucupes: Venatores: & reliqua
huiusmodi: quibus aliquando: ut Regiæ stirpis Iuuenis est delectatus: ma
gis etiam pp suos q̃ p9 se. Indigna hæc putans illius gradu: qui sessurus eẽt
ad gubernacula ecclesię: una cũ reliquis patribus. Nam ne uanitatis: uel ni
miam preberet spetiem: ĩ eodem cultu domestico: quo prius cœperat perse
uerauit. Non auxit Familiam: nõ uestem nouam pro more: dedit: non nisi
mediocri apparatu exornari domum permisit: cum tamẽ unde hęc magni
fice fierent: abunde haberet. In se ipso uero quis ad priorem uestitum addi
tum quicq̃ uidit: pręter pileum datum a Pontifice? Eadem uestis est Cardi
nali nigra: & trita: & uix ad talos pertingens. Eadem etiam capa: quæ ante
Episcopo fuerat. Vehitur mula fusca: nullis insignioribus falleris: ut cæteri
adornata. Omnia frugalitatis: & modestiæ sunt plæna: Specimenq; prębet
consyderati catholici uiri. Iam uero: cum it ad Palatium: & inde redit: cis se
Cardinalibus semper sociat: quorum conuersatione laudari possit. Non eli
git Iuuenes: & indeuotos: sed Senes: & uitæ talis: ut eorum auctoritate cre
scat auctoritas sua. Seditiosos. n. & turbulentos: ut rem naturę suę: & digni
tati contrariam: omni arte declinat. Dictorum autem eius multa iam cum

laude sunt diuulgata:manifestamq; præbent speciem: qualis in ecclesia Dei sit futurus. Hortante quodam: ut in ruinis Thermarum Alexandri: quę adiunctæ sunt titulo suo sancti Eustachii: palatium ædificaret: ut cuius impensa ꝑpter parietes & testudines adhuc stantes: uix. x. mil. aureorum esset futura: hanc inquit: summam apud me nemo uidebit unq̃. Notans profecto nõ debere Sacerdotes Dei thesaurizare in terra: sed pecunias prouenie̅tes subducta necessitate uitæ: in pios usus conuertere. Altero etiam per laude̅ referente: Cardinalem nescio quem: continua impensa: & magna: comparare nescio quid: quod ad uanitatem uideretur potius q̃ necessitatem: suspirans inquit: Et certe bona illa sunt pauperum: ut uidelicet narratorem ipsũ uanę laudis datæ argueret: & Cardinalem impensæ damnabilis. Plura huiusmodi possem referre: quæ: breuitati cõsulens nunc prætermitto. Sũmam hanc faciens uerborum meorum: ut q̃q̃ incertum: & fallax sępe iter iuuenũ sit: futurę tamen Illustris uitæ signa hæc credam: siquidem a natura primo bonus est factus: & deinde a disciplina sedulo adiutus: ut raro animus his subleuatoribus nitens: non facile perueniat: quo se ab initio intendit.

Reuerendissimo domino meo. d. Cardinali Papiẽ.

Q te sæpe furens exercet Scorpio: laudo
 Hæc studium duri tempora Martis amant.
Ipse quoq; interdum: quem tu tam diligis: arcum
 Pro Cythara sacra tendit Apollo manu.
Hoc queror & damno: nobis tua tela ꝙ obsint:
 Qui facis ut sitiam nuper & exuriam.
Nam dum tu retines Vrsinum: dum moror ipse:
 Nulla mihi cœna est: sportula nulla data.
Hunc tu uel nobis totiens abducere noli:
 Me quoq; uel iubeas in tua castra sequi.
Quid facies dices: infirmus: inutilis: ictus
 Describam alias certos quos Papiensis agis
Sartor. C. Quarqualius.

Campanus Papiensi. Sal.

T par pari referam: Papie̅sis salue. In campum expedie̅da acies: accingimur ense. Septi armis: galea obtecti. Papiensis ad arma prouocat: uenere feciales: indictum bellũ est. Papiensis hastam coniecit in agrum. Animal est nullum tam in ualidum: quod irritatum: nõ excandescat: Nec quisq̃ feritur audacius: q̃ qui non referit. Alchionem me uocas: littoribus: dumetisq; canentem. Nunq̃ mihi spinę placuerũt. nauigaui nunq̃: nisi quia procellas fugo: affero serenitatem quocũq; proficiscor.

Homo tempestatis planus:non sinis me quietum esse:in ultimas terras fu
gientem insectaris:incessisq; maledictis.Non discedis ab ingenio:qui cum
mari careas:accolis Tiberim:ut esse possis in fluctibus.Addis cista cubicu
lari dignam philomenam.Non sum:qué cauca delectet.libertate gaudeo:
nemini seruire possum:nisi tunicato.Pileatos contemno magnifice:te impri
mis.Nimis me grauat imperium tuum.ioci tui uenenum sunt.Inuoluis me
argutiis:& ita laudas:ut pungas.Ita pungis:ut laudare uidearis.Si auibus
fueram comparandus:cur non potius appellasti meleagridem?Nam ut il-
lam fraternus interitus:ita me barduli torticilium interpellauit.Dyomedi-
dem dixisses uerius:quę amicos etiam imutata nó deserit.Nam ego quoq;
te:nó iam Campanus : sed cinis oblecto.Quippe inter aquas arsimus:qui
Romæ frigebamus.Memnonidem uero:aut ardeam:si dixisses:nihil ad ré
aptius.Vtraq;.n.fauillis ortę:eodem quo ego flagrarút incédio.Mirum est
exuere uestem in balneis:retinere grauitatem:& adiicere pondus:cum abii
ciatur:ubi qui sapit:desipit:& qui pudens uideri studeat:fiatq; impudétissi
mus.Iocus in licétia est.Nihil fieri citra dignitatem potest:quod fiat in bal
neis.Vt corporis neruos:ita frontis rugas aquę illę dilaxát.Illic cinerem to
tum uinionides undæ:In cinerem totum tusca puella dedit.Heu glicere:gli
cere:nunc:cum te nomino:surgunt uiscera:conuellis uiscera nunc Glicere.
Da Glicere da oculos:da formosissima rerú:Qui me discrutiant:da Glicere
da oculos.Et dedit:& fuimus noctu simul : hei mihi qualem Nocté habui:
qualem:cum memini:emorior.In barbá tuam:& ortuli tui penduli(sicci)
glareosi.Censebas mitrá:& richam:& delyramenta illa:que memoras:eri
pere potuisse me mihi.His fatis editus sum in lucem:ut amem:ut sine am o
re eé nó possim.Quá sine sole dies:undaq; aspergine pontus Esse tuus qué
scis:tam sine amore potest.Tu uero:qui me appellas misteriolú:Quid Ro
mæ?Tibrim ne cies?cú transit:& undas?Quid Romę?te Sena uocat:quá
Bardulon odit.Tam te Sena colit:ppera magnetis ad urbem:ut ferrú cor
reptus:ubi una est littera:quæ te impedit.M.si adimas:magnetica uincula
solues.Dulcis cómemoratio:quæ ueterem suffrictet cicatricem:plagam nó
exulceret.Magnetica dixi.Canus amator etiam:cum hæc loquor titillaris.
Veterem : & iam effetum agrum commemoraui : Tenerior seges nostra
est : qui pinguiusculi sumus:& ętate integri . Tu accepta rude.c.supremis
gradibus theatri me despicies in circo : atq; harena dimicantem:spectato
re te:rete iacietur.I nunc:excita scrabrones:quasi posticam illi tuam nó in
grediantur:cum medio nat flumine lembus.Inuectatq; grauis prędam:no
cturnaq; furta.Ense feris:qui lacessis Campanú.Vno conuiciolo prandia:
& coenę:& oculi illi exciderút.Auo fidenti paupertate nihil tutius.Tu uero

si q procul sis offendi te non putes posse: longe falleris: ut Nessum Her-
cules: ita Papiensem Campanus: uel sagiptis al sequetur: sagiptis inq̄ : & ut
magis timeas: ueneno illitis. Impie: qui matrem ad te suspirantem non con
solaris: & desertam esse pateris : nam est deserta: quæ filii conspectu non re
creatur. Ingrate qui Senam: ubi ad altissima euectus es despicis: & illius tali
bus: tantisq; deliciis : tiberinas nebulas : romanasq; mammas anteponis.
Transsuga: qui a Campani societate: ad Barduli bellum transiuisti . Quid
non addam etiam nebulonem: qui uel una ęstate carere non potes iure isto
brassicario adepato. Cur nō etiam parricidam: & sicarium: qui lingua tanq̄
gladio homines tui ordinis: imprimis Bardulum iugulasti. Quid obiiciam:
non ignoras: cum te recitantem audiret: statim est mortuus. guttur illi me
dium excuisti: nec refert quid ei acciderit: qui mori uoluit cū te audiret: pu
to quoniam testes afferebas. Me qui testibus non cōtendi: haud magnope
re extimuit: obdormiuit actionem meam totam. Papiensem etiam extra fo
rum recitantem perferre nō potuit. Sed hæc rerum sunt crimina: & dantur
fortunæ nōnunq̄. Pleraq; facimus inuiti: quę displicēt: & uellemus infecta.
Ipse se impressit in gladium: nec ullum est uulnus ignominiosius: q̄ inuidię:
Feriente nemine ipsa se uulnerat. Quid tacebo ego cætera? non faciam. Tu
uero tam patienter audi tua crimina: q̄ petulanter confinxisti aliena. An ne
gabis te superbum? & inflatum esse? qui Campanum uirum talem: tantum
hominem: tam familiari fronte: ac tam amicis oculis appellare audes ami
cum misériolum. Proh Deum. Ego miseriolus? qui nec unū seruare possum
quadrantem in crumena: qui tam sum liberalis ut nihil mihi sit reliquum:
quod possim largiri : sed animum fortasse exprobras: nō fortunas. Non est
miseria miserum esse: sed putare: nec inopia carere opibus: sed expetere. qua
in re longe me uincit Papiensis meus: Cui etiam Augustæ calendæ non sa
tis sunt ad aucupandum: ut nō laborare solum ea cupiditate: sed exudare ui
deris. Retia tua tunc tēduntur maxime: cum cessant aliena. In ocio collega
rum negotiaris. Illorum te excitāt somni: atq; illud præcipue mirum est: q
etiam uigilias illorum anteuertis. Solem ꝓspicis ante q̄ oriatur: & aliorum
aurora tibi meridies est. Noctibus totis cum uacaris: diei nullam horam nō
occupas. Vigilans dormis: modo dormiēs uigilas potius. Verum est: quod
de Argo loquuntur poetæ: desino iam fabulam putare. Credo te autem esse
Iunoniam: ac caudam habere oculatam: & illa uigilare cū capite dormias.
Quid igitur mirari oportuit: si te omnia posse cum uelles: si facere: atq; infi
cere scribebā . Fraudaui ego te quinq;: ut ais uerbis. Tu tibi unum: idq; ma
ximum ac præcipuū suppressisti. Nam cum ego cōficit: inficit: officit: efficit
dixissem: & tu perficit: reficit: sufficit: deficit: afficit addidisses: proficit tamē

nõ adiecisti omine(ut auguror)sinistro: cum neq; scribenti mihi:neq; tibi rescribẽti uerbum illud occurrerit:ut plane uerear:neq; te mecum:neq; me tecum ꝓfecturos esse quicq̃.Nugas appellas negotia mea. Fabellas:seria uocas.Bene hercle res habet.Acrem patronum nacti sumus. In portu naui gãt cõmercia nostra.Nugæ sumus apud Papiẽsem.Cum postulamus ope ram:mel:& uoluptas:& recreatio spiritus:cum canimus in cistella: scilicet delicatę tibi sunt aures:cõcentus noster illas emulcet.Postulatio peruellit: augetq; fastidia:stomacum:& bilem tunc maxime concitamus:cum posci mus.Cæteris in rebus casia & cinamum sumus.Sed exciderũt memoria q̃ petebantur. Vrsinum somnias:hic Campanum non intelligis.Refrican da memoria est: repetenda postulatio. Volebam ut te cum illo una e supe riore ortuli tui limite in medium Tiberim:atq; illic ambo:quod taceo id si præstiteris:functus eris officio.Satisfeceris nobis abunde: & amiculo tuo inconstanti morem ita gesseris:ut nihil illi efficere possis optatius.Incon stantẽ me uocat Papiẽsis:Papiẽsis me uocat incõstantẽ: magnifice dictũ: eya lupa quid cessas quin me postribulam? qui cum inicio litterarum me & philomenam cubicularem:uoluptatem:& mel:& stulticiam tuã appella ueris:in calce ut te quietum sinam: nec pergam molestus esse monuisti. Media epistola interposuisti nomen tuum.mox delesti:rasura te ꝓdidit.In exitu nõ apposuisti.Si oblitus es:uecordia fuit: si nolẽs:inflata elatio. Vtrũ fuerit:incidisti rete.ægisti quod non oportuit:quod oportuit nõ ægisti. To ta epistola concentus meos ita contemnis:ut petas:ita laudas:ut accuses. deniq; ita mordes:ut blandiri uideare.Pes tibi in lubrico est:lingua gladiũ pręfert.Audes me dicere non eundem esse semper.Fateor non eundem esse qui fuerim.Vera loqueris.Nihil mentitus citra morem agis.E mancipe fa ctus sum hostis: e Cãpano iaculator.Caue tu Romæ: caueant Senæ:quę fenestras occupant personatę:cerusatæ:uermiculatæ.quę uultus proferunt sandaracatos:& ita splendent ad solem:ut stellæ uideantur. Auis sum diur na:radios facile ꝓfero.Arcus mihi oculi sunt:ut corda:tremuli.Sagiptæ nu tus:depereant necesse est: quęcũq; feriantur:nisi ad me tanq̃ ad Achillem Thelephus.In te non iisdem utemur iaculis:uibranda oratio est:Intenden dæ minæ:quacunq; nudus inueniere:ferieris.Nũc rorarii militis loco dimi caui: mox senties chatafractatũ:si repugnaueris. Arma huc o musę:arma huc o Heliconides arma Inserite:ac leua clipeum:& dextræ iditæ strictum ensem:atq; arripite hũc medium:depellite castris. Viribus ægręgiũ fateor: sed fraude timẽdum.Dic culpam:& labrum feri:quod irritaueris.armat in iuria etiam ignauos.quid me oportuit cordatissimum? Ais tãtisper tibi me moriam mei eẽ:dum uideas in oculis:aut legas scripta. Credo equidem:&

ex me ipso facio coniecturam: qui tum demum tui memini: cum egeo: cum spero aliqd: hic mihi tu sępissime occurris. Cęteris in rebus India mihi es: aut illa inaccessa Mauritania: quam nemo uidit: aut nouit: audierunt pauci. Iam uides quem tu hostem comparaueris: dum miseriam exprobras. Si redire uis in gratiam: condictiones accipiendę sunt quas uictor proponat: primum: ut me beatissimum uoces: qui minus appetam: q̄ pileati. Deinde ut q̄tum calamo offendisti absentem: tantum pręsentem armes: contra Bardulum tueare: postremo: ut qui scribendi genus imutasses: mecum cōcoenādi non imutes. Sint iidem oculi qui fuerant: superciliū in prandia non ueniat. Hæc si non præstiteris: instaura bellum. Vale. Senæ.

Paulo. Secundo. Pontifici. Maximo.

142 ANconitani consueuerāt superioribus annis: prohibente nemine: nauigare per omnem oram Illirii. Veneti hoc postmodum uetuerunt: Ideo ciuitas illa paulatim ad summā inopiam deducta est. Si non restituitur libertas pristina: operante. B. V uereor: ne ipsi compulsi necessitate: hanc quęrant a Venetis: & habeant. Vellem gratiam huiusmodi recognoscerent a Sede uestra: & eam: omni ex parte respicerēt: nec obligationem a quoq̄ preterq̄ a Beatissimo Pontifice Paulo acciperent. Sūma petitionis Anconitanorum est: ut sicut antea: ita nunc nauigare in Illirium possint. Cōmendo me humiliter pedibus. S. Vestræ.

Io. Caruagial Cardinali sancti Angeli.

143 VEni Campagnanum Reuerendissime Pater: & abunde omnia repperi: quæ facere possūt gratū secessum. De ambulo: lego: scribo libero: animum curis: quarum aliquæ usq; in hunc locum comitatæ me sunt. Si. D. Tua hic esset: dicerem absolutam læticiam: haberē cum quo libere loqui de seriis: iocosisq; possem. Contenderem etiam repeti aliquando legationes tuas germanicas: defensiones quottidianas Apostolicæ sedis: & animi constantiam: qua repressa sunt sæpe: & contusa Basiliensis synagogæ consilia. Cogerem ad scribendum in otio: quod in negotio impetrare non ualui. His nunc omnibus priuor: nec patrem habeo: nec patris etiam scripta: inquibus illum possim inspicere. Rogaui sæpe: ut memoriam tantarum rerum perire non sineres: crescentesq; nos erudires tuis exēplis. Beneficium domini nondum meritus est seruus accipere. Excusasti quædā: quę humilitatem tuam magis arguunt q̄ ueritatem. Ea omnia nemo explicare uerius potest: q̄. D Tua: quæ oibus præfuit. nemo facilius scribere: q̄ is: q gessit: & ualet eloquio. Videmus quottidianas epistolas tuas: & scripta pro Apostolica sede: quibus nec fieri aliquid grauius potest: nec ecclesia dignius. Cum cogito Christianæ charitatis officia: & præceptum domini: ar

gumentum nō uideo:quo declinare petitionem meam hanc possis. Scriptū est in epistola Petri:Parati semper estote ad satisfactionem oī poscenti uos. Et seniores qui in uobis sunt obsecro consenior:pascite qui in uobis est gregem Dei:prouidentes nō coacte:sed spontanee:pabulū uidelicet monstrās quo ali ad opera bona animus possit. Idētidem & Apostolus amonet. Te ipsum prębe exemplum bonorum operum in doctrina. Legitur quoq; in puerbiis:Noli subtrahere a puero disciplinam. Nos aūt consimiles pueris sumus:qui ad Cardinalatum sine experimento assumpti:crescere in bonum exemplis seniorum debemus. Præcipit quoq; Dominus in Euangelio: non esse abscondendum talentum:proferēdum ad lucrum:ut mereamur audire Intra in gaudium domini tui. Quæso igitur desyderium meum in longum ne ducas:& ne amico dicas:Vade:& reuertere:& cras dabo tibi:cum dare illico possis. Ad pompam:& inanem scientiam gesta illa non cupio. Nouit Deus:ꝙ ad honorē ministerii nostri:& ad gloriam sedis: cuius nomine illa sunt gesta. Intret postulatio mea in conspectu tuo domine:& uocem filii rogantis audi:& sapientiam meditetur os tuum. Si quod anni tempus remissionem a negotiis habet:hoc habet imprimis:quod domi propter æstum nos continet. Sūme chartam:& calamum:& operētur digiti tui iusticiam. Careremus:& nos magnis adiumentis ad uitam:si sancti scriptores eadem tepiditate rogantium preces tardassent qua meas tu differs. Beneficio affecti a patribus nostris:ingrati ne simus ī filios. Caritatem colamus:& uocē scripturę audiamus:Gratis accepistis:gratis date. Vale.

Carolo Salando.

DOleo multum iis:quæ cōmissa:& neglecta eē dicis p ministros: quibus in ecclesia Papiensi usi sumus. Bonos uiros eos putabam industrios:solertes:& utilitatis nostræ imprimis amantes. Aliter inuenti sunt:q̄ crederetur. Verumq; illud est:quod a sapientibus dicitur:solis experimentis homines nosci:& quod in euangelio legitur: A fructibus eorum cognoscetis eos. Facie:& uerbo persæpe decipimur:& quem uultus indicat bonum:opera aliquando malum conuincunt. Pręfecto illo stratellę nil esse humilius:& nil fidelius semper putaui. Ecce quomodo rapinæ eius nunc patent. Gratię Deo de omnibus:qui detrimentis priuatis:erudit nos ad curam rez nostrarū. Si surripuit quæ ecclesiæ sunt:& negligenter administrauit:parci negligentię uolo: sed furtis nec possum:nec debeo. Pone secum rationem:& ad ea reddenda compelle. Videq; imprimis:ne latitando manus tuas euadat. Iulianus multa ad me scribit: multa excusat: haberiq; de se iudicium petit:si in ullo errauit. Causam inquisitionis tuæ ad litem beneficii refert. Testes cōtra se:eos tantum quæsitos affirmat:ꝙ inimici facti

1°77

sunt sibi:propter Ecclesiam:& quos ipse aliquando punierit. Illorum dicta monstrata per te ei adiungit:& postulatum exemplum:& usq; in eam diem non impetratum. Ita demum totis litteris suis loquitur:ut innocentię uidea tur plurimũ fidere. Pone quoq; cum hoc rationem:atq; ea dexteritate cun ta exequere:ut si infidelis non fuit:coactio tua famam eius nõ lędat. Si ipse quoq; surripuit:non tamẽ propter utilitatem tumultuetur nostra Diocesis. Armati sunt laici semper ad calũnias nostras:& in exactionibus etiam iu stis auaros nos prædicant:impios:imisericordes:& thesaurizandi nimium cupidos. Volo tamen:quæ abstulit:reddat:sed ita:ut quæ domestica sunt: non fiant uulgaria:& nostra inter nos mala tantum sciantur. Ammonitum te hac in re unius uelim:Seruiuit annos multos Iulianus ecclesiæ Papiensi: salarium illi nullum(ut credo)est constitutum:& tamen pro iis:quæ utili ter gessit:destitui mercede sua nõ debet. Subducta igit̃ ratione eius:quod per hosce annos est meritus:& eius quod mihi interuertit:si æqua est com pensatio:aut saltem nõ iniqua:ea omnia:benedicente te:habeat:& ammo nitionẽ Domini audiat. Vade: & noli amplius peccare. Cũ Episcopo Ter racinensi aliter agi conuenit. Reuocari illum a me certa causa non expedit. Sinendus est iudicio uti: atq; hic honor ei habendus:ut missionem petat ipse:non a nobis accipiat. Videns esse isthic q cum potestate pro me ope retur:& a me de omnibus litteras habeat: sibi autem ĩ nullo negotium da ri:nimirũ:si honoris sui est amans. reditum flagitabit primus:atq; accipiet. Interim tu illum honora. In administrandis omnibus consule:& de me:si sicut facis:omnia q̃ beniuola repromitte. Redeuntem in curiam:utilius est amicum:q̃ inimicũ redire. operam tuam:quam offers in restituendis rebus lapsis Ecclesiæ:libẽter accipio. Placet:ut quę ĩfirmata sunt:sanes:quæ abie runt per deuia:in uiam reducas:& ministerium nostrũ in oculis plæbis cre ditę:cõmẽdabile facias. Nolo tamẽ Episcopo presente isthic:spirituale qcq̃ attingas:& hãc illi curam pręripias. Extrusio hæc manifesta nimium esset. Temporalibus interim tãtum intende:& compone domestica:quæ:ut au dio:legem hucusq; non habuerunt. Vide inter cætera:ut opida nobis subie cta agant quietem:& non operentur tumultum:ac cædes. Multa huiusmo di:quę acciderũt annis præteritis:criminãdi causam multis dederunt. Hac una re utiles persæpe iurisditiones:& locorum dominia perdunt Ecclesiæ: cum eaq; Præpositi ignari bene regẽdi dicantur. Ioannem Florẽtinum:atq; Alphonsum:sine meo magno detrimento non possum mittere ad te. Alter dispẽsator est domus:& obsequium præstat fidele:ac necessarium. Alter ẽt in complurimis utilis:non libenter propter pręsentium pręrogatiuas extra curiam esset. Sed tu tibi inueni duos:quos ad curanda ea adhibeas:quæ in

litteris memoras. Fideles autem eligito:& notos:& honoris tui:magisq̃ rei suæ amãtes. Potestatem in hoc tibi liberam do:& me hac in parte fidei tuæ permitto. Litteręde syndicandis oppidoꝝ præfectis:cum pręsentibus erũt. Vtilis est cogitatio hæc:& necessaria ad eos continendos in officio suo. Da operam ut ita ꝑtinus fiat:& recti sint iudices:qui ad hæc deligẽtur. Et quoniam doles Episcopum per substitutos omnia exequi: Ipsum autem nullo suo munere fungi:placet:ut q̃ modestius poteris:illum officii sui ãmoneas: & æstimationis meæ doceas esse:prodire in publicum cum quid solẽne tractatur. Ad hoc.n.missum esse illuc:& mercedem accipere:ut exhibens se:cũ opus est:populo:desyderium tollat pręsentiæ meæ. Respondi hucusq; litteris tuis:q̃tum putaui expediens. Nunc côuertor ad te:& loquor tecum Carole:quod mea charitas flagitat. Attende diligẽter:quæ dico:& imis ea sensibus manda. lex erit qua tibi uiuendum sit mecum:& cõtinuandus amor: qui inter nos dudum est initus. Releges quaq; hebdomada semel hanc partem postremam epistolę:ut uiam sæpe monstratam retinere rectius possis. Curauit primus ecclesiam Papiẽsem pro me Ioannes Baliotus:quem nosti. Ambitio sua:& superbia:& manuũ sordes:celari diu non potuerunt. Quottidianis nunciis ad me ferebantur. Satius ducens meæ conscientię:q̃ amiciciæ suæ consulere: ammoui eum officio:& cõmercium secum habendum deinceps non duxi. Contraxit ipse notam nomini suo:& quod maioris fuit iacturæ:amicũ etiam perdidit. Successit Andreas Collina:homo uentosus: & leuis:& proditor secretorum meorum:& iustitiam uendens pecunia. hic quoq; sortem consimilem tulit. Cõmendatus mihi testimonio amici defuncti:cuius oĩa cõmiseram fidei:inuentus est reprobus:diffidensq; cõscientiæ nunq̃ in conspectũ meum uenire est ausus. Pręsentium ministroꝝ:q aliq̃diu boni habiti sunt:uides diligentia tua fraudẽ detectã. Nihil ocultũ est:quod non reueletur. Deo uolente hunc exitum facinora habent. Celari ad diẽ possunt:nunq̃ uero tegi ꝑpetuo. Ea uero tanto offensoꝝ animos grauius lędũt: q̃to q cõmittunt coniunctiores sunt inuicẽ. Hoc uero mali hi oẽs sunt affecti:ut nũq̃ a me amplius ammininistrationibus ullis habẽdi sint digni:& repugnãte cõscientia utilis nõ sim illis futurus. Quid ergo de me inquies:opinaris eadẽ:atq; expectas? Minime. si.n. ita putarẽ non crederẽ tibi ministeriũ meũ: cuius ego redditurus sum rationẽ. Sed natura nostra mi Carole ẽ fragilis:ad peccatũ ꝓcliuis:& licentia ipsa deteriorẽ se reddit. Ammonitione eget cõtinua:qua quasi sustẽtaculo quodã in errores nõ cadat. Nisi ecclesia quottidianis ꝓdicatiõibus nr̃æ salutis nos ãmoneret:& lucheret̃ i uitia: religiõis & aĩæ eẽt cura rarissima. q̃diu mihi es famulatus:& pñs tuũ seruitiũ fuit:diligẽtiã pręstitisti:& fidẽ. Satisfecisti desyderiis oĩbus:nec habui quod

tibi iputaré. Eadé officia i absente reqro: & nolo quæ sub oculis meis bona fuer: fiát pcul ab oculis mala. Ea est cã cómemorationis huius: quã facio. Eris Papię solus potestaté oium habens. Inter tuos indigenas cẽ te noſces. Scies tibi uni digintatis nostræ honorem præstari. Cardinalem noctu non habebis: qui te uocato exigat ratióem diei: & extra præscriptum declinare non sinat. Fies totus arbitrii tui: & tua uolũtate te reges. Difficile est in tanta libertate se continere. Præceptoꝝ meminisse etiam: quę porrigit absens. Propterea te rogo: ut in omnibus actionibus præsentem tibi cogitatióe me statuas: & ad iudicium meum labores. Quæcunq; operaberis amicum & Dominum intuens: & illi placere annitens proculdubio recte operaberis. Recordatio disciplinę nrę domesticæ: cósiliũ ministrabit in oibus. sicut nauẽ intermisso uẽto: nihilominus tenere cursum uidemus. Infinitum esset recen sere singula: quæ tuum Vicariatum reddere commendabilem possunt. Regulas tu Iuris Pontificii tenens: ea me longe melius nosti. sed quædam quę prima sunt officii nostri: & in cura a me habentur præcipua: non præter mittam: cupiens tota diligentia: & fide illis semper intendi. Volo imprimis omni solertia frequentari diuina: & in Ecclesia suis horis persolui Deo quod debet. Multum nos hęc cura commendat: & opus nostrum honorabile facit. si desunt cætera: hoc solo non ferimur solum: sed habemur quoq; in precio. Hortandi sunt: & monendi: & si res poscat: cogendi: qui Ecclesiæ seruiunt: ut bene: & sine intermissione ministerium impleant: utq; & modestiam chorus: & suũ ordinem teneat. Componi enim cóuenit sacerdotes ad laycorum: non iudicia tantũ: sed etiam oculos: ne qd sit quod eos offendat. Ad rem hanc multũ faciet præsentia tua. Videbis. n. cuncta: quę fient. Tardis & negligentibus exemplo eris: ut mature cóueniant. Infœlix hac in re annis prętcritis admodum fui. Ammonui litteris continuis Vicarios meos ut frequentes in ecclesia essent: & hunc honoré Deo haberent: ac mihi. Impetrare nunq̃ ullis obtestationibus ualui. Tanq̃ si opprobrii: & confusionis locus is eẽt: ita domũ Dei semp uitarũt. Curabis: ut festis paschalibus assit Episcopus aliquis: qui sedem meam tenẽs: doceat cathedralem illam ecclesiam eẽ. operã ẽt dabis: ut tẽporibus debitis: quadragesimalibus maxime: prædicatores non desint: uiri excellentes: testimonii boni: & ante tempus quęsiti: quorum uirtute frequentata ecclesia nõ det honoré suũ conuẽtibus Fratꝝ. Multum hęc diligentia opus nostꝝ cómẽdat. Indignum est autem quę primæ in Ciuitate sedis sunt propria: transferri ad Monachos: illos frequentari: & in precio eẽ: nos uero negligi. Proximũ huic tibi studiũ sit: clericoꝝ mores corrigere: obire Diocesim sępe: uidere ne aliqd Parrochiis desit: Cœnobia uirginũ a corruptelis seruaŕ. hẽs ex libris tuis habũde: uñ hęc

officia colligas. Doceri te singillatim: non expedit. Caput rei tantum osten do: Charitas reliqua exequatur. In emendando cauendum est: ne maior sit pœna peccato: ne ammisceatur conuitium: ne ea sit uultus: & uerborum asperitas: ut maliuolentię: non officii studium uideatur. Compatiens facies correptionem omnem tolerabiliorem patientibus reddit. Te autem ipsum contine imprimis. Malus est aliorum magister: qui emendare se ipsum non potest: & male creditur eorum præceptis: quorum cernitur uita contraria. In bona conscientia: fiducia est ad corrigenda delicta: in mala metus conti nuus. Cum imperio docetur: inqt Gregorius: quod prius docetur: q̄ dic tur. Te ipsum quoq; ne cōmunices multis: & ne appetas clericoꝝ: & laycorum prandia: ac cœnas. Cōuersatio nimia: contemptus: & maliloquii est mater. Tu potius ad mensam tuam illos uoca: q̄ ab illis patiaris uocari. Seruanda est Vicarii auctoritas: & ius potestatis tenendum. Grauitas autem ipsa sic moderanda: ut ne in arrogantiam cadat. In temporalibus curandis non est qd te aliud moneam: nisi ut fidem serues. Difficile est tractantē aliena inno centes manus seruare. qui ante hac adhibiti ad opus hoc sunt: abierunt per deuia. Loculis nō conscientiæ uoluerunt cōsultūm. tu diligens es: prudenter intelligis: & usum habes in administratiōibus rerum. Adhibita fide: nil te Carole pfectius erit: nil salutarius Papiensi ecclesiæ. Hoc quæso cogitatiōi tuę occurrat semper: siue magna tractas: siue parua. Perdēs me: pdes quod tibi multa pecunia esse charius debet. nil est: quod tua cā acturus nō sim: si inchoatus inter nos amor pmaneat: & de integritate tua bene opiner. Vide inter cętera qd præceptoꝝ meoꝝ esse ultimum uolo: ne gratię potentium nimium studeas: ac dum per eorum suffragia ambis maiora: iurisditionem tuam proiicias: fauori seruiens: non ueritati. Successum non habebit cogi tatio hęc: spē tuā infringet Deus. Beatus quoq; Sirus ꝗpatrocinaẗ Ecclesię: non patietur rem suam disperdi. Bonis operibus quęrendus est honor: non malis. Scripsi multa: quæ tu in bonā partem ab amico accipies. officii mei & beniuolentiæ nostræ sunt oīa. Mandato ea memoriæ &: repete crebro: & cum diligentia serua. Mercedem Deo uolente laborum: & fidei uiuens acci pies. Certiorem me reddes num redditæ sint proximæ litteræ: quas etiam dictaui pluribus uerbis: & manu mea sunt scriptæ. nuntiabā nonnulla: quę uolebam perfici a te. Timeo quia non respondes: ne perditæ sint. Quidam Melchion Xistus scribit ad me: quæ ex litteris suis agnosces. Querelam in tellige: & audi pauperum uoces. Obtestor te per omnipotentem Deum ut non uincaris affectibus: opereris æquanimiter omnia: & offensionem des nemini. Induēs uero meā psonam: quā isthic gerere ex officio habes: exuas tuam: atq; ad solam Cardinalis dignitatem te fingas. Nescio quid in re sit.

Sibene est quod fecisti:ualeat.si minus:conuerte in melius.Emendare q̃ cõtinuare præstat errorem. In exigendis quæ surrepta per Iulianum sunt & Dominicum uirum te prebe neminem timens.Nõ tam utilitatem hic quęro:q̃ aliorum exemplum: ut discant cæteri qui futuri ad hoc ministerium sunt.Beneuale.Campagnani die xviiii.Augusti.M.cccc.lxv.

Theodoro Episcopo Teruisino.

195 f Io ex urbe a multis certior Pontificem illaturum arma Vrsinis. Hic quoq; trepidari non mediocriter uideo:& signa ostendi animi:non multum fidentis.quid lateat nescio.Vtraq; motum portendunt.Ego hic sum:qua suspensione: tu ipse consydera.si quid apertius fieret parata mihi cõfusio:& damnũ.Tuę caritati supra cæteros fido:& te unum in hiis tenebris consulo.Ammone quid agat Papiensis tuus:& quid sibi expediat.nec patere illum errare.si ammonere aperte non potes:innue uerbis tectis.si nec hoc tutum existimas:signo aliquo consule. Ingeniosus tu ad comminiscendum:ad intelligendum ego non hebes.si desint cætera monstro quod dici:& scribi sine periculo possit.Referenda est mihi Scotorum causa sancti Andreę.Vrgent illi ut redeam.Hortare tu quoq; propter illos:ut redeam.Satis hoc documẽti ad consilium erit.Per Deum te quęso ut in utranq; partem his me suspitionibus liberes.Soli tibi scribo:& solum te cõsulo:quia te solum ex palatinis omnibus maxime amo.Defossum puta:quod dixeris:& nunq̃ in lucem uenturum. Ita tibi per Redemptorem nostrũ:& sancta eius euuãgelia iuro.Expecto litteras tuas:uel mandatum:quod Christophoro fideli meo dederis ad me perferendum. Cela metum hunc meum:& litteras.Daq; in primis operam ne Pontifex sciat:aut quisq̃ ex fratribus.Irrisorum p'ęna sunt omnia.Vale mi optatissime pręsul.Campagnani die.xxi.Augusti.M.cccc.lxv.

Cardinali Seneñ.

146 On imprudenter egit hodie Pontifex Paulus. Rem aliquando non æstimatam sine animaduersione prętereundam non duxit. Præficiendus erat cõuersanæ Ecclesiæ nouus præsul.Nomen illi erat Turcus ex Turculoꝝ familia.Cum cætera probarentur in eo nomen solum probatum nõ est.Dixit Pontifex cõuenire in nomine Episcopi nihil quod fideles aures offendat. Monachi eos qui a sæculo fugiunt ut renasci Deo appareant nomen uetus etiam acceptum ex sanctis cogũt deponere:nos ad episcopatum uocato nomen hostile non commutabimus? Igitur patrum comprobatione pro Turco Paulum ex suo nomine sanxit uocari. Atq; ita in noua appellatione enunciatus episcopus est.Romæ.

Episcopo Aquilano Marchiæ Thesaurario.

INtelligo ex litteris Iacobi consobrini mei:ipm a Paternitate tua 1.97
humane acceptũ esse : & in omnibus quæ ad administrationem
officii pertinent:benigne adiutũ.Hoc mihi:etsi antea exploratũ
erat ita futurum:tamen audiuisse est gratum.Ago Dignationi tuę debitas
gratias : atq; illi in suis:& suoꝝ rebus debitorem me fateor.De munere tuo
secũda hic apud oẽs est fama.Idem audio a ꝓuincialibus:q isthinc ueniũt.
Nimirum actionibus præteritis:præsentes respondent:& q Iuuenis integre
uixit:futuram cõmendationem adauget.Iacobum ipsum iterũ enixe cõmẽdo.
Iuuenis est:egens senioris consilio.Non patiatur Dignatio tua illum erra-
re.Admoneat:emendet : seuere castiget:cum opus esse intelligit.Ego illum
trado tibi:tanq̃ unum ex tuis.Romæ.

Campano.

AGere tu gratias deo debes Campane:qđ tantum ingenii ab eo 198
acceperis.Ego tibi:qđ uideam sanctissimũ patrem Piũ funebri
oratione die anniuersariæ parentationis tam digne laudatum:
nulla pars uitę eius:nulla laboris contemptio:nullus fortunæ successus:nul
lum monumentum ingenii:nullæ deniq; priuatæ res:& nullę publicę sunt:
quas tu non plane collegeris:dubiũ:maiori ne luce uerboꝝ:an pondere sen
tentiaꝝ:an uero ẽt gratę mẽtis officio.Ago igitur tibi:quas possũ gratias:
& omni tpe agam.Agere & mecũ debebunt nõ ii solũ:quos ille dilexit ui-
uens:& qbus benefecit : & quos natura sibi adiunxit:sed nomine uno oẽs:
quibus uirtutis est studium.Visus sum iterum ea legens intueri Piũ nostꝝ:
iterũ extremã eius horam his ulnis excipere:exultare iterum gloria dictoꝝ:
& factoꝝ suoꝝ:atq; iterum in lachrymas ire:quas non õ tunc fudi pluri-
mas:sed nunc quoq; p dies singulos tenere uix possum . Viuentis:& mor-
tui innouatus est in me sensus omnis.Ille certe factũ hoc tuũ de cęlo uidẽs:
non tam lętatur qđ Campanũ suũ demeritus sit:cui se totum aliquãdo cre
didit:q̃ qđ amplioribus meritis illũ ꝓsecutus nõ est.summã factoꝝ:& scri
ptorum eius ita deducis:ita in intima penetras laudum suaꝝ:ut nõ minus
adamasse uehementer:q̃ diligenter legisse illa appareas.Nihil omittis : dicis
oĩa.sic consulis ueritati:ut non pereat qcq̃:sic aggeras gesta:ut nimiũ dici
nil possit.Funus deniq; ipsum tota oratione ita ꝑtractas:ut luctuosa lętis:
læta luctuosis non uacent : atq; omnibus auditis nescias lætandũ ne sit ma
gis:an lachrymãdũ:gloriosior ne ducẽda uita:an mors:illa ne plus fructus:
an hęc damni attulerit.Iterũ tibi gratias ago:iterũ in æternum debebo.Qui
legere:& intelligere gloriam sepulti patris ex libris eius non poterit:hanc
laudationem legens:satis illam agnoscet . Senæ habita in omnem terram
exibit : ad Senenses perorata:ad nationes:& populos perueniet.Quid alii

iudicaturi sint:nescio. Cogentur credo laudare:quod ui sua se laudat. Ego certe hoc anno cum nostratia clarissimorum uirorum multa perlegerim: iucundius quicq̃: limatius quicq̃: copiosius quicq̃: melius quicq̃: ut uerbo absoluam uno:perfectius quicq̃ non legi. Perseuera mi Campane:ut facis. Dilige patrem:a quo es dilectus. memoriam tene eius:qui tui est nunq̃ oblitus. Auge deniq; Maiestatem Pontificis:qui te absentem: ad se uocatum: habitum inter suos:dignitate:& commodis auxit. quaestus est:non charitas: coluisse tantum uiuentes. Pietas uera terminũ non habet amandi:abeuntibus associat se:& ad mortuos quoq; pertransit. Serui sepulto Pio tuo: ut seruiebas uiuenti. Putato illum ex beatis sedibus: ubi nunc regnat:te & caeteros contemplari:a quibus gratitudo illi est debita. Certo quoq; iudicio nunc internoscere: in quem bene:& in quem male benefacta sua sunt collocata. Statim ut orationem tuam absolui:nullo intermisso spacio a lectione ad scriptionem conuersus:hanc tibi dictaui: indicem meę in te gratitudinis. Quoadusq; maius aliud potero:ea esto contentus. Ad referenda: quae tibi debentur:ampliori occasiõe est opus: Illam nunq̃ sinam negligenter abire. Beneuale. Romae.

Hieronymo Ranutio Bononiẽsi.

149 Ste. Nardinus hic est.q & Cardinalis Mediolanensis.

Q Vanquã mihi necessarius sis:in salute tamen Archipraesulis mei cessat omnis necessitas. Esto secum:& quocunq; ierit sequere uestigia eius. Mutationem coeli collaturam illi mirifice puto. Contulit:& mihi:& contulisse ęgrotis semper audiui. Quod superest mali:extrudito uuis arte non potes. Vtinam mecum hic esset pauculis horis. Restituerem eum in pristina. Animi morbus:morbus est corporis. Pellere hunc primo oportet. Non illi sit cura Palatii:nõ Pontificis Pauli:non magistratuũ: qui regendi sunt crediti. Seponat haec omnia ad tempus:& cum urbe excedit:appendat ad portas. Validus rediens:ea resumat. Valẽdum inq̃ est animo:ut ualeat corpore. Famulatus ego quoq; Pontifici sum: scio mentis angustias:in qbus Palatini uersantur: Zelotipias:& metus inanes. ab experimẽto hęc loquor. Forti aĩo superanda sunt oĩa. Propter uitã appetẽdi honores. Propter hos pdenda illa nõ est. Si non offensura haec cũ existimas:lege tibi Palatinã hanc regulã. Beneuale. Cãpagnani. xiii. Augusti. M.cccc.lxv.

Hieronymo Ranutio

150

L Aetatus sum ĩ his:quae scripta sũt mihi p te de Archipręsule Mediolanensi. Dolebam casu aduerso eius:non aliter:q̃ si salus germani fratris esset in discrimen adducta. Benedictus Deus in operibus suis:qui noluit utilem praelatum Ecclesiae: praeripi nobis morte immatura. Ministerio tuo salutem ei restituit: teq; usus est ad morbum:

uincendum. Perge ut coepisti:& contrahe quicquid siue animis: siue arte uales:ad eum nobis reddendum. Caue a sponda lecti nunq̄ discedas.semp ei assideas. Semper digiti tui uenam pertemptent:& ex illa parentur: quae sunt necessaria. Demum sic agito:ut a diligentia tua redeunti mihi gratias habeat:sicut & Reatino nostro habui ego. De dño Christophoro meo his secundis litteris nil mihi significas. Agis negligenter:& Papiensi tuo non satisfacis. Scis q̄ sim illi affectus. Opus pene est manuum mearum: ameq; olim insigne equestris dignitatis accepit. Adhibe & ad curationē eius quicquid studii:atq; operę potes. Idq; contende dies:ac noctes:ut de patruo:& fratris filio nuncies semper secunda. si qd noui emergit:non te calamus grauet. Meo Teruisino fraternā meo nomine impertire salutē. Ad ualitudinē tuendam:& ad me amandum illum hortare. Domestico exemplo satis monetur. sic Pontifici:sic officio suo inseruiat:ut uitę semper prima ei sit ratio. Propter uitam oia haec quaerimus. Proiicienda pp haec uita nō est. Petrū nostrū beneualentē cito remitte. & tu restituto Mediolanēs:& Christophoro: statim huc aduola. q̄q̄ sero:particeps tā quoquomō eris uoluptatū nostrarum. Quę de ceraśis admones:uerissima sunt. Mirum immodū faciunt ad sanitatem uētris:& corporis. Ea si obtulisset medicus:quem nosti abinitio: nunq̄ uentum in discrimen hoc esset:sed nunq̄ ad bonos mores sera est uia. Tu uale:& ualere me scias. Campagnani. die xiiii. Augusti.

Vianisio Albergato Procamerario Pontificio.

EPistola tua cū Falcone nostro coiūcta:uoluptatē mirificā attulit. Fuisset adiūctus cumulus:si tua quoq; Dignatio p occupationē officii uenire huc potuisset. Vbi ē Vianisius meus:ibi cē nō potest tristicia. Necesse est singula rideant:exulat cura:& angor: & quicqd male habet hominū animos. Plus tamen reliquisses hic gaudii:q̄ retulisses tecum in urbem. Nondum.n. solatia nostra aduenerunt. Arent omnia. Pumiceum factum est coelum:& guttam modo unam non potest exprimere. & canes:& retia:& quę ad rusticationem sunt praeparata:operari bene non possunt. si qua facultas esset:quam non uideo:effugiendi huc post posticū: malles fortasse hic eē:q̄ isthic:pręsertim si post ibres hoc fieret. Quęso itaq; tuā paternitatē:ut si saluis rebus exiri carcer hic tuus honoratus aliquo ingenio pōt:ad tuū amicissimū aduoles:& gustū capias cāpagnatici coeli:& agri. Iucundā hāc utriq; diuersionē cōfido futurā. Falco noster hic fuit: magis me usus:q̄ Cāpagnano Cōtulimus multa:corrisimus multa. Plena cōsolatione fuit eius presentia. egi sibi gratias p officio suo. Si mihi nō satisfeci:precor Dignationē tuā:ut ob hoc ipm:nomine meo cumulatius agat. est dulcedo & suauitas:& alacritas mea. absterfor omnium molestiarum

quæ aliquando me angunt. Amemus eum: q̃diu uiuimus: amantes eum: nos ipsos amabimus. Pro iis: quę dignatus es Pipernatibus scriber: habeo innumeras gratias. Fecit humanitas tua rem gratam: quam etiam profutu ram existimē: si noua uel monitione: uel conceptione sit opus. rogo: manus tua ne desit. Commendo item: quod commendaui iam sæpius: & cōmen dare usq; in finem nō desinam: causam Nastocii nostri: uel magis tuam: & omnium: qui sedetis ad ministerium Cameræ. Neq; hoc ago q̃d promissis tuis diffidam: qbus quiefactus dormiui hucusq;: & dormio in utrunq; ocu lum: & in utranq; aurem securus: sed q̃d ex desyderio cordis lingua cogi tur exerceri. In manu tua: & Falconis nostri est omnis expectatio nostra. Vos officiis uestris urbanis consolabimini scio rusticantē amicū. Beneuale & me toto animo tuum esse scito. Campagnani die xxi. Augusti.

152 Vianisius Cardinali Papień.

PEdem hostio extuleram: iturus ad pientissimum Patrem: & do minū meum Auinionēsem: ut cum eo uescerer sue tenello: q plus lactis habet: q̃ sanguinis. tunc mihi litterę Reuerēdissime. D. V. redduntur: gratissimæ illę qdem. Innotuit mihi Bandiniana querimonia. Respondendi cupido pedem referre suadebat: gula econtra: & potentis simi patris imperium: a quo quoniam non licet tam subito post cibum sum ptum discedere: & nūcius festinat: quæ pro me: quæ aduersus Melchiorem: & elegantes istos triumuiros dicenda erant. D. Vr̃æ obmittam. Accingo me ad bellum. Dii boni quas strages dabo? non discedit Melchior a sua cō suetudine. Lacerat famam meam ubi potest: inuidiosis uerbis aduersus po tētiam utitur. At ut sciat. D. V. q̃ ego iuste ęgerim: q̃ iniuria ipse queratur: Cum reuerterer a Camera Apostolica fastiditus: & expuere animo illam miseriam cum homine lepidissimo: & amicissimo cuperem: diuerti ad Mel chiorem. Falco noster: curarum omnium abstersor apud. D. Vestram erat. Cum domum eius uenio: inuenio ianuas patētes: custos nullus: seruus nul lus: incustodita omnia. quæ ubi uidi: feci meis potestatem diripiēdi. & qd? nonne quod censoriū uicecamera lialis potestas habet? Volui ędocere ho minem: ut cautior esset: sed ego quantas pęnas pro benefacto dedi miser? Cœnitauit apud me homo uoracissimus postea. hoc suaue est: hoc subacer bulum: illud melius pitissans ait. Vellem dolia omnia: non licet meis esse ociosos: dum is cœnat. Satrapes: si fiat eius cōuiuator: sufferre sumptus ne queat. sed ego: ut dixi: accingo me ad pugnam. Retundam Bandinum. Re pugnabo triumuiris inimicissimis. o q̃ subdoli: q̃ fallaces: q̃ imperiosi sunt: & hos. D. Vestra triumuiratus nominis dignos iudicat. Cōmendo me. D. Vestræ humiliter. Romę ultima Augusti.

Vienesio Albergato Procamerario.

Vid tibi ego dicam Vicecamerarie mi. Credebam Campagna 153
ni tantum esse: quod me oblectaret. Ecce quotidie noua oblecta
méta ex urb Lelius: Falco: Melchior: Melinus: Tuq; imprimis
nouis me oblectamentis obruitis. Nescio unde plus uoluptatis a uobis: an
ab hoc loco adueniat. Illa cótinua: hęc intermissa. hinc corpus: inde animus
pascitur. Deo gratias: qui tantum mellis in nostra aluearia cógerit. Conge
rat illud perpetuo: Et ignauum fucos pecus a præsepibus arceat. Bandini
negligentiam nosco: Digna ea animaduersione censoria fuit: Et in hoc sen
tio tecum. Cétum ærei uectes: æternaq; ferri robora. Claudetur posthac ia
nua eius: Nec custos absistet limine Ianus. Illa. n. bene hęret menti cautio:
quæ damnis nostris paratur. misereor tamé eius: neq; in finem sit ultio tua.
Falconiam uocationem totam cognoui. Risus sine modo: & omnium iocú
ditatum sunt effusæ habenę. Illi codicello cedat Rienzo gallina: & quicqd
affectata germáitas pulchri apportat. Hoc anno nil me ita inuasit: cachino
non sum minus cócussus: q̃el Pienzichosio. legi ad mensam meis conuiuis.
Externis nihil suauius. Romanis nil ingratius. Si fuisset hic Falco: secundú
subisset discrimen: Mantuano: nó minus. Risit eorum nemo. Dixit unus ex
illis abducto supercilio: Maldecta lanema di patreso. Delcia li Romani: lo
caceremo di Roma. Se non sara sauio. Puoa che a uita cum questi Fraciuo
si piscia sangui. hao renegato la patria. Vadesseno ne lhora maldecta: che
nó ce poza mai retornare. Beneuale: & uerbi tui sis memor: in quo mihi spé
dedisti. Campagnani die. ii. Septembris.

G. Rothomageñ. & A. Auinioneñ. Cardinalibus.

S Ecutus consilia uestra redii in urbem. Ecce sum inter uos. Quid 154
oro: hic ago? uel magis quid omnes hic agimus? Admittimur ra
ro: admissi dicimus pauca: audimus multa. Longo sermone ni
hil absoluit. Vidistis ne anniuersariæ coronationis suæ die: q̃ta locutus est
indigna Sede: nihil utilia: Pessimi autem exempli semina? De repromissa p
Planetarium: nescio qué: uita: & prænunciato iam diu Cardinalatu: & Pon
tificatu tota fuit oratio. De obitu quoq; Cardinalis Aquileiensis: qué suum
inimicissimú dixit. Quis hęc patienter ferat? aut cui non moueatur mens?
Pręstat abesse: q̃ talia audire: Nec satis est audisse semel: crebris commemo
rationibus eadem sæpe inculcat. Si nó audimus fert moleste. Ad audiendú
uocat ad se. Me: & Cardinalem sanctæ Sabinæ: agétes de rebus nostris ex
tra coronam: inqua loquebatur: non est passus uaniloquii sui esse expertes.
Iussit accedere: atq; intelligere. Videre erat ora grauiorum ex patribus tor
queri miseria: & angi tanta iactura temporis. Tanq̃ gloria Pontificatus sui

his cresceret magis:ita erat totus in illis:studiumq; omne huc uertebatur. Ne autem crederemus dedisse illum talibus operam:dicebat nõ esse his fidem præstandam:& tamen admiratione digna aiebat. In utranq; partem sic loquens: ut plus ueneni daret:q̃ tolleret. obtuli inquit Planetario illi horam natalem. Hebreus erat:senex:caperatis superciliis:tetro aspectu. Nulli obtulerã ante:nec sum posthac oblaturus. Aliquando ex Astrologia uolebat esse eius responsa: aliquando ex Demonibus asserebat. Quæ autem prædicta memorabat:in scriniis inquit meis sunt:inueniri nunc inter multa:esset difficile. Diligentius tamẽ quęrens illa inuẽirem. O miserum illum:& nos. Quid his deliramentis damnosius? & maiestate tanta indignius? An nõ satis erat in Cardinalatu tulisse hanc notam? Etiam ministerium Pontificale pergit ridiculum facere. omitto q; de omni uerbo ocioso reddẽda est ratio: & nugæ sacerdotum blasfemiæ sunt:& os Pontificis consecratum euangeliis:uaniloquiis aperiri non debet. Nonne intelligit miser: q̃ mali exempli hoc sit? & q̃ displiceat Deo? Quæso ubi erit auditum: Vicarium Christi:& caput Ecclesiæ indagationibus futurorũ intendere:quis ad eas non uertat mentem? quis non secum ibit in præceps? qs deniq; nõ totus ex cœli necessitate magis pẽdebit:q̃ Dei nostri miseratione? Aiebat Plato: Quales ĩ rep. essent Principes:tales reliquos solere eẽ ciues. Ad imitationem uidelicet pastoris oues se fingent:nec attendent qd ille mali agat:sed omnino qd agat, sumentes:non examen boni: uel mali:sed tantum fragilitatis exemplum. Vitia illa inquit Satyrus:maxime adhęrent:quæ subeunt animum magnis auctoribus. Homo gentilis Oratius:sapiens tamen:quæsitorem futurorum reprẹhendẽs: Tu ait:ne quęsieris quem mihi:quem tibi Finem dii dederint Leucothoe: Nec babylõios temptaris numeros. Et Dominus ĩ leuitico. Nõ declinetis inquit ad Magos:nec ab ariolis aliquid sciscitemini: ut polluamini per eos. Ego Deus uester. Augustinus quoq;:præcipuum lumen Ecclesiæ:eum:qui hæc obseruat:qui attẽdit:qui credit:qui in domum recipit:qui interrogat: Christianam fidem:& baptismum præuaricasse affirmat. Vana n. sunt omnia:& dolis inextricabilibus animas capiunt:inducuntq; eas in miserrima mala. Vt ergo a summo sacerdote audirẽ has nenias: secessu meo me reuocastis? cogentes quem sacra lectio totum habebat: totum nũc his nugis obtundi. At dicet aliquis uestrũ: Ignoscendum fuit ætati. Iuuenis erat cum ista curauit:confirmatus iam:ea cõtempsit. qui malum: contempsit? quem uidimus toto Cardinalatu suo pepẽdisse ex illis:atq; ex ills spes oẽs suas semper formasse. Quis Plãetarius:aut quis diuinus fuit sæculo nostro: præsens:absens ue:quem iste requisitum:non sibi familiarissimum fecerit? Quod de futuris æditum iudicium:quod non statim sit aucupatus? An nõ

meministis:cum haberetur in Vaticano cōclaue Calisti tertii excidisse huic inter cubicula uestra sortes complures:in quibus pronunciata de se notabā tur? cum uero anxium obisse diu omnia:tacitum quęsisse:& cum non inue niret:postulasse tandem a uestris ministris num scripta quędam ab eorum quoq̄ essent inuenta. Non dicebat:num sortes essent inuentæ. Pudebat.n.fa cti:sed num scripta essent inuenta. Eram ego tunc intus:ministrans Cardi nali Firmano:& feditatem hanc uidi. Casu aūt in eas inciderat Paulus Ana niensis Prospero Columnensi tunc famulans:qui uidens quęritantis angu stias:ad eum accedēs:En inquit:quod quæris.& somnia illa sua:tot horis suspirata porrexit. Dedisses ei milia centum:non acceptasset gratius:q̄ tūc accepit repertas spes suas. Nuper uero ad Pontificatū assumptus:indumen ta:ut uideo:nō animum mutans:Pisis usq; accersiuit ad se Antōium Plane tarium:cui cognomē est Camera:olim mihi ꝑpter suas stulticias notum. Ad quam rem quęso aliam:q̄ ad antiquū errorem? Pecunia illi pontificio nomine a Medicis mensariis ad iter est persoluta. Quod ego non antea cre didi:q̄ Romę eum aspexi:& sum alloquutus:& de uocatiōe:& pecunia eo dem confitente:accepi. Quid q; nuper:timens credo:quę de obitu suo hoc septēbri nunciabantur:accersito:nomen nunc ignoro:qui est in familia Via nesii Bononiensis procamerariatum regentis:horam natalem inspiciendā porrexit: admonens:ut de diuturnitate uitę:quæ nosset referret. Abiit ille: & reuersus:ac foro utens:longeuitatem promisit: quam etiam ob causam sacerdotia nōnulla est consecutus. Hora uero ipsa natalis:non usq;adeo ua luit tegi:ut non fraude ministri subrepta:& uulgata pluribus fuerit. Testes rei huius habeo locupletes:quos una mecum tanti erroris pudet: ac piget. Quomodo ergo excusationem habet ętatis:qui iam Pontifex factus:eodē reuoluit? nec a ueteri absistit contagio? Facit quinquagenarius: quod pue ro cogitare est reprehensibile. At dicit aliquando credenda ea non esse: at semper addit stupenda esse:& admirabilia esse. Atq; ipse sic admiratur:ut plane ostendat uelle illa ꝑtinus credi. Et enim si credēda nō putat:uelut di ctat sæpe:ex demonibus esse cōtendit. Cur diuinis:& planetariis tradit ho ram natalem? cur sine causa eos fatigat? cur etiam responsa accepta:non statim conscerpit? cur in scriniis Pontificalibus adhuc est illa inuenire? hec cine quæso signa sunt animi sentientis quod loquitur:ac nō potius proban tis quod damnat? Nemo bonæ mētis se:ac proximum malis illaqueat. Ne mo quod nociturum credit:exquirit. Consulere diuinos:& consulta inspice re:admirari:atq; seruare:quid aliud est:q̄ inquinare se ipsum:& alteri peccā di occasionem proponere? Dolori maximo ista sunt mihi: & tolli errorem tam noxium cupio; sed uetustas morbi:& imperantis potestas absterret.

Vos patres:qui anteitis ætate:qui præstatis sapientia:& primi esse debetis ad monstranda quæ obsunt:mementote officii uestri. Accedite ad Patrem: quod sentitis loquimini:non increpantes iuxta Apostolū:sed obsecrantes. obsecrate autem:ut sanctum de se præstet exemplum.non offendat Ecclesiam.missos faciat diuinos:& planetarios suos:putans nil nisi fallax:maligniumq; in eorum esse responsis:illud Domini saluatoris attendat:Non est uestrum nosse tempora:uel momēta:quæ pater posuit in sua potestate:meminerit quoq; se esse caput Ecclęsię:speculatorem gręgis Dominici: nulli minus cōuenire q̄ sibi:mortiferæ rei intendere:fidem Petri simul cum Sede possideat:Illamq; unā:& ueram Astrologiam:certamq; diuinationē existimet. Vehemens:& grauis sit obsecratio uestra:non trepidet cor uestrum: nec uerba inter labia: & dentes dimidiata resistant. Spiritum libertatis:& sacerdotii zelum assumite. Sic adimplebitis bonęq; Cardinalium munus: & operabimini in ecclesia sancta salutem. Ab illo autē:si sapiet:benedictio erit:& gratiarum actio. Scriptum est.n. Argue sapiētem:& diliget te:& uir prudens non murmurabit correptus. Id uero unum inculcate auribus eius: & crebro repetite: quod etiam:si non sit religio:auocare animum ab hac infami miseria debeat. Si prędicuntur secunda in ipsa expectatione:consumptio est spiritus:sin portenduntur aduersa:hora nulla metu est uacua. Semper anxietas:& iquietudo utrobiq; est multa: qua:ut se liberet Paulus:ille uobis concedat:qui dixit:Ego dabo uobis os:& sapientiā:cui non poterunt resistere:& contradicere omnes aduersarii uestri. Valete.

Io. Arcimboldo Protonotario Apostolico.

155 Calamitatem tuam mi Arcimbolde consoletur amici calamitas. Si te Augustinus Parenēsis Russæ familię istus:atq; apud nos Ducis nostri orator:oculis pariter:ac mēte ad bona opera cęcus oppugnat apud Pontificem:me quoq; eadem iniquitate oppugnare nō desinit. Maledictione os plenum est:& sub lingua eius labor:& dolor. Sedet in insidiis:ut interficiat innocentem. Omitto quæ ante hanc diem:alienādi a me Ducis:& Pontificis desyderio fecit:quæ ipsa & multa sunt:& grauia. Nuperrime:ut improbitati cumulum faceret:affirmauit Pontifici:& hunc aulicum:qui tuo bnficio uenit:meis suasiōibus missum:& quod perseuerātius de Nouariensi ecclesia:cōtra Pontificis studia flagitatur a Duce:meis utiq; consiliis flagitari. Hoc uidelicet expectato:ut per diuturnā contentionem cedētibus nobis:tu Nouariēsis euadas:& Galeazii pugna pręualeat conatibus Pauli. Ignoscat homini Deus:& prauum cor sanet. Mentitus est omnia:& de malo thesauro cordis ꝓtulit mala. Tu ipse uel omnium testis optimus es:nil tale unq̄ a me nuntiis ullis:aut litteris:nutu etiā aliquo signi

ficatum isthic. Non sum adeo uocationis meę ignarus ut nō sciam quid cō
ueniat mihi: Et quid artes eiusmodi noceant animę. Sū peccator maximus
idq; nō inficias eo. Sed inter mala multa id boni pręstitit Deus ut colueri in
semper Apostolicā sedem: Et quasi satelles fuerim. Ro. Ecclesiæ: usq; adeo
summo Pontifici seruiens: ut nulla unq̄ secularium Principum patrocinia:
propositis etiam nō contemnendis præmiis sim passus suscipere. Ei addixi
uoluntatem omnem: qui me totū benificentia sua formauit. Sed uerum pro
fecto illud est: quod tritissimo uulgi uerbo habetur. Eum qui iusto supplicio
nocentem eripit a nocente ipso supplicium ferre. Si opera mea seruatus du
dum uiuente Francisco Duce Augustinus non esset: his nunc ab eo non la
borarem molestiis. Impensa pietas homini uix tunc noto impēdenti nego
tium facit. Putans ego bonum uirum illum esse: & ex meo animo metiens
suum quibus potui honoribus eum sum prosecutus: gratiæ ingrati quę ro
tui dans: Sed qualis euaserit ex his plane itelliges. Ideo uero tibi ifestus est:
& innumeris de te criminibus occupauit: q; timeat maxie: ne tu Episcopus
factus institutione Ducis: hāc ei adimas curialem legationem: sibi questua
riam magis: q̄ suo Principi utilem. Hoc palam pręse tulit semper: Et cū de
te sermo est: dissimulare non potest. Mihi uero: quā ob causam indixerit bel
lum: etiam operępretium est intelligere. Quam cōmemorationem eo liben
tius inscriptam mitto: q; uolo: si quando admirarentur aliqui: hunc mihi ini
micum factum: habeas unde inimicitiarum initia possis monstrare. Anno
pximo: cum Apostolica sedes administrationi meæ cōmendasset cenobiū
Papiense: quod in cælo aureo nuncupatur: insigne quidem: ac locuples: &
propter difficilem temporalium curam potentis alicuius ministerio egens:
orta apud Ducem tradēdę possessionis difficultate: cepit hic miser insinua
re se mihi: & studia sua ad rem meam cupide polliceri. Sperās ut postea pa
tuit: omnibus adimpletis mercedē operis se accepturum. Accepi ego sum
ma benignitate: quæ obtulit: & bonę uoluntati gratias egi. Interim audiē
te Ferdinando Rege: impedimenta cenobii consequendi: quæ exhibebant
quottidie: Admiranteq; hanc gratiam meritis amici Cardinalis referri: ora
tori cuidam suo: quem ad Ducem aliis de rebus mittebat: mandata ad illū
pro me deprecandum beniuolentissima dedit. Ea cum illū Romam ueniēs:
mihi primum: inde Augustino libere: ut in talibus assolet: cōmunicasset: of
fensus animo mirum in modum est Augustinus: Putans: & mendicatam a
me Regiam intercessionem esse: & ipsi præreptam occasionem assequēdi:
quod erat propositum. Tacens hanc eius indignationem: cōuersa uolunta
te: cœpit in contrarium niti: quottidianis litteris Ducem hortari: ut in negā
da possessione spe bona sisteret. Pontificem in diem magis flecti: nec mole

ste iam ferre beneficium hoc suum tardari: dixisse uero aliquãdo futurum facile: ut perseuerante illo: me autem his dilationibus fatigato: cessurus tandem molestiis cum cœnobio ipso essem. Qua improbitate ẽ factum: ut ille in spem desyderii ueniens: duriorem se q̃ ante prębuerit. Ignorabantur haec a Põtifice: ignorabãtur a Rege: & me. Mirabamurq; omnes: quae ratio pertinacius obsistendi illum teneret. In hac suspensione rerum ex Ducali aula certissimis litteris renunciatur mihi: uenena impuri hominis augendo morbo causam dedisse: Idq; ex litteris suis: quę inspectae essent: certissimũ affirmari. Eo ad Pontificem statim: & quę missa erant ostendo. scribitur ad Ducem epistola. In cuius calce hoc erat: si aliter q̃ postulatum erat: de uoluntate sua accepisset: a quoq; id malignum esse & mendax. Nec quod factum de Cœnobio fuerat: posse ullis ratiõibus reuocari. Inter hec cum dies plures nõ uenisset ad me Augustinus (ueniebat. n. antea sępe) tãdẽ priuata nescio quae officia curaturus accessit. Accipio hoiem qua hilaritate sum cęteros solitus. At hic uultu idignanti: & pter solitũ nubilo: referebat quae erãt dicẽda. fine facto: Ecqd inq̃ Augustine sibi haec uult oculorum & uultus tristicia? Nũ domi salua sunt oĩa? p hos ẽt dies nulla tui facta ẽ copia. Tũ ille cupiditate simul: atq; ira accẽdẽte: cõceptã amaritudinẽ pfert. Voluisti inquit alieno magis: q̃ meo adiumẽto Cœnobiũ asseq. Regẽ itercessorem: & oratorẽ eius parasti tibi. Nisi me opante: nullis unq̃ intercessoribus id assequeris. Consolari itellecta re: ęgrã aĩam uolui: & spontaneã Ferdinãdi operã: non procuratã ostẽdere. Dixi multa in eam sententiam. Sed quid agas: ubi ex se ipso peruersus: alium putat. Nec persuadere fallaci animo uerũ potui: nec ab impugnationibus studia eius abducerẽ. Abiit incẽsior: nequiorq; q̃ uenit. Dies nonnullos post: nunciata Ducis cõuersione: & Cœnobio tradito: uidens hic noster: contra eius ingenia: sola impetratione Regis omnia me consecutum: nec frustratum se modo premiis cõcupitis: sed testimonio quoq; litterarum Pontificis mendacem apud suos se comprobatum: nec minus Romę: q̃ Mediolani confusum: implacabiles inimicicias corde magis: q̃ uoce mihi indixit: quaerens illo ex tempore ad me oppugnandum aditus omnes: & nouis quottidie hic: atq; illic criminibus notãs. Alienorum hominum Duci fidem probans: meam condemnans. Itaq; unde postrema haec eius malignitas originem ducat: plane iam nostis. quę autem inte operat̃: nec minora his sunt: nec honestius initium habent. Vtrobiq; labefactae animę manifestae sunt sordes. Sed quid nos hiis ab eo tristemur incommodis? Aut quid agant mẽdacissimę uoces suę uitę: q̃ nostrae ueriores testes? Multa sunt: quae hortari nos ad horum patientiam debẽt: & quottidianam mœsticiam alleuare. sed nostra primum Arcimbolde conscientia. Scimus. n.

uera non esse quae Augustinus mētitur de nobis: diuersa ab huius crimini bus inueniri opera nostra: Fidem uel beneficiis: uel religione susceptam in uiolatam mansisse: nec cōscientiae nostrae occurrere aliquid: in quo uel Pontificis: uel Ducis offensionem inspiciat. Ea igitur sola si nos non accusat: qd accusationem eius cum tristicia suscipiamus? Quem nō dubium est morbo animi: non iudicio accusare. Sed neq; in hominem ulla: q sciam: est nostra iniuria. Commemorare merita in eum nostra possumus multa. Prosecuti illum honoribus sumus. Benigne semper excepimus. Idq; dumtaxat in eo demerendo obmisimus: quod illi acceptum esse: notum non fuit. Atq; haec omnia nō tam officio legationis: q̄ personae impendimus. Quę quia studio seculi conferebantur in eum: cuius uitam non probamus: iusto Dei iudicio accipimus retributionem erroris. Illa uero imprimis nostra est consolatio: & dolentis animi medicina: qd Sacerdotes sumus: & q nostri officii non cōuenit nos esse imemores. Et.n. si haec maloꝝ nos turbat iniquitas: quid infirmiores agent? ad quorum praesidemus exempla? nonne & in nosmet ipsos: & ī proximos nostros peccamus? Mali nil habēt peccatores. Calumniae nullo animas detrimēto afficiunt: nisi cum feruntur moleste. Exercitia quędam humilitatis ministrant: si accipiantur: ut cōuenit. Insolescimus ali quando & nos: & supra merita nostra erigimur: excessus electionis nō sentientes. Lingua ergo maledici: ac detractoris: quasi acutis aculeis sepultos excitans sensus: in cognitionē: emendationemq; errorum conuertit. Ideoq; per Saluatorem nostrum ē dictum: Beati eritis: cum maledixerit uobis homines: & persecuti fuerint uos: & dixerint omne malum aduersum uos.

F. Cardinali Senē.

c Ontendisti ame saepius: ut breui epistola rationes eas colligerē: quibus dissuasi olim: te audiēte: bellū quod īferre optabat Pius Euerso Anguillariae comiti: male per ea tempora de Ecclesia merito. Volūtati itaq; tuę: quantum potero faciam satis: & q̄q̄ dictorum meorum non satis instructa recordatio sit: enitar tamen q̄ plurimum potero: in mētem redire. Die: quae dissuasionem praecessit: uocauerat: ut nosti: ad se sanctissimus ille pater Nicolaum Cardinalem Theanensem: Neapolionē Vrsinum: & Laurētium Ferrariensem praesulem: qui ea estate exercitibus suis diuersis in locis praefuerant: Tuam quoq; dignationem: & Gregorium Lollium: ac me: licet umbratilem: adhibere in consilium uoluit: scire nostris iu diciis cupiēs: num hieme illa: quae iā appetebat: uel tolli de medio Euersus posset: uel ita in arctum restringi: ut se in bellum contra Turcos eunte: nil nouę turbationis ab eo esset timendum. Angebant.n. mētem cordati senis: nō solum contumeliae: in dies pene singulos Romanae sedi illatae: dum meo

do iter:quod a Viterbio i urbem est:assiduis latrociniis complet:modo in subditos Ecclesię crudelitatẽ exercet:modo fodinis aluminis arma:& distur bationem intentat:modo aperte cum hostibus sentit : modo etiam ueneno uitam suam:submissis artificibus:petit.Sed metus ille imprimis premebat ne per absentiam suam:sicut paucis ante annis euenerat:motum grauiorẽ alicubi suscitãs:omnia bello inuolueret:& sanctæ expeditionis opus turba ret.Re igitur his consultoribus cõmunicata petit(ut dixi)nũm ante naui gationem:quę uenturo Iunio erat futura:confici negotium posset.In sentẽ tiam imus.Theanẽsis:& Neapoleo durum admodum laborem hunc esse dixerunt:asperitatem ineuntis hiemis:& locorum Euersi difficultatem mõ strantes:quæ natura supra opinionem munita:etiam ille ex cõscientia ultio nem expectans:pximis annis sine intermissione:cõmeatu:armis:& propu gnaculis ad resistendum instruxerat:suadebant differendum bellum ad Ve ris initium : atq; eo tempore tota potestate hominem inuadendum.Futurę n.ut milite in hibernis refecto:& pabulo iam uirescente:ualidius:& sine in terruptione omnia fierent:plusq; successus habitura esset dies tunc una : q̃ nunc decem hiemales.Ventum est ad me:& iubeor iudicium dicere.Excu so aliena eẽ hæc a studiis meis : nullam unq̃ me partem militaris disciplinę attigisse:inter attramenta:& calamos uersatum non plus de rebus bellicis posse differere:q̃ olim disseruisset ineptus ille Phormio apud summũ Impe ratorem Hannibalem : credendum in his esse Neapoleoni:& Theanensi: laudatissimis ducibus:quorum uirtus proximis uictoriis esset probata . Ve rum militia omissa:unum me cernere:in decernendo bello:qd putem gran dis esse momẽti.Indicta est inq̃ profectio tua Pater sancte in Turcos:& cõ motæ sunt nationes fere omnes ad iter : creditumq; ubiq; rem agi ad uerũ: cum tamen nõ desint:qui aliter opinentur.Burgundię Dux:ut audisti:ad nauigationem se pręparat:sperans beatitudinem tuam impedimẽtis omni bus liberam uacaturam tãtum Fidei causæ.Annunciatores præclari huius operis quoquouersus sunt missi:& contionantur quottidie in populis:atq; in hoc uno totam esse mẽtem tuam uociferantur.Fideles uero ipsi iam per suasi:studiose in armando milite pecuniam pendunt.Mox itaq; : ut inchoa tum bellum in ecclesiæ uisceribus:& pene in portis urbis audierint:dubitã tes:ne hac retentus necessitate:non excedas Italia:tepidius agent:quæ nũc spe transitus cum studio apparant.Nec tamen deerunt:qui desistant omni no.Maligni:& pseudo christiani:expeditionem hanc odientes:adiuuabunt suspicionem conceptam.Et diabolus ante omnia:tanq̃ Leo rugiens : & cir cuens:semper profectioni sanctæ infestus:mille artibus insinuabit se menti bus hominum:easq; a nobis auertet.Tempus ad diem nauigationis est bre

ue:ut uix magno studio parati esse ad pręstitutum terminum possint:nedũ in hac suspensione animorum instructum quicq̃ futuꝝ speremus.ubi uero ierimus:& ii nos non sequantur:intelligis quid mali sequatur. Propositus: repromissusq; deficit fructus:& ignominia sempiterna Romanæ sedi para tur.Hæc tu animo uoluens sapientissime Pontifex cogitatiõe tua expende: utrum magis sit attendẽdum : incertum ne ab Euerso periculum:quod tñ non nisi rem temporalem attingit:certa iactura publicæ causæ cõplectens religionem nostram:& nos:& uniuersalem Ecclesiam.His dictis Digna tio tua : quæ in dicenda sententia proxima erat:consyderanda multum hęc ipsa affirmauit:& fidem fecere Feraniensis pręsul:& qui argumentis pluri bus iudicium approbauit Lollius noster.Motus ad hæc Pontifex:ut uidi sti:& ad se reuersus:Consyderaui inquit hęc omnia:& hanc unam difficul tatem pręcipue attendo. Theanensis : & Neapoleo etiam multi facienda dixere.Ille tamen tollere e medio pestem hanc cupiens:& publicis nihilo minus rebus prospicere:paululum ultra excogitans:quid inquit si rationẽ hanc ineamus:ut instructa omnia relinquamus ad bellum : & tamen non antea patiamur indici:q̃ classem soluerimus:num uia hac hominũ opinio nibus:ne nos retractum existiment : & futuris motibus ne ab Euerso eue niant:satis prospicitur?Cum responsum esset a primis duobus:quos dixi:sa tis sine dubio prospici : atq; hanc unam uiam patere ad perdendum sine scandalo hominem:non rogatis ultra sententiis sed : sufficere horum aucto ritate existimans:in hoc consilio constitit.Nox multa iam erat : & Pius de fessus.Discedimus omnes:cum facultas dicendi nulla nobis data tunc esset. Cogitans uero ego postmodum intra me : & continuo magis attendens damnosum consilium:ponensq; ante oculos imaginem malorum quę secu tura hinc præuidebam : constitui quam benemerenti patri pietatem debe bam:hanc intrepide soluere.Itaq; postridie sumpta opportunitate:ad eum ueniens:& uenia impetrata dicendi quæ intelligerem salutaria:dissuasionẽ in hunc modum sum orsus . Hesterna tua deliberatio Sanctissime Præsul eatenus mihi placet:ut eam Euersus intelligens : in augenda defensione se interim maceret:& pecuniam minuat:& suis subditis in diem grauior fiat. Si ultra progreditur:detrimentosa multum est meo iudicio:& placere non potest . Per exterminationem huius duo quæruntur a te : quies Ecclesię: & securitas fodiendi aluminis. Vereor ne:si bellum incipimus : neutꝝ asse quamur:& incidamus in turbationẽ omniũ reꝝ.Si pręsens futurus hic eẽs: nil desperandũ putarẽ.Sedes tua ꝓ magno nobis esset exercitu.Bello ꝓxi mo hoc sumus expti:cũ Vrbẽ pene amissam restituit reditus tuus.Veꝝ cũ

aberis in longinquis agẽs sentics uulgatum esse uerum prouerbium: Eum q procul ab oculis sit: procul quoq; esse a corde. Multisq;: quos metus nunc tenet præsentiæ tuæ: animum esse audies ad conturbanda omnia: quasi suo possessore iam uacua. Hoc itaq; incõmodum primo loco pone. Difficultatem deinde hanc adde: contemnenda non esse castella: & arces Euersi: sicut heri audisti: natura: & studio multum munita: & operosam ualde expugnationem illorum futuram. Si ergo: ut tibi statutum est: statim post nauigationem tuam inferenda sunt arma: consydera quid reliquum sit ęstatis: ad cõficidenda quę postulas. Eris Anchonę ad Iunii extremũ: nisi in celerãdo labefactare magis ualitudinem uelis. Ibi anteq̃ triremem inscendas: Iuliũ credo: totum consumes: dum classis remige: & pugnatoribus erit cõplẽda: & uenetorum Dux expectandus: & alii præstolandi: qui instructas triremes ad te sunt conducturi. Menses: ut uides: ad summũ quinq; ad belligerandũ superernnt. Vltra miles noster contineri in castris non potest. In hiberna si non ducatur: ipse suo iperio ducitur. non satis intelligere possum: nisi Deus miraculum faciat: quo pacto tot castella: & arces: & oppida impigerrimi hostis: ac tantis munita pręsidiis: tam breui spacio in potestatem possis redigere. Consurgit hic mihi dubitatio multa: multusq; metus. si. n. una expeditione Euersus nõ perdit: res nostra in diem deterior. Sua per hoc melior redditur. In dilatione ille salutem positam cernens id extreme conabitur: ut in hiemem bellum trahatur: cuius beneficio colligendi sui sit copia: & parandi adiutores in annum uenturum. Audi patienter quid ultra consyderẽ. quicunq; ex crucesignatis uenturi sunt tecum: & nondum uenerint cum nauigabis: audientes bellum in locis Ecclesię geri: & exercitum tuũ aduersus christianos pugnare: cogitabunt quod heri dicebamus esse cauendum. Tutum sibi iter ad ueniendum non credent: nec putabunt totis uiribus tuis in Christi causam descendi. Cum paucis comitatus: alios domi ad digladiandum relinquas. Non omnes necessitatem hanc tuam intelligent: nec belli causam attendent. Publicam. n. opinionem sequuntur populi: & ex illa motus animorum utplurimum capiunt. Leue erit: quod mentes ad bene operandum non satis firmatas possit auertere. Audiemus hos non uenire: quos acceperamus uenturos: Illos ex uia redire: qui iam erant iter ingressi: ubiq; uero suspensionem plurimam esse. Grande hoc malum erit sanctissime præsul: grandis calamitas: nostra occasione tantum præsidii amitti. Ad aliud transi: & intra te cogita: unde parari absenti tibi subuentionem: & stipendium possis. Gallia adiumenti nihil porrigit. Vtraq; Hispania nihil: Britãnia nihil: Germania: & transalpinæ nationes: præter militem: qui crucem assumet etiam nihil. Italiæ quanta habenda sit spes: tu ipse satis cogno-

ſcis. Mediolanenſis Dux ex ſuffragiis: quæ p miniſtros tuos ad cauſam hāc colliguntur: armat ipſe quos eſt miſſurus cum filio. Idem Florentini: Dux Mutinę: Senenſes: Lucenſes: Bononienſes: & Mantuanus Marchio agit. quiſq; uel triremes inſtructas: uel armatum militem mittit. Ianuenſis Ciuitas alienę ditionis iam facta: pendere quicq̄ non poteſt. Regnum Ferdinādi bello ſexennali afflictum terremotibus in auditis: peſteq; & fame prope exanime: nō habet quod tribuat. Veneti cauſam ſuam agentes: aliorum implorant ſubſidia. Solum patrimonium ſedis tuæ hucuſq; te aluit: & impenſam tulit: quæ in conſtruenda claſſe eſt facta. Expertus quottidie es: q̄ grauate ad primam contributionem acceſſerit: quanta coertione fuerit opus: ut quod propter Deum non facit: propter temporalem pœnam impleret. Præſente Beatitudine tua: patre & domino in oculis ſic eſt reluctatū. Quid credis egreſſo Italiam eſſe facturum? Si qua in hoc ſpes eē poterat reliqua: tota erat in quiete rerum: ac pace. Neſcio. n. quo pacto bellum nobis gerentibus ſuperbiunt ſubditi noſtri: & ad pręſulum mandata obdureſcunt. Hoc proculdubio eueniet magis: audito motu in Euerſum. Si indicetur ſecunda exactio: importabile onus clamabūt: ſi ſeuerius a quæſtoribus noſtris agetur: miram ubiq; contumaciam audies. Non proderunt ſpirituales pœnæ: ac temporales. Vis ſola: quæ poſſet pertinaces inducere: adhiberi non poterit: copiis noſtris bello implicatis. Atq; ita: ſi recte attendimus: ſubuentio omnis tibi: ac nobis eripitur. Sed uide q̄tum ubiq; incendium ex hac unius loci flamma exurgat. Ad pręteritam afflictionem: non ad præſentē opinionem reſpicio. Bello in hiemem producto: continuari in æſtatem ſequentem erit neceſſe. Conabitur interim hoſtis (ut eſt ſemper ad pernitiem ſolers) pluribus in locis nouos metus inducere: ut ad plura diſtracti: minus efficaces ad ſuam oppugnatiōem reddamur. Habet: ut noſti: intra Eccleſię uiſcera multos ſceleris ſui affines: p malis & ipſi pœnam timētes: cum quibus occultis fœderibus ē ſociatus. Ii ſatis noſcētes ſublato Euerſo: mox adſe calamitatem uenturā: quacunq; illi poterunt ratiōe ſubuenient. Ad hæc Vrbem Romam in factiones diuiſam relinquimus: & infeſtam nobis propter diſceſſum. Multoꝝ animi: q Dominatum in locis pximis tenent: ſunt ſatis offenſi. Populoꝝ quoq; fere omniū mētes: uel nobis: uel cōuicinis ſunt parꝝ pacatę. Vbiq; ulciſcendę iniuriæ uolūtas accenſa: ad quā retegēdā illa uel maxima opportūitas aderit: ſi exercitū Eccleſiæ uno ī loco uideāt occupatū ne ad coercēdos motus ſe poſſit impriri. Videbis Gētilē ſalēſē actū a te in exiliū: ſine mora huc reuolare: & cū cōſpiratoribus: quos iā ſumus expti: in repetēdis q̄ amiſit turbas nobis excire. Sabellos & colūnēſes moliri multa intelliges: ut recipēt caſtella: q̄ adēiſti. Idē de nobilibus audies Arcis canalis

Dux Bari. hic eſt

non erit commune:non oppidum de confinibus diffidens:quod per oppor tunitatem absentis Principis: & occupati exercitus in contentionem non ueniat. Cernimus presentes quid agant Nursini: Casiani: Spoletani: Assisi ni: Anchonitani: Exini: & plures huiusmodi. Audiemus nimirum absentes congeminari eorum proteruiam. Iam uero de Malatestis nil dico. Erramus uehemēter: si in tanta opportunitate eos credimus dormituros. quod pote runt: temptabunt ipsi per se: quod nō poterunt molientur per alios. In ocu lis nostris cum contumelia nostra adiuti sunt hactenus: procul ab oculis etiam adiuuabuntur cum damno. Periculum est ne nonmodo tam grande dominium: quod est recuperatū Ecclesię: sed quod datum erit nepoti Anto

Senogallia. nio: una rebellione ad uomitum redeat affectu subditorum: qui esse ad Do minos ueteres: ut plurimum solet: imprimis hoc operante. Addo ꝙ ꝓpter æstimationem nostram uulgari nō uellem: & tibi dico: ut Christi Vicario. Reductę sunt nuper ad gremium tuum ciuitates nonnullæ: & oppida: quę ad fines Campaniæ sunt. Cum his quoq; Terracina urbs e manibus Fer dinandi ante erepta. Si non putamus hanc nouam possessionem nostram Regi dolere: & illum de recuperatione iam cogitare: rudes admodum su mus. dissimulat nunc indignatiōem suam: egens opis Ecclesiæ: sed portui iam ex tempestate appropinquat: ac hoste Gallo pene excluso: ditatur: atq; augetur. Non scio quantum de gratitudine cogitet. Magis benigni homi nes in metu sunt: q̄ in uictoria grati. Intuens ille te longe abesse: exercitum tuum in euertendo Euerso satagere: forsitan pudore uicto: uel rem transiget ipse: uel transactores rei occulte parabit. Ministri sunt ei multi: quales ego scis. Cum illi postmodum succensebis: & factum exposces: aut reditum ad se uoluntarium illorum populorum causabit: aut imminentem ad Gallos defectionem: nisi præuenisset ipse monstrabit. Atq; ita summo dedecori no stro: summa quoq; accedet iactura. Ad sedāda hæc mala si totis copiis erit eundum: necessario relinquendus Euersus. sin partitis: differenda in lōgius debellatio eius. sin uero ut debelletur: sinendi illi inter se concertare. omnia iam incēdiis: & latrociniis uidebis compleri. Ex tota Italia partim ob spem prædæ: partim ad merendum stipendium: perditi homines in patrimoniū nostrum conueniunt. Ita redditus Fisci tui: qui discessu ipso labefectantur permultum: his conflictationibus ad nihilum uenient: & allumen inuentū confici desinet. Grandis iactura hęc Pater Sanctissime. sed grandior meo iudicio quæ ex his sequitur. Damnabitur ubiq; Ecclesię Romanę consiliū: quo in tantam dissipationem sit uentum. Ridebimur ut pueri: qui nō satis habentes ꝓcul a domo: contra Turcum bellari supra modū potentē: uno et tpe nouos hostes quæsierimus domi: quibus ingratus est hic tuus discef

sus:grata erit turbatio hæc:atq; ut te in Italiam reuocent:maioris incen- dii ministrabunt materiam. Dolebunt uehementer his motibus Veneti: quibus pax nostra:& potestas omnis nostra est sæpe promissa. Burgundię Dux omnia querelis implebit: asserens se ab Ecclesia non tantum iuuari: quantum est creditum:& tuas epistolas proferet:in quibus magnorum au xiliorum illi spem prębes. Tum magis hoc fiet:si propter turbationem hu iusmodi præcludetur commeatuum uia:quorum procuratio etiam pacatis rebus est multum difficilis. Nec dubium quin horum copia uel inopia suf cepti stet:cadatq; omnis conditio. Raro.n.quia non sint arma:discedit mi les a bello. Comparari illa ubiq; facile possunt. Semper fames uel dissoluit exercitus:uel armat in Duces. Nec tu mihi ad solitum argumentum refu- gias. Sufficit exemplum meum:& profectione mea ad expeditionem hanc alios trahi. Tibi.n.probari forsitan hec ratio potest:sed aliis non item pro batur. Primum.n.non hoc tantum est repromissum:maiora multo Burgũ dię Duci: & Venetis pollicitus es. Deinde Dux ipse cũ uouit se in Turcos iturum:si magnus aliquis Princeps comitem se sibi adiungeret: non hoc cauit:ut comitatu illo honorata esset tua profectio. Satis.n.honoratum est quicquid tale pro Christo suscipitur: sed id uoluit uir præclarus: & in ma gnis uersatus:ut quando uires hostium summę haberentur:& solis suis de bellari eas diffideret:præsertim tam longe a patria:suffragium potẽtię:nõ dignitatis ornamentum sibi asciret. Hoc expectat Princeps ille a te:hoc de esse cum sentiet:frustratum se opiniõe clamabit. Magnum est nomen Ec clesię: diuitiarum opinio multa. Qui uidit apostolicam sedem bellum uno tpe in Regno:in Latio:in Vmbria:in Flaminia potenter gessisse:& ubiq; aluisse exercitus:maiora his nunc pro Fide expectat. Quæ cum non appa rebunt:uel auaritiæ:uel negligentię:uel inconsyderationi nostrę ascribet.ꝙ si statum Ecclesię in pace relinquimus:incommodorum:quę dixi:magna pars tollitur:nec ita frequẽs erit locus querelis. ꝙ si etiam per occasionem absentiæ tuæ exoriretur turbatio aliqua:quam Deus prohibeat: excusata esset omnibus tua necessitas:si non q̃tum exigitur: operareris pro Chri- sto. Verum si culpa nostra in hęc mala uenisse putabimur:quid nos a male dictionibus proteget? Acrius in nos:q̃ in turcos odium accendetur. Mens non improuida cogitare omnia hęc: & timere facile potest. sed mihi dicet forsan tua Dignatio: Incertum est Papiensis:an ista sint euẽtura:quæ dicis. Nimiũ credis iudicio tuo. Fateor incerta esse quę dico:sed incertum quoq; est tibi:nõ futurum quod dico. Ex pręteritis sapiens esse solet iudicium. Tũ in dubiis tutiorem partem amplecti semp prudentis est habitũ. Memoria repete bellũ:quod ꝓxime ẽ gestũ. Eius remetire initia:& ꝓgressum attẽde

Intelliges uno ex igne: quod ante dicebam: multa incendia grauiter exci-tata non solum in diuersis tui patrimonii locis: sed in medio quoq; Vrbis Romanae: atq; adeo ante fores palatii tui: cum nec dies: nec noctes praesidia publica: & tecta nostra ab iniuria nos tutarentur. Nō debemus Beatissime Pontifex: his sanctis temporibus occasionem scandali dare. Contra infideles euntes: parcere Christianis nos conuenit. Ad id meo iudicio omnis tua cura est intendenda: ut nobis extra bellantibus domi sit quies; ne sub unum tempus diuersis laboremus in locis: & tollere leuius malum quęrentes: incidamus in grauius. Grandia pro Christo suscipis sine dubio incommoda. Is ipse senex: & ęger, trahis tecum sanctum fratrum tuorum collegium. Minuis in immensum redditus tuos. Spiritualem: & temporalem potestat~m Ecclesiae: mill~ pīculis subiicis. Omnia perfers: ut placeas Creatori. Ammisceatur hoc unum incomodum caeteris. Alioquin si non ammisceatur: maiorum incommodorum materia: ut sinamus hunc imperitum hominem impune abire: & reseruari in aliud tempus iustam de eo ultionem: Deus: qui intelligit ommissam propter se occasionem pręsentis uindictę: nouā posthac occasionem pręstabit: non minorem pręsente. Interim parcetur fortis exercitus: cuius metu contineatur audacia: quiq; ad opprimendū statim eat quicquid sinistri alicubi oritur. Seruentur: quę parta sunt hactenus magnis laboribus. Pacatis nedum turbatis rebus: ad seruandum perdura. Cōtinuetur haec nostra tranquillitas: ut sicut euntes rem omnem sedis pacatam relinquimus: sic redeuntes inueniamus pacatam: & post labores quietem: nō bellum agamus. Hęc sunt mi domine: quae patri nostro me dixisse tunc memini. uberior dissuasio fuit. sed omnium: ut dixi: recordatio non est explicata: magis ut satisfacerem tibi: q̄ ut futurum quod uelles considerem haec repetii & scripsi. ueniam dabis memoriae: quae: ut caetera: ipso tempore carpitur. Tantum autem: sicut tunc cognouisti: tribuit Deus consilio serui fidelis: ut feruor ille Pōtificis: qui tantopere in Euersum uidebatur accensus: his dictis consederit: & ad te meq; conuersus: sic quoq; & cogitasse: & futurum esse se dixerit. Ridensq; addiderat: Gratias euersus habeat Turco. Beneficio illius impunitatem fert scelerum: & ab exitio quod impendebat eripitur. Vale.

N. Electo Mutinensi.

VIlo loco defui rebus Paternitatis tuae. Caluerūt iam aures Pontificis: uocibus ꝑ te meis. Indignitat em rei ostedi. aestimationis suę eū admōui. Incēdi animū ad nō ferēdā cōtumeliā Sedi illatā. Sed nec ille meis exhortatiōibus cessit in imensum stomacatus. pplura: q̄ ego in eā sententiā sępe locutus est. Priusq; cessurum se ostendit ministerio

suo:q̄ proposito semel suscepto. Scripsit frequenter Duci nō lenibus uerbis: ut tua Paternitas putat: sed grauibus: rogans: admonens: increpans: & libertate plurima minans. Cum non ꝓfuerint hæc: interdicere omnino uult Mutinæ ciuitati: atq; in eā seuere agere: q̄ lenitatem suam contempsit. Agi iam putat non de rebus tuis: sed de suis. Vincere in bona causa subditum quęrit: nō uinci. Atq; hoc uno exēplo: reliquos Vicarios Ecclesiæ officii admonere. nec est: ut timeas sedis iam datæ mutationem: etiam si omnes uno tempore nunciarentur uacare: quæ in ditione sunt Ducis. flecti nullis precibus posset: ut factum mutaret. Si in uerbis est fides: ita exploratum habe mi Mutinensis. Imaginem quandam rei meæ: intueri in tua nunc uideor. Mensibus sex continuis pugnans Pius pro Papiensi ecclesia cōtra Ducem Mediolani: cedere illū tandem coegit in sententiā suam. Magis de Mutinē si idem credendū: q & potentia: & æstimatione est illo inferior. Bono animo esto. Trāsibit cito hic nimbus. Si tu interim pateris: patere sapiēter. Passi & alii grauius aliquando sunt: & tandem consolati a Domino. Cogitanda hæc tibi antea erant: firmandusq; animus ad contentionem hanc expectandam: quod si fecisti: miȝ qd sic lamenteris. si non fecisti: securitatis nimiæ es inculpandus. si nec a pristinis sacerdotiis tuis: quæ collata iam aliis sunt: nec ab ecclesia quam non possides: fructus ulli aduenīūt: res incommoda est: sed cocleam imitare: quæ ubi ros non cadit suo sibi succo uiuit. Partis quæ reliqua sunt te ad diem sustenta. In hac tamen necessitate: si ex inopia mea præstari subuentio potest: amicus amicum: & Episcopus Episcopum meum non deseram. Beneuale. Romæ.

Cardinali Rauennati

BOnitate Pontificis nostri: & diligentia huius seruuli tui: factum est: ut contra omnium studia seruatus sit honor tuus: & benefactum Francisco. Hodie secundis patrum sentētiis: præfectus Andriensi ecclesiæ est. Ex cōsuetudine uirtus sua laudata. lætor illius causa: sed non minus tua Reuerendissimę Pater. Cōtra binas litteras: etiam eas: quæ ꝓprio erant scriptæ chirographo: binę Regię: & binę Ducis opponebant: in quibus Dignatio tua aperte arguebatur mendacii: & quod hæ testabantur: illę negabant. Risus erat in nonnullis multus: & subsannatio aperta. Qui minus ad Regem inclinant: mirari se aiebant Dominationem tuam tam de eo benemeritam: legationem gerentem: domum suam honoris sui causa profectam: domi suæ ab eo confundi. Qui uero Duci fauebant: arguebant cōtraria: testimonium aientes affectus ꝓprii: tuas litteras esse non ueritatis. Nemo tamen bonoȝ: & grauiū: nec Pōtifex quoq; putabat Dñationē tuā mentitā. Deo gratias. Litteræ Ducis ad me oia dilucrūt: & adsti

158 Fr. Bertīī. Luccīī.

pulatæ sunt scriptis prioribus. Hac ex re gratitudinis: & bonæ mētis æstimationē auxit Dignatio tua. Dilationes: intermissionesq; cōsistorioꝝ impetratæ aliquando: aliquando extortę: rem peruexerunt in portum. Agendę nūc sunt gratiæ non uulgares Pontifici: qui summa semper dexteritate: cū alios non uideretur reiicere: ad nos uultum suæ charitatis cōuertit: & ad comparanda arma sedulo spaciū prębuit. Item & Rothomagensi nostro: & sancti Angeli nr̄o: & Auinionēsi nr̄o: & Spoletāo nostro: & Viceecācellario quoq; nostro: cui eo habendæ impensius sunt: ne ab eo accepisse uideamur iniuriam. Condoluit mecum frigide apud Regem actam esse causam suam: ꝑ qua Dignationē tuam summe rogauit: uiusq; est ostendere duriorem propterea se in Franciscum fuisse. Si reuisura est Regem Dominatio tua: petitioni suæ nō desitisi potest. si minus: etiam excuset: quod impetrari non ualuit: & probet illi diligentiam suam: Non tamen de querela mecum habita dicat. Tātum significet cōmendatam a me per litteras causam sibi impositam. Pater: & Domine mi Reuerendissime tua in me: & meos non obscura merita: ita tibi animum deuinxerunt: ut omni exparte sim tuus: omnia cupiam: oīa uelim Dominationi tuę Reuerendissimę: honores quoq; tuos: meos existimem: tuasq; offensiones faciam meas. Non grauetur amare: ut hactenus fecit: deditissimam mentem. Cum non potero cupiam: cum potero præstabo dignationi tuæ semper ueri filii officium. Eadem bene in Domino ualeat. Romæ die. vii. Octobris. M. cccc. lxv.

Francisco' Electo Andrieñ.

159 FRancisce mi: age gratias Deo. Non eo tātum: q Ecclesiam Andriensem es assecutus: q̄ q tanto Pontificis: & cōmunis Domini beneficio accepisti. Ad satisfactionem te compara. Ea est: ut Deū timeas: ut merita augeas: ut dignus fias credito ministerio. Memineris sarcinam tibi impositam: in qua non tua tantum: sed animæ omnium illigentur: quorum factus es pastor. Non tam honoris: q̄ oneris præsulatus est nomen: opus bonū: si regatur: ut conuenit. Es doctus: & ingeniosus. habesq; experimentum rerum multarum. Vales etiam corpore. Peccare necessitate non potes: aut inscitia. Ex te erit quicquid in partem utranq; boni erit: uel mali. Multa de te sunt prædicata a beniuolis tuis. Ea tu nisi operibus comprobes: noces tibi: & illos iniuria afficis. Pauca hæc a fideli animo accipe. Scribe Pontifici: gratias illi agens: & offer ministerium cōmendabile ad regimen ecclesię creditæ: & fidem perpetuam pro Beatitudine sua. Nihil est quod tam benefactores nostros ad benefaciēdum inuitet: q̄ benefactorū gratitudo: & cōfessio. Age & gratias priuatis litteris: Cardinali Rothomagensi: & sancti Angeli: & Auinionensi: & Spoletano: qui propter Rauēna

tem nostrum:& me:& propter uirtutes tuas:in petitione tibi fauerunt. Idē facito Vicecācellario:q precibus meis inte mitior fuit. Omnibus scribens: ex meo testimonio ostende te scribere. Præsentes litteras:quæ ad Ducē scribuntur:reddi diligēter curabis. In his gratias ago pro suis ad me. Dico im pletum esse:quod petiit. Laudo factum:& te tanq̄ amicum:& conciuem: secundum carnem nostrum illi cōmendo. Francisce mi: hæc tua præfectio salutaris sit animæ:& corpori. Sit patrię tuę:Generi tuo:& amantibus tui honestamentum perenne. Ego certe tātum lætor:tantumq; hoc tuo honore congratulor:quātū pro germanissimo meo lętandum:& gratulandum mihi fuisset. Vale:& cōmenda me cōmuni Domino:& Regi:& Antonello quoq; nostro. Romę diæ. vii. Octobris. M. cccc. lxv.

G. Lollio Picolominco.

Scribis ferri non posse a te offendi gloriā patris nostri Pii:uel scripto:uel dicto. Recte hoc scribis Lolli. Rectius hoc sentis:rect: s/sime operam das:ut cōmutentur maledicta in melius. Quis nō moueatur:uidens pulcherrimam Appellis faciem inquinari ceno: aut Mineruam illam Phidiæ discuti saxis. Merita eius Pontificis talia in te: & me fuerunt:ut sine repręhensione non possimus tacere. Feci quod monstrasti. Celaui te indicem. Laudationem Campani poposci. Acceptā percurri uno spiritu:ac rursus relegi. Sublata inueni nōnulla:quæ die illius recitate: tibi non placuerunt. Multa etiam addita in sententiam tuam. Quę uero de scriptis amatoriis tam male acceperas:manserant:ut audieras. Verbum im/mutatum non erat. Erant & grauiora quædam: de quibus nō scribis:quæ uel tunc non pronunciauerat ille:uel tu in decursum orationis minus sensisti. Vrgentia uehementius gloriam gestarum:q̄ quæ annotasti in epistola. Ex his duo hęc nosce:laudato cōuentu Mantuano:& iis quæ in Turcos dicit statuta:addebat Pontificem deliberabūdum:utramq; psequeretur causam:Inchoatam ne Mantuæ p Fide: an quam susceptus erat p Ferdinādo contra Andegauenses:inclinasse tandē in Regiam:quo pax domi eēt: ne uidelicet quietem externis quęrens agitari interim domestica sineret. dictum meo iudicio imprudens:& diuersum longe a sanctis eius consiliis. cōfirmat:quod aliquando Pio datum est uitio:& quod sancta eius dignatio uerbo:& scripto semper negauit. Non tardarunt indictum bellum res gallicanę ut scis: quas reuersus Senam pene omisit. non etiam priuata quies: quam pro publica paratus erat proiicere. Totiens. n. cogitauit regni cau/sam relinquere:quotiens spes prosequendi consilii fuit. Maiora impedimenta in causa fuerunt:tibi eo tempore nota. Illa ergo & uerior ratio:& laus cōstantior:q; transalpinę nationes parum responderunt desyderio suo:& Itali

potentatus:uel declinauerunt difficile opus:uel a ꝓmisso abierunt. Si audita uox eius fuisset:pretulisset Christianorum offensionē: ut Christi ulcisceret iniurias. Oppressus Oriēs pluris apud eum fuisset:q̄ uexata Italię portio. Desertus ab omnibus:cum publicæ rei prodesse non posset:conuersus est ad priuatam:quam ab externis uacans:non putauit negligendam. Itē percursis omnibus:quæ intra Ecclesię dominatum gesta sunt:trāsire se ad externa dicebat: & Britānica calamitas primum tenebat locū. Aiebat Pōtificis opera:Henricum regno eiectum: constitutum Edoardum. Atq; ita hæc narrabat:ut potissimum eē in hoc laudem suam putaret. Si hostis Pio fuisset Campanus:uoluissetq; in detractionem consentire Philelpho: quid potuisset maledicens grauius obiicere:q̄ quod laudans falso cōmemorat? Ignoui amanti homini:& bono:sed minus gnaro rerum gestarum. Nosti q̄to dolori ea turbatio fuerit Pio:q̄ sit contristatus:q̄ detestatus temeritatē Præsulis Interannensis:quem ad constituendam pacem:non ad concitāda arma legauerat. Potestatem dederat ad salutem:& ille ad pestem cōuertit: erigens uexillum Ecclesię:& stans armatus contra Henricum:ac ut furor omni ex parte impleretur:conficta ferens diplomata:pendentia ab hasta: & per interpraetes uulgans anathema ex illis esse omnes:qui cōtra Edoardum pugnarent. Ingemuit (ut nosti) eo facto tota Gallia:affinitate contingēs Henricum. Armata quoq; sunt regna:opus luctuosum:& triste. nec tacuit tantam iniuriam Carolus Francorum Rex:grauissimis litteris conquestus Pontifici est:expostulans factum legati sui. scis q̄ta cura Pius illi se excusauerit:quot argumentis contenderit:inscio se:& inuito:& dolēte:sine litteris:sine auctoritate sua per Interannensem gesta omnia. Omnē certe doloris significationem tunc dedit:ac nō multo post:Interannensi ad se reuocato:iudicium ꝓ tanto scelere aduersus eum cōstituit: secundisq; patrum sententiis dānatum:sede:& dignitate priuauit. Ecce q̄ errabat Campanus a ueritate:& q̄ peccabat in Pium:quod summæ erat impietatis. Si imperatum ab illo eēt:summæ imputabat gloriæ. Quod uix de infideli credi deberet:contendebat a summo Christianorum sacerdote factum esse. Quod deniq; litteris negat Pius:hoc oratiōe tota ille affirmabat. Vocaui eū ad me statim:locos qui repręhensibiles essent:& a te monstrati:& a me inuēti:singillatim ostendi. Rogaui:ut quem laudatissimū cupiebat:ueris ornaret laudibus:mutaret quæ bene nō essent: Britanicum factū pateretur sileri:causam tardati belli uerius explicaret:nec ab amico correptionem hanc grauate acciperet. ut. n. doctrina essem ei inferior:experimenti tamen plus in hoc aliquid ex tractatione rerum haberem. Patienter audiuit omnia:emēdationemq; arbitrio meo permittens:sustulit:mutauit:& addidit: quę tuo iam:

& meo iudicio faciant satis. Gratias tibi ago Lolli: q cogites de Pio nro: q mihi uni credas tua consilia: & q non taceas Papiensi quod tibi est uel triste: uel dulce. Multis aliquando in rebus peccant uiri docti: sed in hac fre quentius: q sibi fidentes non cõmunicant scripta sua: anteq̃ edant: quos ne cesse est postmodum poeniteẽ q̃plurimum. Ego tamen rescripsi Campano epistolam: laudans pluribus uerbis officia sua in Pium: & ipsam quoq ora tionem quæ emẽdatis iam erroribus: digna est laude. Hoc ideo egi: ne poe niteret eum operæ positę: & ut testimonium scriptum haberet nostræ in se uoluntatis. Hactenus de Campano. De Gaspare nostro factum est: quod suades. A curia se absoluet q̃primum: & apud te erit. Ego quoq post obi tum Pu sic satius duxi. Ferebãt tempora illa nõnullos eius mores: quos nõ patientur præsentia. Meo animo cum qui negociaturus Romæ sit: alia mẽ te oportet esse: q̃ Gasparẽ uideam. Acrior est: & asperior: & sui iuris retinen tior: q̃ conueniat iuueni. Nisi patrocinium Cardinalis tui his proximis die bus ei subuenisset: implicatus duris molestiis laborasset fama & re. Expo stulas iisdem in litteris negligentiam meam in epistolis dandis: nuntian disq successibus rerum: quos habeo: quereris quoq ante ab alienis: q̃ a me illos audiri. Quid tibi dicã Lolli. Iure ab amico amicus: & a fratre hoc fra ter expostulas. Non nego peccatum: sed tarditatis meę causam intellige. quę sunt mihi tristicię: non induco in prosperis: nec amicis libenter cõmuni co. Quid. n. sine causa illos cõtristem? Tu monasteria duo quæ a Pontifice his temporibus habui successum putas. Si benignam in me Pauli mentem attendis. bene de successibus iudicas. Multa. etenim est. Verum: si ad coe nobia respicis: quid iis infoelicius? Florentinum possideo iam: Verum ita censu inops: & administratione locuples: ut oneri sit: non leuamini. Papien se uero consuetis me implicat difficultatibus. Possessionem Dux aperte ne gat: iratusq propterea Pontifici est: nec mihi placatior. Pontifex ius suum: ille propositum proiecturus non uidetur. Damno meo: utrinq obsistitur. uereor quoq ne cætera: quæ possideo: propter hoc non possessum: mox pa tiantur. Mores Principantium tenes: & animi impotentiam: ubi quid perti nacius uolunt. Monasterium prouentus ęgregii est: paris pene cum Papiẽ si ecclesia. cõmodũ sane optabile: si cõiungere utranq foelici exitu possem. Inde autem oritur difficultas omnis: unde ortam in Papien. es memor. Si itaq de his non scripsi tibi: parcere amico uolui: putans satius esse dolere unum: q̃ duos. Nunc quoq non scriberem hæc: nisi litteræ tuæ me prouo cassent. Si nuncii mei: qui ultro: citroq cõmeant: ad te nõ diuerterunt: fran gunt imperia. Semper impono eis te uisant nomine meo: te salutent: refe rantq omnia: quę habent de rebus meis: & me. Aut pestis: aut negligẽtia

illos ab officio abducit. Acriori posthac opus erit imperio. Nemo sine mā
datis:& sine litteris ad te meis iter Sena habebit. Fer pręterita patiēter:&
mihi ignosce. Futura officiosiora erunt: ut spero. Vale.

Duci Pro Pontifice Paulo.

NOn sunt noua charissime fili: quę nunciamus: nouis lachrymis
sunt prosequenda. Similia his annis pene singulis audiuimus:&
fleuimus. Raro a doloribus cessarūt corda fidelium. Hæc tamē
præsentia mala eo anxius sunt audienda: quo iam ad uiscera Christianoꝝ:
propinquant. Non tacuerunt ea iam dudum Romani Pontifices. Gregi.
Dominico pręnunciauerunt uenientem procellam. Clamauerunt:& quasi
tuba exaltauerunt uocem suam. Nos quoq; ab assumptione nostra usq; in
hunc diem: sine intermissione clamauimus. Nulli Regum: nulli Principū:
nulli potentatuum ad nos uenerunt oratores: quibus uenturas calamitates
non monstrauerimus:& quos ad subueniendum non simus hortati: quasi
plane diuinaremus quod factum est: sic subsecutam cladem ediximus. Au
diuit omnis populus Pastoris uocem: sed nō exaudiuit. Ecce nūc fili charis
sime Schandarbeus fortis Christi athleta: qui magnę parti Albanię impe
ritās: annos supra.xx. pro fide nostra pugnauit: magnis Turcorum oppres
sus copiis superatus ē proelio: Dominatu omni exutus:& ad littora nostra
inermis: nudusq; est impulsus. Albanenses uero ipsi: quos ille in proelio cō
militones habere solitus est: partim cęsi gladio sunt: partim in miseram ser
uitutem abducti. Oppida: quę antehac pro nobis Turcorum sustinuerunt
impetus: in ditionem eorum uenerūt. Vicinæ gentes: quæ Adriaticum ma
re attingūt: ꝓpinquo metu exterritæ tremunt. Vbiq; pauor: ubiq; luctus:
ubiq; mors:& captiuitas ante oculos sunt. Audire miserum est: q̄ta oīum
rerum fit cōturbatio: lachrymabile inspicere nauigia fugientium: ad Italos
portus appelli familias quoq; egentes:& nudas: pulsas sedibus suis: passim
sedere per littora: manusq; in cælum tendentes: lamētationibus cuncta im
plere. Circundant eos mala: quorum non est numerus. Ipse uero Turcorū
Dux uictor: superbus: imanis: maioribus: q̄ antea munitus copiis: ad uendi
canda proxima quæque præcipitat. His si potiatur: non solum ademisse se
Italis omnem pene parandarum classium facultatem itelligit: sed quod do
lentius est: parasse sibi maris imperium. Si (quod Deo nō placeat) funestū
hoc propositum teneat: quis nō intelligit ad peruagandas terras:& maria:
& ad cōmiscenda omnia cędibus atq; incendiis: summam illi potestatem
futuram? Experimentis publicis:& significationibus priuatis compertum
habemus: illum eē natura immanem: imisericordem: sanguinarium: auidū
superq̄ dici possit: nō solum propagandi Imperii: sed delendæ passim ex ter

ra religionis Christianæ. Hæc naturę mala ætas ad huc recens inflamat: Est illi pro otio defatigatio: & p quiete animi aliena calamitas. Hoc uero amplius habendus in metu est: q̄ maiores sui: q̄ illi uictis aliquando: & se se dedentibus: nō quidem religionis: sed naturæ uinculo pepercerunt. Hic omni barbarie sæuior: nulli omnino: etiā fide pacta ignoscit. Sic Imperator Græcorum: sic Rasciani Principes: sic Rex Bosnę cum patruo suo sub eius gladio misere ceciderunt. Christianorum negligentia potestatem ei: & spiri tum auxit. Fecerunt antehac sancti Pastores: qui nos præcesserunt: quod eo rum tulit facultas: sed soli ad tantam rem non suffecerunt: sperantes exem plum suum cæteros secuturos. impenderunt Deo: quod habuerunt. Nos quoq; ad Pontificatum hunc nostrum: quem non ultra q̄. xxii. mensem te nemus: egeni omniū uenientes: quod undiq; potuimus contrahere: ad hoc ipsum larga manu cōtulimus. Aureorum milia centum anno proximo ad Hūgaros misimus: præsenti quoq; multis milibus eos adiuuimus. Huic ipsi Scandarbeo: quem dicimus: non defuerunt continuo suffragia nostra. Ab aliis quoq;: qui eguerunt non est Pauli manus subtracta. Sed quid sola hæc sedes? aut qd nos in hac nouitate pręsulatus: tot in locis contra poten tissimum hostē potuimus: aut possumus? Maioribus pręsidiis ad eum co hibendum est opus. Veneti biennium continuum aduersus eum bellantes: exhausti iam sunt: & aliena expectant auxilia. Hungarorum non est cōdi tio melior: quos & arma assidue: & noui quottidie metus concutiunt. Non deficiemus nos animo: q̄diu uiuere patietur Deus. Per singulos dies impen demus: quod nostrarū uirium erit: & nostri officii sedulo erimus memores. Sed si maior uis ingruat: & si hostilis furor fidele studium nostrū euincat: quę inde succedent iudicabit Deus: cui debeant iputari. Nos interim: sicut hactenus fecit Ecclesia: exaltabimus in fortitudine uocem nostram. Euāge lizabimus uerbum salutis principibus: & populo Dei. Exaltabimus uocē: & non timebimus. Et nunc in tam lachrymabili rerū statu conuertimur ad te amabilis Deo Princeps: & tecū non nostra: sed Christi uoce alloquimur. Christianus es: & christiana imbutus religione. Hanc tenuisti a paruo: & hanc natu grandis nunc tenes. Moriendumq; in ea tibi nō dubitas. Vide quæsumus: quæ sunt Principis christiani uera officia in hoc casu: aut quid a te nunc omnipotēs Deus pro fidelibus suis requirat. Non auribus corpo ris: sed intra secretum conscientię tuæ: nos audi. Dedit tibi Principatum: & Principis nomen. Addidit potentiā: & quę circa te uides. Scimus quod aliū de credis illa non esse. Omnis. n. potestas a Domino Deo. Iccirco autē hęc tibi sunt attributa: ut si quando impugnaretur fides sua: & si quādo pericli taretur populus eius: pugnares pro eo; nec sineres labefactari opus miseri

cordię suæ. Sumeres autem arma : & scutum: & in occursum contenderes: atq; hoc fideli ministerio ꝑ donis suis ac datis gratias ageres. Cum uero fili charissime nō fiunt hæc: & debitum nostrum illi non soluimus : quid di uinam eius sententiam de nostris operibus sentire putamus? Ingratos pro culdubio iudicat nos: & nec immemores solum beneficiorum eius: sed indi gnos quoq;: qui teneamus: quę dedit. Innumerę aliquando nos circundant angustiæ: & malis multis affligimur. Patimur quæ nollemus : & admira mur: unde illa adueniant. Adueniunt filii: q; offendimus Deum: q; terrenis immersi: oculos non eleuamus ad cęlum: nec benedicimus nomini suo san cto : nec ad miseros Christianos: q tutelæ nostræ crediti sunt: nos ipsos cō uertimus. Vt ergo bene sit nobis: & ꝓspere . . tur in salutari suo dies nostri: excitemus mentes a somno: in quo diu sepulti: oues fideles dilacerandas lu pis dimisimus. Iam tandem reddamus domino sacrificium: omnium salura re: omniumq; necessarium : debitum autem tibi: qui ad custodiam in alto es positus. Ad hoc uero si minus nostrum officium: & christiana nos chari tas cogit : cogant saltem pericula nostra: & cura eorum: quæ in hoc sæcu lo sunt nobis charissima. Flāma hęc nisi ocius restinguatur: comprę hēsura est latius quam opinemur. Nemo sibi securitatem promittat. Nemo inter ualla locorum: alpes: & maria defensiōi suæ proponat. Quondam hi reges: & populi: qui oppressi iam sunt: hæc sibi proponentes comprę hensi sunt in cōsiliis: quibus cogitauerunt. Cum dixerunt iuxta uerbum Apostoli: pax: & securitas: tunc repentinus superuenit interitus: sicut dolor in utero habē tis. Beatus homo: inquit scriptura: qui semper est pauidus: qui uero mentis est duræ: corruet in malum. Mater autem negligentiæ securitas est. Nemo regno suo: & uiribus suis cōfidat. Non cogitet aduersus solos Turcos: quæ imbellis gens dicitur: pugnam sibi futuram. olim: priusq̄ transirent in Græ ciam: cum solis Asianis erat certamen. Europe nūc magna parte subacta: cum Asianis: & Europeis ad littora usq; sunt ꝓgressi Italiæ: & ereptis Chri stianis: his pugnantibus christianos nos urgent. Bellandum nūc Italis est: non tam cum Turcis: q̄ cum nostris militibus: quos Turcus assiduis uicto riis suos iam fecit: nec iam barbaris armis: sed nostris: tormēta quidem bel lica maiora illi sunt: & sæuiora q̄ nobis. Armaturam nostram fabricāt iam ubiq;: & induunt. Veste nō illa longa: & impedita: qua cōsueuerunt: in prœ lium prodeunt. Equis quoq;: quo sint agiliores in pugna : italica iam frena accōmodant. Nostra pene omnis militaris disciplina contra Christū nūc militat. & cui dubium est: si (quod auertat omnipotens Deus) partem ali quam Italię occupent: quin ea parte adiuti: & fortiores facti: cōprę hendant mox aliam: rursusq; aliam: donec tota iugum eorum accipiat? Porro autē

Italiæ facti Domini: quis neget: non cum Asianis imbellibus: sed cum ea natione rem sibi futuram: quam cæteræ olim sunt nationes expertæ? Non sunt somnia hęc: nec meticulosi pastoris phātasmata. Vera dici a nobis putamus. Præterita de futuris sunt argumento: exempli quottidiani: non opinionis tota hęc ē supputatio. Terret nos callidi hostis solertia: terrent opes immensæ: terret una eius uoluntas: momento se: quocunq; est opus conuertens. Terret quoq; desidia nostra: cor frigens ad opera Dei: & Christianorum tot pene inter se dissensiones: quot populi: & principes sunt. Quod uero his omnibus tremendū est magis: terret ēt Deus ipse. ipē inq̄ Deus: ne malis nostris iratus: & cor Christiaōrū impœnitens noscens: auertat ab eis oculos suos: & agitari his calamitosis flagellis permittat. Proinde Fili charissime: uocāte te Vicario Dei: excita potētiā tuā: & ueni. Accurre auxiliis ad extinguendum cōmune incēdium: & ad conseruandas animas: quę renatę in Xp̄o sunt: & propter quas descendens ille de excelso sancto suo: incarnatus est: passus: & mortuus. Ad parandam deniq; securitatem tibi: & tuis: si gloriam sæculi quæris: nullibi esse maior potest. si meritum clari facinoris: nullibi Deo acceptius. Si redemptionem etiam ꝓ peccatis: præsentiorem aliunde non est comparare. Legem non imponimus tibi: non militem certum: non diffinitam pecuniam. Ad præscriptum cōscientiæ tuæ ista requirimus. Sapiens es: & Christianus: & quid hęc postulet necessitas prudenter intelligis. Non consultores sæculi: sed Deum: & cōscientiam adhibe in consilium tuum. His suasionibus: nihil quod inutile sit: nihil quod non cōueniat dignitati: efficies. Si missurus es copias: tutis itineribus ad locū belli peruenient: & cum honore inter nostros pugnabunt. Sin stipendium collaturus: nec nos: nec quisq̄ alius a te illud requiret. Ministri tui ex iuditio tuo: sicut necessarium uiderint: illud impendent: dummodo paretur salus: p quem paretur cura non est. Inclina fili aurem tuam in uocem patris: & uerba eius exaudi. Puta: quæ locutus est: dicta tibi a Deo esse: quando hęc fieri per te uult Deus. Quod negabis Vicario Christi: negabitur Christo: & quod illi ad opem fidelium offers: offeretur & Christo. Subita sint: atq; in tempore auxilia tua. Dilationibus nostris crescit cōtinuo hostis: & nos minuimur. Morientium gemitus: & eiectorum lachrymę: & dispersorum contritio: & sanguis: q effunditur: & Dominus Deus tuus: tibi ante oculos sit.

A. Cardinali Sanctę Crucis.

Ieronymus tuus: uel dicam uerius nr̄: hodie publice disputauit. Honorauerūt eum Cardinales septem: prælati q̄ plures. Turba doctorum hominum multa. Prębuit omnibus naturæ: atq; institutionis specimen singulare. Nihil eorum: quę contradicta sunt: insolutum

relinquens. Memoria stabili aliena argumenta resumpsit: sua innumeris ꝓbationibus confirmauit: nullibi hæsitans: nullibi uel uerbi: uel rei causa indigens admoneri. Omnia uero singulari modestia: quæ cōmendare illam ętatem solet: ita condiuit: ut pudor non sit uisus doctrinæ cędere. Singulorum autem: qui aderāt: laudatus est uocibus: dignusq; habitus: qui sanguine: & famulatu tibi sit coniunctus. Benedicendus ergo Dominus: qui tribuit illi intellectum: ut disceret iustificationes suas. Cōmendanda diligētia tua: quæ talentum ei a Domino creditum: uoluit ad lucrum conferri. Ipsi quoq; sua laus est tribuenda: q̄ nō defuit sibi: & q̄ monitis tuis auscultās: fructum fecit patre: & magistro dignum. Ambobus: atq; adeo toti familię tuę cōgratulor: eoq; impensius gratulor: q̄ uix ablactatum illum agnoui: & in ulnis aliquando gestaui: & indolē futuræ uirtutis iam inde prospiciēs. Det ergo Dominus iuxta uerbum scripturæ: capiti suo argumēta gratiaꝝ: & corona inclyta protegat eum. A iuuentute etenim excepit doctrinam: ut usq; ad canos sapientiam inueniret. Domum a disputatione reuersus: putaui his litteris perhibēdum Hieronymo testimonium: quod tuum quoq; spiritum consoletur: & benedici faciat quicquid operæ: & laboris in eo erudiendo est sumptum. Vale.

N. Archiepiscopo Sypontino.

SI tuis in me meritis addere cumulum uis: oīum & gratissimum & acceptissimum: & intimo cordi mandandum: protege Vassanēses meos ab iniuriis Ortanorum: & quidem protectione: quę ex officio sit. Eo adducta res est: ut in utrāq; partem quod illis sit: mihi fiat. Libera: te quæso: hac molestia Papiensem tuum. Vale Romę. v. Decembris. M. cccc. lxv.

Antonio Tridento Secretario Vicecancellarii.

AD cęteras uoluptates huius mei secessus accessit iucunditas litterarum tuarum. legi eas libenter. In epigrāmate ad me pridem misso mutaui quod mones. Non aduerteram prius. Vt tu condens: ita legens ego: mendam nō senseram. Maculę huiusmodi non sunt doctis insolitæ. Eę præsertim: quas incuria fudit: aut humana parum cauit natura. In altera laudatiōe beatæ Virginis: quam misisti cum litteris: delectatus sum plurimum. Iuuit nō solum auctor: sed res. Nihil uel scribi crebrius: uel audiri libentius debet. Laudabūt alii claram Rhodon: aut Mitilenem: Aut Ephesū: bimaris ue Corinthi Moenia: uel Baccho Thebas: & Appolline delphos Insignes: aut Thessala Tēpe. Christiāo homini hęc meditatio est propria: sacerdotibus necessaria. Ad Colocēses scribēns Apostolus: Sermo inquit uester in gratia sit conditus. Aniles fabulæ: & poetarum cōmen

ta:quę ad eruditionem tolerantur in pueris:in confirmata ętate:ſacriſq; ad dicta:reprehẽſibilia ſunt. Itaq; facito diu:quod facere incępiſti:& ad Deũ conuerſus:dic cum Propheta:Dulcia faucibus meis eloquia tua:ſuper mel ori meo. Eadem uirgo:cuius laudibus inſeruis:ſit tibi cuſtos:adiutrixq; in omnibus operibus tuis. Commenda me Reuerendiſſimo Domino noſtro cõmuni:& roga:ut abſentis ſit memor. Beneuale.

Do. Brixienſi Epiſcopo.

ACcepi Apologeticum tuum Eccleſiaſtici ſtatus:& q^d prius nõ acceperim:cauſam agnoui Voluiſti inſeruitum eſſe iudicio:magiſq̄ tempori:hoc eſt attendi potius emendationem:q̄ pmiſſũ. Id ego quoq; libentius habui. Præſtat:inquit Seneca:nullos codices q̄ inemendatos habere. Legam librum non correpturus:ut petis:ſed laudaturus uigilias tuas. Sunt.n.perq̄ neceſſariæ:& ad calumnias noſtras:q̄ bene appoſitę. Tranſierunt iam quidem in affectum cordis. Cogitauerunt:& locuti ſunt nequitiam. Iniquitatem in excelſo loquuti ſunt. Poſuerunt incœlũ os ſuum:& lingua eorum tranſiuit in terra. quos tu doctiſſime potenter refellis. Ita moderas tamen tuę defenſioni:ut criminantes conuincas:peccatis nihilominus Sacerdotum:ſi qua ſunt:non blandiaris. Recte igitur cõuenit inte illud Propheticum:Os iuſti meditabitur ſapientiam:& lingua eius loquetur iudicium. Habeo tuę Dignationi gratias innumeras. Te amo ex corde:tuis commodis cupio inſeruire:quandoquidem tu publicis ſeruis. Hęc lectio cumulus erit ruſticationum mearum. Viciſſim erit:ubi mentẽ corpuſq; recreem. Ante creditũ meum librarium qui excribat parare nõ potero. Facilius hic eſt ligonem reperire:q̄ calamum. Sed Romę diligenter:& cito tranſigentur omnia. Beneuale:ueneratione:& cultu digniſſime præſul. Campagnani. x. Augſti. M. cccc lxvi.

Ia. Cardinali Papieñ Do. Epiſcopus Brixieñ.

QVid me doctorem:& magiſtrum uocas? qui ſupremum magiſtrum:& cardines mundi doces? Quid digniſſimas cogitationes tuas ſomnia appellas:quæ ſomnulentos excitare poſſunt:etiam ſi in ſardis dormirent iuxta Ariſtotelis hiſtoriam. Quid pudet offerre quod tibi honorificum:& glorioſum eſt. Pudeat illos:qbus hæc ſcripta tua ruborem iniicient. Exegi certe nõ ut præceptor:ſed ut deuotiſſimus ſeruitor:auidus lectionis tuorum operum. Fit enim neſcio cur:ut libentius legamus eorum ſcripta:quos diligimus:aut forte quia unumquenq; delectat opus proprium:& amicorum opera quaſi noſtra legimus:quanq̄ et ſi mihi hoſtis eſſes acerrimus:non poſſum non probare quæ tua ſunt:ſicat quondam inſignis Orator contumelioſus in æmulum ſuum:quem

bestiam appellauit:nō laudare: & admirari non potuit orationem eius. Vidi ergo:ut optasti:epistolam tuam diligentissime:& plura in ea me delectarunt.eo tunc solo tristis fui:cū extremam uidi lineam.Redii tunc ad caput & iterum:atq; iterum perlegi.Non induam medici personam : quia in ea nihil curandum est:amantissimi profecto seruitoris iam diu indutus sum. Idcirco ex corde loquar.abeant assentatiōes:adulatiōes recedant ab amorē & consuetudine nostra:quæ nec Dignitati tuæ cōsentiunt:nec naturæ meę Plæna est epistola tua dignitatis:& grauitatis:pregnans sentētiis optimis: lenis:non arrogans doctrina:stilus suauis:non turgidus:qui beniuolentiā: & gratiam tibi comparare possit:non inuidiam conflare:aut incendere odium.Nosti.n.q̄ modeste sit cum talibus loquendum: quis.n.tanget montes:& non fumigabunt.Insigne præterea ea est mentis bene constitutæ:& animi intendentis ad queq; optima:dedignantis leuia:despicientis superba : & ab omni arrogantia & insolentia abhorrentis.Cardineam prorsus prę se fert maiestatem:& digna ꝑfecto:quam patres præ oculis semper habeant:in qua tam mirum inmodum restituere contendis : & reintegrare deperditam quodammodo senatoriam grauitatem:& Maiestatem uestrā. Eya igitur non abiicienda in flumen:sed in consistorio uestro legenda:ac celebranda magnis laudibus:atq; in excelso aliquo loco notanda aureis litteris.Neq; tibi uerendum est:qđ arrogantię argui merito possis:quasi uolueris plus sapere:qui iunior es ætate:& dignitatis tempore multis collegis tuis.quis.n.ꝓhibere potest spiritum?Dei Potestis(inquit Apostolus)oēs per singulos ꝓphetare:ut omnes discant:& omnes exhortētur.Suscitauit Deus aliquando spiritum pueri iunioris & iudicauit senes iudices populi. Figulus est pater familias noster:idem qui uasa ędificat:& formata postea implet:quo uoluerit liquore.neq; cognoscit quisquam : nisi ei desuper reueletur ad quem tandem usum electus sit.unde est illud de iuuene Ioseph:eloquium Domini inflamauit eum:& constituit eum dominum domus suæ: & principem omnis possessionis suæ:ut erudiret principes eius sicut semet ipsum:& senes eius prudentiam doceret.Te autem hoc maxime rogo.hoc deprecor:ut charitas tua magis ac magis abundet:& ita nitetur facere:ut qui tua hæc legerint fratres tui:in te quasi in speculo quodam ea speculentur:& probent experientia:& exemplo tui quę litteris demandasti:ut non futilis suasor:& monitor : sed efficax:& constans fuisse uidearis.Non enim dubito te æstimasse quantum negotii susceperis:non solum in pręsentia:sed in omnem uitam tuam : si hæc edatur epistola. Legem posthac ante oculos habebis : non solum a naturæ ratione:& diuino humanoq; iure proditam:sed etiam a te tibi præscriptam. Quis enim patrum tibi igno-

scat si contraieris admonitionibus tuis: si ab his tuis consiliis declinaueris: in quo tamen mihi laudabilior uideris: quia non solum communi ratione uirtutis: officii: & dignitatis tuae: sed etiam quadam alia necessaria praeceptione a te ipso statuta: tibi sit deinceps cum Pontifice: & Patribus grauissime: sanctissimeq; agendum. Implebit aūt amici: & boni Senatoris officiū is ad quem epistolam direxisti: si curauerit: ut apto aliquo modo Pontifex eam ei ponderet. Vale.

Thimotheo Canonico Regulari Archiepiscopo Ragusino.

Facile est credere intermissionem consuetudinis nostrę a quibus es semper dilectus: molestam tibi esse. Id.n. humani sensus est ꝓprium: olimq; accidit multis: plurimis indiem continget. Verum tu: si consolari non potes carnis pręsentia: quod ꝓximum est: consolationem ex spiritu accipe. Vel scribendo: uel litteras nostras legendo: fac ut tibi ante oculos simus: ac sic desyderium lenies. Neq;.n. minus iucunda eē solent mentis: q̄ corporis consortia. Ego uero tui obliuisci non possum: nec est ut de Papiensi tale aliquid timeas. Humanitas tua: & fraterna dilectio: & gloria diuinę ꝑdicationis: quā in ecclesia es assecutus: faciunt: ut excidere animo nullis interuallis uel locoꝝ uel temporum possis. Oratorem Ragusinum antea tantū mihi notum: nunc uero pastoris sui testimonio cōmendatum benigne accepi: & me illi totum impendi. Hortatus quoq; pluribus sum: & ad conciues suos exhortationē iniunxi: ut te colant: tibiq; auscultēt nec putent minus grata nobis futura q̄ tibi suae deuotionis obsequia. Dicā uno uerbo: In illo ꝓmerēdo desyderio tuo satisfeci: & meo. quę uero ex oris istis Illiricis humanissime offers: omnia ea mente accipio: qua offeruntur: tibiq; gratias ago. Nil autem impręsentiarū est: quod optem isthinc. hoc tantum peto & rogo: ut ualeas semper: utq; opus Dei digne adimpleas. Et enim his in locis es positus: in quibus non solum credito: sed & circūstanti gregi possis utilitatem praestare. Fidei hostis uicinus est: persecutio assidua. Hortandi ergo a te illi: & subleuandi sunt: & in confessione fidei retinendi: quoꝝ ceruicibus hostilis gladius imminet. Cum uir nominis sis: & monita sancti pectoris plurimum ponderis habeant: non erit sine fructu cura haec sumpta. Talenta nobis a Domino credita circumscriptum locū nō habēt: conferri ubiq; ad lucrum possunt. Praesul ille dici non potest ministerium bene implesse: qui suam tantum diocesim curans: quod in uicina deserentibus aliis: geri posse utiliter uidet: ꝑ negligentiā deserit. Fero iuxta ꝓuerbiū: ligna in siluā: & monitorē gentiū moneo: sed dum te q̄ laudatissimū: christianos uero illos q̄ adiutissimos cupio: fideli sum imprudētia lapsus. Vale.

Francisco Sfortiae Duci Mediolani.

168

Idimus semper dilectum filium nostrum Iacobum tituli sancti Chrisgoni presbyterum Cardinalem Papiensem nobilitati tuæ ualde affectum: & rebus tuis studuisse: quantum fuit in se. Tempora imediati prædecessoris nostri inditio nobis fuerunt: nostra uero experimentum dedere. Conseruandi sunt amici tales: & uicissim amandi. Nos quoq; ppter eius uirtutem: & præcipuam in nos charitatem: sine intermissione illum diliximus: agentes in minoribus successus eius adiuuimus: & ad Pontificatum assumpti: non mutauimus mentem. Audita igitur nuper uacatione Monasterii sancti Petri in Cœloaureo papiensis: quod suę cathedrali ecclesię pene conterminum est: cōmendandum sibi illud putauimus: Confidentes in Domino: qd diligentia eius: ac studio: in spiritualibus: & temporalibus incrementa suscipiet: fietq; in oculis populi commendabile ministerium suum. Credidimus dispositionem hanc nostram non esse tibi ingratam. Neq;.n. credi aliter conuenit: quia & persona ipsa grata est excellentie tuę: & dilectionem meretur a te: & nos ei prodesse hac in re merito cupimus. Hortamur igitur nobilitatem tuā in Dño: & paterne rogamus: ut pro reuerētia Apostolicæ sedis & nostra: & pro honore etiam tuo prouisionem hanc benigne accipias: uoluntatem nostram adimpleas sine recusatione: fauens Cardinali: qui statui tuo fauit semper: & fauet. Scimus statim nō defuturos qui te ad porrigendas pro eis intercessiones assidua importunitate fatigent: sperantes retractaturos non esse quod fecimus. qbus dilecte fili excellētia tua aures nō præbeat: mutaturi enim factū nō sumus. Perseuerātes uero in molestiis suis: nos: & te: & cardinalem sine fructu uexabunt. Verum confidimus: qd pro sapientia tua: & pro communi nostra dilectione illos non audies.

Franc. Sfor. Duci Mediolani.

169

Ogas nos p litteras tuas ut monasterio sancti Petri in Cęloaureo pficer uelimus in Abbatē dilectū filiū Antoniū de Iudicibus fratrē Abbatis defuncti. Nos dilecte fili pces tuas optamus semper qtum cū deo possumus adimplere: & has implere possemus si monasterio puisum nō esset: audita.n. uacatione cōmēdauimus illud sicut nosse iā debes: dilecto filio Iacobo tituli sancti Chrysogoni psbytero Cardinali: & Papiēsi Episcopo: quē sciebamus charū eē tuę nobilitati: & opportūitatē ad bonū regimē nō paruā habere. Itaq; iam satisfacere desyderio tuo nō possumus: & ideo hortamur tuam Nobilitatem: ut bono animo necessitatē hāc nostram accipias: & puisionem factam habeas gratam. Duobus tibi amicis Cardinalibus gratam rem facies: Papiensi: cui Monasterium est cōmēdatum: & Theanensi: qui ex huius assecutione alterum a nobis est habitu

rus quod ipsum Papiēsem mandamus dimittere: nobis quoq;:quibus bonam tuam mentem es sæpe pollicitus:& factis probasti:unice cōplacebis. Antonio uero:pro quo intercedis contenti sumus prioratum concedere:& in futurum:cum uacare aliquid melius continget:honoris sui:tua contemplatione rationem habere.quod certe suo tempore obliuioni nō dabimus. Si qui aliter de Monasterio te fatigarent:& propter instantias litterarum: & precum considerent nos mutare quod fecimus:ostende confidenter illos errare.Non.n.ii sumus:qui non sciamus quid grauitati officii nostri conueniat:& quid continuare nos deceat.Hucusq; per gratiam Dei nil nos uariare oportuit:nec hanc dispositionem mutare intendimus. Scimus quia nos amas:& quia honorem nostrum:propter rogantium ambitionem nō negligis.Nouimus quoq; te sapientem Principem esse & rationem audire: & uinci a rebus honestis. Proinde si possessionem Cardinalis adhuc non habet:rogamus ut tuo iussu:& tua gratia assequatur q̄primū.Si habet: ut etiam negotia sua habeas commendata.Nulli ex tuis nisi tibi soli scribendum putauimus:quia non credimus opus esse inter nos mediatoribus ullis. Vale in Domino:& sicut expectamus notiue nobis respōde.Datū Romę.

Ia.Ant.Episcopo Legionen̄.pro Pontifice.

COmmendauimus dudū ut scire te credimus: dilecto filio nostro Iacobo tituli sancti Chrisogoni presbitero Cardinali Monasterium sancti Petri in Cœloaureo Papien̄:sed obstante clarę memoriæ Francisco Sfortia Duce Mediolani nuper defuncto:assequi possessionem non potuit:licet litteris: & nunciis eum aliquando rogari fecerimus. Sciebamus eam renitentiam nō placere dilectæ in Christo filiæ:nobili mulieri Blaneæ Mariæ Ducissę consorti eiusdem: credidimusq; post obitum illius difficultatem nullam futuram: & anteq̄ tua Fraternitas Mediolanū uenisset: possessionem iam habitam esse: sed audimus dilationes uarias adhuc interponi:& prouisionem nostram differri.quod certe admiramur: præsertim cum sine offensione Dei hoc esse non possit.Proinde Fraternitati tuæ harum serie iniungimus ut nostro nomine de hac ipsa te alloquaris Ducissam:eamq; horteris ut pluris suam conscientiam existimet: q̄ importunantium preces:& magis Deum attendat:q̄ homines.Nos de sua nobilitate bonam spem semper cōcepimus:putauimusq; recte conscientię eam esse:& Deum timere.Id quoq; impręsentiarum putamus.Vidimus insuper abusus: qui in beneficialibus esse prius solebant:ab ea non probatos fuisse.quod ergo uerbo ante ostendit: expectamus nunc ut opere compleat: & id agat: quod est semper locuta. Honori enim suo: & bonæ famæ sic expedit. Mens nostra est: ut præfata prouisio ualeat: nec mutare:

illã intẽdimus. Si qd aliud suaderet: uel scriberet: ex ĩtẽtione nr̃a sciat illud nõ esse. Tua fraternitas hanc quoq; cõmissionẽ diligenter curet: & nos de eo quod egerit: faciat certiores. Datũ Romæ die. viii. Aprilis. M. cccc. lxvi.

Galeazio Duci Mediolani.

171 ALias iniunximus dilecto filio Augustino de Rossis tuo apud nos oratori: ut scriberet tuæ nobilitati nõ esse nostræ intẽtionis: ut a uenerabilibus fratribus nostris sanctæ Romanæ ecclesiæ Cardinalibus seu Vicariis eoꝝ: quicq̃ ratione mutui: quod nũc a ꝑsonis ecclesiasticis capis cõtra eoꝝ uoluntatẽ exigeret. Audimus impręsentiaꝝ a tuis officialibus id nõ obseruari: & ĩstantius q̃ ante ad dictã exactionẽ tuo mandato ꝓcedi. Quod ꝑfecto satis miramur: cũ nec nostro honori: nec dignitati ipsoꝝ coactiones huiusmodi cõueniãt. Proinde hortamur eãdẽ tuã nobilitatẽ ĩ dño: & obnixe ab ea reqrimus: ut ꝑ nr̃a: & Apostolicę Sedis reuerẽtia: dare operã uelit: ut a cõtributione huiuscemodi iidẽ Cardinales cũ bonis suis seruẽtur ĩmunes: nec amplius sup hoc molestẽtur. Nõ. n. sine precipua displicẽtia nr̃a fieri aliter posset. De ĩtẽtione aũt hac nr̃a: si aliter scriptũ: uel nũciatũ eẽt tuę generositati: rogamus malis nobis q̃ aliis credere: & cum effectu curare: ut super hoc amplius non habeamus rescribere.

Galeazio Duci Mediolani.

172 INtelligẽtes mẽse elapso nõnullas exactiões noĩe mutui fieri ab officialibus tuis de beneficiis & ecclesiis: quę in dño tuo a qbusdã ex uenerabilibus fratribus nostris sanctæ Ro. ecclesiæ possidẽtur: admirati plurimũ sumus: ac doluimus: moleste habentes eos: q mẽbra sunt nr̃a: & q sedulo nobiscũ laborant: absq; ullo dignitatis respectu in debite ab illis uexari. Propterea accersito ad nos statim dilecto filio oratore tuo pręsente in curia: grauiter cũ eo de hac re sumus cõquesti: & eidẽ iniunximus: ut illico ad nobilitatẽ tuã scribẽs: ostẽderet q̃ ingrata nobis res eẽt: requireretq; nomine nostro ut ab eiusmodi exactione mãdares desisti. Credidimus hanc requisitionẽ momentũ isthic illico esse habiturã: nec significatione noua opus existere. Intelligimus nũc ex eorundẽ fratrum querela: acrius ꝑseuerari in ꝓposito. Et mandata quoq; inspeximus suis procuratoribus facta: quæ certe nimiũ inaduertẽter: ne dicamus licẽter: sunt facta. Dilecte fili: qa te inscio pręsumpta talia esse putamus: nec credimus tã modici a te æstimari Cardinales: hortamur iterum: & requirimus eandẽ tuã nobilitatem per pręsentes: ut mandare illis protinus uelis quatenus ab exigendo desistant: nec dictos Procuratores ultra molestent: pati enim nec debemus: nec possumus: Principes Ecclesiæ: & aliũde onera grauia habentes: qui ubiq; in honore habentur: laycalibus oneribus isthic aggrauari.

Confidimus q͛d re intellecta requisitioni nostræ ꝑ reuerentia eius dignita
tis:& pro tua bonitate opportune ꝓuidebis:& cito.quod ut facias:iterum
excellentiam tuam exhortamur.Libentius.n.ab illa q̃ a nobis moneri offi
ciales tuos uellemus.

Regi Franciæ

COmmendauit nobis tua sublimitas per litteras suas dilectum 173
filium Ioannem de Toloniaco : quem ad Monasterium Sancti
Andreæ Auinionensis Diocesis electum scribebas . Procurator
suus huc missus simul cum Procuratore tuo fuit nobiscum:& decretum ele
ctionis secum apportasse asseruit.Nos cupientes tuæ Serenitatis intuitu:
iusticiam illi fauorabilem facere : & nihilominus dilectum filium nostrum
Iacobum tituli sancti Chrisogoni presbyterum Cardinalem Papiensem in
suo iure audire:cui dictum Monasterium per foelicis recordationis Piũ præ
decessorem nostrum dicitur cõmendatum.Gratum habuissemus dictũ de
cretum pręsentatum fuisse.Cum uero hoc factum non fuerit : & aduersarii
illo exhibito abierint:non debuimus ptibus inauditis statuere aliquid:aut
Cardinalem spoliare de facto.Dubitamus autem:ne dictus Procurator Io
annis suo iuri parum cõfisus:sine discussione iuris abierit.Propterea Cardi
nalem ipsum tuę clementię facimus cõmendatum:ne uim patiatur:aut in
debitum sibi aliquid fiat.pauper ē.n.& tibi seruitor:& ad iusticiam semper
para tum se offert.Quod illi benefeceris:gratum habebimus.

Pro Pontifice Episcopo.Xantoneñ.

DElatæ ad nos sunt querelæ de te:præsentibus litteris intro clusę. 174
Adduci uix possumus:ut uera credamus:quæ referunt̃.Consciẽ
tia tua noscit oĩa melius.Si uera sunt peccas uehemẽter:& offen
dis Deũ:& sedem hanc nostrã:honori quoq; tuo consulis parũ.Hortamur
proinde Fraternitatẽ tuã in Dño : & paterne monemus:ut quæ malefacta
sunt:mutes:& uiuas deiceps aliter:nec des occasionẽ nobis:ut querelis pse
uerãtibus:dur ius cogamur decernere.Non.n.deesse honori nřo:& iusticię
petẽtiũ possumus.Hãc primã admonitionẽ uoluimus eẽ a nřa ĩ te charita
te mãsuetam:& lenẽ.Fac Frater:ut ꝑ benefactis tuis: & ꝑ reuerẽtia in Ro
manam Ecclesiam:amare te in Domino possimus : ac bene agentem lau
dare potius:q̃ errantem corrigere.

Regi Portugallię

LIbenter uidimus dilectum filium Aluarum Gundissalui Legũ 175
Doctorem & Secretarium tuum:quem misisti ad nos . Diligi
mus enim illum propter uirtutem suam:& propter memoriã pa
trui sui Antonii Cardinalis Protugallensis:quem uiuentẽ amauimus pluri

mum:& mortui grate recordamur. Aluarum quoq; ipsum in minoribus no uimus:erat industriç eius tunc spes bona:cuius utiq; nunc bonum exitum intuemur. Intendimus:Deo ita uolente:si uacare contingat aliqua ecclesiarum regni tui:illi eum prçficere:ut doctrina:quam peperit:sit in populo utilis. Hortamur serenitatem tuam:quæ bona opera diligit:& quæ sedi Romanæ afficitur:intentiōem nostram grate accipiat:& cum prouisione:quā faciemus concurrat. Imprimisq; occurrente uacatione memor sit huius nostri ꝓpositi:& si supplicare pro aliquo intendit:pro Aluaro supplicet:quia & honor tuus erit non negligere seruitorem fidelem:& nobis beneplacitū conuenire preces tuas cum eo:quod sumus acturi.

126

Paulo. Secundo Pont. Max.

HVmile genus meum est. Patria:ut non grandis:ita Guelphorum & Gebellinorum expers. Illorū sequitur fidem:quibus uel eam dedit:uel ex beneficiis debet. Amplius sibi cum nullis est. Me gebellinum putas:ꝙ Romam ueniens:in famulatum Dominico Capranicensi sum datus:Cardinali sanctæ Crucis gebellino tunc credito. Ignosce hoc uerbum:erras uehementer o Paule:nec generis est:ut dixi affectus hic:nec patriç:nec famulatus quoq;:quem fors obtulit magis q̄ uolūtas. Quēcunq; exceptorem nactus tum essem:illum essem secutus. Gebellinus ergo non sum. Guelfus non sum. Illius sum totus:qui acceptator personarum nō est:& oriri solem suum facit super bonos:& malos. At tu Gebellinum me faciens:& mutatum credens:seuocasti hesterna die dimisso iam consistorio adhibens Cardinalem Reatinum:Dominici:quem dico fratrem germanū meæ culpæ:& tuç reprræhensionis testem. Quç fuit oratio? hæc ad unguem uidelicet:Miser Papiensis:Miser Papiensis. Num te pudet factiōis mutatç? Repetita sçpe hæc uox tantam significationem fecit uultus:& spiritus:ut palam fieret factionis:quam dimissam doles:uel principem te esse:uel propugnatorem acerrimum. Cum peterem cur de me ita sentires:causam dixisti:ꝙ amicus factus sim familiæ Vrsinæ:Romæ principatum Guelphorū tenenti. Silui ad hæc:nollens commoto tibi:& breue ad audiendum temporis habenti respondere:quæ boni Cardinalis officii erant:& paucis explicari non poterant. sed audi nunc quietus:& ad cognoscendum spacium habens. Affectum nullum mutaui. Eundem retineo:quem ab initio sumpsi. Ille dicitur affectū mutasse:q priori dimisso diuersum assummit. Nō mutaui illum:sed ad unū alium addidi. Diligebam ante pp priuata in me beneficia Gebellinam colunnensem familiam:in eadem dilectione perseuerans. ꝓpter publica nunc quæ in Ecclesiam cōtulit Guelpha Vrsina:eam quoq; nunc diligo. Peccatū meum nullū hic est. Addidi ad charitatem:nō minui.

Vnum antea cōplectebar:complector nūc duos. A Dominico Capranicē si colūnensis factionis: multa in me fuerunt pietatis officia. Venientem in curiam hospitio accepit: egentem adiuuit: titulo secretariatus sui ornauit: ad hancq; curialis disciplinæ industriam rudē ignarumq; formauit. Taceo quæ patrocinio suo a Calisto Pontifice sum assecutus: q̄tumq; Romanus homo Tusco mihi: & antea ignoto: uerborū: rerumq; habuerit fidem. Obliuisci non possum collatæ pietatis. Fleui defunctum: atq; animæ iusta impleui. Germano etiam eius Angelo relicto sine spe: & in præsidatu Bononiensi: & in Cardinalatu: & in sacerdotiis assequēdis: q̄tum pusillę uires tulerūt: sum suffragatus: nulliq; suo suorū ue tempori defui. Mens eadē perseuerat: aucta: non iminuta. Quod fui dudum: sum nunc: & olim quæcūq; dabunt se tempore uires: non patiens ueterem amorem nouo excludi. Ad diligendos autem Vrsinos tempora me coegerūt: meapte natura ad omnium dilectionem procliuem. Dilexit eos unice Pius: quidni & diligam ego? Nefarium & impium iudicarem: non iisdem affectibus capi: atq; iisdem non credere: quibus se totum ille sæpe permisit. Es temporum illorum locuples testis. Meministi nullorum opera q̄ Vrsinorum: cum fidius: tum uero foelicius eūdem Pōtificem usum. Nam: ut Pontificatum omittam: in quo uoce sua Cardinalis Vrsinus est suffragatus: cum cæteri pene Toparchę Romani in contentione Regni Neapolitani hostibus Andegauensibus adhęsissent: hi nonmodo alienati non sunt propositis etiam conditionibus magnis: sed Pontificem tuentes: in discrimen omnium rerum descenderunt. Pugnarunt acriter. Restiterunt uehementer. cumq; duo germani fratres Neapoleo: & Robertus: alter Ecclesiæ Dux: alter ex Ducibus Ferdinādi Regis strenue militarēt: Neapoleo quidem apud Senogalliam potentissimum Sigismundum: a quo anno ante insignem plagam Pius acceperat: prœlio superauit. Roberti uero opera: qui primam pugnam cōmisit: Andegauenses circa Troyæ mœnia in Apulia ceciderunt. Vtrobiq; autem plenam uictoriam sunt operati. Omitto patria obsequia in Marsis: in Campāia: in toto agro Romano sępius pręstita: quibus omnium iudicio: & uicimus semper: & ius nostrum seruauimus. Sed tu quoq; o Pontifex dic quæso: num proxime Euersanos fratres Deiphebum: atq; Frācisců: tibi illudentes: publicūq; ad te iter claudentes: ducatu Neapoleonis intra duodecimum diem omni tyrannide deiecisti? capto eorū altero: quem & nunc in uinculis habes? An non ii tales a me sunt diligendi? An nō & hęc gratitudo pręstanda: ut a quibus patrem: & rectorem meum adiutum recorder & quorum uirtute intelligam summam pacem ex summa turbatione: summamq; æstimationē ex summa cōfusione inductam: eosdem charos habeam: atq; obseruem? Si

gna responsa. Adeuntium desyderia sic excipiebat:ut ꝑpemodum sua facere illa uideretur. Testimonium hominis ubiq; erat laudabile:ubiq; prędicabatur. Vacans a publicis:uel lectioni:uel diuinę rei operam dabat. Ea erãt refrigeria sua:& occupatę mentis leuamina. Nec uagabatur:nec ociosus errabat. uel cella:uel Pontificis aula uicissim erant curriculum. Vtrobiq; fidelis inuentus ẽst minister. Diligebat illum summo affectu Paulus:& uirtuti suæ omnia tribuebat. Mecum de eo aliquãdo sermonem habens:interiora quędam bonæ mentis testimonia protulit:antea mihi ignota. Est inquiens miri ardoris ad tuẽdum dignitatem Ecclesię. Consilia eius intrepida sunt: non respiciunt in potentium facies:nec propter minas languescunt. Quæ Veneti nostro imperio coacti sunt emendare:quia hic Episciscopus dictat: incitationi suæ ascribunt:& dure in eum aliquando loquuntur. Ipse tamen hæc non ignorans: nihilo ad bonum opus remissior redditur. Nouissime quoq; cum renunciatum esset ei remedia undiq; conquisita ægritudini conceptæ non subuenire:dolens:suspiransq;:moritur. ait Pręsul insignis:Pręsul perfectus:quales esse reliquos oportet:Erat in eo nõ ingenium modo:& litteræ:& mens:& eloquium:sed prudentia:& timor domini:& cõscientia recta. Rara sane tot:tantorumq; bonorũ coniunctio. Si ergo Romanus Pontifex:qui experimẽtis quotidianis hominem totum uersauit: tãta illius uirtutibus tribuit: quid a nobis conuenit tribui:qui sola extrinseca intuentes: uno omnium iudicio illustria putabamus? Quadragesimum adhuc non attigerat annum:& tãta apparebat bonorum operum fecunditas. Vix Pontificatum inierat Paulus:& tot iam ministerii sui monimẽta extabant. Flẽdus:flendus est a nobis hic casus eius:nõ propter eum:qui hoc carcere exutus meliorem uitam sortitus est:sed propter nos:qui tantum lumen amisimus. Insigne talentum:quod ad lucrum conferri longo tempore poterat: cum possessore suo sublatum ẽ. Et cui ultima optanda erat canities:Nestoris q;:ac Mathusalem anni:prima:ac melior uitæ pars est intercepta. O fragilem conditionẽ uitæ humanę:quę ante definit:q̃ inchoetur:& ante nos doloribus opprimit:q̃ gaudii initium sentiamus. Nõ parcitur ulli hominũ generi:non meritis ullis:simul diues:& pauper:insipiens:& sapiens perit. Omniũ uersatᷓ urna (iquit Flaccus) serius:otius:sors exitura; & nos i æternum exilium impositura Cymbę. Nescio autem quo pacto pręcedunt semper meliora:relictis peioribus. Stupei:& plumbei:& inertes:quorum uita oneri:longissimam uiuunt uitam. qui uero nati ad salutem sunt:primo ipso laudis aditu tollũtur e medio. Gustata dona non sinuntur diu esse nobiscũ: sed in ipso gustu nos deserunt. Ego Nicene cõiunctione tãti pręsulis destitutus:maximum amisi uitę meæ solamen. Diligebamus nos inuicem:q̃ di

ligi maxime poterat. Amor noster Pii temporibus inchoatus: officiis conti nuis ex illo initio creuerat. Merita in me sua: quæ non uulgaria erant: cōme morabam ego illi sæpe: ille uicissim mihi mea in se. Cōsolationem capiebat a me in laboribus: qui ei ex Pauli Pontificatu erant: ab illo ego in aduersis meis. Omnis nostra animi ęgritudo uicem cōmunicata: alternis obsequiis statim leuior fiebat. Desyderio imenso desyderabam ut aliquando uirtutis suæ digna ratio haberetur: & nobiscum sederet ad Romanæ sedis consiliū. Debitus enim hic gradus honorq; ei erat futurus aliquando: si mors non præuenisset. Magna autem Senatui nostro fuisset facta accessio: siue actio nem quæras: siue consilium. Præteritæ præsentesq; administratiōes suæ hoc de illo nobis spōdebāt. Ad tribunal Rotæ: quod est in Ecclesia maximum: sic annos complures sedit: ut documenta futuræ laudis notissima omnibus daret: & iudicium ullum a se iudicatum: ullo prouocationis iudicio damna retur. Sententia eius ueritatis & iusticiæ lex putabatur. Consulente aliquā do beatæ memorię Pio magnis de rebus & grauibus iudices collegii sui: huic semper conficiendi: & scribendi consilii cura demandabatur. Raro ad ea quæ inuenerat additum aliquid est: uel diminutum. Vt attulerat: sic om nium iudicio probabantur: nec minus cum recitabantur Pontifici: eius sen

Rothoma- gensis Car dinalis.

sui cōgruebant. In Galliam ab ostiensi Episcopo ductus: qui per ea tempo ra legationem gerebat: tāta uirtute eius onera pertulit: ut quod iuste: quod integre: quod diligenter est factum: huius industriæ putaretur. Idem: quem dico Ostiēsis: mecum de homine loquēs idipsum sæpe asseruit: & addidit: qđ ex eo tempore illum semper dilexerit: illam legationem causam fuisse. Missus a Pio annis sequētibus ad Venetos orator causam: quę aduersus Si gismundum ex Principibus Austrię agebatur: magno ingenio magnisq; contentionibus tutatus est. Impietatem eius detexit: & necessitatem iudi- cii protulit: quod in illum est factum. Reuerso autem habitæ a Pio gratiæ sunt: & fides eius laudata. Iterum ad Ludouicum Francorum Regem iusso proficisci: ad mandata: quę cum collega ei erant cōmunia: priuata quædam magni momenti addita seorsum sunt: quæ ante eam diem nulli fuerant cre dita. Elegit uidelicet fidem hominis Pius: ubi tantum esset uirtutis: putās publicis damnis errari non posse. Ad regem uero perueniens: duabus ora tionibus causas necessarias duas pro Pōtifice egit: quarum altera Regni Neapolitani corona Ferdinando data defensa est: & calūniæ purgatæ: quæ Pio erant imposite. Altera in heresim Vssitarum: & in Georgium Boemię Regē illius assertorem inuectus est: anathemaq; in Sigismundum: quem dixi: & Palatinum Rheni: iustum monstrauit: quod ille deceptus mēdaciis iniquum putabat. Habuit & tertiā: qua ad contribuenda in Turcos suffra

gia eum Regem hortatus est. Factum uero his studiis uidimus: ut omnia apud Ludouicum pacatiora nobis q̄ ante: & meliora sint reddita. Transiēs inde ad Philippum Burgundiæ Ducem argumentis exemplisq; innumeris ad reddendū domino uotū: quod uouerat: quarta actione incitauit. Vbiq; & animi magni & summæ sapientiæ præsul est habitus: primusq; nō Gallicanis auribus: sed sedis officio inseruiuit: libertatem loquendi monēdiq; a spiritu sumens. Reuersus ad Pium cū horas amplius duas in referēdis quæ egerat absumpsisset: tanta tamen suauitate: & splendore orationis est usus: ut fine facto: nobis qui circū stabamus testatus sit Pontifex: propter elegantiam eius nec sensisse se tempus: nec studium. Idipsum contigit & nobis: cū legationis quoq; nostræ seorsum iniunctę rationem pluribus explicasset. Hunc unum ab illo tempore ex præsulum numero dilexit Pius: & hūc unū laudauit: gratulansq; idem Cytharam appellabat suā: q̄d uidelicet illa cēt usurus si quando uel alliciendi: uel monendi: uel refellendi Principes essent. Plura huiusmodi de Tarasino possent referri sed & longum esset: & crescē te oratiōe crescit pariter dolor. Prętemus Nicene defuncto quod possumus Colamus memoriam eius: & benedicamus spiritui recto: unde in nos charitatem spirabat: piis quoq; suffragiis fidelem animam adiuuemus. q̄q̄ retexens ego anteactam uitam eius: & nunc mortem considerans: facile ad ducor: ut credam liberum reditum patuisse illi in cœlū: interq; sanctos Dei ipsum nunc agere. Vixit enim inocenter: & operatus est iustitiam: & incidens in langorem patienter tulit omnia. Domino quoq; totum se credidit: ita affectus redigens suos: ut quicunq; sequeretur casus benediceret illi: & uoluntatis suæ opus agnosceret. infirmanti & mortuo pietatis omnia sunt persoluta officia. Adiutus a suis est: & ab amicis non derelictus. Pontifex etiam Paulus: cui ad naturam misericordem accedebat amor in Tarasinū paternus: dignatus est ad eū accedere: pauperis Episcopi intrare cubiculū: assistere ægroto: & piis adhortationibus urgentem uim mali leuare. Mortuum quoq; amare fleuit: & benedictiōibus est prosecutus. suus illi uitæ terminus hic fuit. manet nunc noster nos. Secuturi illum sumus post paulo: ac redituri unde processimus. Oremus Deum pater Nicene: ut in pace sit trāsitus noster: & spacium accipiamus parandæ nobis in æternum salutis.

Francisco Cardinali Seneñ.

Vlta sæpe in hac nostra dignitate peccamus amplissime pater: m sed nulla meo iudicio grauius: q̄ cum indignum Principem plebi catholicę damus. In nos etenim ipsos & in omnem ecclesiā impietatis opus: & perfidiæ exercemus: afficiēdi diuinis suppliciis: digniq; gradu destitui: quem ad salutem acceptū ad detrimenta conuertimus. Pone

178

ante oculos totius facti nostri speciem:& una recordatione cũcta rememo
ra. Videbis eo flagitii culpam ascendere:ut merito nostri met nobis sit pœ
nitendum. Exit a conclaui in omnem partem iam facta electio . Annuncia
tur fidelibus pastor habendus. Fit illico a Regibus:a Principibus:a plebi-
bus Dei tanti operis iudicium. Non latent eos merita nostra . Sciunt quid
quisq; uirtute uel uiciis ualeat. Sed si ex iis est præsul assumptus:quem non
probet publica uox in rebus huiusmodi rationi(ut plurimum)congruens:
maledicitur illico nobis : ingratum inacceptumq; est ministerium nostrũ:
& uel nõ fuisse ad publicam salutem iudicium: uel ad bene eligendum de-
fuisse uoluntatem:uel ex omni nostro numero nõ inuentum meliorem exi
stimant. Quibus hominum opinionibus quid nostrę æstimationi infestius?
Et enĩ si tardi mente cæciq; ad discernendũ putamur:illa statim indignatio
subit:esse nos in ecclesia christiana inutiles:nõ dignos:qui præsideamus in
specula:non idoneos qui ministremus aliis quod ipsi nos ignoramus. Con
temptui esse incipimus:ac sub nostris ornamentis ridendi. Quid.n.in eccle
sia faciat:aut quid meliori honorem præripiat:qui discernere inter lepram
& lepram non potest? Qui nõ uidet quid fructuosum infructuosum ue sit?
Aut duobus propositis speciem boni habentibus quid horũ sit optabilius.
Recte illud scripturæ nobis accomodant: Quomodo nix æstate & pluuia
in messe:sic indecens est stulto gloria. Quodsi malæ uolũtatis id quod fre
quenter solet accidere fuisse crimen existiment : nec passos nos aliter fieri
q̃ factum est:illa quoq; lamentatio surgit: ꝑditam nostris fallaciis Sedem.
Pessundata iniquitate christianorum omnium cõmoda. Exitiale aũt malũ
huic uel illi affectui deputant. Sunt qui ambitioni:qd assummi nos cupien
tes inuideremus bonis. Sunt qui odio:qd eum quęsierimus potissimũ : qui
malo inimicos nostros afficeret. Sunt etiam qui auaritiæ qd uendiderimus
mercede pacta suffragia nostra : & sapientes quę carnis non quæ spiritus
sunt inclinauerimus in eum:non qui omnibus:sed qui nobis: non qui eccle
siis:sed domibus nostris benignus esse atq; utilis possit . Qua turpitudinis
nota nil & nomini nostro infamius:& proxime excogitari nocẽtius potest.
Et enĩ quodlibet horum homines credant:illud certe persuasum animis ha
bent:sine charitate nos esse:non amare ecclesiam:salutem publicã summa
improbitate proiicere: Fidem ac religionem addictam precio habere :uena
lesq; animas possidere. Videntes quoq; nos populi duces unde specimen
boni reliquis esse oporteret:sic inquinari sordibus:facile in hac carnis fragi
litate facti nostri fiunt imitatores. Quodq; licere nobis uident Deũ tractã
tibus:sibi quoq; in sæculari uita prohiberi nõ uolunt. ita miserandũ in mo
dum cum illorum salute nostra quoq; ruit auctoritas. Age uero si nõ ipru

dentiæ non praui consilii:sed necessitatis fuisse indignam electionem existi ment:quod nō sit melior inter fratres iuuentus:quod hoc dedecus est eius collegii:quod sacrosanctum in ecclesia dicimus:Regibus anteferendū pu tamus? An nō contemnimur omnes? & indigni habemur ornamētis:quæ contulit dignitas? Certe ut anteimus honore:sic uirtute putant nos oporte re excellere. Id uero cum negligentia nostra nō accidit:illud continuo acci dit:ut sine fructu sit omnis auctoritas. Attende porro q̄ confertum malorꝫ agmen Ducem sequatur inutilem. Non est pontifici reuerentia sua:nō ho nor qui tantę potestati debetur. Mandatis quoq; obedientia rara impendi tur:omnia neglectui sunt propter Principem neglīgēdum. Vexantur eccle siæ. impugnantur Episcopi. Sine æstimatione clerici sunt. Surgunt cōtra se dem damnosa consilia. Recusant parere ei:quem imperandi nesciū putāt. Quin & ab ipsis ecclesiasticis non secularibus tantum:eadem detrimenta perueniūt. Sunt antistites per orbem multi ecclesiis magnis præpositi. Do minatus amplissimos possident. a summis Principibus genus nobilissimū ducunt. Sacerdotio pariter:& sanguine de se angusta nō sapiunt. hii quoq; subesse principi Ecclesię dedignātur:quem principatu dignum nō uident. Nostras sacerdotiorum collationes reiiciunt. Valere suas in suis diocesibus uolunt:cognoscentes causas:in quibus nulla eis est iurisditio. Cōminatio nes autem nostras tanq̄ inanes uentorum flatus pro nihilo habent. Ita fit ut officiorum omnium in Ecclesia sit perturbatio. Id aūt etsi peruerse agāt illi:apostolici præcepti imemores:quo iubentur subditi eē dominis suis nō tantum bonis:sed etiam discolis: nos tamen peccati huius maximā occa sionem improbitate nostra porrigimus. Etsi.n. Pontificatus per se clarus: & magnus sit:non dubiæ tamen obtinentis conditio in utranq; partē ad reuerendum:& contēnendum plurimum præstat. Non tam.n. ministeriū ipsum humana fragilitas:q̄ ministrantem solet attēdere. Adde quod in pa rabola a Domino Saluatore est dictum:Non posse arborem malā bonos fructus producere:nec de malo thesauro cordis bona proferri. Quis eteni dubitat:a summo ad imum singula percurramus:ex malo Pontifice assū mi cardinales nō bonos? ex Cardinalibus non bonis nō bona administrari consilia. ex iis uero opera omnia detrimentosa succedere. Dantur plebibus pastores inutiles. Hi rursus malos sacerdotes parrochiis tribuūt. Eadem ra tio de religionibus est:quę rectores suos a nobis accipiūt. Ita unius pasto ris ac principis morbo in omnem ecclesiam manat cōtagium: sicut grex totus in agris unius scabie cadit & porrigine porci. Vuaq; cōspecta liuorē ducit ab uua. Nam quid ea cōmemorem quæ in tanta pturbatione necesse est euenire? De tollendis heresibus curam non suscipi in oculis nostris sępe

nascentibus: de propaganda fide nil cogitari. Tātum quod ante pedes est: ac uix illud ipsum attendi. Sunt in nōnullis externis regionibus adhuc sancti euangelii semina nō suffocata. Adolescere illa non esset difficile. si colerentur laboribus nostris. Neq;.n. minor speranda esset in restituēda fide omnipotentis Dei benignitas: q̄ ab initio in instituēda fuerit gratia. Sed cum is praeest: quem dico mercenarius magis q̄ pastor: nō ponit manum ad fortia: nō certos mittit qui descendant: & uideant. non ēt temptat quid in his spiritus possit. Vel auaritia uel hebetudine mentis: uel etiam carnalium studio a cultura Dominici agri auertitur. Quod autem dolendum est magis: hic inter nos: ubi stabilita est fides frequensq; habetur xpi cōfessio: incēdia discordiarum finuntur augumenta suscipere: nūc hos: nunc illos exitialibus flammis apprehendere. De extinguendis cum rarus est sermo: tū uero operatio rarior. Satis ad quietem animi habetur: si illa longius posita inter ca[stra...]pedine sua tutos nos praestant: non uidentes miseri quicquid ubicunq; perit animabus nostris perire: omnium aūt unam eē querelam: ociosis sacerdotibus filios dei calamitose cōfligere. Nam de subditis Romanae sedis nil dico: quos alterutro indigni Principis malo pati est necessarium: uel improbitate uel negligentia. Quorū altero diripiēdi aliis & uexandi traduntur. Altero diripit ipse ac uexat: utrobiq; id parans: ut facile perturbatis temporibus Fidem illi nostram relinquētes: ad oppugnatores nostros irati saepe concedant. Tantoq; uero incomodorum nos ipsi: propter indigna ad Pontificatum suffragia causam prestamus: comparticipes omnium atq; correi subituri simul tremendum ueri Dei iudicium: atq; simul luituri errati tanti miserabiles poenas: quas ēt uiui adhuc uolente Deo saepe expēdimus. Hinc enim frequenter nostrorū sacerdotiorum direptiones: hinc deniq; illud accidit ut ꝑ sementē messem colligentes: ab eodem illo: quem male eligimus: accipiamur deterius: & cui imperare credidimus quottidianis angoribus seruiamus. Aut.n. i odia incidimus: aut honestis exiliis ablegamur: aut uero etiam extremi omniū beneficio: & gratia sumus: quarum rerū exempla & uidimus multa saeculis nostris: & plura patrum memoria legimus: Propheticum illud taciti murmurantes: Sicut fecimus factum est nobis. Retributionem nostram conuertit in capita nostra. Ex his ergo plane uidentes q̄ta in nos ipsos: q̄ta in proximos nostros: q̄ta in uniuersam ecclesiā peccamus: cum in eligendo non spiritui seruimus sed carni. Si quando haec uenient tēpora: singulari diligentia caueamus ne tam dira iniquitas requiratur de manibus nostris. Ne seruiamus ulli cupiditati: ne huius uel illius gratiae concedamus indigna: ne fallamur etiam dolis: qui tendi eo casu plurimū solēt: ne deniq; frangamur metu: si cunctae is nobis incutitur: praeferenda omnib[us]

bus rebus eſt conſcientia noſtra: & pluris habendus Deus: q̄ homo. Pluris
animę ſalus: q̄ fallax ambientium gratia. In eo quoq; conatus oẽs: ſenſuſq;
uertendi: ut coclaui iam ab ſoluto: teſtari Deo hominibuſq; poſſimus feciſſe
nos quod optimũ duximus: nec poenitendum aliqd admiſiſſe. Hec mẽtis
teſtimonium: ꝓ magno ſemꝑ Pontificatu ſit nobis. Nulla porro ambitio
nis noſtræ inanis ſuaſio tranſuerſos nos agat: faciatq;: ut uel imprudenter
in uetita connitamur: uel turbemur in aliis: quod aſſequi ipſi non poſſumus
Patres eos ꝓponamus animis noſtris: eleuandoſq; ſummamus: q laudabile
teſtimonium ubiq; poſſideant: quorum uita tanto ſit aliis clarior: quanto
aliis Dignitatibus eſt ipſe Pontificatus illuſtrior. quibus cũ ſumma bonita
te ſumma doctrina: ſummũq; ingenium ſit. quos etiam ꝑfecta ętas: & cõ
tinuata rerum experimenta in miniſterio ſacerdotali probauerint: a quibus
deniq; expectari merito poſſit non ſæculi faſtus: ſed chriſtiana humilitas.
non purpuratorum mollities: ſed ueterani militis durata laboribus patien
tia. non congregandi: ſed diſpenſandi deſyderium. non otium: ſed negotiũ.
non imperium: ſed benedictio. non cõtentio: ſed pax. non faſtidium: ſed cha
ritas. non ſomnus: ſed uigiliæ. non tepiditas ad opera Dei: ſed feruor. nõ tra
ctatio rerum inanium: ſed pondus ſemꝑ habentium. non poſtremo domus
dei neglectus: ſed perpetuus zelus. quos ſi in noſtro ordine perfectos omni
ex parte non eſt inuenire: in alienis eos ipſos queramus. ſi nec in his quoq;
pręſtita iam deo diligentia noſtra: ſumamus in hac mortalium imbecillita
te quem nimis abſcedere a perfecto uidemus. Hoc uero noſtrum examen
adiuuare plurimum illa diligentia poterit: ſi cuiuſq; in quem inclinemus:
priuatam uitam: & domeſticam diſciplinam ſpectemus: ut bene ſuis con
uiuat: ut pacem quietemq; habeat: ut miniſterium familiare: ſuum ordi
nem ſeruet: ut ueſtiat: ut conuerſetur: ut religionem tota inſtitutio ſapiat.
Quę porro cõuiuia: q ſumptus: quæ ornamẽta domeſtica: q diuinus cultus:
quod deniq; cubiculi ſui ſit teſtimonium. Specimen quoddam publicæ ad
miniſtrationis eſt norma domeſtica. Qui domui ſuæ præeſſe nõ ſcit (inquit
Apoſtulus) quomodo Dei curam: & eius eccleſiæ habebit? Si i aſſumptis
nobis uitia oſtendũtur: non illa facit aſſumptio: ſed detegit. Quẽ eſſe domi
aio ſemꝑ cupido ſemꝑ: irreligioſo agnoſcis: non ſperes alio nũc in pricipatu
affectu futurũ. Cuius ẽt priuatarꝫ rerꝫ incuriã: diſſolutionemq;: & cõfuſa ui
des officia: huius iam Principis facti adminiſtrationẽ ne expectes diſſimilẽ.
Contra qui bene inſtitutæ domus: qui uitæ priuatæ laudem eſt aſſecutus
ſpem quoq; is bene adminiſtrandi ſacerdotii prębet. ut uitia: ſic uirtutes
quocunq; aſcendimus: nobiſcum aſcendunt. & quoniam iudicia noſtra
nõnunq̄ fallũtur; nec itroſpicere penitus ſecreta hominũ poſſunt: quorꝫ qdẽ

p i

ſolus eſt Deus interpres:admiſcēda ſunt conatibus noſtris diuina adiumē
ta:humilianda eſt anima. Amplior in hoc articulo ſuſcipienda religio. Pla
cādus pœnitētia Deus:rogādusq; ſacrificio aſſiduo ut nō ſecūdū merita no
ſtra:nec ſecūdū peccatoris populi iniquitatē:ſed ſecundū ſuā miſericordiā:
paſtorem:& Principem det ſanctę Eccleſię.eum uidelicet qui imutata Za
chariæ Prophetæ ſentētia:in terra uiſitet derelicta:cōquirat diſperſa:ſanet
cōtrita:& quod conſtat enutriat.quiq; nec carnes pinguium comedat:nec
ungulas eorum diſſoluat:ſed quod Apoſtolus admonet : ſeipſum præbeat
exemplum bonorum operū in doctrina:integritate : grauitate:uerbo ſano
irreprehenſibilē:ut is q ex aduerſo eſt:uereat :nil habēs:mali de nobis dice
re.qui demum toto miniſterio ſuo eiuſmodi ſit:de quo Populus dei exultet.
Nos gloriabūdi in cōſpectu hominū incedamus. Nec ad malorū operum
ſuorum querelas confundi animis:oculoſq; in terram ex conſcientia deiicerē
habeamus. De his uero ſumamus exemplū:q Pium noſtrū beatiſſimum
elegerunt:tātæ uirtutis:& glorię ſacerdotē:cuius nūc:ut uides :ſanctiſſimis
actionibus tāto in honore lætatur eccleſia . Cardinalatus nunc primum ty
rociniū exercemus:non tantū adhuc experimēto firmati:ut ad tantā rem p
nos ipſos ſimus idonei. Ab iis:q digne illa geſſerunt:diſciplinæ noſtrę fulci
piēda eſt forma. Beneficio miſericordis Dei:magnæ inter nos uenerationis
ſunt patres:ſumma oīa ad ſummū ſacerdotii decus habentes. Quorū ea eſt
cauſa : eaq; in omni uirtutum genere cōmendatio : ut : ſi abire in diuerſum
nolimus:præclara ſit ad bene ſancteq; eligendum facultas. Vale.

Paulo Pontifici Maximo.

179

Vid hoc eſt Paule? Tenebrę.n.mihi ſunt.quid agis:aut quo hęc
temptas conſilio? Mutata repente ſunt omnia. Nihil priſtinum
uideo. Pro charitate in nos tua ſucceſſit duritas:pro blādimētis
aſperitas:pro lęto initio:triſtis ſucceſſus. Vouiſti Cardinalis:uouiſti & Pon
tifex ſeruaturum te leges:quæ in conclaui ſunt editæ:ad ſalutem publicam
utiles. Voti tui duobus in libellis chirographum extat . Dixiſti cum ſcribe
res:etiam ſine uoto ſeruaturum te eas fuiſſe. Sic quoq; ſcripſiſti cupidæ:ut
uindex nō ſeruātium uidereris futurus. Sperabamus reſpiraturam Eccleſiā:
Futurum Pontificatum:qualem a Petro non uidimus.quid nunc dicā? aut
quid non potius dicam? Commutaſti tu eas in leges inanes:mille effugiis
plęnas:quibus in hanc ſententiam præſtari nos cogis:quia priores bonę nō
erant:īprobamus quod ægimus:præſentes aūt probamus. Vocas nūc intra
cubiculū ſingillatim omnes. Rogas unumquenq; ut membranæ tuæ ſub
ſcribat:renitentes urges:perſeuerantes dimittis uexatos contumeliis.ſi qui
ſubſcribunt : non tamen earum prius legendarum poteſtatem accipiunt.

Cognosci illas u tas:quin & inter scribendum ne legi possint scripturam totam manibus contegis. Me quia tibi in re ignota non annui:torques iam multos dies. Idem facis de reliqs:quos ducere in sententiam nequis. Lamẽtatus est mecum Cardinalis Tusculanus:uirgrauis:& innocens: se nuper egredientem cubiculum tuum:ut colluctationes tuas effugeret:manu re-prehensum esse:& hostio clauso exire prohibitum: iussum porro sub graui anathemathe rebus non inspectis subscriber. O bone Iesu quę pręcipitatio haec est? & quae intemperies mentis? Talem de te prębes spem Paule? atq; hoc initio Praesulatum instituis? quae expectatio erit fidelibus bonoꝝ operꝝ: quando excutere te iugum salutis intelligent? quod exemplum modestiae: quando ita uehementer actum cum fratribus noscent? Nobis uero quẽ esse animũ credis? uidentibus nostrę dignitati illudi:& uim simul afferri? Hocine erat:quod repromittebas de te? cum Pontificatum quaerebas: cum te insinuabas nobis: cum dolebas Nicolaum:Calistum:& Pium:paruipendisse Collegium nostrum? ecce quod damnabas inaliis: primus tu facis. Quod illi agebant modestius:tu intemperantius agis: nemo eorum subscribendum Cardinali dedit:quod non ante uidisset. Nemo in cubiculum clausit:nemo anathema imposuit. Non disputo nunc uoto illo tenearis:an non. Alterius loci:& temporis sit inquisitio. Tantum dico paucis exceptis: qd sublatis legibus faciliorem sibi ad Cardinalatum uiam intelligunt:reliquos tam pontificii q̃ diuini iuris interpretes:totum quoq; collegium te-neri te existimare. Hoc uero lamẽtor:hoc doleo:qd filios tuos:de te optime meritos idigne fatigas:insigneq; leuitatis notam:sine causa eis imponis. Etenim tenearis:uel non tenearis:quid nos nostris subscriptionibus possumus? quid annuendo operamur? Si non teneris rem superuacuam facimus si teneris utiq; inutilem. Vtrumlibet malis:nullus est fructus. Potestatẽ nõ habemus nos tollẽdorum uotorum:nec redimendi quod oblatum est Deo. cum his tibi res est:quos appellas in uoto cũ Petro:& Paulo:& cũ Christo Deo tuo. Cogens nos cõminationibus tuis illos non cogis. Factus a nobis liber:non utiq; libertatem ab illis consequeris. Audi Prophetam dicentem: Vouete: & reddite domino Deo uestro:omnes qui in circuitu affertis munera. Terribili & ei:qui aufert spiritum Principum:terribili apud omnes reges terrae. Reddi uidelicet ammonet uota: non reddentibus autem pœnã denunciat. Verum ista omitto. Conuertor ad preces beatissime Paule:atq; aduolutus pedibus tuis: pro omnibus hanc ueniam deprecor. Sint libera consilia nostra. Ad opus: quod malum credimus: non cogamur inuiti. Filiorum apud te:non mancipiorum inueniamus locum. liceat praestari Deo quod sentiunt spiritus nostri. si erramus:doceamur a te. Si docti

Nicenus.

Fugien[illegible] in nomẽ

Mediolanẽ & Taruisinꝰ fuere.

nõ emendamur pro meritis tunc corrigamur. Adhuc q̃d non tenearis uoto non docuisti: q̃d teneri nolis sumus experti. Ex ratione non ex tua uolun-tate patere sententias dici. Attende quoq; ignominiam fratrum: & illorum consule nomine. Habuisti eos honoris tui non minus studiosos q̃ uolunta rios. Notę sunt ubiq; terrarum hæ leges: cogitatę p nos: discussę inter nos: Iuratæ ac uotæ a nobis. Opus nostrum illud esse nemo ignorat: consenti-ens: unanime: ex ueteri exemplo ad salutem publicam innouatum. Vix dũ ut est in prouerbio: siccata sunt atramenta cum cogimur delere quod scri psimus. quid aliud hoc est: q̃ non sanæ mentis Senatum eum arguere: quẽ tu quottidie anteferendum Regibus prædicas. Non omnes coactionem tuam intelligent. Factum nostrum intuebuntur & exitum uoluntatis: pu-tantes quod est necessitatis. Nec eris tu quidem ab his querelis immunis: pariter nobiscum damnabere. Atq; eo damnabere grauius: q; ad mutatio-nem propositi contemptum etiam uoti: & cupiditatem: non sanioris: sed li berioris uitæ adiunctam uidebunt. Porro qua imprudentia leges conditas dicent: eisdem te electum cõtendent. Nihil in hac abrogatione uel tibi: uel nobis est honorificum: uertuntur omnia in commune obprobrium. quare omitte quæso importunum consilium. Iracunde ne agas nobiscum. ualeř le ges has finito. Seruauit eas Pius: serua & tu. non propterea minuitur tua potestas. Ad bonum opus sunt traditæ claues. si bonæ sunt leges: cogna-tam rem habes clauibus tuis. si aliquado ex tempore: ex loco: ex re: ex qua piam causa fiunt inutiles: est semper dispensatio tua. non idem omni tẽpore dictat: sed idem spectat primæ sedis potestas. Hoc autem amplius operaẽ hoc uotum: ut quod aliquando uoluntate esses facturus: promisso etiam perseuerantius agas. Puto implere me officium filii: & suadere quæ sunt sa lutaria. Hanc ob cãm hęc scribo. si erro: nõ recuso corrigi emẽdatus. Vale.

N. Cardinali Theanẽ.

On precibus: non ratione: non obsecrationibus ullis adduci po tuit Paulus: ut seruandas sibi putaret leges uotas atq; iuratas. Tanq̃ leo plagas: sic iste sancta uincula abrupit. Scripsit nouas a prioribus multum dissimiles: quarum uirginei sunt uultus: fœdissima uentris proluuies. Preferunt speciem boni: intuenti interius patent postica innumera: ex quibus cum uult: effugere: potest ad libertatem quæsitam. Subscripsimus omnes: partim cupiditate assequendorum quæ uolumus: partim metu: ne quottidiana indagationis suæ substineamus flagella. Fa-teor: molles fuimus: delicati: ac nostrimet nimium cupidi. Respeximus nõ quæ Dei: sed quæ carnis: & sęculi sunt. Nemo tamen probauit. Solus Ioan nes Caruagial genere Hispãus: ætate grãdeuus: meritis magnus cõstãtiæ

180 Paulus Senatus le ges nõ seruauit

Hispanus laudẽ constantię inuenit

laudem inuenit. Turpitudinem hanc est deprecatus: nec ullis temptamentis ingeniosi postulantis: proposito dimoueri est passus. Ad singulas collu ctationes sic excusauit: quod iuuenis non cōmisi: non comittam senex: ut me recti pœniteat. Tibi propter has leges molestus non ero. Tantum fini to dignitatis: & conscientiæ me rationem habere. Vir ꝑfecto dignus: non qui nobiscum sedeat: sed qui præsideat ad consilium sedis Romanæ. Dolendum aliud audi: q̄q̄ in his ipsis inanibus legibus dicat se uoturum suo chirographo: ac iuraturum. Nihil tamen uel iurauit: uel uouit. Tantū subscriptionibus nostris extortis membranam in suas arculas condidit. Nec: ut consuetum est: exemplum nobis reliquit seruandum: inspiciendumq; : si quando ex illis summenda essent consilia. Abiit: elapsus est: factus est totus quod uoluit. suo tamen: non nostro iudicio: uincula dirupisse se credit. Nos eum teneri putamus. Eluctata canis: Inquit Persius: nondum arripit: attamen illi cum fugit: a collo trahitur pars magna cathenæ. Iudicis nostri supremum tribunal admonebit illum erroris. si falli potuimus: & cogi: non falletur ille: neq; cogetur. Rectum est. n. iudicium eius: & potentię suę non est qui resistat. Doleo tamen tanti: ac tam expediti boni occasionem sublatam: nos derisos: notatum leuitatis Collegium. Quodq; non sine ingenti gemitu refero: uexandæ: lacerandæ: & scindendę Ecclesiæ materiam præbitam. qui uiderit legum sententiam: magnitudinem iusiurandi: ac uoti: Vim decreti: in extrema pagina positi: hæc mecum suspirabit: & gemet. Simus ergo posthac pater ad eligendum cautiores. Acrius expendamus naturam cuiusq;. Non credamus fronti: non uerbis. Fallunt sæpissime uani filii hominum: iuxta Prophetam. Mendaces filii hominū: ut decipiant ipsi de uanitate sua in idipsum. Recurramus animo ad disciplinam domesticam. Introspiciamus secreta cubiculi: ex institutione uitæ probatæ iudiciū faciamus de publica. si quis: inquit Apostolus: Domi suę pręesse nescit: quo modo Ecclesiæ dei diligentiam habebit? odoremus: temptemus: excutiamus omnia. Ansæ hinc erunt semper ad probandos improbandosq; homines. Sollertia nulla in tanta re esse nimia potest. si in perquirenda uita Pauli fuissemus hac cura: non decepisset nos exterior species. Multa ad melius consulendum se obtulissent: sed & nos parum acres ad uidendum: Ipse ad celandum semper intentissimus fuit. Artificium quærendi Pontificatus ex Cardinalatu est sumptum. Nec Pontifex mutauit mores: sed tectos detexit Cardinalis Auinionensis festiui pater ingenii ridens: iocansq; cum illo: recte ait: Paule annos: uigintiquattuor adhibuisti studium ut semel nos falleres. quæ uox: etsi ridente: approbante tū Collegio est intellecta. Iterum dico. Si erratum est semel mi Theanensis: non erretur secundo. Maioribus

[illegible] nos dicere [illegible]

Nota

detrimentis nec peccari:nec errari ullibi potest. Vale.

181 Ia. Cardinali Papieñ Campanus.

HOdie discessimus e balneis:& quidem siticulosi:& bibuli. Paraueram epistolã paulo curiosiorem:qua tibi de omni statu nostro significabam:de Balneis multa: de Coelo q̃plurima: sed eam hodie cum cætera suppellectile Senam imprudẽs misi: qui de improuiso nactus sum nuncium: de improuiso scribo. Epistolam accipies: cum Senam peruenerimus. Non sum ego: qui in præsenti sapiam: aut musas consulam in cursu. Venit Romam Dominus Antonius Senensis:Scriptor Apostolicus:& domino meo Senensi q̃ gratissimus:defensurus causam suã Senensis est: ex Pii familiaribus est. Illi uiuenti: quantum eius tulit ratio: inseruiuit. Eo mortuo nepoti inseruit. A Pio accepit quod nunc defendit. Vide quæ uincula:quæ cathenæ te astringant ad eius defensionem suscipiendam. Commendat eum tibi Sena tua:commendat Pii tui dignitas: qui te omnium suorum propugnatorem constituit: ut eius in omnes tuearis beneficia. Commendat etiam Dominus Senensis: qui eadem de re ad te scribit: etiam ille superciliosus Campanus tuus:aut mauis Barduli collusorem dicere:tibi commendat:atq; ita commendat:ut cura Falconis mei defensionem sic agas:ut hic quem tibi commendamus:nihil accipiat iniuriæ. Durum est: inquies:canes de præda contendentes conciliare quam alter teneat:alter deposcat. Sed illud est ingenium tuum:ut etiam quæ fieri non possũt:cum uelit faciat. Quid in causa sit:aut qui nodus interueniat:nemo uidet melius:q̃ tu:nemo cõcludit melius q̃ tu:nemo conficit:inficit:officit:efficit:melius q̃ tu. Velis modo:omnia in portum erunt:immo sunt potius. Deuincies tibi hunc ipsum cuius res agitur:Propinquosq; omnes:qui apud te aliquid posse gratulabimur. Vale & illas litteras ad gentes mittas:& sermonem meum de spiritu Sancto:cuius copiam habeo nullam: remittas oro:ut possim ut tu tua:sic ego mea legens intumescere. Picutiæ xxv. Iunii. M cccc.lxvi.

182 Campanus Cardinali Papieñ.

DIspari Fortuna par amor:& tñ nihil hac nostra diuersitate cõiũctius. Iter nostrũ comitatus est Papiẽsis. Romæ cũ remansisses:nobiscũ ueniebas:si nõ tecũ:de te sermo habebatur. Discessimus repente oẽs. Fuit iucundũ abiisse te: non modo patronũ meum acrem:sed etiã censorem grauem:& seuerum. quę tua fuisset querela:immo calumnia potius:si te insalutato discessissem? Iter neq; mihi:neq; hero meo laboriosum:tanquam ad Insulas illas: quas uocant fortunatas connauigantibus: ubi omnia læta:molestum nihil. Prima die uenimus ad Cremeram

Flumen:siue Bachanum:siue mauis stulticiam meam : & comitatu ueni ⸗
mus Theutonico.Nam graue:& bellicum est germanicum dicere . Postri
die primum Roncilione pransi sumus:deinde Viterbium contendimus.
Roncilione sinistro omine accepti sumus.Qui arcem:siue palatium custo
diunt:transeuntibus nobis Turcum turcum uoce altissima congeminarūt.
Idq; sæpe:& ingredientibus nobis:& egredientibus congeminatum.Hor
ruimus:omen non accepimus . Visum est propter recentem nuncium : &
Epirotarum calamitatem indignissimam: uocem illam:noméq; audire ini
micissimum : & præter Sanctissimi Domini nostri dignitatem id fieri non
posse iudicauimus.Dicent fortasse unum fuisse qui clamaret:nesciimus an
unus fuerit certe.Multi aut hortabantur:aut assistebant . leuis est res : sed
porro temporum conditione grauissima.Intelligo id prælatis omnibus
transeuntibus fieri:sed in cæteros ferri fortasse : in Cardinalem non debet.
Tu si quid facto opus sit:facies: etiam quæ minima sunt : pondus habent:
cum pendet trutina . Ego quantum in me fuit impatientissime tuli.Vi ⸗
terbii per diem placuit subsistere:q͛d Cardinalis ex itinere:& morbo deffes
sus: aliq̄tisper uisus est recreandus.Hodie Vulsinium appulimus.cœlum
iam prope patrium:& clemens . Nescio quid polliceri mihi uidetur de Do
mini ualitudine:nō sitis eadem ardet:quæ prius.Nō tenacitas hæret sputis:
& esurit ad horam:& concoquit quæ sumuntur. Hæc spem faciunt : cum
accedent balnea:ad pristinam ualitudinem redituram.Scripsi hęc : ut inci
piam iam nunc parere Papiensi:qui me ut singula perscriberem hortatus:
etiam in itinere liberum esse non sinit. Tu quid promiseris non ignoras:pri
mum litteras tuas illas ad gentes:& regna:deinde interuentum apud Vrsi
num.Litteras:etsi curo:non magnopere tamen : cum sciam te imprimis di
caculum esse:& orationem tuam subdolam:acutam : penetrantem:& quo
impetu nequit:blandiciis & confricationibus penetrantem : ut nihil scripse
ris tam grauiter:ut non putem grauiora scripsisse . qui sagiptas loqueris:
saxa moues:sistis flumina.& eadem cum opus est : manus ac lingua felle:
melleq; decertat.Negotium:& interuentum curo:qui iam sopitus erga me
uideris:excitari aliquando debes.So mezo imbriaco:si inepte scribo:pro ⸗
ximum montem:qui uiuos homines in somnum rapit:accusa . Cetera ioci Mõs Flascõ.
gratia:de Turco plusquam seria scripsi. Dominus meus:tibi ultra q̄ ceteris
mortalibus deditissimus :iussit quotiens scriberem se tibi commendarem:
si quid eum uoles facere rescribito.ego ad ea quæ tecum locutus sum:& pi
losissimus:& paratissimus accedo.fœliciter ualeat Reuerendissima Domi
natio tua Vulsinii.vi. Iullii.M.cccc lxvi.

Hieronymo Ranutio Bononień.

183 HAec tua scribẽdi:& significandi officia sunt mihi gratissima.quę so ut cœpisti:sic pergas:& labor nullus te grauet.Ego quæ cum amplificatione gratiæ significari posse puto:Põtifici statim significo.Videoq; esse illi semper gratissima:quoniam ex litteris tuis plura q̃ ex alienis agnoscit.Vale.Romę.xxii.Maii.M.cccclxvii.

Hieronymo Ranutio.

184 QVantum ex litteris tuis coniicio:anteq̃ hæ tibi reddantur iam inter Duces erit cõflictum.Omnipotens Deus in eam partem inclinet:quę Romanæ ecclesiæ:& Ducibus mediolanẽsibus utilis sit.Hoc aduentu Galeazii Sfortiæ sum summe lætatus.Erit initium gloriæ suæ:& firmamentum rerum domesticarum.Dominus Deus sit illi assiduus Custos.Romæ die xxiiii.Maii.M.cccclxvii.

Fr.Gonzagę Cardinali Mantuano.

185 IN summo dolore meo recreauit me epistola tua:& manus co dicelli est consolata:quę tangit digito locum absconditi uulneris.quid.n.aliud est q̃ quod tu putas?Ergo sacerdos Dei propter inanem iniuriæ opinionem tria euertet clarissima sacerdotia?& sanctuariũ Christi diripi patietur?uel magis diripiendũ obiiciet?O tempora:o mores. Agi deberent gratię consulenti recte:hic statim parata sunt odia.loquentem ex dignitate augeri oporteret fortunis:uidemus illico oppressum ruina. Fac esse iniuriam:dixisse quod erat conscientiæ.Vbi præceptum Domini? Percutienti unam maxillam præbe & alteram.ubi consilium Pauli?Bene dicite persequentibus uos.Benedicite:& nolite maledicere.ac rursum mihi uindictam:& ego retribuam.Milites sęculi:an sacerdotes Dei sumus?Incolimus castra an domum eius:qui dixit Discite a me quia mitis sum & humilis corde?Similiora hæc sunt Marii:& Syllæ operibus:q̃ actionibus sanctis patrum nostrorum.Si erani ad uindictam poscendus:quid in hunc sanguinem non exercebatur impietas?ueneranda illa cœnobia:quid oro mali merita sunt?Sæuiri ne in Sanctos:& in ecclesiam:cuius sumus custodes:ꝓpter me unum debebat?Cathenis:& carcere saciari hoc ocium poterat.quid attinebat ob priuatam Cardinalis iniuriam Collegium Sacrosanctum tanta nota afficere?In mea iniuria uos omnes despicere:& pestilentissimum exemplũ toto orbe inducere.Dñe Iesu Christe:q hęc aspicis de excelso Sãcto tuo:ignosce auctori tanti mali:& mentem illi tribue meliorem.Ego quidem sine rancore ullo ignosco:undiq; me ad patientiam comparans:& colligens cuncta:quæ leuare dolorem hunc possunt.Prima medicina est: quod uaco culpa.Proxima:quod diligentis Dei uulnera hęc credo.quos amo:inquit Dominus:arguo:& castigo.Addo & alteram:quod facta

infecta esse non possunt. Iungo & quartam: quod reputanti hæc recta ad salutem sunt omnia. Gloriamur in tribulationibus inquit Apostolus: scientes quia tribulatio patientiam operatur: patientia probationem: probatio uero spem. Spes autem non confundit. Misereatur ergo mei Deus: & det animum fortem: perseuerantem in uia sua: ut non declinem a dextris neq; a sinistris. Spoliatus prouentu omni præteriti præsentisq; anni quiescā āmo do: & dimissa familia uel urbe ab ero si ita Pontifex patietur: uel domi me condam fugiturus aspectus hominum: quos sine ingenti confusione iā ferre nō possum. Memor. n. sum q̄ta pro Paulo: & q̄ta pro Ducibus meis olim sum operatus: & quæ nunc sit retributio. Miseris ac calamitosis nil iucundius secreto & solitudine. Dignationi tuæ quæ imperauit: & Ioanni Petro: qui cōsolationem disertissimā scripsit: q̄tas possum gratias ago. Hæc lege & lacera. Beneuale. Senæ Iulii. M cccclxvii.

Bessarioni Cardinali Niceno.

Vas tibi ego Reuerendissime pater pro tantis tuis in me beneficiis gratias agam? Vnde retributio patri: pro iis quæ ad salutem filii ē operatus? Nullæ a me dignæ uel referri possunt uel agi. Merita tua uim omnem facultatis nostræ & ingenii superāt. Retulit Carolus Cremonensis quod tuum in his aduersis meis cōsilium fuerit: quæ opera: & in Collegio patrum oratio. spectare his oculis & audire his auribus uideor uultum uocemq; dicentis: lamentantis indignitatem facti: deplorantis cō munem sortem senatus: Inuadentis quoq; in summam arcem defensionis amici. Scio q̄tus in clipeum assurgas. Niceno meo nihil ualentius cum pugnat ex animo: & cum dolet ei quod loquitur. Dolere autem quid amplius potuit q̄ contemptus ordinis sui? q̄ filii euersio? q̄ plaga Ecclesiæ? Cui quæ medeatur manus nō est. Retribuat Dominus operibus tuis. consolet̄ dies omnes uitæ: & quod hic perfectum nō est: absolutum præstet inter suos electos. Sed te oro Nicene: an impendisti disertam excusationē Antistitis nostri: promptam ex officina præclari artificii sui? Aduenit inquit Orator ducalis: de Papiensi obloqui cœpit: difficilem illum & pertinacem est criminatus. Ego qui paulo ante cum illo contenderam: adductus facile sum: ut ei assentiens diceret uera esse quæ loqueretur. Hinc puto factum Duci animum esse ut liberius in Cardinalem seuiret: putans me non inuito eam uexationem futuram. Audi Nicene: Plæna monitionis si bene attēdis: hęc est excusatio. nō tam se excusat q̄ uos āmonet. Si non eritis dicto parentes: si non assentiemini desyderiis meis: uel sola alienati animi significatione possum uos perdere. Ex uultu meo salus uestra atq; interitus pendent. Si non creditis Papiensem inspicere: uno tantum uerbo nō nocendi animo: sed p

iracundiam dicto perditus est. Hæc sermonis sui prima est laus. Alterũ no sce: Maledicta in Cardinalem probaui. Quæso te Paule cuius maledicta? Nempe hominis layci. Quid ergo inferiores sibi agendum existiment audientes crimina nostra: cum summus Sacerdos inter homines pro Christo sedens laicum probat maledicentem fratri: maledicentem sedenti ad consilium sedis: & membro mystici corporis sui. Honorare flãmeolis rubris: & mitra sericea Senatores suos hoc est? An turpi cõfusione eorum capita operire? legem: quam de se uult: & seuere imperat: in nobis contemnit. Nemo inquit: uestrum extra uos de me sinistre loquatur. Non patiar. Non substinebo. Si quid inter uos maledicere uultis: sit liberũ cuiq;. Tu quæso o Paule: charitatem: quam non pręstas fratribus tuis: pręstari tibi tanta seueritate edices? quid turpius: q̃ legem condere: cuius ipse seruator esse non uelis? Si posuit nos Deus sub lege tua: non ꝓpterea uoluit exlegem te esse. Præcepto suo impendi conuenit proximo: quod ab illo desyderas. Omnia: inquit: quæcunq; uultis ut faciant uobis homines: hæc & uos facite illis. Sed iam nõ agam obscure tecum Nicene. In apertum proferam omnia. Vtar sua cõcessione. quam dixi extra Cardinalem non erit hęc lamentatio. si pręsens essem loquerer tibi: non scriberem. absentem quomodo alloqui: nisi p epistolam possum? erit tota manu mea: non secretarii. Ad te solum obsignata mittetur. Me auctore non excidet. exemplum nullum apud me erit. si uulgabitur: & in alienam agnitionem deueniet: transgressor tu legis eris: non ego. Itaq; eam lectam: lacera in mille particulas. Tantum quod sentio: uel proba: uel improba. sat mihi erit interiora mala patri non esse incognita. quid post digitulum unum factum nostrum abscondimus? cur quod est non plane fatemur? Paulus secundus: Paulus inq̃ secũdus: huius impietatis non casu: sed uoluntate est auctor. si erro: tu qui ueritas es ignosce Deus. Sẽtire aliter ego non possum. Edixit palam: audientibus cardinalibus tribus: id quod erat acturus: quodq; euenisse ad unguem uidemus. Nam cum hortator essem una cura cæteris: ut iusiurandi sui: ac uoti esset seruator: idq; priuatis desyderiis eius esset aduersum: doleretq; nimium sentẽtiis decerni nõ potuisse: quod intẽdebat: conuersus ad me: Et tu inquit: imperatam a Duce pecuniam solues? Scribam ut exigat. Dicente me sine sacerdotiorum interitu extorqueri illã non posse: & si ait dissipabuntur fundi: non propterea sacerdotia ipsa perdentur. Fecit quod dixit. Nihil mẽtitus est ueracissimus Princeps. In hoc solo sua opinione est falsus: ꝙ incolumibus sacerdotiis uexari fundi non potuerunt. Sacra: & prophana omnia: una calamitate sunt inuoluta. Verum tu credis uenisse ad eum Oratorem Ducalem? Criminũ meorum fecisse principium? & fabulam totam: quam ad uos terrẽdos: seq;

excusandum cõmentus est:ac recitauit? Erras uehementer:si ita existimas. Non uenerat ad eum orator. In ardore illo animi ultro est accersitus. Nec ille calumniari me cœpit. quid.n. sine causa id ageret? Ipse est orsus. Ipse calumniam inchoauit:atq; expleuit. Eodem quoq; spiritu lacerauit cęteros: qui ei fuerant aduersati. Intactum nullum reliquit. Pudenda filiorum alienis spectanda reliquit. Vnde Papiensis hęc habes? Quo teste ista confirmas? Cardinalis Mantuanus:cuius orator ille dies:ac noctes est domi:eo referēte cuncta accepit:& mihi:ut prospicerem rebus meis:dolēs narrauit? Si hic testis satis tibi non est:alium audi Iacobum Trottum Ducis Mutinensiũ oratorem:cum quo eadem ad uerbum uerecundus homo est lamentatus. Si nec adhuc fidem his putas habendam:crede Pontifici Paulo:in cuius testimonio eē error nõ poterit. Expostulanti eteni mihi:q̄ tanta in me laycis audientibus:esset inuectus: assensit:non negauit. Plane confessus est:confidentibus mecum Rothomagēsi atq; Vrsino. Audi etiam reliqua. Cum intelligerē ab initio accerrima edicta fieri Vicariis meis a Magistratibus ducis:si intra tempus non soluerent:ipsa autem edicta quę missa erant ad me illi ostenderem:ut uidens superba imperia ad resistendum incensior fieret: hactenus cõmotus est ut diceret: Forma tu breue ad Ducem:quale opus eē existimas. Dictaui Breue:detuli ad eum legi. Non probauit. Accersito Secretario suo:aliud ipse iniunxit. Non mouit hoc me. Quottidianum est: ut suũ uelle sit cuiq;. Rogaui tantum mature quod erat imperatum obsolueret:& n. salutem omnem in celeritate positam ostēdebam. Quod erat secretarii q̄ primum est factum: quod fuit Pontificis duci cœpit in longum. Quid ita Paule secunde? An necessitatem non intellexeras? An non singulis pene horis rogabaris a filio? An non breue ante probaueras? Erat quæso tanti anulum detrahere digito:cęreq; ip̄rimi mere: ut expectãdos tibi tot dies putares? Quid aliud per has moras quęrebas:quid optabas? nisi:ut quęsita calamitas esset ante accepta:q̄ prohibitio tua ad Ducem perlata? Inualescente autem calamitate:& maiore multo:q̄ expectarem:cum pulsis Vicariis:& custodibus omnibus:tria sanctuaria Dei militibus complerentur: non ius diceretur clero:non diuina soluerētur Altissimo:omnia prædonum uis occupasset:precibus impēsissimis petii:ut sumptu meo unum mitteret ex familia sua:qui eius nomine:tantę ruinę occurreret: diceret saltem ius:si non posset cætera:& diuina itermissa resummeret. Tam me audiuit:q̄ tu:ad quē illa nõ scripsi. Charitas domus Dei nõ tetigit corde sola ultione sollicitum. Sed quid ego superfluis argumentis rem manifestam uestigo? An non audisti ab eo:qui suis oculis uidit in litteris Ducis quæ ad oratorem suum scribuntur:declarari aperte:uoluntate Pauli permissam direptionē fuisse. Quę

maiora testimonia quaerimus? An non satis hoc est? An non dubitationem omnem unũ hoc tollit? Tibi tibi haec ei dicenti: non negauit de litteris. Vidisse se quoq; asseruit. Ad auertendam tamen facti sui suspitionẽ: diuersam esse earum sententiam dixit. Quid. n. Orator Ducalis: q̃q̃ malus: sine Pauli uoluntate in diripiẽdis ecclesiis tantum licẽtiae Principi suo dedisset? Quid amicos Cardinales quattuor mercede tã nulla parasset aduersos? Extremę iniquitatis: ne dicam dementiae cõsilium erat: inexpiabile apud Deũ: apud homines aliquando luendum. Vox Pauli ruinam iniunxit. Manus oratoris scribẽdo adiuuit. Arma Ducis scęlus sunt executa. Tribus his carnificibus una cathedralis ecclesia: & cęnobia quinq;: in contumeliam Dei uexata: lacerataq; crudeliter sunt. at dices tres mecum Cardinales: Bononiẽsem: Sãctorum quattuor: & Senensem: quibus iratus ille non erat: sortem eandem subiisse: signi hoc esse auaritia Ducis: nõ artificio Pauli: mala hęc irrogata. Nõ est ita Nicene: non est. Astute cogitata sunt omnia. Noscis sensus eius reconditos: frontem natam ad simulanda: & dissimulanda quae uult. In me unum fabricata est machina. Me unum petiuit propositum eius. Admisceri hos uoluit: ut Papiẽsem nemo eẽ agnosceret: quem ille uoluisset euersum. Nouerat damna eorum collata meis: leuissima esse: alibi eos habere: unde affluentissime uiuerent: iactura unius loci pane non carituros. Me autẽ sciebat: quicquid id erat: unde alebar possidere sub Duce: atq; uno illius impetu posse ad mendicitatem facile cogi. Per detrimenta nostra imus sępe ultũ iniurias acceptas. Quid ni per aliena contendamus facilius? Tritum sermone uulgi prouerbiũ est: amici pereant: dũmodo inimici pariter trucidentur. Quanq̃ & Senensem nunq̃ dilexit: ut scis: & Bononiensi: qui ab initio est reluctatus: chirographo suo multa est minatus. Cardinalem autem sanctorũ quattuor obolo non ęstimauit: nisi cum fuit necessitas. Neq; uero amantissime pater: plus ego illum offendi: q̃ caeteri. Vehementius: ingeniosiusq; egerunt nonnulli. Ad uindictã ideo Papiensis electus: quia & minus illi potest nocere: & ad iniuriam est opportunior. Contra folium: quod uento rapitur exercuit potentiam suam: & stipulam siccam est persecutus. Non oppressisset sua causa Cardinalem amicum grauissimus Venetorum Senatus. nõ sapientissimus Rex Ferdinandus. Alienae duritati noluissent Carnificinam pręstare. Elegit Principem Puerum inconsultum: egentem. Cuius infami ministerio in meo exemplo uos: quos timet: admoneret stultae constantiae. Rothomagensem: qui uel unus plus est operatus q̃ cęteri: nõmodo malo: sed ne mali quidem significatione affecit. Quid ita? Sãguis est Regius. Cognatiõem potentissimam habet. Principes multi cliẽtelam eius sequuntur: Iniuriae suae magnis fuissent cõmunes. De nõnullis nostrum idem contẽdo:

a quorum persecutionibus non uoluntas illum:sed aut timor : aut occasio non opportuna abduxit. Vidisses diebus iisdem cõtentionum suarum:etiã si demississime essem locutus:rabiem omnem conuerti semper in me:& pé disse me usq; ad alienæ perseuerantiæ pœnas. Nullum erat alicuius paulo ef ficatius dictum:cuius molestia in Papiensem non uolueretur. Dicebant per iocum nonnulli uas me Pontificis esse : q; interior omnis eius miseria in id uomeretur. Ego increpatione sua durus:ego pertinax:q; a recta sentẽtia cũ primis patrum dimoueri non ualens:animę suæ:& nostræ præcipitationẽ uitabam. Audiente toto Collegio:ignorãtiam litterarum obiecit:tanq̃ ipse earum sit columen. Ac non aliquando publice:priuatimq; loquens audia tur cum risu. Ignobilitatem generis exprobrauit: Vicariũ se eius non recor datus:apud quem non est personarum acceptio: Mariæ matris Domini im memor:quæ sposa Fabri est dicta. Petri prædecessoris sui oblitus:cui Piscato ri:& pauperi:celestis regni attributæ sunt claues. Disce disce Paule:quę sit uera nobilitas. Nõ Veneta tua:& mercatoria ẽ:longinqs naui gationibus parta. Apud Deum:cuius locum habes in terris:sola prædicatur nobilitas: non seruire peccatis:sed meritis esse laudabilem:cuius q̃tum sis particeps: cõsientia tua tibi respondeat. Elegit Deus:inquit scriptura:ignobilia:& cõ temptibilia mundi:ut potẽtes:ac nobiles ad humilitatem adduceret. Ergo quod elegit Deus tu improbabis? quod ad ędificandam Ecclesiam posuit: ad cõtumeliam:& ignominiam duces? O miserum me : quæ doctrina sum mi Pontificis hæc est:ad erudiendam plebem in salutis cathedra positi? La mentor hæc tecum liberius:quia emendare nõ possum:atq; in hoc paulum dolor quiescit:q; ei loquor:cui & nota sunt omnia:& quottidianã : ut mihi: pręstant mœsticiam. Reuertamur ad inditia nostra. Collige mecum Nice ne:& confer singula sub unum intuitum. Animus ad ultionem sua natura est pronus : offensionum non obliuiscitur. Dixit scripturum se Ducis:ut im peratã extorqueat pecũiã. Plus q̃ imperatam extorsit. Rogaui ut cita inhi bitione subueniret inchoatæ ruinæ: Ruina iam facta:datum est Breue. Ro gaui impensa mea mitteret quemq̃:præteriit postulationem silẽtio. Iratus erat. offensum se æstimabat. Fassus est maledicta Oratoris probasse. Identi dem repete Cardinalis Mãtuani: Iacobi Trotti: Ipsius quoq; de se testimo nium. Adde ad oratorem litteras Ducis:inquibus quę facta erant ante bre ue:contraria his esse affirmat:quæ de uoluntate Pontificis prioribus litteris scripserat. Pone ultimo loco opportũitatem uindictę:impotentiam humilis Cardinalis: Exemplum calamitosum:inquo totum Senatum cõmoueface re uoluit. Quam quęso probationem? quam ueritatem? quam mathemati cam necessitatem ista nõ inferant? luce clariora sunt omnia. Verba dari uo

bis non finite:mihi quidem non dat. Afferre uim potest: fallere Papiensem non potest. Artificia eius noui dudum: & sum sæpe expertus. Dico cum gemitu: spargit Spargit: q ad colligendũ est positus. Vale, Senæ. Iulii. 1467.

Fr. Cardinali Senen̄.

187
Ego mi Senēsis ante reditum meum: ni tu aliter iudices: excusandum mihi nil puto. Monitor ex urbe ita desyderat. Nostra in illũ fides ita requirit. Nullo artificio assequi possemus: ut non Pontifex: qui suspitionibus plenus est: conuitia sua renunciata nobis a collega aliquo crederet. Post reditum quoq: nisi imputet: prius uerbum non faciã. Conscientiæ signũ esse solet: excusare quod nemo accusat. Terentianus ille Nescio inquit: quid hęc purgatio afferat peccati. Si imputabit aliquid: non tam excusabo: q̄ petam ueniam: q. homo rusticanus nec hospitio primogenitum magni Regis accepi: nec ulla re sum muneratus: nec cœnaui apud eum: aut apud me ille. Turbaui potius oratione tristiore: q̄ aduentitio conueniret. Satisfactio mea hæc erit: tuam quoq paratam habes: & facilem. Sed de te discēs: floccifacere has nugas instituo: magis autem: si menstruã stipem uoto promissam non reuocabit. Id. n. me pauperem imprimis sollicitat. Assit quod etiam: bono animo pati potero. Quod nec Sarmēthus iniquas Cæsaris ad mensas: nec uilis Galba tulisset. Aliorum mala faciũt nostra leuiora. De quo non uidimus: & opinari illum sinistre: & maledicere palam: & mox puerili sentētia uelle: quod noluit. laudare quod carpsit. Morbus animi sic est: morte sua: non dolore nostro sanandus. Pręstemus ei fidē quæ Pontifici: nobis patientiam: quę Deo est debita. Ac q̄uis mille talia ingruant quottidie: non cœnemus uno crustulo minus. Vale. Pientiæ.

Carolo Salando Cremonen̄.

188
Age gratias patri nostro Niceno q̄ maximas potes: operatus est opus: non quale uulgaria officia solent: sed charitati intimæ conuenit. Raros est inuenire: qui hoc animo in filios sint. Nō minoris pendo ego quod significauit per te: q̄ quod per Oratorem Mediolanensem fieri obtinuit. Hic fructus certus est: illic fides incerta. Vtraq tamē habenda in precio: gestanda in sinu: rememoranda omnibus horis ad gratitudinis cumulum. Carole audi: tu nosti sensus meos. Tu mecum semper es cum libertate locutus. Si affectus aliquando in aduersum me raperet: & beneficii accepti: quam debeo: non tenerem memoriam: memora tu: corripe tu: & tanq̄ manu īgratitudinis semitam retrahe. Hic pater notum me a primis annis dilexit. uenienti in curiam fidelia adiumenta præstitit. ad Cardinalatum est suffragatus. Causis meis omnibus sic ī nostro collegio affuit: ut uisæ sint, ppemodum suæ. Iterum dico: adiutor gratitudinis sis. Ex iis lit

teris:quę apud te erunt:ammonitor eris officii mei:cum tēpora accident. Si qua in re hactenus in eo colendo negligens fui:futura diligentia eam segnitiem compensabo. Sed uenio ad pręclaram Pontificis nostri contionē:quā in consistorio habitam:paucis percurram. Negat indulto suo occasionem imperatae pecuniae praestitam. Ago gratias Deo:ꝙ non litteris:non rumoribus:non longinquis significationibus id intellexi. Reprębendendus essem: si ad leuem auditionem ita scripsissem. Ipse mi Carole:ipse ignoranti mihi omnia aperuit. Detuleram ad eum litteras patrui tui: Vicarii mei:quas sibi ostenderem: Initium.n.tunc erat persecutionis iam coeptae. Cōtinebatur in eis Ducem Mediolanensium dicere:& magistratus eius palam uulgare:cōcedēte Pontifice:subsidiū id mutuū quaeri a Clero. Haec ille intelligens: quę schedam meam uerbo suo statim accipiens:hanc sententiam dixit ad unguē. Venit ad me Orator ducalis:rogauitq; num moleste essem laturus; si concedentibus sua uoluntate clericis pecuniam mutuam:datis eius reddendę promissionibus:eam caperet Dux. Respondi rem mihi hāc aequam uideri: & nec me laturum moleste:eis conditionibus uel pendi:uel accipi. Gratias egit orator:atq; discessit. Non breue:non litteras a me ullas accipiens:haec eius excusatio fuit: Nil omnino addo:uel muto. Id interest tātum:ꝙ mater ne illa ab eo sunt dicta:haec a me scribuntur latine. Vide ergo quantum discrepet a sensu suo sensus epistolę meae:& q̄ iuste filium uexet. Dixit:indulsit Duci Mediolanensium sanctitas tua. Quęro an non indulgere hoc sit:laudare quod petitur:& nō molestum futurum asserere? Quid refert uerbo:an scripto id fiat? pręsertim cum eo:cū quo uerbo Oratoris maxima quęq; solet transigere. Sed aliud uide:in quo suam hanc non tam indulgētiam:q̄ uoluntatem agnoscas. Me hortatus est ut imperatae taxae facerem satis:& petentem Ducem contributione mea iuuarem:exemplo suo id cōfirmans. Et adiutos a se olim Venetos:nescio quot milibus referens. Taceo plurima: quae per eos dies in diuersis eius sermonibus non obscure notaui:huc pari significatione tendentia. Itaq; percunctatione nulla secretarii sui est opus. Ad dicta sua:non scripta:meam epistolam reuoco:& testimonio suo sibi respondeo. Si quando in Cōsistorio aget de his:ut acturum eum existimo:redibit in mentem:me admonente: dictorum suorum:noscetq; nobis nostrā esse memoriam:ac sibi:ob maiores curas has minores plęrunq; excidere. Nam conuitia in filium audiente collegio dicta:bono animo perfero. Pater est. Dominus est. Immunes alii ab his flagellis nec fuerunt olim:nec p dies singulos erunt. Irasci nulla ratione:uel uolo:uel debeo. eo aequanimius patiens omnia:ꝙ a noxa sum procul:& praeceptis Ecclesiae debetur haec reuerentia. Vox sancta est Petri:cuius militiae sum cōsecratus: Serui subditi esto

amici nostri: aientis insanam postulationem meam esse: sed litteras in saniores sibi uideri. Enimuero magni hoc iudicium est aestimandum: ab homine est enim qui semper sana & petit: & scribit. Petitionum suarum duo proximi Pontificatus sunt testes: & consistoria nostra quottidiana: in quibus de iniquis petitionibus suis est frequens querela. Scriptorum uero testis est Pius noster. Testis praesul Ferrariensis: testis Anchonitanus: testis & ego. Quae quidem eo usq; insaniae processerunt: ut potestatem Romanae sedis sint conata elidere: & ipsi uincla: ac carceres propemodum sunt operata. Oscinem ergo hunc coruum obolo non aestimemus: malis enim omnibus semper crocire est solitus: nec puncto temporis in una sententia esse: pluma: & foliis leuior. Addis in extremis litteris tuis putare patres nonnullos secundam: quam misi epistolam: a Pontifice in pestem meam retentam: ut uidelicet proferat eam: ostendatq; Duci: si quando ulla ex causa plecti me uolet. facile hoc credo: ad mores magis: q̄ ad charitatem eius respiciens. Sed proferat: ut uult: incendat in me illum: ut scit: maiora pati ab eo non possum q̄ quae passus nunc sum. Vt sacerdotali animo persero haec: sic illa non muliebriter feram. Natus sum pauper: altus pauper: ad Pium usq; perseueraui in paupertate. quid me angat ad sortem redire: unde exiui? si ministros uiginti non potero alere: dimidium alam. Si nec hoc quidem: uno tantum contentus: laetius ad extremum perueniam: q̄ cum thesauris ingentibus ille. Nulla sua duritas: nulla afflictio mei me dissimilem reddet. Possum pro libertate consilii: pro recta sententia animam hanc & carnem contemptibilem dare. Dicet homo gentilis Cicero: solum secutus gloriam saeculi: Vero licet: & semper licebit dignitatem tueri: mortem contemnere. Potestas sit ueniendi in senatum: dicendi periculum non recuso. Ego homo christianus idem non dicam? Metu sacerdotiorum: quae in aliena sunt potestate: conculcata conscientia: contra iudicium loquar? perdens me ipsum: atq; in eandem perditionem proximum trahens? nō faciā. non committam. Tuq; Deus meus: qui rhenium meorum es uerus scrutator: confirma hoc: quod in me es operatus. Da intellectum: ut mandata tua nō excidant. mandasti enim ut non timeremus eos qui occidunt corpus: animam autem non possunt occidere. sed eum potius timeremus qui potest animam: & corpus perdere in gehennam. Sed uide Frater quale hoc patris in filium: Principisq; quale in senatorem suum officium sit. Non dico epistolam fideliter scriptam in ultionis tempus seruare: quod gentilium: & nostrorum uocibus condemnatur: sed si qua dolentius a Cardinali suo sunt dicta: proferre in medium: & puden

da illius palam omnibus reuelare? An non magistri sui: & Domini est recordatus: Si peccauerit in te frater tuus: corripe illum inter te: & ipsum solum? Nonne illum euangelicæ legis huius seruatorem potissimum esse oportebat: qui ad eius custodiam in excelso est positus? In quem autem erat nisi in eum: peccatum meum? quem offendebat epistola illa: pręter ipsum solum? Pietatis erat paternæ: si peccatum putabat: rescribere filio: admonere illum erroris: hortari: increpare: minitari quoq; si ita opus agnosceret. Ad eum enim tantum erat transmissa: nec quisq̄ præter ipsum: & me: quæ scriberentur sciebat. Quondam proferente in consistorium Pio codicellos quosdam ab hoc ipso Niceno scriptos: qui cum male habebant: sic excusauit cordatissimus Cardinalis: & quidem approbante toto senatu: Ad te solum Pontifex illi sunt scripti: mea manu sunt scripti: signo meo obsignati: nemo eos præter te: & me uidit. q̄ nunc palam fiant: uide cuius culpa sit. mea certe non est: qui charitati: & secreto impendi quod debui. Tacuit ille: ac quāuis ingeniosus: inclemens tamen factum suum agnouit. Quid argui hoc loco in me dissimile potuit? aut quid damnari quod non conueniret filio? Scripsi ad patrem. scripsi ad eum: cui de sacerdotiis: ne pessundentur: suprema est cura. Detexi uulnera: quæ de sola manu sua possent medicinam accipere. accusaui eos liberius: qui tantæ impietatis essent auctores. Admonui uideret posthac: quātum Principibus sæculi concedendum esset in nos: Eorum uidelicet memor: quæ Duci indulsisse se dixerat: Veri autem Cardinalis sum secutus officium. Si hoc uerbum conscios sensus pupugit: quid aliud dicam: nisi uerbum illud fuisse uerbum salutis? Nulla (inquit Cicero) remedia: quę uulneribus adhibentur: tam faciunt dolorem: q̄ quæ sunt salutaria. Non propterea contionem de me haberi oportuit plænam criminibus: & epistolas: zelum Dei habentes: per irrisum ostendi. Quis unquam christianæ charitatis uestigium tenens: litteras a filio missas interposita offensione: in medium protulit: palamq; recitauit? Quid hoc aliud est q̄ tollere colloquia absentium? uerbum Dei in oribus sacerdotum extinguere? amputare rerum benegerendarum occasiones innumeras? quammulta loca: inquit idem orator: esse in epistolis solent: quę prolata si sint: inepta esse uideantur. q̄ multa seria: neq; tamen ullo modo uulganda. Sed hoc alieni sit facti. Quid me agere Carole amodo conuenit? Dicet aliquis: ut dixisse tibi patrem nostrum affirmas: Ne scribe Pōtifici tu. Verbo referri cura: quæ uis. Scribe fidelibus tuis quę illa alioquin essent scribenda. Quid si non expedit a fidelibus illa cognosci? quid: si non dictat conscientia: ut extra Pontificem sint? Quid si fideles in-

fideles timeam aliquando futuros? Nonne hoc monstrat ratio:ut tuti-us sit patri communicata illa esse: quam alieno? aut ergo mentiendum erit in litteris:ne illum offendant: aut deinceps tacendum. Miserum sane utrunq;. Sed ut in malis:fidelibus potius credamus nostram salutem:q̄ aut mentiamur Deo: aut tacendo deseramus communia bona: sequar ego in hoc patris consilium:cuius nisi esset apud me tanta auctoritas: nonmodo non pœnitendum mearum epistolarum mihi putarem:sed in hoc certe dolendum:q̄ non dolentius scripserim:q̄q̄ non ex me:sed ex eo ad quem mittuntur admonitionem suam esse significas. Scripsi hęc ad litteras tuas:nō rancore ullo cordis:non impotentia animi:quam pro Deo sacerdos abieci: sed ex libertate:ad quam me istruxit Ecclesia:& ut tibi factum meum probarem:cuius ut charitatem amplector:sic magni iudicium facio. Deus nobiscum sit. consoletur nos in tribulationibus nostris:faciatq; ut eius hæc disciplina sit ad salutem. Vale. Senæ Augusti. M.cccc.lxvii.

Ia. Cardinali Papień. Campanus.

PApiensi meo salutem plurimam:plurimā salutem Papiēsi meo: Hoc si centies repeterem:nunq̄ ad uoluptatem recreationemq; animi satis repetierim. & q̄q̄ es semper in ore:nunq̄ tamē ita me imples:ut non crescat libido nominandi. Papiensem mihi somni:Papiēsem uigilię offerūt. Aeque mihi in solitudine: atq; in frequentia occurris q̄ illic de te cogito:tam hic de te loquor. Sed refero pedem:ne qui uerus uelim:& apertus uideri:uidear blandus:& fictus:prę sertim apud te: Cuius habent oculi:quod nunq̄ uiderat Argus:Nec nostri aspiciunt lumina Callimachi. O dulces lachrymas:cum te mō nomino:cum te Cogito:nō credis (iuro) fluunt lachrymæ. Fœlix uale unicum sydus:unicum præsidium meū: nam plura nequeo. Ego hic prædico singulis Dominicis:tanto concursu:ut nusq̄ fuerim auditus attentius. Tu ride:& tace: & me Sanctissimo Domino nostro si occasio detur commenda. Teranii die xxvi Februarii. M.cccc.lxviii.

189.

Io. Cardinali Aatrebateń.

DRo Pater Reuerendissime filio consecrationis tuæ indulgeas:si ante hanc diem non scripsit: dolor fuit in causa. Habuerunt me anxium non priuata mea:quæ tibi sunt nota:& quorum lachrymis pauci tanguntur:sed magis publica:quæ magno impetu ferri ad interitum uideo. Humiliata est in puluere anima nostra:Cōglutinatus est in terra uenter noster:lux pilei tenebrescere incipit: & ad contemptum ordinis nostri apertum est iter. Current amodo in damna communia qui ante sedebant. uno exemplo crescent in dies noua exempla. sicut grex to-

170

q͡d nūc diceret si superesset

tus in agris unius scabie cadit:& porrigine porci. Vuaq; conspecta liuo rem ducit ab uua. Laborum meorum: Vigiliarum mearum: contentio num quoq; mearum pro sfortianis hic fructus est: sicut tuum est pro Andegauensibus tuis. Studeamus nūc animam gratiæ: & displiceamus Deo: ut placeamus hominibus. M.cccc.lxvii.

B. Cardinali Niceno.

E dubita pater amplissime casum meum: ad cuius patientiam me sæpe hortaris bono animo ab initio excepi: & forti nunc per fero. Non est ea cordis tristicia: non mentis confusio: quę a pleriq; forsitan creditur. Indui armaturam Iusticiæ: & clipeum ratiōis dextrę aptaui: ut his tectus: uenientia tela sine offensione exciperem. Audi tacitas cogitationes adiuuantis se filii: ut argumenta eius consyderans: de uoluntate quoq; certius iudices. Primum nulla mea culpa (q; mihi cōscius sum) pertuli: quæ iam cognouisti. Si imperatæ taxæ nō satisfeci nec coniici in plebem sumpassus: dignitatem retinui nostro ordini debitam: in eos quoq; q malorum auctores fuerunt: nullum meum extat peccatum. Colui eos per omnem uitam. Possum quoq; sine iactantia: innumera recensere in eos meę charitatis officia: quæ & nota sunt tibi: & nullis testibus egent. Gratis igitur odio me habuerunt: ponentes aduersus fratrem mala pbonis: & odium p dilectione sua. Consolatur hoc primum me patientem facile officia mea mihi: illis uero suam esse iniuriam. Adde q; imparatum ii casus non inuenerunt: nec quia improuisi acciderent: duriores sunt facti. Erat.n. nescio quomodo grauioris incommodi alicuius apud me expectatio: animo iam ita concepta ut declinari posse non crederem: cuius rei conscientiam me am: quę deum non fallit: & notos complures habeo testes: quibus interloquendum: ut fit: metum hunc familiariter indicaram. Repetebam annos præteritos: quibus nostram hanc curiam eram secutus. Videbam q̄ breui spatio: & q̄ nullis laboribus summa omnia accumulasset diuina clementia. q̄ facile paupertatem in substantiam: obscuritatem nominis in claritatem. humilitatem uero in eam dignitatem mutasset: quæ post Romanum Pōtificatum prima est in Ecclesia. Agnoscebam quoq; hæc omnia in recenti ætate esse concessa: ualido corpore: & mente ad bonum opus idonea: atq; illud quoq; inter secunda connumerabam: qđ tempora Pii patris: cui famulatus inter domesticos fuerā: & innocentē pręstiterant me: nec fecerant ut ab iniuria mea metuēdus qsquā mihi nūc esset. Magna hęc ducebā a Deo: nō ualens unū aliqd pmere quod mihi ad summā qetē deesset. Cogitabā ergo sic mecū: Heu Papiēsis in tāta largitate Dei: p meritis suis gratus illi non es: nec datorē tuū agnoscis. Peccatis innumeris irā eius in te quottidie

prouocas: ac tanquam ex tua uirtute: non ex sua gratia singula sint: Ira & imutabilia:& perpetua esse consyderas. Erras uehementer. Auferre qui dedit potest. suę potestati subiecta sunt omnia:nec est q a calore eius se possit abscondere. Ira inqt Apostolus:& indignatio:tribulatio:& augustia in omnem animam operantis malum. Si plaga tua differtur ad diem nec peccatum pęna consequitur:dispensationis suę hoc est:nolentis statim perdere: quod misericordi mora sanari expectat. Sed ueniet aliquando:atq; utinam non eo grauior quo dilata diutius. Non enim tardat promissis Deus:sed patienter agit propter nos nolens aliquem perire:sed ad pœnitentiam omnes conuerti. Cum ergo obsistente carne spiritum sanitatis non sumerem: nec ratio superaret affectum uita autem suis initiis continuaret errorem: Immissum est expectatum supplicium:cogens admoneri factis:quem suasiones ante non mouerant. Præstolatio autem hæc diuturna diebus pene singulis in metu habita:hoc assecuta est boni:ut tolerantius nunc ferantur oia nec perinde premant:ac si improuisa accidissent. Gratiæ sint diuinæ pietati pro hac mentis agnitione:& muneri ascribatur suo quicquid hinc firmamēti accepi. Sed quantum illud esse ad patientiam putas:q; maiora merito ex pectanti:minora omnia sunt irrogata: debebatur antiquatæ iniquitati grā de flagellum:& indurato animo uirga uehementior. sed dulcis:& rectus dominus:castigans castigauit filium suum:& morti nō tradidit eum. Poterat qui prouentus Sacerdotiorum permissione sua abstulerat:Sacerdotia insuper ipsa adimere: & qui cupiditatem iuuenis Principis in me concitarat: suscitare & furorem. Grauioribus indulgenter pepercit. Non dedit exilium non persecutionem de ciuitate in ciuitatem: non uincla:& carceres:qualia multa peccatores sæpe sunt passi. Quin & corpus in quo erat sensibilior dolor:nullo incommodo attigit:& mentem suppliciorum omnium ultimum: ab errore:& dementia conseruauit. Consolātur nimirum hæc me:idipsum agentia:ut acceptorum oblitus: ea sola ponderibus iustis expendam lucroq; deputem: quæ dignus accipere: non tamen accepi. Alleuat porro animum: & quasi in gratulationem adducit:q; superne dilectionis indicia per hæc aduersa collegi: ueriusq; dignum gratia q̄ odio me iudicaui. Etenim cui nō irascitur Deus? aut cui flagella non infligit sua? Nempe ei a quo auersi sunt oculi eius:& in ꝓfundum maloꝝ est lapsus. Non irascar: inquit:amplius tibi Hierusalē:zelus.n.meus recessit a te. Ego quos amo arguo:& castigo. Vas quoq; electionis Paulus admonens simul & consolās Fili mi ait noli negligere disciplinam Domini:nec fatigeris dum ab eo corriperis. quem.n. diligit castigat. Flagellat autem omnem filium quē recipit Vnicū quoq; nostrę patientię exemplum Iob sanctus:Beatus:inquit:uir q

corripitur a domino. & cui oro non optabilior sit erumnosa hæc uita quam consequtur benedictio dei: q̄ quę irā habens per lęta sęculi: quasi per amoena prata ad interitum ducit? aut quis non sibi malit miseras sanctorum persecutiones: q̄ persequentium infortunatam foelicitatem. nota est de diuite purpurato cuius dies dati foelicibus sunt: & paupere Lazaro Saluatoris Christi tremenda parabola. Malim ego illum me esse: qui post tristem uitā atq; inopem: sinum Abraæ est consecutus: q̄ eum: quem post florentem: & diuitem: horrendæ tenebræ acceperunt: ubi nullus ordo: sed sempiternus horror inhabitat. Ac licet in exploratum habeam pietatis: an odii fuerit tribulatio hæc: ego tamen: qui miserationes Domini scio super omnia opera eius esse: in mitiorem partem libens interpretor: Propheticum illud sedulo habens in ore: Virga tua & baculus tuus ipsa me consolata sunt. Vide uero dignissime Antistes: q̄ copiosam messem ex tanta tempestate collegerim: & quanti esse apud me debeat factum esse: quod accidit. Profecto est tanti: ut nonmodo eam non declinandam: sed magnis a me precibus impetrandam fuisse existimem. Didici primum monente superna bonitate: de studio colendorum Principum bono Cardinali remittendum plurimū esse damno animæ: non procuranda illorum carnalia desyderia: melius esse confidere in Domino q̄ confidere in homine: & sperare in eo quam sperare in principibus. Intellexi quoq; nostris amiciciis uti illos ut nūmo: non ad charitatem: quæ rara in illa fortuna est: sed quasi ad mercatorium quęstum: ac tamdiu haberi eas in precio: q̄diu præsentem utilitatem ministrant. Sum quoq; admonitus dispensanda iustius esse quæ nobis proueniunt ex altari: carni: & sanguini non ita profuse indulgendum. In comitatu quoq; alendo: comparandoq; ornatu domestico tam multa non insumēda. bona hæc nostra altaribus attributa: precia peccatorum esse: quibus redimi animas dantium pia cura oporteat: & instaurari domum orationis: & egnos: uagosq; in domos nostras induci. quæ cum non fiant: irasci grauiter Deum: & sæpe hunc exitum negligentibus dare: quem in me ipso sum proxime expertus: ut uidelicet administrata male: etiam suo permissu dilabant̃ deterius. oculos igit̃: quos peccatū clauserat ne sacerdotis uiderē officiū: superueniens poena aperuit: ac iuxta Esaię Prophetæ uerbum: Vexatio intellectum dedit auditui. Assecutus insuper boni hoc sum certe non contemnendū: ut minus iam amem: minusq; æstimē hos nostros sacerdotioꝝ puentus momentaneos qdem: & innumeris casibus subditos. quid. n. placeant quę alienæ magis sint potestatis: q̄ nostræ: & quæ p̄cario possideamus: unicuiq; uel superbientis: uel indignantis principis edicto impune diripi possint: iugēq; angustiaꝝ: & doloꝝ materiam pręstent. Mihi iam satis sit uiuere: si nō

eam uitam:quæ oculis intuentium placeat. At eam:quam dominus admi nistret:quietiorem certe & minus habentem molestiæ.non.n.possunt gran des familię non oneri esse:atq; animum pluribus occupare.expertus nunc cōpellente inopia qd boni ad trāquillitatem dimidiata iam familia habeat & q̄ multum confusionis:tediiq; abstulerit:non minus omnipotenti Deo gratias ago q̄ ęgerit olim Romano populo Antiochus:cū adempta regni parte & intra Taurum montem iussus regnare:grandi ꝓcuratione se libera tum aiebat. Qd si redirent iam in integrum amissa omnia:omnisq; ēt cōge minaretur ꝓuentus: ita ut suppeditari sumptus amplissimi possent. Muta turus præsentem institutionem non sum:nec cariturus suauitate iam degu stata. Miretur imperita plebs quod uolet in me:& uel auaritiæ:uel angustię cordis tenuitatem nostram ascribat: nihil ego eius pendam iudicia. Vnus mihi Nicenus:unus Spoletanus:q ꝓpositum laudent:instar omnium erūt. Deus quoq; q ad frugē bonā suo nos exemplo instituit plus insonabit auri bus meis: q̄ loquacium sermo inanis. Ad cuius auditum:qui comparat se: infinitis necesse est implicetur molestiis. Bonum ergo mihi domine quia humiliasti me:ut discerem iustificationes tuas:quas secundis elatus: ante non attendebam. His itaq; reuerendissime Pater:atq; aliis adiutus rationi bus:quas ne sim nimius:libens prætereo. Me ipsum in aduersis meis substē to & mihi cōgratulor:& infirmam carnem castigo:& Deo gratias ago:& tuam quoq; dignationem de filii patiētia bono animo esse protinus uolo. tam.n.hæc iam dolent:uexantq; Spiritum:q̄ si ad me nō pertinerent. Infir mitates ad mortem non datæ:fortiorem me reddiderūt. Deus noster:qui se cretorum inspector est:scit quia hęc loquens:non mentior. Tibi uero Nice ne pater:qui grauissimis litteris ante:& post etiam uerbo me es consolatus atq; huius boni partem præcipuam cōtulisti:sint a me gratiæ immortales: a Deo uero æterna merces:qualem præstantibus proximo charitatem sua misericordia repromisit. Vale.

Donato Acciaiolo.

IOsephus:de quo scribis:chariusculus meo iudicio ē:hoc pſertim anno:quo nō multū abundo. Hōi inopi nō minus uentri:q̄ auri bus est cōsulendū. Itaq; ille ualeat nūc. de remediis utriusq; fortu næ si nō ꝓbat Vespasianus:ne ꝓbemus nos qdem. longo usu ęquat nostrā cognitionē. expectāda erit emēdati libri occasio:& tu ad id operā da. Placet absolutū Scipiōem:atq; Hānibalem. Emenda utrūq; diligenter anteq̄ edas. nec te grauet labor. Vidisti cū essem Florētiæ media pagina uix dum lecta: depręhēsa multa a me esse:quæ tu ipe pasꝫ ꝓbasti. Hoc si libri initio accidit ubi eē āplior solet cura:qd in sequētibus timeā? itaq; æstimatiōi tuæ accura

tissime cõsule:multa iã ẽ:& nec ꝓpiciẽda:ulla desidia.Quæ a me poscis de
rebus meis:inepta illa sunt Donate:& auribus Florentinis nõ satis idonea.
Scripta illa nobis tantum sunt. Laudamus Romę;quicquid rem habet:
nec fastidimus non admixtum dulci utile.Huiusmodi lectores notat Flac-
cus. Centuriæ Seniorum agitant expertia frugis.Itaq; ne expectes hinc
quod non est inuenire.Quę de Pio scripsi:nõ expeditio est:ut tu putas: sed
uitæ eius exitus:a discessu Vrbis ideo inchoatus: q^d inde initium habuit.
Hunc mitto ridendum magisq̃ uidendum.si quid erit tamen quod lectio-
ne dignum existimes:id erit fortis obitus fortis Pontificis.cuius: ut uerum
fatear:uix decimam partem sum assecutus.De Eucharistia nulla extat no-
stra oratio.Duæ tantum Omeliæ a me sunt peroratæ.Altera de conuersio
ne ad Dominũ:die cinerum.Altera de Assumptione beatę Matris:die ipso
solemnitatis.Ambę autem me præsule habitæ sunt.Earum nulla est apud
me:nisi in prothotypis tantum.Propter nescio.n.quid lucis:postulatę sunt
a diuersis:& in hunc diem retentæ.sed uel requiram eas:uel exscribi de pro
thotypis faciam.Ridebis nouum uerbi dei magistrum.sed(etsi hæc nõ asp
nabere)leges & alia:aliena tamen a gentilibus.Vale.Romæ die xxvi.Fe-
bruarii.M.cccc.lxvii.

Lazero Arretino Vicario suo.

b Ene ueneritis.uoluntas Principis:& uirtus uestra:ut ita uenien-
tem salutemus:hortantur.Iterum bene ueneritis.Petitis an pla
ceat nobis ut officio uicariatus fungamini:ad quem electũ uos
esse:& uocatum per Ducem nostrum asseritis:Placent omnia:quæ illi sunt
placita:& quæ cupit ille nos cupimus.Vos nõ cognouimus ante: nec nũc
nisi testimonio suarum litterarum cognoscimus.laudat doctrinam uestrã:
& mores. Ita esse confidimus:scientes acri illum in omnibus esse iudicio.
Itaq; consentientibus nobis:& Domino benedicente:exercete quod iubet:
& Vicariatum iniunctum accipite.Scitis quæ conueniant ei officio:& quę
sint partes uestræ in nos:eas diligenter seruate.De Instructiõe data:quam
legimus:credimus ex bono thesauro cordis cuncta esse prolata. Videmus
tamen non satis iuste apud excellentiã suam de sacerdotiis nostris nos esse
culpatos:id.n.monstrat instructio.Vestiuimus ecclesiam Papiẽsem:quam
nudam inuenimus.Multis in locis reparauimus multa.Temptauimus co
natu magno:distractas templi possessiões ad Domini altare reducere.Ali
quando etiam ne distraheretur contendere.Iurisditionem porro omnem a
Domino creditam custodire.Si in iis adiuta essent desyderia nostra:gloriari
ad huc amplius in hominum conspectu possemus.Sed externi hominis im
potẽtia in crimen adducitur:& male armata uoluntas parum animata pu

tatur.Domino cōtenti nostro℞ cordium inspectore:patimur ęquanimiter cętera.Potestatem Vicariatus quam petitis:dominus Christophorus au ctoritate nostra concedet:& quidem quanta est opus.Mandatum habet a nobis manu nostra conscriptum:quo quæ nos possumus potest.Ideo illud non mittimus nos.

Chr.Pratellæ Vicario suo. 174

IOannes Antonius:quem domi a puero educaui:adultus iam ē: primisq; disciplinę rudimentis ita imbutus:ut ad fortia uideatur idoneus.Mens est:cum memoria singulari:& ingenio sit:ad ciui lia studia:& canonica illum transferre.Hoc cum nullibi aptius q̄ isthic fieri possit:cogito propediem mittere eum ad te.Tu ergo in cœnobio beati Pe tri cubiculum prępara:id scilicet quod Prioris dicitur.Ibi.n.placet illū esse. cura etiam:ut pręter lectulum eius:lecticula sit:in qua famulus cubet.mun da sint omnia:magis ad rem:q̄ ad pompam cōposita.cibum capiet in men sa cum cæteris.Audio ibi esse pręsbyterum quendam nouitio℞ magistrum gnarum satis iurium horum:Is poterit adiumēto esse initiis.Præcipe illi uo mine meo ut curam adolescentis suscipiat:& primordia hęc integritate:& diligentia regat.Tu etiam de doctore uide:quem auditurus sit publice.uel lem:si fieri posset:alienigenam esse:ne imprudens in factionem ullam inci deret.Mando tibi:& cæteris:haberi eū non ut unum ex familia mea:sed ut ex me genitum filium:honorari etiam q̄tum ætati conueniat:& indulgeri quæ ad ualitudinē:& studia faciant.Nosti quo cultu Romæ apud me fuit: eodem placet esse Papię.Cardinali creato dedit mihi de manu sua illū Pius nutriendum:atq; docendum.Cum sanguis eius fuerit : cumq; ab eodem to tus sim ego:alio in adolescentē animo esse non debeo.In cœnobio:ut dixi: sit:& in designato cubiculo.Episcopium in quo habitatis:propter frequen tiā:& quottidianos strepitus:minus idoneū ad studia est.Reliqua mādata mea ipso uenięte:accipies.De oībus mox ut sunt præpata rescribe:& uale.

Ia.Cardinali Papień Campanus. 175

CVm ad Ratisponam peruenero:quod ad biduum spero : perscri bam:immo mittam potius:quam perscripsi ꝑfectionem nostrā omnem.iter saxa:montes:feras:nam homines nusq̄:fortissimus duro.Nolui hunc tabellarium sine hac una.Quid dicā nescio:nam instat: & ego ordiri nisi grandia:& nisi spatio non possum.Italia : & dulces latii: Diuum omnia campi:quādo erit illa dies:quādo erit illa dies.Ista bestia ta bellarius instat.Mittas pro Iuliano canonico sancti Eustachii : queras ab eo quid opus sit:& cōmendatum habeas.uolui etiā absens imperiosus esse. Vale fœliciter.Gentili meo scribam ociosior:saluta tu eum.Ex Lanxut ulti

mo Aprilis.M.cccc.lxvii.

Ioanni Iacobo Ricio Papieñ. Iureconsulto.

DIstuli dies aliquot respondere litteris tuis: uolens per eundem te tem ad te meum responsum: per quem portatum fuerat tuum. & nunc quoq; breuiter agam: multis meis occupationibus impedictus. Quottidie magis ubertatem orationis tuæ admiror: delectorq;: agnoscens q̃ta facilitate sis ad scribendum: quantam gratiam: & q̃tam charitatẽ spiret locupletissimum pectus. Sine assentatione hoc dico: nescio quid in te prius admirer: eloquẽtiam: an doctrinam: an uero in amicos tuos etiam beniuolentiæ studium. omnia perfecta sunt: oĩa meo Ricio digna: quo q̃tum existimo: nil habuit ætate nostra schola Papiẽsis prçstantius. Quæ de Principe tuo excusas cum te audio: uera existimo: cum pono epistolam: & oculos uerto ad exempla singulorum dierum: oĩs æstimatio labitur. ut taceam cætera: unum hoc edictum cognosce: quod a Ducalibus quçstoribus meis Vicariis est missum. si essem ex infima plebe ordinis mei: nec imperiosius: nec cõtemptibilius: nec minacius esse aliquid potuisset. nullus isthic est hominum delectus: nullus amiciciæ. æque habentur boni: ut mali. Sola utilitate probatur omnis coniunctio. si celato Duce hçc in me fiunt: magna suorũ in Ro. ecclesiæ Cardinalem licentia est. Sin uolente: & conscio: est quod te cum ante sum lamentatus. non cõmittam: ut proiector dicar dignitatis acceptæ: aut patiar sub meis Sfortianis agi: quod superbissimi omnium Veneti in sua ditione non faciunt: a quibus & Cardinales: & Cardinalium sacerdotia: summo in honore habentur. nũmum ii quçstores me tradente: nõ capient. Potestas est Ducibus extorquendi quodlibet. Auferant quæ uolunt: conscientia mea contentus: reliqua permittam Deo: & Sedi romanç: cuius magis agitur publica res: q̃ mea priuata. Quæso te: si uidetur: cum prçstantissima Ducissa nostra hanc indignitatẽ cõmunices: & dolorem meum ostẽdas: & lecto illi edicto: requiras num talia Cardinalibus amicis conueniãt. Extrema conditio: ad quam induci potuit Vasinus: perscripta est a me nostris Albricis. Si ea respuitur: nihil est quod sperari amplius possit. Fixit ille pedem: nec dimoueri suo loco patitur. Inter Antonium ex iudicibus & me: rogo sine acceptione iudicium facias: & simul illud scripturæ attendas. Omnisso iudicio nõ sis in mala causa: uel pauperi misericors: uel diuiti amicus. De uultu tuo iudicium prodeat: & oculi tui uideant æquitates. Turonensis tuus nouẽ iam intercessores apposuit: decimus tu es. q; Cardinales: q; Prælati: q; Dux ipse tuus responsum accepit: id tu tibi habeto mi Rici. Cœnobium hoc in portis Auinionensibus est: cõmodum inæstimabilẽ habens. Si Auinioni sit Pontifex: seruare illud in omnem euentum constituo. Vtinã

Vasinus Iudex Rotç

augurer male: sed si res nostræ bene expendantur:futurum non longe pro spicio:ut illic nos compingi oporteat.Habes animum meum.Tu pro ami cicia nostra patri illi sine offensione responde.Ad ea:quę apud uos habeo: addere glebulam unā non statuo.Sat negotii pręsentia exhibent.Animus moderatus est.cura tot dignitatum peranxia:tum detractio:& inuidia sem per parata.Faucbo Theanensi nostro ut mones:sunt.n.plurima in me suæ charitatis officia:& quæ scribis:nota illi primo alloquio faciam.Beneuale. Benedictio Domini sit super te:quandoquidem rectus es:& in eius semitis ambulas.De beneficiis Hierosolymitānis rescribit tibi Stephanus Robius. taceo ego:qa loq sine nausea nequeo.Bñuale.Romæ.iii.Maii.Mccccłxvii.

Fr.Philelpho.

Vide q̄ta uis sit cōmunium studiorum nostrorum:& q̄ta tua scri bēdi suauitas.Eram tibi antea subiratus:q; de Pio nostro:& quí dem mortuo esses meritus male.Nunc litteræ tuæ:eiusdemq; di sciplinæ societas:pene omnem eam molestiam absterserunt.Te itaq; amo: ut ante amabam:fieriq; idem a te plurimum lætor.curemus ut nulla noua intercedat calamitas.Quod accidet:sinō statim:ut in alterutro displicebit aliq̄d:capitale id æstimabimus.Fœlices:iquit Flaccus:ter:& amplius:quos irrupta tenet copula:nec malis diuulsus querimoniis suprema citius sol ∧ uet amor die.Conarer & Senensem tibi reddere:& cohortem omnem filio rum Pii:si tu ad me aliquid scribens Stersicori palinodiam cantares.Quæ n.sancto illi seni obiecisti:partim male psuasa tibi:partim ab aliis accepta deterius:errant long: a uero.Vere autem laudare quem falso carpseris:nec leue est uiro bono:nec turpe.& tu eo ingenio es: ut cum summa cōmenda tione utriusq; facti rationem honestare uel facile possis.Itaq; in hoc cogita. rogo autem te mittas mihi scriptum indicem cōmētariorum tuorum quos uel edidisti tu:uel transtulisti e greco:ut maxime placitos:opera tua:impē sa mea:emendate isthic curem describi.Adiunge etiam quicquid uersuum: epistolarumq; extat.Beneuale Philelphe.Pientię die.xviii.Iunii. 197

Ioanni Argiropilo.

Escio quo animo filii tui obitum feras.si bono:est quod gratuler tibi:cui ratio medeatur:non tempus.Philosophiæ tuę hęc debe tur constantia:cuius tota contentio mortis est cōmentatio. Sin te hominem pręstas:hoc est:pręssurā doloris nō sustines:quid ego breuis oræ temptem epistola:quod Plato:q̄d Aristoteles:q̄d tota doctoꝶ cohors: tot iam annos non potest.Diuturni propositi:non subitæ consolationis:eē id robur oportet.cōfido tamen:qua es sapientia:tibi te nō deesse.Sed quod in libris ante hac alios docuisti: uerioribus nunc experimenti tui argumentis 198

probare:quam obcausam in consolationem non scribo doctissimo praesertim sui tẽporis non necessariam.nihil.n.dici de hoc genere potest:quod tibi non sit:q̃ caeteris notius. Tenes nil mali eẽ in morte:in ea praesertim:quae in domino accidit. Nosti quoq; uitae nostrae conditionem uapori assimilem esse:& quottidianis casibus subditam :in eiusq; diuturnitate agenti ita dolores:& detrimenta:& luctus uicissim contingere:ut longum iter habenti puluis:& lutum:& pluuia. Anaxagorici quoq; dicti es memor:Scisse se genuisse mortalem. Q.etiam Fabii:Pauliq; Emilii memoriam habes:quorum alter spectatę uirtutis consularem filium extulit:alter uno ante triumphũ: duobus post amissis filiis:in contione ita locutus est:ut consolari populũ: non consolationem quaerere uideretur. Porro autem intelligis quid nobis christiana lex iubeat : quid gentilis etiam dictet . In altera lugeri uetantur mortui quoniam iam quieuerunt:altera lugẽdi terminum prẹfiniens foeminis:uiris nullum prẹstituit:quoniam & nullum honestum. Solã tantum officia:quae languenti:& mortuo prẹstita sunt:breui significabo.non tã ut moerorem:si quis:est per hẹc tollam:q̃ ut ea cõmemoratione intelligas q̃ta hic in te:& filium inuẽta sit charitas. Doluit supra modum nefario scẹlere Paulus:nec ingemuit aliter:q̃ si de filio nũcium id accepisset. Crassatores anxia uestigatione:missis qui ad uias exciperent:iussit conquiri. Requisiuit etiam horis pene singulis an aliqua uitae spes haberetur:& excedenti peccata fragilitatis nostrae indulsit. Ipse uero pater Nicenus:q uulnera illius corde suo excepit:& consolationem non inuenit:septem adhibitis medicis:ab ore morientis nunq̃ discessit : nullum leuaminis:aut ministerii genus intemptatum relinquens:sed contrahens undiq; omnia:per quẹ tam charo apud se posito pignori seruari spiritus posset. Imprimis autem uiaticum futurẹ quietis:plẹnum perfectumq;:sensibus adhuc integris:ministrare curauit:quod ille nõ minori religione accepit:q̃ pietate pater tãtus impenderit. In complexu deniq;:& benedictionibus suis Creatori animam reddidit. Eum porro defunctum fleuit omnis curia:atq; ad sepulchrum usq;:non priuati alicuius : sed Principis pompa est prosecuta:ut plane sit indicatum:q̃ti filius:& in eo pater apud nos haberẽtur. Monimento autem intra Basilicam Petri indultus est locus parte admodum celebri:quae Calistum continet eius nominis tertium : & nec nisi magnis indulgeri est solitus. Ad summos quoq; Basilicae gradus qui extra uestibulum sunt: Vicarius templi cum omni sacerdotum collegio:funebri solemnitate cadauer excepit. Si maius aliud potuisset conferri contulissent libenter desyderia nostra.dileximus etenim illum:& excellenti doctrinae tuae deberi iudicauimus oĩa. Videns ego Nicenum nostrum tanta affectum mẹsticia:ut sine lachrymis scribere horum quicq̃ nõ possit

ne perirent apud te sua:& caeterorum officia:cõmemoranda tibi ea putaui:
pernimium dolens:q; cui nulla antehac necessitas scribendi occasionem at
tulerit:attulerit nunc hic acerbissimus casus.In quo quaeso te mi Argyropo
le ut tui sis memor:utq; xenophontei etiam facti imitationem tibi propo
nas.Etenim ille:ut accepta inter sacrificãdum morte filii:q eadem qua Epa
minondas pugna occiderat:coronam deposuit: moxq; ut honestum exitũ
nouit:eam resumpsit:sacrificiumq; continuans ne lachrymatus ẽ quidẽ:Ita
tu ex me audiens Bartholomeũ tum in fideli patris sui ministerio accepisse
uulnus:& plenam religionis mortem obiisse:tum autem uiuenti:& mor
tuo suprema pietatis opera cumulate indulta: si quam naturae imperio
uirtutis uim posuisti:pari constantia recipe.& homo christianus Christum
tuum sancti Iob uerbis alloquere:Dedisti domine filiũ & abstulisti: factũ
est quod placuit tibi.Sit nomen tuum benedictum in saecula.Vale.Romę.

Cardinali Niceno.

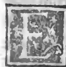
SEcutus dignationis tuę consilium scripsi Ioanni Argyropolo de 199
obitu filii:magis id agens:ut officia in se tua ille agnosceret:q̃ ut
in tanta doctrina consolationem a me ullam acciperet. distulit
dies multos responsum:Credo propter animũ nondum ex moesticia recrea
tum.respondit tandem:satis ostendens q̃tum possit humanitas.Doleo uicẽ
hominis docti ferentis mollius hunc eius casum q̃ tantae uirtuti conueniat.
Nicene mi:nescio quo peccato frequenter a nobis discedimus:& in umbra
fortes puluerẽ:& solem ferre nõ possumus.Nosti lachrymas Demosthenis
ab Egina in Atticã respicientis:deliramẽta Solõis:nuntiante Thalete filii
occasum:Ciceronis etiam gemitus:defunctam Tulliolam:& patriam amis
sam deflentis.nil illi eẽ languidius quicq̃ potuit.Sic se res habet.Auditores
uerbi tãtum sumus:non autem factores.Vapulabimus ergo plagis multis
quoniam uoluntatem domini agnoscentes:illam non ad implemus.Mitto
tibi exempla litterarum:ut ex meis promissum officium:ex illius uero mul
tam sine robore doctrinam intelligas.Vale.Romae.

Hieronymo Ranutio Bononiẽ.Philosopho Medico.

OMnibus litteris tuis:quas ante hanc diem scripsisti:respondi ma 200
nu secretarii mei:parcens uidelicet fatigatis iam:& pene emeritis
digitis.Vltimis uero rescribo aliena etiam manu:sed nostro inge
nio.Cum enim postules grauia:rescribi quoq; grauius conuenit.de exerciti
bus uniendis idem sentio quod tu:uniendi autem ne sint aeque tecum igno
ro.Inuolutus libris:& otio:quibus praeter solitum sine intermissione indul
geo:non uestigo quid animi habeant:qui rerum nunc potiuntur.Requiris
porro quid sentiat Pontifex de operibus uestris:Placeant:an displiceant:&

missurus ne sit in castra copias suas: Hieronyme frater hæc rogo: posthac a Papiensi ne requiras. Tenebrę undiq; illi sunt: solitus quoq; est: ut nosti: non temere asserere: quin & libentius audit q̄ loqtur. Hoc tamen affirmo dixisse illum priuatim: ac publice: a quo tempore pręsentes motus sunt inchoati: non ꝓbari sibi Venetorum: & Bartholomei consilia: damnasse illa continuo ut intempestiua & pestifera: neq; Italiæ modo: sed fidelium oīum causę aduersa. Hodie quoq; eadem nobiscum lamentatur: & gemit. Nō cōuenit de patre Christianorum aliud: q̄ quod audit: credi a me. ex iis sum: q quod non mentirer ipse: mentiri seruum seruorum Dei suspicari non debeo. Legatum pacis causa Venetiis habuit. De pace etiam Præsulem ferariensem ad Bartholomeū nunc mittit. litteris: & nunciis: & precibus non pepercit: ut quieti essemus. In tam continua uoluntatis significatione qd opiner: aliud q̄ desiderium pacis non uideo. Ago tuæ diligentiæ gratias: qui nūciationibus crebris me excitas otiantem. Si non esses tu: raro: nisi quod habēt compita perferretur ad me: putarerq; in rebus notissimis hospes. Beneficio tuo sciolus uideor: & inter anseres strepo. Peto maiorem inmodū Papiensi tuo hoc obsequium pręstes: q̄diu finitima erit præsens turbatio. Varia pro affectu cuiusq; referūtur ad nos: solis litteris tuis fidem adhibeo. Verax. n. es: nec uulgaribus rumusculis caperis. Etiam rogo pro mea in te charitate: minutius q̄ facis singula notes: quæ uidelicet copiæ nostrorū: quæ hostiū: qui duces utrinq;: quæ castra: & quibus in locis: quæ oppugnationes: quæ pugnæ: quæ cuiusq; uirtus: atq; audacia. quæ ue sint apud utrosq; cōsilia: quid agatis uos: quid agant moliantur q; cæteri: uera sint omnia: nil uolun tarium: nil factiosum: nil ex eo quod uelles: sed ex eo quod est. Cum hanc legem impleueris: uno officio implebis omnia: quę conferri in me hoc tēpore possunt. Non grauet te labor. amici est: non paucorum dierum: sed longi temporis pro amico suscipere uigilias. Admone postremo tabellarios tuos ut quę scribis: in meas: priusq̄ in aliorum deueniant manus. Aliquando ab eo soluūtur redimūturq;: qui sputis minutis alloquētes fastidit. Hominem nosti: & quidem eo tempore reddit: quo iam per uicos sunt decantata. Non est operosum uenienti Bononia: & petēti ędes Reatini nostri: ante fores Papiensis transire: qua uia breuissima est: & tuas extra fasciculum reddere. Beneuale: & patri nostro cōmuni me q̄tum potes cōmenda. Ex Vrbe ultima Maii. M.cccc.lxvii.

Theodoro Protonotario Montisferrati.

X urbe significaui tibi uēturū me Senam: & ad uoluptates eius loci te inuitaui. Sum igitur Senę: adhuc responsum non habens. uel non accepisti litteras meas: uel nimium es occupatus: uel cō

temptui sunt quæ ante placebant. Quodcunq; sit horum: his secundis salutem responde: & de accessu tuo insimul cogita. Eorum quę laudare Pii temporibus solebamus nil est imutatum. eadem perseuerant omnia. Aer suauitatem pristinam retinet. ager omnifariã oblectamentis abundat. Ciuitas imprimis gratia: & benedictiõe Domini est plęna. Quodcunq; in tãta perturbatione rerũ optare debemus: longe a belli strepitu abest. deest ad summam consolationem meam hoc tantum: q nec te: nec quenq̃ aliũ habeo: quo cũ aut iocari libere: aut suspicari familiariter possim. Solus aduena sum Si aduenerit tua dignatio: cõmunicandis colloquiis nostris: & ducendis simul diebus: ac noctibus: q̃ pulcherrimum: & quam iucundissimũ secessum agemus. Itaq; collectis sine mora sarcinulis aduola ad me: & quæcunq; te premunt: fratrum curæ dimitte. Erimus Senæ ad medium Octobrem: fruẽtes sedulo nunc ciuitate: nunc agris. inde Romam petemus: erecturi opus tuę dignitatis: cuius iam pridẽ fundamẽta sunt posita. Bñuale. Senę die &c.

Fr. Gonzaghæ Cardinali Mantuano.

Quanta ruina domesticarum rerum secuta sit post meum discessum: ab exemplo litterarum quod mitto licet agnoscas. fugiens ad me Vicarius meus: adhuc grauiora his retulit. direpta sunt omnia mi Mantuane: & uexata. in forum producta: ac uendita. duriora nõ pertulisset rebellis q̃ pertulit Papiensis: paternus Ducis amicus: & Sfortianorum rebus ad factionem semper inseruiẽs. Nosti spiritum meum: q̃ uehemens pro eis sedulo fuerit: & q̃ propterea odiosus nõnullis. Adfuisti quoq; in consistoriis nostris: & uocis nostræ testimonium habes. Nil meo iudicio esse unq̃ amarius potest. Taceo tẽpora Pii inquibus nonmodo imperator: extortorq; fui desyderiorum suorum: sed graues contentiones: grauesq; inimicicias suscepi: & pertuli. nota tibi sunt omnia. Ex me nũc discãt: qui Principum sequuntur obsequia. ut nũmo: sic ministeriis nostris: suo tempore: nõ nostro utuntur. Bene Propheta: nolite cõfidere in principibus: in quibus nõ est salus. Et beatus cuius est nomen domini spes eius: nec respexit in uanitates: & insanias falsas. Amisi præsentis anni prouentum: nec unde uiuam iam superest. amodo cogor uel mendicare turpiter: uel familiam sic dimittere: ut iam mihi oneri non sim: neq; illis incõmodo. Hoc postremum amplectar. Sed o rem turpem bone Iesu: rem ifamem: rem miseram: rem sacro sancto collegio nostro ignominia plęnam: Cardinalem Romanæ ecclesię: membrum Pontificis: cuius dignitas anteferatur Regibus: tanq̃ abiectę sortis rectorem: & taxari: & mandata a ministris indignis accipere: & carcere ad contribuendum urgeri. Quid. n. meo Vicario factum est: quod ipsi mihi factum non sit? Transibunt: transibunt exempla hæc post paulo ad alios:

habent. Doleo quidem: & supra q̃ dici possit etiam doleo: non mea causa: cuius iactura est facilis: sed magis sanctæ Apostolicæ sedis: cuius nimium offenditur æstimatio. Si in filios Romani præsulis: & in membra Vicarii Christi: & in eos quos Sanctitas Vestra anteferri Regibus asserit: tanta licentia est: uidendum amodo erit: quid in miseros inferiores habeat fieri? Graue exemplum hoc est: atq; omni diligẽtia retinendũ: cuius post paulo imitatores noui non sint defuturi. Video ex litteris ad me missis rẽ multis in locis cognitam esse. quod certe est ad eadem mala prima aliorum inuitatio. Nõ erit posthac Venetis irascendum: si eum honorem abiicient: quẽ hucusq; nostro ordini habuerunt: nec admiranda aliorum nouitas: quæ in cæteris Italię locis: & in transalpinis nationibus cõtra sacerdotium surgat. Dico iterum Beatissime Paule: Non me priuatæ res grauant: grauat contemptus Cardinalatus: contemptus ecclesiæ: qui: ut uidetur crescit in dies. Gloria quoq; temporum tuorum me angit: in quibus sacrosanctum Collegium pariter cum abiectę plebis hominibus in eandem taxam cõiicitur: eadem mandata accipit: atq; eisdem uexationibus ad contributionem impellitur. Beatitudo uestra quæ summam habet potestatem omnium nostrũ in magnis necessitatibus suis nonmodo nõ exegit a nobis: sed ultro etiam nobis idulsit. Venerunt nũc gẽtes in hęreditatẽ tuã: & polluerũt tẽplũ sanctũ tuũ: & nos lumina sedis tuę facti iã sumus obprobriũ hominũ: & abiectio plebis. oẽs uidẽtes nos deridẽt nos: locũtur labiis: & mouent caput. Si qua est spes retinẽdi mali huius: ne in pfundũ descẽdat: est in sola Beatitudine ũra: quã zelus domus Dei semp comedit: & quæ supra oẽs Pontifices honoꝝ isignibus extulit Cardinales. Ecclesia Papiẽsis Syro Petri discipulo dicata est. duo quoq; magnę uenerationis cœnobia: In quoꝝ altero corpus sancti Augustini cõditũ est: & titulũ habet principis apostolorũ: uexata p iniuriã: Rectore. & administratore nũc carẽt: quã placeãt hęc Deo pspicuũ est: q̃ malaꝝ reꝝ exẽpla præbeãt: cognoscit sapiẽtia uestra. mihi satis ẽ nũciasse quæ accidunt pri meo: & dño custodiã ecclesiaꝝ habẽti. Si subuenire his calamitatibus possem: fecissem iãdudũ: sed nõ possum. quod potui feci. Non litteris: non nunciis: nõ ullis obsecrationibus: scribendo: & operando peperci. Reliqua Dei sunt: & beatitudinis uestræ: cui me etiam: ac etiam cõmendo. Senis die. xi. Iulii. M. cccc. lxvii.

Baptistę Zenoni & Io. de Michaelibus.

QVi primus uerbo ad scribendum uos prouocaui: primus quoq; ad respondendũ pręsenti epistola uoco. Statuerã hanc totã ęstatẽ Pientiæ agere: ubi ad ducẽdos sine tedio dies excogitatus a natura ẽ locus. Pestilẽtia subita: quę id oppidũ: & uicina queq; inuasit: coegit

me Senā ꝓcedere. Itaqꝫ hic sum nō tam uoluntatē q̄ necessitatē secutus. Valeo cum familiola mea: & cæteris omnibus præterq̄ solitudine: abundans. Optabam secessum extra frequentiam ut uiuerem mihi: ecce in frequentiā inuadens: ꝓpositum tenere nō potui. sed uindicabo me in libertatē: q̄tum licebit. Opto uos bene ualere: & eoꝝ memores esse: quę abeūte me Roma cōmunicata inter nos pluribus sunt. Studio Virtutis: & doctrinę: nil: uel ad sacerdotium benegerendū: uel ad iuuandā Ecclesiam: in qua nouellæ plātę domino crescitis: uel ad assequendos honores: utilius est. Ad retinendam quoqꝫ mansuetudinis & bonæ mentis æstimationem: nil uestra concordia: & mutuæ charitatis officio magis necessariū. Itaqꝫ hoc agite fratres: & fructus ostendite expectatione dignos: quæ de ambobus nunc est. Pontifici consolatio multa hinc erit: & mihi solidum gaudium: qui ꝓpter humanitatem: & clara ingenia uestra: fraterne uos amo. Benevalete. Senæ.

Falconi.

205 PIentia exclusus quo me propinquante pestis preuenit: necessario tractus sum Senam. Si quęris quo hic animo sim: uerbo uno intellige: nō satis quieto. Discedens urbe ꝓposueram mihi libros: & ocium: sed ueni ad eos: q me quietum esse non sinunt: & supfluis peccant officiis. Cogito paucis diebus ad rem domesticam datis: liberiorem secessū deligere: ubi nec domus: Mane salutatum totis uomat ædibus undā: nec diei horæ operibus assignati: adeuntium molestia perturbent̄. Est mihi & toti familiæ in reliquis bene. Cōmendo fidei tuæ Papiensem tuum: & desyderia sua: quorum tu prope unus & conscius es: & familiaris interpres. Sub uigilia Falconis dormitant oculi mei: nil repentinum: aut meditatum eo custode pertimescentes. Cōmenda me obsecro Reuerendissimo Patri nostro Cardinali Auinionē̄: cuius salutem subleuet Deus māu misericordi. & Triumuiratum quoqꝫ urbis amplissimis saluta ex me. Mellitissimo aūt Mellino nostro etiam dices: Mario filio q̄ optime esse: uigilare eum ad fores meas quottidie: ac nisi ꝙ patrem propter recentem litem Anastasinā non audet profiteri: cætera libenter hic esse. Vale. Senæ.

Cardinali Rothomagē̄.

206 PErinde mihi sunt Pōtificis breuia: quę scripta eē affirmas: ut medicoꝝ argumēta morieti ęgroto: eget ille rebus aduitā: nō syllogismis. sic ego pręsenti auxilio: nō inanibus uerbis. Post scripta illa cōgeminata ē oīs īpietas: & aucta calamitas. Audiēs Carolū Cremonēsem: & quę mihi nūciata nouissime sunt: plene agnosces. misereberis filii: ut debisqꝫ spē nullā ī cōtētionibus uerboꝝ habēdā. Patiebat̄ olim Cardinalis sancti Marci: & missus ad Venetos ē is: q Pio nostro añ alios charissimus erat: Patientibus nunc quattuor: breuibus possumus esse cōtenti: Grandes

morbi leuibus medicamentis curari non solent. Miramur indies si noua in Ecclesia detrimenta accipimus: cum nos ipsi detrimentorum causam præstemus. Sacerdotes Dei simus: & speculatores non cęci: & in tempestate Gubernatores non timidi: & canes non muti. Iam uidebimus confusiones has: quibus premũtur capita nostra in honorem conuerti: & metui esse: q nunc negliguntur. ego tamen: & quæ Põtifex scripsit: & quæ tua charitas pręstitit filio charissima habui: meoq; Rothomagẽsi innũeras gratias habeo: petens ꝑ mea in te obedientia & pro nostro iucundo consortio: Papiensem tuum in suprema ruina non deseras. Beneuale. Senæ.

Donato Acciaiolo. 207

SEnam uenientes extulimus nobiscũ Campanus: & ego libellos tuos: q apud me erant. In quoꝝ altero uita erat Demetrii Regis in latinum conuersa: In altero Caroli magni tua opera ex diuersis collecta. Delectauit ea lectio utrunq; nostrum non mediocriter: me qd antiquæ institutionis nostræ sum contemplatus uestigia: Illum qd rem cognitu dignã: & tamen antea ignotatam: totam agnouit. Quam ob causam iter agentes: multa de te inuicem sumus locuti. Campanus: cuius esse acre iudicium cognoscis: ingenio tuo tribuit multa. Ornatum laudat: & genus dicendi illustre: ac purum. Memorat quoq; humanissimis litteris a te ꝓuocatum nondum respondisse: sed responsurum breui cum fœnore: qñ domesticis occupatus facere id ante eam diẽ non potuit. Hortor Donate: ut quę inter uos iaciuntur beniuolentiæ sęmina: colas in dies sedulitate officiorum tuorum: Inq; eo promerendo nil prętermittas. Est summę uirtutis: laudisq; Antistes: qualem nostra ętate cõmendatione uitę: oratione: ac uersu: alteꝝ præferre non possũ. Cõiunctio talium ornamento esse tibi potest: & studia adiuuare: quæ magno conatu persequeris. In eo aũt tibi iungẽdo opera nõ erit difficilis nam & ad beniuolentiam sua natura est ꝓnus: & me referẽte tanta de te cognouit: ut putẽ obuiis manibus acceptuꝝ eẽ quamcũq; ei obtuleris diligẽdi occasionẽ. Est futurus Senæ hãc totã æstatẽ. Si in hac locĩ propinquitate tuo cõmodo uisere hominẽ posses: puto ad confirmanda oĩa inter uos utilẽ rem faceres. Sed ꝑturbata in hoc tempora cõsule: ne forte nimius libero aio nobiscũ agens q̃ uelles: nõ tantũ pręstares de te: quantũ accessu tuo nũc quęrimus. Si es uẽturus: affer tecũ cõmẽtarioꝝ partẽ aliquã: quos ĩ Aristotelis Ethica edidisti. Videre illos ambo optamus. Vale. Senę.

Paulo Secundo Pontifici Max. 208

AVdiẽs Ducẽ Mediolani uenisse Florẽtiã illuc statĩ cõtẽdi: nõ deprecãdę solũ ruinæ: quæ in bñficiis meis maior quottidie fit: sed uoti iprimis soluẽdi: quod triẽnio aũ: Spoleti lãguẽs Annũciatæ

uirgini uouerã. In altero religiõi plene est satisfactũ: in altero q̃d ĩpetrarim uix ipse intelligo. Bis iuueni sum allocutus: semel domi Petri de Medicis apud quem habitat: iterũ meæ. Primum colloquium: quod præsente Petro est habitum: nil nisi cõmunia habuit. Postulauit tantũ Dux: num creandos his temporibus Cardinales putarem: & quos crederem in animo esse Beatitudini tuæ. Item qua ratione ego humili loco natus in hanc dignitatẽ uenissem. In secũdo uero prior ipse de rebus meis agerẽ cœpit: inuehens multa in Vicarios quos Papię habuerã: & uolens excusatione tacita in eos reiicerẽ quęcũq; a ministris suis ĩ me essent peccata. Poposcit quoq; ut illuc mitterẽ nouos: q: ut ipse aiebat: rectius honori meo consulerent. Cum ego de illorũ innocentia dicerem multa: & narrarem q̃ta impietate a Magistratibus suis laceratæ essent Cardinalium Ecclesię: quæ in sua ditione sunt positæ: adderemq; q̃ ꝓpterea offenderetur & tua sanctitas: & collegium filiorũ tuorum: hoc tantum respondit: durũ esse non adiuuari cũ a nobis in necessitatibus suis. Repetente iterũ me nec charitatẽ Beatitudinis tuæ: nec nostra officia eo tpe defuisse sibi: in quo grauius periclitatum est de summa rerũ suarũ: & indignitatem monstrante taxandorũ: cogendorũq; Cardinaliũ: pariter cũ infima plebe clericorũ: subridens quæsiuit quãtum a ministris suis exactũ eẽt usq; in præsentem: cum negarẽ sciri hoc posse a nobis: quippe expulsis Vicariis nostris nemo ibi reliquus esset: q significare aliqd posset: sed affirmarem quæcunq; inuenta essent direpta esse: & uendita: pecuniamq; oẽm a locatariis præsenti anno: & præterito debitam: magnis coactionibus coactam: anticipatamq; esse: nullam animi sui offensionem demostrans: alio deriuauit sermonem: multa de rebus Italicis loquens. dicente autem illo: & tacẽte me: cum prope iam duæ horę essent consumptæ: & ad discedendum se præpararet: quęsiui quid de beneficiis nostris decerneret. num diripi amplius uellet: an extremam illis spiritum reseruari. scribam inquit meis: nec aliter declarare animũ uoluit. Itaq; si spes aliqua ex accessu meo esset suscepta: hunc sciat Beatitudo tua profectionis huius fructum fuisse. In multa eius oratione ingenium in Iuuene noui: & linguam ad dicẽdum paratam: & iudicium acre: & plurimarũ rerum memoriam: tum aũt ad scienda quæ ubiq; agantur indefessam solertiã. Ita multa de rebus tuis: & nostris: ẽt iis quæ sub arcano erant expeditissime retulit: ut mirer: cuius uel improbitate: uel negligẽtia ea effluxerint. In iis uero: quę de italicis cõtentionibus rettulit: magnũ pacis desyderiũ: & pericula inumera ostẽdit: quę cõtinuante bello euẽire possunt Ecclesię. Exitus fuit: ut rogaret cõmẽdare beatitudini tuę cõmunẽ pacẽ: & res suas priuatas. quod desyderiũ apud Florẽtinos: & Senenses inuenio: apud quos omnes sic egi causam laborum quos pro statu

enda pace biennio iam pertulisti: ac sic eorum animos ad bene de te expectandum firmaui: ut habitæ mihi utrobiq; sint gratiæ: nec ego immemor inuentus sum officii mei. Summa hæc est factorum: & dictorum meorum: quam ideo ferendam minutius duxi: qđ semper boni Cardinalis esse putaui: quæcunq; audit: uel loquitur: patri: & domino cõmunia facere. Triduo n. Florentiæ fui: quo spatio tanta amoris significatio priuatim: ac publice facta est: ut uehementer sim admiratus. quem uero exitum habitura sit de rebus meis ieiuna ducis promissio: plurimum ambigo. Spes omnis in tua beatitudine est: quæ nisi sub ueniat: grandem calamitatem hoc exemplo susceptura Ecclesia est. Afflicti misserandum inmodum quattuor Cardinales sunt: sed hęc maior mihi q̃ cæteris est illata calamitas: qđ aliunde illi habentes substentationem ad uitam: una tantum in re iacturam fecerunt: ego una direptione cuncta amisi: nec nisi in diminuenda familia refugium habeo. Mitto his inclusas litteras Cardinalis senẽsis: ut eas intelligens sancta tua Dignatio: iudicare facilius possit quod in meis factum sit: quæ propinquiora ad prædam sunt: quando in longinquioribus tanta est crassata crudelitas. Dies mali sunt beatissime Paule: & peiores aduenient. Misereatur nostri omnipotens Deus: & de excelso sancto suo respiciat nos. Senæ xxviii Iulii. M. cccc lxvii.

Carolo Salando Cremoncñ.

QVid ęgerim accessu meo ad Ducẽ: ab exẽplo litteraꝝ intelliges quas scribo Pontifici. Res ita est gesta: ut narro. Additum a me nihil est: aut diminutũ. Cura utrãq; epistolã in tpe reddi: sed eã quæ uetustior est: & crucẽ habet a tergo die una prius: alterã uero posterius. De responso nõ est qđ magnopere sollicitus sis: aut. n. hæc curant̃: aut nõ: si curãtur: ẽt sine tua opera fiet quod expedit. si minus: omnis diligẽtia superuacua ẽ. Mitto tibi ẽt exẽpla calamitatũ nostraꝝ quæ quottidie a Sacerdotiis nostris afferuntur. Eiusmodi sunt: ut expectãda a Turcis grauiora nõ sint. Feramus patiẽter omnia: & præstolemur eũ q dixit: Mihi uindictã & ego retribuã. Poteris: sicubi utile eẽ iudicabis: illa ostẽdere. Visita nõnũq̃ Rauẽnatẽ nostꝝ: & doloꝝ meoꝝ facito illũ participem. Vigila ad rẽ Priuernatẽ: & q̃tũ potes attẽde: ne Papiæ afflicti: ẽt subditiõe ecclesiæ eundẽ casũ feramus. Scribet patruus tuus qd agẽdũ in nõnullis existimet. Sequer̃ cõsiliũ eius si illud tu utile putas. De re domestica: nõ ẽ qđ ãmoneã te: scio frugi homo es: & mihi affectus. Similis tui esto: & errare nõ poteris. Audio Christophorum nostrum ad mortem languere: si ita sit: doleo non mediocriter. Quacunq; in re potes casum illius adiuua. Si Domini uolũtas supra remedia nostra est: age cũ patribus meis Rothomagensi: & Auinionẽsi: ut

plebs illa:quæ ducētorꝝ aureorꝝ est singulis annis:cōmendet mihi in his rebus afflictis.Leuamen aliquod erit nuditati:in quam duritas me aliena induxit.Allegari certa familiaritas poterit.Fuit non obscure Capellanus meus:& aliquando domus magister.Vide ne nostras manus effugiat: qm̄ & rebus his nostris aliquando compositis futura est tua:sic.n.est mens.Scribo Pontifici ea de re.Reliqua tuæ diligentiæ erunt.Ieiunus es in scribendo omnia nuncia etiam minutissima quæqꝫ:& uale.Falconem nostrum ēt atqꝫ etiam meis uerbis saluta.Ad eius suauīi limas litteras nil respondi nunc dōs plurimis impeditus.Hanc dilatiūculam granditate epistole compensabo. Ambo beneualete.Senę ultimo Iulii.M.cccc lxvii.

Hortor Pont.ad mittendum unum ex famlia sua:qui nomine suo apprehē dat possessionem beneficiorum nostrorum:ut minus prompti ad iniuriam Ducales satellites sint:& addo daturum te isthic impensam ad iter usqꝫ Papiam.Itaqꝫ si hoc factura est sanctitas sua: tu quoqꝫ facito sumptum.Perq̄ utile consilium puto si fiat.

M.Episcopo Vicentino.

A Modo non tanto metui mihi sunt Turci:q̄to antea erant.Christiani eadem operantur.Diripiunt illi uexantqꝫ ecclesias:hi non ignauius crassantur in sancta sanctorum.Hoc si mitissime mētituę durum uidetur audi eum a quo præsentes reddentur: & exemplo inspice litterarum:quę idipsum significant:nosces a uero me non errare.O rem miseram dignamqꝫ Ananię:& Zaphirę exitu.Nō me grauant domesticę res:q̄q̄ calamitosę sint.Illud premit atqꝫ incendit:q, in totam Ecclesiā hæc protenditur strages.Paulatim sumus obprobrium hominum: & abiectio plębis.Nosti quid Clerus uenetus sit proxime passus:ad uicinos Insubres lapsa est indoles scceleris.Florentini idem nunc cogitant.Audiēte me:reclamante:& reprehendente non religiosiores se futuros:dixerunt Duce:& Venetis.Erramus uehementer:si damnaturum regem cōsilium hoc credimus: aut non transcensurum alpes putamus.Ita uno ex loco malum exoriens:totam mox apprehendet ecclesiam.Quid inquies:agendum existimas?quid oro aliud q̄ flendum continuo?& orandum Dominum Iesum:ut placatus peccatis sacerdotum suorum:gentem suam in lachrymabilem direptiōem non det?Scio Pontificem nostrum supra q̄ dici possit egre hęc ferre:& temporum conditione non posse quę uult: est enim mens eius ad libertatem Ecclesię nata.si qd tn̄ rogando:& monendo illum posse intelligis:hoc tua impetratione damnis publicis presta.Senuis priuatę causę:cū curas cōmunem.& ad hoc Deus tibi gratiā dedit in oculis Pauli:ut subueniꝛs clamātiū uocibus.Ego ut uerbo uno sorte amici tui agnoscas:puentum omnem

preteriti presentisq; anni amisi:quae calamitas caeteris:que taceo:comparata:adhuc mihi tolerabilior est.Moestus:& dolens haec tecum sum questus.Queso apud te omnia sint. Accipienda hoc tempore: & mussitanda iniuria est.faceret eam iterum:si fecisse credere.tBene uale.Senae penultimo Iulii.M.cccc l xvii.

Cardinali Theaneñ.

EXpectaui continuo Dignationem tuam:sicut inter nos erat conuentum:& tamen poscentibus nostris peccatis:non uenisti huc usq;.Maluisti casum pestilentie domesticum expectare:q̄ desyderio filii tui facere satis.Nimis uiterbiense coelum te capit:& nimis antiquae consuetudinis memoriam tenes. Sene tue oblitus:Bagnariam: sicut audio:delegisti:in qua te:& familiam oblectares.quid tam male ii ciues de te meriti sunt?ut fugiēdos tibi eos existimes?an ne scis parentē reipublicae huius te esse :& directorem haberi in omni ciuitatis fortuna?Sic me amet perpetuo Deus:& secunda omnia tribuat:ut ego hic & celebrari:& in grādi ueneratione esse nomen tuum inuenio.requiritur a me horis pene omnibus uenturus ne sis:& quando id erit quod eis de te repromisi.Pater quoq; Bartholomeus:qui aliquando est mecum:& tua affinitas uno studio aduētū hunc prestolantur.Quem quid tardet non uido. Aer saluberrimus est. Aestus longe remissiores q̄ alibi.post leue autem contagium:quod ab initio cum huc ueni uix est intellectum:ne scintilla quidem continuationis est uisa.assunt affatim ad uictum omnia:gelidae aquae:& purae bibuntur.Gelidiora etiam uina ex tophineis cellariis prompta. Matutinis quoq; horis lustraui nōnunq̄ circumstantem agrum:nihil mi Theanenēsis ad aucupia & piscatiōes tuas:meas quoq; uenationes excogitari accōmodatius potest Vicina etiam loca:& religiosoꝝ coenobia gratam uicissitudinem praestāt. Profecto aut loci amor me fallit:aut amplitudo tua errat iudicio:angulus uel minimus suburbani Senensis toti Viterbiensi territorio est preferēdus: ubi & continua sulphura:& arboribus nuda planities quid grati habeant nescio.Quam ergo ueniendi fidem nō obseruasti amodo amplissime pater implendam tibi existima.Intuebere praesens:quae absenti non scribo: & ꝓfecto si recognoscere propius charitatem domesticam uolumus: debentur iis qui nos genuerunt:& qui nostri sanguinis sunt:haec cōsolationis officia. Grādeuus pater:q sola tui auditiōe etatis uim superat:Itē frater:& neptes: & domus tota:ad laboꝝ solamen:& uitae:hanc laeticiā ꝑmulti existimāt.est nobis ignotū q̄diu habituri eos in hoc seculo simus.Esset mētis tristis aculeus:excessisse patrē e uita:q nō potuisset auctorē fortunaꝝ:& domesticae glorie:ante obitū cernere:cū tñ in ꝓpinquitate loci id facile fuerit.Quin &

ratio nostra pater amplissime in hoc ipso habenda est tibi. Senensi: qui pro pediem futurus hic est: quiq; ad aquas Pisanas non plane est confirmatus: te presente est opus: ut uidelicet cõmunicatione omnium uoluptatum a tristicia illa sua: & superciliorum nube: quæ animam grauat: ad hilaritatem illum traducas: quæ quidem una si quãdo casu aliquo accidit: plus ægram ualitudinem recreat: q̃ mille medicorum remedia. Ego quoq; si in meis necessariis consilio tuo ullo tempore egui: imprimis certe nunc egeo. Perditis enim & afflictis: & miserandumimmodum uexatis omnibus: quæ in ditione mei Ducis possedi: consolari me ipsum uix possum. Non aliter in castra hostium seuitum esset si essent deuicta: q̃ crassatum a satellitibus eius est in Papiensem ecclesiam: & in duo tantæ uenerationis cœnobia: ex quibus: ut plus scias: non Vicarii modo: & uillici: & custodes: sed monachi quoq; eiecti crudeliter sunt. Quam calamitatem ne propriam mihi esse existimes: scito & Bononiensi nostro: & Senensi esse comunem: cuius quidem Prior cõuentus innocens hõ & mitis: in prima direptiõe transfossus est gladio. Veniens itaq; ad nos eris malorum nostrorum leuator: & solamen quod in nobis inuenire non possumus: accipiemus a te. Recreabis quoq; languentes spiritus nostros: Imprimis autem iudicio quo plurimum uales: & auctoritate: qua apud Ducem: & Comitem Vrbinatem præ cæteris potes. saluti eris ambobus. Ego. n. Florentiæ bis illum proxime allocutus: quid boni rettulerim nescio. Itaq; Dignationem tuam precamur ut uenias. Incides quoq; in celebritatem Beatæ Matris in cœlũ: quam & solemnem hic agi scis: & a lætis spectaculis non alienam. Ouidiano uersu epistolam claudã. Nil mihi rescribas: attamen ipse ueni. Vale. Vltimo Iuli. M. cccc lxvii.

Pontifici Paulo.

Vottidie magis: non a Vicariis meis: qui nulli iam sunt: sed a ciuibus Papiẽsibus: certior fio: res omnes cœnobiorum: atq; ecclesię crudelius lacerari. sunt. n. uacua admĩstratoribus omnia. nec quisq̃ in tanta acerbitate pœnarum manẽdum sibi putauit. Superfuerat iuuenis unus ad custodiam domus episcopalis relictus: Is quoq; sub mulcta aureorum mille iussus ire Mediolanum ad accipienda edicta Thomę Reatini Iuliãi apostata seuioris: omnibus derelictis: amicorum beneficio latet. Mitto inclusas litteras eius ad me: in quibus propter cõtinuam quęritandi diligentiam: nec nomen loci est: nec amicorum apud quos delitescit. In me autem quam in cæteros Cardinales durius hic satelles crassatur: q̃d cæterorum Sacerdotia procul Mediolano sunt: mea in oculis. Parata direptio animum illi facit ad facinus promptiorem. Confusus ergo Beatissime Paule tam tristi facie rerum: quid agam ignoro. Nihil me turbat: quod

carnem: & sanguinem sapiat. uulnera cordis mei sunt: euersio rerum: quas tanto annorum multorum labore cum gloria sacerdotali composueram. Breuis hora cūcta dissoluit. Qui prædiis occupatis iam cessarant possessionē in ueterem occupationē nunc rediere. Qui uenerabātur: obseruabantq; dignitatem sacerdotiorum meorum: fortunam secuti: in cōmodorum oīum sunt adiutores. nemo ibi ꝓ me est: alienigena sum: nec cognatum habēs: neq; affinem: cuius cōmunis offensio consyderatiorem Ducem ad iniuriam faciat. In tam afflictis rebus una tantum salus occurrit: qua mihi nō præsti ta: finem miseriarum non uideo. Ea uero beatissime pater: si sancta dignatio tua aliquem ex sua familia mittat: qui nomine tuo possessionē omnium appræhendat: & tamdiu temporalia: & spiritualia insimul administret donec tempestas hæc transeat: & quietem capiant mala præsentia. Credo ꝙ me nunc habent ludibrio: reuerentes nomen Pontificis continebuntur: nec extremum interitum quærent. Neq; uero timor impensæ ullius hanc diligentiam tardet: Curator domus meæ Carolus Cremonensis: quem Romæ dimisi: sumptum præbebit usq; Papiā: reliqua administrator ipse sibi sumet in dies. Quæso per immortalem Deum consilium hoc serui tui non negligas: meum.n. solum non est. Idem suadent: qui ex locis illis clanculum scribunt: quippe præsentem rem intuentes: monstrant remedium quod postremum esse intelligunt. nec me beatissime Paule tacita cogitatio tua accuset. Poteras Papiensis contribuere simul cum cæteris. Quondam & Cardinales Principes sæculi in necessitatibus adiuuerūt. duorum milium summa te his calamitatibus eximebat. Malo iterū: atq; iterum malo: cum sacerdotiis meis me perditum iri: q̄ tam iniquum exemplum patribus mei ordinis instituere. ubi.n. imperatam taxam uoluntarius nunc suscepissem: suscipiendam quotannis uidebam in omnem necessitatem quantumuis exiguam: nec habituram ullo tempore finem. Adhuc satius est semel: atq; iterum per uiolentiam diripi: q̄ indignissimum tributum subire. Illud non semper audebunt: hoc tanq̄ regale Ducalis ærarii in æternum requirerent. Natus humili loco sum: non tamen humilem animum gero. Sequutus eius exemplum: qui dixit: Zelus domus tuæ comedit me. Propositum teneo: non sacerdotia modo: quorum occasu non occidet fides: sed hunc sanguinem: spiritumq; sine metu ꝓiicere. Temptaui: & tempto cum Vicario Christi præsentibus malis medicinam apponere: maiorem quam imploremn non habens. Si eã nascenti malo subueniet laudem domino dabo. Si minus etiam uoluntati suæ me accomodans: pro omnibus: quæ accident gratias agam. A seruo tamen suo hoc quod: dicam sapientia tua benigne accipiat. Videndum deinceps est Paule: q̄tum sæculari potestati in sacerdotes sit concedendum. hone

stis concessionibus nostris abutuntur illi ad sua arbitria:omnetnq; q̃tum uis leuem pretextum:grauissimas ad pessundandum faciunt causas. Indulsit Duci meo tua benignitas:ut si qui ex clericis suæ ditionis sponte afferre quidpiam uellent ad subsidiũ belli:impune id possent. Ea tamen conditione:ut idipsum certis ex promissionibus redderetur in tempore. Ecce indulgentiam tuam excedẽs ille:grandi instituta taxa unicuiq; summam indicit inopesq; & inuoluntarios per uiolentiam cogit. ac ne quid licentiæ desit: membrum mystici corporis tui:sanctę tuæ Romanę ecclesie Cardinales non cogit modo:sed in prędam turpissimam agit. Eadem de restituẽdis pecuniis tibi sit spes:quę de exigendis est nunc consolatio. ut promissam conferendi libertatem non seruat:sic restituendi fidem non obseruabit. Multa est bonitas tua:ut uideo:& ex teipso metiris Principes seculi. Sed iudicandi illi sunt ex operibus eorum:quæ uidemus quottidie:non ex mansuetudine nostra. Venetorum inultę decimæ has nunc angustias in locis ꝓximis faciunt:& facient post paulo in aliis. Putant quippe homines ex officio fieri quicquid fit uicino exemplo. Det ueniam dolori meo tua compassio: si feruẽtius loquor. Rerum indignitas:& amor Ecclesię:& gloria temporis tui ita me cogunt. Sene. xxx. Iulii. M. cccc. lxvii.

Cardinali Rauennati.

MOx ut Senam accessi significaui tibi ut ualerem ego & ii:qui tui nominis cultores hic sunt. Dixi etiam quanta beniuolentia ab his ciuibus essem susceptus. Litteras ferendas dedi Abbati cuidam Burg̃ido:qui uisurum se Romæ tuam dignationem dicebat. Ex illa die nil amplius scripsi:nolens quem diligo ut parentem:contristari misera significatione rerum nostrarum. quid. n. in tanta iactura possum: nisi dolendum:& lachrymandũ scribere? uerum quia:ut a meis diuulgata iam Romę sunt omnia:ne tu aliis loquentibus:me tacentem mireris:paucis filii calamitatẽ intellige. Ducis mei imperio loca omnia Papiensis ecclesiæ:& cœnobiorũ quæ teneo:plena militibus sunt. diripiuntur nõ aliter:uel direpta iam sunt: q̃ si essent hostiũ castra. quęcunq; condita erant:& ab aratoribus debebantur uel locatariis in annum præteritum:& præsentẽ: magnis coactionibus exacta:anticipataq; sunt. At quo impunius:& liberius omnia fierent:eiecti curatores:& Vicarii. Monachi quoq;:q administrabant diuina. Vacua ibi sunt omnia. non rector est:non domesticus quisq̃:qui nedum subuenire:sed ne significare quidem quottidianum aliquid possit. Certior a nonnullis Papiensibus fio non reparatum iri biennio:quod Ducis satellites paucis exterminauerunt diebus. Audiens ego illum esse Florentiæ:accessi ad eum:tentaturus:num retinere hunc impetum ratione aliqua possem. Bis mi Rauẽ

nas auditus:sic anceps remissus sum: ut quod rettulerim nesciam. hoc solũ loquente illo deprẹhendi:nihil se ignorante:aut nõ iubente esse admissum. Sortem consimilem Senensis pertulit:in eius Terdonensi cœnobio nõ modo direpta sunt omnia:sed conuentus Pater sacerdos:& monachus in ipsa direptione occisus. uolũtate Ducis:an impulsu alieno facta hæc sint:scit Dominus absconditorum inspector:ego id nescio. Multa tamen:ut nosti:quæ suspicer habeo. Cuiuscunq; culpa exemplum tam noxium factum in Ecclesia sit:grandẹ nimirum peccatum est:relinquendum iudicio eius qui dixit: Mihi uindictã:& ego retribuã. Quãq̃ uero hẹc ita se habeant amantissime pater:& una impietate biennii prouentibus spoliatus ad mendicitatem impellar:non tamẽ mente deficio:nec impatientius fero hunc casum:q̃ dignitati meæ conueniat. Id modo me angit:q, redempta magnis laboribus: q, ad diuinum cultum bene instituta:q, laus administrationis rectæ:annis iã pluribus parta:breui hora ceciderunt. Peterem ut in tantis malis mihi esses subsidio:sed post ruinam non est iam subsidio locus. Hoc tantum quæro his litteris:ut Papiensis tui misericordiam habeas:& præsentes litteras nulli cõmunices. potentiorum iniuriæ:inquit Seneca:hilari uultu:nõ patienter tantũ ferẽdæ sunt. Facient iterũ:si fecisse crediderũt. Vale. Senẹ. ii. Augusti.

Paulo Secũdo Pontifici Maximo.

QVantum breuia tua subuenerint domui Dei: cuius tu imprimis es custos:uide beatissime Paule ex exemplis litterarũ:que. xxviii. Iulii scribũt ad me. Mitto ea Carolo Cremonẽsi Accolito tuo: ut si uelis possis inspicere. Creuit in dies magis uexatio mea: nec ulla calamitas habitura finem uidetur. Taxa Romani tui Cardinalis ad milia duo erat indicta:Prẹsens direptio:quattuor iam multo excedit. absorbsit una ingluuies prouentum omnem præteriti anni:atq; prẹsentis. Thomas Reatinus tuæ sanctitatis subditus:& fratrem in curia habens scriptorem apostolicum:male imperata deterius implet. Ille est:cuius impia opera calamitosius exercentur omnia:atq; in preceps agunt. Apposuit de sinu suo emptorem:qui q̃minime æstimet quẹ rapit:Ipse q̃ multo postmodum uendat. de me obloquitur. Te non reueretur. uina oĩa:quæ in Cœnobio sancti Victoris condita erant:domum suam in ipsis doliis transtulit. olim quoq;:ut retuli tibi:citauit ad se ciues nonnullos meos Papienses:& carcerem eis est minitatus:quia sententiam tui breuis seruantes:publice in Cathedrali ecclesia deportoriis a Clero exactis ueniam coram Vicario popos cerũt:iuraruntq; deinceps se non exacturos. Ipsi quoq; Vicario contumeliis multis uexato: grauiora denunciauit:si a mãdatis tuis non abstineret. Quæ maiora o Paule adueniente Turco expectamus? An nõ est hæc imanitas omni barbarie

seruior: Verbis iam meo iudicio opus non est: inania sunt: & uacua. assumē da amodo sunt arma iusticiæ: & uirga Apostolica uasa figuli confringēda. Procrastinando & indulgēdo aluimus iam multos annos Tyrannidem in capita nostra: & in dies alemus: nisi sacerdotes eē cęperimus. Scripsi beatitudini tuæ de uno aliquo ex familia tua Papiam mittendo: perseuero in eadem sententia: & precor ut fiat: Iudicans hoc solum superesse ad meam salutem. neq; Angelus Sutrinus iuditio meo esset inutilis: prudens. n. est: & cautus: & pręceptorum tuorum obseruās. me quoq; in hac antiquitate Curiæ agnoscit. Non magis tamen hunc: q̄ qui tibi placuerit quæro: dummodo tuus sit: ad rem mihi est satis. Ex ditione tamen Ducis neminem probo. experimento ueteri hæc dico: uel metui seruire cogetur: uel gratiæ. Momento Paulę Vicentinę psecutionis tuæ: & charitatis: quam tibi Cardinali præstitit Pius: Fratrem sibi charissimū & secretarium quottidianę necessitatis:

G. Lollius: ualentem apud se gratia: ante alios: quo maior esset auctoritas: ad tuos Venetos misit: & fœlix fuit opera sua. Non peto tantum pro antiquo filio tuo cōparticipi olim anxietatū tuaꝝ: pusillū aliqd peto. Senę. v. Augusti. 1467.

Cardinali Niceno.

Ntelligo Reuerendissime pater: quę acta in Consistorio sunt ad redemptionem meæ: immo cōmunis omnium nostrum iacturę. Habeo gratias Pontifici nostro pro iis: quæ scripsit ad Ducem. Ago & charitati tuæ pro omnibus quæ præstitit filio. Plæna pietatis sunt omnia: & certe opportuna ad rem: nisi iam cuncta una ꝓcella abrepta: dispulsa: & dissipata miserrime essent. Reliquæ iam nullæ sunt: quibus possit intendi. Præteriti anni: & præsentis absortus est omnis prouentus. De retinenda possessione: q̄tum inde intelligo: nunc periculum est. Rebus non cōtenti: etiā spiritū quærunt. Redeunt in uetera: qui occupationibus antiquatis iam cessaerant: & sine domino fundi: locandus fundus ꝓponitur. Hoc ex Carolo meo Cremonēn pietas tua intelliget. Miserum me: q̄ta plaga ecclesię hęc est: & q̄ lachrymabile exemplum iis qui ꝓximi incēdio sunt. Rogaui Pontificem: mitteret sumptu meo Papiam unum aliquem ex familia sua pro suo notum: q suo nomine omnem possessionem appręhenderet: ac tutaretur. putans quę prostitutę dignitati nostræ iam non habetur reuerentiæ: habitum forrasse iri beatitudini suæ. nescio quid aget. Binas ea de re iam literas dedi: ostendens extrema somēta hæc esse: quæ adhiberi possent spirāti prope iā corpori. memoraui quoq; q̄tum missione Gregorii Lollii ad Venetos olim beatissimus Pius in re sua Vicentina ęgisset. Dominus Deus inducat in aīum eius quod sit salutare. In breuibus suis: ut loquar patri meo in aurem: nulla est spes. Dicam præsens: si quando ad urbem reuertar: quæ

Florentiæ loquente Duce acceperim. Miraberis multum:& miseram cōdi tionē nostram pariter ingemisces. It magno impetu i præceps omnis glo ria administrationis Romanæ. Tua sapientia uideat num dexteritate:qua soles: agere quicq̄ de mittēdo:quem postulaui cōmode possis. Id si impetra remus:aut necessario pugnandum illi aperte esset cum Duce:aut saltem re tinēda locorum possessio. Quęso in his doloribus meis ne deseras me pater Nicene:ammonens & monstres quid agendum existimes. Ego.n.etsi im memor meæ dignitatis non sim:tamen in tanta rerum duritate consilium certum non uideo. Miseros prudentia prima reliquit:Et sensus cum re consi liumq; fugit. Beneuale. v. Augusti Senę.

Cardinali Mantuano.

NVnc primum delatę ad me sunt litteræ tuę:casu quodam:ut re fert Ambrosius Spanochia:in cubiculo suo dimissę. etenim cum soluisset fasciculum:qui afferebatur ex urbe:& modo has:modo illas festinus tractasset:dicit eas:quę mihi erant inscriptę:admixtas chartu lis suis:latuisse usq; in hāc horam:& in euoluendis scripturis uenisse nūc pri mum sibi ad manum. Inspexi diligenter num signa integra essent:& an qd mali esset temptatum. uidens intacta omnia:& casum fuisse in culpa : non redditorem:minus moleste hāc tarditatem tuli. Itaq; ignosce pater:si a de ditissimo seruo tuo primum satisfactum non est desyderiis tuis. Negligens in te colendo nec fui unq̄:nec ero. Ad litteras uero ipsas:libertate:qua soleo sic breuiter habe:Ais epistolas meas:quæ recitatę nuper in cōsistorio sunt: quibusdam in locis a nōnullis esse reprę̄hensas:idq; iniquū tibi uideri affir mas:damnans indignam cōsuetudinem ordinis nostri : ad quem nil ita ela boratum perfectumq; afferri potest:ut criminatores suos non habeat. Rē narras amplissime pater antiquam:quottidianam mihi:& sine litteris tuis per me cogitatam. nō scripsi ea mente Pontifici ut recitari eas patribus uel lem:tacuissem potius:q̄ passus essem in examen censorum nostrorum ueni re. Raro quidem concors:sed semper malignum. Recordor scriptorū Pon tificis Pii:quæet si in admiratione summa alibi essent:tamen plærunq; no bis cōmunicata:non placuerunt quibusdam. his ieiuna:illis undantia : non nullis tollēda tota sunt uisa. Teruisini quoq; nostri recens memoria. nemo erat:ut scis:qui tacito iudicio ingenium eius non collaudaret:epistolasq; dū legerentur stupens audiret. attamen uel inscitia quorundam : uel liuor : ita malignis reprę̄hensionibus eius animum fregit:ut uidens ille labores suos tam male acceptos:męrore confectus in languorem inciderit:ex quo recrea ri non potuit. Id mihi familiarissimus pater anteq̄ decederet:euenturum est lamentatus. Litteras Cardinalis sancti Angeli:optimi:atq; integerrimi pa

tris uidimus nuper effuso cachino a plęrisq; derisas. Acres sumus ad aliena carpenda: ad nostra uidenda ignaui. nemo (inquit Persius) in sese temptat descendere nemo Sed praecedenti spectatur mantica tergo. sed demus hoc cōmunibus malis: nec feramus moleste in aliorum sortem nos cōiici. Alio ingenio fuit Pius: alio Trauisinus: q̄ Papiensis: & tamē maligna iudicia declinare illi non potuerunt. Quid me angat declinari a me non potuisse? uerum nimis multa de nugis. Illud mihi est aestimandū: Illud graue ducendū: q̄ fideli chirographo tuo reprȩhēdis: scripsisse me Ducem Mediolani quaedam narrasse: quae secreta esse sciebam: atq; hūc locum ideo male acceptū: q̄ in crimen reuelatatum rerum uisi sunt Cardinales uocari. Mi Mantua ne doleo uel non scripsisse apertius: uel fuisse uerba mea minus cōmunia. mēs tamē aliorum spectauit. Quę rettulit Dux ea sola fuerūt: quae unicuiq; nostrum conuiciatus est Pontifex: & seorsum quae mihi est minitatus. Itaq; minutatim totam contentionem recensuit: ut interfuisse omnibus uideret. Hęc scis fuisse secreta inter nos: & tamē per oratorem suum significata sunt Duci. Oratori autem Pontifex indicauit: ut tibi renūciauit orator. hoc uidelicet uolebam per epistolam meam: ut tacitus ipse intelligeret reuelatorem secretorȝ esse: non nos: quos aliquando tam seuere accusat. Si aliter accepta res est: iterum doleo: atq; iterum tota mente contristor. Potes: si uidetur: factum meum patribus excusare: & quo animo illa sint dicta testari. nā quod scripsi indulto Pontificis: subsidium clericale in ditione Ducis Mediolanensium exigi: id ego ipse: Ipse inq̄ ego a Pontifice ipso audiui. nō litteris tamē sed uerbo tantum oratori Augustino concessum. Amplius audi: Hortatus est ille me ut satisfacerem taxae imperatae: & exemplum olim suum cū suis Venetis rettulit: quos nōnullis milibus adiutos eē in necessitatibus: nescio qbus: asseruit. Si ergo nō indulserat Duci: cur me ad idignā rē hortabat? si idulserat: cur ad excusandas excusationes i peccatis filiū imisericorditer lacerat? Oibus modis miser ē seruus: cuius ueritas ui dñi uincit. sed hęc coram uberius. Addis minus ideo iprobari a te cōsiliū tuū: q̄ cōstātia mea mihi obfuerit: tibi nō nocuerit facilitas tua. Iocaris hoc loco Reuerēdissime pr̄: nec qd sentias: sed qd rideas scribis. neq;. n. te ita sentir̄ puto: ut dicis: maior ē. n. uirtus tua: q̄ ut sola terrena inspiciat. si qui tamen sic sentiunt: sensus illis sit suus: mihi meus non adimatur. Ego nihil utile unq̄ putaui: quod non idem esset honestum: nec utile aliquid: quod non honestati esset coniunctum. Si ualeat sententia tua: corruat necesse est tota religio nostra. quae ideo in tantam maiestatem ascēdit: quod sanguine suo testificata est honestatem: quā dico: & potiorem morte cōscientiam duxit. Interogatus tu a me illis diebus contentionum nostrarum utrum ne crederes Pontificem: & nos uoto: & iu

reiurando illo teneri:& posse absq; horum transgressione institutis legibus contraire.Scis quid mihi responderis etiam testimonio Michaelis Mediolaneñ quem sęcula nostra itegerrimum:& doctissimum uerbi Dei prędicatorem merito habent.si ergo oportuit in tanta religione Sacerdotem:Episcopum:& sanctæ Ro.ecclesiæ Cardinalem:conculcata conscientia loqui : & pluris æstimare iacturam temporalium q̃ animæ : aut Pontifici adulatoris officium:non senatoris prestare : tu ipse:qui & bonus es:& zelum domini habes:& supra ætatem etiam sapis:iudicio tuo expēde.Ego illum caute negotiari existimo:ut uerbo utar tuo:nō qui rationes suas ad ea:quę infra:sed supra nos sunt:fidei documentis instituit.non ad stipulor hoc dictis sanctorum ullis:non tam ꝙ desint:q̃ ne manifestā rem minima probatione uidear in dubitationem adducere.sed hęc quoq; uberius coram.Pro omnibus quę significas:& pro iis quæ Romæ & Mediolani es operatus:Dominus Deus cumulate retribuat:nō solum uiuo:sed etiam mortuo.ego Mantuano meo nil charius:nil amantius:nil preciosius habeo:quem quidem ad supremum usq; uitæ spiritū:omnibus obsequiis deuotissime colam . De Cardinalibus creatis gratulor collegio nostro:sunt uiri præstantes:& nobis amici:& Romanæ ecclesię futuri perutiles.Sed o corda sine pietate:ubi quęso ē Mediolanēsis? An ne uidetis expiraturum illum dolore? & uos fratricidas futuros? Ago gratias Deo:ꝙ mūdæ sunt manus meæ a sanguine iusti huius:uos āt uideritis.Beneuale:& me cōmendatissimum habe:& hęc quę ad solum Cardinalem ex lege Paulina scribo:apud te contine : ne tu transgressor legis sis:non ego.Senæ.

Cardinali Seneñ.

Miraris unde tantum iniquitatis exerceatur in sacerdotia nostra:requirisq; num in Ducem Mediolanensium peccauerimus aliquid poena tam misera dignum.Peccatum amplissime pater nullum nostrum est.In eum:& patrem eius Franciscum impleuimus omnia bonorum amicorum officia:nec inuenti ullo tempore aliter sumus.Sed tu admirari iam desine:mirandum magis esset si in tanta licentia non fierent : quæ fiūt.Dux ipse iuuenis est:annos uiginti & quattuor natus:a patre militari moribus militaribus institutus.Raram educatio illa religionem habet . Ei putatur plus animi:& fortitudinis esse:cui maior est Dei contemptus.Blasphemiæ pro expugnationibus urbium sunt . armis arrogantur omnia.Diuini iuris:atq; humani nulla ē ratio:& miraris si sanctuarium Dei diripi imperauit? uide & aliud:quod admirationem omnem penitus tollat:ministrū uoluntatis suæ delegit Thomam Reatinum:hominem eum:quem : ut scis per uulgata scęlera orbis pene oīs abominatur.Iniuncta ei a Duce peccata

sunt. Dirus satelles portenta exequitur: id agens uidelicet ut quando uirtute nulla se insinuare ad gratiam potest: egentem iuuenem his sibi sceleribus iungat. Ad Reges pene omnes christianos & Principes: Thomas se contulit quaerendae fortunae causa: nullis horum accepta opera hominis potuerũt. Apud quosdam etiam periclitatus est de uita: & finem coepisset iniquitas: nisi repentina fuga in articulo subuenisset. studia per omnem uitam fuerunt alea: magicae artes: & libido in mares: quorum circa se greges semper uidemus. nam uanitatem animi: & iactantiam: & linguam mendacem & periuria quottidiana non refero: quę illi familiora: q̃ cibus: & potus. Hũc uelut ex toto orbe profugum: in Franciscum Sfortiam fortuna impegit: patrem Ducis huius: ducatum eo tempore armis praeparantẽ. Is uero: ut erat ad saeculi prudentiam dexter: hominem nõ est aspernatus. Putauit (siquando iniungendum iniquitatis ministerium esset) hũc uel solertissimum ministrum: uel esse posse futurum. etenim hoc habuit Sfortiana illa domus praecipuum: ut omnifariam aulicos sibi conquireret ad omnifariam opus idoneos. A sceleribus autem adhęsit Thomas: & stetit. Nec aliud praeterq̃ mẽtis opinio satellitem auxit: Flagitia eius omnia: si cupis singillatim agnoscere: lege epistolas duas uiri integerrimi Pogii Florentini: in quibus illa enumerat: conatus uel ad sanitatem illum reducere uel caeteros: ne fallerentur: impurę uitae admonitos facere. Editę sunt: & apud multos habentur: nec inueniẽdi erit labor difficilis. A mala igitur arbore: iuxta Saluatoris uerbum: expectandi boni fructus nõ sunt: nec a thesauro iniquo cordis opus dissimile. Si ad bene operandũ contraheretur quicquid in eo est uirium: Thomas iam id nec sciret: nec posset. Antiquata indignitas in naturã est uersa: neq; ad uirtutem reditum habet. Facit in nos: & nostra: quod inueteratę dierum malorum menti est consentaneum. Itaq; doleamus iam pro iis omnibus: non admiremur. Admirationem quidem quae dicimus tollunt: aut per haec temptat Deus patientiam nostram: aut erratorum nostrorũ nos admonet: aut uero pietati filiorum utrunq; indulget. Quodcunq; autem sit horũ: gratias illi patiẽter agamus: dicamusq; cum sancto Iob: dominus dedit: dominus abstulit: sicut domino placuit factũ est. sit nomẽ eius bñdictũ i saecula.

218

Ioanni de Michaelibus.

HOrtatus sum te ad studium uirtutis: & ad seruãdam charitatem cum fratre Baptista. Ecce tam multis mecum in eam sentẽtiam agis: ut qui docere alium cupiebam: doctrinam ipse ultro accęperim. Video nil tibi deesse: quod ad bene operandũ litterae sacrae admoneãt. laetatus sum plurimũ ingenio tuo: & mihi congratulor: q, amer ab eo: cũq; amem: qui plaeno gradu semitã laudis ingreditur. sic facito semper Ioannes

& quę itelligis serua:& quę didicisti opibus cōproba. Hac una rōne crescerē in Ecclesia:& utilē te in domo Dñi potes pręstare. Abeūti ꝑmisisti quoq; hebdomade datuꝝ te ad me litteras: quiq; iā lapsis:uix unas accepi. Fidē serua:nec manū calamus grauet. Beneuale:& me ama. Senæ. viii. Augusti.

Baptistę Zenoni.

LItteræ tuæ plænæ hūanitatis:& gratiæ:admodū me delectarūt: In hoc ēt sunt cōsolatę:qđ seruatuꝝ te spōdēt.quę ego nō abitio ne aliqua:sed beniuolētię studio uerbo:& scripto añ ammōueram. Præstabis ergo quod dicis: atq; ita ꝑpetuo mentem institues:ut in timore Dñi ambulare:uirtutēq; añ oīa ponere te homines noscāt. Animus meus tecū sedulo ē.opa ēt nullo tpe deerit. Boā famā tuā:& Ioānes frater sic custo dite:ut q uos amāt:de uobis loq itrepide possint. Fidē mihi nō seruas:quoq; iā hebdomadibus uñas tñ a te litteras habeo:singulas singulis spoponde ras scribere. Crebritate igitur erratum hoc farci:& uale. Senę. viii Augusti. 219

Gentili Vrbinati.

SIc malo ego quoq; ut cū Iacobo tuo posthac:nō cū Papiēsi:ne gotiū sit. Quid.n.& Rica:& Pyleus iucūdū familiare uc habet. Populis nominū de cōsuetudine nīa sublatis:sic agamus inter nos:tanq̄ qbus idē sit animus:ac pp. animū parē in utroq; potestatem ueli mus. Vbi seruitus:ibi odiū. Vbi dominatus:nō stari libertas. Vtraq; sane charitati inimica. Eum me facito:quē aliqñ isthic fuisse audisti. Satisfecisti nūc lōga epistola. Gratias habeo. Haberē ipēsius:si tua uolūtate:nō meis aculeis excitata uenisset: Quæ de exercitibus refers:amabo ea missa facia mus: ammiscēda dulcibus amara nō sunt. Musis nulla cū Marte cōuētio. Sibi habeant Duces arma:& copias. Litterulas has nobis relinquant plus multo suauitatis habētēs:q̄ tristes tubaꝝ cōcētus. Intelligo qđ cogites de tuis Libellis. Nō tñ petierā a te: sat mihi erat ex scribēdos tradi librariis: & emēdatos mitti ad me. Augere uidelicet bñficiū uis:& maius mihi onus iponere. Patiar fieri quod statuis:nō ut parcā ipēsę:sed ut pignus animi tui sedulo añ oculos habeā. In sempiternū malē sit aulo maledico. Quid.n.uel Papiēsē:uel Iacobū inhūanitatis ē criminatus? An qcq̄ me unq̄ fuit huma nius? q usq; adeo ad omnē comitatē descendi:ut pręter hęc īdumēta:nil pri stinæ facilitatis omiserī: Increpatus nōnūq̄ a mei ordinis patribus:qđ Car dinalē nescirē me gerer. Sic se res habet. i edito positi cōspicui oībus sumus atq; oīum līguis:atq; oculis icessimur. Sed nō abit ille ipūe. Bñficio Gētilis amici sementis suæ messem collegit. Sic facito semp:& ꝑ tuo uel Papiēsi: uel Iacobo ualentissime pugna. Militans mihi lingua & stilus: ferēt aliqñ gratitudinis nīæ stipendia. Expecto & de Aulo:& Hercule integꝝ risum. Ridēdi etenim ambo, Ille qđ nunq̄ ē bñ locutus:hic qđ raro bñ ꝑperatus.

De uersibus Cāpani idē sentimus:languiduli sunt:& nimis cōmunes.obolo ęstimādi nō essent:nisi tristiciā legentis ultimus:ut dicis: uersus paululū tolleret. Quid.n.nō fastidio planū.ss.præuēto terq; quaterq; loco.& illud frigidulū.ss.Ipse tuis planus laudibus aether erat.ss. Et aliud in re leui tumidulum.ss.Et sonuit sub eq passibus icta silex.Occupat hic aditus:altas petit ille fenestras. Alter adit turres:tectaq; sūma domus.ss.Atq; aliud ab ornatu cultissime urbis lōge alienū.ss.& quę suffulta stāt mœniana trabe. I Campane cū iis tuis ineptiis.Gentilis atq; ego epigrāma hoc tuū delerī iubemus:& male tornatos incudi reddere uersus.Hæc ad litteras tuas:quas ut hanc epistolā clausero:ad Campanū illico mittā:ut quæ mihi nō credit ēt iudicio tuo agnoscat.Quoadusq; non miseris quod ille anxie nimis expectat:dignū Cāpano nihil legemus.Cōmuni parēti nr̄o Petro medici oīa mea & me commendato.Eadem schola:atq; eadem studia:quibus recentibus annis inchoata ē charitas nostra:animoꝝ cōiunctionē debent seruare. Fortuna:quam pręstitit Deus bene utaī.Id fiet:si & seruabit:& beneficio.

NON EST FINIS.

Cardinali Vicentino.

221 Go gratias omnipotēti Deo Reuerendissime pr̄:qd̄ tandē me ē cōsolatus:& tandē uiderūt oculi mei quod illis hoc quadriennio fuit in uoto. Assumptus est ad Cardinalatū pr̄ meus: Dominus meus:& dilectus meus:quo mihi in toto Clero nihil suauius. Gratulor ecclesiæ:quæ habitura est Cardinalē exēplo:& uita pręstantē. Gratulor & mihi:q collegā summi amoris:& sūmæ pietatis gratia Dei sum cōsecutus. Benedictū sit nomē eius in sæcula.Doleo in publicatiōe hac honoris tui nō affuisse. Excepissē te osculo:& cōplexu:nō quali uulgus amicoꝝ cōmuniū solet:sed quali Papiensis facit:cū amat ex aīo.quod nūc fieri nō potuit fiet mox me redeūte.Interī præmitto has breues infinitę lęticię meę īdices.Saluator nr̄ Iesus pietate sua cōcedat:ut dignitas hæc aię: & corpori sit salutaris. Vale.Senę. Ia.Cardinali Papieñ.L.Dathus Ep̄s Massanus.

222 Ccœpi litteras.V.Reuerēdissimę.D.plenas hūanitatis:ac prudentiæ.suæq; in me charitatis testes: quæ me qndecī:aut āplius dies febricula quadā acuta:colicoq; dolorī uexatū:magna ex parte releuarūt.Quare ē qd̄.D.V.īmortales gratias habeā.Nā qd̄ ea dicit se meæ nouæ dignitatis accessiōe lętari: credo:ēt si aliter diceret.Non.n.aut tam noua:aut tā obscura.D.V.in me charitas ē:ut facile dissimulari possit. Semp me ea unice dilexit:semp ꝑ sua hūanitate charꝝ habuit:semp honori: & cōmodis meis studuit.En Sāctissimi.D.N.clementia ad Episcopalē me gradū euexit:& seruū suū subleuauit e stercore.Video qd ordo tam sacer a me postulet:& id Dn̄atione Vestra suadente:in dies nō desinam meditari:

nec despero Deo auctore: Pontifice fauente: Dñatione Vestra cooperante me consecuturũ: ne omnino in me male collocata tanta dignitas uideatur. Fœlix ualeat. D. V. & ueniam det: si tardiusculus in rrespõdendo fui. effęcit mala ualitudo: qua pressus: domi abditus plures iam dies extra Palatium cubo. Dedo me: & commendo eidem Dominationi Vestræ totum: Ex urbe pridie Calendas. Septembris. M.cccc lxvii.

Ia. Cardinali Papień. Ia De Minutolis Luceñ.

Erruerũt me quæ al's ad Reuerendissimã. D. V. scripsi: cum falso scripta eē intellexi: usq; adeo: ut ne temere scriberetur: maluerim silere. nunc uero necessitas præcipitẽ agit. Auspicio. V. Reuerendissimę. D. in ꝓuinciã ueni a Dño meo cũ collega missus: pari fere imperio prouẽtu impari: nõ ex Iurisditiõis defectu: sed qđ Papień mõita secutus: nil pręter Sãctũ accœpi. Huius rei insigne testimõiũ afferet Reuerẽdissimus Dñs Cardinalis Aquilãus: si rogabit': cuj ē uita mea pspecta. Hęc cũ Dño Gubernatori referrent': iussit scribi ad amicos: q ꝓ absentia mea itercederẽt in officio Penitẽtiarię: id ē apud Sanctissimũ. D. N. Scriptũ ē ad Reuerendissimã. D. V. ad Reuerendissimũ. D. Vicẽtinũ. Aqlanus operã suã pollicitus est. Hãc curã demãdaui latori pręsentiũ: q rẽ in memoriã reducet. Nõ sit Reuerẽdissimę. D. V. graue partes suas ꝓ creatura sua interponere. Erit hæc magna accessio ad meã fortunã: nec minor ad bñficiorꝫ cumulũ: qbus me est ꝓsecuta eadẽ Reuerendissima D. V. Afferet hæc benignitas: ultra floréos. c. xxv ãnuos detracta falcidia: sine allegatiõibus: & Bartholis: qbus obtũdor musis in exiliũ missis: quæ forte postliminii iure redibũt: si quod petitur exorabit'. Sed hę his satis Cãpano sunt obligatę: unũq; illũ credito rẽ cognoscũt ad gloriã Papiẽsis nominis: & numinis quod ego: ut debeo: uenerabor ꝑpetuo. Iacobus frater Reuerẽdissimę. V. D. heri apud nos fuit: & ęgregie ualet. Cõmendo me. V. Reuerendissimæ. D. quã Deus ad uota fœlicem faciat: & conseruet. Tolentini. xiiii. Octobris. M.cccc.lxvii.

Christophoro Landino Florentino.

Vi te posse apud me putãt nõ fallunt' iudicio: Potes etenĩ plurimũ. Amaui semꝑ igeniũ tuũ: & mores. lr̃as uero ita ĩ ꝑcio habui: ut ẽt legẽdas ad doctrinã putarẽ. Horꝫ ꝑdicator fui continuus: nec tacuit lingua quod animus sensit. Petis a me ut priuilegiũ famulatus nostri dẽ fratri Mariotto ordinẽ minorꝫ ꝓfesso: & causam dicis: ut sine impedimẽto correligiosorꝫ suorꝫ extra cęnobiũ agens docere laycos Arithmeticã possit: cuius eũ sciẽtissimũ prædicas. Si obsequor tibi Landine uide qđ agimus: Tu intercessor: atq; ego cõcessor offẽdimus Deũ: & religiõis institutionẽ turbãus. Ille prelatis suis obedientiã uouit; nos christiani tollimus

eã:& trãſgreſſiõis eãm prębemus:quod prçlatus eius illi poteſt cõcedere: ab eo nõ impetrans:ad diuerſi ordinis auctoritatẽ cõfugit. Occaſio manifeſta mali odibilis Deo:& ſæculo quoq; non placens. Contumax ſpiritus hęc operatur:ut maioris poteſtatis clipeo tutus:ordini inſultet:& dummodo licenter erraret:q̃ bene erret non cogitet. Sed nec leuius hic peccatur exẽplo: q̃ re. Qui uident Cardinalium famulatus ad obedientiæ iugum ualere:eoſdem appetunt:& uiis omnibus quęrunt. Vnus tantũ Cardinalis non eſt:q priuilegiũ det. Vnus item religioſus non eſt:q diſcedere a fratribus cupiat. Vbiq; tales Cardinales & fratres p multos eſt reperire. Qui paulo incauti in concedendis his ſunt:dare non multi exiſtimant: credẽtes opus bonũ ſe operari. Ita nulla patribus ordinũ reuerentia habetur: nullus eſt diſciplinę correctioniſq; metus. Confunduntur inſtituta religionũ: paulatimq; maleruit quod ab initio ẽ bene ſtabilitũ. Hac de cã Pius Põtifex nup defunctus: querelã cõmunẽ omniũ ordinũ audiens dolentiũ his priuilegiis: uno decreto ſanxit quæcunq; a Pontificibus eſſent conceſſa:& a nobis in futurũ darentur ad declinandã patrũ obedientiã:impetratoribus nõ ſuffragari. Monuit quoq; uno Cõſiſtorio nos:ne eas daremus deinceps. At inquies: ſi nõ ualent quid grauaris unũ concedere? Si inanẽ rẽ dederis:nullus mali auctor Interponeŕ nomen Cardinalis ad rem fictam & uanam:grauitatis nõ eſt. Inducere credentem in fraudẽ:charitatis nõ eſt. Forte ẽt ſuus Prælatus abrogatiõis Pientinæ ignarus:pp me nõ corripiet erranteẽ religioſum. Ita in offenſionem Dei incurrã:de qua paulo ante agebã: & ego me ipſum agnoſco. Si fiducia litterarũ mearũ raperet́ ille ad carcerẽ:aut durius in eũ aliquid fieret:pati certe non poſſem. ſum.n.carneus:indignationi: & iræ obnoxius. Clamarẽ:incenderer:molirer oĩa ut eriperẽ eũ q dictus eſſet ſemel famulus meus. Ita præſtat nil dare:q̃ & leuiter & inutiliter dare. Sed oro. qd quærit hic tuus in docenda Arithmetica? utilitatem ne hanc facere ciuitati? At plures alii ſunt q eam præſtent quottidie. Dices:nõ tam ſciẽter pręſtare. quid attinet inſtruendis pueris ſummum magiſtrum quærere? Exercitata doctrina:& mediocri illis eſt ſatis. Non ad metiendas harenas maris:aut altitudines montiũ: ſed ad amminiſtrandã mercaturã illorũ inſtitutio a patribus quęritur. At bonum opus eſt cõmendabile:liberali diſciplina illos inſtruere. At malum opus eſt a religione diſcedere: & obedientiã maiorum defugere. Plus mali hic eſt:q̃ illic boni. Non ſunt facienda mala inquit Apoſtolus:ut eueniant bona. Nõ eſt frangendũ uotum:non turbanda religio:& exemplo malo nocendum ut pueri Arithmeticam diſcant: quã aliis docẽtibus poſſunt adiſceŕ. quod ſi mercedẽ diſciplinę quærit:& uitare uult paupertatem:ut credo:dic oro ubi eſt uotũ quod uouit Deo pau

pertatis seruandæ. Melius illi erat paupertatē nō cognoscere. ut ait Petrus: q̄ post agnitam retroire. Et Saluator: Nemo mittens manum ad aratrum & respiciens retro: est me dignus. Apparet ipsum pœnitere suscepti propositi: non ꝑbare ordinem quem ꝓfessus est: uitā sæcularem appetere. Quid oro commertii est religioso cū pueris? Tunicæ diui Francisci cū purpura ciuium? Quę porro honestas ꝑ claustro Cœnobii habitare plateas? pro choro conuenientiū Deo: audire pueros arithmeticam suā cantantes? pro obedientia libertatē? pro paupertate diuitias? pro continentia occasionē lasciuiæ commutare? Nemo militans Deo: inquit Apostolus: implicet se sæcularibus negotiis: & rursum: operam detis ut quieti sitis: & ut negotiū nestrū agatis: & alio loco: Obedite præpositis uestris. Horū nil audiens Mariotus: soli cupiditati obsequitur: reiecta bene uiuendi regula. Si ille de salute sua curam nō accipit: de nostra nos accipiamus. Non simus causa transgrediendi uoti: operatores alienæ damnationis. Quia nos una cum illo ante tribunal iudicis peccati huius rei citabimur. Vale.

Ia. Cardinali Papieñ. Io. Pe. Arriuabenus.

Erodis impii natalis nobis hodie Ioannem obtruncauit: crastinus natalis Pontificis Pauli nobis illucescet: cuius muneris & tu inter reliquos nobis auctor fuisti. Decebat ꝑfecto hodiernā mœstitiam crastino gaudio excipi: ut sicut in illo regis feritas: insontis indigna mors: Ecclesię iactura: ita in Pontificio natali senatoria pietas: bene merētis digna electio: & ecclesiæ sublevatio cōsyderaretur. magnæ nobis habendæ sunt gratiæ: nū nobis tanta fœlicitas. Plura essent a me dicēda si quamq̄(im mortali beneficio uobis ꝓpterea astricti sumus) uellem recensē. Maius ingenium: plus temporis exposcit tam locuplex materia. Illud tantūmō atting am: q̄d cū natalis hic dies fœlicibus auibus initiatus sit: & ad nos semper fœliciter redierit: nūc uero auspicatissime: nam sicuti ortus Alexandri duarꝫ uictoriarꝫ nuncio lætior ac celebratior apud Philippū patrē habitus est: ita hoc quoqꝫ relatū ē: hereticos Bohemos acie cecidisse: Iorsici filiū cū multis captū esse ab Hungaro: & illius regni potiūdi infra paucos dies spem esse Pānonio: Classem quoqꝫ Venetā cępisse urbē: quam aiunt Enoꝫ ut uulgato utar uacabulo. Ego fortasse si locorꝫ situs cōuenit: Aenū dixerim: quod oppidum primū Aeneas Il o ꝓfectus: fundauit in Thracia. Leginus & secūdū in Creta eiusdem nominis ab eo positū. Vtrꝫ horꝫ aut neutrꝫ sit: haud satis ausim affirmare. eo cū ex iprouiso appulisset classis Veneta: Icauti oppidāi & nihil tale ueriti: primo cōgressu capiūtur. Opulēta: ut aiunt urbs ē: unde multū auri: ac nobilis suppellex exportari potuit. captę nobiles matrōęqꝫ simul ti in seruitutē abducti. Magna pars interfecta est: & q̄a retinēdę urbis: q̄d a

Turcis eo facilis sit trāsitus: facultas deerat. Tota diruta: & solo æquata ē. Eiusmodi excidiū ē ut Troyano ꝓpe cōparari possit: si uera sunt quæ referū tur. Id omen si infanti Alexandro uniuersarum terrarum uictoriam proten dere potuit: quāto maiora: & certiora de Pōtifice nostro sperare possumus: cum iam antea fœlicitatis suæ experimenta dederit: & dextera Domini pro tegente bellet. Audi & tertiū ꝓsperitatis auspiciū: qd Pontificatus sui cum diem natalē habuerit: quo Fœlicis: & Audacti memoriam colit ecclesia: ut scilicet intelligeret fœlici audaciæ omnia esse cessura: iisq; ueluti fatalibus geniis intrepidus permaneret. Ita se effūdit in hominē Dei gratia: ut omni exparte eum in tuto collocet: & sui met fiduciam indulgeat. In diem igitur crastinam: ob fœlicem cumulum tot fœlicitatū: solemni ordine in Basilicā Petri ꝓcessurum Pontificem publico edicto nunciatum est. Ignes per urbē parantur: & quæcunq; in summis gaudiis consueuere. Hæc tibi ob causam Fidei: ob salutem lætitiamq; Pontificis: gratissima fore non ambigo. Quæ etsi diffusius te ex aliis cogniturum certus: sum uolui tamen pro mea in te obseruātia rudi stilo: ac succincte ꝑstringere. Ex Arimino nihil noui ꝑcipio. Socii Principes siue potentatus modo Arimnum ab impugnatione de fendant: nihil ultra molituri uidenť. Audio Venetū oratorem: q Neapolim missus ē: ea ꝓposuisse: ex qbus illius reipublicæ ad pacē: q̄ ad bellū aīos ma gis inclinari cōstat. Caput rei est: ut nisi bellū uelit: necesse sit Pōtificē in pa cis cōditiones trāsire. Sed quod humanis iudicis disceptatť: eludit sępe diui na potētia: & forti brachio cōterit inimicos suos. Cōmēdo me Reuerēdissi mę. D. T. cui lōgā & affluētē fęlicitate uitā exopto. Romę xxviiii Augusti.

Ia. Cardinali Papieñ Io. Pe. Arriuabenus.

s Ollicitudines tuę qualescunq; sint: molestiā mihi afferūt: easq; taciturnitatis cām attulisse mihi grauius est: q̄ qd pluribus litte ris meis nō respōdisses. quorsum ceciderint haud satis scio. quod si adhuc pendes opto ut tibi quod cupis eueniat: si liberatus es: gratulor tibi. Non potui ex litteris tuis: quæ nunc mihi redditæ sunt: quē finem ha buerint cōprehēderę. Vnū id scio nō deesse Papiensi animi magnitudinē: atq; cōstantiā: nihil tam ꝓcellosum aboriri posse: quo fluctibus obruatť: et si uires oēs suas fortuna exerceat: nō superaturā tñ inuictū robur mētis tuę non incautum: aut iprudētē offendet: neq; tibi opus est externo præsidio: cui sufficiunt arma domestica. Quin si & te calamitates undiq; circum starent: fortitudinis: & patientię a nemine esses admonendus. Meum itaq; est tibi in prosperis gratulari: in aduersis dolere: aut potius a te exemplum patientiæ accipere: in utroq; qualem uolueris operam præstare. Quod de Principe meo scribis: gratum fuit ex te cognosceř: etsi Seneñ ac tua in eum

charitas haud nũc primum mihi sit perspecta:explorataq;.Ego tibi ob plurima debeo:sed ad meam in te obseruantiam non parui:ponderis est tua in Principes meos non simulata beniuolentia. Scio cordis esse quod amas. Tuum ad nos reditum summo desyderio expecto:satis æstiuatum est.Iuges pluuiæ rusticationem molestam efficient: & tu iam incipies commodius urbem incolere.Cũ igitur breui:ut scribis:uenturus sis:breuior & ipse nunc tecum ero:nam & quod publice nunciem:nihil noui habeo. Commendo me Dignationi tuæ.Romæ pridie Calendas octobres.

Ia.Cardinali Papien̄ Io.Pet.Arriuabenus

Nte reditum tuum ad urbem:explicandam esse tibi rationem taciturnitatis meę existimaui:ne aut dignationis tuæ memoriam mihi excidisse:aut inertia factum putares.nam primum q̃fieri posset ut tantæ humanitatis & clementiæ:qua me a principio complexus es:recordatio aboleri posset: esset id nedum ingrati:sed immemoris animi: quod constanter fateri ausim:a me prorsus alienum.Inertiæ suspitionem excludat meæ erga te deuotionis stimulus:qui tarditatem omnem potuisset excluder̄.Et si qualis inter amicos paritas esse solet:eadem inter nos fuisset: accepisses pfecto creberrimas a me litteras:siue quid noticia dignum:aut necessarium:siue quod familiariter uulgo scribi solet:mihi tãtum affuisset. sed alia ratio est Dignationis tuæ:qui non tam alloquendus:q̃ uenerandus: & in magnis tantũ rebus adeundus es. Vt illud Horatii alia tamen de cã scriptum: non inepte fortassis testari potest: Nec deus intersit nisi dignus uindice nodus inciderit.Scio tibi:ut es miti ingenio:ac singulari humanitate prędictus:& mei tua potius gratia:q̃ meo merito amãtissimus:non ingratas esse:qualescũq; litteras meas. Meum tamen est:paruitatis meæ habere rationem:& cum nihil expedit: abstinere: ne insulsa garrulitate tuas auris delicatissimas offendam.Fateor igitur me siue modestia:siue modestię opinione ductũ a scribendo continuisse:& licet totos dies in tui uenerantione peregerim:maluisse tamen tacendo modeste agere:q̃ scribendo ineptum & ambitiosum prętare.Expurgationem hanc meam omni certe fictione uacantem:& ingenuam rogo ęquis auribus accipias:litterasq; meas insipidã loquacitaté tuo nunc tantũ dignare cõspectu.Cũ æstiuãdi:rusticãdiq; finis adesset:& iam redeundi in urbẽ tẽpus instaret:Dñs meus ad xi.Calendas octobres ex more suo Neptũnã accessit.Id castellũ a dextra Antiũ:a sinistra habet Asturã:eregione Carthaginẽ esse incolæ memorãt.Magna ibi supersunt adhuc antiquitatis uestigia:& pręcipue portus Antiatis:quẽ in Volscis positum sumptuosissimo ornatu excoluit: celebrauit: dilexitq; Nero Imp.quo etiã de transferẽda sede:ac domicilio Imperii.C.Cęsarem

tedio urbis cogitasse legitur. Eo nunc disiecto magnę ad huc moles extant: & forma ipsius qualis fuerit optime dignosci potest. Semicircularis erat: & ut nauigandi periti asserunt: tutissimũ eum fuisse cõiectat. Ab Antio Asturam usq;: quod est octo miliarium spacium: uisuntur passim in littore ruinæ ędificiorum: quę ut fit: omnibus Principem comitantibus: deducta quoq; eo colonia magnis sumptibus certatim struebantur. Quin & pauimenta tessellata: & fornices ingentes intueri licet: magnæ amœnitatis & iucundissimi secessus locus. Ibi aliquot dies morari institueramus: & eos piscatione: uenatione: aucupio: quoq; omnium larga facultas est: lætissimos agere. Turbauit omnia aduersa ualitudo Principis mei: qui ad nonũ calendas rigore ac febre: doloreq; capitis correptus est. & quoniã illic sine medico & ab omnibus remediis semoti eramus: insequenti die abeundi consilium: donec recens aegritudo: integræ uires: & uiuax adhuc complexio erat: iniuimus. Itaq; factum est. Rediuimus Marinum: ubi per horam quiescẽdo immoratus: etsi febris eum non relinquebat: Romam eadem die primis (ut aiunt castris) petere instituit ductus magna spe Medici sui: quem ubi primum conspicari: & medicamenta ægro corpori adhibere posset: certissimã & eam subitam salutem sibi promittere uidebatur. Ad tertiam subinde noctem febris omnino fugata est: eruperunt postmodum: quas uulgo uariolas dicunt: per totum corpus: quarum pruritu & impetu conflictatus est. Pluris noctes insomnis ęgit: & inquietos habuit dies: nunc uero remitti cœptus est furor ille & exiccari. Iam incipit melius conquiescere: futurũq; est ut intra paucos dies liberetur. Scio te salutis eius auidum: si de infirmitate forte ex aliis ante sensisses: de incolumitate prope restituta ex me libentissime cogniturum. Quod de rebus publicis: & priuatis a me scribi oporteat aliud nil est: nisi ut scias reditum tuum: ubi id tuo commodo erit: a me summe desyderari: ut præsens numen: in quo pręsidium: & spes omnium curaq; & cogitationũ mearum cõquiescit: præsens & uenerari: & adorare possim. Commendo me Reuerendissimę. D. T. Romę. iiii. nonas Octobres.

Ia. Cardinali Papień Bart. Platyna.

SCripsi ante captiuitatem meam libellum istum de honesta uoluptate: quem ad amplitudinem tuam mitto: qui capto patrono: ut uidebis: myropolia omnia: & tabernas perreptasse uidet: adeo est unctus: & sordidus. Si in Culina uersatus est non discessit ab ingenio: cum de obsoniis conficiendis maiore expartte sit cõpositus. eo itaq; profectus est: quo uocari ad operam faciendam se intelligebat. Venit tandem ad me squalidus & unctuosus: ex quo dum maculas abstergo: quædã etiam abradenda cognoui, uerum quia in rebus propriis iudicio plerunq;

utimur prepoſteri:librum ipſum formidoloſum(certe ſentit q̃ acerrimi ſis ingenii) ad limam amplitudinis tuæ nolentem etiam:mittere conſtitui. Ex hoc ergo Reuerendiſſime & doctiſſime pater: pro arbitrio tuo quicquid uoles abradito:mutato:in uertito: Transferto. & ſi quid mancum:& diminutum uidebitur: quidquid uoles:& quantum uoles addito:tuo ſingulari iudicio indiget:tua doctrina. Proinde non ſecus eum emendato:ac ſi ex uerna tuo natus:ac ſi domi tuæ altus eſſet. Sum ego tuus uerna: tuæ amplitudinis admirator:& preco. Proinde quicquid a me fit:id tuũ iure fit:ac merito neceſſe eſt. Tua igitur emendabis: tua corriges. ſi plus ſalis:& aceti in phoemiis librorum poſui q̃ ipſa obſonia requirere uidebuntur:q̃tũ uoles demito. Nolo quempiam lędere:non poſſum ego adeſſe:& uidere quid approbes:quid contra. Proinde Reuerendiſſimam. D. T. rogo ſi peto honeſta:ut in margine addas:ſiquid cenſes addendum: uel demas quod non ꝓbes:uel notes quod a me cenſeas mutandum:non ungue:ſed calamo: quo certior fiam quid cenſeas faciundum. Defert librum ipſum frater meus ad Amplitudinem tuam:ut cognoſcas duos Platynas tuæ Magnitudini dicatos eſſe. De libertate mea quid ſcribam neſcio: adeo incertus ſum quorſum tandem iturus ſit ille:qui potitur rerũ. Spero:timeo:crucior:angor: & mihi manum iniicere interdum cogito:ut me tãdem atq; amicos his curis liberem. Si nocens: cur non punior? ſi innocens:cur teneor in uinculis? O me infœlicem:qui nõ cum Pio ſum mortuus: ex illa morte tot mihi mala euenere. Feram ego:feram hanc calamitatem q̃diu potero. Vbi malis feſſo ſuccumbendum erit? cum tot ſint læti uiæ:occumbam generoſe. Quare amplius in uita eſſe uelim nõ uideo:cum profligatæ ſint litteræ:& ad Tartara detruſæ. Aiunt in manu Reuerendiſſimi Domini Vicentini libertatem noſtram eſſe:Si ita eſt:ei me commendato:& Reuerendiſſimum Dominum Mantuanum tarde incedentem impellito. Si uolunt trades obſidem:dabo utrunq; circũ ſcribant:multi locũ relegent. Ibo quo uolent. Reuerẽdiſſimã Dominatiõẽ Veſtrã rogo:ut q̃buſcũq; modis poteſt:libertati meę caueat.

Ia. Cardinali Papieñ Bar. Platyna.

TAnta eſt opinio quam de tua Amplitudine cõcepi ut ambigã: immo deſperem quidq̃ ſalutare inueniri in re mea poſſe:niſi per te ſaluberrimum litteratorum omnium ſydus:fuero adiutus. Iactamur undis:acti uento:& fluctibus. Nil prodeſt tot ſæuientibus procellis obiectaſſe humeros:& caput. Tot ſcopulos:tot Syrtes: tot Euripes euaſiſſe. Grandẽ uideo procellã iam iam nos feſſos:& extrema queq; timentes obruituram:ni fluctuantibus nobis:& totiens in ſaxa alliſis: ſalutiferam manum:& a me tam diu expectatã:porrexeris. Inuritur hęc nota ingeniis

229

inuritur litteris:inurić musis:quarum semper pater: & patronus es habi-
tus. Collige nos quæso:& ad te natantes:ac tādē his fluctibus libera. Va
les auctoritate apud Pontificem:cuius ingenium a clementia: & misericor
dia non abhorret. uales apud Cardinales:& reliquos huius aulæ præsules.
Ora quos decet:adhortare quos oportet:ut erga nos miseros:atq; omniū
qui uiuunt infortunatiores:clemētia:& misericordia utātur. Intelliges quo
in statu sumus collocati:& quos:ac qua de re habituri sumus iudices. Hos
rogato:ut ex bono:& ęquo iudicent:utq; uoluntatem imperantis mitigēt.
Quod ut facias:per Deum te rogo:& p animam illius:a quo habuisti: uir
tute tua ita suadente:ut & uelles:& posses calamitosis ad te cōfugientibus
subuenire. De me quicquid pollicebere & Pōtifici:& aliis:id ego perpetuo:
& constanter seruabo. Cōmendare me Reuerendissimo. D. Vicentino non
erit a re mea alienum.

Ia. Cardinali Papiēn. Pomponius.

230 Vuenis quidam:cui nomen est Antonius:gente uolscus:bonarū
artium studiosus:Senis profiteri cupit:pleriq; amici hortantur:
Id posse assequi auxiliante Papiense persuadet sibi:& nō frustra:
nutu uestro ista uirginalis urbs pendet:obsequi studet. Quare deditissimus
numini uestro Pomponius:orat:obsecratq; uoti compos sit Antonius. De
doctrina:& erga auditores diligentia:ac moribus fidem ipse facio. quę cer
tiora fient præsente Iuuene. Et cum parentibus liberum hoc esse debet: Prę
ceptores scilicet eligendi:conuenit pectori uestro: totius urbis parens ha
beris:ut tanq̄ circumspecto loquaris:tam pientissimam curam Senensibus
gratā fore spero obligabuntur magis paterna charitate:& nos quoad uixe
rimus:habebis debitores. Scriberem diffusius:nisi scirem castigatissimum
ingenium dominationem uestram paucis delectari:cui me impēsissime co
mendo. Romæ Calendis Septembris.

Cardinalis Papiēn. Io. Ant. Saracino.

231 Vto te:& Cātaliciū incolumes Pientiam peruenisse. Id si ita est
placet:& lætor. Curate ambo ualitudinem uestram. tuq; impri
mis in recipiendo somno intende. eam.n.obcausam præmisi te:
ne mora urbana ad morbū adiiceret. sequemur paucos post dies:& reliquū
æstatis uobiscū agemus. Interim non exulent litteræ:legatur aliquid:& scri
batur. pertineatq; eo studium:ut parta nō abeant. memoria ociosa nihil in
firmius. De modestia uitę non est q̄ ammoneam te:credo es memor man
datorum meorum. fac intelligam:præsenti & absenti eūdem animum esse:
nec plus te uereri oculos domini tui:q̄ honestatē. de bono filio mittio Terē
tianus ait:præsens:absensq; idem erit. domū curato mundari:ut nec puluis:

nec aranearum telę uenientem offendant. Nosti q̃ me turbet neglectus domesticus. Si auleola illa nostra accomodare locis solitis posses: gratius eēt appensa inuenire: q̃ ut appenderentur mãdare. sed omnia ad uoluptatem: & sine tedio fiant. Vt ualeres: nō ut procurares te misi. Prima ergo cura sit resumendi somni: proxima cōtinentię. Tertia retinendorum quæ mandasti memoriæ. Cętera ex cōmodo: atq; animi causa tantum agantur. Beneuale fili charissime: & Cantalicium nostrum saluta ex me.

Io. Ant. Saraceno.

SCripsisti ad me uerbis uulgaribus: quęro cur non potius latinis? si est in causa inscitia tua: pœnitēdum uestræ impensæ: atq; laboris tot annorum. sin neglectus: repręhendendus tu: & tecum Cantalicius: qui id nō castigat. Nil posthac tale cōmittatur a te. latinæ sint litteræ: & cultę: & hercle etiam recta scriptura compositæ. Sic hæ distortę sunt & confusæ: ut gallina: non manus scripsisse appareat. Intelligo saluū te eē: domi munda omnia: meq; isthic cū lætitia expectari. Grata singula: sed tua salute nil charius. cōserua eam: & auge. Q̃d inter uias præscriptū meum seruaris seruaturusq; isthic etiam sis: plurimum laudo. bonę mentis id erit inditium: meq; ad bene de te promerendum magis inducet. fac opera dictis consentiant. latere diu malefacta non possunt. eoq; lędunt fortius: quo ementita sunt contumacius. Nosti q̃ perspicacis ad ea depræhendenda sim animi. Tu uno beneagendi ꝓposito omnia uita. Precia rerum: atq; annonæ singillatim agnoui chariora cūcta isthic esse q̃ Senis uidētur. faciet id ut fortasse esse alibi malim. Strator Hispanus reduxit equum & mantichas: deq; recuperato iam somno id retulit: quod mihi imprimis placuit: & litteris perpetuis tacetur a te. Cura ualitudinē. Studia ne desere. Pudicamq; ante omnia adolescētiā age. Dico iterū: quod boni mali ue feceris: ueniēti patebit. Valę.

Io. Ant. Saraceno Sen̄.

STulte & leuiter ęgisti: qui multos iam dies nil ad me scribis. Imperatū tibi scis: ut septimo quoq; die scriberes aliquid: pręterita officioꝝ intermissio excusationem ætatis habuit. natu iam grandis es: & sapere ista ętate oportet. Erit posthac neglectus omnis tuus ingratitudinis crimen: non annorum. Homo sum: tangor charitate meorum: & cōtemptu. nec memoria Pii in malefactis te adiuuabit. Conde hoc intimis sensibus: quod ideo scribendum censui: potiusq̃ dicendum: ut sit apud te cōtinuum animi mei: & moniti etiam huius documentum. litteras has: nisi desipies: & releges sæpe: & diligēter seruabis. Venire Pientiam prius nō potuimus: q̃ tenuerunt nos publica. ueniemus iam nūc: & ante octauum ab his diem scriptis: erimus tecum. cura ut parata sint quæ annotata præsentibus

leges paleæ:& speltæ.ordei:& tritici quod triduum sit satis.lignoꝝ quod die una sufficiat.Culinam ędibus proximam curato diligenter mundari:ut uenientem coquum nil occupet.In cęnaculo etiam familię mensas reponi. in cellis omnibus suos lectos sterni.Culcitras tantum uidelicet & lodices. nam lintea me ueniente dabuntur.In equili quoqꝫ ędium Pii cubilia ex paleis quattuor fieri:in quibus & stabularii:& stratores:& magister equilis in linteis tantum:& lodice quiescant horis tribus.& coquus:& obsonator ac cessum nostrum præuenient:ut preparent cuncta.reliqua erunt diligentiæ tuæ.Scriptum est Blasio ut lintea aduecta Ticino mittat ad te:& lodices insuper duas.si afferentur sepone omnia:ut a nouis internoscătur uetusta. Plusculum est nobis familię nunc:q̃ anno præterito.propterea si opus erit etiam lecticis pluribus:actutum conficiendas locato : aut aliunde summito comodo.Affero mecum accubita quattuor:duo mihi:unum tibi . quartū qꝫ in hospitum cubiculo deseruiat.Itaqꝫ ad aliorum usum eē culcitræ poterūt. Mitto tibi breuem inclusum familię omnis:atqꝫ æquorum:ut comparando rum omnium sit certior norma.adhibe adiutores Pientinum præpositum: & Cantalicium:& Nicolaum.Erāt æstate præterita Ausano Canonico culcitrę plures:& quidem superfluæ : scito unum ex iis unam uelit:uel uenum: uel comodo dare.Si impetrare eam potes:loca in hospitum cubiculo:quod dixi.nam accubitum modo unum sine culcitra sternere:& leue : & miserū est.da in his omnibus operā:ut te nō semper puerū dicam . Carolū Cremonēsem qꝫ Beneuenti est:nō possū pmittere.Ideo tu singula expedi:& Vale.

Paulo Pontifici.

239 INtellexi quę noīe.B.V.rettulit mihi Laurētius Petronus.Ago illi imprimis humiles gratias:quę in eo quod est suę potestatis: contristari seruum suum nō uoluit:deinde peto ut molestam nō habeat intercessionē quam feci. uoluntas uestra:uoluntas mea in omnibus sit.Hoc tamen ad supplicandū me impulit : pro anno elapso creatura erat Sanctitas uestra Laurentium in cōseruatorem:nisi intercessionem alterius Cardinalis pręferendam putasset.accedit continua seruitus : quam ille præstitit in minoribus beatitudini.V.& summa amicicia:quę mihi fuit cū illo. Item etiam summum desyderium.D.Falconis seruitoris uestri fidelis:qui nō audens propter innumera beneficia uestrahoc supplicare:ēt me supplicatorem apposuit:cuius ille neptem i uxorem habet.nec uidi in ciuitatibus:ubi ex suffragiis ciuium conferuntur honores:respectus patrum filiis obstare.at tenditur hic uirtus:non gradus in genere.Omnes ex illa domo mihi amicissimi sunt:& in omnem partem a me sępe uersati.Audeo sine mendacio dicere:modestia:integritate:ciuilitate:& ingenio:Laurentium longo interuallo

cæteros ante ire.uoluntas uestra:ut dixi:meo & Falconis desyderio præfera tur.hic erat primus:quem toto Pontificatu uestro meo suffragio honorari petieram.Commendo me humiliter pedibus.B.V.

Cardinali Montisferrati.

EX litteris:quæ scriptæ sunt ad nostrum Seneñ:audio domi tuæ pestilentiam aliquid nocuisse:initiumq; a Medico factum. Id si ita est: tua causa plurimum doleo.neq;.n.casus huiusmodi sine multa turbatione esse possunt.eorum quos corripit:& eorum qui ne corri/ piantur timent:ac cauent:cõsilium in his præsentissimum est fuga: auxiliũ Deus.Etenim antidota:quæ circumferuntur:raro subueniunt.Igitur digna tio tua urbe excedat:seq; & suos chariores habeat:q̃ ambitiõem hanc curię nostræ.Imprimis autem roget Deum ut malum nõ serpat latius:nec sequa tur quo ibitur.Senensis:quem dico:mecum hic est.Bononiensis ad balnea: quę beati Philippi dicũtur.Reatinus in Seneñ quodam suburbano omnes incolumes:& incolumitatem uobis cupientes q Romæ mansistis.Pientię. 235

Thimotheo Archiepiscopo Ragusino.

ORator Ragusinus:qui proximis mẽsibus detulit ad me litteras tuas:ideo ad te non rettulit meas:ꝙ discedens nõ petiuit eas:ut facturum se sæpe receperat.Scriptę autem apud me erant:& ob signatæ:ut uenienti darentur.quas mitto nunc:ut testimonium habeas offi cii mei.Quæ de tuo in me animo pluribus repetis:ꝓbatione illa non egẽt. Scio eadem esse Ragusię:quæ fuerant Romę:& nec sinu Adriatico letheũ aliquid esse:ut transeunti obliuiscendum fuerit consuetudinis nostrę.ꝙ iterũ quoq; offers tua omnia:dico iterum me tibi gratias agere:& iterum postu lare quæ ab exemplo dictatæ epistolæ postulata agnosces.Thimothee mi: uicissim tu hunc Papiensem:quantus cumq; est:adhibe in omnibus tuis:& tuum esse sine exceptione existima.Scribo hæc ex Pientia: quando ne sim Romæ prohibet pestilentia.Cardinalis Seneñ & Gregorius Lollius:q me cum sunt:te salutant.Vale. 236

Carolo Cremoneñ.

VIdeo ex litteris tuis:quæ ad.xxv.Maii datæ sunt: quæ sit isthic conditio rerum nostrarum:& quæ spes utraq;: q̃ tum intelligo extrema & misera.nam & uiuere sine contentione non licet:& cõ cedere iniquis iudiciis cogimur.Adde ꝙ nemo nos respicit:nullaq; sacerdo tii reuerentia.Ideoq; aut propaganda sunt mala si intueri uolumus nostra: aut magnis detrimentis alienæ parendũ libidini.Erũt hęc q̃diu Dominus uolet:qui fortasse his disciplinis meliores studet nos facere.In tãtis difficul tatibus Carole duo pręstemus nobis aliunde non mendicanda.Alterum: 237

ut sicut in hunc diem usq; egimus:moderate accipiamus omnia. alterum ut de diligentia nil remittamus:non iacentes si deiicimur:nec recedentes si pede offendimus. Facio ego hoc ipsum. fac tu idē animo magno:nam si culpa nostra diuersa non accidunt:& credita sacerdotia ignaue non deserunť: quod aliena improbitate contingit:doloribus:angoribus prosequendū nō est. Intelligo quę de Lardirago:quę de Portorio:quæ de Lazaro:quę de te etiam scribas. Gratias Deo. Iudicia iniqua si erunt feramus ea:cędentes potestati cui resistere non possumus:& pareamus iudicato:captiuorum more pecunia nos redimentes:nam improbissimā illam foeminam cōtinuare possessionem non placet. Si negligēter etiam Lazarus agit:& hoc toleremus ad tempus: emendaturi cum tuto licebit. nam quod ad te attinet: bonum animum habe:nec pugnas pręteritas nouis metibus deturpa. Si eiicieris Papia ad me uenies:apud quem tibi erit semper cum honore locus. & si nō diliget te Dux:diliget Papieñ:& diligent te ii a quibus ille diligitur. & si non patietur sacerdotia suæ ditionis te impetrare:scito multa alibi eē:& curiam nostram habere quæ deferri possunt ad te. Nil usq; in hāc horam:uoluntate eius es assecutus. curauit tibi cuncta labor:& fides. Quod ergo pauciora obsequia ante hac sunt assecuta:nimirū plura posthac assequentur impensius. Tu pugna uiriliter:& Domino causam nostrā cōmenda:& ꝓpera ad finē: quicūq; futurus is est. Nō habeo quo te alio uel horter:uel iuuem. Crede tamen cōsyderari a me diligēter tuas angustias. Vnum illud postremo & uolo:& spero:ut quęcūq; erit sentētia: ancilla illa Demonū Lucia Lardiragū dimittat:fidesq; cōductoribus nouis seruetur. etiam si propterea prouentus anni præsentis in hoc sint profūdendi. Bene uale.

Episcopo Brixieñ cōmendat Orationem habitam de Pace.

1238 Vid tu mi Brixiensis es ueritus ne te negligentiæ accusarem:ꝙ me abeuntem non sis prosecutus: An ego ita uanitatum nostrarum sum studiosus:ut leui obsequio prętermisso:succensere patri debuerim: aut tu ita diffidens nostri:ut formidare id ipsum debueris: ualde obseruans amicoꝝ es:qui nō putes satis illis esse animum tuum:& cogitari curas quę tibi ab inuictis muneribus innumerę sunt. Cogito ego illas:& miror magis cū tale aliquid pręstas:q̄ ut præstetur requiram. Itaq; posthac sublata sint ex nostra familiaritate officia hæc non necessaria:& contenti charitate:ambitiosa nō expectemus. Colis tu me ut filium:obseruo ego te ut patrem:monitoremq; ueritatis:& uitæ coniunctio hæc nil nisi purum: sincerumq; habeat. De omelia tua plus fecisti q̄ essem ausus:nō dicam petere:sed pene appetere. misisti eam scriptam: ne desyderium eius uidendæ usq; ad reditum meum me angeret. Gratias ago tuæ beniuolentiæ: q̄ conti

nuas:q̄ maximas:& q̄ intimas possum. Quasi collectam longo æstu sitim cuperem sedare:sic eam totam uno spiritu hausi:plura agnoscens:q̄ ad me essent perlata:& plus laudis colligẽs:q̄ fama tulisset. Qua Ianua ingredi decentius ad rem potuisti die Ascẽtionis:& pacis:q̄ illo initio? Paulus seruus Iesu Christi uocatus Apostolus:omnibus qui sunt Romæ dilectis:Dei gratia uobis:& pax a Deo patre nostro:& Domino Iesu Christo. Mirũ inmodum ingeniosum initiũ sedenti Paulo:& plæbi suæ allusit:non poterat qcq̄ uel excogitari lætius:uel deuotius porrigi:uel ad pręparanda corda meo iudicio humanius dici. Quæ porro rerum continuatio:quę meditatio angelici occursus domino ascendente:q̄ suaues inter se quęstiones: atq; responsa? quantus comitatus beatorum spirituum circumstantium triumphatorem omnium dominum: quanta Marię matris lęticia? qui deniq; cõsessus eius ad dexteram patris? hoc est æqualitatem bonorum:ac potestatis? & q̄ excęptus cælestiũ uocibus? Deriuas hinc optime dictionem oẽm tuam in commemorationem pacis: at qua semita:& ductu? omnium profecto maxime opportũo. Captiuam duxit captiuitatem:dedit dona hominibus. Triũphio uidelicet exposito ad dona conuerteris. Interea unum illud pręcipuum summis:quod mysterio susceptæ solemnitatis non conueniens modo:sed necessarium erat. Donũ inq̄ pacis:ita explicas. diuina illa tua explicandi facilitate ut non plura bona in se habeat pax:q̄ cõmemorantur a te. Non plura de ea litterę diuinæ:atq; gentiles perhibeant testimonia q̄ dies is unus collegerit. Quã uidelicet præclarũ sit donum pacis:q̄ salutare:q̄ consentaneũ naturæ: q̄ expetendum omnibus: contra q̄ innumera mala ex bello prouenίant:q̄ intenti esse Principes ad parandam seruandamq; concordiam debeant: Postremo quibus artibus illa iam parta possit seruari:quo in loco:licet breui:licet agere aliud uideare:contendentium quęq; admones sui erroris & fomitem mostras unde incẽdium proximũ est suscitatum. Ad exitum orationis descendens idẽtidem rogas atq; obtestaris:ut diuinum donum partim beneficio Pauli sibi seruent atq; custodiant. Deumq; p̄centur & orent confirmet quod est operatus. Tuq; imprimis idipsum precaris & oras. At quibus uerbis? Virgilianis primo. Audiat hæc genitor:qui fœdera numine sancit: Nulla dies pacem hanc Italis nec fœdera rumpat. Inde Pauli Apostoli: ut uidelicet cuius omeliæ initium fuit:eẽt & finis Et pax Christi quæ exuperat omnem sensum custodiat corda uestra:& intelligentias uestras in Christo Iesu domino nostro. Exitus sane dignus principio. Non minus ille quidem ad præcedentia mentes confirmans q̄ illud ad succedẽtia parans. Gratulor iterum tibi talento tali a Domino credito nec defosso a te:sed ad uberrimam lucri rationem adhibito. Audies uocem Domini tui: Euge serue bone & fi-

delis quia super pauca fuisti fidelis super multa te constituam: Intra in gaudium Domini tui. Hæc ad sermonem qd lateris studio sacrarum litteraꝝ quibus inuoluor: nonmodo id uerum: sed pene necessarium iudico, amas enim me: & in me animam meam. Accedit qd tu harum interpres pater: & princeps non potes non ad uoluptatem referre: imitatoré me cernere uestigiorum tuorum: quæ in Sanctis curriculis sunt gloriosécim pressa: dicens cum Ioanne Apostolo: Maiorem gratiam nō habeo: q̄ ut audiā filios meos in ueritate ambulantes: parens ad hortationibus tuis quod facio contentius faciam: prætéritamq; omnem negligentiā futuris studiis compensabo: ne nomen hoc honoris sine onere geram: & inter illos deputer de quibus ē scriptum: Fontes sine aqua: & nebulæ turbinibus agitatæ: quibus caligo tenebrarum seruatur. Vtinam tu mecum esses: ad cuius pedes ut ille Gamaliclis: possem sedere. Voluntas hæc uehemens a fundamentis suis progressa: doctrinæ tuæ gubernaculo melius in uiam Domini ambularet. Sed in hac solitudine quod potero capiam: nec: si ad summum licebit euadere: desistam propterea. Prima. n. sequentem: inquit Cicero: honestū est in secundis: tertiisq; consistere. De libris tuis quod offers est mihi gratissimum. utar omnibus cum erit necesse: interim pro illis litteras da: qbus mirifice lætor atq; confirmor. Beneuale præsul omni ueneratione dignissime.

Cardinali Rauennati.

239. MI Rauennas. Meum appello: quia uere es meus. Mi inq̄ Rauennas: gratias tibi ago: quantas tua in me merita postulant. Video quid rescribas ad litteras filii tui. Intelligo quid pro Seruo Nicolao es operatus. Pie omnia: & paterne: ex antiqua tua in nos charitate. Seruet te deus: & semitas pedum tuorum custodiat. Quem tibi semel addiximus animum: perpetuo incorruptum seruabimus: nec beneficiorum inueniemur immemores. Tu fac quod facis: tantumq; ad patrocinium adde: quantum ad fidem clientelę quottidie nos adiungimus. Doleo cum uitæ discriminæ isthic te nunc esse: id enim indicant litteræ tuæ. Amabo quid Romæ superuacuo agis? Anne scis publice nos præstare parum? priuatim nihil omnino? Extra iam est Theaneñ: extra Mantuāus: & Neapolitāus: atq; alii nō nulli. Quid uereris: quod uerendū non est? & ii non ueriti sunt: qui maluerunt sibi consulere: quam seruire inani affectui. Edico tibi nisi collegeris statim sarcinulas: & nisi cito abieris: ueniam ego Romam: ac si alia ratione educere te inde non potero extrudam fustibus Malo enim uerberibus dolere patrem meum q̄ febribus. Beneualę.

Præsuli Patauino

GAudeo te Vrbem exisse nō ualitudinis tantum causa:quā tamē primam esse oportuit:Sed studiorū quoq;: ut liber iā resumere inceptum opus de Pontificibus posses:& ad finem perducere. Quid.n.uel patauino præsule dignius? uel in cōmune utilius? uel Papiensi tuo acceptius? itaq; quod facturū te spōdes totis uiribus præsta. Vna opera laudi tuæ amicoq; īseruies.Lætor quoq; secessum te ex tua sētētia nactū ubi habunde ad rem:& uoluptatem sint oīa. Det dn̄s:ut frui eo pro desiderio possis.ego etiā læto in loco sum:& salubri:nullo carens:qd ad recreandam mentem:& ualitudinē faciat.Iucundam pater in dn̄o traducamus uitam:Id agētes:ut iuxta catonianū uerbū nō minus ocii nostri q̄ negocii extet ratio.Reddenda illa quidē dn̄o in suppremo iudicio Benevale. 240

Præsuli Brixien̄.

REuoluens ego certā ad rem cōmentariolos quosdā doctorū tpis nostri incidi in libellū Correferēdarii tui: Præsulis Zamorēsis: cuius argumentū uniuersum est:nō licere fidelibus e locis pestilentibus fugere:& peccare oēs:qui id faciāt. Impēsius aūt clericos ꝓpter īiuncti sacerdotii curā.Id aūt peccatū adiudiciū Dei magis refert q̄ hoīum: nec ex contētionis foro:sed conscientię colligit. Multa prīo in utrāq; partē disputat:multa sibi ꝓscribit:nōnulla cōcludit.Conclusa rōnibus qbusdā suis auctoritatibusq; cōfirmat . Quæ disputata in contrariā partē erant iisdē uiis dissoluere nitit̄.Sūma multorū uerboꝝ meo iudicio est:Ideo nō licere qd cōtra charitatē sit fuga:& qd flagellū Dei sit pestilētia uitæ nō loci mutatione uitādū.Percussit ea res me uidentē:si ita ueritas sit:nōmō nos oēs: sed plebes sæpe ītegras:ac populos ī crīe esse.Memini præsenti mihi tuā dignationē dixisse nō ꝓhibitā ī talibus fugā.Quęso ergo: si uacuus es breui epistola doceas qd in hoc xp̄ianis nobis rō dictet. Cū enī mea & cæterorū sn̄ia ī diuinis scripturis prīas tui tpis ptes teneas : optīe oīum alternāti aīo poteris quietē ꝑstare.Si labor grauat memineris Petri parati semp ad satisfactionē oī poscenti uos rōnem de ea:quæ est in uobis spe. Vale. 241 Loquebat' dn̄s qui ... habet ...

Io.Cardinali sancti Angeli Caruagial.

SCripsi iā semel dignatōi tuę ex hoc loco.Scribo scd̄o:scribā tertio:& quarto:quoadusq; ficus aduenīet.Illis maturescētibus syllabā mō unā ne expectes amе.Scio.n.ī eis edēdis ita occupatas eē inermes gingiuas tuas:ut nihil loci ad satisfaciēdū filio sit. ān̄is ꝓteritis expto hoc sū.Nec ē omittēdū:ut gratis sim īportunꝰ.Interī uexabo te lr̄is & m̄sū credo merebor:nisi & mellones iā placeī īcipiāt.Hæc ioco:extra iocū alia.opto.D.Tuā bn̄ ualeī:atq; ut nūc ualeat nosceī.Illi ēt cōmēdatum me eē:& p eā cōmēdari Pōtifici : Admōeri quoq; abn̄tē seruū si qd honori 242 mellones

ſuo expediat. Cupio īſup rogari patrē meū Nicenū: ut Papiēſis ſui ſit memor: & pſociniū ſeruet: qd antehac pſtitit: Maiore ſp ſua charitate: q̄ meritis meis. Ego ut pxime ſignificaui: in loco ſalubri ſum: & quieto: Vos miſe rans: qui Romę manſiſtis. Delectant hic me multa: Sed illud imprimis: qd natale ſolum eſt Pii: & impreſſa tenet ſancta eius ueſtigia. Que contēplās moleſtiam ſæpe omnē pręſentis tpis leuo. Libri quoq; in delitiis ſunt: Nec ualitudinis cura: curandæ animę obeſt. Si me de ſcripturis differentē audires: ſemi Theologum diceres. Senenſis noſter hic eſt: & ualet: & eſt in eodem ſtudio. Oramus ambo: ut propter noſtram in te charitatē: & propter Pium noſtrum: quem amaſti tantopere: paterne nos diligas. Beneuale.

Cardinali Rothomagenſi.

243 DErelictus a te eſt filius tuus: ut uideo. nil per Rothomagēſem ſignificatur Papienſi de rebus Vrbanis. Omnium quæ aguntur apud Vos: ſum pſus ignarus. Abiit Auinionen̄. Abiit Albien̄. & tu mihi non ſcribis? Fiunt & mille alia: quorū me celas. Euenire id puto nimia potētia in quā aſcendiſti. Abſentibus. n. iis duobus: & Cōſtantien̄ quoq;: regnas tu nunc in Gallicis rebus: nec ad nos humiles aſpicis. An rediturum Albienſem non putas? Redibit q̄ primum: & te quietum eſſe nō ſinet. Fuit mecum Pientiæ: & cœnauit mecum. Multa de te: ſed honorifice omnia. ſciebat. n. ſe loqui cum filio: cuius aures nō admittunt calūniam patris. Intelligere tn̄ non potui: quid ſibi diſceſſus hic uelit. Vtrum ne a Pontificis iniuria: an a rebus priuatis pueniat. Scribe tu omnia: nec patere me ſecreti huius ignarū. Si calamus grauat: cōmunica meo Abbati: q Romæ domum cuſtodit. Fidelis ē: teq; imprimis obſeruat. De peſtilētia quoq; aliqd nuncia: & num inualeſcēte illa ſeceſſurus ſit Pontifex: an manente eo tu abiturus. Deniq; nil ſit: nil fiat: nil cogitetur: qd pte ſeruus non ſciat. Ego hic ſumma in quiete ſum. Vtor q̄tum poſſum ocio: & loco: excludēs curas omnes: quæ angere animū poſſunt. Mecum eſt Senenſis noſter: qui te amat. Agimus ambo uitam iucundā: nil Vobis inuidentes: qui Romę manſiſtis. Beneuale pater: & Dn̄e: meq; cōmendatum habe.

Paulo. ii. Pontifici maximo.

244 CRebri caſus: qui acciderunt domi. B. Veſtrę: cogunt fideles ſeruos ad ſalutem domini eē ſollicitos. Olim deceſſit peſte īſignis Vir cognatus ſuus: nuper medicus: qui mane: & Veſperi ueniebat ad mēſam: nunc Ioannes Cōdalmario: cuius erat ab officio frequēs ad ſanctitatē. V. acceſſus. Inferioris famulatus taceo cōplures: qbus idē exitus fuit. Nō timuit Sāctitas. V. nec timet. Timemꝰ nos: quorū uita: & qes e bn̄ficio ſuo. Si uox hūilis ſui iter ſapiētū cōſilia accipi pt: dico cōſiderādos

esse hos casus:neq; cõmittendũ:ut in pestilẽti ciuitate caput suũ totiẽs ob iectetur periculis. In exploratũ est ei qd possit cõtingere. Animus bonus pars remedii est:sed nõ planũ remedium. Plerũq; qui in proelio fortior est:suo robore cadit:& natatores intrepidi uoraginibus absorbent̃. Non si annus unus nos seruat:de altero securitas est. Quẽ sæpe casus trãsit (inqt Seneca) aliqñ inuenit. Antidota quoq; i qbus sæpe ponimus spem:nõ sub ueniunt nobis. Maior est uis mali:q̃ ut nris artibus ualeat uinci. Decimus quisq; uix illis seruatur. Sed & Medicorũ maxime tenebræ sunt. Languida est ois corũ subuentio:magisq; nos sua presentia consolant̃:q̃ iuuant. Præsentissimum ac pene solum habetur præsidium mutatio loci. Legimus in Exechiele Propheta: Qui erit in ciuitate pestilentia deuorabit̃: & saluabũtur ex eis q fugerint. Scio operosum esse summo Principi sedẽ mutare: Sed pro sua:& aliorũ uita:omne subeundũ est opus:nec grauare debet:qd animas seruat. Laudi sæpe datũ Principibus est: qd non sola urbe contenti:uiderint quoq; prouincias suas:& pecoris sui uultũ agnouerint. Vt Romæ: sic alibi Põtificis facies lætificat loca. Indulgeat mihi pietas uestra: si mineruam sus doceo:& si porto ligna in siluã. hoc me priuata charitas: & publica cogit. Nec.n.eadẽ afferet momenta priuati hois: & Principantis interitus. Illius incõmoda oĩa eodem quo corpus: clauduntur sepulchro. huius ruinę late opprimũt multos. Quiescit bñficio uestro Italia. Romana sedes rem:æstimatõnemq; auxit. Nos etiam: si conditionẽ nostrã agnoscimus: nil merito dolendũ habemus. Tot prosperis confluẽtibus:sine detrimento nõ põt esse mutatio. obtestor pp̃terea. B. Vestrã:quã a pria iuuẽtute mea dilexi:ut his malis diebus nõ tam antidotis:& medico caueat sibi: q̃ loco: suãq; oẽm curiã exhilaret abitu suo. nunq̃ discedere:& sæpe discedere: parẽ habẽt querelã in populis. Pio Beatissimo datũ est uitio:qd ãnis pene singulis sui magis recreãdi cã:q̃ aliorũ:urbẽ exierit. Videat nũc sapiẽtia uestra: si in presenti necessitate dolituri multi sunt:occasionẽ salutis non dari. Et si enim oĩbus abeundi potestas sit facta:multis tñ manente Principe: fit manendi necessitas. Et qui ad eum ex toto orbe mittuntur:ad locũ: ubi est:coguntur accedere. Sed de his satis. Ago clemẽtiæ uestræ gratias innumeras quod me absentem pietate sua respexit: & cõsueram iussit elimosinam porrigi. Is qui uidet qua charitate dat. S. Vestra: Qua necessitate accipio ego: p me illi sempiterne retribuat. Pro Breui quoq; i re Coenobii Marradiẽsis cõcesso:eidẽ plurimũ debeo. Reuerẽdissimus. D. Albiẽsis in Galliã pficiscẽs spõte sua Piẽtiã uenit: Vbi uiuẽte Pio domũ cõstruxit. Coenauit mecũ: Rogatusq; q̃ ob cãm tã longũ susciperet iter: hoc tñ respondit: Priuatã se ob cãm ire:& octo solos mẽses ad reditũ a Beatitudine Vrã eẽ pscriptos:

Quam protegat misericors Deus:& cuius pedibus me deuote cõmendo. Pientię.xxiii.Iunii.M.cccclxviii.

Antonio de Bisana.

145

Eniam da:si nulla pręcedēte noticia fatigo te litteris meis.Virtus tua:& mea necessitas ita nunc quęrunt.Audio te bonum uirum esse:iudicantē in ueritate quod sentis:& nec accipientem in iudicio pauperis personam:aut diuitis.Immunem porro a corruptelis:quibus nunq̃ perit iusticia:ueritatemq; opprimit fraus.Lætatus eam obrē plurimum sum:cum cognoui te mihi iudicem datum in lite:quę de Lardirago cum aduersariis est.Credidi potentium preces contra externum hominē in causa Dei nō ualituras.Id ipsum nunc & lætor:& credo:q̃q̃ tardior paulo diffinitio multorum mihi incōmodorum causa fuerit:& maiorum sit futura in dies.Seponens ergo omnem itercessionem:qua tecum uti nulla est animus:omnem iustificationem:quæ in actis nascetur:& Romę iam p doctos nosci est cœpta.Omnem porro fiduciam munerum:quæ nec consuetudini meę:nec naturæ tuæ conueniunt.Ex solo Deo:& ex sola anima tua solus te alloquor:obtestans per omnipotētem Deum:qui inspector est cordium:& retribuit cuiq; secūdum opera sua:Per salutem tuam:quæ tibi habenda est charior omni hoīum gratia:Per beatum deniq; Apostolum Petrum:De cuius domo non mea:nunc iudicas:ut de uultu tuo iudicium p deat:Et oculi tui uideant ęquitatem.Non flectaris cuiusq̃ precibus:Non terrearis cuiusq̃ minis:nec cuiusq̃ etiā gratię cedas:Sed id pronuncies qđ dictante ratione:conscientia suadet:Memor qđ benedictio Domini super caput iusti:& qđ beati sunt qui custodiūt iudicium:& faciunt iusticiam in omni tempore:& qđ generatio rectorum benedicetur:Et qđ iustus ut palma florebit:& sicut cedrus libani multiplicabitur.Contra autē:qđ qui diligit iniquitatem odit animam suam:& qđ uultus Domini super facientes mala:ut perdat de terra memoriam eorum:Et qđ dissipat ossa eorum:qui hominibus placent:nec respiciunt sanctum eius. Magnus non sum:Cardinalis tñ sum:Amans qui me amant:Beneficiorum non immemor:& internoscens qui bene de me:& male merentur.Montes semper in codē loco cōsistunt:obuiant sibi aliquando homines:Variisq; sæpe casibus ad mutua cogūtur officia.Si paratus es:ut certe credo:rectum iudicium facere:& domū Dei.Titulū apostoli sui Petri:& sepulchrū doctoris nostri Augustini eripe de manu iniq:& cōtra legē agētis:æterno bñficio me deuincies.Amicum habebis paratum mercede iusti ministerii:qui pro te possit & uelit:quicquid habet industria:quicquid ualet facultas:Et quicquid continet sua dignitas:in tuis:& liberorum:Si quos habes:ac amicorum re

bus: sine exceptione effundere. Causas ægi multas. nulla unq̃ tanti a me
est æstimata. Cogor propterea imis sensibus condere quicquid in utranq;
partem uel iuste uel iniuste mihi pręstatur. Te quęso iterum memor sis ani
mę tuæ: & famæ. nec æstimationem boni uiri in discrimen isthic atq; hic
una opera adducas. Ante oculos Deum habens iudica iuste: ac cito. quem
oro: ut sit in corde tuo: & in labiis tuis. tibiq; in hoc iudicio aperienti os: im
pleat illud ueritate: & gratia. Beneuale. die. xii. Iulii. M. cccc. lxviii.

Pręsuli Brixien̄.

S Atisfactũ abunde est desyderio meo: atq; animus in uerbo tuo 296
quieuit. Quod ante rationis iudicio fieri licito arbitrabar: proba
tionibus tuis manu nunc teneo. Bene sit tibi pater: & doctor: re
tribuatq; Dñs boni laboris mercede. Fidelis ẽ sermo tuus: omniq; acceptio
ne dignus. Ego uero & libenter quęro cum dubito: & disco cum nescio: Ti
mens illud Apostoli: si quis ignorat: ignorabit̃. Ideoq; Papiensi tuo: ęquis
si te aliqñ pcũctationibus agitat: nil te inuito edet̃: Idq; pp amicũ: ut mo
nes: cuius mores ita pinxisti epistola: ut non pingi aptius facies penicillo
potuerit. Miror tantam eius ad quæuis scribenda facilitatem: & magis ad
emẽdanda incuriã. Dũ ambitiõi seruimus: efficimur iuxta eundẽ Apostolũ
sensibus pueri: nõ intelligẽtes quæ loquamur: nec de qbus affirmẽus. Det
Dominus uerbo Hieronymi: ut audiat: & taceat. intelligat: & sic loquat̃.
Ampliores tibi gratias pręsens agã: nunc absens ago quas possum: rogãs
ut doctrinã tuã secutus: secessum tibi aliquẽ pares: in quo cũ familiola ui
tes uentuq; Augustũ: Romæ semp noxiũ: hoc anno ẽt pestilentẽ. Si pater
noster Cardinalis sancti Angeli in urbe adhuc est: precare ut filii Papiẽsis
sit memor: & Vale. Pientiæ die. xii. Iulii. M. cccc. lxviii.

Cardinali Senen̄.

S Ic clam semper celatis omnibus abis: ut furari has tuas uolupta 297
tes uidearis non quærere, nemo de te ubi fueris: nisi in reditu põt
scire. Ignoraturus etiã nunc eram hunc sarteanensem excursum:
nisi cũ tuæ litteræ docuissent. Bene fecisti sic scribere. Fecisses rectius si pro
scriptura Secretarii manubria illa tua lucernarũ essent recognita. sic enim
& contendi ego a te iam dudum: & tu promisisti. Memor posthac eris pro
missi. Gratulor maiorum tuorum reliquiis sic te delectari: & Sarteanen
ses aquas morari reditum. Fui ego olim Saterani: & contemplatus sum
locum. Vmbrosissimum: quem scribis fluuium: nedum ad oppidi mu
ros: sed ne in toto agro illo agnoui. Nudum autem sic memini: ut
nisi ipse sibi sit umbra ne ab hęrbæ quidem cespite illam accipiat. Vi
de mi Theutonice ne alius te isthic fons: & alia umbra delectet. Cau

tus es:& tibi cósulere sine strepitu soles.Ego tamen paratus sum quæcũq; uel iusseris:uel cupieris credere : etiam extremam partem epistolę tuę:qua cõtendis pręsentiam tui Papiensis iucundiorem tibi omnibus his uolupta tibus esse:sed hactenus de Sartcano.Ambrosius Spanochia uenit Pientiã. Fuerat pridie eius diei cum Theanẽ nostro in suo Fabiano.Multa de soli tis.Retinere eum uolui ad reditum tuum : contendens etiam usq; ad penu lam scissam.Pedes nõ permisere : qui quanto ualidior lingua est:tanto illi infirmiores . Seruo tibi ad cumulum delectationum tuarum integrum eius sermonem:qui nec breuis fuit:nec iniucundus.Mitto tuæ.D.litteras Mon- tisferati nostri:Incuria mea:magis q̃ peccato apertas.Etenim putãs ad me illas inscriptas:superscriptione plæne non lecta imprudenter solui:& legi. nec ante scœlus agnoui:q̃ illius ad me alteras in fasciculo inueni . In pęnã mali accipe & meas:& mihi ignosce : & Vale.& cum plęnus ad supercili um es ad nos redi.Dolent Pientini plus tibi placere aliena q̃ sua.Pientiæ.

M.Cardinali Vicentino.

298 SI boues Romani mouere hunc currum uestri discessus nequeũt scribe ad me : mittam ex ora Senensium maritima mille iuga: quę adiuuent uos.Quid quęso hoc est?Ex nona Iunii habeo ab urbe litteras:& post lõgũ tumultũ uideo pedem domo nõ extulistis.Mori uidelicet uultis:non sat adhuc territi domesticis malis noua credo expecta tis:quæ utinã nõ de uobis alii potius doleãt:q̃ de aliis uos.Abite oro:& mi seris Curialibus pie consulite.Non sat est potestatem discessus illis fecisse: Cirũstant multi necessario Principẽ.Fortunã quoq; ne tentare totiens:oc- currit aliq̃ñ dũ quęrit̃.nec aĩi ẽ erroris nostri agnitio q̃ poena.Quid inges: uis faciã?Dixi frequenter ista:& nihil ꝓficio.Hoc uidelicet cruciat me mi Vicẽtine:q^d scio quo cũ tibi res est:& cupio Paulo:& tibi salutẽ quã mihi. Fac saltem q^d ualeas:& Deo te crede.antidotisq;:& solitudine:q̃tum po- tes uitã fragilem muni.Viuimus semel : ad seruandã q̃diu licet uitã:exẽplo Saluatoris admõiti.Papiensis aũt tui nullo tempore immemor sis.Amat te non ambitiose : non ficte : ut sæpe iam dixi : sed uera illa charitate:quæ imperata a Domino est.Beneuale.Pientiæ die.xii.Iulii.

R.Cardinali Constantieñ.

299 I ualet meus Cõstantieñ uoluptas summa est suo Papiensi.op s tat ut ualeat semp:& uitam in Domino sine molestia agat.Scri psi ab initio cum ueni Pientiam.D.Vestrę Reuerẽdissimæ:& nunciaui quam gratus : & salubris esset hic locus . Inuitaui quoq; eam ad uoluptates has meas.Responsum nõ merui : credo quia perierint litteræ: & non fiat a d eam perlatæ.Scribo iterum : & cum non sit quod scribam

nūcio me bene ualere:quieto animo esse:uicissimq; quottidie recreari libro: & agro. Iterum eam inuito. si hic erit:q̃to ab urbe:tāto a periculo longius erit. Patres nonnulli ex nostris dedignati hoc anno agrum Senensem non sunt. Reatinus Senis est. Theanensis in suburbano Senis propinquo. San ctorum quattuor in Coenobio Montano:nobis uicino. Senensis atq; ego Piētiæ. addita dignatio uestra cōsortiū iucūdius faciet. Si auelli a suo Sutrio nequit:significet saltem filio ualitudinem eius:& quietem: & sanitatem lo ci: atq; uno uerbo:omnia quæ faciunt gratū secessum: ut bis pariter: si nō corpore aio tñ:una cū patre amantissimo perfruar. Precor inter cætera ut Papiēsis sui sit memor:eūq; amet:& cōmendatū habeat. Pientiæ. xii. Iulii.

Cardinali Sanctorum quattuor.

Lætor multum uicinitate patris:ac domini mei: quem dolebam tā ꝓximū periculo esse. possumus nunc & litteris:& præsentia quoq; aliquando nos uisere. Det Deus:ut nouus hic secessus sit salutaris tibi:atq; familiæ. est gratus:est locuplex:& tempori opportunus: olim Pio nr̃o summe iucūdus. Aduētu meo excipi hūc accessū suū oportebat: sed ne molestus essem: abstinui. Mitto has lr̃as quæ noie filii benemeriti p̄ris apprēhēdāt manū:atq; osculent̄. solet oppidū istud abundare rerum omniū copia. si qd tñ deest:quod parari hinc possit: ipetet P. V. cupidius iplebo mādata:q̃ illa iponat. de me aūt si scire aliqd optat:ualeo cū tota fa milia:qetem agens:nihilq; admittens curarū:quę angere animū possunt. Idē studeat. D. ur̃a. oia i circuitu uacua pestilētia sunt: Boncōuētu excepto ubi contagium nocuit magisq̃ aer. Amantissime Domine uitā agamus in dño hyl arē:fruētes dū possumus dignitate nr̃a:atq; ætate. Ego deuotionē meā i. D. uestrā ichoarā Calisti tpe:auctā post bn̄ficio suo:seruo:& serua bo usq; ad extremum uitæ. Dominus Deus eā cōseruet:& cōsolet̄ semper in omnibus operibus suis. cui me deuote cōmendo. Pientiæ die. xvi. Iulii.

F. Cardinali Mantuano.

Mirifice recreant me semper litteræ tuæ pręstantissime Mantuane nihilq; in hac solitudine iucundius lego. Iocaris:pungis:lingis: omnia rides:cum tñ ipse ridendus non sis. non alio te hic fruor scripto:q̃ Romæ pręsentia. Tūc pęnitere secessus huius incipiet:cū quod facis:facere desines. Itaq; ut semp sim lætus semp tu scribe:& q. nūc p̄stiti sutura ꝑ paginā imple. si aulea tua peregrinantur adhuc:iam plane uideo consistoriali increpatione ad te humiliandū opus non esse. Ignominia dam no admixta satis humilitatis apportat. Hoc autem lucri feres: si precium il loꝝ dabitur:qd disces dehinc emere. Iuuenis es:& q tibi uendunt fallunt te. Minor est semper merces:q̃ ęstimatio. Hic autem noster ętate ꝓuectior

diligentius pensitat singula: nec ea licitatione emit: quæ in uédendo augeẽ condictionem non possit. Quod ergo dabit tibi (non dabit autem: q̃ cum dedisti tu) scito ualuisse aulea: atq; ut dixi: damno tuo. disce dehinc emere. est & alia cõsolatio q̃d non superbies tanto apparatu domestico: nec ante tempus Pontificatum inuades. Quid facit in domo Cardinalis Auleum intertextum auro? Pontificum est ista supellex. Peccat: qui sibi parat non sua. Egre itaq; non fit abiisse peccatum cum re. Audi aliud: quo lenire tristitiam queas. cum pendere illa ex alienis parietibus intuebere: etsi tristis recognosces olim tua: circũstantibus tamen dicere iactantius poteris: Mea illa dudum fuere. sine me hic locus ornari non poterat. Vtinam ad complendã humilitatem ostẽdisses & arculas gẽmarum tuarum: ut quicquid est apud te superflui: una censura esset ablatũ. Disce de senioribus Mantuane: & Camerarii tui recordare: qui cum accepisset in Albano Pium: subtraxit omnia ab oculis nostris: quæ potuissent placere. Non uas peregrini operis: non auratum auleum: non preciosum aliquod: propositum est. Communia erant: & pene quottidiana quæcunq; exhibuit. Regium fuit cõuiuium. Supellex plebeia. nihil ergo ab eo petitum: quia nihil egregium. Rursum tu si accipiendus hic erit: memor esto disciplinæ propno impendio partæ: & auidos oculos cautius deuita. Rideo te nunc. sed oro nũ ridebis tu me? si interim. uel remissa sint aulea: uel precium conueniens redditum? sit quod uolet. Adhuc tu metu damni ridendus ad aulea: satis lętor scrupulum nullum ad confirmandam pacem a Duce futurum: rationemq; eam initam: qua solui Sabaudiensis nodus possit: in quem isti inciderant. Nil minus in rem nostram erat: q̃ continuari bellum: & nos esse omnibus odio. Audiui hæc fere omnia a Ioanne Iacobo Ricio: ꝓpterea ad uos ueniente. cum Senensi enim nostro: & mecum Pientię nocte una fuit. Ratio repetendi secessus tui ꝓbabilis illa q̃dem mihi uidetur: sed non necessaria. Idem Tusculani. idem Albani præstare sine periculo posses: quod Marini nõ potes. At alia a suis incoluntur possessoribus. Non magis Tusculanum: Albãumq; intelligo: q̃ quem uis alium locum: procul a comertiis: sed non a uia publica positum. At si quid sinistri accidet illud mutabo. Cautius esset: ne mutari oporteret ante uidere. periculo uitæ nil bene tentatur: Ignosce si in hoc nimius sum. Mantuani mei amor me cogit: & charitas imperiosa res est. significa mihi quid agat condiaconus tuus Montisferrati: & ubi nam latitet. audio enim domum suam pestilentia inquietam: primumq; fuisse Medicum: quem illa attingeret. Mala res: nec spes: ubi parũ tuti medici sunt. Quid de nobis fiet: qui illorum consiliis regimur? Dico iterum mi Mantuane: loco: non medico cauendum his temporibus est. Si es illi propinquus: aut secum es dede suæ

dignationi Papiensem suum:qui a nullo magis:uel dari:uel uendi:uel opponi pignori:q̃ a te potest.Senensis ad celebrandam solemnitatem corporis Christi nudius quartus Senam profectus:reuersus est hodie.Studia sua:& mea libri sunt:& lectio:& ager:& aqua.Tui sumus ambo:& tibi nos commendamus.infamis autem apud hos Pientinos es:pp dedecus inchoatæ domus:& imperfectę pendentis quicquid purgamēti:& fœditatis hoc oppidum habet:sine delectu eodem congeritur:sic ut iam tuæ uicinitatis me pudeat.Vicecancellarius pene perfectam suam rogante senensi:Episcopo Pientino dedit.Albiensis absolutam suam Gregorio lollio.Quid tu tuam? Vlna una uix solo extantem æstimas tanti? An minoris est apud te & patrem hic Papiensis:generi tuo addictus:q̃ apud illos externi:& pegrini illi? Presertim cum pro inchoata una:absolutas duas sis habiturus Vale.

Ia.Murutolus Lucen̄ Cardinali Papien̄:

c Vm res Ariminen̄ urgeretur:hoc est ante transitum copiarum Regiarum:Principes ligæ:Rex:& Dux:scripserunt Pōtifici maturaret conficere negotium.se enim facer̄ non posse quominus fidem implerent:& subsidia mitterent:ita esse inter se conuentum:ita fieri oportere.Ea res questori nuntiata est.sed plus potuit Ducum nostrum psidia:qui per dissimulationem:protraxerunt oppugnationem:quoad ex obsidentibus facti sumus obsessi.Hoc modo amisimus magnam rei benegerendę occasionem:& infœliciter postea pugnatum est.Cōmendo me Reuerendissimæ Dominationi Vestræ:quę fœliciter ualeat.

M.Palmerio Florentino.

V Xorem nunq̃ duxi:nunq̃ dedi.nunq̃ cum ciciaportia familia consuetudinem habui.Puellę:& dotis:atq; huiusce rerum omnium sum prorsus ignarus.in his tenebris:quid Iacobo dicam:nō habeo.ipse iam per ætatem sibi sapit:& monitores habet pręsentes.horū consiliis:& suo:benedicente domino agat:quod in rē eius eē intelligit.Ego omnibus bona mente acquiescam.Beneuale:& quid nunc ad communem utilitatem cudas:uel proxime cuderis:uelim mihi significes.Nam uetera tua pene omnia habeo.Pientię Calendis Iulii.

F.Castiliono Florentino Sacerdoti.

C ætera in Gregorio tuo:uel nostro iam placent.Id modo auebam scire:quæ illi ad tradendam latinitatem facultas est:instituendis adolescētibus summe necessaria.Audisse ius Pontificium.Philosophiam:& sacras litteras:adultis sunt opportūa.Hęc ętas:cui præceptorē paro:grāmaticen sine superstitione:& intelligentiam puri:ac nitidi sermonis nostri:expostulat.itaq; si ille est talis:extortum magis:q̃ impetratū ab

suo hospite mitte ad me:& simul statue quid ei ĩ priuatas necessitates dem salarii annui.gratias Gorbizo nostro agens ꝓ sua in hac re diligentia.Pro mitto tibi erit Gregorio sensatus discipulus:dictatis eius omnibus parens: non uanus:non leuis.fatigaturus illum non tam componendis moribus:q̃ litteris. ipsi autem:ut scripsi proxime:laboris merces maior aliunde q̃ a sa lario erit.Beneuale.Pientię Calendis Iulii.

G.Augustinensium Ministro Generali.

255 Vid tu mi Claude de re uxoria tam asseuerãter agis?& de spõsa tanta repromittis?An non uita tua omnis inter libros cõsenuit? longiusq; a coniugalibus rebus:q̃ a castrensibus semper fuisti?si ea fiducia de rebus diuinis disputas:quid tibi ego iam credam?Puellam ais cui nihil deesse uideo.unũ mi Guillelme hæc propositio?an non audisti uo cem Aleph?Mulierem fortem quis inueniet?Procul : & de ultimis finibus terræ?An non Ecclesiasten tuum?uirum unum de mille repperi :mulierem ex oibus non inueni.An nõ & innumera alia:quæ Theologo tibi ineptum est recensere?quid aliud ostendit epistola tua:nisi cupere te ad amorem:qui inter nos est:coniugii etiam necessitudinem addi?Si sacramentum ecclesiæ non essent nuptiæ:q̃ te armis tuis hic agitarẽ?q̃ sæcularibus negotiis te im plicares?& ponens ad aratrum manum retrorsum aspiceres.Sed illo uideli cet uno os mihi obstruitur.Relinquuntur tamen nonnulla : quibus tecum in hac negotii abũdantia iocer.forma inquis perpulchra:atq; elegans.Idea rum spectatorem bonum te iudicabam:mulierum nesciebã:ista præsertim ætate:qua sine adiumento ocularis uitrei bñ nil uides.Addis moribus opti mis ibuta.Dic q̃so ex temetipso hoc asseris:an ex aliis habes?si ex te ipso: q̃d Augustinẽsi cũ puellis cõsuetudinis est:ut de carũ moribus iudicet?si ex aliis:q̃d ꝓ explorato amico Cardinali offers?q̃d illi suæ rei cã potuerũt mẽ tiri?An nõ mulieri đ moribus mulierũ ẽ credẽdũ?Audi Plautinã Eunomiã: optima nulla eligi potest.alia alia est peior.subdis & in iis quæ ad artificia mulierũ attinẽt:eruditissima.Risum hoc loco nõ tenui . oro te:quę artificia acus credo:& coli.Si coli:an ne scis linteis te ex religione tua non uti ? si acus:quid tu de tenuiter sutis iudicium fers?in cuius sacra ueste consuto uul nere crassum atq; recens filium ostendit non una cicatrix.sed hæc ioco:re liqua serio.Patere me in hac re uti iudicio:& id cum Iacobo agere:quod cũ tribus fratribus iam obseruaui:quibus de uxore consulentibus:negato con silio:potestatem permisi ut placitam ducerẽt.Quęrendi liberi Iacobo sunt nõ mihi:Ipsiq; molestia omnis:& uoluptas oĩs futura . Expendat seipsum: & tempora:& facultates suas . subductaq; omnium ratione id agat:quod in animũ Deus inducit,scriptum est.n.domus:& diuitiæ dantur a patribus

a domino autem uxor timorata:& prudẽs. Nepoti meo omnium mihi charissimo:non aliud dicam cum cogitabit de nuptiis. Beneuale pater omni ueneratione dignissime. Pientiæ Calendis Iulii.

Onsolator absentiæ meæ q̄ plenior fuit cõmunicatio hæc cum Abbate meo:q̄ narratio priorum litterarum tuarum. Illæ nihil nisi uulgare continuerunt:hęc ex sinu domini tota est prompta. Intelligo nũc ad uerum quid Romæ agatur:quid cogitet Pontifex:qui fuerit tractatę pacis ultimus exitus:& quæ etiam causa Albięsem meum urbe extraxert:uerum quæ ratio fuerit ut in eodem nauigio cum Auinionensi non ueheretur:ex parte agnoui. Plęne agnoscere ex te non potui: ex Theanensi:queme x itinere suo sum allocutus:mysterium omne est reuelatum. uehebãtur uidelicet nescio quæ merces ab Neapoli usq; petitæ:charę:precio sæ:habendæ semper in sinu:& nullis:ne quidem amicissimis credendæ. Placet non dicta hæc esse Abbati:ne ad inferiores triumphi nostri ordinis trãseant. Gratias autem benignitati tuæ pro omnibus ago:orans ut sic facias sedulo:& absentem seruum hoc genere pietatis lætifices. Si discedet Pontifex:ut uel'em ego:ut ambo nõ credimus:seruabit curiam abitu suo. Si discedes tu:Papiensi filio gratam rem facies:cui supra q̄ credas tua salus est curæ. Discede ergo:ut dicis:& te respice his malis diebus. Quid addere iam rebus tuis presentia potest? honorum tibi abunde est:Beneficiorũ abunde. Pecuniatum est tantum:ut uictus causa cõtrahi æs alienum non sit necessarium. Vita est opus:hac præsertim ætate: qua anni uoluuntur in præceps:& damna eorum acri diligẽtia sunt farciẽda. uides iam minus q̄ uidere es solitus. audies post paulo etiam minus. Mox quoq; gustabis etiã minus:& minus dormies:& minus deniq; laborem poteris ferre. Medicina tãtorum malorum est uenatus:aucupium:piscatio: libertas cœli: agrorum inspectio:& quies imprimis animi:quam Romæ inuenire nõ potes. Serua te igit' pater ad meliora:& me audi:& uale. Canto tibi efficaciora remedia q̄ medicorum omnium cohors. Pientiæ. viiii. Iulii.

Paulo Secundo Pont. Max.

No eodemq; tempore intellexi beatitudinem uestram proximis diebus languisse:& nunc recreatam esse beneficio Dei. Altero dolui:altero lętatus sum:q̄rum filio de patre dolendum fuit:atq; lætandum. Hortor & quæso:ut se posthac diligentius seruet: & laboribus parcat:quos aliquando nimios suscipit. Tempus anni per se insalubre est:& curæ illud plurimum grauant. Danda est opera ut quod utiliter facimus:facere diutius ualeamus:miscentes semper inter se cum actione quietem. ago gratias Deo q̄ illam saluauit. eundem deprecor:ut in futurum etiam ab oĩ

malo custodiat. Ex iis.n.sum:qui beneficētiam suam expertus:& libertatē
sine metu agens:dominū:& patrem mutare non cupio. Cuius pedibus me
deuote cōmendo. Pientie. viiii. Iulii.

Paulo Secundo Pont. Max.

258 c Ommēdaui Beatitudini uestræ ante discessum meum:Nicolaū
Forliuiensem:necessarium. D. Antonii clerici cameræ uestræ: ho
minem cum bonum:tum uero numerosa familia ortum:& pul
sum nuper a Tyranno ciuitatis eius ꝑpter fidem Ecclesiæ:quam sequeba
tur. Dixi etiam posse hunc aliquādo suo:& suoꝝ suffragio:adiumento esse
beatitudini uestrę in quęrenda populi illius afflicti salute:& propterea non
negligēdum. Audiuit hanc cōmendationem libenter sanctitas uestra:& no
tulam quarundam artium:& officiorum:quæ petebantur:iussit.d. Henrico
dari cubiculario suo:quod & factum est. occupationes subsecutæ beatitudi
ni uestrę nō permiserunt fieri quod in animo habuit. Scripsit ille nūc ad me
& petiit:rem suam in mentem reduci. Hoc facio libentissime Sanctissime
pater non eo solum:ꝙ nulli afflicto est neganda intercessio:sed magis ꝙ in
rem Ecclesię esse agnosco. Amo sedem Petri & patrimonium eius:prędica
riq; omnibus in locis nostram gratitudinem cupio. qui uidet non derelictū
eum qui passus est pro domino suo:ad patiendū:& ipse se comparat mul
tum in utranq; partem ualent exempla. Rursum itaq; humiliter quæso:ut
dignetur hunc filium suum respicere:& ex ipsa notula:quam domino Hen
rico iterum dabit:aut undecunq; placuerit:locum unum deligere:in quo ser
uare se interim in omnem opportunitatē Ecclesiæ possit. De fide eius:quæ
probata experimento est:etiam.d. Antonius cautionem dabit:quam uolet
sanctitas. V. cuius pedibus Nicolaū:& me deuote cōmendo. Piētię. 9. Iulii.

Campano Præsuli Aprutino.

259 s I scirem cui credendæ essent hę litterę:ferres a me mercedem in
gratę obliuionis tuę: cum ne nuncio quidem post discessum:Pa
piensem dignatus sis appellare. Sed hoc uidelicet continet me:
ꝙ uereor ne aliquo casu nimia nostra familiaritas pateat:palamq; peccatū
tuum cum mea iracundia fiat. Habeto igitur impune:nescio neglectum di
cam:an cōtemptum:an uero id:quod Campania dicitur genuisse. Pantasy
leæ tuę nobili mulieri negotiū grande a genero suo facessitur:quod ex An
tonio Vrbeuetano plenius nosces. Cōtentio omnis Perusię est:ipsa Senæ
apud cognatos nūc abest. nemo rem filiarum in aduersa ciuitate audet aspi
cere. solus tu es:qui lapsam ubiq; familiam suscitare es solitus:pupillarūq;
ac matris uiduę misereri. Misericordia hæc impensius nunc est impenden
da. Optant ut Perusiam eas:& quicquid est discidii tua diligentia sarcias.

rogauerunt me: quem posse apud te putant: id ipsum contendam. Factu rum recepi. Maiore quidem in eas officio q̃ de te spe. Quæso igitur uocem deprecantium audias: & derelictis subuenias. Nemo te melius facere hoc potest: qui earum domestica tenes. Nemo amplius uelle debet: q̃d egenus olim omnium: gratæ domus es liberalitate adiutus. Memor esto beneficii accepti: Tibiq̃ i hac necessitate dictũ existima. Campano derelictus est pauper: Orphano: & pupillo ille erit adiutor. q̃tum impetrem nescio: qui auctorem tuæ dignitatis habes pro nihilo. Nimirum & educatores præte ritos negliges. Delectaris: ut uideo: nimium te ipso: & Theramo: ac inge nio nimium insolescis. Adde: q̃d nundinatis sacris primi altaris diues es fa ctus. Cuiq̃ ante erant uix urceoli sex: nunc Cresi abaci ostentãtur. Digna res sacerdotio. Vnde habeas: quærit nemo: sed oportet habere. Tacere uo luera m hoc: Sed indignatio extorsit. Reliqua in urbe: Vbi uel tibi repetun darum diem apud Bardulum dicam: uel quod magis puto strangulatum his manibus in proximum flumen abiiciam. Vale. Pientię. x. Iulii. Ennius.

Baptistę Zeno Apostolico Protonotario

VBi sis: & quid agas: atq̃ ut ualeas: nescio. Valere te cupio. De reli quis fieri aliquando certior opto. Itaq̃ cum potes: scribe. Cõmu nicatione rerum alitur charitas. Amo Dignationem tuam. Idq̃ sponte: magisq̃ præcedentibus meritis: erit tuæ benignitatis: qua cõmenda bilis es: operam dare ut te quamdiutissime amem. Etsi.n. noster amor pa rum addere rebus tuis potest: Amari tamen est laudi. Vbicũq̃ autem es ualitudinem serua: & nec litteras desere. Plus illæ ad te honestandum affe rent: q̃ Zenonia omnis nobilitas. si tecum est frater tuus Ioannes: quæso meo nomine Saluere illum iubeas. Propter humanissimos mores suos: & studia: & ingenium: præcipuamq̃ in me beniuolentiam: ei quoq̃ afficior plurimum. Ambos cũ Pontifice Paulo: & uestro Papiensi seruet misericors Deus. Beneuale. Pientię. x. Iulii. 260

F. Cardinali. S. Petri in Vincula.

SCriberem sæpius ad. D. V. stam: ut mei officii ẽ: sed nouit Deus, quid scribam non habeo. Sum in loco procul a cõmerciis homi num. Nec hic affertur nisi quod ubiq̃ est notum. Vt tamen mi hi ipsi satisfaciam pauca hæc scribo: q̃bus & opto. D. Tuam beneualere: & me illi cõmendatum esse. Amo.n. eam ut patrem: plurimiq̃ summum suum ingenium: summamq̃ bonitatem omni tempore feci. Curet seipsam diligenter hoc pestilenti anno: & familiam suam. Cupio per. D. Vestram commendari Pontifici & nostro Niceno: quos benignitate sua protegat Deus. Pientiæ. x. Iulii. M. cccclxviii. 261

A. Cardinali Auinionensi.

262 SI nauigans. D. Vestra attigit iam portum salutis bene est: Gaudeo: & Deo gratias ago. Placeat pietati suæ reliqua ex uoto concedere. Amplius præstare patri meo non possum. Possum autẽ rogare multa. Primum: ut ualeat: Deinde ut sibi non desit. Post etiam ut de reditu cogitet: Deniq; ut memor sit filii sui amantis semper: & fidelis semper. Scit quorum indigeo. Si erit cum Rege gratia: ut futuram puto: liberet me quæso molestiis continuis: Quibus & de cœnobio Auinionensi: & Archidiaconatu Xanthonensi uexor quottidie. Alterum petit Rex ut dimittam: Altero nõ sinit Episcopus ut quiete fruar. In utroq; opem patris imploro: Magis autem in restituenda Archidyaconatus iurisditione: quæ illius iniquitate adimitur. Dedit eum pietas uestra. Vtiq; uestra opera est defendendus. Ad hæc duo si addi aliquid aliud ex tanta Gallici agri messe potest: meminerit Auinionensis meus quicquid Papiensi additur: addi sibi. Adhuc sum Pientiæ incolumis cum tota familia. Pestilẽtia non cessat Romæ. Mecum est Senensis noster. quattuor alii Cardinales in proximo. Reatinus Senæ. Theanẽsis in suburbano senensi. Sanctorum quattuor: in Monasterio Montano: quo se Pius quondam ex Viterbio contulit: Bononiensis autem ad balnea beati Philippi: ex quibus tamẽ nuper disces sit. Dominus Deus sua pietate custodiat Dominationem Vestram Reuerendissimam: cui me deuote cõmendo. Pientiæ Die. xv. Iulii. M. cccclxviii.

Paulo. ii. Pontifici Maximo.

263 LEgens ego hodie Beatissime Paule exempla duo litterarum uere Christianissimi Regis Hungariæ ad me missa ex urbe: Quibus ad propulsandam Dei iniuriam: obstinatissimo Bohemo bellũ indicit: eleuaui ad cœlum oculos: & manus: & pietati suæ gratias egi: q̃d tandem respexit nos: & in spem salutis erexit: & suscitauit spiritum Danielis: qui contriturus sit Sathanam sub pedibus nostris. Inde calamum sumens cõgratulandum duxi clementiæ uestrę: quæ Apostolica uirga uas cõfregit inutile: & securi ministerii sui excidit infructiferam arborem: Damnans post multam patientiam quod multo ante erat damnandum. Gratulor igitur q̃tum christiano homini: & sacerdoti: & Cardinali Romanæ Sedis est gratulandum. Fides. B. Vestræ: & labor in hac causa continuus: refrigerium hoc iam merebantur. Memini die latæ sententiæ. B. uestram in frequenti Consistorio dixisse: Non uidere se executorem tanti iudicii: sed futurum aliquando uindicem Deum: Atq; eius spe: magisq̃ hominum eam damnationem ingressam. Non frustrata est sua expectatione Sanctitas. V. Accipit iam fructum religiosæ fiduciæ sentitq; Propheticum illud impleri

Prope est Dominus inuocantibus eum:inuocantibus eum in ueritate.ego Beatissime pater: & si principia Salutis hæc sint nec spondere nobis exitum certum possimus:tamen bono animo continuationem diuinæ opis expecto. Causa optima est:& iudicium rectum. Tum autem ante iudicium omnis misericordia imereuti Georgio præstita. Quid aduersi hinc timeam nescio. Excitatus est iam tanq̃ dormiens dominus: & tanq̃ potens crapulatus a uino. Vltio sanguinis seruorum eius qui effusus est: introiuit in conspectu suo. Ponentur iuxta uerbum Apostoli:inimici nostri scabellum pedum nostroꝝ. Quia ecce oculi nostri super regnum peccans:ut conterat illud a facie terræ. electus propterea pugnator is est:cuius auus:& pater: & fratres: pro fide semper pugnare sunt soliti. & ipse pugnando gratiam Dei sæpe est consecutus. Interim Beatissime Paule: ne nimia terrenorū fiducia auertatur pietas eius a nobis: Augenda est omnis fides:omnis deuotio: & bonorum operum zelus: Rogādusq; assiduo sacrificio Deus: ut confirmet hoc:quod in nobis est operatus: & cor Regis stabiliat ad opus iceptum. Grandis res est: In utranq; partem momentum plurimum habens: Nam & uictoria nil plebi catholicæ lætius Sedi autem uestræ gloriosius: Et aduerso casu (quod absit) nihil tristius:atq; miserius Fax funesta est: Vnde ĩ nostra:& fidelis populi capita: propagari quottidianum incendium possit Quo magis propitiādus est exercituum Deus: & uocibus ecclesię religiosus Rex adiuuandus: ut uidelicet ipso pugnante Pluat super peccatores Bohemos laqueos:ignis sulphur:& spiritus procellarum sit pars calicis eorum: pro quo suum alienumq; Sanguinem fundunt. Quod ego & si peccator:indignusq;: qui eleuem manum ad sacrificium Domini:facio:& faciā quoadusq; uel perditam:uel sanatam hāc boemicam pestem agnouero: Petens humiliter a Beatitudie Vestra:ut si ulla in re scribendo nimius fui:charitati:& zelo serui sui ascribat. Amo enī Ecclesiam: & diligo decorem domus Dei:In qua supra merita mea sedeo cum pricipibus populi sui: eiusdē pedibus me deuote cōmendans. Pientiæ. xvi. Iulii.

F. Cardinali Mantuano.

Non putabam secundis rebus te sic insolescere. Scribere ad me antea solitus eras: & nostris litteris respondere: cum & Ioannes chirurgicus: & Bartholomeus Marasca: domestici tui Principi seruiant: Atq; ex illis uidearis plus posse. tam me negligis quā si tibi notus non essem. Non ita de te ab initio iudicium fuit: cum coeptus est ses diligi. Aut scribe:& multum scribe:aut mihi amicitiæ fidē remitte. Cū superbis nolo mihi negocium sit. Vale Pientiæ. xxvi. Iulii.

Falconi.

n 64

265 Erum esse experior quod uulgi prouerbium habet: Procul ab animo eum esse: qui sit procul ab oculis. Post discessum meũ syllabam non misisti ad me. Aut langues quod doleo: Aut contemnis quod uero ẽ propius. Quicqd id sit scribe posthac: De tuisq; & aliorũ rebus etiam minutissima nuncia & folium comple. Nõ minus habeãt uerborum & risus litterę quã præsentium sermo. Hoc si nolles iniungi: utiq; ab initio diligi a me nolle debebas. Antiquatus amor cogit ita ut postulem. Beneuale. Pientiæ. xxvi. Iulii.

Ioanni Albarisano chirurgico.

266 Vdio palatinum te factum. si ita est & gratulor tibi & gaudeo. Auctus est nouus famulatus ęstimatiõem & rem. idq; ut ex uoto eueniat opto. superbire iam noli. multi pontificibus seruierũt: quibus nihilominus præsidio opus fuit alieno. si cuius rei egebunt mei opera tua ipsis adesto. locum quem es adeptus studio tibi conserua. id accidet si non eris tui dissimilis. bene uale. Pientiæ. xxvi. Iulii.

Io. Cardinali sancti Angeli Caruagial.

267 Nnumeræ sint gratiæ. D. tuæ: quæ ex hungaricis litteris tãtum lætitiæ est impertita. maiorem animus nõ sensit hoc ãno. uideo nõ dereliquit nos Deus: sed recordatus misericordiæ suæ de cælo in terram aspexit: ut audiret gemitus compeditorum & solueret filios interemptorum. eramus sine spe ultoris sentẽtiæ nostræ: nec apparebat qui tanti iudicii executionẽ susciperet. Excitatus a domino ẽ fortissimus rex: cuius quanto inopinatius præsidium est tanto timidis nobis & circumspicientibus omnia lætius. Indictione sua illa belli: quæ scriptis ostendit nihil si causam attendimus grauius: nihil si animum intuemur pręstantius. si opus ẽt fidei & obedientiam romanæ sedis inspicimus nihil Christianius. merito illum laudauit dignatio tua & dignum duxit: qui decretis nostris ex omni regum numero ornaretur. præstet ei deus gratiam suam pugnantiq; assistat: fiatq; ut obscurentur oculi inimicorum eius: fiantq; uiæ illorum tenebræ & lubricum: & angelus domini persequens eos. in participationem optatissimi gaudii exẽpla fieri curaui: & uicinis dominis mitti Reatino: Theanẽsi: Sanctorum quattuor & nostro Senensi: qui tuæ diligẽtiæ mecum una gratias aget. Oremus omnipotentem deum patrem: ut lucem hãc spei nũc primum monstratam pietate sua indies aperiat & cor regis confirmet: & memor sit improperiorum: quæ ab insipiente Georgio tota die fuerunt. bene in domino uale. Pientiæ die. xxvii. Iulii.

F. Cardinali Senensi.

 268

DEsertus mihi nunc uideor. Non tu hic es, non Massaninus, Nō mox futurus: & Lollius. Si gratū mihi esse secessum hūc optas redi actutum. Sed ita ut imperfecta nō linquas ea quorum causa me dimisisti. Si qua iniuria fenestrarum te tangit: obstruent̄ illico muro crassissimo. Si ēt doles messem ademptā tota possessori suo reddet̄. Scribe conditiones quas cupis. Firmabunt̄ statim meo chirographo. Dūmodo redeas nil erit uel graue uel multū. Inauditus scio qd agam. Apponā tibi ad aurē meum Spanochiā. Flagello linguæ uel currētē remittet ad me. Si inter salutationes Senēses diei uacat particula nuncia mihi qd ad rem tuā nostrā potius accessus profuerit. Cogit charitas: ut tecū pariter uel ruā uel pendeā. Vale: & rescribe. Multū lucubranti lucernæ iā desunt. Pientiæ.

G. Lollio Picolomineo.

269

QVę curata a te in emendo prædiolo sunt: ex fide: & beniuolentia nostra sunt omnia. Placēt: & facta ex usu existimo. Mattheo uēditori pecuniam pensam benedicito nomine meo: Benedicioq; ab eo uicissim agellum curato. Volo mihi usum esse communem cum eo. Documentum uenditionis da operam a notario exigi. Tuq; illi pro me suam mercedem uel inuito persolue. Si quid isthic nunciatur noui fac tuis litteris noscam. Scribe imprimis quo itinere Dux calaber ad patrem redeat. Item uera ne sint quę de Ferdinandi languore feruntur. Singula cum suis auctoribus hēant lrę tuæ. Vale: & domesticos oēs saluta ex me. Pientię.

Cardinali Senensi.

270

VEnienti Senam Ansano Canonico cōmunicaui nonnulla quæ meo nomine a dignatione tua contenderat. Si consentanea rationi sunt: si ate perfici possunt: si ut fiant etiam consulis: quęso pro mea inte charitate ea mihi uel magis Christophoro seruo omni diligentia pares. Additamenta quæ audies uehementer cupio: sed non plus q dem q̄ tu cupienda existimes. Volo desideriorum meorū adiutor simul sis: & corrector. Beneuale. Pientiæ.

F. Philelpho.

271

LEgi palinodiā tuā de Pio. Legi laudes q̄s de me plurimas rfers. Inspexi cōmētarioꝝ indicē antea postulatū. Intellexi quoq; qd Senis tua cā curari desideres. Oia & reddita ꝑpostere sūt: & alla ta serius: q̄ expediret. Ad singula sic breuiter habe. Pro paliodia gr̄as ago. Et si.n ualidior manu illata: q̄ sanata sint uulnera: maiestas q; Romāi p̄ris offensa stilo calamis ius suū non teneat: T̄n acceptissima fuit: digna laude: plęna ingenii: & cōferēda priscis: quę uel apud gręcos: uel apud latinos miramur. Exempla eius mittā ad nostros oēs: ad Theanensem: Senensemq;

imprimis: quos ante alios factum tuum pupugerat. Non dubito si quid apud hos triste de Pii contumelia reliquũ erit id eos omne huic Pallinodię daturos. Tu interim labori inchoato finẽ non facies: Sed parenti auctoriq; fortunarũ nostrarũ praestabis: quod aliqñ iniusti direptores pacatis oppidis praestant. Vt si una diligẽtia restituere prędã totã nõ possunt sensim: ut quaeq; pferunt̃ restituãt. Sic tu q in Pii gloriã iratus inuasisti: si minus uno labore redderẽ qd ademptum est potuisti: reddes paulatim: & nouis: & pluribus. Quod ut facias nonsolũ opto: sed pro amoris imperio: etiã uolo. Cõmemoratio laudum mearũ quas praedicas non tam mihi aliqd de me persuasit: q̃ suauitate orationis tuae animum mulsit. Mecum habito: & nosco q̃ sit mihi curta suppellex. Tu qui unice amas ex pietate tua Papiẽsem expẽdis: suae uirtuti id tribuens: qd alieni totum est officii. Parui homo ingenii sum: litteraturae minoris. In domo Domini seruus inutilis Indignusq;: non dico qui sedeã cum principibus populi sui: sed qui uix inter ultimos sacerdotes annumerer. Quare magis me posthac ad doctrinam: & religionem cohortationibus tuis accendes q̃ partę alicuius laudis testimonio prosequere. In illis fructus erit: In his tantum tuae uoluntatis inditiũ. Rem Senẽsem temptare adhuc nequiui cũ pluribus. Absum. n. diei unius longissimã uiã. Cum nonnullis: qui me priuati officii causa adiere diligẽter temptaui. Si quęris quae spes: exigua: q̃tum ex illorũ sermone: & ciuitatis moribus colligo o Philelphe. Petita merces magna nimis uidet̃. Conditio pendendae ante tempus pecuniae prorsum isolita. Tum autem litterarum nostrarum studium uel nullum ibi: uel minimum. Ineunte octobri ero illic: ac planius agam omnia: teq; suspẽsione hac liberabo. Admissum iudicem editionum tuarum hoc tantum dixisse sat erit: Habendas tibi: & ab aetate tua: & a tota posteritate gratias esse. Non solum quod docendo id quod intermisisti nunquam: sed scribendo etiam quod facis assidue ad cõmunem utilitatem multa contuleris. Non passus iuxta uerbum Varronis solam fuisse Sybillam: quae uiuens: & mortua hominibus beneficio fuerit. Deligam ex iis quaedam: quae mox de tuis exemplaribus emendate mihi parentur. Nam quod Ducem nostrum multa nuper in me inuectum significas causamq; omnem confers in ministros: quibus minus gratis in procurationibus utar: Nouum Philelphe malum non est. Alias saepe sum laceratus: Illi etiam frequenter in crimine adducti. Sed eo tolerãtius a me ferunt̃ cuncta qd bonorum iudicio meo quoq; absum a culpa. Superbum dicit. Nil me unq̃ humilius: qui dignitatis huius oblitus praeter eius insignia de pristina communitate uitae nihil mutaui. Auarum etiam criminatur: A quo uno longe plura ornamẽta i sacerdotia mea collata sunt q̃ a decẽ añcessoribus simul

Sed q anno proximo pertuli uerbera : quid ni & præsenti perferam uerba? Nunq̃ ille suis criminationibus faciet:ut obliuiscar me sacerdotē:utq; amare sfortianā familiā:& se ēt desinam. Memini dictum mihi uoce Apostoli: xp̃s passus est pro nobis:relinquens exemplū : ut sequamini uestigia eius. Qui peccatū non fecit:nec inuentus est dolus in ore eius. Qui cū malediceretur non maledicebat. Cum pateret:non cōminabatᷣ. Tradebat aūt iniuste se iudicanti. Porro aūt apud me ualet bn̄ficentiæ paternæ memoria. Quod sum:Quod possideo:illius suffragio acceptū refero. Nō debeo uno incōmodo filii:uno aut altero de me inclemētius dicto tot merita eius post tergum reiicere. Scio ineunte ætate:& deferuescente iuuentute alios sensus suos futuros:q̃tūq; ad annos:tantū ad suam in me humanitatē accessurum quottidie. Querelę undecūq; allatæ:ex eo fonte redundant:qđ alienū a me Principē noscunt. Redeat sapientis Francisci de me honorificus sermo: oīs iam detractio in benedictionē uertetur:& qui oppugnare non cessant propugnare incipient. Ministri mei idē sunt:qui fuerant patre uiuente: Meliores non deteriores facti ætate. Nosco eorū fidē ac diligentiā nō externis testimoniis:sed domesticis experimentis probatā. Si tueri aliq̃n apud eū factum suū possent:artificia maliuolorū multa ostēderent: & in bn̄factis placerent. Nūc accusati semp nunq̃ defensi:quid aliud q̃ mali apud unius partis iudicē possint putari? Sed his quoq; successores mox mittā. Magis ut præsenti rumori faciā satis:q̃ ut sperē eandem inuidiæ flammā posse illos uitare. Tibi gratias ago qđ de his oībus me celari passus non es:rogans pro beniuolentia nostra ut idē agas in reliquis. Cicho nostro:quem probas nil certe fieri bn̄ficentius pōt : Vir integer est:amātissimus nostri: amicorum suorū fidelis adiutor. Eo illos diligētius colens qđ expertus est quāti ad parandū augendūq; Dominatū Frācisco erectori suo cōtulerint. Verbo uno absoluā:Maria ac terras populosq; regenti non comes utilior. Si nō adfuissent patrocinia sua cū potuit:cōsilia ubi non potuit pro naufragio uno passus essem iā multa. Ei tu quoq; meo noīe gratias age:& rem nostrā cōmenda:& me ama:& operā nulli tuo uel tempori uel loco defuturā confide: & has quoq; indocti hoīs ineptias bono aīo accipe. Eo aūt meliori qđ rescribo non scribo. Beneuale. Pientiæ. xxviii. Iulii.

Cantalicio.

DIsciplina:& uita Ioannis Antonii cōmissa sunt diligentiæ tuæ. Verūq; cura cum fide. Quottidie aliquid addatur studiis. Si mores exorbitant reducantᷣ in semitā. Nosti ætas illa q̃ fragilis sit: & in licētia q̃ labamur oēs. Exigā a te ueniēs oīum rōnē: sed uitæ longe seuerius. Mane tm̄:& uespi sit ur̄a uagatio. diei reliquū occupēt lrē. cōsortia

illa uitētur:quę ad imitandū sani nil habent:Cicerone:Cæsare:Marone:& Comico tuo nō potest quicq̄ esse festiuius. Horum sodalicia cęterorū sunt anteponenda consuetudini. Epigramma tuum perlegi. Est saxolo Pientino colli assimile:Durum:Inequale:alienisq; magis uerbis fulctum q̄ suis consistens. Quod scribis Cantalici statim ne profer. Versa in oēm partē:& obuia ne semp admitte:Sepone ad tp̄s: & interim quære num meliora se offerant. Carmē inquit Flaccus reprębendite:qd̄ non multa dies:multaq; littura cohercuit:& non castigatum decies conspexit ad unguem. Facio tecum qd̄ cum cæteris soleo. Vt libere dicam qd̄ sentio:Recte ne an perperā sentiam uiderint docti. Malo alii inscitiam dānent:q̄ me conscientia. Vale.

Ia. Minutulo.

273 N multo meo ocio iuuat aliqñ colligere:quæ tēporibus nostris geruntur digna memoria. Ariminēsis hęc oppugnatio ex eo genere uidet̄:Nō solū quia magna est: sed qd̄ maiorū motuū præbitura occasionē putatur. Eam ob causam rogo te p amicitiam nostrā: ut quæ facta sunt:& fient quottidie reducta in libellum mittas ad me. Notes tp̄a rerum:& consilia:& locorum situs:& rōnem oēm oppugnādi:& repugnandi. Addas ēt quæ fuerit arctandæ obsidionis diligentia:& Ducū hinc inde industria. Scis quæ conueniant hystoriæ ea studio sūmo conquire: & scribe. nolo aūt latine illa sint scripta. Vulgarē narrationē eamq;: ut ad calamum uenit:habeant singula. Sic tu:& minori labore quę peto absolues: & significantius oīa indicabis:& mihi in declinādis tropis:& schematibus tuis erit leuior cura. Nō fient hęc sine laude Thesaurarii nostri:cuius uirtuti līgua nr̄a militat. Opto ecclesię:& Pōtifici Paulo:uobisq; oibus accessionem hāc ariminēsem:Quę si bn̄ficio Dei adueniat palmā nobis de rebus Italicis datis. Tua beniuolētia mi Iacobe horum quæ peto plænissimam: uerissimam:& cumulatissimam habeat rationem. Vale.

Falconi Synobaldo.

274 Vando de Gallicis tuis rebꝰ itelliger̄ ego nil possū:audi tu ɔtra de nr̄is Italicis:quæ ī magnā expectationē uident̄ adductæ. Pōtifex ad Ariminū castra hēt:& magnis eā ciuitatē obsidet uiribus. Sūmę rei p̄fectus est Alexāder Sfortia. Is uicis tribus suburbanis iam occupatis hostē Robertū itra muros cōtinet:& bōbardis quatit. Sustinet̄ ī hāc diē obsidio. Dolet ea res multū fœderatis tribꝰ:Ferdinādo Regi:Duci Mediolanēsiū:& Florētinis:qui Roberto a Pōtificis stipēdiis ad sua traducto fidē illius tuēdi documētis:& iureiurādo dederūt. Hn̄t copias ii oēs ad fines Ecclesiæ:quos nūdū īgressi sūt. Minitāt̄ multa nō tn̄ īferūt. suus puto illis ē metus. Aduersus regē missus ad Truētū ē Neapoleo Vrsinus

cũ turmis equitũ circiter q̃ndecĩ. Ante cõtenderãt eo nõnullæ aliæ: quæ his iunctæ iusti exercitus instar efficient. In Ducem: & Florẽtinos si quid ii me lientur ĩstructi sunt. Veneti nobiscum iuncti foedere. Vtrinq; celsi animi. Vtrinq; duces fortes: & miles ęgregius. Quid tandem fiet ambigimus. Iusta nobis est causa: Illis iniusta. Durum uidetur iniustę rei gratia bellum inferri: & apparatu grande. euentu dubium: & exitu calamitosum. Rursum proicere hominem in fidem suam susceptum: cum ignominiosum illi putãt tum exemplo etiam noxium. Mira res. Domus Malatestarum Andegauẽsis belli in Ferdinandum excitauit incendium. Eam pro Ferdinãdo oppressit ecclesia. Pro eius nunc reliquiis: in ecclesiam pugnat Ferdinãdus. Quis hæc digne lamentari queat? Rara est fides: & meritorum recordatio. At mutatus est Pontifex. At non mutata ecclesia. Opibus ecclesiæ: non suis Ferdinandum iuuit Pius. At inclementer multa in Regem Paulus. Quid oro: non clementissimum? Audire nunquam passus est hostium de illo consilia. Remisit census. Dedit Sacerdotia. Præsulatus contulit. Cardinalem Romanæ sedis sua uoluntate creauit. Deniq; & pacem restituit. Quid addi amplius potuit? At rem foranam non reddidit. At non debuit. Tu ne: quod te nolebat dominum: & in te pugnabat: & ad matrem suam: tuo cõsensu reductum est: & nisi reductum esset uinci non poterat: post tanta accepta beneficia repetes bello? Sed queri iam desinamus. Ad querendum satis annus non esset. Oro Deum omnipotentem sanam mentem tribuat: Contineat arma: & pacem præstet: Cuius dulce nomen est: & res salutaris. Vale.

G. Lollio.

QVod de prædio Massainorum est a te actum: gratias ago. Petitum precium longe exorbitat. Quod licitatoribus suis hic obtuli: offero isthic tibi: milia sex aureorum Senensium. Sed ita si integrum detur. Venditam nescio quam particulam dicunt: quam constat pignori quadringentorum esse compositam. Nummum bis non addam: nec in me uectigal uenditionis recipiam. Præsentem pecuniam soluam: ut noris omnia: & non mireris exploratissimum habeo. Tribus item aliis milibus non restitutum iri neglecta. Nouem milibus collectis parabo propinquum Ciuitati: quod pulchrius: amœnius: utilius: etiã & tutius a bellis erit. Vale: & tuo obscuriloquio utere: ut plus semper displiceas: q̃ placeas. Pientiæ. xii. Augusti. 275

QVid mirum: si me ita delectat Piẽtinus secessus? Innumera sunt quæ illuc aiuum trahãt. Saluberrimus aer detectus: & patẽs. Cũ o aduenio: ex fornace uideor ad flumẽ aduẽisse. Recreor totus 276

ac nescio qua dulcedine mens:corpusq; perfunditur. Aquæ porro leues:& digestæ unde nec lapillus timendus est:nec guttorositas.e fontibus nō longinquis petuntur. Accedit panis mollis & niueus mensis Regum dignissimus:qualem ab urbe ad id loci non est inuenire. Vina præterea eiusmodi quidem:ut tota Ethruria meliora non ferat. Ciuitas nō magna est. Pugnatores Paulo plures quadringētis armat. Posita in colle edito ad mediū ferme utriusq; uallis eminet. Sunt mihi in ea ædiculæ duæ:sane belle ædificatæ. Altera in meum:paucorumq; qui mihi sunt necessarii: Altera in familiæ usum. Ambæ prospectus latissimos habent. suntq; ad uoluptatem æstiui temporis pulchre excogitatæ. Quod aūt referri primū decebat est & basilica operis egregii a Pio extructa:supellectili sacra insignis:& locuplex. Coluntur ibi diuina mirabili studio:sic ut nulli cathedrali Italicæ cedat. Exiguū in ea collegium est:sed ex sacerdotibus totum uigilans ad opus Dei dies ac noctes. Additur his hominum charitas:ut non summe diuitum:imprimis quidem facilium. Amant peregrinos. Benigne illos accipiunt hospitioq; & necessariis iuuant. Non possum quicq; cogitare quod placeat ut non illi mea præueniant studia. Accedēs ad eos lætitia:& ludis accipior. Abiens publico pene fletu dimittor. Gratiora facit hæc omnia crebra Pii nostri recordatio. Illic natus est. Illic baptismum accepit. Illic quoq; reliquit impressa sanctorum pedum uestigia. Quocūq; uertuntur oculi:monumēta sui nominis assunt. In familiaribus colloquiis:quos nobiscum habebat sæpe: hunc præ cæteris laudabat locum. Optabatq; & ornari a nobis: & post suum obitū coli. Quod sane facio:ut gratitudinem quasi quādam secutus post habitis cæteris hoc solo delecter. Audi & gratiam paruæ ciuitatis. In colle ut dixi: posita circunstātes colles amœnissimos habet:naturæ beneficio sic institutos ut cū uinetis:& satis cōspicui sint:tum ascensu descensuq; adeuntes nō grauent. hos crebri prærerlabūtur fluuioli:glarea:& aquulis nitidi. Pisciculorūq; supramodum feraces:qui nobilitatis causa longius sæpe portentur. Hic assus ē:& Thuoma. hic Triesa:& Formon:& maior his Vrcia:a quo uallis tota nomen accipit: Propinqui omnes:& piscatu faciles. Prominent montes in circuitu:quorum altissimus Amiata est:numero populorum:& specie. Secessu quoq; Pii imprimis famosus. Cōdiunt quæ dixi castella plurima in girum posita:æquis fere inter se spaciis distantia. Cuncta iter octauum miliare inclusa. Ab oriente Politianum: Monticulum:& Castiliunculum. A meridie Contignanum: Campilia: Roccha: Castilio. Ab occidēte Quiricum: Ilcinum: & Lucilianum. a septētrione Murium & Petrorium. Populosa singula: & necessariis ad uictum plena. Si quando facietas Pientini loci te capiat adiri hæc licet: & uarietate tedium tollere. Si

quo etiam egeas quod non habeas peti inde id licet. si quando quod absit: langueas uicina se præbēte. Auinionis & Beati Philippi balnea stomacho & capiti utilia. omitto cuiusq; modi aucupia & uenatus: ut copiosos semp: sic propinquos: & non laboriosos. Dicam extrema epistola id quod etsi leue possit uideri in secessu: tamē ad uoluptatem ualitudinemq; optabile est. Tectam habet extra pientinas portas ad milia passuum duo euagationē: ut neq; ab oriente matutinus sol noceat: neq; ab occidēte uespertinus: Sed continuo per umbrosa inambulanti sine immaturo sudore exercitium fiat: & prospectus amœnissimus ante oculos sit. Rationem habes iterati placē tisq; secessus pagina breui collectam: si ꝓbatur mirari me desine. si tuo hūc anteponis ueni ad nos. Domus quæ te capiant plurimæ erunt & cōmodæ. Vale. Pientiæ.

Hieronymo Ranutio.

VIdeo ex litteris tuis quæ doleas mecum de mutatis a Pōtifice cōditionibus olim te oratore condictis, nimias esse contendis: & Ciuitati tuæ importabiles. Proinde quid de his sentiam rescribi petis ad te. Ego qd sentiam inaudito Pontifice respondere tibi nil possum: Sed si uera sunt quæ singillatim cōmemoras dura nimirū uidētur. Sin uos de fugiendo officio maiores uero difficultates prętenditis: quid aliud dicā nisi præteritam indulgentiam præsentem disciplinam asperiorem nūc reddere. Sūma illa est Hieronyme ut filiorꝫ more si qd īperatū uehemētius est prī id nūcietis. Oretis uobis eius pietatē: & pcibus magisq; minis īpetrare conemini qd priuatę rei & publicæ expedit. Si cēm Romę operā meā q̄tū uis leuē offerrē: atq; īpenderē. Sed absum quatridui uiā. Hinc tn̄ si nūcio uel lo meo: aut lr̄is uobis ē opus parata utraq; sunt oībus horis. Bononiā amo: nōmō pp uirtutē & generositatē ciuiū: quæ certe cōspicua ē: sed hercle pp uetustatē suā: & te. Doleo pestilētia adhuc uos laborar̄. Malū hoc multos hoc anno exercet. Ferte & id quoq; animis æqis. nō si male nūc: & olim sic erit. Accessum ad me tuū: quē offers decedēs offō non tā expecto q̄ cupio. Bn̄uale qn̄ & nos oēs bn̄ficio Dei: sine medico ualēus. Piētię die. xix. aug.

F. Gonzagæ Diacono Cardinali Mantuano.

MAgna est auctoritas consiliorū nostrorū amplissime Pater: magna relgio. Sustinent cum bona sunt totam ecclesiam: sine iis quod pondus habeat nihil decernitur. Horū decreto collegę inter uos cooptant̄. Præsules prȩficiunt̄ ecclesiis. Propagādæ & retinēdę fidei rō quærit̄: De pace ac bello statuit̄: nec oīno publicū aliqd accidit: qd ad ea nō ueniat. Diuię rōis hęc ē istō: sancta & salutaris si hēat̄ ut expedit. Sed exqrendorū cōsiliorū uis tota in Pōtifice est: dādorū ī nobis. si ille pru

cum res plene intellecta nõ est: siue cum admonendus nominum uidetur:
quæ satis non tenuit. Vtraq; tamen parce impendenda. caput omnium ẽ:
ut inter audiendum nõ succenseat pontifex: nec iratus aliquid imputet: nec
alibi esse: Aut hoc q̃ illud se malle significet. Auditis sententiis humanitatis
etiam erit bonam consulentium mentem laudare: dicere sapiens consilium
esse. Idq; agere: ut grata fuisse officia sua fratres intelligant. Est hic labor
exiguus: at gratia & laude plenissimus. Preterire autem silentio quod dictũ
est: atq; hoc tantum: uel illud recipere Domini opus esse uidetur nõ patris.
Si in unum sententiæ cocant & subsit ratio: decernendum est ex Fratrũ con
silio. Sin uero: ut aliquando accidit: a maiori & meliori numero pauci quidã
dissenserint: negligendi illi non sunt: sed clementer docendi quamobrem di
cta eorum recipi nequeant. Nemo. n. nostrum est quantumuis hebes: qui
suis cogitationibus plus æquo non arroget. Ea igitur dexteritate satisfacien
dum est cuiq;: ut bono animo in alienam sententiam transeat. Mos est no
stri collegii a numero sententiarum decernere: credo ea ratione institutus
quod ueri est simile: hunc ordinem non nisi ex perfectis constare: quorum
maior consensus probatioris etiam cõsilii faciat argumentum. Hoc quidẽ
uult ratio. Sed longe est aliter aliquando. Principes sæculi: necessitas tem
porum: amor etiam carnis frequentius collegas nobis dant q̃ sedis electio.
Ergo non semper numerus est attendendus. expendenda semper ipsa con
silia. Leuium enim & stultorum ubiq; rara est pars. Maligne etiam sæpe
consulitur ratione habita non tam salutis q̃ negocii: quo Pontifex grauius
implicetur. Sunt & qui ad gratiam totos se forment. expendet ergo & seli
get ea diligens Princeps. neq; ad linguas: sed ad mentes respiciet: Seruabit
q; iuxta scripturam a cõsiliario malo animam suam. Nam quod in prouer
biis legitur. salus multa: ubi multa consilia. Id ita est attendendum: si ueri
tati sint consentanea. Quid enim malorum consiliorũ aceruus iuuat? quo
rum quãto maior est cumulus: tanto pestis ualidior. Ponderãda igitur sunt
non numeranda. Illudq; putandum uerius quod ecclesiasticus admonet.
Consiliarius sit tibi unus de mille. Non erit autem inutile quod uno in con
sistorio est introductum altero decernẽdum relinquere. Ad grauitatem no
stri ordinis hoc pertinet: & aduersus cognoscendum præstat materiam. Di
es una aut altera interposita diligentius inquirendi spacium dabit. Ac ue
luti in stomacho demissus cibus sit tempore ipso coquetur cõsilium. Ante
Nicolaum quintum hic mos seruabatur: sed ut cætera neglectu nostro iã
obsoleuit. Non semper tamen est differendum. Repentina quædam acci
dunt aliquando: in quibus mora omnis est noxia: & consulendi amplius
adimitur spacium. Ergo temporis tota erit hæc ratio. In decernendo autẽ

hic mos hodie sedente
paulo iiij renouatus
est maxime in propo
nendis ecclesiis que
uno consistorio pro
nuntur et alio ex[pe]
diuntur

fortem animum habeat Pontifex: non attendens quid terrenæ poteſtates petant: ſed quid ſua officia poſtulent. Exigunt nõnunq̃ indigna: quærẽtes non quæ Ieſu Chriſti ſunt: ſed quæ ſua. Minantur quoq; cum poſtulant: & cum non impetrant iraſcuntur. His honor ut magnis habendus eſt nõ ut iuſtis præſtandus aſſenſus. Accidit quoq; ſæpe: ut illa maxime rogent quæ nimium cupiant. Francorum Rex Carolus cum contenderet ab Eugenio quarto Iuuenem ante annos legitimos Metropoli eccleſiæ pręfici: idq; aſſecutus factum damnaret dicẽte quodam: Interceſſiſti o Rex. Interceſſi inquit rogatus: ſed non credidi cõceſſum hoc iri: ſc. uidelicet poſtulationis extortę: Eugenium nimiæ facilitatis damnauit. Quęrendum ergo ſemper q̃d rectum: & conſcientia gratię pręferenda. Hactenus de Pontifice. De Cardinalium officio pauca nunc audi. Conſulere nemo bene poteſt: qui idẽ non ſapiat. Sapit nemo niſi qui a Deo ſapientiam habet loquitur ſcriptura. Dominus dat ſapientiã & ex ore eius prudentia & ſcientia. ex Deo igitur erũt ſua conſilia nec proferet lingua quod timor Domini ante non probet. Deſideria quoq; ſi qua eum priuatim tenent poſt habeat publicis: nihil ſuum credens quod cõmune non ſit. Eſt cuiq; noſtrũ patria. ſunt Principes potẽtatusq; meriti aliquando bene de nobis. In ditionibus eorum noſtra ſacerdotia poſſidentur: unde panem quottidianum accipimus. Amari eos non ueto. In benefactis etiam adiuuari uolo. Hoc damno q̃d ab illis ita pendemus: ut non electi ad conſilium ſedis: ſed mercede ab iis uideamur conducti. Dicimus non quod noſtri eſt iudicii: ſed quod eorum uel nuncii: uel litteræ porrigunt. Intrantes ergo conſilium huiuſcemodi affectus omnes ponemus: ſimulq; cum turba: quæ comitata eſt nos relinquemus ad fores. Introducenda autem erit ſola ueritas comes. Qui de rebus dubiis conſultant inquit hyſtoricus: ab ira: odio: amicitia: uacuos eſſe decet. Haud facile animus uerum prouidet ubi illa officiunt: neq; quiſq̃ omnium libidini ſimul & uſui paruit. Sed nec a uultu Pontificis ſummenda cõſilia ſunt: ſi uel ille charius affectum ſequitur: uel noſtri ſenſus aliud dictant. ſacerdotis os cũ mente ſemper concordet Dicendæ autem cum libertate ſententiæ ſunt: ſed ita ut contumaciæ abſit ſuſpitio. Dati non ad blandiendum: ſed conſulendum ſumus. Pręſtariq; id conuenit: ut ſacerdotum probemus collegium. Inclinemus etiam ad miſericordiam magis q̃ ſeueritatem: & emendare quæramus nõ perdere. ſi cogitemus quid iure in nos decerni a ſummo Iudice poſſit & quid uelimus decerni imitari cum licebit: qui non ſecundum peccata noſtra facit nobis neq; ſecundum iniquitates noſtras retribuit nobis. Duritas nimia eſt cum leuiori ſententia reddere meliorem proximũ poſſis malle triſti decreto affligere. Probabiliorem dicit Cicero: medicinam: quæ ſa-

nat q̃ quæ exicat. & Apostolus Paulus. Vos ait q spirituales estis istrui te in spiritu lenitatis. Non nego agendum aliquando seuerius esse: & uim excitandam. Sed id tum adhibendum est: cum temptata lenitate medicamentis parum salus succedit. Porro cum ea in cōsilium ueniunt quibus impendenda est uel res nostra uel opera: laborem ocio: & largitatē parsimoniæ preferamus. nec ut uitemus incōmoda sententiis malignemur. Quęcūq; in cōmune afferimus tanto amplius cōmendant ministerium nostrum: q̃to & difficiliora sunt & minus pręstari a cęteris solent. Agendum uero ē omni studio: ut nō putemur ad desidiam facti: nec uideamur auare parcere traditis ab ecclesia bonis: quoꝝ dispensatores non possessores uero uocabulo sumus. Dandum ergo suadeamus potius q̃ retinendum: & demus ipsi sine tristicia: pigriq; ad opera subeunda non simus. Hoc.n. est nostri officii. Ad pōpā & delitias ornamenta cardinalatus nō sunt: aut deponi illa oportet: aut id non recusari: cuius causa sunt data. Bis peccat: qui boni operarii occupat locum. Mandatum ipse non seruat & ab opere alium prohibet: dignus quidem damnatione dominica. Inutilem seruum eicite ī tenebras exteriores: & quoniam eorū loco successimus: quibus dominus dixit: pacem meam do uobis: pacem meam relinquo uobis: nō facile ad decernenda bella inclinemur. Sint amica concordiæ nostra consilia. Valeat in nobis christianis quod in. P. gentili homine Scipione olim cum gloria ualuit: ut dicamus malle nos ex nostris unum seruare q̃ mille hostes occidere. Ad retinēdum non effundendum sanguinem: & ad tollenda non suscitanda scandala potestatem accepimus. Nil minus quam bellicum opus conuenit Sacerdoti. Omitto enim quod bellari nescimus: & uel ignorantia nostra uel aliena perfidia damna sæpe suscipimus. etiam qui hæc audiunt indecora ministeria nostræ uocationi existimant. Igitur (iuxta uerbū Comici) tēptabimus omnia consilio priusq̃ armis: & pacifici erimus ut filii Dei uocemur. Indigne etiam afflictis nunquam desit in consilio patrociniū nostrū. Pro iis uelut pro nobis audacter dicamus sententias neminem credentes ledi: ubi pro ueritate est patrocinium. Infinita sunt quæ præcipi de hoc genere possunt. Quot.n. offeruntur opera bona tot per dies singulos esse possūt consilia. Id unum in cōmune tenendum: ut recedentes a malo quod sanctū est & salutare persequamur. Videnda nunc ea sunt quæ erudire & meliora facere hæc nostra possint officia. Adiuuantur imprimis ciuilis iuris & pontificii Legisq; euangelicę disciplinis. Ex quibus deliberationes nostræ ferme ꝑ summuntur. Heresum iudicia: Recta in fide sententia: Lepræ a lepra discretio: Presulum lites: institutionum: destitutionumq; causæ: examen deniq; rerum: quas tractat ecclesia: formulam inde accipiunt. earū qui inscius erit

aut sæpe iudicio fallatur necesse est aut alienam sententiam sequatur suæ ignarus. Olim. Q. Sceuola Sulpitio forẽses causas tractãti: uitio dedit q̃d ciuilem scientiam unde illarum esset patrocinium ignoraret. Quid ni idem nobis maiorum rerum iudicibus queat de nostris litteris imputari: non ab homine ut illi: sed a summo Iudice Deo per Prophetam monente: Erudimini: qui iudicatis terram. Hystoria quoq; non mediocriter in deliberationibus ualet. Et.n. magistra est uitæ exemplisq; homines facilius: q̃ ratõne ad consentiendum ducuntur. Ex præteritis etiam præsentia: & uentura perno scimus: uidemusq; quid dimitti ꝓhẽdi ue habeat. Tenẽda igitur est omnis antiquitas. Initia nascẽtis Ecclesiæ: progressus: & casus: quibus est agitata Martyrum fides. Patrum uirtus: per quos est aucta religio. Comprẹhendẽdum etiam uetus omne: ac recens ministerium: non Romanorum tantũ: Sed aliorum quoq; Pontificum. Dictu nõ facile est: quãta hinc lux: & fiducia suscitetur in actionibus nostris. Sed nec recentioris ætatis est ignorãda conditio: quid nationes: quid regna: quid Principes: quid liberæ ciuitates de sacerdotio in utrãq; partem sint meriti: ut consulentibus promptum sit quid liceat ab iis uel illis sperari: & quid iis: uel illis tribui debeat. Confundatur necesse est prẹmii: & pœnæ omnis ratio: Vbi hæc non subueniat diligentia. Sapientiam dixerunt quidam filiam esse usus: & memoriæ. Quãto longinquiora duo hæc sunt: tanto illa præstantior. A nulla autem re maior memoria est: q̃ ab hystoria. Pauca quædam pueri meminerunt senibus collati. Vita nostra comparata antiquitati: eadem ratione pueritia est. Nescire enim quid fuerit anteq̃ natus sis: id est (inquit Cicero) semper puerũ esse. Et quoniam ad consilium de Repub. capiendũ caput est nosse remp. perdiscenda utiq; bono Cardinali erit tota Christi ecclesia: quæ fides ubiq;: quæ dispensatio: quanta Sacerdotibus: Quanta Episcopis: quanta etiã Romano Prẹsuli sit reuerẽtia. Quid ualeãt opibus Principes: quas paces: quæ cum quoq; bella exerceant. Deniq; qui mores illorum: atq; instituta. Rationem hãc sic paratam animo: instructamq; habeat: ut nulla in re cũ opus fuerit hospes uideatur: ac peregrinus. Quia uero ad nos ueniunt sæpe magnis de rebus Legati: quas in Senatu tractari oportet: etiam audiendi illi cum diligentia sunt: & petitionum suarum tota uis pernoscenda. Ingerendæ etiam difficultates: ut in iis diluendis planius illi de causa nos instruant. Quin & in litibus: quæ iudicandæ senatoriis sententiis sunt: requirẽdi aduocati erunt: & procuratores: quibus in utrãq; partem causa instruitur: seorsum a singulis probationum suarum series audienda: quam etiam si ꝓ more scriptam relinquant: proiicienda illa nõ est: aut semel tantum legenda. Repetenda frequenter: & nec aliter concipienda animo: q̃ si res nostra

ageretur. Negligimus hanc curam persæpe: & sine cognitione ad cognoscendum accedimus: sisi uel referentium studio: uel sentẽtiis primo loco dicentium. Necessaria insuper est Curiæ nostrę & sæcularis totius potestatis cognitio: quid habeant quæq; facultatis atq; officii. Cancellaria imprimis tenenda: Cuius instituta ad nostras disceptationes sępissime ueniunt. Quid porro ex quaq; Prouincia: & Ciuitate ad ęrarium ueniat: quid ipsum aerarium possit: qui nostri exercitus: qui socii: Quę subditorum fides: atq; perfidia: quę priuilegia Romanę Sedis: uel obsoleta iã uetustate: uel nunc quoq; uigentia. Qui deniq; census: & quæ loca: uel potestatis nostrę: uel iuris. Pręstat horum diligentia: ut certum semper consilium: sic aliquãdo fructus non expectatos. Sunt autem in hoc genere priuata etiam quædam fidei: & moderationis officia: conuenientia semper consultoribus bonis: & a me non omittenda. Principis nostri odio: maligne consulendũ non est. Malum enim consilium consultori pessimum. Nullum quoq; eius incõmodũ: a nostro seiunctum putandum est. Sed nec laudi bene consulẽtis collegæ inuidendum. Aut ut parum ille uidisse uideatur sentiendum diuerse. Cõtra charitatem hoc est: & publicis nocet. Præstanda etiam iis: quæ decreta: & disceptata sunt taciturnitas. Nil propalandum: quod quenq̃ grauet. Laboramus hac intemperantia sæpe dum soli eorum studiosi uideri uolumus: quos adiuuandos suscipimus. Ideoq; reuersi domum seriem sæpe totam cõsilii pandimus. Crimen omne uel reiectę petitionis: uel parũ adiutæ in hos uel in illos reiicientes: Qua in re & sancta societas collegii uiolatur: & grauium odiorum causę pręstantur. Minuitur etiam mirum in modum sacrosancti loci auctoritas: perfidiamq; ipsi nostram cum leuitate ostendimus. Cum autem omni hęc cauerimus diligentia: tum illud accurate seruãdum nouerimus: ut non contendamus cum sentientibus diuersa. Non tollamus clamores: non contumeliose quicq̃ agamus. Tantum rationẽ affirmemus nostri consilii. Idq; quãto maiori possumus: uerborum & uocis honore. Impensius autem pręstãda hęc modestia est: cum necessarium erit aliquid dilui. Pauci enim ęquanimiter ferunt: non probari sententiam suam. Itaq; & uenia interim petenda: & mitissimo orationis genere promendæ causę: cur hoc illo utilius arbitremur. Idẽtidem & laudanda fides eius contra quem agimus: ut si maxime errasse iudicio se sentiat: probari tamen officium gaudeat. Omnes cõmendat hęc diligentia: Sacerdotes uero Dei imprimis: quibus Apostolus dicit nihil per cõtemptionem: uel inanem gloriam: sed in humilitate superiores sibi inuicem arbitrantes: non quę sua sunt singuli cõsiderantes: sed quę aliorum. Sententias quoq; nostras: in quo sępe admonitos nos uidi: nõ iteremus: Sed contenti loco: qui obtigit alienum nõ oc-

cupemus. Quod etiam dixerunt alii noua nos oratione nō perorémus. Cōsulenti ad rem non ad pompam satis est uerbo uno in priorem sententiam ire. Temporis omnino nulla est permittenda iactura. Dicimus enim sentētias singuli: & decernenda sunt multa: & occupatus semper est Pontifex. Itaq; ridendi: & molesti omnibus sumus: cum tractamus superflua. Illud autem in omni actione nostra meminerimus Pontifici nostro consultores nos esse non magistros: diciq; a nobis uota non uoluntates. Ideoq; nec agē dum, uehementer nec indigne habendum si non accipiuntur nostra consilia. Votorum nomen indictum est nostris sentētiis: ut: uidelicet optare uideremur non uelle. & seruire non imperare. Itaq; cum placide quod est nostri iudicii semel dixerimus: eo contenti feremus modice quod decernetur: laudandumq;: & adiuuandum putabimus. Quia uero conatus omnis noster sine Deo inanis ac mancus est: die semper cōsilii illum precabimur no tam faciat nobis uiam: in qua ambulemus: errare non sinat infirmitatem hanc carnis: Nostrumq; omne propositum ita moderetur uel tollat: ut maxime ecclesiæ suę necessarium iudicat. Sanxit Cęsar Augustus: ut priusq̄ Senatores sui consederent supplicarent ad eius Dei aram: In cuius Tēplo haberetur Senatus. Turpe quidē: & nefarium erit religionis Christianæ Principes sacrificium suum non soluere. Hoc soluendum promptius: quod certior est impetratio. Edicitur etiam uoce Diuina. Quęrite primo regnum Dei: & Iusticiam eius: & hæc omnia adiicientur uobis. Ocians in secessu Pientino collegi hæc pauca. Tu ingeniosus prosequere reliqua. Mihi ꝓpositum fuit non tam te monere q̄ alloqui. Beneuale. Pientiæ. M.cccclxviii.

Paulo secundo Pontifici Maximo.

PONtifex Paule est tibi ut uideo: magna æternitatis cupido. Prædicare de te optas sequentia sæcula. Numismata eam ob causam tuæ imaginis non cudis modo: sed fundamentis ædificiorū parietibusq; admisces: ut illis uetustate ruentibus exiliant post mille annos monimenta nominis Pauli. Titulos etiam operibus iubes incidi: quæ uel publica sunt uel usum domesticum habent. Emulator quoq; uanitatis antiquæ sæculares ludos: & epulū Romano Populo exhibes. Similia his moliris multa illuc uno affectu tendentia: ut Pontificatus tuus post te nō sileatur. Ignosce Paule. Veram laudē ista non habent. Sacerdotalis non putantur officii. Vanitas est his intendisse. Sapiens nemo numismata: & titulos: & lasciua Plæbis delinimenta probauit: Peccatum & enim continent. Videntes ea audientesq; posteri sectatorem quendam inanis gloriæ te fuisse coniicient. Ita quod minime quęris: ignominiam pro laude inuenies. Gloria nostra hæc est ait Apostolus: testimonium conscientiæ. Quere ergo: ut con

279.

hanc epistolam no … ego … … nominis …

scientia tua satisfaciat Deo:& in illum respiciat. Parabis tibi gloriam permansuram quam nunc quęrens non inuenis. Opera autem aeternitatis in Pontifice sunt: Vitam immaculatam praestare. Lapsam ecclesiae disciplinã erigere. Restituendae libertati clericorum intendere. Sic Iusticiae cultorem esse: ut tamen misericordiae sit recordatio. In bonis causis itrepidum se praestare: non uultus: nõ minas potentum timere. Potiorem uita cõscientiam ducere. In specula credita excubare. Ad publicam gregis salutẽ oculos semper intendere. Nihil suum credere quod Christi nõ sit. Meditari iugiter de miseris Christianis: qui proximi infidelibus sunt. Pręsidia his mittere. Incitare Principes ad capessenda pro fide arma. Ducatum si opus sit illis praestare. Thesauros in piam hanc causam effundere. Parcitate non impediri. Missione legatorum. Profectione etiam ꝓpria si expediat pacare Regna. Nullibi ob causam priuatam dissensiones optare. Conari: ut ministerium Sedis ubiq; sit salutare. Domi quoq; bene compositum esse. Non iracundum: non impatientem: non male de ministris: qui probati iam sunt existimare. Partiri noctem: & diem ad opus: uicissim & quietem. Naturam non inuertere. Velle: ut suo potius incõmodo omnium cõsulatur cõmodis: q̃ ut unius quies aliorũ paretur inquietudine. Meminisse Gregoriani uerbi: qđ litterae apostolicę praeferunt: Seruus seruorum Dei. Si quãdo a curis uacet lectionem sacram assumere. Identidem scribere. Colligere quae memoratu sunt digna. Laborare ad pręsentem pariter & futuram utilitatem. His titulis: & numismatibus: & ludis: & epulis paratur solida: & perẽnis gloria. Illa saecularia: ut inania sunt ita euanescunt q̃primum: nec fructum acceptabilem habent. Qui gloriatur inquit Hieremias Propheta: in Domino glorietur. Et Apostolus Paulus. Mihi absit gloriari nisi in Cruce Domini nostri Iesu Christi: per quem mihi mundus crucifixus est: & ego mundo. Hos audi Paule: & in quaerenda laude ante oculos pone. Suadebunt sanius: quam uana Gentilitas. Vale.

Fr. Bertino Lucensi Epõ Andriensi.

AB ultima Gallia requiris a me quid post tuũ discessum a nobis sit actũ in bohemicis rebus: Momenti (ut sapienter scribis) multum habentibus uel ad salutem uel ad perditionẽ eoꝝ: quos ab initio causae ne interirent seruare propositũ fuit. Non puto de exitu iudicii uelle te quicquam agnoscere enim uidisti praesens: & i senatu ante: & mox in basilica Petri solennem sententiam a Pontifice ferri. In qua & manifeste haeresis Georgius damnabatur: & sceptro regni subditorumq; fide: ordine priuabatur. Ea tantum postulari existimo: quae secuta ex illo tempore sũt. Quã ad rem opportune accidit reditus ad nos Ferrariẽsis Episcopi: qui an

Georg. Pogebratius. Lau. Rouorella.

280

te ad nurimbergensem conuentum in Germaniam missus: & de his plura intelligens refert quo in statu sint singula. Praesul (ut nosti) grauis est & fide dignissimus. Ex eius igit multo & accurato sermone eis de rebus ita collegi: Magnam partem Georgicę ditionis audito sedis iudicio ab illius tyrānide se seiunxisse: ac iam palam detrectare imperia: Dinastarum autē quēq; ac populorum ad priuatam defensionem se comparare: Metuendū uero esse: ne ii oēs Germanis non adiuuantibus & perurgente Georgio īsignem aliquam calamitatem accipiant: Polonorum regem: quem creditum erat uendicaturum armis id regnum tradente praesertim Pontifice: nec libere qc qd habeat animi respōdere: nec saniorē illo in fide haberi. Imperatorē quoq; Federicum ad omnia praeposterū innata lentitudine nescire quid potissimum agat. Id modo unum flagitare a nobis ne aduocetur Polonus rebus suis in tanta propinquitate tremendus. Palam etiam ferre si maxime damnandi regis nostrum iudicium fuit non utiq; potestatem esse regni tradendi: eam totam imperatoriam esse: germanos itidem principes priuatis adductos periculis: de Polono excludendo sentire cū Caesare. Neminem aūt inueniri: qui nō habeat Georgium odio: & propter eius iniquitatem regno deici cupiat. Verum dum sibi inuicem omnes mutuis contentionibus dissident: parumq; pacati sunt Caesari: cōtingere ut metu quisq; aduersę factionis ne illi se Bohemus adiungat nonmodo temperet bello: sed necessario quoq; blandiatur fortunae. Eāq; ob causam quosdam foederibus: nonnullos cōiugiis esse coniūnctos. In eo aūt summum periculum uerti ne undiq; liber hereticus carptim aduersantium quenq; uel studiis continuis sibi conciliet: uel opprimat armis. Et.n. totum corpus sanae partis regni non coire in unum ad priuatam cuiusq; defensionem: sed laborante uicino quietē proximos agere: atq; ad sua tantum conuenienda studium adhibere. Futurum igitur his tantis incommodis ut mox ille pristinis suae tyrannidi restitutis uiribus: nonmodo cōtempturus haec nostra sedis iudicia sit: sed passim uel metu: uel gratia studia totius Germaniae cōciliaturus. Atq; ita quemq; Bohemorum antea chatolice sentientem in eandem secum damnationem iturum: nec ante futurum finem q̄ ille insigni aliquando detrimento Romanam ecclesiā ulciscendi studio afficiat. Summa Ferrariensis nostri haec est: non aliena quidem a uero si terrena tantum aspiciat. sed ego non ea solum contemplor: quae humani consilii sunt: Altius quiddam specto christianae fidei decentius. In domino deo summa mihi est spes: nō sinente causam suae religionis perire. sperauerūt in eū patres nostri: sperauerūt & liberauit eos. clamauerunt ad eum & salui facti sunt. In eo sperauerunt: & nō sunt cōfusi. sperantes & nos consecuturi nimirum eius misericordiam sumus. neq; n.

abbreuiata est manus:semper plana:semper omnipotens. Ministerium iu sticiæ operati sumus. Iusticiæ admiscuimus clementiam. Nulla solennitas. Nullus ordo: Nulla expectatio est prætermissa. Rite peracta sunt omnia. In quadriennium a die citati rei productum iudicium est: non negligentia ulla nostra: sed certo semper consilio. Ter flagitante Cæsare: cõuersionem q; eius spondente: semel autem Principibus: quos memoraui idipsum pe tentibus: cursum damnationis suspendimus: maiori semper gratificatione: q̃ spe. Ea uero lege continuo est promissa suspensio: si interim ille fidelibus pacatis nihil noceret. Indulgentia nostra abusus contumaciter est: Non quietem agens: non iis etiam parcens: quos propter institutum erat iudici um. Per has moras sic eos nequiter habuit: sic dure afflixit: ut graues ad nos perferrentur querelæ: & facilitatis nostræ aliquando nos pœniteret. Pertulimus tamen patienter omnia: Ac licet decepti: in eadem lenitate du rauimus: ne aliquando in mali Regis iudicio: aut præcipites: aut immise ricordes existimari possemus. Cur ergo in tanta mansuetudine nostra: & tam iusta fidei causa non speremus in Domino? metumq; omnem sinistri euentus si quis nos habet: forti animo abiiciamus? An non dictum est no bis per Apostolum Iacobum. Benefacientes: & non timentes ullam per turbationem? An non per Saluatorem Christum Iesum. Maior est qui in cælo est: q̃ qui in mundo? Et mihi uindictam: & ego retribuam? Scimus iuxta uerbum scripturæ itinera impiorum perire: Vltionem sanguinis ser uorum Dei: qui effunditur introire in eius conspectum. Esse eum a dextris nobis: ne cõmoueamur. In tantis sponsionibus Diuini eloquii: nisi infide les simus: bene concipiendum est nobis: & erecta mente expectanda repro missa præsidia. Presto & enim sunt omnibus inuocantibus ea. Ac licet pec cata nostra terrere merito nos debeant: ab iisq; flagella debita sint expe ctanda: quia tamen publica Christianorum res geritur: Atq; in unius ca su multorum salus exurgit: confidendum indubie est pietatem diuinam ad fidem magis ecclesiæ respecturam: q̃ ad conditionis humanę fragilitatem. Exemplis innumeris confirmatur hæc in me sententia. Quorum supra me moriam nostram nulla attingam. Sunt enim innumera. Tria tantum: quę uidimus ipsi satis ad confirmandas animas sint: eo quidem efficaciora: quo a nostra cognitione minus remota. Damnato nuper propter heresim Si gismundo Malatesta: opinione rei militaris: & locorum cõmunitione po tenti. ratio perdendi hominis non sat humanis iudiciis cernebatur. Ab Aragonẽsibus: a Florẽtinis: a Sforcianis: ab omni nostro Senatu dissuade bat Pio executionis susceptio: Proponebant opidda eius nõnulla natura: & mãu sic cõparata: ut facile decennalẽ obsidionẽ posset pferre. At pr̃ ille

Deo fretus: cui holocaustum id parabatur: illato bello: & apud Senogalliã hoste deuicto intra paucissimos menses Dominatum omnẽ: qui maximus erat: manifesto Dei præsidio abstulit: suęq; ditioni adiecit. Illũ uero cõclusum Arimini deleturus certe uidebatur: nisi mox pœnitens facti in Basilica Petri Apostoli conceptam heresim publice abiurasset. Ad cõsequendãq; ueniam Venetorum quoq; deprecatione fuisset adiutus: Alter ęque Sigismundus ex Prĩcipibus Austriæ: propter Cardinalem Romanę Ecclesię in uinclis habitum pari damnatus iudicio: Principatuq; omni exutus: cum propter amplissimam cognationem: Germanorumq; fœdera: ultorẽ facinoris habiturus non putaretur: uexatus tñ pœnis continuis: atq; odio suis habitus: Longa & contumacia fatigatus: a nullisq; interim in sua consortia receptus: diuino tandem est humiliatus miraculo: atq; eo quidem usq; humiliatus: ut Romanorum Imperator Augustus Cæsar orbis nostri alterũ caput: consanguinitate illum attingens: cum summa Sedis gloria ante genua legati Apostolici procidens non ante surgendũ putauerit: uel finẽ obsecrationibus imponendum: q̃ pœnitenti: & satis pro iniuriis facienti pœnarum abolitionem: restitutionemq; est cõsecutus. Diethero autem Isemburgensi quid mirabilius diebus nostris accidit? aut operi diuino similius? Præfecerat hunc idem Pius summo sacerdotio Maguntino: qua ex sede: & dominatum amplissimum: & ius eligendi Cæsaris fuerat assecutus. obuertente autem mox cornua in patrem: nilq; aliud pręter euersionem primę sedis superbis consiliis agitante: proindeq; quottidie nouis in nos motibus Germaniam concitante: priuatus & ipse est solẽni Senatus decreto: reuerẽtiorq; alter in priuati locum suffectus. Cum autem ad complenda hæc armis nimirum opus esse iudicaretur: tenente illo præsertim Maguntiam ciuitatem: eiusq; arces: atq; opida uniuersa bellum paratur utrinq;: & magnis res studiis geritur. Concurritur non multo post apud oppidum Egram. Superantur nostri: Ducesq; fere omnes in potestatẽ hostis uiui deueniunt. Actũ eo tẽpore de Maguntinis conatibus iudicabatur: Nemo erat qui tanta plaga accepta: medicinam mali uel uideret: uel sperandã sibi putaret. Ecce autem de improuiso Pio solo ex omnibus: spe Dei non destituto: adest de sancto suo auxilium. Fridericus Palatinus Rheni: quo Duce: & socio supbus sacerdos nos uicerat: diffidere ab illo uehementissime cœpit. Sic ut de iuuãdo pręsule: quem oppugnauerat: quottidianis conditionibus ageret: quarũ rerum metu: & tedio affectus Deietherus: cõscientia simul tanti iudicii fatigatus contentioni cessit: & sedi. Inde mercedem iniquitatis dispensatione Dei accipiens: unde nos ante terruerat. Eundem nunc nobis exitum diuina gratia sperare debemus: nec omnia nostris ponderibus tru-

tinare. Dño Deo: qui supra nos est: ea quæ supra nos sunt fidenter permit-
tere. Causa non absimilis est. Minori hic necessitate nõ premuntur fideles
q̃ ibi. A nostro porro ordine nulla cõsilia sunt defutura. nulla pręsidia. Cõ
trahentur omnia: per quæ oppugnari caput pestiferum ualeat. Interim spe
bona fortissime subleuati expectemus suscitari spiritũ Danielis: qui Satha
nam conterat sub pedibus nostris: & molas Leonũ confringat. Quod pie
tate sua ille nobis concedat: qui ductori populi sui per Isaiam prophetam
dixit: Meus es tu: cum transieris per aquas tecum ero: & flumina non ope
rient te. Cum ambulaueris in igne non combureris: & flãma nõ ardebit
te. Quia ego Dominus Deus tuus: sanctus i israel saluator tuus. ac rursum
appræhendi dexteram tuam: subiiciam ante faciem tuam gentes: & dorsa
regum conuertam. Vale.

Francisco de Castiliono Florentino Præsbytero. 281

DE summula beati Antonini: atq; eius idice bene curata sunt oĩa.
De exhortatione quoq; ad studium uerę religionis: placet quod
libello est additum. expectationi nostrę respondent omnia. Ha
beo tuæ diligentię gratias. Precium quod te tacente: me requirente præsul
Fesulanus indicauit inclusum his mitto libras uiginti. Cõmẽtarium de sta
tibus describi opus non est. A præsule Siluensi illud paraui: q̃ emendatissi
mum: & pulcherrimum. Remitto: ut petis alteram summulã: quam in pi-
gnus meę describendę a te ante acceperam. Pro ea quoq; gratias ago. Fe
sulanum ipsum: quẽ mihi honorificis uerbis cõmendas amo ut patrem: co
loq; ut eum: cui ad summam doctrinam: summa quoq; accedit integritas.
Nulli suo uel loco: uel tempori deero. Sed utinam fundamenta: quę illi iece
ram: eleuasset nostro consilio. Perfectum nunc: atq; absolutum opus inspi
ceres. Sed nec Platinã deseram: cui adhuc est durior iudicio meo fortuna: q̃
culpa. Vale. Romæ.

Campano Episcopo Aprutino. 282

c Ontra q̃ petii: & q̃ recoepisti: mẽsem iã secũdũ nil scribis. Aut ni
mium Theramo delectaris: aut nostri excessit memoria. Vtrũcũ
q; est sine repręhensione amicũ non deseris. Vel præteritũ sarci
ens: scribe quotidie: uel qͩ malumus redi ad nos. Desiderium tacentis: ab
sentisq; ferre non possumus. Nullis tuis de rebus: non de te etiã post disces
sum tuum cognoui. Audi tu contra de me: & meis: Id sane quod sine mole
stia multa non audies. Familia nostra uexata est his diebus pestilentia:
iacturamq; miserabilem fecit. Ioannes Barchinonensis tuus olim contu-
bernalis: nunc meorum studiorum comes: repente sublatus est: uir
unus: ut scis: commendatione uitę: & intelligentia sacrarum litterarum

excellens. Hunc secutus est Bartholomeus Scarampus: summæ nobilitatis: & modestiæ iuuenis. Ambo non chari solũ: sed imprimis etiam utiles. Hactenus quieuit malum: appræhẽdit quoq; : enecuitq; inferioris famulatus perplures. Eam ob causam collectis sarcinulis cogito intra quatriduũ Pientiam petere: atq; ibi largiente Domino æstatem exigere. Cardinales nonnulli iam abiere. Stulticiam puto: conflagrante iam domo: sine causa expectare: donec flãma me opprimat. Scis iam ubi sim futurus. erit beniuolentię tuæ uel præsentia: uel litteris amicissimũ cõsolari. Litteræ tui Cãpane semper gratæ: sed lõge tu gratior. Vale. Romæ. Maii. M.cccclxviii.

Cardinali Mantuano.

283 VEni Pientiam: & sum in ędiculis meis: quæ olim in gratiam Pii ædificatæ: gratissimum nũc præbent secessum. Aer purissimus est. Circũstãtia loca plæna lęticię. Exulat undecũq; ñ pestis mõ: sed nomẽ ẽt pestis. Si quęris qd agã: breui accipe. Inuoluor libris: lego & scribo: & uagor. Cõtẽplor quoq; scã illa uestigia pris nri: quæ toto hoc colle sunt sæpe impressa. Peto a te maiorem in modum: Primum: ut si aer pestilens isthic perseuerat: Romæ non sis: maioremq; uitæ tuæ: q̃ rerum gerendarum curam suscipias. Deinde ut fidelem animam Papiensis tui diligas: eum protegas: consulasq; semper quid quaq; ĩ re agẽdum ei existimes. Te enim supra omnes sui ordinis amat: & pręcęteris sperat ĩ te. Locus hic: ut procul ab hominum consortiis est: ita & a rebus quę possint litteris significari. propterea nihil significo: & finem hic facio. Cõmenda me sanctissimo Domino nostro: & patri meo condiacono tuo Cardinali Montisferrati. Beneuale mi amantissime Mantuane. Pientiæ.

Cardinali Montisferrati.

284 OFficium est filii significare patri quicquid ei uel secundi accidat: uel aduersi. Significo igitur uenisse me Pientiam cum tota familia: ac q̃tum locus placuit: tantum iter quatridui displicuisse: quod nunquam effusis imbribus caruit. Vię finis illorum finẽ fecit. Sum in hoc oppidulo maxima cum quiete. Lego: & uagor. Lectioni ager: & agro succedit lectio. Animus est: totam æstatem hic agere: nisi aut Pontifex aliud imperet: aut aer insalubris pellat. Precor Dominationem tuam Reuerendissimam: ut Papiensis sui sit memor: cumq; adiuuet in quottidianis necessitatibus. Imperaui meis: qui remanserunt Romæ adeant illam: cum patrocinio ullo est opus. Scio non defuturam mihi: & illis charitatem amantissimi patris. Si Romæ non cessat pestis: quæso in aliquem locum secedat: malitq; exemplo alieno: quam damno suo admoneri. Seruanda est uita; Idq; agendum ne

ſtudio exigui boni in magna mala incidamus. Pientiæ.

Ricardo Cardinali Conſtantienſi.

POſt diſceſſum meum ab urbe: neſcio quid conſilii cœperit Dominatio ueſtra: manſerit ne Romę an ſeceſſerit. Rurſum ſi ceſſerit: qui ei locus ante alios placuit. Ego: ut præſens uerbo ſignificaui: Pientiã ueni: quod oppidum amœnitate agri: & puritate aeris: me multum oblectat. Non minus tamen conſolantur libri: quibus totum id ſpacii: quod a curanda ualitudine ſuperat: cum delectatione impenditur. Vtcunq; de ſe ſtatuerit Dignatio ueſtra: det operam: ut ualeat bene: utq; non peſtilentiam modo: ſed metum quoq; peſtilentiæ uitet. hæc cura: & ꝓpter ſe ſuſcipienda eſt: & magis propter familiam: cuius non tam domini: q̃ patres eſſe debemus. Contendebam' quottidianis precibus a. D. ueſtra: ut Montepolitiani eſſet: Nunc damno conſilium. Eſt enim is locus militibus plęnus. Dux quidam ex exercitu Ferdinandi regis Alphonſus nomine cum turmis quattuor equitum illic hibernauit: nec pace iã facta: abiturus per hanc æſtatem uidetur. Non conuenirent: meo iudicio: cum Breuiariis enſes: cum eccleſia caſtra: & cũ Aragonenſibus: Galli. Itaq; ſi placet: Pientiam ueniat ad filium pater: Ad ſeruum Dominus: & ad canonicum Archi'pręſbyter ſuus. Domus hic plurimę ſunt: Vina ęgregia: Frugum: & pabuli gratiſſima copia. Erit & Papienſis ueſter: qui quottidianis obſequiis iucundiora omnia ſibi & familię faciet. Quid aliud offerã neſcio. Dominus Deus Dominationem ueſtram cuſtodiat. Pientiæ. 285

Oliuerio Cardinali Neapolitano.

ERam antea non meus: Nunc cum Pientiæ ſum mihi ipſi redditus uideor. Fruor quiete animi magna. Cum libris omne colloquium ago. Nulla mihi eſt cura futurum ne ſit cras Cõſiſtoriũ: audiri perendie a Pontifice poſſim. Preces adeuntium non me habent ſollicitum. Non torquent interceſſiones reiectę. Nullis uiſitationibus crucior. Bene habito. In cœlo ſum puro: ac ſalubri. Peſtilentię nonmodo res: ſed ne ſuſpitio quidẽ ulla hic eſt. Vitam (ut uerbo uno abſoluam) prope cæleſtẽ ſum nactus. Vtinam perpetua hæc ſint. Quid de ſe ſtatuerit Dominatio tua ignoro. Opto cõſilium cœperit tempori opportunum. Si mala inchoata Romę continuant uitam præferat omnibus. Propter eam enim quærimus cætera. Illa perſequi' cum uitæ diſcrimine non bene conſultum uidetur. Dicam cum Euangelio. Exemplum meum dedi uobis: ut ſicut ego facio: & uos faciatis. Bene ac fœliciter ualeat Dominatio tua: & Papiẽſis ſui ſit memor. Pientiæ. 286

Baptiſtę Poggio Clerico Apoſtolici Aerarii.

247 LEgi in itinere epistolam tuam:ut tibi eram pollicitus. Pientiam quoq; ueniés iterum eam percurri. Primũ gratias ago: quod degustationem hanc ingenii mihi obtuleris: quod ego: & si non degenerem ab ingenioso patre putarem: experimento tñ nullo ante agnouerам. Deinde delectatũ me fateor copia rerum: quas ad ea refellenda adducis: quæ tibi: Theologia excepta in diuersis hominum studiis non satis probari uidentur. Accedit quoq; uis ipsa uerborũ: ac proprietas: quæ suis locis ita adiungitur: ut non discere nunc primũ: sed quæ didiceris diu monstrare aliis iam uidearis. Nulla exempla: nullæ similitudines desunt: quæ ad cõfirmandum propositum ualeant. Videris legisse multa: lectorum memoriã conseruasse. Effert se fęcunditas illa: quã in adolescente Cicero quęrit. Non dico quid de causa ipsa existimem. Alterius temporis erit discussio. Hoc cõtendo præcipua cõmendatione te dignum: qđ tanto acumine: tanta probationum uarietate confirmatam iam opinionem oppugnes. Non mentior tibi: nec adulationibus amicissimum fallo. Errare possum iudicio: uoluntate non erro. quod igitur fecisse uerbis & memini ego & tu epistola refers: iterũ scripto hoc facio. hortor quãmaxime possum ut bona hęc a natura accepta aucta iam primis laboribus indiem conatibus absolutiora perficias: Paterniq; exempli: & laudis huius expectationem adimpleas. Vides quanta hominum doctorũ inopia laborent tempora hæc: q̃ in paucis cõmendatio sit: q̃ in paucioribus spes. Fecerunt litteræ tuæ: ut te ex his confidam futurum: qui retinendæ gloriæ huius esse auctor facile possis. Itaq; & totus ĩ hoc sis: & ad hanc industriam totum te forma. Valitudo tibi ad laborẽ idonea est: Ad continuationẽ ętas: ad discẽdum: & scribendũ natura pfacilis. Me aũt qui te antea ꝑpter memoriã Pogii patris diligebam tantũmodo: nunc ẽt pp uirtutẽ amo hortatorẽ ꝓpositi: & prędicatorẽ ingenii: Adiutorẽ quoq;: si ita expedierit studiorum tuorũ semp habebis. Vale. Pientiæ:

Falconi.

248 COmitantibus imbribus quarto a discessu die Pientiã ueni. Sum hic animo quieto. Non uexant me illę molestiæ: quas anno pręterito pertuli Senis. Hi Pientini ciues diẽ in agro agẽtes: noctu dormiunt libentius: q̃ uisitent. Itaq; meus sum omni ex parte. Loci huius hoc primum est beneficium. Sed succedunt alia. Purissimus aer. Circunstantia oppida contagiis uacua. Necessariorum facultas. Nam quæ studiosos piscationis: aucupii: & uenationis possint delectare: etiam multa: & proxima. Facio quod prioribus secessibus. Lego: & scribo: Ambulo quoq; ualitudinis causa. Nam uenandi cura nescio ætate: an satietate iam est remissior facta. Habes studia mea. Nunc a te Falco:

more solito multa cõtendo. Primũ: ut ualeas bene: Deinde ne nimia fiducia
uitæ adducas in discrimen tuã salutem. Post autem: ut patri nostro Auinio
nensi omnibus me horis cõmendes: cuius eo mihi est tristior abitus: quod
illum ante discessum uisurus non uideor. Proxime uero: ut me falconice
ames. Desideriorum meorum sis memor. Non obliuiscaris absentis: cuius
præsentis animum mentemq; agnosti. Postremo uero: ut meorum: qui Ro
mæ sunt curam pro me patris: & Domini habeas. Requiras aliquando qd
fiat: uetes: Imperes: quod lõgo iam usu sensibus meis cõsentaneum putes:
& quoniam his in collibus sum: ad quos auræ frequentius: q̃ homines ueni
unt. fac quoq; ut diligentia tua urbanarum rerum expers non sim. Hic la-
bor si te occupatissimum premet: cogita quod sine fructu non erit. Opera
una amico tibiq; iseries. Stilum. n. exercebis: qui rubiginibus scaber nunq̃:
nisi a ruina mea hoc est respondendi necessitate detergitur. Cum dies erit
collegii tui: cũq; assederitis omnes: priusq̃ ulla de re iter uos referatur Patri
meo Feltrensi: & Vicecamerario: & singulis suo ordie salutationẽ: & cõme
dationẽ meo noĩe dices. Oibus. n. ꝓspera: & p̃cor: & opto. Vale. Pientiæ.

F. Episcopo Andriensi.

AMmonui te ab initio litteris meis id ageres tota tua pro me in- 289
tercessiõe: ut nec importuni uideremur nec cupidi. Nil enim mi
nus conuenire putaui: q̃ mendicantem ex suo non dantis arbi-
trio uelle accipere. Quod igitur nunc facere instituis ab initio factum opor
tuit. Muti deinceps: nec nutu quidem significa uelle te amplius. Gratiæ ꝓ
acceptis habendæ sunt: ac quiescendum. Ego enim ex proximo naufragio
iam respirare incœpi. Colam uero quem mones: Idq; propter excellentem
uirtutem suam: non solum propter hanc exiguam animi significationem.
Pius hunc mihi affectum reliquit: Hunc usq; ad mortem tenebo. Id pauxil
lum: quod apud te est mitte Romam Medicis mensariis. Fideliter illi sol
uent. Apud alios deponi non placet. Rem Nicolai nostri curabo q̃tum ex
longinquo secessu licebit: sum enim Pientiæ: extrusus urbe pestis incendio:
quod Domum appræhendens hunc modo: nunc illum non sine cęterorum
discrimine: & meo populabatur quotidie. Vale Andriensis mi: quem amo
toto corde; & totis uisceribus meis. Pientiæ.

Francisco Castilioneo.

PEr hũc: nescio quem missum ad me a Priori Beati Apollinaris: 290
remitto tibi summulam tuam. Placet quod de habita pecunia
scribis. Rursum si expendendum nostra causa aliquid erit ne
agas nobiscum rustice. Quid attinuit celare amicum debiti æris? An
non sum tuæ inopiæ conscius? An non sufficit opera posita? An non

etiã ita mihi familiaris es:ut te eius rei non pudere debuerit. Vt animis in ter nos sic uerbis posthac liberi sumus. De libello tuo faciã quod mones. Ad anxietatem illum iterum legam: siãq; Aristarchus sicubi erratũ agno uero ornatu uel re. Veni Pientiam ex urbe pestilentia pulsus:quæ apprȩhen dere domum meã iam cœperat. Non ocior ignaue. Cum libris oĩs mihi res est:quibus ita indulgeo:ut soli pene totũ me habeant. Est mihi adolescens domi:quem Pius Pontifex initio Cardinalatus mei alẽdum dederat mihi: Filius enim ex sorore consobrina erat. Hunc eductum a paruo bonis litte ris:& moribus curaui institui. Sine præceptore nũc est:& ruminat magis: q̃ pascitur. Propter repentinũ discessum parare alterum Romȩ non potui: Simul quod rari ibi grãmatici sunt:qui nõ gentilitatis:q̃ religionis plus ha beant. Vide quæso si quem mittere isthinc ad me potes: non alia accipien dum gratia:q̃ si instituendus esset ex me natus filius. Eum enim cõmenda tione Pii:& religione sua alio cultu non habeo. Vt uero qui mittendus sit noscas:ita accipe. Annos sexdecim natus adolescẽs:est specie admodum li berali. Vita (quod credã) immaculata. Condicit mecum: & cum sacerdo te horas canonicas. Prima rudimenta:quæ isti canones nominant:pene ab soluit. Cõmentarios Cȩsaris belli Gallici didicit. Primum etiam uolumen totum menti habet. Ingenii boni est: melioris memoriæ. Tota uero condi tione ad discendum parendumq; facilis. Salarium:quod uenienti statues si ne exceptione præstabitur:q̃q̃ seruienti bene melior expectãda sit merces. Hoc mi Francisce cura æque ut cætera:& uale:& responde. Pientiæ.

Ioannes Antonius Saracenus.

B. Cardinali Rauennati.

291 EX litteris inclusis uidebit dignatio tua quid scribat ad me Nico laus frater. Ego ab his locis adiuuare eum non possum. Quæso tu Domine ne deseras fidelem seruum. Adiumento sis inopi: eri piasq; eum de manu iniqui:& contra legem agentis: si non sua causa: qui tuus est:at mea:qui me tibi totum addixi. Beneficientȩ tuȩ uides nunc re tributionem. A superbia officii contẽnit te is:qui per te officium est assecu tus. Cohibenda meo iudicio est ingrata malignitas. Vbicũq; sim ego me us mihi Rauennas in animo est. Tibi oro absens Papiensis ne excidat. De betur fidei suæ charitas tua. Vale. Pientiæ.

Petro Acciaiolo.

292 ACcepi lr̃as tuas. Accepi & antidota cõsilio medicorũ parata. uidi quoq; qua sollicitudĩe sis ad meã salutẽ. Quid tibi Petre ali ud dicã: nisi amari me unice abs te: Nec stabilitã studiis:& uirȩ consuetudĩe charitatẽ moueri re ulla ab aĩs posse. Gratias tibi ago:planeq; fateor hac significatione pietatis tuæ accessisse ad meam in te uoluntatem

q̃tum accedere cumulato iam affectui potuit. Det dominus ut testificari hoc possim re magis q̃ uerbo. Ego ut tu ẽt sentis ĩ piculo fui. Quattuor mi hi ex pestilentia obiere. Inter eos duo: quorum alter orabat mecum: Alteri us iam correpti malo uenam tetigi ac frontem. Veni propterea in hunc lo cum: ubi & cœlum purissimum est: & reliqua affatim omnia ad nos recreã dos. Diem iam quadragesimum sine contagio euasi: quod spaciũ sine pe riculo esse nõ uolunt. Quid inde erit ignoro. spero in misericordia Dei: quæ me in hunc diem tutata: ẽt in futurũ non deseret. uita sobria: de qua mones seruatur a me. A familia item quantum in multitudine potest. Vtar antido tis tuis: q̃anq̃ contra uim mali huius ea persæpe nil ualẽt: Magisq; a deo q̃ hominibus sint petenda leuamina. Memini ego me adolescente hũc ipm medicum: quem refers in magna olim pestilẽtia conatum fuisse his ipsis re mediis seruare familiam Guidettam: in qua famulabar: attñ iuuenes duos: qui impensius his utebantur intra paucos dies extinctos. Sic est in huma nis adhuc. Nihil pręsentius: nil certius Virgiliano consilio. Fuge crudeles terras: fuge littus auarum. eo semper utar cũ potero. Vale: & sicut cœpisti scribæ ad me aliquando. Pientiæ.

Bartholemeus Scarãp.

Paulo Secundo Pontifici Maximo.

SCripta mihi ex ordie sunt quę. b. uestra die ascensionis Domini magna patrum & populi frequentia Romę celebrauit: ad propi tiandum pro pace iam constituta datorem bonorum omnium Deum. ea ego summa iucũditate accepi. Delectatus cæteris omnibus: sed illo imprimis quo Beatitudo Vestra in decantatione uersiculi Agnus Dei ad osculum pacis nõ proximos tãtum sed nouo more Cardinales omnes: omnesq; oratores admisit: qui ad sacra conuenerãt. Nil meo iudicio diei & rei cogitari aptius potuit: ut uidelicet a quo pacis opo illi acceperãt ab eo dem quoq; significationem eius acciperent: & cuius manus infirmam car nem sanauerat: os tranquillitatis spiritum inspiraret. Gratulor beatitudini uestrę: Illiq; ut ĩdignus Sacerdos gratias humiles ago. Nec. n. possunt ope ra huiusmodi sine magnis fructibus esse. Placatur Deus. Impetratur gratia actionibus nostris. Impletur ministerium Sedis. In conspectu ẽt plebis mi ruminmodum accœptio crescit atq; auctoritas. Tota Italia nunc celebrat nomen Ecclesiæ: & beneficiũ renouatæ pacis illius opus putatur. Detrimen ta multa suscepta iam erant ex bello: & maiora expectabantur in dies. Nec deerant qui malorum propagationem uariis artificiis quęrerent. Diuturnus labor sanctitatis uestre: Dexteritasq; & patientia præter spem abstulit oĩa. Benedictus Deus: qui respexit in faciem Christi sui: Deditq;: ut contra ma lignorum calũnias re & uerbo pateret pietas eius interior: nõ ante credita

293

novus mos admittendi oẽs cardinales et oratores ad osculum pacis

q̃ experimento probata. Doleo non astitisse Beatitudini uestræ in tanta so lemnium celebritate: quam si sciuissem prætulissem hoc spectaculum meo: & familiæ periculo. Sum hic Pientiæ & ualeo : lego & scribo: raraq; est præ terquam a libris uoluptas. Memor quoq; beneficiorum sanctitatis uestræ oro & orari in meis sacrificiis facio pro incolumitate sua : quam misericors Deus ex uoto præstet: eiusdem pedibus me semper cum deuotione com mendo. Pientiæ.

274 Domino Henrico Cubiculario Secreto Pontificis Pauli.

GAudio me affecerunt litteræ uestræ: quibus nunciata est solenni tas ascensionis a Pontifice celebrata. Ago huic charitati pluri mas gratias: quæ non est passa lætissimam rem ab amicissimo ignorari. Video Papiensem illum cuius olim aures: & hostia assiduis uoci bus pulsabatis esse uobis menti: nec propter ullas occupationes aliquid di lectionis iminui. Ita precor faciatis: eumq; ametis: a quo fraterne amamini. Solénitas ipsa quantum intelligo bene instituta est: Bene processit: & bene est adimpleta. Omnia ex sanctis adinuentionibus religiosi pastoris fue runt. Sed illud imprimis quod de osculo pacis est factum. Placuit: decuit: absentisq; cor ipsa consideratione molliuit. Det Dominus bono principi uitam: & petitiones eius adimpleat: quandoquidem oculi sui semper ad eũ. De redditis litteris meis suæ Sãctitati rursum diligétię uestræ gratias ago: & rogo: ut pedibus eius me quam sæpe: & quã beniuole cõmendetis. Ego hic a libris raro discedo. Recreationi tantum datur quantum necesse est. Beneualete. Pientiæ.

Antonio Forliuiensi Clerico Cameræ.

275 TOt tibi gratias ago pro omnibus quæ nunciasti: quot syllabas continuit epistola tua. Eram hospes ignarusq; omnium: nisi tu subuenisses. Placet igitur pestilétiam post discessum meum nõ auctam: Pontificem solenni celebritate paci iam constitutæ extremã ma num imposuisse: Te & Gullielmum contubernalem beneualere: Me a uo bis sapientem haberi quod in tempore mihi: & familiæ cauerim. De Falco ne nostro quid opineris intelligo. Nõdum rescripsit ad litteras meas. Itaq; nec de abitu eius certum aliquid scio. Coniicio tamen uerum esse quod pu tas: Illo argumento admonitus: quod Auinionensis meus excusans per lit teras diuersionem suam ad me quam mihi spopõderat: ait pro me mittam unum ad te hunc ego futurum esse Falconem interpretor: cui ob hanc cau sam iam parari cubiculũ facio. Quod de Pharẽsi Episcopo nuncias sane pupugit cor meũ. Attende quæ sequantur & scribe. Non. n. sine metu sum parari hanc fabricam in feltrensem Epm meum: cuius omnem iacturã ho

noris:& rerum communem mihi putarem. Dominus illi sit adiumento: & de gente nõ sancta ab homine iniquo & doloso eripiat eum. Tu Antoni cõserua te:& ualitudinem cura: & ędes meas uise aliquando: & quid agatur require. Saluta etiam uerbis meis totam familiam tuam: Nicholaum: Hieronymum: Stephanum: Francalanciam quoq;: Quibus ministris & solatoribus in fuga mea apud te nuper sum usus. Vale iterũ. Pientię.

Cardinali Mantuano.

Vincis me omnibus in rebus Aamantissime Mantuane: etiam iocis: quorum me unicum architectum esse putabã. Scripsi tuę dignationi inspici hic totos dies sancta illa uestigia beatissimi patris nostri ad memoriã filiorum impressa. Cauillans respõdes isthic me lius: & crebrius occurrere oculis: Causamq; affers eam: quã ego sine multo risu non legi. Vera prędicas pater. est plane quod sentis. A iusto iudicio non errat iudicium tuum. Non committam ergo post hac: ut maiorem ul libi quam Romę memoriam eius esse contendam. Vos estis: quibus ante oculos ille est. Sed hęc hactenus. Gratias ago pro iis: quę de Ascensionis solennitate significas. Placent omnia: etiam si ut scribis tertium cantãdus fuerit hymnus. Illud imprimis lętor: quod tanto Pontificis hospitio tu hospes: tuęq; ędes sint illustratę. Quis nunc Mantuano uti suo cõmodo poterit? Sũmissius iam erit agendum cum te alloquemur. Satis erat illum diuitem factum. Semi pontificem factum quis feret? Humiliari iam non poteris nisi una tantum consistoriali increpatione: qualem collegę tui sępe sũt passi. De Laurentio Pisauriensi doleo quod memoras. Vir est cum doctus: tum bonus: Tum uero etiam mihi amicus. Miror tamen quo pacto a consilio suo ipse abierit. Me. n. adiens triduo ãte discessum uehemẽter affirmauit caput illud sabaudiense non prius in fœderibus se admissurum: q̃ Dux suus id sibi litteris imperaret: Ad quem ea de re se scripsisse aiebat. Quin & Theanensem nostrum accusauit: quod propositum eius damnaret: in seq; ducis assensum reciperet. Periculosa sunt ut uides Principum ministeria: Atq; eo periculosiora quo magis ipsi pręcipites. Dominus bonę menti sit adiumento. Secessum quem paras probo: Locũ ipsum non probo. In itinere enim positus frequentes habet occasiones periculi. Hominum comertia uitanda his temporibus sunt: & in latibulis ferarum more salus quęrenda. Itaq; hoc diligenter etiam atq; etiam uide. Vbicunq; autẽ sit futura. D. tua tecum sit Papiensis: apud quem: immo in quo semper tu es. Vale: & de Ioanne Petro nostro aliquid aliquando cogita. Tibi enim crescit quicquid inter tuos crescit.

Antonio Tridento.

296

297

Gentili Vrbinati.

IN seccessu agenti longe tu mihi gratior futurus es q̄ uersus:quā caseoli:quam noua syrenula. Versus allati ab urbe multi sunt. Caseoli inuenti his in collibus multi:syrenulæ autem:quas me moras iam non placent. Vertuntur mox in gallos:& ex campanica id nuper agnoui. Igr̄ ueni tu:in quo munus omne ē:& oīs suauitas. Vale. Pictiæ.

300

O Cardinali Neapolitano.

GRatias ago benignitati uestræ pro iis quæ scripsit ac nunciauit. Scripsit.n.summa significatione amoris in filium: & nunciauit ea in quibus sum ualde lætatus. Solēnitas publicatæ pacis cōueniens implēdo operi fuit:plæna religionis ac fidei:dignaq; illo:cuius in huiusce rebus nil ineptum:aut uile conspicitur. Donum hoc expetitum diu. Quæsitum laboribus habitum tādem ille perpetuet: qui misericorditer dedit. Audio a Reuerēdissimo domino meo Senensi:qui huc uenit:Dignationem uestram ituram Neapolim. Id si ita erit benedicente & sociante Deo eatur. Memor autem ibi sit meus Neapolitanus primum beneualere: Inde absenti seruo aliquid scribere. Tertio cōmendare Regi Papiensem suū: amicum paternum:sui studiosum: & duris temporibus notū:qui ante amare cœpit q̄ nosci:& ante fraternum sanguinem fundere q̄ mercedem accipere. Hoc quoq; mēti erit dignationi uestræ: ut primum uiderit fratrem amātissimum Fabritium complecti illum meo nomine:ac osculari. Illiq; etiam iureiurādo si opus erit testari me suum eē: & Caraphæ familiæ nō minus quam Picolomineę deditum. Accedet etiam postremū obsequium patris: ut Præsuli quoq; Andriensi: & Antonello secretario uerbis meis dicat salutem. In his si nimius sum:& si nimis onero tuā dignationem suasit culpa. Nimis.n.ipsa me diligit. Ego iteri fruar his libris & collibus: & meo Senēsi. Concedat omnipotens Deus ut futuro septembri: uel si audiatur cōsiliū meum octobri: bene curata ualitudie pingues & nitidi reuisamus nos Romæ. Pientiæ. Die.iii.Iunii.M.cccclxviii.

301

L. Datho Secretario Pontificis.

INtelligo ex litteris tuis quæ cupiat Beatissimus pater de Numismatibus inuentis. Curabo rē quanta diligentia potero & si dum mittam: qui illa conquirat & ferat. Puto tamen distracta i uarios esse. Apud me teste Deo nulla omnino sunt: Neq;.n.iis sum delectatus. Tantum cum essem Pientiæ:de inuentis audiui:& unum solum ispexi: oblatum mihi a quodā Canonico:qui ab inuentore acceperat. Referebat ad trecenta esse numero. Quātum ex suscriptione perspexi:ex nouissimis sunt: nomen enim erat noui ac pene ignoti Imperatoris. Similia esse puto

quæ reliqua sunt:Sed ad pręceptum Pontificis me accingo. Vale. Vltima
Iunii:hora ipsa tuarum acceptarum.

Ioanni Petro Arriuabeno

302 DVo cõtendo a te pro amicicia nostra. Alterum ut commendes
Papiensem tuo Mantuano. Alterum ut ames me tu:uel amorẽ
magis contínues. Addo & tertium:ut meo noíe ex Mecoenate
nostro perquiras quid post discessum meum in publicis rebus acciderit: &
casurum existimet. In his collibus nil audio præter triturãtium strepitum:
& conuehentiũ messem ad horrea. Tu fac ut absens sim Romæ: in Vatica
no magis atq; adeo in sinu ipso Pontificis. Miro secreto cõtinebuntur sem
per litteræ tuæ. Quæ huic Stephano:quẽ iussi adire credi fideliter possunt.
Pinge mihi curiã:& qcqd ĩtus:uel delirat̃ uel sapit̃. Vale. Pientię. vii. Augu.

Ioanni Petro Arriuabeno.

303 CAetera in litteris tuis bene. Illud non satis ad animũ: quod te a
cura nunciandorum quæ accidunt retrahis. Excusatio momentũ
nõ habet. Nam neq; certa apud me sunt:neq; a te audiuntur in
certa. Etiam nec ingrate lego:quæ feruntur in triuiis. Itaq; scribe omnia:&
sæpe scribe:& semper folium imple. Si minus delectabũt res: stillus:& ora
tio:& humanitas tua afferent uoluptatem. Nõ plęne adhuc persuades tibi
quãtum te amem. si persuaderes: ex quaq; fortuita hęrba fascem colligeres:
& pruritum amicarum aurium medicamẽto hoc tolleres. Cum scripturus
es adi tuum Principem. Dic scribo Papiensi: nunquid non & tuo nomine?
Ex eo semper tanquam ex sanctiore Pontificis aerario promes quos ad me
mittas thesauros. Itaq; hoc fac & uale. Item & familiola mea mecũ ualet.
Pientiæ die. xviii. Augusti. M. cccclxviii.

Ioanni Petro Arriuabeno.

304 c Ogitabam Arriuabene mi nunciatione nouarum rerum:quam
faceres primam in tuis litteris uoluptatem accipere. Accidit con
tra. Postremum inde accipio. Primæ locum habet charitas: quã
uideo in dies crescere:quantum uere nouo uiridis se subiicit alnus. Proxime
genus scribendi: quod omni laude dignum me sæpe in admirationem ad
ducit. Delectui uerborum:& concinnatui:& grauitati sic una opera seruis:
ut quem tibi ætate nostra anteponam non habeam:quibus te praferam in
ueniam multos. Delector plurimum hac cõmendatione ingenii: quintãq;
iam epistolam tuam ad priuatam animi oblectationem sæpe in manus re
sumens:plus illis tribuo ultima lectione quam prima. Gratias habeo huic
diligentiæ: Teq; licet occurrentem sponte meis affectibus hortor & oro ut
ad reditum usq; hac suauitate me teneas:omnium: quas istinc expectem

optatissima & maxima intellexi quae nostratum rerum conditio sit. Quo ab hostibus progressum. Quid metus: & spei. Quid ite senatibus duobus actum feratur. Significata omnia ad uerū existimo: nec aliter accidisse puto q̄ referantur. In praecipiti meo iudicio sumus: nisi strenue consistamus planta ad imum deuoluimur. Respiciat Deus in faciem pastoris. Omne cōsilium suum confirmet: & reprobet cogitationes impiorum. Astiterūt. n. reges terrae: & principes ad uersus Dominum: & aduersus Christum suū. Nil ex oibus me magis terret: q̄ nubes illa: q̄ i ppiquo cōstitisse affirmas. Parata. n. ad calamitatē ē: et si mō itonuerit aliqd dabit illa ruinā Arboribꝰ stragemq; satis: ruet oia late. Quae sequēt̄ expecto ex te. De Mātuano meo qd̄ refers nil eget testimonio. Quid Papiensi exploratius illius insʃe pietate? Iuuenis licet & sana semper dedit consilia: & patrocinatus est semper: & mea uel amara: uel dulcia propemodum sua putauit. Dicam quod illi sum saepe testatus. Arcem mearum omnium necessitatum: quas humani possent casus afferre generosissimam: officiosissimā: beneficentissimamq; Gonzagā domum mihi constitui: qua incolumi etiam si fractus illabatur orbis feriēt impauidum ruinae. Quod ad meum inte animum attinet uno hoc uerbo uoluntatem perpetuam accipe. Quod sum tuum est. Quod ero tuum erit. Quod mihi optas tibi optas. Si cor ut facies inspici posset: plus adhuc intuereris quā dico. Opinio praestantis uirtutis tuae experimentis iam confirmata adamantinis uinculis me tibi uinxerūt: quae nec uis ulla uirum nec ipsi excidere ferro celicolae possent. Beneuale. pridie chalēdas Septembris.

Alfonso Duci Calabriae.

Ortor autem: ut inter militares curas tuas: & uenatorias has uoluptates: litterarum quoq; studia admittas: Ne quod imprimis ornamentum uitae uiris praestantibus est: postremum a te habitum uideatur. Ingenio summo es preditus. Ocium quoq; litterarū: si tecū Pontanus est egregium habes. Animo tantum est opus. Ego quoq; qui Pientiae hortatus excellentiam tuam sum ad uirtutem: ideo manu mea: & ueterum more hec scripsi: ut te ad rescribendum inuitans: occasionem reuisendorum libellorum praeberem. Memento su(p)eriorum Ducum: qui cum gloria militari coniungendam quoq; hanc laudem duxerunt. Alexander Macedo Philosophiam: docente Aristotele didicit: & Illiadem Homeri: q̄ uiaticum rei militaris appellare solitus erat: Nocte etiam iacens una cum Pugione sub puluino habebat. Pyrrhus Epyrotarum Rex de omni ratiōe bellica: bellans ipse eruditissime scripsit. Caesar cōmentarios rerum suarū inter medias legiones summa cū cōmendatione ingenii edidit. Et. M. Brutus sub tempus Farsalici praelii: Polibii epithoma: quę ante ceeperat: strepi

tu armorum non impeditus absoluit. Praeterea innumeros: quos cura haec ad castra quoq; est comitata. Idē si facies tu Alphonse charissime: ad cōmēdationem humanitatis: prudentiae: & militaris disciplinae hāc quoq; addiicies: caeteris nō inferiorem meo iudicio. quod proximum ē mitto laqueos duos: qui apud me reliqui erant nō tam te dignos: q̄ locis istis montanis: in quibus nunc agis. Vale.

306 Donato Acciaiolo

NVlla in re mentitus est Chrisus. Questus sum omnia: quae tibi renūciata significas: nec me questum iniuste puto. Peccasse te in amicissimum dico: idq; & re ipsa contendo: & consuetudine tua: quae mihi notissima est. Nobilis es: & doctus. Faciunt utraq; ut acrius te ipsum expendas: quā apud eum conueniat: qui nobilitatem tuam longe excessit: & fundamenta tibi iecit totius quae supercreuit doctrinae. Memor praeteritorum non fallor de praesentibus. Laberis nimium Donate in cōmune nobilitatis malum: idq; frequenter. hoc & pessundedit aliquando familiam tuā: & pessundatura est posthac: nisi apud uos maior fuerit mansuetudinis ratio q̄ generis. Ego quod ad me scripseris petierisq; dimissionem e nobiī non doleo. hoc doleo quod non exauditus desieris scribere: indignās uoluntatem tuam meę ęstimationi praelatam non esse. Roga te ipsum: & in secretum cordis descende: Videbis cum a uero me non errare: tum tuam purgationem plus ingenii habere q̄ ueritatis. Motus autem recordatione cōsuetudinis nostrae antiquae: & studio satisfaciendi: quod conaris magis q̄ assequeris: ne insumpti laboris poeniteat do erratо tuo ueniam: quam non petis: restituoq; me eum tibi: quem ante possederas. Fac ut possessionem amici non negligas: uicturi tecum annos si Deo placuerit multos: & inutilis nunq̄ futuri. In omnem casum tuum ac fratris cogita perfugium nullibi q̄ apud me & tutius uobis esse: & certius posse. Mitto tibi ex reliquiis praeteriti naufragii mei aureos uiginti: & quinq; papales: qui in calceandis filiolis te adiuuent. Si colligere me ipsum fortius potero maiorē: camq; annuam sentietis impensae olim charitatis mercedem. De Hannibale & Scypione gratias ago. Delectatus sum hystoria: sed labore imprimis: & diligētia: & certe ēt luce orationis: quae iam summos nostri temporis aequat. Noua aggredere. Etas tua: & uigor animi: cōmunis quoq; expectatio omniū ita exposcunt. Beneuale. Romae die. v. Nouembris. M.cccclxviii.

307 B. Rouarellae Cardinali Rauennati Legato.

NOn putaui Reuerendissime pater: donec hi motus Regii quieuissent: uexādam esse dignationem tuam litteris meis. Satis. n. erat curis animi posse intendere: quae horis omnibus mētem co

quere debuerunt. Nunc remissis:uel paululum sollicitudinibus tuis: satisfa ciendum duxi animo in te meo. Redii desinēte Octobri Pientia incolumis: & ualitudine diligenter curata. Dolui propter me Rauennatem meum hic non esse inuentum:propter publica autem abesse eum lætatus sum. Neq; enim missiones tuę sine grandibus Reip. cōmodis esse consueuerunt. Gaudeo quoq; Dignationem tuam ualere:quod ex Pontifice audimus quotti die:& mētem etiam regis paccatiorem nobis reddi in diem. Facit quod uir tuti suæ:& meritis in se nostris consentaneum est. Qualia enim illa fuerint: tu omnium optime agnouisti:& ipse imprimis expertus est. Deus omnipotens:in cuius manu cor Principis continetur:uertat illud ad nostram salutem:& sensum gratitudinis superinducat. Nescio q̄diu futurus isthic es. Audio plusculum adhuc:q̄ forsitan uelles. Quęcūq; autem erit legationis accessio:cura ut ualitudinem serues:& omnia sine molestia perferas. Virtus tua non ambitio h[illegible]ibi labores facessit. Ego mi pater is sum:quem nosti: facultate inter tibi ded[illegible] [illegible]ultimus:pietate uel obsequio uel cum primis adnumerandus:uel quod mihi persuadeo primus cēsendus. Si quid est:in quo uel tibi uel familiæ dare operam possim:non tam libenter imponetur onus a te:q̄ a me libēter feretur. Dominus Deus in auxilium tuum semper respiciat. Romę Die. xii. Nouembris. M.cccclxviii.

Alano Cardinali Auinionensi.

Licet proximis diebus abunde scripserim Dn̄ationi uestrę Reuerendissimæ de iis:quæ scribenda tunc uidebantur:& de iis:quæ sunt consecuta:credam domesticorum suorum diligentia nunciata:tamen officii mei esse putaui hunc nuncium:qui ad eam mittitur non uenire uacuum litteris filii. Itaq; ei significo me beneualere beneficio Dei: & quietem agere: & non plus curarum summere: q̄ postulet præsens rerum conditio. Cæsar Federicus:qui soluendi uoti causa Romam uenit: ad beatam Mariam in Laureto iam est: & hic propediem erit. Exire obuiam:q̄ longius possunt Auditores Rotæ primum: Inde Referendariorum pars maior: prælatis nonnullis admixta. Parant & nunc exire Narniam usq; Rothomagensis noster: & Senensis. In ingressu urbis consueta reliqua persoluentur: De quibus & mox aliquid nunciabo. Inter Pontificem:& Ferdinandū Regem pendent nunc omnia:beneficio hyemis:magis q̄ uoluntate non ulterius progressa. Tyrasonensis: & Rocha electi iudice:meo iudicio uel cōtinebunt Regē s̄nia sua:uel dilatōne iudicii irritabunt paratum alioquin ad res ꝑturbandas. Potens exercitibus est:&

308

pecunia:& quidem amicis etiam non mediocribus. Vtinam tam bene ani matus ad gratitudinem fit:q̄ facile instructus est ad iniuriam. Dilexi eum semper:ut scit Dignatio uestra:sed obedientē ecclesiæ:Mutatum nunc ani mo non plus amare possum:q̄ matrem nostrā Apostolicam Sedem. Illu minet Deus sensum eius:& cor:& nobis in adiutorium nostrum intendat. Vrsinus noster neptem suam germanam Rynaldi subdiaconi in coniugi um dedit Laurentio de Medicis Petri filio. Rem sane ut apud omnes nō expectatam:sic a multis merito existimandam. & qui laudent:& qui ægre ferant in utranq; partem sunt plurimi. Ad Ecclesiæ suę utilitatem hoc quo q; Deus conuertat. Quid ultra scribam non habeo. Opto patrem meum Auinionensem bene ualere:& isthinc mature absolutū redire ad nos:apud quos nō iniucundior:q̄ apud Gallos erit præsentia sua. Parietes ędium ue strarum ita me amet Deus:hunc reditum uidētur expetere. Cōmendo cha ritati uestræ filium meum Ioannem Duboter:mihi propter fidele obsequiū unice charum:ut qui uidelicet mensam esurientis & fesso laute semper pa ret:etiam lautius uestro bñficio præparet. Opto benefieri ei:& bene esse in omnibus. Commendo & me ipsum: ut auctoritate patris & Domini: panem Archidiaconatus Xanthonensis de manu sua acceptum non extorqueat: & rapiat iniquissimus pręsul: ita quottidie ut uideo im pietatem impietati accumulans: ut futurum breui confidam: cum ad pri uationem male administratæ ecclesiæ suffragio meo Rumantius sum adiu turus: Dignior quidem illo exitu est Andegauensi Episcopo. Romæ. xxii. Decembris. M. cccclxviii.

Hieronymo Lando Episcopo Cretensi Legato Perusino.

Sic qd cum Dignatione tua de Petro filio tuo querar. Vicesimū pene iam Romę diē agit:& nondū Papiēsem est allocutus. Ho die uisitans ex consuetudine nostra Cardinales nouos sororum Pontificis filios:atq; illū uidens spatiantē p aulas uocaui ad me:& rogaui: num Cretēsis mei filius esset: Cū esse se diceret:petii rursum num me agno sceret: Cū æque se agnoscere respondisset:addidissetq; multa mea in te pa trem extare officia: Et qd inquā ē causæ:qd me nunq̄ adieris: Erubuit ado lescens:uultu cōficens:qd excusare uerbo nō potuit. Si uenerit:ut uenturum existimo:accipiet ea charitate qua accipi prīē solitus: Noscetq; si maxie ad bñficiū nūc deest facultas:aīum tñ nō deesse:q tuis oībus tpibus semp af fuit. Ad litteras:quas Thomas sacerdos attulit rescribo in hæc pauca. Sed illud etiam addo gratulari me multum:quod in isthac difficillima Perusiæ administratione ita prædicetur dexteritas tua: ut nihil intempestiuum: aut improuidum agere iudiceris. Ita etiam commendetur uita: instiu

tio:ut assit semper : & sine scurrilitate comitas: & sine asperitate grauitas. Retine usq; in finem laudem hãc inchoatã:atq; illud cogita semper: raros fuisse ẽt summæ uirtutis uiros:quorum in tam feruida ciuitate similes initiis exitus fuerint. Ego mi Cretensis sum tuus:& tibi oĩa summa desidero. Vale. Romæ. xxiii. Decembris. M.cccclxviii.

Nicolao Lucensi Episcopo Mutinensi Præsidi Montis Casini.

MOlesta & mihi quoq; est tua isthęc mora: plus tibi meo iudicio afferens damni:q̃ ei utilitatis:a quo es ablegatus. Virtus tua dignius ministerium postulabat:in quo uim suam ostenderet : & ad ampliora gradus pateret. Sed quid agas? ubi & sine indignatõne dimittere opus acceptum non potes:& retinere cum tristicia cogeris? Ferendũ uidelicet est:& animus ad tolerantiam pręparandus. Non si male nunc:& olim sic erit inquit Flaccus. Multi post longa exilia cõsecuti imperia sunt: & in læticiam luctus suos uerterũt. Cuncta:quę pateris inquit Gregorius: tanto ferre patientius debes:quanto secretorum cælestium ignarus cur hęc pateris nescis. Nescis tu:& pariter ego tecum ignoro:num aliquando solitudo ista tua ad celebritatem:& loci obscuritas ad claritatẽ : pericula uero ad summam securitatem sint reditura. Sperandum est Beatum Benedictũ: cuius cœnobium:& locum pœnitẽtiæ suæ regis : post opus bene impletũ retributurum tibi abunde:nec passurum:ut frustra sint uigilię tuę. Itaq; ad patientiam:& obedientiam Principis te q̃tum potes confirma : & meliora expecta:& uitam tuam custodi. hominem illum:quem locuturum mecum significas:nec audiui:nec uidi. Vtrũq; ęgissem libẽter:si se obtulisset. Iterũ dico bene spera:& iuxta uerbum scripturæ: Tristiciam omnem lõge expelle a te. Multos enim iam occidit tristicia:& non est utilitas in illa. Ego tuus sum:memor semp futurus cũ nostræ antiquæ consuetudinis:tum uero tui in me animi. Vale. Romæ. xxiiii. Decembris. M.cccclxviii.

Laurentio Rouarellæ Episcopo Ferrariensi Legato in Hungaria. Fuit hic postea Cardialis Agnẽ. nũcupatus.

LEctis litteris tuis:audito etiam seruo Dei Gabriele nostro: bene dixit anima mea Domino:& omnia:quæ intra me sunt nomini sancto eius. Video enim iacta iam esse fundamenta nostræ salutis:& Sathanæ Sinagogam in ruinam conuersam. Cessit qui cedentes persecuturũ se iudicabat. Amisit multa : cui exploratum erat cuncta diripere. Georgi. Pogebratius. Quiq; etiam & re militari : & bellatoribus neminem sibi parem arbitrabatur. Vicini Regis uirtute inanem opinionem suam agnouit. Impleuit Dominus faciem eius ignominia. Obscurauit oculos suos ne uideat : & factæ sunt hereticorum uiæ tenebræ : & lubricum : & Angelus Domini persequens eos. Non uidebamus antea ministrum iudicii Matthęus Rex.

nostri. Timebātur multa a multis. Mala perfidi hominis mens: malus animus ad fraudē semp intētus nos perterrebat. De uicinis quoq; Germanis erat uehemēs suspitio: ne uel studio partium: uel odio causę: rationē oēm inchoati operis frangerent. Ecce sublata sunt oīa primo aditu belli: & manus Dñi est nobiscū. Laudādus æternis ecclesiæ pręconiis Mathias Rex Hungarorum: qui sancta patris monita accipiens: arma sine cōctatione intulit: hosteq; in fugam uersum magna parte male possessi regni priuauit. Laudādus & tu pręsul dignissime: cuius forti ministerio cōparata breui hęc sunt: nulla habita uel laboris: uel discriminum rōne. Laudanda & Gabrielis ipsius indefessa sedulitas: qui supra ualitudinis uim: supra ēt religionis sortem: nulli uel loco: uel officio defuit. Estis ī quottidianis sermonibus nostris. De uobis tota urbs loquit᷑. Benedicimini: amamini: & digni habemini: quos respiciat de alto Altissimus: & præsens ętas: ac postera in aīo gestet. Recēsere superfluū est: quid sępe de te prædicauerit Pontifex: & quid certatim tribuerint Cardinales. Vnū illud de oībus iudiciū sit: qđ constans nostra snīa est: neminē ex omni numero eorum: qui multos iā annos in negociū ecclesiæ missi sunt: aut maiora pręstitisse q̄ tu: aut plura breui ipe perfecisse: aut lętiora ēt ad hanc Sedem misisse. Conare igit᷑ dignissime Christi pugil sacrificium inchoatū explere: & spem a Deo mōstratā q̄tis potes conatibus adurgere. Tua tota hęc prouincia est: & palma tua: Nullius prætere q̄ tuis manibus ad nos referenda. Ad quā rem cū Pontificē nostrū opportuna oīa collaturū existimem: Tum meæ: & multorū orationes: qui Remp. saluā cupiunt: laboranti tibi non deerunt. Reliqua ex eodē Gabriele accipies: qui nostra oīa ītellexit: & mecum persamiliariter sæpe locutus est. Dñs Deus: cuius causę nūc seruis fortitudo tua sit: & illuminatio tua: & salus tua: Teq; cōis uoti compotem patri: & omnibus nobis cū gloria reddat. Benevale. Romæ quinta Februarii. M.cccclxix.

Christophoro Landino.

Licet Vgolinus: & Baccius hoc paucorum dierum contubernio iam satis mihi sint noti: testimonio tamen de iis tuo sum delectatus. Sunt in Vgolino quæ memoras: fides in obsequio: & sedulitas: Quodq; ego optare in domesticis soleo: etiam grauitas. Si plusculum aliqd litterarū attulisset ad nos: nil esse amabilius poterat. Cōfirmatior doctrina futura illi ad facilitatē erat: Mihi ad gratiā. Sed non negligam eum propterea honore tuo: cui cognatus est: & morum continentia: quos ꝓ bonis benigne semper habebitur. Plus ocii & commodi indulsi ad studia iam quidē: q̄ curiæ nostræ usus ferat: & indulgere aliis soleam. Protinus bona spes erit obsequii: si quæ tu litteris: uerbis ego: illū monuimus aīo cōtinebit. Pa

tientia imprimis pernecessaria est:a qua una superatur ois seruiendi asperi tas.Egendum sæpe est: & sudandum:& algendum:atq; his difficultat bus quasi adminiculis augēda industria.Duces ii boni haberi solent: qbus Ty rocinium laboriosum fuit:& reliqua militia exercita.Nobis : qui sine gene ris:uel doctrinæ præstantioris cōmendatione:quasi in mercaturā quādam honoris huc uenimus:adiutrice pseuerantia est emergendum. Quod & in multis sum sæpe contemplatus:& in me ipso semp expertus . Summā illā facio:ut perseueret Vgolinus:nec grauet seruitio:Nec quia non præstetur ante mercem preciū lāgueat aīo.Ocius : serius irremuneratum nemine pa titur curia.Quod ad Bacciū attinet:Si modestia par est ingenio:sibiq; nō uulgo seruiet lyra:fructū & ipse feret seruitii.Roscio aūt: quem memoras: Populus Romanus auditū sæpe in scena præbuit: nunq̄ in administranda Rep.fidē.Laudatus i Theatro:ad comitiū admissus nō est. Sed ɔfido hūc quoq; non defuturū sibi:& qua est docilitate perspecturū magis:quid se iu uare possit:q̄ alios delectare.Te amo Landine memor antiquę consuetudi nis nostræ:& certe ēt præstantis ingenii tui:cuius laudator semp inuentus sum.Ornamenta dignitatis nostræ nil mihi ademerunt de amicoꝶ memo ria.Volo me & meis fidenter oibus ut tuis utaris:Papiensemq; propius re cognoscas.Infœlicē crederem hanc meam fœlicitatem:si quæ dedit Deus cultoribus doctrinæ non essent mecum cōmunia.Vale.

Geraldino nepoti Angeli Episcopi Suessani.

CArmen:qđ de prædio Suessano misisse te dicis: redditū mihi nō est.Cum reddetur:agent beniuolentiæ tuæ gratiæ : sicut & nūc pro Bucolicis agunt.Quę eiusmodi sunt:ut spem de te optimā pręstent.Laudo industriā:quottidianamq; hanc scribēdi curā. Sed hoc te pro nostra beniuolentia rogo:ut simul cū stilo animū colas.Nosti qd ua leant uersus inopes rerū:nugæq; canoræ.Scribendi recte:inquit idē Poeta: principium sapere est:& fons.Ad emendatā latinitatem: quæ tibi iā parta est addenda nunc reliqua sunt:uidelicet Dialecticę studiū:& Phylosophiæ: sacrarūq; imprimis litterarum:sine quibus inutilis est ois nostra cōtentio. Rerū copia(inqt Cicero) uerborū copiā gignit.His uero disciplinis: & si iā nūc & tuo iudicio:& monitis optimi pris Præsulis suessani iuigilarę te putem : uolo tū hoc breue testimoniū nostræ charitatis accedere.Vale.

313

F.Cardinali Mantuano.

SEptē his diebus:q ab ultis lris meis secuti sunt:ægre qd scribā i uenio.Scribā tū:& si nugas scribi oporteat: uel hebdomadis cō suetudinē seruē.Proposui.n.q̄diu abieris meminisse officii tui:qđ tu olim pñs absenti īpedisti.Proxio Dñi die:quo semp ex nro ordine aliqs

Hęc epistola in Pōtificatu Xisti recte poneretur.

3 14

celebrat:operatus est sacris Cardinalis Sancti Vitalis: qui ab altari ad Pōtificem ueniens pallium Tarantasiensis ecclesiæ eadē hora accepit. Vide ad quid scribendum cogat rerum inopia. Vide & aliud leuius. Cessit Falco noster fratris filio basilicæ Petri canonicatum: Eundemq; me rogante inter accolitos cooptari obtinuit. Vide & tertiū ridiculū magis. Protonotarius ille Vasco: qui domi meæ dudū acceptus: multisq; honoribus: & beneficiis auctus: tanta quadriēnio ante calūniatus est: moriens nūc unum ex suis instituit: qui Romam ueniret: Veniā a me precaretur: mētitumq; esse se oībus affirmaret: quos ego monstrarem. Peperci famæ defuncti: & consciētia sola contentus: nil ultra expetii. Inuitus non leges: qd sequit᷑. Sine nouis Cardinalibus Ieiunia transiere: Pontifexq; multis cōpetentibus dixit tempora pturbata nouæ ordinationi minus esse idonea. Antistes Ianuēn. Ible tusq;: & noster Chauriensis in spe precipua sunt: q̄ cito aūt implenda: ignoro. Hodie Cardinalis Aragonensis accipitur. Imus Lateranum usq; obuiā omnes: ad Pontificemq; deducimus. Cum hęc scribo nondum patrē uidi. Si quid noui honoris: noui ordinis erit: reuersus domū epistolæ adiiciā. Audio esse in comitatu suo Epos quattuor futuros Romæ in familia. Totidē quoq; qui honestandi itineris causa uenerunt: ad suas Ecclesias mox redituri. Ex Regiis purpuratis itidem quattuor: primumq; inter hos ex Piccolominibus Melfitensem. De breuiatorum collegio res iualescit. Puto Vicecācellarium hanc restitutionē perq̄ indigne ferētem. Tandē partitiōne aliqua numeri: manus daturum. Si papyrus atramentaq; Bononiæ sunt rescribe pauca: cupienti multa de te cognoscere. Quartæ has litteræ sine responso sunt: quas post reditum scribo. Vale. Romę.

F. Cardinali Mantuano.

PRecor Mantuane charissime: ut si de iis quæ ad pręsens bellum pertinent: non scribo mihi sis æquus. Facile est perturbatis temporibus non bene litteras reddi: & quę fideli studio significant᷑ his: aut illis esse ingrata: & i partem aduersi animi accipi. Obseruor immeritus. Accipe ergo: quæ in contione recitari sine periculo possunt. Exordiar a meis. Redii ex Vulsiniensibus incolumis: & sum Romæ incolumis: litteris tm̄: & domesticis uacās. Publicis aūt q̄tū p dignitatē iponit᷑. Emi intra urbē Vincolā: quę & ducēdo tpi: & ualitudini curādę ē opportuna. Ad eā serena quaq; die me cōfero: una opa iterpellatores uitās: & curas. In beniuolētia Vicecācellarii nr̄i psl ---uero cōstāter. Ille pari studio in mea. De tua Dignatōe sūt crebri iter nos s̄mones. Desideriū uero pn̄tię pene cōtinuū: Tpi succēdentes: cuius cā ex nobis subtractus. Sed illd aliqn̄ abibit: & tu nobis redderis. In aliēis hęc ēt habe. Mortuus ē Barchinonēsis noster: pc̄ipua suo.

rum:& totius curię mesticia. Eius sacerdotia: Ecclesiam: & quæ exercebat apud auunculū munia: ipsi auunculo permisit Pōtifex: ut ad quos uelit singula deferant. Affuimus oēs solamini suo. Censeo idē tu per litteras agas. De cœnobio Laurentiano perseuerat cōtentio adhuc: & suo loco quisq; se continet. Quātum intelligo: in Neapolitanū Palatinus inclinat. Nouariensis: ut mihi affirmauit: æquius de Cardinalatu: q̄ de semel adita possesshōe patieꝰ depelli. Doleo inter nos ista incidere: opinionēq; sacerdotalis modestiæ apud seculares perire. Numera tu quot talia: & cuius culpa breui accidere: atq; unius tm̄ culpa: ut nosti. Exequias Reatini: & Tirasonēsis hodie absoluimus: ut religiosas quidē: sic & frugales. Mellinas uero pestilēti ęstate nō plane impletas instaurari Pontifex iubet. Nec id sine patris nepotū q; merore. De cardinalibus creandis rumusculi quidam in plebe: apud nos ne uestigium quidem. Pestilentia per hanc hyemem tectum magis semen habet q̄ proferat. Vereor ne appetente uere exire rursum & peregrinari nos cogat. Quærenti quid nunciare amplius possim nil sane se offert. Vt ieiuna est curia sic sua sunt oīa. Ego si forsan esses oblitus: ita ille tuus sum Papiensis tibi tota mente addictus: ut q̄tum meritis: tātum sui potestate cęteros sine controuersia superes. Vale.

Donatus Acciaiolus Ia. Cardinali Papiensi. 316

Elata est ad me nuper pictura quædam Gallię transalpinę: satis arbitror emēdata. Hāc ad tuā Reuerēdissimā. D. mittendā putaui: ut si qñ Cæsarē: aut alios scriptores de rebus Gallicis ī manusꝰ sūmeres subiectas hēres oculis illius ꝓuinciæ regiones: quarum descriptio solet legētibus iucūdissima esse. Quędā adhuc flumina: ut Isara: Rhodanus: Liger: Sequana: Elauer. Quędā ēt oppida: ut Genua: Lugduniū. Biturigū: & Thuronū urbes. quidā ēt populi: ut Santhones: Auerni: Attrebates: aliaq; eiusdē generis ī ea reperiunꝰ: quæ antiqua ꝓpe retinēt noīa: quædam uero nouis uocitanꝰ noībus: ut Delphinatus: quē Allobroges incolebant locū: ut flumē Arar: qđ nunc Sonā appellāt: ut multi in Belgis populi circa Rhenū: ubi Germani longum tp̄s incoluere. Sed hæc melius nouit Reuerendissima. D. tua: cui me etiam: atq; etiam cōmendo. Florentię die viiii. Aprilis. M.cccclxix.

Christophoro Pratellæ. 317

Vsq; in hūc diē litterę tuæ pecuniariæ nullæ ad me peruenerūt. Alienæ hoc auersionis: non tuę negligentię esse existimo. Medices Mensarii suas habent. Cum iis meę non ꝑferunꝰ. Vnde hoc accidat: non tam ignoro: q̄ miror. Nisi Philippus administer mensæ: fideus priuatę significationi: pecuniam a te persolutam retulisset in codicem: labo

rasset iam dies complures familia. Secundas rescribi cura: & mitte: & qbus credas tabellariis uide. Venit Ioánes Antonius: alio illum animo accipes q̃ tua scripta ostenderunt. Doctore: & libris adiuua hæc eius initia: nam pecunia: & uestitu adiuuabitur: unde institui. In cœnobio: & designato cubiculo esse illum uolo. Socio studiorum utetur nouitiorum Magistro: quem præcepto meo retentum a te esse existimo. Summa est: ut intelligat adolescens mandata hæc contempta non esse. Cibum: ut prius scripsi: cum Magistro: & in Monachorum cœnaculo capiet. Exige: & mitte: & Vale. vi. Maii. M.cccclxix.

Stephano Episcopo Lucensi.

SI non minus fidei habendum mihi q̃ Marco credis: crede pater: neq; imprudentiæ culpasse me tuos: neq; ullius rei crimen in te retulisse. Egisti omnia: nõ fideliter tantum: sed summo ẽt patris officio: monens qd antea nesciebam: & collaborans: in quibus tuam operã uolui. Etiam Ioannes Guidicio: & frater plura præstiterunt desiderio meo: q̃ nullis præcedentibus meritis postulare phas erat. Laudo oẽs: & gratias quas possum oĩbus ago. Miror tñ retulisse Marcum qd nõ intellexit: & in nuda narratione qualem proximis meis litteris accœpisti tuam: & tuorum contumeliã agnouisse. Si tyrãnum me credidit: cuius etiã leuis sermo plus semper habet: q̃ præferat: sensum illum elicere potuit. Sin Sacerdotẽ putauit qualem me nosti: putare utiq; debuit cõsensisse os cordi. & nec plus de animo impetrandum: q̃ uerba ostẽderent. De solo Sebastiano id tantũmodo questus sum: & quidem modice: qd ex me sæpe audisti. Quare mœsticiam depone: si quam habes: & Marcum putato more hoĩum affinxisse: qd negatę pecuniæ consentaneum credidit. Ego nec te culpare possum: si uellem: nec deberem: si possem. Es mihi amore infinito coniunctus: atq; oĩum ut sæpe dixi qui uiuant charissimus. Quod ad secretarios Lucẽses attinet: noscens quo cum Principe mihi res sit: non audeo in iis quæ postulant: litteris satisfacere: quas sciam aliqñ huc illuc nunciãdarum rerum studio mitti. Sed satisfaciam tibi: qui sub eiusdem Magistri es uirga. Fœdus iter Pontificem tãtum: & Venetos ictum est. Nulli alii eorum: qui uulgo feruntur adiuncti sunt. Cõditio una de pluribus est imperata: ut lacessito a socialibus Põtifice: mittere Veneti in auxiliũ suis stipẽdiis dẽant eqtũ milia quattuor: & peditũ duo. Ignoranť cætera a me horũ: ut nosti: minime curioso. Ipse in cõsistorio cum factam rem nunciauit hoc tñ aperuit. Ad prohibendam: non inferendam iniuriam id consilium necessario sumptum habes ad omnia. Vale: & me ama. Romæ calendis Iulii. M.cccclxix.

Ia. Minutolo Lucensi.

CVmulate implesti quod erat in uoto. Est mihi nunc seges: und. 319
pascere ocium dierum aliquot possim. Deduxisti hanc ariminen
sem contentionem ab initio successibus suis: Vt certe non plura
existimem gesta: q̄ sunt a te scripta. Id etiam genus orationis adhibuisti:
Italice licet: ut luce sua plus me delectarit: q̄ latinum meum delectaturum
alios credam. Gratias ago: & me tibi debitorem confiteor. duo quoq; con
tendo a te: Alterum: ut quod modo summo meo beneficio cgisti in finē us
q; continues. Alterum: ut nostrum Archiepiscopū meo nomine roges cau Spalateñ. q
tius se casibus offerat: quem illi sæpe transeunt aliquando inueniunt. Niti postea Antiocceno Pa
uiribus: & uigilare: & præsenti animo esse: & matrem ecclesiam labore assi triarcha.
duo adiuuare certe decet: & cuiq; præsulum conuenit. Sed inter hæc uitæ
etiam rationem habere nonmodo licet: sed certe est neccessarium. Quod
benefacimus danda est opera ut facere possimus diutius. Ipse: ut opinor:
propter sacerdotium armaturam totam non induit: gladio nō ferit: atq; iis
tegmentis non procedit in aciem: quibus sæculi Duces. Quanto ergo mi-
nus armorum est tanto esse plus diligentiæ ad custodiā debet. Noscit nos
omnes. Scit qua interdum gratitudine simus. Nō dubito si quis casus sini
ster eum arriperet futuros aliquos nonnullos: qui & risuri essent eius incō-
moda: & ascripturi temeritati quod fuisset uirtutis. Itaq; malit se sibi & ec
clesiæ reseruare: q̄ ludibriis aliorum uitam offerre. reliqua tu melius: & tuo:
& tuorum confamulantium nomine. Vnum opto quod pene exciderat: ut
in his quæ scribis nostratem omnem hanc rationem aggerum: Pontium:
fossarū: uallorum: atq; aliarum rerum: quæ continendorū in tuto militum:
aut destinendorū hostium causa excitantur: minutatim adiungas. Video
in eisce rebus frequentem fuisse Cæsarem: atq; eas plurimum delectare: cū
bene exprimuntur. Da ueniā si occupatōnibus tuis addo hęc tedia. Addes
tu meis semper cum uoles. Vale. Romæ. xx. Iulii. M. cccclxviiii.

Chri. Pratellæ.

EXcusatio tua de cedulis non consentit prioribus litteris. Ingenui 320
animi est fateri patri quod est. Erat satius dicere: in magnis neces
sitatibus nostris maiorem porrexi. Vtcunq; sit laudo factū: &
bene collatum munus existimo. Doleoq; ante id tempus factum non esse.
Consulis uum offerente illo pensionem quam debet: remittere pecuniā ad
ducentorum summam debeas: an alia ratiōe id exequi. Erat animi mei: ho
noris etiam atq; officii: emptis muneribus idipsum explere. Sed tu: q præ
sens es: & affectus eis depręhendis. agito quod illis gratius nosces. Fortas-
se remissa pecunia gratior erit: & minus periculi: atq; ostentationis habe-
bit. Itaq; totum hoc opus curæ sit tuæ. Doleo de Episcopo Bethlemitano

non succedere: quod desideratum iam erat: & dignitatem habuisset tribunal: & minus quoq; impendii. Si reliqua ulla est ratio qua impetrare id possis: uiribus quaeso totis contende. Si ingratum Ciecho non est tractare illũ quę sunt sacramentorum & ordinis: miror cur displiceat tribunal adiungi. Pugna quoad potes: atq; illud contende: ut ad alienum arbitrium uicarios non cogamur accipere. Id enim est iurisditionem amittere. Malo tu id munus contiuues quoad aliunde prospexerit deus. Habes animum meum. Illi te q̃tũ potes accõmoda. Propterea ut nõ spolier: neq; cogar seruitutis huius iugum subire cedulas munerum misi. Recipe ad te omnia si potes: atq; ut possis conare. Tum per substitutos ex interuallis spiritualia tracta. Hoc modo nullis sentientibus quem uolemus ad tribunal habebis. Bene uale: & sacramenti tui in altari pręstiti esto memor: Magisq; animã tuam attende q̃ cętera. Tum imprimis cogita semper quid honori nostro conueniat. & nec ex persona tua metire quicq̃: sed mea. Pro me isthic es non pro te. Serui dignitati cardinalis & consilio cuncta institue. Litteras omnes meas: quas manu propria scribo serua diligenter: ut pręsto esse possint cum repetentur latinae praesertim. Iterum Vale. Romae die. xx. Iulii. M.cccclxix.

Cardinali Senensi.

Fficia. D. uestrae superant gratias meas. Rem coniugii absoluisti quo tempore nondum inchoatam putabam. Accessioni intẽ disti aedicularum: cum obliuioni datã in tot occupationibus crederem. Diligentiae cõmendo te: me damno inscitię: qui dilationem non ad studium conficiendi retulerim. Ago tamen quas possum gratias: ac duo hęc munera colloco in rationario cęterorum: quae tuę beneficentiae debeo. Persoluere aliquando possim faciat Deus. Nam persoluendi uoluntas non nisi cum spiritu desinet. Grata fuerunt quę de Vrbanis: & bellicis rebus significat. Casu ecclesiae semper dolendum est nobis. Cum suis. n. rebus coniunctae sunt nostrę. Sed utinam ante initium considerati exitus essent: aut nõ his tãtum fidei habitum: quibus mos fuit alienis fortunis suas praeferre: Immo & alienas co temnere ut suę locentur in tuto. Vbi nunc quattuor illa milia i flaminia expectata? ubi foederum tanta fiducia? Cum damno: & dedecore Arimino pellimur: nec eques modo unus in auxilium uenit. Respiciat ecclesiam Deus: quando in ea adiuuanda nos minus uidemus. Credo iam Senis tibias siluisse. Comparo me igitur ut ueniam: praesentesq; de omnibus colloquemur. Nunc. D. Tuę me & mea commendo. Inter mea Campanus est. Pientiae. xvi. Augusti. M.cccclxix.

Io. Petrus Arriuab. Ia. Cardinali Papiensi.

322

On fuerat propositi mei ea ad te scribere:i quibus aut tuto mẽtiendum:aut cum periculo uel saltem odio ueritas pronunciãda est:quod utiq; uerendum est:aut litterarum interceptione:aut eorum negligentia:quibus cõmittũtur. Sed quod exigit a seruo Dominus non potest recusari:quedam.n.præstamus sine culpa. Imperata nõ facere crimẽ est. Id ne mihi impingi possit:& ab eo potissimum cui omnia debeo: agam præter institutum meum:non quod res magnas & certo exploratas persuasum habeam posse tibi a me significari:sed ut mandatorum tuorum obseruantissimus uidear scripsisse quod sentio:& id quod sine fuco audies: liberum ingenium:a quo uanitas omnis:& mentiendi studium alienũ est. Nihil.n.mihi uidetur fidem hominis magis uiolare ac tollere q̃ usus delectatioq; mendacii. Cõmendabo litteras meas Stephano tuo:ut eas faciat ad te perferri q̃ diligentissime. Sed anteq̃ ulterius progrediar agendæ tibi sunt a me immortales gratiæ:quod me litteris tuis humanitatis & beniuolentiæ plenis dignatus es:quod Io. Petrum tuum nil uideris oblitus: & in fastigio Amplitudinis tuæ positus nos uiles pullos læto etiam oculo respicis. Dixi ubi eæ mihi redditæ sunt:nimirum heri similes dignosci sine nomine auctoris a me facile potuissent. Ea erant opera Fidiæ:ut cuius artificis manibus elaborata essent sine inscriptione iudicaretur ab omnibus. Nunc ad imperium tuum reuertar. Summa mandati tui est:ut tibi pingam curiam. non expectes a me Apellis imaginem. mallem equidem posse omnino tuæ satisfacere uoluntati. Sed si dedero quod in manu mea est:putabo me officium impleisse. Ad curiæ picturam maxime pertinere arbitror: quæ licet extra eam sint nos tamen potissimum spectant:quoniam inde salus & interitus noster pendet. Oppugnabatur Ariminum ut nosti magna ui atq; animo:suberatq; eius potiundi uelut certa spes:& quod oppidani obsidionem ferre diutius nolle uidebantur disiectis iam muris:& tormẽtis sine intermissione saxa in ciuitatem excutientibus:& quod Robertus Malatesta cum Alexandro Sfortia de conditionibus pacis colloquia habuisse: & eo iam peruenisse ferebatur:ut scriptæ conditiones & ex utraq; parte admissæ essent. Vocatusq; ad rem non tam concludendam q̃ publicandam Camerinensium Dominus fuerat. Eo illuc accedente:non sine iussu Pontificis iuentus est Robertus a sententia recessisse:uel ut quidam dicunt:simulationem animi detexisse:eoq; atq; Alexandro & omnibus conditionibus reiectis refutatisq; tuendi se inisse consilia:continuoq; nunciatum est Hannibalem posteriorem ut sic dixerim copias suas in agrũ Ariminensem eduxisse:ac per iocum Alexandro scripsisse se eum rogare:ut mallet bombardas inde asportari facere:q̃ illarũ auferendarũ sibi onus relinquere. Proinde

monere eum ut sibi bene consuleret. Visi sunt consilio hostis præfecti exer-
citus tormẽtaq; & speciosam suppellectilem:magnamq; impedimẽtorum
partem Cesennam transmittentes:nihil tamen de magnitudine animi re-
miserunt: denunciantes insuper se hostem expectaturos:& pugnæ copiam
facturos. Interiectis paucis diebus cohortes Regiæ: quod nunq̃ ueriti fue-
ramus:ut sumus desideriorum nostrorum cupientissimi: in Agrũ picenũ
v.& qnquagita ordinibus:siue ut alii referunt.v.& q̃dragita transierũt. Cõ
scripta erat in ea prouincia magna copia rusticorũ ad.vii.quibus ad impe-
diendum transitum Neapuleo usurus erat. Quid inde secutum sit haud sa-
tis compertum habeo. Sunt qui dicant Regios milites Hannibali se adiũ
xisse. Negant alii id factum esse obstantibus & prouincialibus: & Neapu
leone. Verum utcunq; res habeat nisi aliunde nobis auxilia ueniant: non ẽ
unde tantis aduersariorum conatibus resisti possit. Quidam Iulius Pisanus
tribunus Regius Sancto Germano iminet. Petiliani Principis filius altero
ex latere sui terrorẽ facit. Eques Vrsinus prope Tybur est: proximisq; diẽ
bus eius milites in agrum Monticellorũ & Palumbariæ excursione facta
in armenta quædam abegerant. Restituta tñ postmodum sunt omnia:pur
gauitq; se eques suo iniussu:immo se inscio(ut est militum consuetudo)id
factum esse. Ad eum cohibẽdum si opus fuerit Marianus Sabellus Tybur
mittitur. Itaq; si bellum efferbuerit nõ uidentur nobis defuturæ undiq; im-
pugnationes. Fœderati siue sociales ut tu appellare consueuisti: pricipes
firmo simul uinculo cõsentiũt .operæprecium est uidere ipsorum legatos:
qui nisi iuncti ne domo quidem efferunt pedem: & Romæ in nos consilia
ineunt. Habemus hostilem risum ante oculos:& id patimur. spes nostra ĩ
Venetorum auxilio est:a quibus nisi subueniatur opus erit:ut deserta Ari
minensi impugnatione ad pacem:qualiscũq; ea futura sit: non tam dandã
q̃ impetrandam inclinemus. Discessit hinc Franciscus Senatus patricius ue
netus:eo ut aiunt animo:ac promissione:ut cumprimum Venetiis fuerit:
& in eorum concione quid opus sit facto exposuerit. iiii. equitum sint
a Venetis in Flaminiam profectura. Eumq; propterea gerendi belli præfe
ctum designarunt:quoniam cum Romæ fuerit norit optime omnia Pon-
tificis consilia. Ego tamen a nonnullis intelligo Venetos non admodũ pa
ratos esse ad bellum suscipiendum:immo Pontifici eorum auxilia poscenti
respondisse:non debere se ex conuentione id facere:quoniã sine eorum con
sensu hanc expeditionem obierit:& quod ipse prouocator belli:non lacessi
tus fuerit: Se aũt conuenisse:ut lacessito subuenirent:nec aduersus aliquem
bellum moliri:nisi ipsis consultis deberet. Quid acturi sint omnino dubi-
tatur. Ego tamen eius sententiæ sum Venetos nil moturos: si fœderati tuẽ

di tantum Arimini curam uidebuntur obire. si aliter Pontificem offendere pergerent fortassis futurum: ut ei subueniant. Pontifex ubi primum rescíuit copias Regias in Picenũ transisse: eo cõsistorio: quod ĩ uigilia sancti Laurentii habitum est obtinuit a collegio: ut posset cum quacunq; dynastia ẽt externa societatẽ inire: & Arimini iura cuicunq; tradere. declarauitq; postmodum se id Venetis concessurũ: quos hac spe prædæ nõ dubitaret promtiore animo in sui defensionem conuolaturos. Rumor est cum cum Duce Burgundię consilia belli habere: atq; inde uenturum esse Bastardum quẽ appellant: & simul cum Sabaudiẽsi Ducem Insubrium bello perturbaturum. Sed uana sunt: & paruifacienda externa auxilia: quæ si etiam succedunt tarda semper: & debilia sunt. Hec habui quæ de bello scriberem. Tu si certiora: & grauiora aliunde nosti: nõ tamen irrideas fatuitatem meam: quam extorsisti imperio tuo. Non te latet quam arduum sit secreta perscrutari: cum hi in celando sint maxime diligentes. Quid in urbe agatur uis scire? nihil prçter solitum. Discurritur: ambitur: tenduntur insidiæ: & philosophi sententia comprobatur: Curiam esse locum constitutum ad decipiẽdũ: & fallendum se inuicem. Raro senatus habetur. Pontifex magno curarũ fluctuat ęstu. Dicam tibi rem certam: & paucis fortasse cognitam. Reddita fuit proximis diebus scedula quædam Pontifici sine nomine auctoris: qua ei denunciabatur: ut suis rebus prouideret: uitã eius Septembrem nõ superaturam. Risit: subdiditq; auctorem quod nomen suum non apposuisset (mercedem amisisse: iussitq; ut statim ad præsidem arcis Sancti Angeli deferretur. Quare ad illum: nõ possum argumentari. (Tu ex his quid intus uel delireẽ uel sapiatur iudicato. Non uacauit a Mãtuano tuo perquirere) quod iussisti: quoniam cum ad uesperam heri redditæ mihi fuerint litteræ tuæ: ab ea hora usq; ad quartam noctis stomaci intestinorumq; doloribus uexatus est: tunc remittente se ea molestia: admotis medicamentis: & clysteribus dormire cœpit: & me nunc hæc in principio diei scribente quieuit: Curabo id postea: & quicquid cognouero ex me scies: faciamq; ut crebro subeas litterarum mearum tedia: quarum & si omnia uilia sunt: fides tamẽ speciosa esse poterit. Securitatem nostrã turbauit Sibinicensis Episcopi mors ex pestilentia: cũ ante tota urbe nil tale sentiretur. Princeps Mantuanus: ut tibi notum esse non ambigo: in balneis Petriolanis ẽ. Iturum eo dominum meum nondum ausim affirmare. ubi id exploratũ fuerit non sinã te lateẽ. Cõmẽdo me amplitudini tuæ. Romæ. xviii. Augusti. M. cccclxix.

Curia locus ... ad se ... decipiendum

Donato Acciaiolo.

Vnus tuum a re gratũ: a loco gratius: ab animo gratissimum accidit. Non fuerat hic labor sumniendus. Ignotis præstari is con- 323

fueuit. Mihi epistola una tuo chirographo scripta attalicis muneribus lon ge est acceptior. Hoc praesta saepe. Illud ad conciliandas amicitias uerte. Trabalibus clauis nostra est confirmata. Reuiserem Gusonensem nostrũ ut petis: Sed uides tempora. Casus non uoluntatis esse eam profectionem oportet. Breui ero Senis. Inde inter nos reliqua agemus. Nũc uale. Pientiae. xxii. Augusti. M.cccclxviiii.

Dominico Luceñ.

327 DE predio lucensi: cuius dimissionem uenire in sermonem nostro rum ciuium refers: exequere quod ex urbe ad te scripsi. Non is sum: qui ponam rumores ante salutem. Gratias tibi ago q̃d me cum de recessu hoc meo & ualitudine insimul gratularis. Alterum semper: Alterum hoc tempore est necessarium. Placet consortem tuam: Sororem meam Sueuam tecum ualere. Vtriq; sit custos Deus: & secũda omnia lar giatur. Vale. Senis Vltima Augusti. M.cccclxviiii.

Georgio Lollio Compatri.

32 EXimo te metu Lolli: desiderium conuincendi in iudicio Regis quaeritare Paulum cogit monimenta omnia Pii. Quod nomine suo ad te scripsi ad Nicolaum Piccolomineum scripsi. Idem quo q; a me ipso saepe cõtendit. Sorana res hanc nobis molestiã exhibet. Quae nunc misisti perlatuia sunt: nec offerentur a me: ne sic parsim missa argu mentum praestent condita seruari alia: quae nolimus produci. Tantum illi ad excusatõnem officii tuas litteras legam. Bono animo esto: multa tua in ecclesiam officia me indice Paulus cognoscit: qui si pecuniam non permisit tuorum diplomatum scito maiorem pecuniarũ opinionem tibi obstitisse. At iniuria res. At ferẽda a te aeque ut caeteris. Hactenus haec. Quod de cal ceo & sinistro pede ac dextro torqueris: nimis mihi Lolli diffidis. An tu pu tas ignorari a me: quae nonmodo asseris tu: sed expertus ego sum saepe: Dã da ad speciem plerũq; sunt multa: & nec omni ex parte adeũtes nos asper nandi. Potui ego Bellanto tuo: potui & huic nostro nõ obsequi: penula me ad comprecandum trahenti. Vidisti exitum post. Illum praeuidens ego uẽ dere aestiuo tempore solem sine periculo potui. Sed nimis me amas: nimis & circũspicis te: q̃q̃ ad nimietatẽ nil circũspici queat. Summa illa est. Vna fides. Vnum baptisma. His comitibus degam quod reliquum est uitae. De aedibus Marrescotis quo me uertam ignoro. Pars haec quam litteris refers: ad angustias suas charissima est. Vide reliqua: & consule. Abbas illhic me us ad interitum languet. Mitto iustum: qui consoletur: & adiuuet. Adiuua & tu quoad potes obsequio meo. Si perdo hunc hominem insignis erit ca lamitas prediolis nostris: tristaborq; ego pernimium. Saluta coniugem tu

amex me:totamq; Familiam. Vale. Valeo & ego.

G. Lollio compatri.

NIl quęret a te amplius Paulus ex Pontificatu Pii. Vltimæ litterę a me illi lectę suspitionem oẽm: cum inani spe ademerũt. Quod de Eugenio: Nicolao: & Calisto aiebas: quorum ne una modo epistola ad manus nostras deuenerat: fecit illico: ut ita esse agnoscẽs nobis ęquior fuerit: ac quieuerit animo. Ita tu quoq; & quiescẽdũ existima. Aedes Marescotas quæso ualere iam finito; Vendere illi non tam rem: q̃ speciem quęrũt. oblata est spes accessiõis certę ad Spanochinas nupri me emptas. Id si fiet: ampliato pariete anteriori sat erunt omnia ad dignitatem: & commodum. Nam de Laterna nocturna: læuis est cum iactura: tum cura. Nil apud me prius charitate Pii: & suorum gentilium. Pungis rursum me de uelo ad ornamẽtum altaris adhibito. Inepte suspicaris: ne dicam iniuste. q̃ uellem a Quadrio posterlano te uendicares: & aliquando tu quoq; sanius sapere. In eo uelo pictus cupido non est. Imago est Saluatoris nostri e sepulchro extantis. Quęro in cellario an in sacrario appendi illam decentius fuit? Video quid respondeas. Hic quoq; respondeo ego. Nolite iudicare: & non iudicabimini. Omnis ociosa ciuitas eadem & maledica: resanescere non nisi negocio potest. Vale. 326

Paulo Secundo Pontifici Maximo. 327

NVnciatum hic est copias Ecclesię his diebus infœliciter pugnasse. Nescio quantum damni accœptum sit. Varie: & pro cuiusq; affectu narrari hæc solent. Vtcũq; sit doleo: & cõtristor toto corde meo: tota anima mea: & totis uisceribus meis. Diligo Ecclesiã: & decor eius mihi est menti. Ingrati sunt: impii sunt: qui tantum iniquitatis sunt operati. Astiterunt aduersus Dominum: & aduersus Christum eius. Patrem inhonorarunt: a quo semper beneficium: & nuper pacem tulerunt. Matrem oppugnarunt: quę seruauit eos: & protexit derelictos. Deus ultionum Dominus audiat hæc de excelso sancto suo: & ad uindictã exurgat. Scio opus non esse consolari. B. uestram: quę magni est animi: & cõsolari reliquos est consueta. Ad consilium quoq; ego satis non sum. Sed si filio apud patrem: seruo apud Dominum aliquando est locus: supplico humiliter: ne quid ꝓpterea uel remissius: uel timidius agat. Confidat in Domino: qui non dereliquit sperantes in se: & per hęc detrimenta temptat patientiam nostram. Agitatur Ecclesia: sed nõ mergitur. Vincitur sæpe in prœliis: sed nunq̃ bellis. Causa nobis est optima. Pugnamus pro iusticia contra iniquitatem. In tot iustificationibus nostris misericordia Domini est expectanda. Perseuerantibus multa sępe uertuntur in melius. Offerunt tempora: quę nõ praui

det ratio.In causa Maguntina magna & graui uicta ingenti prœlio Ecclesia tãdem uicit. Post deletas ad internitionem copias Ecclesiæ deletus est Sigismundus Malatesta. Post profligatos apud Sarnum exercitus Regis: Ducis: & nostros profligati Andegauẽses hostes sunt:& pulsi Regno. Recentia hæc sunt:& Beatitudini uestræ notiora:q̃ mihi. Et si nõ sint nũc iidẽ adiutores:qui tunc erant est Deus:per quem uictoriæ illæ sunt habitæ. Animo tantum:& bona spe est opus. Cætera expediet diuinum auxilium. Indulgeat Sanctitas uestra: si improuide loquor. Dolor meus:& charitas in Ecclesiam ita me cogunt. Non dubito Beatitudinem uestram sapiẽtissime & fortissime consulturã esse sponsæ suæ fidei creditæ: Eiusdem pedibus me semper cõmẽdãs. Pientię die.iii. Septembris. M.cccclxix.

Barth. Platynæ.

328 Ratulor te Petrioli esse intendẽtem ualitudini:Mihi gaudeo noscenti ex litteris tuis:q̃ti me faciat Princeps Mantuanus. Nil de nostra in illum uoluntate testatus es:quod nõ testimonium omne excesserit. Sum sine exceptione suus. Præclaram eius domum perfugiũ mihi constitui temporibus meis omnibus. Cum filio Cardinali sic coniuncte uiuo:ut nihil habeat Roma cõiunctius. Ago tibi gratias pro officiis tuis:rogans ut quod fecisti facias sedulo:& in intimo affectu tam præstantis Principis Papiensem tuum penitus condas. Quod expleta lauatione reuisurus sis urbem:eodemq; itinere inspecturus monumenta beneficentissimi Pii patris nostri:& placet:& lętor. Pientiæ ẽ tibi parata domus. Caue alio diuertas. Indictum tibi alioquin bellum existima. Vale. Senæ Die.vi. Septembris. M.cccclxix.

Io. Cardinali Attrebatensi.

329 Itteręn tuę ea uolũtate acceptę a me sunt:& lectę: ut debeam tibi qd inter curas multas Papiensis es memor. Cõmendas te ipsum: & tua. Vide q̃ tempori redditę sunt. Hodie habitum est consistorium. In eo cum uenisset in cõsilium Hispaniense Cœnobium tuæ fidei cõmendatum:eam sententiam dixi: ut nonmodo consecrationis tuę filium ꝓbauerim me:sed uno excepto Pontifice:aliorum nulli in te ornando concesserim. Non iactandi officii:sed probandi animi causa hæc scribo. Quę nihilominus ueniens aliorum testimonio accipies. Amo te pater. Idq; certissimum habe:plus longe ualere apud me cõiunctionem manuum tuarum: Germanitatem nostræ dignitatis eodem parente progenitam:Multa item tua in me non uulgaria merita:q̃ uhn nescio quam perturbatissimi temporis. In quo si uerum fateri uolumus:sententiis magisq̃ animis dissensimus inuicem. Iterum dico amo te pater. Magis hoc chyrographo testari mentẽ

non possum. Vale.

Ia. Cardinali Papiensi Ioannes Petrus Arriuabenus.

SCribentem Principi meo Mantuano offendit me Stephanus tuus. Litteras tuas pridie chalendas Septembres scriptas reddidit: monuit sibi esse nuncium crastino mane iturum ad te: cui litterę cōmitti fideliter possent: si quid essem ad te scripturus. Itaq; & si alia me distrahebant negocia: nolui tñ in tanta occasione nō scribere: maluiq; uel tumultuarias litteras: q̄ nullas dare. Facilis erit uenia apud te infantiæ meæ: q̄ eam iam pridē utcūq; auribus tuis dignatus es. Nā certe qui tibi oīa credo de me nihil credo. Quoq; magnificētius de me loqueris: eo grauiorē intelligo ruinam meā: & magis pudet inscitiæ meæ. Illud fatebor: obseruantiam in te meā ne uerbis quidē explicari posse: eamq; dicēdi genus omne exuperare. Tu uero: qui me usq;quaq; bñficiis tuis cumulas: nō desinis quoq; tā honestissimis uerbis onerare. Plus.n. tribuere q̄ me deceat: id quidem mihi est onerosissimum. Tuę charitati oīa ascribo. Superas ingenio. Vincis facūdia. Excellis & humanitate inter omēs. Quia non uacat utar paucis: & ubi gratias egero: q̄d me litteris tuis dignaris: & instruis: ueniā ad rem ipsam. Die Dñico ad uesperam uario quodā rumore dici cœptū est milites ecclesiasticos fusos fugatosq; esse. Hæc uerba erant in ore uulgi. Addebant aliq se uidisse litteras ex Florentia ad oratores fœderatorū scriptas: quibus ideo narrare omiserant initium pugnæ: & quomodo conflictum esset: qui capti aut mortui: quoniā tam læti nuncii festinationē noluissent immorari. heri quoq; huiusmodi cladis opinio inualuit. Erant & recentiores litteræ: q bus & captiuorū numerus: & nomina recensebantur a pricipio. haud satis fides habebatur: & quoniam nouissimi mala nostra discimus a suis Pontifex nil audiebat: aut astute dissimulabat: & usq; in hāc horam subticescūt pretoriani nostri: immo ut sunt ad celandā omnia artificiosissimi: ne signū quidē ullum mœroris ostendunt. Sed hoc sapientię fortassis ascripserit quispiam. Illud uero quod de reficiendo exercitu: instaurandisq; uiribus nil uidentur cogitare: quale sit tu iudicato. paruo momēto magnæ res in bello dissoluuntur. Consultissimi Imperatoris est non solum perditis rebus succurrere: sed ante prouidere unde succurratur si periclitatum fuerit: ne ubi opus est facto consultationibus tempus teratur. Tu qui alias huiusmodi casibus: & interfuisti: & præfuisti: quanta celeritate opus sit satis nosti. Nunc aut clam omnibus moliuntur: aut equum Troyanum struunt: aut quod nobis constet nil agunt: & fortasse hoc magnitudinis: & inuicti animi cōstātiæ documentū afferūt: se ēt in discrimine securos eē: & Deo freti illud Psalmistæ habent in labiis. Si consistant aduersum me ca

ftra non timebit cor meum. Si exurgat aduerſum me prœlium in hoc ego ſperabo. Spes iuſtorũ a Dño. Illud tamen obiici poteſt: non tẽptabis deminum Deum tuum. Dicit enim Dominus. Sumẹ arma: & ſcutum. De clade ipſa: qd magis mihi compertum exploratumq; eſt id exemplũ litterarum Hannibalis ad Florentinos facit: quod puto tibi ſatis: qui proximior es innotuiſſe. Paucis tñ enarrabo. Cognouerat is ab exploratoribus ſuis hoſtes e Virgiliano caſtra mouiſſe: ad Flumẽ cuius & ipſe accola erat deſcẽſurus: inſtructis ordinibus eis occurrit. Confligitur: & cum hoſtes mallent ſe pugnæ ſubtrahere: aut qd itinere feſſi: aut qd iniquo loco rem gererent: nõ eſt paſſus ſine clade abire. Capti ſunt trecenti: quos hoĩes armorum appellãt. Nõ occurrit quo alio uerbo id tibi explicẽ: ad .iii. milia equorũ. Ingẽs numerus impedimentorũ: & bina uexilla: quæ infœlici omine non ſatis odorato thure inauditis precibus Duci data fuerant: Ductores plurimi: inter quos Imperatoris filius uti Scipionis ab Antiocho: quem publica gratia cõmutare noluit: pater integerrimus Io. Franciſcus Meletenſis cum filio. Vulneratus Alexander Sfortia. Aſportatæ ſunt & geminæ bombardæ: & alia id genus tormenta bellica. Affuit & illi prœlio Forliuienſis Princeps cum cohortibus Venetis ad numerum nouem: quæ cum eo mane aduentaſſent ſatis opportune: & ipſe intercœptẹ prẹde fuerunt hoſtibus. Ingens ꝑfecto dãnum: & quod haud facile reſarciri poſſit. Hẹc habemus: & quieſcimus. Stupidi ſumus: an altiora corde uolutamus. Tu qui ſapis iudica. Nimia lætitia exultantes hac ſumus aduerſitate compreſſi. Reiicitur omnis culpa in Venetos: qui in mittendis ſubſidiis lentiores fuerint q̃ oportebat. Ad perniciẽ noſtram iam plana ſunt omnia. Nihil itercedit. Nihil obſtat. Modo uelint non deeſt hoſtibus in nos irruendi atq; opprimendi facultas. Orãdum eſt: ut aliud cogitent: & quod ſe hactenus dixerunt tantũmodo intẽdere id unicum abſoluant. Qua mente a pricipio fuerit haud ſatis ſcio. Sed qualecũq; propoſitum induerint uereor ne occaſionem proſequantur: & ut uaſto ſunt animo non hic cõquieſcant. Ex Gerona affertur gallicos ab oppidanis eiectos: & multos trucidatos eſſe: Subtraxiſſe Regem Gallorũ ſubſidia: quæ Duci Ioanni addiderat. Hæc publicitus. Quod ad me pertinet: Illud uerbũ quo tuam erga me uoluntatem circumſcripſiſti: q̃ uehemens eſt: q̃ ſuauitudinis: & dulcedinis plænum. Potuiſti nihil maius. nequeo neq; uerbis neq; tuis in me beneficiis par eſſe: aut pares gratias agere. Ego quoq; poſtquam me tibi addixi quid magis poſſim non habeo. Sed tu ut magis debeam efficis tam conſtanti humanitate. Quod ſi Domini: & ſerui officia inter ſe paria ullo modo eſſe unquam poſſunt: illius amando ac benefaciendo: huius integram fidem atq; operam ſemꝑ praſtando: nõ

diffugiam iudicium. In eo certamine nihil profecto succumbam. Audiui te Senam concessisse: eo fortasse consilio: ut locorum commutatio uoluptatis aliquid afferat. Ex solitudine cõmigrantibus gratior est frequentia. Diu celebriore loco detentis lætior optatiorq; est solitudo. Vbicũq; fueris opto: ut tibi bene sit: nam nos quibus te uita superstite iucunda: si contra grauis: meliorem in te uitæ partem ducimus. Satis nugatus sum inepte quidem. Lectis litteris tuis hæc raptim scripsi. Itaq; nil est: quod cohæreat. Ignosce garrulitati meæ: quæ & eo ineptior est: quo magis subitaria: & ex temporalis. Vale. Romæ nonis Septembris. M.cccclxix.

Ia. Cardinali Papiensi Ioannes Petrus Arriuabenus.

SCio pater Amplissime ueluti quoddam emporium rerum nouarum domi tuę celebrari. Ita exposcit dignitas tua: ut undecũq; earum noticiam crebro accipias: & tu earum es inuestigator diligentissimus: & uera cognoscis: & cito ad te perferuntur. Non immiscuissem me tanto conuentui nisi tu imperasses: maluissemq; contumacię q̃ ineptię crimen effugere. Quicquid igitur scripsero memineris id fieri mandato tuo: & fidem nostrã expendito. Nonis Septembris quæ nunciata essent de Ariminensi pugna ad te scripsi. Postero mane habitus est Senatus: in quo recitatę sunt Quæstoris Pontificii litteræ. Is conflictum esse: plures captos: occisos: uulneratos q̃ plurimos non ibat inficias. Signa ab hostibus intercepta: impedimenta subtracta: & quod uerbo nõ exprimebat: suos omnes campo cessisse: & in municipia finitima trepidos confugisse ipso satis euentu declarabat. Se uulneratum in genu: Alexãdrum item Sfortiam: & Neapuleonem: alterum in capite: alterum in gutture uulnus accepisse fatebatur. In eo tantum minus iniquam fortunam suam faciebat: quod & hostium plures: & digniores capti: Plures interfecti: maior equorum copia esset amissa. Affuit in Senatu Orator Venetus: pduxit litteras illius potẽtatus nomine ad Põtificem: quibus dolebat huiusmodi iniuriam damnumq; fuisse ei irrogatum. Sed quod solum in ea iactura poterãt: se paratos terrestribus maritimisq; subsidiis cõsilia eius omnia iuuare: præstiturosq; affatim omnem operam suam: ut ex initis conuentionibus tenebantur. Magnifica inq̃ uerba: & magnæ ut aiunt spei. Sociorum igitur: & domestico robore ac præsidio firmatus Pontifex: qui nondum: ut asserunt: Chorbonam aperuerit: nihil animo motus perstat in sententia: se nisi Ariminum dedatur: neq; a bello temperaturum: neq; ad ineundam pacem inclinaturum. Nosti neruos belli esse pecunias. Inde initium reficiendorum militum sumptum est. Heri ad exercitum profectus est Lucas Nelli cum .xl. milibus ducatis: eos distributurus: ut magis oportere intellexerit. De aliis

mittẽdis infra paucos dies spem addiderunt. Perquisiti: & in domibus Cardinalium: & tota urbe equi idonei: qui eo transmittantur. Octo Neapolitanus: ut audio: Decem Procancellarius dedere Pontifici. Reatinus Rauẽnasq; permisere iis: quibus ea cura fuerat a Pontifice demãdata: ut quot uellent e stabulis acciperent. Huius descriptionis immunes sunt Dominus de Vrsinis: & Mãtuanus: quod fratres habeãt: quibus eos opus sit submittere. Et tui in militiam uocati fuissent: si affuisses. Sed utinã reuerso nõ opus sit præstare: quod absente non fuit exactum. Emuntur & ubiq; quotquot inueniuntur equi: quos Anconam deductos nauigio in Flaminiam transmittent. nil diffidimus uiribus nostris. maiore animo grauiore iniuria lacessiti: pugnabimus. Sentient hostes Hydram Herculis. Nunciatur iam aduẽtasse magnas copias a Venetis: quibus adiuncti iterum hosti occurremus: foeliciore fato: & quo magis putamus fortunæ inuidiam hac clade faciasse: ita nunc certiore spe prosperam eam nobis fore pollicemur: neq; nos terret q̃d Robertus unum e nostris municipiis expugnauerit: Alterum nunc obsederit. Friuola hęc: & istra animum nostrum animi magnitudo: siue eam malis ferociam nuncupare ĩ feris ex pręda dignoscitur. Si parua appetũtur uiles: si fortiora robustiores habentur. Nõ est nobis hęrendum in paruis: aut Ariminensi expugnatione: aut hostium internitione uictoriam nostram metiamur. Ad hęc sunt & consiliorum: & exercituum nostrorum uires instructę. Adiutorem: & uindicem Deum habemus: qui custodit diligentes se: & exterminat inimicos suos: quos de sua nunc nequicia exultãtes corripiet in interitum: & cõuertetur dies eorum festus in luctum: qui ueluti ad ipsam iam diuinitatis tendunt iniuriam. Nihil inani ista uictoria sibi applaudant: quibus postmodum de tanto rerum culmine deiectis altior erit casus: & impulsæ præceps immane ruinę. Subsanabit eos Dominus cum irruerit repẽtina calamitas: quia despexerunt omne consilium eius: & increpationes eius neglexerunt. Satis firma sunt nobis undiq; præsidia. Itaq; non est amplius ut deploratam fortunam nostram existimem. Audies tandem acceptam esse huius cladis non disparis uictoriæ compensationem. Illud scias uelim in Quæstorẽ omnem culpam reiici: nec deesse: qui inde occasionem hominis impugnandi suscipiant. Quod nunciare possim noui aliud offertur nihil. De meo in te amore ac fide: & quãtum Papiensi fatear me debere: illud uetus est: & uulgo tritum adeo: ut iure mihi inuideat quiuis: ita te quoq; amicũ pręsertim cautũ dignos assumere. Itaq; si te colo: si te celebro: si maiestas tua semper obuersatur oculis meis nõ ingrate facio: perpetuam atq; oĩum fidissimã seruitutẽ a me emeritus es tua ista humanitate: quã sibi imitandã ꝓponerẽt utinã ii: q uident̃ cẽsere honorẽ ad se ostẽtãdũ: ita supbiã

& elationē appetere ficuti ſtratus humi palmes uiduas deſiderat ulmos. Indignos eo honore falſo ſe iudicio reddunt. Ego tuorum in me beneficiorum inmemor ero dum ſpiritus hos reget artus. Diſſoluetur〈q〉 prius anima: q̄ tuus a noſtro corde faceſſat amor. Beneuale. cōmēdo me dignationi tuæ. Romæ quarto Idus Septembris. M.cccclxix.

Ioannes Petrus Arriuabenus Ia. Cardinali Papienſi.

Nouos ac recentes rumores: & eos perſæpe uanos Romæ nunq̄ defuiſſe compertum eſt. Hoc facit urbis amplitudo: diuerſæ nationes: diſſidentia inter ſe uota: pro quorum nutu aut falſa confingunt: aut auditis ſemper nouus adicit auctor. Poſtq̄ illæ acies inter ſe tā infeſtis odiis: tam obſtinatis animis concurrere mihi ſæpius euenit: ut ſi qñ conceſſeram in frequentem turbam: cuius prope ædes noſtras quottidianum cōciliabulum eſt: eodem miniſterio aurium uaria exciperem: ita ut q̄ dexteram aurem ſonus uerberauerat pulſam ſiniſtram penitus aduerſaretur. Quoſdā e ſententia loqui: alios affectu mentiri: nonnullos ut ita loquerentur de induſtria ſummiſſos iudicabam. Qualis ea fuerit repugnantia: etiam me tacente facile ipſe perpendes. De ſuis quiſq̄ magnifice loquebatur. Neq̄ enim Romæ omnibus eadem uoluntas aut factio eſt: Coaleſcere in eadem ſtudia nō poteſt tāta colluuies. Sed quod fortaſſe deterius eſt: Hoſtiles legati quottidie ante oculos obuerſantur. Hi Pontificis cōſilia explorant: & noſtris paratibus cautiores redduntur. Indignatur Plinius uir nullius doctrinę expers: temporibus ſuis quattuor Hannibalis ſtatuas ī eā urbe cerni: cui ipſe tam atrociter īſultauerat. Si mortuum Hannibalem haberi excerantur: cur nos uiuos patimur ſ〈l〉am ut aiunt ſpes nulla ē pacis. Bellum hæc armenta minantur. Pacem ſe daturum nunq̄ ait Pontifex: niſi Ariminum dedatur. Hoſtes ſe nullomodo dedituros inquiunt. Audio tamen hos legatos dixiſſe expectare ſe ut primis litteris a Dominis ſibi diſceſſus imperetur. Id uero quale futurum ſit: non affirmauerim. Rediit Baldaſſar Trinus e caſtris Pontificiis: qui cōflictui iterfuit: refert acceptam quidem cladem. Sed ſi omnia expendantur illatam quoq̄ hoſtibus grauiorem. Ioānem Baptiſtā Stabiam miris effert laudibus: & fortitudinis: & fidei in Pontificem: Cuius inter cætera refert memorabile: quod Alexandrum Sforciā uulneratum: & iam captum e cōfertiſſima hoſtium manu ſeruauerit: reduxerit〈q〉. Eum〈q〉 qui captiuum ducebat amiſſis eo prælio tribus equis interfecerit: nunquam tota pugna ocioſus aut ſuorum fuga deterritus. Quid uero de Queſtore prædicet incredibile dictu eſt: quam diligens in ducendis ordinibus: ſummittendis militibus fuerit Lorica indutus: & ſago: ut ne quid dignoſceretur ab hoſtibus. Diſcurrebat

342

inquit totam aciem. Labantibus præsidia mittebat: integros fessis submi-
nistrabat. Alios monere: hortari: imperare pro tempore. Ipse interdum pu
gnare: & ut inquit ille strenui militis: & boni Imperatoris officiũ implere.
Cum tãdem inclinata esset acies: suis iam diffugientibus: postremus retina
nere: Signa nõ deserere: in animum induxisse: nec ante abireq̃ aut salua re
duceret: aut illic fortiter pugnans confoderetur. Sed cum maior uis hostiũ
ingrueret: consilio: & ui tribunorum suorum ęgre inde abstractum cessisse:
cum iam sublata essent. Ita fortiter fecit: ita se inuicti animi præstitit: Vt ue
terani milites gloriæ præsbyteri iam fateãtur cessuros. Virum omni laude:
& honore dignũ affirmant: qui licet ad triumphum fortunæ successus non
habuerit magnis tamen excidit ausis. Vincere nõnunq̃ fortunæ est. Fortiter
pugnare: hic uerus honos propriusq; hominis est. E castris noui aliud nil au
dio: nisi quod dispersi milites colliguntur: iusta iterũ si dabitur occasio acie
oppugnaturi. Hinc pecunię: & equi ad legiones transferuntur. A nobis no
uem equi accepti: qd prius dixerant se nõ facturos: & hodie abducti sunt.
Senatus his diebus nullus habitus est: quod si extra cum aut in eo clam me
fit aliquid id unde prorsus cognoscas idoneos habes auctores: non dicam
amore: aut fide superiores: cum in te amãdo colendo quoq; cedam nemini.
Audio susurrari nescio quid de parturiendis siue pariendis nouis Senatori-
bus: Quid ĩ hoc futurum sit scio tibi esse exploratum. Quodsi is fuerit de-
signatus: quem sentio: & propter quem fortasse tot spectacula: dicam illud
Martialis. Vindemiarum non ubiq; prouentus cessauit Ouidi: Pluuia pro
fuit grandis. Claudicãs Cocles statua dignus habitus est. Quæ genu exci
piuntur uulnera neruos contrahunt: & sæpe corporis iacturam faciunt: sed
rependi possunt hæc damna honore aliquo. Deus bone: qui scrutaris renes
& corda: quousq; inscitiam nostram toleras? aut sancta tua polluentur? In
quo sæpe erratum est ne sæpius erretur: & erroris continuatio transeat in
exemplum circumspice. In hoc rectum est Papiensis tui cor: qui non cen-
set priuata beneficia publica gratia esse cõmutanda: & in hoc affectus om
nes esse exuendos. Dilapsus sum scriptione ubi non decebat paruitatem
meam. Sed ut apud te omnia liceant facit humanitas tua. Tuum reditum
miro desiderio expecto: quod si tantum abes: ut calores Romanos aufugi
as redire iam ipse potes. Habemus salubrem aeris temperiem: & mane sub
frigidum est. Si redeundo tibi non displices: id quo maturius feceris: eo ma
gis nobis satisfacies. Vale. commendo me Dignationi tuæ. Romæ idibus
Septembris. M. cccclxix.

Ioannes Petrus Arriuabenus Ia. Cardinali Papiensi.

IT a delector meo erga te officio:ut cum etiam nihil ocurrit satis dignũ auribus tuis:sũmere tñ calamũ:& scribere aliquid iuuet. Nam & quod pñti facere interdum cõsueuimus: ut nulla nisi salutationis causa adeamus:id quoq; absenti præstare nõ ineptum putamus: in quo & minus importuni futuri sumus. Si enim cũ redduntur litteræ maioribus negociis detenti estis:minore erubescentia atq; iniuria earũ lectio: q̃ adeuntium corpora differri potest.Et si : quod tuæ humanitati non meæ modestiæ ascriptum sit:ego nunq̃ mihi uisus fuerim tibi importunus : expediam tñ pauca nonnulla non tam tui admonendi causa:cui nunq̃ Delphis oracula cessant:q̃ ut quod tu dicere consueuisti: ex quacũq; herba falcẽ colligam:& uidear mandatorum tuorũ retinentissimus.Postremo Senatu:qui die Veneris habitus est:cum inter reliqua:quorum agendorũ uulgo opinio percrebuerat Hispaniensi ecclesiarũ distributio expectaretur:nihil q̃d relatum sit actum est.Nihil deniq; alia ulla in re memorabile enunciatum est. Insequenti die:quo celebritas coronationis Pontificiæ agebat recitatę sunt inter Senatores litteræ a questore:quibus copias ecclesiasticas iam conuenisse significabat:& breui in agris tabernacula habituras.A duentasse cum Hercule turmas.xxiiii.post primas.xii.Expectari & alias.xii.a Venetis:& sexcentos equites ex foro Iulii:quæ omnes cum summam.xlviii.impleant: additas nostris numerum octoginta excessuras: magni ꝑfecto robur exercitus:quæ non solum fœderatis obsistere : sed eorum omnem uim diruere poterunt.Non deesse animos ulciscendæ iniuriæ.Abolendæ ignominiæ:ac æterni nominis consequendi.Non inficiatur Robertum Malatestam quædam Castella agri Ariminensis occupasse:quorum amissio non tam nobis per se molesta est:q̃ quod in habendorum cõmeatuum frumentiq; imprimis occasio data est.Nam cum ubiq; aliquid reconditi tritici repertum sit in quodam tñ municipio ingens copia ad.xx.milia modiorum inuenta est: omniaq; in urbem Ariminensem comportata sunt: quæ cum antea ob famem diutius ferre non posse obsidionem uideretur: atq; inde deditio speraretur:nunc aut sublata:aut dilata spes est.Reliqua municipia: quæ eo loci momenti sunt:uti Mondauium.Verruchium :& huiusmodi ita militibus: omnibusq; præsidiis communiuit:ut iam satis contra hostem firmata sint: & quia oppidanos uerebatur:quippe qui ingenitum habeant in Malatestam familiam amorem nondum extinctum : singulo in quacunq; domo relicto omnes emisit ne intus manentibus ab eis proditio fieret. Hactenus in Flaminia : quantum audio res successere . Euentus rei uti dubius semper ita iudicio meo imperscrutabilis . Sunt qui opinentur : aduentante iam hyeme nihil memorabile acturos esse : sed utrunq; exercitum

satis habiturum si sua seruauerit.hyeme ad hiberna concessurum: & quod fieri semper consueuit nouorum consiliorum hyemem matrem fore: monstruosos partus uer nobis editurum:quarum rerum uel in Cæsare magnũ instar futurum asserunt:qui cum nuper internuncio Abbatis Casæ nouæ cum Venetis fœdera iunxerit:ac multa milia equorum sit i expeditionem Italicam transmissurus:idemq; fœderum mox cũ Pontifice ius sit initurus: magnos inde tonitrus fumus exauditauri.Addunt etiam Abbatem illũ no uas societatis conditiones inter Cęsarem:& Ducem Ioãnem conciliaturũ. Pontifex i sententia perseuerat:& ut inquit Terẽtianus ille charinus:nihil uult nisi Ariminum.Omnis in Arimino magni stat cura parentis. Nõ mi nis:non periculo:non clade:nõ sumptus onere ab ea sententia dimoueri po test:& quod prudentissime consilium propositumq; induit id est constãtis sime seruaturus:etiam si ad ultimum discrimen deueniretur.Hoc facit affe ctus Dei iustitiæ:& talenti a Deo cõmissi:quod qui recondidit:& in eo nihil operatus est:reprobus habitus est apud Deum. Itaq; nisi in hoc cedant hostes:& Pontifici satisfaciant non est unde pacem possint expectare . Ve netorum auxiliis maior fides est:q̃ antea:nam sincerius : & magis ingenue nunc agere se ostendunt.Sentio exardescere nostris spiritus:& ductos ma gna spe uictorię in ipsa etiam spe iam ante lętari.Sed utinam speratam laticiam certam ac pręsentem uideamus:optatosq; diu liceat ductare triumphos.Vale serui memor:nec cœptæ humanitatis desertor.Tibiq; persuadę non minorem esse apud me obseruantiam tui nominis:q̃ tuam in me chari tatem:etiam si ea tuo arbitratu ac tua lance expendatur . Commendo me amplitudini tuę.Romæ.xv.chalendas Octoberes.

344 Ioannes Petrus Arriuabenus Ia.Cardinali Papiensi.

Vt hominum : ita rerum conceptus est. Silent omnia cum par turitur.Cum puerperium sit exaudiuntur clamores . Id nobis in rebus bellicis puto accidere: quarum consilia in sequentem annum iam magis:q̃ pręsentem uidentur respicere:& quod in hyemem tenci mus:& quod tunc speretur occasio rerum melius gerendarum . Profligato bello quod audisti:summa celeritate instaurati sunt exercitus: Accersita so ciorum auxilia & periculo ipso Saturnus Mercurium induit. Ita strepebat militibus tota Flaminia:ut essent qui dicerẽt aurum tholosanum:aut equũ seianum apud uictores esse.Eos sibimet fomitem malorum ea uictoria pe perisse:Ita numerum ac robur Legionum nostrarum auctum esseut quod de Grecis Homerus scripsit:decem milites uix singulum hostem essent ha bituri:& id quidem satis uerisimile coeuntibus tam ualidissimis potentatubus:& coniunctis uiribus sociale bellum ministrantibus. Cum autẽ rebus

gerendis tempora aduersa iam incumbant:neq; interim ad cōmittendum prœlium satis:q̄tum coniici potest animati uideantur:aut superior ratio in causa est:aut Dictatorem Fabium habemus. Tu qui & īgenio:& peritia satis calles iudicato. Vtra harum sit:ociosi certe sumus:& ego affirmarim noua consilia agitari.iis fides:& taciturnitas successum prębent. Si efferūtur euanescunt. Nam & admonitus hostis sibi:ubi opus est:præcauet: & expectatione frustratur aduersarium. Opus est tamen:ut quod tacite asseruatur fideliter ministretur:prudenter quoq; excogitatum sit. Si enim hoc tollas operam:& impensam perdimus. Sumus in his omnibus pari studio: ac uigilantia. Pamphilum Simonis Terētiani imitamur:qui diuersorum studiorum nihil ægregie præter cętera moliebatur. In tanto igitur rerum silentio: quid negocii ad te scribam non habeo. Facta enim quod publice gerantur enunciari possunt. Consilia quod intra hominis cor delitescant haud facile a uulgo:cuius ego uulgatior sum:resciri possunt. Sed neq; ingenio ualeo:ut coniectura assequar. Si igitur nihil habes:ex me causas audiuisti. Hesterno Senatu:qui interdum habēdis comitiis proprius esse solet: nil occupati fuerunt Senatores:nam primo ingressu:ut audio:percontanti Pontifici si quid erat agendum aut referendum nil omnino responsum est. Itaq; statim dissolutus est:& quod publici nil erat:quisq; ut mos est pro priuatis circunstare Pontificem. Quosdam statim abire uolentes retardauit familiæ absentia: quæ domum e more reuerterat:& tardius prandium egerat:quod ea dies iehunio esset dicata. Neq; igitur e Senatu:neq; a castris noua afferuntur. Id nos aliquātulum sollicitat:quod auerso tempore pestilentia cœpit serpere: qua inter alios decessit Conradinus. Q. sanctissimi patris tui Firmani intimus. Valet tamen Dominus meus cum tota familia. Idem de te ac tuis audire cupio:& eo magis:quod de te nil omnino senserim post tuas: quas pridie chalēdas Septembris scripsisti. Vale pater amplissime:& siue ocio frueris siue negocio nostri memor. Romæ. xxiii. Septembris. M.cccclxix.

Christophoro Pratellæ.

Licet litteræ:quibus respōdetur tuis manu Secretarii sint scriptę: non tamen eorū quicq̄ uidit:quæ mihi significas. Tantum in nube calamum duxit: sensus omnis uerborum suorū ignarus. Ne dubita. Cuncta semper quo uoles continebuntur silentio. Salus tua mea est salus. Et gratia omnis:quam inuenisti isthic mea est gratia:& rebus meis inseruit. Video quo tandem euasit cōminatio Vicarii noui. Deo sint gratiæ. Et hoc reliquum Aloes deglutiendum est nobis:ut alia multa. Superinducet dulcedinem Deus cum tempus accipiet. Expecto litteras Vicarii: & Ducis:quibus responsum paratum iam est ex temporum conditione nō

345

ex iudicio sumptum. Nam de mandato ad unguem obseruabo quod mones. Tu mi Christophore uigila: ut facis: & nos tuere & nostra. Spes de te mihi est multa initia rerum iam intuenti. Si non potero ego præmium referre pro meritis referet Deus: & Sancti illi: pro quorum ecclesiis in laboribus es. Si tempore aliquo potero sine mensura rependam: præsertim cum pro uirtutibus tuis maximis quibusq; dignum te deputem. Memor esto: ut es consuetudinis tuę propter quam placuisti: & fidei datæ: & iusiurandi præstiti: & meritorum quibus Romanę ecclesię Cardinalē in dies magis obligas tibi. Imprimis autem cura ualitudinem tuam: & nil necessitatibus tuis deesse permittito. Non est boui trituranti os infrenandum. Discedo perendie Senis: ut recta Romam cōtendam. Valeo: & ualere te cupio. Quod utricq; continuet Dominus. Senis. vi. October. M. cccclxix.

Ia. Minutolus Cardinali Papiensi.

346 Idebor quodam postliminii iure ad inceptum opus redire post longum silentium meum: cuius utinam nullam possem afferre excusationem: mallem enim contumacię: & negligentiæ reus fieri: q̄ posse me legiptima exceptione purgare. Nam si quę post ultimas litteras meas ad Dignationem tuam acciderunt fando enumerare pergam: necq; dirus ulixes: necq; Myrmidonum quisq̄ tēperaturus est a lachrimis. Quis enim cladem illius diei: aut tantam cœli inclemētiam explicet? Structa erant parataq; ad uictoriam omnia: nisi nobis eā Deus inuidisset. Horret animus hęc meminisse. Paucis ideo rem absoluam: minutissime iterum exaraturus: si cognouero: ad urbem rediisse. D. uestram Reuerēdissimam. Vt fermentum habeat: unde multum conficiat panis. Cōsedebamus in eodem Burgo: quem ui occupauimus iminentes Arimino. Cum Regiæ copiæ: ad turmas circiter. xlv. equitū a Tronto Flumine mouentes: p Agrum Picenum iter facientes secum Vrbini comite coniunxerunt. Alfonsus Dux Calaber illis pręerat. Hic diu cōmunicato cum eodem comite consilio: cū dimidia eiusdem exercitus parte recta qua uenerat ad patrem ī regnum rediit. Earum gentium aduentu cognito duplicatisq; copiis hostium: nostri consilium cœperunt de muris suburbanis quibus cingebantur dirruendis: ut si quando nobis in animo esset illuc redeundi: liber pateret nobis reditus. Quod strenue: & impigre factum est. Iminente subinde nobis exercitu comitis ne undiq; impeteremur: idest a Ciuitate: & a comite ipso diuertimus ī uicinum collem Paulo editiorem: ex quo iterum imminebamus Arimino: & hostili exercitui: qui non procul ab Arimino consederat milibus passuum quattuor. Nos ex transuerso inter exercitum: & Ariminum pari interuallo: nec plus minusue miliaribus duobus. Patebat tamē uia hostibus

secundum mare eundi Ariminum absq; nostrorum metu. Castris utrinq; tum loci natura:tum uallo:& fossa munitis:asseruabat quisq; fines suos. In terea Cerasolum oppidulum a nostris bello superatum:& præsidio nostro munitum ab hostibus obsidebatur:hac tamen obsidione: quod iuxta illud castrametati erāt. Nostro tamē milite munitum erat :peditibus circiter Sexaginta q inq;:equitibus paucis:quibus præerat Bartholomeus de Mediolano Cesennas ciuis:peditibus præerat uir antea incognitus:sed summę ignauiæ Andreas de Caslia Conestabilis:cum.xv. Sclopeteriis:Balistariisq; totidem. Hic cum oppidi expugnationem metueret:se & oppidum hosti tradit:& in castra ad Reuerendissimum Dominum meum rediit:ueniam deprecatus quod nihil ei defecisset nisi animus. Hic fateor a Domino erratū: nam si laqueo dedisset hic tantæ siue ignauiæ:siue perfidiæ pœnas:fuissent alii strenuiores. Nō licet nobis interficere quenq̄. Hinc prima mali labes. Oppido enim recepto hostes eam habuerunt belli Sedem: & nostræ calamitatis seminarium. Ea prima illis uictoria:& quidem insueta. Inde se uertere ad aliud Castellum Molazano illi nomen est:quod a Malaspina Conestabili nostro:cum peditibus centum & Septuaginta tenebatur. Ab eo sępius repulsi hostes consilium inierunt eruendi illud per tormēta:& Bombardas:quibus aduectis oppugnabatur:& quidem in castris nostris Bombardarum sonus exaudiebatur:quę res in grauem nostrorū cedebat ignominiam:qui ex obsidentibus facti eramus obsessi. Id cum diutius nostri ferre non possent castra castris hostium propius admouere decreuerunt. Et erat locus arduus:quem conspicati erant nostri:in quem trāsferre castra statuerant:tutus:& dignus tali electione. Imminebat enim ceruicibus hostiū: quod a cura:& studio obsidionis eos auertisset. Hoc consilium a Thesaurario nō probabatur per omnia. Ipse enim statuerat:ut hostem arceret: ab obsidione repētinum impetum in Ariminum facere:Cuius muri per Bombardas nostras diruti non fuerant reparati. Aditus autem patebat per eiusdem suburbii muros stratos. Vicit Ducum sentētia : & collectis sarcinis: & impedimentis structa acie itur ad designatum castrorum locum. Quo cum iam uentum esset hostes arcere nostros cœpere telis : & sagittis. Intercedebant inter hūc locum:& castra hostium passus circiter sexcenti: & fossa ingens natura facta : per quam riuulus fluebat:in quam omnis pluuia a castris hostium fluens:& a nostris decolabat. In eam nostrorum equitum aliquæ turmæ descenderunt:& intra hostium castra penetrarunt:uiam sibi ferro facientes. Iamq; cum aliquādiu pugnatum esset:erāt ex hostibus:qui impedimenta colligerent uerentes sese in fugam uertendos. Pugnatū erat horis circiter quattuor:Licet hoc consilio a nostris itum non esset. Tūc ius

su nostrorum Ducum receptui tubicines cecinere:nostriq; se receperunt. Id hostes fugiendi consilio a nostris factum rati insequi coeperunt:nostri qui pugnæ gloria superiores redibant nihil tale uerentes iam cassides cum lanceis præmiserant. Noua tamen:& inopinata re perculsi arma petunt. Ministri:qui iam ad occupanda ueterum castrorum loca prærierant nusq̃ apparebant. Ita inermes idest sine Cassidibus: & Galeis multi in pugnam redeunt tumultuaria summentes arma. Hanc fluctuationem hostium Dux cõspicatus paucis suos hortatus:qua uelit eos in nostros impetum facere manu monstrat. Ipse furibundus recentes turmas subministrabat deducens fessas. Atrox hic instauratur proelium:immo cædes utrinq;. Nam Spingardis erant omnia castra munita:& nos unam habuimus: quæ Pomum plumbeum librarum decem emittebat: quæ medium aciei unius assidue subuertebat. Ecõtra hostis funditoribus sagittariisq; aerem uerberabat nimbis telorum crebris. Nam ad eam rem parauerat propugnaculum ĩ collis nobis oppositi uertice:quod ex turri lateritia fecerat: quã lignis: & terra cõtexit: addens tabulata instar Bastię ualidissimæ. Hoc exitiale nostris fuit:cum & superne opprimerentur: & pro muro stantes: & illo se tuentes nudata his præsidiis nostrorum pectora ferirent inimici. Fuit cædes utrinq; eminus cominusq;. Nostri tandem qui tumultuaria sumpserant arma: cum neq; ordinem seruare possent:neq; Imperatorum dicto audire: ut ĩ re improuisa fit: quæ per sese sibi terrorem incutit retro cedere:ac suis impedimentis timere coeperunt. Ea res hostibus animum auxit: & nostros cedentes insequebantur. Nostri ut impedimenta colligerent pugnam relinquebãt. Cuius rei auctor extitit Pinus Forliuii tyrannus:qui cum proxima nocte in nostra castra uenisset primus terga uertit:primus in fugam cõuersus est. Præerat hic turmis duabus structissimis:& cum omnibus suis aufugit primus. Huius exemplo alii uertentes pedibus salutem querebãt. Hic neq; Ductorum imperium:neq; auctoritas ualuit. Alexãder Sfortia unus hic pulchrum occũbere ratus:ut Leena catulis amissis circumibat adhortans:imperans:nihil obmittens quod ad strenuissimi Imperatoris officium pertinebat. Inclinauerat eo iam res:& fortuna:ut nõ posset uel uirtute uel Imperio alicuius instaurari. Inter hęc missus est qui Alexandrum confoderet miles leuis armaturæ:qui ægregie facinus indignum suscipiens in hũc uenerabilem Senem gladium conuertit:& duplici uulnere affecit in gulam altero: ex quo illico causata febris si quid supererat spei absumpsit nostris. Aegre tãdem a suis relatus est. Quęstor noster gregarii etiam militis munia subiens nunc huc nunc illuc discurrens sępius in aperta ruit pericula:quem tamẽ protexit militaris uestis etiam sordida. Quod potuit tamen ultimus secutus est fugien

tem exercitum. Hostes simul cum peditatu nostro impedimenta diripue-
runt: quae nos omnes magna affecerunt iactura: cuius ego nō tenuem par
tem feci. Citatis equis omnes se Cesennam receperunt. Mox insecuta om
nia: quae a uictoribus in uictos subsequi consueuerunt: quae in aliud tempus
seruabo: quando nunc agor stimulis litteraꝶ Reuerendissimi domini mei:
quos assidue multiplicat. Instauratōne exercitus facta ideo diutius dilatum
est prodire in castra: quod Veneti mature: cunctanter: pigre ꝓcedendū pu
tant. Haec cunctatio exitio fuit. Exiuimus tādem latebras: castraq; metati
sumus iuxta Sauignanum oppidum: quod pari interuallo Ariminum a Ce
senna distermunat: hoc est miliaribus. x. Alium castrorū locum delegimus
apud sanctum Archangelum: medium fere iter Ariminum: & haec castra:
Robertus Malatesta cognito quod i castra prodiuimus: soluta obsidione:
Mundauium enim obsidebat: se cū copiis: & Comite Vrbini coniunxit: ac
coepta prius magna iactura: & ignominia a nostris: qui pręsidii causa Mon
dauio prępositi erant: qui conspicati eum abire cum exercitu insecuti sunt:
& impedimentorum partem: & equorum diripuerunt. In castris apud nos
sunt cohortes quīquaginta: ex quibus. xxxii. sunt ex auxiliis Venetis. xv. ali
as habemus praesidiis Fani: & aliorum locorum distributas: quae medium
tenent hostilem exercitum inter nos. Reliquae copię: precipuę peditatus di
stributus est per oppida alia. Hostis est non multo minoris exercitus. Ipse
tamen partem distribuit per oppida recepta: quae non sunt magni momen
ti: futura etiam nostra cum temptari poterunt. Ad ea cum non posset terra
iri nauigauit Dominus his diebus non sine discrimine: Fanumq; primum:
& reliqua oppida his firmauit praesidiis: ut non sit de fide aut defectione su
spicandum. Quibus in Picentibus gestis renauigauimus in Flaminiā. Nul
la enim erat spes educendi exercitus nisi rediisset Dominus. Idq; patuit: qđ
cumprimum rediit productę sunt copiae. Hęc sine belli neruis fieri necesse
est. Ita enim tenuis pecunia subministratur: ut uix ad panē sufficiat. Quae
alias. Se cōmendat Reuerendissimę. D. uestrae: quam dicit habuisse prophe
tiae spiritum: cum ad me scripsit. Noscit nos omnes. Scit qua interdum grā
titudine simus: & reliqua: quae Cumea Sybilla uix potuisset prędicere. Ego
me: ut soleo: cōmendo Reuerendissimę pietati uestrae: quam foelicissimam
opto. Ex castris sanctae Romanę Ecclesiae iuxta Sauignanum. xvii. Octo
bris. M. cccclxix.

Iacobus Minutolus Cardinali Papiensi.

PErcurri superioribus diebus Reuerendissimę. D. uestrae statum 347
rerum nostrarum: & quae facta erāt post ultimas litteras meas.
Praetermisi tamen instaurationem exercitus factam a Pontifice

tā de pecūiis q̄ de eq̄s circiter trecētis. Quæ si celeriter ut potuit fcā fuisset pditū esset in castra longe antea: subuentumq; rebus nostris labentibus. Sed fuit illa cunctatio nobis exitialis: Quippe hostis ob eā causam multis oppidis est potitus non tamen munitis multum. Quęcūq; sint tutantur eorum castra ab excursionibus nostrorum: & cōmeatum suggerūt ipsis alioquin mendicaturis. Nam licet ab Vrbini Comite multum farinę: & confecti panis ex eius tectis adducatur: nihilominus laboraturi erant inopia frumenti: qua liberati sunt receptione illorum oppidorum: quę dixi. Enumerabo uero illa cum intellexero Reuerendissimam. D. uestram rediisse ad scribendum. Scripsi nuper designatum esse castris nostris locum tutissimum iuxta sanctum Archāgelum Castellum in edito situm colle: & ualidissima munitū arce: cui præsidet Germanus Bracii de Perusia. Ad radices huius collis castra locanda erant: Iamq; fossa latissima ducta erat: & munitus hic locus uallo: & aliis ad hostiles incursus uitandos necessariis: ita ut a fœminis tutari posset. In hunc locum procedere Venetum auxilium distulit expectans pluuiam: & hyemem: cuius uelamento excusationem peteret: & remissionem in hyberna. Cum dietim rem protraxisset: ut par fuit maturo autumno ecce exaudiuntur. Pluuia aspersa sunt castra: cuius rei delicati immo delitiosi milites impatientissimi renuunt in castra parata cōcedere: sed ualitudinem: & centum alia causantes ad statiua properant cum hyrundine redituri. Hic rumor increbuit: & iam puto ad hostes peruenit. Qui si uiri essent nos cum ipsis castris occuparēt. Ego ita sentio: neq; solus sum: ad hoc missas esse nobis auxiliatum has copias: ut bellum in uisceribus ecclesiæ nutriant: Erarium Pontificium exhauriant: Ariminum in hac ambiguitate seruent cessurum sibi aliquando: Quod honeste fieri nō potuisset si ad gremium rediisset ecclesiæ. Hæc omnia ex uoto cedunt. Hæc enim prouincia ab illo sociali exercitu patitur omnia hostilia: Vastationem agrorum: omnium rusticorum prędiorum: & domorum ruinam: direptionem: & excidium usq; ad solum: & aream. Si ad hostium perniciem tenderetur paribus animo: & uiribus ualidior est exercitus noster. Classis uigītiquinq; nauigiorum īstructa. Munitiones paratæ. Ducum peritia: & copia forte multa. Magna uincendi ratio modo uoluntas non abesset. Nemo est: qui ferre possit tam apertam tergiuersationem: cui non deest classis dissimulata perfidia: ex qua sæpius nauigia Ariminū clam petunt. Quid apertius? Nos inter hæc discrutiamur: neq; est quod rebus nostris possit succurrere. Viderit Deus: & uos cœli cardines huic potentatui longe infensi: cuius potentiam formidantes insolētissimi hi eludunt: eludentesq; conterunt. Cōmendo me Reuerendissimæ pietati uestræ: quā Deus: & ecclesię suæ: & nobis colonis

seruet fœlicem. Ex castris iuxta Sauignanum Octobris. xxiiii. M.cccclxix.

Ia. Minutolo.

SI serius ago gratias officio tuo: uelim mihi ignoscas. Tempore non uoluntate differũtur litteræ. Rari ad uos cõmeant. Qui mittuntur nõ sinuntur uel ferre alienum quicq̃: uel reddere. Ea iactura in meis: & tuis sæpe est facta. Credo has Ioanni Ariminensi contubernali tuo. Fidem quam tibi præstitit pręstabit & mihi. Cõmentario ad me misso nihil ad animũ melius. Complectitur omnia: quę nosse in desiderio erat. Video postulatum amici plurimi a te existimatum. Si quid ad beniuolentiam meam accedere poterat hoc studio totum accessit. Addi iam nihil ad cumulum potest. Roga Deum: ut possim. Voluntate ad te promerendum nihil incensius. Ago tibi gratias. Questori item meo ut noie gratias agas: & peto: & precor. Codicellus chirographi sui a dscriptus: & acceptissimus fuit: & plurimum contulit. Illius imperio quæ Ioannes pręssus a me ne mutierat quidem plæne effudit. Nosco iam omnia. Futurum cõfido: ni fallunt uires: & fides eius plæna discriminibus: si minus apud quos oportuit mercedem gratię tulit: at apud me uerę laudis inueniat. Hortare illum: ut bono sit animo: & contentus conscientia Domini benedictionem expectet. Ad honores illa expedita est uia si uulgetur uirtus ante non cognita. Magnũ de se specimen animi dedit. Pauci qui uellicent sunt: qui misereantur: & laudent pene omnes. Audio sermones nostros. Audio & uulgares aliorũ. Nõ mentior Iacobe: Magna est estimatio: Passimq; opinio fortunam sibi magis q̃ ipsum Fortunę defuisse. Vbi hæc tam secunda de homine est fama adest plerũq; retributor: unde non expectatur. Laboriosissimi septẽnii: quo eram Cardinali Firmano famulatus mercedem rettulit Pius: quẽ pene nõ noueram. Vnde id quæso? nisi ab opimo est ministerii boni. Perseueret in finem. Ferat: & perferat omnia. Victrix est tandem fortunæ patientia. Vale. 398

Mino Tricerchio Senensi.

DE heremitorio gratias ago. In re pene nulla piget iam tot tractatuum. Cresi regia minoris esse potuit tædii. Nulli propterea scribere propositum est non superbia: sed desperatione exitus. Ad caput reditur quottidie. Mihi iam remissa est omnis necessitas. Paraui stabulum: & culinam: quorum causa optanda erat accessio. Reliqua nunc magis consortii uestri sunt q̃ mea. Idq; post paulo sentietis: cum resarciendæ erunt ruinæ. Si constituent iter se collegæ tui rem certam: nec persequẽtur inania: Et mihi unicum dinumerẽdæ pecunię opus relinquent: adhuc contenta non abnuam: magis quidem ornamẽti causa q̃ usus. Verbum ex me nemo expectet amplius. Habitorum est satis ne dicam nimis. Tenes ani- 399

mum meum:quem tamen apud te continebis. Tibi enim sic scribo:ut fratri. De prædio Macellano scribo etiam pluribus Guidantonio nostro. Conferte ambo consilium:& facite quod in rem meam putatis. Hinc neq; ego uidere quicq̄ possum neq; statuere. Res fratris tui non excidit animo. Ex Volaterrano plænius nosces omnia. Vale.

Gentili Vrbinati.

350 Ro librum de quo agis mittas ad me. Vidi illum nunq̄:nec audiui quidem si uerum quæris. Gratus erit quod ignoraui. Gratior quod ab interitu uiuit. Gratissimus quod tuo iudicio est Suetonii. Nil illo uel significantius quicq̄uel breuius. Pecuniam a mensariis il lico accipies. De re uolaterrana laudo consilium. Si & tu cõmendatus esses publice illuc nostra fuissent relata studia. Cum homine est res:in quem facile suspitiones hæ tendunt. Sed bono esto animo: fortiter priuatam autoritatem opponemus publicæ. Non erit tamen abre post bimestre aliquid indidem promi:quod dignitatem tuam curæ esse ciuitati ostendat. Ad sustinendos aliorum conatus grati plærũq; hi Clipei Põtificibus sunt. Si quęris quo uultu balatum ouis pastor exceperit:breui accipe. Erubuit statim. Tacuit diu. Id mihi fuit signi nescisse eum prius:& contra expectatum accidisse postremum eius uerbum. Pluma est leuior. Tu oui:& nutritori gratias age. Id facio:& libenter facio: quãdoquidem sic uideor posse facere. De Archano nil est quod uereare. Claudunt os eius centum ærei uectes:æternaq; ferri robora. Nec ut plus noris:custos absistit limine Ianus In balatu promendo recte Baptistam seruasti. Vsus es clauibus sed nimis conspicuis: nimisq; ab hostiolis tuis abstantibus. Iunge post hac: ut idem esse sera uideatur:& clauis. An putas Nãnem nostrum intellecturum hęc si Epistolã soluat? Ne Philippus quidem acutioris nasi intelliget. Nullum prioribus litteris te dixi. Si uis appellem omnia ocius librum mitte:& Vale.

Greg. Lollio.

351 I stomachi nescio quid habuerunt proximę litteræ meæ: Id fecit odiosa breuitas tua. Sic plęrũq; scribis:ut ieiunior uidearis sensu q̄ uerbo. An non potuit explicari tũc quod nunc est patefactũ? Ego diuinus non sum:nec non loquentes intelligo. Respondi ad ea: quæ uisus sum intelligere. Ideo tibi iratior factus:quod quibus etiam esset irascẽdum non prodidisti. Abiice quæso aliquando tuam hanc breuiloquentiã: Obscuram sępe multis:mihi semper ingratam: & munere concesso utere: uel digitorum uel linguæ. Vtroq; enim eximie uales: cum uis. Scis quotiẽs te peccati huius reprahenderim. Vide uero q̄tũ sit iter priores litteras tuas: atq; ultimas has. Illis excitasti bilem non intellectus: Pro his apertioribus

nunc gratias ago. Nosco iã omnia: nec Sybillinum quicq̃ me angit. Non
putaui usq; adeo hominem insanire: Vt etiam obuio cuiq; ostenderet: quod
aliquid notæ interioris poterat maligna ĩterpretatione afferre. Credidi uel
hic saltem cõsideratiorem eum futurum: qñ non incautus in priuatis habe
tur. Sed quid non de uanis timendum? Vt uidelicet gloriolã colligeret: ex
chirographo illo collegit demens auenam pro frugibus. Ero in cæteris cau
tior: nec committam illi quicq̃: quod nõ recitari in contionibus uelim. Tu si
potis est exue iam tandem Apollinem: & Gregorium retine quem dederit ge
nitor Nicolaus. Conscia ista tua nec acceptiorem te reddent nec meliorẽ.
Nosti illud Virgilianum: Inconsulti abeunt: sedemq; odere Sybillæ. Raro
hoc genus agendi uel cũ gratia est uel sine fastidio. Non indignor reprẽhẽ
di a te. Indignor non reprẽhendi aperte: Charitatemq; amici indubium sen
sum uenire. Enigma illud tuum non tam alienam calũniam arguebat: q̃ tu
am. A te uero qui ex uulgo non es: quomodo nõ molestum esse debuit uul
gi iudicio iudicari? Iterum dico. Vel plane post hac scribe: uel nihil scribe.
Tacentem melius feram q̃ uaticinantem. Emptas ædiculas ideo appellaui
tenebras: quod parum probari tibi intellexi. De Laterna ẽt nocturna ideo
mentionẽ feci: quod tu cã Senis multipẽdere uidebare. Ammonuisti enim
sępe non nisi iis decerni: qui in tribu sua habitant. Ex Carruliana Christo
phorus est: Domus in Martiniana. Et ais de Laterna uerbũ nunq̃ feci: hui
tam nulla memoria es? Senio quãrum uideo nimis tabescis.

Stephano Episcopo Lucensi.

NIsi gratias tibi ęgero manu mea: nullas putabo habitas esse. Of
ficiosus in me ualde es pater. Nunq̃ Dignationi tuæ aliquid cõ
mẽdaui: qn aut factũ sit statim qd uolui. aut cur nõ factũ sit illi
co excusatũ. Ostẽdisti beniuolentiã tuã cõceptã ante: hoc biẽnio maxie si
dicatã. Debeo tibi: Idq; plane cõfiteor. Ago igit hoc meo chirographo q̃s
possum. Sed uerecũde ago: qñ uerbo tñ ago nõ re. Nõ bñ sola epistola re
tribuit operibus. Culpã hanc tpis puta non uoluntatis. Aio quidẽ ad te p
merendum nihil cupidius. De Iacobo Christophori intelligo qd optes: &
si decretũ Ciuitatis nõ obstet qd ẽt spondeas. Eodẽ: quo dixi hęc quoq; hu
manitas pertinet. Hannibali itidem meo plus uideo pręstitum q̃ sit pro co
petitum. Circũuenior undiq; beneficiẽtia ãssidua: habeoq; iam necesse ca
ptiuum tuum me profiteri. Si possum pfessione hac: uel paululum tot me
ritis satisfacere: libere me captiuum tuum profiteor: nullo etiam precio p̃ræ
terq̃ quod tu dixeris redimendum. Fama iustæ: ac clementis administratio
nis tuæ adhuc perseuerat. Id gratulare: & serua: & Vale.

Chertubino Prædicatori ex ordine Minorum.

353 SEro nimis redditæ sunt mihi lrę tuę Cherubine Charissime: calē dis Martii eas dedisti. Hodiæ primū ad me puenerunt. Si meas quoq; serius uide negligētię huius quoq; sit onus. Nec tuū certe est: nec meū. Laudas officia Vicarioq; nostroq; i te. Si hoc testimoniū illoq; facti est nō tuę hūilitatis: plurimū lętor. Impaui fateor: nil tibi paterent̄ deesse: Prosequerent̄ laborātē qua possent bnficētia. Obtēperatū mihi ē: utiq; ex charitate est factū. Si minus aio cōtētus meo illoq; negligētię reliq̄ idulge. Multa peccāt sæpe ministri arbitrio suo nō alieno. Ego tibi ob prædicationē āni huius pmiū debeo. Impleuisti opus debitū mihi: & sponsā meā monilibus exhortationū tuaq; ornasti. Intellexi q̄ta in labiis tuis diffusa sit gr̄a: quā Dn̄s dederit tibi sermonē rectū: & bnsonantē in os tuū. Quanta quottidie conuentio ciuiū: q̄ta attētio: q̄tus aiaq; fructus. Nimiū iuxta Isaię uerbū. Pulchri sup mōtes pedes Cherubini sunt: adnūciātis: & prædicātis pacē: adnūciātis bonū: & prędicātis salutē. Nō possum satis dignę laudare ministeriū hoc: & gr̄as agere. Dn̄s Deus: Cuius in populo orator es: In pugna inimici miles: det tibi retributionē quā ego nō possum: & quā laborātibus in uinea sua ipse pmisit. Quod unū potero memor ero tui semp: & diligā te semp: & narrabo nomē tuū fr̄ibus meis: & in medio ecclesiæ Romanæ collaudabo te. Nūc Vale in Dn̄o: & opus inchoatū pie ac paciēter absolue. Fratres ēt qui tecum sunt saluta uerbis meis in Christo Iesu.

Gentili Vrbinati.

354 PAucis tecū agā: qm̄ & in pauca cōferri pn̄t: quę scribi sunt necessaria. Mutuā operā quā quæris: pollicet̄ hic noster cumulatā: & cū fœnore. Addit nullo officio uinci se pmissurū: qn̄ ad puincendum arma nō desunt. Experimēto rerū pbationē suā cōstituit. Nā redeūti huiusmodi quędā dixisse se ait: Nihil tn̄ de archāis nr̄is pditū eē. Sūma desiderii sui hæc est. Cupit adēpta oīa reddi: nō ptē. Ad eāq; rē & ouis: & nutritoris opē iplorat. Nunciari qdē cōsilia gratū est ei. Sed longe gratius postulatū hoc pfici. Dices qūo saluis pr̄nis id pōt? Dixi id ipsum & ego. Sed rn̄dit: uoluntas adiūcta sapiētiæ nihil nō inuenit: & nil non exequit̄. Vide quē in angulū cōpingamini ambo. Vel Protheos uos fieri oportet: uel qd̄ queritur agere. Insubris sententiam ad reddenda omnia se inclinare affirmat. Si accedat uestra parum operę in attrahenda Neapolitanā existimat: etenim secum de priuatis omnibus iam conuenisse. Habes ad singula. Inter Carybdim Scyllamq; nunc nauigate: ut neutrius uos æstus arripiat. Libellum accepi. Suetonii haud dubie est. Idq; figura: & nitor orationis ostēdunt. Gratias non pecuniam remitto ad te. Sic enim breuis scriptura est ut me qualiscūq; precii pudeat. Vale.

G.Lollio.

LItteræ tuæ: de quibus anxius esse uideris saluæ redditę sunt. Nō dubito quin ad Seneñ. nostrū attuleris qd in te studii: & diligētiæ 355
fuit. Sed utinā eo tpe adhibitū esset: cū ille alienæ charitati nō suis operibus ascribere potuit. A me tñ in significanda: & testificāda uoluntate tua nihil omissum. Marretæ gratias ago duobus iam interpellationibus motus. Egissem prius si ille cōmodo meo nō suo pficiēdā rem suscepisset. Sum homo: & ad reddendā mercedē rationē temporū habeo. Decreta me præsente exulū reductio gratiæ meę uidebatur esse posse. Absente nunc: & non petente confecta: qd meū declarat. Vmbrarū Lolli cōsimillimi estis: Fugitis insequentes: Cedentes sequimini. Habete iā uobis tanti ęstimata: & deprecata suffragia uestra: & in beneficiis ęgerrime dandis. Languidas grās capite. Cū populo īquies negotiū erat. Et de populo meus est sermo. Ioanni Baptiste Arengherio præstabo qd optas. Testimoniū tuū cū plurimi apud Pōtificē sit: puto affixā: & lamētatā mecū aliqñ calūniā totā auellet. Dies hi sacri: q a mane ad uesperū āniuersariis solēniis cōsumuntur: impedimento fuere quominus ea de re agi quicq̄ potuerit. De pestilētia hic orta quæ nunciata uobis sunt inania sunt. Nihil incolumius: & mūdius urbe Roma. Tibi pro tuo in me: & Christophorū officio gratias ago. Vale.

G.Lollio.

NActus opportūitatē uacui tpis ęgi apud Pōtificē cām Aringherii nostri: Testimonio potissimū litteraꝝ tuarū: cui & meū adiūgēs narraui: q̄ apud uos agēs meminerā a quoq; uel optata uel dicta. Querere desine conceptū crimē aīo illius penitus abstuli. Feciq; ut pris: & filii: tua ēt ī se officia multis significatōibus agnosceret. Doluit sine cā molestiā pbitā: & planio iā loquēs delatorē apuit. Scelesta res Lolli. Is potissimū: quo auctore sua oīa hic īpugnant̃ peccati ppriī hoīem innocentem notauit. Credere nomē eius lr̃is nolo: Sed ueniēs indicabo. Simul intelliges ex me q̄ opportūe ille iā noscat: qd āte a ignorauit. Apud te erūt oīa. Ioāni Baptistæ renūciare tñ potes oī molestia uacet: puteq; ne scrupulū quidem suspitionis reliquum Pontifici esse. Vale. 356

Cristophoro Pratellæ.

SCripsi ad te magna uolūtatis significatione Ioāni Antonio uenturo isthuc cubiculum præparares: Et de Doctore iā cogitares: Et filiū mihi illum putares non famulum. Adieci cām diligētiæ iniunctę. Tanq̄ si de abiecto stabulario ea mādassem: ita lēto uel nullo potius aīo rn̄des. Ostendis ingratū ubi esse eius aduentum: & curā hanc nihilum ęstimari. Quid ita fiat ignoro. Vel onus displicet: uel tuū præfers quē 357

appellas nepotē:uel inspectorē times eorū quæ fiant. Suspitionē hāc auget metus nō necessarius de cubiculo īperato ꝓpositus. Anteq̄ de illo scriberē quicq̄ sciscitatus sum dil:gēter qua parte cœnobii esset:& num aliqn̄ pateret hospitibus. In remota ab illis parte esse inuenio:qui tn̄ inferiores cellas ad collocādos famulos habēt. Dicis paratū erit ni interim præoccupetᷣ īperio Ducis. Ego si pręoccupatū erit opera tua pręoccupatū putabo. Scio.n. te fabricare hæc scire:& in lr̄is tuis multa eius generis sæpe inuenio: q̄bus magis acquiesco q̄ fallor. Scripsi alias:& nunc itero:Placere mihi uera uirtute te posse magis q̄ artibus. Cura præparatū id cubiculū sit:& is ueniens uacuū inueniat. Cæterarū rerum administrationē:q̄n̄ ea te grauat:sibi ipsi cōmittā. Triduo aut quatriduo a datis his litteris discedet a me. Dies æque post paucos Senæ apud patrē moratus continuabit iter Papiā. multa a te mihi ꝑueniūt grata: sed plæraq; interdū amara. Inscius tui ipsius:& superbis aliqn̄ nimium:& tui iuris es nimium:& in mandatis meis deses es nimium. Aut abiiciēda seruitus esset: aut seruiēdū cū fructu. Scitū illud est q̄d fert uulgi prouerbiū. Eum qui male seruit semp seruire. Qui uero bene finē aliqn̄ seruitio ponere. Nolui increpationē hanc notā cuiq̄ esse. Eā propterea manu mea pscripsi:ut discas uolūtatē tuā cōmodandā Dn̄o esse:& lr̄is eius tanto affectu scriptis bestiolæ modo responderi non oportere. Vale.

Gentili Vrbinati.

Cum iniunxit Pontifex postrema mādata nondū resciū erat de fœdere iter Regē:& Venetos. Tn̄ auræ quædā ad tenēdā suspitionē dabantᷣ. Nūc cū Paulo aptius patuit res:ęquus est nobis:& præter bonā mentē reqrit isthinc. Cupis scire num & ipse in eadem sit

Grecanus si nō fallit Senatū. Si me quoq; nō luditᷣ certissime abest. Questus est cōsedētibus nobis uulgari fallo in id fœdus receptū se eē:& opera sua ipsum coisse. Vtrūq; indignāter & negat:& iurat. Eiusmodiq; est tota eius assertio:ut fidē nos habeamus. Recipiēdus uero ne sit hoc Legatorū Venetorū aduētu:incertū est illi: mādata ignorantᷣ:quorū cōditōe in alterutrā partē inclinatio fiet. Non tacebo q̄d extremus eius innuit sermo. Visus est non probare tantū:sed cupere alteram Ecōtra inter uos: in subrem:& se societatē. Id legato Ducis aperuit planius. Sed amabo te Gētilis ualere sinamus hæc maiorum fastidia: & de rusticationibus nostris iam cogitemus. Secessus mei appetunt dies. Dispeream ni Sacerdotia tua hospitem Cardinalem sunt habitura. Ea sic instrue:ut propositi mihi pœnitendum nō sit. Scis q̄ pauca uenter: q̄ multa mei aueant oculi. Helisiū esse oportet rus Papiensi quod placeat. Vale.

Antonio Allio Episcopo Volaterrano.

GRatulor uenerãdé pr̃ nõ tibi:cui ad labórẽ est additũ:sed Volaterranę Sedi:quæ meo iudicio dignũ pręsulẽ est habitura. Si nõ indulgebis ætati:Si Flolẽtinis delitus ñ capiere:Si paruis quę te circũstat nõ attendes cõsilia:Si sedebis in specula: Si pecoris tui uultũ agnosces:Si mercenario illud nõ credes uera erit gratulatio mea. Protinus uerã adiutore Deo futurã cõfido:Sed tu ad id ipsum toto conatu te adiuua. Illđ quoq; enitere: ut iã tãdẽ aĩo cõquiescas. Trãsisti a Ragusina ad Fesulanã: A Fesulana ad Volaterranã cõtẽdis. Triũ uxorũ maritus es. Duo repudia, si credis nõ uenisse in sermonẽ patrũ erras Antoni. Venerunt p hos dies frequentes. Admirationẽ auxit ætas tua iã grandis:quietẽ ex cõpositis nõ ex cõponendis nouũ opus exposcẽs. Quo minus dictũ supest: eo minus uiatici quærendũ putarũt. Loquor in aurẽ patri:quẽ scio in bonã partẽ hæc acceepturũ:& illud scripturæ reuocaturũ ad aĩum. Vir prudẽs: & disciplinatus nõ murmurabit admonitus. Diligeris a Pontifice. Plaeriq; ex nobis tui sũt studiosi. Si bonã æstimationẽ adiutricẽ p̃stiteris adiũgere operi honorẽ poterimꝰ. Quã ego ob cãm ĩpedita itineris huiꝰ liberiꝰ purgo. Vale ĩ dño. 359

F. Castilionẽ. Theologiæ professori.

REquiris qđ de tuis opusculis sentiã:Genus dicẽdi pbo. Vitã Vincentii cõfessoris pbo:& ad fr̃es medices orationẽ pbo. Quid nĩ hęc pbem:Stilus laudat a doctis. Officia religiõe sunt plæna. Vincẽtiũ iter sanctos Ecclesia rettulit. Sed alia sunt quæ a te magis Papiẽsis exposcit. In minutis exiguus est tũ labor:tum cõmẽdatio:tũ uero ẽt fructus. Ad quãdã q̃si maiorũ operũ getẽ hæ scriptiũculæ suscipi solẽt:nõ ad satisfactionẽ expectatõis. Grãdius aliqđ adorire dignũ ætate tua:elegãtia quoq;: & Cathedra:quã ĩ domo Dñi pfessus es. Colligere ex his potes cur aliqñ rescribere differã. Panagyricũ canere de paruis nõ possum. Corbizo nr̃o nõ optas tu qđ nõ ego iter alios uelim. Nõ ẽt tribuis qđ passim nõ pdicem. Florẽtina Sede magis q̃ Fesulana est dignus:Romana magis q̃ Florẽtina. Sed qđ ego cõtra ciuitatis totius studiũ:eiusq; q pót cũcta iudiciũ: L̃ris publicis petita est Volaterrana ur̃o Augustinẽsi. Negauimus cã. Piaculũ nr̃is moribus est :ĩ Fesulana illũ nũc præterire. Cupis Frãcisce ad librã oĩa: Cupiũt & tecũ plæriq;. Sed qua oro ætate in ministerio Ecclesiæ multa a bonis uiris desiderata non sunt: Non desinam propterea occasiones captare:si quæ ad cõmune desiderium alicunde se offerant. Vale. 360

Gentili Vrbinati.

TEnebræ mihi undiq; sunt. In nullam partẽ expedire adhuc aciẽ possum. Si dixero uidisse me hoĩem:cum uidero umbrã inanem errem ego:& cui monstrauero in errorem inducã. Fidẽ intueor 361

Laurentii in me. Eam fallere nec possum prudēs: nec uolo īprudens. Hāc puta causam qd non responderim tibi. Donec plus lucis affulserit tacebo: atq amabo: Magnū paruū ue sit lucrū: qd in hoc nostro est factum: totū certe me uindicastis. Erā ante uester. Putaretis ne uestrū ueniebat ī dubiū. Nunc & putatis uestrū: & ego id uidens ad pristina multū adiunxi. Suade Laurentio in hac rerū suspensione: suas oēs circūspiciat rationes: primāq a se ipso fiduciā petat: Ab amicis proximā. Amicorum aūt ita delectū habeat: ut conuenire publicis: & priuatis ītelligit. Supra aetatem sapit: nec in consulti hoīs eget consilio. Sed si a uectoribus aliquando admoneri utiliter Gubernatores in tempestatibus solent: uidere potest num in his uerbis sit aliquid frugis. Vale.

G. Lollio.

302 MItto Papiam perdiscendi iuris causa Ioannem Antonium in grāmaticis iam confirmatum. Facultas erit multa ad uirtutē si uolet: ad eā capessendam sum illum hortatus. Si te adit: Tu quoq hortare. Alia ratione satisfacere de hoc adolescente Pio nostro magis nō possum. Captus dulcedine gentilium codicum ab iis aegre auellitur. A floribus ad dumeta compelli se angit. Seueritate illa uultus tui: qua ēt fortes soles terrere: animum timidum ad uirtutem protude. Curaui ut Papiae eodem sit cultu quo apud me fuit. Vale.

Iusto Geminianensi Cubiculario suo.

303 GAudeo absoluta esse oīa: quorū causa te misi. Scio diligentia tua hoc factum. Penderet opus adhuc si nō affuisses. Solertiā laudo: & fidē: quae mihi in memoria erit. Puto in fenestris nil reliq esse: cemētis purgata oīa: necessariis īstructa Equilia. Id si ita ē cōmēda domū Praeposito: & bn̄dicēte Dn̄o redi ad me. Equū unde habiturus sis nescio. Si eo reuehi posses: quo nos Prior Pisanus donauit: pergratū mihi esset inprimis. Sine idoneo etenim sum. Si minus: conductum tibi aliquem para: & ueni. Venies expectatus. Vale.

Stephano Episcopo Lucensi.

304 DIstuli ob eā cām rn̄dere lr̄is tuis: qd ex Lucensibus nr̄is: & te ēt noscēs emptū p̄diū esse nō ante tibi: & illis: habēdas gr̄as iudicaui: q̄ amplius ītelligerē sublati ne cēsus illi ppetui ēent: de quibus inter nos aegimus saepe. Quod cum diutius expectatum nō potuerim in hanc usq horam cognoscere: serius officio tuo est satisfactum. Idq aequo animo uelim ignoscas. Num etiam habitis emptionis: & locationum documentis: In quibus de hisce rebus uerbum est nullum adhuc:

pendere non desino: dubitans ne nimia nostrorum emendi celeritas diligentiæ obstiterit. Et quod ego super omnia pensito parum illi attēderunt. Scis scriptum tibi a Ioanne fuisse conditionem hanc cum uenditoribus dictam: ut persolutis nunc aureis tantum ducentis reliquum non ante numeraretur: q̄ redemptis censibus liberum oīno prædiū fieret. Id uero cū factū non uideā: ex lrīs quoq; eorū: & documētis: cur nō factū sit: que nihil ita l igam: nō possum prius uel gratulari mihi uel lętas tibi grās agere: q̄ suspēsione hac liberer. Itaq; Dignationē tuam magnopere quæso requirat q̄primum a Ioanne quid de ppetuis intellectum cautumq; sit: & interim de soluenda pecunia cū fratre nil agas. Ego quoq; & Ioanni: & Sebastiano iterū scribo: q̄q̄ ut iterū fatear: Sebastiano parū admodū fido: quem ab initio rei huius cū nihil prudentē: tum uero multū cupidū intellexi: præoccupātem credo iam aio id quod: q̄ ob causam a me emptū sit plane ignorat. Sed de prędio hactenus. Curabis. n. tu reliqua amicissimi hoīs: & boni præsulis fide. Quod impacatā: & lacerā puinciā accepisse te memoras: facile erat si ne lrīs tuis agnoscere. Ita necesse ē semp: ubi priuatis rebus nō publicis cura intendit̄. Atq; ubi Prouincialiū pars una negligit̄ altera est in honore. Vt animæ sic ēt rebus nocet hæc psonarū acceptio. Non sic tu pater Dignissime: & ad oīum utilitatem missum te noscens: & eos potissimū futuros apud te in precio significabis: qui Ecclesiā potissimum colent: & in officio continebunt̄ facilius. Quod cū sponte tua uno oīum testimonio facias: est q̄d tibi ex animi sententia gratuler. Mi Lucensis præsulē Lucensem te recognosceres ū uidelicet cuius uita: & actio in hunc diē est cōmendata. Aliorū tibi sit cura non tui: & uacuis loculis plenū gloria: & cōscientia ad nos pectus reporta. Pecūia: & suppellex: atq; huius gn̄is multa diligēter quæsita ab aliis non sunt ministerii tui. Gratia Dn̄i ad maiora te uocat. Si sue rides admonentē mineruā: serio quoq; illud attēde: charissimū te mihi oīum q uiuant Chominū esse: & charitatis imperio nō facile obsisti. De obstrusis itinenibus q̄d mihi denuncias: ne Pientiā petens te declinem: Vide diligenter quid agas. Custodia hęc ut puto paruo non stabit. Iumento tuo: ut uetus uerbū est tibi uehes incōmodum. Nosti quātum hoīum: quā um equorū habeat in comitatu Cardinalis Romanus. Cellaria id me abeunte cognoscent. Potero te uel uno prandio ad mendicitatem facile cogere. Itaq; iam satius esset uicini prę sidis tui Fabiani hoīs non incauti diligentiam imitari: qui præsentiēs annis singulis per prouinciolam suam me iter facturum: die uno: aut altero ante ad remotissima de uia oppida quasi curaturus aliquid fugit. Idemq; hospitii iam defunctus periculo preteruectum accusat q̄d uel horæ momento dignatus eū non sim. Discε Lucensis de Florentino

attento ad rem. His lapsus moribus nunq̃ non mendicabis. Sed utinã Pau lus tuam atq; illius longe diuersam curam hoc anno non adiuuet: Fratresq; omnes: claudis: cæcisq; exceptis Romæ secũ non habeat. Quod si factũ intelliges de uita filii actum pronuncia. Vale. Romæ pridie chalẽdas Iunii. M.cccclxix.

365 Ioanni Aragonensi Prothonotario Apostolico.

LIteræ tuæ præstantissime pater multæ benignitatis sunt indices. Exigua de re non mediocres gratias agunt: & q̃d non dedi ultro accepisse fatentur. Si animum illæ metitæ sunt non inconueniũt gratiæ. Magnus es enim tam Regium genus q̃ uirtutem: & præclara meri ta spectans. Sed qui mihi de te retulerũt haud dubie ueri nũciatores fuere. Locuplex autem imprimis auctor Campanus: qui litteris primo: mox etiã uerbo tanta est testificatus de te: ut quod ex summo Rege sis natus in po stremis reponat. Memorãt mores: ingeniũ: mansuetudinem: beneficentiã: litteras. Ante omnia religionem: quam nõ instituto accepisse: sed cũ lacte nutricis suxisse uideris. Hæc me tibi conciliarunt primo: inde ut amarem fe cerũt: post etiam: ut admirarer. Sum igitur tuus Amplissime pater: & q̃diu uiuam non desinam esse tuus. Me tuum accipe: & inter tuos annumera. Non opes in Papiensi: non facultatem: & nobilitatem expendens: sed bonã mentem: & quæ fideliter amat sine mendatio colit. Quod uero ad te in ec clesia augendum pertinet nil tibi rescribo: Paternos oratores meæ consue tudinis satis admonui. Quæ est: ut ante diem Senatus: & cõsilii: nil cuiq̃ de sententia repromittam: Ne audito Pontifice: & patribus: qui loco: & sapien tia precunt: uel aduersari fidei datæ uel conscientiæ cogar. Satis tuæ Digna tioni sit amare me multũ ac uenerari: & omnia ægregia sentire de te. Opto autem si scribere amplius ad Papiensem dignabere latine id facias: ut non q̃ bene te nutrix: sed q̃ bene magister erudierit grata uoluptate cognoscã. In domo Dei futuro dictio: & scriptio latina ualde est necessaria: atq; ad cla ritatem generis multum ueræ lucis adiungit. Eo autem cupidius expecto a te fieri quod bene atq; eleganter a te fieri intelligo. Vale in domino ætate fi li: potestate ac meritis pater.

366 Achilli Petrucio Senensi.

INterpellor iterum litteris tuis. Iterum ad iniustas querelas breui ter audi. Si ab initio cum Aprutinus: cum Abbas Alfiani quin gentos septuaginta quinq; obtulit tibi non annuisti. Ne Maria nus quidem eodem tempore oblatis quingentis uiginti quinq; acquieuit. Poscebat sexcẽtos: nec moueri sententia poterat. Testes tui huic quoq; rei testimonium perhibent. De quingentis autem uiginti quinq; cũ postremo

mecum esset conuentum reliquumq; libertati meæ permitteret: quinq; au reos amplius addidi. Assensit: & gratias egit. Tantidem precii cũ postre/ mo etiam inter te: & me esset cõdictum quinquaginta amplius accepisti. Lamentaris tamẽ: & clamas. Nil mihi tecum est a Mariano dissimile. Sex centos ante contractũ quęsiuit ille: Tu supra quingentos. lxxv. quoq; opta sti. Hoc autem interest quod minus ille habens gratias egit: tu plus accipi ens pati non potes. At prædioli partem esse non dices. Dices tu quidem q in re tua deciperis: Sed non ii dicent: quibus est sine affectu iudiciũ. Nimia hæc animi est intemperies. Si erat propositi tui supra quingẽtos septuagin ta quinq; accipere: debebas postremo quoq; id mihi tecum cõtrahenti ex primere. Non fecisti. Tacuisti: Mecumq; de precio sæpius agens summam nullam liberalitati meę ne signum quidem dedisti. Si dedisses: maioremq; illam uoluisses q̃ accepisti: plane dixissem tuum tibi haberes prædiolum. Ego inuitus Macialam emi: ut scis: & amicis potius q̃ mihi credidi. Nõ ui deo cur tua melior in petendo q̃ mea in negãdo esse conditio debeat. Pue rili nimium uteris argumento: desiderio magisq̃ ratione expenso. Summa illa est: ut Marianus gratias modo egit in eo quod tulit: ita a te essent agen dę si non propria tantum respiceres: Præsertim cum in re pene pari: immo & pari tanto amplius tuleris. Sed illud mirari Achilles non desino: quod procuratori meo Abbati interdixisti usu uenditæ rei: & uenditum nolle es protestatus quod tam solẽniter est stipulatum. Multum ut uideo te agit cu piditas: totaq; aberrare semita facit. Si nescis liberum contractum imperio tuo rescindi nõ posse: nescio & ego quid tibi litteræ prosint. Tenebris mul tis es circumseptus si id scis: & scire dissimulas quod potius reor. pernimi um doleo tam nullius a te ęstimari quibus cum tibi res est: Meam porro li beralitatem tam illiberali contumelia excipi. Illud autem imprimis ad mi ror quod pœnæ contractui additæ: receptiq; iusiurandi inmemor esse uidea ris: nec sentis in quem laqueum incidas. Ne puta his interminationibus ter reri me posse. Flecti hũanitate possum. Arrogantia nec possum nec debeo. Si impedimenti quicq̃ afferre perrexeris senties inutilis fuisse cõsilii quem non debes offendere. Meum prædiolum illud est: & mecum tibi negociũ erit. Romæ quæ Sacerdotes tueantur etiam sua iudicia habẽtur. Habuisti amicum atq; habes: quæso nulla de re illum auertas. Vale.

Campano.

Vllas litterarum mearum uideo ad te peruenisse. Doleo id pluri mum. Binas enim ad ternas tuas rescripseram: Sed nec tuæ om/ nes perlatæ ad me sunt: Quas de tota profectione misisse te asse ris. Vel intercepit casus uel negligentia differt. Papiensi quidem nondum

207

se obtulere. Vltimæ de Germanicis: & Boemicis nunciant. Bene id factũ. Plus in utrisq; opto q̃ sperem: si quid tamen spero in legati diligẽtia est positum. Frigent animi: ut cælum. Nisi accedat sol italus sero: & ad modicum calent. De capite nosti. Multis apud eum consiliis nil omnino agitur. Fecit id iuuenis. Quid de sene cõfidam? Seræ sunt uires ad fortia. Sed missa hæc faciamus. Dicam quod tibi dentes atq; oculi doleant. Sum Senæ. Quid ergo Senę? Bibo: & uideo. Nunquid non aliud? Tace. Cereris agũtur mysteria. Piaculum grande est illa uulgare. Gentiles mecũ egressus est. Quid nõ secundi iter id habuit? Fuisti nobis tu comes non cena: non sermo: non uersus sine Campano. Dii perdant aquis annum integrum nationem Germanicam: quæ anno hoc nobis te abstulit. Tui nos miseret. Omniũ quæ optas: immo & odis satis superq; tibi esse putamus. Nos uero qd præstare absenti hinc possumus? Scribemus sępe uolũtates nostras: & pocula augebimus. Quã uideo nasiculũ tuum torqueri. Vale. Senæ.

368 Ia. Volaterranus Papiensi Domino suo.

NOn ut blandiar auribus tuis: quæ blandimenta nõ audiunt: sed ut Minutoli nostri de rebus tuis iudicium intelligas. Vide qd rescribat ad me lecto Cęsaris Federici. iii. in urbem aduẽtu: quem scripsisti: nec celasti ut cętera. Vale.

369 Ia. Minutolus Ia. Volaterrano Salutem.

FRemant omnes licet: dicam quod sentio unum fuisse Papiẽn. nostra ętate: a quo hystoria scribi: & potuerit: & debuerit. Vale: & mitte aliquid.

370 Campanus Papiensi.

VBi a te discessi tum primum subiit mentem quantũ esset Romalatio amicis patronis relictis: te omnium primo ad Barbaros proficisci nonmodo linguæ nostrę: sed humani quoq; cõmertii ignaros. Prima die intendẽtibus iam tenebris Baccanum peruenimus. Inde ad S.trium pransi obuiũ habuimus Præsidem regionis Antistitem Brugnatensem: hominem ut nosti maiore Fronte q̃ re: stipatum ingenti peditatu.

Stephanus Lucẽsis Episcopus.

Per Roncilionem: & Ciminium progressis occurrit Lucensis tuus: sed hic re maiore q̃ fronte: occurrit & Pręfectus Arcis: ordinesq; ciuitatis uniuersi. Pernoctauimusq; Vituruii: ubi & diem itegrum substitimus: ut qui Romę colligendis rebus demorati post discessum nostrum fuerãt: ea nos in urbe assequerentur: atq; unum in iter coirent. Inde Faliscorum montem ac Vulsinium pręteregressi ad sanctum Laurentium properauimus: illecti fama atq; opinione quam nosti. Excoepti sumus eo i loco a Cornetano nostro per magnifice: & quale auari solent cum conantur: nec amplius q̃ horam com

morati ad Aquam pendentem multo adhuc die cōtendimus. Postridie ad Pientiam nostrā: ubi ne qd dubites: omnia bene: prospere: fœliciterq;. Versura: primum excepti sumus sub umbella: cœtu Sacerdotū præcinente. Quid hic acciderit ex Tetrastico nostro intelliges. De negociatore tuo per contatus nihil inueni dignum deliciis nostris. Senam ingressi sumus eodem apparatu: quo Pientiæ: nisi quod & frequētia maiore: & duobus purpureis galeris ad pompam prælatis augustiores aliquanto nos fecimus. Ad hunc usq; locum accepti sumus ubiq; permagnifice: uisi sunt omnes qui occurrerunt magnam nescio quam spem de legatione nostra: gloriosamq; cōcipere. Plæriq; parem nobis euentum comprecati germanicas Pii Legationes cōmemorarunt. Senēsis ad omnia durus: tanq̄ nihil hæc ad se pertinerēt: ego ad auram magis impellor. Quicquid in eius laudē audio titillor: exulto: lætitia differor. Senæ adhuc nihil aspexi quod possis inuidere. Paucissimi sunt ciuium: qui de tuo aduentu atq; ęstimatione nō quęrant. Pollicitus te sum omnibus ante exitum Maii. Vt uerus sim tua in manu est. Expectaris auidissime. Beniuolentiæ argumentum hoc cœpi quod expectaris. Ludes hoc anno solus ad umbram in pergula: nobis uenti niuesq; proponuntur: & colluctationes cum barbaris difficillimæ. Hoc biduum qd egimus Senæ breuissimum est uisum. Ex Sinolpho nostro cognosces reliqua. Senæ.

Papiensis Volaterrano Salutem.

REddet tibi Bernardus noster has litteras: & cartaceum inuolucrum illis alligatum: & annulo obsignatū. Significato per eundem qui ad nos rediturus est q̄primū: te omnia recœpisse. Placet cum tibi erit ocium a domesticis ut annotationes illas rescribas: sed ordine suo. Imprimis uero cura ne uideātur a quoq̄: ne quidem ab illo qui tibi famulatur a manu: cuius hac in re barbariem nolim contēnas. Sunt enim hi quādoq; magisq̄ oporteat oculari. Datum est ideo tibi Senis & Romæ cubiculum soli: ut cūcta quę uel scribis uel tractas ex nostris secretiora sint semper. Volo si possum notare nonnulla eiusmodi Senatus nostri decreta: quorum recordatione: & exemplis in plærisq; actionibus nostris instrui: & admoneri quandoq; possimus. Adiuuat mihi crede: hęc diligētia multum ministerium nostrum. Consueuerant olim Romani Pontifices eam curam mandare Notariis apostolicę Sedis. Sed obsoleuit mos ille ut alii permulti tam Pontificibus utiles quam Romanæ Sedi honorifici. Vale. Bernardū si immorari uellet urge ad reditum. Blasio dicito cras ad nos ueniat. Tu si quid habes litterarum ab urbe mittito. illico iterum uale. Ex suburbano.

Hęc epistola scripta est temporibus Xisti.

Cristophoro Pratellæ.

Væ ad te scribo quæso menti perpetuo sint. Frequenter scribere
mea manu non possum atq; eadem iterare. Vrgent me multa:
Officium: Dignitas: ætas: quæ iã libentius dictat: q̃ scribit. Erũt
ab animo quæ audies: non aliter tibi dicta: q̃ soleat domestico Dominus:
Amicus charo filio pater. Venisti in obsequium meum ãnos aliquot ante.
Experimenta prima diligentiæ tuæ fuerunt Florentiæ. Curasti rem meam
cum fide. Hoc fassus sum libere: & redeunti gratias egi. Missus ad Priuer-
nate coenobium idem mihi fuisti. Non habeo duabus his in procurationi-
bus quid imputem tibi. Laboriose plæraq;: Ingeniose multa: Cum fide cun-
cta sunt facta. Assecutus es mecum: ut cum pene ante te non noscerem di-
gnum iam crederem gratia: & dignum honore Ecclesiæ. Hic primus esse
labor solet spem alienam sequẽtium: ut dignos se probent. Reliqua opinio
ipsa uirtutis exequitur. Sed hanc opinionem pauci assecuntur. Tu ut dixi:
mecum iam es assecutus: & fundamenta habes solida ad substruẽdum ædi-
ficium tuum. Danda nunc opera est ut parta conserues: & manum ad arã-
trum habens non respicias retro. Ambitio pessundedit multos. Cupiditas
nimia multorum cursum tardauit. Plærosq; etiam persuasio operum suorũ
iactantia magis q̃ ratione expẽsa euertit. Tu quæso uitiorum horum capti-
uus ne sis. Vicisti ea antehac uince & posthac. Litteræ tuæ: quas per hos
dies accepi eo me aliquãtum mouere: quod prioribus dissimiles sunt. Bene
fecisti olim: & siluisti. Castigatus es uerbis atq; increpitus: & gratias casti-
ganti egisti. Nũc & imputare tua merita incipis: & ad monitionem patris
non bene ferre ostendis. Scio Cristophore annos seruitii tui: & non minus
mihi q̃ tibi ante oculos sunt. Scio quoq; quæ tua sunt merita: quorũ iustus
sum iudex: unice etiã inter homines conscius. Noui tomnipotens Deus: cui
omne cor patet: & omnis lingua loquitur: q̃ sæpe mecum de te promerẽdo
excogitem: quę nuper temptauerim: ut animum meum re non uerbo agno-
sceres. Si usq; in præsentem nil mihi temporum culpa succedit: quid attinet
patrem in eo qͩ æque cupit hac imputatione conterere: & dolenti sua spon-
te nouum dolorem adiungere? Non tu solus es in hac nostra curia: cui dila-
ta diutius retributio sit. Non solus: qui de tuo Cardinali benemeritus sis.
Nec solus: qui doctrinam uel ciuilem: uel canonicam Romam attuleris.
D.lata est: sed non negata. Tardata: sed tandem cõcessa. Neminem inopẽ
irremuneratum aut inhonoratum dimisit a se: nisi eum cui tedio & fastidio
expectatio fuit. Decem annos ego laboriosissimam seruiturem seruiens ad-
huc unde tonderet non possidebam. Paucis post accumulauit omnia uno
impetu Deus: & longæ patiẽtiæ fructum porrexit. Beatę memoriæ Pio: ut
ex eo sæpe accepi: quinq; supra uiginti anni seruiendo erãt consumpti: cũ

nondum erat census unde parari solear possent:& tamen orbem fere Christianum erumnis suis impleuerat: saepe agitatus mari :uexatus pcellis:a latronibus spoliatus:& captus:carceri inclusus :ad limen ppe primum mortis adductus:quorum patientia uirtuti coniuncta nonmodo Episcopatum: & Cardinalatum:sed mox quoq; uno fere contextu Papatum Romanum parauit. Huiusmodi multos possem referre: sed satis puto haec duo domestica exépla tibi ac mihi:& nostri similibus:quibus nec genus illustre est: nec potentes familiae:nec seculi potestas:nec excellens doctrina admiratio ni habita. Nitendum est fideli seruitio: industria continua: & patientia nõ solum diuturna:sed forti. uexandę aures praepositorum nostrorum querelis non sunt:nec praedicanda illis merita nostra. Cõmemoratio isthaec inquit Terentianus ille: exprobatio est immemoris beneficii. Bene operando nõ loquendo petendum est:sat petit qui diligenter seruit. Coram Rege suo inquit Flaccus: de paupertate tacẽtes plus poscente ferent. Non dicam extenuandorum laborum tuorum causa:sed ut alienos quoq; agnoscas: querũ tu uix auditor ego semper testis fui. Carolus Cremonensis in iisdem angustiis fuit uno tempore:& ius dixit:& littigauit acerrime: & rationarium tenuit:& solus exegit:& profectus quo oportuit est:& caetera non mensibus octo:sed biẽnio toto exercuit: quibus te grauatum affirmas. Idem etiã fatigatione continua praestitit Abbas:& quandoq; in redimendo Lorentegio discrimen uitae adiuit. Horum tamen nemo cum a me castigaretur segnitiae prelaturum se heremum suis laboribus dixit: ut tu nunc molliter nimium scribis. At dices eorum exitum uides. Plane uideo. Sed mea non sua causa id accidit. Imperaui multa:quae ingrata fuerunt isthic Opinio arbitrii eorum non uoluntatis meae:& mãdati pessundedit eos: & nocuit mihi: Si(quod tandẽ facio)quod tibi indulgeo:Quod Principi non aduersor:& suis: Vicariatum illis tenentibus indulsissem: fuisset alia rerũ cõditio:unoq; tenore omnia processissent. Sed odio ppter me habiti in optima etiam causa ius meum tenere non potuerunt. Cras si muto cõsilium: & tecum is sum qui eram cum illis: non poteris tu artificio quocũq; tuo prudẽtia ulla tua auertere calamitates consimiles. Credo:immo & certus sum fuisse tibi in extricandis rebus curas innumeras:& defatigationes cõtinuas. Sed quęso te cum de his tam asseuerãter mecum agis cum eo te agere putes:qui & expertus est alios:& tua non ingrate nec maligne diiudicat. Tacere non possum quod nuper scripsisti de exigẽdis pecuniis. Ais breui octo mensiũ tempore plures a te q̃ a superioribus Vicariis exactas missasq; ad me pecunias esse. Disertum negocium. Confer nunc tua illorumq; tẽpora. Fuere illis plęna semper tumultus :indignationis:& odii. ac tum primũ ex naufragio il

lo graui quinq; milium aureorum surgentia. Tua iam pene portum tenentia: & ab odio in gratiam uersa. Tamen codice rationario inspecto: In quo Medici mẽsarii pecuniam isthinc missam mihi describunt: inuenio a duodecima Nouembris. 1456. usq; ad Aprilis. xx. quod spacium est mensium quinq;: missos mihi a Stephano eẽ aureos mille septingentos uiginti. Tu nunc rationem subduc quot ad quartumdecimũ usq; Decembris: ad quã diem datæ sunt litteræ tuæ: huc ad nos miseris. Videbis comparationem hanc diligentiæ minus q̃ putes ꝓcedere. Hæc ad labores aliorum & tuos Deo teste: imputatione tua magis q̃ uoluntate mea adductus. Sed uidi ex litteris iisdem impatientius te ferre: q̃ deceat castigationes uerborum: quas facio. Idq; alteræ ad Volaterranum scriptæ ante a me solutę: & lectæ: q̃ traditæ planius indicarunt. In quibus doles molestas admodũ ad te litteras mitti non tam meo iudicio q̃ aliena suasione cõceptas. Erras uehementer de me: quem putes & leuem esse & credulum: & ad te uexandum quem diligo: domesticorum artibus duci. Non plane me noscis. Ostendis ex propinquo parum famulatum te esse: & absuisse diu Florentiæ: Priuerni: atq; Papiæ. Imperare meis soleo non eorum subire imperia: quorum quidẽ nemo iam est: qui ad primum hiatum oris non se intellectum existimet. Illud uero est. Hactenus neglexi multa. Rem familiarem cognoscere piguit: Delaris acquieui. Alii studio alieno malui: q̃ meo. Mutaui iam mentem. Intelligere omnia uolo: & castigare: & urgere: & ad præscriptum meum statuere: & qd exactũ exigẽdũ ue sit diligẽter scrutari: Putans ni ita faciã: me domi meæ iuxta uerbum Apostoli præpositum bene non esse: ad quam rem etiam necessitates multę me adduxerunt. Itaq; cum tales a me litteras leges ex me non aliis esse illas intellige: nec quenq̃ ꝓpterea iudica. Sed uide tener es si admoneri sine molestia nequis. Quid iã me tecũ agere oportet: aut quam uitæ legem haberi: si ad præscriptum tuum erit scribẽdum? Mutanda uidebitur omnis nostra conditio. Seruus ero ego: Dominus tu. Rogabo ego: tu imperabis. Non ita boni obsequii domesticis conuenit. Accipienda patienter est omnis correctio: siue iusta illa sit siue iniusta: & plus iuris semper Domino relinquendum. Possum ego sine molestia ferre: tantum alieni aeris inueterari: & negligi? Possum non urgere ad exigendũ ministros? Possum etiam si quid isthinc duobus aut tribus testibus de ne scio qua pompula scribitur obliquis uerbis non admonere? Possum deniq; excusationem hanc non castigare: quod imbecillitatẽ equi tui causam non obeundi necessaria dicas? quasi aut emi alterum piaculum sit: aut sũmi ab amicis isolitum iudices. Scribo hæc: nouit Deus perq̃ inuitissimus: sed necessario scribenda sunt semel: ut uel uoluntatem meam intuens: ad illam tẽ

formes: uel si ita grauis censetur locum consilio habeas. Ego mei dissimilis nec possum esse: nec uolo. Nosti si non medullitus at: ad cutem quale me ii habent: cum quibus negocium est. Placere tibi talis si possum: est quod & mecum leter: & tibi gratias agam. Hucusq; ex Domini imperio. Nunc reliqua ex patris officio accipe. Christophore ama dominũ tuum ex inti mo cordis. Amari uere non potes nisi & uerum tu pręstes amorem. Esti matio eius tibi ante oculos sit. Huc tua referantur consilia. Pende ab illo totus: & te ipsum ne diuide. Neutrius eris si duorũ esse cõtendes. Quomodo ego meum te iudicabo si sacerdotiis obligatum isthic te esse conspiciã? Lazari Aretini: & Archidiaconi placentini mox apud me psonam subibis. Alterius uicem nõ meam agere credam Vicarium meum. Ita uult ratio. Ita humanitas suadet. Ita experimenta ostendunt. Porro autem libere ac nude in omnibus agito mecum: duplicẽ corde detestor & odi. Litteræ tuæ semper uerum aperiãt. Simplicitate fortius stringar q̃ artibus. Bonum esse artificem conuenit: qui circumuenire me artificiis quęrit. Odoro ęgregie. Natus si essem catulus sagax: emendus eram precio multo. Patere etiam quæ scribuntur ad te: siue placeant: siue displiceant. Humana nõ optet: q humana pati non uult. Opera insuper tua ne plus iusto expende. Vanorũ aut mollium est ista natura Iudicium his finito: quorum spem sequeris: & gratiam paras. Familiam ex qua fuisti: & es fraterne diligito. Benemereri de omnibus stude. Neminem ludito. Scripsisti nuper Carolo nostro. Venturus hic diceris. Expecto te. Litteras mihi cum dolore ostendit derisum se putans. Dictum non placuit: si credis eum esse uenturum sic male principi acceptum leuitas est: si nõ credis improbitas. Boni quicq̃ dicere ide nõ possum. Doctor est: dignus est: natu te maior: & familiæ meæ tot annos magister. Taceo. n. quod in affini suo est factum: in quo certe prudẽtiam tuam requiro. Milies licet scripsissem ad te optare me in singulis castellis ecclesiæ nostræ singulos domesticos Cichi: in hoc tamen: & seruare beneficium meum propter Karolum illi debebas. Vel si seruari non poterat ad probandam modestiam tuam necessitatem mihi ante ostendere: nec prius statuerẽ q̃ responsa ad litteras tuas acciperes: & mihi Cichi litteras mittis: gratias de promisso agentis: ut uidelicet probare cogar quod factũ reprehendo. Nescio tuam magis in ea re an alienam cupiditatem ostenderis. Parari opto potentium gratiam: sed nequaq̃ his uiis. Ignoro quoq; an tanti id faciat Cichus quãti litteræ probãt: Quæ: & manu eius sunt scriptæ: cuius pater perficitur: & chirographum Cichi ex consuetudine sua non habent. Sed missa hæc facio. Tu in cæteris cõsideratior eris posthac: Nec me am monebis ut diligenter ante expendam quæ tibi iniungo. Neq;.n. sigilla

tim singula expendi a Dominis possunt in rebus longinquis: & ideo fides ministrorum deligitur: ut in cōmune mandata sapienter dispensent. Crede mihi bōitatis tuæ: & prudētiæ erat pręstare: quod dico. Ad monita redeo. Conscientiam cole: Deum time: & Sacerdotem te recordare: animam præferens sæculi bonis. Crede melius esse nomen bonū q̄ diuitias multas. Illud eleuat semper: Hęc plęrūq; corpus: & animam pessundant. Memēto iusiurandi in Altari Domini pręstiti: Quod ego tam diu rememorare contendam: quoad tu Vicariatum nostrum tenebis. Si illud uiolas ad gehennam ædificas. Fis furti: & perfidię reus: a quibus ante restitutionem nec te liberat Deus: nec ego te eximo. Porro autē bonam famam custodi ministerio tuo maxime necessariam. Si quid circunstat quod in sermonem hominum ueniat amputa illud: & malignantium ora conclude. Disciplinam domesticam serua. Ordinem rebus omnibus statue. Si quid est superfluum quod familiam grauet: & augeat sine fructu impensam recide. Fac cum mittam: qui accepta: & expensa ex codicibus tuis pro me recognoscant: frugalitatis te: & parsimonię non damnatæ cōmendem. Nam quæ ad diuinum pertinent cultum ideo minus tibi inculco: quod uoluntate Prīcipis alieni sunt operis. Hunc tamen atq; omnem iuris dicendi diligētiam: & integritatem q̄tum potes adiuues rogo. Audi nunc contra quæ leuare animum in laboribus possint: Loquor in conspectu Dei: & fidem sacerdotii in testimonium affero: nil mentiens: nil fingens: nil ad ducendū te uana spe allerens. Tantum ea promens quæ īterioris sunt sensus. Amo te plurimum Christophore frater. Glorior mecum ministerio tuo. Dignum honoribus: q̄tumuis maximis statuo. Nosco quanta Papiensi tuo præstiteris: quāta præstare quotidie possis. Memor sum per me Sacerdotem te esse. Per me deberi tibi unde ali Sacerdotium possit. Nō quia absis minus in animo es. Absentia omnem tui curam adauget. Vt tu mea curas isthic: ita ego quottidie quomodo curare tua ego hic possim excogito. Ardeo cupiditate assequēdi aliquid digni: in quo nostram gratitudinem noscas. Occasionem hanc cōfido Dominus dabit. Dixi tibi abeunti futurum me credere ut pēsio quinquaginta ex transactione quadam Archidiaconatus mei Xanthonensis in annos singulos tibi daretur. Temptata res parum successit. Defunctus est nuper titularis quidam Episcopus: cui a me ex prioratu Britānico ducentorum pensio quadraginta in Britānia debebatur. Liber nūc est prioratus: & totus tituli mei sine lite possessus. Hunc tibi dicaui. Oraui Falconem nostrum uideret quomodo ad utilitatem tuam posset traduci: uel italici Sacerdotii cōmutatione: uel Priuilegii ad possidēdum impetratione: uel si horum nihil est inuenire: maioris alicuius ac firmę pensionis constitutione. Rem cōficiendā

suscœpit. Quod illi dixi hoc meo chirographo tibi cõfirmo:& propositum non sum mutaturus: Significationem hanc uolũtatis bono animo accipe: & de reliquis spera. Supplicaui sæpe pro te. Oraui Pontificem memor esset tuæ uirtutis:& meritorum in me. Quæ ægisses beneficio meo cũcta edocui. Benigne est semper respõsum:& tuæ retributionis bona spes data. Habui adiutorem omnium Bononiensem nostrum:& testem. Iterum dico confide Christophore:& dissolutas manus conforta:ac genua debilia robora: Domino imprimis tuum animum credens. Prope est enim inuocãtibus se: Inuocantibus in ueritate:& operantibus bene. Iuuenis es: ego non nimiũ senex. Amo te: igenio tuo summa omnia tribuo. Curiæ nostræ uaria est:& frequens fortuna. Sum Cardinalis. Hominẽ habes: cui si quid gratia Creatoris aspirat tibi aspirat. Iactura tot annorum seruitii tui per impatientiam non est facienda: Nec detrimento diuturnioris temporis Dominus noster quęrendus. Meus es:& meum te esse probabo. Assit modo uita: Futurum spero: ut alteri alterius non sit pœnitendum. Scripsi hæc uno impetu mentis: charitatem secutus:& mea manu scripsi ut inter nos tãtum cognita essent:& tu me magis ex propinquo audires. Nil scripserunt digiti quod non dictauerit cor. Si quando uacui temporis aliquid erit: non erit inutile epistolam resumi:& relegi. Reliqua manu Volaterrani accipies. De Ioanne tantum Theutonico addam:& uerum fatebor. Eram cum illum uocaui familia modica: Quęrebam ministros ad mensæ ministerium aptos. Hunc me mineram cum apud me fuit dexteritatem non inconditam ea in re habuisse:& corpore nõ esse abiecto: uestire illum uolebam:& ad obsequium lautius adhibere. Si tibi est utilis: ut scribis: & necessarius cõmunibus rebus: retineto isthic. Addendi non minuendi sunt: qui nobiscum laborant. Vide tamen si quid domi superfluit seruitii inutilis: Id nec apud te nec apud aliũ sit. Dominus Deus sit adiutor laborũ tuorum:& custos uitæ. Atq; ego tibi paterno affectu benedico. Vale. Romę. xix. Ianuarii. M. cccclxx.

Antonio Mutio Cancellario Florentino. 373

Pater Antoni patrem appello: quod educatio tua in hanc usq; diem alimenta spiritui prębet: si non qta oportet: at quãta sunt satis ad cognoscendam in errore semitã rectam. pater Antoni inq̃ salue. Litterę tuę te mihi ante oculos posuere. Intueri sum uisus: quem olim ut alũnum sequebar: uenerabar ut sanctum: Audiebam ut institutorem animę meę. Memoria illa casti Tyrocinii etiam senescenti nihil iucundius. Fecisti recte sensum hunc innouare. Sæpe ut innoues peto: & precor. Biennio ante cum uenissem Florentiam dolui te non uidisse. Inter cæteras

necessitudines tua mihi futura erat acceptior: uel occupationes tuæ: uel mea quædam non necessaria aduersio te mihi ademerunt. Retulissem abiens plænam uoluptatem si una hæc non abfuisset. Det Dominus: in quo est glutinus noster ut complecti te aliquando meo animo possim. Interim imaginem congressus litteræ præbeant. Extulit mihi dignitas terrenā hāc speciem: Animum in sua humilitate continuit. Inopiæ ueteris: & amicorum: & consuetudinis: & locorum quoq;: In quibus ad uirtutem exercitatio fuit grate ac pie redeo in mentem. Vti Antoni Papiensi potes ut utebare antea Iacobo. Immutatum tibi nihil inuenies. Filio: quem dicare Deo cupis alterum me parentem præstabo. Debetur hæc pietas meritis tuis. Partiemur operam inter nos. Curabis tu ut dignus ecclesia fiat: Ego ut alimentum ex altari Dñi habeat. Puto in eo offerre te Deo munera iusti Abel: nō cęcum: nō claudum: non turpem ex grege filiorum tuorum ut uulgus parentum solet: Sed quem eximium tuo iudicio noueris. Idq; ut præstes libere admoneo. De sancto suo hoc illi prospiciens incrementa gratiarum accumulabit capiti eius: & fiet holocaustum acceptabile oculis suis. Chryso nostro cōmendatione opus non est. Si quis autem cumulato iam amori addere aliquid suis commendationibus potest: es tu unus: qui id nonmodo pro coniunctione nostra: sed pro imperio etiam apud me possis. Vale nostri memor. Ad. xxvi. Ianuarii. M. cccclxx.

Christophoro Pratellæ.

374 Xcusationē tuam intelligo. Missa iam faciamus præterita: Nouorum sit ratio. Induatur uel continuetur potius is homo qui secundum Deum creatus sit. Cor meū habes Christophore: Fide & diligentia illud conserua. Vigilat ad tuam salutem. Idq; si uiuet: Deo uolente intelliges. Scio tibi īgenium esse: & dexteritatem: & amorem in me: & litteras: & mentem etiam rectam. Operam si adiicies his nil te esse perfectius poterit. Nunquid non operor dices? Ad officium satis. Ad animum meum uellem aliquid plusculum. Frontem ne contrahe. Vt te impatiētiæ: ita me nimii desiderii damno. Opto interdum quod magis expedit mihi quam meis sit facile. Non desino propterea eorum diligentiam ponderibus iustis expendere: in precio habere: & menti affigere. Lege quæso uel magis lectita: non rationaria modo quod te proxime admonui: sed documenta omnia locationum aliarumq; rerum: quas Vicarii ante te transegerunt: eaq; tam tibi fac nota q̄ ungues & digitos. Ad quottidiana plurimum conferunt. Sic plærumq; de iis ad me scribis ut in multis uidearis hospes: & peregrinus. Apud me autem quod uideris timere: neminem putato noceī tibi posse præter te ipsū. Aetate iā sapio: & meoꝝ nosco īgeniū.

Credulũ qui me putat id putatq̃ nõ tam est q̃ apparẽt. Beneuale Romæ calendis Martiis. M.cccclxx.

Ia. Cardinali Papiensi Ia. Minutolus.

Non est nunc cantandum. Res uera agitur. Mors imminet Dño Nicolao nostro Lucẽsi huius prouinciæ præsidi: Cuius hoĩs magnam facimus iacturam. Ego præcipue: quẽ ipse dilexit ex corde. Sed de illo hactenus. Vmbræ somniũ homo. Venio ad inania nostra studia. Habet iste plura beneficia in patria: ut existimo septem. Ex his suppliciter aliqua petit Reuerendissimus. D. Thesaurarius meus a Pontifice. Affert eas rationes quæ mouere habeant Principis aĩum: Longeuam Curialitatem: seruitia: & pericula cũ Reuerendissima potestate sua mihi cõia: direptionem rerũ ĩ castris. Vtrũq; doctoratũ assiduum malũ scribẽdi litteras: quo solus hic agens discrutior: & alia Reuerendissimæ dignationi tuæ notiora. Ad hæc nonnihil affinitatis qd̃ intercedebat. Modo non desit Reuerẽdissimi numinis mei Papiẽsis graue testimoniũ cæteris præponendũ: quod imprimis adfuturũ spero: nec mea fides falletur. Per quã obsecro ad sit mihi Reuerendissima. D. uestra: & mãcipiũ peculiare suũ erigat sine hoc præsidio labantem. Ne pigeat ea repetere: quibus alias ex torsit a Pontifice nescio quid leue. Hic opus hic labor est. Hęc mihi ad quietẽ uia: postq̃ auctoritas noĩs tui depulit me a rei uxoriæ cogitatione: quæ mihi nulla est. Sed si concedetur hoc illico aggressurus sum omni conatu suaue iugum Sacerdotii. Paucis actus uideor mihi magnis sermonibus institisse opportune: & ĩ opportune. Id facit concepta spes de fide Reuerẽdissimæ. D. uestræ in me: quam nunc imploro: qñ & res: & tempus: & cætera adsunt. Si res exiget: trahendus huc est Reuerẽdissimus. D. Bononiẽñ. alterum patriæ lumen: ad quẽ nõ scribo cõtentus uetere patrocinio Reuerẽdissimi mei heri Papiẽsis: quẽ Deus seruet incolumẽ. Cesennæ. xxviii. Aprilis. M.cccclxx.

Iacobus Minutolus Cardinali Papiensi.

Heri albescente cœlo: qua hora Deo placuit ex debili corpusculo fortem animam Domini Nicolai de Vighizano ad se reuerti: scripsi ad Reuerendissimã. D. uestrã: Simulq; curaui: ut supplicatiõ traderet: quæ a Reuerẽdissima clemẽtia uestra porrigeret Põtifici. Quod deuotus sum tuo numini facit: ut credã sperẽq; ea fieri ex mea sñia: ex q; fide Papiẽsi: qua nihil apud me firmius: nil ãtiquius. Adiiciet huic curæ stimulos: qd̃ nisi mihi succurrat ut sit tuta senectus a Tegete: & baculo: ad Papiense Tinellũ ẽ mihi redeũdũ. Video has nr̃as administratões euanescerẽ: nosq; habeṙi p abñtibus. Quo fit: ut nisi Spalatẽsis p̃stet uiaticũ mẽdicaturus sim hostiatĩ: quoad ſcipiat me p̃sidiũ meũ uetus: & certũ: & iploraturo fidẽ tuę

Reuerēdissime.D.Cui diffidere uidebor si pgā i hac ambiguitate:an mihi quicq̄ ex bñficiis uacātibus parauerit.Quod si pro instituto:& more curiæ cunctāter fieri oporteat:rursus obsecro nō deficiat manus tua:quæ me cœpit erigere.Has lr̄as afferet Perfrācíscus aduocatus nobilis Lucēsis : uir & hūanus:& frugi:nec minus doctus:q̄ ēt a me cōmēdādus : cōmēdabit me Reuerēdissimę.D.uestrę:& Pōtifici:ad quē intrabit cū ueniat nō uacuus: ut in cōspectū Dñi accedendū est.Visitabit ēt Reuerēdissimā.D.uestram Germanus meus:quē p̄monui isthuc ut ueniat:qñ ego hinc auelli nō possū nisi magna muri cū pte.Hūc cupio itelligere me tuæ pietati esse nō ingratum.Cōducet rebus meis ēt domesticis tñ:tamq; ingens testimoniū.Hic torpemus ocio:Milites ignauia:& squalore ne addā timore.Pauci.n.ex rebus nostris exigētibus equū cōscendent:Hiq; inermes:aut inualidi macie rubigineq; cōsumpti.Mentiri cupio.Sed ut hæc nostra segnities deteriorē nō pariat fructū:q̄ malū cōsiliū superioris æstatis: Milites suasit desperatio malorū extremū deficiētibus belli neruis.Secūdi anni mēsis Aprilis actus est:& primi anni octaui mēsis stipendiū oibus nondū est psolutum. Hæc sunt hostibus notissima.Quod si:ut fertur bella fama cōstant :imminet nobis extremum excidium.Sed id Deus auertat. Ego me Reuerēdissimę.D. uestrę humilem seruum cōmendo.Cęsennæ.v.Maii.M.cccclxx.

Burgesio Doctori Senensi.

377 CHaritas uestra erga me suasit discedenti mihi nup a uobis:ut i iungerē nōnulla:quæ meis cōmodis mediocriter cedūt.Ea rogo pro beniuolētia nr̄a:& cōpaternitatis uinculo mēte nō excidāt: Sed diligētia illa curent:qua a Dño meo Burgesio curari solēt:quæ sibi sūt aío.Repetā breui.Primū opto prædiolū de la rosa Troyole cōterminū mihi expediri loco magisq̄ ꝓuentu optabile.Deinde tres uel saltē duas ædiculas meis oppositas uendi:quæ sunt Administratoris Seneñ.hospitalis:ut si qñ illuc uelim diuertere:hēat familia ubi cōmodæ habitet . Hoc pene ante oiā cupio.Accedit tertiū de heremitorio mihi cōiuncto:aut saltē de hortuli pte:quā credo Porrinā ostēdisse iā ur̄æ humanitati.Tēptata sępe sunt oia: negligēter semp:aliqñ iprudēter.Si nūc opa cōpatris oium solertissimi : ingeniosissimi:& amātissimi nō ipetrant :spem simul cū labore depono.Nō putās absolui posse a quoq̄ ullo tpe qd primo impetu ille non fecerit.Bene ualete Compater:& cōmātrem meā salutate uerbis meis.Romæ.

Achilli Petruccio Senensi.

378
Vereris liberalitatem meam minorem tua expectatione fuisse: & ad eundem me iudicem prouocas.Prouocationis huius breuem sententiam accipe. Si prędiolo tantū satisfaciendū erat nō

tu plus accipere q̃ Marianus debebas. Qui iuste æstimant hoc libere iudi dicant. Si uenditioni difficili:non tanta debebatur duritati commentitiæ merces. Sin uero tuæ in rebus tuis opinioni:nõ ego is sum :qui opinionem cuiusq̃ emam: sed rem. Cõsuetudinem tñ meam secutus tecum liberaliter egi:& largior fui q̃ debui. Nemo preter te Senæ est: qui non & meũ factũ laudet:& querelas tuas nõ improbet. Rogo pro amicicia nostra ut te post hac semper ad rationem referas non ad affectũ. Fallitur illa nunq̃:hic sæpe exorbitat. Cumq; bene agitur tecũ gratias agas:& sileas: nimius habendi amor nec suadet quicq̃ bñ:nec cõsulit. Vale.

Colantonius Lentulus Cardinali Papieñ.

ETsi superbum insolensq; haberi potest pstantissime pater:priua tæ conditionis uulgarisq; doctrinę hominem eum uelle litteris prouocare:quem cum ob singularis eruditionis præstantiam ui tæq; sanctimoniam:tum maxime ob dignitatem: in qua excellentes uirtu tes tuæ te collocarũt omnes: & uenerantur:& admirãtur:tamen cum iam pridem te absentem ex multorũ testimonio obseruauerim:iudicaui ad meã erga te summã pietatem ptinere: ut quoquomodo possem in te aium meũ illustrarem. Id quidẽ mihi omnino statuenti uel illa ratio uisa est q̃ optima: ut quando scilicet pręsentia tua dei bñignitate oblata eẽt :nec pudori meo satis decorũ cẽserẽ:si te corã iprobe cõuenirẽ. Nõ putaui mihi cõmittẽdũ: quominus per lĩas:quę ut inqt Cicero nequaq̃ erubescunt: summã meam in te obseruantiã declararẽ. Amo te: & obseruo R euerendissime pater ob multa ornamenta. quæ nõ tam maiorum splendor. aut opes: aut quæ plę rosq; torquet ambitio tibi peperẽrũt: q̃ uitæ itegritas:quã cũ bonaꝝ artiũ studiis coniunxisti. Tu solus es hoc tempore pace aliorum dixerim:qui ex religionis nostræ principibus cum exactissimo cerimoniarum cultu: & ui gilanti religionis studio:eloquẽtiam cæterasq; liberales disciplinas copula ueris :quę q̃to ornamento sit hominum generi nõ est nunc referẽdi locus. & quando tu ipse locupletissimus sis testis:cui sola eloquentia cum probita te coniuncta ad istam dignitatẽ:in qua locatus es gradũ præbuit expeditis simũ: sæpenumero i familiaribus sermõibus:quos cũ multis hẽre soleo: & pręsertĩ cũ uiro clarissimo Diomede Carapha Comite Mataloni :q te sum mo amore:& obseruantia prosequitur: & cuius in familia nos uiuimus:ea de te me sentire affirmaui qđ de uiro:& sanctissimo: & doctissimo sentien dum est. Vale æternum præstantissime pater: & pro mea in te pietate nil aliud peti certo scias: q̃ ut me in numero tuorum cliẽtulorum ascriptũ esse non dedigneris. Vale iterum:& musam Martiam audire libeat.

379

O decus Ausoniæ quondam Grayæq; Mineruæ
O decus Aonii diuæ Iacobe chori:
O cui uirgineæ cingebant tempora frondes:
O uates Phœbo semper amate Deo.
Quãq̃ sacra Iouis celebres nunc carmina ueri:
Et Vaticani munera sacra loci:
Tempora sint q̃uis rubra redimita tiara:
Arrideatq; tibi Pontificalis apex:
Fronte tamen musam nostram dignare benigna
Spectare:& lusus inter habere tuos.

Campanus Cardinali Papiensi.

380 SEnẽsium oĩum cũ sis:& habeare patronus acerrimus:Bonsigno ri cãm accipias necesse est:ut psonã præstes quã induisti. Veteris tñ arbitrio tuo:mihi satis fuit quid te deceat sũmonuisse. Sirenulam e medio detraximus mari. Cãtat mecũ hos uersus nõnunq̃. Viuamus Papiensis:& potẽter quemque sors tulerit feramus ictum: Victuri ꝑpe puluerẽ Sybillæ una:Milleq; sæculis daturi quod tp̃s nequeat negare nostrũ. & quę sequuntur. Sequunť aũt gesticulationes mille. Cantat & epigrãma illud:qd inceptũ ad te missum postea pfeci. Campanũ ueterẽ tuũ clientẽ: Ad cœnam Papiẽsis acciisti. Ad cœnã ut ueniã parato cœnã. Nam cœnã uolo nõ crepationẽ. Caulatã dabis aut cutẽ suillã:Aut flauũ cicer: aut leuẽ fabatã. Noli Ficedulas auesq; cortis: Tota q̃rere copiosus urbe. Parcas turturibus meis tenellis:Et pdicibus atq; phasianis:Quos nup dederat meus poeta. Tñ caseolis licebit uti. Ventri cætera pone delicato. Nobis in tenui placet catino:Fumãs brassica:sinciputq; porri. Neruosiq; pedes leuisq; grunus:Et qd Marsia nollet attulisse. Cõgressus tibi phœbe tã proterue:Hoc pacto uẽiã semel ue bisuę:Atq; oĩ quotiẽs uocabis hora. Nã cœnare uolo: crepare nolo. Sed o qñ ad te sine quo uita mors est:Lux tenebrę. Fœlix uale. Cãpani memoriã ne abiice. Si qd ꝓdesse potes in æde Sãnitica: & cogita:& aggredere. Vnus sum ꝑ quo:& potes:& debes cũ gloria laborare:& Iterũ Vale. Instat hic:& nox est:& cœna oculis natat.

F. Cardinali Senensi.

381 + NEscio qũo pater Amplissime:cum nihil habeamus in hoc sęculo charius tpe:nihil tñ proiicimus uilius. Indulgemus inanibus curis. Ocia mala cõplectimur:& crastinũ expectantes pollicemur nobis innumera. Nihil oĩno persoluimus. Non ita uiuẽdũ cultoribus Dei. Pugnandũ contra inertiam:tanq̃ contra hostem blandiciis nos obsidentẽ. Ad operandum quoq; minima horæ pars non est expectanda. Quęrenda

magis ab opere quies:q̃ a quiete opus petẽdum. Periit quod iam preteriit: dq; ipsum quod uenit preteriti damno imbecillius redditur. A dn ent e ffi cii nostri nos uitæ conditio:suis angustiis misera. Breuis etenim est:assimi lis uapori ad modicum apparenti. Celeritate incredibili labitur:nil in pedi mẽti habẽs ad moras. Dum molimur:& nitimur: & inanes spes nectimus: occupat nos senectus:& mors. More aquæ ad exitum festinant menses:& anni:queq; antecesserunt iam non secuntur:& quę abierunt ultra non rede unt. Occidens sol mane resurgit. Consumpta luna in orbes reuertitur. Defi nens annus ad eadem semper redit principia. At nostra omnia fine ullo na turæ præsidio minuuntur:& fugiunt. Nec tã bona sunt quæ ueniunt:q̃ quę abierunt. Adhibenda igitur omnis industria est:ut tam preciosæ rei nõ fiat iactura:Sed temporum fragmenta colligantur ne pereant. Pereunt uero in anibus : ut plurimũ studiis:quæ superfluo sumimus: inter quæ cõuiuiorum solertia imprimis est. Frequentes etenim in his plus nimio sumus non ad charitatem ut sunt instituta:sed ad ambitionem illa adhibẽtes. Diem sæpe integrum. Quid dico diem? Verius dies totos adimunt nobis. De uocãdis conuiuis longe ante initur consilium. Quęritur ut bene conueniant:ut fint grata consortia:ut non negligãtur ii:quorum in nos extant quottidiana of ficia. His iam uocatis accersitur dispensator domesticus. Describitur epula rum numerus atq; diuersitas. Iubentur conquiri omnia : ut q̃lautissimum: plænissimumq; conuiuium sit. Is insuper:quem uocant Aulæ magistrum: admonetur pluribus:ut ad diẽ horamq; parata habeat singula: Ornati sint Abaci:compositæ mensę: Ministri instructi:atq; expectantes. Edicitur por ro quo ordine:& quibus interuallis:quidq; uelit afferri. Sua itidem de uinis est norma:ut acida : ut dulcia:ut nigra:ut alba:his uel illis epulis sociętur. Omnibus autem sollicite imperatis adhuc non quiescitur animo. Anxietas illa succedit:ne ex his quicq̃ uel obliuione uel negligentia corrumpatur. Ita q; requirit sæpe: Admonet sæpe. Tota domus se inquieto in eadem inquie tudine est. Inter has uero nugas quid oro loci ad sanas cogitationes relinq tur. An non hoc spacii totũ uana indecoraq; occupatione conteritur? Age uero aduenientibus iam conuiuis nisi inurbani uelimus esse:excipiendi illi quidem sunt:& uerbis tenendi donec uel uocatorum numerus assit: uel ad uenerit hora:uel magistri etiam dicto mollita cibaria nuncientur. Prandet posthæc: q̃ta mora:& interuallis non dico. Nos ipsi uanitatum nostrarum conscii sumus. Tolluntur tãdem mensę : pudor est conuiuas statim emitte re. De blandiẽdis ex hylarandisq; alia consequtur cura: Donec familiæ: quæ reducant domo aduenerint. Risibus interim:& confabulationibus tota ex pectatio trahitur. Inclinante iam die tandem mittuntur graues ipsi: & gra

uem hoſpitem relinquentes. Diſtentum uero corpus tam multis : & uariis
in ſomnos reſoluitur. Neq; enim eſt facile uel ſaporum uel conuiuarum gra
tia feruente menſa non infarciri. Itaq; a mane in noctem abit tempus inuti
le: nil habens inter homines laudis: nil in conſpectu Dei q̄d placeat. etenim
iuxta uerbum Apoſtoli. Non cōmendat nos eſca Deo: nec bonum eſt relin
quere uerbum eius: & miniſtrare mēſis. Audi & aliam: neſcio animi an cor
poris maiorem occupationem: quæ uelut peſtis hominē totum apprehen
dit: & ſuæ poteſtatis eſſe nō ſinit. Quęruntur clientelę Regum : Principū:
populorum: prȩlatorum etiam: qui in numero aliquo ſint. Appetuntur lon
gi comitatus: qui nos in curiam deſcendentes ducant: atq; reducant. His
impēduntur operæ noſtræ: atq; horum dies ſunt uniuerſi. Neq; enim aliter
retinere illos in obſequio poſſumus. Itaq; patere neceſſe eſt omnibus horis
cubicula noſtra: Audiri uanitatum multarum ambages: & quæ petuntur:
ſiue bona ſint : ſiue mala pficiēda ſuſcipere. Si negamus: deferimur ut igna
ui: & tanq̄ ad obſequendum difficiles ſoli relinquimur. Itur ergo ad Pontifi
cem ne pereat cliens: ſacculo & manibus petitionum inanium plænis. Lon
ga negocia longiora colloquia deſiderant. Nos proponendo: Ille negādo:
Iterando nos atq; rogando : Contentius iam nos Flagitando : Indi
gnantius ille iam reſpondendo: conſumpta die intramus in noctem: & ad
quintam ſæpe continuatur inſtantia. Quiq; curatis iam corporibus quietē
domi capere deberemus: uanis cliētelis extra operā damus: ambitioni nō
beneficentiæ ſeruiētes. Reuerſis autem: & laſſis : incertum eſſe incipit ſom
no ne an cibo ſit indulgēdum. triſte ac moleſtū utcūq; accœperis. etenim
ſi uentre uacuo cubitum imus noctem inſomnem agentes cogimur in diē
uenientem dormire. Sin uero alieno etiam tempore cibis implemur : tumul
tuante ſtomaco id ipſum ſubimus incōmodū. Ita ex antecedenti die ſequen
tis inſtituitur iactura. Aduolant poſtridie ad nos ſectatores hi noſtri: & q̄d
in rebus ſuis ſit actum requirunt: Pro certo habentes gratia intercedentis
impleta eſſe quæcūq; deſiderent. Hic quoq; impendi nos ad noua tempo
rum damna oportet. Neq; enim paucioribus probanda illis eſt diligentia
noſtra: & fides q̄ ante Pontifici inſinuanda petitio fuerit. Itaq; & nos excu
ſamus: & negati rationem afferimus: & illos conſolamur: ac ut non diſce
dant triſtes ſecundam ſæpe operā pollicemur. Quibus in ludis ita frequēs
ambitio eſt peneq; continua: ut diuertere animum ad curas honeſtiores ſit
opoſitum. Omitto triſticiā cordis: Iracūdias tacitas: & innumera uitæ tedia:
quæ inde domū ſæpe referimus: & q̄bus cōfecti de quęrēdis tm̄ oblectamē
tis ad retinēdam ualitudinē ſolliciti ſumus. Tranſi porro atq; aliā tporum
calamitatem attende: non inferiorem prioribus. Euagamur per ſingulos

pene dies uel ambitiõis causa uel uanitatis. Nec quicq̃ cubiculo nostro nobis infestius. Religionem obtendentes modo has modo illas basylicarum petimus stationes: Eas uero ut plurimum: ad quas conuenire populus frequentior solet: ut non tam exhibendi nos Deo: q̃ ostentandi in turbis uideamur curam sumpsisse. Aliquando uero urbem egressi circumductus longissimos agimus: & aut uenãdi: aut aucupandi studio lõgius pererramus: utrobiq; diem integram frustra consumentes: Quorum si nihil in seueriore alicuius uita est inuenire: Altera nihilominus: atq; haud scio an grauior inspicitur occupatio. Visitantur per girum domi suæ Cardinales: nunc hi: nunc illi prout ad rationem nostram conuenire eorum gratiam existimamus. Sermones de manibus sunt. Ipsi eos nos nouimus. Veniunt in mediũ querelæ de Pontificibus multæ. Opera illorum sigillatim damnantur: uelut detrimẽtosa ecclesię: & nobis etiam grauia. Proindeq; iam de obitu: & successoribus longa est indagatio. Nec desunt murmurationes innumeræ: detractiones: ac maledicta de multis. Quibus ĩ rebus & tempora inaniter assumuntur: & illud accidit mali: ut frequẽter uulgi oculis linguisq; oblati uiliorem pręstemus hanc nostri sacerdotii dignitatẽ. Ocurrit par alia pene q; germana mẽtis uexatio: a bonis quoq; nos operibus amouens nimietate sola damnabilis: rei familiaris anxietas. Dum.n. uel exactam nimium disciplinam perquirimus: uel impendiis domesticis parcimus: Ipsi nos omnia & scire: & instituere: & dispẽsare: & cognoscere uolumus. Nec satisfacit ulla nostrorum uel fides uel diligentia. Numeramus dispensatori pecuniã. Ephimeridẽ expensorum minutatim discutimus. In rationaria maiora nostra manu cuncta referimus: mercatorum iam nõ Cardinalium tractantes officia. Horrea quoq;: & cellaria oculis nostris sæpe lustramus: singulorum rationem a custodibus exquirentes. Quin & attentio illa misera atq; infœlix occupatum animum momentis omnibus habet: ne aut dispensator mẽtitis rerum preciis ignaros nos fallat: aut Culina suis profusionibus detrimento afficiat: aut in familiari cœnaculo posita disciplina laxetur: aut uero etiam ex cella largius: q̃ sit opus alimenta promantur. Itaq; sine intermissione peruigiles: cum per nos obire omnia ꝓhibeat dignitas: uocamus ad nos: inqrimus: admonemus: litigamus: atq; in deliramentis huiusmodi totos dies inmergimur. Neq; uero in nobis omnibus etiam has rerum uanitates contendo. Nam & nominare possum complures uitæ institutionibus claros: qui cæteris pro nihilo habitis uni semper uirtuti animęq; inuigilent: & in eo tantum iacturam se facere arbitrentur: quod necessario curandis corporibus tribuitur. Verum de his mihi est sermo: in q̃bus animaduersa hæc non obscure sunt. Igitur excellentissime pater: abiectis his inanibus

studiis:quæ haud dubie altricia mortis sunt: custodiamus quantum possumus angusta:& labentia uitæ nostræ spatia. Operemur bonum dum tempus habemus:dumq; lux lucet ambulemus ut filii lucis. Neq;.n.apud inferos iuxta diuinum sermonem opus est nec ratio:nec scientia: nec sapiētia. sed tantummodo operum merces. Memores quoq; simus q̄ multis impertiendi sint dies nostri: & q̄ diuersis opera debeatur.etenim si recte expendimus qd Deo creatori: quid animæ nostræ:quid proximis quid:Romanæ sedi:quid sacerdotiis:quid creditis animabus:quid ēt familiæ debeatur: cuius uera pietas non dominos: sed parentes nos facit: Intelligemus nil loci superesse adnugas: sed dispensati temporis reddendam Deo seuerissimā rationem. Abiiciamus somnos non necessarios desidiarum nostrarum comites.Præstent ii lassis quietem:non corporum sepulchra continua.Præueniamus solem matutinis uigiliis: id agentes ut cum alii operari incipiant nos operum nostrorum iam media habeamus.Ad explēda tam multa dies ipsi satis non sunt.Accedant necesse est noctium partes. Dicet de se homo gētilis Flaccus.Prius orto sole uigil calamū:& chartas:& scrinia posco.Homo christianus:& Dei seruus idem non dicet? Plus quoq; olei pro sæculari laude consumpserit Demosthenes orator q̄ uini? Doluerit etiam si quando antelucana opificum uictus esset industria: nos pro æterna salute:& immarcessibili corona gloriæ non maiora uel eadem faciemus? Exuamus has tam familiares delitias:quibus circundati sumus: & fluimus.Absit omnis tepiditas:omnis mollities: omnis incuria:omnis negligētia:& tarditas:quibus fabris surgunt gehēnę ædificia.Salutari occupatione mens semper aliquid agitet:ne tanq̄ desertus ager tribulis:& sentibus occupetur. Necesse est omnifariam cupiditatibus obsideri eum:a quo cultura hæc abest. Multam etenim malitiam ut iquit scriptura: docuit ociositas.Sæminemus mane sæmina nostra:& uesperi non cesset manus.Scriptum est.n.si quis nō uult operari non manducet.Eamus ad Formicam laboris nostri exemplū: & consideremus uias eius:quę cum non habeat ducem:nec præceptorem: nec principem:parat æstate cibum sibi:& congregat in messe quod comedat. Turpe est quod naturæ instinctu agunt illæ ratione a nobis nō fieri. Cætera quoq; animalia intra legem suam manētia nec tempori deesse nec loco.Nos diuinæ mentis participes:bonorumq;:& malorum delectum habentes neglectores omnium inueniri.Ne ergo uoce Domini Saluatoris increpemur quid hic statis tota die ociosi: cum iam sit hora undecima? Simus iuxta uerbum Apostoli Sollicitudine non pigri:spiritu feruentes:& Domino seruientes. Vale.

Campanus Papiensi.

 382

Perscripseram tibi de aduētu Cæsaris:& apparatu eorum:qui Cæsarem sequebantur:& quæ spes esset proposita nobis de amplissimo conuentu:& quantum nec ætas nostra uidit: nec grandissimi natu germanorum recordantur. Deinceps hæc acta sunt ad.viii.calendas Iulias:post peractam rem diuinam. In prætorium secuti Cæsarem conscendimus:quem in locum conuenire Principes cōsueuerunt de rebus Germanicis acturi. Hic Antistes Tridentinus nomine Cæsaris prodiit in medium oratione Germanica:quam e uestigio:ut externi quoq; oratores intelligerent latine est interpretatus. Primum Cæsaris moram excusauit quod ad diem non uenisset: & capita contentionum: quæ domi post indictum conuentum exortę eum detenuissent enarrauit: ęgitq; gratias: & Principibus: & Oratoribus: quod non sine iactura rei familiaris: & sumptibus grauissimis alterum ꝑpe mensem expectassent. Causam deinde aperuit:quæ ad indicendum hoc in loco:& tempore conuentum impulisset. preteritas christianorum calamitates:& recentem Camiolæ cladem deplorauit:potētiam: crudelitatemq; immanissimi hostis:q̄ breui tempore quātum occupauerit finium nostrorum:quātum christiani sanguinis fuderit:& in Europa:& in Asia ostendit:repetitaq; eleganter ueterum non una hystoria:clarissimas:ac prope innumerabiles Germanorum expeditiōes: & pro religione christiana:& pro Imperio Germanico susceptas: cōmemorauit. hortatusq; est Principes omnes oratoresq; ciuitatum Germaniæ partam a maioribus gloriam conseruarent:occurrerent iminentibus periculis: & religionem:in qua patres eorum uixissent:& ipsi essent nati atq; instructi: tuerentur. Addidit postremo Cæsaris preces auxilium: & cōmuni libertati:& priuato suo periculo implorantis: respōsumq; postulauit. Post Tridentinū legatus graui & ipse oratione propositum Cæsaris: & Principum aduentū cōmendauit:ęgitq; gratias Pontificis nomine uniuersis:hortatus:ut quam spem Christianis ex conuentu porrexissent:eam summendis armis exhiberent:nec se carpi singulos paterentur:qui uniuersi nonmodo resistere:sed ꝓfligare hostem q̄ facillime possent. Conuentus multos repetiit nequicq̄ in Germania factos:ubi si obtemperatum fuisset consiliis eorum: qui futura pericula præuidissent:non eo discriminis uentum fuisset:ut quem facile tūc potuissent ex omni depellere Europa: nūc in ipsa Germania perferrent:dū extrema essent neglecta: ad intima hostē penetrasse. Adiecit & preces:ac uerba: uultū animumq; Legato:& tantis necessitatibus dignum accōmodauit. Pricipes germanico more paulum segressi atq; interse locuti: gratias Cæsari ęgerunt:quod aliquando Germanicæ libertatis: & publicæ salutis curam suscepisset: se paratos ꝑ omnia uitæ fortunarumq; discrimina illius

Imperium sequi:ituros in expeditionem si ipse aut eat:aut iubeat iri:missu ros si iubeat mitti. Lætus eo responso Cæsar laudatis Principibus conueni re sequentem in diem iussit. Postridie pari frequentia reditum in pretorium est:sed initium consultandi ab controuersia ortum omen belli futuri an im pedimenti potius fuerit suspensum me habet. Oratores Burgundi:cū post Legatos electorum collocati:atq; ideo despecti priore consessu uiderētur: redire in subsellia recusabant. Electores absentibus collegis qui aderāt: q̄q̄ summa cum modestia:dignitatem tamen cōmunem tuebantur. Burgūdi potentiam sui Principis:& in Gallia:& in Germania maximam:Electores parem nobilitatem:ac uetustum morem obiiciebant:seq; e corpore Cæsaris cum essent ne Regibus quidem:si qui adessent cedere oportere contende bant. quæ contentio cum tres prope horas consumpsisset non antea est sub lata:q̄ Burgundi alteris subselliis ad frontem Cæsaris iter oratores Regios locarētur. tum demum:& ipsi auxisse principis sui dignitatem:quod in or dine absentium regum sederent: & Electores seruasse æstimationē suam: qd exclusi a primis subselliis Burgundi essent uidebantur. Vbi omnes cōse dere primi Burgundi surrexerunt:quorū unus locutus ē oratione ideo pa rum accomodata:qd plus in criminando Rege Gallorum:q̄ in proposito iuuandi belli uisus est occupari. Regem rupisse fœdera: uiolasse publicam fidem:Media pace oppida Burgūdi expugnasse conquestus ē. Pauca quæ dam adiecit ad rationem belli:& quæ tunc ibi potius excogitata: q̄ domo adducta uiderentur. Altera fuit oratio Pauli Morecini Venetorum orato ris breuis & collecta. Certasse cum Turcis Venetos annos iam ducētos: eorūq; uires atq; impetus solos & in Thracia:& Illyrio sustinuisse:Enixius tamen octo proximis annis mari cum iis ac terra gessisse bellū:propugna toresq; nostros fuisse iam non tam defatigatos aut exhaustos:q̄ a cæteris christianis destitutos esse:Cōmuni ad eum diem periculo solos excubasse: creuisse nūc hostem:factumq; ex aliena somnolentia magnum:& quantū iam pferre christiani utinam uigiles possint:Instare illum ab Illyrio a Pan nonia:ab sinu Adriatico:non mari: nō terra quietos nostros sinere:genus belli quale esset ipsos perspicere:Senes occidi:strangulari infantes: cæterā multitudinem sine sexus ætatisq; discrimine in seruitutem Asiaticam trahi: conflammari templa:uiros Dei intra templa cōcremari:igni: & ferro ad ex cidium ultimum uastari omnia:Incipere iam Germanos intelligere quod fuerit Venetis tam diu bellū gessisse cū Turco: nec tñ desperandū esse:mo do eo sint animo Germani quo quisq; esse debeat aduitam suam:libertatē q; suos; defendendam. Habere se permagnum classem & presidia:per Illi rium Græciamq; disposita:stipendio eorū militare ad hominum quinq;:&

uiginti milia iuuari:& a Ferdinando Rege maritimo bello :si iuuentur ter resti a Germanis: breui & futuros ipsos i tuto: & cæteros extra periculum posituros. Misisse Ferdinandum tres & uiginti triremes:quattuorq; nauis onerarias in augmentum classis:& alias propediem esse missurum:ipsos tri remes sexaginta:nauisq; aliquot istruxisse:& putare iam esse deductas. Cẽ tum triremibus : ac duodeuiginti rostratis nauibus bellũ maritimũ aggres suros:si terra quoq; distrahatur hostis:utrobiq; laboraturum. Post eum le gatus magnificis uerbis & rem Venetam:& Pontificis diligentiã:& Ferdi nandi apparatum complexus:parem Germanorum curam:quorum nõ dis par esset periculum:postulauit. Secundum legati uerba pręsul Aistetensis iussu Cæsaris progressus i medium hæc postulauit : primum ut decem mi lia ad præsentem necessitatem:quarta pars equites:cæteri pedites cogeren tur:qui per fines extremos Germaniæ dispositi hostem ab icursionibus ꝓ hiberent : Alteram deinde manum subsidiariam:ac paratam i omnem bel li euentũ: & ad quamuis hostium impressionem compararent : Postremo ut de summa totius belli q̃tum geri uniuersis uiribus Germaniæ posset in annum sequentem constituerent. Ad hęc principes qd digna cõsultatione res eẽt spacium postularũt:responsurosq; in diem sequentem polliciti:præ sentibus quoq; uerbis spem Cęsari addiderunt. Magna uisa est omnibus Cæsaris postulatio:nec minus necessaria q̃ magna. Sed meo & multorum iudicio pręposterа:nec legatus ordinem postulatorum approbauit. Lauda re se dixit cõsilium Cęsaris de auxilio pñti: de subsidio parato:de expeditio ne futura:sed eum ordinem non placere. Primum qd cum fama potissimũ bella constent:nec minora in re bellica terrore q̃ prœlio conficiantur: irrisu ri essent hostes tam exiguam manum: & uires Germanicas ex decem mili bus militum ęstimaturi:ac tanq̃ omnem expręssam Germaniam in tanto conuentu nihil plus præbere uirium quã decem milia potuisse:aut si pos set:ęgre reliquos in castra uenturos aliquando esse:qui nunc ut darent no mina cõpelli non potuissent. Deinde spem omnem ereptam iri ciuitatibus nostris finitimis Turco: concassuros oium animos cum primum de nume ro audierint tam exiguo:& quicquid nunc præsente Cæsare astantibus om nis Germaniæ principibus tanto habito conuentu in eorũ salutem factum non sit:fieri posse amplius desperabunt. Postremoq; ubi decem milia con tulerint Germani Pricipes : cõtulisse se quãtum opus fuit existimabũt :ut fere semper grauius est quod additur ponderis quã quod imponitur:eo ma xime imputatur quod primum exactũ est. Proinde suam esse sententiam : ut ante omnia de summa uniuersi belli deliberetur:uires omnes Germano rum inspiciendas:nomina militum quotquot: & ubi ubi sunt conscribẽdas

Habendum quãtum habere maximum possent: ex omni Germania delectum: Ac tum demum ex ea summa primum decem milia educenda: præsidiumq3 ad impressiones ex eadem summittendum: Cæteras copias destinatas conscriptasq3: & primo quoq3 tempore paratas habendas esse: ut sit ita futurum: ut hostibus terror spes nostris addiciatur: & illi se contineant: nostri ad resistendum confirmentur: & cuiq3 exploratum sit quo tempore qd facere: quorsum: aut qua manu ire iubeatur: magnã uim habere: & animi: & rerum apparatum. Laudata est magnopere Legati sententia: non tamẽ Cęsaris propositum immutatum: unde orta suspicio est nobis remissiorẽ eũ futurum ad hanc expeditionem: q̃ sperabamus: & consulere uelle pręsentibus periculis: futura non cogitare: q̃q̃ Legato respondit bono esset animo: Se nisi re ad summam uniuersi belli perducta Ratispona non discessurum. Principes quod erant polliciti: sequenti die responderunt se ad omnia quæ Cæsar postulasset esse paratos: unum orare: simultates principum ciuitatumq3 discordias: quod facile auctoritate sua posset: e Germania tolleret: magnam partem uirium Germanicarum occupari Principũ seditionibus: quibus sublatis uno robore cõmuni manu: copiis uniuersis inferri bellum posse. Cæsar studiosum se ait semper fuisse concordiæ principum: & nunc quæ ad pacandum Germaniam pertinerent: omnia esse facturum. Nouissime designati sunt quinq3 uiri ex familia Cæsaris ac totidem ex consiliaribus Principum: qui cum Maguntino: cui est primus iter principes locus: de cogendis statim decem milibus: & præsidio supparando: & de numero copiarum Germanię in annum sequentem præfiniendo: & de præficiendo Imperatore: ac de omni ratione non mouendi solum belli: sed etiam continuandi inter se agant: & ubi deliberauerint ad Cæsarem: & Principes referant. Hoc in statu res sunt. Legatus nihil neq3 excitandis principibus: neq3 Cæsare incendendo prętermittit. Ego ea sum nunc sentẽtia: qua nuper fueram cum primum de conuentu ad te scripsi: pendere omnia ex Cæsaris uoluntate: qui nisi omnia uelit quæ ad in eundum bellum pertineant: nihil dicam aliud: q̃ fato malo perituram rem Christianam. Depopulata Carniola: & igni ferroq3 uastata nisi excitetur non uideo quid sperare possimus ab eo auxilii calamitatibus nostris: qui suis nõ moueatur. Auctus conuentus est in credibili multitudine principum. Nudius tertius uenit Lancrauius Ascię cum equitibus quadringẽtis. Heri Antistes Colineñ. exiguo comitatu. Fratres Saxones: quorum est magna in Germanos auctoritas ad triduum expectantur: conuenisse feruntur ad paulo plus minusue: q̃ equitum decẽ milia. Pulcherrimũ spectaculũ nobilitatis: utinã æque profuturũ. Fœliciter Vale. Ratispone. iii. Nonas Iulias. M.cccclxxi.

Campanus Cardinali Papiensi.

POstridie nonas Iulii:quo die opinio fuerat quinq; uiros de principum decretis relaturos: Volfangus Bauarus frequentissimo cōsessu querelā noui sceleris intulit de Christophoro fratre : qui ab Alberto:& ipso quoq; eorum fratre in uinculis detinetur:orauitq; Caesarem tam immani:& inaudito ante eum diem exemplo impietatis clementia sua:& pro dignitate Imperii occurreret:ut quem naturae charitas:seueritas iudicii a maleficio coherceret. Breuis accusatio ingēs uulnus uisum est: perculitq; omnium animos fratrem aduersus fratrem pro fratre cōtendere: nec causa modo sed promissa barba:& mutatio uestis:& lachrymarum immodica effusio certare pro duobus fratribus: altero captiuo:altero sponte sua exule uidebātur:& habetur alioquin Albertus summa īter Germanos Principes gratia:dignitate corporis:& facundia : quantam capere gens potest:nonnihil & litteris praeditus. Altera fuit contentio Spirēsis Episcopi: qui primum nomine Coloniensis acceptus in conuentu inter Oratores electorum consederat:sed ubi Coloniensis aduenit iam Palatini loco se gerens :uetitus a Caesare est neubi prius:hoc est electorum gradu locaretur: quod nec decreto suo Palatinum electorem esse contenderet: nec oportere duos simul fratres potestatem habere Caesaris eligendi. Iam uides quae ab eo pacis tam necessariae fundamenta iaciantur:& quantum de conciliandā Germania cogitet:qui exortas contentiones nō comprimat:nouas exsuscitet. Vereor Papiensis mi ne ad unguem diuinaueris. Memini quo die locutus sum tecum de profectione Germanica:dixisse te nullam spem habere ī Caesaris mente dubii:& latebrosi consilii hominem nihil ad cōmunem salutem:omnia ad suam utilitatē reuocare. Post hęc lectę sunt litterae Carniolanorum plenae efficacissimae immanitatis:nullum relictum templum: nullam agrestem casam a Turcis in Carniola:iacere passim cadauera occisorum senum:atq; īfantium:& iam coelum fetore corrumpi . Abrepta praeterea esse ad milia hominum ferme.xx. Cōmunisse Turcos loca quędam:unde excurrere q̄ latissime : ac recipere se incolumes cum praeda facillime possint:implorare Caesaris:& principum:& omnium mortalium opem. Recitatae etiā Strigonieñ.& optimatum Hungariae:quibus significabatur diuisum esse bifariam Turcorum exercitum:partem Carniolam in fines Caesaris contendere:partem ad ripam Saui fluminis consedisse:eo consilio ut exitu aliquo explorato:& cōmunito excurrerē: & depopulari Hungariam possint:Centum iam annis pugnatum ab Hungaris cum Turcis esse:exinanitum iam:& uiris: & uiribus regnum:nisi ope quoq; iuuetur externa non posse diutius tam assiduum:tamq; potentem hostem sustinere. Communē

causam agi: Sed & si propinquiores sunt periculo: non tamē solos perituros: monere: & orare Caesarem: ut cōuentu prope omnium Principum Germaniae: & quātum nunq̄ antea: amplissimo remedium aliquod christianis uulneribus adhiberet: Oportere eum praecipuum esse christianorum propugnatorem qui idem christianorum sit Imperator. Idē quoq; a Principibus postulabant. Caesar: & ad contentionē Volfanghi: & ad utrasq; has aegregie dormit. Respondit Maguntinus nomine principū hoc unum agi: praeterea nihil: ut & Carniolanis & Vngaris succurratur. Hoc in statu res est. Vale. Ratisponae die. x. Iulii. M. cccclxxi.

384 Campanus Ia. Cardinali Papień.

Vartodecimo calendas Iunias rosam primam legi Ratisponae: adeo serum est in Germania florere. Iam si maturari nostrū reditum putas praecox iudicium habes. Caesarem tam nunc expectamus q̄ cum uenimus. Aquilae ad gruem rediere. Profectionē nostrā perscripsi tibi omnem: idem faciam de moribus gentis. At quid inquies i Germania ingenio dignum nostro? Multa quidem: sed illud imprimis qd̄ nec mortui uiuunt: nec putes coeli clemētia fieri: fit moribus. Ego qui miracula nostri temporis nō odi modo sed horreo: nusq̄ uersatus sum omni uita mea fastidiosius. Sed dices: perpulchrū est mortuos uiuere: perpulchrum: sed malim ego & uiuos mori: nam cum feteant qui ambulant: si feterent mortui non ambularent. Anceps fortuna mea est: Quanta calamitas naso: tanta auribus foelicitas inest: dum omnes sentio intelligo neminem. O Epigrammata Tu sortem miserare meam: fugere repulsae Pierides: hystrū flora uenusq; bibunt. Arce sede Bacche: cessit neglectus Apollo. Non ne est aliud uiuere q̄ bibere? Vale foelix nec accuses breuitatem: mox resarcientur omnia: nunc comparo me in aduentum Caesaris: habiturus orationē: Qualem Italia legat: Germania non capiat: incredibilis est hic ingeniorum barbaries: rarissimi norunt litteras: nulli elegantiam. Vale iterum. D. Antonius de Romagnano: Patricius & Montanus se. D. V. plurimū cōmēdant. Ratisponae. xxiiii. Maii. M. cccclxxi.

385 Campanus Cardinali Papiensi.

Res. T. Liuii decades: tot. n. supersunt: librariorum inscitia magna ex parte deprauatas iussu tuo recoepi emendandas: operosam quidē rem: & plaenam labori: Sed utilitatis ut arbitror non minus q̄ fuit difficultatis: habituram. Vnde tantum abest quo mihi aliqd uendicem gloriae: ut pene tractum in religionem me censeam: qui tantae rerum maiestati tantaeq; magnitudini iniecerim manus. Quippe cum diuinam Liuii hystoriam tanq̄ numen aliquod attrectare nephas sit. Genus

est in eo scribendi gñe proprium:& suum: & idipsum splendidū:ac magnifi cum: & tanq̄ ad spectaculum quoddam magnitudinis sublime:atq; eleuatum: & per omnes circunductum amplitudinis giros: ita ut eruditorum oculos late extendere tollereq; in altum possit:imperitis caliginem afferat. Inde librariorum coorti errores:dum aut quod ipsi non capiant nimium esse:aut quod non cernunt obscurum: aut quod inuersum est studio auctoris deprauatum putant:& de librariis emendatores facti:ibi plus adhibent iudicii:ubi minus intelligunt. Horum ego deprauationes:quas tanta diuturnitate temporis tantaq; barbarie necesse fuit esse q̄plurimas:multis fretus exemplaribus corrigere agressus feci quod tu iussisti:& feci q̄ potui diligenter:ut huic nouae miraeq; industriae impressorum ipse quoq; pro uirili auxiliarer:Idem facturus in caeteris: quo nonmodo non careant libris ueterum nostri homines:aut emi multo oporteat: sed & magna sit futura copia:& aeque pauperi atq; diuiti comparari exiguo possint. Nec iidē erunt impressorum futuri errores:qui fuerunt ex scriptorum.ii uno exemplari eodemq; perspecto: atq; emendato:quot uolent codices una opera: uncq; tenore conficient: Illi dum singulis quisq; arbitrio abutitur suo nunq̄ inter se ita conueniunt:ut ubi paulo sit protractior oratio: aut implicatior: non diuerse corrumpant. Legi iam poterit a nostris Liuii hystoria: si qualem ipsi reddidimus talem & impressores caeteriq; alii effinxerint. Quod ad me attinuit nusq̄ curiosus interpres: aut diuinator:nihil meum preter laborem: & diligentiam attuli:quae utinam tanta fuerit:ut librariorum tollendis erroribus suffecerit. Certe in hoc fuit maxima: ut Liuii maiestatem affectatione ingenii nusquam minuerim:locorum nomina duntaxat uetustissima quod diuerse posita sunt a multis:fallere me fortasse:& ea per pauca potuerunt. caetera:ut spero non fefellere. Adiecta sunt ad finem operis omnium librorum epithomata:eorum etiam qui non extant:ut priscarum rerum noticiam habeamus ex iis aliquam:simul:ut quantam in Liuio fecerimus ia cturam itelligamus:utcūq; futurū sit: mihi satis fuerit tuis iussis paruisse: cuius & beneficiis:& auctoritati omnia debeo. Vale.

F. Episcopus Andriensis Cardinali Papiensi.

NOster Eboracēsis:cuius uitae aliquotiēs hoc anno timui saluus ē:sed cū alioꝝ pnicie. Nā reuersus i rgnū Comes Varuici sī cō plexus Henrici regis factionē:ipm Henricū e carcere:i quo plures ānos fuerat asseruatus reductū:& uestibus Regiis ac diademate ornatū reduxit ad aedes regias Vasti Monasterii:q locus est in suburbiis Lon 386

domniarum. Rex Edoardus ab illis quos sibi fidos sperauerat: destitutus re cessit. Quo aūt se receperit: an intra fines Regni incertū est. Quæ scribo: narrata fuerunt huic Principi. Regina uxor Edoardi: quæ plures menses se in illa eadē Turri continuerat: timens aduentū Varuaci: in Asylū diuæ Catherinæ: ut uitę cōsuleret: cū fratribus: matre: ac paruis filiis confugit. Oēs uidentur sponte: aut metu uictori fauere. Ridebunt posteri credo: aut ut miracula mirabuntur: cū audierint tm̄ esse huius Comitis ingeniū: ut indomitam gentē tam facile regat: nouos Reges fecerit: His denuo pulsis ueteres reuocarit: & ipse pulsus intra uertentē annū multis intra: & extra Regnū aduersantibus: in idē regnū redierit: ut dici possit Sæpe renascētē: quę iam cecidere: cadentq;. Lætor Eboracēsis salute. Edoardi calamitate certe non lętor: quo rege oium iudicio nemine terra illa meliorē tulit. Incredibilis in est illi Principi humanitas: tanta clemētia: ut uisus sit maluisse in hęc mala recidere: q̄ crudelis uideri. digna Rege liberalitas: & summa religio. Mitto corporis proceritatē: & dignitatē: & magna grauitate ornatā hilaritatem. Sed ita se res habet: ut quo abierit bonus ille Rex: non satis cōstet. Spectabimus quorsum tāta res euadat. De Gallia nihil occurrit noui. Lętum existimate Gallum: qui Vairuco fauit: non lætum Burgundū amicū Edoardi. Si quid hinc expectatis auxilii: nō hoc auxilio tp̄s eget. Si qui sunt qui Fidē iuuare uellent: ii suis rebus timētes præstare nullā possunt opem: q̄d ingemiscendū est: nostra Fide i tātis periculis cōstituta. Me Reuerēdissimę. D. uestrę humiliter cōmendo. Hesdini. xi. Octobris. M. cccclxx.

Bernardo Ilcinen̄. Philosopho: & Medico.

Vdi Ilcinensis charissime q̄ta obstinatōe Turcus nos petat: q̄ta q; ad delendū de terra nomē dn̄i moliatur. Non satis illi est ipsa cogitare: exequi dura: mentē non lenit: ut necessitate non uoluntate tantum Dei populum insectetur. Maioribus odiis blasphemat Creatorem: Archiidolatram se monstrans: dum nos arguit idolatras. Vouit uotum Deo: quem nescit: dirum: funestum: imane: cœlo: terræq; execrādum: in quo perseuerantem rabiem: & surgentem in dies æstum fureris: licet inspicere. Vult ut apparet: insanos satis ex se populos: non suo tantum: sed cælesti quoq; noīe in bella nostra præcipites agere. Quid ait: uel eructat magis cōtaminatum pectus: Mahumetes ego Murati filius: Idē Soldanus: & Barasmar: ac Rachmael Præses a summo Deo i altū leuatus: i solari circulo positus super Imperatores gloria affectus: omni ex parte felix: tremēdus mortalibus: Cęlestiū: magniq; Mahumetis pphetę ſcibus: armis potēs

Imperatorũ Imperator:& Principum princeps:qui ab oriente in occidentẽ sint uoto:& iurciurando hoc spondeo unico Deo oĩum creatori non uisurũ me somnũ oculis:non epulaturum dulcia: non petiturum amœna:non tractaturum speciosa:non ab oriente in occidẽtem uersurũ faciem:donec deiecerim conculcauerimq; equi mei ungulis Deos gentium:ex ligno:ære: argento:auro:picturaq;:& manibus cultorum Christi factos:omnem : ẽt eorum iniquitatẽ a facie terræ:q̃tum pertinet ab oriente in occidentem ad laudem ueri Dei Sabaoth:& magni prophetæ Mahumetis exterminauerim. Hanc ob causam omni genti circũcisæ: Mahumetum credenti mihi subditæ:eiusq; Ducibus :sociis quoq; in bello sub metu magni Dei cõditoris cœli:& terræ:Sub metu ẽt inuictę potestatis nostræ edico:ut in uenientem annum ad diem.xi.Martii armati ad me oẽs conueniant:impleturi præceptũ Dei:& Mahumethis magni:Quorum alter numine: alter precatiõe in gerendis rebus haud dubie est adiuturus. Hoc iusiurandum Constantinopoli scribitur ad quartum nonas Augusti:Mahumeticę Tyrãnidis anno ędiřum.xxv.Inde Ragusium a non leui auctore portatum:eo loci in Italicum uersum:atq; ad Venetos missum:qui rei fidem habentes:notum eum Pontifici uoluerunt.Huius ergo uoti reus. SINE FINE EST.

Christophoro Pratellę. 388

DOlebam differri tam diu:quod ad necessitates domesticas necessarium erat.Tarditatẽ subuẽtionis: magnitudine cõpensasti. Accœpi tandẽ:& mille primo:& nunc quadringẽtos.Pro utrisq; & benedico tibi:& gratias ago. Quęso in reliquis patris tui sis memor: & hunc annum esse eum scias:in quo & undiq; plurimis premor:& aureus unus duo fiunt mihi ad gratiã.Hæc mãu mea scripsi: ut noscas q̃ chara & accœpta sit hęc tua solertia.Rem Florentinã uideo plænã laboris esse: ac pene desperationis:Ita undiq; & premuniuit sibi uiã Soderinus:& Dñs noster studio satisfaciẽdi illi:cęteris nobisq; imprimis manus ligauit.Sine longa lite plænaq; impẽdiis tẽptari quicq̃ non poterit.Fiet tñ qd in his angustiis pfici poterit.Tu ut sæpe iã dixi:bono aĩo sis: & in Dño spem tuã colloca.Cõfido diuino eius auxilio habiturũ me aliqñ planiorẽ:eius quã seruaueris diligẽtię:& fidei rõnem.Partes tuæ tñ sint nõnegligere mãdata Dñi tui:& meminisse oĩbus horis fidelis prudẽtisq; seruitii aliqñ finẽ esse: infidelis uero:& torpentis nullũ exitum inueniri.Cura ualitudinẽ: & domesticis parce:q̃tũ honori nr̃o sat est.Impẽsę pteritę:ut bis iã scripsi:maiores sub te uno ãno fuere:q̃ multis sub aliis.Scribo mãu mea Duci:& dño Cicho: utriq; grãs agẽs.Absolutis nũc his tractatibus Ligę:qbus hactenꝰ īpedita sũt reliqua: breui(ut puto)rem Rozaschi explebo:& mittã. Tu cura lr̃as red

di in tempore. Vale Romæ. iii. Ianuarii. M.cccclxxi.

Campano.

389 Audeo tibi: & tuo Mecœnati secunda euenire quæ facitis. Puto cõmunia: quæ in utranq; partem accidunt uobis. Iter legationis uestræ Senam usq; agnoui. Cura ut a prima Germania reliquam Italiam discam. Id nos: qui uos uotis prosequimur: non minus expectamus: q̃ petimus. Nostra urbana nosces ex multis. Ex pompis Mutinensibus ea sola fuere. Magni apparatus magnæq; expectationis Borsii Estensis ingressus: A Flaminia in Pontificiam medius inter Aquilegiensem: & Mantuanum traductus est. In comitatu plurima stomaci tui: non tuorum tamen hoc tempore oculorum. Primo uenienti est datus Senatus. Oratio eius nulla. Lætitia uultus multa. Receptus sessum post Diaconos Cardinales est. Inde domum dimissus. Aduentus huius nondum patuit causa. Cum patuerit scies. Palatina quoq; si quæris pauca sunt. Post discessum auditi Cyprii oratores: quorum fuit deprecatio: ut Princeps eorum Iacobus Rex appelletur. Sunt & quędam a Cæsare: & Saxonum Ducibus breui ad uos peruentura: ex eorum genere: quorum causa petita est Legatio. Exercebunt nos: ut cerno Boemica. Tu perge: & forticulum te in laboribus prębe. Pro epistola: & epigrammate non tibi gratias ago: qui enim digne id possim. Vincuntur gratiæ oẽs gloria diuini ingenii tui: quod cum ętate: & beniuolẽtia crescit. Ex me tu saluta Romagnanũ nostrũ: & Patriciũ: & Mõtanũ. Vale. Romæ q̃nta Aprilis. M.cccclxxi.

F. Philelfus Cardinali Papiensi.

390 Voniam meam erga tuam amplitudinem pater Reuerendissime pietatem perspectam habes: & cognitã: nihil est: ut me pluribus uti oporteat. Itaq; rogo atq; obsecro q̃bus efficacioribus possum precibus clementiam tuam: ut memineris mei: hoc est ut mihi expeditissimum: & cõmodissimum iter pares in curiam Romanam: quo tecum q̃ sępissime agere queam: teq; frui q̃ suauissime. Quod si pro tua benignitate effectum dederis: intelliges profecto in hominem te gratissimum: beneficium cõtulisse. Sed hac de re idcirco paucis tecum ago: quoniam uir clarissimus: & optimus Nicodemus Tranchedinus Ducalis cõsiliarius reliqua meo nomine coram differet. Vale colẽdissime pater: & Dñe: & commẽdatum me habe. Ex Mediolano quinto Idus Septembris. M.cccclxxi.

F. Berthino Lucensi Episcopo Aiidriensi.

391 Vltis tuis imo cõtinuis in me officiis gratias ago. Nõ passus es Tabellariũ in Italiã ꝓficisci: ꝑ quẽ de te: & statu Gallicanarũ reꝝ nõ scripseris. Hoc quęso q̃diu abes nõ itermittas. Valitudo

tua:cum nunciatur grata est semper. Publica cum significantur adiuuant ocium nostrum. Scribimus de temporibus his a Pii obitu:neq; Italica modo:sed & transalpina:& græca. Hanc ob causam præsentes litteras libentius do:& i plurimis subleuatorem te paro: nosti motum qui proxime fuit in Regem Ludouicũ a fratre Carolo:& Toparchis pene cæteris Regni: Contentiones item cum Burgundo patre:& filio:Pugnam acerrimam: in qua utrinq; est accepta calamitas:Pacificationes inde nonnullas: nõ tam animorum:q̃ rerum: Auersam porro Veruici pugnam cum Edoardo: Fugam eius in Galliam:Eiusdem reditum in Britãniam:Abitum Edoardi: & quæ ab illo sequi intelliges. Leodiensi clade:& captiuitate Cardinalis Andegauensis opus non est. Vtraq; ueris auctoribus teneo. Quæ autem ex te a te:ea cuperem q̃ plænissime colligi: Consilia uidelicet rerum: apparatus copiarum: nomina Ducũ: numerum militum: Castrorum loca: & pugnarum: ratiõem structarum acierum: q̃diu pugnatum est:& qua uirtute: quãtus cęsorum:& captiuorum numerus:omnia deniq;: quæ ad non ieiunam historiam scis necessaria. Audio apud Regem Ludouicum:& Burgundos nescio quos monachos esse: qui publica institutione huic uni rei operam dent:& quasi annales quosdam continuo scribant. Ab iis si accipere cognitionem hanc potes:minus operę erit ponendum. Sin hi uel proferre hæc nequeunt:uel exiliter:ut puto:atq; ad gratiam scribunt:quæso tu laborem suscipias:atq; in re optatissima Papiensi tuo subuenias. In tanta ocii abundantia nil ei est gratius:q̃ scribendo tempus extrahere. Cupio imprimis atq; ita efficias uelim:ut uel Gallico rudi stilo mittant cuncta ad me si a Gallicis illa accipies:aut si a te conquisita patria oratione describas. Id potissimum quęro:ut uti stilo meo sine alieni interpellatione liberius possim. Floracensem nostrum saluum lætor. Tanta innouatione rerum non lętor. Vtinam & Galliam:& Burgundiam in eandem contentionem non trahant. Multis ex nationibus similia feruntur ad nos. Christiani iam in uiscera sua ferrum exercent. In christianos Turcus. Miseræ Italiæ:quę cõuenire unum in fœdus tot iam menses non potest:lachrymabile exitium iminet. Ad saturanda odia populus omnis contendit. Hinc mouet Euphrates: Illic Germania bellũ. Vicinæ ruptis inter se legibus urbes Arma ferunt: sæuit toto Mars impius orbe. Vt cum carceribus. Vale. Romę. M.cccclxxi.

Stephano Episcopo Lucensi.

Vi te fallere non potui ueniens: fallo nunc abiens. Ad sinistram linquo Viterbiũ: ac Sutriũ peto. Non ita uigilare ad seruandos saltus potuisti:ut diligẽtia mea illos nõ sim preruectus,

392

Si quęris quæ res faciat:ut declinem te hospitem dicam plane: Prodigalitas tua. Accipis non sacerdotali modo: sed regio luxu. Quę solent alibi dominorum esse apud te fiunt seruorum. Domus supra conditionem nostram paratur. Non placent mensæ huiusmodi. Illa delectant quæ communia sunt: & domestica. Si tui non eris dissimilis: ero ego semper sic similis mei. Olim te carpsit Firmanus: nunc Papiensis. audi aliquando utilē disciplinam: & charitatem oleribus: non ferculis gratiam misce. Redeo Romā bene curata ualitudine meorum: & mea. ut Antheus a terra: sic nos a secessu Pientino uires nouas accipimus. Rogāti per hæc loca de præsidatu tuo omnia secunda renunciantur. Missum de coelo te prædicant. Laudant multa: Illud imprimis: quod comitatu non grauas prouinciam: octo tantum equis comitibus: ad summum duodecim uisitare te aiunt. Fama hac nil hic ad gratiam: Romæ esse ad meritum utilius potest. Sed fac: ut ultima conueniant primis: & continuatione uirtutis conditionem omnem regendarū prouinciarum euincas. Vale. Ex itinere.

573

Campanus Cardinali Papiensi.

QVæ ante nonas Iulias acta sunt in cōuētu: binis simul litteris iisq; longissimis: quas tabellario Mantuano deferendas ad te dederam: accuratissime scripseram. Ad decimam Iulii prīcipes Saxones: quos propediem expectari dixeram: aduenerūt cum equitibus paulominus septingentis armatis fere omnibus: magnificentiorem ingressum eorum Cæsaris occursus fecit. Postridie q̄ uenerunt uocati principes: non quidem amplius in prętorium: sed in domum Cæsaris quæcunq; acta essent: ordine Saxonibus enarrarunt. Saxones contra quæ in Boemia egissent: & morā excusarunt. Continuis deinde multis diebus acta est causa Palatini: Graues diuersęq; accusationes: æque magnis defensionibus auditæ. Albertus Saxonum alter: Otho Bauarus: Antistes Aistetēn. missi a Cæsare pro educendo uinculis Christophoro Bauaro: nihil profecerunt: & opinio est omnia ex Palatini cōtentione pendere: quam breui sublatum iri speramus. Designati ad eam tollendam Legatus: Herncstus Saxonum fratrum maior: Ludouicus Bauarus: cognomēto diues: & Sigismundus Dux Austrię. Interea Cæsar mutata: ut uidebatur in deterius sententia: ex decem milibus: quos ad præsentem necessitatem postulauerat: sex milia detraxit: affirmans satis nunc futura quattuor milia. Magna undiq; murmuratio exorta: & consiliares designati ad rationem cogendi exercitus nequicq̄ dies multos in prætorio consumpserant: quod grauari multi uidebantur. Heri. xviiii. Iulii a quinta hora diei ad multam noctem con

sultatum est de summa expeditionis: & demum consensu omnium ita decretum est: ut in sumptus belli quisquis prouentus annuos mille aureorũ habeat is æquitem unum conducat: peditem qui quingentos: Cæteri pro portione fortunarũ ad eam summã. Cæterum ubi de ꝓuentibus haberi ea ratio nequeat de capite habeatur: ut cui mille sint aurei quinquaginta hẽre in prouentibus censeatur: atq; eã cõputatione contribuat. Fieri posse hoc modo ingentem exercitũ aiunt: & facillime sustineri et longissimũ bellũ. & sunt q affirment: si ad unguem res exigeretur ducenta prope hominum milia cogi posse. Nos erimus minus octoginta contenti. Principes miro assensu conditionem recceperũt. Vale. Bohemi heretici filiũ Poloni accie rũt: quẽ fama est cũ. xxxii. milibus armatorũ ingressum Bohemiã: ad diẽ sancti Iacobi coronã accepturũ. Ratisponæ. xx. Iulii. M. cccclxxi. Cras oratores regios expectamus: scilicet Regis Ferdinãdi. Hungari quoq; ꝓ pediẽ. Cũ uix cõfecisse has lrãs aduẽit cũ tuis. D. Antonius nr̃. Recreauit me mirũ inmodum: sed spiculũ adiecit: laborasse te calculo. Id si ẽ abstine as omnino a caseo ueteri. Expertus moneo. Non patiere si abstinebis: ego quotiẽs uel paululũ degustaui sensi dolorẽ: ubi abstinui ualentissimus fui.

Campanus Cardinali Papiẽñ.

O Solis: o cœli: o Deorũ domiciliũ Italia. Quãdo: quando: Papiẽ sis mi hoc grauissimum est nobis carere Italia: sed illud multo grauius in maximis negociis fieri nihil. Egre: lente: segniter pro cedũt oĩa. Hoc tñ nõ desperandũ: qa ꝓcedũt. Significaui ꝓximis lrĩs quæ xvii. Iulii acta in conuentu fuerant: de ratione cogendæ pecuniæ: & exerci tus comparandi. Post id tempus dormitum egregie est. Conuentus No rimbergã propter rerum copiã trãsfertur. Hic cœlum paulo grauius est. Aegrotant multi: nec omnia ad cõuentũ tam magnum: tam longum sup peditãt. Cæsar clausis oculis optimo est ꝓposito: nihil tam sonorum: tam strepens qd illi excitentur. Nihil tam magnũ atq; arduum: qd is se facturũ nõ prædicet. Si tã bene olĩ pugnabit q̃ nũc stertit: uicimus. De Bohemicis rebus nugæ fuerunt quæ scripseram: tam & si minãtur Poloni se q̃primum uenturos ingenti manu ad regnum capescendum: & sunt qui confingant adolescentem illũ ueste dissimulata in Bohemia uisum. Grauia sunt odia in nos: sed hæc lrĩs nõ plane cõmittẽda: & astu legati: qui omnia subodorãt: facile opprimuntur. Causa Palatini ad hũc diem nequicquã diu multumq; acta interturbat omnia: & rumor est cogisse eum q̃tum nunq̃ antea: exerci tum. Is multa petit: Cæsar paucissima uidetur concessurus. Spes tamẽ ẽ in necessitate Cæsaris aliqua. Habet qui auribus instillent: & plane referta ẽ hæc natio malis pulmẽtariis. Data sũt Regalia nudius tertius Lãcrauio

Asciç. Fuit operç precium aspicere Cæsarem coronatum: pulcherrima est illi thyara: sed nihil ad nostram: aut multū fortasse. Gemmæ sunt magnæ: diuersicolores: perlucidæ & multæ: sed quātum ego hac in re sapio Germania uincitur: nec dissimulatur omnino cōtentio. O tempora: o imperium: o lumina: o Beatos qui succedent: miseros qui gloriantur: stultos qui cōquirūt. Ante quoq; non miseret cōditionis humanæ: sed properat tabellarius. Ratisponç. xxviii. Iulii. M. cccclxxii.

G. Lollius Cardinali Papieñ.

SI falsarum criminationum iacula ueritatis clipeo excipiens sanguinem elicio quo sistam modo nescio. Non petitum manu balista tua scopulum meū queror. Maledicus ille ad te scribit ab uno ex nouem uiris: quem tibi amicum putas: ardentius id agi quo existimatio tua lędatur: q̃ ꝑ amiciciæ iure cōueniat. Hinc peti suspicor: & Tuscus homo uehementi cōiectura litterarum auctorem teneo: nisi auctoritas tua aduersetur. Scribis ad. viiii. uiros: non tenere eos memoriā ueteris amiciciæ si ea uera sint: Me autem mones recenseam collegas: occurrent inquis alii ueteres amici. At certe opinione omnium occurram primus: & dignus tāto homine solus. Narro inquis quod nemo expostulat: Cœnobitarū exilia: sed inq̃ ad diluendum crimē ementitum necessaria. Delatos ad ordinē nostrum duos atri scœleris reos: cœnobii patrē: ut certo tempore abesse iuberet hortati sumus: ut famę suorum: & iuuentutis nostræ moribus cōsuleremus. Hæc in publicis monumentis decreta inueniri possunt: Nec defui: iam scripsi. Noui ex his neutrum. Nulla. n. mihi in cœnobio communicatio. Si ut uoluerūt patri obtemperassent: in occultores erat. Contumaces se uulgarunt. De te sermo nunq̃ Reuerendissime pater ut ualde mirer aliena te crimina tanti existimare: si alter domesticus est tuus: an id uaticinari poterā? Num famulatus tuus omnis mihi notus? Quid Senis existēs amico occulisti? Hęc anteq̃ Pientiam cōcederē: Que me absente acta sint ex collegarum litteris intellexisti: & quantum mendacissimi hominis: qui ad te scripsit uerbis fidere possis. Multorum uocibus commotus plures mihi esse occultos hostes q̃ apertos amicos: & arguis: & doles. Debeo charitati tuæ plurimū: uerum remp. nullam arbitror simultatibus uacuam. Sed ausim dicere nunq̃ ætate mea Senēses ciues minus odiis certasse: ut uix ullum esse putem: quod a publica sit causa. Miror quod nec iniecta crimina: nec amiciciæ tantæ insidiantes indicaueris. Ego multorum amiciciam mihi non arrogo: hæc ob decretos mihi honores: & si sponte nulla factione ciuili: nullo ambitu quæsiti decernanť adeo ut Graccorum casum: qui seditionis suę pœnas penderunt non pertimescam. At dum mones ut præteritorū in

mentem redeam patriæ calamitatem commemoras:in quo q̃tum per pu
blicas erumnas licet: mei quidem meminisse iuuat.&.n.bono ciui commu
nis fortuna cum rep.est: ut illa incolumi: & florente floreat: & languente
langueat. Quæcunq; de te Reuerendissime pater publice priuatimq; locu
tus sim cupio tibi nota esse:non quæ falso impudentissimi quidam mentiã
tur. Inuenies certe mihi crede: Lollium tuum cõstantissime seruasse leges
amiciciæ:& nulla uel minima in parte unq̃ fecisse iacturam:omnia sem per
egisse integra mente: nullisq; adulationibus: ut qui forte illis assueuerunt
asperiorem me ad tractandum iudicent. Ego te Reuerendissime pater: &
colo:& ueneror. S.nis ultima Decembris. M.cccclxxiiii.

Papiensis. Ia. Volaterano Secretario nostro.

Vattuor hęc capita etiam rescribito Iacobe:ne i puluere iaceãt. 396
Vetera sunt fateor:sed ex his quandoq; fructus colligitur. Cogi
tabimus postea quid agẽdũ de iis:& aliis:quę colligimus. nũc
satis sit curare ne tinea consumantur:aut piper illis inuoluatur. Vale.

Antonio Forliuiensi.

T profecto graue est Antoni a deterioribus anteiri ut Seneca in 397
quit:cum natura ita comparatum sit omnibus ut animus bene
institutus: cultusq; disciplinis bonarum artium difficile subesse
uelit hebetiori:cuius munus in dignitate cõstituti implere se uirtuosius mul
to posse noscit:q̃ ille ipse cui commissum est. Angitur quoq; uidens fructus
laborũ: quos pertulit in paranda uirtute:sibi esse prępropteros:uelutí sibi non
illi:qui peior est debitos. Ad hæc accedit q̃d ii:quorum i manu dignitas ẽt
cum posthabito digno minus dignum eleuant uidẽtur nullum uirtutis gu
stum habere:Interq; eam:& ignauiam discrimen non facere. Atq; ita stu
diosi quorum pręmia a potestatibus expectãtur:irritos sentientes conatus
suos merito affliguntur. Hinc illa bonorum tepiditas nascitur ad opera uir
tutis:diuersioq; ad mores cõmunes:quos ualere & successum haberẽ magis
q̃ rectos intuentur. Nemo est autem qui non honorem proponat sibi finẽ
operum suorum:eamq; mercedẽ expectet:qua prępta & deteriori data:
necessario sequitur q̃d Seneca sapienter dixit:ut graue sit a deterioribus an
teiri. Non prius autem molestia:& indignatio hęc definet:q̃ uiri Deũ timẽ
tes iusti cultores uirtutis potestatem dandorum honorum in se habebunt:
Vt pro merito suo cuiq; tribuere quod debitum est possint.

Vam subito res parui ęstimanda affecit te molestia? q̃ often 398
disti hucusq; apud animum tuum parum ualuisse præcepta phi
losophiæ: Vt primum.n. Demetrius remq; quam nosti nunciauit
detectam;uisus es accepisse uulnus lętale. Quid autem oro tristiciã hãc

debuit afferre? An rabies huius nostri cerebrosi? quæ ut sine ratione est: sic merito a te contemnenda: an Emilii offensio: qui conatum suum tuo conatu impeditum putabit? si maxime omnia pateant: quod tamen incertũ adhuc est: & tu rogens qd ęgeris: uide q̃ nonmodo probabilis: sed iusta respõsio tibi sit parata. Ego si iuui Seuerum: iuui amicum meum sine cuiusq̃ iniuria. Si tu pro altero instabas: erat mihi ignota contentio tua: neq; tam studium pro illo tuum erat necessarium: q̃ pro hoc meum. Ille siquidem diues & patrimonio abundans est: hic præter inopiam: qua premitur: sedulo etiam per eos dies a Domino suo erat eiectus. Vtris ergo patrocinium amicis honestius impẽsum est? Verum dices: cũ sub eodem Domino uiuas nõ debebas domesticum sibi charũ eripere ut alteri dares. Quid carum? aut qd ego eriperẽ? Qui ultro a se illũ eiecerat: num tibi hoc charitatis signũ est uisum? At non faciebat ad uerum: dissimulabat iram ut Seuerum emendaret. Qui scire poteram ego serio illa fierent an de idustria? Quanq̃ quæ signa maiora perseuerantis in iracundia animi esse poterant: q̃ illum non alloqui: de illo male quottidie dicere: illi deniq; officium publicũ abstulisse: cum magna dedecoris sui nota? At etiam longa iam cõsuetudine noscere Domini mores debebas. Debebam si Dominus is esset: cuius certa natura posset nunquam depræhẽdi: sed quis oro est domesticorum nostrorũ qui non decimo anno nouior secum sit q̃ primo? Tu certe qui ei es proximus sanguine dic quæso si potes: unum aliquod quod in eo noueris perpetuum: & qd ita solere esse possis sine mendacio dicere. Itaq; cum nescirem quorsum illa sua eiectio tenderet: timenda autẽ essent permulta: intercessi pro homine egeno: & mihi coniuncto: ne in extremam ruinam rerum suarum laberetur: qui mehercle si eiectus nõ fuisset: ne uerbo quidem a me in hoc esset adiutus. Verum non hoc indignaris iudicio meo: illud te pungit & moleste habet qd Emilio tuo locum hunc quęris: quẽ ego quæsiui Seuero: formidasq; ne turpe tibi sit futurum: si tantus in Curia Prælatus nõ poteris implere pro tuo: qd ego homunculus sim facturus pro meo. Hęc illi cũ respõderis nõ sane uideo quid ultra habeas pertimescere: aut subita cura tristari: nisi fortasse tibi nouos fingendo metus uelis eẽ gratis mœsticiæ.

Marcello Rustico Secretario Apostolico.

BEne agere inquit Salomon: & lætari: & uidere bonum de labore manuum suarũ: hoc donũ Dei est. uera profecto sententia: & illo digna: cuius sapiẽtiã ut uideret: Regina de Saba usq; uenit. Quid.n. his tribus optabilius est? aut uitæ beatæ magis cõueniens? bene agendo meremur uitam æternam: Lętando annos uitæ producimus: uidẽdo bonum de labore manuum suarum id agimus ut sine tormento consci

entiæ partis fruamur: & quietum sit cor nostrum. Quotus autem quisq; ẽ cui Deus donum hoc non dederit: ut non eum miserum merito possimus dicere? Seruire auaritiæ: indulgere libidini: iniustum esse in omni actione sua extrema infœlicitas est. Nullus. n. datur locus quieti: oppressiq; malorum pondere dure affligimur: nulli rei nisi terrenæ: & caducæ inhærentes. Hinc nascitur tumultus animi: & spiritus ille tristis: qui desicat ossa: adducitq; ante tempus senectam. Non est tantus in mari æstus flantibus inter se uentis: q̃tus est feruor animi sibi dissentiẽtis. Hinc illum iactat cupiditas: hinc repellit ambitio. Cætera uitia ut sunt sibi contraria ita contrario impetu eundem adigunt: nihil quietis diurnæ aut nocturnę ei relinquentes. Stimuli interim cõscientiæ: quos Deus in præsentem peccati pœnam eẽ uult: undiq; ęgram mẽtem lacerant: Occurruntq; oculis suis faces scelerũ: quibus tanq̃ furiis uigilans: & dormiens terretur. Quo quid ĩfœlicius esse potest? aut uitæ longeuæ magis cõtrariũ? Iam uero cum idem uidet opes suas non ex labore iusto: uerum ex impietate constare: quid sibi fruendo putamus esse suauitatis? Panis mehercle atq; epulæ appositæ uindictam de cœlo expectant: sapiuntq; nihil: nisi sanguine pauperũ innocentumq;: pro lucro oppressionem. Q d si futuræ uitę est ei aliquis sensus: qui rarus in illa cõditione esse solet: si Dei aliqua recognitio: nõ ne intelligit diuitias has tam male partas quas amat tãtopere: alienas esse non suas: Earumq; faciendã restitutionem: si saluari post mortem cupit? O q̃ lamentabilis consultatio illa est: in quam descendit mens auari. Quid agam miser? si reddo quæ abstuli quid mihi fiet reliquum? Quid filiis relinquam meis: quibus oĩa hæc rapui. Ex summis opibus ad summam mendicitatem me: atq; illos redigam: futurus ignominię: apud quos fui in precio. Si non reddo: nulla est animæ redemptio: nec salus. Addicor igni æterno: Illæq; ipsæ animæ quibus uiuens abstuli: uindictam in me ante Deum precabuntur debitam certe sceleri meo. utrum ergo præstat egenũ uiuere: filios nudos relinquere: mundoq; insanum uideri: an pro iis ęternum supplicium uolentem suscipere? Iterum me infœlicem: Quid agam? aut quam in partem me uertam. sic undiq; me circũstant miseria: luctus: & pauor. Vides ergo Marcelle uere domum Dei esse quod ab initio posui: Benefacere: & lętari: & uidere bonum de labore manuum suarum: quæ nos tanto imitemur auidius: quanto salus nostra uiuentibus: & mortuis nobis est chara.

Die quinta Decembris: anno salutis nostræ. M. cccclvi. tribus fere ante lucem horis totum fere regnum Neapolitanum cõcussum est ingenti Terremotu: quo oppida plura: & ciuitates: aut tota multis in locis: aut alibi ex parte cũ pernicie hominum corruere. Habito

de incredibili terremotu in regno neap.

censu oppressorum relatus est ad Regem capitū numerus.lx.milium.Res profecto inaudita saeculis nostris: ac uix fidem faciēs nisi iis:qui uiderunt. Fuit Romae etiam:& in locis propinquis:sed innocuus: & mediocris:ac semel tantum ut uix a plerisq; sentitus sit. Credo continuationem imbrium: qui sine uentis duos prope menses durarunt hoc effecisse. Memini. n. octauo ab hinc anno cum essem in agro Florentino post diuturnos imbres sentitum esse terremotum. Rogandus est Deus:ut cum euocare nos ex hac luce uult det spacium uerae poenitētiae: Ne subita morte oppressi abeamus cum detrimento animae.

Cardinalis Papiensis cōtra Io. Cardinalem Atrebatēn. seu Albien. Monacū nigri habitus. pñtibus Cardinalibus nōnullis: dimisso tñ Senatu.

399

Quid tu ignobilitatem alteri obiicis: qui ex genere nullam habes nobilitatē? Ortus es opido Luximio Bisuntinę diocesis:mercatore patre:& auo. Acceptus in obsequia Ducis nobilitatē mendicasti tibi:& patri priuilegio illius. ita ergo quum te nobilem iactas nō gēnus tuum laudas sed principis gratiam. qđ si a Sacerdotibus hęc secularia habēda in precio sunt: potiora certe mihi sunt q̄ tibi. Ego in libera ciuitate tu in oppidulo seruiēti es natus. Tibi Burgundiae Dux: mihi Pius Pontifex nobilitatis initium dedit. Tu hactenus pręter priuilegiū habuisti nihil: ego insignibus familiae donatus etiā in familiā ipsam Pōtificis sum adoptatus.

Imputat Atrebatēsis imperitiam litterarum: & grāmaticum Papiēsem appellat: quasi ipse columen:& uas sit omnium facultatum. Fateor nō esse mihi litteras: quae tantae dignitati conueniant: Eas tamē non negabit quae honorificae aliquando fuerint Apostolicę Sedi:& ad ministerium Ecclesię utiles. Quas q̄ti ęstimauerit Pius uestri oculi uident: sed de suis quid dicemus? Concedamus illum multa legisse: codices multos tractasse: mandasse memorię multa. Quid in tam rudi aceruo digestum? Quid sapienter dispensatum unq̄ uidistis? Non habet iudicium ullum: Accomodare quę legit locis & temporibus nescit: atq; ut nauis quamuis bene instructa ad nullum est usum si gubernaculo careat: Ita quicquid in mente huius est: quis cumulatum fructum non fert: cum prudentiam moderatricem nō habeat. quotiens contrarios sensus testibus dedit? Quotiens eos intorsit? Quotiēs falsas sententias probatis ascripsit auctoribus? Ut in omni actione ē mendax: ita in omni interpretatiōe malignus: Illud Isaię non reputans: ue h quī dicitis bonum malum:& malum bonum. Qui facitis amarū dulce:& dulce amarum. neq; ego in sacerdote ita excellentem doctrinam desidero: ut

in illa esse omnia uelim. Profero uitam: modestiã: humanitatem: exẽplum: religionem: & cætera quæ professionis nostræ sunt propria. equidem si alterum de duobus sit eligendum malim in cardinali prudentiã cum medio critate doctrinæ: q̃ cum summa doctrina uanitatem atq; perfidiam. Hæc profuit nunq̃: obfuit aliquando: illa semper & prodest: & deo est atq; hominibus grata. Cum bene considero non uideo quid utilitatis aut dignitatis afferat præsentia huius. Cum enim ad bene consulendũ fuerit in Cardinalem assumptus: quęrendum est quale ueri Cardinalis sit: & quale huius Cardinalis consilium. Nempe qui recte consulere uult iduere ante omnia debet ueram erga illum charitatem cui accedit consultor: ut quid deceat: & expediat sine malignitate rimetur: & doceat. Proxime huic liberam gerere: & mentem & linguam: ut nullo alieno affectui: nulli suæ cupiditati inseruiens simpliciter loquatur quod sentit. hæc uera est ni fallor: recte consulentium uia: Quam mox ut egredimur non tam ad salutem: quam ad pestem adiungimur. Hic uero Reuerendissimi patres: cum uos odio gratuito odiat: & studiis sit omnibus uestris contrarius: nihil meditari: & loqui potest q^d uobis futurum sit utile: dolosę omnes cogitotiones cordis eius: dolosa consilia: quibus etiam si recta essent: habere fidem non possumus: crescere nõ sperat nisi ex nostris ruinis: & nostram omnem gloriam suam ducit confusionem. Minatus ẽ multa frequẽter ecclesiæ Romanæ: multa nobis nisi faciamus ea quæ Regi suo possint placerẽ. mallet ut uideo cum euersione omnium nostrum uerus uideri: q̃ cum salute mendax: & falsus. Ad hoc est tantum intentus dies: & noctes: & huc intẽdit omnis ratio & summa rerũ suarũ: ut status omnis orbis christiani ex una Regis sui uoluntate dependeat. Bonum quippe nullum putat nisi quod uenit ab illo: salutem nullam: nisi quæ offertur ab illo: cæteros Reges: & pricipes minimum ęstimat: inania ducens: quæ de potentatibus: & rebus publicis referuntur: Adeoq; in colẽdo hoc deo suo est cæcus: ut nec uidere oculis q̃ppiã sanum: nec mente possit discernere: accedit q; mercenarius ẽ: & lingua cõducta sibi: non ecclesiæ loquitur. Audistis aliquando illum fatentem duo milia aureorum ãnua pendi sibi a Rege in mercedem sui laboris. Audistis in hoc uerbo se gloriantem q; procurator sit Regius: q^d q; declaratũ nobis per litteras sibi uni de negociis regiis pręstari fidẽ debere. Quomodo ergo qui procuratorem se confitetur dignitate loci huius est dignus? Quomodo salutariter potest consulere? Quomodo credi sententiis eius alieno stipẽdio non nostro conductis? Si perseuerandum est ei inter nos aduocandi etiam sunt cæteri: qui in curia nostra procurant: & admiscendi nobiscum. non est irroganda hæc iniuria tot Regibus: Ducibus: Principibus: & rebus publi-

cis:ut eorum procuratores segregentur a nobis:Sciant & illi secreta nostra ut hic scit:Reuelent ea suis ut iste reuelat:Iam nihil sit quod his hostiis teneatur conclusum:inter cubiculum:& forum nullum habeatur discrimen. Dicã tandem:quod sentio Reuerendissimi Domini sine iracundia quidem: non tamen sine dolore:exeat consilia nostra:qui nobis infestus est:non participet nobiscum qui nihil utile:nihil honestum afferre potest :uel suadere. Et qui sęcularibus seruit : & linguam pecunia uendit : & secretum non tenet:quiq; mendacissimus est:& in dicto fidem nõ habet:profectus Orator Apostolicę sedis ad Regem suum reuersus est hostis causæ:cui ante fauebat. Nunc est omni contentione contrarius. Cũ aũt mutationis huius amice ammonet solam sui principis mutationem excusat:Cum inquit sibi placebat:placebat & mihi : huic displicens displicet mihi . indigna uox Cardinalis:ut ex personis nõ ex honestate causæ Apostolicæ ponderentur. Cũ repræhenditur Cardinalis Attrebatensis q primo legationem pro Ludouico Rege Francorum ad Pontificem suscœpisset:deinde q procuratorem rerum suarum in curia exerceceret:alterum exemplis : alterum ex iure est reprobatum. Guillelmum Cardinalem Rothomagensem: Hostiensem Episcopum ex Gallis ad Calistum redeuntem: qui in põtificem nuper erat electus: rogauit Carolus Rex Ludouici pater : ut legatus una cum cæteris: quos ad præstandam obedientiam mittebat:ire non grauaretur. Prudentissimus uir:cui notum erat officium suum :onus quanq̃ a Magno Rege impositum recusauit:malens dignitati propriæ q̃ alterius gratiæ iseruire . Nouerat enim nec debere : nec solitum esse Cardinalem nisi pro Ro. Põtifice legationem accipere. Et certe modestissimus Rex id indigne non tulit: sed mittens alios : quos elegerat oratores:inter cætera mandata quæ dedit hoc esse uoluit primum:ut quicquid acturi : quicquid dicturi essent ad Cardinalem referrent: eiusq; cõsilio:& suffragio in omnibus uterentur. Fridericus quoq; Romanorum Imperator petens a Nicolao Cardinali Sancti Petri ad Vincula in Germania tũc agente:ut legatus suus cõuentui ratisponensi interesset ob causam Fidei :in dicto exauditus nõ est. Respondit Cardinalis id sibi non concederet Pontifex:nullo modo licere:neq; antea Imperatori assensit : q̃ scriptum est Nicolao.v.& cõcessio impetrata :de pcuratione autem ita est dictum. Si Cardinali:si Illustri : & super illustri ex iure est interdictum,ut non procuret negociũ proprium:quanto magis cẽsendum est interdictum esse alienum? Nil uilius ẽ procurationis officio:nihil contemptibilius. Nihil etiam Cardinali Indignius: qui ideo ad eam dignitatẽ assummitur:ut in Senatu Apostolico sedens:non quid alii petant: quid supplicent: qd cõtendant: quid litigẽt anxio labore procuret: sed qd

uniuersali ecclesię conueniens atq; utile sit libere consulat:consistorii enim
locus consilii est non contemptionis locus. Nam quod de uenatione est
dictum: nego posse sacerdotes honestius aliis rebus intendere : & aliunde
corporis exercitium quaerere : uerumtamen humanae cogitatiōis est facere
inter sacerdotes:& sacerdotes discrimen : Parrochiano regenti animas sibi
cōmissas cum liceat orto uel agello colendo intendere: liberiusq; huc atq;
illuc uel recreādi animi uel tuendae ualitudinis causa deambulare : seuerius
ad imam uenationem : ne qui admonendae plebi est cōstitutus reprehensi
bilis ipse in eius oculis uideatur.eadē est in sua ciuitate de Episcopo ratio.
Cardinalem autem cum dignitatis amplitudo domi contineat:cum uersa
re glebas:& saxa illi non liceat: cum reclusus uel mediteur,uel legat:cum
se ipsum adeuntibus praebeat: cum ocio ipso ualitudinem labefacter:cū de
niq; in faciem populi nihil nisi serium,& graue ostendere habeat:quis non
indulgeat in tanta seueritate uitę aliquādo:ut procul ab omni turba:in ne
moribus:& siluis se cum domesticis sine iniuria cuiusq; oblectet:& ualitu
dini seruiēs ad opus officii sui nouior & fortior redeat.Plebē Cardinalis nō
curat:Pręcepta quottidiana parrochianis non dat:ad nullū ministerium sa
crorū se populo exhibet:solo cōsilio Apostolicae Sedi adscriptus:instar qd
dam secularis principis habet.Sed uidamus obsecro: ne dum continere do
mi uolumus Cardinales : nō solum corpori:sed animae quoq; damnosissi
me consulamus.carnei sunt Cardinales ut caeteri homines. Tentantur:uū
tur:& animi perturbationibus seruiunt.colloquia uisitantium non semper
sunt casta.Non charitatem:& proximi dilectionem continēt semper. Adu
latur ille: murmurat alter:est qui inter fratres odia sęminet :& in hunc uel i
illum cor domini inflammet. legi semper non potest : non semper disputa
ri :non semper cogitari de publicis rebus .Ad haec illicita aliquādo nos car
nis infirmitas trahit:ad alia quoq; nonnunq̄ quae ocium consequuntur : &
me silente per uos cognoscuntur.praetereo somnos de die non salubres cor
pori:quos post prandia nostra arcere nō possumus:hinc podagra : hinc la
teris dolor:hinc Calculus & praematurum senium:ac mortes acerbae adue
niunt:quae ut ocio celeriter contrahuntur: sic exercicio facile prohibentur :
nec sine causa pricipes sęculares:quos magnitudo curarum grauat : hoc si
bi genus leuaminis elegerunt unde resumere animum : & instaurare uires
possent ad publica.nunq̄ apud ueteres est damnata uenatio. Romanis in
quit Oratius: hoc solēne uiris opus utile famae:uitaeq;:& membris . illa ē
damnanda uenatio:quę totos dies consumit in agris:quae mentem auocat
a rebus gerendis . Si Cardinalis opus sibi a Pontifice iniunctū ut uenatū
eat dimittit.si in consistorium: In ecclesiam statutis diebus nō uenit: si co

gitare de sede Apostolica negligit: si egentiũ patrocinia deserat reprehensibilem illi esse uenationem contendam: & cohercẽdum eum putabo ut se domi cõtineat. Idẽ uero si impleris: quæ quottidiani officii sui sunt: reliquũ quod superest temporis aliquando inter nemora & feras ad ualitudinẽ cõfert: inter quas: & sancti Patres totam sæpe uitam egerunt: non iuadam catoniana increpatione hanc eius tenendæ sanitatis prudentiam. Sed profecto ita est: Quicunq; ex nobis ita seuere uenantem Cardinalem coarguit aut senex iam ẽ: damnãs qd necessitate obmissũ amplius abire nõ potest: aut agrestem animũ gerit: nec qd hẽat nobilitatis uenatio ĩtelligit: aut natura seuerus ẽ ualde. ego quãdiu ualitudo mea ĩcolumis mansit & iugũ laboris potuit ferre: licet ab adolescentia uenatio fuerit grata: ea tamen semp abstinui: huc uero una cũ Põtifice: & uobis remittẽdi animi gr̃a cõmigrãs: sentiensq; mille morbos uehemẽtius solito quottidie insurgere: nõ priuato ĩstituto sed medicorũ cõsilio: non querendæ uoluptatis causa: sed redimendæ ualitudinis: hũc exercendi corporis laborem accepi: In quo si etiam necessariam non haberem causam aliorũ tamen me Cardinaliũ possent tueri exempla: quorũ cũ uirtus & fides: & in publicis rebus diligentia probata sit nobis: a hoc tamen solatii & recreationis genere non abhorrent. & quoniã qui ante me locutus est sectatorem me leporũ: & ferarum per irrisum dixit: irridens dicam & ego: satius esse leporem & feras sine offensione cuiusquam sectari: q̃ cum pturbatione ecclesiæ Apostolicam Sedem: & Romanum Pontificem confictis criminibus insectari.

Aug. Patricius Reuerendissimi Cardinalis Seneñ. Legati in Germania Secretarius Ia. Cardinali Papieñ. Sal. & cōmendationem.

Tépore Pauli secūdi Pōtificis maxi

Vm in Germaniā uenissem nuper cū Hero meo Frācisco Piccolomineo Cardinali Seneñ. Apostolicę Sedis Legato: uideremq; ad conuentū Ratisponensem multos: magnosq; Pricipes undiq; confluxisse: & maxima queq; ibi tractari: quod res uisę sunt relatione dignę: utq; interrogantibus in meo reditu amicis ad uerū respōdere possem: statuí oía litteris annotare. adhibui itaq; exactissimā diligentiā: ut rerū omnium quę ibi agerentur ueritatē ac seriē cognoscerem: partē per me ipsum audiens: cū latine loquerentur: interfui enim fere semp in concionibus: partim ex aliis: qui aderāt cognoscens. Quin & Legatus ipse cū epistolas ad Pontificē: atq; amicos mihi dictaret oía aperiebat: fuit sane conuentus hic Ratisponensis frequentissimus: & oium (ut seniores aiebant) nostra ætate maximus: in quo Cęsar cū quinq; electoribus: & pricipibus compluribus: duobus legatis apostolicis: altero Cardinale: altero Episcopo: & Regum: ac Ciuitatum Oratoribus pmultis cōsedit. Redegi igitur oía quæ in conuentu gesta sunt: sed quæ ubiq; locorum per Germaniam ęgit legatus: & totius huius nr̄æ peregrinatiōis iter d̄scripsi: cū & pulcherrimę sæpe urbes: & res memoratu dignæ iterdū occurrerēt. Est Germāia ultra quā nr̄i hoies credāt magnifica: & pulchra: & illi ātiquæ: quā Cęsar: Strabo: & Tacitus: aliiq; d̄scribūt fortūa & moribus ualde dissimilis: ita ut multæ sint īter eos urbes: quę multitudie populi: pulchritudie ędificioꝝ: tēploꝝ magnificētia: & ciuitatis splēdore: nr̄is italicis haud multū cedāt: iterdū etiam superēt. At qui cū mecum cogitarē cui nam potissimū dicarem has meas lucubratiūculas quamuis tenues: tu solus occurristi: qui sine iuidia Gentilis tui Cardinalis Senēsis res gestas perlecturus uideris & meam hanc insulsam incomptamq; narrationem pro tua innata mansuetudine: & consueta in me indulgentia æquo animo esses laturus. Mitto igitur ad te libellum hunc: ut cum per ocium licebit: illum perlegas: in eo tamen præter nudam ac ueram rerum explicationem: nihil quod te detineat inuenies: oro ut boni consules: & mihi ignoscas: si dignationē tuā rebus maximis occupatissimam his meis scriptis uexare sum ausus Vale. Romæ nonis Ianuariis Anno salutis. M. cccclxxi.

Post captā a Turcis Cōstātinopolim: & Græcorū īperiū deletū: sæpe Romāi Pōtifices: Et Frederico Cæsar: q reipublicę xp̄ianę gubernacula tenētes conati sūt reliquos nr̄ę religiōis Pricipes: ac potētatus cōtra sæuissimos hostes I arma cogerē: & Cæsar qdē cū externi dicto mīno Parētes uiderēt: iterq;

suos Germanos crebros celebrauit conuentus:ut quantum in se esset saluti Christianorum cõsuleretur:nũc Franfordæ:nũc Ratisponæ nũc Nurimbergæ:nũc Viennæ:nũc aliis in locis eos cõuocans:nec prætermisit interea cęteros Reges ac Principes litteris:ac nunciis hortari: ut cõmuni consilio expeditionẽ sumerent in cõmunes hostes. Pontifices uero Romani qui p hęc tpa prefuere: Nicolaus: Calistus: Pius: & Paulus nunq̃ destiterunt Christiani orbis præsides lrīs: & assiduis Legationibus hortari: monere: rogare: obsecrare: ut relictis itestinis odiis in Religionis: ac libertatis nostræ Hostes arma cõuerterent. Nullus est habitus cõuentus ad quẽ non miserint Legatos: Oratores ad singulos Principes sæpe transmissi: laborãtes bello nostri q̃ Turcis pximi sunt: consilio: milite: pecunia: Frumẽtoq; adiuti: Pulsi ab hostibus auitis Sedibus benigne suscepti: & ad uitam præbita necessaria. Classes sæpe in orientem missæ ad cõprimẽdos hostes: Hungaris qui murus Christianæ ciuitatis hactenus fuerunt magna uis auri data. Missi prædicatores ad exhortandos populos: promissa pugnantibus æterna pręmia: nihil prætermissum quod illis fieri aut excogitari posset: & ut dereliquis taceam: diuus Pius: romanæ Sedis perpetuum decus: a principio sui Pontificatus in dicto mantuano conuentu: & modis omnibus perquisitis: cum nihil succederetur ipse p se: ut nihil in temptatum relinqueret: homo morbis: annisq; confractus in expeditionẽ statuit pficisci: non ætati: non dignitati: nõ ualitudini: nõ uitæ deniq; suæ parcẽs: sed peccatis nrīs id exigẽtibus ãte nobis subtractus est: & in cœlũ relatus: q̃ ex portu Anchonitano in hostes soluere potuisset. sic tãti conatus paruo momẽto in irritũ redacti: sic sæpe magnę exorsæ telæ uolẽte Deo succisæ. in Germania aũt quis sępe bellũ in Turcos cõi sñia decretũ sit: siue qd Cæsar hostili arte ipeditus cõuentibus raro iterfuerit: siue Principũ discordiis: & priuatis cõmodis Rẽpub. ipediẽtibus: nunq̃ in hostes est itum. Semel tñ cũ Turci Belgradũ oppugnarẽt excitus populus prędicatorũ uocibus tumultuarie in hostes ruit: atq; zelo potius religionis: q̃ armis pugnãs soluit obsidionẽ: ac fugauit hostẽ. Mahumetes uero Turcorũ princeps fretus nostrorũ desidia: & cõtinuis uictoriis aio eleuatus: dum nñ tps longis cõsultationibus terũt: Perã prio expugnat Cõstantinopoli oppositã: deinde ,ptẽsis uiribus Bulgariã: Rasciã: Seruiã: & qcqd a Mari põtico ad amnẽ Sauũ: & ab Aegeo pelago ad Danubiũ interiacet: armis doloq; occupat: sed neq; Danubius Valachos: neq; Sauus Hũgaros oĩo tutatus ẽ. Nã & Valachię ptẽ rapuit: & Hũgariã sæpe populatiõibus afflixit. ex alia pte Paloponessũ: & Gręciæ oĩ arcẽ: Achaiã: Aticã: Boetiã: Acharnaniã: Macedoniã: Epyrũ: Bosiiã: & Illyrii magnã partẽ redegit in potestatem. Lelbum & Cicladas fere oĩs subegit: & in ponto Sy

nopem ac Trapezũtem:& demum anno superiori Euboeam(Nigreponꝰ tem appellant)expugnauit:magno Venetorum:quibus parabat insulã:& cõmuni Christianorum damno. Verũ cum neq; his contentus anno ante captam Euboeam ex Bosna i Carnos penetrasset:& regionẽ omnem cædibus:incẽdiis:atq; rapinis longe lateq; fedasset:Fridericus Cæsar cui ut Duci Austrię hereditario iure prouincia paret:quiq; prius pro reipub.salute tã tum sollicitus erat:nunc propriis atq; auitis Prouinciis timens de subditoꝰ rum defensione intentius cogitare coactus est. Is cũ uiribus hostium impa rem omnino se esse cognosceret:Germanorũ Pricipũ auxilia postulare sta tuit. Anno igitur salutis.M.cccclxx.primo:conuentũ principũ indixit Ratisponæ ad.viii.calẽdas Maii.Is dies christiano more diuo Georgio martyri solẽnis habetur:uocauitq; ois Germanię pricipes ad cũ locũ suis litteris:de Reipub.salute cũ eis cõsultaturus. Pontificẽ uero summis precibus orauit: ut & ipse aliquẽ ex sacro Senatu:qui noĩe Apostolicæ Sedis in cõuentu præsideret:legatũ mitteret. Has dicũt huius ratisponẽsis cõuentus fuisse causas: cęterũ q altiora quærũt:& ecclesiastici:& sæculares: si quãdo a militia uacat:uoluptati atq; ocio plerũq; incũbunt:molestas ac graues cogitationes raro admittunt:litterarũ aũt:& sapiẽtiæ studia attingũt fere nunq̃ oĩa. igitur consiliariis credunt:eorũq; iudicio cuncta gerunt. Horum nõnulli qui doctiores sunt:& ingenio atq; astutia pollẽt pro arbitrio oĩa uersant. Iis gloriosissimũ est uocari ad conuentus:rogari sñias: cõsuli a Principibus:& eorum sermones atq; responsa tanq̃ delphica oracula haberi. gaudent rerum mutatione:& contentionibus atq; discordiis Principum crescunt. procurãt assiduo nouis artibus ut Principibus suis libertatem parare uideantur:& a reuerẽtia apostolicæ Sedis: quã durum atq; asperum iugum appellant:sed etiam Romani Imperii eos nituntur auertere. Cogitauerunt igitur hi tales iampridem imperium Friderico Cæsari abrogare:illudq; :quando alius animo:& uiribus potentior in Germania non uideretur: Georgio heretico Bohemiorum Regi deferre: Reuerẽtiam deinde summo Pontifici eius nomiꝰ ne polliceri:Imperii confirmationem:& coronam petere: quæ si modo darentur:nationi interdicere ne amplius Romano Pontifici auscultaret: iam q; inter se ac principes suos diuiserant præfecturas:ac munera hæc ut legitime fierent:assensum omniũ Germaniæ Principũ necessarium putabant. Sperantes itaq; si conuenirent Principes facile quæ cogitarant perfici posse: subtili arte Cæsari persuadent ut Ratisponæ Principum conuentum indicat: aiunt Cæsarem: quoniam spreris Imperii ciuitatibus in auitis moretur prouinciis: omnibus neglectui esse: a nemine uenerari:agitari ubiq; latrocinia: ac tota Germania iusticiæ formam esse nullam:

fore ſi ad ſuperiora aſcenderet:ut priſca redeat reuerentia & Fides: paritu
ros omnis ſuo imperatori:& eius timore ab iniuriis temperaturos: affutu
ros ei omnis Principes: & certatim obſequia exhibituros. Et quoniam im
perii cenſus ita ſunt diminuti:ut inde Cæſar uiuere non poſſit:ſe iam reperiſ
ſe uias: quibus facillime & uolentibus cunctis: ducenta aureorum milia
quotannis corraderet. Tentauerat hoc idem Cæſar alias in quibuſdam cō
uentibus:quippe prouētus Imperii ita minimi ſunt:ut uix legationibus ſup
petant. Sed illi non tam ſuadebant:ut Cæſari conſulerent: q̄ ut occaſionē
nanciſcerentur patrandi quę cogitarant. His ne igitur perſuaſionibus com
motus Cæſar conuentum indixerit:an ut Reipubli. ſuiſue prouinciis: quas
a Turcis iam deuaſtari uidebat: ſaluti conſuleret: illis diiudicandam relin
quimus:qui altiora cognoſcunt. Certe Georgii Bohemi obitus: qui medio
tempore accidit: effecit ut conſiliariorum cogitata efferri non potuerunt.
Sunt etiam qui aſſerant hunc conuentum indictum eſſe ipſius Georgii ſo
lerti opera:qui aſtutia ſua id effici poſſe ſperabat:ut decreto omnium prin
cipum eius abſolutio (nam iampridem ut noſti: extra eccleſiam propter he
reſim fuerat factus) a ſummo Pontifice impetraretur: etiam ipſo permanen
te in damnata opinione. Cæterum in tractatibus ipſius conuentus Cæſar
oſtendit rem ſuam priuatam non neglexiſſe: Romanus autem pōtifex Pau
lus ſecundus:ut & Cæſari & ſuo officio ſatiſſaceret: legatum ad Conuentū
mittere ſtatuit: ſed cum diu inter patres diſceptaretur quiſnam uideretur ap
tior: Franciſcus Cardinalis Senenſis diui Pontificis Pii maximi nepos: com
muni conſenſu deſignatus eſt: qui prouinciam ſuſciperet: tum ob ſummā ho
minis integritatem: & ultra eius ætatem prudentiam: atq; modeſtiam (nō
dum enim quartum & trigeſimum annum impleuerat) tum propter auun
culi ſui memoriam: quæ adhuc recens apud Germanos erat: apud quos pri
uatus diu uixerat: non ſine magna uirtutis opinione: & in pontificatu illius
prouinciæ hominibus facilem benignumq; ſe ſemper pręſtiterat. Accede
bat ad hæc quod ipſe Cardinalis: ut qui apud auunculum in Germania a
puero fuerat educatus: Germanorum linguam: & mores calleret: & pro
pterea oībus fere Germanis gratus: & notus. Vndecimo igit᷑ calēdas Martii
legatus deſignatus ex curia Pontificis uetuſto more a patribus domum de
ductus eſt: iuſſuſq; ut quoniam dies dicta inſtaret: ad profectionem quam
primum ſeſe accingeret. breui itaq; compoſitis domi rebus: & paratis quæ
ad tam longum iter erant neceſſaria: quintodecimo calendas Aprilis diſceſ
ſimus ex urbe poſt ſecretum conſiſtoriū media ferme quadrageſima. Sacer
Senatus legatū extra portā deduxit. Cōtinuato deinde itinere p̄ Pientiā Se
nas uenimus: ī publicis diuerſoriis apd̄ Paleā flumē: Oratores Ducū Saxo

niȩ offendimus:q Romã petebãt:annuẽte Cæsare cõpositionẽ rerũ Bohemicarũ Põtifici suasuri:q diu cũ legato locuti sunt. Senas ĩgressi sumus ante horã qua a Ciuibus expectabamur:nã Legatus astu eos decepit:ne cũ põpa introduceretur: quãtũ tum per angustiam temporis licuit. Pompa & ciuium & Cleri magnifice ducta est. Hic crucẽ accœpit Legatus.pricipium legationis insigne. Senis iussis ualere cognatis atq; amicis:post tertiũ diem discessimus:uenimusq; Florentiam summo mane insequentis diei: introducti sumus magna pompa:& ingenti populi concursu. Legatus sub umbraculo ductus est nauiter facto. excœpti sumus apud Monasterium Sanctæ Mariæ nouellȩ in pontificali palatio:ubi admirabilis fuit locorum apparatus. Postridie per pontem Sieuȩ Apeninum transcẽdentes deuenimus Florentiolam in ualle Saterni fluminis sitam. Saternus in orientẽ uergens Forum Cornelii:Imolam uocãt:præfluit:& in Padũ exoneratur: huicq; aquæ omnes feruntur in Adriaticum. Sequenti die per montes ipsos Lollianum primo:deinde Planorum peruenimus oppidum ĩ radicibus montium sitũ: & hic quidem est finis Apenini in latitudine:qui mons a Genua Ligurum emporio incipiens Italiam omnem discerminat. Hinc ad alpium cõuallem iuxta Volaruam planicies semper patet:quam Cisalpinam Galliam prisci dixere: Togatam quidẽ Padum:ultra uero trãspadanam. Iacet.n. togata sub ipsis montibus ut Ptolomeus ait:quæ a Placẽtia Rauennam usq; portẽditur. a Planero summo mane Bononiam petiuimus nihil prius ciuibus significãtes.ne sacra pturbarẽtur: Planorũ enim neq; celebritati diei: neq; uictui nostro sufficiebat:eam urbem ingressi occurrerunt magistratus ĩtra mœnia:adiuimus templum:ibiq; sacris interfuimus:erat.n.dies dominicus qui passionis uocatur:quĩtusdecimus ante resurrectiõis Saluatoris nostri. Distat Bononia a senẽsi urbe milibus passuũ quattuor & octuaginta. Ciues & iucũde & magnifice nos excœperũt publicis sumptibus. sequẽti die quæ calendis Aprilis fuit: circa meridiem urbe egressi apud oppidum Sancti Ioannis pernoctauimus:& inde pluioso cœlo iter agentes Panarũ flumen:quod ex Apenino Padũ influit:apud Bonportum nauigio trãsuecti: per aggeres Situlæ amnis uenimus Mirandulam. hic Blanca Maria Borsii Ferrariensium Ducis soror uxorq; Galeotti Mirandulæ tyrãni: absente uiro magnifice nos excœpit: iunxitq; cum Legato spiritualem affinitatem: Commater.n.facta est: erat nãq; pregnans & partui uicina Datus est curator qui uice legati partum ex sacro fonte leuaret. Mulier ipsa prudens & elegans sermone uisa est:clauda dextro pede aliquantulũ:alioquin honestissima. uir eius Galiotus: quẽ postea Mantuæ uidimus:iuuenis pulcherrimi corporis est:& prudentiæ non contemnendæ.is tamẽ non

multis ante mensibus: fratrem suum minorem natu in carcerem cõiecerat tãq̃ res nouas contra cũ moliretur: adhuc in uinculis est. Suppliciũ de cõplicibus sumptum. altera die agrum mãtuanum ingressi iuxta Quistellum oppidum Situlam schafa transiuimus: petiuimusq; diui Benedicti ueneran dum ditissimumq; Cœnobium. hincq; digressi emensis circiter. xx. stadiis p Padum fluuiorum Italiæ maximum nauigio transpadanã Galliam igressi sumus: hic filii Mantuani principis Fridericus priogenitus: Ioães Franciscus & Rodulfus Gonzagę obuiam Legato facti Mantuam usq; nos deduxerunt: ubi per totum insequentem diem quieuimus. Princeps summa hilaritate: & Regali rerum omnium splẽdore & copia nos suscepit. Mantuam & Veronam iter isubres ponit. Ptolomeus aũt Cenomanos hos populos appellat. postridie per campestria Veronam profecti urbem intrauimus circa meridia meridiem: in sperantibus eo tempore ciuibus: qui ad ultimam uesperam nos expectabãt. Obuiam tamen itra mœnia: & magistratus q Venetiis pręsunt: & ciues cũ Clero & populo dati sunt; Magnificeq; ac reuerenter nos excœperũt: & quoniã palmarum dies solemnis instabat: biduo. n. antea illuc appuleramus: coegerunt nos ibi cõmorari usq; ad eam celebritatem. Dominica uero die peractis sacris inde discedentes: transmisso per pontem Athesi i urbe Valerni: uenimus Villã milibus passuũ. lxxii. Hic iam finis est.

Ia. Cardinalis Papiẽ. Christophoro Pratellæ Vicario suo.

HOdie in Senatu Cardinalis mihi unus rettulit id quod & aliũde mihi rescire contigerat: multa isti Principi de me parũ æqua: & uera fuisse renunciata sup creatione Pontificis noui: quæ paulo ante secuta est. Non possum non uehementer dolere: præsertim qui sciã ru moris huius de me falsi falsissimam originem. Scripsi lras de hoc ad Principem. Mitto eas ad te aptas: ut Cichus noster ante perlegat: nec aliter red dantur: q̃ ipse reddendas probet. Nuda illa: & mera est ueritas. Si quid con finxi: si quid cõmentus in eo sum diras mihi ultrices: immo Deum ipsum uindicem deposco. Amici Principis esse ferebantur Rothomagensis: Bononiensis: Reatinus: Mãtuanus: Vincula. Tris primos suffragio meo iuui: paratus & Mantuanum: si uoluisset. Ipse Vincula persuasione aliorum adduci nunq̃ potuit: ut honorare me suffragio suo uellet: qua re commotus uices reddidi: atq; ita offirmaui animum: ut si comitia ea decennium durassent: suffragaturus ipsi nõ fuerim. Nisi paria rettulisset: alioquin neq; Rothomagensis: neq; Mantuanus mihi unq̃ fauerũt. Vide quæso quales erga me fuerint: qui se Principis istius amicos: & studiosos esse prędicabant. Rothomagensis: Bononiẽsis: & Reatinus solum nominauerunt Nicenum: Mihi tamen luendæ sunt uni pœnæ: qui illorum exempla sum secutus. Dicet aliquis: bona illi fide uersabantur. Cur igitur solus ipse non bona? Si studebã Niceno: cui & illi studuerunt? Vincula Neapolitano suffragatus est. Suffragatus sum & ipse aliquãdiu. Nempe quia satis cõstabat fore: ut id ei minime succederet. Spoletinum quoq; iuui summa ope: quem sciebam istius principis honori propẽsissimum semper fuisse: id quod Augustinus noster pro comperto habet. Suffragium meum pręter hos quos dixi tulit nemo. Proinde haud scio quemadmodum certiorem quis eum facere potuerit me inimicorum eius omnium fautorem: & suffragatorem fuisse. Si adesse uoluissem: ubi periculum agebatur: & quibus infensum Pricipem sciebam: fortasse alio: quam Xisti nomine Pontificem haberemus. Non igitur iniuria me Deus ulciscitur: qui facere omiserim quæ facto opus esse noueram: Et dum isthuc respicio: Christianæ religionis: & status Ecclesiæ commoda neglexerim. Tu uero bonum habe animum: nam quod ad me attinet: quando nihil commisi: quod iure reprehendi possit ita sum mente composita: ut quæcunq; mihi aduersa immineant modice sum laturus. Vale.

Gentiles Vrbinas Ia. Cardinali Papiensi.

402
Vid mihi pro bono nũcio Reuerẽdissime pater? Campanus tuus nup e Germania uenit. Lege hãc eius epistolã: Quẽ articulatim soles osculari. In ea totũ ĩspicies. Amplexꝰ poteris: affectus: uerba: gratiã: uultũ deniq; : ipsũ desiderare nõ poteris. Si epistola hęc ĩ manus posteritat is deuẽiet (Deueniet aũt si laborẽ describẽdi eã noster Volaterranus ĩsũpserit (scio aliqs cũ leget primũ solutã eius orationẽ dicet hęc Cãpani erat ꝓuincia. Cũ post uersus heroicos: heroicos ꝓferet: cũ elegos: ĩde cũ lyricos: cũ alios quos in hac epistola ludit: iurabit aut multos sub nomine Campani illã edidisse: aut naturã multos in uno Campano ætati nostræ præstare uoluisse. Hęc enim multiplex fœlicitas eleganter in omni genere scribendi uni nunq̃: multis raro solet accidere. Vale.

Campanus.

403
Entili meo Salutẽ. Iã plæne uẽtũ ad stomacũ ẽ nõ ad mores modo: sed ad nomẽ quoq; Germanię subnauseo. Nihil hic qd oculos: nihil qd manus: nihil qd sensum aliquẽ hũanitatis delectet. Nã cœlũ illud patẽs: & agri latissima facies iã Autũno prio in horruerũt: & tolerari p ęstatẽ potuere: ferri iã homini tã delicato nõ potuerũt. Fastidiũ auget recordatio meorũ: & absentes delicias cũ præsentibus: & quottidianis sordibus cõparo: te imprimis habeo ante oculos: Cui nõ satis ẽ iterũ uitrea lauisse tumẽtes Mane oculos prio: cũ pede surgis aqua. Nec satis appositã uario conspergere cœnã Flore: rosas inter cõtinuãte manu. Quid nobis accidat ꝓpe stomachor dicere: dicam tñ q̃ parcissime. Hic fœda: & pingui digitis hęrentia tabe: Tantaliã possent gausapa ferre famẽ. Quęris fortasse quo ferã aio: aut qbus oculis potius: equidẽ iuitis: & refugiẽtibus. Durandũ tñ est uincit q durat in armis. Oĩs in abiecto est: & sine laude fuga. Nec unã cibariorũ censeas esse molestiã: adde sitim: atq; oculos lachrymãtes inter acerba pocula: nã ad cyathũ q̃ bibo tã lachrymo. Trahor incredibili uoluptate in ueteres lusus nr̃os musas repetẽs ex iteruallo tã lõgo. Nec putes habitare hic musarũ aliquã: Nec faciles hederas: nec opacas frigida lauros Terra gerit: musis credis an ẽẽ locũ? Ego uero ęgregie ꝯparo me ad reditũ: aut fugã potius: & si nulla re alia: q̃ adhuc habeã explora tã: spe: studio: cupiditate me ꝯparo. Vereor ne si diutius hęreã: aut eripiar a Barbaris: aut ĩmuter. Barbara me tellꝰ: ut te quoq; naso recõdet: ni Tuscos repetã dũ noua lũa meos. Vix fieri qdẽ id p̄t: uix: sed ut possit: Flecte deos ꝑcibꝰ uotisq; ĩsiste p aras: Fac uidear saltẽ cæreus añ Deos. qd. n. ĩpetrari faciliꝰ p̄t: q̃ hoĩs salꝰ a supis? uerũ cogita ubi me sis excepturꝰ: amicꝰ amicũ uates uatẽ: tã ꝓcul: tã pegre redeũtẽ: tã plęnũ desiderii tui. Phãgius expectet plęno cratere sacerdos: nec bibit e media dicat: ut añ uia. Fac uocet ĩ plænas nõ uua:

& ficubus aedes; Nec malo aut dentes excutiente nuce. Verũ ubi iam cœpit plumescere clunibus anser: Ouaq; ubi ueneri mestrua fatat auis: Strãgulet exectos: & rauco gutture gallos: Aduentu fument undiq; tecta meo. Per li beraliter quoq; tui alii me excoeperunt: & ita passim: ut idem ostendere uel le uiderentur: quod nec ipse ignorabam: essete Ethruriae regulum sacrificu lum. Octo flaua tuus Tabernularum nobis poma dedit negociator. Tot ruris quoq; poma Cassiani: & uini cyathos decẽ uetusti. Atq; adiecit uter q; amica uerba. Neuter diripuit togam rogato. Nusq̃ neglectius a te habi tus sum: q̃ Florentiae. Nemo me salutauit tuo nomine: suo multi. Sed recte me admonui. Tuscia nostra est ne eodẽ statu: & tam pacata: q̃ solet? Quid nostri Medices Tuscũ Decus: aurea ledae Pignora: fraterna num bene mẽ te ualẽt. Tum Marsilii nostri quę ualitudo? obsecro te rediit nedum in gra tiam cum peripateticis? an adhuc continet se intra Achademiam: & cum uno uersatur Platone quem transtulit? Marsilii cytharam crispus si tenet Apollo: Et dextra: & cantu uictus Apollo cadet. Et furor est cum cantat amans comitãte puella Ad flexum: ad nutum percutit ille lyram. Tũc ar dent oculi: tunc planta exurgit utraq;: Et qua nõ didicit comperit arte mo dos. Sed de Aretinis meis ne recusa quicquid homines sentiant. Dignis qui utitur nihil idignum fecit. Aretina duas uno sub tempore musas Vrbs tu lit: accedit tertia nunquid ames? Mi Gentiles de me sic habe. Sola placent quae sunt rarissima: saecula uatẽ Cum mea te tulerint: totq; iter milia solus Cũ libeat suaui ferias caua sydera cãtu. Te colo: tu longe potior mihi duce ris omni: Rypheis seruant quod Gryphes montibus auro. Sed de te dixi. Quid de nostro numine? Multos Roma uidet diuersa frõte Galeros. Vnũ miratur Campanus: adorat & unum: Qui latium quãtum sonuit te cõsule Caesar: Aut Cicerone forum nũc implet: & intonat illis Altior: huic: ut sum totus modo deditus uni: Non candẽtis equi faciunt fulgẽtia multo Frena auro: aut pedibus: palmis plus octo relictis. Pallia tellurem largo uerrẽtia tractu: Sed musę faciles: & nõ moritura perennis Ingenii monumenta: ru at licet inclyta Roma: Priscorumq; ferat uestigia puluis: & Eurus. Sed haec de Italia. Quid de Graecia putas? Nonne uides quantus mihi sit Deus alter: & omni Tempore cumq; suo pariter uicturus Homero Bessario: cu ius sub pectore totus Apollo est. Quem tulit ut fieret priscis celebrati or aetas Nostra: nec a magno uincamur: ut ante Platone. Sed feror altius: q̃ licere in Germania putabam: & habet haec natio grandeq; nescio quid: & sonorũ cũ loquũtur. Quid alterius ordinis summos uiros? quo studio: qua obseruãtia prosequor? Quã mihi Piceni Sypontia musa Peroti Ethrusci cer lit: tã mihi musa Dathi. Adiũxit latio Picena biliguis Achiua: Et celeri: &

Cardialis pa piensis.

Cardi. Nice nus.

L. Dathus.

penso cum libet apta pedi. Tusca autem patrios cantus: & nata sub Arno Miscuit Ausoniis: & populo apta legi est. Nec solos eos putes a me obseruari qui biberint ex Helicone: obseruo & qui cupiunt bibere: qui si nondū canunt ipsi aliqd: nos tamen attendunt dum canimus: & quos uoce adhuc non audent adiuuant uotis. Verū hæc prima meo debetur gloria Cosmæ: Qui gremio uatū carmina semp habet. Cui nunc Quarqualius cātat cantamus: & ipsi. Dignus erit cantu: nec minus ille tuo. Nominis Vrsini nec te deterreat index. Pectore ne dubita: nil habet ille feri. Mitior ē teneris: & adhuc sine dentibus agnis: Dignus quos tanto sanguine ducit auos. Sed & hęc quoq; altiora: q̄ conuenit. Humiliora tentemus. Baccius sumpta cythara p urbē Nocte sopitas canit ad fenestras: ut prius Cantus Amasina Bacci laudat: ut olim. Est ne Campani memor: ut solebat? An simul Roma latioq; pulsi Cessimus: nulli sumus? & soporū ebibit amnē. Sed uix arbitror: noui q̄ sit officiosus: nisi fortasse qd euenit: ex amāte factus sit amens. Sed parū qcqd faciat laboro: Sit comes nostri modo Saluiati Fidus: & causas iuuet occupati Semp amici. Sed pono iam lyrā. Ad officia trāsco. An dum noster ab arce Saluiatus obscura exiit: ipsisq; tectis? O q̄ sæpe habuit Deos secundos: Qui nō læsit ubiq; cum uocatur: Aures Iupiter arrigit seuera expēdens trutina bonos malosq;. Sed de meo Saluiato diu sum misere cruciatus: quod uidebatur ex corporis morbo tam diuturno concidisse: & in animi angustias: quare pedem referens a tristibus ad lætiora reuertor. De Quarqualio meo qd subodoras? meo inq̄: nec enim fortunas admiror hominū: amplector ingenia. Vultu Quarqualium fusco sed mēte serena Phœbus amat: phœbi pectore nomen habet. Lęta canit: dulciq; uocat Libetrides ore: Pro qbus & dentes perdidit ille duos. Nam Cyrrham nyssæ dum præfert motus Iachus: Irata cyathum fregit in ora manu. Eripere at cytharam nequiit: iuuere puellæ. Has canit in Bacchum: quia licet ille furit. Multa fiūt Romæ quorum nuncium a te expecto. Iocundissimum erit quicquid a calendis Sextilibus scripseris: aut quatriduo prius. Scire etiam cupio: quantum nūc Platyna seuit: Manibus an parcat: abstineatq; pira. Sin defessa cauo disiecerit ossa sepulchro: Sparserit in uentos: prasserit an pedibus? & Platinæ quidem quis non ignoscat: si sit iratus? Sed parcendum est mortuis: quibus qui male dicit facile ostendit non audere se certare cum repugnantibus. De grege Pierio sanctos memoremus amicos: Arceat a nobis nulla querela deas. Domitium meum non ignoras quam amem. Ingenio est uiuo: & acri. Dignissimus quem: & tu quoq; habeas inter familiarissimos. Nemini uidetur cessurus eloquentia: nemini gratia poetica. Vtranq; pręstat ægregie: & est: quem possis Latinum græcum nominare

De obitu Pauli & assumptiōe Xisti.

In Italia natus uersatur cum græcis:& loquitur. Vnum habuit Vatem Verona Domitius illi:Cũ crescat recte dixeris eẽ duos. Nec mior hic fiet molli mihi crede Catullo. Nunc maiore etiam cum calet igne furit. Vides fœlicitatem nostri temporis. Vndiq; extant:& offerũt se præclara ingenia:iam ad frontem certatura cum priscis. An te præteriit qua nunc Pomponius arte Instituit Romam:q̃ latio apta docet? Dignus marmoreo quem cõdens longa sepulchro Appia testetur morte Quirine tuum.& ipse plane uidetur id cupere:ut quoniam nasci Romæ non contigit:Romæ moriatur. Doleo Vallẽses meos relictis nobis transfugisse ad Leguleios. Lelius hos genitor misis:phœbo dicarat:Et plæna biberant ex Helicone manu. Nec tñ indixisse bellum existimes:uersantur adhuc nobiscum nõnunq̃:& cantant cum licet. Posse uidẽtur adhuc Martẽ:Iouemq; decere :Siue feras acies :fulmina siue canant. Alter bella tonans:latio monstrauit Homerum: Et ferro excissas Laumedõtis opes. Alter Cretei partũ Iouis:igne Gigãtes Absumptos profugo sectaq; membra patri. Nec sola Roma est quæ proferat ingenia. Vna duos olim nobis dedit Vmbria uates. Vmbria ab irriguis fontibus apta lyrę. Callimacho accessit :uicitq; Propetius illũ : Tertius & nomẽ nũc Sigimundus habet. Sic illi tenero uersu deflentur amores: Et duro clangũt horrida bella sono. Florentinum sodalẽ eiusq; eundem collegã: & Vicentinum:& meũ Mantuanum:ac duos insubres aliosq; permultos nominis asperitas eripit nobis. An igitur nõ putas aliquã inesse fœlicitatẽ & nomini? Est uero magna. Nec mihi tã Dromo gratus:q̃ Cæsar in ore est. Persepho neq; minus:q̃ Philomena placet. At Gryphus:cui nunc uento fortuna secũdo Spirat:& optatum nauigat ad Zephyrum. Mercibus ut redeat cõferta naue Sabeis:Laudis ab igenio plus feret ille suo. In duras uenit hic acies:& mollia furta: Anonioq; põt currere quaq; pede. Et nequid suspiceris : fuit & olim hoc meũ de Grypho iudicium. Audio Minutolũ nostrum cooptatum esse collegio tuorum. Id si est pugnacẽ collegam accœpistis: & qui iam pridem didicit tueri cõem dignitatem. Nam Picena illa fuga non pugna fuit: & ipse inter primipilos dimicans:ea die uirum se præbuit. Sed quo post pugnam uictricia mouerit arma :Qua uictis pacẽ cõditione dedit? Anne Fauentinis etiam nunc finibus instat? Aut fractis illis altera bella parat? Si scias quo sub Duce militauerit : desinas mirari tãtam esse in eo bellicam disciplinam:ardoremq; tantum prœliandi. Sed nõ patiar incognitũ tibi esse Ducem:qui adeo militẽ admiraris. Mœnia restituit quondã Romana Camillus: Nunc latio uictor presidet ille foro. Causas ueius agit:cedũt subsellia uero : Eius pro sanctis legibus acta probant. Minum est uerum esse cum qui poeta fuerit. Nam de Camillo non attinet dicere:fuit inter rarissimos.

Leon: Gryphus.

Ia. Minutolus.

Apud Ariminum.

Porrige mane preces superis:& uespere clama:Nil aliud:q̄ dii reddite tem pla sonent.Implora:& Stacoli nostri preces collipēdulas.Stacolus in men sa Iouis est:epulisq̧ Deorū :Prartipit& magno pocula sæpe Ioui. Nihil nō impetrabit Stacolus:si uota nuncupet.Exorare data potuit si numina pro le:In reditum poterit flectere:& illa meum . Videor mihi esse inter meos: dum de uobis:& cogito: & scribo : Nostra uides quali procurram gaudia lingua:Dum uidear musas:Italiamq̧ loqui.De Germanicis idem omnino nō possum.Accitus q̄uis precibusq̧ rogatus Apollo Inuertit nares : olfaci ensq̧ fugit.Volui nunc tentare an & de Italia possem . Gaudeo nondum isthic esse me mortuum:& ita uiuere:ut si iam feteā in Germania:adhuc tū in Italia spirem.Vale.Herbipoli nonis Octobris.M.cccclxxi. Augustinus Vrbinas.

Campanus Cardinali Papiensi.

DO absens absenti manum quam postulas:do pectus:do me totum in complexum:sed uideor ne amplecti numen meum ? an amplector?an somnio?Roma mihi non inuento te:Roma non fuit.nihil uidi:nihil audiui:nihil gustaui pristinæ uoluptatis.Abiisse omnia tecum una uidebantur.Sena nonnihil memoria reliquiarum tuarum me re creauerat:sed quęris q̄ fortem me inter alpes:ac niues Germanię praestite rim:dicam uno uerbo.Itinere toto Campanum me prębui: forti animo: & quali Romam perferre solebam.Montes : stagna : niues : Flumina : saxa tuli.& plane omnia uincit:qui cupit.Te uero tanta cum molestia carui: ut iam desiderium ferre uix possim:& nisi tāta nouitas rerum nos attraxisset: properassem ad te : quod breui facturus uideor ni reuertare. Ea enim sum natura : ut carere cæterorum quos amem pręsentia ægre. tua nullo modo queam.Expecto itaq̧ reditum tuum:resarturus quicquid delitiarum Germania disfluerit.Vale.

Papiensis Gentili Vrbinati.

INteriora consilia tua sapientiora longe sunt meis.Cogitasti sanius:cū ad quietē uitę tum ad gradū:de quo isusurraui auribus tuis.obtuli ego q̄d obuiū habui:& q̄d uno uerbo meo effici poterat.de re Florētina nec opinatus aliqd eram:nec te ad eā uertisse aīum no ueri.Bene fecisti indicare oia.Audi nunc cōtra Papiēsem.Si de Sacerdotio Pisano cōficies quod offers:bñficio æterno me obligabis. Addes ad domesticam substentationē pabulum nō contēnendum:& pignus certissimū be niuolentię dabis:ante oculos semp futurū.Idq̧ ut facias ꝑ nr̄a amicicia pe to.Quanto aūt tēpestiuius procuratio impetrabit̄ tanto minus erit & dif ficultatis:& operę.Lege Cancellariæ cauet̄ ne resignata intra.xx.diem an te obitum cedentis pro resignatis putentur :sed solo obitu uacent . Itaq̧

405

405

hanc scyllam si potes declina. In desiderio autem tuo summa fide: & religione obligo tibi animum meum:& operam strenuam:quantācunq; concesserit Deus:nec puto operosam impetrationem futuram:partim propter ea:quæ tu non minus uere:q̃ prudenter rememoras:partim propter intercessores:quos tibi scio:& polliceor fideles futuros. Hortor tamen:ut de summouendis interim competitoribus cogites: iis loquor qui timendi merito sunt. Nullum nomino: sed tu aulā Pontificis lustra & eos considera. Non minus isthinc:q̃ hinc præparanda est fabrica hæc. Itaq;: & hoc uigila. Bireta:ut erant ad Campanum misi. Adhuc iter sulphura est. Vale.

Xisto.iiii. Pontifici Maximo Ia. Cardinalis Legatus.

406 NOn cessaui per hos dies magna animorum diuersitate mederi affectibus:qui satis proni ad scandala uidebantur. Audiui ad satietatem horis omnibus hos perusinos. Desideria etiam: & cupiditates omnes agnoui. Quibus in locis pericula essent diligenter prospexi. Hodie tandem gratia Dei omnipotentis:& fœlicitate Beatitudinis uestræ insaculatores eorum electi inclusiq; sunt:nōmodo sine ullis tumultibus: ut assolet fieri:sed tota Ciuitate laudante:atq; approbante. Viginti numero ii sunt:quaterni portis singulis attributi: Ita quidē partiti inter se: ut nulli uel præteritos:uel contemptos se iudicent. Benedictus Deus:qui seruum Beatitudinis uestræ:& mandata sibi imposita pie aspexit. Reliquū operis nunc est:ut iuste:ac secundum statuta ciuitatis officiorum distributio fiat. Ad quam rem aduigilabo assidue:& moderabor affectibus:si qui intemperantius cuperent. Cōmendo me pedibus Beatitudinis uestræ:quam altissimus augeat:& conseruet. Perusæ.ii. Octobris. M.cccclxxi.

Sipontino.

407 SIpontine Pontifex salue. Lætor & ego in tanta inopia ueteris consuetudinis nostræ pręsidatum tuum in propinquo esse:ut cōuenire:& colloqui sine incōmodo nostro sæpe possimus. Id a me officiosissime fiet mox:ut legationis primos labores absoluero: nec leues: ut scis:nec operis parui. Incidere in hæc nostra initia & Perusina comitia: quę raro tumultibus uacant: & Tudertina seditio: quę occultis suffragiis alitur. Vtrūq; sane exercitatissimo nedum nouo pręsidi graue. Comitia ipsa ad finem perducta iam sunt non quiete modo:sed summo ciuitatis consensu. Tudertum quo angar nunc reliquum est. Eius is morbus est: ut & sanari sine piculo:& negligi sine interitu nequeat. Ad eū me paro: quēcūq; exitū dederit Deus. Si culpa uacauero modice ferā. Veniā post hęc Fulginεū. Inde erūt nr̃i cōgressus:& familiaris oīum rerū cōmentatio. Itaq; si placet: ad id temporis desiderium nostrum seruemus. Tuo testimonio de Deme-

trio nostro apprime sum delectatus:neq̧ .n. iudicio falleris: Epigrammate autē imprimis:cui & grauitas:& nitor:& non diffluens latinitas inest. Gratulor in uiri huius cognitionem uenisse:& tibi gratias ago. Ero posthac nō amicus tantum:sed doctrinæ suæ laudator:atq̧ ingenii. Vt tu mihi eū de disti:ita uicissim illi nos sponde. Doleo in hunc annum conduci cū nō posse. Cathedræ omnes iam sunt destinatæ:& dicta salaria. Si āmonitus desiderii huius non dies multos ante fuissem:erat uirtuti suæ non incommodus locus. Hunc multorum suffragio tulit Lilius quidam Tiphernas ad doctrinam q̄tum uideo dexter. Si ueniens annus me legatum:Demetrium idipsū optantem habebit:implebit accumulate quod quęrimus. Nunc Sipontine mi uale:& beniuolentiam serua collectam studiis nostris:auctam officiis:firmatam si ueri filii sumus:charitate unius:eiusdemq̧ parētis Niceni: ad quem scribens commendationem semper sui Papiēsis adiicies. Perusiæ ad.xiiii.diem octobris.M.cccclxxi.

R. Vicecancellario.

VIdeo q̄ta charitate Dn̄atio uestra rem omnem sui seruitoris suscipiat:Et quid ad preces ultimarum litterarum mearum cum Beatissimo.D.Nostro effecerit. Ago illi non quales debeo: sed quas possum gratias. Dominus Deus ꝓ me referet debitas. Ego quoq̧ nullas referendi occasiones omittam. Indicabit dies q̄ ista animo meo insideant. De profectione Senensi:& reditu ad urbem:intelligo clementiam Pontificis nostri:quæ multa est:& magni a me estimatur. Conabor affectu: & fide non semel atq̧ iterum:sed perpetuo illi gratias agere: Actiones meas ita instituens:ut facile in gratū se non bn̄ficium cōtulisse fateat̃. Vtar benignitate cōcessa: & Senas ibo:& reuertar Perusiam:atq̧ inde ad pedes suę Beatitudinis contēdam. Antę tamen quæ componenda in Prouincia fuerint diligenter componam:nihil perturbatum relinquens:aut quod personam Legati desideret. De re Tudertina quod promittam nō habeo. Maior est ęgritudo eius ciuitatis:q̄ ut sanari inermis Legati opera possit. Nihil ī ea ęgit Constantien̄:Nihil Rauennas. Quid aget Papiensis ambobus longe inferior? Pontificis manu ad sanitatem opus est. Nisi Romæ dissidentes pacentur:& reditus imperetur eiectis:contemnentur nimium mandata omnia:& mandata Legati: ut iam nonnullis in rebus contemni sunt cœpta. Ego tamen quæ potero officio meo sine defatigatione impendam. Quoadusq̧ Pius:& Paulus causam ipsi ciuitatis non cognouerunt:& mali medicinam dederunt:quietem capere populus in factionem diuisus non potuit. Idem ut faciat Beatissimus Xistus consulo:& rogo. Sua ciuitas est: & oues pascuæ suæ: ex quibus quicq̄d perit: damno & detrimento Ecclesiæ perit.

Quod autem de Episcopo lucensi admonet nunc Sanctitas sua ualde me in admirationem adduxit. Dixi ei ante discessum meum: quæ conditio patris illius sit. Natus Lucæ est ex nobilissimo genere. Fratres eius primatū in Rep. obtinent. Me noscit ultimæ sortis hominem esse. Honoratissimas porro legationes diuersis temporibus gessit: In Angliam: In Burgundiam Ad Imperatorem: Semper quidem cum potestate Legati de latere. Præsidatum Patrimonii: qui primi post legationes Cardinalium nominis est: annos nonuullos sua non alterius ptāte curauit. Et credimus nūc Prælatū tot honoribus functum: qui seposito pyleo superiora omnia i se esse cognoscit: uelle se locumtenentem meum institui? Vereor ne hic fallamur iudicio: & de uolūtate aliena plus opinemur q̄ sit. Rettuli subinde Beatitudini suæ de Episcopo Tyburtino: qui Gubernator Reatinus & Soranus fuit. Affirmauit se eum cognoscere. Laudauit eum: & quod uellem præmisit ut facerem. Duxi eum propterea mecum: in omnibusq; his laboribus habui non adiutorem tantum sed Ducem. Noscitur in ciuitate & noscit: habeturq; uirtuti suæ plurima fides. Pacto iam secum salario: & uulgata fama locumtenētis multæ ignominiæ esset & suæ & meæ: alium loco illius aduocare. Dignetur Sanctitas sua pro eius sapiētia hoc cogitare. Si credidissem Episcopum lucensem: quem Paulus aliquādo ad cardinalatum proposuit: hoc onus optare: acquieuissem libenter: & summo honori mihi ascripsissem. Sed sciebam & scio conditionem hanc non placituram: cuius id signum. D. Vestræ sit: qd Viterbio transiens cum rettulissem hæc de eo facta colloquia innumeras mihi gratias egit: gratissime habens præcisæ omnem requirendæ locumtenentiæ huius occasionem: quam alioquin non fuisset sumpturus. Hoc si seruitori Papiensi non credit. D. uestra: dignetur uel suo: uel Pontificis nomine Episcopi mentem temptare: & intelliget: q̄tum merita sua ipse merito æstimet. Quæso: ut ad cæteros labores hūc etiam uestra benignitas addat. Sermones habitos Domino nostro rememoret: Bene de Tyburtini meritis speret: Iudicio Legati sui aliquid credat: qui honorem non proiicit: nec adducere illum in discrimen: uel errore: uel negligentia statuit. Perusiæ. xxi. Octobris. M. cccclxxi.

B. Cardinali Niceno.

409 SI quid ægi beneficio Pauli Pellini: id infra meritum uestræ commendationis fuit. Maiora debentur patri: & Legationis huius auctori. Satisfacere illi forsitan potui competitoribus multis: ac magnis prælato: sed mihi certe non satisfeci. Quid enim in tanta memoria beneficiorum animo grato sit satis? Pendere animam. nonmodo operam in obsequium beneficentissimi patris possum: ac debeo. Viuat Nicenus: uiuat

Papienfis. Spero incurrentia multa indicio erunt nostro affectui. Legi codicellum gratissimum inclusum litteris: qui manu nostra est scriptus. Statim eum sum osculatus. Nosco quid uir optimus Ioannes Baptista ad mādata iniuncta rescripserit: & de mente Regis quid speret. Innumeræ pietati uestræ sint gratiæ: & retribuat Dominus quod ipse non possum. Succedant uel secus desideria nostra: impleta tamen a patre meo Niceno consueta in filium officia dicam. De Rege illo sum meritus optime: & meritorum meorum sunt apud me chirographi sui testimonia multa. Pro iis nec petii unq̄ quicq̄: nec appetii. Quod appeto nunc necessitatis est non uolūtatis. Vt non mēdicem: non ut affluam: ut liberior animus sit: nō ut arca plænior: his deprecationibus poscitur. Domini fiat uolūtas. In manu. n. sua cor Regis: & quo uult illud inclinat. Ego Niceni mei sum. Eius ero dum uiuam. Desinam uiuere: cum gratitudo hæc desinere incipiet. Compositis iā Perusiæ omnibus: ciuitateq; ex summa suspensione animorum ad tranquillitatem deducta cogito nunc præsidatus reliquum uisere. Sicubi ero: si qua de meis actionibus secunda parum fama affertur ad uos non sileat pater. Corripiat libere filium correctionis cupidum: ac patientem. Valeat Reuerendissima Dominatio uestra: cui Dominus sit custos semper: & comes. Perusiæ. xxi. Nouembris. M. cccclxxi.

T. Cardinali de Monteferrato

LAudo diligentiam. D. uestræ utilem ecclesiæ: & temporibus necessariam. Gratias quoq; a nobis omnibus deberi illi existimo: & quas possum ago ego inprimis. Quæcūq; de me spoponderit. D. uestra illa constanter pręstabo. Spondeat autē quæ censeat ipsa utilia: & ab amicis censeri intelligit. Nil cōmutabo. Nil addam: aut minuā. Huius promissi seruet has litteras testes: manu mea scriptas. In magnis: ac grauibus non soleo mentem mutare. Cōmendo me Dignationi uestræ: cui sit Deus protector: ac custos. Perusiæ die. xxi. Nouembris: M. cccclxxi.

Gentili Vrbinati.

DOleo languore tuo: Campano gratias ago quod litteris suis lāguorē depulerit. Quod illas ad me truncas miseris: tibi succenseo. Timuisti uidelicet ne pro iis: quas Florētiam me inuito portasti: & nunq̄ restituisti: has retinerem. Pyratę ad pyratā rara in pugna merces. His tamen particulis mirifice sum recreatus. Præsens uel absens idem est in laudibus meis. Cumulus meritorum eius adeo iam in immēsum crescit: ut ad retributionem: uel imperio: uel Pontificatu sit opus. Risum excitauerunt: quę de pultibus Theutonicorum iocatur. Ad uulticulum psytaci crocei ungues antea deerant: absolutum nunc Psytacum Germania reddit

dit. Iam cistella opus est: in quam rediens includatur. Nulla cōmodior Piē
tina cella. In ea cātare suauius discet. Iā. n. heroiū natio illa ceruisiis infusca
uit. Vale: & Laurentiū ex me saluta. Perusiæ. xxv. Nouēbris. M. cccclxxi.

L. & N. Cardinalibus Vrsino: & Theanneñ.

Distuli respondere. D. Vestris quod exitum mandatorum conti-
nuo expectaui: ut non frustra illas legendo occuparem. Nunc ui-
dens in eadem mente persisti quod actum est nunciō. Conatus
sum exequi quod in rebus Tudertinis litteræ uestræ: & breue Sanctissimi
D. N. iubebant. Vocaui illico ad me. d. Egidium de Turri meum in ea ci-
uitate locumtenentem: hominem grauem: & ad quæuis magna idoneum.
Monstratis quæ mandabantur monui q̄ta diligentia posset Tudertinorū
animos ad ordinationem Pontificis inclinaret: ostenderetq; nil esse in ea: q̄d
merito uideretur timendum: & .u. suam Sanctitatē illis fauere: me propitia-
tum esse: Quos formidare intus non iniuria possent ciuitate excludi: eos tā-
tum reduci: qui propter tenuitatem quieturi haud dubie essent: Montechi-
um in Legati potestate futurum: Arcem autem: unde trepidari aliquid po
terat in omnem eorum casum non defuturam: Nollent in tanto beneficio
D. Nostri: & . D. Vestrarū pertinaciter agere: Acquiescerent sanis consiliis:
idq; omni studio agerent: ut parendi facilitate uestram ac meam ī eos mē
tem ad benemerendum augerent: Futurum si aliter fieret: ut sero eos inuti-
lis consilii pœniteret: Et. n. non passurum. D. nostrum eam ciuitatem cum
suo: & sedis dedecore lacerari diutius: Et eo usq; obedientiam negligi: do-
nec ad extremum interitum esset perducta: Necessariam omnino mox ani
maduersionem aliquam: Quę cum post longam patientiam adhibetur so
leat semper damnum: & dedecus secum afferre: Curarent proinde dum tē
pus est illam auertere: Et parendo superiores sibi conciliare: Non prouoca
re obsistendo. Addidi multa: quæ longum esset describere. Reuersus Tu-
dertum cum his mandatis nihil omisit quod ad persuadendum spectaret:
Dexteritate: qua potuit imperata temperauit. Rescripsit tandem nulla rā-
tione potuisse illos adduci ut tantum exulum numerum patiantur reduci:
Esse inter reducendos quos magis q̄ Matheum timeant: & iusto odio habe
ant: Quibus reductis futura nihilominus sit in metu: & dissidio ciuitas: nec
habitura quietem: quę quæritur. Multis tandem exhortationibus: multis
consiliis huc rediisse illorum assensum: ut iis exclusis: quos ad me in inclu-
sa cedula. D. Egidius misit: Reliquos: q̄q̄ grauate acquiescant: reduci. His
ego intellectis cōmunicaui rem omnem cum Brachio Perusino: ut uiderē:
si quid hinc sanitatis posset afferri. Illis enim amicus illorum tamen duriciā
damnet: cernens & ipse pericula eorum: & tolerabilem conditionem: quæ

a.D.uestris fertur. Bis Cãcellarium suum misit illuc: Ac quibus precibus potuit idipsum conatus est impetrare. Summa est: In eodem persistunt cõsilio. Miserunt post hæc ad me oratorem: per quem necessitates multas: & pericula pręrulerunt: Idesp ipsum uisi sunt assecuranter tueri. Per eũdem rur sus ad parendum sum eos hortatus non suasionibus parcẽs: nõ minis: aut precibus. Rescripserunt non lenius q̃ fuit per oratorem locuti. Profectus ego illuc fuissem: ut uidebamini optare: Sed inutilem profectionem meam noscebam: & nosco. Ciuitas in summa licentia est. Facinorum longa im punitas coroborauit audaciam. Nullus magistratuũ metus: Nulla Recto ribus reuerentia. Quod cuiq in mentem uenit: id sine penso impletur. Incõmoda hæc & si non probantur primatibus: attamen q̃d horum satel litum adiumento se tegunt: necesse est nõ perferant modo illos: sed tuean tur. Breuiarium meum & crux uestra Domine Theanensis ad hos coher cendos satis non sunt. Demoniorum hoc genus fuste non benedictione ma nus eiicitur. Cogitate qui futurus meus animus esset: & quæ consternatio expectantium Legati auxilium: Quod deniq Legationis Apostolicæ de decus: Veniri ad me dies & noctes: Nũciari cũ lachrymis huius oppugnã tam esse nocte illa domum: Illius direptam: Conuitiis affectum alterum: alterum pulsatum ac uulneratum: & solis uocibus: ac misera contractione humeri consolari oppressos. Non est facies mea beneficio Dei tam assueta contemptibus: ut pati sine angore has contumelias possit. Nec rursum pu to Domino. N. & . D. uestris tam exosum me esse: ut gratis i seruitore fidei confusiones huiusmodi uelint. Constantiensem: & Rauẽnatem rebus non tam laxis exiguum reueriti sunt Tudertini: Perditis nũc cogitate q̃ti me fa cient. ingenio: & dexteritate: quam laudant. V. Dominationes uti quidem possum: ubi ingenio est locus. Sed ubi pręcipitatio: & temeritas regnat ini quus est illi cõgressus: de perturbatis autem in ea ciuitate & agro rebus nõ tanta his litteris refero: q̃ta re uera in dies accipio. Pręuidens ego: cũ Ro mæ adhuc essem difficultates: quas dico: Audiens quoq territorio toto pe rusino facinorosis: & crassatoribus: & damnatis plæna omnia esse: petiui de precationibus multis: ut uel solo semestri indulgeretur Barisellus: quo opi nione aliqua metus: & terrerem malos: & adiumẽto officialibus essem. Idẽ in prouincia positus tertio puto poposci. Vel inopia trecentorum aureorũ: uel occupatione maiorum auditus in præsentem diem non sum: quæ res damno: & admirationi prouincialibus fuit. Marchia Mareschalchum ha bet: Patrimonium habet: Ducatui: cui imprimis est opus: nullus omnino permittitur. Cornetano Episcopo: in adiumentum administrationis suę tre centi pedites sunt attributi: Totidem Rauẽnati. Protonotario Sabello Ba

rifellus utiq; est datus. Mihi nescio qua fiducia: uel uirium mearum: uel tē-
porum: in postulatis nulla est gratia. Si impetrare hunc potuissem fuissent
Tudertina itinera latrociniis nullis infesta: Nec tam frequenter audita
spolia: & uulnera iter agētium. Potuissem quoq; intestinis malis quæ dixi:
bonam medicinæ partem afferre. Sed ignoscant mihi. D. uestræ: dicam li-
bere quod expertus olim Theanensis uerissimum comprobabit. Magna
aliquando Romæ de Legatis absentibus est negligentia: & magno detri
mento Ecclesiæ sæpe illis non creditur. Quādiu hic ero quæ censebo utilia
scribam & petam. A uobis uero non creditus commendabo Deo quos iu-
uare ipse non potero. Redeo ad rem. Prima causa hæc est cur Tudertum
profectus non sum. Alteram patiēter audite. Aut persuasionibus: aut ui re
duci exules quæritis: si persuasionibus: iam a Locumtenente meo & me sūt
persuasiones omnes consumptæ: & nullæ: quæ ad rem facerent prętermis-
sæ. Nolunt persuaderi. Affirmant acriora iter se atq; eiectos esse nūc odia:
q̄ antea fuerint: & suspitiones machinationum maiores: Consortium autē
ambobus in eadem ciuitate pacatum nunq̄ futurum: Ad alendam quoq;
dissensionem non referre utrum Matheus reducatur: aut quiuis ex familia
sua. Ad illum. n. mox quicunq; erit: concursum amicorum futurum: Quos
non paucos esse sciant: & sine Duce non timeant: oblato duce formident:
Ratio in Zelotopia status sane mala non est: & qui statū habēt ex se ipsis
id iudicent. Sin uero ad uim confugiēdum putatis: uidete rogo an uis ipsa
sit utilis: & num cōsumptę ciuitati extremam miseriam addat. Præsidio eo
dem: quo reducti exules uiolenter erunt nimirum & uidebūtur tuendi. Præ
sidio assiduo fatigare afflictos calamitas: liberare periculum: Vtrumlibet
fiat: minime ad recreādam ciuitatem meo iudicio est opportunum. Exitus
est. In persuadendo: & rogando impleta sunt uestra mandata. In cogendo
nulla est inermi Legato potestas. Brachii: ad quem scribitis: in Piceno sunt
copiæ. Nec ex tam longinquo aduocari facile possunt. In armandis autem
prouincialibus nec firmum præsidium est: nec diuturnum. Sine tumultu et
armari non ualent. Ad pacem quoq; prouinciæ minimum expedit mutuis
odiis uicinos accendi. Si conditio Tudertinorum de scripta in cedula pla
cet. sexaginta pedites tantum ad tutelam reducendorū: & ad cohibendos
satellites sunt meo iudicio satis. Rebus enim pacatis: & suspitione amota:
primates ipsi ad utrūq; erunt adiumento cōtinuo. Verum ex eo genere mi
lites esse oportet: quos nec qui reducunt: nec qui reducuntur suspectos me
rito habeant. Scripsi quod in tota re est. Sapientia uestra: quę saluti sunt sta
tuat. Honoris mei curā non negligat. Pro uobis Dominis pati omnia pos
sum: Sine proficiēdi autem spe ad perspicuū dedecus ꝓficisci nec possum:

nec debeo. Valete. Fulginii. xiiii. Decembris. M.cccclxxi.

R. Vicecancellario. S.R.E. 413

Vdio Cardinales duos nouissime factos esse: Legatos uero quã q̃: qui ad rem christianam proficiscantur: In iis. D. uestram ad Hispaniam mitti. Cardinalibus quidem pro nostra consuetudine gratulor. Legationes quoq; non damno: sicut confido: ad uerum: nõ ueri speciem sunt a uobis decretę. Tantorum operum initia Deus secũdet. In his rebus hoc tantum ingratum: molestumq; est: q̃d Dominatione uestra ut uideo: erit carendum: quam amo: quam mihi amicissimam sentio: & in qua collocatæ iam erãt spes: cogitationesq; meæ. Magno non solum patrocinio: sed ornamento uitæ uideor spoliari. Sed quando Pontifici: & Patribus: & dignatiõi uestræ ita est uisum: Diuina pietas id probet. Euntem: operantem: & redeuntem non deserat: Spiritum quoq; fortitudinis & consilii in omnibus præstet. Seruum uero absenté si non despicit. D. uestra: iudicii sui est q̃tum fieri per commodum reipublicæ possit: ut uel seruus sit itus: uel reditus celer. Dies profert sæpe multa aut homini nõ expectata: ita in magnis rebus ad consilium capiendum utilia. Administratio etiam tanti officii concupita a multis: Temptata a nonnullis: A duobus iam diminuta. Varia quoq; nostræ curiæ Fortuna: peregrinationem si necessitas fit: breuem: si uoluntas: nullam meo iudicio postulat. Fulginii. xxvi. Decembris M.cccclxxi. Cancellaria Apostolica.

Ol. Neapolitano: & M. Aquilegiẽ. Cardialibus Ia. Cardinalis Papieñ. 414

Vis fieri hoc posse crederet Reuerendissimi patres: ut uno codẽ q̃ nuncio tristaretur animus: & lætitiam caperet: Factum tamẽ est in me ipso. Audita enim Legatiõe uestra in Turcos: alterius quidem mari: alterius terra: in utrunq; affectum sum simul adductus. Gaudium attulit: quod excitari tandem uidemur a Somno: quod magni defensores dantur fidelibus: quodq; in negocium Christi exeunt principes Ecclesiæ: duo: quorum uirtus: & fides digna sacerdotum opera possunt præstare. Rursum tristiciam fecit: quod a patribus meis tam insperate diuellor: quibus nil erat iocundius. Si Romam rediero: Si ad peregrinas nationes uos ibitis: quæso: quibus cum erit mihi sermo tam liber: Solamen tam frequẽs: Tam familiare gratumq; cõsortium: Id unum uidelicet propter quod erat in desiderio urbs: uobis abeũtibus tollitur. Abesse iam placet: nec in supremo digressu doloris hunc sensum accipiam. Sed quando sic expedit: & decreta uestra sic iubent: Ite fideles animæ bonis omnibus. A porta urbis uos excipiens Dominus: inuia sit Dux: i laboribus sustẽtator: Indiscriminibus custos: In consiliis lumen: in mandatis perfector. conatibus quoq; det suc

cessum:quem quęritis:& nomini gloriam: quæ pie agentibus debita est. Neapolitano meo non noceant uenti:Non obsistant scopuli:non cœli ulla grauitas obsit. Pateant maria:sinus: angustiæ:& portus. Aquilegiēsem quoq; non turbent longa itinera:non tetricæ alpes: & duræ. Non barbarorum superba ingenia. In labiis eius cum exhortationes operum sanctorum aperientur fauus sit mellis:inclinent: erigant: flectant: concitent corda hominum quocunq; est opus. In congressum uero hostium si quando ē ueniendum o domine Deus exurge:& exaltetur manus tua. Reminiscere miserationum tuarum:& misericordiarum tuarum: quæ a sæculo sunt: ne forte dicant in gentibus: Vbi ē deus eorum. Effunde iram tuam in eos: qui te non nouerunt:& in regna terræ quæ nomen tuum non inuocant. Fiant uiæ illorum tenebræ:& lubricum:& Angelus Domini persequens eos. Sacerdotes uero tui:quos dico Celsi uictoria tibi gratias agāt: Nomini sācto benedicant: & in cruce tua gloriantes eodem quoq; te reduce ad sanctam Apostolicam Sedem incolumes redeant. Si adiuuare Reuerendissimi patres legationem uestram tantam: ac tam operosam cōsilio: opibus: aut ullis meis laboribus possem: præstarem ultro cūcta pietatis:& amantissimæ mentis officia. Sed cū his omnibus plane destituar pręstabo corde: uoto: & precibus:quod pręstari nunc scripto inspicitis. uobiscum semper peregrinabitur animus: & curarum uestrarum semper particeps erit. Deus:q iuxta uerbum Apostoli corda nostra probat: scit quia non mentior:& qđ plænis hæc oculis scribo. Valete in Domino. Fulginii. xxvii. M.cccclxxi.

M. Episcopo Terdonēsi.

415 VEniens his diebus Assisium uiam inspexi a sacello Angellorū urbem uersus tua liberalitate inchoatam:ac prope iam pulcherrimo latericio absolutam. Laudaui id primum:& nomini benedixi. Inde profectus Fulginium opera etiam sum contemplatus eadem beneficentia passim pluribus in locis instaurata: Prætorium autem imprimis: qđ tenebrosum ante & deforme adeuntibus: nūc lætitia sua arridet. commendaui hæc quoq;:& tibi sum gratulatus. Quod ergo in his operibus fruor: quod tuo beneficio habito bene:& in cubiculo dormio parietibus:& lacunari mirifice adornato: gratias innumeras ago. Memoriæ apud hos prouinciales tuæ diu hæc seruient. Vale. Fulginii. xxvii. Decembris. M.cccclxxi.

Falconi Synobaldo Clerico Cameræ Apostolicæ.

416 FAlco & si salutem nullam a me meritus sis: attamen salue. Quē n. amabas ante alios: ante alios quoq; e Gallia rediens complecti debebas. Diuersio ad me multi nō erat dispēdii. Poteras una opera:& beniuolentiæ nostræ facere satis: & te ac tuos ex longo itinere re

creare. Erratum hoc multorum officiorum poena necesse est apud iudicem aerem luatur. Id meo tempore: & commodo fiet. Nunc saluum uenisse te gaudeo: & ut foelix sit reditus opto. Scribe quæ uitę tibi sit futura cōditio: Et quiescendum an negociandum existimes. Conuersa omnia inuenisse te puto: etiam Papiensem tuum: qui tantum ocii amator in tantos Perusinæ agitationis fluctus sponte processerit. præsens seruitium: immo & seruitia dura uideri tibi existimo: & tot laboribus non iteranda. In quam tandem partem inclines nescio. In quam inclinaturus sis scire ex te cupio. Cōmunica omnia: nec tam consilium peteq̄ explica. Malo more meo emendare te: q̄ instituere. Vacua si sine me redeūti uisa tibi est Roma: quid prouinciam hanc uideri mihi sine te est necessarium? Placebat ante: Recuerso Falcone displicere nunc incipit. Vide fraterni amoris quanta sit uis. Aduolare ad te cupio: Tarditina: Tudertina dicere uolui negocia retinent. Alieni præsidatus poenas nunc pendo. Corrigere cogor: quod quartum iam mensem magnorum quorundam isthic cura non corrigit. Si qua in his: ut in cæteris foelicitas erit: pacata undiq; prouincia reuertar ad uos: & mille te osculis ubicunq; inuenero dissuauiabor. Nunc uale: & noctes nostras loquendo consumptas litteris instauremus assiduis. Laurentio: & tuis omnibus salutem dices ex me. Fulginii. xxvii. Decembris. M.cccclxxi.

Lucæ de Lenis Thesaurario Perusiæ.

QVod isthic accidere tibi significas: mihi quoq; id accidit: ut sine te: & Tyburtino uideam solus. Vestro consortio nil erat iucundius. Habebam quibus cum: & iocarer: & cōmunicarem: & labores omnes leuarem. Nunc cum Luca tantum Villano mihi res est homine tetrico: & cui exhilarare faciem labor: Ridere mors sit. Apud Abbatem mox si per imbres licebit: resumemus lætitiam. De Putio nostro beniuolentiæ tuæ gratias ago. Percommode est factum: ut iter hac ageret. Dedi ei litteras Romam ferendas: quas Tabellariorum inopia dies aliquando multos retineo. Hortare Tyburtinum ad munus suum bene implendum. Adiuua quoq; cum potes. Aestimationi meę quod datis: & uestræ datis. Communes nobis sunt animi: & res: & spes. Vale. Fulginii. xxviii. Decembris. M.cccclxxi.

Angelo Episcopo Tyburtino.

PErusini tui te mirifice laudant. Agunt & gratias: quod absente me Proprę̄sidē te eis reliquerim. Parui iudiciū hoc nō est æstimādum. Acuta ciuitas bona: & mala primo experimento agnoscit. Nec ad detrahēdū q̄ laudandū est segnior. Tuere opibus hāc apud eos partam opinionē uirtutis: quę & Romę: & in ꝓuincia est profutura. Eā uero:

si cõtinuare in finẽ poteris triumphũ bñ regẽdi tibi decerno. Tifernatibus añ:& Reatinis praefuisti:quorũ leues:& contentiosae semp sunt res. Nunc si Perusinis eodem animo praeeris: Nihil iam in ditione Ecclesiae superest: quod non inferius tuis actionibus putem. Sunt enim in factiones diuisi: ut scis:sibi ipsis semper infesti. Rectoribus semper molesti:& quod uinci nullis conatibus potest: plus adhuc manu q̃ ingenio:& lingua ueloces. Litteras eorum mittam ad Reatinũ nostrũ legendas Pōtifici:ut tu uirtutis: ego iudicii:laudari ambo possimus. Vale. Fulginii. xxix. Decēbris. M.cccclxxi.

Campano.

419 Ampane Campane Campane:Cedo manum: cedo pectus:cedo genas:& oculos. Totum te mihi in complexum praebe:& oscula. Insanio laeticia reditus tui. Vt bene fuit tibi: ut bene nunc est? Vt alpes:& niues fortiter pertulisti? Vt sustinuisti tam diu desiderium nostri? Affectu nimio sum tecũ haec scribens:tecum quoq; loquor: exulto: & iocor. Dic actutum quae postulo: & rursum da te mihi in complexum. Quid rides? An non recepto dulce mihi facere est amico?

Ioanni Petro Arriuabeno.

420 Achariae nostri consilium placet. Nil eo uel ad meum:uel uexatoris mei stomacum aptius. Valeant iam arces tam illi qui abstulit:q̃ mihi inutiles. Silendum posthac est:& nil ultra temptandum. Fiunt aliquãdo poma die mitiora:q̃ studio:minusq; edentibus nocẽt. Tibi mi frater pro tam fraterno in me animo: pro cura tam saepe de rebus meis suscepta:pro angore etiam: quem mecum pariter in his angustiis fers: sempiternas gratias ago: Non quales amicorum uulgus solet: sed quales pia:& grata mens concipit. Plane confiteor esse te unum: a quo supra caeteros amer:& quem amare ego inter alios debeam. Sed haec in priuatis: In publicis aliquid. Vidisti ne oro:quo tandem euaserit Senatus ille tam longus:& tacitus? Quid ais nunc? Num ne diuinaui Perusiam ueniens? Putas parci praesenti apud uos potuisse? Nullo nullo ingenio declinari Hungaria poterat. Mea erat cunctorum uel ingratis suffragiis. Cupiebam ante in urbem redire. Sic inhaereo prouinciae nunc:ut auelli inde nec uelim:nec patiar. Quid ergo dices? Ad cõmunem salutem adeunda tibi dura non putas? Nil mi Mantuane:nec mortem quidem publici boni causa defugio. Sed in sident animo cordatissimi:& sensatissimi:& optimi patris Cardinalis sancti Angeli crebris senatibus inculcata consilia. Pecuniam:non Legatum quaerit Hungaria. Sat ibi Legatorum est:cum stipendium mittitur. Dic oro ubi id sit? aut parari unde gentiũ queat? Soli:& i aurẽ haec pauca. Rescribe ergo ad me:quẽ pgressum Legatões hae habeãt:& ad quẽ diẽ sint exiturę

Hungarica legatio.

tum q̃d Mecœnas tuus noui cõsilii capiat. Audio rediturũ illũ Bononiam. Reditus causam: & tẽpus scire ex te cupio. Plæna sit epistola tua: ut cum legendo ad calcem peruenero nil supersit: q̃d ĩtelligere amplius aueam. Fulginii calendis Ianuarii. M. cccclxxii.

Falconi.

LAudo tuum propositum Falco: ea tamẽ lege: ut si qua bene gerendæ rei se alicunde offert occasio illam non negligas. Omnia quærere: nihil obuium præhendere æque in uitio sunt. Dies tibi administrator erit consilii. Tu quoq; rei tuæ non deeris. Intelligo quid de Legatis: & Cardinalibus nũcies. Magna res: & sermonis multi ĩ populis. Sed me uide. Idem, quod tu: de tanti operis exitu puto. Raro discrepãt nostra iudicia: conciliata sic a natura: ut alternis ẽt obtutibus illico pateant. De te: & Legatis hęc pauca: de consobrino adhuc pauciora: quando consumpto patrimonio tam misere reliquiis parcimus: ne omnino nihil uideamur egisse: extorque uel surripe hos quiq; custodes: & Thesaurario Perusino litteris indicari id cura. Ad Teruisinum: si eius patrocinio est opus: hen tibi cum iis meis epistolam. Aliquid q̃ nihil homini inopi est satius. Vale: & sæpe scribe. Fulginii calendis Ianuarii. M. cccclxxii.

B. Cardinali Niceno.

ACcœptis litteris Pontificis nostri: & tuæ Dignationis Reuerendissime pater: ne horæ quidem unius ĩterposita mora misi Perusiam ubi agebat Onophrius: & conatus sum non illum modo: sed Magistratum quoq; ciuitatis in sententiam nostram adducere. Non rescripsit Onophrius. Venit ad me hodie uesperi: mortuo q̃ uiuo similior. Summa omnium est: nec ipse uult: Nec tibi quantũ uideo expedit. Annũ sextum supra sexagesimum agit. Corpore est graui: Rhedæ iam aptiore q̃ equo. Egerrime audit: sic ut inclamari semper sit opus. Porro autem q̃d est cæteris grauius: maior illum hernia q̃ olim Nestorem premit. Vigilare nõctu non potest. Interdiu quantum licet a labore se uendicat. Cogitat quoq; quottidie referre se in patriam: & lectionem artemq;: decursa prope uita dimittere. & factum iam esset ni Perusini quos sui amãtissimos habet: hũc etiam annum magnis ab eo precibus impetrassent. Cõplectar uerbo uno. Præter doctrinam: quæ mediocris non est: nil in eo uideo quod ad rem tuam putem: ac commodum. Hortatus sum: ut ad te saltem Romam ueniret: excusaturus præsenti imbecillitate: quod alioquin litteris excusari tam bene non posset. Iurauit in his summæ hiemis incõmodis uix sine periculo se uenisse Fulginiũ. Meo iudicio quærendus est alter: qui & iter: & uigilias: & angores tuos non raros; nec breues tolerare ualentius queat. Damno au

Onophrius Medicus.

Valerius medicus.

tem:quod reddente prȩsertim Pontifice recusaris Valerium. Inutilis hæc tua est:& parum forsan æstimata modestia. Medici multi sunt Romę. Domi ēt alter est reliquus. Nō tam ꝓderit Xisto dimissus Valerius:q̄ nocebit tibi in comitatu nō habitus. De ualitudine agitur:& uita:quarū rerum causa contrahenda sunt omnia. Hoc quod attendis leue est: & superfluum. Me audi Nicene. Valerium recipe:In quo:ut absint cætera:quæ certe sunt summa: hoc est quidem imprimis: quod recrrenutibus morbis tuis assuetus: nil habet incognitum: quod ad lenitudinem illico tollendum q̃ languorem sit necessarium. Sed de Medico hactenus: De Gallica nunc Legatione quod sequitur. Si est spes boni aliqua:ut putas: nil uereare præstantissime pater:Constanti animo perfice quod conandum cœpisti. Non te ætas: nō ualitudo:non longitudo itineris terreat: Deus erit subleuator in omnibus. Obumbrabit tibi scapulis suis. In fide tua te periclitari non sinet:nec supra id temptari quod possis. Iter agēs:stans: cogitans astatorem illum habebis. Cum Propheta cantabis. Exaltatur sicut unicornis cor meum:& senectus mea in misericordia uberi. Vides in quas angustias adducta christiana res sit:& q̄ propinquet flamma nostri incēdii: & quam multos teneat sine metu socordia. Nulla in re Patriarcha Sedis amissæ: Cardinalis Romanæ ecclesiæ:in tāto cœtu sententiæ primæ Senator: extremū uitæ actum exercere dignius potest. Si hanc occasionem laudis porrigeret Deus:animæ certæ fideli quærenda uotis:ac precibus esset. Quid agimus Romę Nicene? Quid intra tecta nostra molimur? Quid assequimur meriti? Marcemur ocio. Conterimur annis. Nil obuiat oculis:quod non mentem contristet. In desideriis:In ambitionibus:In contentionibus tota nostra est actio. Extra quoq; sunt curę aliquis dicet. Esse eas confiteor:sed salutares:sed liberas: sed nostri consilii atq; arbitrii: In quibus decernere cum uelis:& ex aliena imbecillitate nō semp pendere:solamen est magnū. Vita porro nostra in dies extenuatur:ut uides. In occasum uergit lumen: quo cernimus. Ambulate inquit Saluator:dum lumē habetis:ut filii lucis sitis: ne uos tenebræ appræhendant. Si quærimus gloriam: ultima quidem ualitudinis non est expectanda iactura. Ad eam enim in dies conditio fit nostra infirmior. Quod superest uirium spiritu:& mente firmemus:& conferamus ad lucrum. Sin uero salutem animæ cupimus:cuius causa:& fides est: & religio:& sacerdotum omnis professio:operemur itidem: dum tempus habemus bonum ad omnes: maxime autem ad domesticos fidei. In hoc uno merces est copiosa: Iccirco non fallens: quod ab illo est repromissa: qui ueritas est: & credentes non decipit. Magna recreatio spiritus: magnum leuamen mentis: Magna curarum est quies hora illa

ſupprema ſanctorum operum meminiſſe: Ante oculos ſtare labores ꝑ fide exhauſtos: Tum recordari ambitionis nullius cauſa publicam ſalutem deſertam. Inſanio: uirum fortiſſimum ad ea hortari: quorum ipſe domeſtico exemplo: nedum præcepto: Magiſtrum ſe aliis præbuit. Sed neſcio quem impetum ſequor ab initio epiſtolæ huius conceptum. Itaq; Nicene pater militẽt Deo: & Plæbi ſuæ ſanctæ hi ultimi dies. Proficiſcere in Galliam. Excita ſolito amplius ſenſus ægregios. Effunde diuitias ingenii. Calefac ſpiritu oris corda frigentia. Declaratio ſermonum tuorum illuminet: & itellectum det paruulis. Miretur aliquando Gallia: quod iamdudum miratur Italia. Natio ingens eſt: plæna populo: Clara militia: aſſueta Chriſti obſequiis: Campum habens latiſſimum: In quo ſerere: & colligere meſſem uberrimã miſeræ Italiæ potes. Miſeræ inquam Italiæ: quod iam diu non credidit: Miſeriori quod ad ſe iri non obſtitit: Miſerrimæ: quod nunc quoq; uexata non ſentit. Qui te Senem tantæ auctoritatis patrem: tot morbis affectum circumferri pro Chriſto in ſella uidebunt: & ſtudium Romanæ Sedis in tam miſerabili rerum facie cernent: & moueri mentibus poterunt: & Nicenum antiſtitem: utcũq; res cadat: dignum ſacerdotio Dei: & gloria ſempiterna contendent. Mihi quidem abitus tuus: etſi ad ſenſum eſt moleſtiſſimus: quod patre carendum intelligo: quo pręſente & incolumi uiuo: & ualeo. at tamen quod priuata poſt habenda ſunt publicis: nõ poteſt non ſalutaris: non iucundus uideri: præſertim: quod nõ in Hungariam: quo meus Aquilegienſis: non in Heleſpontum: quo meus Neapolitanus: ſed in uicinam Galliam mitteris: Itinere leni: hoſpitio: & populis non in humanis frequenti: ubi & commode ad ualitudinem eſſe: & inde ad nos Legatione non diuturna redire facile poſſis. i pater a complexu filii: benedicente Domino: comitante Spiritu ſancto: Angelis eius dextra: & læua te ſuſtinẽtibus. Nil obſtet piis deſideriis tuis: Nil ſanctos conatus abrumpat. Intret iuſta poſtulatio in conſpectu Regum: & Principum. Audiat terra omnia uerba oris tui. Fluat ut ros eloquium tuum. quaſi imber ſuper hærbam: & quaſi ſtillæ ſuper gramina. Deniq; munere omni Legatõis plæne ad ſalutem perfecto: in Italiam: in urbem: in noſtros complexus glorians in Domino redeas. Tuus interim Papienſis acceptorum beneficiorum memor: ad publica mente erectus: ut iſta eueniant uotis: & ſacrificiis ſine itermiſſione precabitur. Non obliuiſcetur patris. Abſentẽ cogitatione non deſeret. Aderit omnibus locis. Peregrinabitur: & collaborabit: & ſingulorum ſiue dura: ſiue ſint læta particeps fiet. Si uero reuocari Romam illum contingat: uoluntate: & opera anteiri ſe a quoq̃ pro Niceno ſuo non patietur. Impetrator erit: Ad monitor erit: propugnator quoq; fiet: ſi ita ſit neceſſari-

um. Denicp nullum filii: atq; adeo amantis filii: uel negligi: uel intermitti officium finet. Tu quocp pater amplissime abiens benedicito mihi: & sensum nostri animi fer tecum: ac refer. Vera charitas nec tempore ullo nec loco disiungitur. De Barisello praestabo quod dixi. Nec est qd mihi gratias agas: Mei sunt quos habes in tuis. Archangelo quocp Raphaelis tui fratri faciam potestatem: quã quaeris: & rebus eius fauebo. De me tibi gratias ago. Intelligo rursum: quid Ioannes Baptista noster de mente Regis rescripserit. Si idipsum praestabitur: nil ad rem meam: & libertatem optacius. Cogita amplius de filiis tuis ante discessum: & fundaméta statuae: In quibus ipsi extruere reliquum operis possint. Quid ais Papiensis: duo ex multis: primum ut Regi tuus si uideatur scribas: & q̃ tuus sim: Illius etiam testimoniũ chirographi tui feras. Alterum: ut Syponti ni nostri sis memor. Angustias res suas noscis. Nil praesule illo miserius. Qui audierunt in tanto questurae Apostolicae munere patruum nepoti post habitum: mirantur factum: & cogitant multa. Resarci hanc scissuram honoris sui grandi aliquo sacerdotio: ne uitam pẽdulam agat: & manibus dubiis semper cibetur. Amo illũ: & domus tuae aestimationẽ q̃ amplissimã esse opto. Da ueniã si liberius scribo. Id charitas imperat. Iterũ Vale. Fulginii calendis Ianuarii. M.cccclxxii.

Francisco Decano Tholetano.

423 Satis uereor Francisce pater: ne Legationes hae uestrae plus turmultus sint habiturae: q̃ fructus. Experti olim Legatos saepius sumus. Quid oro ab illis aegregium? Vtinam & non aliquid aliquando damnosum. Sine fide iam in populis sunt nostrae cruces: & uoces: & lachrymae. Ad quęstum circummitti putantur. Moueri hanc ob causam se illi non sinunt. Intuens haec olim Pius tuus: Venite inquit non ite: aut date. consumpta uidelicet cognoscebat quae uelut noua nunc aggredimur. Quid quaeso in Hispaniam tanti moliminis Legatus? Quid in Galliam: atq; Britãniam? Quid per Italiam quocp? Si ut pecuniam eruat nulla: uel contemnenda pendetur. Si ut militem habeat: mitti ille qui poterit? Omnia si non bellis: at bellorum sunt metibus plena. Adde quod nec hic miles est utilis: consumpturus ante stipendium: q̃ ad longinquum hostem perueniat. Quid dicam de classe? Ad quem in ea usum Legatus? Vt magno uidelicet nomine inopiam nostram circumferat: & ridiculos nos Barbaris faciat. De Hungaria sperari quidem aliquid posset: si cum Legato decerneretur pecunia. Sed ea ubi est? Trecenta annua unde prouenient? Patrum Caruagial nostri memores sumus: qui totiẽs nos ridebat: quotiens de

Legato prius:q̄ pecunia inibamus consilia. Sexennali apud eas gentes Legatione didicerat:nil uacuo Legato esse inanius. Cum metu hæc scribo:dānans me ipsum:quod tanti Senatus non sequor iudicium. Sed tecum mihi est sermo:& tacere tecum interiores curas non possum:quas clam futuras pro tua in me charitate non dubito. Quid ergo expedit dices? Quid tui cōsilii est Papiensis? Breuis epistola Franciscæ tanta de re non capit consiliū: Adde quod facilius:quæ improbem cerno:q̄ quæ putem utilia. Cito ergo anticipēt nos Domine misericordiæ tuæ:quia pauperes facti sumus nimis. Adiuua nos:& libera nos:& propicius esto peccatis nostris propter nomē tuum. De Thesaurario autem in locum Teruisini suffecto: rem admiratus sum magisq̨ causam. Nō absimile hoc est cæteris nostris:uiuētium diu pœna ea est:ut multa frequenter gementibus oculis uideant. Vale pater: Et quod cœpisti:scribe sæpe ad me:& multum scribe:& minuta quæq̨ etiam scribe. Fulginii calendis Ianuarii. M.cccclxxii.

Campanus Ia. Papiensi Cardinali.

Ebeo Perusinis omnibus multum:nam & ciuitate me donauerunt: & repugnante nemine publicis muneribus præfecerunt: & redeuntem aliquando secedentemq̨ per æstatem:aut in prætutianos meos ex Tuscia transeuntem omni:prosecuti sunt munificentia: quę præstari:& priuatim:& publice possit:atq̨ ita: ut certare singuli:concurrere uniuersi in me ornando uiderentur. Sed fuit peculiaris quędam beniuolentia cum Valerianis meis:quorum primus mihi compaternitate cōiunctus est familiaritate non mediocri:postremo tot:tantisq̨ officiis:ut satisfacere nisi te adiutore nullo modo possim. Venit aliquando Romam ad me iacentem in lecto:pecuniæ uim magnam non obtulit:sed proiecit:dimisitq̨ in sinu recusantis. Eunti paulo post ad balnea maiorem submisit per petua ægritudine mea:ita sollicitus:ut ex Laciniano usq̨ medicum magni nominis Romam ad me perduxerit:& tamen ex plurimis paucissima numeraui. Vides quo studio cupiam cōmendari tibi eum:cui tanta ex me debeātur. Veniet ad te:& ueniet ea fiducia:qua ad me solet. Quę postulabit intelliges. Præstabis Campano tuo quicqd Valerianis meis præsertim huic iuniori præstiteris. Vale. Romę. xiiii. Ianuarii. M.cccclxxii.

Campanus Cardinali Papiensi.

E Cæsariano quidem illi amicorum studio cesserim nec solum ualde uolo:sed omnino uolo quæ uolo: modo ad amici uel dignitatem:uel utilitatem pertineant. Vetera sunt beneficia Valerianorum:sed ideo apud me recentiora quia uetera. Amicorum enim illi minime debemus:cui nouissime. Tu uero ne præscribas mihi oro:q̄ multos

tibi Perusinorum: aut quantū cōmendē. Parietes medius fidius illius urbis uelim tibi mea gratia esse charissimos. Sunt Valeriani inter paucissimos mei: sed ita ut centum sint Perusiae: quos paulo minus amem q̄ illos: decē quos comparem: nōnulli quos anteponam. Reuolue fasciculos litterarum mearum: quas proximis decem mensibus e Germania dedi: uidebis quāto studio: quantis precibus Pirinellos meos tibi cōmendauerim. Censes ne parua esse beniuolentiae pignora quae tam procul in tātis occupationibus rerum ualere mecum potuerunt. Tum Marianum Balionum ueterem uicinum: & prope squalem: meum cuius uxorem: ut olim uirginiculam modestissimam: ita nūc probissimam foeminam his ꝓpe manibus educaui. Mariani quoq; auunculum uirum Surianę meę putas ne posse fieri: ut non omni tibi studio cōmendem? Philippo Pirinello praefecturam eam postulaui: quam maiores sui nunq̄ habuerūt: ipsi magna fieri iniuria uideatur: si non habeat. Vir est grauis: itegerdomi quietus: foris industrius: familiae nō minus modestae: q̄ magnę: & cui si caetera desint: hoc satis esse apud te poterit quod meus est. Sed quid hos nomino: Compara ad fastidium aures nisi ꝓuincia decedas. Iam quem mortuum Perusini tibi nunciauerant: quottidianis Perusinorum cōmendationibus itelliges uiuere. Cupio te uidere: ut omnia uideam. Ago gratias quod Perino meo tantum praestiteris: quantum potuisti. Vale.

Campano.

Litterę tuę Campane tam cupide lectae a me sunt: tam saepe ī manus assumptę: ut uel bidui tractatione cōsumptae iam uideanť. Quem enim Romę complecti: & in complexu suauiari non potui: affectum de eo omnem in his ipsis expleui. Doles me non inuentum in urbe. Quid tu? Non dolori putas fuisse: Campanum redeuntem Papiensis ulnis excipi non licuisse? Pertesum uehementer est prouinciae: ac tam circumscripti imperii. Legatiōi quidē utriq; esse uno tempore finis debebat: ut quibus uidelicet idem afferretur laboris exitus: idem quoq; consuetae uoluptatis principium fieret. Sed breui: ut puto, tecum ero: & iacturam hanc temporis ad satietatem restituemus. Interim scribe: & te mihi conserua. Perino tuo: quem non minus laudas: q̄ commendas: quid non tua causa opto praestare? Sed rursum qa nō facultate destituor? Praefecturae oēs ēt minimę pręoccupatę sunt Pōtificis breuibus. Nullā quā uel dare possim: uel cōfirmare mihi est reliqua. Pauli defuncti indoles in successo rē pulchre manauit: eligēdarū potestas adimitur populis: & q̄d exhortatōni nō datur extorquetur imperio. Eum tamen admonui prouinciam totam lustraret animo: & si quid liberum cerneret: non tam peteret: q̄ acciperet. Testimonio

eius & uoluntas nostra & necessitas abunde tibi pbabitur. Vale uitæ meæ & dignitatis unicũ decus. Fulginii. xv. Ianuarii. M. cccclxxii.

N. Cardinali Theanẽsi.

MIseram ecclesiam Theanensis: nos etiam miseriores: qui quottidie inconsutilem Domini tunicam scindimus. Quid ex te audio de legibus nostri conclauis? Quid de tanta iusiurandi: & uoti religione? Quid item de nostris Episcopis: qui ut sentẽtia & loco: sic & exemplo anteire reliquos debent. Qualis oro est ille prætextus. ss. ut leuentur Pontificatus onera: Iuuenes duo contra leges creentur? Si non ridiculũ apud sensatos hoc est: nonne ignominiosũ est nostro collegio? Quid nos alii? nunquid non Cardinales? Nunquid non membra Pontificis? Nunqd non fideles: & ad hæc leuanda onera utiles? Illo ipo prætextu quid arguitur aliud nisi deesse in nobis: & tanto patrum numero: qui subleuare Pontificẽ possint. Si sancta uincula erant frangenda: an non poterat minus turpis erratí nostri causa excogitari. Eodem eodem ut cerno: procliui labuntur omnia. Miror autem nos semper in noua fortuna: quos tam breui tempore tãta præteriti obliuio teneat. Sum memor cũ hisce de legibus in conclaui ageretur: dissuasisse me multum ne fierent: non quod non sanctas putarem: sed qd uidissem Pontificibus ingratas olim fuisse. Iacebas ex febri tu tunc. Nemo uehementius illas suasit. Nemo mihi durius obstitit hoc ipso: qui nunc audientibus nobis ligari posse Pontificem negat. Si ligari nõ potest cur ut ligaretur pugnabat? Si ligari potest cur tantopere est sibi aduersus? Pontificatus ne oro: tam paucis diebus ingeniũ aliud doctrinamq; attulit? Illud uero est Theanensis: In summa potestate summam licentiã quęrimus. Ac ne minus uideamur posse q̃ homines putant: nostri arbitrii esse omnia uolumus. Interim nec Dei: nec ultionis suę memores sumus. Timeo nobis: & propter nos sedi Romanæ. Quãdiu Paulus in eodem iureiurando mansit ac uoto: successum præbuit Deus. Mox ut uiolauit: uno iudicio æstimatõis & uitę est facta iactura. Clamat Propheta: Reddite uota uestra Domino Deo uestro Terribili: & ei: qui aufert spiritum Principum: Terribili apud Reges terræ. Abstulit spiritum Pauli? Eiq; nonmodo uocem: sed ne testem quidem interitus in morte miserrima liquit. Sed lamentis sit finis: quando in iis sine fructu est nostra consumptio. Precemur Deũ aspiciat gregẽ suũ: & pastorẽ eius nõ deserat. Vale in dño. Fulginii. xiiii. Ianuarii. M. cccclxxii.

Michaeli Carcano Religioso obseruantiæ.

AVdio te prædicaturum Mediolani hoc proximo quadragesimali Ieiunio: Id mihi admodum placet: & propter salutem populi sæ ciuitatis: & propter me ipsum. Possideo: ut nosti: Papiensem

Ecclesiam:quam amare facilius possum:q̄ adiuuare. Eius arces duas leuis
Dux Galleacius. momenti abstulit mihi nuper Dux ob eam causam mihi iratus:quod præ
senti Pōtifici in electione non sum suffragatus: secutus ut libere dicam: cō
scientiam magisq̄ gratiam. Res illi ad statum exigua est:Mihi ad æstima
tionem non parua. Offensus est Syrus Petri discipulus:Papiēsium olim cō
uersor:& custos semper eius ecclesiæ. Nec uideo q̄ bene incolumi conscien
tia retinere eas inuito Episcopo possit. Natura est acer:ut nosti:& in iracū
dia uix exorabilis. Ingenio & arte uinci sæpius solet:q̄ precibus. Mētes eius
modi solent in utranq; partem esse uehementes. Ad duritatem nimiam ac
lenitatem:spiritus etiam Dei miranda in talibus operatur. Nescio q̄ tibi cū
eo comertium sit:diebus: quibus dura etiam corda molliri ad pœnitētiam
solent: Tui nominis serui dei tunc plurimū solent requiri. Quæso charitatē
tuam in Domino Saluatore nostro: ut si quem aditum ad cor eius te nan
cisci contingat: Beatissimo Syro restitutionem hanc operæris: In qua illi &
mihi gratię & meriti obsequium fiet. In omnem autem occasionem ita de
riuare in hanc rem sermonem tuum memento: ut ex te esse cōsi'ium: nō ex
me artificium putet. Id.n.ad cætera est illi ingenii: ut difficillimum prę̄stet
semper: quod optari multum intelligit. Scribo quæ audio:& quæ ad rem
profutura existimo. Scribo etiam seusato:& sancto: ut nec prudentia: nec
taciturnitas uenire mihi in dubium possit. De te hactenus non sum meri
tus ulla in re. Mereri tamē semper optaui. Virtus tua:& claritas:& animus
ad pia semper paratus faciunt ut sine meritis id oneris fidenter tibi impo
nam. Si Deus occasionem hanc pręstat: arripe eam. Si minus: excu'cer ida
non sunt: quæ sanari non possunt. Vt cunq; res cadat tuus est Papiensis:&
erit dum uiuet. Tibi Dominus sit subleuator: & comes. Beneuale indefes
se Dei præco. Fulginii. xvii. Ianuarii. M. cccclxxii.

429 Antonio Forliuiensi Clerico Cameræ Apostolicæ.

Egi tibi gratias manu Secretarii: Agonūc mea. In causa Guidan
tonii bene curata sunt omnia. Pręstitū illi a nobis est: quod præ
stari conditione temporum potuit. Ante tamen uenturum Mes
siam Hebreorum puto: q̄ gemmę destinatę creditoribus permittantur. Su
perueniens necessitas: ut turbo illas arripiet. Pauli nanq; ad duritatem res
omnis redibit. Ais Nicenum accelerare suam profectionem: ut mature in
Galliam perueniat. Quid si hoc tātum studii redibit ad nihilum? An nō me
dices prophetam? Non iturum illum propheto: si in me esse aliquid iudicii
putas id crede: quod dico: non ibit: erit Romæ ad colendam Sedem: quam
datam a Pontifice prædicas. Exitum mox cōtemplare. Qui uero mitti me
ad Hungariam tam multis argumentis cōtenderit: factum id est: aut quod

mihi tribuat multum:aut quod Aquilegiensem suum nimium amet. Maiores orationi suæ q̃ animo gratias ago. De legatione Rauēnatis:& mea: q̄d diuturniores anno futuras nō credis facile assētio. Quin pœnitere illos opinor ab initio datas:& nūc etiam cupere fortasse etiam quærere: qua minus turpi uia ante annum possint eripere. Seruient quidē in hoc desiderio meo: qui compositis pene omnibus hinc cupio absolui. De studio quærendæ pecuniæ in missionem legatorum & obitu Massani nostri:& Anglicanis ecclesiis: & Lausanensi etiā:intelligo quæ scribas. Ex nostris sunt moribus oīa. Fortunet Deus quę facimus. Illud durius:& dolēdum magis: quod ad tollendas conclauis leges aduocantur consilia. Sed quorum consilia Antonii? Eorum uidelicet quibus ad consequendum Cardinalatum expedit illas sublatas. Prelatis: quos memoras:quid Romę ambitiosius per hos annos uidimus? Aut tam ridiculum fuit sermonibus hominum? Hoccine est uerū cōsilium quęrere: an consilii umbratilē speciem. offundi tenebræ oculis quidem insensatorum hominum argumentis inanibus possunt: sed nec sensatorum possunt nec Dei: Ad cuius tribunal cum iudicandi sistemur: ex Prophetæ dictis nō Aristotelis: res nostra stabit aut cadet. Reddite inquit uota uestra Domino Deo uestro: Terribili & ei qui aufert spiritum Principū: Terribili apud Reges terrę. Abstulit spiritum Pauli: qui uotum suum dissoluit. Abstulit Taruisini præsulis: quod ad dissoluendum impudens consilium dedit. Videant quo progrediantur & qui consulunt: & qui consilium capiunt. De rebus humanis non est disceptatio. Dei & populi sui res in iudicium ueniunt. Exempla recentia ante oculos stent:& calamitas impendens ceruicibus ammoneat nos placari Deum oportere:nōn irrideri. Hannibal ad portas est:non nostra:sed nostrum sanguinem sitiens: Nec utri regnēt: sed utri sint certans. Miseros nos atq; iterum miseros: quorum adhuc corda tempestas tam propinqua non moueat. Vale. Fulginii. xviii. Ianuarii. M. cccclxxii.

De legatione hūgarica

Stephanus Nardinus.

Theodorus.

Florentinis.

Vod a nobis petitis contenderunt & nuper Senenses: ut dirimēdæ liti inter Foyanenses:& Lucianenses arbitrium sumerē. Multa licet me grauent: nonnulla Dignitati parum conueniant: exitus harum rerum sint semper incerti: anteferendam tamen charitatem omnibus duximus. Amamus uos. Amamus Senenses. Apud alteros educati sumus: apud alteros creuimus. Meritis multis utraq; ciuitas nobis est patria. Suasimus semper ambabus pacem. Non præstare cum petitur: est molestum: ac graue. Proinde assentimus uobis:& benedicente Deo: permittēte Pontifice: onus accipimus. Non tamen impræsentiarum: sine graui inco

430

modo exire prouinciam possumus. Tudertinæ res sunt nobis in manibus: ad quietem Legationis maxime oportunæ. Reducendi sunt exules: dissensione ciuili inde eiecti: Pacanda ciuitas: Constituenda multa ad continuationem cõcordię maxime necessaria: Quibus breui absolutis uertere ad uestra curam sine impedimẽto poterimus. Interim ne quid noui oriatur mali: atq; ut ad pacem prima instituatur uia: laudamus inter cõtendentes anni īducias: non de finibus modo: sed quod uenire in difficultatem audimus de prędiorũ etiam tota possessione: addita lege: ut ad litem direptam usq; possideant: qui possederunt: & fructus condendi interim futuri sint eius: cui adiudicabitur prædium. Videat Amplitudo uẽa imprimis qd nobis conueniat: & ad perficiẽda quæ quęrimus opportunum quid sit. Potestas uel nõ libera: uel sociata: minus ad rem nostro iudicio faceret. Idẽ Senensibus scripsimus. Vos statuetis pro sapientia uestra quod conuenire putabitis. Valete. Fulginii. xx. Ianuarii. M.cccclxxii.

Io. Petrus Arriuabenus. Cardinali Papiensi.

IAm didici periculo meo morbum corporis animum quoq; afficere. Inuasit fauces proximis diebus synãchia: nõ qualis Demosthenem ficta: & simulata: sed nimis uera. occupauerat illa & degluttiendi & respirãdi meatus: & ego sentiebam ut est ingens doloris impetus: animum corpusq; cruciari. Languebat ingenium: & omnia mea tanq̃ ī manifesto discrimine erant attonita. Hoc accidit paulo post litterarũ: tuarum receptionem. Inde factum est ut nõ citius respõderim. Tandem: deo iuuante conualuimus. Excitabat me etiam ęgrotantem imperium tuũ cupiebamq; uel ob hoc ipsum maxime liberari: ut tibi satisfacerẽ: cui prę omnibus malo obsequi: Amorem studiumq; meum erga te ita tibi comprobari: & litterarum tuarum testimonio totiens confirmari. non ægre inq̃ fero: immo & plurimi facio: & ingenue fateor me nulla re tam delectari: aut tantum extolli: q̃ Papiensis beniuolentia: & gratia: ad quam assequendam uere intelligo nulla ex me merita prodiisse: sed euenisse: ut sincera tantum obseruantia facile sibi potuerit tuam humanitatem conciliare. De priuatis nihil dicam: quando exemplo tuo admonitus uideo prudentiam tuam Fortunam sibi subiecisse. Verum de publicis sermonẽ tecum habiturus uereorne indignitate rerum: qua neq; maiorẽ: neq; perniciosiorem: neq; grauioris exempli uidisse: aut legisse me unq̃ memini: modestiæ limites trãseam. Sed in hanc partem potius peccabo: q̃ aut uera taceam: aut simulati apud te aliquid dicam. Dicam certe euanuisse apud nos honestatis religionisq; studium: Conglobatim facto agmine descendisse ad nos uitiorum omne genus. Vno meliores sumus quod hyprocrisim abiecimus: in malicia glo-

riamur:& in hoc robustiores facti sumus, Vtinam non in profundum ma lorum corruissemus:ut illud de nobis uere dici possit:in quos fines sæculo rum deuenerũt. Mala inique agimus:Bona uero non bene tractamus. Ex pedit Fidei: expedit honori & saluti ecclesiæ: ut Legati decernant ad pro uincias emittantur:qui Reges:potentatus:Nationes in officio continere: qui uitę exẽplo: doctrina: puritate mentis ĩ auxiliũ fidei excitare possint: Pium opus huic negocio intendere. Sed quid agitur. perquiruntur idonei. Hactenus placet tam accurata diligentia. Sed quorsum euadimus. In con flictum res adducitur. Nõ tam qui utiles:q̃ qui aut Catoniani aut Phocio niani sunt deligantur:ne aliquando ĩ theatrum Cato seuerus ueniat. Vide quid in his electionibus expẽdatur. Ille nimis acer castigatorq; malorum. Ille contumax nobis fuit. Non assentietur Ille pręcipitio & foueæ quã pa ramus. Causas agit ille bonorum. Non arridet:nõ blanditur: non minimũ gerit. Vtiles erunt reip. sed foris sint. Sub nomine Legationis relegati sint. Vnus proficiscatur ad penitus toto diuisos orbe Britannos: Alter ad glacia lem Arcton. Alius deportetur in classem. Ex bona causa summatur occasio depascendi affectus nostros. Accedit quod alter ueluti in Salapiam Han nibal ad Campanas delitias: & Gaditanas choreas sibi triumphum ex poscit:& sicuti iis uiolentum munus imponitur:ita huic spontaneaexopta taq; prouincia decernitur: duplex lętitia. Non possum non mecum stoma chari distractionẽ ecclesiæ:quã hę cõcursationes cũ ingẽti iactura:& hono ris:& cõmodi pariũt:placeret certe uiros sensatissimos:& ĩtegerrimos emit ti. Talium quippe opera etiam foris indigemus. sed quod in re militari pro uideri semper solet negligemus ĩ ecclesiastica? subsidiaria acies apud signa retinenda est. Si pelagus intumuerit: uenti inualuerint: tẽpestas ĩgruerit: quomodo euacuata rectoribus nauis seruabitur? Quis clauum torquebit? quis eriget nutantes socios? quis ducet in portum? Veterani non Tyronis opera sunt ista. Cum his: qui designati sunt: neruus omnis senatus abibit. Te absente mi Papiensis: non dico ad gratiam colligendam: Loquor me hercule proueritate: diminuti eramus. Satis de auctoritate loci: immo ma gna pars eius sublata erat. Retines enim tu ueram prę omnibus senatoris dignitatem. Proficiscentibus uero his aliis uigor omnis extinguetur. Facili us ĩsultabit ecclesię quisquis ad nutum suum trahere uult. Scio miraberis. Damnabis fortasse hanc libertatem loquendi. Iam primum puto omnia apud te licere. Tum eo rerum uenimus:ut mutum esse necesse sit: qui loq̃ non uult. Molesta fuit eritq; mihi semper absentia tua:quod te præsente frui nequeam:sed eo minus grauis: quod bene tecum actum esse uideo: qui hoc tempore a nobis absis;apud quos neq; bene uidere: neq; bene au

dire posses:bene loqui non satis tutum. In hac rerum conditione nulla tibi uita aut securior: aut quietior:aut ingenio tuo accōmodatior obuenire poterat. Recte prouidisti. Sagaci consilio usus es. Inuidiam fugisti:declinasti exilium:honori consuluisti. Vides ut paulatim pedetentimq; in turpitudinem dilabimur. Nemo pudorem repente abiicit:sed malefaciēdo ita uitiis insuescimus:ut maiora aggredi in dies non desit audacia. Eiectus es tenero adhuc pudore ad loca finitima. Cōfirmato nūc uultu:& erecta fronte alii ad remotiora detruduntur. Sane tecum sentio calicem tibi fuisse bibendum si affuisses:& legitimam uideo esse causam:quam asseris declinandę:seu recusandæ illius prouinciæ. Ad summam & hoc tibi gratulor:quod non fueris apud nos in tanto discrimine. Dices Fortasse ut ad superiora redeam:Magnum præsidiū domi excogitatum est:Suffecti noui senatores. Recte admones: nō aduerteram. Numero tantū decidimus: quod plures abibunt q̄ suborti sint noui. Non minus auctoritatis manebit tamen. Postulas tu ut te moneam quomodo ituri sint legati nostri. Non audio statutam ad adhuc diem:& icertum esse profectionis tempus:& ut scribā quod sentio:non magna uideo ad itinerandum signa. Satis frigide omnia. Non feruet opus ut in re tanta. Nescio quo fato:aut cuius animo id fiat. Suspensi sunt omnium animi uulgari quadam expectatione. Quid euenturum sit ignoro. Et quia Romæ certa ueluti peccatorum uenia facilius promittitur: fortassis de industria quadragesimam apud nos agent:ut post pascha nitidiores abeant. Sentio tamen incertam esse Niceni profectionem: siue is tergiuersetur:siue ex sibyllinis libris nouum consilium erutum sit. De parāda classe iam sermo factus est:sed non satis se explicant. Promittunt sibi quod nundum habuerūt. Cras hinc abibit Pisanus Archiepiscopus:cui audio id muneris mandatum esse:ut quinq; triremes in portu Pisano ad nauigandum componat. Totidē audio Anconæ fore. Sex a Venetis sperātur. Reliquum ad numerum .xx. ex Mediolano:& Liguribus:aut aliūde comparabitur. Hæc fortasse uerba:sed quod de corradenda pecunia agitur:illud nō deerit. Quid de Aquileiensi tuo dicam nescio:cum is ex rebus Hungaricis pendeat:quarum uarius rumor est. Si ille Rex Pannoniorum Turcos euocauerit:aut se eis coniunxerit:non de pacando Polono:non de uendicanda Bohemia:sed de seruanda Italia cogitandum erit. Verum utinam externū hostem tātummodo formidemus. Vereor ne domesticus aliquis tumultus obrepat:quod satis incommode certe cōtingeret. Cometam quem uidisti: pestis:& ingētis cuiusdam cladis prænuncium esse memorant:qui astrorū periti sunt. Misereatur nostri Deus: & secundū misericordiā suā saluos nos faciat. Mecœnas meus urgetur a Bononiensibus;ut redeat. Pollicitus est se

ad principium Quadragesimæ iturum. Causa est: quod legatum uolūt nō substitutū: ut maiore auctoritate omnia trāsigantur. Noui aliud nil habeo: & hæc tumultuarie scripsi. Commendo me dignationi tuæ. Romæ. xx. Ianuarii. M. cccclxxii.

Gentili Vrbinati. 432

O Dignum Epigramma Gētiles: Nescio aptius ne sit an festiuius: an uero etiam uerius. Auro nullo emi semiuersiculus ille potest: Instituit dicere sum quod eram. Vel Cāpani est: Vel tu Campano aliquando melior. Valeat Abbas. Nec cedere uult: Nec ego nulla de causa possum redire. Puer: Monachus: & mulier eodem ingenio sunt. Fulginii. xxii. Ianuarii. M. cccclxxii.

Campano. 433

A Necq̄ solutam litteras tuas illud Cæsarianum murmuro mecū: Magni refert qd Campanus uelit. Quicquid enim uult ualdē uult. Tantas esse tibi cum tuis Valerianis causas necessitudinū prędicas: Tam longo exordio eorū merita repetis: ut necessitatis futurum sit non uoluntatis: quod tua causa illis præstabo. Nemo tamen in hanc horam uenit ad me. Nemo petiit quicq̄. Aut nō egent: Aut terrentur hyeme: Aut diuinum me putant: quod priuata eorum præuidens desideriis ultro sim occursurus. Si uenient sentient Campani numen in prouincia esse. Si quęris ut ualeo: Bene cætera: præterq̄ quod tecum non sum. Fulginii. xxiii. Ianuarii. M. cccclxxii.

Gentili Vrbinati. 434

R Espondi tibi: q̄ diffiderem uoluntati tui Abbatis: Diffido nunc quoq;: Si tamen uere ab illo agi existimas: Ne idigneris plus credere me mihi: q̄ tibi. Conare si potes ad rem Tudertinam perfectam Romæ illum tenere. Post id enim tempus relictis reliquis non tam cursu: q̄ uolatu contendam ad uos. Ante fine nota uel leuitatis: uel cupiditatis non possum. Breui autem futurum puto: quod dico: Si tamen teneri ille non potest: mitte hominem liberum: tue diem tibi apud Spoleranum de illa ta ui dicat. De Niceno: & Vicecancellario mira sunt quæ nuncias: non tamen cæteris uestris Vrbanis cōtraria. Huccine oro redeunt tanti Senatus consilia: Ratione ante præuisa: & patrum Pontificisq; stabilita iudicio: De Ludicris agimus Gentiles: An christianæ rei summa salute? Qui nunc de nobis in plebibus sermo? Miserū me: Quam ferri nos undiq; in præcipitiū cerno. Galliam uideris suadere. Quid tu? Repudiatam ꝓuinciam honori? Leuem nationem usui? Inopem gentem subsidio futuram existimas? Aut magnum nomen te decipit; aut minus me amas: q̄ puto. Valeat cum suo

sonitu Gallia.Mille alia cõmutationem hanc prohibent. Vmbriola mea nil mihi ad quietem hoc tempore charius. Vale.Fulginii die.xxvi. Ianuarii M.cccclxxii.

B.Cardinali Spoletano.

435 MAnus Domini Reuerendissime Pater:quæ filium uestrum in administranda prouincia huc usq adiuuit: etiam in dirimenda Panigaliũ lite nõ de fuit. Pronunciatũ est inter Oddos & Bracchium: Atq eius siue reuerentiæ:siue moderationis iudiciũ fuit: Vt ab utrisq habitæ iam mihi gratiæ sint. Videor liberasse Perusinam ciuitatem non leui periculo:Me magna molestia: Dignationem uestram labore ac tedio. Neq enim uoluendi:& relegendi erunt commentarii causæ:qui magnitudine sua eam terrebant.Si plantula hæc uestra alios non tulisset in legatione hac fructus: nũquid saculus sine tumultu factus:& tanta sine lamentis sublata cõtentio: paucis mensibus nouo Legato sunt satis? Non tam me laudo q̃ gratulari charitatem uestram cupio:quod Papiensem dedit Ecclesię.Si rem nunc Tudertinam compono:est q̃d illi ambabus manibus benedicat.Nactus opportunitatem trãseuntis nuncii pauca hæc scripsi:ueniam postulans si nimiũ: uel leuiter: uel familiariter patri grauissimo scribo.Fulginii.xxviii.Ianuarii.M.cccclxxii.

Florentinis.

436 IDeo uobiscum erimus breuiores: quod de hisce rebus inuitissimi loqmur: Ne aut de ignotis differere:Aut de alienis plus iusto uideamur requirere. Summa est:ut si minus conueniri inter contendentes de induciis potest: quod tamen posse saluis eorum rebus existimamus:a uobis tamen:& Senẽsibus adhibeatur cura: ne quid interim incommodi accidat:Quo iudicandi conditio difficilior fiat. Valete. Vltima Ianuarii.M.cccclxxii.

B.Cardinali Niceno.

437 LItteras Amplissime pater:quas datas ad me scribis:post reditũ Raphaelis scito nõdum redditas esse.Si fuissent ante: tu ad eas responsum accepisses:q̃ hę secundæ huc essent perlatę. Quod ad legationem depositam attinet: Tanti cõsiliũ tuũ:Tanti aĩum ad publica facio: ut certus sim si in ea profectione salutem ullam inspexisses: maluisses uitam:q̃ illam deponere. Hac igitur ratione laudo quod factum est. Mihi quoq congratulor quod tanto non patrono modo:sed patre nõ priuor. Vbicunq futura est uirtus tua:prębitura est Deo consueta obsequia. Nec minus esse Romę utilis q̃ in Gallia poterit.Scio q̃ desides omnes simus:& q̃ ad priuata nostra conuersi:Quã deniq te auctore atq impulsore

in minimis etiam plerunq; egeamus. Mihi quidem: ut uerum fatear: quod apud Pontificem te necessarium scirem: In Gallia magnam esse tuam auctoritatem acciperem: illud Danthis Florentini occurrebat: Si mittitur Niceuis quis hic reliquus erit? Si non mittitur quis alter mittetur? Quando igitur in mendum tuæ Dignationi est duo imprimis nõ consulo: quis enim id tanto patri audeat? sed fideliter memoro. Primum: ut Pontificem nostrum in uia recta contineas. Alterum: ut ambitioni eorum resistas: qui dissipari rem Ecclesiæ uel quęrũt: uel optant. Audio multa: quæ si uera sunt uereor satis ne mox pœnitendum sit nobis negligentiæ nostræ. Plurimũ potes: ut audio: fac ministram Dei hanc potestatem: & illud Domini ante oculos habe. Cui multum datum ẽ: multum quæretur ab eo. Ego quidem tempora hæc nostra considerans: si spes in te uno non est: actum de nobis pronuncio. Vale. Fulginii. v. Februarii. M.cccclxxii.

Gentili Vrbinati.

Emo sciat Gentiles: postulo pręsenti nuncio missionem. Retine Abbatẽ si potes. Videbimus quid animi habeat. Cœnobii causa non uenio. trahunt me publica. Fulginii. 438

Campanus Cardinali Papiensi.

Aeticia incredibili efferor: cum quicquã audio (audio autem q̃ sępissime) quod te in opinione hominum confirmet. Nulli prouincialium Romam ueniunt: qui non ea de pręclarissimis uirtutibus tuis prędicent: quorum non minor sit nunc admiratio apud cęteros: q̃ fuerit semper expectatio mea. Permagni refert primam legationẽ q̃ præclare in ciuitatibus: & populosissimis: & factiosissimis geras. Domesticam moderationem: & familiaria officia tua intelligebamus iam pridẽ omnes: industrię: & consilii publicis in rebus nondum periculum feceramus. Prouinciam accœpisti tanto gloriosissimam tibi: quãto fuit iis: qui ante te gesserant difficillima. Quocirca eo maior apud homines est tua gloria: quo fuit cæterorum tui ordinis in tanta expectatione multorum discessus remissior. Ego uero nomino neminem: quippe quorum fuerit exitus nõ diuersus. De te autem hoc eximie dixerim: te inter factiosos: & turbulentos ea fuisse constantia: grauitate: patientia: ut omnium de te idem sit testimonium: & ab utrisq; pari iudicio lauderis. Cõmunis mihi hęc gloria tecum: nisi quod maiorem ego capio uoluptatem q̃ tu. Quicquid enim de te audio: & effero licentius: & adulationis suspitionibus careo. Sed Forteguerra instat. tu Vale. Romæ pridie nonas Februarii. M.cccclxxii.

N. Cardinali Theanensi.

440 RVmoribus magis quã nũciis audio Ducem Mediolani parare
classem non mediocrem. Terrestres etiam exercitus augere: &
cogere: a Bartholomeo Bergomensi idẽ magno studio fieri: Ho
rum autem cãm uulgari: uel sponsionem certaminis recoepti: uel occultum
consilium: quo in alicuius pestem ambo consentiant. Non desunt qui pu-
tent ducturum in Florentinos Bartholomęum Mediolanensem in nostros
Senenses. Ii quidem ut uidetur: sibi plurimum timent. Scripserunt enim ad
Ferdinandum Regem: scripserunt ad Venetos: utrisq; metum hunc pro
ponentes. Tributum quoq; aureorum quinq; milium ad muniendas tan-
tum arces: & oppida decreuerunt: misso raptim Pręfecto: qui maritimam
eorum oram circuens confirmet animos: & necessariis instruat. Aiunt pòr
ro Flaminiam omnem in studium uel Regis: uel Ducis contrariis stipen-
diis scissam esse: & Ferrariensem nouas copias scribere: quibus aut tueatur
sua: aut aliena oppugnet. Varia pro ut cuiusq; affectus est de exitu iudican
tur. Omnes tamen in cõmunem Italiæ perniciem erupturam expectatio-
nem affirmant. Ego cum his montanis prouincialibus solum comertium
habens audire quidem multa huiusmodi quottidie possum: nulla autẽ uel
ratione assequi: uel certa significatione percipere. Oro igitur Dominatio-
nem uestram: si quid de his exploratum habet: quod per suam ęstimationẽ
cõmunicari Papiẽsi liceat: id eius beneficio faciat. Et enim & sepulta in cor
de erunt omnia: & dubiam mentem uel liberabunt timore inani: uel plano
dolore afficiẽt. Audio insuper Nicenum nostrum deposuisse in Senatu pro
uinciã: Hoc quoq; an ita sit: & cur ita sit factũ: atq; an aliũ suffecturi loco
eius sitis opto cognoscere. Nimia fiducia sit ĩ culpa si nimium peto. Valeat
D. uestra: Cui me cõmendo. Fulginii. vi. Februarii. M.cccclxxii.

Angelo Episcopo Tyburtino.

441 VOcat me Pontifex Romam: uocationis causam ignoro. Scribi-
tur tamen redeundum paulo post in prouinciam esse. Post bidu
um igitur iter ingrediar: & mandatum implebo. Quicquid id
est ꝓpter quod uocor: mox ut urbem attigero scies ex me. Interim pręsta
te ipsum: quem hucusq; cum tua commendatione: ac mea experta est Vm
bria: fortem: & iustum: & integrum: nil agentem uel metus causa: uel gra
tiæ. Si potes uirtutis hanc opinionem in finem seruare lucri plurimum fa-
cies. Multa est enim: & profutura in posterum non parum uidetur. Ego
quæ de te prædicaturus sim: Romæ malo aliorum inde testimoniis: quam
hinc meo intelligas. Persoluam certe quæ meritis tuis: & nostræ beni-
uolentiæ debentur. Operæprecium puto nunc: ut lectis his litteris magi
stratum ad te illico uoces: & ad meã exhortationẽ: quæ cũ ꝑ ntibus erit: ad

das tua liam:qua intelligatur:q̃ futurũ apud me sit operibus noscere men tes eorum præsente:& absente Legato easdem esse.Instrui ad hæc opus nõ habes.Es enim prudẽs : nec minus lingua:q̃ ingenio uales.Cætera quoq; prouinciȩ loca tibi sint curȩ:ut non segnius ad longinqua:q̃ ad propinqua excubent oculi.Sentiat omnis Legatio ministerium tuum præsto indigen tibus esse.Quod eo diligentius conari debes : quod non ignoras hanc par tem:quæ suo nuper præside regebatur :perinuite administrationi Perusinæ subesse.Summa est:ut tui continuo similis sis:& quod iunior fecisti grãdis natu non negligas.Ab urbe quæcũq; adiumenta requires :me impetrante accipies.Placet decretum nostrum cui per hos dies obstatum est:tandem in Archiua relatum.Dolebat id Perusinis:quod salutem medicina afferebat.Nulla enim remedia inquit Cicero:quæ uulneribus adhibentur : tam faciũt dolorem:q̃ quæ sunt salutaria.Puto uirtute tua potissimum mollitos aduersantium animos esse:& nostris obtemperatum imperiis.Quã ob causam tibi mi Tyburtine gratias ago. De casside prætori decernenda laudo consilium.In Rodulphi reditu ultima sunt temptanda suffragia.Ea si nunc quoq; negantur:temptari ulterius uero.Beneficio Dei abunde est Sedi: unde abiens magistratu Prętor bonus honorari in aurata casside possit.Quę storem nostrum:quem in uendundis focis refrixisse affirmas:ego quoq; per nimium miror.quid tantum ardorem ad tantum languorem deduxerit nõ satis agnosco.Aut rem creditam negligit:aut negocio per ambulante in te nebris retinetur.Quicquid id fit:munus suum est:totum dedecori suo : uel laudi cessurum.Nos & nostra curemus:& alienis non ante feramus opem: q̃ imploretur. A Cæsare si uera tibi narrauit:abunde mihi est satisfactum. Laudo ĩgenium eius:quod memor beneficii sit:& ad arbitrium meum om nia referat.Cura ut noscat:q̃ bene hunc sermonem acceperim.Compone re cum fratre rem diu litigatam:si potes:hortor ut facias: Erupturam eam alioquin ĩgladios puto.Scio quid hic petat:quid ille etiam neget. De patri monio tota cõtentio est:Et quod miserius inter fratres est:de falso itidem tẽ stamento.Sananda plaga uidetur occultis tractatibus : nõ exulceranda op tis iudiciis.De nocturnis crassatoribus laudo diligentiã tuã.Cura ut quan do alter in manus tuas icidit:alter aufugit:Ambo sceleris sui dent pœnas. Plus adhuc suppliciis:q̃ pręmiis ciuitatum stat salus . Minas Protonotarii Perusini tanti hortor facias: quanti nonmodo tu: sed ego quoq; faciendas existimo. Ad me quoq; litteras scripsit : in quibus minus rogare uidebatur : quam uelle . Etiam Fulginium ueniens ita locutus est : ut in iuriam non beneficium recoepisse se nostra opera uideatur . Feramus æquo animo uultum non tam iudicio ; quam natura insolentem:& munus

Petrus de Cesis.

nostrum non deferamus. Si qua tamen ratione satisfacere homini potes laudo id fiat: una opera uitabitur lingua maledica: & quottidiana molestia. Si ad te ueniet benigne eum accipito. Si scribit respõde nõ aspere: semper tñ facti tui rationem ostẽde. Lege quas inter scribẽdum ab eo litteras habui: Non dissimiles prioribus illas putabis. Respondi ad te Perusiam ueniat: & quod suaseris non aspernetur: Et enim nihil in hunc diem factum me scire: quod non sua potius: q̃ aliena factum sit gratia. Venientem accipe ut dixi: & hanc curã depone. Cõfirma meis uerbis Praetorẽ: ac Capitaneũ. Ballio no etiã nostro praesentem profectionẽ cõmunica. Hortare si quid ab urbe cupit animũ eius aperiat: nihil recusaturum me unq̃: qd ęstimationis suae: & cõmodi futurum intelligam. Supra omnes Perusinos uirum bonum puto illum: & mihi amicum. Idem facito cũ Paulo Pellino: Petro Sinibaldo: & Pierguiliotto ciuibus sensatis: & recti ac ęqui semper amantibus. Vale. Fulginii. xv. Februarii. M. cccclxxii.

Angelo Episcopo Tyburtino.

442 HOdie Arignanum usq;: Cras in urbem incolumes oẽs. Magna ubiq; de reditu hoc expectatio. Cuncti me in Galliã sermonibus trudunt: ego Perusiã specto. Rogati quiq; obuii: quid ab Vrbe noui: Papiensem inquiunt in Galliã. Quid queris? tanti est Papiensis: ut nomen eius personent uiae. Scribam mox ubi nam gentium Roma me uelit. Vmbriam cogito ego: uel mordicus retinere. Vale. Arrignani. xxi. Februarii. M. cccclxxii.

Angelo Episcopo Tyburtino.

443 RVmor Gallicanae Legationis iam desiit. Rogare me amodo oẽs incipiunt quando in prouinciã redeo: Sic popularis opinio nulla de causa ante assumpta: primo aduẽtu meo deposita est. In Pontifice nõmodo uolũtas: sed ne sermo quidẽ fuit rumori illi cõsentiẽs. Habuit in hunc modũ se res: Prouincię decretę cũ cessisset in Senatu Nicenus nil causae praeter ualitudinẽ afferẽs: Pontifex: qui meminerat quãto studio fuisset ante petita: mirareturq; tam paucis diebus uolũtatẽ mutatã: de consilii sententia non accipiens cessionem: monuit tantum: ut sanius cogitaret. Hac in suspensione perseueratum est in diem praesentem. Nunc uero cum ad ipsum Nicenum humanissime scripserit Frãcorum Rex gratulãs legatione hortansq; ad maturandam profectionem: quam sibi: & Regno futuram laetam affirmat: Visus est in desideriũ primum redire. Nescio quã nũc i partẽ se uertet. puto: cũ fatales dies istẽt de qbus tibi ẽ cognitũ: hũc: & alios non prius in prouincias abituros: q̃ illis simus defuncti. Rem sane non tam incertam: q̃ Sacerdotali sorte indignam. Ego decretis iis: quorum

causa sum euocatus potestatem accepi uel redeundi ad uos:uel si malim: hic remanendi. Redire multis de causis propositum est. Sed illa imprimis: quod quātū uideo: utilius isthic regere:q̄ hic possum consulere. Itaq; Legatum breui expecta. De sacerdotiis Tyburtinis:& Romano etiā de quo pręsens egeras mecum: constitui cum fratre tuo quid esset agendum. Vocaui illum ad me:& oblata impedimenta cognoui. Crede me nulli tuo:uel loco: uel tempori defuturum. Vale. Romæ. v. Martii. M.cccclxxii.

Bartholomeo Scalæ.

NVlli mea cōmendatione ad te ueniunt: ut non statim pro tuo in eos patrocinio mihi gratias agant:testētur etiam q̄ me ames:& quāta meritis nostris tribuas. Merita quidem nulla sunt: uel admodum parua. Sed animus tuus magnus est:quo illa plus iusto expendis. Quod ergo amicis meis inseruis:debeo tuæ diligētiæ plurimum. Quod uero me amas:permultū mihi congratulor. Bonorum enim & doctorum uirorum studia ante omnia expetii semper:& inter prima dignitatis ornamenta reposui. Amaris quoq; a me:q̄ fieri merito debet: sed amorem hunc nostrum multa non tam nunc primū conciliant:q̄ ex uetusto cōfirmant. Adolescentes olim eandem seruitutem seruiuimus. Vicini habitauimus. Iisdem litteris:ac prope pręceptoribus operam dedimus. Paupertatem etiam grauem pertulimus. deniq; aspirāte Deo nostræ industriæ: ambo ad honores: & uitæ cōmoda emersimus. Recordatio primæ consuetudinis huius: & fortunæ inde consimilis me usq; in amore continuit. Idem tibi euenisse cum uideam: superest modo:ut litteris atq; officiis ueterem coniunctionem seruemus atq; augeamus. Id pręstabo ego. Id ipsum pręstaturum te puto. Ex iis autem:qui mea gratia affectos se tuo beneficio dicant: Gentiles Perusinus est:homo plus adhuc uirtute:q̄ genere nobilis: cuius ideo ad me litteras inclusas his mitto:ut uideas:& q̄ tibi debeā ego:& q̄ debere ille tibi se putet. Vale. Romæ quinta Martii. M.cccclxxii.

Angelo Episcopo Tyburtino.

REsumpsit hodie in Senatu Nicenus legatiōem depositam. Ibit: & suspētione animi liberabit:quo premebat metus:ne id oneris in se uolueretur. De me cum tibi spem manendi dedissem: nunc certam rem monstro. Nunciare hæc potes ubicūq; ingratam esse puinciæ dimissionē cognoscebas. Multi q ad me isthinc uel scribūt: uel ueniūt: hortatu tuo:& scribere:& uenire affirmāt. Petunt quoq; ut plurimū:quę ignorans ego ad te cogor reiicere. Rogo nōmodo id nō fiat posthac: sed ne fine eā uexer prohibeas. Reliqui tibi placuā Legationis ptātem: Nec ad capiendum consilium:ni deest sensus:aut usus. Molestum mihi est ualde uel de re in

certa decernere:uel uacuos remittere:qui impendia itineris faciunt. Totiés offendor:quotiens tale aliquid lego:aut audio.Prospice necessariis quantū potes:& molestias uenie͂tes auerte.Peruenisse iam isthuc puto rumoribus: quæ beneficio Ferdinādi Regis sunt a nobis remissa.Pauca ea numero : ipso pondere magna æstimantur. Redditus est Ducatus Soranus: & condonatus Regni census : tam qui debebatur:q̄ qui uiuo illo poterat ī futurum deberi.Pro iis & triremes duas ad custodiam nostri littoris continue exhibet:Et Romanā Ecclesiam suis temporibus tueri spōdet omnibus tam stipendiis:q̄ uiribus:& exercitibus Regni.Fructuosa admodum res : si dicto fides consentiat.Addita illa cautio est assentiente eodem:ac recipiente : ut liberalitate omni nostra cadat:si a promissis abierit. Despondebitur mox neptis Regia Præfecto urbis:nepoti Pontificis.Idemq; ducatus dos erit. I nunc Tyburtine:& in retine͂da Sora uende animam Paulo secūdo. Vale. Romæ.xiii.Martii.M.cccclxxii.

M.Cardinali Aquilegiensi Legato Apostolico.

Vo die Reuerendissime pater urbem ego ingressus sum : eode͂ tu nescio qua mea infœlicitate diuerso itinere egressus in prouinciam es.Ad sextum miliarium obuium habens Leonardum Perusinum scholę palatinæ magistrum:intelligensq; ab eo:quod factum erat ingemui:& lachrymas tenere non potui.Affectus omnis: quo in complexum tuę Dignationis paucarum horarum ante frustratus est . Impetus pene me coegit per auia qua fors obtulisset:in uiam Sutrinam decurrere:& te alicubi assequi:sed meridies iam erat:& equi matutino itinere fatigati laturi eam accelerationem nō uidebātur . Quieui ergo mœstus multum:& Vesperi Romam intraui hoc uno tunc ingratam:quod te diem adhuc non tenuisset.Postridie Neapolitanum nostrum complexus:nullis affectibus ambo pepercimus.De te & publicis omnibus sermo continuus:Atq; iis suspiriis:& deplorationibus plęnus.Narratōe una tuā missione͂:& pręsente͂ statum cognoui.Allatę sunt paulo post litteræ tuę:in quibus:ut manum tuā inspexi cōmotus uehementer animo sum:& Marci nomen sum osculatus. suas mihi Neapolitanus :ego illi meas legendas porrexi .Rursum tu inter nos tertius:quem quasi præsentem alloqueremur: ac uideremus . Gaudeo quod lętus abeas:& abesse diu non reformides.Veri Sacerdotis opus hoc est:noscētis quid hoc tpe Deo:& plebi suę a nostri ordinis hoībus debeat. Hāc cōstantiā quo rariore͂ in cęteris uideo:hoc in te laudo magis: & mihi ad tristiciā deputo:q tantā uirtute͂ habiturus præsente͂ non sim .Deus:ī cuius militiā ꝓficisceris tā firmo pectori aspiret:& gressus sui sacerdotis ī semitis suis ambulātes bn̄dictiōe sancta cōfirmet. Cōme͂das mihi publicā cām

pia: & religiosa est cõmendatio. Sed in his moribus quid possim nõ uideo. Transierunt omnes in affectum. Nõ est qui faciat bonum: non est usq; ad unum. Nihil tu uidisti presens: quod magnis incrementis dies non augeat. Magna misericordia Dei est opus: ut & salui nos simus: & alios saluos faciamus. Inuocabo nomen eius: & erratis nostris ueniam deprecabor. Hec tãtum prestare tuis monitis in tanta perturbatione omnium possum. Sed & de te non est necesse Papiensem admoneas. Quid tibi non cupio? aut quid tua causa non sum paratus praestare? emori possum pro Aquileiensi cum expedit. Nihil de rebus tuis ad collegium refertur: in quo ad tuendam ornandamq; Legationem non primus prosiliam: & praestem quod debeo. Nihil in priuatis amicorum: aut domesticorum notum fiet: quod non summa fide capessam. Det successum meis conatibus Deus: Voluntati quidem nil durum: aut multum unq̃ uidebitur. Germano Abbatis Plagiarii hospitis tui sic satisfaciam: ut plane intelligat: quanti apud filium sit patris auctoritas. Bene de illo in nonnullis sum meritus. Mereri amplius nunc tua commendatio cogit: quod mox ad animum faciam. Cura pater ualitudinem tuam. Nobis te ipsum conserua: & uide semper quibus animam credas. Plaena hostium nostrorum sunt omnia: tibiq; cum diuersis hominum generibus futurum negocium est. In meis omnibus sacrificiis adiumentum praestabo: quale peccator potest: in tuis quoq; scio immemor tui nõ eris. Assit spes Domini semper: & diligentia uiri sensati: & cauti. Quę post tuum abitum accidere perlata ad te aliorum litteris puto. Summatim hęc sunt: Liberatus est censu Regni Ferdinandus: & Ducatus Sorę illi restitutus. Praefectus Urbi creatus nepos Põtificis: cui Regis filia nubit: Idemq; ducatus conceditur. Quarum rerum causa iam Neapoli est. Triduo ex podagra Põtifex iacuit: sic leuiter tñ: ut sacris Paschalibus nõ sit defuturus. Dominus illum respiciat. Quid aliud nunciem nescio. Mittet ad tuam Dignationem infoelix: ac dignus misericordia Episcopus Nitriensis breue Pontificis mea procuratione impetratum. Spoliatus ecclesia sua est: & coenobiis duobus a superbissimo omnium coepiscopo: cui quod debet licet: & potestatem cõcessam ad alienam pestem semp exercet: oro illi nõ desis. Memento quod tibi derelictus est pauper: & quod haec dicit Dominus exercituũ: misericordiam: & miserationes facite unus quisq; cum proximo suo. Eripe hominem de manu peccatoris: & contra legem agentis: nec consideres uultum potẽtis. Hoc tuam pietatem per meam in te charitatem oro: & obsecro. Annos iam multos pulsans ad fores iudicii nostri: qui subleuaret non adinuenit. Sperat in te. Nittere q̃tũ potes: ut spes sua frustra nõ sit. Dñs tibi a dextris semp sit ne cõmouearis. Beneuale. Romae. xxvi. Martii. M. cccclxxii.

Valentino Clero Papiensis pro Vicecancellario.

Dies tandem illuxit uenerabiles in Christo fratres: quã semper op
tatam: semp quæsitam ante hac tempora non permisere. Veni
mus ad sponsam nostram Valentinam ecclesiam gloria sacer
dotii toto orbe illustrem. Recognoscimus populum nostræ custodiæ credi
tum: religione: & fide nulli christianæ urbi cedentem. Contemplamur deni
q̧ uenerandum hunc: & uere dignũ sorte Domini consessum uestrum: quo
uno plus lõge q̃ cæteris lætamur: extollimur: ac gloriamur. Agimus igitur
gratias omnipotenti Deo tãti huius muneris largitori. Nomini sancto eius
benedicimus: Illudq̧ propheticum cum sancto Sene cantemus: Nũc dimit
tis seruum tuum domine: secundum uerbum tuum in pace. Quia uiderunt
oculi mei salutare tuum: quo tandem pax: & consolatio cupienti animæ est
data. Agimus & Beatissimo Pontifici nostro Xisto: qui ad hæc regna occi
dua nostrum ministerium deligens: patriæ: & parentibus longo post tem
pore ipsos nos reddidit. olim autem cum præpositi huic tam uenerandæ Se
di essemus: nunq̃ ne iuuenilibus quidem annis nos latuit: & quid nostri mu
neris esset: & quid publicum ciuitatis desiderium ferret. Sciuimus quantũ
ad pie uiuendum conferat pastoris præsentia: quanta gregi curãte illo: pro
ueniat salus. Non ignorauimus Episcopi hoc est superintendentis nomen
propriam non alienam pro se operam poscere. Scripturam quoq̧ præcipiẽ
tem audiuimus: cognosce diligenter uultum pecoris tui: & tuos greges con
sidera. Sed teste Deo cui omne cor patet: his omnibus uoluntas nunq̃ im
pedimentum: semper necessitas nobis dolẽtibus attulit. Parendum fuit sum
mo omnium patri: & a maiorum decretis non abeundum. Cardinalatus
hæc dignitas maiori quodam Vinculo apostolicæ nos Sedi astringit. Ad
illius ascripti consilium nisi cum mittimur: abesse non possumus. Accedit
Romanæ Cancellariæ ingens quidẽ: & operosa administratio: cuius cum
apud Pontificem secunda sit cura ad totius Ecclesię cõmodum instituta: ca
rere pręside suo sine magno detrimento non potest. Illi quidem ante omnia
obtemperandum est semper: cui & plus imperii cõcessit Deus: & plus a no
bis deberi cognoscimus. Quod ergo adesse hactenus concessum non est:
Quod per alium munus nostrum impleuimus: non propositi: sed temporũ
fuit. Sic ecclesiarum multarum rectores: sic Reges: & principes grauiori
bus implicati Vicarios sibi operum quęrũt: Sic Romanus Põtifex uni an
te alias consecratus ecclesię uicem nihilominus potesta: is in cęteris collo
cat: Sic deniq̧ Christus Iesus in celis agens: Vicarios dandę salutis in gre
ge suo constituit. Præsentes autem nunc uobiscum beneficio suo cũ simus:
nõnulla sunt fres: quę prio cõuentu hoc charitas silere nõ sinit. Agimus im

primis uobis oībus meritas grās:qđ aduentū hūc nostrū uotis cōtinuis ex pectastis. Id enim & certissimū nobis est: & animi ī nos uestri argumentū perspicuum facit. Deinde quod memores filialis officii reueriti sedulo estis patrem absentem: Prepositorum eius dicto audientes fuistis: coluistis eccle siam: & diuinum opus aliquod desiderari in domo Dei passi non estis: po stremo quod aduenientes nos tantis honoribus: tamq; solennibus accepi stis: ut in iis nonmodo præsulatus nostri: & legationis decor: sed imprimis summa uoluntas: & uoluntati cōiuncta alacritas plane patuerit: īgens hoc studium tantum ad nostrum in nos addidit: quātum addi amori cumula to iam poterat. Retributor omniū Deus pietate sua concedat: ut tribuere & nos piis officiis aliquando possimus. Hortamur autē uos omnes ī unū dilectissimi nostri: licet exhortationem omnem uestra opera uincant: ut in incepto uirtutis: & religionis persistentes dignius: indies obsequium Deo creatori nostro: & matri uestræ Valentinæ sedi prestetis. Hoc enim: & pro fessionis sacerdotalis: & præteritarum uestrarum actionum est opus. De uobis enim est scriptum: genus electum Regale Sacerdotium: gens san cta: & populus acquisitionis. Inuigilate assidue cultui altissimi: sciētes qđ domum suam decet Sanctitudo in longitudine dierū: & quod per hoc pa scimur de altari: & collocati ī honoribus sumus. Id operemur semper: ut & ministerium nostrum in ecclesia famuletur: & iuxta Apostolum Paulum nullam occasionē demus maledicti gratia: sollicitudine non pigri: spiritu feruentes: Domino seruientes: uita porro uestra: quod facitis: pfessioni quā tum fieri possit cōsentiat. Eam semper modestiam seruet: quæ nec animos: nec oculos aspicientium turbet. Ad aliorum consecrati exemplum cum no stri immemores sumus exemplo ipso grauius longe peccamus: q̄ rc. Am bulemus honeste: & bonam famam custodiamus: dispensationi nostræ ma xime necessariam. Inter cætera autem dilectissimi fraternitatem seruate in ter uos: & cum cōsensu in domo Domini ambulate. Mādatum inquit Sal uator do uobis: ut diligatis inuicem sicut dilexi uos. In hoc cognoscent om nes: quod mei discipuli estis: si dilectionem habueritis ad inuicem. Quāto ad gloriam Ecclesię: eiusq; incremēta hęc unitas pertinet: tāto ad damnū: & dedecus est procliue discidium. Vbi zelus: & contentio est inquit Apo stolus Iacobus: ibi incōstantia: & omne opus prauum. Omnis ergo offen sionis lapis: omnis petra scandali facessat a uobis. Sapite idem: pacē habē te: & Deus pacis: & dilectionis erit uobiscum. Quoniam uero libertas Ec clesiæ data a Domino: a nostris patribus magna cura retenta gloriam Sa cerdotii in populis auxit: etiam precamur: ut ad eam colendam tutandam q; nonmodo unanimes sitis: id quod imprimis nō est necessarium: sed nul

Iam defatigationem :nullumq; discrimen declinandum putetis. Etenim si ad iactantiā modo sæculi uana olim gentilitas pro sua retinenda :in ferrū: in cædes :ad interitū manifestu certatim ruebat : quāto id magis Sacerdotibus conuenit ? quibus ipse Deus est præmium:& uita mors. Qui ad custodiam ecclesiæ positi sumus : quibus etiam dicitur certate ad mortē pro iusticia:& Deus expugnabit pro uobis inimicos uestros. A missa autem libertate hac quid reliqui amplius est:in quo facere iacturam damnosiorem possimus? An non sine honore : sine potestate :omnis nostra conditio redditur? Contemnimur haud dubie: & conculcamur:& opprobrium hominum sumus : & abiectio plebis. In hac conseruanda conuenite in unum singuli. Omnes autem consentite præpositis nostris:qui cooperatores uobiscum erūt:& pro nobis Duces certaminum fient. In pugna uestra: cui uires administrat Deus :libertas est :in fuga misera seruitus. Scriptum est.n. manus fortium dominabitur:quæ autem remissa est tributis seruiet. Magna ē uestra nobilitas:maior omni nobilitate ecclesia. Suam libertatem totis uiribus utrisq; præstate. Idq; nobiscum agite:ut iuxta Saluatoris uerbum quæ Cæsari Cæsari:quæ Dei sunt Deo reddantur. Sed hæc atq; huiusmodi : & alias sæpe:& uberius. Nunc in publicis pauca attendite. Mittimur:ut scitis Fratres pro redemptione fidelium:In quos hostilis gladius crudeliter sęuit. Domita Asia Turcus ac magna Europæ parte :bis iam est ingressus Italiam:incendiisq; ac cædibus cuncta inuoluens. Caput Religionis nostrę sacrarium Sanctorum Apostolorum:Sanctorumq; Martyrum urbem Romam petit:ut illo oppresso reliquum Christiani nominis corpus simul intereat. Si quibus subuenire :si quibus præsto adesse cōuenit :sorti quidem nostræ imprimis conuenit. Gregum ductores sumus. In specula excubamus: ut illos præstemus incolumes. De nostro exemplo æquū est cæteri summāt exempla. Hortamur charitatem uestram in Domino:ac pie paterneq; rogamus :ut qua ope : quibus ue potestis consiliis profectionē hanc nostram necessariumq; opus iuuetis. Scimus zelus uester quantus in domo Dei sit: quātaq; ad opera eius uoluntas. Causa quidem nulla est : in qua exerceri dignius nec meritis maioribus sacerdotale patrocinium possit. Verum nunc pauca hæc protulisse in commune sit satis. Cætera:in quibus collaborare : & adhiberi curam uestram expediat:cum aratrum manu prahenderimus plænius noscetis ex nobis. Nunc fratres dilectissimi:quos inuicem sors præsulatus huius coniunxit:Beatissimi patris: & Pontificis nostri Xysti quarti nomine uobis omnibus ex toto corde nostro:ex tota anima nostra : & ex totis uisceribus nostris in Christo Iesu benedicimus : rogantes Deum patrem omnipotentem : ut & sanctam hanc Valentinam ecclesiam de excel

so sancto suo semper respiciat: & uos eius alūnos ad ministerium suū gratia celesti conseruet. AMEN.

Angelo Episcodo Tyburtino. 448

ITerum te hortor: iterum oro: ut nōmodo Perusinos sed prouinciales omnes contineas: ne suo cōcursu augeant Tudertinas contentiones: quibus mox tota prouincia laboratura sit. Exi si opus est: & ipse tu obi loca: quæ ꝓpter uicinitatē ꝓcliuiora sunt ad tumultum. Vereor ne in iis lāguidior sit noster Sutrinus. Tuæ curæ hoc esse tuū opus oportet: qui omnibus præsides. Tanti ego hanc diligentiam facio: ut in ea cōmendationem: & dedecus præteritorum omnium positum putem. Quoadusq; ad uos redeam prospice incōmodis iis. Redibo breui. Ante discessum horum legatorum abire hinc nequeo. Intra dies quindecim discessuros existimo. Vale. x. Aprilis. M.cccclxxii.

Angelo Episcopo Tyburtino. 449

EX Stephano Auximate intelliges: quæ ad mandata tua illi responderim: Litteris quid nunc addam non habeo. Tantum audio languere te frequēter ex stomacho: ac nuper icidisse in febrē. Doleo id plurimum. Incolumitate tua nil utilius mihi aut charius. Vereor ne plus laboris suscipias q̄ ferre per ualitudinem possis. Hoc si est ita parce tibi: & uitam cæteris præfer. Malo perire Legationē quāte. Tu perpetuo: Illa breui est mecum futura. Sed mittam ex meis aliquem: qui te consolet: & de multis referat: quorum expedit rationem certam iudicio tuo constitutam. Ante discessum horum Legatorum abire hinc nequeo. Quem ad diē sint abituri nescio. Extrudi non possunt. Sed extrudentur tādem: ut puto. Vale. Romæ. xiii. Aprilis. M.cccclxxii.

Domino Gentili. 450

DE sargia Cypria abunde satisfecit Præsul Torcellanus: cui ea de re ante tuum discessum negocium dederam. Textura: & colore dato iudici perq̄ similes sunt. Quod ultra queras non est. Respōde mercatori quod scribo. Illi: & tibi ꝓ cura suscepta gratias ago q̄ plurimas. Nec procurator nec Abbas usq; in hanc horam uenere. Odiose iam cessant. Eorum tantum causa hic sum. Alio me uocat necessitas: cui q̄tum possum obsisto: ut exitum uideā. Excludi uel includi beneficio erit: dūmodo cito id fiat. De reditu huc tuo ut responderem certius: hac iatura ad temptandam mentem Pontificis hodie post missum senatum ingressus sum. Audio circumferri nescio quod Epigrāma i gemmas: & mitram: atq; illud Gentili Vrbinati ascribi Magistro olim Laurētii Medicis. Si quid tale delatum est: falsum de hoc homine est. Nil eo nonmodo grauius: & modesti

tus: & religiosius:sed nec laude tua cupidius. Criminatorum plæna sūt om
nia aliena sæpe gratia : & integritate dolentium . Ad hæc ille admira
tus:ac tantum contrahens os atq; humeros nil inquit accoepi huiusmodi :
Nugas has flocci non facio. Expers culpæ conscientia non tangitur uersi
bus. Meo iudicio est ut respondit. Tam illis non tangitur : q̄ illis non capi
tur. Bono animo esto:& ueni:ac deinceps cautius sape . Nūc nega omnia :
ac coniecturali constitutione potius q̄ iuridiciali utere ad causam. Campa
no nostro cupienti negocium :repromittenti de se omnia :cessi sponte Tu
dertinum præsidatum :mensurnosq; aureos quinquaginta . Profectus ē ho
die. Vtinam & qui uersus bene :administret & bene. charitate hominis fa
ctum hoc est nonnmodo omnium mihi amicissimi sed laborantis:etiam re
bus domesticis. Incoepta illi Deus secundet ut spero : & cupio. Vale. Ro
mæ. xvii. Aprilis. M. cccclxxii.

Domino Leonardo.

451 DElectatus sum uersibus tuis: Delectatus æpistola. Illi īgenii:hæc
& amoris argumenta dedere. Te amo:tibi gratias ago. Totiēs
agam quotiens tuum aliquid legam . Nostræ ueteris consuetu
dinis probe sum memor. Secretariatus oblitus nō sum : quem sub Calisto
pariter gessimus. Antiqua curricula: & cōmunes litteræ nos satis coniun
gūt. Id agamus :ut scribendo:& cōmunicādo crescat omnis cōiūctio. Mea;
& me p̄sto scito eē tibi ac tuis. Vale. Romæ die. xvi. Aprilis. M. cccclxxii.

Campano.

452 HAnc tibi mecum esse legem perpetuam puta:ut nunq̄ sim tuis
litteris respōsurus:nisi cū eas tua manu scriptas inspexero. Quid
enim mihi a secretariis gratum? si uacuos aliquando remisi Ta
bellarios Tudertinos inde indignatio fuit. Summa est: si rescribi uis scribe.
Ex te ante:ex Oratoribus nuper cognoui quo in statu prouinciolę tuæ res
sint. In miserrimo quātum uideo sunt. Eo quidem miseriore :quod leui me
dicina sanabilis morbus ad ferrum nunc atq; ignem nostra negligentia re
diit. Ita fit cum bonis præsidibus de salute prouincialium fides Romæ nō
est. Exilio paucorum pacari omnia poterant. Nunc cędibus multis uix trā
quilitatis initium cernitur . Sed noscetur breui:non tam nostris consiliis:q̄
pietate Dei:& tua uirtute:cuius mihi summa est spes. Deploras præsentes
angustias:& in uoragines deiectum te doles. Quid tu? hoccine illud uultri
culi supercilium ē? quo & istis præpositis magna omnia repromittebas de
te. An ignoras prima hæc esse uirium tuarum experimenta:ex quibus in iu
dicium uenturum est quicquid id est quod sperari de te in posterum liceat.
Vates es summus. Item:& orator summus. In magistratu nunc positus ne

ceſſe eſt ſis uel laudi uel dedecori tuæ ſortis hominibus: Veniat in mentem Barduli. Quos oro ille iocos in uerſus ſi male onus ſuſtineas? Mihi qui ſum ex tuis: & præſidatum hunc obtuli abeundum eſt urbe: ne imputationes eius cogar perferre. Itaq; intende uires. Repugna: ac pugna. Victorię uiam monſtrabit Deus: quam perturbatus inſolitis minus fortaſſe nunc uides. Dum hæc ſcriberētur uenere ad me oratores: & receptum Montechium: ac per Ioannis uxorem: & liberos ueniſſe in deditionem tuam nunciauere. Iidem affirmarunt eſſe te in caſtris: ac neſcio quod aliud opidum obſidere. Plane mi Campane uir es. In manibus prope eſt: & ſi calamitoſa: neceſſaria tamen uictoria. Magna tui amantibus tacendi: Bardulo loquendi facultas eripitur. Perduc ad exitum cœpta: Expirantiq; ciuitati ſpiritum redde. Nō minor puſillo præſuli Tudertū pacatū: q̄ magno olim cōſuli oppreſſa cōiuratio cōmēdationi erit: & laudi. Vale. Romę. xii. Maii. M.cccclxxii.

Campano.

QVantos etiam in re mœſta excitaſti iocos mihi atq; iis quibus familiariter communicaui litteras tuas? exercuerunt oculos noſtros Tabelliones tui euocatorum agreſtium Duces. Continere nemo potuit riſum. Vrſinus. Neapolitanus: Senenſis: atq; amicorū alii cachinis nō deſinunt quati. Laudatur in Campano nō igenium modo: ſed animus in re aſpera bonus: Dexteritaſq; ut multum promiſſa a me: uix tamen a quoq̄ uel ſperata: uel credita. Hodie Tudertinus præſul mecum adequitans uim inquit ſcribendi laudari in Campano putabam: regendi non multum. nunc quātum accipio quid laudem potius neſcio. Crede Papienſi mi Decus: in ore es omniū: cōmendantur paſſim hæc cœpta. Bardulus tacet. Qui etiam beneficium meum ignominiam tuā uideri tibi uolebant: conantur factum probare: & male cōciliatis oculis interiorem ſenſum abſcōdere. Incumbe operi: ac reliquum Tudertini agri prędonibus purga: Idq; ad mortē contende: ut tuo beneficio ciuitas non poſtrema Eccleſiæ ab interitu uendicetur. Nulla iam erit poſthac prouincia noſtra: quæ non tuo præſidatu digna appareat. De mittundo equitatu ægi cū Vrſino: cū Pontifice non fuit neceſſe. Breui copias omnes quæ profecturæ in Florentinum ſunt: i caſtris habebis. propulſari biduo aut triduo mali reliquum poterit. Id ſi fiat: abſenti ſupplicationes: Redeunti triumphum decerno. Brachiani quoq; quos petis: in Tudertiuum uenient ad ſtatiua. Eius imperandæ rei curam tibi iniungit Vrſinus: qui iam tanti te facit: quātus quantus es eſſe percupiat. Vale.

Campano.

NVlla remissio amoris: nulla itermissio operæ fecit ut minus tibi per hos dies responderim. Sola fiducia beniuolentiæ nostræ ne-gligentiorem reddidit ad scribendum. Non destiti tamen agere apud Pontificem quæ desiderii tui esse cognoui. Precatus sum: commotus sum: & liberius aliquando tardis auribus inclamaui. Quicquid id fuit suf-fragii quod est ad te missum: partem sensit operæ meæ. Ero idem i reliquis. Tu tibi ne desis. Laudaris hic non uerbis: sed uocibus hominum. Quin & Bardulus idem sentire cum reliquis cogitur. lyræ: & lituo idoneus diceris. Contristor tamen tot tuis ærumnis: quas oculis uideor intueri. Vellem tibi q̃ secundissima omnia. Sed heus tu: Quid in re quieta angusto Præsidi com-mendationis fuisset? Pariter ut aliorum: siluissent opera tua. Nunc prædicã-tur: & uirtus q̃ta sit patet. Reliqua ex Sacerdote: & Oratore: qui ad te re-deunt. Vale. Romæ. xxvii. Maii. M. cccclxxii.

Cardinali Sancti Marci.

MOx ut Romam redii Reuerẽdissime pater dedi famulo Episco-pi Nitriẽsis perferendas litteras ad te: quas puto iam redditas. Eo nunc pauciora quæ significaturus sum erunt: quo scio diligẽ-tiam Francisci nostri cumulatius impleturam quæ forte erant officii mei.

Neapolitanũ.

Heri magnis honoribus nostris summo dolore meo: emisimus legatũ clas-sis: die quidem solenni Corporis Domini. Mane astante Pontifice: & pa-tribus in basylica Petri operatus est sacris: Vexilla ĩde triremium ex more benedicta in magna frequentia hominum de manu Pontificis sumpsit: & pransus est apud eum. Ad horam. xx. nouo exemplo idem Pontifex comi-tante Senatu: & Curia Legatũ duxit ad classem: quæ paulo infra Basylicã Petri in medio Tyberi subsederat. Ascendit prætoriam: & a puppi ex loco edito benedixit item triremibus: & Legato: & familiæ: & omni nauticę tur-bæ. Quibus siuę in prœlio: siue casu alio uita migrantibus: planã pecca-torum remissionem indulsit. Complexus inde legatum in triremi eum di-misit: & ad Vaticanum occidẽte iam sole reuersus est. Putas in digressu tã intimi patris tenere potuisse me lachrymas? Non tam luxit unq̃ pia mater unicum filium: q̃ fleui ego abeuntem Neapolitanum meum. Videor omni ex parte derelictus: mancus: meiq; ipsius ĩpotens te atq; illo priuatus. Det pius Dominus ut bene gestis rebus utrunq; incolumem breui cernam pręsentem. Nostra urbana eum seruant tenorem: quem hic dimisisti. Si dicerẽ spatiis ingentibus auctum: nil tibi mentirer. Misericors nos Deus respiciat. Hoc tantum populo suo reliquum est ad pręsidium. Italica quãtum uideo: nutant. Conatus innouandi communis fœderis ad nihilum rediit. Iam est dissolutus omnis noster atq; Oratorum tractatus. Volaterrę a Florentinis

defecere. Missus illuc est cum exercitu raptim collecto Vrbinas:ad quē & nostri equites quingenti mittuntur. Varius de his coeptis est hominum ser mo. Omnium autem unus cōsensus: Futurum in Italia bellum si fautores uolaterrani inuenerint: Adhuc tamen nemo se detegit. Tantum Florentini exules nescio quid pauxillum conātur. Nihil in tot discriminibus Fidei ca lamitosius bello. Et hoc malum nascens opprimat deus. Mi Aquilegiensis conserua te ipsum. Christianam Remp. cura: & Papiensis tui memineris: qui eo crebrius absentem suspirat: quo & nunc Neapolitanum nō habet. Vale i domino pr̄ oī gloria dignissime. Romę die. xxix. Maii. M. cccclxxii.

Ol. Cardinali Neapolitano.

Litteræ Cayeta allatæ tristem adhuc animum discessu tuo nō me diocriter sunt consolatæ. Auxisset cōsolationem omnem manus tua: si eā uel in sola subscriptiōe uidissem. Quæ enī a Secretario par reddi satisfactio tāto affectui potest? Nisi langues: nisi occupationibus ultimis impediris: caue mi domine epistolam posthac reddas tuo Papiēsi: quę amicissimam manum non habeat. Vna tantum dictio: quam inspectā osculoretur ad leniendum desiderium erit. Lætor incolumem te uenisse Ca yetam. Inurbanitatem Episcopi non tam miror: q̄ doleo. Ineptus ad omne obsequium est: & litteris suis minimum tribuit. Olim transeunti mihi Ful ginio: cū Cardinalis essē: ipse pręsidatum loci teneret: nec exiuit obuiam: nec abeuntem est comitatus. Vel arrogantiæ culpa hęc ē: uel quod magis puto: negligentis ingenii. Cuius rei argumentum colligo: quod doctrinam non contemnendam ad multa utilem: consenescere Cayetæ sine fructu sic passus. Sed mitte hominem ut ignauum: sic indignū cui succenseas. Bene fecit tua dignatio iniussu Regis non progredi. Ad eius arbitrium accōmo danda sententia est: ea præsertim in re: quæ non minus nostri: q̄ tui honoris esse uidetur. Ita probauit hodie Pontifex: Ita & Patres: a quibus recitante Senensi auditæ tuæ sunt litteræ. Puto te iam Neapoli esse. Oro nostri me moriam habeas: Cōmendes me Regi: cōmendes me patruo Comiti: Iden tidem probās q̄ eis sim deditus. In nostris Vrbanis nil accidit noui præter id quod perlatū iam Neapolim puto. Rescripsit Mediolanensis ad litteras Regias: quibus dissolutum est foedus. Lectę ī hoc hodierno Senatu sunt. In quem ad cæteros Oratores introductus est etiam orator Gallorum Re gis cenomanensis Pręsul. Verba utrinq; ab iis nōnulla: plena tamen mo destiæ. Ex Bonifacio: Corsicæ insulæ portu allatæ a Vicecācellario litteræ sunt: quibus significat eo se loci cum triremibus incolumem peruenisse. Qd̄ de Castiliono suspicati insimul sumus: id reuera erat cum Pontifice: & pa tribus quattuor conuentum. Confessione eorum post tuum abitum didici

456

F. Patricius.

cuncta. Vide nunc artes: quibus est nobis uiuendum. Hoc spem cõceptã fefellit: quod ille nondum ad nauigandum instructus serius opinione soluit e portu. Vale ergo mi pater: & has litteras uel cela: uel lacera. Romæ viii. Iunii. M.cccclxxii.

Cardinali Neapolitano.

457 INtelligo Dignationem tuam Neapolim peruenisse: & magnis eam fuisse acceptam honoribus: non a Rege modo: & filiis: quorum in Apostolicam sedem magnifica sunt semper officia: sed a populo etiam Neapolitano Antistitis sui studioso: ac cupido. Lætatus ĩ his rebus admodum sum: uidens Neapolitanum meũ: cũ quo mihi cõmunia sunt bona & mala: cõmendationibus in dies magis augeri. Discessus ex ur be omnium: quos hactenus uiderim celeberrimus fuit. Acceptio in patriã consensum nostrum equauit. Cætera oro cursum hunc seruent: & protector noster deus in faciem Christi sui semper respiciat: ut sit illi sacerdotii digni tas in æternum. Laudo accelerandæ profectionis consilium: sic tamen ut necessarium aliquid non omittatur. Sedere diutius apud suos in suspi tionem delitiarum posset uenire: Minus autem instructum proficisci ꝗ sus cepto operi expediat in consulti hominis haberetur. Sic utriq; rei est con sulendum: ut maturata omnia: non festinata dicantur. Pro sapientia tua: quæ eadem semper in omnibus fuit: te uidere hæc puto: sed non minus cu rare. Ego quicquid hic pertinere ad tuam æstimationem augendam cogno uero: ita suscipiam omnibus horis: ut tu tibi satisfactũ existimes: cæteri ue ro intelligant nil mihi charius patre absente. Post habitas secũdas litteras uocati in Senatum non sumus. Puto quo die primum uocabimur recitatu rum suas Pontificem: si quas ad eum misisti. Ita enim de legatorum litte ris semper est solitus. Quo magis te hortor ut cum eas formas: id cures ge nus esse uerborum: & rerum quod iudiciis nostris respondeat. Laudatæ sũt primæ: Laudatum iri cæteras: & puto: & cupio. Quod aliis meis tuam di gnationẽ rogaui: etiam pręsentibus rogo: ut cõmendes me Regi: commen des patruo Comiti. Tu uero imprimis memoriam deditissimi Papiensis si nu contineas. Vale fœlix pater: & Domine omni ueneratione dignissime. Romæ. xi. Iunii. M.cccclxxii.

Campanus Cardinali Papiensi.

458 RVimus: ruimus mi Papiensis. Non Deo: non nobis curę sumus. Volumus conficere Turcarum bellum: & tamdiu Tudertinas clades in oculis sustinemus. Vndecimum iam mensem uexatus ager: in censæ uillę: direpta atq; exusta oppida: interfęcti oppidani: factæ in agro: factæ itra urbem ęcdes: nihil nos mouet. Aut dormitis isthic om

nes: aut omnem exuistis humanitatem: aut & Deum: & homines: & famam floccifacitis. Vbi maiestas illa pristina istius amplissimi collegii? Quod nonmodo exortas in Italia contentiones opprimere: sed in ultimo terrarum orbe inter potentissimos Reges: & imperia: mota bella summouere: pacemq; ubiq; ueluti manu quadam conciliatrici serere consueuit? Si peccauerunt ciues: cur non statim plectebantur? Si non peccauerunt cur excruciantur tam diu? & si pauci fuere in culpa cur dantur omnes in prædam? qui modus: quæ ratio huius belli? Aut quæ latebræ consiliorum uestrorum? Si reducendi erant exules: & dignitas istius Sedis ita deposcebat: nullius iniuriam aut calamitatem perferre: cur non statim reduxistis? Si ex re non uidebatur futurum reducere: quid tam diu illorum spem aluistis? quid aut non reddidistis illis ius: aut non compressistis iniuriam? quid expectatis? quem exitum tantis cladibus dari statuistis? quæ mens & sententia uestra? Vultis reduci exules? reducantur. Arma atq; arcem habetis in potestate. Vultis excludi? pellantur agro: liberam metu ciuitatem relinquite. Capita factionum Romæ cum habeatis quid restat amplius cur aut non concilientur: aut non opprimantur? Ardent hic bella subditorum uestrorum: & auctores bellorum apud uos nonmodo sine poena aliqua: sed etiam cum spe præmii retinetis: & plus a uobis sperant qui fecerunt atrocius. Atq; eo impietatis apud uos iam uentum est: ut aut animos ad misericordiam eorum qui hæc patiuntur: aures ad clamores eorum: qui hæc scribunt: occuluisse uideamini. Tum quæ tanta est audita negligentia: ut neq; iacturam prouinciæ: neq; factionum grauissimarum per finitimas ciuitates motus periculosissimos: neq; quid homines passim & sentiant: & obloquantur attendatis: obliti officii: dignitatis uestræ: & loci: in quo positi estis. Mala eorum: qui uestræ commissi sunt curæ per caliginem inspicitis: per somnium cogitatis: aut si qua subit harum rerum cogitatio: plus uobiscum ualent priuatæ simultates: quam consilia publica. Nemini ratio habetur quid imperio conueniat uestro: quid ad maiestatem istius Sedis pertineat. Omnes priuatis studiis ad odium gratiamq; distrahimini: ut etiam de me ipso reddenda sit ratio: qui ea gessi non quæ placerent omnibus: sed quæ ad pacandam primum ciuitatem: deinde prouinciam sedandam: postremo ad retinendam dignitatem tantæ Sedis factura uidebantur. Quid enim aliud attulerunt initia aduentus mei: nisi pacata omnia: atq; tranquilla? Non inducias statim indixi? Non de reuocandis ex

negligentia negligentia

ulibus primo quoq; tempore mentionem intuli? Non eorum numerum redigere ad paucissimos uolui? Mox ad nullum redacturus si conditionem accoepisset: quam non uoluntas mea: sed temporum necessitas daret. Non decretum Pontificis de restituendis oppidis exhibui? non priusquam arma inferrem cum decreto non paruissent septies admonui parendum esse Pontifici? Nihil mea sententia gessi indignum officio meo: cum iussis maiorum non paruissent: nec pariturі uiderentur: in eo quod exules erant complectēdos humanitate: cōfouendos monitis: omni uia leniendos existimaui: Nec calamitatem adiiciendam: quod intelligebam salutem eorum æque ac ciuium aliorum ad me pertinere: cum me: & mea patientia abuterentur: cum prædæ in oculis agerentur: mœnia urbis quottidie inuaderentur: cōtemnerentur mea iussa: monita irriderentur: collegi animum: cogitaui personam Principis gerere: & huic prouinciæ ea demum conditione esse præfectum: ut parere omnes meo imperio cogerem. Itaq; inuitus conuersus ad arma: finitimarum ciuitatum auxilia non ausu temerario: aut licentia mea: sed Pontificis & nomine: & decreto conuocaui. Perusini: Meuaniates: spoletini: spelani: & Vmbri alii: Namiēses: amerini: Vrbeuetani: quibus cū nulla fuerat mihi consuetudo: an mihi priuata auctoritate paruissent? præsertim plęriq; homines partium diuersarum. Num Bracciani equites nullo a me accepto stipendio ita properassent? Si mea hæc fuit gratia mirum est hominem externum tantum his in locis potuisse: quantum ne qui hic nati sunt unquam potuerunt. Si Pōtificis auctoritas: cur ipse tandem accusor? Non accusaris inquis. Equidem nondum in iudicium uocor: sed mihi improbari a factiosis quæ gessi accusatio est. Quod si liceat: percunctari calumniatores meos uelim: cum fide non seruata: cum ruptis induciis: omnibus diebus: omnibus horis oppugnaret: cum litteræ meæ: & nuncii ludibrio haberentur: quid facere me uoluissent? Custodem urbi datum: præfectum prouinciæ: & quod pace ac uenia eorum dictum uelim: in his locis Pontificis personam sustinentem? Itaq; Matheum magno: & delecto peditatu mœnia urbis oppugnantem: diripientem agrum: uillas incendentē: oppida igni ferroq; uastantem: captiuos omni genere suppliciorum excruciantem: me: & litteras: nunciosq; meos mirifice contemnentem: atq; eludentem: opera consilioq; meo: auxilio finitimorum: quos dixi: Mōticula exui: Soprano spoliaui: Rosario fugere coegi: q̄drellis eieci. Compescui hominis audaciam: incursiones: prædationesq; cohibui. Hæc cur fecerim quis non uidet? modo factiones oculos illis non eripiant. Intelligebam & perspiciebam deberi exulibus patriam eiectis domum exclu

sis reditum. Verum neq; per ignem: neq; per ferrum: neq; per ullum genus iniuriæ deberi: & reconciliandos illos esse ciuitati ad quietem: non ciuitatē illis prodendam ad cędem. Pontificis fuit uolūtas: cur me accusant? Si nō fuit: cur sum deceptus illis breuibus? Intelligebam nisi depositis armis reconciliatum locum esse omnino nullum: & nisi prius foris arma deponerētur deponi arma intra urbem nō posse. Intelligebam exules nisi spe aliqua iniecta: non facile: ut arma deponerent posse adduci. Hanc spem quantum in me fuit quibus non pollicitationibus porrexi? An & hoc quoq; non adiecerim? Si parerent Pontifici curam illi fore necessariam: ut aut eos reducceret: aut aliquem: in quo agere possent locū assignaret. Hæc opera: hæc cōsilia mea: quę si ex mente Pontificis fuere nullus est calumnię locus. Si illo inuito gesta sunt cur tot illius breuibus: tot collegarum tuorum litteris deceptus sum? Verum de me satis est. Vos optime Pontifice per factiones abutimini. Caput omne discordiarum ex uobis est. Vos seditiones & sustinetis: & alitis. Vos in eos qui ciues suos uectigales uestros depulerunt non animaduertistis: Eos qui bellum patriæ per ferrum: & ignem: & omne genus cędis intulerunt non cohercetis. Complectimini diuersis studiis utrāq; factionem. Me qui mederi huic morbo ꝑ dignitate mea: pro maiestate Sedis uestræ: pro quiete urbis: pro beneficio prouinciæ cuperē neq; armis: neq; consiliis adiuuatis. Mulierculaꝝ more de gallina: & ouo dissidentium inter uos contenditis: mentimini quisq; quid libeat: nemo quid liceat cogitatis. Nec est mea hęc querela: clamant prouinciales: uociferantur: stupent finitimi: & officium uestrum curamq; requirunt. Iam audent in uitam mores q; nostros prorumpere. Nihil fit a nobis quod in hac tanta negligentia non exprobetur. Vna est omnium uox tanq̄ exprobatio. ualeat fiscus: pereant prouinciales: & iam hoc bello ne ignoretis. ita esuscitata sunt partium studia: ut nullum nec minimum quidem oppidulum non sit erectum in ueterem factionem: cunctatione uestra breuis plaga breui in profundissimū dilatabitur. Video cladem: quam uobis uaticinia minantur. Mihi satis est ad conscientiam iudicii mei testatum esse quod ruimus: aut si qua spes est: ita censeo pellenda esse ex agro Tudertino exulum capita: recipienda oppida: amouenda exulum: deponenda intra urbem arma: magistratus reformandos: adhibēdum præsidium ut improbi comprimantur. His peractis: omni studio incumbendum in reducendis exulibus. Hæc tecum liberius: ut soleo. Vale. Tuderti. iiii. Iulii. M. cccclxxii.

Campano.

459

Nunc dicerer,

EO minus multa rñderī possū ad lr̃as tuas:qđ accinctus ad discessum tabellarius añ cubiculi fores expectat. Breuitate nūc æquo aīo fer:spacii aliqđ āplius nactus tuis lamentis pluribus rñdebo. De iteritu Tudertino qđ enī aliud dicā? De execratiōibus quoq; intuentiū nr̃a dedecora nō tanta tu refers q̃ta iam dudū mente concipio. Obprobriū hoīum sumus:& abiectio plebis. Quid ergo nō subuenitis ais: uos q̄ ad Sedis cōsiliū cōsedetis? Cāpane mi nihil hac pcunctatōe facilius: nihil satisfactōe molestius. Si parsum putas cōsilio erras: Si nō ipēsum obsecratōibus quod potuit falleris: Si nō denunciatum etiam quod accidit:casurumq; esset: male meritus es de nobis. Præstita hæc multo ante officiis nostris sunt. Nihil omissum quod seruandæ Fidei :seruandę prouincię utile uideretur. Nos: cum dico eos dico quibus est summa uolūtas,nulla omnino potestas:quibus etiam eo minus est fidei:quo minus apud Principem loci. Paucorū sūt nostra decreta.obsidetur quicquid id est:unde in omnem dictionem nostrā manant bona:& mala. Obsessores qui sunt:& quibus studeant ipse tu nosćis. Putabam nuper cum essem in prouincia:nec meo de rebus Tudertinis iudicio crederetur: uel inuidiæ :uel odii obstaculum esse. Paris enim sępe dignitatis id esse incommodum consueuit:proptereaq; ego partem illam præsidatus deposui. Sed te mox succedente interius uidi quod obsuit. Nulla tua est culpa:nullum crimen. Consilio præstitisti quod in te fuit. Vim adhibuisti iussus atq; inuitus. Altius descendunt mali radices:q̄ ut introspicere intuentium passim oculi ualeant. Laudauit te in Senatu Pontifex. Laudauit sana pars patrum. Si quos indigna factio uexat nil te eorum turbent iudicia. Pauci boni instar sint omnium. Xystus etiam consoletur: qui tribuit multum operibus tuis:& imputat nihil. Sedis utinam consumptis prope rebus salutarem medicinā inueniat. Præfectum mittit: Si ad pellendos agro prædones :reducendosq; inde exules:opportunum consilium. Si ad cogendam ui ciuitatem : extremus:ut puto interitus. Non tacui hæc. Ad componenda:& pacanda omnia mitti illum affirmat. Ita sit oro. Tu illum si poteris consilio rege: Idq; obtestare:malit omnia:q̄ arma ciuilia experiri. Quod ad priuata nostra attinet :pernimium tristor mi Campane his tuis angustiis. Non putaui ad tantum tempestatis te mitti. Credidi homini Episcopo extra inuidiam posito:& nostrarum contentionū experti plus fauturi huic iri. Auctas procellas nunc uideo. Quid tibi dicam mi frater? Confirma animum:& dura hæc primi præsidatus rudimenta eā modestia perfer: ut uita incolumi nihil non ad cōmendationem exercendamq; uirtutem tibi accidisse existimes. Ego cum breui depositurus omnem prouinciam sim:id qđ taceri a te opto conabor si potero:præsidatū Fulginensem tibi ipetrare: ut

& respirare in quietissima ciuitate possis: & sine honore iam administratio nis non sis. Beneuale. Romæ quinta Iulii. M.cccclxxii.

Leonardo Montagnæ.

PEristi tuum dystichon ita Pontifici reddi: si reddendum ego il lud putarem: Metiens animum suum ex meo hodie reddidi mis so iam senatu. Legit. Delectatus est. Multa huiusmodi accoepis se a te cõfirmauit. Proferenti inde mihi difficultates tuas domesticas: affe ctum podagra corpus: Filias nubiles: onus familiæ: Tum postulãti ut sum mula illa petita inopiam leuaret: difficiles & ipse res suas adduxit: necessita te aiens non uolũtare negari quod queritur. Negauit itaq;. Excusatio haud sane paucorum uerborum fuit: Molesta ob id unum quãtum inspexi: quod deest ad pietatem facultas. Eget: ac præterq̃ potestate abundat: Cætera multo est q̃ ante Pontificatum inopior. Doleo tibi non satisfactum. Id tu modice fer. Non deseret Dominus quem ad uirtutem creauit. Pro tuis Epi grãmatibus iterum tibi gratias ago: & Vale. Romæ, vi. Iulii. M.cccclxxii.

Cardinali Theanensi.

VIdi: & legi litteras uestras mi Reuerendissime Theanensis nõ sine multa consolatione spiritus. Quotiẽs enim manum uestrã: aut Spoletani nostri: aut Senensis intueor: sensum capio præte riti temporis: Et pontificatu fruor Sanctissimi patris nostri Pii: Quæ una cogitatio solamen malorum est: quæ in diem magis undiq; ingruunt. Itaq; si ipse semp scribo: id ea ratione facio: ut manus uestras uicissim eliciam. Postulata Portugallensium puto plane reiicientur: si sibi delecti patres con stabunt: & apud quem potestas est fides erit sanis consiliis. Gallicana mu tatio in pristinum rursus est immutata. Nescio utram mutationem magis dignatio uestra ridebit. Post ea quæ scripsi illico affuerunt litteræ a nostro Niceno: longiores aliquæ de rebus communibus: breuiores autem sui chi rographi: In quibus scribit prope adductam fuisse in extremum discrimen æstimationem legationis suæ: sed benignitate Dei superata artificia mali gnorum: Consensisse Regem ut ad se proficiscatur: & libere allatam po testatem exerceat: Tum autem sperare mox ut illum conuenerit: non du bie celsitudinem suam cognituram odii: non rationis fuisse suspitiones inie ctas. Multa est fiducia eis in litteris: quas quidem legi ego: & ne errarem le gendo relegi. Hodie recitatæ in collegio etiam sunt litteræ recentes ex Græcia: quibus secundæ res de Vsoncassam Pontifici significantur. Affir mant Trapessundam expugnatam esse: Cętera pręter arcem nõ ualidam: I dictionem eius uenisse: Exercitũ esse ingentẽ plusq̃ sexcentorum milium: Peruagaturũ mox reliquam Asiam si non obsistat; Turcũ nõ eo animo se

expedire ad bellum:quo aliquando nostros inuasit:metuere multũ: aegra anima esse:& corpore:ac plurimum pedibus laborare. A Venetis magna iis nunc is fides habetur: praesertim quod constanti fama cõtinuant. Deus ad salutem fidelis populi hos motus conuertat. Laetor Dignationi uestrae bene nunc esse. Mallem optime. Quando ad perfectum nõdum detumuit crus:secessu amoeno: quem memorat: dies suaues ducat. Abunde illi est: quo nos maxĩe egemus. Opprimimur aestu:nec leuamur uncia frigidi. Vrbs tota plaena est febribus:uixq; ad ministerium necessarium integri nobis supersunt domestici. Praemitto isthuc nepotem Christophorum. Si Guidãtonius Viterbii non est:monui illum ut ad reditum eius apud uos sit. Consecuturum me non multo post puto:cuius ut omne consilium noscat: cogito in primo senatu legationem Perusinam deponere: Illa maxime ratione adductus: quod ad anni pene exitum ueni: quod ieiuna legatio est: q̃d discriminibus atq; incõmodis plaena: quod deniq; ad grauiores casus: quirari esse non solent:nil hinc expectari facile potest: quod laboranti praesidi sit necessariũ. In Tudertinis rebus id sum satis expertus. Experiri idipsum etiã in caeteris timeo. Si studium uisendae Tolphę me nõ auertet: Viterbio ueneratum ueniam. D. uestram: quam affectu uero complector. Romae xvii. Iulii. M.cccclxxii

Domino Episcopo Capaciensi.

462 AVdio te togatum licet:uersari in castris. Id facit:ut in papiro breui breuius etiam scribam. Nec enim legendi est ocium cum stat ferri acies mucrõe corrusco stricta:parata neci. Inter hos tumultus serua teipsum: & sacerdotii memoriã habe. Rogaui te olim colligeres scripto:& mitteres ad me quae in Britannis: & Gallis gererentur digna noticia. Ieiune factum est: aliquid plaene tamen :nihil impletum. Si potes satisfac non amico tantum:sed necessario tuo. Apud nos plus operor q̃ loquor. tua causa cum expedit. Scribo Protonotario nostro. Illi me offero:qui mihi sis:monstro. Cõmendo etiam:licet legationis nomine sis satis cõmendatus. Nicolao nostro in annum uenientem praefectura est prorogata: Et q̃d fieri optas:ẽt Cleopatra ĩ arce. Beneuale. Romae. xxiii Iulii. M.cccclxxii.

M. Patriarchae Aquileiensi.

463 BIs Reuerendissime pater manu mea ad te scripsi. Litteras ipsas iam redditas puto. Non superest nunc quod scognitum tuis ex me cognosci oporteat. Hoc tãtũ significãdũ putaui: Nõ futurã Cardinaliũ ordĩatiõnẽ añ Decẽbrẽ. Haec fides ĩ ĩtimo sinu eius ẽ: apd q̃ẽ caetera sũt oĩa. Tu ad eã diẽ affuturꝰ an abfuturꝰ sis nescio. uellẽ adesses. Fa

cilius enim excludi id posset:de quo Neapolitanus noster tuo me nomine uerecunde licet:ammonuit. Instat horis omnibus:mirumq; inmodum ex Germanis iuuatur. Nec hic surdis auditur auribus: aut oculis inuitis uidetur. Ad conciliandam uoluntatem magna eiusdem professionis est uis. Ego omnia solus sustinere non potero. Praestabo tibi quod potero. Si tam longe inter Hungarum:& Polonum sunt pactae induciae: si Turco a nouo hoste Cassano grande exhibetur negocium: Si uacas: si deniq; per commodum Reipublicę decedere prouincia potes:redi mi Aquilegiensis ad nos. Boni te omnes: Imprimis Papiensis expectat. Vale. Romae. xxviii. Iulii. M.cccclxxii.

Campano.

CEssi prouinciae inquietae:ac planę semp discriminum. Vt tamen presidatus Fulginius deferretur ad te impetrare non potui. Qua ex re maxime doleo. In nescio quem ex cognatione sua Pōtifex spectat. Moestus hinc abeo: familia imprimis male mulctatus. Diem obiit coquus olim tibi tam charus: reliqui sunt ita: aut temptati febribus: aut uexati: ut ad conspectum tristes ad ministerium pene sint inutiles. Eadem est tota urbe calamitas. Abiere patres. Curiales rari apparent. xenodochia ęgros non capiunt. Desertae ciuitati sunt cuncta similia. Quo tu is: inquies Furcifer? Quo nam alio nisi Pientiam? nisi Senam ad expuendam Vrbanā miseriam? Loquerer planius: sed Campano tristibus merso quae aliena laeticia non suam tristiciam augeant? Miserum me: qui benemerendi studio tātis te malis obieci. quando: aut quo beneficio meo scissuram hanc farciam? Vale. Romę ultima Iulii. M.cccclxxii. 464 Pestilentia.

Cardinali Niceno.

REspondi binis litteris tuis gratioribus semper melle ac succaro. Quid nunc scribam nō habeo: nactus tamen in uia hūc nescio quem ad te uenientem scribendum putaui. A meis primum incipiam. Fatigatus ualitudine aduersa prouinciam dimisi: quā mihi dedisti. Eo id liberius feci: quod ī exitu est annus. Tendo ad Aquas Lucenses: morbis meis: ut admonent medici maxime utiles. Ineunte octobri in urbem redibo: ingratam mihi: quod nihil habet quo lętari bōa mens possit. Tuę res uel nostrae potius: per hos dies nos fatigarunt: Me imprimis affecerunt dolore: quod aperte intelligo artificiis peruersorum in tua iniuria oppugnari publicam omnium causam. Nescio quo in loco nūc sint. Si bono: est quod Ecclesiae gratuler. si malo: est quod tute tecum ad Christum uersus cum Paulo dicas: Mundae sunt manus meae a sanguine horum omnium. Non enim subterfugi quominus āunciarem eis omne Euangelium tuum. Du

465

ra consolatio rebus tam præsertim afflictis: sed tamen in tanta iniquitate patri integerrimo necessaria: puto aūt si peruenisti ad Regem ꝓbatā esse innocentiam tuam: simul dissipata impiorū consilia. Id Deus optimus faxit: cuius causæ nunc seruis. Cōmendo tibi tuum Papiensem. Sathan Xanthonensis nō præsul: archidiaconatu: quē ī male illi credita Ecclesia teneo: me superbissime: atq; indignissime trudit. Capitulares: qui a me illum conduxerant: uexati quottidianis malis remiserunt contractum. Priuor nunc annuis trecentis: nisi auctoritas tua subueniat. Subueni ergo si potes: & uale. Deus tibi ad custodiam sit: & consilium. Sutrii ante cœnam: & raptim calendis Augusti. M.cccclxxii.

466 Dominico Lucensi.

Vrbanam miseriam conficientem corda: & corpora. Vix ueni Bachanum subito a renibus dolor: ab ossibus febris: a supercilio cecidit nubes. Conficio reliquū uiæ liber: & lætus. Vale. Sutrii calēdis Augusti. M.cccclxxii.

Carolo Cremonensi.

467 Venimus Aquāpendentē incolumes: Hoc ad cætera læti: quod urbe excessimus. Cōmendo tibi quæ curanda reliqui: Matrem ante omnia: inde domum: inde uegianam causam: inde mandata ad patrum nonnullos: ad Rothomagensem: Vrsinum Mōtisferrati: & sancti Petri ad Vincula: postremo litteras obsignatas: & a secretariis traditas: ut q̄ primum mittantur ad quos inscribūtur. Pensionem ultimam legationis: si a Tyburtino accipies: depone apud Spanochias: & chirographū serua. Ducentorum: & septuaginta aureorum erit. Si ea forsitan tardius mitteretur scribe ad eum: ut ocius mittat. Adi sæpe Cardinalem Montisferrati: & quære numquid habeat nūciandum: Sæpius autem Rothomagensem: quo semper absens patrono sum usus. Si Robertus & Arenes sequi familiam uolunt ueniēdi fac potestatem. Imprimis sit tibi semper papyrus in manibus: & calamus: ut etiā minuta ītelligam tua significatione. Vale. Aquæpendenti. ii. Augusti. M.cccclxxii.

Dominico Lucensi.

468 ET Aquā pendentē quoq; incolumis: Quid dico incolumis? Hercules uiribus: Mancinus lætitia: & alter tu esurie assidua. Cras attingam Elisium: hoc est meam Pientiam supra q̄ dici possit placentem. Tibi aquæ tuæ uillanę: Nobis Pientini colles sunt cordi.

Cardinalis Atrebatēsis

Trahit sua quemq; uoluptas. Vtri tamen melius ament dicat Albiensis iudex: qui dolium indigeni nectaris uno tantum noctis hospitio: dimidium corpore; dimidium duabus buttiliis asportauit. Scripsi ex Bachano ad te:

hinc quoq; nunc scribo : Vel unam modo syllabam extorquere a me mille tuis litteris non poteras : Do ultro nunc meas. Ita enim ultimo hoc conturbernio tota me cœpit suauitas: ut sine molestia te carere absens non possim. Scribe quottidie: & ineptiarum uestrarũ fac ignarus non sim. Matrem uise: & Sueuę charissimæ dic salutem ex me. Vale. ex Aquapendenti iii. Augusti. M.cccclxxii.

D. Falconi. 969

Il peccaui hoc anno grauius : q̃ quod discedens te allocutus nõ sum. Inter uias hoc recordatus admiratus sum factum meũ : nõ tantum damnaui. Falconi ne dextram non dedi? Vale nõ dixi? Me: & meos ut soleo eius curę non cõmendaui? quis nostri amoris consci us tam necessarium officium uel obliuione: uel occupationibus neglectum existimet? sola tamen neglectum est obliuione: dum enim fugere propero ne me dimissum Gallicana postulata retineant: dum superare dolorem lateris conor febriculæ admixtum : dum deniq; ad discessum congero magis omnia q̃ compono tu mihi elapsus es. Quam nõ mereor ueniam da: & homini obliuioso causam obliuionis ignosce. Ex itinere satisfacio ut possum : Vale mi Falco. Pientiam peto : & Senam ad diem solitam rediturus. Habe absentis memoriam: quam a præsente non accepisti. Tũ mea: & meos tuere ut soles: scribe etiam sæpe cum potes. Vt tua præsentia: sic tuis litteris nil mihi acceptius. Hæc satisfactio quanti sit nescio: Par certe non est peccato tam graui. Sed ab ingrato debitore id cape q^d potes. Vale. Aquapẽdenti iii Augusti. M.cccclxxii.

V. Cardinali Spoletano. 970

E ignoret Spoletanus pater ubinam agat filius Papiensis : nuncio Pientiam me peruenisse Pii nostri terram natalem : Valere etiam cum omni familia: Videri quoq; mihi ex mortis caligine in uitæ lucem transisse : abiecisse deniq; onus curarum ac tediorum : quæ Romæ nimium grauant. Nunc meus sum: cum ante nullius essem. Idem V. D. arbitror accidisse. Quod cum ita sit dies hos paucos quasi feriarum nostrarum iocunde ducamus : recreandæq; menti ac ualitudini totos nos demus: ut mox ad consueta regressi minus incommode ferre molestias urbis possimus. Non sit. D. uestræ ad gloriæ inanis: nec mihi ad assentationis crimen : quod his litteris addam. Scit Dominus quod a conscientia os non dissentit. Proximo Februario cum iter Narnia agerem contemplatus sum opus cœnobii uestra cura erectum: fratrum frequẽtia : & structura ipa insigne. Benedixi nomini uestro. Rursum nunc per uicum Montis Rosuli transiens magno meo: & aliorum exemplo : uidi sacellum : coniunctumq;

Xenodochium:quod impẽsa uestra a Fundamẽtis erigitur : opus opportu
num:& pium:tum professioni nostræ conueniens.Descendi: Ingressus sũ :
Lustraui omnia : inde uero egrediens tacitus dixi:Beatus uir:qui intelligit
super egenum:& pauperem. In die mala liberabit eum dominus.Porro ãt
fœlicem ecclesiam suspiraui: si illi multi Spoletani contingerent .Qua in re
uenere in mentem patres nonnulli ordinis nostri:qui in domino dormie-
runt:Sanctæ crucis:Cæsarinus: Firmanus:De Cusa :ac nup sancti Angeli
Hispanus:per quorum Sanctas actiones commendatum est ministerium
nostrum.Comparans inde qui nunc sumus:& q̃ in paucis religio: quãq; in
paucioribus expectatio religionis:uicem Ro.Sedis indolui: uosq; uel unũ:
uel cum paucis putaui : ꝓ cuius ualitudine:& uita misericors rogandus sit
Dominus.Iterum dico:Ab animo:nõ mentiendi studio hæ litteræ sunt. Ita
precor bonitas uestra accipiat. Si meus Tudertinus uobiscum est:opto illi
salutem meo nomine dici.Pientię.vii.Augusti.M.cccclxxii.

471 N.Episcopo Mutinensi.

SPem:quam de me tibi esse scribis : certissimam habe. Non tan
ta pręstiti hactenus quãta i futurum modo possim præstare:est
animus.Ita uetus consuetudo nostra postulat:ut omni tempore
certemus officiis.Sed si de te ego confessione tua bene sum meritus:.Si au
ctor tibi: uel extortor magis Mutinensis Ecclesiæ:tu quomodo uicem retri
buis:?& acceptæ sedis primitias offers? Andreæ meo totiens rogatus anno
iam integro uel unum modo sacerdotiolum non confers:& multa tamen ĩ
terim uacauerunt.Heccine indicia animi memoris sũt? Aut quomodo tuis
epistolis credere possum diuersa in me opera intuens ? Qui te rogauit tuo
testimonio audiri est dignus.Pro quo rogatus es : affirmatione mea mere
tur quod petii.Quid ergo causę in neglecto officio? Mutinensis mi si essem
pręsens uellerem aurem:monerem q; ut soleo :memoriam ueteris amiciciæ
nõ tam cito abiiceres.Sed uenia præteritis sit. Edico q̃primum sarcias scis
suram hãc charitatis:curesq; a patre Fratribusq; Andreę mihi gratias agi:
non de re inopi atq; abiecta : sed quæ te:& intercessore sit digna.Hoc ni si
at :puta tibi a Papiensi inexpiabile bellum indictum.Quod te Episcopum
geras: quod Ecclesię pręter aliorum consuetudinem seruias : quod Epis-
copium repares:& neglecta prędia colas: Quod deniq; ab omni ambitiõe
Romanę seruitutis sis procul: Laudo:& gratulor.Sancti Pręsulis hęc sunt
instituta: Tam quidem miranda in populis: q̃ in plærisq; pastoribus rara.
Sed heus tu uide ne aratrum pręhendens retro aspicias: bonorũ mq; operũ
facietate optare iam incipias:quod bene nunc despicis. Non tantum com
mendationis hæc sunt principia:q̃tum habituri detractionis essent non sir

Andreas zuc colus muti- nen.

miles exitus Non hęc scribo quod constantiæ tuæ diffidam: sed quod non nullorum aliquando inconstantiam risi. Circumacto anno legationis perusinæ prouinciam in senatu deposui:& me in Tusciam ad recreandam ualitudinem rettuli. Hoc addidi :ut scires quo tibi dirigendę sint litterę. Bene uale præsul omni ueneratiōe dignissime. Piētię. viiii. Augusti. M.cccclxxii.

Petro Marso. 472

Mmonui te de Christophoro nepote pluribus uerbis : Puto omnia & mēti habeas:& sedulo exequare. Id si fit tuā :atq; illius rē una opera curas. Repeto tamē summatim quę imperaui ut obliuionis nulla sit excusatio : Prima de moribus eius sit diligentia:ut ingenue uiuat:ut ætatis illecebris non capiatur:uenatorum & lusorum contagia uitet: Religionis sit memor. Beatę Virginis horas ante dedicerat: Committendum non est ut per neglectum illas dediscat. Esuro panem Domini: ad eius cultum iam nunc imbuēdus est animus. Proxima cura de litteris erit : ut nullum tempus nisi quod datur ualitudini uacet. Libri sint suę delitiæ. In iis se oblectet:& ad uirtutem confirmet. Memoriam imprimis exerceat: sine qua tenuis in magno conatu est fructus: Liberorū Gentilis phisici exēpla sibi proponat:quorum in tam teneris annis tanta est ad orationem solutam uersumq; elegātia. Pudeat eum suæ ętatis. Idq; agat:ut natu maior: non sit studiis minor. Summa est : urgę in utrunq; teneram mentē: nec horam remitte. V dum & molle lutum est:nunc nunc properandus: & acri fingendus sine fine rota. Tibi doctrinę: Illi disciplinę erit a me merces: & grā. Vale. Pientię. x. Augusti. M.cccclxxii.

Cardinali Senensi. 473

X litteris tuis:ex longa prius cōmunicatiōe fratris Andreæ rem Senogalliensem cognoui:& tuam simul in subueniendo celeritatem. Iacobum admirari non desino:quod aut tantum sit ausus:aut tam incerto sit ausus consilio. Improbitatis uideri poterat conatum implesse: Laudabatur tamen ingenium: Animi firmitas : iustus dolor recuperandę possessionis ereptę. Nunc autem cum imprudenter administrata omnia uideantur:ad improbitatem etiam leuitatis crimen accedit. Te uero satis digne laudare non possum:quod in urbem accurrens initiis ultionum obstiteris:rumorumq; de te:& Duce temeritatem argueris. Non absimile: hoc est cęteris actionibus tuis. Impunitatem quoq; ipsi Iacobo spero:quando a te illam:qui pręsens es sperari intelligo. Habendę Deo sunt gratię:q̄d benefactis tuis debētur omnia. Sed imprimis: quod is hoc tempore sedet: cuius & mitissimi sensus sunt:& ad ignoscenda leuia:& grauia ęq; facilitas. sub cordatiore Pontifice plus longe operis atq; haud scio an inanis ad re-

dimendam culpam adhibendum fuisset. Bene ergo ut í malis: habēt se res: sed magna meo iudicio cura est prospiciēdū futuris. Quid censeas nescio. Ego tamen ex mea consuetudine dicam aperte quod sentio: & quod optari a tuis intelligo. Si credis hoc facto: non futurum posthac de Vicariatu: & Senogallia metum a Iacobo continuum: si etiam illum non esse odio quem timemus: Si te quoq: & Ducem liberos suspitionibus esse: Si deniq; non quæsitum iri qua ratione per æqua: & iniqua finis sit metu: erras uehementer. Hærebunt hæc sedulo animis: nec auelli ullis purgationibus poterunt: Tum intenta semper ad perniciem cura. Vide quo in loco positus sit frater: In medio Dominatu Ecclesiæ: inter plærosq; populos non satis sibi pacatos: & procul ab omni fratrum præsidio. Tum noscis quibus custodibus Marcianum seq; ipsum permittat. Dalmatis ut plurimū is locus incolitur fidei multum dubiæ hominibus: inter quos uersari illum sæpe ob multa necesse est. Tenes quoq; quāta his temporibus ad corruptelas sit opportunitas: ut paulo plæniore mercede proposita uix etiam a nobis tuti ēē possimus. Si maxime nunc armis nō petitur Iacobus: sat uereor ne occultis consiliis periculo maiore petatur. Summa rationum mearum est: Timere me multum uel: loco uel uitæ: uel grauiore calamitate utriq;: Proinde consulere: precari: ut si recuperandi Vicariatus í Pontifice uoluntas: in Rege nō melior q̄ totiēs frustrata tibi spes ē: de fratis salute: & fortunis diligētius cogites. Nō ē tamdiu tētanda fortuna: nec eius cū crimine expectāda conuersio. Abūde illi ē domi: unde cū dignitate uiuere possit. Cōsulat uitæ. Ad uitā: nō ad interitū Martianū dedit Pōtifex Pius. Pecunia uēditione cōflata & redimi piculū pōt: & patrimoniū iter suos cū æstimatōe augeri. Non ut cæterarum rerum: sic & capitis consilia subleuationem habent: ubi in diuersum ceciderunt. Mea sententia hæc est: si tuæ cōsentiens: grata. Si secus: ob id etiam grata: quod & tuis consentit: & meæ conscientiæ testimoniū habet. Cardinali Rothomagensi: quod suffragatum tibi in deprecāda culpa præter cæteros audio: gratias præsentibus litteris ago: ut intelligat beneficium suum pertinere ad plures. Id si ita est: litteras ipsas per tuorum aut meorum aliquem reddi da operam. Quod autē ē ex Pientia scripsi repeto ex Sena: ut te curis non crucies tecumq; in priuatis præstes: quem cū summa laude uidemus in publicis. Vale. Senæ. xiiii. Augusti. M.cccclxxii.

Dominico Lucensi.

Rata sunt quæ scribis: grata quæ consulis: grata quæ nuncias. Quid attinet dici? Totus es gratia. proinde amico tam grato gratias ego plænis affectibus ago. Serua officium: & quottidie scribe. Litterarum posthac auarus retributor non ero. Si quæris ut ualeo:

Quãtum accessit uiæ: tantum & ualitudinis bonæ. Sum Sene. Metire tu
nunc magnitudinem illius. Sueuam iterum saluta ex me: & mihi matrẽ ad
reditum serua. Vale. Senæ. xiiii. Augusti. M.cccclxxii.

Petro Marso.

PLacet resumptam esse priorem institutionem erudiendi Chri- 975
stophori. Imbuendæ non obruendæ sunt teneræ mẽtes: Idq; agẽ
dum: ut capiant quantum possint: non q̃tum offertur. Itaq; ĩ in
stituto persiste. Vidi eius ad me scriptam epistolam. Si sua ut puto est: indi
tio est crescentis disciplinæ: & amantis animi litteras: & quidem etiam nõ
hebetis studii. Pergat ut cœpit. Mihi abeo nihil optabilius esse potest: ni-
hil a me illi utilius. Guidantonium nostrum certe scio ea pietate ad regen-
dum adolescentulum esse: quam memoras. Idem in meis reliquis fuit: & fu
turum posthac quoq; confido. Retribuam si potero. Si non potero retri-
buet Deus. Obedite illi ambo: nec minus obseruate uultum eius q̃ meum.
Libentius faciet quod facit: cum bene accipi: & fructum ferre suam diligẽ
tiam noscet. Priuatis uestris si quo egetis: non patimini a quoq̃ præter me
prospici. Scribe tu omnia: Actutum quæ necessaria erunt habebitis. Curã
dum est: ut quibus labori sumus: etiam ne oneri simus. Vale. Senæ. xv. Au
gusti. M.cccclxxii.

Christophoro Nepoti.

GRatæ fuerunt litteræ tuę: quas proxime accœpi. Video man- 976
dati mei es memor. Studia non intermittis: & stilum iam non in
erudite exerces. Placent hæc adolescentiæ initia. Cura ut cætera
non sint his dissimilia. Tam te diligere potero: q̃ tu litteras diliges. Da etiã
operam ut de moribus: & religione tibi sit studium. Indignus est labor: q
linguam ad dicendum non etiam mentem ad bene operandum instituit.
Summa omnia ad uirtutem porrigit Deus: Præceptorem bonum: ætatem
integram non angustam rem domi. Ammonitorem imprimis fidelẽ Guid
Antonium nostrum: qui cum te cultu filii apud se habeat: non patietur si il
lum audiueris: a uia bene uiuendi errare. Illum sedulo audi: & cole: & uene
rare ut patrem. Ita est nonmodo uoluntas: sed etiam imperium meũ. No
stra hic domestica bene se habent. Valet Bartholomea: ualet Constatina
soror. ædes: & prædia non negliguntur. Scribe sępe: & Vale tu etiam. Senę
xv. Augusti. M.cccclxxii.

Cardinali Senensi.

NEscio an epistola hæc: quam Pontifici scribo: partem aliquã ha 977
beat medicinę. Rursum si habeat: uulneri ne medeatur an cica
trici. Et enim petita sero: opportuno tardius forsan affert. Vide

eam si uacat:ac si quid inest frugis arbitrio tuo uel redde uel retine. Si red
dendam censueris:& tuo ãnulo claude . Baptista Francus mecũ fuit ut nar
ro. Retexit cũcta ut sunt. Nihil de filio patri reticuit. Propterea melius pre
cibus q̃ argumentis agendum putaui. Ignosce si fortior non est . Plus cona
ri imbecilla mens nequit. A Thersite nõ est poscenda Achillis lorica :Fidẽ
ac quam potui diligentiam bono animo accipe. Bono enim utraq; est ad
causam adhibita. Puto iam deferbuisse apud Pontificem omnia:& in uado
Iacobũ eẽ . Si ita ẽ missa fac caetera: & reliquũ hoc aestatis te apud nos re
crea. Sine te hic ego pene sum odio. Vale. Senae. xx. Augusti. M. cccclxxii.

Xysto. iiii. Pontifici Maximo.

MAgno dolore Beatissime pater me ab initio affecere quae de Ia
cobõ nepote Pii: & rebus apud Senogalliã gestis nũciata rumo
ribus sunt. Indigna esse putaui: & leuia:& suis omnibus:tuae; im
primis piae menti multum molesta. Admiratus sum quoq; consilium Iuue
nis: Cuius cum ante hac humani sensus fuissent quieti:& faciles: & ad gra
tiam hominum semper intenti:nunc sibi ipsis tam essent inuenti dissimiles.
Verum post paulo litteris quorundã prouincialium:cum quibus mihi ma
gnus est usus:certior de tota re factus recreatus sum plurimum :uidens nõ
tam ad crimen perfidiae:q̃ ad inconsultum bene agendi studium factũ suũ
referri. quam sententiam protinus confirmauit uiri doctissimi:& integerri
mi fides Baptistae Franchi nobilis Genuensis :qui biduo Senae apud me cõ
moratus:rogatusq; per beniuolentiam nostram ut ad uerum:non gratiam
rem gestam narraret :aperte ut uir bonus est :dixit die ipso tumultus Seno
galliç se fuisse:inspexisse ante omnia:& de uita pene periclitatum:Coeptam
autem cędem:& prędam ad interitum usq; ciuitatis continuaturam fuisse:
nisi accurrens ex uicino Montemarciano Iacobus auctoritate sua repressi
sset impetum:& inter se ciues concilians quieta omnia reliquisset. Nihil au
tem in eo praeter affectum reducendorum quorundã exulum : nisi sanum:
nisi fidele : nisi dignum ecclesia cognouisse . ac q̃uis nonnullorum diuersũ
sit iudicium :ita se tamen putare nec plus factiosis idigenis q̃ sibi externo
credendum. Tali igitur testimonio laudati hominis:& noti tuae Beatitudi
ni adductus resumo animum : & deprecari audeo feruorem hunc iuuentu
tis. Puto autem esse aliquos:qui factum criminando augeant: & ulciscen
dum suadeant:Atq; illic timore trepident ubi timor non est. Ego Iacobum
nõ excuso. Errasse dico:officii sui fuisse nego alienae ditioni se immiscere:De
reducẽdis exulibus cogitare:quorum: & si amicicia ad se : beneficiũ tñ pro
uinciae Praesidi contingebat. Sed quid est: Si peccata hominum non essent
quid attineret pietatem Domini implorare? cur Propheta dicens misericors

miserator:& iustus: uno nos ad iusticiam: duobus ad misericordiam nomi nibus hortaretur? mihi quidem Beatissime Xyste multa esse uidentur: quæ dignum uenia Iacobum faciant. Nec fallor affectu: Nec plus apud me po test priuatum meritum Pii: q̄ publica Ecclesiæ res. Sed imprimis est ætas recens multum: & necdum confirmata: cuius ratio ad pœnam erroris apđ bonos iudices semp est habita. Quis enī neget aliter attēdi solere quę Iuue nes: aliter quę grādes iā natu admittūt? In illis exitus tm̄: In his ēt rerū cō silia expendi? impellit iuuenes temeritas: & sanguis suo ardore quiescere ne scius: non ad peccatum nequitiam: sed tantummodo impetum ferens. At uirorum longa semper est meditatio. Cogitata diu ad facinus cura: quod ausuri sunt uident: quod uident licet iniquum noscant: nocendi tamen stu dio ut pergant moliuntur: raroq; eorum conatibus quod rationem habēt: deest successus. Quo fit ut quanto hos acrius cognitio maleficii damnat: tanto illos lenius stulticia: & inconsideratio puniat. Eam ob rem fidenter multum pro se deprecabatur Propheta. Delicta iuuentutis meæ: & ignorā tias meas ne memineris Domine: quasi iustæ ueniæ esse contenderetur: quę non uoluntatis sed ætatis fuisse cognoscerentur. Sed huic excusationi ad duntur merita germani fratris Cardinalis Senensis: quę per omnem uitam fuere eiusmodi: ut condonari sibi hæc una iuuenis imprudentia non iniuria possit. Laudauit eum sæpe sanctitas tua uerbis amplissimis: Nouit mode stiam eius: integritatem: & fidem. scit quāta cōstantia supra sortem ætatis duas iam Legatiōes pro ecclesia gesserit: alteram in Piceno: quo tempore hosti Sigismūdo nō mediocribus periculis restitit: & Saxoferratum oppor tunum oppidum tuæ Apostolicę sedi restituit. Aleram apud Germanos: in qua salutaria multa sunt constituta: Atq; illud imprimis mgno ingenio procuratum: ne potestates nonnullæ ad perniciem nostram apud Cæsa rem congregatæ pestiferis cōsiliis locum inuenirent. Hæc profecto tam il lustris in Cardinali uirtus satis uideri ad ignoscendam stulti fratris temeri tatem existimo. Sed si non satis uidetur nunquid nō satis uidebitur recens fœlixq; Pii memoria? Recordaris quanta ille uiuens ingenio tuo tribuerit: Quāta de summa doctrina quottidie prędicant: q̄ diserte publicas tempo rum illorum disputationes litteris commendarit: q̄ deniq; te dilexerit: & præsidenti tuis minoribus fauerit. Es imprimis memor qua gloria Roma num sacerdotium rexerit: quibus operibus inclinantem Apostolicam sedē in suam dignitatem statuerit: qu bus etiam ærumnis: & uitę discriminibus oppugnatoribus nostris obstiterit: ut nulla illi cōtētio: nulla dimicatio fue rit: in qua manus Domini ad uictoriam non sit operata. Auxit Dominatū Ecclesiæ. Ciuitates multę quæ tibi nunc parent: elapsæ olim manibus no

De Cōcilio innuit.

ſtris partim nos oppugnabant:partim redituręnunq̄ ad matris gremium uidebantur. Reductæ ſunt tamen. Neq; in his reducendis aut angoribus ullis:aut periculis inualidus ſenex pepercit. Iam uero quæ pro fide Chriſti ſupra omnem hominum expectationem eſt ſępe conatus uulgo ſunt nota: & tuis aliquando laudibus celebrata. Cogitauit certe digna Deo:ac caput ſuum pro auertēdis iis malis obiecit:quę ab illo prȩuiſa:ab aliis non credita:imprimis nunc Italię finibus urgent. Hic ergo talis ac tantus Pontifex anteceſſor tuus: Tibi amicus: Iacobum ſororis Germanę filium mire amabat. Ad menſam: ad libera occupatiōibus tempora pro delitiis adhibebat: cuius etiam ad uirtutem indolem mirabatur. Profecturus in Turcos cū fratres eius cęteros dimitteret in Italia: hunc quoq; ſalutis cauſa cogitaret dimittere:nunq̄ adoleſcens eſt paſſus. Me audiente lachrymans eſt deprecatus:ut a ſe quoq; perſolui Deo ſineret id naualis militię decus. Non paſſurum enim quantum poſſet ſancto Auunculo inter hoſtes uerſante:ſe inter ſuos ignauum ocium agere. Quod animi ſpecimen intuitus Pius:præmiſit illum Piſas ad Triremes per fretum Sycilię ad ſe ducendas: quę concedentibus Florentinis ibi erant ſua cura inſtructę: qua in nauigatione ſic perſtitit:ſic cupidus ad holocauſtum Domini ferebatur:ut pietatis: & religionis magna in eo iam tum argumenta cognoſcerentur. Pro hoc igitur cum beatiſſimus Pius beatiſſimum Xyſtum complexus:per cōmune ſacerdotium: & antiquam beniuolentiam:& per opera tam fructuoſi Pontificatus arctiſſime deprecetur:quis neget tantis meritis mediocrem noxam Iuuenis condonandam? Principes aliquando ſæculi ob illuſtrem tantum docti alicuius uiri memoriam inter media arma inimicis urbibus pepercerunt. Pontifici omnibus ſæculis memorando a tam clemēte Pontifice id non dabitur? Adduci non poſſum ut uel hac hora ignotum iam Iacobo non putem: Vel ſi ad correctionem longior adhuc indignatio retinetur:breui ignotum iri nō credam. Id mihi grauitas tua & pietas: & horum quæ dixi cogitatio facile perſuadent. Sed & huic ciuitati tuæ Senenſi aliquid procul dubio eſt indulgendum. Suū quidem illa te putat:Et generis tui uetuſtatem refert ad ſe. Video quātum uenerentur prȩſentem pontificatū hi ciues:q̄ te colant:quāta de te ſperent. Veniunt ſępe ad me. Rogant quid de Iacobo credam. Sollicitis animis euentum tui decreti expectant. Omnes autem ſeruare ſuum ciuem orant:ac cupiunt. quibus eam ſpem prȩſto: quam de te mihi tua benignitas prȩſtat. Eſt inter eos ut ſcis:multæ humanitatis ac modeſtiæ Prȩſul Maſſanus tuæ Beatitudinis nepos. Eum obſeruāt maxime:habentq; in honore. Cerno haud dubie quātum tu ad lenitatē in Iacobū addes:tantū illos ad ſua in illum officia ſedulo additurος, quæ cum meo teſtimonio ma

gna sint:etiam tuo beneficio sunt futura perpetua. Sed nolo hæc omnia ualere ad salutem iuuenis. Concedo inferiora esse eius peccato: solam seueritatem intuendam permitto. Quid Xyste Beatissime: tuę ne sanctę cōsuetudinis causa nō facies? quid alia rerum causa minus faciundum existimas? Celebris ob multa es toto orbe terrarum. Laudatur in te religio:integritas: munificentia:bonorum operum studium: doctrina ingens: qualis nostra ætate maior non fuit. Sed uenia tua dixerim:nil horum tantum gratiæ a filiis hominum tibi conciliat:quantum in eorum fragilitate compassio. Mixtaq; semper emendationi facilitas. Nil in te unquam crudele:nil sęuum:nil inexorabile inuentum est:decreta tua ad clemētiam: & benignitatem sunt semper relata. Imitator Iesu Christi magistri tui fuisti: cuius misereri proprium est semper:& parcere. Audisti præceptum euangelii sui:Discite a me quia mitis sum & humilis corde. Illud quoq; apostoli Pauli nostræ sorti cōuenire putasti. Vos qui spirituales estis corrigite in spiritu lenitatis. Meministi deniq; nostræ infirmitatis:& quod erramus omnes:& labimur. Veniamq; quam quęrimus nobis impertiri:etiam filiis nostris debemus. diuina hæc institutio passim in ore est omnium:cumq; de te sermo habetur:prima semper ad commendationem tuam proponitur. Quam ergo in cæteris tanta gratia in hunc diem seruasti: ne patiare nunc primum in Iacobo proiici. Audi te ipsum:& tua dura consilia reiicę. Plus tua te mansuetudo:q̄ aliorum iudicia hactenus adiuuere. Noli id dici iam: quod de Pontificibus nonnullis aliquando est cognitum: quorum mitia principia: asperi exitus excœpere. Sit ab initio in finem una eademq; semper continuata benignitas:ut eadem sit semper populorum de te benedictio. Castigatus iuuenis: non morti traditus narret in æternum opera patris: nec plus Pio: q̄ xysto se debere intelligat. Ego uero beatissime pastor: cui Pius ipse moriens hos sororis filios commendauit:Cardinalem me creans de manu tradidit:semper autem: ut pater essem edixit. Procidens ante pedes tuos te oro:atq; obtestor: ut fiant aures tuæ intendentes in uocem deprecationis meæ: Indulgeas iuueni boni Cardinalis Germano:Benemeriti Pontificis sanguini:conciui tuo Senensi:conciuibus suis accœpto: Neue aliud statuas: quam quod tibi pia mens dictat. Ignouisti alienis: Ignosce etiam tuis: nec minorem cogniti: quam ignoti facilitatem inueniant. Recordare quod si pro magno peccato: ut uetus uerbum est:paululum supplicii satis est:patri pro mediocri nullum esse oportet. Corripe iuxta Prophetam in misericordia uberi. Idq; age:ut non intereat peccator:sed conuertatur:& uiuat. Probatior enim semper habita est medicina quæ sanat: q̄ quæ execat. Sanationem autem eius spōdeo tibi Pontifex xyste. Etenim sensus

sui mihi sunt noti. Scio q̄ facile redire in semitam possit. Ubi abundauit ini quitas: superabūdabit & gratia. Lapsus errore nunc est. Cogitatione non tamen praeuidit: q̄tum oportuit. Plus autem: q̄ oportuit circū: stantium con siliis credidit. Sed recreabit se: magnoq; hoc ueniae deuinctus beneficio sat ciet perpetua fide quicqd scissurae nunc imprudenti ausu est factum. Cuius rei uadem me tibi: dignitatemq; hanc Cardinalatus: & Sacerdotia: quibus substentor: praesenti chirographo offero. Magnis quidem a te affectus sum meritis. dedisti meis quae uolui. Summi honoris Legationi me praefecisti: ua cuus nunq̄ discessi. Omnia haec q̄q̄ grādia: & imis sensibus semp hesura: id tn̄ unum euincet: si seruo tuo filio meo: Iacobo Piccolomineo peccatū Iuue nile ignoscens dextera illa benedices: qua confugientes ad te saluare semp es solitus. quod ut facias per sanctam charitatem: quae tibi cū fratribus est: unus ego ex fratribus deprecor. Tot Cardinales a Pio creati serui tui: & uir tute non ultimi: bn̄ficium hoc sua grā consecuti: si minus tibi ꝑpter magni tudinem tuā: at tuis aliqn̄ referre gratias poterūt. Mihi sit uenia: si aut in pe tendo minus: aut in scribēdo fui molestus. Vera charitas: quae uincit oia: ut ita facerem imperauit. Senae. xix. Augusti. M. cccclxxii.

Cristophoro Piccolomineo Nepoti.

479 Vod de solis litteris cogites: quod ēt nunc poeticam auspiceris: quod saepe ad Auiam scribas: quod Guidantoniū audias: boni adolescentis officium duco. Hoc quod bene nunc facis: cura ut diutius facias. Illud delectauit imprimis: quod actionē Ciceronis in Cateli nam mandatam memoriae dicas. Id si ita est nōmodo laudo plurimum: sed accessionē nō leuem factam tuis studiis puto. Recita eam quottidie: ut aio bene insideat. Nulla re stilum erudire melius potes. Assuetudine illa tanq̄ educatione quadam appetes semper similia. Venient scribēti ad calamum nōmodo lecta uerba: & graues sententiae: sed imprimis tonus ille orationis perceptis consentiens: qui nil languidum esse sinet: aut curtum: aut nimi um. Hac ratione in aliorum imitationem se tradidere: quorum nunc mira mur facundiam. Idem tu serua. Cicero sit ante alios nutritor igenii. Melius nemo uel dixit unq̄: uel scripsit. Huius uel orationes totas: uel locos illu stres ita edisce: ut positum in eo solo credas quicquid id est: quod scri bendo: & loquendo assequi cupis. Versus quidem eruditionem adiu uat. Internoscuntur multa lege numerorum: quae apud imperitos sunt dubia. Et ego partem operae in ea cognitione ponendam assentio: Sed nolo commendationem omnem disciplinae tuae ad uersum tantum re ferri. In uita ciuili: cui es dedicandus: frequentior est orationis: quam carminis usus. Immo huius nullus: Illius domi: ac foris assiduus. Summa ē

ut poeticæ cognitionis tantum causa des operam:oratoriæ autē fructus:& gloriç. Præcepta hæc sunt formandæ ad bonas lr̄as menti. Vbi prima rudimenta euaseris:non deerunt monita ad uitam. Cura nunc tantum:ut inter has Gentilium litteras religionis christianæ sis memor:& Deo adiutore co nanda tibi omnia putes. Tuamq; interim adolescentiam incorruptam conserues. Hæc faciens placebis ei ex cuius nutu tua omnis pendet fortuna. Vale. Senę. vii. Septembris. M.cccclxxii.

Petro Marso.

PLacet continuari a Christophoro æneidos uolumen tertiū: Placet & numeris metricis operam dari:Salustianā etiā: & Ciceronianam lectionē non intermitti. Sed illud imprimis attendi:ne 480
imbecilla adhuc meos intenta tam multis ad unum quodq; fiat infirmior. Tu qui eius uim noscis hoc diligenter considera. Cura ante omnia:ut exercendæ memorię nulla sit quies. Mane & uesperi personet uicissim os eius solutam orationem:ac uersum:nec tam aliquando adiiciat noua:q̄ iam parta confirmet. Meo iudicio id tantum ediscitur:quod menti mandatur. Veniens ego plane ut quæq; fuerint recognoscam. Guidantonius noster diligentiam tuam laudet:& fidem. testimonio eius cum oīa credam ego quoq; te laudo:ac gratias ago. Spem meam: & Pomponii de te cōmendationem non fallis: quod tibi futurum aliquando est usui. Valere uos omnes: & Guidantonium obseruari permultum ad animum est. Vale. Senæ. vi. Septembris. M.cccclxxii.

Falconi Sinobaldo.

DE Capitaneatu Senensi expectandus triumuiratus est: quo auctore impetrare illū facilius Albergato nostro possimus. Nam ne nunc a magistratu ciuitatis id possit prohibent postulationes 481
nonnullę Pontificis. uehemētes illæ:sed parum in hunc diem auditæ. Quo enim ore dent seruo:quod tā diu Domino negant. Triumuiri legendis prætoribus de more facti:quibus scriptū nil erit: liberius nobis assentient. Eo tempore si hic ero operam unius satis esse putato. Si minus:cōtendam nihilominus ab urbe litteris meis. Interim quoq; obligabo ex amicis quosdā: I quos eam fortē casuram existimo. Debeo Albergatis multa: Tibi omnia. Summa quæq; Senensi meo: qui mihi hanc petitionem cōmendat. De Niceno:Rothomagensi: Auinionensi:nouis præsidibus:graui autumno: & mortibus replesepistolam: quod mihi est gratum? Sed te oro: Vbi nam exciderunt domestica? De neptis coniugio nonne scribi aliquid decuit? An tu minori curæ illam esse credis? quam tibi. Scribe quid actum sit: Et in quem locum uel adduxerit Vianesius rem: uel adduci posse confidat. De

pecunia item Albinēſi an ſit perſoluta ſignifica. Ab ingrato:& perfido ſem per erit nobis timendum. Tua uero Philoſophia multum ſum gratulatus: cui omni affectu uacare te decuit. Si uoluntaria eſt :iterum gratulor. Si co acta:non diuturnam confido. Incende thura: Impleri iam omnia odoribus ſenties. Da Falconi meo pontificem:qui uirtutem eius recte expēdat: Abii cientur illico cum doctrina doctores: & philoſophia: & libri. Ad negocia non ocia mi Ruffe es natus. Quodq; ſum ſemper hortatus hortor & nunc: ut in Eccleſia cui te dedicaſti:naturam ducem ſequare. Sed illud quomodo non es ueritus ſcribere:præſertim de publicis ſcribens? Nihil eſt intus:aut in cute quod doleat. Mihi tu hoc perſuades? An fieri poteſt:ut in tanta po teſtate:in qua etiam uiris præſentem intentant omnia mortem: & in tam perſpicua omnium rerum iactura: tu ſolus ex conuectorum tanto numero non moueare? Aut tibi aſſiduitate malorum obduruit cor:aut quod a mo ribus tuis eſt alienum:nunc primum es mihi mentitus. Ego tam indignari præſentibus:& dolere Falconem exiſtimo:q̄ qui omnium maxime indigna tur & dolet. Id recta ingenia:quale tuum eſt :neceſſario ſolēt. Vale. Senæ. Vbi ad diem conſilii tui ero. iiii. Septembris. M.cccclxxii.

Florentinis.

482 SI uno eodēq; arbitrii iudicio finis futurus eſt cōtentioni: non & de finibus:& priuatorū poſſeſſione:nil interim induciæ:quas ſua debā:his:aut illis dediſſe:uel ademiſſe iuris uidet᷑. Si non iudica tur genus id uerborū adhiberi in paciſcēdis induciis pōt: quo neutri obſit: aut proſit poſſeſſio. Hac rōne paſſim quottidie præiudiciis:quæ timent᷑ oc curritur. Litigati porro agri:arati:& ſati ſunt ut accœpimus. Si p̄ inducias habēdi hi in ſuſpēſo ſunt:ut ueſtræ lr̄æ poſtulant: Induciæ aūt poſt meſſem ēt ſint continuaturę:eo q̄d iudicari ante nequierit:q̄d interim erit de frugi bus. Ex induciarū pacto nequicq̄ colligi eas licebit. Ita cū aratorū damno: aut eſca auibus fient:aut recidiuū ſemen in pabula. Satius nr̄a eſſet ſn̄ia: & xp̄ianis cōuenientius rōnem iniri:qua & condi eæ poſſent:& legitimis do minis iudicata re cōſeruari. De hiſce rebus ideo breues erimus. q̄d inuiti ad modū loquimur:ne aut de ignotis diſſerere:aut de alienis plus iuſto uidea mur requirere. Summa eſt:ut ſi minus cōueniri inter litigantes de induciis pōt:a uobis tamen:& Senenſibus adhibeat᷑ cura ne q̄d interim incōmodi accidat:quo iudicandi oīs conditio difficilior fiat. Valete.

483 Campanus Iacobo Cardinali Papienſi.

QVos i turbines:quas i uoragines:quę in pręcipitia me cōieciſti? O ſi emergam:ſed difficile ei qui nouus ſit: facile ei qui iudicio tuo poeta ſit. Ex dn̄o Gilio noſtro quo in ſtatu: q̄ dubia in ſpe

si m itelliges. Tam exiguũ est quod spero: q̄ quod despero: modo Roma in
sentētia perstet. Factę sunt inducię dierum. xv. ex urbe obsessa prope empo
rium fecimus. Vale fœliciter. Tuderti. xxiii. Aprilis. M. cccclxxii.

Campanus Iacobo Cardinali Papiensi. 484

Vtinã: sed qd homini optandũ de hoīe? Vt ut esmi Papiēsis sal
ue: incertus mihi sum Pontificē te malim an Papiēsem. Hic mul
tum delitiarũ: illic laborũ longe: & curarũ plurimũ. Si tu salta
bis memineris q̄cũ iuraueris pileato. sin subsistes: euoca: eripe me his ĩuictę
malis. Hic nihil est: quod ad te scribã. Tu si me amas: quod fecisti: semper
quoquo sors ceciderit: Campanum infer. Vale. Sum in rebus multis longe
occupatissimus: adeo ex Antistite factus sum scriba.

Campanus Iacobo Cardinali Papiensi. 485

Vmini meo lattiã non dubito futurũ qd scribis: ut labes una to
tam ꝓuinciã cōuoluat: malo id qdē meo. Quid eni paratius: fuis
ses tñ aliq̄to diuinior: si addidisses & tuo. Iã nũc mēstruũ supple
mētũ mihi a te cōstituo aureos Piētinos: seu mauis ꝑusicos qnq; mēse singu
lo Romę agēti: nã extra urbē nihil debet mortuis. Viuo haec dabunt: ꝑter
cœnas: & prandia: & qbus epigrãmata donabunt: quorũ libertati nec ego
uolo: nec tu potes legē ullã ꝑscribere. Iã itelligis calamitas hęc cuius agrũ
sit decussura: nã ubi amotus ꝓuincia fuero quo cēses fugiturũ alio: q̄ ad te?
Fecit te mihi uectigalē Imperii diuturnitas: nec pōt arbitrio suo nō seruire:
q cœpit: q̄q̄ si curae uobis: ut spes est: fuero me attētabor quidē: aut si attēta
bor mouebor: nō eiiciar: & locũ mutabo: non deponã dignitatē. Mihi uero
idē est animus: q fuit semp: facile mihi erit fortunã in qua creui: & ꝑferre. in
iuria oīs uestra est: qui tñ numē tot patroni sustinere clientē unũ nequeatis
I cã iustissima. ergo tuũ numen facili pacabile cera: ad uota icipiet surdius
esse mea? An quicũq; pedes labent: ut oia desint: q me suscipiat non Papiē
sis erit? Quare ne putes in desperationem me uenturum: nonmodo sine cul
pa mea aliqua: sed omni etiam culpae suspitione eiectum prouincia: abdi
catum magistratu. de Barduli supercilio scribam alias. scio q̄ manifesta su
perbia: q̄ oculte sublabimur: & lucerna tunc prope est: ut extinguatur cum
ardet insolentius. Sed haec ut dixi alias. Nunc Perinum meum audies: ni
hil nouum a te peto: esto qui soles. fœliciter Vale. Fulginii. x. Aprilis
M. cccclxxiii.

Campanus Iacobo Cardinali Papiensi. 486

Ecepit Nicenus facturũ se hodie uerbũ cum Dño nostro. Enar
raui consultationem nostram ordine omnem: & assensum tuum
in cōmunicando cōsilio: laudauit & amorem tuum in me: & in

se fidē. Altera uox fuit: nunc uerū esse intelligo: quod sæpe audierā: esse te domino Papiensi charissimum. Magnum est testimonium beniuolētię spoliare se: te induere. Ego nō hoc modo confessus sum: uerum perpetuā beneficentiam in me tuam cōmemoraui: atq; ita admiratio ī iudicium cessit. Expectabo quid actum significet: nam ita conuenimus.

487 Campanus Iacobo Cardinali Papiensi.

REdii tādem in Prętutinos nostros: & cōfatigatis curialibus molestiis redii: nō mansurus modo cum meis: sed ēt immoraturus. Dabitur ad te scribēdi sępe & occasio: & ocium, interdū & congrediendi: quod officiū fors tulit: ut tu possis præoccupare si uelis: uelle aūt non dubito: si modo nō impediare: quāq̄ ut est in prouerbio: uolentū impedimenta non tarda. Celebraturus sum nouā missam: aut primū potius rem diuinā facturus solēni more die sanctissimæ Trinitatis. Aderunt ēt prælati alii: sed mihi si tu desis: deesse & illi ēt cum aderunt uidebunt̄. Tu unus ornamenta oīum cōcumulabis. Inuito ego te ad Campani tui nuptias: nō ut amicus amicū uerū: uerū ut patrē filius: ut si amici amico defuerit: filius pri deesse nō possit. quare accinge te si phas est: sed cur nō fas: cū traditū sit: uel summos reges: ut uectigaliū suorū festa honestarēt: itinera suscœpisse lōgissima. Ego etsi tibi uectigalis nō fui: quod ꝓximū est paratus sum esse.

488 Campanus Iacobo Cardinali Papiensi.

VIde q̄ statim qui mei sunt tui efficiant̄, æquasti me beniuolētia erga Antoniū meū: beneficiis longe superasti: qui cū nihil accœperis ab eo cōmodi humanitatis tm̄ exhibueris: q̄tum ipse qui ei oīa debeo nō potuissem. Iam q̄bus uerbis cōmēdem meos tibi nō uideo: cū parua significatione beniuolētię in hunc meæ oīa præstiteris. Hoc unū uelim existimes: uideri me nūc tuis manibus salutē accœpisse: quod q mihi adiutores fuere in ea seruāda: tam studiose cōplecteris. Addis quottidie aliquid cumulo tuorum in me meritorum: nam amoris addere quicq̄ non potes: adeo omnia iam superasti. Vale.

488 Bartholomeo Scalæ.

MArtiolos Lucardenses accœpi: numero & suauitate munus insigne: Dignū quidē: quod ab uxore uiro: a uiro autē homini amico mittatur. Tam fuit accœptū: q̄ hic est: ubi sum rarū. Pro iis: & officio expediendę possessionis cœnobii Collēsis ago tibi meritas grās. Continuatione bn̄ficiorū in diē magis me obligas: quoꝵ non ero imemor: si quādo ad tua cōmoda incidet casus. Amemus nos iter nos: huncq; aium feramus usq; ad exitū. Vera charitate nil ī uita prius: aut potius. Beneuale. Senæ. x. Septembris. M. cccclxxii.

Chriſtophoro Piccolomineo Nepoti.

MItto tibi calamos decem: Venetiis nuper allatos. Puto cretenſes
eſſe, color: & magnitudo ĩternodiorum: & temptata temperato
rio duritas ita indicãt mihi. Qui muneri miſit ad uectos inde af
firmat. Quanto ergo calamorum plus habes: tanto plus litterarum ſcribi
æquum ęſt. Quod ut facias non tam præſtandi officii: q̃ exercendi ingenii
cauſa hortor: & moneo. Placuit epiſtola tua ultio habita. ſi uera ſunt: quæ
ſcribuntur: boni animi: & ſurgentis diſciplinæ fidem accipio. Hoc age ſem
per ne ſemita inſtituta excedas. Vale. Senæ. xxiiii. Septẽbris. M. cccclxxii.

Cardinali Senenſi.

REdire Nicenum ex Gallia propter me lætor: ꝑpter publica do
leo. Interrupta uel reiecta magis eius Legatio non poteſt nõ ad
offenſionem æſtimatiõis Apoſtolicę eſſe. Addi uideo in dies ex
hauſtis iam rebus nouas iacturas: qbus ſola ſubuenire manus Domini po
teſt. Nec ut ſubueniat noſtra opera ſinunt. Recordare ſi audiſti: ſi non audi
ſti audi nunc primum uerbum ſanctiſſimi patris Cardinalis ſancti Angeli:
nullis ſe unq̃ de pace Legationibus: quæ ambitæ eſſent ſucceſſum uidiſſe.
Multas annorum quadraginta memoriter recenſebat. Nonnullas ego ui
gintitrium remetior. Vtinam & quæ in Hiſpaniam decreta eſt non eundẽ
exitum habeat. Niceni quidem eo amplius uicem indoleo: quod eius ſum
ma uirtus haud dubie uentura eſt: non in maliuolorum tantum ſermones:
ſed eorum etiam: qui ab ſolo exitu conſilia metiuntur. Sic humana ſe ha-
bent. Plus fellis: q̃ mellis uita hæc habet. Beneuale, Senæ pridie calendas
Octobris. M. cccclxxii.

Carolo Salando.

BInas tuas rurſum accoepi: quarũ quę recẽtiores uidebant̃ ad diẽ
ſecundã Octobris ſunt datæ. Reſpondeo neceſſariis tñ. Rotho
magenſis nr̃i unæ ſolũ lr̃ę ad me ꝑuenere: In qbus cõmendatio
nem meã quandã curæ ſibi futuram reſpondet. Præter has nullę de quibus
ſcribis ſunt redditę. Nõ redditas doleo: præſertim ſi qd cõtinebant: cui eẽt
opus reſcribi. Si uidet̃: ſatiſfac illi de nõ reddito officio. Neq; enĩ ut ſcis: ad
reſcribendũ ſum ſegnis. Angor aĩo plurimũ queri rurſum profectionẽ ſuam
in Galliã: ſed impẽſius: quod iturum illũ plane proſpicio. Angoris mei ſũt
cauſę: quod amo hunc patrẽ: quod eo Cardinali priuatũ iri collegiũ uideo: Rothomagenſis.
cuius ad ſuſtinẽdas ruinas magna eſt uis ſemp: magnũq; momentũ. deni
q; ẽt quod ætas ſua: & uita cũ cõmẽdatione hactenus habita: in diſcrimen
honoris adducit̃. Sic cogito. Aut fungẽdę uicis apoſtolicę gr̃a in Galliã pe
titur: aut principum pacãdorum. Si illius rei cauſa: uideo eam poteſtatem

nõ diutnrnũ futurã.Si huius:nescio q̃ succedere cõsiliũ possit. Aut enĩ uolũ
tate tm̃ Regis ꝓficiscet̃:aut Regis:& Burgũdorũ Ducis: si Regis tm̃ cũ
cta ad arbitriũ eius erũt regẽda.Id si fiet:sũma erit alioꝝ iniuria. Si nõ fiet:
idem paratus erit exitus qui:& Niceno. Rursum si in legationẽ suam Bur
gundus cõsentiet pacificatoremq; eum accipiet orietur illico Regi suspitio
conspirare ambos occulte.Diffidere incipiet: præteritorumq; omnium re
dibit in mentem.Ad suspiciones enim ita est præceps:ut hoc uno pene ma
lo sibi semper nocuerit. Quocunq; uertetur meus Rothomagensis aspera
& angusta cuncta inueniet.Credat fideli iudicio.Suadeo non capiatur le
gationis honoribus:Non trahatur desiderio patriæ:In alium hoc onus reii
ciat:Cogitet quocũ Rege futurum sibi sit negotium. Non erit cum Caro
Reges Francię Carolus & Lud. lo Religioso: & iusto.Erit cum Ludouico: apud quem omnis gratia ita ca
dit aut stat:ut maxime affectibus suis inseruit.Si ibit:oro Deum hæc om
nia uertantur in melius.Sed quãtum puto pœnitebit eum consilii.Recor
dabitur Papiensis.Suspirabit sæpe pulcherrimas ædes suas: amœnitatem
Castelli Iubilei :Consuetudinem Curię: Maletq; ubiuis gentiũ esse q̃ ubĩ
tũc erit.Admentem quoq; uenient sæpe Auinionẽsis:& Nicenus: ad quo
rum exempla tertium suum accedet.Sed dicet arbitrii mei non sum .a Pon
tifice cogor:& Rege.periclitandum erit ni pareo.Respondeo esse illum eo
ingenio Pontificem:facilitate ut redigere in eam conditionem totam rem
possit:ex qua gratia non recusatæ:imo & appetitæ Legationis apud se sit:
apud nos onus non datæ.Summa ẽ Carole:Si uolet:Ibit.si nolet nõ ibit.
Ego ut non eat:& propter me:& publica:& se ipsum opto ac precor .Illud
quidem ad differendam rem opportunum existimo:ut ad reditũ ingressi iã
iter Legati integra de nouo subrogando consultatio relinquatur.Tum qui
dem multa intelligi poterunt:ex quibus adiuuari omnis dissuasio poterit.
Hæc ad gallicam Legatõnem.In rebus domesticis:placet puteum ea ratio
ne institui:quam litteris mõstras.Sed cura imprimis ne quid cõiunctis pa
rietibus noceatur: & ut ad aquandos equos spacium sine incommodo li
bere pateat.Quod autẽ egeretur soli: ne uiam obstruat da operam. A Se
nensi nostro suadeo deinceps nil noui requiri.Sponte si dicet:grate accipe:
& statim significa.Rothomagẽsis quãtum uideo ex litteris tuis ad omnia
est satis.Diligentia tua multum:& sæpe scribendi in dies est gratior. Auge
obsequium:& Vale.Senæ.vii.Octobris.M.cccclxxii.

Falconi Sinibaldo.

Edeũti Auinionensi patri nostro binæ meæ litteræ obuię ad ma
re fuere:alteræ ad Liburni ut puto:alteræ ad Herculis portum.
Ambæ non gratulatæ modo sunt reditu:sed ob subitum gaudi

492

um pene desipuere. Nunc quoq; quod esse illum Romæ existimo gratulor rursum atq; desipio: Deo gratias agens quod hunc animum dedit: Quadriremibus benedicens: q̃ incolumem reduxere: Ventis omnia debens quod cursum non retardarunt. Tu nunc reliqua confice: atq; ita ambi patrem & circũsta obsequiis: ut non moleste ferat Galliæ prælatam Italiam. Mei quoq; inter hæc memoriam habe. Papiensis mentionem aliquando inducito. Esse illum doceto: qui semper coluit: qui absentis est nunq̃ oblitus: apud quem solum in consistoriis nostris fides beniuolentiæ mansit. Deniq; ita glutino diligentiæ tuæ animum suum mihi constringito: ut charitati antiquæ nihil per absentiam decessisse: per reditũ accessisse multum appareat. Ego cuncta boni filii etiam extrema obsequia ad finem usq; præstabo. De Niceno ac cæteris quæ significas grata fuere: Molesta quæ de Neptis discrimine. Dominus illi opem ferat: & medicam manum ad salutem adhibeat. Tua quoq; domus ut uideo: autumni huius expers non est. Id ut cætera modice tolera: & Vale. Senæ. viiii. Octobris. M. cccclxxii.

Cardinali Theanensi.

493

Vantum itelligo ex litteris tuis: magnis itineribus ad interitum tendimus. Omittimus nihil quod facere ridiculum Ecclesiæ ministerium possit. Etiam ne oro in tãtum amentię labimur: ut iuuenibus duobus nunc primum ex tenebris in lucem eductis. nullum pene usum habentibus: quorũ alterius uita: alterius facultas est nota: gubernacula tantæ administrationis dedamus? Miserum me quid audio ex te? Quid temptari Romæ intelligo? Apud eam præsertim sedem: quæ ad Sãcta exempla est constituta? si nõ attendimus: quid lamentaturi sunt homines? quid improbaturæ nationes? Nunquid num attẽdi est æquum quãtũ ea socordia obfutura sit animæ: & Deo futura ingrata? Huccine euasere religiosi hominis: & celebris Theologi cõmendationes? Si sustineri tantum oneris nequit: cur oneri suscepto non cedit? Aut si id sæculi pudor nõ finit: cur iis non permittit: quorum ab ętate: & usu: & uita minus pudendę sunt uices? cur in domesticas semper notas relabitur? fideles uidelicet: & sancti: & utiles sui. Nos indigni qui ad innocens ministerium deputemur. Usq; adeo quies: & ualitudo illi sunt cordi: ut horum causa gregem creditũ prodat? Pastorisq; tantum retento nomine reliqua quo eant prę̨cipiti uidenda non putet? An non Saluatoris est memor? Pastor cuius non sunt oues: uidet lupum uenientem: & fugit. Cõminationem quoq; Prophetę nõ timet? Pastori derelinquenti gregem gladius super brachium eius: & super oculũ dextrum eius. Brachium eius ariditate siccabitur: & oculus dexter eius tenebrescens obscurabitur. Non illi uos ad ocia Pontificatum dedistis: Non

ipse ad mollitiẽ:& delitias sumpsisse cathedram Petri debuit cogitare. Vulnerasti cor meum hoc nuncio: Nec cogitatione tanti mali possum quiescere. Auertat turpẽ ignominiã Deus a facie sacerdotũ suorũ: nec domui suæ tantum desolationis per unius fragilitatem permittat inferri: Cõfortet iuxta uerbum Isaiæ dissolutas manus:& genua debilia roboret. Hoc solũ me consolatur: quod quemadmodum sapienter scribis: Facilius hæc dicuntur q̃ fiant. Sed tamẽ quod dicãtur tantum: referanturq; ad patres: Rursumq; quod inter nos gratię omnia cedant: facit ut quæ fieri etiam nequeunt ne fiant tamen extimeam. Maior de iis rebus dolor pene me immemorẽ Niceni effecit. Sed & huius quoq; ludibrio habitam legationem pernimium defleo. Deflebo tristius si ad alienum arbitrium non nostrum adimere legatos:& dare hoc exemplo cogemur. Quãtum ab urbe intelligo: ibit Rothomagensis. Sed quãtum auguror ego: eũdem mox cum Niceno exitum feret. Ita geminata repulsa contemptum de uobis omnem augebit. Charitati tuæ gratias ago: quod dolorum nostrorũ neq; ignarum: neq; expertẽ me uoluit. Ita quęso deinceps in reliquis facito. Erunt apud me semper quę scribentur archana. Senis.x. Octobris. M.cccclxxii.

Dominico Berthino Lucensi.

494 Oc postulato periclitor nunc quãtum me ames. Per communẽ patriam quæso:& dulce contubernium nostrũ: per quicquid ẽt esse de Papiẽsi iucundum apud te potest: ne mihi id neges: neue excusationes præferas quas accepturus nõ sum. Florentini:& Senenses disceptatorem me de finibus elegerunt: meæ fidei permittentes: quod nulli utrinq; oratores conciliare hactenus potuerunt:& mortibus pugnisq; pene quottidianis est decertatũ. Opto te in his adiutorẽ: nihil desperans ubi tu assis. Dies uiginti mihi concedito: & ueni q̃primum. Eadem tibi erit mẽsa quę mihi. Idem tectum:& lectus. Eadem quoq; diffinitæ litis cõmendatio. Si ad diuisos orbe Britãnos te uocarem ueniendum nihilominus esset. Nunc cum in natalem Tusciam uocem: in amœna loca:& proxima: quid excusare possis pręter urbani lucelli cupiditatem non uideo: cuius tamen compensandi erit Deo uolente apud me non ingrata facultas. Scribo etiam uxori manu mea: idipsum ab ea contendens. Scio quo est in Papiensem affectu. Non permittet modo: sed ultro protrudet. Accingere & ueni. Omnino te expecto. Vale. Senæ. xii. Octobris. M.cccclxxii.

Cardinali Senensi.

495 Andem Florentini Reuerẽdissime pater coegerũt Foyanenses: ut arbitrium contentionum suarum liberum decernerent: Disceptatoremq; me inter se:& Lucinianenses qua auctoritate decuit

constituetur. Subeundum est onus si assentiat Pontifex:ut modica de re: ita ad conueniendum difficili:quid sperem nescio: quid timeam uideo. Ad iumenta quædam sum cōmentatus:quæ:& si q̄ profutura sint incertum habeam:nocitura tamen non puto. Dedi negocium Carolo Cremonensi ut de iis tecū agat. Rogo ut qua diligentia meis cæteris subuenisti huic quoq; difficultati subuenias. Curāda sunt duo: ut breues:& diplomata impetrentur: Deinde ut absens ego uolente Pontifice: Pilei emolumentis nō frauder. Vtrunq; fidei tuæ cōmendo. Reliqua ex Bernardo Ilcinensi planius. Senis.xvi. Octobris.M.cccclxxii.

Francisco Tholetano Theologo.

Scribis magnis contentionibus disceptatum apud uos esse:solui ne sacramenti legibus possint: qui matrimonium præsens iter se coniunxere: Tandem uero ob ambitas nonnullorum sententias gratiæ:non conscientiæ inseruitum. Nil refers a nostri sæculi moribus alienum: qui usq; eo abiere p deuia:ut mala rerum exempla a solis pene Clericis oriantur. Dum enim cupiditati:dum ambitioni licentius obsecuntur:& crescere quærunt:non tam uirtutis:q̄ potestatis suffragio imemores sui: in alienos affectus concedunt. quos aliquando impudentius etiā monstrant q̄ adiuuent. Solutio hæc ut putant boni: sine peccato non est. Addo ego:& sine sedis Romanæ incommodo. Qualis Mediolanensis:& Neapolitanus in Ecclesiam fuerit tibi obscurum non est. Mala ab iis illata toti Italiæ patuere. Ob hoc ipsum coniugium uehementer dissidebant nunc inter se:nec ulla erat belli suspitio. Nos ab utroq; iā cœperamus ambiri: Alteriq; alterius metu Pontificem obseruabat. Piaculum est non diffiteor:alienam dissensionem optare. Sed eam non tolere cum sine Dei offensione non possit:nō est animæ onus. Sublato coniugio nouum nunc ab iis fœdus initur. Redeunt ambo non in pristinam modo gratiam suam:sed in antiquum odiū nostri. Venetis autem quod dolentius refero: illato metu ne per hāc conciliationem noua in se consilia meditentur: remissius iam parādarum classium studium fiet. Ita errati nostri merces hæc erit:ut & offenderimus Deum:& priuatis rebus ac publicis maiora opinione intulerimus detrimenta. Hæc tamen gratum fecisti significare:nec minus scribere quæ apud Turcos nuper sunt gesta. Francisce mi quod ab initio cum essem Fulginii uaticinatus sum tibi:quattuor decretas Legatiōes in cassum ituras: De duabus iam uides:de reliquis etiam mox ut puto intelliges. Ad rem non pompam decerni illas oportet. Vale. Senis.xxii. Octobris.M.cccclxxii.

Cardinali Senensi.

497 BEne habet Senensis. Salua resp. est. Redimus in antiquam reli-
gionem. Impleuimus Galliam: Germaniā: ambas Hispanias:
& quicquid in Oriente christianum ē facultatibus ambitiosis.
Necessariam in Italia ad continendos ī pace populos noster hic negat. Li
quamus uidelicet culicem: & camelū glutimus. Vt cætera multa: sic & hoc
pressis humeris feram. Tibi gratias ago quod in meis omnibus nec uolun
tate dees: nec studio. Vale. Senis. xxx. Octobris. M.cccclxxii.

Campano Episcopo Aprutino.

498 FVlginensi præsidatu admodum lætor. Eo fuit acceptior: quo in-
speratior. Obstinatius unq̄ nihil Xystus negauit. Suum nescio
quem destinatum isthuc affirmabat: cuius inopiæ uellet subuen
tum. Deus tibi hanc secundam occupationem fortunet prima longe faci-
liorem. Habes quod bene regas: quod bene habites: quod bene etiam do
mesticis consulas. Inter hæc bona tibi quoq; ut bene sit da operam. Cōmē
do Fulginenses meos amātes mei: ac studiosos. Fratrem etiam Assisnatis
arcis custodem. sentiant ii nomen præsidis non animum immutatum. Su
trinum: quem comendas gesto in sinu. Summa fide uir est: non audita ab
aliis: sed experimentis perspecta. ut summe de illo merear deest potestas.
Voluntati quidem addi nil potest. Rogo te non sinas tantis interuallis si
tire Papiensem litteras tuas. Senis. xxx. Octobris. M. cccclxxii.

Falconi Sinobaldo.

499 ERunt cum his tuis litteræ ad patrem nostrum. Redde eas cum
quiescet a cæteris. Inter adeuntium ābitiosas molestias non be
ne familiare quicq̄ affertur. Festino ego ad uos: & rebus uim af
fero: ut nō canas arma: & uirum. Scis q̄ nō diu pendeāt de manibus meis
negocia. Hoc uero ita breui excutiam Auinionensis unius causa: ut uix in
manibus fuisse appareat. Ad reditum autem Niceni: & profectionem Ro
thomagensis patere nil responderi. Guttula atramenti: qua scribendum id
erat hoc loco de calamo cecidit nescio quid habeas amari: Nolo nisi dulcia
hæc ad te litteræ sapiant. Suadeo imprimis non negligi offerentem se ultro
Pontificis animum. Tam multa ut uides: potest præstare: q̄ uel quiuis cupi
dissimus petere. Adde quod ad casus multos unus plus magnorum mo-
mentorum sæpe est causa. Me tenes. Vrge occasiones undecunq; se offerē
tes: & hanc ne labatur mordicus prehende. Arandum sarendum: occandū
q; est ut messem possis colligere. Tibi hæc inclamo Ruffe. Anseri aliis: tibi
surdissime silici. Vale. Pientiæ calendis Nouembris. Mcccclxxii.

A. Cardinali Auinionensi.

T properem in oscula:& complexum patris: precipitabo:non accelerabo causam hanc finium delatam ad me inuitum: nõ ad moram reditus cogitatam. Grauis cõtrouersia:litigata diu mor tibus hominum non aduocatis:eo iam est acerbitatis adducta:ut exitura i bellum appareat si paulo longius proferatur. Missi utrinq; sepius a Floren tinis:& Senẽsibus oratores:qui deciderent rem:conuenire nunq̃ partiũ stu dio potuere. Ab eorum discessu facta est acrior. Ad me conuersi:qui ami cus utriq; reip. putor:miserunt Perusiam ubi tunc eram:ut arbitrium inter eos susciperem. Recusaui:quod negocio Ecclesie tunc occuparer. Priuatũ nunc sunt rursum adorti:periculum imminens ostẽdentes nisi his cedo. Vi ctus duabus rebus postulato assensi: Conscientia primum:quod de mani bus meis requisitum iri eorũ sanguinem iudicarem:quos cum saluare pos sem i periculo mallem relinquere: Dein de harum ciuitatum gratia:quibus perpetuo me odio futurum uidebam: si eorum de fide mea iudicium contẽ psissem. Quicquid inde detrimenti fuisset accoeptũ uni mihi erat haud du bie ad scribendum. Hoc dixissent non accidisset:si pium opus dedignatus Papiensis non esset. Sum ciuis Senensis:magnis meritis a Pio affectus. Ge nus omne meum in hanc remp. transtuli. Ego quoq; estiuum hunc mihi se cessum delegi. Negligendum non fuit quo animo hi ciues in me: & meos essent futuri. Propterea onus icommodum subii:& tardius morari q̃ uelim ego:& q̃ imperet pater. Ibo ergo ad controuersias has disceptandas. Co nabor implere quod potero. Si diligentie mee erit successus:aliquid me as secutum putabo:non propter Lucinianenses:& Foyanenses:quorum est le ue momentum:sed propter Florentinos:& Senenses:quibus ne tumultuen tur imprimis consulitur. Hanc rationem de procrastinatione reddendam meo iudici putaui: ne quod in litteris suis suspicari uidetur: obtẽdi inanem excusationem putet ad serius redeundum:urbe quidem: & diu concupito Auinionensi nihil mihi optatius: Nil maius quoq; ac melius. Pientie ca lendis Nouembris. M.cccclxxii.

Donato Acciaiolo:

Eni hodie Senã longam:quem ad diem uenturum promiseram. Cogito cras fines litigatos inspicere. Ibi cum inuenire te cupiã: da illico operam ut Foyanẽses tui ex suorum numero aliquot de ligant:quos tecũ adducas: Et a quibus scire ego quid sui iuris censeant pos sim. Idem die altera a Lucinianensibus exigam. Conueniẽdi hora erit. xvii. Pauci sint numero: Inermes omnes. Dignitatis mee nõ puto:exire illos po pulariter:& inter agrestium arma me circundari. Vale. Sene Longe. xxiiii. Nouembris. M.cccclxxii.

502 Xysto.iiii.Pontifici Maximo.

Vdius sextus ad hos populos ueni digladiantes iter se iam du dum de finibus. Reddidi utrisq; breuia Beatitudinis Tuæ. Ea magna humilitate accepta: quod inde obsequium sint habitu ra ignoro. Magnæ utrinq; obstinationes sunt. Magnæ ultionum rabies: ut non tam res ipsa in iudicium ueniat q̃ sanguis datus: ac fusus. Video ma gni meriti opus futurũ: magnæ etiam commendationis tuę: si laboranti ad pacem seruo subuenire Deus dignabitur. Oppida quæ certant ignobilia q dem non sunt: Sed magis ut cerno: Florentinorum: & Senensium negotiũ agitur: Quorum ab iis concertationibus non sane pacati sunt animi. Ora tor Mediolanensiũ Ducis horũ quæ dico conscius: Senã ad me ueniens peri culum perturbandarum rerũ monstrauit: pluribusq; est adhortatus: ut quo possem studio imminentibus malis mederer. Oro misericordem Deum ut suffragio mihi sit. In eo enim solo desperatis cæteris: reliqua est spes. Si dif finiri hanc litem cõtingat: ne termini collocãdi alicuius improbitate: ut fa ctum aliquando est: cõfundantur: peropportunum puto metum Apostoli cæ censuræ adiungi. Si ita tua Benignitas annuat: offeretur facultatis huius perbreuis formula: hinc a me missa. Oro ut necessarium postulatum non negligas. Ex Sena longa. xxix. Nouembris. M. cccclxxii.

503 Campano.

Oco te Campane frater ad lamenta: & lachrymas. Mortuus Nicenus noster est: uir sine controuersia magnus: Cuius doctri na ingens erat: ingeniũ singulare: Admirabilis eloquẽtia: Stu dium autem ad publica nonmodo continuum: sed supra ætatis ac ualitu dinis sortem etiam pertinax. Nil habuit Romana Sedes quo gloriari am plius posset: Nihil quod ad suum ministerium efficacius inueniret. Vide bat prudenter. Explicate monstrabat. Sine intermissione operabatur. Alie næ etiam segnitiei repræhẽsor semper erat: ac castigator. Ad hunc referebã tur nostra consilia. Ad hunc Legationes undecũq; nos adeuntes. Sine Ni ceno nec operum initia erant: nec exitus. Tota operum moles huius unius humeris insistebat. Omitto amorem in nos: qui maior esse non poterat: Officia in cæteros: quæ plura prope ab uno illo proficiscebantur q̃ a reliqs patribus. Religionem quoq;: pietatem: munificentiam: animi magnitudi nem: qui nil humile: nil quod non dignitati coniunctum esset poterat co gitare. Flendus tantæ iacturæ obitus est: flendæ uices Ecclesiæ: Flenda eti am bonorum omnium orbitas. Mihi quidem nil accidere dolẽtius potuit. Negociosum conturbat semper calamitatis tam grandis imago. Ociosum uero sic uexat: ut cum in secretũ referor temperare ab effusis gemitibus ne

queam. Miserum me Campanae: Miserum & te. Hic quoq; amborum causa ubertim lachrymae fluunt. Miseros inq̃ nos: qui tam amantē: tam nostri studiosum patrem amisimus. Ad quem posthac referentur curae nostrę? ad quem subleuatorem ĩ duris refugiemus? quo etiam iudice gloriabimur studiorum nostrorum? Duram: duram Galliam: & impatientem sani consilii: auctricem quoq; tanti doloris: & obitus. Quo unq̃ merito tuo: aut quo sacrificio tanti peccati culpam poteris expiare? Sanctus senex ob falsam de fide sua suspitionem uidens incassum isse labores suscoeptos: relictam in armis Prouinciam: perditam spem magnorum pro religione subsidiorum: supra urgētem ualitudinem etiam animo cōsternatus: Rauennę quo a Taurino deuectus Pado erat: spiritum Domino reddidit: Tanta quod exploratum mihi est: constantia: ut Sanctissimae uitae Sanctissimus quoq; inuētus sit exitus. Quibus ergo aut laudibus ꝓsequemur tā magni meriti Patrē? aut monumētis ornabimus pro rep. mortem suscoeptam? aut doloribus requiremus nostri ordinis lume extinctum? Conatus quidem nostri: & decreta: & litterae quoq; minora sunt meritis. Ut uirtute anteiuit quicqd ĩ ecclesia praeclarum fuit: sic ad referendas defuncto gratias impar est omne q̃d queritur. Benedicamus tantum nomini suo. Commemorationibus quottidianis recenseamus sanctas actiones eius: & in opera Senis tanq̃ in exemplum sacerdotale inspiciamus. Lugeamus autem ad singula: & damna ingētia deploremus. Saeculis quidem multis alterum Nicenum habituri nō sumus. Tum autē noster ordo relictus in tenebris est. Luce sua illustrabantur obscura: & multorum inscitiam unius sapientia tolerabat. Dolore īgēti raptus haec scripsi: miseriarum mearum oblitus: quibus in disceptandis horum populorum finibus undiq; premor. Impellente charitate opus desumpsi: eo quidem molestius ac desperatius: quo cum agrestibus negociū est: non rationis modo: sed omnis prorsus humanitatis expertibus. Bene uale. Senae Longae.

L. Archiepiscopo Spalatensi Praesidi Perusino.

Andolphum Perusinum: quo ad leuamē animi saepissime utor: in meis habeo. Vir est non festiui tantum ingenii: sed etiam recta in eos quos colit fide. Amo hunc plurimum: cupioq; illi non modo quę ab amicis: sed quę ab alienis etiam possunt pręstari. Si in Prouincia perseuerassem Fancellum eum fecissem: Inopia primum ductus sua: ide beniuolētia nostra. Hanc facultatē cū decessus meus mihi abstulerit: necesse est pro Papiensi idem tu facias. Quęso igitur Dignationem tuam per beniuolentiam nostrā: ut si salua fide: salua praesidatus ęstimatione id potes: Fancellum illum primis sortitionibus edas. Benefacies digno: eiq; qui de te

504

queq; dies miſis mortalibus æui pria fugit ſubeũt morbi triſtiſq; ſenectus. Et labor:& durę rapit i clemẽtia mortis. Id agamus:ut ſi breui hic uiuimus æternũ alibi nõ moriamur. Vale ex Sena lõga.vii.Nouebris.M.cccclxxii.

Bernardo Ilcinenſi capitaneo populi.

IN q̃tis de re nulla uerſer anguſtiis:& cogitare tu potes cui ſunt nota præterita:& miror ego:q duriora opinione cuncta inueni. Apud eos mihi negociũ eſt:quorũ:nec aures orationi:nec corda ſuaſionibus aditũ habent. Petenti nõ datur. Pulſanti nõ apeṙitur. Quærenti ẽt nil ſe obuium offert. Plane agreſtibus cedo. Minora mea ſunt oĩa illorũ obſtinationibus fateor. Qui alia rõne:q̃ ferro:& fuſte domare ruſticos quęrunt inanem operã ſumunt nihilo plus agẽtes:q̃ ſi incuſſione capitis firmũ parietẽ temptent deiicere. Quid agã iam neſcio. Diutius hic eſſe decorum non eſt:miſerũ quoq; abire miſerrimũ in uitæ diſcrimine hos infœlices relinquere. Si pronuncio contẽnetur iudicium. Si taceo contẽnar ego ab his qui horum ignari animi inopiã a meo abitu arguent. Nil minus autẽ q̃ concordia meo iudicio:eſt expectanda. Lamentor hæc tecum:nõ tam ut ſubſidiũ operi:q̃ menti ſolamen inueniã:cõmunicatum amico malum plærũq; fit leuius. Eligam uero in iis aduerſis:quod ad charitatem eſt propius. Perſiſtam & durabo expectaboq; a die medicinam:quam a ratione non cerno. Id erit tandem ad conſolationem negocii infecti:quod mecum extremæ diligentiæ:& pacientiæ conſcientiam referam. Vale. Ex Sena longa.xvi. Decembris.M.cccclxxii.

Falconi Sinobaldo.

NOn futura erat tanti opis Niceno nup defuncto pacificatio Burgundi:& Galli:q̃ta mihi fuit atq; eſt agreſtiũ horum cõuentio. Credis ad eos molliendos ualere potuiſſe ingeniũ dexteritatem auctoritatẽ preces:aut minas? Horũ nihil plus potuit:q̃ ad inſtruendos latine aſinos conatus hoĩum ualeãt. Orphei:& Amphiõis cytharæ:quę mouiſſe ſaxa:& ſiluas ſũt dictę ſurdũ iter paludes has cecinıſſẽt. Exulat hic oĩs hũanitas:& reuerẽtia:& maiorũ ẽt metus. Ambobus qđ i finibus ſũt tãta licẽtia a Florẽtinis Senẽſibuſq; pmittitur:q̃ta ipſis ad libidinem uenit. Eos cũ nup tã obſtinatę mẽtis increpitarẽ quidã ioco excipiẽs an neſcis inquit Cardinalis:in hãc uallẽ:nec Moyſem unq̃:nec Iuſtinianũ ueniſſe? Leges quidem noſtras ad arbitriũ nobis ipſis imponimus:& quidem ad arbitriũ ſeruimus. Tu hic credis Latinis:aut Tuſcis moribus uiui. Serui eſſe ciuitatum noſtrarum cum imperio uolumus cuius eſt merces belli tempore pro iis intrepide mori. Inter hos ergo tales: cum meo ſtudio conuenire nil poſſet ex arbitrio delato id pronunciaui: quod pariter eſt utriſq; ingratum.

ac utrisq; pariter dolet. Rogatus posthæc a Florentinis: & Senensibus: ut mora adhuc paucorũ dierum coner extremam manum imponere: id eis assensi: magis quidẽ explicandi obsequii causa: q̃ perficiundi operis spe. Quã ad rem illi quoq; publicã potestatem cogitant adhibere. Breui igitur factis aut īfectis rebus: causa certe iustissime iudicata: reuertar ad uos. Hãc meã necessitatem patri nostro Auinionensi imprimis excusa: cuius uidẽdi: & reuerendi tam me tenet cupiditas: q̃ ab his infernis furiis abeundi. Lucinianẽses hi hospites sui non iidem sunt: qui olim erant illo præsente. Mortes multę illatę. Plus aũt acceptæ: sic animos efferarunt: ut ex hominum facie uersi in bestias uideantur. Barbis promissis plenum est opidum. Non tam ad occisorum dolorem: q̃ ad obstinationẽ uindictæ. Tibi mi Falco gratias ago pro tot tuis in matrem officiis. Ea suis litteris ita mihi illa cõmemorat: ut q̃tum deberi uelit plane ostendat. Remetiar hãc pietatẽ tibi ac tuis: si quando erit potestas. De pecunia Albinensi quãdo tu de illa nil scribis: male iã auguror. Nec fides mercatorum: ut uideo: nec lex tui tribunalis nobis subueniet. Ad cætera dãna æquo animo hoc quoq; accedat. Confessores tuos saluta ex me: & Vale. Ex Asina longa. xiiii. Ianuarii. M. cccclxxiii.

Carolo Salando Cremonensi.

REm auditu paruam: fructu magnã: tractatu difficilem: susceptam a multis: a nullis perfectã: Ab officio ẽt sacerdotis non alienã: quinquaginta triũ dierum pertinaci opera tandẽ cõfeci. Patientia mea uicta est rustica duritas. Pronunciaui ut scis: inter Lucinianẽses: & Foyanenses. Id quidem iudicium: quod nõ doctorum hominum modo: sed prudentium quoq; laudabatur sententia: neutris tamẽ placebat: iudicatum. Parabant se ambo ad implendas querelis respublicas suas: & oratores ad eas iam miserant. In causa æquissima non defui mihi. Contraxi undiq; quicquid ad trahendos animos: uel arte: uel ingenio potui. Vide mutationem dexterę Excelsi. Quod uolũtate suscepturi antea non uidebantur: post paulo uel necessitate iudicii: uel sedulitate iudicis honorificis susceperunt decretis. Agro igitur diu litigato ad cognoscẽdos fines statuti sunt termini: & æternũ pax imperata: cuius ẽt stabiliendę causa quadrageni a quoq; oppido publice missi cõplexi se inuicem sunt: ac osculati. Regio hæc omnis tã insperato euẽtu nõ modo exultat: sed mihi gratulatũ occurrit: ac grãs agit. Florentinis quoq; ac Senẽsibus periucundũ hoc nunciũ accidit: nõ obscure uidentibus: magnę inter eos cõtentionis occasionẽ esse sublatã. Non fuit tñ diligentię nostræ: non operis tam salutaris cõuentio. Egit oĩa uirtute sua Altissimus: qui in faciẽ Christi sui respiciens; signo ẽt cęlesti ostendit: quẽ uellet finẽ piis laboribus, fiebat meo istituto: quaq; die luicina ecclesia

solēne spiritus sancti. Horis ēt omnibus ad quamq; actionem inuocabatur ille a me. Mira res: & a fidelibus non irridenda: Conuentu uno iter cæteros qui in agris apud desertā quādam beati Sabini ecclesiam a contendētibus me præsente est habitus: cū altercatiouibus multis: eo usq; processum esset discidii: ut ad desperationē ultimam res iam inclinaret: mœstis omnibus: & ad discessum paratis: lux domini subito affulsit: spem amissam reddentis. Clarissima die: nullis uentis: aut nubibus: columba candoris imensi a septētrionibus lapsa: deuolansq; supra ipsum conuentū: anteq̄ terram attingeret in flāmam est resoluta: neq; post amplius uisa admirationi oibus fuit. Ostēti huius testis ē locuples Dominicus Lucēsis: uir grauis: & uerax: cuius ad primū initium concitatior uox quasi indicantis rem aliis est intellecta. redii domum lætus: affuturūq; operi eum spiritū ratus: qui in columbę speciem conuentui se obtulisset: Incubui acrius: nec multos post dies illo ducę: & auspice perfeci quæ dico. Gloria igit᷑ patri: & filio: & spiritui sancto Sicut erat in principio: & nunc: & semper: & in sęcula seculorum Amen. Hanc epistolam ne ab incredulis rideamur: Senensi tantum nostro: & quidem Falconi meo cōmunica. Vale. Ex Asina longa. xx. Ianuarii. M. cccclxxiii.

Xysto Pontifici.

BEnedictio tua clemētissime pater: quæ me uenientē I Tusciā est prosecuta: ēt inter hos populos nō dereliquit. Post disceptatōnes assiduas: quæ de noscēdis finibus habitę sunt: Post tedia innumera: qbus in psuadendis: & moliēdis agrestiū animis qnquaginta diebus elāgui: Post rem ēt sæpius desperatā: heri tandē Dño aspirāte manus extrema est operi iposita. Conuenerunt ad me cū publicis suorū decretis Lucinianenses: ac Foyanēses: atq; iis potissimū in locis: quæ tot iā mortibus sunt decertata. Latæ snię assenserūt: & pacē non expectatā ēt susceperc. Ante hūc uero assensum cū præfatus essem: q̄ta fuisset pietas tua: qui Cardinalē Romanæ ecclesiæ ad saluādas res eorū: atq; aīas pmisisses uenire: Multa insup de malis præteritis deplorassem: Recētia identidē suorū funera aū oculos posuissem: dixissem deniq; qd Saluator nr̄ Iesus Christus in tanta odiorū acerbitate: si modo xp̄iani eēnt: & memoriā baptismatis suscepti tenerēt: ab eis die illa: atq; hora reqreret: tāta cordiū est cōsecuta mutatio: ac tā prona ad pacificationem uoluntas: ut eum temperare nemo a lachrymis posset: me etiam flentem inspicerent: Illico in mutua oscula: & complexus sponte processerint. Gratiæ Deo omnipotenti: qui p ministeriū sacerdotis sui locū illū pia diei illius lęticia expiauit: q erat ante tot funeribus cōtaminatus. Hodie quoq; precibus multis adductus: ad illorum me contuli oppida: ante non adita. Nō minori animorum significatione acceptus sum; q̄ heri auditus.

Nullis quod inter rusticos soleat est parsum affectibus. Ois generis multitudo obuiam cũ ramis Oleaginis gratulatũ effusa:magnis acclamatõibus Xysto restitutori pacis sedulo bñdicebant.Paruũ quidẽ est nomẽ facti beatissime pater:sed laboris fructus nõ paruus:quod enĩ oppida hæc chara suis rebuspublicis sunt:quodq; ab eorũ offensionibus animi Florentinorũ:& Senensiũ exacerbabant̃ quottidie:& in apertã cõtentionẽ uergebant:iudicare tua sancta dignatio põt non illorũ tantũ: sed horum quoq; una opera paci esse consultũ.Supersunt pauca Florẽtię cõfirmanda:& Senis: quibus breui absolutis redibo ad pedes beatitudinis uestræ . a qbus tã diu abesse nõmodo molestũ mihi est:sed meis quoq; multũ incõmodũ.Poterat diebus paucis horũ populorũ duritas uinci:si unius tm̃ domĩatus fuisset: sed quod duabus ciuitatibus parent:quæ inter se emulæ sunt:& ad suos ꝓmerendos certatim affectę:quodq; ẽt diiudicata sine pace lis nullũ usum p̃stabat:consulendum tpi non meo aĩo fuit.Id ignoscat clemẽtia tua:cui Deus sit protector:& custos.Ex Luciniano die.xx.Ianuarii.M.cccclxxii.

Campano.

ABeo ex ualle hac Clama: ut sim dies aliquot Senis :atq; ĩde repetam Romã. Vbicũq; est Papiensis:ibi & Campanũ esse existima.Hoc q̃q̃ ęstimari scio a te:animi tñ causa recensendũ litteris duxi. Vici post longã pugnã id:quod sine armis uinci est difficillimũ:rusticam duritatẽ:ac pertinaciã.Quinquaginta dies illorũ rabies me cõtinẽter exercuit:nec in opus unq̃ durius incidi. Crede nil iam nõ superari a tuo Papiensi posse:qñ eius sedulitati cessere Lucinianẽses:ac Foyanẽses:quorũ est præter cęteros huius regionis trux natura:& insolẽs:ad omne ĩpietatis genus cędibus quottidianis exercita.Collẽ nõ magni spacii:uno ĩ longũ: uix medio in latus miliari patentẽ:annis ꝑpe ducẽtis pugnis assiduis cõtenderunt:Sic in se semp accẽsi:sic odiis acribus instigati:ut sup alia crudelitatis exẽpla apud alteros pugna quadã capita occisorũ relata ad suos:uenũ in foro:quod posita sint:emptoresq; ad pascendã feritatẽ inuenerint.Apud alteros cum fundamẽta portę:quę inimicũ oppidũ respicit casu aperirent̃ : ĩ eorum imo solo ad memoriam sceleris pro cementis sint collocata. De colle sententiam tuli sacerdotio dignam : Pacemq; imperaui : & terminos fixi. Quodq; tot iam missi ad litẽ oratores ante nequierant:potuit laboriosulus Papiẽsis Me posthęc accedentẽ ad eos incredibili laticia suscepere.Quãta maxima animorũ significatio præstari publicorũ bonorũ auctoribus solet: tãta adeũti:atq; abeũti ẽ psoluta.Cãpanis:Bõbardis:acclamatiõibus: Clerooleaginis ramis :cateruis mulierũ:puerorũ :senum: ac iuuenum a primis finibus in oppida usq; per uias dispositis:ac lachrymantibus gaudia despe

ratæ pacis sunt prosecuti. Gratulor illis. Tu mihi quoq; ob secundum exi-
tum gratulare: mecũq; Deo gratias age: cuius ut uerũ fatear: nõ meũ opus
hoc totum fuit. Vale. Ex Sena longa. xxi. Ianuarii. M.ccccLxxiiii.

Cardinali Rauennati.

DOminici tui dicerem nostri: si possessione non usu illum tenerẽ.
Sed qm̃ aliquando a cæteris adhiberi se sinit: a te semp uno uult
possideri: tui necesse est dicam. Ergo tui Dominici tertium iam
mensem sum opera usus. Sic plæna dexteritatis: ingenii: ac diligentię: ut illa
non adiutrice desperanda mihi dissidentium concordia fuerit. Molliuit: fle
xit: infregit: nec uim eius sustinere ulla rustica duritas potuit. Gratias ago:
quod quãtum ex tuis ad eum litteris uidi: te uolente uenit ad me. Veniam
posco: quod longius æquo reditus eius forsan est expectatus. Prius quidem
perfici opus difficillimum nequiit. Cum feris uerius: q̃ cum hominibus no
bis negocium fuit: quos arte non impetu cogi ad pacis retia sensim opor-
tuit. Nunc expleuimus omnia: & de parui nominis re fructus ingentes retu
limus. Non enim Foyanensium: ac Lucinianensium res compositæ sunt:
sed Florẽtinorum imprimis: atq; Senẽsium: quorum animi ab his detrimẽ
tosis discidiis in apertam contentionem spectabant. Præmitto in urbẽ Do
mini eum: cõsecuturus ego post paulo: ut illic ambo famulando: tuæ digna
tioni longioris moræ dãna assiduo studio cõpensemus. Reditu autẽ nostro
Senas recreãdi animi cã ad cœnobiũ montis Oliueti diuertimus: ubi a san
cto uiro Germano tuo eius ordinis pr̃e tãta benignitatis significatione ac
cœpti sumus: q̃tam nec tu maiorẽ poteras expectare. Fouit nos sinu: & spi
ritu est cõsolatus. Abeuntes quoq; ad septimũ miliare est ꝓsecutus. Egi illi
quas potui gr̃as: ago & tibi: cuius honore: quod me tuę dignationis filium
sentit: bona pars lætæ hospitalitatis est persoluta. Beneuale. Senis. xxvi. Ia
nuarii. M.ccccLxxiiii.

Ad amicum in itinere.

A grossetano totis sex passibus absta
Cum loquitur: rixa iungit amicicias.
Blanditiæ primum: mox iurgia: uerbera posthęc:
Collum inde inuadit: stringit: & ungue secat.
Vtiliter longos ungues ad plurima nutrit:
Ad rabiem: ad scabiem: non minus ad loculos.

Christophoro Nepoti.

INtellexi quæ de Gaspare lamentaris: quæ ille contra que-
ratur de te. Vtrius querela uerior sit incertum habeo. Ad-
duci non possum: ut quod obiicitur credam. Educatio tua: &

parum egens adolescentia sanius ingenium repromittunt. Vt cūq; sit: impe ro tibi ut ultra moderatam purgationem non progrediare dicto: aut facto. Gasparis senium: quāquā delirans: ætati tuæ sit uenerabile. Docuit diu: in tegre uixit. multorum doctorum hominum fuit magister. Placādus homo est: nō irritandus. Ita a preceptore tuo: & te fieri præcipio. Oratōes Cicero nis: & Ouidii opera apud librarium sunt: miniata: & ligata mittētur ad te. Vale. xxiiii. Martii. M. cccclxxiii.

Campano.

Irascentē tibi quod diu nil scriberes: placauerunt lrē a Pallante primum nunc redditæ. superbia præsidatus contēni me arbitra bar. Nec pati equanimiter poteram Tuderto: & Fulginio tam cito te insolescere. Sed æquus tibi iam sum: nec de Papiensi minus habes: q̄ habueris cum omnia possedisti. Letaris rebus inter Lucinianēses: ac Foya nenses compositis. Iusta est lætitia tua: non amico tantum: sed bono uiro apte conueniens. Non enim duobus solum miserrimis oppidis prospectū est quottidianis cedibus prope consumptis: sed tranquillitati Italiæ: quam Florentini: & Senenses tracturi mox in bellum ab iis contentionibus uide bantur. Sed letor ego tibi tuam uicissim placere prouinciam. digna est sane quæ placeat. Vicina urbi: & i amœnissimā parte Italiæ posita. Quā tu ual lem inuenies specie agrorum: & collium: & populorum huic preferendam? Fulginio ēt quid nonmodo urbanius: sed etiam pulchrius? Negociosa (nō diffiteor) administratio est: gensq; ad lites paulo procliuior: sed tamē non sanguinaria: nō tumultuosa: non imperiorum despiciens. assit modo inte gritas: & sine languore humanitas: suo se īgenio facile regit. Nam quod de factionibus quereris: ēt nullæ sunt: si uel toto anno superciliū leues. Sed nec leuari illud est opus: si Papiensis tui semitam teneas: a nonnullis ante præsi dibus uel minus probatam: uel parum prospectam. Ex iis quidam locorū primates extulerunt in plebem: quidam plebibus subdiderunt. Importunū utrunq;. Inueniens ego Terdonensis inscitia sepultos optimates ubiq;: Pro teruia delirare populares: rem propterea ad seditionem spectare: ita utrisq; me prebui: ut nec hoc despici: nec illos suam dignitatem tenere sim passus. Idem tu si facies: non erit negocii in officio quenq̄ retinere. Serua dignita tem Campane: & cōmunem te oībus præbe. Duabus his rebus nulli non & parendi: & amandi occasionem præstabis. Quibus ego prope solis pro uincialium charitatē: quā memoras: peperi mihi: & desiderium Papiēsis de cedens reliqui. Reuersus Romam secūda de te inueni oīa. Laudaris uulgo. Probaris a pribus. Apud Pōtificē in precio es. Vnus tm̄ Bardulus uel pau lulum tibi succenset: quē tn̄ Senensis noster humanius placat. Ego liberius

Fulginiensis Legatio.

in crepo. Ex Pallante tuo quid in hac re censeamus plenius nosces. Vale. Romę.xxv.Martii.M.cccclxxiii.

Bernardo Ilcinensi Medico.

DElitiæ Senenses:inter quas sedulo agis: oblitum te latinitatis fecerunt.Non potes alia lingua loqui:& scribere:q̃ qua audis:& loqueris.Memineris latine te scire:me Romæ esse:ubi lingua una est cæterarum iterpres.Iocis tuis sum delectatus.Quid enim festiuius?Sed angor animi:de iis ipsis agi coram non posse.Respondere metuo: ne aut litterę intercidant:aut quibus nõ oportet legantur.Sed te fœlicẽ Bernarde: cui Auicenna ad ea dat aditũ:quę nec potestati parent:nec opibus.Inuideo medicinę:cuius tñ inuidię solamen id est:quod non semp te atq; alios eadẽ opera sanas.Plęrũq; etiã ex aliena curatione incidis in languorem: ex quo recreari non potes.Iuniperi prius:& Brassica exercebãt os tuum.Nunc ẽt fumo lachrymare oculi incipiunt.I nunc & tua arte ab his tribus te exime. Tace mysteriũ:uni tñ tibi mihiq; noscendum.Scis quid amborũ dignitati cõueniat.Rancida mala hinc missa numero quinquaginta fuere.Imperaui meis ut reliqua deferant ad sororẽ.Ex iis tu quot uidebit' cape:& tuæ Brassicæ da.Addere si potes.A Papiẽsi hęc sunt dicã te cũ non inuidũ:tum uero multum officiosum.Vale.Romę.xxv.Martii.M.cccclxxiii.

Gregorio Lollio.

VIde Gregori:ne tu is sis:qui de me tibimetipsi retuleris: & dãna domestica prętimens furem latres:quem uenientem non uides. Ego tale aliquid cõmentus non sum:neq; in iis cõmentandis unq̃ uersatus.Consilia mea de publicis uestris qualia fuerint nota sunt pluribus:& tibi nunq̃ ignota.In conscientia recta magno animo contẽno maledicas linguas.Sic cum de deferendo a Florentinis arbitrio anno ante audisses:scripsisti ad me iactatũ iter uos ex cõdicto Laurẽtii Medicis:& Donati Acciaioli cũ ad me Perusiam diuertissent:initã rationẽ illam cõcordię & pactum futurũ iudiciũ.Admonuisti proinde uiderẽ prius quo aĩo ad litẽ accederem.Nunc ẽt quasi conscio:& molitori consilii:uelut abstemeus olituræ fumum hanc culinam denuncias.Quæ sit ista culina:aut quibus paretur ministris ignoro:Suspicor eam esse:quam tu Senis dominę indicasti: cum structorem eius Frãciscum Luciũ uisus es opinari.Definite oro male de eo mereri:qui de uobis usq; in hunc diem est meritus bene.Tacete:& sine causa quietum ne fatigate.Ego gratiam ullius:ne illius quidẽ: cui subsum:alieno dãno unq̃ quęsiui. Ociũ semp appetii:negocia fugi:calamis:& libris contentus contempsi te teste: quę cæteri sibi gloriæ ducunt. Opto siue tu suspitionem hanc colligas; siue ab aliis habeas: de hisce rebus

nec rescribi mihi quicq̃ nec scribi. Veritas suis se manibus nudet: & uisendã omnibus præbeat. Tam facili animo ad contẽnendas nugas uestras sumꝰ q̃ uos lingua ad lacerandos quos minime expedit. Vale. Romæ. die. xxvi. Martii. M. cccclxxiii.

Bernardo Ilcinensi.

517 PVre excanduit Brassica: q̄ Iuniperis est tuis posthabita. Excandeo & ego. Quid enim iudicio illo rithmico iniquius? Confer proceritatem: candorẽ: oculos: uenustatem: nobilitatem animi: incessum quoq;. Quid cece in illa non melius? De Blasio nostro sentio tecum: nisi ad reditum meum uerbum fieri non placet. Miraculo ianuensi nil mirabilius. Eo tangatur: qui decreto tetigit Chaterinam. Rancida. xxxx. mitto ad sororem. xx. imperaui distribui tibi. Ex iis tu decem Brassicæ das Vxori sex: Hortensiæ quattuor. Tibi & Iuniperis habe: quæ superant. breuitatem epistolæ ne mirere. In Cardinalibus creãdis occupatissimi sumus: Iocosq; mihi oẽs hæc seria excutiũt. Vale. Romæ. iii. Aprilis. M. cccclxxiii.

P. Episcopo Saguntino.

518 BOno aĩo sit tua paternitas: si Cardinalatus dilatus est ad solennitatem spiritus sancti: non est propterea ademptus. Causæ non mediocres Põtificem: & nos ad id temporis compulere. Tua nobilitas notissima hic est: Virtus perspecta: & fides in apostolicam Sedem experimentis iam cognita. Tantis meritis deberi dignitatem nostram fatemur: & persoluturi ad prescriptum terminum sumus. Ego imprimis qui a famulatu Firmani: & sancti Angeli Cardinalium meam ĩ te beniuolentiã duxi: Saguntino per id tempus non deero. sicut in hunc diem non defui. Hæc scripsi ut breuem expectatiõem æquo animo toleres: & necessitatis: non uoluntatis eam fuisse intelligas. Doctissimus uir magister Franciscus Tholetanus tibi toto animo deditus prestare nõ desinit cuncta charitatis: & amiciciæ officia. Qua etiam causa fidelibus suis laboribus cupidius suffragor. Romæ. viii. Aprilis. M. cccclxxiii.

Campano.

519 COnfessorem tuum remittimus ad te: nec a Bardulo male acceptum: nec a nobis parum adiutum: nec graui etiam satisfactione mulctatum. disce huius exemplo: q̃ imperiosa res sit Cardinalis: Quam aliquando suæ sortis oblita. Cum tu inter nos cris: inter ceteros nõ eris dissimili imperio. Hunc animum suo ingenio tãta dignitas affert. Sed finem unius mali gradus alterius excipit. Heri frequẽti Senatu Cardinalis sancti Xysti creatus est Perusiæ tuæ Legatus. Si credis Tudertum: & Fulginium: & Tyfernum: Spoletum quoq; legatõem eius cuasurum tuo dãno

id credis. Augusto limite grandis animus contineri non potest. Inter dicen
das de legatione sententias primus Papiensis Campanum Pontifici com
mendauit: ut retinere suam prouinciolam liceret. Id si fieri minus posset: ad
aliam transferret. Oratio multa: deprecationis summa hæc fuit. Consecuti
cõmendationẽ hanc sunt Sanctæ Mariæ in Porticu: Senẽsis: & Sancte Lu
ciæ. Nescio quem exitum tuæ res ferent: utinam: qui studio in te nostro: &
labori quoq; respondeat. Censeo litteris tuis te cõmendes Põtifici: duobus
etiam iis Cardinalibus gratias agas: qui tibi sunt suffragati. Senensi & mi
hi ideo nullę debentur: quod propter ingentia meritą tua omnia ab ambo
bus debentur. Vale. Romæ. viii Aprilis. M.cccclxxiii.

Campano.

GRatia tua: & Senensis nostri: mea etiam permittitur tibi præsi 520
datus Fulginensis in reliquum anni. Ita Cardinalis Sancti xysti
futurum recepit. Ita permissi sui ad te litteras dabit. Legit tuas:
quas ego manibus meis reddidi. De integritate: Ingenio: & scriptis Cam
pani multa honorifice locutus est. Animum quoq; ad te indies liberalius
promerendum satis uisus ẽ declarare. Egimus hic nos quas potuimus gra
tias: a te isthinc ampliores agẽdas censemus. Fac intelligat quod quottidie
intelligo ego: seruire te illius non amiciciæ solum: sed etiam laudi. A musis
fortasse auxilium ueniet: quod a Fortuna iam diu non accipis. Plus unum
aut alteą epigrãma: cũ tua suauitate cœperit capi: tibi ĩpetrabit: q̃ nr̃æ toti
usq; Senatus cõmendationes. Crede mihi: Ingenio est liberali. Delectatur Cardinalis
litteris: neq; in amando est segnis. Tum apud eum ita est summa omnium sancti xysti.
rerum: ut promerenda sua magis: q̃ eius cui subest sit expectanda: & pro
curanda uoluntas. Monstro quæ adiuuent. Tu pro tua prudentia reliqua
exequere. Ne uero puta Campane terreri me mẽsurnis quinq;: quos amis
so præsidatu mihi denuncias. Est beneficio Dei unde id possim: Vnde quo
q; id uelim. Tu ita a diuinis meritis effecisti: ut quod aliquando do putem
me semper accipere. Nisi tuam ęstimationem ante omnia attendissem: cu
rassem quidem successorem mitti tibi q̃primum: quo & Romæ apud me
esses: & mensurnos hos quinq; acciperes. Sed tu mihi longe pluris es q̃ de
siderium meum. Cætera ex Perino. Romæ. xviii. Aprilis. M.cccclxxiii.

Baptistæ Guarino.

APud patrem tuum prima litterarum stipẽdia iuuenis merui. Di 521
lexit me plurimum: & doctrina: librisq; adiuuit. Fassus sum sem
per ex fundamento illo creuisse mihi operis reliquum. Eadem ĩ
meis nunc sequor auspitia. Est mihi unicus nepos septem decim annos nã
tus: primis iã rudimentis satis instructus: neq; ingenio malo: neq; illibera

libus moribus. Hunc ideo non libenter domi institno:qđ familia grandis ob diuersum comertium nihil ad litteras confert. Propter me etiam nimis est in honore. Animo subacto uelut agro ad excipiendos præceptorum satus:est opus. Ambitioni:& litteris uña opera non bene seruimus. Amputandæ adolescentibus occasiones sunt:quibus excedere istituta semita possint. Cogito hunc propterea mittere ad te:si tu eum domi uel uis:uel potes accipere. Posse te puto: Velle te plurimũ cupio. Rescribe quid uelis aut possis: Vt quid inde consilii capiendum sit sciam. Ad monebar de nescio quo Florentino:& altero Vincentio:& Carbone nescio quo: Sed tu propter patrem ante alios places. Ne uero nepotem Cardinalis oneri futurũ tibi existimes audi quid uelim: Vt sit in domesticis eodem cultu quo cæteri. Vt non plus loci habeat:q̃ ætati conueniat. Vt famuletur cum expedit. Vt nemo eum tota Ferrariẽsi schola meum esse cognoscat.ut deniq; ciuis filium non plus ad te aliud uenisse intelligas. Si quid autem propter me his amplius uoles:id opto de doctrina tãtum:& moribus uelis. Fuit etiam ei annis iam duobus ad grammaticem:& ualitudinem pedagogus integre uitæ: & litteraturæ non pœnitendæ. Opto si p tuum commodum liceat:hunc quoq; socium adolescenti adiungere:ut pariter tibi det operam:& illi in necessariis quottidianus sit administer. Pro ambobus mercedem accipies:& eã quã a cęteris soles: & quam tibi ego Romanæ Ecclesiæ Cardinalis hoc obsequio sum debiturus. Si annuis postulato: significa quem ad diem missurus hos sim. Ad primam uocatõnem exibunt: quam tam adinaturari aueo. q̃ apud te illos bene institui. Vale. Die.xiiii. Aprilis M.cccclxxiii.

Christophoro Pratellę.

522 INcõmoda domestica reuocant domũ Carolum Cremonẽsem: eis compositis Papiam meo imperio ueniet:ut tecum sit:& rationaria tuæ administrationis quæ misisti tecum recognoscat. Omni obsequio eum prosequere:cumq; auditatq; illi perinde ut mihi sine exceptione obtempera. Mandatum fert omnium: quæ curari uel Papię uolo:uel Mediolani. Valitudinem serua. Creditum ministerium imple: & in alimentum familiæ pecuniam mitte. Ante omnia cultui diuino inserui. Romæ.xxviiii. Aprilis. M.cccclxxiii.

Cardinali Nouariensi.

523 GRatulor tibi nonmodo quod Cardinalis sis factus: sed quod secundis Patrum sententiis factus. Nemo dissensit. Nemo hęsitauit. Nemo nõ dignum te honore hoc prædicauit. In salutem Ecclesiæ:& tuã hęc tãta dignitas sit. Ita ante acta uita tua:& litterę:& studia:& zelus domus Dei omnibus repromittunt. Amaui te antea. Nunc te

frui liberius potero. Itaq; ueni: & tuorum desideriis ne teneare. Amplecti te cupio: & sitim ueteris usus ad facietatem explere. Vale in Domino. x. Maii. M.cccclxxiii.

Narciso Theologo.

Vod ad rem Tuam eo animo sis: quo indicant litteræ ad Ma gisterium nostrum: non tam tempori q̄ rationi est cōsentaneum. 524
Laudo constans propositum. Fortunā huius sedis indoleo: quæ raro: ad suum frequenter: ad alienum affectum componitur. Ne spera mu tari institutum hoc posse. Actionibus nostris terremur: quæ ultionis metu seruire nos cogunt. Papiensis tamen tui in se amoris nunq̄ immemor erit. Nos hic post creatos ęgre Cardinales: in eandem rursus disceptationē ad ducimur. Finis angoris unius: est gradus alterius. Veniā illi det Deus: qui materiam nostræ anxietati administrat quottidie. Ad Sepulchrum Pii nos filii sæpe accedimus. Inclamamus sancto cineri: O pater q̄ exigua illis de nobis est cura: in quibus sustinendis ne caderēt: una tecū animas nostras subdidimus Hęccine tua est spes? Vt subleuētur ignoti: noti opprimimur. Vt aliis sit lætitia: nobis tanto studio mœror paratur. Quid aliud q̄ tristari possumus? identidemq; precari ut te cito sequamur? Narcise non scribo hæc sine gemitu. Cogita utris gratitudo maior debeat: nobis: an huic: uni: an pluribus. minimū: an maxīe meritis. Vt cū patre: & teste cōsciētię meæ hęc scribo. Cura ne mihi scādalo sint. Vale. Romæ. iiii. Iunii. M.cccclxxiii.

De Rege.

Narciso Theologo.

Nter hos impetus animorum: quibus horis omnibus confligere cogimur: binæ litteræ eodem prope tempore redditæ: quietis aliquid attulere. Alteræ Regis: in quibus Meltiēsis Ecclesiæ pa storem te petit: Alteræ tuæ: in quibus meis respondes. Regem quidem gra titudinis laudo: quod tantæ uirtutis: & fidei habēdam rationem existimet. Tibi gratias ago: q: me es consolatus. tanq̄ in opacum refrigerii: sic in tuis fidelibus monitis conquieui. Sed & in te ornando eum me præstabo sem per: quem beniuolentia nostra: & tanti Principis meritum postulat. Cuius etiam manus suæ ad te litteras legens: hoc de pręstāti ingenio iudicaui: so lam latinitatem ad referēdum nostri temporis Cæsarem illi deesse. Nil bre uius: Nihil cultius: aut grauius cogitari aliquid potuit. Recte est fœlix: cu ius fortunę sit quoq; uirtus adiuncta. Sed utinam quo te isthic affectu ha bet: nos hic quoq; respiceret. Narcise mi dico iterum: Angimur: & lacera mur quottidie: gladioq; ęterni doloris propter eum cōfigimur. Ex suo fon te mœrores nostri omnes redūdant. Quid illi homo sine mente: & litteris afferre plus potest q̄ nos? aut quid plus attulit unus q̄ multi? Nos omnia 525

Rex Ferd.

Episcopus Castellanus.

sine illo:sine nobis ille quid præstitit? Condonatio debiti census : debendi remissio: cui tantum quoq;:& oppidorum resignatio. sui ne decreti fuerunt an nostri? Tanti non esse sola eius decreti portatio debet:ut detrimento nostro crescere postuletur:& de nostris angoribus triumphare? Indigna ē cura nec nostræ fidei debita. Ad commendationem hominum plus multo ē illum non adiuuari:q̄ nos tam misere deseri. Audi & reliqua. Heri primum post reditum suum uenit ad me Anellus Orator:& Regis nomine de Cardinalatu appellauit. Vt uastus corpore est ita ad agendum animo præcipit. Minatus est mihi: minatus Ecclesiæ si actutum Cardinalem non crearemus. Mihi quidem amiciciæ Regiæ remissionem: Ecclesiæ uero oblite rationem omnium in se meritorum. Si reddi amissum Regnum peteret:pro īnata modestia ea non diceret:quæ in petendo tantum Cardinali hæc īsulsa pecus denunciat. Tu ne oro tantum inures notæ Principi tuo: ut memoriam tantarum rerū pp dilatum modo salutis nostræ causa: Cardinalē mēdaci affirmatione perituram contendas? Quis mediocriter sanus non intellexisset una inscitia & noceri immerenti Regi :& nostras aures indigne offendi. Corripui hominem grauiter : & sacerdotalis officii memor respondi stulto secundum stulticiam suam:ut sibi sapiens non uideretur. Etiam nudius quintus collega nescio quis suus Theanensem nostrum de adimendis sacerdotiis quæ in Regno possidet terrere conatus est:cuius ut scis nō anima modo: sed corpus quoq; multorum annorū discriminibus fortuitis Regiis militauit. Vide quo amici ueteres consortes malorum præteritorum propter nouum amiculum adigamur. Condole nobiscum Narcise:& si potes etiam adiuua. Præferre te illi omnes longo interuallo optamus. Lineola modo una ad Collegium de te scripta si hic esset:breui negocio fieres qd̄ sumus. Vale. Romæ. xi. Iunii. M.cccclxxiii.

526

Noīe Collegii ad Ferdinandum Regem Scicilię.

IN proxima creatōne. S.R.E. Cardinalium Beatissimus. D.N. certa ratione adductus: accedente nostro etiam consilio:cū Germanicę nationi : & Gallicæ:Regno etiam tuo nullum creasset: Vt tamen honor suus cuiq; haberetur: Cæsari :& Francorum Regi:ac maiestati tuæ in uno creādo meritis: & uirtute īsigni:quē quisq; sua postulatione deposceret:locum in id tempus seruauit: qd̄ ad deliberandum certius:& ad nouam creationem honorificum uideretur. Factum est postea : ut cū de hac re te requirente ad collegium referretur:circūspectis rationibus Apostolicæ sedis nobis una omnium deprecatione poscentibus :Sanctitas sua ipsam creationem ad proximum natalē Domini Saluatoris deferendā putauerit:quo tempore:& mens trium uestrum certius habeatur:& nos maio

ri Ecclesiæ æstimatione postulatis assentire possimus. Quia ergo tuam ma iestatem magni fecimus semper: & desideria tua negligenda nunq̃ putaui mus: has placuit scribere: & quanto possumus affectu exorare: ut hanc dila tionem æquo animo accipias: Certaq; ratione factam existimās: gratia no stra illi aquiescas. Et enim quod in causa eadem est Romanorum Impera tor: & Francorum Rex: nihil Maiestatem tuam tantorum principum socie tas offendit. Quod etiam uno tempore uobis satisfaciēdum sit tribus: ma gnorum hæc reseruata coniunctio eximium aliquid a cæteris uidetur affer re. Pontifici autem: & nobis hæc frequens creatio Cardinalium non potest non oneri esse. Dignitas nostra ut scis: prima a Pontificatu est in Ecclesia. Augeri raro p Pōtifices solet. Numero ēt semp fit uilior. Si post recētē alio rū creationē creati nūc tua postulatiōe alii essent: necessarium mox erat eo dem exemplo requirente Francorum Rege rursum creare. Post Paulo etiā ad Cæsaris litteras idem efficere. Ita continuatione quottidiana creandorū cardinaliū dignitas uilescebat. Nec plus erat iā ad hoīum ęstimatōnē cardi nalē creari: q̃ quemuis ex plebe Episcopum. Hoc cum Maiestas tua plane nobiscum agnoscat: certum habemus excusaturam esse necessitatem hanc nostram: eamq; moderationem habituram: quam ī cæteris semper summa sua laude adhibere est solita. Nos tui summus: & tuis honoribus cum tulit casus nunq̃ defuimus. Salutem etiam temporibus necessariis sumus cū cæ teris operati. Deniq; nil prætermisimus: quod in hunc diem ad te augen dum ornādumq; decretis nostris fieri debuerit. Hoc animo cum futuri ī re liquis simus: clementię tuæ: & nostræ amiciciæ conueniens arbitramur: ut ī hac re ad æstimationem nostram respiciat: nec plus tribuas uni q̃ multis: nec crescere quemq̃ nostrum omnium detrimento expostulet. Præsertim cum per coniunctionem quæ tibi cū Ecclesia est: ad nullum prius q̃ ad te tueri honorem Apostolici Senatus pertineat. Locus: quem Pontifex Ma iestati tuę reseruat non adimitur interim. Differtur tantum ad tempus. In quo una cum Cæsare & Francorum Rege de uiro digno impleatur. Ita se renitatem tuā: ut Domino nostro: nobisq; acquiescas: per charitatem qua illi afficimur: & honorem qui huic Sanctę sedi debetur oramus atq; obte stamur. Multa a nobis olim tu postulasti: & quottidie postulas. Nos te in cōmune rarissime fatigamus. In hac autem una re: in qua de summo hono re nostri ordinis agitur: & quæ nostris cordibus maxime insidet: publicam postulationē porrigimus. Digneris pro tua mansuetudine in hoc uno ostē dere quanti apud te nostra dignitas sit: & qualem in nobis promerēdis ani mum habeas. Maiori argumento colligere amorem in nos tuum non possumus. Romæ. xix. Iunii. M.cccclxxiii.

Ortatᵉ nos uera charitas Charissime fili: ut post nõnulla breuia aliena manu ad te scripta:hanc quoq; cedulã nostra scribamus: quo & plane ueritas pateat:& tuã serenitatem ad capiendum rectum consilium falsæ suasiones non tardent. Adhibe ut decet plus fidei nobis: q̃ uana scribentibus. In ueritate &enim loquimur:nec te fallimus:nec animam nostram. Si Ecclesiæ Cæsar: Augustanæ præficere nepotem tuum potuissemus in puerili nimium ætate agẽtem id fuisset a nobis cupidius adimpletum q̃ a te est postulatum. Gratificari enim Maiestati tuæ optamus: animumq; in eã propensum cunctis in rebus ostendere: sed id ipsum sine graui offensione Dei:& animæ tuæ:& nostræ non licuit. Et cur non licuerit aliis litteris abunde ostendimus. Fratres quoq; nostri Romanæ Ecclesiæ Cardinales:qui in partem sollicitudinis nobis sunt dati:& quorum libenter audimus consilia:nec suaserunt hactenus:nec ut uidemus hortante honestate suasuri in posterum sunt. Differri res facilius põt q̃ mutari: & contristrari potius mens nostra:q̃ ad lędendum ministerium sedis induci. Pro te Rex serenissime pati omnia possumus: sed iacturam animæ facere nec debemus: nec possumus. Nec ut eã faciamus :tuã piam intẽtionem credimus uelle. Pro nepote si qua forsan aliunde oblata est spes:illam successuram non cernimus. Ad negandam quoq; postulatam prouisionem legitima necessitate impellimur. Velis igitur quod proximum est:more catholici:& sapientis Principis consilium capere: cõsentaneum honestati nostræ: & tuæ:Plusq; nos audire q̃ alios. Expectatio quæcunq; interponetur super uacua erit: uexatura nimirũ te:& nos: imprimisq; Ecclesiæ nocitura. Si utilitatẽ ex illa quęris nepoti præstare: hãc facile possumus: & quantã cupis: & ratione quoq; qua cupis. Teq; ad illam suscipiendam magnopere hortamur. Cardinalem enim Sanctæ Sabinę:qui tibi fidus est:& nobiscum pręsentibus molestiis angitur:non dubitamus libenter subiturum quodcunq; illi onus imponendum duxerimus. Habeat nunc nepos commodum dignitatis ecclesiasticæ. Anni uero:cũ nondũ ad Cathedralẽ:& metropalitanã idonei sint:Illo postmodũ ꝓficiscẽte ætate:& meritis:neq; de hac Cęsar Augustana desperãdũ erit:neq; tituli dignitatũ ꝓstante dño sunt defuturi. Crede ɔsilio nr̃o:& cape libẽs qd tibi offerimus. Moderata Altissimo placent:& quod pie deposcitur cælesti benedictione adauget. Idem quoq; non probat:quod immature:& cum detrimento animę quęritur. Pro nostra in tuam serenitatẽ uera dilectione:& ne a diuersa scribentibus forsan fallaris: hæc tecũ in secreto cõscientiæ cõicanda:& declarãda:& roganda manu nostra putauimus. Affectum fideliter consulentis: & te diligentis ne neglige.

D Vodecimũ iã mensem abes Reuerẽdissime pr̃. Vt uicesimum abesses suaderem: si aut tempora tuæ diligentiæ non obstarent: aut alibi q̃ Romę esse utilior posses. Nunq̃ tuorum quenq̃ ui deo: ut non horter ad te de reditu admonendum. Idem hisfacio. Officii huius multæ sunt causæ. Illæ imprimis: quod uidisti patriam ad tuum: & tuorum solamen: quod transgressus in Hispaniam ulteriorem tulisti hono res cęteris legationibus ampliores: quod temptasti quæ ad tuum officiũ pertinebant: & quæ tuarum uirium utrobiq; fuerunt fideliter adimplesti. Nihil est a te pręteremissum: in quo aut prudentiã: aut studium: aut itegri tatẽ tuam desideremus. Refers ad nos accurati: & circumspecti patris cõ mendationem. Mora longior quid addere non uideo: quę demere nõnihil formido. Inuidorum: & detractorum scis plæna hic esse omnia. Eos quoq; qui laudare aliquãdo sunt soliti: per occasionem nõ inuitos carpere. Tum nosti in rebus iam desperatis quãto plus adhibetur diuturnitatis: tanto fir mius de imbecilitate nostra iudicium fieri. Si inter ulteriores: & citeriores: rursum inter ulteriores ipsos humana ope conueniri non potest: quid neces se est immorare in iis conuellendis: quæ moueri nõ possunt. Cumulate ille publicis satisfecit: q quod potuit ad impleuit. Non semper Saluator noster in bonam terram sęmen iecit suæ prędicationis. Aliquando inter petrosa & plæna sentibus cecidit. Hoc si Redemptori omnium cõtigit: quid admire mur nobis tanto inferioribus plęrunq; accidere? Supra Deum esse nõ pos sumus: & contra eius occulta iudicia incassum est noster conatus. Proinde ad nos iam animum dignatio tua conuertat: & de Vrbanis cogitare inci piat. Omnibus desiderio es: & ab omnibus hic necessarius crederis. Ego i imprimis: cui nota sunt nostra iudicio huic non erranti consentio. In mani bus multa sunt: eruntq; in dies: quorum te permaximum refert participem fieri. Episcopus iam es: & inter primos nostri ordinis: nõ ad consilium mo do: sed & custodiam sedis. Conuenit ut quãto te altius collocauimus: tan to tu pro omnibus diligẽtius uigiles. Accedũt tua priuata: Domus: Cœno bium: Cancellaria: Clientium omnium studia: quæ si absentia fieri meliora existimas: in errore es nõ mediocri. Pręsentiam hæc tuam omnia postulãt. Breue etiam tempus tam magna plærunq; affert momenta: & summis re bus nostris solet afferre: Vt dilati reditus subeunda non sit pœnitentia. Re di igitur Pater: & ubi magnus semper es malis esse: q̃ ubi ad diẽ maior post paulo societate ipsa penẽ par cum cęteris fias. Non ab ambitione hęc sũt: aut studio gratiæ colligendę: sed ab rerum tuarum amãtissima cura: quã tu in bonam partem rogo accipias. Hærent enim animo Calisti tui de me

iacta fundamenta. Hęrent & commendationes primo. Mox gratię apud
Pium nostrum de Cardinalatu meo a te habitę. Fecerunt hæc ut coluerim
te semper cũ uoluisti cum etiam neglexisti semper amauerim. Quem ani-
mum quod inconstans in diligendo non sum in finem usq; seruabo. Tu be
ne uale Reuerendissime Pater: & Papiensis tui ne despice iudicium nec cha
ritatem contemne. Romæ. xxvii. Aprilis. M. cccclxxiii.

Vicecancellario.

AVdisti credo Reuerendissime Pater: quæ per hos dies acta apd
nos sũt. si ea probas habe his gratias: quibus tu olim intima cõ
silia credidisti. Si improbas eosdem accusa. Duces patratoresq;
omnium se prebuere. Ego consolationem hanc fero quod primo litteris ide
etiam uerbo prænuntiaui tibi quæ in publicis: & priuatis per occasionem
peregrinationis euentura tibi timebam. Paro uaticinium aliud: ut si minus
eodem exemplo credendum putaueris post paulo euentum uidens amici-
tiæ nostræ satisfecisse: Papiensem itelligas. Si non redieris. Si Hispania plu
ris apud te erit q̃ Roma. Si minus de Vrbanis rebus mihi credes q̃ tibi an
te nouembrem grauiora cognosces. Temptamus sine pudore. Sine metu
exequimur. Fiducia consensorum ad omnia nos pręcipites agit. Suadeo ut
redeas: atq; ad primam occasionẽ nauiges Romam. Non sunt tanti His-
pania: in quibus sudans multum parum proficies: ut non hæc nostra ma-
gis mouere te debeant. Auctoritas tua multa hic est. Gratia quoq; apud
omnes non mediocris. Potes non modo persuadendo rogandoq; & resisten
do prestare sedi ministerium utile: Sed imprimis nonnullorum infirmita-
tes sustinendo quibus iter semper ad nostra incõmoda aperitur. Maio præ
terito Cardinales octo creauimus. Hoc Iunio eramus pene totidem creatu
ri: nisi Benignitas Dei magisq̃ nostra diligentia subuenisset. Dilata tantum
non sublata est res. Quo autem ex genere hominum nostrum dedecus pa
raretur: ex aliorum litteris plene intelliges. Vnum designabo ęque cogni-
tum tibi ac mihi. Nosti quem totiens spurium dixisti: quem caueri admo
nuisti semper. De quo etiam ego in archanis commentariis Calisti nostri
exempla diplomatum repperi sua manu descripta: quibus uitium ortus ad
sacerdotium: & dignitates ecclesię tollebatur. Hunc ipsum nunc includere
nostro ordini conabatur qui potest. Ac tanto quidem impetu ut quonam
modo iacturam hanc euaserimus ipse demirer. Nil tot annorum constans
fama. Nil patrum nonnullorum dissuasio. Nil etiam testificatio mea uale-
re apud præcipitem animum poterat: Michaelis Ferrarii fides adducebat
in medium: petebaturq; ad testimonium dicendum: uel euocari huc uel illi
us accipiendi curam tibi committi. Neutri est assensum. Nescio an occulte

de hoc ipso admonitum sint Michaelem:& procuratum litteras officiosi mēdacii. Tota auté in hunc modum res pendet:quæ si est tua. D.ingrata (ut fuisse semp cognoui) uide an preuenire hominem possis:& uerum testimonium noscere. Aut si ille amiciciæ magisq̄ conscientiæ seruiēdum existimet: aliunde uitii huius documenta accipere:quæ ad nos deferens nascenti malo nobiscum occuras. Promitto si talibus semel pateat hæc Ianua:finem non ante futurum:q̄ magna pars nostrum ex spuriis principum constet:cui exēplo de Cęsaraugustano tuo mox gradus proximus erit. Quo enim ore Regio negemus filio:quod subdito concessum esse docebit? Doleo in hoc: quem noto præsule: conditionē hanc ortus:uel ferri:uel esse. Etenim quod scis summa est in eo uirtus:& integritas:& summa uitæ coniuncta doctrina: Ut nihil utilius conueniri ad opus nostri ministerii possit. Sed consulendum exemplo est :præsensq; una utilitas posthabenda detrimentis multis futuris. Nisi uel de excelso dominus:uel diligētia tua isthic: uel nostra hinc cura:quod parum expecto:nobis subueniat: ante Nouembrem:ut dixi:ebibendus erit hic calix. Inter nos quod non sine gemitu refero : Inter nos mi Viceeancellariæ sunt qui uitium tueantur:& currentem sua sponte pontificem instigationibus assiduis præcipitem agant:suę dignitatis: & casti loci nostri immemores:quam ob causam : quod obstare his potes:reditum tuū diebus pene cunctis suspiro. De Vlisbonensi creando eram tuæ cōmendationi assensurus:si creari aliquem contingebat. Portabam in sinu litteras tuas:quas in omnem occasionem proferrem. Ante omnia cum Vrsino : q illi fauet:de ea re fide data conueneram:sed dilata in aliud tempus disceptatione mos tibi geri impręsentiarum non potuit. Aut ergo tu rediens illi ualentius aderis:aut si deprecationes nostras negligendas putaueris : nos uicem tuam utcunq; erit facultas:subibimus. Preteritus autem primis creandis fuit:quod de Rege suo atq; eo multa documenta neglecti honoris Apostolici sunt introducta. De uita etiam pręsulis non bene sentitum. Sed hæc omnia ut dixi: aut nobiscum tu : aut nos sine te superare conabimur. Nunc uale: & cura : ut te ante quam tuas litteras habeamus. Romæ.xix.Iunii. M.cccclxxiii.

Cardinali Rauennati.

Aec Reuerēdissime prī summa oīum est:quę p hos dies acta apud nos sunt. Proxima cardinaliū creatōe:cū Cęsari:Frācorū regi: & Ferdinādo nr̄o locus uni creādo reseruatus eēt quē quisq; sibi deposceret:a Cæsare Brixieñ Eps̄ peteret:a Frācorū Rege nondū missum eēt allatū:Ferdinādus aūt quottidianis lr̄is:& nūciis Tifernatē:Salernitanūq; regeret:quos dolebat nup eē ꝑteritos:cōtrariis studiis res est īpedita. Saler

530

nitanũ aptiſſime oppugnabat Neapolitãus. Senẽſis Tiſernatẽ: Sãctæ Mariæ:& Luciæ Brixiẽſem. Grauior nulla cõtentio:q̃ Neapolitani:& Senẽſis. Ille ut excluderetur Salernitanus Tiſernatem recipiebat: hic eſt contra Salernitanum: ut præteriretur Tiſernas. Sanior Senatus pars Senẽſi fauebat. Neapolitano Pontifex: qui propter domeſticum famulatum ĩ Tiſernatem inclinans numero Cardinalium nouorum ſe adiuuabat. Minæ utrinq; multæ:& tumentes animi:& uerba ad ſedtionem ſpectantia. Adiumento tandem Cardinalis Sancti Xiſti:q & ipſe Tiſernati minus fauebat: dilata creatio eſt ad proximum natalem Domini Saluatoris: quo tempore cum ĩ eandem diſceptationem redeundum plane perſpiciam: Deum precor paci noſtræ ſubueniat. A nobis quantum intelligo: nil ſani eſt expectandum. Fœlicem ſæpe te ſuſpiraui: qui legationis occaſione procul ab his concertationibus eſſes: neq; huius: q̃ illius ſtudioſior haberere. Promitto enim nemo nõ quali in quenq; eſſet animo declarauit. Suadeo ſi potes ad diem illum non dimittas prouinciam. Ego pro mea in te charitate hęc ſignificanda putaui. quæ cum minus noſtræ æſtimationis ſint: quæſo præter te nemo ea intelligat. Dominicus tuus mecum aſſiduo eſt: nec unq̃ ſermo noſter te uacat. Beneuale. Romę. xx. Iunii. M. cccclxxiii.

L. Epiſcopo Ferrarienſi pro Pontifice:

531

SVmma celeritate ſignificata ſunt nobis: quæ in ſequenti notula continentur. Turcus obnixe quærit pacem facere cum Hungarorum Rege. Interceſſore utitur Nicolao Varueda de Vilach nuper Rege Boſnę appellato: cui multa pollicitus eſt Turcus ſi rem ex ſententia faciat. Huius Nicolai ſuaſu Rex miſit ad Turcum duos oratores: quendam fratrem Antonium de Catharo ordinis minorum: ſed nunc Abbatem monaſterii unius non longe a Buda:& Ioannem Humſchi origine Boſnenſem: ambos uafros homines:& ingeniis Turcorum aptos. Hi oratores uiſi ſunt non longe a Belgrado Danubium tranſire die. xvi. Aprilis:& Conſtãtinopolim petere cum his mandatis: Regem Hungarię pacẽ cum Turco:& fœdera facturum ſi Turcus Regi Boſnam:& Seruiã det: aut ſaltem alteram harum prouinciarum. Quod ſi fecerit: & pecuniis etiam iuuerit: miſſurum ſe quoq; auxilia contra Vſſoneaſſanum. Nos ea uera ne ſint an falſa: rurſum aſſimulent̃ ue ad ꝓcurandã pecuniã: an ad uerũ agantur plane ignoramus. Quod tñ ab dignis indicibus nunciant̃ negligẽda non ducimus. Quod magni ẽt momẽti ad xp̃ianã rem uideant̃: timẽda:& præcauẽda putamus. Scribimus eã ob cãm Regi:& p̃latis Regni Hũgariæ. Scribimus & tibi. Litterarum exempla cum præſentibus erunt: ut quatenus reddẽdę ſint: uel retinendę tu q ex propinquo ſingula certius noſces: iu

dicare facilius possis. Conare autem his acceptis: & nulla interposita mora omnibus indiciis rem uestigare atq; hanc suspitionem interius perscrutari. Si uana esse quæ significantur inuenies retinere ipsas litteras potes: ne sine causa piam Regis mentem fatiges. Sin uera esse deprehẽdes: etiam redde si uidebitur: quæ sunt pleniores. Tuq; illis adiunge quæ in tanto periculo necessaria putes. Sin inter utrunq; anceps dubia indiciorum fide: tacendum tamen nõ iudicabis. Attẽde quid cogitemus. Iam dudum a nobis pecuniam postulat Rex: Eiusq; rei causa Orator huc missus pericula Regni simul & inopiam suam quottidie deflet. Nos duorum iam annorum exhausti classibus præstare illam non possumus. Si ergo nil tale Rex cogitasset: uideret autem te referente id a nobis maxime metui: ueremur ne assimularet uerum esse: quod uerum non esset: necessarioq; a se id fieri lamentaretur: quod pecunia eum non iuuaremus. Ideoq; illa non concessa eo indignãtius recusationem omnem esset laturus: quo iudicato etiam periculo segnes nihilominus ad contribuendum essemus inuenti. Ita ergo in dubiis rebus moderare diligentię tuę: atq; ita sensus Regios tempta: ut si possumus: in difficultatem hanc non incidamus: quam eo ferremus ęgrius: quod ad præsentem pecuniam nulla est nobis facultas. Prudens es: Neq; in his dissimilem te a cęteris operibus tuis præstabis. Nescimus autem quibus in locis nunc sis: & q̃ facile mandata hæc exequi possis. Rursum per te an legatum nostrum Cardinalem Aquilegiensem subueniri cõmodius possit. Ideo autem optamus per tuam F. ea impleri: quod Regi familiarior es: & lõgo usu sua omnia plęnius tenes. Quare conare quo ad uales: ut tu ipse hęc facias in adiutorem cõsilii: & operis Venerabilẽ fratrẽ Episcopum trãsiluanum. si utile iudicas illico uoces: cõmunicatisq; mãdatis partem curę illi attribuas. Quod si nihilominus adhibendum legatum putas: uel quod propinquior sit: uel quod plus ponderis Cardinalis nomen sit habiturum: mitte ad eũ quę ad te: & Regem: & cęteros scribimus: addens litteris tuis quicquid pręterea a circumspectione sua obseruãdum existimes. Quę uero ad prælatos sunt breuia cõsulto solam credentiam habent: ne scriptis nostris offendi aliqua ratione Rex possit. Fidei tuę Venerabilis frater totã hanc curã permittimus. Non defuisti in hunc diem ecclesiæ: non deeris nunc christianorum cõibus rebus. Speramus cum minora multa summa dexteritate effeceris: grande hoc ingeniosius facies: quo maioris necessitatis esse: & disceris uides.

Regi Hungarię Mathię pro Pontifice.

PRo consuetudine nostra plane tecum loquimur: nil reticentes: quod ad filium patri conueniat. Vt non pigebit nos quæ

532

nunciantur perscribere. Ita nec te grauet audire quæ dicimus. Ad salu-
tem omnia sunt: & tuam: & nostram.: Christianæ quoq; Reipublicæ.
Quicquid autem est tale delectare fidelem mentem debet non augere. Si
gnificatum est nobis misisse te nuper oratores ad Christi hostem Turcum.
Eosq; ad sextam decimam Aprilis uisos sub Nandoralba transire Danubi
um. Esse autem quendam Antonium Catharensem ordinis minorum: Ab
batem certi monasterii non longe a Buda: & Ioannem Humschi Bosnẽsis
originis. Mandatorum quoq;: quę a te accœperunt summam hanc dici. Pa
cem te Turco fœdusq; offerre: si ille Bosnam Seruiamq;: aut harum alterã
tibi permittat. Item & in Vssoncassanum ex regno auxilia: si pecuniã tuæ
serenitati suppeditet. Referimus singula: ut sine causa a nobis scribi non pu
tes. Nos tamen ad ea credenda animum accõmodare non possumus. Alie
na cognoscimus a consuetudine tua. Contraria scimus fidelibus operibus
tuis. Indigna quoq; tanti nominis Rege. Quomodo enim credi fas sit: cum
qui constanter in necessitate se habuit in rebus iam mitioribus mentem de
mittere? & qui armis non potuit turpibus nunc conditionibus allici? Incre
dibilia sunt: & piis mentibus aliena. Nosq; ut diximus indignæ famæ habe
re fidem non possumus. Sed tamen charissime fili quod uelocibus nunciis
significata sunt nobis: & a magnis auctoribus prodeunt mouent nos ali-
quantulum: nec tamen tam persuadent: q̃ ut nõ negligamus inducunt. Pro
nostra in gregem creditum charitate circumspicere singula quæq;: & tuta
etiam timere compellimur: plus nostri officii esse putantes multis uanis ru
moribus decipi: q̃ certo uno affligi. Es tu charissime fili homo: ut cæteri. Er
rare potes: & labi: & cadere: & humanis desideriis trahi: lucis etiam specie
tenebris peccatorum in uolui. Agemus tecum non tanquam cum eo: qui
cum infideli sit paratus sentire: sed tanquam cum eo: qui si aliquando para
tus esset nostrnm de ea re iudicium habeat. Mathia Rex gloriose attende
primum quæ fides esse tibi de fallaci homine potest. tu Christum sequeris.
Ille Mahometi insaniam. Tu pro euangelio contra eum in hunc diem pu-
gnasti. Illius arma contra te ad tuendam Demonum sectam intenta sem-
per fuere. Memẽto pugnarum a patre Vaiuoda: & te totiens cõmissarum.
Cædium quoq;: quæ de Turcis multæ sunt factę. Scit ille tua imprimis uir
tute per hos annos obstatum: quominus tantum imperio potuerit progre
di: quantum optauit. Vnum te odio habet: atq; unum te perditum cu-
pit: quo sublato nihil non de Christianis sperandum sibi cognoscit. Si
quid blanditur interim: aut si quid tibi permittet non alia ratione id
faciet: quam ut & consulat sibi: & in omnem occasionem te oppri-
mat. Exempla infidelitatis suæ: non sunt longe petenda. te tuumq; re-

gnum circundant. Recogita quæ nostra memoria in Seruia: & Bosna ab eo sunt gesta: quibusq; fallaciis miseri Christiani nimiæ pœnas fiduciæ ultimas dederint. Videbis si desint cætera hæc satis esse ad cæterorum documentum: & tuum. Credendum illi non est. Merces amicitiæ ab eo nulla querenda. De religione contenditur. Ille tuetur suam: tu tuã diuersitas hæc causæ conciliare animos uestros nullis pactionibus potest. Aut tibi dimittendus est Christus: aut Turcus suspectus semper habendus. Adde quod negligendum non est quo animo Principes Hungari: quo etiam populi pacificationem hanc sunt accepturi. Fidelis Deo semper tua gens fuit. Militauit nomini altissimi cupidiusq; ad pugnam: q̃ ad nuptias cæteri est semper profecta. Quid iudicaturos de te illos existimas? Intuentes nulla urgente necessitate sola cupiditate: aut Seruię: aut Bosnę nonmodo cum execrando hoste sentire: sed ad oppugnandos oppugnatores suos copias iungere? Non omnium intra Hungariam fortasse pacati tibi sunt animi. Est facile: ut multos tua uirtus offendat. Multos etiam gloria urat. Danda non uidetur occasio: ut qui de te sentiunt bene sentire iam male incipiant: & qui criminari opera optant: etiam exagitandi facultatem aperte accipiant. Religione & constantia: & in periculis fide: quibus regnum parasti in posterum tibi est retinendum. proximam quoq; Boemiam tot iam annos a te oppugnatam non ne dicturam agnoscis: non pro iudicio Romanę Sedis tollendisq; erroribus: Sed ad solam ampliandæ potestatis curam tam diu bellatum esse? Tantamq; rerum: atq; hominum editam stragem? Quando pro seruia: & Bosna: non cum hereticis sed quod fœdius est pacem procuratam cum infidelibus inspicient. Retinendum ubiq; etiam inter tuos est nomen bonum fili charissime. Idq; nõmodo ante ponendum cæteris rebus: sed morte etiam si expediat redimendum: qua in re animaduerti quoq; oportet: quantum Cæsar: & circunstantes Germaniæ principes probaturi factum hoc sint: quantumq; miraturi mutationem hanc subitam tantæq; iacturæ crescet haud dubie illis suspitio: in te amor non crescet. Nouorum forte etiam consiliorum causam præstabis. Quæ qualia futura sint arbitrari tu melius potes: cui sunt nota propinqua. Nos de te sollíciti sine metu esse non possumus: & libenter quę sentimus eloqmur. Quin & nos quoq; a quibus summe diligeris: cum te hosti nostro conciliatũ uidebimus: xp̃ianisq; uiribus illi adesse haud sane ii esse ad res tuas poterimus: q cuperemus. Respectus tam abominandæ societatis necessario mentem nostram a multis auerteret. Sequi erit necesse cõsensum ecclesię: nec blandiri illi: quem illa non probet. Etenim assistens Turco Dominicum gregem oppugnas. In Vsloncassanum mittens arma uenietem defensorem debilitas

sentit ille nobiscum sentit cum Venetis. Id querens ut malignus hostis: nec fidelibus nocere: nec infidelibus possit. Quam ob causam nos: atq; illi non modo certos in exhortationem suscœpti operis nostris nominibus misimus: Sed classem quoq; una cum sapientissimo Rege Ferdinando emisimus. Qua distractus Turcus minus ad resistendum efficax fuit. Et tu nouo consilio ad impediendam consentientem Italiam turbandamq; ultionem Dei: quæ de inimicis nostris cum inimicis pacem paratur facere: & præsidium mittere: & præsentem christianorum spem interuertere cogitas? Ne neglige quæsumus famam tuam Mathia Rex. Crudelis est qui illius curam non habet. Nulla re tam clarere magni Principes solent: q̄ opinione cōstantis uirtutis. In quo illam homines intuētur dignum summis honoribus ducunt. Eam quidem cōmendationem facta ingentia tibi hactenus peperere præterita repete etiam: qua animi magnitudine regnum parasti: qua conseruasti: quibus etiam præliis Turcorum impetus retrudisti. Quanta demum laude Bohemicam heresim iudicio Romanæ Sedis damnatam armis uictricibus attriuisti. in ore hæc omnium sunt. Atq; omnium uocibus & litteris feruntur in cælum. Quid aliud nunc est moliri quæ de te nuntiantur q̄ de tanto gradu glorię cadere? Laborum præteritorum fructum amittere? Athletæ Christi nomen eiicere: & consensoris infidelium summere? Miseram commutationem o fili atq; omnium iudicio nostro miserrimam? Pro gloria ignominiam. Pro salute in fœlicitatem. Pro gratia indignationem. Pro spe retributionum Metum ultionis mutare. Et enim si hunc cum hoste consensum: & ferendum auxilium ingratum Deo non putas erras uehementer. Odibile illi erit: atq; infestum. Nec talem putabit pro tantis iterum meritis retribui gratiam debuisse. Quo in loco etiam attendi est opus: quid inde consequi: & formidari merito possit. Scis potestatem humanam omnem a Deo esse. Per illum dari: & adimi. Maiorem esse qui in cælis regnat q̄ qui in terra. Dominus Inquit pro propheta pauperem facit: & ditat humiliat: & exaltat. Quæ manus misericorditer astitit tibi laboranti pro fide ac cadere nunq̄ permisit: Eadem indignata: si remittetur: quo te in duris rebus præsidio munies? aut quem alium subleuatorem parabis. Cantat ecclesia. Nisi Dn̄s custodierit ciuitatem frustra uigilat qui custodit eam ī manu sua sunt omnes fines terre: & sine eius ope inanes sunt nostri conatus. Noli tantum fidere uiribus tuis: tantumq; in armis spei reponere: ut ualere contra indignantem Dominum aliquid credas. Sicut fluit cera a facie ignis: sic pereunt peccatores a facie Dei. Defensorem tibi illum conserua: quo etiam propugnatore: & duce dissipasti semp impiorum consilia. Idq; age ut in omnibus uiis tuis illum cogites: & illi seruias soli. Seruire au

tem soli non potes: si te cum hoste suo coniungas. Sacri enim eloquii est uerbum. Nemo potest dominis duobus seruire. Si non duobus Dominis utriq; duobus hostibus minus. Increpat Apostolus Paulus. Quae participatio iusticiae cum iniquitate? Aut quae societas luci ad tenebras? Aut quae coniunctio Christi ad Belial? Aut quae pars fideli cum infidele. Aut qui consensus templo Dei cum idolis? Summa est omnium fili charissime: ad quã haec scripta referimus. Si cogitasti quod fertur frange funestum consilium: & coniunge Deo. Nulla te impraesentiarum necessitas ad pactiones has urget. Si non cogitasti: etiam laetare tantam de te: & rebus tuis apud nos curam esse. Colloquimur tecum in charitate Christi: sicq; agimus libere: ut cum eo est Rege agendum quem semper laudauit: & dilexit ecclesia: quiq; uocem patris patienter possit audire. Nil quod nunciatum est credimus. Ad solliciti pastoris officium omnia scripsimus. Dominus sit in corde tuo: & gressus tuos dirigat in semitam rectam. Crescere te faciat omnibus diebus uitę: & Dñm inimicorum tuorum ad gloriã suam constituat.

Campano. 533

Recrearunt me litterae tuae: Imprimis charitas qua consolaris: spõdes: & cõsulis: meorumq; saluti intrepide ades. Quam pulchrũ est beneficium sęrere: ut possis gratiam metere. Heu quid mihi Campanus olim Perusia accitus: Pio cõmẽdatus: Praesul factus: Praeses adiutus: in omni uita charissimus habitus? Illo nihil nũc opportunius ad praesentem tristiciam. Ita quaeso in redimendo fratre aduigila. Adiuua consilio: & ope: Motumq; omnem querelarum: si quae excitãtur: auctoritate: & gratia comprime. Te admonente de iis ad pontificem retuli: turpitudinem facti in familiam referens. De ueneno id docens: quod re uera est factum. Addidi philtra: incantationes: & horum iudicem libellum: qui cum uenenis est ad me missus. Horrere uisus est scoelus non caedẽ. Vsq; adeo in Cesum commotus: ut iusserit libellum mitti ad se: quem manibus suis cremaret. Non nihil hoc duco: sed me terret facilitas: atq; obliuio. Plus longe praesidii in legato repono: qui cum mox uenturus sit in prouinciam: de omnibus a me ad uerum edoctus operam suam est plaene pollicitus: ut etiam egredienti arcem fratri futurum se comitem dixerit. Hinc ego: at tu isthinc reliqua confice: id potissimum curans: ut intercipiantur surgentes querelae: quibus subiici faces fraternae inuidiae possint. Praefecturae prorogationem ne impetrare possim plurima obstant: imprimis conclauis iurata lex prohibens supra biennium arcẽ ullam continuari. Spes euadendi in brachio multa est: In legato magna. Si uerum quęris: in te uno maxima. Proinde tuum hoc onus opusq; existima. Si putas ante pręfecturae finem non educendam

familiam permitto quod uis. Quo tamen consilio ducerer a Brunoro intelliges. Ab eodē cætera audi: quæ ne te longitudine morer in litteras suas conieci. De malis domesticis hactenus. Legatus: quem dico mihi: & Senensi amicissimus factus bis per hos dies nos conuiuio ludisq; accepit. Inter cenandum uaria oblata sunt Epigrāmata tam quidem multa: quam mala. Rogatus quid de iis sentirem: quid inquam aliud quam mala? Et ad eum uersus. Pauca sunt pater: quæ immortalem possunt te reddere. Si uerum dicimus nulla præter Campanica: Hoc inquit ille indignor: quod epistolas ad me scribit non carmina. Pluris unum modo carmen facio: q̄ epistolas decem. Spopondi obrutum iri posthac uersibus tuis. Itaq; ne uel mendacii: uel exiguę apud te gratiæ arguar quottidianis epigrāmatibus tuum illum fac: atq; oblecta: in iis si Papiensi esse unus semper pes potest barbatos duos eodē hamo semp piscabere. Quod ex urbe nunciē hoc tm̄ est. Pontifex secedit tybur. Senas auffugit Senēsis. Eodē illū mox cōsequar. Cæteri patrū spectant loca quo trahit sua quēq; uoluptas. In audiendis ad fastidiū prouincialibus tu istic aures exerce. Vale. Romæ. ii. Iulii. M. cccclxxiii.

Campano.

534 En tibi ad Spoletinos litteras chirographi mei: sic feruidas: ut manu apprehendi. sic uehementes: ut sustineri: sic ingeniosas: ut sine summa inhumanitate reiici nequeant. Ego tamen quantum profuturę sint nescio. Superba ciuitas est factionibus quottidianis sic ad impietatem exercita: ut neq; Pontificum imperia: nec super eminens ars ad ferociam deponendam quandoq; ualuerint. In cōmendatione amici nuda puta q̄tum erit auctoritatis: uel gratiæ. Si Iordano profuero: erit qd utriq; congratuler. Si minus qd læter non infumatū iri numen tuū: quod inodorasti olim tam charis odoribus. Vale. Romæ ad sextam Iulii. M. cccclxxiii.

Episcopo Capaciensi.

535 PRotonotario cluniacensi nulla est cā: cur amicos Cardinales accuset. Ab hisq;: ut scribis partim deceptū partim male adiutū se lametet. Officia illoꝝ suæ dignitati nō defuere. Cōmendarūt Præcati sunt. Sententiis adiuuere. Maior ratio meo iudicio ut præteriretur effecit: notior fortasse nobis q̄ uobis. Meministi sedēte Paulo Cardinales quattuor secreto creatos fuisse. Illo defuncto aperte reiectos. Inter eos repulsus fuit sabellus: & Venetus. De sabello quidem quæ mens sit quibusdam ex patribus ipse tu scis. Veneto etiam trium Venetorum Cardinalium numerus plurimum obstat. Horum quātum ego puto societas cluniacensem nostrum exclusit. Per eius ingressum putatum est illis quoq; posse aliquando aditum aperiri. Sententiæ huius auctores numero plures fuere: & multi

tudine nos peruicerunt: Vt enim in cæteris: sic in nostro quoq; senatu ex maiore numero semper decernitur. Pontifici quoq; sua cura non defuit me mori inse eligendo illos ipsos non affuisse. Litterę Ducis Matisconensem cōmendantes:maiorq; pars patrum abolende occultæ creationi intenta fa cile Pontificem in hunc q̄ illum inclinarunt. Omnia planius insigni equiti Iacobo aperui:q nup ad nos pro cluniacensi est missus. Illū tu audiēs ratio nes consiliorum nostrorum plene intelliges. Nam qui uel ipsi Matisconēsi uel oratori ad Ferdinandum profecto facti culpam ascribunt in errore sunt non mediocri. Optare forsam cardinalatum hunc potuere: sed certe nō sūt operati. Perosa ut dixi societas hoc fecit quod factū audisti. De protonota rio tamen non sum sine spe. Confido Pontificem Patresq; omnes augendis honoribus suis non defuturos: Quam ad rem fauet fauturusq; est ipse Ma tisconensis: Qui de dignatione sua sentit bene:& honorifice loquitur. Pater est mi Capaciensis ut ante nobis incognitus: Sic nunc cognitus propter humanitatem suam Ingenium:& litteras nostro ordini carus. De illo om nia expectamus:quæ conuenire in Cardinalem egregium possent. Nudius tertius certe Ducis causæ cum de ea relatum esset ad patres constantissime affuit. Ita ut memoria eius & fide: & sermone non inerudito sint plurimū delectati. Quantum ad annos uitæ tantum meo iudicio ad meritū addet. Fecisti recte secum per litteras gratulari. Beniuolentiam eius censeo in dies magis augeas tibi ac serues cum ego illum amem atq; illi sim debitus non potes tu nec debes:qui mihi es necessarius non eandem charitatem suscipe re. Duci oro me cōmendes:cuius animum: & gloriosa opera ex tuis litteris cupide legi. Te etiam hortor ut de reditu in Italiam cogites. Ad obliuionē eni ēt tuoq; omniū satis iā supq; abfuisti. Vale Romæ. vii. Iulii. M.ccccliii.

Episcopo Melitensi.

Ecitatę hodie in Senatu sunt litterę Regis ad Pontificē & nos: quibus de tua ad Melitensem Ecclesiā ordinatione gratias agit. Laudatus est omnium uoce:Deoq; habitæ:quod tantę uirtutis rationem habendam putauerit. Quod rari Principes faciunt:ut pro acce ptis Episcopis gratias agant. Hoc ita in eo est comendatum:ut cupidores iam ad omnia cōcedenda q̄ accipienda facti merito uideamur. Laudi huic cumulum addidit:quod ego in patrum frequentia de pecunia pro te impē denda ab eo impetratum adieci. Visus est non uerbo tantum quod cæteri: sed re quoq; quod nulli uirtuti suorum:& beniuolentiæ subuenire. Illi respō deo. Quam recte egerit mōstro:& de te addo:quæ charitas imperauit. Cu ra litteras in tempore reddi. Ego hinc ad presentis undecimam abeo. Senis ero ad medium octobrem. Si aut scriben dum Papiensi est: aut illi aliquid

536

tua uel Regis causa iniungendum: scis ubi inuentura me tuæ litteræ sint: Vale mi pater. Romæ viii Iulii. M.cccclxxiii.

Cardinali Matisconensi.

537 RAS i Tusciam abeo. Si uenturus illuc es expecto te obuiis manibus. Si minus: Papiensis tui memoriam habe. In hoc abitu te ueneratum non ueni ne ambos in his æstibus fatigarem. Sum tamen animo tecum. Cōmendo tuæ dignationi familiam domi relictam: domumq;: & me. spe tui patrocinii libentius abero. Cum Oratore Ducis tui sum multa locutus: hortatus quoq; ad ea scribenda quæ de tota re longo sermone explicui: Docens non tuo: non alterius cuiusq̄ artificio: sed solis tractionibus nostris cluniacensem præteritum. Assensit omnibus. A pontifice quoq; se ea accepisse ait. Persuasus uidetur redire: & aquam non stipulā ad Duccm referre. Pro tua in me charitate uolui ne hæc ignorares. si quando ad te scripsero rogo ne manum calamus grauet. Vale. Romæ Die. xi. Iulii. M.cccclxxiii.

Episcopo Eugubino. L. Griso.

538 CCinctus iam sum ad Tuscum secessum. Relinquo tibi animū meum. Relinquo gratias: quas pro tot tuis i me meritis debeo. Cura ut ualeas: uitamq; uitæ commodis præferas. Meorum negocia in fidem tuam suscipito: & quæ Pontifex dedit pugna ne adimat. Serendi beneficii in hac potestate Palatina tibi est tempus. Dies totos ita sarte: ut uberem gratię messem tuis temporibus colligas. Dominicum Lucensem contubernalem meum tibi commendo. Vir est ingenii nescio maioris: an fidei. Mihi certe ita charus ut dimidium animæ meæ secum habeat semper. Quod illi fit Papiensi tuo fit. Aget tecum de iis: quę patres nonnulli a Pontifice petiere. Hoc pręsta: ut inchoatum a nobis beneficium: ab illo ꝑmissum: perfectum tua opera uideamus. Disperearn si in quenq̄ impertiri te rectius potest. Vale. Romæ. xi. Iulii. M.cccclxxiii.

Cardinali Neapolitano.

539 OCte hac Senam discedo: utinam ea alacritate: qua eram soli ꝟtus cum nō animi solum nostri conueniebant: sed sententiæ quoq; diuersę causæ noua nos infœlicitate distulerunt. Sed confido in idem breui redibimus. Moueri aliquando loco solent amiciciæ: non semper deiici. Vbicunq; sum: præteritorum q̄ præsentium libentius reminiscor. Commendo tuæ Dignationi meos qui Romæ erunt. Venient ad te sępe: cum fideli opera egebunt. Suscipe eos: & protege: & Vale. Romæ. xi. Iulii. M.ccccliii.

Ex itinere Senas.

Vrbe recedenti magna est discordia mecum.

Laeta quidem mens est Triste supercilium.

Id tamen ut ueni Bacchanum tollitur:& post.

Sermo Iocus Risus quodq; uiae est bibitur.

De Caupona Sutrina.

Hic Mariottus olim uendebat iurgia sed nunc

Pauperiem immondam Cacianimicus.Eo hinc.

Ex itinere.

Gaudia quae quondam fuerant te sena petenti.

Non eadem nunc sunt.Id puto fit Senio.

Ex itinere.

Mox post Recursi cauponas quercula dextra est.

Inde Pientinum summe uiator iter.

De Gregorio Caupone Aquae pendentis.

Diuerte huc hospes melius diuertere non est.

Hic bene dormitur pascitur:& bibitur.

De Caupona ad Paleam Fluuium.

Ad Paleam caupona tibi dabit acida uina.

Panem atrum foeda & lintea cimicibus.

Ex Itinere de Caupona Recursi.

Turpis inops foetida:& spurca est Caupona Recursi.

Aestate ut fornax hyemibus ut glacies.

Tecta labant.Paries Tabulata insistier unq̃

Non potis est stulte Soluitur ut timeas.

Cardinali Senensi.

Imperiose nimium ad litteras nostras Ferdinãdus rescripsit. Collegii decreto assentiri non uult.Conculcari uidelicet hũc ordinẽ quęrit:se eleuari. Anellus orator responsi huius non minus autẽ abitus tui fiducia:circuit iterum patres:& furit:& quibus potest minatur. Tifernatem quoq; aperte deposcit. Nos parati sumus non deesse communibus nostris.Pontificem tamen timemus: & numerum suum nostro maiorem:sed non meliorem.Rothomagensis atq; Vrsinus lamentantur misere ad me quod tam cito abisses. Expectari oportuisse dixerunt donec itellectum esset:quo animo Rex accepisset dilationem decretam.Ego quoq; eadem monuissem si ante discessum me appellasses. Sed fugis semper non abis.Idq; ut apparet tam in grauibus q̃ in leuibus facis.Quietos nos excitasti in suffragium tuum:& nondum contentione sedata in discrimine deseris.Plane tibi succenseo:Ac q̃q̃ Cardinali Vellerem tamen aures si ad te us 59.

cq; manus meæ pertingerent. Hodie Rothomagensis atq; ego ea ipsa de re Cardinalẽ Sancti Xisti adiuimus. Is: & si nobis multa pollicitus sit tamen sine cura uenientis Senatus non sumus. Præsidio nobis sit Deus: causamq; Vicariæ sedis non deserat. Ego quicquid hic studii: & gratiæ habeo pro te si ne defatigatione impendã. Sed utinã sim in tanta re satis. scribenda hæc du xi: ut tu partim nobiscum animo pendeas: Partim ut clam habita lamenta ri non possis. Diebus singulis ad omnem nuntii oportunitatem scies quod fiat. Vale calendis Iulii. M.cccclxxiii.

Regi Ferdinando. Pro Collegio.

Tinam de creando uel differendo Cardinali quem petis celsitu do tua: & nos conueniremus iudiciis. Eandem ĩ hac re de nobis experireris beniuolentiam: quam sedente Pio: Paulo: & xysto in grauioribus es semper expertus. Sed diuersa sententia diuersum quoq; exi tum querit. Tu onus nostrum non putas creari nunc Cardinalem. Offen sionis autem tuæ existimas diutius illum differri. Nos contra in expectatio ne modici temporis detrimentum tuum nullum cognoscimus. In anticipa tione uero iacturam: & dedecus Beatissimi. D. n. ac nostrum. Reationes in super collegii infirmæ tibi ad probandum uidentur. Nobis tuæ ad diluen dum perfaciles. In hac diuersitate iudiciorum non disputamus utrum utri sit æquius cædere utrum utri facilius assentiri. Vtri etiam ad tenendã sen tentiam maior necessitas immineat. Cum filio & enim Romanæ sedis est sermo cum quo propositum est noli nisi pacatum pium: & reuerens agi. Malumusq; tacendo: & patiendo seruare Sacerdotalem modestiam q̃ alter cando de nostro in te affectu minus probare q̃ sit. Hoc tantum consensu omnium scribimus. Dolere nos plurimum sine onere Apostolicæ Sedis si ne insigni leuitatis: & inconstantiæ nota non posse a nobis patri & Domi no nostro aliud consuli: q̃ quod nuper consultum: & impetratum per nos cogoouisti. Præsertim quod ea res plurimum his temporibus ẽ necessaria. Scripta iam Cæsari: & Francorum Regi uulgo quoq; ab omnibus cogni ta. Non conuenit primis Christianorum principibus mendaci significatio ne illudi etiam Cardinales quidam salutis causa iam abiere: & ad abitum parati sunt plures. Insolitum est sine patrum frequentia Cardinalem crea ri. Rogamus proinde si iteratis precibus ullus est locus: ut necessitati no stræ æqua sit tua serenitas: neq; amicissimum senatum bene de te meritum ad bene promerendum paratum postulatis incõmodis agas. Cum per nos ipsos incitati satis ad omnẽ occasionem tuæ gloriæ simus. Dicemus in cal ce secundarum litterarum: quod certa ratione imprimis tacendum putaui mus. Id q; quanti sit tua sapientia expendat. Solita est hęc sedes cõmenda

tionibus Principum non semper. Aliquando tamen certos aliquos ad Cardinalatum assummere: Sed eorum assumendorum iudicium libere ad illos remittere ut nouo sic summi: & alieni magisq; nostri honoris exemplo nūc primum factum meminimus. In ea condictione cum serenitatem tuā una cum Cęsare: & Francorum Rege eadem sedes incluserit non est cur in nostram gratiam:& extimationem breuis temporis morā pacienti animo nō debeas ferre. Vale. v. Iulii. M.cccclxxiii.

Episcopo Lucensi.

MItto ad te Christophorum Nepotem tantum adiiciens ad beniuolentiam nostram quātum ad laborem tuū addi intelligo. Cur prius nō miserim ex litteris Fortiguerræ accipies. Ex illo cognosces:quo cultu illum haberi desiderem:& ad disciplinam suam quid utile iudicem. Sūma est:ut modeste uestiat ut famuletur cæteris. Vt nec apud tuā Dignationem:nec apud ciues Cardinalis nepotem se sentiat. Animo demisso ad litteras:& bonos mores est opus. Indulgentia nil ad utrunq; deterius. Ea contumacem adolescentiam facit:uiamq; aperit ad procliue libidinum. Supercilio melius q̄ risu ingenia nonnulla reguntur. Quale cū esse huius existimem:in seueritatem potius q̄ in blanditias inclinandum:& censeo:& suadeo. Sed tu qui ad deprehendendos sensus es perspicax: excusso adolescente statim cognosces:qua sit a te manu regendus. Ego quid tuæ charitati oneris dem haup sane ignoro. Quid etiam pro tanto officio debeam plane perspicio. Sed quod huius disciplinam & uitam ante omnia cupio coactus sum tibi uni quē maxime amo:cuiusq; integritatē:& religionē admiror pignus carissimum credere. Pro mansuetudine tua ita id feres: ut nullum me reddendæ gratiæ tempus pretermissurum unq̄ confidas. Senis xxiii. Iulii. M.cccclxxiii. 542

Cardinali Sancti xysti legato.

VRbe discedens egi tuæ Dignationi gratias de Semestri addito ad assisinæ Arcis custodiam litterasq; ipsas dedi Sacramoro nostro tibi reddendas. Nunc gratulor tibi quod Florentinam ecclesiam sis assecutus. Siue enim eam retenturus sis siue alterius gratia dimissurus accessionem tamen attulisse puto æstimationi: & commodis tuis. Hunc Fortunæ cursum perpetuet Dominus. Tuæ certe uirtuti:& Magnanimitati:& in omnes:qui te colunt beneficentię summa omnia iure debentur. Audio porro incolumem te in prouinciam peruenisse:& summa populorum gratia magnis ubiq; honoribus accipi. Hoc & si pro officio:& dignitate:& nomine plane euenturum antea crederem: cumulate tamen euenisse plurimum lætor. Spero Legationem hanc te pręsente Prouincialibus 543

non tam expectate q̄ concupite: q̄ neceessarie saluti futuram. Quod enim nemo antehac assequi ualuit ut tranquilla praestaret omnia: hoc auctoritate: & imperio tuo ita adimplebitur: ut non ad auariciam: & ambitionē: sed ad solam Prouinciae sanitatem uenisse merito iudiceris. Ei rei ut te totū dedas pro mea fide quoad possum exhortor. Nulli (quod sim memor) tantū potestatis ad praesidatum aetate nostra attulere quātum tu: & ab pietate Ite Pontificis: & ab ingenio tuo: & magnitudine animi crederis attulisse. Quae tibi adiumenta cum sint: omnino prima haec administrādi cura a uirtutis est commendatione ducenda: ut nihil iam refert quod in his iuuenilibus annis non dignum tuis meritis uideatur. Sed haec tu ipse ex te melius. Ego ad me uenio. Es memor Reuerendissime pater quāto affectu Romae commendaui tibi necessarium meum Arcis quam dixi praefectum. Nō minori cura cogor nunc commendare. Afflictae res eius maiorem mihi indies misericordiam excitant. Tua pietas omnia ad salutem suam: & suorum spopondit. Mittit nunc ad te: de quo spem certam illi promisi. Audi obsecro necessitates eius: eaq; beneficentia subueni: qua tuis omnibus soles. Tui & enim nos omnes sumus. Vna benignitatis opera libera illum: & me sollicitudinibus: quibus nunc angimur. Hoc ita a te peto: & precor ut magis certe non possim. Non alienis atq; externis tuum beneficium cōfers: sed his: qui tecū uicturi referre tibi aliquādo gratiam cū foenore poterūt. De Senēsibus delitiis ideo minus tecum nunc iocor: quod haud sane laeto animo sū. Tristiciam nostram si uerbo uno depuleris habebis quottidie quod iucunde legas: quod abunde rideas: quod mihi quoq; persaepe inuideas. Bene uale. Senis penultima. Iulii. M.cccclxxiii.

Cardinali Sancti Xysti.

TVus in Arcem Assisinatem ascensus tristem me fraterno casu in hylaritatem adduxit. Scripsit ille ad me quāta lenitate eū acceperis: quanta pietate sis consolatus: ut illico poenam ulti doloris iusseris tolli: & spem continuandae custodię dederis. Acclamantibusq;: qui te circunstabant salutare nomē tuum: uolueris quoq; indicandi in me animi causa meū ittidem acclamari. Magna haec sunt: magni semper a me aestimanda. Non possum gratias dignas referre: habeo tamen quas possū. Referet pro me: cuius in manu est omnis gratiae plęnitudo. Ego ut i tuam clientellam me dedi ita in ea perseuerabo. Nec temporum mutatio tui Papiensis fidem mutabit. Ita tibi de me persuade. Ita chitographum hoc meę sponsionis conde: & serua: Vt si quando immemorem beneficii uideris: conuincere ingratitudinem scripto testimonio possis. Sed de his hactenus. Audio te Mediolanum iturum: inde diuersurum Pátauium uoti soluendi cau

sa. Ito fœliciter Pater Amplissime. Eunti: & redeunti comes sit Dominus. Visitassem tuã. D. Florentiæ: nisi & celerem tuum inde discessum: & meum importunum officium ueritus essem. Id tu uel ignosce: uel proba. Vnum te precor: nõ tam meo: q̃ nostræ reip. nomine: ut celeriter redeas. Absente te non possunt non iacturam publica facere. Tu unus homo nobis consulendo: & prouidẽdo restituis rem. Hoc quæso habeas cordi semper: & peregrinans sedulo cogites: quę occurrere ad animum sapientibus solent. Breuis hora magna sępe affert incommoda: Eo autem plærunq; maiora: quo longius a circumspiciendis nostris rationibus sumus. Vt imprudenter tecum loquar: amanter certe loqui me sentio. Charitati fidelis amici ueniam da uobis. Est quod te etiam extrema epistola rogem: Veniet cum iis litteris Raphaęl Fulginas Niceni defuncti cubicularius: qui propter ueterem consuetudinem nostram mecum nunc est. Eget patrocinio tuo ad redimendã de aduersariorum manibus diuturni seruitii non magnam mercedem: audi eũ precor honore meo: & pro tua etiam pia consuetudine adiuua. Si ulla in te uiui Niceni fuit iniuria expertes iniuriæ serui pro Domino pœnã nõ luant. Mortui beneficium recordare potius q̃ contumelias. Si enim uerum expẽdere uolumus: & Papiensi tuo aliquid credis: Illius etiam absentis umbra Cardinalem fecit Pontificem nostrũ: a quo quidem Cardinalatu & Xystus est: & tu Sancti xysti. Affui in eo consistorio: & cuncta inspexi: & quid ad quemq; tunc creatum Cardinalem Paulum induxerit plane sum cõtemplatus. Iterum crede Niceni auctoritatem ad balnea Viterbiẽsia licet agẽtis initium fortunę tuæ: & omnium: qui ab xysto sunt illo die dedisse. Quo magis has inopes eius reliquias fidei: & bonitati tuę etiam atq; etiam cõmendo his litteris: ut si minus noua adipisci sinuntur: uetera tamen ab illo patre propter seruitium fidele accœpta non cogantur dimittere. Beneuale. Senis. xxv. Augusti. M. cccclxxiii.

Campano.

LEgati nostri in Nicolaum benignitas tam fuit grata: q̃ necessaria. Misi Florentiam: qui meo nomine gratias ageret. Litteris addidi quod suæ beneficentiæ conueniens uidebatur. Itidem tibi pro tantis officiis debitas ago. Puto commendatione tua non minusq̃ mea indulta esse quæ memoras. Is semper es in me: & meos: ut Campani nunq̃ sit pœnitendum. Quod uero sileri cum Præfecto arcis non uis: attende in rem eius ne sit. Nosco ingenium hominis usu exploratum nõ argumentis. Blandiciis nunq̃ fit melior. Agunt eum præcipitem patrociuia certa: Assiduo metu nihil ad sanitatem est pręsentius. In sacerdotem Cesum nefarius fuit: In genus suum turpis: In sę ipsum quoq; temerarius. Vna flagitii dissi

595

mulatione mederi malis his poterat:& cum ei esset & in sinu dedecus:aperta ultione super imposuit capiti. Proinde si mihi de meis aliquid credis permitte ut ab illorum ingeniis:& loquar & sileam. Habendæ Deo sunt gratiæ quod in Pontificem mitem incidimus:in amicum Legatum:in Præsidē te:cuius in me amor maior esse non potest. Sedente Paulo si hæc accidissēt uix Iouis quadrigis effugere suppliciū poterat. Quod uero ipsum Legatū ita tuum feceris:ut etiam a te conueniendi Leges accipiat plurimum lætor. Id es assecutus quod xysto in hunc diem nō licuit. Vide quid musæ:qd tua dexteritas possit. Omni diligentia tibi patrem hunc retine. Colit ingenia:quod ad te antea scripsi. Et tā multa potest. q̄ multa uideri uult posse. dies eius una centum annis nostris erit tibi utilior. Hortor tamen:ut quāto ille plus permittit licentiæ tanto tu tibi minus desummas. Magnorum uoluntates sunt plenæ discriminum: Nec cuiuslis obsequi: & igenii est: illas sine offensione tractare. Attendendæ sunt mentes eorum ac studia. iisq; accommodandæ artes placendi. Hæc ideo libentius scribo: quod tuæ ingenuæ libertatis non inscius:quæ ego aliquando non æquo tantum:sed grato quoq; animo accœpi:uereor ne hic noster non eodem sit accepturus: cum magnum discrimen inter meam atq; illius consuetudinem sit. Tuæ erit moderationis uidere: ut quod adultæ beniuolentiæ obesse non potuit:nascenti ne noceat. & quę humilem Papiensem delectant Potentem ne exasperent. Adiuuare facibus solem hæc admonens. Sed quid non sibi arrogat charitas? Quod me gratia Prouincialium uincas id facile audio. Vt igenio & litteris:sic uirtute me superatum semper confiteor. Perge Campane:tuiq; te similem serua:Id agens sedulo ut plus nominis q̄ nummorum prouincia decedens reportes ad nos. Si ad breue te adiuuabunt: hoc per omnem uitam ad digniora uiam aperiet. Etiam quod eadem imperat charitas:inter curas tuas musas ne neglige. Subduc dierum particulā: lege: ac scribe. Inter scribendum quicquid id sit quod spectent calami:Papiensis tui memoriam habe. Vale. Vltima Augusti. M.cccclxxiii.

Francisco Philelpho.

NOnum Sfortiados tuæ librum:quem iam diu misisse te ais scito in hunc diem itinere deuio tardatum non peruenisse ad me. Ad quos peruenerit tecum recogita. Arriuabenum culpare non audeo. Is cum in cæteros semper officiosissimus fuerit:nostri etiam obseruantissimus tarditatis huius putandus est expers. Sed quandocūq; aduenerit uel dimissus:uel uiarum peritior factus:auidis oculis legetur:Primisq; octo libris adiunctus non postremum in bibliotecha locum tenebit. Tibi gratias ago: nonmodo quod communicanda scripta tua putaueris: sed quod de

eo scribendum censueris: cuius gloria illustrauit Italiam: auctoritas Transalpina continuit. Beneficētia in multos: In me unum prope singularis charitas fuit. De rebus meis quod i extrema epistola petis: sic breuiter accipe. Valitudine bona sum: ensu quo ante: animo ad publica cupido: ad consulendum forti: ad perferenda quę accidant magno. Lego & scribo cum uacat. Si quęris quæ? Ea tantum quæ consolari: & reddere meliorem me possint. Breuius & plenius exprimere totum Papiensem tibi non potui. Senis. xiiii. Septembris. M. cccclxxiii.

Franciscus Philelphus Iacobo Cardinali Papiensi. 547

TVas optatissimas litteras: quas tandem unas ad. xviii. calendas Octobres ad me dederas: tanta cum uoluptate perlegi: ut nihil mihi hoc tempore potuisset: aut lętius: aut magis ex sententia mea contingere: nam cum sæpe antea ad te scripsissem pater clemētissime: neq; ea qua per humaniter: atq; per benigne consueueras officii uicissitudine uterer is: iure subuerebar ne quid etiam apud te monstri temporum malignitas peperisset: quod nobis quoq; incommodaret. Sed cum uideo eadem te uel facilitate: uel bonitate existere: cui nullus fortunæ liuor insolentiaq; obfuerit: iure tibi gratulor magnitudinem animi tui: absolutamq; uirtutē: quæ humanam omnem elationem infra se ducit: nihilq; censet habendum in bonis: quod Deo careat. Opto equidem tibi & diuturnam: & tranquillam uitam quo possis omnem fortunæ ludum: & spectare: & ridere. Sed hęc hactenus. Didiceram proximis diebus ex illius nostri Ioannis Petri litteris nonum illum sfortiados nostræ librum idcirco ad te non esse perlatum: quoniam Pientiam ipse concesseras: quo ille tempore Romam peruenisset: breui tamen fore ut ad te diuerteret. cum itellexero ubi constiteris ex tua ista peregrinatione. ibit item ad te aliquid ex lucubrationibus nostris: quo non minus: ut existimo delectaberis. Vale pater: & domine colendissime. Mediolani quarto Idus Octobres. M. cccclxxiii.

Cardinali Senensi. 548

VIcecancellarius i hoc reditu suo diuertit ad me: & pnoctauit mecū. Multa eius de rebus Vrbanis sciscitatio fuit: quędā mea de iis cōmemoratio: quæ nihilominus in urbe ab aliis discet. A Salernitano est alienus. In Castellanū nō satis iclinat. Excludendū putat utrūq;. Ea in re cōicare tecū cōsilia: atq; operā uelle uidet. Me rogauit: ut ad id ipsum dignationē tuā hortarer. De te pdicat multa: & i Hispania pręconē se laudū tuarū fuisse testat. Pręsentē audies: & p tua prudētia ita offerentē accipies: ut si qd est ad cōem rē utile: nec negligi: nec parū credi appareat. Monitore nō eges. tum p te plurimū sapis. Ad officiū necessitudinis nostrę

fat est hęc lrīs indicasse. Vale. Senis. xx. Octobris. M. cccclxiii.

Francisco Decano Toletano.

549

Iden Francisce: ut exitus non boni sint ambitiosis legationibus? Vt etiam Deus nostræ uanitatis nos sępe admoneat? Negamus non fieri miracula: ut prius. Attendamus operum ultima non rariora esse his: q̄ illis diebus uidebimus. Quid in Niceni: & Vicecancellarii legatione iudicio Dei expressius? Ille ut in Galliam proficisceretur ad legatiōem quęstus: & nominis plęnam: cum antea magnus semper fuisset: nullus ex eo tempore fuit. Vendidit libertatem sententię. Seruire alienæ cupiditati coactus est. Pontifici non assensit modo in quibus uoluit: sed adiutor etiam fuit: ut iuramenta uiolarentur: & uota die electionis suę Deo oblata. Vt crearentur quoq; indigni Cardinales magna bonorum mœsticia: & graui omnium de nobis querela. Profectus est tandem. Potestatem omnem Romanę Sedis detulit secum. Conceptuum plęnus in prouinciam uenit: multa de Rege: non pauciora de se promittens. Quid iter hęc Deus ultionum Dominus? Quam insignite ostendit uanas esse hominum cogitationes? Mox ut regnum ingressus est: ipsi Regi cœpit esse suspectus. Progredi ad eum est uetitus. Menses duos ludibrio habitus tertio tandem admittitur. Vno atq; eodē ingrato colloquio finitur legatio. Rediit mœstus. Ad explicandas facultates: nec locus fuit: nec tēpus. Dolore inde confectus Rauennę decessit. Domus eius tam chara: ac tanta cura extructa in inuisissimi hominis potestatem deuenit. Hortator ei absens fueram prosequendę legationis: Laudator quoq; accceptę. Sed Romam reuersus initia eius cognoscens ne proficisceretur suasi: nil sani ex malis rationibus sperans. Deposuit eam in Senatu. In Senatu illam resumpsit. Exitus fuit: quem narro. Vicecancellarius autem Pontificem nactus artibus: & corruptelis suis creatum: concupitam diu in patriam profectionem facile impetrauit: ut honoratus iret: ut populis se uisendum præberet: ut ex tribus regnis omnifariam messem commeteret. nullo ipsorum regnorum usu: nulla necessitate apostolicę Sedis Legatum pari potestate designari se procurauit. Valentiam nauigauit. Aditum legationi pecunia redimens: in ulteriorem Hispaniam transiit: utrobiq; multa uanitatis: & luxus: & ambitionis: & auariciæ documenta relinquens: nullo eorum perfecto: quod sibi ad nomē legationis prætenderat. odio Principum: & populorum renauigat Romam. Ante hostium Auserici fluminis Octobris die. x. ingenti orta tempestate: conflictatis diu quatriremibus duabus: in q̄bus ipse: & familia: cū oī præda Hispanica uehebatur: altera lachrymabili dāno ante oculos suos depressa est: altera quæ sua erat disiracta iam puppe cū haud procul exitio esset: remissis pau

Iulum uentis ęgre in portum Lybūrnum lacera:ac uexata protruditur. Prae ter caeteram turbam quinq; & septuaginta ex familia periere. In his Episco pi tres: Pharēsis: Assisiensis: & Ortanus. Iurecōsulti amplius duodeci: eque stris ordinis sex. iactura autem rerum amplius triginta milium aureorum est aestimata. Inania nunc appetamus. Concedamus omnia gratiae: nege mus q; de erratis nostris curam Deo non esse. Francisce mi alienis exemplis erudiamur ad uitam: quorūq; perhorremus exitus facta nō imitemur. Cer nis quo tandē peccata nos adigāt. Vale. Senis. xx. Octobris. M. cccclxxiii.

Campano.

Minus officiosae aliquando amiciciae sunt certę: q̄ nondum confir matae. Illas negligentia unius: uel alterius rei non credimus pos se diminui: has quod labi semper manibus formidamus assidua diligentia colimus. Accidit hoc nobis proximis mensibus quattuor nimia inueterati amoris fiducia: nec tu mihi: nec tibi ego aliquid scripsi. Sarcia mus indignum silentium. Voco te primus. Vt uales Campane? Vt tibi praesidatus succedit? Vt plaeni sunt loculi? Vt abaci iam lucent argēto? Vt de futuris bona est spes? Sum Romę. Nū quid hic tua causa conari me uis? Senensis noster ex magno morbi naufragio paulatim emergit. Romae pri die calendas Decembris. M. cccclxxiii.

Campanus Iacobo Cardinali Papiensi.

Numen meum longo interuallo & temporis: & loci te adoro. Cum magno in discrimine positus de me cogitarem dolebam non minus me tibi perire: q̄ mihi. & puto gratia tua factum: ne perierim. Prope tibi ereptus sum mi Papiensis morbo graui: & nomine ipso non minus: q̄ re formidando. Ter extra me fui. Ter ad me redii. qui mor bus inquies? Verus metus comitialis: sed natus a stomacho: & quē Cęsar aliquando perpessus est. Sed mi Papiensis: Castigans castigauit me Dns: & morti non tradidit me. Videbis Campanum tuum prēlatum: quē olim poetam perspexisti. Ac plane te adhortor ad aliter uiuendum. Tu me: & ego te intus: & i cute nouimus. Ventus & somnium sumus: & spuma aestu ans uanitate: atq; libidine. Iam uero ad litteras tuas hac hora per Laurenti um Iustinum ad me delatas: est ita ut tu scribis. Negligentiam securitas facit: & semper studiosius attendimus quae non habemus: sed resarciamus diligentia: quod dissutum negligentia est. Senensem meum uenisse ad por tum: est quod illi tibi: mihi curię congratuler. didicit suo periculo: & nostro q̄ stultū sit sine stulticia insanire. Offers operā: & polliceris: accipio fiducia qua soleo. Potes & me inter cōpetitores noiare: nō ut sperē quicq̄ adhuc: ue rum ut intelligant omnes esse me tuum: & Papiensem non fortunas homi

nũ amplecti ſed fouere merita:& ingenia tueri. Iniunxi his oratoribus aſſiſi natibus de eorum Cancellario ad triennium prorogando. Dabis operam & mea:& Domini Fabiani noſtri:cuius alumnus eſt gratia. Beneuale. Fulginii. ix. Decembris. M.cccclxxiii.

Campano.

552

VDieram Senis adhuc agens te mortuũ eſſe: quo nuncio ſuderã lachrymas noſtrę beniuolentiæ debitas: Et expedire iam calamos cœperã ornandę uitę obitus cauſa:ſed alio mox nuncio intellexi te uiuere:& leui tñ grauedine laboraſſe:ex qua eſſes illico recreatus. Qua ẽt ſignificatione lætus opinione mali exigui pſeueraui in hunc diem. Noſco nunc primũ ex lrĩs tuis comitiali morbo te correptũ fuiſſe:& prope mihi ademptũ. Quid audio Campane. Tantũ ne iacturę me abſente:& inſcio pmittere fors inuida poterat? Ita quoq; erat nobis deus infeſtus:ut amiciciæ meæ unicũ ſolamen:cõium litterarũ illuſtre ſubſidiũ:ętatis noſtræ certiſſimũ decus eripi tam ſubito pateretᷣ? O me ipſum ſola cogitatione infœlicẽ. Diuinæ pietati ſint gratię:quę te ſeruauit:uolucriſq; fati tardauit alas. Si animæ meę pars una pręceſſiſſet qũo morari diutius altera poterã? ſpondes admonitũ te caſu tanto prælatũ futurum poſthac non poetã. Hac ſpõſione qd eſſe Deo gratius:& tuo Papienſi iucundius põt? qui te millies ad tractanda ea eſt adhortatus:quæ digna ſunt ſacerdotio. Ita facito frater:nec quod uulgo ſolet defunctus periculo liberatoris ſis immemor. Vaſa iræ ſemp ſunt plæna:& q caſtigauit ſemel:& morti non tradidit:caſtigare iterũ:& morti tradere per ingratitudinẽ poteſt. Poeſim non damno. Cecinere uerſibus Sybillę:& prophetę:& uiri in eccleſia celebres. Sed leuia multa:& laſciuia:quæ poeſim ipſam ſecuntur non probo:in quibus tu qua es ingenii feſtiuitate cum aliquando ſis crebrior quam ſorti noſtrę conueniat:optimum nunc ſpectas pœnitentię portum: mutatione conſilii. Es magnæ doctrinæ:maioris ingenii. Manus ad ſcribendum noſtro ſæculo primæ. Summe iam calamos grauiores: & militet poſthac Deo: quod antehac militauit gratiæ hominum. Os noſtrum:quod conſecratum Euangelio eſt:aperiri nugis non debet. Si redditurí de omni uerbo ocioſo rationem ſumus: quid de omni ſcripto futurum exiſtimas: quod & diutius nocet: & plus ſemper temporis occupat? Seruus ſciens uoluntatem Domini ſui:& non faciẽs uapulabit plagis multis. Bene ergo tu frater:q prælatũ poſthac ꝓbare te cogitas tene propoſitũ:nec manũ ad aratrũ tenens reſpexeris retro. Ea iã ætate ſumus ambo:ut non minus dedecoris q̃ dãni omnis uitæ inconſtantia afferat. Monita tua condam intimo pectori. Tu uiciſſim mea ne deſpice. De aſſiſinatibus curabo quæ admones: de te præſtabo quod debeo.

non patiar in Senatu taceri. Campanum: etiam si sciam censuram Barduli subeundã. Si Tifernas. Si Agnellus. Si alii eius generis plures in stadio sīt cur tanto uiro in eodem curriculo locus non pateat? Relatum nihil ad patres his ieiuniis est. Referendum ne extra ieiunia sit plane ignoro hoc scio: hoc certissimum habe nullum me tempus tui augendi: atq; ornandi preter missurũ esse. Senensi nostro in dies melius fit. Cura tu quoq; ne rursum tibi stomachus negociũ exhibeat. Comitiali morbo nihil suspectius: ad uitæ ēt periculũ propius. Vale. Romę. xx. Decembris. M.cccclxxiii.

Cardinali Theanensi. 553

Ropinquant tempora nouorum certaminum. Febris tua iam desiit. Nostra nunc inchoat. Vt ęgrotus recurrẽtem tremorem: ita nos uocem de Cardinalibus referentem timidi expectamus. dies quæq; Senatus anxia redit. Vocari semper ad hoc ipsum ueremur. Fœlix est languor tuus: & Senensis nostri: qui nõmodo interfuturi his pugnis nõ estis: sed nec audituri quæ summo dolore cogemur sentire. Nosce dissidentem Senatum: & studia in malis contraria. Rediit Mantuanus: nullis creãdis assensurum se profitens: nisi Agnellus creat᷑. Ad hoc uenisse se ait. Huicq; uni petitioni quos potest conciliat. In hunc eundem inclinat Pontifex inclinaturusq; est sancti Xysti: si in quempiam inclinabit. Quidam ex patribus conatum non minus timent: q̃ damnant. Vicecãcellarius aperte Salernitanum oppugnat: assensurusq; Tifernati est: si præteriri illum intelligat. Habet consensores: quos tu præsens uidisti. Metu tamen Regiæ cõmendationis: quæ urget anniti uidetur ne quid de quoq; fiat. Rothomagensis Vrsinus Auinionensis Bononiensis: id ipsum sunt obstinate agressi: æquius se passuros aientes: ex urbe pelli: q̃ de sententia. Sancti Xysti eadem dicitur esse mens idem certe est sermo. Rothomagensem terret iam turba creatorũ: Vrsinum Protonotarius columna: Auinionensem Mellinus: Bononiensem ipsum creationis nomen. Quid de uobis inquies reliquis? Quo futuri animo estis? Theanensis mi sentimus idem cum iis: atq; idem optamus. Sed ab his ipsis deseri nos formidamus. Vidisti: q̃ sæpe illorum adhortatione sumus in certamen adducti. In media pugna soli sumus relicti. Mea est sententia: aut futuros nouos nunc Cardinales: aut magnis contentionibus: & incommodis non futuros die Natali Domini scis quid Pontifici obtulimus. Quid Ferdinando Regi respondimus. Contra fidem datam dura erit omnis defensio: etsi publicis bonis aduersam ensem capulo nos mucrone tenebimus. Accedet consueta facilitas: ne dicam perfidia. Licet enim ad resistendum nos ob firmemus: licet fidem sententiæ mutuam demus: cũ tamen uel præteritum Pontificem sentiemus quod odio est: uel daturum

quod est nobis in uoto cedemus illico:inq; eius sententiam cupide ibimus
Non est cur nunc melius de nostra constantia sperem q̃ monstrent prę̃ter-
ta. Hæc summa est omnium: quæ nunc Romæ in cogitatione patrum: & i
metu: & sermonibus sunt: Ideo tuæ dignationi a me scripta: ut laxamenti
aliquid animo dem: & patri Theanensi filii officium reddam. Ego quod ad
me attinet: nec publicis rebus: nec cõscientię sum defuturus. Vel solus per
stabo in pugna: & lacertorum more amputato capite nihilominus cauda
enitar quod potero. Dignationem tuam languisse omnes dolemus: Non re
stitutum adhuc damnis nostris ascribimus: Abesse autẽ tam diu horis om
nibus gemimus. Pręstans est fides tua: Auctoritas magna: Sentẽtia autem
semper grauis & plurimi habita. Fortem pugnatorem non satis firma acies
nostri ordinis perdit. Vale. Romæ. iii. Decembris. M.cccclxxiii.

Cardinali Theanensi.

554 HEri imperato in hodiernum Senatu: cum referri de Cardinalibus
crederemus: comparatiq; animi ad certamen essent: subito ante
lucem inhibitus est. Quam ob causam nescimus adhuc. Mira-
mur longum Põtificis feruorem tam breui spacio tepuisse. Aut sanius p no
ctem cogitauit: aut fabrica improuisa ad nos deiiciendos paratur. Quicqd
id erit scies illico. Ne pendeas animo pauca hęc scribo. Vale. Romæ. xv.
Decembris. M.cccclxxiii.

Cardinali Theanensi.

555 INdulsit Pontifex: ut quæ acta hodierno Senatu sunt: Cardinali
bus qui per ualitudinem domi manserant ita renunciaremus: si
eadem poena qua nobis indictum silẽtium est: illis quoq; indice
remus. Est autem poena summum Anathema: cuius absolutio suæ sit po-
testatis. Illius ergo denunciatione quæ fecimus tibi significo. Magna con
tentione acta res est: annitente Pontifice ut Ferdinando tantum satisface-
ret: reluctante Collegio ut omnino nil fieret. Perseueratum in altercatiõne
est horis fere tribus. Cupiebat ille ut arbitrio suo permitteretur creare quẽ
uellet: cum tempora uiderentur creationi idonea. Nec ab iis qui Salernita
num: nec ab iis qui Tifernatem impugnant permissa potestas est: uerenti
bus utrisq; ne in aduersum inclinet. Delecti quattuor ex patribus sunt: Spo
letanus: Rauennas: Papiensis: & Mediolanẽsis: qui uideãt qua ratione de
promissis satisfacere Regi possimus. Dura admodum res: nõ tam propter
Regem ipsum: qui facile in tertium quendam inclinat: q̃ ꝑpter pontificem
qui deiici de Tifernate non patit̃. Nescio quo tandem certamen sit euasu-
rum. Dubito ne Senensi: & nobis ebibendus calix hic sit. Plures numero
sunt: qui Salernitano: quam qui Tifernati aduersantur. Cum illis quoq; est

Pontifex : cuius quale momentum sit satis intelligis. Nondum conuenimus ad incundam satisfactionis uiam : sed perdifficilem eam intueor. Adiumento nobis sit Deus. Tu tibi gratulare quod ab sis: & nos miseros puta : qui celebraturi tam anxie natales hos sumus. Cura ne hæ litteræ in quenq̃ incidant : nosq; ab negligentia pœnis grauibus obligemur. Non scripsissem eas nisi affinem tuum nactus essem ad te redeuntem: qui fideliter illas perferret. Vale. Romæ. xvi. Decembris. M. cccclxxiii.

B. Cardinali Spoletano de obitu Cardinalis Theanensis.

DE ulciscendis erroribus nostris: quantũ uideo: cogitat Deus. Cõminuere nos uult ut puluerem ante faciem uẽti: & ut lutum platearum delere. Ad imum cõfusionis iudicio diuino detrudimur. Eripit consilia: ut in tenebris ambulemus. Tollit auctoritatem : ut contemptui hominibus simus. Labenti iam ordini nostro abstulit paucis annis firma præsidia: Ioãnem Cardinalem sancti Angeli: Bessarionem : Cardinalẽ Nicenum: nunc quoq; Nicolaum Cardinalem sanctæ Ceciliæ: quorum uirtute quanta sustinerentur tu ipse uidebas quotidie. Vno amplius: aut altero adempto quid reliqui est ad salutem? Impleri propheticũ illud Isaiæ conspicimus: Auferet Deus ab Hyerusalẽ: & ab Iuda prĩcipes supra quinquaginta annos: & honorabilem uultu: & consiliarium sapientem: & prudentẽ eloquii mystici: & dabit pueros principes eorũ: & effœminati dominabuntur eis. Miserandam profecto sortem: cui quod est firmum adimitur : quod infirmum relinquitur. Theanensi autem nostro quid in domo Dei utilius? Cuius uita omnis labor fuit: & ueritas: & salutare semper consilium. Meministi quæ sedente Eugenio: & Nicolao iuuenis adhuc diuersis in locis ecclesiæ præstitit. Vidisti quæ administrãte Pio magnis suis discriminibus egit. Erumnarum plenus is Pontificatus fuit. Quę autem eius pars fideles curas suas non sensit? Neapolim cum missus esset ad coronam Regni Ferdinando reddendam: scis id quod tuis consiliis de recipiẽdis urbibus duabus Beneuento: & Terracina Sedes decreuerat: illius assidua diligẽtia perfectũ fuisse. Relata etiam documẽta rerum nostrarum quibus uinculum Regiæ in nos fidei: nostræq; potestatis: ac beneficii ius probabatur. Ortis deinde bellis: quibus in Flamminia: in Sabinis ad fines Campanię uexati grauiter sumus. Tenes ut sua diligentia secunda omnia nobis acciderint. Grauis hostis ad flumen Lyrim ne in Romanum agrum transiret : exiguis copiis prohibitus est. Loca munita obsessa: & capta. Oppidis pene omnibus Iacobus Sabellus exutus: qui cum Andegauensibus sentiens: omnia per Latium ad portum usq; urbis latrociniis infesta habebat. Sigismundus Malatesta attritus conclususq; Arimini ad abiurandam heresim cõpulsus,

556

est ueniamq; petendam. Classis quoq; ex portu Pisano sanctę expeditionis causa per fretum Siciliæ Anchonam perducta. Iterum sedente Paulo Euersani fratres in ecclesiam semp impii diebus duodecim altero eorum capto: altero expulso: armis sublati: Totidemq; munitissima oppida nostræ ditioni adiuncta. Quæ omnia licet militares Duces habuerint sumus tamen experti quantum fides huius: ac labor ad exitus secundos contulerint. Erat in castris summa solertia. Vigilabat assidue. Impertiebat se singulis. Nullorũ discriminum operam suam patiebatur immunem. Aeque fortem animum in acie: & in obsidione præstabat. Ad populos uero in fidem Ecclesię traducendos præcipua erat cum dexeritas: tum efficacia: ut non minus administrationem omnem belli Legatus ipse adiuuerit: q̃ a belli Ducibus adiuta fuerit eius Legatio. Inter hęc autem cum cogente ui rerum aliquando acer esset: ac uehemens: nunquam tamen est suæ fortis oblitus. Nulla in eo duritas: nulla crudelitas cognita est. Satis habuit semper erratorum suorum admoneri hostes: perdi eos nunquam est passus: in eo certam uictoriam reponens: si beneficium post arma experti: fideles ex infidelibus: boni ex improbis redderentur. quibus rebus factum uidimus: ut populi ipsi deuicti summa illum beniuolentia: summisq; honoribus prosequerentur: ut quem habuerant in bello castigatorem perfidiæ: sic in pace seruatorem fortunarum: parentemq; colerent. quorum operum sunt testes complures epistolæ Pii ad eum suo chirographo scriptæ: in quibus illi gratias agit: & usq; eo consentire consilia eius cõsiliis suis ostendit: ut quodam earum loco scribat. ss. Tua fides: & in rebus omnibus diligentia liberat nos scribẽdi onere: quia ubi tu es nos sumus. Ea facis quę ipsi nos faceremus: nec hortatõibus eges ss. Et rursum uictoriæ suæ congratulans. ss. Digna sunt inquit omni laude opera tua. A te perfidus hostis ecclesiæ domitus est: & amputatis alis in speluncam conclusus. ss. Iterum quoq;. ss. Nobiscum patere fili: quia & nobiscum es regnaturus. Mitto qua inopia difficultates has militares aliquando pertulerit: ut ipso priuatim egente: Pio magnis stipendiis exhausto: cum necunde ad uictum necessaria administrarentur: misertus ego laborum: priuata illum pecunia nõnunq̃ adiuuerim. Sed nec laudi externę cessit domestica. Magna ęstimatione semper apud pontifices fuit. Rara erant de summis rebus consilia: ad quæ non uocaretur. Rari delectus patrum iter quos primus non esset. Causæ autem grauiores pene iam omnes uel illi: uel tibi: uel utriq; simul tanquam fidelibus iustitiæ ministris uno ordine iudicandæ permittebantur. In quibus qua innocentia fuerit: cõstantia: & fide: cõtinuata uirtutis opinio certo est documento. Erat porro in Senatu ad consulendum liber: ad disserendum rectus: Ad bene uidendũ omnia perspicax. Con

scientię:non gratię seruiebant eius iudicia. Fortis uero animus publica sem
per spectans nil humile sapiebat. Erant de iis tantum sermones eius: & cu-
rę: quæ aliquando cum minus secunda ęstimatione nostra haberentur dole
bat pernimium: ac uelut sibi uni pertinerent querelis assiduis requirebat.
Taceo uitam eius priuatam: modestiæ sacerdotalis: ac continentiæ certissi
mum specimen. Non quęsierat sibi sacerdotiorum aceruos: quos in plęrisq;
dolemus: non thesauros: qui nulli inuenti sunt. Censu erat sustinendæ di-
gnitati uix suppetenti. Malebat non abundare: q̄ administrationum multi
tudine animam deprimi. Habitauit modicis ędibus: ut scis: iisq; conducti-
tiis. familia perseuerauit: ut mediocri semper: ita & frugi: & diligentia sua be
ne instituta domus tota nil præciosi unq̄ apparatus proposuit. Eam nos sæ
pe inspeximus. Aulea chari peregriniq; operis: abaciq; argentei in gradus
extructi: castigata supellectili exulabant. Domini uirtute non externis arti
bus ædes honestabantur. Ipse uero culturæ corporis sui: atq; omnis Lenoci
nii negligens: quam in alios requirebat de se primus uitæ seueritatem præ-
stabat. Mensa nihil exquisitum habuit unq̄: aut nimium. Cubiculum quo-
q; nil delitiosum: ac molle. Vestis erat quam uidebamus quottidiæ commu
nis: & modica. Deniq; disciplinam omnem domus: & suam eo uir iustus re
degerat: ut satisfacere castis animis nõ delectare ambitiosos oculos posset.
Innumera sunt: quę recensenda de suis meritis essent tam quidem magna:
q̄ multa: Sed consulto ea prætereo: quod magnitudine sua librum require-
rent: & propositum mihi est epistolam scribere leuatricem doloris: nõ uitæ
ante actæ cõmentarium texere. Hęc ideo raptim collegi: quod in recẽti obi
tu suo deesse uocem fratris non uolui: & nuper in funere minus ueris laudi-
bus honestatũ illum cognoui. Nos Spoletane mi quos superesse annis eius
uoluit Deus: laboresq; uitę paululum adhuc ultra producere grati beniuo
lentiæ acceptę memoriam hominis cõtineamus in animis nostris: uiuere
q; inter nos q̄ diutissime illum sinamus. Vita enim mortuorum: in memo-
ria uiuorum est posita. Imprimis autem oremus pro eo Deum: fideliq; ani
mę pacem eius precemur: quam licet pia fide collocatã iam in sinu Abraæ
credam: tamen quia incertum est homini utrum acceptione sit dignus: uel
odio: & iuxta uerbum scripturæ: opera iustorum: ac sapiẽtum in manu sunt
Dei: non desint illi fraterna suffragia. Si cum Christo regnat in cælis gra-
tæ mentis inspector: ut & nos corregnemus orabit. Sin purgandis ad-
huc labibus superest aliquid: impleamus nihilominus Sacerdotum officia.
Sancta enim & salubris est cogitatio pro defunctis exorare: ut a pœnis sol
uantur. Etiam ut ita agamus priuata nostra iuste efflagitãt. Dilexit ille nos
plurimum ut scis. Eodem patre in ecclesia genitus est. Mensam sancti

Senis participauit nobiscum. Vna fuit semper nostra: & illius consiliorum: & arcanorum communicatio. Veram societatem diremit nunq̄ uel nostra offensio: uel aliena iniquitas. Perseuerauit in finē conciliatus in charitate amor. Vidisti in duris nostris quo affectu erat in nos: q̄ presto aderat consolans: uel opem quam poterat afferens. Amantissimae fraternitatis nullū officium praetermitti est passus: Desideriis omnibus nostris ultro semper occurrens: ut non tam grati animi sit hęc recordari: q̄ inhumani non meminisse. Postremo mi pater quando in uesperum inclinat iam sol: idest aetas nostra in exitum uergit: ad iter uniuersae carnis animas pręparemus. Omnibus enim dies illa est obeunda. Nec parcitur magno aut paruo: locupleti uel inopi. Mortuus Eugenius est: & Nicolaus: & Pius: & Paulus: quorum omnium gloriae & funeris pariter spectatores fuimus. Defuncti illustres tot Cardinales: quorum assumptiones uidimus & sepulchra. Ambulemus dū lucem habemus ne tenebrae nos appręhendant. Si promerendi sunt nostri: & carnis habenda ratio: id agamus dum integris sensibus sumus. Libra iustiore expendemus quid cuiq; debeatur: & discriminibus testamentorum liberabimus eorum inopiam. Si procuranda futuris suffragiis animae est salus hanc quoq; ipsi nos incolumes statuamus. Male ab haeredibus instituta nostra soluuntur. Quod sui commodi est non alienae pietatis inspiciunt: raraq; habetur in mortuos gratitudo. Nil minus autem q̄ horam illam supremam ad haec componenda utilem iudicemus. Plena enim terrorum ē: & anxietatum: & tenebrarum. Dumq; inter spem uitae metumq; pendetur integer ad nulla est animus: Interruptis uocibus ac morientibus: diminute fiunt omnia ac perturbate: & plaeruq; ad alienum magis q̄ nostrum arbitrium. Quin & illud saepe accidit ut praeter spē oppressis subito sensibus: torpefacta etiam lingua: Intestati decedentes: famae: & nostris male: deterius animae consulamus. Pertinebit autem illuc omnis haec diligentia: ut domesticis ante compositis: liberatiq; terrenorum cura de solis caelestibus cogitemus: tranquilliusq; in domino quiescamus. Hāc autem ipsam horā egressus in omni loco: in omni tempore uigiles expectemus: quia in quo illa nos expectet incertum habemus. Quod superueniet inquit scriptura: i beneplacito Altissimi: siue decem: siue centū anni. Saluator quoq; noster: Vigilate inquit Nescitis qua hora Dominus ueniat sero an media nocte: an Galli cātu: an mane: ne cum uenerit inueniat uos dormientes: quia beatus seruus: quem cum ueniet inuenerit sic facientem. Amen dico uobis: Super omnia bona sua constituet eum. Vale. Romae. ii. Ianuarii. M. cccclxxiiii.

Campanus Iacobo Cardinali Papiensi.

AD cætera tu quidẽ sanctissime: ad petitionem Theanensem ni hil respondisti. Hoc quãtis optauerim uotis cui q̃ tibi est explo ratius? Ad Regẽ spectat inquis. An me tam censes obscurum: ut Regi sim incognitus? Tam infidelem aut inofficiosum: ut ingratus? Pe tiuit pro nepotibus Cardinales. Misera mea conditio: tanto tempore secu tam Cardinales: tamen sine Cardinalium præsidio esse. Non est e re com muni tantam contentionem suscipere. Scio non esse e re: sed expedire utri q; nostrũ esse te inter patres gratia maxima: odio minimo. Sed iterea ætas fuga labitur: & subuolat tacita: Surripiuntq; anni uires: & igenium obgra uant. Quid me obtũdis inquis: Theanum haberi non potest: at põt Trica ricum. Regis consensum nunquid desperas? Non adeo inuitis uiuimus su peris; sed fac illum difficillimum. Quis enim consensum & petat: & facili us assequatur q̃ Papiensis pro Campano suo pręsertim absente. Quam ob rem assume hanc curam mi Papiensis: aut alicui ex tuis demanda. Orato rem Regium alloquere. Ad Regem una conscribite. Si Theanensis habe ri possit fœlicem me fecisti: sin alteri est promissa ut Frãciscus meus scribit: Pro Tricaricensi poteris & cum Rege: & apud Pontificem instare. Grati or: & optatior Theanensis. Verum inopiæ quicquid impenditur magnum est: etiã si sit exiguum. Cum Regio Oratore quicquid uoles conficies. De bes uelle. mi Papiensis non tibi sum cliens indecorus: nõ infidelis seruus: non si ita pateris: inglorius familiaris. Neruis tuis omnibus mihi opus est. Beneuale: & alterum cõfice. Dominus Siluester cupit ad. D. V. R. uenire. Verum quia diutius substitit ueretur ne parũ acceptus ueniat: poteris quid illi agendum sit ad me scribere. Vale. Fulginii. iii. Ianuarii. M.cccclxxiiii. 557

Campano.

FRancisco redeunti ad te mandata dedi ad binas litteras chiro graphi tui. Vnum adolescenti credendum non duxi: quod a me breuiter habe. Ex contentione assidua de Tifernate pro Senen si nostro alienior a me factus est Rex: Pontifex quoq;. Neuter habet Papiensem in suis: non etiam audit. Hoc tu cogita quanti sit ad pręstanda quæ de Theanensi ecclesia exigis. Non desinam propterea conari quod po tero. Gratia tua tibi apud utrũq; est necessaria. Silentio meo nihil utilius. Vale. xii. Ianuarii. M.cccclxxiiii. 558

Campano.

PIentinis tuis ne oro succense: Clam illis facta sunt omnia. Ante data diplomata tuo successori cognouimus: q̃ de successore cogi tari suspicaremur. Adii ea de re Pontificem: Cardinali Sancti Pe tri cõmultitium feci; Bardulo sum plane iratus. Quisq; se purgat, Maiorẽ 559

tamen uoluntate:q̃ ratione.Præstare nos quæ Cardinalis sunt possumus. Cogere summam potestatem nõ possumus.Mei iudicii est primo feras pacienter inmutationem hanc præsidatus,Inde præsidatum ipsum abicias. Rursum si abiciendum non putas breui illum retineas. Condictionem o ppressæ ciuitatis tuæ prudenter intelligis.Aut seruiendum turpiter erit. Aut cum discrimine ius tuum tenendum : Satis iam ad experimentum uirtutis Tuderti:& Fulginii abfuisti . Mora longior addere extimationi nil potest plurimum demere.Nullibi esse meliore spe certiore quiete minus mala ualitudine potes:q̃ Romæ . Senensi ut postulabas legendas litteras tuas ilico misi . Ipse quoq; pressis humeris ingemuit fortunam communem. Propter Cardinalares contentiones proxime habitas.Magis te consolando q̃ impetrando possumus adiuuare . Intemptati tamen nihil relinquimus . Vale xx.Febrarii.M.cccclxxiiii.

Campanus.Ia.Cardinali.Papiensi.

Vod Assisiatibus meis affueris habeo gratias.Digni sunt:& tuo & collegarum tuorum patrocinio : & quos Pontifex Maximus omni humanitate prosequatur:& clementia.Discors olim ciuitas:& aliquando seditio sa calamitates pertulit multas.Nulla Ciuium culpa bis direpta est:sed malum omne a duobus Arcium præfectis uenit:qui ad omnem motum nouitatis secuti sunt studia diuersa.Fidem contempsere:Arces aut dedidere studio partium aut hostibus precio uendidere.Sic ciuitas suis incommodis edocta leges tandem amplexa est & officiosa omnibus nullis iniuria auctoritate atq; opibus creuit.Mirum est qua obseruãtia collegium: qua fide Pontificem colunt q̃ boni & æqui pertinaces.Religione sunt quanta nonmodo in umbria sed nec in cætera quidẽ italia nulli homines alunt.Relligioni addictos circiter quadringentos . Templũ habent orbe terrarum magnitudine:& structura celeberrimum . Tum alia tẽpla & in montibus;& in planitie non contemnenda.Largitas quoq; i omnes eximia est ut dici possit liberalitatem si in umbris sit in Assisinatibus esse:& amicos frustra in umbria quæri:nisi Assisii quærãtur. Est etiã soli par gratia :clemẽs cœlum: mons collectus: & æditus expeditus undiq; ac pulcherrimus.Colles item aprici:& passim irrigui.Planitiei quoq; tanta feracitas rerum omnium:quanta uel in campania uix possit optari . Pomorum diuersa genera & maiora : & sapidiora finitimis :magna quoq; uis olearũ: & quæ fructus non solum plurimos uetũ:& optimos proferunt. Nihil me æque in umbria tota delectat. Viris dispar mansuetudo q̃ cæteris.Facies ipsa ciuitatis pacatior:& Tranquillior. Ager cultu aspectuq; pulcherrimus . Fuit hoc diuersorium meum toto fere præsidatu,Me amant. Te Patronum

uocant:ad nomen quoq; tuum memores beneficii reuerenter assurgunt.nõ dissimulant si quid debent:& magnam partem referunt beneficii qui fatentur. Quamobrem gratum est mihi talibus te uiris dedisse operam: & ciuitati optime de nobis meritæ non defuisse. Nec est Assisium cõtemnendũ: Vmbriæ totius quædam arx est: Perusinis imminet: Tuscos: & Picenos attingit. finitimos populos cohibet. perstitit semper in Ecclesiæ fide: nec unq̃ nisi ab Arcibus oppressa defecit. Quare & tuum: & collegarum tuorũ officium est nonmodo conseruare hanc urbem: sed etiam omni largitione adaugere: nec pati: ut quod paulo ante est factum ludibrio habeatur. Iniuria enim eos maxime exacerbat: qui minime sunt iniuria digni. Vale. Ex Assisio. i. Martii. M.cccclxxiiii.

M. Cardinali Sancti Marci.

Non habens quicq̃ quod tua dignatio non plænius ex Secretario ad te redeunte: q̃ ex litteris meis possit cognoscere: id solum scribam: quod mihi a charitate imponitur. Satis iam diu absuisti pater. satis conatus es quæ ad cõmune reip. commodum pertinebant. Boni ac fidelis legati munera ubicunq; te esse contigit impleuisti. Ita res docent. Ita constans omnium nostrum opinio fert. Nec longa peregrinatio: nec longinquitas nationum: nec magnitudo etiam rerum te fatigauit. Maior tua fuit ad perseuerandum uolũtas: q̃ nostra ad reuocandum humanitas. Amodo canendum receptui est: & de Italia cogitandum. Non eris hic minus: q̃ in Germania necessarius: ubi iam legationes nostræ magis ad probandam Ro. Sedis potestatem: q̃ ad præstandam salutem celebres sũt. Ita ubiq; charitas refriguit: & in nos reuerentia. Sunt tibi apud nos sacerdotia: In Senatu sententia. Multa decernuntur quottidie: in quibus tã opus est constantia tua: q̃ magna est multorum facilitas. Expetunt hęc omnia suo iure reditum peregrinantis iam biennio patris. Expetimus & nos tui amantes: tecumq; peculiari beniuolentia in Domino iũcti. Itaq; redi: unoq; consilio publicis prospice: & priuatis. Secunda æstimatione redibis: Principi: & patribus charus. Nec erit ex quattuor una die decretis legationibus quæ tuæ anteferri uel integritate: uel diligẽtia: uel cõmendatione nostri operis possit. iterum redi: & in complexum tui Neapolitani Papiensisq; celera. Breue tp̃s mille annis nobis ẽ longius. Romæ. xiiii. Martii. M.cccclxxiiii. 561

Francisco Gonzagę Cardinali Mantuano.

O Mantuane alienę insaniæ ad salutem nos instruant. Gratuita est disciplina: quam damna nostra non parant. Non quæramus in altum ferri: Grauior inde semper ẽ casus. Tuta nobis sint cordi: sciamus ꝑ in mediocribus tranquillam esse mentis quietem. Magna quę 562

placent falsis quidem nominibus placent. Plena enim sunt insidiarum: & periculorum. Comitantur illa odium: detractio: animæ incōmodum. Rara sublimitas est: quæ magnitudine careat peccatorum. Virtus: & summa potestas non coeunt. Nocentis autem uitę ille est exitus: ut impleri uideat propheticū illud: Inimici Domini mox ut honorificati fuerint: & exaltati: deficientes tanq̄ fumus deficient. Hic uero defectus uel morte accidit imatura dum potestate licentius abutuntur: uel Principatus mutatione. Quē enim potuisse omnia apud præteritum Pontificem hunc eundem apud pręsentem despectum inspicimus. Id agendum semper: ut omni tempore honestis honoribus uita nostra non careat: atq; omni tempore æqualitas una sit gratiæ. Etiam congeries hæc sacerdotiorum ad quem usum in domibus sunt sacerdotum? Si ad necessitatem parantur: audiamus admonentē Apostolum: Habentes alimenta: & quibus tegamur his contenti simus. Si ad cupiditatem explendam: etiam eiusdem increpantis uocem intelligamus: Mortificate auariciam: quæ est idolorum seruitus: quia non potestis inquit Saluator: Deo seruire: & Māmonæ. Siuero ad luxū uitæ ac pompam: idē quod Cananeæ responsum nobis sciamus. Non est bonum summere panē filiorum: & canibus mittere. Quoquo te uertas indignam ministerio sacerdotali curam inuenias labefactantem animas: atq; ad solam gehennā ædificantem. Recense uero mecum coaceruatarum administrationum q̄ta sint mala: quantisq; nos inuoluunt criminibus. Defraudamus primo loco Deum gloria iusti obsequii sui: quod enim illi persolui pluribus administrantibus oporteret per unum cogimus fieri. q̄ uero rite: q̄ diligēter pieq; fiat ipsi nos cōscii sumus. In multitudine populi īquit scriptura: dignitas Regis: & in paucitate plæbis ignominia Regis. Per Prophetam ideo Dominus comminatur: Ve qui cōiungitis domum ad domum. Rursus debilitamus corpus ecclesiæ. Quattuor: quinq;: pluriū ue præsulū sedes occupat unus. Cœnobiorum multorum patres idem unus excludit: minorumq; munerū ministros idem unus in domo Dei esse non sinit. Tam multos eiicimus q̄ multa superfluo possidemus. Iterum quoq; de ouibus creditis meremur indigne: a quibus iuxta uerbum Apostoli metentes carnalia nō sęminamus eis spiritualia. Qua enim ratione intendere mens una tam pluribus potest? & custodis unius oculi tam disiuncta regionibus contueri? Vicariæ uero diligentiæ nullæ ad satisfactionem sunt satis. Mercedem secuntur illæ non fructum: & quod de ouibus ad eas non pertinet: lupis uenientibus fugiūt. Nostrum cuiq; sigillatim præcipitur: Cognosce diligenter uultum pecoris tui: tuosq; greges considera: in quibus quod debitores deo omnium sumus: quicquid perit: animabus nostris haud dubie perit: reddituris ante

tribunal iusti iudicis pie crediti :sed male administrati operis seuerissimam rationem :quam nesciae reddere in tenebras exteriores eiicientur:ubi fletus erit: & dentium stridor . Adde publicum odium merito ex tanta insania in nos comparatum. Lamentari ecclesias uides:quod his cumulis egenorum panem eripimus :dolere populos quod ueneranda Pastoribus loca plaena nunc mercennariis uident : Indignari Principes quod nullis accessionibus nostra ingluuies saturatur . Clamant non esse nos memores paupertatis antiquae:propter quam creuit ecclesia:Nō uideri discipulos Christi: qui de crastino uetuit esse sollicitudinem : & duas uestes habentem dari alterā nō habenti praecepit:Omnia ad priuatam pompam luxumq; referri:Quodq; multorum esse oporteret iniusta dispensatione ad unum aliquem redigi : Animae autem tam esse curam exiguam:q̄ magna est corporis. His indignationibus pernitiosa de nobis aliquando ineuntur consilia : inq; Apostolicam sedem rationes tumultuantur. Id autem ut plurimum accidit : ut possessum nobis ire prohibitis:aut indignis precibus cogamur quod datū est assequi:aut turpi cessione triumphare de nobis Principes doceamus.

Sine fine est & parum emendata.

Cardinali Mantuano.

De obitu.P. Cardialis.s. Xysti.

QVantis quottidie exemplis erudimur ad uitam mi Mantuane? Quanta nobis se offert ab alieno exitu disciplina? Perraro esset errori locus:si ut illa intuemur ita sensibus imis mādaremus :regustaremusq; quottidie . Vel uno hoc exemplo Cardinalis sancti xysti qd nam esse potest conspectius?aut documentis nostris insignius?Remetiamur pręterita.Intueamur pręsentia.Quanti discriminis fortunam uidebimus? quāq; admonebimur infirmitatis humanae? Vidisti hunc quinto a Xysti Pontificatu mense cū ex minorum esset ordine:iuuenis adhuc:nulla illustri re antea cognitus:graui Pontificis contentione creatum Cardinalē esse:Ex illa die potuisse:quod uoluit. Quantum autem nec credi facile est : nec auditum nostra est:aut patrum maiorumq; memoria:Euntem illum in curiam:atq; redeuntem scis quanta omnis ordinis ac dignitatis multitudo comitaretur . Multitudini antecedenti ac sequenti iam uiae satis non erāt. Manentem quoq; domi plures multo adiisse negocii causa q̄ ipsum prope Pontificem.Praesulibus : & legatis:omnifariamq; hominibus quaq; diei hora aedes latissimas inundasse.Etiam memor es conuiuii illius inauditi: quo Gallorum Oratores anno ante accoepit. Solennius aliquid uetustas tota : nec gentilitas quidem audiuit unq̄.Molimen dictum plurimorum fuit.Tota Ethruscorum industria conquisita est : atq; adhibita. Vacuefacta raris preciosisq; omnia.Idq; actum ut euincendo conatui nulli in posterum superesset facultas.Apparatuum magnitudo: & uarietas : Ministrorum er

dines: epularum numerus: Rerum precia appositis speculatoribus adno tata sunt litteris: descripta uersibus: nec per urbem modo uulgata passim: sed per Italiam quoq; & trans alpes singulari studio missa. Nō multos ab

Lionora.

eo conuiuio dies cum uirgo regia ad sponsum Ferrariensem duceretur audisti quāta admiratio solennis hospitii fuerit. ad eum enim diuertit. Excessit honor nonmodo credendi fidem: sed facultatem narrandi. Visebantur stupore ingenti ędes non lapideæ iam oculis: sed quoquo te uerteres magnis opibus locupletissime conuestitæ ad parietes: & pauimenta: serico: argento: & auro insignes. Culcitræ cubiculorum nullæ non sericeæ fuere. Lectorum puluini: chonopea: & pallia nulla non auro intertexta. Hostiorū uela omnia exquisitis operibus picta. Sellæ argenteis pedibus fulctæ. Plures textili auro contectæ: quæ etiam ad interius commodum naturæ habentur ex solido argēto factæ: culcitrulis mollibus ex serico super impositis. Abaci aularum ad admirationem uisentium lati: editi: & plæni. Longissimam porticum continentis ædis ad conuiuii amplitudinem deiecto tecto construxit: ut prandentes cœnantesq; inde cernerentur: pateretq; omnis interior apparatus. Ingentem familiam taceo uestitu Regio insignem: mensarum splendorem: in quo ut Gallicanum nuper excederet: peritorum cōuiuatorum conatus est totus consumptus. Munera demum abeunti sponsæ super adiecta: non tam illa quidem ad conditionem puellæ: q̄ ad iudicium profusoris animi comparata. Memoria quoq; nō excidit: q̄ sępe ludos populo exhibuit: q̄ frequēter per dies plures certamen hastile præmiis propositis edidit: quantas Senas extruxit: ut etiam illarum ornādarum causa Florentia usq; artifices: histriones: mimmosq; acciverit. Iam uero uestium suarum usus proprii quis nescit incredibilem fuisse numerum? eundemq; precii ingentis? Vnam mihi Gebellinæ pellis cœnanti secum explicuit: paratam ut aiebat aureis mille: qualem eius generis nullam inspexi: Et ante oculos est quāta accessio magnificis alioquin ædibus parabatur quottidie: quantisq; structoribus res ageretur: quottidie centum milibus ut apparet: expleri inceptum iuuenile non poterat: tanta erat laxitas: altitudo: circumductusq; operis. Creatum inde per Vmbriam totam legatum uidimus præsidatus sex sibi subiectos. Inde cum uoti nescio cuius soluēdi causa Asisium: Patauiumq; statuisset cōtendere: ad Italos etiam cæteros legationem accepisse: sumpsisse etiam potestatem: qualem legatis nullis datam meminimus. Diuertentem ex itinere ad Florentinos: Bononienses: Ducē Ferrariæ: Ducem Mediolani: Marchionem Mantuę: & Venetos tulisse potestatis opinione inauditos honores: quantos excogitare diligens alliciendi iuuenis ambitio potuit. Postremo & admirati pernimium sumus congeriem sacerdotiorū

ad hęc explenda crescentē quottidie:nec ulli sorti:aut nationi parcentę.Nā præter illustria coenobia magna:& multa ubiq; gentiū cōparata:præter in feriora imæq; dignitatis nō spreta:ēt ex suppremæ sedes i unū ipsum ēt ag gestę:Patriarchalis:Cōstantinopolitana:Metropolis Hispalēsis:Metropo lis Florentina:& Mimatēsis:Gallicana.Cōgerendę haud dubie plures nisi uitæ:& cupiditati una Dei dispēsatiōe esset modus iipositus.Biēnio toto hic tantus fortunæ successus fuit:tam ut appet festinatus:q̄ breui erat casurus. Quid ergo ex tāta gloria reliquū nūc illo mortuo inspicimus? Quid ex tāto rerū fastigio conspicuū extat? Vidimus illū iuxta uerbū scripturæ exaltatū supra cedros libani:Trāsimus nūc:& ecce nō est:Quærimus eū:& nō inue nitur locus eius.desiit iā Cardinalatus tā ꝑpetratus.Euanuere comitatus i gentes.Conuiuiorum gloria periit. Apparatuum diuitiæ cessauere. Ludi in lachrymas uersi sunt. Vestium nullus illi est usus. Legationis amplę strepitus non exauditur.Domus infinitę pendent opera interrupta:minęq; murorum ingentes:æquataq; machina coelo.Quē capere paulo ante orbis totus nō poterat premit nūc breue sepulchrū:& cui de mēsis cura erat tam sollers:ex se escā uermibus præbet.Cui deniq; ēt ad luxū uitæq; delitias cō uestita domus erat argēto:auro:& serico:hūc nūc uestiunt cemēta:& calx. Quis tāto exitu nō admoneat suę infirmitatis? Quis tāto exēplo manen dum nō censeat in lege sacerdotii? Nil nimis conandū:naturę uim nō afferē dā? Mediocria sp quęrēda? Percurramus breui quę aīos nr̄os i hac dignitate fatigāt.Videamus q̄ta in nimiis dāna : in moderatis sint cōmoda. Abūda mus nūc ocio:& digna sunt quæ iter Sacerdotes:magis aūt iter ecclesię pri cipes sermonibus scriptisq; agunt.Malis bonisq; sub intuitū unū adductis leue erit ispicer utra ad uitæ cōmēdationē qetēq; sit eligēda.Conari ex nr̄is quidā solent:ut plus cæteris apud Pōtifices possint:& grandi sacerdotiorū numero locupletentur.Demus quempiā utraq; hęc assecutū:Quæ illi prio loco est tanti studii merces? Nempe acris inuidia : qua siculi nō inuenere ty ranni maius tormentum.Hæc cogit interiora exterioraq; eius omnia non solum curiose quęri:sed sermonibus agitari. Detegi etiam uitia si qua late bant:si qua erat uirtutis species : maledictis inualescentibus obscurari.Inui diæ mox succedat odium:dum necesse est multos in magna potestate of fendi:quosdam beneficio præteriri : nemini ad priuatam cupiditatē : quod satis existimet fieri.Quæritur eius deiectio:obitus cōcupitur.Operum quę non probentur in principe uelut auctor:& fabricator est omnium. Publi cis iudiciis omnium reus tenetur. In iis auersis homini non impruden ti quæ potest esse. SINE FINE EST & inemendata.

Cellus Veronensis Canonicus Regul.Augustineū.Cardi.Papieū.S.

I i

Quē capere orbis totus nō poterat

Notet sacerdotes

spata morte corripit̃.o fluxã rerũ humanarũ labileq; naturã: o fallacẽ uitæ spem:o miserã cõditionẽ:quid est q aios nros excitet:aut alliciat adhanc rerũ trãseuntiũ:& tã cito labẽtis uitæ gloriã appetendã: cũ uel res nobis: uel nos rebus tã inopinato euẽtu:tãq; subito casu subtrahimur.Igit̃ humanissime Princeps ab his rebus quæ tã cito pereũt meus auocãdus est aius: atq; illic spes mea cogitatioq; locãda est:ubi uita ppetua:ubi pax æterna:ubi immortalis beatitudo : ubi sẽpiterna fœlicitas :ubi deus nr̃ ẽ pmiũ:ac uita:& merces nr̃a magna nimis.Hæc tuæ reuerẽdissimę.D.scripsi:nõ q aut ad cõtemptũ uitæ pñtis:aut ad spem futurę eã accẽdendã inflamandãq; putarẽ: cũ uita tua pfecta qdã norma itegritatis sanctitatisq; existat : sed ut magis hæc epistola eẽt monumentũ mei in te pręcipui amoris:ac singularis obseruantiæ:intelligeresq; tuã reuerẽdissimã.D.mecũ in studiis: mecũ in cogitatõibus:mecũ & domi:& publice cũ suauissima memoria uersari:cui me unice trado:atq; cõmẽdo.Ex Bononia.xii.calẽdas Februarias. M.cccclxxiiii.

Campanus Cardinali Papiensi.

Ampanus Papiẽsi suo ficus digitales quadratas centum.Insania nulla maior:q cũ quo sæpe feceris piculũ cum eo assidua iactura tua uelle cõtẽdere.Quod unq̃ i me cõiecisti telũ:ut statĩ i te illd̃ nõ retorserim:ex leui plaga:q ifers altissimũ tibi subeundũ est uulnus:si cũ Cãpano decertes.Iã igeniũ decalles meũ:leniẽdus sum pcibus: non minis exasperãdus.Sed stultus ego:q tot uictoriis clarus miles cũ mirmilõe cõtẽdã.Ad pacẽ redeo : daturus cõditões ñ accepturus.Ita mecũ agis:ita me salutas:an ñ satis tibi fuerat meũ a me Senẽn.auertisse:tu mihi tñ ornamẽtũ rebus meis:tu tã pclarã:& imortalẽ gloriã eripuisti: & tñ ungues medios ficusq; iculeas:nõ cõtẽtus una iniuria:eaq; detrimẽtosa:& maxia iã:& taliter icuties frõtẽ:nisi me defendã.Coturnicẽ imitaris:quo sępius uictus hoc grãdius sonas:& cũ sp fugias sp redis ad pugnã.qre pacẽ do:si mõ es:q cõditionẽ possis accipere.Primũ caue ne me lacessas ãplius:deinde nisi i cõuiuio:Cãpanũ ne noles.postremo Senã:nisi me comite:adeas nũq̃. Pictiã facile cõcesserĩ.Hos termios si trãsgrediaĩ pax nulla:bellũ itegrũ esto:sed noui aium tuũ.Cõfecta pax ẽ:amici iã sociiq; sumus.uexilla repono : & cedo uictor castris:uictosq; saluto.Salue mi Papiẽn:& me ãplectere. Vt uales:ut res se hñt tuę:qñ Senę sanguinis fusũ hoc ãno:Romã q pridẽ rediisti:iucũ ta ne salua oia:q frõte collegæ tui:quo uultu te ex cœperũt:qbus te oculis sũmus Põtifex:qbus plausis uicinia:ut oia fuerit secũdissima:tñ uix iucũda si Cãpanũ nõ uideo:q tibi ñ dẽtes mõ:sed & ilia qtiat uiderĩ ut possis.Aliis tibi oculis uigilãdũ ẽ:q oli uigilasti.Alia uoce istãdũ est. cũ nauigãte Vlixe res ẽ nobis:sed cera ubi molliri ñ pt igni opus ẽ:idest ipetu:ardoreq; uer

565

borũ.Ego q̇d hic agã ex Mancino ītelliges Poſt diſceſſum meũ nũc primã
manũ admoui lr̃is :adeo ociũ nullũ :occupatiões multæ ſunt porro.Libelli
mei Romę ſunt oẽs.Ego hic corpore:& aĩo iſthic uiuo:& tecũ ſæpe aut lo
quor:aut in orto deambulo:aut auri proximus obequito.Vale.

566 Campanus Iacobo Cardinali Papienſi:

INſtat monachus apud me plurimũ. Exiſtimat cãm totã tua in
manu poſitã una mea epiſtola poſſe finiri. Tãti & te iſthic eſſe:
& me tecũ poſſe arbitraꝑ .nec iam cardinaliũ ſuppetias agit:ipſe
ſua fronte:ſuo ore moliꝑ audaciã:& quo perrupit ſemel quottidie penetrat:
urget:ſtimulat:enecat.Quiſq; & monachus:idẽ & Diabolus eſt.O ĩa tem
ptat:ubiq; pungit:ubiq; inſidiaꝑ :deniq; ubi meiere nequit incacat : & cum
malus deſierit eſſe fit peſſimus.Ait rem ſibi nuprime adiudicatam.nõ ſatis
habet uiciſſe iudicio niſi me teq; una exerceat.Tibi hoc leuius q̇d nõ æque
obtunderis.Ego quoties euntẽ ad me hoĩem uideo utrãq; autẽ ad tediũ fa
ſtidiũq; cõparo.Frõtoſo poſtulatore nihil ĩpudẽtius. q̇d ſi ſit monachus cõ
taminatius nihil.Pro ueſte picẽ ĩduit ñ cucullũ.ille met ſeſe ĩplicat: cõgluti
nat:ĩſertaꝑ :nec unq̃ abit:nũq̃ dimittit niſi cũ littura.Iã ſi me libare hac mo
leſtia cupis:aut offã illi ĩ buccã cõiice:aut q̃tus ẽ totũ oẽm leuũ dextrũq; p̄
cipita.Satius tñ arbitror futurũ ſi offa cõfeceris:nã ẽt ꝑceps datus Diabolo
circũuolat:& ſtridet.aut igiꝑ reſcribe nauaturũ operã:aut deſpationẽ ẽt:&
metũ incute.Mihi & ſi gratius fuerit ſi q̇d narraueris: tñ utcũq; res erit caue
redeat ad me amplius:abige uel cruce Diabolum:ſi nequeas opera.

567 Campanus Iacobo Cardinali Papienſi.

FIxus iã clauus eſt.Peruenit claſſis ad portũ.In tuto res ẽ Seneñ.
in pacato Ethruria eſt.Cũ homo tantus fixiſti anchorã: ad temo
nemq; deſediſti:o remp.ſed taceo. Scio enim q̇d dicas : fretũ me
præceptis meis inſtitutum ad deſignandos magiſtratus acceſſiſſe : habere
domi libellum præceptorem:errare me duce non poſſe:neminem alium po
tuiſſe id efficere,præclarius:q̃ qui non ſuo iudicio:ſed auctorum teſtimonio:
& ueluti lege quadã adductus ſit ad remp.capeſſẽdã.Accipio excuſatiõem
tuã: ſed eo pacto:ſi tã bñ geſſeris magiſtratũ : q̃ deſignaſti. Præcipere aliis
q̇d facturi ſint pleue eſt :efficere ipm quẽadmodũ alii pręceperis pdifficile.
De pluuiis nihil queror:urbe latericia uiis accliuibus:& ſtratis cœnũ nõ hę
ret.Reſarci errorẽ:prætcritã tarditatẽ magna redimi celeritate oportet:ne
tardiſſimus uideare.De.B.nihil:de te multa ſcripſiſti;. An ignoras nil mihi
eẽ iucũdũ:q̇d nõ lętũ:aut nihil lętũ:q̇d nõ amicũ:nec amicũ niſi q̇d elegãs:
nec elegans niſi quod ſupptemũ.Reſarci & iſtũ quoq; errorem.Vale.

Campanus Iacobo Cardinali Papienſi.

568

Ommēdaueram tibi superioribus diebus Saluiatū meū. Cupio intelligat Campanū aliquid sibi apud Papiēsem profuisse: & dignus est quē complectaris: cum qm̄ mihi est deditissimus: tum quod officio: diligētia: industria: cedit nemini. Vtor illius opera in negociis meis oibus: & quod est hoc tpe in amicicia summū: utor & rebus. Debeo illi q̄tum post te in curia nemini. Iuuit me pecuniis sępe. Absentis cām sponte suscœpit: nec labores mea causa q̄uis grauissimos defugit unq̄. Iā qd a te expectē uides. Nō possū ipse illius erga me officiis: & plurimis: & maximis satisfacere. Hæ tuæ sūt ptes: cuius maxīe itcrest: q̄ multi mihi afficiant̄. Gratū ē cū qd agis in rē meā: multo gratius cū amicos meos tāq̄ ad te ptineāt tuearis: quoꝝ unus p̄cipuus est Saluiatus: nec ē i quē magis rōnē haberi uelim beniuolētię nr̄ę. Quicqd illi hodie p̄ te accesserit mihi accesserit. Vale.

569

Campanus Iacobo Cardinali Papiensi.

Quam mellitam tuam: quam prisco nomine lorā puto: non gustaui modo sed hausi. Sapit mirifice: sed quid non sapiat: & cōdita melle: & mihi a te missa: quibus nihil potest esse dulcius: nam mel dulcedinem omnem: tu mel ipsum superas. Velim modum pondusq; mellis ad me scribas. Quarqualius poterit ad me mitti edoctus in lora: quem & interpretem si adhibeas nodo: fortasse dissoluet. Vale.

570

Campanus Iacobo Cardinali Papiensi.

Egrotaui hos .x. dies totos. Tribianū tuū ualde me recreauit: & hercule nō minus molestū uisum est nō adiisse te: & pdidisse tuā prādia: q̄ ęgrotasse. Trebianū fecit ut tecū esse in mēsa: p̄ximeq; accūbere uiderer. Ad iacturā accedit ēt dies hodiernus: cōtinent me domi frigora. Verū pro prādio tā debito: tā legitimo: tā præscripto operā posco: nec posco mihi: q̄q̄ mihi posco qcqd suppeto amicis. Thomas Germāus. s. Susanę ex te totus: ex me nō nihilū pēdet. Dant̄ ei uerba: carpit̄: rodit̄: cōsumit̄. Periit si redeundū sibi fuerit sine p̄fectura. diuinæ in te uirtutes mille sunt: uerū nulla præclarior: & sanctior: q̄ q̄d mortuos amicos pari p̄sequēris studio: q̄ soles uiuētes: Nec unq̄ apud te q semel tui fuerūt moriunt̄: nā tua facit bn̄ignitas: ut totiēs ad te recurrat̄: quotiēs eis opus p̄sidio fuerit: cū tā multa soleas præstare: q̄ possis: & operā tuā nō ex tuis laboribus: sed ex amicorū cōmodis metiare. proinde uelim istes apud Rothomagēn: Vicentinūq;: & instes uultu quo soles cū uis impetrare. Ne discede ab ingenio tuo: ne desere paruis in rebus: quos in maximis cōfouisti. Vna opa: & uetera officia: & dignitatē illius familiæ: & memoriā amici iā mortui confirmabis. Scio q̄ti ē Papiēsi bucca cū stringit̄. Vno flatu uel saxa cōuellit. Vale.

Bernardo Ilcinensi.

571 DE liberata sorore gratias tibi plurimas habeo. Diligētiam in reddenda illi salute mater coenobii: & consorores testantur. Maior esse non potuit. aequauit ut uideo artem celeritas: & amorem in me tuum curatio. debeo tibi per multum officia: officiis quottidie addenti. Sorore hac nil apud me charius. sola ex tanta patris sobole superest: eo mihi miseranda magis: quod meae olim inopię particeps: fortunae superuenientis propter sortem religionis fieri coacta est expers. Fidei tuę illam commendo. Nos hic Dacarum Regem honoribus summis accoepimus. Turba omnis curialis egressa est obuiam. Patres ad portam congressi medium illum per urbem ad basilicam Petri: inde ad Pontificem perduxere: iuridicundo tunc publice pręsidentem. Religio summa in summo Rege enituit. Procubuit in genua ante illius pedes: nec ante se eleuari est passus: q̄ sermonibus suis esset responsum. Redeūti in cubiculum Xysto: exeuntiq; ad diuina horum dierum: gremia eius semper portauit. Lauanti manus peluī sustinuit. Inter duos primos Cardinales sessum recoeptus non prius sedere: nō prius tegi uoluit: q̄ utrunq; ab utroq; factum esset. Me hodie alterum ex duobus illi assidentem rogari per interpretem fecit: ut pateremur post omnes cardinales ad osculum Crucis eum ascendere. Est enim haec dies Parasceue. Cū rogarem cur ita deposceret: ut habeat̄ īquit iustus honos summo Senatui. Plura huiusmodi hoc solo triduo sunt ab eo pręstita Apostolicę sedi: In quibus trium magnorum regnorum Rex a Septentrionibus ueniens: nobis Italis quo animo esse ī summum Sacerdotium debeamus exemplo suo edocuit. Reuersus a matutino: & tenebris hęc tibi dictaui. Beneuale mi Ilcinensis charissime. Romae. iiii. Aprilis. M. cccclxxiiii.

Regi Portugalensi.

572 SI in creatione Cardinalium obtemperatum uestrae maiestati nō est de Reuerendo patre Vlisbonen̄: non uoluntas nostra fuit in causa: sed metus ne erraremus. Si etiam dilata diutius res: quā eadem cuperet: temporum necessitas obstitit. Vtrūq; ego testor maiestati uestrę deuotus: & Portugalensi generi deditus. Orator uester omnia non uidit modo: sed manu tetigit: qui in edendis explendisq; mandatis assidua usus est diligentia: & fide. Redit in patriam nunc: etsi cardinalatu uacuus: tamen Cardinalatus spe plaenus. Sine causa non scribo. Voluntas Pontificis optima est. Patrum mentes in gloriam uestri Regni inclinatae. non longi temporis expectatio aequo animo est toleranda. Sine grauibus incommodis Romanae Sedis anticipari non potest: ego ex iis unus sum: qui: ut ante inclinante maiestate uestra in Colimbriensem Episcopum: inclinabat in eum: sic nunc in Vlisbonensem cōmendatione uestra inclinor.

atq; illi totis studiis faueo. Non deero amplitudini suę. Vrgebo omnem opportunitatem oblatam:& quod scribo litteris conatibus meis implebo. A maiestate uestra ego homo Italus: nil præter beniuolentiam quęro. Vt amo ita amari cupio. Mores maiestatis uestrę:& litteræ:& fortia imprimis pro Christi nomine facta me illi toto animo deuinxerunt. Opto ab illa cognosci:& in suis haberi. Non erit Papiensi alia mercede: q̄ charitatis amicus. Dominus Deus iuxta uerbum Prophetę a dextris illi semper sit: ne unq̄ cōmoueatur. Romæ. xxviii. Maii. M.cccclxxiiii.

Iacobo Volaterrano Secretario meo.

Ccœpto nuncio:ut scis:desperatę salutis maternę:quantum uiæ ab Aquis pisanis in urbem fuit:plænum me sollicitudinis suspē sionisq; habuit. Sollicitudinem afferebat casus:qui mœstior esse non poterat: suspensionem meorum negligentia:qui ab initio certum mittentes:inde non nisi Tabellariis mercatorum crediderant litteras: quæ in itinere pręteruectę post multos dies remissę sunt Romam. Veni igitur anxius nullis inter currendum uotis:nullis orationibus:nullis piis operibus parcens. Cōmendaui Deo animam matris. Rogaui ut annum adhuc hunc iminentis remissionis mihi eam permitteret:post quem siccis oculis uocationem ultimam essem laturus. Fateor imbecillitatem animi mei ad cætera fortis:ad hanc unam rem minus infirmi. Lachrymę in omnem eius recordationem fluebant. Parcere gemitibus non poteram:uel ex inuito erumpētibus. Numis erant semper plæne manus:quos diuiderem obuiis Christi pauperibus. Cupiebam ad quantulacunq; interualla illos obuios fieri: & dolebam cum non apparebant:quasi qui misericordiam Dei non apparentes eriperent. Petebam ex uiatoribus si quos forte nossem: nunquid de matre accœpissent:Nullos qui certi aliquid nunciarent offendi. Vnum modo quinto a Viterbio miliari obuium habui:qui se de domesticis meis referret audisse nonnihil illi melius factum. Ea spe cum die illo:& sequenti iter continuassem:non longe ab urbe:ad sextum ferme lapidem in publicum Tabellarium Senensium incidi:qui mihi eadem requirenti deiecto uultu respōdit: Adhuc mater uiuit. Retinet quoad potest spiritum: ut uiuam inuenias. Puto etiam die hac spirantem uidebis:sed celera.qua significatione perculsus: cum ad desiderium celerare non possem:quippe fatigatus æstu: destitutus mula:& incommodo equo iactatus:iubeo pręcurrere Iulium: qui morienti adesse me nunciet:rogetq; filium præstoletur: cui ante obitum benedicat:inq; eius complexu expiret. Cogita quo animo id reliquum uiæ accidit. Mortuo quam uiuo eram similior. Consequor Iulium festinatione qua possum. Vrbem uero ingressus ad nonam Turrim

ut ueni redit ille:ut erat ante præmonitus:& fronte quidē non tristi. Quid inquam Iuli? quo loco res matris? Non eo inquit discrimine quo mendax Tabellarius rettulit. Lætata est nūcio mater. Agnoscit & loquit': cibatur & retinet: Vt propemodum plus spei:q̄ desperationis concipiendum existimem. Recreatus dicto præteritis ędibus nostris recta domum eius contendo. Quę me inspecto: o fili inquit magna est pietas tua. Vocet qua hora uelit Altissimus: nō grauabit me mors. Erit enim qui derelictam soletur: & defunctā quoq; sepeliat. Hæc dicta matris q̄ ægre sustinuerim ne fletibus effusis exciperem: sileo. Conatum certe omnem adhibui: ut mœstam animam tegerent oculi: & uultus ex bona spe lęticiam indicaret. Ea quæ secuta est nox multo illi q̄ anteriores quietior fuit. Medici qui primum aduenienti de maternis rebus actum nunciarant: ad patiendumq; erant hortati: mane reuersi temptata statim uena: non inquiunt nostra ope tanta noctis huius est facta conuersio. Tua Cardinalis est medicina: tuo reditu uiuet mater si uiuet. Constantior multo quā ante uena est: atq; æqualior. Ex illa die ægrę semper assedi: & alimenta meis manibus ministraui. Sed interea uariante aliquando morbo coacti sumus in metum sæpe adduci. Creuit nonnunq̄ febris: nōnunq̄ est diminuta. Eo tandem in hāc horam qua scribo deducta res est: ut desperandum non uideatur. Timebamus coniunctionem Lunæ: & Saturni senibus inimicam: quæ ad diem decimum tertium fuit. Timebamus & Lunę angustias: quæ in sequentem acciderant. Dies infestos duos sustineri posse ab affecta ætate: ac ualitudine non facile iudicabant. Transierunt illi beneficio Dei: nec noui incommodi aliquid intulere. Accessiunculæ nonnihil potius est factum interea. Sed ut in uado salutis dicere statutam non possum: sic nec in profundo aquæ periclitari illam contendo. Aetas ut dixi: & mensis Iulius etiam ualentibus grauis. Debilitatæ quoq; morbo uires timendum ostēdunt. Sermo uiuax: corporis motus: excreationes multæ: ac ualidæ: & imprimis alimentorum retentio desperandum non suadent. In manu Domini uita eius: & mors. Ingressus nostri: & exitus ipse est arbiter. Sui iudicii sit dare matrem: atq; adimere. A me illi æterne habendæ sunt gratiæ: quod audiuit uocem fletus mei: deditq; quod a salute est proximum: ut uiuentem aspicerem: & uiuentem alloquerer: & pia quoq; manu concupitam benedictionem acciperem. Si abibit: hæc illi suprema a bono filio sint persoluta officia. Sin permanebit: etiam sanctæ matri cedat hęc merces: quod quam dedit: a grato filio, uitam accepit. Vos isthinc ne abite. Curate diligēter domestica: tuq; imprimis Iacobe: cuius fidei credo: rege prudētia tua dn̄o absente familiā. Breui quocūq; res cadat reuertar ad uos. Has litteras Soanensi nostro cōmunica & Guidanto

nio:& Ilcinēsi:& Blaxio. Suas quoq; sorori charissimæ: Neptiq; illico red de. Seorsum unicuiq; scribere secretariorum inopia prohibet. Et ante non scripsi: quod quid scribendum esset certum mihi non erat. A meridie in noctem sine febre est Mater. Surrexit e lecto:& q̄q̄ adiuta: in anteriorem aulam uenit. Dies crastina si hodiernæ cōsentiat: contra ego uicturam illam etiam medicis inuitis pronuncio. Nullum harum litterarum apud me man sit exemplum. Serua eas in reditum meum: ut in commentarium referant mearū ineptiarū. Vale. Romæ Die. xvi. Iulii. M. cccclxxiiii.

A. Episcopo Soanensi. 574

VBiq; me pium filium prædica. Salus matris prælata est incom modis omnibus. Non me oblectamenta Balnei: nō ualitudinis ratio: non longitudo uiæ: non anni tempus perterruit quo mi nus illi suprema officia persoluerem. Vicit iter durum pietas:& animo tolerante labor corporis sine sensu præteritus est. Restituta illa iam est: ac pene ex sepulchro extracta. Exaudiuit Dominus deprecationem meam. Dominus orationem suscepit. Sit nomen eius benedictum in sæcula. Ego hic perendie abibo:& reuertar ad uos: non tam tristis aduentu: q̄ reditu lætus. Si Cardinalis meus sanctæ Mariæ Senis est uenerare illum nomine meo: & suum esse usu & possessione confirma. De cæteris: quæ ad me scribis coram erit commodius q̄ nunc per litteras agere. Vale. Romæ. xviiii. Iulii M. cccclxxiiii.

Campano. 575

PRæpositum Camplensem cui de rebus tuis mandata ad me de disti: audiui quoties: q̄tūq; uoluit. Sed q̄tū optauit adiuuare nō potui. Quod proximum fuit: eundem instruxi consiliis:& nunc redeuntem ad monui omnium: quę in minus secundis his cœptis tenenda tibi existimem. Si non placent iudicia placeat fides: quā circumspecta sunt omnia:& id prehensum quod in malis esse minus noxium duxit. Non scri bo planius: quod hodierno Senatu:& post senatum auditione assidua fati gatus: ęgre secūda noctis hora hæc scribo:& diligente Præpositi fide: ho minis tum attenti:& tui amantis: tum uero minime elinguis. Alias plura otiosus. Nunc Vale.

Antonio Lauro Veneto. 576

GRatissimum officium persoluisti exempla litterarū mittere: quę ex classe acceperas ī præsidium Scutari missa. Hoc quæso sedulo facias:& conquisita omnia: quæ undecunq; nunciantur cures illico ad Papiensem tuum deferri. Etsi enim angustiæ christianorum uulnera cordis mei sunt: nec sine gemitibus possim tale aliquid legere: non est ta

men inutile illa a me nosci. prudenter scribis Antoni. Dum Cõstantinopolim sinimus expugnari: dum Bosnam: & Seruiam opprimi: dum Calcidẽ in potestatem saeui hostis uenire: dum non credimus longinquas clades ad nos peruẽturas esse: iam ad primam Germaniam: & Italiã populationes: incendia: & terror: Scutarum circumsessum nunc: atq; oppugnatum: si in eandem itur fortunam: nil iam impedimenti hosti superest quin libere terra: & mari uagetur. Sentiet mox cõmunem Italię negligētiam ora tota maritima Neapolitani regni: & Agri piceni: & urbes Lõbardię populosae: ac diuites. Arcae plęnae: & clausę in culpa malorum horum sunt. Dicã uerius: Zelotopię non necessarię ab omni nos bono opere distinent. Dum ab aliquo semper est metus: dum remetimur pręterita: dum formidamus uentura: cogimur in negligendis publicis salutem priuatorum reponere. Nemo prius suum periculum noscet: q̃ Annibal erit ad portas. Ergo quid sperem nescio: quid cupiam scio. Quid precer Deum hoc mi Antoni est: ut illuminet sensus: & corda nostra: ne tam propinquo hoste: & in tam certo exitio tam diu iaceamus in tenebris. Vale. Romae. xx. Iulii. M. cccclxxiiii.

Stephano Episcopo Lucensi.

577 MAterna pietas e balneis Romam me rapuit. Agentem in discrimine uidere ante excessum optauit: ut si qua ex praesente filio salus reliqua erat ea miserae non deesset. Veni igitur continuato diẽ noctemq; itinere: solis sex famulis comitatus. Reperi iam derelictam: sed mox agnito filio uisa est respirare: atq; ita sexto iam reditus mei die: & si incertis uitae indiciis: mortis tamen non certis decumbit: ętate & anni tempore multum grauata. Nescio quem exitum statuerit Deus. Quemcunq; dederit: ferri aequo animo oportebit. Optat Christophorum uidere: idq; p domesticos indicat: non ignara me illi propter impuram uitam iratum. Vt ergo uel defuturae: uel superfuturae hoc quoq; solamen non desit oro dignationem tuam: ut paratis illi aequis duobus comite uno tantum: qui cũ tuis uel alienis equis redeat Lucam: iubeas ad uiam celerare. Hic tibi erit de insano & perdito adolescente ultimus labor: pro quo ac caeteris perpessis sum tuae beniuolẽtiae ppetuo debiturus. Vale. Romae. xxiiii. Iulii. M. cccclxxiiii.

Iacobo Volaterano Secretario meo.

578 QVatriduo iam sine febre est mater. Medici salutem promittunt. nos illam oculis intuemur. Dei hoc beneficium est: qui suasit filio reditum. Redeundi mora: celeritas illi erat ad mortem. Bene igitur positum est uię aestusq; incommodum. Discrimine discrimen est superatum: & pia mater pio filio reddita. Vrget nunc illa ut ad uos celerem: mihi meisq; in his aestibus timens. Monitis obsequar nulli nostrũ ingratis.

Tu mihi ob seruatam matrẽ cœnam aduenticiam para:& Vale. Romæ.

Forteguerrę.

TVus languor rationem omnem perturbat meæ profectionis. Si 579
ne te proficisci non statuo. Neq; enim mihi & meis esset aliquid
dulce. Itaq; uale primum: Inde de reliquis statuemus. Si eundũ
erit ad u: minem præterq̃ ad patrem meum diuertere propositum est. Ea
domus & publica est:& amantissima mei. Et accepit olim institutorẽ me
um Firmanum: cuius uestigia ibi impressa cupio contemplari. accedit & Cardinalis Firmanus.
nepos: cui essem dedecori apud ciues Lucenses: nisi idem tectum me cape
ret. Itaq; bono animo esto: Episcopo ipso nil apud me charius: nil æstima
bilius tanta uirtute. Vtinam factis id præstare possem: quod uerbis hic ca
lamus pręstat. Iterum. Vale.

Falconi Synobaldo.

QVid ad te scribã non habeo: scribere tamen aliquid cupio. Has 580
igitur accipe magis ut responsum quęrant: q̃ ut noui aliquid af
ferãt. Quieui biduo Senis. Cras propero ad aquas Pisanas. Ero
ibi integrum mensem. Pro consuetudine tua operam da: ut nihil urbanũ
me lateat. Vicecancellario imprimis Papiensem cõmenda. Commenda &
Mantuano: cuius in eum humanitas supra merita est. Balnea quæ peto ꝓ
pe Lucã sunt. Inde euocabo nepotem: ut in famulatũ Dignationis suæ pri
mo tempore ueniat. Dico iterum: Imple folium respondens: & ieiunis iam
multos dies auribus cibum ministra. Ex Vicecancellario & Mantuano su
gere potes quæ ad me scripturus es noua. Senis. xxvi. Iulii. M. cccclxxiiii.

Io. Pe. Arriuabenus Cardinali Papiensi.

NOn licuit hactenus ob Christophori tui ęgrotatiunculam obse 581
quium ullum: aut aliquod officii genus ꝑstare. Statim enim ut
primum in urbem applicuit: tipo tertiano correptus: cõsilio me
dicorum: & Falconis nostri continuit se domi: ubi diligenter curatus iam
tamen plæne conualuit: sicuti te domesticorum litteris admonitum nõ am
bigo. Illic partes suas gessit Falco noster: qui cum sit in omnes iubente ita
hominis ingenio: officiosissimus: Tum imprimis Papiensem: & Papiensis
omnia ardenti atq; indefesso studio curat: & nedum quo modo mãdata im
pleat: sed qua uia melius efficiat cogitat. Ego qui sub eius genio deficio sem
per: & tanq̃ minor lucerna sub maiori lumine pereo: non ausus sum ponere
falcem in messem alienam. Nondum enim erat in nostrum re ipsa ascitus.
Proxima hebdomade introducetur: & qui Papiensis gratia meus semper
fuit: noster communi seruitio fiet. Memor sum quid mandaueris. Legi quę
litteris tuis in memoriam reduxisti: neq; omnino ignoro quid ætatem illã a

quid adolescentis indolem:quid eius statum deceat.nec oblitus sum quę il lum in famulatu experiri uelis.Puta Arriuabenum tuum:cuius obseruantiā & amorem tibi satis persuasum esse certus sum:nihil magis cogitaturum q̄ ut ad probitatem:ac rerum usum crescat nepos tuus.Totus sit in oculis:& mente Domini: & ut omnia uno uerbo concludam ut iuxta uerbum tuum dirigat.Eum hodie inuisi domi.Placuit indoles: sermo: gestus.Visus ē prę sefetre mite ingenium:& ingenuos mores.De eo quid ageret: & an plane conualuisset saepius percunctatus est Mantuanus tuus:uidetur cum beni uolenti animo excepturus. Nam mihi crede sincerus: & constans est ani mus eius in te.Haec de nepote.Puto te nunc publica ex me expectare: sed puteus altus est:neq; cum quo hauriam habeo.Mystica enim nūc sunt coe li consilia:ut non facile quo tendant dignosci possit. Videntur supra omnē expectationē fortiora: ad expugnationem Typherni omnino procliuia. & licet pro concordia multa proposita sint: non uidentur tamen conditio nes recipere. Mulierem fortem quis inueniet? Ecce iam habemus ecclesiā masculo robore:bonis inq̄ auibus.Comes Vrbini in uexilliferum declara tus nudiustertius erat Neapoli abiturus. Si interim Tyfernates non conci derint ibit ad eorum oppugnationem. Iturus erat Dominus Zanctinus: sed nunc audio mutato consilio non discessurum.Qualia sint Florentino rum:& Ducis consilia tu in finitimis positus plęne nosti:nec minus quo in statu aut discrimine sit obsidio. Dux ipse exacto Augusto de profectiōe ad urbem uidetur cogitare: & iam describendis quos secum ducturus sit ua cat.Simulet ne an ex animo dicat incertum est. Curia qualem liquisti est: & quottidie tanq̄ in magis trito facilius incedimus. Benevalet Mantuanus tuus.Vale & tu domine:& mihi impera si quid est quod tibi ad animū con fici a me potest.Romę.vi.Augusti.M.cccclxxiiii.

Io.Petro Arriuabeno.

582 VALEO. Aliud quod scribam non habeo.Ager ieiunus ieiunū quo q; me facit. Valitudinem uero creat liber curis animus:uicissimq; lectio:& scriptio.Ligones quoq; nonnunq̄: quibus ita in cumbo ut sudem multum:culturae nil addam. Rident uicini glebas & saxa mouentem. Qui Romae etiam dimidiato pane turgebam hic tribus uix impleor.Vtinam mecum esses.Laborum & studiorum communicatio laetiorē multo te redderent q̄ morae Palatinae:aestus:& pulueres:& addictae uitae tedia quottidiana.Vale.Ex Syndulano.xi.Augusti.M.cccclxxiiii.

Falconi Synobaldo.

583 BINIS tuis sub unum fere tempus acceptis: his unis meis:atq; iis dem breuibus respondebo. Grata sunt quae de nostris: & nepo

tis ualitudine nuncias. Melius audire nil possum. Ipsum iam nepotem datum Mantuano existimo: & commendatum quo affectu tibi deditissimos soles. Hoc ages assidue: praesertim si bene agentem & te audientem cognoueris. Vnde sit nescio: sed tacito augurio repromittere mihi uideor adolescentis prope perditi sanitatem: de Mantuana domo id sperans quod de mea: quod de Guidantonii: & Episcopi Lucensis non sum assecutus. Id ipsum cõfirmet Altissimus. Vicecancellario nostro gratias refer innumeras. Suspensione non mediocri me liberauit. Pendebam animo rememorãs ea: quae de sua Dignatione Romae audiui. In aurem utranq; quiete nunc dormio. Ipsum uero: & Rothomagensem: & Vrsinum satis digne laudare non possum quod in re fabellica uiros se praestitere. Idem mi Falco si praestarent i caeteris meliori longe loco res essent Romanae Ecclesiae. Ex primis nostri ordinis bona semper: & mala in caeteros manant. Scutarensem laetitiam id ex tuis litteris perturbauit: quod publice nondum nunciatam secundã nostrorum pugnam ostendunt. Si quid certius afferetur cura ut sciam. Magni ad res Christianas refert repulsos Turcos: & tantae expectationis dissolutam obsidionem. Protonotariũ Ariminẽsem argui praesens: q͏d nimia anxietate ualitudinem labefactaret: Verberarem nunc absens si possem: quod quantum ex te intelligo: sui imemor ex alieno rursum pendet arbitrio: rursumq; egre resurgentes uires quaerit opprimere. Haec omnia: quibus imergimur propter uitam querimus. uitam propter haec perdere quae dementia est? Velle saepe homini aures: & incensae uoluntatis calcaria hebeta freno increpationum tuarum. Quod quotidie & uisas: & uideri matrem totis obsequiis imperes pietati huic tuae aeternũ debebo. Vale. Per raptim Senis. xiii. Augusti. M. cccclxxiiii.

Dominico Lucensi.

Absit Dominice pater: ut pro iis quae ad me Christophoro scribis succenseam tibi: scio fidelis animi hunc esse affectum. Meus i te amor: & tua in me beniuolentia nil debent nisi beniuolum suadere. Ego ad correctionem mente sum facili. Emendantibus nonmodo sũ aequus: sed gratias ago: refero quoq; cum possum: Prophetici uerbi identidem memor. Corripiat me iustus in misericordia uberi. Oleum autem peccatoris non in impinguet caput meum. Sed paucis rationem noui propositi audi: referam ea: quae caeteri nescientes: superfluo damnant consilium. Litteras (ut saepe tecum sum questus) odit Christophorus. Libros cum praeceptoribus iãdudum abiecit. Monitores non patitur. Abiit flagitiosa adolescentia in praeceps: nil praeter male fortunatam in patre miliciam spectãs. Imperiis meis cohiberi erumpentia uitia non potuere. Misi cum ad Guidã

588

tonium Picolomineum necessarium meum:ut modestia : & grauitate hois tepesceret feruor. Ita auctoritatem eius contempsit:ut desperari a se sanitatē dementis adolescentis sępe ad me scripserit. Litteras quia Romæ sunt: mittere ad te legendas non possum : sed ad reditum meum habebis: & leges. Misi ad Lucensem Episcopum:putans sancti Pręsulis ueriturum presentiā: & mansurum in officio disciplinę domesticæ:quę ut scis castior esse non potest. Quo ludibrio patrem magnę uenerationis habuerit inspice tu ex exēplis litterarum: quas ad Forteguerram q̄ ad me liberius scripsit. Estum contumacis animi ita efferri significat:ut maiusculis litteris quasi non erranti iudicio ultimum eius consilium notet. Non erat conscientiæ meæ:non instituti sacerdotalis ad latrocinale stipendium mittere. Pręptuli curiam castris : & domum Cardinalis Mantuani tentoriis Ducum. Tu cum Romæ eram suadebas ut sinerem illum abire quo insania raperet : Ego quod ad salutē uitamq; ciuilem fuit propinquius hoc facto delegi : Esse uidelicet illum uolui:ubi esse diutius posset: & unde discedere propter uitam ab ingenio diuersam non cogeretur. Capitur equis:sine custodibus uult euagari. Absq; ludis & sodalibus:& libertate esse non potest. Cum Rothomagensi ꝑpter gallicam familiam non diu fuisset : cum Vicecancellario propter Hispanam:Cum Reatino:Spoletano:& nostro Rauēnate : atq; his similibus ꝑpter disciplinam conceptibus suis contrariam. Feci quod sapientes Medici in desperata ualitudine solent : Consumptis remediis permittunt naturæ quod superest:& cibos offerunt : qui ad animum ueniant:nil minus putantes suę artis eo tempore esse:q̄ ex arte morituro mederi. Ita ego pręstitis carniq; potui:permitto Deo nunc reliqua:& non quę mei iudicii sunt: sed quæ necessitatis illi indulgeo. Sinamus igitur eum esse ubi effuso iuuentutis īpetu:& datis ætati quæ præsentis insaniæ sunt:aliquando possit ita ad sanitatem redire:ut in malefactis persistere. Grandes morbi nisi periculosis curationibus sanari non solent. Familia Mantuana & si festiuius uiuat q̄ uelles :tota tamē ex nobilibus est:nutrita apud parentes ingenue:apud Dominum Clementem liberaliter habita. Pręsto ad officium conuenit:nec uoluptatibus ab obsequio trahitur. A religione quoq; non est aliena. Ea inq̄ religione:non quam cœnobitæ seruant:sed quam in cōmuni uita laudamus: Ipse uero Dominus quod negare non possumus generosi:est cordis: Ingenii ueri:pietatis in suos precipuæ:ut nihil illis patiatur deesse:& aberrare lōgius iuuentutem non sinat:q̄ unde mox ad uirtutem sit reditus. Nō statuo illum ad litteras edocendas magistrum : nō ad litigādum quottidie si quādo uerbo uno aut cupiditate una erratur:sed certe insanire domesticorum quemq̄ non patitur : ut in leuibus semper indulgens ita in grauibus nunq̄

exorabilis uindex. Quare de nouo Tyrocinio male non sentiamus nec Papiensem damnemus: necessitati non sibi parentem. Credamus ut dixi deo: quae ipsi sanare non possumus. Pater tantae auctoritatis Marchio natus. In ecclesia Cardinalis factus: magnorum Regum: & Principum Romae patronus: Consanguinitate quicquid ubiq; illustre habetur contingens: uel solis nominibus: iis praestare ad reuerendum adolescenti poterit quod nec humilior ego potui: nec Guidantonius: nec Episcopus Lucensis potuit. Nam quod in admiratione: & sermonibus patrum factum esse hoc refers: rideri quoq;: & in alienum rapi sensum affirmas: habes si uelis unde excusare id possis. Sed ego conscientia mea contentus loquentibus: & ridentibus illis silebo: ac reuerebor: nec minus utar iudicio. Papatum nullis artibus ambio: quod tu mihi es testis. Vocem cuiusq̃ nec petii unq̃: nec appetii: quod ipsi quoq; possunt testari. Minus etiam deinceps petam: atq; appetam. Erecto de stercore satis est benignitate Dei ad dignitatem & cõmodum uitae. Sed quod pignus coniurationis esse adolescentem dicant: hoc uno Domini ac sortem meam lamentor: uitae uidelicet & preteritarum actionum sui Papiensis immemores: tantum sceleris in eo excogitant: Et quod i iuniore nũ q̃ uiderunt: in sene nunc uolunt. Gratias illis utcunq; de me in hoc meritis habe: & age. Sed illuminet Deus eorum corda: & sensus. Vt autem mea sola non sua etiam charitas hos stimulos afferat: scio quid cogitem: quid cogitari etiam ab illis possit. Noti mores nostri: satis me admonent. Vale: & consortẽ meam Sueuam ex me saluta. Senis. xiii. Augusti. M. cccclxxiiii.

Io. Petrus Arriuabenus Ia. Cardinali Papiensi.

5 85

Caudã gerẽ miium dixit Papicũ.

HOdie Comiti tuo Vrbinati magni honores impensi sunt. Egredientis Pontificis caudam sustinuit. Ad eius tribunalis pedes cõsedit in capella maiore. In missa ante euangelium titulo ducatus ac ueste aurea talari: pileoq; quali & Dux Borsius: ac torque aureo decoratus donatusq; est: ac mox supra nouissimũ Cardinalem repositus fuit. Post missam Vexilla sacris initiata: quorum alterum ecclesiae: alterum Pontificis gerebat insigne: reuerso Pontifice in cubiculum suum: mox omnes Cardinales egressi sunt cũ Duce Vrbinati. Erat ad schalas equus serico rubeo passim tectus donatus a Pontifice: solenni pompa praecedentibus uexillis: comitante Collegio ut mos est: domum quae ei ad sanctos Apostolos parata erat deductus est. Omnia laeticiae: & iucunditatis plena: nisi ea praesagiũ quoddam perturbasset. Nam ad pontem Sancti Angeli siue impetu uentorum: siue fatali quodam influxu: fractis hastis utrisq; uexilla corruerunt. Opus fuit ut ex arce extpales quaedam surrogarentur. Hęc post hesternas litteras meas. De Scutarensi ciuitate male auditur. Nam fama est: aut iam

a Turcis captam:aut paulo post capiendam esse.aiunt omnes iam sub di-
uo pernoctare:quod nihil tectorum amplius supersit.Conuulsa enim sunt:
ut lignis ad struēdos aggeres uterentur.Audio Regem suadere Vitellio:ut
se bonitati Pontificis permittat : bonas ab eo conditiones accepturus. Id
si se facturum receperit legatum obsidionem soluturum.Ego eum id consi
lii suscepturum arbitror:non quod uoluntas cuperet:sed quod necessitas co
egerit.nescio quātum spei habeat in Florentinis : & Duce .Legatus omni
studio contendit:ne ab impugnatione desistatur:nil enim ait se uereri quin
breui urbem expugnet. Beneualeat Dignatio tua. Romae. xxi . Augusti .
M.ccccLxxiiii.

586

Cardinali Mantuano.

DE Nepote nil amplius scribo . Est ille iam Mantuani mei :non
meus.ita illi a me datus: ut uel perpetuo futurus sit suus:uel me
nunq̄ patruum habiturus.Amborum iacturam necesse est faci-
at quęrens unius facere.Ego primum gratias Deo ago quod tecum est:In-
de tibi:quod tantae nobilitatis pater seruulum humilem nō sis aspernatus ;
Si minus ille prudenti : & fideli famulatu referet gratias referam ego ser-
uitute continua:usq; eo nunc per nouum beneficium tuus: ut nullius alteri
us esse iam possim.De honoribus Vrbinatis:& tifernatibus rebus:& collu
ctatione rerum uestrarum periucundū fuit ex litteris tuis cognoscere.Hoc
habuerunt semper nunciata tuae Dignationis :ut mentita sint nunq̄ .Neq;
ego eodem iudicio aliorum:& Mantuani litteras sermonesq; expendere so
leo.Certius tu semper hauris ac nuncias . Quid autem de Ducatu:& uexil
lis attributis sentiam his litteris taceo.Seruo omnia ad reditum meum.De
obsidione item Tiferni quid cupiam plane nunc loquar.Dissolui eam uide
licet opto:non conditionibus : quę nullae Tyranno incolumi esse honestę
Pontifici possunt. Sed domita ciuitate :In cuius exitu caeterae urbes nostrae
uel parendi :uel imperandi nobis sunt sumpturę exemplū.Non in Vitelliū
sed amor in Sedem hoc mihi desiderium excitat.In contentionibus uero:si
quae de Cardinalibus: uel distrahendo patrimonio ecclesiae futurae in Sena
tu sunt:gaudeo quod Sacerdotes uos memineritis : unanimes quātum in-
telligo ad tuendam dignitatem ordinis nostri: & seruandam hęreditatē pa
trum nostrorum.Augeat Dominus quod in uobis iam est operatus tam q
dem laetandum ac salutare :q̄ hactenus in patribus rarum.Ais conditionē
meam hoc tibi meliorem uideri : quod absens alieno sudore uincā; uel sine
nota succumbam.Mecum mi pater non sentis:Immo ego deteriorem con
tendo :quod in specioso certamine uel expers uestrae glorię dicar uel quod
non affuerim pugnans;in uicta causa particeps ignominiae reddar.Adesse

protinus cuperem & operam sanctę Sedi nauare:qualem olim magnis me is detrimentis impensam uidisti. Sed iam certatum esse apud uos debet:uel ad incertam contentionem leui consilio me moueri non conuenit. Quod beneualeas:& in suburranis hortis agas adhuc laudo:& lætor. Quod uero operosum tibi sit tuo chirographo respondere Id mihi etiam te tacente cer tissimum erat. Ad præbenda litterarum sigilla melius:q̃ ad sumendos cala mos magnorum manus a teneris sunt institutæ. Non sit tuę Dominationi ea res curæ. Nostra enim an aliena manu perferantur quæ uolumus :ad be niuolentiæ officium q̃ minimum interest. Mihi quidem : q̃q̃ Seni:ex ueteri disciplina tam leue est scribere : quam tibi iuueni tuo Secretario scribenda iniungere. Vale : & me commendatum habe. Senis. xxvi. Augusti. M.cccclxxiiii.

Falconi Synobaldo.

CONditiones inter Pontificem:& Tifernates accepi : & legi:& diligenter notaui.nescio ad eas accipiendas quinam animus erit Legato. Mihi uero plus uerborum:q̃ rerum continere uidentur: minusq; honorificos nostris tantis conatibus afferre. Aut inchoanda non erat de subditis nostris obsidio:aut inchoata extremis etiam discriminibus non deferenda. Hic unus exitus in utranq; partem cæteris ciuitatibus est: legem daturus parendi nobis:uel imperandi. Hoc quanti ad res nostras sit tu ipse intelligis. Persuaderi poterunt Pontifici multa : multi metus porten di. Hoc quod dico Sybillæ est folium. Pretonotario Ariminensi non solum gratias habe:quod earum exemplum tibi dedit mittendum ad me : sed uer bis lætissimis gratulare : quod ultro dedente Pontifice cœnobium insigne in patria accepit. Ad salutem animæ: & commodum uitę uertat id domi nus:Mihi quidem:qui toto animo illum complector : quantum ad fortu nam eius accedit tantum adiungi ad res meas uidetur. Dignus gratia est: & summis quibusq; honoribus:Magnumq; imprimis lucrum fecit ecclesia ex sacerdotali ueste illi attributa. Vita uiuat:& noster sit semper. De Chri stophoro gratum quod nuncias est. Idem sentit noster Arriuabenus. Iudi cia uestra utinam post paulo non sint his primis diuersa. Igniculi ætatis: ut cito se efferunt:ita cito in fumos soluuntur. Ego tamen ut scripsi male non spero : Putans mutationem Domini : & domus ad mutandos sensus ua lere etiam posse. Pie:& ex mea imprimis sententia fecisti:brixiensi Epi scopo in languore hoc suo charitatis : & beniuolentiæ nostræ offici um soluere. Plane diuinus es : & quod placiturum Papiensi est: studio

amantissimo semper anticipas. Gratius quicquam præstare mihi non poteras. Quotiens Dignationem suam uisurus es (uidere autem q̄ sæpissime opto) quod nunc fecisti totiés precor ut facias. Magnæ uirtutis prælatus est: & decus in ecclesia singulare: uotis omnium ut nobiscum sit a domino deposcendum. Vale. Senis. xxvi. Augusti. M.cccclxxiiii.

Ioanni Petro Arriuabeno.

588 MAgis officio tuo significandi quę acta sunt Romę: q̄ rebus ipsis sum delectatus. Cur ita acciderit a me præsens intelliges: nec a me qua es animi bonitate dissenties. Nunc epistolæ ne in alienum incidat: hic paucis sit modus. De Scutarensi fama pernimium tristor. Biduo ante de soluta obsidione nunciatum hic erat Senatus Veneti litteris: nunc rursum per te in mœsticiam primam redimus. Respiciat fidelem populum Deus: & oppidum seruet: in cuius salute non tanta pateat in hanc prouinciam Ianua. Eo etiam refracto claustro: quid amplius non apertum ad lugendam ruinam? O miseram Italiam olim dominam orbis: cui tam impura: tam impia: & tanto: tãq; præsenti tumultu strepens barbaries nec aures excitat: nec oculos aperit. Rapimur numine manifesto ad extremū interitum: nobisq; haud dubie iratus est Deus: qui iis potissimum consilium eripit: a quibus est propter peccata auersus: ut uidelicet uidentes non uideant: & audientes non audiant. Sed facilius lamentari: q̄ persuadere hæc possumus. Quod uero ad Vitellium attinet: male illi sit in hunc: sequentēq; annum: si nō Ferdinando Regi auscultat. Suasione illa salutari nil ad se seruandum: nosq; molestia liberandos: uel breuius esse: uel certius potest. Sed hunc quoq; uereor ne ad luendas pręteritorum pœnas excecauerit Deus. Vtraq; pietati suæ: quando consiliis nostris nequeunt: regenda linquamus. De adolescente Christophoro: quod bene sentire iam uidearis summę mihi est uoluptati: Vt sequentibus initia hæc sint consentanea. Ego quoq; nescio quid in melius augurari incipio. Plærunq; enim mutatio loci ad salutem fuit non corporum tantum: sed etiam mentium. Hoc si ex tuo: & meo desiderio accidet: erit quod gratulemur illi: & lætemur nostris consiliis. Si minus: id in malis erit solamen: quod nullū ei charitatis: & necessitudinis officium non præstitum ab ambobus uidebimus. Quæ uero ad minuendum feruorem: & tenendam in disciplina adolescentiam pręsens monstraui: absens & probo. Vale. Senis. xxvi. Augusti. M.cccclxxiiii.

Ioannes Petrus Arriuabenus Cardinali Papiensi.

Biit hinc Vrbinas tuus decimo calẽdas Septembris recta ad ex
ercitum suum:quo:ut aiunt:hodie perueniet.Studiosus est cõcor
diæ inter Pontificẽ & Vitellium:sed nisi se ministro: auctore re-
ge.nam q̃tum uideo Ducis gloriæ:& existimationi infensior factus est. Si
e sententia componi non poterit armis ditimetur.Pontifex in hanc senten-
tiam:q̃ ad continuandam expugnationẽ procliuior est sua sponte. Sed hũc
affectum tollit legati spiritus uehementior:q̃ par sit.Nullas conditiones:ni
si ut ciuitas:& omnia suo arbitrio permittantur uidetur admissurus.Sed in
tanta nostrorum pertinacia:nisi externis armis adiutus fuerit:Vitellius con
cidat necesse est.Aiunt tamẽ Florentinos quottidie nouos milites scribere:
& copias augere:iamq; ad duo milia equitum coegisse:ut Vittellio laborã
ti subueniant.an ut ad suspitionem : & metum rerum suarum præsidia sibi
comparent :id faciant incertũ est.Ioannes Põtificis ex fratre nepos : comi
tatus est socerum in castra.Illic celebrabuntur spõsalia.Cardinalis ad pau
cos dies relicta prouincia Vexillifero in urbem redibit .regiorũ desideriorũ
fautor:& protector tum curabit:ut Senogallicũ negociũ c snĩa absoluatur.
Iam huc missus ẽ Secretarius Amalphitanĩ Ducis:huic rei cõsensurus.Nã
ut hoc faceret quędam Castella suo comitatui finitima accepit a Rege.Vi
deo patrum uoluntatẽ auersam:sed:quod pace tua dixerim:solitę incõstan
tiæ memor non satis cõfido.Parua spe aut metu mutari facile poterunt . Iã
callent hi quo pugnãdi astu superentur. Susurrari audio nescio qd de nouis
Cardinalibus :serio ne :an ut hoc monstro fratres tui ad cõsentiendum alie
nationi inducantur tu cogitato.Postremo Senatu ingressus curiã Pontifex
inde exorsus est:Ociosi sumus quando ergo alia negocia nos nõ premunt
bonũ est:ut aliquid de creandis Cardinalibus nugemur inter nos. subiecit
Vrsinus.Cõtenta sit sanctitas uestra . satis enim apud efflagitãtes purgare
se poterit:quod uerbũ fecit.Tum ut audio silentiũ de ea re fuit.Post nouissi
mas meas:quas cuidã familiari nostro ad te dedi: litteris Venetorũ nuncia
tum est solutã esse obsidionẽ Scutarenĩ:Turcos oẽs desperatõe uictorię pro
uincia cessisse:qđ uniuerso xpiano nomini gratissimũ esse debet.Falsum fuit
quod scripserã de loco Ducis Vrbinatis.Erraui aũt sub alieno iudicio.Post
tradita insignia acceperũt eum mediũ duo Dyaconi: deduxeruntq; ad sug
gestũ dyaconorũ: ubi cũ paulũ stetissent :illi mox ad cathedrã Pontificis re
diere.Ipse uero ad suggestũ presbyterorũ deductus postremus i eo cõsedit:
mãseruntq; dyaconorũ subsellia uacua.Hęc sunt minoris oraculi dicta.Tu
si maiora uis cõsule Delphos:& Ammonenĩ.Christophorus tuus ualet.cõ-
mendo me dignationi tuæ.Romę.xxvii.Augusti.M.cccclxxiiii.

Iacobus Miniutolus Iacobo Cardinali Papiensi.

99°

Rmorum ſtrepitus : clangor:tumultus abeuntis nũc exercitus non ſinunt ſcribere multa. Et nunc temporis anguſtia prohibet: quod antehac uetuit honeſtas:& inſtitutum Papienſe:ut ſecre‑
tarii ſuo utentes nomine taceant:quod feci hactenus . Veniente tamen hoc nuncio:ut ex eo cognoui Papienſi numini dicato:non potui ulterius ſilere.
Res caſtellana ita eſt cœpta:& abſoluta.Pridie ꝙ agrum Caſtellanũ attin geret exercitus miſſus ſum ad tentandum Caſtellanorum animos ſi per de ditionem:aut honeſtam pacem fieri poſſet:ut hanc ruinam euitaret hic mi ſer populus.Conditiones pacis proponebantur plurimæ:& nõ ſpernendæ.
Surda tamẽ aure pertranſierunt omnia.Venit exercitus :obſedimus urbẽ: fruges deſectæ.Oppidani ut uerbis prędixerant:ita ſtrenue propugnabãt.
Multis incurſionibus factis:illiſq; fortiſſime defendentibus ad Bombardas uentum eſt.Prima a Peruſinis ad uecta prio ictu in fruſtra diſiecta eſt.Duę Romanę partim Tyberi : partim terra aduectę metum inauditum incuſſe runt obſeſſis.Altera tandem poſt cœptum opus ad dies octo malignitate pulueris:tum humiditate defecit in cauda.Attulerũt duas alias ex Ceſena.
Altera tandem eodem modo fracta eſt.Inter hæc actum tacite de conditio nibus pacis:& res apud Regem:Ducem:ac Florentinos tractabatur.Sup uenit Comes Vrbini Dux nouus:& iiſdem conditionibus rem compoſuit: quæ a nobis fuerant inuentæ.Sub eius fide Nicolaus Vitellius in caſtra ꝑ ductus eſt cum maiore filio.Inde nos in urbem excepti ſumus .hodie pom pa Legatorum introduximus duodecim Exititios ex primoribus:quos ta‑
men eodem die reduximus.Nicolaus Vittellius cum nõnullis ciuibus Ro mam uenit.Conditiones hæ fuerunt ſcriptę: Ciuitatem liberæ diſpoſitioni Pontificis relinqui plæniori dominio quam unquã fuerit tempore alicuius Pontificis.Nicolaus Vitellius:& eius bona omniumq; ciuium: & perſonæ ſecurus ſit.Ager omnis reſtitutus.Hæc hac die facta:qua Legatus abiit ſo luta obſidione cum Duce Vrbini ad fractam:loco prius deſignato ad arcẽ in urbe erigendam.Romam redimus recta:relicto tamen domino Chriſto phoro de Forliuio uiro ſtrenuo:& omnium diligentiam excedente:ea febre correpto : ut non putem uiſurum eum quartam diem menſis . Quod ſine gemitu:& lachrymis referre nequeo.Ita mihi erat coniunctus : ut nemo in me maius iure amiciciæ imperium haberet . Aetas : & remedia plurimum pñt.Dubitãt medici.Ego quoq; in re ẽt ſecuriſſima timeo.Multa erant ſcri benda:quæ & dolor:& milites expectãtes nõ ſinunt:ut ex ſtilo & lĩarũ for ma cognoſcet tua excellẽtia:cui deditiſſimũ Nucerinũ cõmẽdo.ex caſtroꝝ loco apud Tyfernum calendis Septembris inclinante ſole. M.cccclxxiiii.

Ioannes Petrus Arriuabenus Iacobo Cardinali Papienſi.

VTinam multos Papienses haberet respublica christiana. Vtinam tecum alii sentirent: & facerent. Auctoritas sedis: Religionis ueritas: dominandi potentia nobis cōstarent: Sentiret Turcus dissipari consilia sua: & uires suas. Ad eius ferociam contundendam salutari exemplo Italiæ principes excitarentur. Iuuaret omnes in officio manere: & uestigia sancta subsequi. Sed ut inquis: lamentari hæc potius: q̄ persuadere possumus. Deditio Tysernas magno gaudio a nobis excepta. Nam ubi ad uesperam nunciata est: ad molem Hadriani clangores tubarum exaudiri: ac oīa lætitię signa conspici. Victo Spartaco aut Sertorio tales fuere populi acclamationes: talis urbis facies. Rediit in sententiam: & desiderium tuū Vitellius: & meliorem mentem induit: q̄ sperabatur. Sibi & ecclesiæ quieti consuluit. Ego tamen non crediderim hanc esse uictoriam dedititiam: quā puto conditiones pristinas præcessisse: uademq; intercessisse Ducem Vrbinatem. Non torpet ingenium uafrum Ignem: & aquam scit sine alterius iniuria cōmiscere. Hi tamen deditionem nuncupant. Et quoniam Legatum: & Ducem cū Vitellio redituros aiunt: uideor intueri iudaicum triumphū: qui patri: ac filio communis fuit. Exercitum ecclesiæ aiunt in Spoletanum agrum peruenturum: ut quibus relegatio indicta erat: si parere noluerint armis cogantur. Non enim in relegationis terminos: sed quo cuiq; libitum erat secesserant. Reliqua existimo quietura. Hæc de nobis. In Germania furor ille bellicus: qui coloniam Agrippinam inuaserat surgit in dies. Pulso antistite ex urbe ad alteram ripam Rheni Burgundus insultat. Oppidum quoddam munitissimum obsidet. in altera est Lantgrauius Hassiæ canonicis fauens: suis & totius fere nationis præsidiis potens. Creuit inter illos indignatio: neq; legatus: qui eo accesserat concordiæ spem ullam habet. Ita post Moguntiacam cladem huius desolatio subsequetur. Scutarense negocium: ut acccepisti: iam bene processit. Venit cum Hungaro orator Vsson cassam: qui ingentem exercitum pollicetur: modo Hungaro ad suscipienda quoq; arma pecunię hinc dentur. Nil se uelle prēter dominium: quod uxori debetur. Quā uera sint semper quæ ex tam remotis locis nascūtur nescio. Vale. Romæ. iii. Septembris. M. cccclxxiiii.

Ioanni Petro Arriuabeno.

EXitus Tysernatum rerum non indecorus ecclesiæ est: si modo: ut scribis: exterior species turpe aliquid non uelat interius. Aut cum Pontifice Vrbinas: aut cum Vrbinate Vitellius id pepigit forsan: quod timeo. Aut uero id est: quod non miror minus: q̄ lætor: respexisse Deum in faciem ecclesię suę: oblitumq; erratorum nostrorum correxisse consilia: quę non minus ad pestem: q̄ ad salutem uidebantur procli-

591

592

uia.Reteget dies:quod forte nunc latet.Bellis germanicis plurimũ triſtor.
Quid enim aliud debeo? Ardebit mox natio tota. Sedes colonienſis diſcer
pta olim a uicinis latronibus nunc etiam ab externis extremo interitu ca-
det.Tum uires bellicoſæ gẽtis uicinæ iam Turcis ad magna queq; idonei
ſic inter ſe collidentur:ut cum maxime neceſſarium fuerit: quietem potius
habeant:q̃ Chriſti opus depoſcere.Hi ſunt fructus:quos ex ſtultis paſtori
bus colligit apoſtolica Sedes.Tres iam illuſtres eccleſię ſub talibus ccide
re:Maguntina:Leodienſis:& hæc infœlix de qua nobis eſt ſermo.Alię nõ
mutato miniſterio noſtro in eaſdem calamitates labentur.Deplorare om-
nibus liceat:quod nemo ſanat qui poteſt.Nam quod ad Legatum Caſſa-
ni attinet tam puto ſpem longam quam affert:q̃ is a longe eſt:per quẽ iſta
iactantur.A Trãſtauranis expectabo noſtram ſalutem Maumethũ ſequẽ
tibus quam chriſtiani non parant cum uicini hoſtibus tum ſui multum: &
Dei noſtri maxime negligentes? Sed querelis ſit finis.Vale.Idem ego apud
Seneuſes hos conor.Senis.vii.Septembris.M.cccclxxiiii.

Cardinali Mantuano.

593 SI tibi abſenti non pręſtiti ſcribendi munus: quod nunc a præſen
te accipio:id uelim mihi indulgeas.Tẽpora Pauli querelis quot
tidianis:& ſuſpitionibus plæna in cauſa fuere . Scis nunciatum
quodq; etiã leue:quanta acerbitate ſolitum eſt ab illo caſtigari.Rari erant
Senatus:In quibus hunc:uel illum nunciatarum rerum:quaſi proditę eccle
ſię non deſignaret.Hoc eo magis a me: q̃ a cæteris erat cauendum: quod
propter illatas imerenti iniurias alieno a ſe aio eſſe me iudicabat .Sed nunc
in uita liberiore ſi te abeſſe continget alium ſenties Papienſem.Nullum ac
cidet factum aut dictum:etiam in plebe obſcurum:quod ab illo primũ non
audias.Pręteritis tantum uelut a bono patre ſit uenia.Ad rem Tiſernatem
abunde qđ lamenter:& reſpondeam habeo.Heri ad me uenit Bacius Vgo
linus Paulo ante Tiferno profectus.Retulit in deditione ciuitatis ſe affuiſ
ſe.Nihil illa turpius potuiſſe fieri affirmat . Acceptas leges a noſtris non
datas cõmemorat.Non admiſſum Legatum niſi quibus cuſtodibus Vitel
lio placuit.Pedites tantum ducentos intus receptos:atq; eoſdem ita p ciues
diſpoſitos:ut non præſidere ipſi:ſed in alieno eſſe pręſidio uideantur.Veniẽ
tem Vitellium in conſpectum Legati contumacis adhuc animi:& uictoris
potiuſq̃ uicti ſignũ dediſſe.Nõ cecidiſſe in genua:nõ ſupplici uſum oratõe:
Nõ facinoris pœnitentiã oſtẽdiſſe.Leui tñ detectione capitis:& colli incli
natione ad ſpeciẽ non honorẽ indicaſſe ibi eſſe Romanæ eccleſię Cardina
lem.Venire nunc Romã ſcriptis & obſignatis ante cõditionibus. Tuliſſe
a Ferdinando Rege documenta Vrbinatẽ ad obligandã eius pro Vitellio

fidem obligatam esse solenniter:quod non reducentur exules nisi quos ipse uoluerit:Quod nec rebus eius:nec uitæ nocebitur: Quod remittet incolumis domus:& huiusmodi quædã ad confirmandam non tollendã de ciuitate Tyrannidem pertinentia.Hęc si uera sunt mi Mantuane uide quã mercedem hic noster pro ducatu:& uexillo rettulerit.Pluris amicum ueterẽ: q̃ nouum beneficiũ fecit:unaq; opera æstimationẽ Romanæ Sedis: & legati ad suam:& Regis gratiã est nundinatus.Miseram fortunã ecclesię : apud quam nemo iam crescere nisi per sua detrimenta: & incõmoda potest.Sed tu isthinc quæ ad uerum sunt facta scies melius:& certius nunciabis.Baccii tantũ narrata hęc sunt : cętera quę in tuis lrĩs cõtinentur:ut sapienter scripta sunt:& amanter significata:ita a me mille gratiis itellecta.Benevale:& donec absum inchoatã charitatẽ continua.Senis.ix.Septẽbris.M.cccclxxiiii.

Sacramoro Protonotario Ariminensi.

TAm gratę fuerunt litteræ tuæ:q̃ rarę. Id uero in illis gratissimũ: quod non beniuolentiam modo sed eruditi quoq; sermonis elegantiam pręferunt.Alterum in dubium nunq̃ uenit:alterius me aliquando decepit opinio.Errasse admodum lætor:nec tam hactenus expẽdisse quid mores:q̃ quid sagulum militare meo Sacramoro potuissent afferre.sed institutio uetus nouæ nũc uesti:& noua uestis ueteri institutioni apte conueniunt.Optabilem hanc societatem ille tibi fortunet:cuius forti sapiẽti consilio te addidisti .De tysernatibus rebus : quando ex dignitate Sedis nunciãtur compositę:nil attinet scribi.Vtinam sint ita compositę:ut nullã turpitudinẽ celent:& mox nouos motus non excitent . Principi tuo nescio q̃tum illę contulerint.Gratiam quã tanto ingenio:& tantis angoribus ante parauerat:uereor ne uel sustulerit totã:uel certe languidiorem reddiderit. Scribe quo loco nunc estis : nam Neapolitanos regnare est rumor:& solos in precio esse.De Senogallica ẽt præda aliquid nuncia.Abductam eã iam puto.Ita infirmi animi patrum:& amor Pontificis in suos:& præsentis Vrbinatis melliti astus mihi promittunt.Bis ille de Senogallia: & Mondauio paucis annis uictoriam rettulit:armis primo : nunc artibus.Eadem fœlicitate mihi crede:post paulo Fanum : & Mondauium : & uicina quoq; noui generi nomine adimet.O Paule secunde ubi tua nunc est in parandis:& retinendis rebus ecclesiæ laudata attentio?Sed de his alias.Laurentius medices improuiso Senæ me uisitauit.sermo de rebus his multus . Acris castigatio mea:uel quod non siuerint Pontificem arbitrio uti:uel quod non ipsi de Vitellio reducendo gratiam præripuerint Vrbinati.Reliqua a pręsente cognosces.Nunc Vale.

Ioannes Petrus Arriuabenus Iacobo Cardinali Papiensi.

59 r

595

Vm mihi nunciatum esset hunc cursorem Florentinum repente abiturum statui has tumultuarias ei ad te dare. Hoc mane redie re Legatus:& Dux Vrbinas ad ædes Beatæ Mariæ de Populo: ex mandato Pontificis omnes Cardinales occurrere: sed non potuerunt p̄ uenire assuetumq; malo ligurem. Descenderat ipse iam in ecclesiam ante or tum solis ueniẽs ex castro nouo. Deductus est in palatium solenni pompa. Pręibat Dux medius inter Præfectum: & Comitẽ Hieronymum. Hos an tecedebat Vitellius inter quosdam nobiles. Ascenderunt Cardinales in ca meram consistorialem: ad quos post paululum euocatus Vitellius sigilla tim:& quasi nomenclatoris uicem gerente Duce omnibus deosculatus est dexteram. Hoc peracto: relictis illic legato Duce:& Vitellio abiere Cardi nales non uiso Pontifice: quem aiunt febre cõtinua ęgrotare: ob quam nec q; uesperis: neq; missæ Virginis interfuit. Quicquid sit magno studio celãt quod:& suspitionem auget:& multorum iudicia ad hoc tempus pręscripta nescio quid accumulant. Despondit Ferdinandus Rex filiam Regi Hunga riæ. Magna etiam in spe habent affinitatem Ducis Burgundię: cuius unice cam filiam sit accœpturus Fredericus Ferdinãdi filius a Duce adoptãdus. Aiunt mox expectari Neapoli Bastardum Burgundiæ cum quattuor tri remibus: ut Fredericum secum abducat. Cõmendo me. D. tuæ. Romę. viiii. Septembris. M. cccclxxiiii.

F. Cardinali Mantuano:

596

N senogallico negocio dabitis manus: q̃tum intelligo: uel forte iam cum hæc scribebantur dedistis. Pontificum tormenta mul to sunt grauiora: q̃ ut patrum infirmi parietes ualeant sustinere. Sic Flaminia redempta nuper tot nostris laboribus: a Piceno p coniugiũ nouum diuisa direptioni ueterum:& præsentium tyrãnorum linquetur. Mi seram Romanam ecclesiam: cui tantum obest: & obfutura semp est caro. Nam quod ad peregrinationem Ducalem attinet: quid aliud dicam q̃ sero aliquando homines sapere:& plęrũq; ad dãna dedecus addere? Mediolani seruandus erat Pontificis animus: nõ Romæ amissus quęrendus erat. illud prudentiæ suæ: hoc alieni cum sermonis: tum admirationis est totum futu rum. Venturum autem illum nõ puto. Via est longa:& autũnales imbres propinquant. Tum Florentia urbs ad medium iter obiicitur. Cum liberta te scribo quod sentio. Cura pro sapientia tua ne libertas hæc obsit. Quod me hic tanq̃ Hannibalem Capuæ timeas eneruari: depone timorem hunc Mantuanæ. Primum enim nõ in Asia fuisse: ut inquit Cicero reprehensibi le est: sed in Asia incontinenter uixisse. Deinde attendendæ mihi sunt ratio nes meæ domesticæ. Annorum. xiii. Cardinalis adhuc censu infra mediocrẽ

detineor. Nulla annua a Pontifice penduntur suffragia: nulla absens lega
tio subuenit. Ex sacerdotiis meis nondum ex ueteri procella quietis non sa
tis ad sustinendum annum porrigitur. Quattuor hi menses aestiui secessus:
quibus ex priuatis praediolis alor: magno sunt ad miseriam declinãdam suf
fragio. quos oro mecum benigno animo patiare. Assim ego uel absim: ne
q; consiliis uestris accedit quicq̃: neq; rebus decedit. Posteritati forsan hoc
paululum ocii afferre aliquid: nisi decipior: poterit. Laurentius medices his
proximis diebus mihi non expectanti subito affuit: & mecum diem inte
grum fuit. Aduentus eius species: uisitatio amici Papiensis est uisa. An uero
aliud re ipsa spectauerit plane me latet. Acceptus autem a tota ciuitate: &
summo magistratu honorifice est. Tum munere supra priuati cõditionem
donatus. Lustrauit urbem: & quae hic spectatu digna putantur cupide inui
sit: Charus oibus: & charitatis in hos suae documenta relinquens. Beneuale:
& me cõmendatum habe. Senis. xxiiii. Septembris. M.cccclxxiiii.

Falconi Synobaldo.

NEcessario Protonotarii Ariminensis prorogo ad arbitrium tem 597
pus preturae. Adeunti locum: & bene administranti successor
non dabitur. Agentem secus Protonotarius ipse domum remit
tet. Mea omnia sua cum sint: iustae curae esse ei illa oportet aeque ac mihi. ti
fernates res si non decipit species: malũ exitum non habuere. Plus beniuo
lentiae praestitit ecclesiae noster Vrbinas q̃ credidi. Sed utinam his delinimẽ
tis parata ad extorquendam Senogalliam uia: post beneficium acceptum
non retegat faciem ueri. Quod tu de facilitate patrum uereri uideris plane
timeo ego. Fortes non erunt. Seruient damnosae gratiae omnes. Atq; ita re
stituta tot discriminibus: tot stipẽdiis a Pio Flaminia: uno languentis Sena
tus decreto in tyrannidem antiquam redibit. Quid enim interscissa quasi
uallo quondam a continente Piceno prouincia nostri sit magis q̃ alieni ar
bitrii? De uestiendo in hyemem Christophoro miror quod scribis. Quaeso
te per amiciciam nostram significes mihi utrum tuo: an alieno iudicio eius
me rei admoneas. Verum a me omnino expedit sciri. Vale. Senis. xxiiii. Se
ptembris. M.cccclxxiiii.

Io. Petro Arriuabeno.

VT Mantuani ad me litterae tuas faciunt breuiores: Ita ad illum 598
meae praesentis breuitatis sunt causa. Sentio tecũ. Extendit pau
latim ambitiosa Neapolis in omnem Italiam brachia: non sua
tantum cogitans retinere: sed aliena in eundem fascem colligere. Arbitrio
autem omnium ad eam mox delato quid erit nobis aliud q̃ seruiendum? Et
q̃ subdito nostro subiicienda Ecclesia? Cecos: qui haec non intuentur. Solu

tos qui negligunt: sibi infensos qui cum possunt non prohibēt. Accepto damno de claudenda Ianua cogitabunt: seri suis & cæteris irridendi. Vale. Senis. xxiiii. Septembris. M.cccclxxiiii.

Laurentio Medici.

599

On mentior tibi Laurenti quem amo tanq̃ oculos meos: Aduentus tuus in hanc ciuitatem: & familiaris illa diei unius apud me mora: & eorum libens inspectio: quæ Senenses prima apud se putant: sermo quoq; de publicis habitus grauis: & uerax: & pacati animi index: tantum tibi gratię apud ciues hos peperit: ut in hanc diem uel sola ea res loquendi & gratulandi occasionem uulgo prę stiterit. Prędicant te amicum huic Reip: Aui imitatorem: qui surgentes dissensiones semper oppressit: & libertati Senensium fauit. Admirantur quoq; prudentiamque; supra conditionem ætatis æque in dictis factisq; eluceat. Addunt te hominē bonū: osorem malorum: quieta consilia tuopte igenio semper spectantē. Documenta afferunt: quod Foyanensis: & Lucinianensis cōcordiæ auctor fueris biennio ante: Et nunc uix dum reuersus Florentiam decerni ciuē ad litem Montepolicianensem curaueris. Quorsum hæc Papiensis: Vt nō frustra uenisse lęteris: Vt non facile nascentem beniuolentiam negligas: Vtq; etiam oblatam occasionem continuandæ gratiæ colas. Inops: & tenuis res publica si non publicis uestris: at priuatis tuis amiciciæ opinione non potest inutilis esse. Audi rem leuem: sed ad gratiæ argumentum notatam. Decerni munera publica nisi in concilio ciuitatis lege non possunt: Quæ a magistratu aliter decernuntur nisi probentur ī populo: priuato oneri cedunt. Raro priuatim decreta publice solent probari. Munus tuum ex iis fuit qđ propter diei angustias a populo decerni non potuit. Ad probationis autē rogationem cum uentum est: tanta post abitum tuum est oīum uoluntate accepta: Vt in trecentis atq; eo amplius suffragiis: uix duo sint inuēta aduersa. Perpetuas has populares uoluntates nō solere esse confiteor sicut nec nauigantibus sunt semp uenti secundi. Verum ut in tempestate periti nautæ fluctuum contumelias arte magis q̃ ui conantur euadere: Iidem tranquillo mari remis uelisq; occasionem secundæ nauigationis adurgent. Ita tu mi Laurenti: q in ciuili uita es princeps: & multa quottidie cū populis cōtrahis: etiā cōmotiorem aliquādo hunc populum ingenio perfer: & tedeū tem amplectere: atq; omni popularitatis genere propter te tibi deuinci. Hactenus hæc: & ex fide non falsi amici. Si quid de Vrbinatis stipendio aut Venetorum fœdere apud uos noui consilii est: opto quoad per commodum publicum liceat: id ex te noscere. Ego ex urbe accepi hodie litteras a patre ordinis nostri: quarum ad te mitto exemplum. Inspice si quid in his conti-

nec aliũde tibi ñ significatũ:& Vale.Senis.ultia Septẽbris.M.cccclxxiiii.

Io.Petro Arriuabeno.

ERgo si Senogallia:& Mondauium Duci Amalphitano Iure debentur:iure in nouum Dominum pheudum transfereturʻ Vbi cõmunis illa utilitas : sine qua recte nec plane diffinitur iusticia ʻ An ñ tollit tota fano Fortunę inter Vrbinatis generos duos:q̃ iter bina castra obsessoʻ Cesena quoq; & Bretenoro:& tot munitis opportuñisq; oppidis intercluso Picentum præsidio hostium cupiditati relictisʻ Quid affert honesti species honesto sublatoʻ Vtrum ad uerum an ad ueri umbram erunt Sacerdotum consiliaʻ Iuste Amalphitano loca illa debentur. Iniuste haud dubie in alterum transferentur damnis cõmunibus ita pspicuisʻ Quid itaʻ quia non possidet Amalphitanus. Quia si possideret nil est ei cum Vrbinate cõmune. Pingite si uultis uelate:& quoduis nomen facto imponite. Erit tandem quod dico. Iusticiæ uis afferetur. Mantuanum laudo : quod supra annos:& supra subsellium diaconale tanta uirtute rebus nostris subueniat. Egregia semper ab patre illo expectaui. Decussis prĕsertim iuuentutis iam præteritæ floribus. Vir a modo est:& cum ætate surgit sensus & Zelus: & mens consentanea generi. A dextris illi sit Dominus nc in æternum cõmoueatur. Beneuale: & cura ne scandalo mihi hę litteræ sint. Tecum ut mecũ libere omnia loquor. Senis. Vltima Septembris. M.cccclxxiiii. 600

Francisco Cardinali Mantuano.

MEliore aliquanto loco q̃ iudicabam res nostræ uidentur eẽ dãnis prĕsertim communibus dilationem summentibus. Qui addit ad diem ad salutis spem addit. Sanantur multa tempore : quibus ratio mederi non potest. Forsan difficultatibus tam multis in re Senogallica obiectis exitum sortiemur quem nunc minime nostri oculi uident. Petrus Apostolus præses Ecclesiæ:cuius patrimonium in discrimine est causæ sacerdotum suorum subueniat. Te autem Reuerendissime pater satis digne laudare non possum:quod quãtum ex urbe accipio dignitati Senatus non dees. Libere de publicis sentis:& fortiter sententiam dicis. In prĕsenti quoq; consilio ita explicuisti rationem omnem conscientiæ tuæ:ut nec defuisse tibi mentem:nec uerbum:nec Zelum in domo Dei:nec magnitudinem etiam animi prædicent. Recte pietas diuina te ex manifestis periculis eripuit:ut esset:qui acceptæ gratiæ memor persolueret Vicariæ sedi: quod in tanta libertatis inopia in plerisq; nostrum sępe requirimus: Ita facito Mantuane:& in hanc Domini semitam plano gradu incede. Quantum ad dies tantum ad animi robur accedat. Præterita omnia indulgeri annis merito possunt. Hęc initia confirmatę ætatis sicut instituisti dicanda sunt Deo:& 601

quottidie magis stabilienda præclaris operibus. Summa omnia ad summã in ecclesia gloriam habes: genus: ingenium: linguam: auctoritatem: & gratiam hominum conatibus tuis fauentem. Tam chara Christi talenta defodienda non sunt: sed ad lucrum cõmunis operis conferenda: ut uocem eius merearis audire: Serue bone & fidelis quia mihi fuisti fidelis intra in gaudium domini tui. Via etiam hæc si mercedem in sæculo quęris: ad secundam inter patres opinionem: & conciliandam beniuolentiam: & studia comparanda: & id denique consequendum: quod a raris nostrum non cupitur: multo est breuior: q̃ quę ad dedecus & interitum ducit. A summa mea in te charitate pauca hæc quæ uerbo tecum sępe ęgi litteris nunc repetunt᷑: & simul gratiæ habẽtur pro iis quę in Cassani & Hungari postulatis acta in Senatu commemoras. Beneuale pater & Domine. Senis die primo Octobris. M.cccclxxiiii.

Cardinali Senensi.

602 PAtre tuo Nanne fœlicior quisq̃ Senis per hos annos non fuit. Vidit gloriam Pii. Coniugem suam sororem Pontificis sensit. Sobolem pręclarissimam tulit. Te Romanę ecclesiæ Cardinalem cognouit. Antonium magni generum Regis: Iacobum & Andream ordine equestri: opibus & uirtute insignes. Ad summam senectutem ualitudine integra uixit. Patriæ est functus honoribus. Idem in complexu suorũ defunctus inutilis iam per annos sibi: & domui. Tam secundis rebus addere fortuna nil poterat. Multa uel casu uno miscere: Fœlicem obitum angoribus longis excipere molliciem arguit: non rationem. Pertulisti hoc anno dura complura: casum hunc quoque ea animi comitate perfer: quam tibi dignitas tua & uirtus imponit. Patientię exempla conueniunt cæteris: Sacerdotibus autẽ nobis sunt debita. A zelotopia mea magisq̃ ab inopia consilii tui hæc pauca sunt: quæ bono animo accipe. In iustis autem mortuo psoluendis: & funere honestãdo: matri: & fratri non deero. Sic Pio: & tibi: & patri tot illustriũ filioꝝ debet᷑. Vale. Senis. calẽdis octobris. M.cccclxxiiii.

Laurentio Medici.

603 FIducia inchoatę inter uos beniuolentiæ scribunt ad te Senenses: & in te referunt spem omnẽ dirimendę litis de finibus iter Montepolicianenses: & Clancianenses. Audi eos te precor: & Papiensi crede. Res non magna fructus paritura est magnos. Ego nil aliud conor nisi ut tua sit ciuitas hæc: & illa uti fidenter tuis temporibus possis. Conatum hunc meum adiuua beneficẽtia tua. Maiorem meo iudicio occasionẽ obligandæ tibi publicę uoluntatis: & confirmãdi amoris offerre fortuna ñ potest. Tam opportunum ad lucrum tempus non est sinendum inutiliter

labi: quod per hos forte annos rediturum non est. Meæ huic libertati ueniã da: quando ab amore est tota. Vale. Senis. v. Octobris. M.cccclxxiiii.

Guillelmo de la Cruce Heremitę.

QVamuis nunq̃ te sim allocutus dilexi tamẽ ut hominem bonũ: & Christum in nuditate sequentem. Romæ etiam cum de Cruce: & prædicatione tua ageretur apud Pontificem: pro uiribus iuui. Audio Senensem agrum: & bonam Senensium mentem tibi non displicere. Id si ita est iudicium laudo. Habet utrunq; quod huc uenientibus merito placeat. Nam & aer atq; ager ad sanitatem mentium & corporũ pertinet: & hi ciues suapte natura ad cultum religionis sunt iclinati. Imprimis te amant. tuæ integritati omnia tribuunt: & inocentem uitam uenerantur ac prędicant. Si quis tibi locus ad tuam: & aliorum salutem est deligendus meo iudicio hic nulli est posthabẽdus. Vbi Deo seruias ad arbitrium tuũ tibi parabunt: ubi uero uerbo exemploq; proficias hæc deuota natio est: ante alias peropportuna. Non iacietur sęmen inter petrosa: & sentes: sed ĩ terram bonam multiplicatum fructum domino afferentem. Ego quoq; si qd mea ĩ te charitas potest: ut ita facias rogo. Nec pietate ulla: nec patrocinio tibi ĩter nos Senẽses agenti ullo tempore deero. Vocat te pia gens: & Deo amabilis: eam ne neglige. Voco & ego Sacerdos: Episcopus: & Cardinalis indignus. Me quoq; ne despice: & uale semper in domino Iesu frater dilecte. Senis. xxiii. Octobris. M.cccclxxiiii. 604

Laurentio Medici.

PErendie abire hinc cogito: ut Romę in solenni Sanctorum omnium sim. Si tuus hic habeor: ita illic non alienus inueniar. Quãto plus operæ a Papiensi reposces: tanto illi ad diligendi necessitatem adiicies. Audisti quæ acta nuper sunt in Senogallica re: & Pisana. Patienti animo si nõ æquo: est ferendum utrunq;: rogandus etiã Deus ut moderata Principibus placeant. Magna quidem illis est ad affectus quosq; explendos facultas. Dura res: sed ut uetus: ita temporibus nostris accipienda tranquille. Dei iudicia hæc sunt: & in manu sua perditio & sanitas. Senis. xxiii. Octobris. M.cccclxxiiii. 605

Nicolao Michelotio Cancellario Laurentii de Medicis.

ORaui te pręsentem primo ut me amares: Inde ut Marianum Saminiatensem meum Senis Apitium in petitione sua iuuares. Vt me ames nõ moneo: scio magis amare non potes: Vt uero Marianũ iuues id quidẽ moneo: & magnis p̃cibus posco. Occupatæ sunt horæ omnes Laurentio nostro. Tu quoq; curarum suarum bonam fers partem. Quãuis amatis: & officiosi sitis: & memoria ualeatis: apud uos tamen sicut 606

& cæteros minora ſemper poſt habentur maioribus. Quo mihi ſis æquior ſi occupationibus ueſtris diffidens te ut poſtulati ſis memor admoneo: & admoneri Laurentium peto. Peccatum Mariani publicum patriæ ſuæ: non priuatum ſuum eſt: & adoleſcentię: non cõfirmati iudicii: Pœnitentia quoq; longi temporis iam expiatum. Reddi ſibi Seni patriam cupit: non ut eam incolat ſed reuiſat: morienſq; notam exulis ad ſepulchrũ non ferat. Quanti apud me Apitiana ſint ex his lr̃is uide: meo chirographo: & multo affectu ſunt ſcriptæ. Beneuale. Senis. xxiii. Octobris. M.cccclxxiiii.

Cardinali Sancti Theodori.

607 PLurimi pendens preſtare tuæ dignationi: quod a me tam multis precibus exegiſti: ſignificare incipio quæ apud nos Romæ agantur. Federico Ferdinandi Regis Neapolitani filio nuper in Burgundiam proficiſcẽte: cum Romam appropinquaret: rogati patres de eo accipiendo ſententiam ſunt: erant qui uel amicicia: uel affinitate Ferdinãdo coniuncti exire in eius gratiam iuueni obuiam cuperent: proptereaq; honoribus amplioribus proſequendum cõſulerent. Sana pars retinendæ antiquæ dignitati intenta unum tantum ex noſtro numero mittendum cenſebat: ſeruatum idem affirmans cum ſexennio ante: ſedente Paulo: Romam primo ueniſſet: Primogenitis tantum Regum exiri a Senatu ſolitum eſſe: Secundogenito id modo preſtandum quod & ſuæ ſortis eſſet: & exemplo in poſterum non noceret. Hęſit huic ſententię Pontifex: cęteriſq; exire obuiam uetitis ſoli Cardinali Sancti: Petri ad Vincula nepoti ſuo imperauit ut ad portam Appiam illum exciperet: atq; ad Vaticanum perduceret: Prælatis & patrum familiis ex conſuetudine proſequentibus. Ita ad diem tertiũ nouembris ingreſſus urbem eſt. Sequenti ĩ ſenatum ſecretum admiſſus: ubi tamdiu procumbere genibus ad ſolium Põtificis permiſſus eſt: donec ultro citroq; ſermo eſſet peractus. Inde ſurrexit: & ad patres conuerſus ſigillatim unumquenq; in ſubſellio ſuo cõplexibus: & oſculo ſalutauit: ultimuſq; omnium eſt in cõſeſſum receptus: altera die ipſos patres domi inuiſit: iddeq; officium ab omnibus in Pontificia tulit: ad quam honoris cauſa diuertere illum Pontifex iuſſerat. Solus Cardinalis Sanctę Sabinæ magnæ integritatis & auctoritatis pater: officio illo abſtinuit: dignitatis noſtrę nõ ſtatuens ſecundogenito ſubditi Eccleſiæ Regis tantum præſtari. Vale.

F. Epiſcopus Caputaqueñ. Cardinali Papienſi.

608 VT habeat Reuerendiſſima. D. V. quod ſuis temporibus demandet: collegi accurate quicquid ĩ hoc bello Germanico geſſit Burgundus. Erit deſcribenda obſidio Nuſſię longiſſima & duriſſima. Scietis interclusam Rheni partem: & amnem Lareph ex antiquiſſimo

alueo cum apud muros defluerent maxima celeritate deductum. Dicam quorundam castellorum munitiones & cruentas oppugnationes. Notaui cuniculos aggerum: & fossarum rationes: cōstructum paucis diebus supra Rhenum cum amphoris pontem. quo artificio Burgundi insulam urbi ad iacentem occuparint: eruptiones quasdam Oppidanorum: multorum interitum: aducta nauigia: diuersas ędificatas machinas: maximā Burgundorum in obsidendo uirtutem: nec minorem Oppidanorum īdustriam: ac tolerantiam ī defendendo. Ab initio secutus Ducem nunq̄ discessi ex castris. Si Cæsar cum Germanorum manu ut iudicatum primo: postea uulgatum est: prœlium cū Duce cōmiserit: quod equidem futurum non existimo: his nostris cōmētariolis ad notabitur lingua ut dudū præcepistis: patria. Hic princeps constituit ab hac obsidione nisi uictor recedere: nec etiam hoc opido potitus militem ad hyberna lege militari remittet. Hyematurus ut dicit in castris non frigore: non glacie: nō periculis deterretur. nūc audito Imperatoris aduētu euocauit undiq; auxilia. Sola Flādria. x. milia mittit. Erūt hæc supplementa plusq̄. xl. milia. In annū sequentē bellum gallicum parat sociis Britannis. Sola huius principis bella explebunt annales uestræ Reuerendissimę dominationis: cui me humiliter commendo. Ex castris Burgundis ad Nussiam. xxviii. Octobris. M. cccclxxiiii.

Campanus Ia. Cardinali Papiensi.

ROmam ueneris ad fastidia nec ne: adhuc compertum non habeo: nisi quoniam rediisse te puto: mihi uisum est ad Regem ꝓficisci. Acceptus sum fronte perliberali non ab Rege solum: uerum a filiis quoq; regis perq̄ familiariter: & quemadmodum par fuit Campanum tot iā annos extorrem Campania excipi. Audies & itelliges a Frācisco nostro cętera. Mitto eum ad te: cuius præsidio mecum uixit: & patrocinio uiuit. Quātum illi debeam: quantūq; afficiar cogita. Ea ætate ī Germaniam euntem secutus est. Proxime q̄q̄ studiis legum destinatus: & iam non alienus: ubi ad eum scripsi statim accurrit. Visus est mihi dignissimus beneficio: quod uel per te pręstari: uel ꝓ me conferri possit. cum iam præsidatus mihi non assint: & spes mihi etiam sit erepta: modum aliquem suppeditandi uictus necessaria non habeam: cogitaui Archipresbyteratum Sancti Eustachii eius in fauorem resignare: modo Reuerendissimus Dominus meus assentiat. Hoc tu ut elabores: ut enitaris: quātis possum ꝑcibus oro. Scribo ad. D. Falconem nostrum diffusius. Natura mea: uirtus iuuenis: & alia quædam adhortantur: sed ipsum audies. Eo res tendit: ut cōmendatissimus tibi sit quātum esse debeat Campani tui non dicam alūnum: sed charitate & meritis filium. Ex Domino Falcone totum desiderium nostrum de

609

phrendes. Nihil scribo de mea fortuna: quae noua transfretatione in maria noua iactatur. Vtinam auspiciis: quae & tu optas: & ego non omnino despero. Est hic Regius adolescens dominus Ioannes de Aragonia studiosissimus eorum: qui litteras norunt. Te obseruat: & ueneratur. Dignissimus est quem non Iunonis ut Octauianum Augustum: sed Mineruę puerū appellemus. Sed scribam posthac uberius. Foelix Vale. Neapoli. viii. Nouembris. M.cccclxxiiii.

Campanus. Ia. Cardinali Papiensi.

Diuersa ratio: diuersa natura quo minus a Senensi nostro exaudiremur effecerunt. Trahimur quisq; studio suo. quod si charitate mei factum est queri ego non possum: Franciscus non debet. si consilio meliore: permittamus hoc: & meliora & honestiora prouide. Fuit tuum ut ais concardinalem precari. Vis illi non fuit afferenda. Ego quoq; non sum adeo demens ut tuam cum illo gratiam quod Francisco non sit satisfactum: nō existimē longo interuallo potiorem. Crede mihi mi Papiensis nihil ex illius iuuenis expectatione decipiamur: Longe plus habet uirtutum in secessu q̄ ostendat in fronte. Sed occasio grandis & rara & foelicitas quaedam ex eo munere parata: & alia quaedam ad Falconem nostrum conscripta: ut ita facerem: nec eum desererem suadebant inopiam: si gemit leuabitur: studia interrumpere: si ipse sibi aderit non cogetur. Quis laborauit in opia maiore q̄ ego? Quantulum a domo: quātulum a parentibus fuit collatum praesidii. Vixi tamen adiutus a multis: praecipue uero adiutus a te. Magnis laboribus: magnis difficultatibus nihil aliud potui obiicere q̄ uirtutē: quae & si uento non semper secundo nauigauit: semper tamen auspiciis ipa suis peruenit ad portum. Quod Iuuenem fueris consolatus fecisti pie: & si Romae adhuc est ut iterum facias idem obtestor meo nomine. Habet uiam & occasionem paratam ad studium. Habet me non ita statim ut multorū est spes moriturum: aut si sim: nec ipse parum comparatus & instructus ad sortem cōmunem: nec ego parum gratus ī posteros inueniemur. Q᷒ Neapolim uenerim hoc tātum gaudeo: quod factus sum illis uicinior qui me afflixerunt. Caetera ex te ipso conlecta. Regis animum necdum habeo: nec quando sim habiturus intelligo. Mihi ipse plane rex est. Attuli mecum nō illa tam multa quę expetuntur: pectus & consilium uiuax: Industriā rebus gerēdis fortunatā: audaciā ī piculis adeūdis: ī sustinēdis laboribus patiētiā: Non memoriam ueterum beneficiorum: non praesentium bonorum fortunam: non opes: non praesentiae dignitatem: non animum ad patranda quae accepta sint regibus: sacerdotibus indigna uideantur. Quamobrem quātum sperem: quātumq; promittā mihi tuum iudicium esto. Sed tamen pro

mitto aliqd in tanta copia rerũ:in tanta cõpetitorũ gratia diffido. In tã exi
mia Regis moderatione nõ oĩa despero. Cũ Illustrissimo Ioãne Aragonẽse
iam factũ est initiũ beniuolẽtię. Altissima uirtus adolescẽtis firmissimũ pi
gnus est ad te cõplectendũ. Iuuenis frõte lętissimus:ore pergratus:eruditus
uaria disciplina:grã sermonis perfacũdus: in summa licẽtia modestissimus:
manu liberalis:longe plus pręstat uirtutũ:q̃ promittit. Et si qd addi his pos
sit ornamẽtis nullũ sibi uidetur facturus modũ: q̃diu sit quod possit adisce
re. In summa licẽtia:& potestate non impari uitã agit cuiuis ordinis nostri
non indignã. Trahuntur exẽplo ad præclara facinora et principes. Laudãt
quos audiunt laudari. Tum quos laudari audiunt:et imitant̃. Multa illi de
tui animi:multa de ingenii magnitudine cũ prædicauerim:diuinãq; ostẽde
rim cupit fieri tuæ Dignationi cõiunctissimus. Nunc uero cũ per Regis ab
sentiã liceat dispatiari:secessit Alipham. Cũ redierit fungar officio nõ negli
genti. Interea fortasse & ego quoq; i precutinos meos ad dies aliquot remi
grabo. Velim de Tysernatibus meis aliqd scribas .de Fulginatibus quoq;
argumentũ a materia est:scio i curia nec esse:nec futurũ uideri:quod recrea
re me possit:nisi cũ tu præsidebis .De nostratibus qd scribã nõ habeo. Nã
gratiã urbis orbe terrarum amœnissimę:clementiam cœli:feracitatem om
nium rerum afferre:nec tibi expedit:nec mihi citra suspitionẽ patrii amoris
liceret. Francisco si est isthic cõsignari iubeas litteras has:sin discessit:ne ob
secro pigeat Perusiam dirigere. Beneuale:& quo pœnã euites decimarũ ad
scribendum accingere. Neapoli.ix. Nouembris. M.cccclxxiiii.

Regi Ferdinando.

Vod tua serenitas ad bellũ in Turcos gerendũ se paret:boni:ac
fidelis principis officiũ laudo:qd maturius solito pleniorẽ clas
sem educere cogitet:rebus opportune gerendis necessariũ duco.
Facis qd in magnis es solitus: Vt cõsilia anticipes:& præstes publicis:quæ
tuę laudi cõueniãt. Assit dñs piis conatibus:tecũq; iuxta uerbũ pphete ap
prehendens arma:& scutũ:exurgat in adiutoriũ tibi. Verũ qd de ecclesiarũ
decimis in hunc etiam annum a Pontifice quæris: & me adiutorem paras:
audiendum tibi patienter est meum iudicium:& mecũq; uidendum: q̃tum
in iis cõcedendis incõmodi uideã. Clerus regni tui Pręstãtissime Rex (qd
tuam serenitatem nõ latet)diues non est. Inopem si dicerem uero esset pro
pior uox: Contributione autem anni pręteriti fatigatus minus certe est ad
pręsentẽ idoneus. Neq; enim egẽtis:& diuitis eadẽ est ad eandẽ satisfactio
nem conditio. Diuiti :cum decimã prouentus sui contribuit : abunde super
est unde sibi subueniat. Pauperi qcqd ex cẽsu tenui demitur : ex sua summa
necessitate eripitur. Tantum ad calamitatem addenti: quãtum ad crebrita

tem oneris addit. Afflictus autē malo ī mœsticia est: & una iactura sibi co
gitur: & creditis animabus deesse. Nō sunt ab ecclesia: & te: cōpellendi ad
miseriā Sacerdotes: nec cū aliunde suppetant facultates: uexanda prío loco
Domini sacra. Vt leuemus ea nō ut opprimamus: has in īfideles expeditiō
nes suscipimus. Quod igitur nō placere Deo cognosco hoc ꝑbare ipse nō
possum: minusq; Pontifici suadere. Forsan anno preterito cū recens ad solu
tionem esset Clerus: æquiore aío decimā unā potuit sedes concedere: sed al
teram nunc superinducere: cū uix exacta sit prima: nescio qua æquitate id li
ceat: quam rebus ēt fœliciter gerendis tibi expediat. Meminisfti quæ in Pe
lo ponesso pridem: quę nuper apud Eubœam tuis in bello sociis acciderūt.
Non alienū est credere propter uexatas decimis ecclesias diuino iudicio id
accidisse parci cū necessitas nō est templo suo uult Deus: nec plæna domi
archa de altaris oblatōnibus cogitari. Adde quod exēplo tuo si datur quod
petis: rem pernitiosam cogis induci plus nocentē toti ecclesiæ: q te unū le
uantem. nulli etenim Pricipes: nulli potentatus posthac non eadē sunt peti
turi: ut uidelicet cōtinuatione paucorū annorū in onus perpetuū decimæ
transeant. Iamq; assunt: qui id ipsum a nobis quottidie exigant: non tam at
tendentes quid cū his decimis agas: q quid per te sine decimis possis. Cogi
ta mecū hæc damna: nec cū ecclesiam adiuuandā susceperis: uelis postula
tione nō magni cōmodi magnū icōmodū adducere. Quā sit onerosū nega
ri uni: quod alteri indulgeas: tua serenitas nouit. Quā operosius indulta se
mel non iterū: nō semp concedere: utiq; pro tua sapiētia uides. Patere in ob
sequium Dei eodē tuo exemplo quo cōcedendo cæteris noceret ecclesia: ut
negādo ēt ceteris possit ꝓdesse. Erit tibi modestiæ huius digna a Domino
merces: intendente semp sup egenum: & pauperē. Classis pars: quæ a te est
instruenda: etsi contēnenda non est: attamen tanto regi nimis non est si co
gitaris ēt quanta sit: & ex quo genere hoīum cōstet: quid ēt adiumēti: lege
Regni tui ad eam subditi cōferant. facile intelliges: inopi sacerdotū suffra
gio æquo aío carere te posse. Maiores sæpe in armandis exercitibus pro sæ
culi gloria sine clero sumptus subiisti: Minores hos pro nomine Dei: & sine
Clero non indignum est subeas. Quam ad rem piam mentem tuam recor
datio subeat catholici promissi Pontifici: & Romanę ecclesiæ facti: cum
solennibus documentis fidem dedisti sanctum Christi nomen pro uiri
bus te defensurum. Vide nunc tuis ne tantum uiribus: an etiam nostris fa
cturus id sis: si decimis: quæ primæ Sedis sunt: & in nostram necessitatem
seruatæ: hanc partem classis cogitas adiuuare. Dei beneficio præclarissime
Rex: tua etiam opera quiescit Italia. Tranquillum undiq; est Re
gnum. Prouentus amplissimos possides. Quid te sumptibus distrahat

necunde apparet. Ad causam Fidei integre es totus: si uis. rogo ppterea: & per charitatem qua tuæ maiestati astringor etiam peto: ut cũ aliunde abundes parci interim mendicę ecclesię patiare: quæ cum eguisti sibi ipsi pro te non pepercit: Nec uelis tanto detrimento hoc onus nobis imponi: ut quod tibi conceditur: aliis quoq; exemplo tuo cogamur concedere. Repete memoria beneficia domini: Quam pie te per ecclesiam ne caderes sustentauit: Quot de hostibus uictorias dederit: Quantum in dies ad æstimationem gloriamq; addiderit: Deniq; q̃ clara filiorum sobole gaudium omne tuę foelicitatis expleuerit. Horum omnium memor: sacerdotes suos egentes: & miseros ab incommodis non necessariis libera: & serua ecclesię. Pro te orabunt interim: & sacrificia offerent: ut habites in adiutorio altissimi: & in protectione Dei coeli cõmoreris. Hæc eadem quæ tibi nunc officio priuato respondeo: Consenatores mei sanctę Romanę Ecclesię Cardinales: ad quos de tua petitione rettulit Põtifex: pari charitate hortãtur. Benignũ te utrisq; pro tua consuetudine præbe: & Vale. Romę. xv. Nouẽbris. M. cccclxxiiii.

Cardinali Sancti Theodori.

HOdie Cardinalis Sancti Marci: Marcus nomine: qui triginta mensibus Legatus apostolicæ Sedis absuerat: in Senatu de rebus in prouincia gestis ex consuetudine rettulit. Longa fuit diuturnæ peregrinationis. oratio horis ferme duabus sine intermissione continuata. Dixit enim qua die ab osculo: & benedictione Pontificis Venetias peruenisset: qua mox Cæsarem conuenisset: qui cum illo habiti essent sermones: quiq; sermonum exitus: Transisse inde ad Regem Hungariæ: & Poloniæ: quodq; fuisset legationis caput: conatum esse utrunq; ad pacem: uel inducias diuturnas inducere: Habitos ea de re conuentus nonnullos: Tractatus ductos uarios: Nunc speratum esse: nunc desperatum: summis tandem laboribus pacem secutam. Consilia interim sua: & aliena minutatim explicuit. Addidit qua mente fuissent ad pacificationem Reges: qui adiutores turbatoresq; rerum: deniq; qui animi in Sedem: quæue in regnis religio: Ab iis porro descendisse ad conuentum: qui Augustæ in Germanis erat abendus: Agitata in eo multa nulla pene decreta: Daçarum tantum Regem: qui paulo ante Romę fuisset egregia de nobis aduersus detractores nostros testatum: qui palam ambitionem: rapinas: & corruptelas Romanæ curiæ in frequenti multitudine lamentabantur. Adiecit dedisse operam quam potuit: ut Cæsarem Palatino conciliaret: contentionem præsulis Coloniensis cum capitularibus conditione: uel sententia tolleret: Ducem Burgundorum ad deponenda arma induceret: qui Præsuli adiutor uenerat: Nussiamq; oppidum Coloniensis ecclesiæ obside-

bat: Horum nullum cum successisset rediisse in Italiam ad patrem: qui cum misisset. Cómemorauit quibus ubiq; honoribus esset acceptus. Adiutores suos recensuit: eosq; pontifici cómendauit. Postremo procumbés in genua ueniam poposcit: quod nec publicis necessitatibus: nec imperio Pontificis: nec patrum expectationi sciret a se satisfactum. Nihil tamen omissum affirmauit: quod uel potestatis: uel diligentiæ: uel consilii sui fuisset. Laudatus a Pontifice est: simulq; ab eo: & patribus gratię uerbis honorificis habitę. Vale. xv. Nouembris. M. cccclxxiiii.

Cardinali Mantuano.

DA ueniam Papiensi: si zelotopia conseruandæ beniuolentiæ cogitur in dubia suspitóe partê amplecti: quæ tutior est. Velim Mantuane per imortalem Deú: & præsides nostræ sortis Petrum: ac Paulum: ut si quis psuadere tibi conatur alio me in tuá dignationé aío esse: ó qué uultu uerboq; profiteor: malignú artificium iudices. Dolet alicui fortan nostra coniunctio non tam merito ullo meo: q̃ aliena ambitione: quę rectas etiam mentes sępe deprauat. Putat ille amorem sibi perire: quem mihi impartis: & solus esse in sinu uult tuo: quasi amare alterum sine iactura alterius nequeas. Ad nocendum innumeræ præsto sunt uiæ: sic instructæ astucia: sic ad ueri specié sæpe compositæ: ut in perspicue falsis nil mendatio certius esse appareat. Ad benedicendú uidelicet hebetes sumus: ad cóminiscéda crimina pleni ingenio. Hæc ideo tecum laméror: quod nudius quartus quidam nostri ordinis pater his artificiis dolens: & tu inquit Papiensis Mãtuano: & mihi es accusatus: quod simulata in utrúq; sis charitate: & utriq; clanculum noceas. Ingemui corde: & ad conuincendam nequitiam accusatorem scire cum cuperem id minime potui: nec ex christiano officio iudicare ego aliquem uolui. Illum tu scis: si amicus est ut decepit me: sic te decipi potuisse existima. In omnes enim malus est: qui in fratrem impius inuenit. Si inimicus: uide quanta inimici dicto sit fides habenda. Etiam si nec amicus est: nec inimicus: puta q̃ uerisimile sit hominé minime stultum periculosam rem incertæ fidei credidisse. Ego Mantuane te amo. Vere te colo. Tuis laudibus seruio. Nullibi dissentit a lingua mens. Merita in me tua medullis intimis adhęsere: nec auelli inde facile possunt. Pótificatus auiditas: ne dicam insania: malignitatum harum est altrix. Ad illum per fidem an perfidiam contendatur apud plærosq; cura non est. Dum paretur modo impia quæq; plena pietatis uidentur. Obtestor te iterum per immortalem Deú: & sanctos Apostolos Petrum: & Paulum: ut ambulanti ad ueritatem dilectionis plus habeas fidei: q̃ illi: cuius perfidiam in decipiendo fratre iam cognouisti. Ego te propter te: non propter Pontificatú quæro: & ambio. Iam

Bis
pro conseruanda beniuolentia

inde a iuuentute mea tuis parentibus:& Gonzaghę domui:tibiq; affectus: quem idē pater:atq; eadē dies ad cardinalatum in ecclesia genuit.Si odero odiū ex fronte cognosces.Liberum ingeniū affectus non continet.Quādiu aūt hanc frontis inscriptionē non cernes:puta Papiēsem diligere uerū esse: & beneficiorū memoriā colere.Forsan & qui mihi falsum detulit fratrē in de ferēdo ipse est falsus : frustraq; angor.Sed auctoritas patris magna est:inte gritas nota.Malui credulitatis ridēdę: q̄ neglectę æstimationis apud te cul pam subire.Tu quę dicta:& non dicta sint cōscientia tenes.Dolori meo est ignoscendum.Vale.xxix.Nouembris.M.cccclxxiiii.

Campano.

CHaritas Senensis nostri minus te nunc audiendū putauit.Id illi ignosce.Spoliari uidelicet Campanū passus non est: ut donatis indumentis alius uestiretur.Mihi quoq; sit uenia:si conatus quæ potui:quæ uoluisti adimplere non ualui . Concardinalem licuit deprecari: eundem non licuit ad obsequiū cogere. Francisco tuo aliunde aspirabit for tuna:præsertim si comitem adiunget uirtutē. Spes una nos fallens alterius tollere expectationē non debet. Iuuenis est:nunc primum ecclesię per æta tem idoneus.Suspirari fructum longioris itineris aditu primo uiæ non con uenit.Gemit inopiam:& multi inopes a tenui re glorię occasionem sumpse re.Interrumpi timet studia inchoata.Et nos Campane pertinacius a paup tate:q̄ lętis rebus causam studiorū tenuimus.Remetire p̄terita tua: ut mea sępe remetior: Videbis uirtutē segetis nostræ non aliunde : q̄ a rebus duris fuisse.Mollities absit:& imaturus habendi amor:Reliqua suis tpibus expe dit Deus.His ego consolatus sum iuuenē:his te illi patrem bono esse aio iu beo.Transitū uero tuū ad Regē cōtrariis affectibus cogor accipere.Ingra tus est:quod tui carendū q̄diutissime uideo: Gratus qđ melius nostra ętate ex Principū:q̄ Sedis cultura emergitur.Quæ fuerant olim nostri:nunc illo rum facta sunt beneficii.Ad obsequendū tantū magnis honoribus præside mus.Quam mercedē ingenii:& litterarū tam multos annos nō tulisti:a no bis isthinc facile est ut breui assequare.Itaq; occasionē hāc cole:uel potius urge: & regium tibi animum serua . Idq; inprimis da operam : ne conti nuatione fortunę ueteris minus boni consilii fuisse uideatur nouam tem ptasse.De Ioanne Aragonensi medius fidius gratulor:quod scribis.Fauere illum ingeniis:ingenii est documentum : Colere doctos doctrinæ studium arguit . Ad genus : & potestatem addere ornamenta litterarum prudenti consilio uoluit : ut uidelicet se miraremur:non sua : & instrueretur iuuenis quibus grandis natu esset utendum . Ornamentum aureum inquit eccle siastes:prudenti doctrina ; & quasi brachiale in brachio dextro . Horta

cum uterini fres

Gra

d nō omnis beneficia

re illum nomine meo ad continuationem laudis huius: eo quidem maioris quo in principibus rarior:& simul hisce bonis amicissime gratulare:quibus uita sequens siue sęculum spectet:siue ecclesiam:illustrior fiet. Imprimis autem gratias habe:quod Papiensem auditum tantum non uisum:beniuolentia prosequatur.gloriæ hoc mihi ascribo:quando principibus placuisse uiris non ultima laus est. Meum uicissim animum tu illi testare sic amantẽ fui:sic complectentem cõmendationem hanc clarissimæ indolis: ut nec tu quidem affectu me uincas: nec uinci posthac a quoq̃ temere patiar. Quod addam his scriptis non habeo. Pœnam tantum tibi grauem edico:nisi decima quaq; die litteras chirographi tui accœpero. Ingratis silentiis sæpe amiciciæ tepuere. Vale. Romæ. xxix. Nouembris. M. cccclxxiiii.

Episcopo Soanensi.

DIra scabies occupet digitos scribentes mendacia: quæ me modo tam anxium habuerunt. Soluto fasciculo litterarũ Senas allato: primæ tuæ ad manum uenere. Legi. placuerunt cętera: Illud pupugit: quod citernam:& Monsindolanam domum rimas agere nũciabas. Credidi uerã rem esse parum recordatus cõsuetudinis tuæ: quodq; hisce dolis aliquando me crucias. Studio noscẽdi mali solui illico meorum litteras: in qbus aiebas significari plęnius utriusq; operis uitiũ: neutrius cũ fieri mẽtionem uiderẽ primo iratus sum eis: Inde cogitaui auertẽdę molestię causa: tacitũ dãnum. Post reuersus ad me:& nequitiarũ tuarũ in mentẽ rediẽs fallaciam noui. Deceptũ me fateor:atq; in rete me intimũ cecidisse. Dolui non mediocriter: laborisq;:& impẽsę una cogitatiõe pœnituit. Exulta Soanẽsis: astutia tua de liberiore Papiẽsis aio ægregie triumphauit. Sed nõ feres culpam impune. Cumulate merces reddet̃: tuisq; artibus nesciẽs capiere. Morellinum si inscẽdas: uix cursu poteris ultionẽ effugere. Sed hęc ioco: Illa serio: quod Leonardo nostro non defuisti: quod pręmunisti uiã ad eludẽdos hostes si uenerint: quodq; imminentẽ inde metũ oĩbus sustulisti. Persuadere si possumus morbũ ad ualitudinẽ facere:& prędsenti discrimine opis affines eximere: Videndum posthac erit: quibus nam æstimationem: & salutẽ nostram credamus. Egregia hęc tam longis doloribus non bene emuntur. Vale. Romæ. xxix. Nouembris. M. cccclxxiiii.

Gregorio Lollio.

SAepe in familiares tuas suspiciones recidis Lolli. sæpe sanguinẽ elicis dum nimium mungis. Scribis scire te quem manu balista mea scopulũ petat: quasi eni innuas tuũ. Erras hic multũ. alio& quoq; petit cũ tuo. dixi putasse me maiorẽ teneri ueteris amicicię memoriã I collegio uẽo:q̃ indicarẽt lr̃arũ exẽpla: quæ misi. Recẽsẽ sigillatĩ collegas:

& uide num cum te solo an cum aliis quoq; uetus sit amicicia. occurrēt quidam quos longi tēporis usus mihi coniunxit: & in quos eorūq; necessarios: ac filios mea pleraq; intercesserunt officia. Peregrinus nimium: atq; homo nouus Senis haberer: si tibi tantum dicerer uetus amicus: Sed ualere probationem hāc nolo. Do maternæ diligentię aliquid: qua ita te tusce edoctū contendis: ut ēt obscuræ dicta: & facta: scriptaq; fidas exoluere. Vicino tuo Loysio Petri uolo fidem adhibeas: uiro graui: & rei huius locupletissimo testi. Require ab eo: est enim tibi amicus: litteras chirographi mei eadē die: eadem lucubratione: iisdem quoq; de rebus scriptas ad se. Plane lamētationibus meis intelliges: non unius admiratū me esse amiciciam ueterem: nec unius tantum scopulum manu balista mea petitum. Te quoq; cognosces materne disciplinę non tantū hausisse: ut errare aliquando iudicio nequeas. Narras quod nemo expostulat: exilia cœnobitarū duorū Vincentii: ac Bartholomei: quos eiectos a patre cœnobii nouēuirali monitu ais. A nouē uiris illi eiectos se prædicant. Magistratū gerenti est durū non credere: sed cœnobitę id negant testes denunciati edicti: Etiam codices publici negāt: in quos illorū sunt annotata exilia. Neq; ego factum uestrū lamentor: Id uiderit de suis sacerdotibus Deus: Meum dedecus: facti uestri causam uulgatam hoc lamentor: & doleo: cum Bartholomeū pręterq̄ semel ex occursu uiderim nunq̄: Vincentiū uero arctissima cōmendatione Cardinalis Theanēsis ab impugnatione cœnobitarū suorū prius defensum: Inde eo defuncto: & superante inuidia a me domi receptū: mox Perusiā ad patrē ordinis euocatum: post Senas uenientē: ut Pistoriū ad reuisendas necessitudines iret: & bonū uirum putauerim: & indigna passum cū mea: & domestici famulatus nota contēdā. Vulgatæ infamię facta: & dicta affirmatione oīum: cū ego proxime Senis essem in uestrū relata sunt ordinē: & si uerū quęris: in te unū precipue: cuius ante alios ad erogandam explendamq; pœnam feruidius notatum est studium. Circumueniri possum Lolli ut homo: & prauis accusationibus decipi: sed difficile est tam multorum uocibus non commoueri: Eorum imprimis: quos olim per te cōmendatos: & mihi in amiciciam traditos assertores habeo horum: quæ dico. Si ueri sunt testes: doleo nimium primæ: & charissimæ omnium amicicię nullo peccato meo factam iacturam. Sin falsi: etiā tristor plures tibi esse occultos hostes: q̄ amicos apertos. quorum tamen amicorum copiam: si ex publicis in te collatis honoribus arguis: pręteritorum redi in mētem: & Graecorum oblitus ne sis: cęterorumq;: qui a populari multitudine in altum leuati: prementibus paucis in imum permissi sunt ruere. Certe credas hoc uelim: in quo non te fallit epistola: nullum tuum de rebus meis consilium publicu: nnullumq;

minus familiare priuatum colloquium non mihi statim:aut isthic renuncia tum fuisse:aut Romam pscriptum. Tanq̄ publicę omnium: & priuatæ sin gulorum fortunæ in hoc uno uertantur:Ita ad obseruandas : excipiendasq; tuas criminationes aduigilari intelligo. Quo magis Lolli esset operæ tuæ: meę post tuam:qui ad tranctandum longe sum mollior: uidere potius quo nam peccato tolli sermones hi possent:& sarciri uetus beniuolentia nostra uinculo sanctissimi Pii:& multis inter nos meritis iuncta : q̄ in diem magis pati uexatam:& laceram nonmodo ad nihilum malignis plaudentibus re digi:sed in hanc quoq; acerbitatem conuerti . Homo sacerdos unum non præteribo:ne aut inani suspitione tu erres : aut errorem tuum tacendo ego confirmem. Videris a stilo exempli litterarum auctorem ipsum litterarum retinere. Prętériti nostri sermones:& multorm habita cōmunicatio facit:ut quem notes ipse quoq; agnoscam. Erras hic etiam semita tota. Non est quē putas. In insontem gratus accenderis:mendaciq; iudicio in proximum pec cas:& in animam tuam. Secundioris æstimationis est ciuis tibi probatus: atq; ita opinione tua tibi adiunctus : ut mirer permultum a tam perito lin guæ tuscæ homine nondum hominis Tusci intellectos sermones. Nec ti bi illum tnec Collegio indico:ne pro charitate odium reddam:& dissensio nes alam quas diuina lege iubeor tollere . Etiam ex eorum est genere : in quos non æque facile:ut in Cœnobitas soletis decernere. Vale. Romę. xvii. Decembris. M. cccclxxiiii.

Campano.

REdiit Perusiam Franciscus tuus minus familiari uultu a me in di scessu acceptus. Parum enim memor monitorum meorum:qui bus ad tolerandam inopiam fueram sæpe adhortatus :etiā tunc cum mollius deploraret incōmoda:q̄ adolescēti conueniat bilem cōmouit: qualem patri non damnamus in filios. Agnouit illico culpam:ac q̄q̄ incre pitum se miraretur a me: præsertim qui blandiri illi semp sum solitus : reue renter tamen castigationem accoepit:ac ita discessit:ut laturus posthac nō damnaturus sit difficultates suas. Ad eum missæ sunt litteræ quæ erant cū meis. Fortunam Aulę Regię dubiam uideri tibi plurimum tristor. Certio re spe putaui Neapolim te profectum esse:magisq; ad metendas :q̄ ad serē das fruges nouitatem consilii pertinere. Nunc quoniam de integro colen dus est ager ad rastros te compara:& tibi ne desis. Terret me solum quod nec in Rege:nec in iis qui Regem circunstant eę litterę sunt:ut tuæ esse in precio possint. Magis apud eos sentitur ut bene clangat tuba : q̄ ut bene cadat ad numerum uersus:& de equis maior q̄ de libris est cura . Raro iis studiis fauent principes:quibus ipsi non capiuntur. Diuinæ pietatis: & tuæ

diligentię sit inchoatis laboribus secundiores exitus: q̄ præteritis inuenire. Tudertum primo: inde Tyfernū ita exercuere te hactenus: ut extremę desperationis iam sit ad langores quicquam adiungi. Fama est Regem uenturum Romam Iubilei causa: Idq; hesterno Senatu Pontifex affirmauit. Vide num aduentus hic, impetrare tibi aliquid possit. Implebuntur manus eius libellis petentium: Inter eos quid oberit tuum concludi? Spargenti ad multa uncos sæpe est aliquid trahere. De Tyferno quęris: & Fulginio. Verbo uno de utroq; intellige: Ad extirpandam Tyrannidem Tyfernates inclinant: etiam qui primi Tyranno fauebant: sed nostram ueriti facilitatem non plane se detegunt. Arcem clam poscunt: & Vitellium perditum cupiunt. Vt nos in illo distinendo erimus diligentes: ita illi ad retinendam libertatem acres inuenientur. Aretii exulat ipse Vitellius. Fulginium uero serio triumphat: tranquillis rebus inter se: atq; extra. Saluiato quod pene exciderat: cum grandi ecclesia grandes curæ accessere. Tam sunt ab ea tradenda Florentini auersi: q̄ ipse ad accipiendā conuersus. Habes ad omnia: nunc Vale. Romæ. xx. Decembris. M. cccclxxiiii.

Nicolao Micheloetio: & Angelo Politiano.

AEquo animo feretis ambo: si uacui temporis raro aliquid habens sero: atq; una tantum epistola utriq; respondeo. Legi traductionem tuam Angele diligenter satis pro ocii copia. Quęrenti quid sentiam promptius est quod respondeam: q̄ quod bene responderi posse ab indocto confidam. Vos me esse aliquid creditis: ego infra opinionem uestram sum multo. Si quid olim huc attuli lucis: infuscatum id est tenebris curiæ. Paupertas dudum: nunc dignitas diuersa a primis institutis coegerunt tractare. Intiba successit ambrosię: & gustui igluuies. Tam male nūc possum de oratoriis: & poeticis iudicare: q̄ inepte de musicis capti auribus iudicant. Ne desim tamen expectationi uestræ accipite quod beniuolentiæ potius: q̄ retentæ disciplinæ sit signum. Oratio tua quātum remetior præterita: latina est: & illustris: ut huic cōmēdationi addi nil possit. Plæni etiam uersus: & suis numeris magnifice auribus seruientes. In tam recenti ætate laudis: & admirationis hęc sunt: neq; ego susceptum laborem inutilem puto. Ad ediscendum Homerum pertinet: ad alendum grandibus spiritum: ad ea tandem suscipienda: in quibus nostro gradu non alienis uestigiis incedere habeamus. Homerū tñ si qs roget num latinū se uelit fieri: uersumq; uersui reddi: uereor ne uidens trāsmarina multa grauitatis latinæ non esse: mirabiliora multa inter gręcos: q̄ nostros sentiri: Linguæ porro cuiusq; suam excellentiam esse: quam uix in aliena est assequi: Deniq; barbam meti: nec latinum plane arguere: nec græcum referre: inquam uereor ne respon

618

deat malle se colophonium quam Florentinum haberi: & pallium quam togam grecis membris aptius conuenire. Tum eorum iudicium laudet: qui magno ingenio prediti cum diffiderent eundem reddi posse nostris qui est apud suos: maluerunt imitari q̄ uertere. Censeo tamē ut dixi: operam ichoatam non deserendam: hocq; exercendi stili studium colendum assiduo: a ueteribus quidem laudatum: & ad complēdum pectus maxime necessarium. Si non assequeris quod uis: rei non finit: magis q̄ nostrae facundiae inopia. Coequalis tui Phaetontis laudem inuenies: ut idē de suscepto a te caelesti Homero: quod ab illo de caelesti curru dicatur. Hunc si non tenuit: magnis tamen excidit ausis. Meum hoc ē ut imprudens: fidele tamen de labore tuo iudicium. Traductionem ipsam remitto: ut petis: & tibi gratias ago: te uero in meum suscipio tam alte amorem condens: q̄ alte descendit admiratio uirtutis insolitae. Est iam tuus Papiensis: tibiq; ī studio litterarum currenti uocibus secundis acclamat ut pergas: ut non fatigeris: ut calcem ipm contentis oculis spectes: & huic palme nil anteferendum existimes uiuenti ac mortuo profuturae. Ad te uertor Michaeloci: Attende quid agas. In bona tua uideris iniurius. Ais coepisse te ipsum amare: mox ut a me amari es coeptus. Si nullum est iudicium meum: te autē amas ex meo iudicio: non sentis sine causa tuum de te ipso esse amorem. Atqui magnae sunt causae q bus te ipsum estimatione propria debes diligere: Ingeniū: litterae: humanitas: ad obsequium dexter modus. Imprimis Laurentii nostri fides: ac gratia, quando principibus placuisse uiris non ultima laus ē. Quare caue post hac ex meo magis q̄ tuo iudicio ipsum te ames. Papiēsi etiam hactenus tribue: ut eius beniuolentiā ex dignitate non meritis: ornamento tibi esse existimes. De Balduccio gratias habeo. Quottidianis officiis tuum animū p bas. Hunc ego quod solus Florentiae ex omnibus necessariis est: cōmendo liberius: & benignius accipi cupio. Tua diligentia reliqua absolue: & me ama: Inq; amicorum rationarium: non inter postremos relatum te scito: fixū ēt cordi trabalibus clauis. Vale. Romae calēdis Ianuarii. M.cccclxxv.

Campanus. Ia. Cardinali Papiensi.

Nimo cupienti facilia difficillima: difficillima facillima fiunt. Spem cum multa adiuuant: Papiensis unius ad omnia reddit. De Theanensi ecclesia loquor: aut si desperanda haec sit: de Tricaricensi nunquid taceri me in hoc congressu patiere: quem praeteriri in comitiis cardinalium negas te esse passurum? Contendere cum tanta potentia in curia tantis erga regem meritis predurum est. Dices nullam ego ī dimicationem te uoco: nullam propono contentionem: quam tamen si tu subires quis tibi non ignosceret pro Campano Cardinali doctissimo? pro

Epiſcopo non omnino indocto. Auulſiſti olim epiſcopatum Tudertinum a reliqua tua prouincia. Fulginaté quãtum in te fuit: prędeſtinaſti. priora beneficia ut & infinita: & maxima taceo: ſed hęc prope dicam ſeruilia ſunt & momentanea: nataq; ex nutu alienæ fortunæ. Solidum: & ſtabile eſt qđ quęro. Nondũ tempus eſt inquis: eſt uero tempus: ſi non ſolis: & lunæ: ſtellarum tamen & aurorę. breuiſſima eſt occaſio quę optima. Alati pennis fugiunt uelocibus anni: Perniciq; uolat tempus ut aura pede. Cum oratore tentandum eſt Regio. Aſſume perſonam quam debes: etiam ſi non ad pręſentem occaſionem: tamẽ ad ſpem futurorum ſuffecturus. ſed hæc cumulatius alteris litteris: quas Antonio Meuaniati proxime dedi. D. Silueſtrum Baldulum fulginatem amiciſſimum meum mira inceſſerat cupiditas tibi famulandi: Confirmaui ſemper conſilium eius. Eſt eodẽ propoſito nũc quoq;. Sententia Campani indignus eſt qui reiiciatur. Moribus: & pręſentia grauis: facundus eloquiis: manſuetudine gratus: litteratura hac noſtra pluſ q̃ mediocri: Iuris habens plus reconditi q̃ aperti proferat. Vocationem expectat indies. Veniet non ingratus: & ſi deſint cætera: quia a me cõmendatus. Iterum uale. Fulginii. iiii. Ianuarii. M.cccclxxv.

G. Lollio.

DE tua epiſtola æquiſſimo animo prætereo cætera: Expẽdens. n. quæ ſcripſi: & quę reſcripſiſti: cerno nõ minus probari a me poſſe mea: q̃ tua tibi placere. Vt non damnent nos calami: mentes quidem noſtræ: ſi aliud ſentimus aliud ſcribimus: tacito nos damnant iudicio. Illud ſilendum non puto: ſiue uim uerbi nõ teneo ego: ſiue tu ſenſu alio loqueris. Ais cum de cœnobitis eiectis reſpondes: mirari te aliena crimina me tanti æſtimare. Plæna ſucco nigræ lolliginis eſt hęc admiratio: non tam quod mireris: q̃ quod ſentias doces. Plane dixi Lolli: planius repeto: & ea uoce ut me tandem intelligas: Aliena crimina non æſtimari a me: quorum affinis non ſum: ſed alienas de me criminationes: quibus inique uulgandis non ueritas initium fecit: ſed id quod taceo adhuc: & memor ſortis meæ ſanari potius q̃ exulcerari deſidero. Vale. Romæ. xi. Ianuarii. M.cccclxxv.

Campanus. Ia. Cardinali Papienſi.

FVi Neapoli magna cum ſpe: cum fructu aliquãto minore. Vide & hic fortunam aduerſari cõſiliis meis. Redii Teramum promiſſis magnis oneratus. Spes eſt aliqua in Regiis liberis: quorũ natu maximus uiſus eſt nonnihil teneri deſiderio mei. Nec minus tertius clariſſimus mea ſententia adoleſcens: & cui nihil deſit pręter coactiorem fortunam. Tametſi cum præſente ſic pugnat: ut nulla ex parte ſuperari ſe patiatur. Scripſi de illo ad te alias uberius. Ego fortunam Neapoli: neq; ſpei ua-

cuam:neq; præsidii plænam reliqui. Cum scribere ad me pro humanitate & pietate tua uoles:litteras aut Aquilam:aut tutius Asculum diriges. Bene uale mi numē unicū:& p̄sentaneū. Terami. Die.xvi.Ianuarii.M.cccclxv.

Campanus Iacobo Cardinali Papiensi.

MEorum quisquis Romam uenit nisi ad te ueniat nequicq̄ uenit: adeo fortunarum mearum omnium portus ī te uno est. Ab hoc eodem licebit intelligere quæ spes consiliorum cogitationumq; mearum:quo sim animo in negociis:quo in casibus perferendis:q̄ nulli ad uersitati succumbā: sed (quod inquit ille) contra audentior ire nō dubitē: saluo te in tuto nauigatur. De aliis quid sperem:quidq; desperem nō uideo. sed grauis est inquis hæc fortunæ perpetua:& cōtinens lamentatio. Grauis & mihi quoq;:sed aduersa ingemiscere quædam alleuatio est malorū. Hūc Pręposítum camplensem familiarissimum meum uirum nobilem: & domi clarum: quem & tu mecum una alias in mensa excœpisti:ut oculis solitis aspicias oro:& me cōmendatum habe. Terami.xxii.Ianuarii.M.cccclxxv.

Cardinali Mantuano.

VT pascalem agnum domini nonmodo pura mente:sed puris ēt linteis comedas: seruiettas duodecim mitto ad te opere & tex tura tenui non contemnendas. Exiguum munus est: sed nō exi guus amor. Hunc tu semper muneribus præfer: & mentem non manus at tendæ. Illa sedulo est plęna: hę semper inanes. Arguit illa fidem: hę opes. Ne ueteres tuæ ad ieiunia adhibitæ piscem sapiant nouas has accipe: re cordatus semper in munusculis suis totum Papiensem uenire. Vale.

Federico.iii.Ro.Imperatori Augusto pro Xysto.

ACcœpimus:& legimus ternas l̄ras manu tuæ celsitudinis scri ptas: quibus promotionē uenerabilis fratris Episcopi brixiensis & dilecti filii Georgii hessler notarii nostri ad dignitatem Cardi nalatus commendas: Audiuimus quoq; ea de re accuratissime intercedentem dilectum filium nostrū Franciscū Sanctę Marię nouæ Dyaconū: Car dinalem Mantuanum: tibi ac nationi ualde affectum. Id quoq; circumspe ctioni fuę uerbo respondimus: tuæ Imperiali celsitudini his breuibus respō demus. Nos litteras tuas benignæ semper uidemus. Postulata studiose co gnoscimus:& ad satisfaciēdum desideriis prompto animo inclinamus. Per sonæ ipsæ:pro q̄bus scribis notæ sunt nobis: accœptę nobis: & tuo ac no stro beneficio dignæ. Nec ad eas honorandas magis tua intercessio q̄ nr̄a uoluntas inclinat: sed creandis cardinalibus tempora nūc opportuna non sunt. Multę ac graues necessitates coegerunt hactenus & impræsentiarum cogunt rem totam differri. Scimus pro tua pietate nil cupis aut uis quod

oneri sit & damno Apostolicæ sedi. Natura tua: & clemens consuetudo sp id tulit. Proinde eandem celsitudinem hortamur in Domino: ut dilationem necessariam molestam non habeat. Quia non contemnuntur preces tuæ: sed tantum detrimenta ecclesię declinantur. Cum opportunitatem obtulerit deus hæ ipsæ petitiones honorifice proponentur. Illis fauebitur: ac quantum in nobis erit: accedentibus fratrum nostrorum consiliis: digna uotorũ tuorum ratio habebitur. Interim Brixiensis apud nos sine honore non erit: & Georgium tuę sublimitati: Germanisq; Principibus gratum: nos quoq; in corde nostro geremus.

G. Lollio.

DE Fontanili domo ĩ matris obsequium commodata tibi gratias ago. Scripsit ad me Victorius q̃ beniuole: q̃ sine ulla cunctatõe illam permiseris. Liberalitatem accipio: ac (q̃q̃ tibi: & familiæ incõmodam me rem facere uideo) nostra tamẽ beniuolentia fretus senile parentis desiderium paucis tuorum mensibus præferam. Nec uineto interim nocebitur: nec ædibus. Materna diligentia cuncta præstabit: alienis plus q̃ suis parcere solita. Dedi negociũ Victorio reliqua expediat. Patere ab illo continuari: quę interiori usui sunt. officiis quidem tuis addi etiam curas nõ cõuenit. Ad. xx. Iunii illã pręmittã. Tu uale. Romæ. iii. Maii. M. cccclxxv.

G. Lollio.

GRatulor coniugio Victoriæ nostræ: Eius etiam significandi diligentia lætor. Patris alterum: Compatris alterum officium fuit. Quãtum uestratia nota mihi sunt: bene utriq; prospectum existimo. Ex casta: & honesti ordinis domo in familiam migrat puella gratia: & honoribus non pœnitendam. Quod ergo in talibus dici uulgo solet: hoc a me tibi amico animo scribitur. Fœliciter Lolli (. Reliqua in aduẽtũ) nũc Vale. Romæ. xv. Maii. M. cccclxxv.

F. Episcopus Caputaquensis. Ia. Cardinali Papiensi.

COgnoscet Reuerendissima. D. V. litteris quæ Sanctissimo Pontifici scribunt: ut se habẽt res Germanicę: quarũ causa Reuerendum. D. Forliuiensem legauistis: cuius prudẽtia: industria: & cõstantia effectum ẽ ut duo ualidissimi ac ferocissimi exercitus uix mille passibus distantes: intra paucos dies fuerint reconciliati maxima sedis Apostolicæ gloria. Veritus sum aliquando ne secus eueniret: Tot uentis agitari nostra nauigia uidi. Nouit Reuerendissima dominatio uestra q̃ aduersa omnia successerint Cardinali Niceno: & qui post illũ uenere: aut uenturi erãt. Agendæ gratiæ Deo: & optandum: ut eadem fœlicitate sedari possint reliquæ Christianorum discordię. In Gallia apertum bellum est: exactis indu

615

616

617

ciis Galli fines Ducis infestare cœperunt: prius in Piccardia: ubi quædam oppidula occupauerunt: deinde in Burgundia. Tum cognito transitu Britannorum se ut nunciatum est intra Normandiam recepere. Transmissa iã ex Regno Britanniæ bellatorum pars in continentem. Rex ipse ad. xxvi. Maii ad littus unde breuior est trãsmissio copias recensebat: ut paulo post Calesiam traiiceret: quo hic etiam princeps contendit: ut cum eo Rege loquatur: & bellum simul aggrediatur non iisdem castris: nec uno tantum latere: sed Britanni ad eam Galliæ partem: quæ spectat ad insulam: Dux uero per Campaniam. Quod consilium uel rei frumentariæ: & pabuli causa: uel ad euitãdos tumultus: qui facile in tanta hominum diuersi generis multitudine concitari potuissent: utriq; probatur. Imperator secum habet in castris Marchionem Brandeburgensem: Ducẽ Saxonię: Lãdigrauium illum fratrem huius: qui obsidionis tempore Nussiæ præfuit: emulus Archiepiscopi. Sunt ẽt prelati Treuerensis: Monestenensis: & Asletensis. Maguntinus ęgrotat Coloniæ. Credo Germanorũ esse numerum. xlv. aut. l. miliũ. Equitum habẽt ad. xvi. milia: peditum: & collecticię turbę satis. Quo die ad propinquum oppidum uenere accessit ad eorum castra Dux: ut illos ad pugnam educeret: quam uisi sunt detrectare. Cum ĩde processissent: & castra ubi nunc sunt locauissent iterum instruxit acies Princeps: tormẽta eduxit. cũ Burgundi Germanorũ castris appropinquarẽt emisere illi equitũ. ii. milia aut. iii. milia: & magnum peditatum. Cum intra horam bis conflixissent: repulsi ab iis: quos Italici generis Dux pręmiserat: se intra munitiones receperunt: occisis eorum ut accœpi: lxx: pluribus uulneratis. Burgũdi. vi. tãtum amisere. Nox prœlium diremit. Sũt qui dicant eo tempore ĩ castris Germanicis satis fuisse trepidatum: & a pluribus defuga cogitatũ. Dei bonitate concordia facta: & Germanorum ad hæc castra Burgundorum ad illos impune conueniunt: ut eadem uideantur castra. In quo magna est Dei gloria: & laus Sanctissimi Pontificis. Me Reuerẽdissimę Dominationi uestrę commendo. Ex castris Burgundis ad Nussiam. vii. Iunii. M. cccclxxv.

Episcopo Soanensi.

TRistia tua tristẽ quoq; me faciũt. Quid enĩ amarũ tibi esse põt qđ mihi idẽ sit dulce? Lamẽta uideo ex lr̃is: sed lamẽtationũ cãs non uideo. Tantum ingrati aliquid ex uerborum ambagibus suspicor. Discriminis esse oportet quod non audes epistolæ credere. Ad me pręsertim: quem de tuis intimis nunquam celasti. Sed te consoletur Deus: pręsens ego quoq; idem præstabo. Imprimis autem benefactorum cõscientia leuet mœsticiam: Malisq; alios tibi: q̃ te aliis ingratũ uideri. Mercedes huiusmodi communes sunt multis: rariq; alienam gratitudinẽ laudant. Sed

de iis coram:atq; expressius. Quod Monsindolana mea tam bene tibi arriserint iucundum fuit audire. Placent impendia laborum & spei fructus iam colligi. Laudanti ea tibi necesse est credi: quando ad me uexandum quaerere nodum in scirpo soles: & recta omnia de prauare. Fingere etiam aliquãdo nec audita: nec uisa. Vel sola hęc uillula me ad uos trahet: alioqn uestris omnibus ęquo iam animo cariturũ. Vale. Romae. viiii. Iunii. M. cccclxxv.

In Laudem Beati Petri. Apostolorum Principis.

Et cur grata domus tam foelix munere Petri
Non Petrum cantu personet assiduo?
Ille rudi quondam: segniq; ad munia uitae
Vim dedit: ac puras: & sine labe manus.
Ille inopem: nudum: mendici panis egentem:
Impleuit: texit diuite ueste Dei.
Ille humilem: ignotum; uulgari sanguine uilem
Extulit: unde mihi nomen: & unde genus.
Ille patrum titulo ascripsit: sanctiq; Senatus:
Ille dedit linguam: pectus & ille dedit.
Quodq; sui cumuli est: mens his contenta quiescit:
Non sibi plura cupit: non sibi plura rogat.
Ergo sonent Petrum nostrae cytharaeq;: lyraeq;:
Tota domus Petrum consonet: unda: nemus.
Vtq; magis placeant modulata in carmina nerui
Voce alacri iunctim concinat illa Puer.

F. Cardinali Mantuano.

Hodie Viterbium propinquanti Praeses Prouinciae ad secundum miliare processit obuiam. Ingressum urbem: & hortos tuos uisentem: ex uia coegit apud se esse. Prãdio Magnifico accoepit. Nec scio uultu an animo: an loco: an uero etiã apparatu splendidior fuerit. Quia beneficio tuo facta haec sunt: cuius me clientulum noscit: putaui significanda ea esse: & gratias tibi agendas. Studia tua etiam per tuos absenti nõ desunt. Beneuale: atq; ita bene sit additum ad ualitudinem bonam in reditu uideam. Patrocinii de me tui oblitus ne sis. Quicquid Papiensi perit: perit & tibi. Viterbii. vi. Iulii. M. cccclxxv. Agnellus. 619

Sacramoro.

Rvsticanis uoluptatibus ad supercilium usq; immersus hęc scribo: & quidem calamo male temperato. Litterae tuae tam mihi gratae acciderunt: q̃ iucunda est Theutoni sitienti patera mulsi. Eram dubius animi quem exitum tulissent res nussienses: Varia pro affe- 620

ctibus referebantur. Nam in unum aliquod iudicium consistere opinio nō poterat. Nunc illæ finem certum ante oculos posuere: qui & sine effusione christiani sanguinis fuit: & beneficium sensit Apostolicæ sedis. Benedictus in donis suis: & sanctus deus in omnibus operibus suis. Eandem fortunam si Gallicanæ res sortientur: ad quas tollendas ut scribis legatio Cæsaris est profecta erit quod nostris sęculis gloriemur: & uel speremus multa in publi

Morimūdū. cis: uel magna timeamus in priuatis. Comensi nostro de commendato cœnobio gratulor: nonmodo quod id commodi sibi: sed quod Monasterio expiranti occasio respirandi accessit. Spes est: diligentia præsulis boni continuatam iam annos multos rerum iacturam finem Domino concedente habituram. Pietas diuina hāc accessionem sibi fortunet. Amici nostri glorias tecū corrisi. Tam multa solus: si posset: q̄ multa sine alienis subsidiis neqt. Qui nunc uanitatem inanem ferre non possumus: uix sine fuga efficacem stultiloquētiam ferre possemus. Sed de hoc coram: & sępius. Cœnas Hieronymianas: Vianesianas: Falconianas non damno: sed hercle si tenues adhuc loculos non premunt. Nam de Forliuiensi metus mihi exiguus. Minor illi q̄ formicæ est stomachus: primis tribus amplior uenter: & quidem etiā ambitiosior oculus. Voluissem quintum me tibi conuiuam affuisse: plus lōge suaue id sodalicium delectasset: q̄ hæc Senensia plęna iam sacietatis: & fastidii. Quæso te Ariminensis: ut inchoatum significandi officium serues: & absenti amico ne desis: Papiensi cum obsequeris: & te impertis: a quo ante alios: etiam ante Falconem tuum diligeris. Vale: & Mantuano meo: Comitiq; meo me diligēter cōmenda: Ex Suburbano. xiiii. Iulii. M.cccclxxv.

Falconi Synobaldo.

VEnimus Senas Falco: Ita quidem incolumes: ut præter somnū: quem antelucanum iter ademit: addi ad incolumitatem nil possit. Nulli læticiæ est parsum: quæ suscipi a casta familia soleat.

Iacobus. Cantatum obiter: & lectū: & quæsiti de uia fontes: nec neglecta uina tempori idonea. Synibaldulus tuus: uel meus iam potius: ante omnes hylaris uenit: non equo: non ęstu: non quod ferre tenera ætas non solet: uigilia nocturna offensus. tanq̄ ad testaceos ludos sic ad hanc urbem cupide accessit. Vitæ eius hæc ratio est instituta: ut diebus festis puerilibus suis indulgeat: quæ ad mensam placuisse mihi es memor: aliis a præceptore: & libris nō abeat: etiam sub cœnæ tempus ad lyram uersus ediscat. Stans cibum mecum sumit: ne in familiari cœnaculo licētius impleatur. & ad cubiculū quoq; custos illi: & contubernalis est datus Cosmus Ferrinus: uir omniū optimus ut scis: atq; integerrimus. Filius si esset: chariori apud me cultu haberi non posset. Itaq; & tu bono animo esto: & eodē matrem esse iubeto. Ipse

iam tam capitur loco:& cœlo:ut Romanarum consuetudinũ sit pene obli
tus:atq; ad ęgritudinẽ usq; desideraturus huc sit in annos singulos reditũ.
Inter scribẽdũ redditæ sunt litterę tuæ:tam gratæ illę quidẽ:q̃ nõ tam cito
expectatæ. Ago pro iis:quę significas gratias. Imprimis aũt q͛d apud Man
tuanum meum non immemorem mei futurum te spondes. Hunc patrem
ardentissime amo:& seruare mihi omnibus officiis cupio: non quidem mi
Falco spe:quod nõnulli putant:Pontificatus:quem nec quęro: nec appeto:
sed magnis suis ĩ me meritis.quę qualia fuerint: cõtinuoq; sint:nec tu igno
ras:nec;ego ingratis põderibus expẽdere soleo. Vale.xvi.Iulii.M.cccclxxv.

Cardinali Mantuano.

.Mitto ex lr̃is tuis amplissime pr̃: Plæna enĩ sunt officii: idẽ sem
p̱ respõsum habẽtia:ut uidelicet tibi gr̃as agã: mihi beniuolẽtia
tãti pr̃is cõgratuler. De Germanicis rebus q̃ uaria afferri signifi
cas:puto iã certa isthic nũciata. Hic qdẽ oĩum exitus est ĩdicatus ab hoĩe:
q̱ oĩbus interfuit. Recensuit discessum a Nussia esse Burgundũ: in sua redu
xisse exercitũ:Cęsaris copias dissolutas: Prĩcipes euocatos pene oẽs domũ
rediisse:Cõuentibus nunc de Coloniensi cõtrouersia cognoscendũ. Cõditio
nes scriptas eẽ ꝓtulit:quarũ exẽplũ ab urbe quoq; hodie accœpi. His ergo
ut puto:iã nõ ambiguis audies mox:ni fallor:tẽpestatẽ oẽm ĩ Gallos cõuer
sam. Britãno enĩ:& Burgundo adiunctis qd turbarũ Regno? Quid curarũ
Ludouico Regi futurũ existimas? Veterẽ nimirũ fortunã Ioãnis abaui sui:
& nup̱ Caroli pr̃is:nõ alienũ est formidare:calamitosa hæc sunt. At plæna
luctus caphensis direptio. Calcydem sexẽnio ante amisimus: nunc urbem
opportunã tot annos:tot christianorũ suffragiis ex Turcis:Scythisq; serua
tam una infœlicitate proiecimus. Circuitur undiq; nostra religio. Infideli/
bus armis per girum appetimur:non ante credituri uera esse:q̃ nuuciantur
discrimina:q̃ Hannibalem esse ad Collinam senserimus. Scripsit ad princi
pes Pontifex:officium sane patris: nõ pestis remedium. Quid enim audiãt
ii uocem monẽtis:quorum aures armorum strepitu:corda irarum estu tan
topere teneãtur? Sed & aliud quid potest pius pastor egenus oĩum:atq; ex
haustus:nisi confugere ad filios? Denuuciare pericula:quodq; ipse nõ põt:
ut uelint illi lachrymis obtestari? Mihi hoc aĩo iamdudum insedit Mantua
ne charissime:nec auelli ullis suasionibus põt:nullã in christianis ponendã
ultra præsidii spem:Solius Dei esse oẽm redemptionem:Eam aũt non ante
futuram:q̃ ingentibus malis admoniti iniquitatum nostrarũ fuerimus. Tu
in Agathensi secessu scripsisti:Ego ĩ Syndolano tibi respõdeo:simul quęso
ut Papiensis tui memoriã habeas. Vale.xxvii.Iulii.M.cccclxxv.

R.Portuẽ.Episcopo.S.R.E.Vicecancellario.

623 GAudeo quod tanti nois pater humilis Cardinalis desiderio tenea
ris :ciusq; lr̃as cupias. Aliqd me esse puto cũ placeo tibi : qui in
sublimi es positus. Sed quęso paucis audi Papiensem loquẽdo li
berum:& scribẽdo. Non illum a litteris auocant Senẽses delitiæ:ut scribis:
quas mediocribus etiã officiis semper posthabui : sed tua (quod cũ uenia
dictum sit) negligentia. Oraui pręsens ut nõ immemor esses absentis: Per
liberaliter facturũ id te recepisti:q̃ feceris nunc attende. Magna in Germa
nicis accidere post abitum meũ :magna ex Hispania nunciata:magna ex
Britannia ad Pontificem scripta :clades etiã ex ciuitate caphensi ingens ac
cepta. Quid horum oro abs te mihi impertitũ? Aut quid non silentio ingra
to præteritum? Litteras ergo quęris quas nõ præstas:& officia exigis:quæ
ipse non pendis. Nimiæ curę tibi sunt grandia:colis Reges tantum:& prin
cipes : humiles collegas præteriri facile pateris . A nõnullis Cardinalibus:
cum quibus mihi uix est centesima amoris pars:quæ tecũ sedulo fuit : amã
tissime hęc sunt persoluta. Sed non propterea tibi irascor. Scio quod in gra
uibus amantes tui non deseris. Plęrũq; pro iis etiam animam ponis. Teneo
etiam quod tuapte natura grauate calamũ sumis. Grauate scribis. Sine mo
lestia quoq; non iniungis scribẽda. Plus una cũ Mantuano meo cõmunica
tio:una nocturna cum tuis domesticis in lucẽ usq; confabulatio animũ ca
pit:q̃ decem a paruis clientulis expectata officia. Accipe aũt de Papiẽsi tuo
quę petis. Valet : raro est Senis: In suburbano frequẽter. Delectãt illũ libri:
& litteræ. Tam est ab omni auaricia : ambitiõe:& curis supuacuis alienus:
q̃ illi uita:& ualitudo est chara. Proximo Septembri Balnea Lucẽsia petet.
Ad te desinente Octobri redibit :tam tibi in omnem amplitudinem tuam
deditus:q̃ olim non putasti:& nunc certissimum habes. Vale ex Monsin
dolo.xxvii. Iulii. M.cccclxv.

Iacobus Volaterranus Cardinali Papiensi Domino meo.

624 EVoluebam nuper epistolas oẽs:quæ ad te sunt scriptæ ex eo tpe
quo ueni in familiã tuã:cũ sanctæ expeditionis causa Anconã p
geret Pius Pontifex:ut seligerẽ illas:& in tpa digererẽ:ne si qñ ti
bi his opus eẽt:nimio tedio afficereris ad eas reperiẽdas:cũ pręsertim didi
cerim:tibi cuiuscũq; ministri tui diligentiã gratissimã fore. Inter euoluendũ
cõperi plures uersus scriptos ad amplitudinẽ tuã. Dubitãti ãt mihi an illos
in fasciculũ cõgestos epistolis aggregarẽ uisum est potius seligere:& i librũ
referre:ne puluere:& tinea cõsumpti penitus deperirẽt . Dignatio uero tua
aliquando relaxandi animi gratia codicẽ intuens:opinor meũ hoc officium
non damnabit:Et magis amicorum fidei memor erit:qui & si oẽs non sunt
elegantes : & forte minus digni disertissimis auribus tuis : tamen ob co

rum fidem: & tui amplissimi nois obseruantiã: minime iudicio meo sunt cõ temnendi. Campanus igitur quẽadmodũ dignitate: & elegãtia cæteros an tecellit: ita iure optimo ante alios collocabitur: allecturus elegantia sua tuã Amplitudinẽ ad legendũ cæteros: qui quanto sunt se inferiores: tãto magis ei erunt obnoxii: qđ sua gratia sæpius a. D. tua legantur. Deinceps autẽ cũ eiusmodi uersus accipies: molestũ tibi non sit dare operã: ut illico exscriban tur: ne aceruo scriptorũ tuorũ obruti pereant: & tui nois studiosi suo studio: & labore fraudentur apud eum: quẽ cultorẽ litterarũ: & doctrinę imprimis uenerantur: & colunt. Vale. Romæ. M. cccclxxv.

Sacramoro.

Fficiosior nemo te est mi Ariminensis. Sic nuncias: quę ubilibet fiunt: ut uersari uno tpe īter Hispanos: Britãnos: Gallos: Germa nosq; uidear: a transmarinis ẽt nõ longe errare. Gratissimus om nium hic labor est: tãta uoluptate animũ tenẽs: ut Senis agẽs uobiscũ R o mæ nihilominus uerser. Cardinalis sum bñficio Dei. Ab hac dignitate alie num nõ est noscere qd ubiq; gentiũ consilii capiatur: quãdo & summi cõsi lii noster ordo est: & in specula positis turpe sit ignorare: pacẽ an tumultũ christianæ res agant. Tuæ igit̃ diligentię grãs ago: Nec minus iterũ p no stram beniuolentiã peto: ut quod fecisti hactenus: & facturus posthac es: pro Mediolanensi Duce uno factos tibi duos me absente existimes: quãq; principi locupleti sedulitatem scribẽdi præstas: hanc Cardinali amicissimo impertire. Ille tibi rem: ego animũ abunde remetiar. Sed bone Deus quan ta nũc rerũ facies in Gallia: atq; in Hispania surgit? Putabã nugas: quæ de Britãni transitu ferebant̃: ecce paratis copiis in Ludouicũ transmittit. Bur gundo illi adiuncto: quis sustinere amborũ iracũdiã poterit? Est Duci exer citus a rebus Nussiensibus: non alacer modo: sed qđ plurimi ad uictoriã re fert diuturno malo duratus: Ludouico aũt ab ocio anni unius sane nõ simi lis. Videre uideor nisi Deus subueniat: uel Ioannis abaui sui fortunã: uel nu per Karoli pr̃is. Bene igit̃ Pontifex: qui ad surgentẽ pestẽ: uel continuantẽ magis Mutinẽsem legat Præsul est uirtutis: atq; ingenii: sed utinã ad rẽ tan tam idonea dignitas. Quãq̃ & inferiorũ opera aliqñ plus profuit: q̃ maiorꝝ inanis ambitio. Quod olim Nicolaus qntus: quod tot Oratores īter Frãcis cũ sforciã: & Venetos nõ potuere, potuit occulta diligẽtia heremita barba tus: & qđ nup ad Nussiã īter Germanos Burgũdosq; sũmæ legatõis nomẽ cũ sũma uirtute nõ ualuit: ex secũda Epõrũ classe Forliuieñ. Eps fecit. Deus ipsi Mutinensi opem ferat: & consiliũ omne suũ confirmet. Motibus quoq; Hispanicis: quid ad miserabilem calamitatẽ propinquius? Armati Reges duo: portugalẽsium uidelicet: atq; siculorum: idẽ Castellę Regnũ: alter ab (Nic. nũc Lu ceñ. Præsul.)

ſororeːalter ab filia defuncti Henrici ſuũ uolentes infeſtis ſignis ſe petunt.
Vtrobiq; in Hiſpania:& Gallia cõſligetur.ut in procliui ſunt oĩa.Quid in
tanta multitudine:tam pugnaci:& contemptrice mortis:ſtragis: & ſangui
nis futurum exiſtimas?Nos miſeros Sacramore:qui hæc audientes nequi/
mus auertere.Fortunã ẽt præſentium temporũ dolendã: quod inter ſe chri
ſtiani pugnant:Lugendã:qᵈ Regna cadunt ad ſumma quæq; idonea:ęter
nis doloribus proſequẽdã:quod craſſantibus ĩ nos quottidie hoſtibus Dei:
Calcyde nup expugnata: Scuttaro proxime appetita : Nunc Caphenſi ci
uitate noſtris adempta :maioribus mox affuturis:Hi qui redimere pereun
tem populũ poſſunt:præſtare Deo hoc obſequiũ debent:Arma quæ totiẽs
uocati:& moniti induere ĩn Barbaros noluerunt: ſponte nunc in eiuſdẽ reli
gionis ſortis:& baptiſmi fratres tanta impietate exercent . Sed finis ſit que
relarum.Dei omnipotentis in tanta cæcitate eſt oĩs redemptio.Exempla il
la litterarũ:quæ miſiſti pręter me nemo intelliget.Fidem ſecretorũ integer
rimam a Papienſi ſemp intelliges:accipieſq;.Ad philippum noſtrũ tamen
ea ante puenere:q̃ me.Mandatorũ obliti tabellarii præteruecti ſunt Senas.
Sed in hoc nulla iactura.Picturæ tuæ domeſticę fabulam ẽt inter has mole
ſtias riſi. Aquila illa ſupinducta nihil feſtiuius.Medicina fuit naſcenti mor
bo conueniens.Videor ſpectare toruos ad primũ initium Falconis oculos:
non bene habentis inuerſam ſibi eſſe imaginẽ ex ſfortiano argumento con
ceptę iam ſpei.Sed heus Sacramore:Falconẽ noſcis;ut ego.Protheus eſt.ſi
uel paululum ĩcaluerit ei ſanguis:& ex cõſuetudine ſua ſcalpſerit genas : uel
gripes ſtatim aquilæ ſuperſtabit : uel ipſam aquilam in paſſerem rediget.
Vltiones ſuas legare teſtamento non ſolet.Ipſe eas uiuens ſemp adimplet.
Primi tñ ſpectaculi uoluptatẽ:ut cũq; res cadat:nec tibi uidẽti adimet: nec
mihi legenti.Ei ſalutem meo nomine dices.Addes quoq;: ſi eadem ſibi eſ/
ſet calami:quæ linguæ facilitas: plures me:& plęniores ab eo litteras habi
turũ fuiſſe.Cõmenda me Reuerẽdiſſimo Mantuano meo: & Comiti quo
q; meo.Vale.Senis.xxvii.Iulii.M.cccclxxv.

F.Archiepiſcopo Piſano.

QVo in loco res tuæ ſint:ex lr̃is Frãciſci Caſati puto te accepiſſe:
Quantũ ille ad me ſcripſit : meliore multo eſſe:meo iudicio poſ
ſent.Perſeuerat eadẽ duritas: eadẽ repetitio promiſſorum.Quid
ultra dicã non habeo.Quid operer nõ ſane ſuccurrit.Ex pẽdenti ſingula di
ligeter alterų ex duobus cõſiliis ſupeſt:quę tibi Romę mõſtraui.In utrũ ma
gis inclines tu uide:cui notiores ſunt domeſticæ rõnes.Mihi ĩter utrũq; pẽ
dere:nil inutilius eſſe uidetur.Cõſumptis iã cæteris: aut liberalitate uincen
dum eſt:aut poteſtate.Bene uale.Senis.xxvii.Iulii.M.cccclxxv.

Ioanni Petro Arriuabeno. 627

Vod ualeas bene est:quod ex tua consuetudine nuncies:quę hic sępe ignoro:gr̃as ago:& ut pergas efflagito.Plura non possum. Idq; ignosce.Fatigatus ęstu:& multa dici scriptiōe: malo tibi:q̃ ambitiosis amicis breuitatem necessariam excusare . Mei memor: ut soles: Vale.Ex suburbano meo.xxix.Iulii.M.cccclxxv.

Campanus Cardinali Papiensi. 628

Ntonio Senensi:quem nunc & amor patrię:& studiorum suorum ad se rapit : mādata quędam ad te dedi.Eum ut audias:atq; porro ut exaudias oro.Magna petet. Verum in tanta spe : atq; adeo in tanta diuersitate fortunę quicquid mensurari potest:etiam si maximum sit: exiguum est.Pii memoria prаеterita beneficia tua: & officiorum continuatio: pollicitationesq; non minores officiis omnia mihi de Papiensi meo promittunt.Beneuale.Terami.xxx.Iulii.M.cccclxxv.

Sacramoro. 629

Ampinos hucusq; mi pater : ammodo uuis est opus . Eas cum proximis litteris proferre uelles:metu suadente eclasti : uerbum ss.uiuimus ter repetitū:quid sibi uult Sacramore? Hoc quaero: hoc doceri cupio.Placatum esse pontificem: benedixisse interfectoribus pyratarū: addidisse Iubileū:& dona: Corsicā quoq; ad officiū uetus choactā: cōmunia sunt quottidianis nostris moribus cōsentanea: & cuiq; ēt aestimāda facile sic euentura.Illud in uoto erat:occultū mysterium noscere:plenum succi:& ponderis q̃tum puto ego:& q̃tum scripta tua ostendunt.Ais enim senties tandē quid sibi uerbū id uelit.Nonsensi adhuc:sentire expecto. Sed peream ni tu eodē metu retrahente adhuc es eclaturus:& noua figmēta ad pascendū animū inuenturus.Sed uide qd agas:Cū Papiēsi tibi negociū est hoīe acri:& naribus ad cognoscendū sagacibus.Non tam eris in cōminiscēdo dexter:q̃ ego adiutrice ueritate in iudicando acutus.Fides tua: & amici expectatio:non bene in una dissimulatione falletur. Vide q̃ acerbe exigam debita.Ingenio sum muliebri : nisi re intellecta non conquiesco.A ꝓmissis: quę implere non cogitas:est tibi posthac abstinendū.Malo cōtinuari Pampinos:q̃ uuas semel indicatas nō promi.Haec hactenus. De Cardinalibus differendis placet susceptum consilium:Labare autem quosdam ex nobis: & memores condicti esse : nō placet.Ad profligandum pauci plus possunt Duce Pontifice:q̃ multi ad aciem sustinendam. Vsu assiduo hoc ipsum saepe deprаеhendimus . Sed paucos hos explica . Ni erret opinio : Vrsinum puto esse : & Mantuanum : & tuum quoq; Sancti Petri ad uincula . Nam de glorioso nostro scis pendere illum a uultu imperantis . Merca-

torum litteris:qui negociantur Neapoli significatum hic est:Ferdinandum Regem quaternas stipendii pensiones erogasse nuper copiis suis: & ad septem milia equitum cogere ad Truentum. Vanam significationem esse existimo. Quæ ea sit tu isthinc scribe:cui cuncta sunt notiora. Hic in frequenti Senatu contentionem oēm de finibus : quę est cum Pontifice:ad Regium iudicium retulere:proptereaq; Oratorem mittunt ad uos. Eam si sedat:publica omnis ciuitatis beniuolentia : etiam nouo hoc beneficio clauo trabali figetur. Beneuale:& quod semper peto : cōmenda me Mantuano meo : & Comiti meo. Senis. viii. Augusti. M.cccclxxv.

F. Cardinali Mantuano.

DVabus epistolis uno tempore redditis multa complecteris:omnia grata : omnia obsequium consuetę benignitatis habentia. Delectari te asseris litteris meis. Excusas quod non manu tua respondeas. Missionem Mutinensis:& interiores missionis causas mecū non taces. Addis quę gesta cum pyratis ad Tyberim sunt. In germanicis quoq; & Gallicis nondum certa omnia esse cōtendis. Illud certissimum: quod ad Cardinalatum repetitur Hesler. Ad Cardinalatum Vlisbonen̄. Alter tertio iam ad Pōtificem:& te : chirographo Cæsaris. Alter nouis Portugallensium Regis de Hispalensi querelis. Illud quoq; non dubium:quod missione noui oratoris Coloniensis Antistes ad priuationem deposcitur. Etiam nuncias quid in utraq; re cōsilii apud uos fuerit. Quod litterę meæ delectēt. gratulor indicio tuo:sed utinam ueritatis non amoris sit hoc testimonium. Qui enim mihi ipsi non placeo: unde aliis placeam sane non uideo. Quod etiam te calami grauent rem non incognitam refers. A calamis non uenit sors tua:nec creuit. Melius legendo oculos:q̄ scribendo manum exercere es solitus:& meditari utilius: q̄ atramenta tractare. Dūmodo te in tuo Secretario agnoscam : libēter remittam operam:& mentem accipiam. Mutinensem autem gratulor in Galliam proficisci. Gratulationis hæ mihi sunt causę:quod homini mecum a teneris educato:cum quo paupertatem : & pedagogium pertuli:honor ęstimatæ Legationis defertur. Etiam quod is prę sul legatur:qui si maxime aduersante fortuna non implebit mandata:utiq; nec urgente cupiditate manus implebit. Non referet quoq; ad nos plænum dedecoris nomen. Et lætor quod nondum collatis a Gallo : & Burgundo castris :suspensis utrinq; adhuc animis exitu tantarum rerum incerto:partito inter ambos (ut aiunt) metu:non alienum est credere diligentia sensati : & accurati patris locum aliquem ad pacificationem futurum. Id annuat Dominus. De Pyratis ad triremes suas male acceptis id mihi nunc succurrit: quod Scipioni olim de Grachis occisis. ss. Sic pereant alii : qui talia

quærere pergunt.ss.memor uexati per hyemen nostri maris:obsessæ urbis: exercitæ in miseros negotiatores diuturnæ calamitatis: solennis etiã Anathematis:quo illi die cœnę Domini extra christianam cõmunionem de tribunali ecclesiæ fiunt:In eosq; eorumq; fortunas ius liberum compræhensoribus datur:nec dedecore nostro:si quod est : nec illorum damno possum dolere.Id Deus indulgeat.Vtrunq; uero Senatus decretum : & de differendis ad reditum patrum Cardinalibus : & ad retinendum penes Sedem de Coloniensi iudicium : plurimum laudo:plurimum quoq; in eo persisti desidero.Pręsulem q̃q̃ malum: obiici suspecto per gratiam potẽtum iudicio:& impium est:& non sani exempli. Numerus etiam nostri ordinis quantus sit uides.Tantus is est:ut Episcoporum loco iam habeamur . Ignominia hęc non solum Romę oculis aspicientium patet: sed foris etiam in audientium constricta est animis.Vbiq; ea facilitate contemnimur: qua apud Sedem creamur.Quem decorem a patribus nostris accœpimus : hunc Mantuane molestum est non retineri.Creari unum sine multis non licet. Multi addi sine iniuria nostræ æstimationis non possunt.Quid ergo inquies?Fidem non seruandam censebis.Vtique seruandam censeo.sed ea non uiolatur:cum temporis tantum causa differtur.Eam quoq; minus aliquando licet seruari:præsertim cum in ea pręstanda plus nocemus nobis: q̃ illi prosumus cui est obligata.Expende utilitatem Cæsaris & damna Ecclesiæ: uidebis detrimenta nostra longe plus premere q̃ diu mendicatas:ægre tamen concessas Imperatoris commendationes.Georgium diligo studiosum semper mei : atq; amantem : sed decore domus Dei : & nostris ornamentis nil mihi antiquius.Oro te Mantuane:quod sedulo facis : ut commune incommodum quãtum sit animo reputes:In cedendisq; uinctis tuis ne properes. Magnus es a paterno Marchionatu:a Cardinalatu tamen nõ minor. Succedent in illo fratres : hic tibi ad honorem : & opes reliquus fiet. Quanto hic idem honoratior erit:quãto hominum opinione pręstantior.tanto tu in ecclesia maior:& clarior.Scribo hæc planius:quod quantum auguror absens:quantum præsens ex te ipse collegi : in suspitionem adducor:ne tu qui magna semper spectas:& ad gratiam hominum es institutus:studio retinẽdæ Germanicæ clientelæ : Comparandi etiam Cæsaris:diligentius creationem hanc urgeas:q̃ præsentia tempora postulent.Hanc suspitionem augent cuiusdam ad me ex urbe litteræ:quibus labare patrum nonnullorum animos scribit firmos ante:& consentientes cum cæteris.Sed quicunq; rerum futurus est exitus : quando ad nostrum reditum disceptatio est reseruata:de his coram agemus :libenterq; tecum aut cadam aut stabo.Nunc uale.Ex suburbanulo meo.xi.Augusti.M.cccclxxv .

Pro Xysto.iiii.Pontifice Maximo ad Regem Daciæ.

COgnouimus ex litteris tuæ Serenitatis ĩ itinere te esse:ut ad sancta Apostolorum limina uenias:& successorem Petri ĩ terra hac uisites:Martyrum sanguine consecrata.Lætati eo nuncio plurimum sumus:uidentes peregrinationem tuam plænam esse propositi boni: ac fidelis:& de salute animæ non minus q̃ rebus terrenis te cogitare.Speciosa est fides tua fili charissime:Religiosa etiam ex tam longinquo profectio: tanto quidem in te Rege deuotior : quanto in magnis principibus rarior. Quæris dominum dum inueniri potest:& inuocas eum dum ꝓpe est. Viarum incõmoda prætulisti quieti domesticę:& regnum sæculi reliquisti : ut cæleste regnum parares:illud Saluatoris attẽdens nullam satis dignam cõmutationem dare hominem posse pro anima sua. Si ergo fuerint iuxta uerbum Isaiæ peccata tua ut coccinum :per hæc sancta opera:quasi nix dealbabuntur.Etsi fuerint rubra quasi uermiculus :uelut lana alba erunt.Omnipotens Deus:cui labor hic seruit:uenientem te:atq; abeuntem incolumem seruet:Angelisq; suis mandet de te : ut custodiant te in omnibus uiis tuis. Nos qui tuam Serenitatem: Comitatumq; tuum omnẽ in tempore accipiant:& in urbẽ usq; prosequantur : ad fines ditionis ecclesię esse iubebimus. Sine incõmodo uenies.Sine incõmodo a bibis.Discrimen nullum in domo patris tibi erit timendum.Vbiq; si nõ pro meritis:at pro studio nostro præsto erit lęticia:& charitas. ĩgressus uero urbem accipieris obuiis manibus: & paterno sinu fouebere:Nullaq; pietatis:& deuotionis officia:quæ pręstari chatolicis Regibus soleãt: a nobis :uenerabilibusq; fratribus nostris sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalibus tibi benemerito deerunt᾽. Veni ergo in benedictione patris fili charissime : & pium propositum fœliciter imple.

Papiensi Volaterrano.

Scripta est hæc epistola tpe Pauli secundi.

LEgi annotationes tuas diurnas anni superioris:profectionem scilicet nostram in Ethruriam:& reditum ad urbem . Sentis quandoq; mecum in multis:& nonnunq̃ desiderii nostri uates es : & ĩterpres.Ego dum famulabar Cardinali Frimano:memor sum scripsisse legationem eius omnem ad Genuenses : quam si possem reperire in scriniis meis Romæ:libenter illam recognoscerem:essetq; ea tibi nõ inutilis ad imitationem.Nam minuta queq; etiam leuia:quæ uideo te non omisisse:legentem delectant:prout est obiurgatio illa nostra:cum male leporarium emisisti in excitatum ab Augustino leporem prope Aquam pẽdentem:& paulo post eum subripuimus trebelliani uini uascula quedam a mulione Florentino,eiusmodi enim etiam leuium recordatio iucunditatem aliquam affert. Moneo ergo ut perseueres:nec grauet te labor. Vrbana quoq; cum erimus

Romæ etiam annotare poteris: sed publica tantum. Nos uero Senatoria nonnulla: qd aliquando fecimus: & Pii: & nunc Pauli Pontificatu: quæ huc nobiscum detulimus: sed uulganda illa non sunt: ne uideremur nimium curiosi. tu in secessu hoc nostro ea omnia legere poteris: eaq; successiuis tēporibus male a Coloniensi notario nostro excepta manu tua exscribere. Rectius ille Iudicum Rotæ ambages. Vale. Cras mittemus ad te Henricū cubicularium cum litteris: illas rescribito: ad primam tabellarionum occasionem Romam mittendas. Iterum uale. Pientię. Venerunt etiam ad manus hodie post scriptam: & obsignatam epistolam nōnulla annotata per Piū. opinor q; illa esset relaturus i cōmētarios suos. mitto ea ad te etiam ut referibantur: sed custodi ut pupillā oculi. Romę cum erimus rememora: & uale.

Cardinali Matisconensi.

HOc solo breues has scribo: ut scias absentem Papiensem non minus q̄ præsentem Matisconensis sui memorem esse: ipsumq; ualere: idemq; de te: & tuis omnibus cupere. Quem exitum Germanica tulerint in uoto est intelligere. Tam uarie hic est nunciatus: ut cui potissimū habenda sit fides ignorē. Integrā tibi: si scripseris: summāq; habebo. Fœliciter Vale. Ex suburbanulo prope Senas. xi. Augusti. M. cccclxxv.

C. 33

Campano Decori meo.

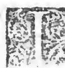
EX mediocribus loculis mittuntur ad te aurei. xxv. quos postulasti. Quod egeas doleo: quod egens a me postularis gr̄as habeo. Accœptius nil mihi est: q̄ subuenire Campano. Etiam cōmendabilius nihil: q̄ tantæ uirtutis pręsuli dona Dei impertiri. Sic facito semper cū dura te premunt. Erit semper unde (si non magna) grata tñ colligas mei in te animi signa. Secundam tuam ad Ferdinandum profectionem meliore oculo respiciat Deus: primæ quidem successus non fuit. Erit officii tui inde significare quæcunq; acciderit: ut læta: & tristia affectu eodem nos habeāt. Rogaui Romæ: ut epigrāmata tua diligenti cura selecta: deciesq; Oratii præcepto diligenter ad unguem castigata: iam tandem in librum colligeres: & ipse tu ederes: ad quorum perpetuitatem plurimi referre puto: Campani: non alterius ingenio emendata inueniri. Si es obsecutus: uel obsequi iam cœpisti lætor labore: si minus: scito mi Chauellane: ea ambos ætate esse: ut canendum iam recœptui sit: & milites recensendi. Ab urbe Romarus ueni: & rure Senas: ut solennia Assumptionis cum meo Senensi: & his ciuibus agerem. Redeo cras: ut liberiore loco liberior factus lectiunculis: & scriptiunculis meis me ibi oblectem. Ciuitatis quidem iam tenet sacietas. Vale. xvi. Augusti. M. cccclxxv.

C. 34

Locus ē ubi natus est

Cardinali Mantuano.

635

Isdem litteris de morbo:& ualitudine tua cognoui. Vtra res magis affectu me mouerit incertũ est mihi. Tristatus æque sum:& lætatus. Tristicia plenum locum non reliquit læticiæ:nec læticia ualere diu tristiciam siuit. Deo gratias ago:quod languentem adiuuit: Tibi quod absentem ignorare domestica tua passus non es. Temperantius posthac respiciẽdus est stomachus. Vexatus olim sæpe quietem desiderat. ea tanto est procuranda attentius:quãto est ad familiare malũ uia procliuior. Miscere assa elixis: acida dulcibus: & mollia duris quem non excitent inter tumultum? Iuueni mihi ab assiduitate studiorum eadem fuerunt stomaci icommoda. Sic aliquando sine uiribus fuit: ut omnibus horis reiectaret infusa. Temptata balnea nil profuere. Medicina tandem muliebris fuit saluti. Ea a remissioribus studiis:& ligno aloes:& roris marini aqua prouenit. Lignum aloes docuit cum pane edere:aquam uero:quæ duos tres ue roris marini surculos in phiala per noctem tenuerit:uino mixtam ebibere. Vix secundum continuata mensem sic liberauit:ut tolerati sine offensione sint multorum iam annorum extremi languores. Ridebis medicum: sed salutaria multa sæpe ridentur. Quod profuit monstro. Et medicorum ars aliud non est:q̃ experimenta ĩ libros relata. Sed de his hactenus. Dedi hoc triduum solennibus Assumptionis. Fui Senis. Ostendi me populo: ante eum diem ciuitati inuisus. Ludorum suorum nullum: præter equorum cursus spectaui:atq; hunc quidem nõ tam uoluptatis: q̃ uisendæ Ambrosianæ domus studio. Ea tantæ laxitatis:& molis: & magnificentiæ est:ut longe superet tuam:& meam. Exterior species regiam profert. Interior ornatus: & amplitudo a Regia nil alienum. Is se tuæ dignationi cõmendat:& ad se diuerti cupit:si quando tibi erit hac iter. Proximis diebus Germanus frater Synolphi scriptoris Apostolici Guido nomine: qui Florentinorum faciebat stipendia:& propter contentiones: quæ illi cum Senensibus sunt: se & oppidulum suum Lotharium Pontifici commendarat:ad fines horum est ĩtercœptus:huc quoq; perductus carcere nũc: & chatasta:& ferreis pedicis asseruatur. Contendũt ut a Synolpho:& fratribus cedatur loco:& loci precium capiant. Hoc scripsi:non tam quod te digna res sit: q̃ ne si a me eam nõ ĩtelligeres:male respõderi in officio duceres. Redii rus:& ruri hæc scribo ualẽs:& mihi uni nũc uiuẽs. Ex suburbano meo. xvii. Augusti. M.cccclxxv.

Io. Pe. Arriuabenus Ia. Cardinali Papiensi.

636

Ibi ne:an ligonibus istis tuis magis gratuler:nescio. Illi te operatore gloriari possunt:& quicqd manu tua plantabis:& seres uberius proueniet. si uera est sententia Plinii. gaudente terra uomere Laureato:& triumphali aratore: & illud. Honestis manibus lætius omnia

prouenivnt:quoniam & curiosius fiunt. Tibi uero quanta fœlicitatis acces sio:quod liberum curis animum ex medio sollicitudinum æstu uendicas: si mulq; corporis ualitudinem curas fœlicior es inquã ista animi quiete: q̃ to to Cardinalatu. Nam quicquid iuuat: quicquid placet: id dumtaxat ĩ hac uita beatum est. De affectibus loquor. Auarus non minus iucunditatis in ipsa rerum omnium indigentia ex sola auri coacervatione sentit: q̃ liberalis domestico splendore:atq; omni sua munificentia. Scio aliam esse rationem ubi de uera fœlicitate disserendum est. Vtinam accedere possem ad quod me inuitas. Nil eni magis unq̃ optaui: q̃ liberum animum: liberam operã: in qua nil est difficile:nihil labriosum. Nos urbanis:& Palatinis nõ tam nu trimur:q̃ fatigamur curis. In his omnino plus est amaritudinis. Sed ferre oportet quod necessitas temporum: non ulla ambitio mea mihi præscri psit. Fiet fortasse aliquãdo:ut te auspice hoc pelagus euadamus. Frãciscus Malleta:ut iam audisse te puto:reuocatus a Duce hic fuit. Mediolanum re diens:Orator Venetus itidem abibit. Rex etiam suos reuocauit. Signa sũt hæc hostilis animi. Sed tandem Gallicos emulabimur impetus: qui plus habent minarum:q̃ cędis. Vale numen meum terrestre. Romæ. xix. Augu sti. M.cccclxxv.

Falconi Synobaldo.

GRatia tua:& Manelli mei:quem unice diligo: & cui plurimum debeo:ad Laurentium scripsi: petitionem ita cõmẽdans:ut ma iore studio nec possim:nec soleam. Quid sit responsurus: aut be niuolentiæ Papiensis daturus: in dubio est. Operosa res petitur:non petita ante:nec quęsita:nec a Pontifice data:in qua plus difficultatis cõsidero ab exemplo:q̃ re. Ne nos tamen nostrimet pœniteat mouẽda sunt omnia. Pręstiti libenter litterarum officium. Alia præstanda si iudicabitis non uos plu ra queretis:q̃ ego impendam. Vrbana quæ nuncias ex consuetudine grata fuerunt. Illud gratissimum:quod Maffeus noster concanonicus tibi est fa ctus. Quod olim ego absente Mantuano impetrare illi nõ potui: hoc Man tuanus agente me ruri ualentioribus lacertis extorsit. Gratulare ambobus nomine meo:& fœliciter dicito. Propter ingenium Francisci:& mores inge nuos:summamq; suam in me charitatem lætor suis secundis: & accessionẽ honoribus cupio. De Cardinalibus quę scripsi magno metu scripsi mi Fal co. Veritus sum ne animum tanti patris offenderem:sed fiducia amoris no stri:& Sedis Apostolicę charitas in id manum scribendo prouexit. Quod cõsideratior alter:minus tamen amans cõmunia: forsitan declinasset:quod in bonam partem acceperit omnia:ago gratias Deo: & dignationem suã summæ bonitatis cum summa benignitate cõmendo. Amicorum quidem

627

libertas prę ſertim quæ uacat ſuperbia:nunq̄ non & patienter:& grate a bene inſtitutis accipienda eſt animis.Sacramoro meo hoc tantum nuncia uerbis meis:ſi propter petitas ab eo uuas carendum & pampinis ē:pampinos ex conſuetudine mittat:uuas miſſas faciat.Aliquid q̄ nihil accœpiſſe eſt ſatius.Si non paſcar pampinis ego:paſcentur forſan circunſtantes me beſtię: quæ iis facile nutriuntur.Mira res Ruffe: ex quanto inchoato ſcribēdi ſtudio:ad quātam tepiditatem ille redierit. Viceſimum iam diem nō ſilet mecum:ſed mutit.Vale.Ex ſuburbano meo.xxiiii.Auguſti.M.cccclxxv.

F.Tholetano Electo Caurienſi.

638

A Domino Deo ē omnis poteſtas. De manu ſua accipietur regnū Hiſpaniæ: quemcunq; cōtendentiū uolet regnare.Abyſſus multa ſunt eius iudicia. In illorum profundum deſpicere oculi noſtri non poſſunt:altitudini tantæ non pares.Si noua ſponſa:filia Hernici defuncti non eſt:magna Aragonenſi ex iuſta cauſa eſt ſpes.Legimus enim exorietur in tenebris lumen rectis:& iuſti hęreditabunt terram:& habitabunt in ſęculum ſæculi ſuper eam. Sin illam eandem e ſolio patris aliena deiecit ambitio: Illud contra eiuſdem prophetæ Portugallenſi offertur. Domino derelictus eſt pauper.Orphano:& pupillo erit adiutor.Atq; alibi.Regnū a gente in gentem transferetur ꝓpter iniuſticias:iniurias: & contumelias: & diuerſos dolos.Sententiæ Dei hæ ſunt:nec fallentes:nec dubiæ.Dubiam uero nos iuſti patris fidem habētes:ad futura etiam exc:illuminatorem expectemus tenebrarum noſtrarum.Veniet cito:& non tardabit:& in lumine ſuo omnes lumen uidebimus. Hæc mea de Hiſpanicis rebus ſententia eſt:atq; expectatio.Multos Aragonenſis cauſæ aſſertores audiui: te imprimis: & ſæpius. Multos quoq; repudiatæ filiæ legitimum ortum probantes.Vtrinq; argumenta:atq; ingenia. utrinq; auctores non contemnēdi.Magno ſe iudice quiſq; tuetur.Iudex autem non errans ſcrutans hominum renes & corda:inter hos uerius iudicabit.In utrunq; uero opto:& precor inclinet miſericordia ſua.In eum præcipue:cui pia ſunt arma.Me quidē nil in his angit:præter diſciſſi regni mœſticia ſemper Apoſtolicæ Sedi fidelis:& ad magna idonei. Obitu autē Aſtenſis dolendum eſt plurimū. Vir erat cum doctus:tum bonus:tum uero etiam in eccleſia utilis.Abrae ſinus illi ſit requies.Legionenſem autem ſi idem caſus eripiet:opto tibi ī ea eccleſia ſucceſſionem:maxīe ſi Caurienſi tua eſt tutior: lamentatiſq; impedimētis te liberat.Gattus noſter:quando gattus ē:uereor ne murem excipere cogitans in decipulam ipſe inciderit:& captiui muris auiditatem nimiā damnet.Præſertim ſi ea conditione tranſlatus eſt:quā proxime ſignificaſti.Frigentem ſartaginem exilirē plærunq; cupientes(ut in prouerbio eſt)in ſub

Vaſinus eṗs Aſteñ.

iectas prunas decidimus. Sibi ipsi uel stabit: uel cadet. De pictura illa maf fea: & canonicatu nihilominus i Maffeum collato: Scriptoria etiam libera liter a Pontifice uendita: libenter cognoui. In his non discrepant nostra iu dicia. Litteræ: quas scribis: ut sunt semper gratissimæ: ita te mihi gratissi mum faciunt. Frequenter ergo scribe: & multum: & Vale. Ex suburbanulo meo. xxii. Augusti. M. cccclxxv.

Sacramoro.

Conuenisti cum Autumno uuas iam proferens. Ante hac differ tire a Iulio noluisti: cuius est pampinos dare. Et postremæ litte ræ tuæ: & ingenuus adolescēs Malatesta tuus: qui mecum fuit: uuis non caruerunt. Id gratum habui: & gratias habeo. Omnium: quę prętimes: spondeo nullum futurum. Inter canes Paliliacos negocium est: la trare magis: q̄ pugnare assuetos. Auaricia: & lasciuia magna cathena est: ad tenendos animos molli ocio deditos. Certius Prophetæ dicto hoc ha be: & mihi potius crede: q̄ iis: quæ per inane uolitare nunc cernis. Si qd ta men aliter erit: non me morum imutatorum celabis. Marinus Thomaccel lus nouem diebus hic fuit: decima iussu Regis discessit. Me per hoc tem pus bis adiit. Sermo pene omnis de finibus inter Senenses: & Xystum: Cō munia reliqua. De interioribus neuter prompsisset. Est enim interualli ni mis a Ticino Neapolim: & tu me intus nosti: & incute. Futuro Cesennate plurimum lætor. Vt sit futurus adiuua quoad potes. Vir idoneus est: & per amicus nostrum utriq. Samensi tam puto esse rem: q̄ nomen familię. Ara gonense insigne fronti inussit: & si quid ex præteritis erat stomaci ab ea fa milia Laurentio nostro: nauseam hoc pręsens factum complebit. Idem de Nicolinis pręnuncio: quos pręstaret Brotianos rectores eē: q̄ Præsules nea politanos. Ni me fallit iudicium: ꝑpe est: cum noua tritici purgatio Florē tiæ fiet. Decennalis erat Cosmo. Non longiorem Nepoti Laurentio existi mo futuram. Harum uero ecclesiarum seges: quantum purgamenti ferat: & q̄ tollendum imprimis tu scis: cui Florentina sunt nota: & Laurētius no tus. Cottis tuis honore Nouariensis: & tuo: dabitur quod per commodum cœnobii commēdati licebit. Profectus Papiam est Carolus Cremonensis: huius ipsius rei a me habens mandata. Quod annuente: & uolente Petro Cœli aurei potero: tantis commendationibus concedam. Ipsum tamen Pe trum: quod molestum esse non conuenit: omnibus præferam. Iurata a me illi fides ita deposcit. Vale. Ex suburbano meo. xxiiii. Augusti. M. cccclxxv.

Pacii & Ni colini.

Ioanni Stephano Cottæ.

Lyricis tuis: & elegis tuis: hercle etiam soluta oratione tua sum delectatus. Ad rusticanas uoluptates meas hæc Vrbana acces

sit:bene fecisti: & benefactorum non te q̃ diu absum pœniteat. Ab amicis nullũ gratius absenti obsequium. Hæc autem epistolæ eiusdem diuersitas calatum mihi uirgilianę naidis rettulit. Vt illa pallentes uiolas: & summa papauera carpens: Narcisum: & florem iunxit bene olentis anethi: Tũ casia: atq; aliis intexens suauibus hęrbis Mollia luteola pinxit uaccinia calta: Ita tu a liricis orsus solutá oratione excipiens: ad elegos mox conuersus: ad eandem orationem ultimo rediens: munus uarietate gratum misisti: unde: tanq̃ ex calato suaues miscentur odores. Gratias itaq; habeo. Sed non propterea mercede hac Lardiragũ accipies. Assensore opus est præside Cœli aurei Petro: qui nil incognitum: nil ue inutile iubet decerni. Ab Nouariensi meo: & Ariminensi meo: quibus tu cõmẽdatoribus uteris: rem plænius noscees. Vale. Ex suburbano meo. xxiii. Augusti. M. cccclxxv.

Cardinali Mantuano.

641 IGnosce si pluribus tecum non ago. Canes: & retia ĩ coturnices parata me uocant. Data hebdomade tota libellis: dandum nunc est aliquid agris. De uenatore clerico dura ẽ lex: de aucupe nulla. Insanientem post studia oro ne carpe. Adhortatio Flacci est: Sume stulticiam consiliis breuem. Dulce est desipere in loco. Hunc egó diem duodecim Hesler: & duodecim Cæsaribus præfero. Iterum uocor. Vale. Ex suburbano meo. xxv. Augusti. M. cccclxxv.

Anello Neapolitano Oratori Regio.

642 VEnit Orator Senensis Romam ad ueterem litem de finibus: nõ tam iuribus suę ciuitatis fretus: q̃ Regię beneficentiæ opera. Prõ Rege tu isthic es: Senẽsium amans: & mandatorũ perq̃ studiosus. Scio eos cõmendari tibi opus non esse: Affuisti enim semper tua sponte eorum casibus: & nosti ad rem ecclesiæ: & Regiam quanti hæc contentio referat. Hic unus exitus redditurus est Xysto filios suos: & Ferdinando æternum ius ĩ eos daturus. Si aliter accidat: quid propterea sperent non habent. Consumptis iam omnibus perpetuam sibi dissensionem relinqui itelligunt. Gratia mea si quid apud te potest Anelle: tantũ diligentiæ tuæ adiiciat: quantum res perfecta additura est meo in te animo. Vale. Senis. xxv. Augusti. M. cccclxxv.

Ol. Cardinali Neapolitano.

643 SCis q̃ frequenter cõmendarim tuę dignationi Senensem hanc ciuitatem: studiosam Regis: & tui imprimis amãtem. Scis ẽt quæ aliquando rebus eius impenderis. Quod fecisti pater nunc etiam facito. Mittunt rursum oratorem Romam ad contentionem antiquam de finibus: Idq; Regis cõsilio. Audi cum benignitate qua soles: causamq; ami

cissimę ciuitatis adiuua. Vno patrocinio multa pręstantur. Retinetur ecclę siæ deuota semper res publica. Augetur in Ferdinãdum amor:& studium. In te charitas: In me fides suasionum mearum. Suasi enim semper:ut spem Regiam plæna fiducia sequerentur. Adde quod locus nouis consiliis non relinquetur. Multa aliunde sunt sæpe oblata:quæ etsi in plebe non male audiantur uincit tamen amor in Sedem:& Regem. Non est periclitanda spes popularis uoluntas. Victa malis deniq; cedit:tam procliuis ad odia: cũ deesse spem uidet:q̃ ad colendum feruens: cum iustę curæ se esse intelligit. Hunc sibi esse ultimum assequendæ pacis conatum existimant. Itum est primo ad Pōtificem: nunc ad Regem. Quem præterea implorent nisi mutata uoluntate non habent. Quo magis te precor:ut Auellum excites. Tu ipse incumbas:non ante finem diligentię faciens:q̃ publicis nostris:atq; horum expectationi satisfactum cognoueris. Beneuale mi pater: & Domine. Senis. xxv. Augusti. M. cccclxxv.

Campanus Iacobo Cardinali Papiensi.

Vm secundiores afflabunt uenti maioribus ex loculis recreabimur. Ego animum tuum magis q̃ meam necessitatem cõsidero. Alter ad omnia suppetit: Alterę nunq̃ offerri potest tantum: ut non plusculum expetatur. Gratias tantæ beneficentiæ ne expectes a me: sed uel a te ipso: Cui accrescit hæc gloria apud posteros nobiscum uictura: uel a Pii nostri beneficiis: apud quem quantus fuerim: quantumq; me efficere conareris: sit in rerum a te gestarum silencio: duris me premi uiuo te nõ cogito. De profectione ad Ferdinandum ipse uiderit: mihi satis erit pręsentia non defuisse. Ordine intelliges omnia: quæcunq; acciderint. Epigrãma tum quando ita est iudicium tuum: habebimus delectum: quæ uentura ad posteritatem uidebuntur auctore te colligemus: quæ minus habebunt roboris: aut gratiæ: uel contemnentur: uel supprimentur. Decipimur plærũq; studio nostri: sed tamen in limã afferrentur. Gratiores erunt uersus: quos ipsi emendabimus: q̃ quos cæteri somniabũt. Nulli deest interpretatio sua: nec grauis erit is labor: etiam ꝑ cauellis ætas admonet. Cani iam diu receptui cecinerunt. Sed tibi magis cauendum est Senis: nedum milites recẽsentur: aliquid interea effluat temporis: dum securius dormitur isthic. Multa meæ quõdam tuto potuere cauellæ. Sollicitæ molles: quæ nequiere Senę. Vale. Terrami. ii. Septembris. M. cccclxxv.

P. Episcopo Tyrasonensi.

D litteras: quibus postulata mea impleta significas: hæc pauca i multis occupationibus tuis sint satis. Palatina negocia mi Tyrasonẽsis quod ætate mea recorder: ministrum te meliorem non

inuenere. Hominum desideria patientissime audis: audita intelligis: Intellecta exequeris. Dubium: studio maiore an uoluntate. Tempora Pauli: & Xysti eundem te habuere. Illius tarditas celeritate tua adiuta ē. Huius nūc pia mens etiam augetur laboribus. Addo quod nec gratia iusticiæ nūq̄ obfuit: nec ueritati cupiditas. Innocentem operā de te usq; cognouimus: siue magno: siue paruo impendi illam oportuit. Mihi quidem omni tempore sic affuisti: ut quod te amarim Petrum: amem nunc Tyrasonensem non sit poenitendum. Nemo unq̄ meorum rettulit nō facile ad missum se esse: non benigne auditum: Non suscepta etiā libenter quæ uel meo uel suo nomine impetranda sunt data. Referre pro iis gratias cupio: sed tua potestas referendi tulit occasionem. Per te enim omnia apud Pontificem potes. Habeo igitur q̄beniuolentissimas: & q̄maximas possum: Teq; oro: ut eundem ī me: & meos animum serues: quando in te & tuos eundem ego sim habiturus. Vt uero familiare aliquid de Papiensi intelligas: scito illum ī agr's esse: Suburbanulum colere uicinum Senis: atq; amœnum. oblectare mentē libris & & calamis. Interdum quoq; uoluere saxa: & glebas. Voluptatis huius si eē mecum particeps posses: puto gratæ uicis te non pœniteret. Vale. xiii. Septembris. M.cccclxxv.

Cardinali Mantuano.

646

D diem donati Domini referuntur munuscula mea. Obtulerūt illi hodie Magi aurum: thus: & mirham: magnorum mysteriorum prænuncia. Tu quod Deus nō es: tam multorum nō eges. Quod Rex ego non sum tam multa prestare nō possum. Seruo igitur diē. Dimitto mysteria. Muneror te argumēto artis egregię: ad exemplum nō amittendæ fortitudinis intexto. Non quo tibi sit opus: sed quo inspectione assidua nunq̄ sit opus. Cape id lætus: & hostio uel parieti accōmoda: non precii: sed amoris tui Papiensis gratum spectaculum. Vale. Romę die Epiphanię. M.cccclxxv.

Sanson itextus uelo hostiario.

Cardinali Vrsino.

Consuere Vrsinus nuper birreta solebat.
    Incipit (ut uideo) carmina nunc suere.
Illa manum: hæc mentem delectant ludicra: risu
    Vt sua tangantur pectora: nostra crepent:
Consuat utra tamen melius: si quęritur: æque
    Et birreta fuit: carmina & ille fuit

Ad eundem.

Sunt tibi diuiciæ: sunt mores: uita: potestas;
    Religio: ingenium: gratia; Nobilitas.

His meritis deerat:ni fallor:sola poesis
Ecce uenit:mirum:q̄ bene culta uenit.
Gloria iam nostra es:laudat tua dicta Senatus:
Roma fidem:uates carmina læta:iocos.
Carmina cude pater:producunt carmina uitam.
Carminibus feruent frigida corda Senum.

Epigramma Campani ad Papiensem in fine epistole quę incipit numen meum longo &c.

Mors stetit ante fores digitos pressura minaces:
Calua comam:nigras:horrida falce:manus.
Decedens tristi linquebam sidera nocte:
Campani stygias umbra petebat aquas:
Phębus adest:musæq; simul:mortemq; repellunt:
Et clamat:nihil hic impia iuris habes:
Campanum tenuit Papiensis:nunc habet illum
Petrus:sub Petri numine tutus agit.
Cessit:& audito petii quæ nomine:nobis
Parcere noluerat sęua:pepercit hero.
Nil ueteri Papiensis habes de iure:Poeta
Sub maiore tuus numine sacra facit.

Lamentatio Cardinalis Papiensis.

Mantuane pater:q̄ difficile est etiam in benefactis detrahētium linguas effugere? quā durum in eas incidere? Quieti licet simus: nulli molestiam inferamus oculos improborum longe uitemus declinare tn̄ pestiferum flagellum non possumus. Vbiq; nos inuenit:ubiq; nos quatit:i bn̄ q̄ male meritos plærūq; crudelius sęuit. Cū Dauid ꝓpheta ait:Beati immaculati in uia qui ambulant in lege Dn̄i. Quid aliud sensit: q̄ optandā potius:q̄ sperandā uitādę detractionis fortunā? Alio loco dicit scriptura:Beatus q tectus est a lingua neq̄:& qui in iracūdia illius nō trāsiuit: & in uinclis eius non est colligatus. Nōne ēt idē cū propheta sentire est uisum. Iacobus quoq; Apostolus:cū ait oīs natura bestiarū:& serpentū:& uolucrū domatur:Linguā nullus hominum potest domare. Inquietum malū est:plænum ueneno mortifero. Nōne ēt uim mali totius planius expressit? Quid hęc pestis non meditat̄:conatur:& ꝑficit? Vitę innocēti est inimica. Virtutis cursum infirmat. beniuolentiā soluit. Patrem armat in filios. In fratres bella accendit. Funestat domos:& ciuitates gentesq; subuertit. Filii hominum dentes eorum arma & sagitæ: Lingua eorum gladius acutus. In absentes aūt:q̄ pn̄tes est sæpe nocētior. Nacta (ut est semp animi abiecti)

Protonotarius de Monéchio.

uacuum aduersario locum baccatur licentius: canit facta: atq; infecta: tam facile assensores inueniens: q̄ est ad male: q̄ bene audiendum cõsuetudo nostra procliuior. Iniquitatis huius si exemplũ quęris: a Papiẽsi longe ne abis: recens est suum: atq; propinquum. Scis quæ absenti imerentiq; nuper acciderint. Insurrexit in eum testis iniquus: & mentita est iniquitas sibi. rem eam licet teneas libet tamen ad laxamentum mentis etiam his scriptis referre. Agebam ruri in suburbano meo Senis propinquo: oblectabant me ibi litteræ: & libri: uicissim animi causa agri non male culti diligens cura. Totus in his eram duobus. Raro nisi cum necessitas auocabat inde abibã. Secessu: quem per ęstatem indulserat Pontifex: tranquille fruebar. ecce mihi iuxta prophetę uerbũ: homo pacis meæ: in quo sperabam: qui edebat panes meos: magnificauit super me supplantationem. Vel sua uoluntate: uel aliena gratia (id quod aliis magis q̄ mihi est cognitũ) ea cõmentus: mentitusq; est: quę ne tãtum impietatis sub ueste Domini latere homines sciant libenter reticeo: Lenonibus: nedum Cardinali Romanæ Sedis indigna: & turpia: perdite asserens publica esse Senis: passim sermonibus agitari: publico etiam ciuitatis iudicio uindicata. Hæc Romæ cũ uulgata essent admiranda nõnullis uideri: plærisq; incredibilia: plurimis: quod tam præsenti audacia referrentur: non contemnenda: a quibusdam uero: quod male affectis in me animis essent: non solum pro ueris habita: sed propagandæ turpitudinis causa: ad nescios circummissa. Amicorum nõnulli: qui & ipsi primis nunciati mali diebus in cõmunem dubitationem abierant: reuersi ad se conscíiq; consuetudinis meæ: qua nõ temere solerem me duris obiicere: miserati quoq; fortunam absentis ad mercatores pergunt: rogant: nũquid Senis de Papiensi noui? Negant quicq̄ præter idipsum: quod singulis tabellariis soleret afferri ualere illum: & ruri utplurimum agere. Redeunt noti quidam negocii causa dies ibi plurimos cõmorati: rogati eadem: renunciant eadem. Venit ad Xystum Senensium Orator finium causa: ex eo quod notiora sibi esse patriæ suæ publica putabantur. de his malis diligentius quæritur. Admiratur quod audit. Nil tale accidisse Senis se pręsente confirmat. Vanam omnino rem docet. Redit ab Senensi ecclesia: ubi æstatem exegerat: optimus: & grauissimus pater Franciscus Cardinalis Senensis: Circunstant eum nostri ordinis plures: de criminibus ementitis ueri fides exigit. Ille quẽ inter suos: & in tanto ciuium suorũ cõcursu secretũ nullũ: nedũ Romani Cardinalis uulgatum facinus potuisset latere: nonmodo id detestat: sed religioso iureiurãdo negat: id ipm uel admissum a me eẽ: uel audiiũ a se: Impossibile docens scelus tam grãde: de quo publice cognitũ esset: nõ primum ad se peruenisse, q̄d erat prudẽs pr: cõtendit eã inuidiæ flammã esse nõ

allatam Senis:sed Roma ab iis excitatam:quorum oculos lux secundę ęsti mationis meæ forsan perstringeret. Consequor ego septimum:ut puto pe st diem:secessu eodem reuersus. Domesticum incōmodum nescio. Nulli meo rum uulnus illatum aperiunt: partim quod extinctos iam rumores tantis his testibus noscerent: partim quod læticiam reditus tristi nuncio nollent corrumpi. Anniuersarium pro defunctis sacrum eo die apud Pōtificem age batur:quo & patres omnes de more conuenerant. consedere casu me apud Rodericum Vicecancellarium contigit. Is ut confessorum est mos: ad ser monem inuitans sciscitatur primum:ut me Senis æstate illa habuissem: R e spondenti æque:ut proximis annis:ualitudine bona:& animo urbanis mo lestiis uacuo: quanta inquit de te interim hic sunt nunciata? quanta uitæ obiecta? Fuisti menses nōnullos omnium sermo:atq; admiratio: Suadeo ut posthac ubiuis gentium esse malis:q̄ Senis. Perculsus dicto atroci: & quę nam essent obiecta exquirens: non difficile cuncta:ut uulgata erant intelli go:puncto illo temporis sic animo affectus:ac tam non ad me pertinere il lam existimans:ut quasi non audita ad uerum: sed accepta per somnium uiderentur. Auctorem tamen facinoris:quem unum pręcipue esse monstra bat:cum diutius premerem: haud quaq̄ intelligere ualui. Ad nescio quas mercatorum litteras caput maledictorum omnium rettulit. Reuersus do mum:atq; hæc mecum recogitans :opportune inquam in hūc diē hic nun cius incidit:ut simul & defunctorum:& obiectorum iisdem oculis deflendi sint casus. Non quiesco animo:ad perquirendum iniquitatis architectum conuertor. Patres nonnullos appello :quos ab initio indigna collegę absen tis fortuna cōmouerat:& per cōmune sacerdotium obtestor: ut non sinant tantum hostem me ignorare: monstrent cuius scœleratæ insidiæ sint post hac præcauendæ. Vno omnium testimonio:ut non sunt loquelę:neq; sermo nes:quorum non audiantur uoces eorum :impietatis fabricatores:& impie tatis sæminatores sunt idicati. Egi gratias Deo:quod merito nullo meo gra tis in me essent accensi: pro beneficiis etiam in hac mea mediocritate non contemnendis mercedem contumeliæ retulissent. Dixi cum propheta: Do mine uim patior :responde pro me. Neq; iniquitas mea:neq; peccatum me um. Sine iniquitate direxi:& cucurri: Tu mihi testis es in cœlo: & in terra. Locuti sunt pacem cum proximo suo: mala autem in cordibus suis gere bant. Da illis secundum opera illorum:& secundum nequitiam adinuentio num suaꝝ. Fateor pater amplissime hoc loco poterā (quę uia ad ultionē ꝓ xima erat) fidē Pontificis implorare:nostrarū iniuriarū semper participis: rem ad Senatum referre:cōmunē fortunā nostri ordinis lamentari:auctorē criminū apire :iudiciū petere:pœnas eas reposcere: quę in taliū patratores

Fuit hic Protonotarius d Monēchio: Gallus ex Guascōia: & erat continuus cōmensalis Papiensis

sacris legibus decernũtur: sed ego: quem natura ad ignoscendum facilē: ad deponendam memoriam ueteris beniuolentiæ difficilem fecit: non sustinui animo in tantum rerum suarum discrimen illum adducere. Prætuli lenitatem dolori: & salutem amici olim hominis: utcunq; de me meriti: legitimę ultioni. Malui illum a me monitum uerbis: q̄ iudicio correctum abire: & sentire Papiensis lamentantis: q̄ condemnantis iudicis uocem. Vertor ergo ad te infandæ nequitiæ princeps: non in hominum: sed Dei iudicium uocans. Quid egisti infœlix? quę tanta pœna peccatorum tuorum te fatigauit: ut de Sacerdote: de bene promerito: de Romanæ ecclesiæ Cardinali confingeres: quæ honestis auribus intelligi nequeunt? & de Lenone erubesceret Leno? Vsq; adeo abiisti pręceps amentia: ut omnino non senseris quem criminandum assumpseris? quanto errore sis criminatus? quod etiam animæ piaculum criminando admiseris? Hęc mecum paululum recognosce: tantisper dum loquor sanitatem mentis recipiens. Si es sponte tua lapsus: quid te oro ingratius: & male reputatis sacris tuis indignius? Refer dictum aut factum: quo a me lacessitus iustæ iracundiæ causam inueneris. Referre ullum si potes: si cogitare: do: falso etiam inuenta iure inuēta fuisse. Sed quid a me non amice: non pie: non patris pro te cura susceptum? Remetire consilia fidelis semper animi plæna: patrocinia ad anxietatem usq; temporibus tuis adhibita: communicationem amantissimam rerum omnium: atq; uerborum: Interiora multa: & quottidiana: quibus æque mecum indulgenter: & benigne semper es habitus. Si homo es: si tangeris gratia: si sensum humanitatis reliquum ullum fecisti: mirum ni hac recordatione pœnitentia ingrati facti animum subeat: & magno redemptum optes uel me nunq̄ cognitum fuisse tibi: uel te nunc tam improbum non esse inuentum. At si ineunde potentiorum gratiæ: quos mihi minus amicos sentires tua seruiuit impietas: non ne itelligis miser primam ueneni partem a te ebibitam esse? probasti illis ingratam perfidiam: quod es fallax in benemeritum cognitus. Declarasti quali in eosdem esse aliquando animo posses: cum in me ipsum tam pestifero fueris. Leuitatem nunc illi tuam uidentes: leuitati adiunctam beneficiorum obliuionem: obliuioni nequitiam sociam: crede mihi: nec te amant: nec probant. Imaginem discriminum suorum intuentur in meo: & hominē putant: cuius consuetudo contagium ferens tpis tantũ causa: non fructu beniuolentię sit adhibenda. Tua illis forsan: uel qd sese nimiũ amāt: uel qd me multũ nō diligũt grata improbitas fuit: sed tu certe nō gratus: quē meo exēplo iā timere coguntˀ. ita homo amens quęstum duorum amicorum facere damno unius querens: peccato ita poscente: omnium iacturā fecisti. Age uero in cōfingendis criminibus qd te cōmētore insanius?

ſtupor né hominis fuit an pecudis:de tanta dignitate id affirmare:quod ni ſi caſuris mox mendaciis probare non poſſes? Voluntas ut uideo:ad no-cendum affuit: conſilium defuit.Quid oro minus eſt hominis:q̃ ea priua-tim obiicere:quę publico teſtimonio illico reuinci poſſint. Excecauit Deus impiam mentem:ut ſęuire diu in inſontem non poſſet:& uenenum ante op preſſit:q̃ ad interitum corpus totum apprahenderet.Si uno:aut altero teſte diluenda mihi obiecta fuiſſent: plures autem citari ad innocentiæ cauſam non licuiſſet:forſan apud male ſanos argumentorum fides ueniſſet in du-bium.Tam tibi credere homines:q̃ meis teſtibus potuiſſent: qui & inſtrui aliquando:& emi pecunia: & deliniri gratia ad mendacium ſolent. Nunc uero cum tota una republica teſte: in qua hominum milia continentur:& corruptelis locus non eſt: inuenta neceſſaria refellantur. Quid dici aliud poteſt:niſi linguam tibi eſſe non mentem: ſcœlus non animum: fallendi curam non artem.Prętuideri demens hęc ante oportuit:ac ſi maxime ſcœ-lus erat miſcendum:utiq; non tanta cęcitate miſcendum. Patet nunc fraus tua.Cōmenta impia in apertum uenere. Vulgata eſt paſſim ignorata ini-quitas.Odium publicum es omnium: qui Romæ in numero aliquo ſunt. Nemo te uidet:qui non deteſtetur.Nemo audit:qui non dignum ſupplicio iudicet.Cōuerſus eſt dolor tuus in caput tuum: & in uerticem tuum iniqui tas tua deſcendit:ſed humanę conditionis hæc eſt pœna: quam memoro. Diuinam miſer attende tremendam ſi ſapis:& tibi mox affuturam:niſi pœ nitendo ſubueneris.Quæro ex te rurſum (Id eſt enim neceſſarium) quid egiſti infœlix.An neſcis quāta ſit animi labes detractio:& q̃ Deo ingrata? Qui occidit:& qui detrahit:eſt homicida. Ille corpus:hic animā ad interi tum quęrit.Tanto autem eſt detractor homicida nocentior: quanto maio ra animæ:q̃ corporis ſunt detrimenta.Et huius breuiora: illius diuturniora ſunt uulnera:atq; huius ad paucos:illius ad multos dāna perueniunt.Quæ ſęminauerit homo hæc & metet dicit Apoſtolus.Sæminaſti nomini fratris tui funeſtum iteritum:utiq; & animæ tuę ęternum exitium metes.Celebre & non fallens eſt illud Ioannis:Omnis qui detrahit fratri ſuo homicida eſt: & homicida non habet partem in regno Chriſti:& Dei.Quod ergo iam ta lis es:& tanti peccati reus manifeſte conuinceris: magnitudinem futurę ul tionis tecum conſidera:ſed audi porro: & uide quanta dirum facinus gra-uent.Laceraſti Sacerdotem Dei diuinæ ſorti aſcriptum:& uerbo ſuo ueritũ tangi. ſcriptũ eſt enĩ diis nō detrahes.Magnæ plebis Epiſcopũ maledictis es inſectatus:cuius q̃to eſt uitæ cōmendatio ad ſalutē ſubditorũ utilior:tan to tu nequior:& diuino iudicio grauius iam condemnatus.Etiam Roma-ni Senatus Cardinalē oprobriis affeciſti:in cuius dedecore patrum:& Pon

tificis nota est:atq; offensio.Impius in Deum : in populum mihi creditum noxius:In totum primæ Sedis ministerium turpis. at si hæc grauia sunt : si æternis suppliciis uindicanda : cum tamen in utris sæpe criminibus acci/dant:quid impudenter mentiri? falsa cõfingere? Iniquum testimonium cir cumferre:quid oro esse dicemus:aut quibus piaculis a domino deprecan dum?o perdita cæcitas:& error omni tempore prædicandus.Non sentis in sane:non sentis obstructam tibi uiam emerendæ diuinæ pietatis? atq; ita te in impedita damnationis demissum:ut quo inde eleuamẽto eximi possis plane non uideam.Notum illud in lege christiana est:nec tibi absconditũ: ita in famam:ut in res nostras furtum hominum exerceri: eo autem grauio ra in hanc:q̃ in illas admitti.Quo iuxta uerbum scripturæ : melius est no men bonum:quã diuitiæ multæ.Porro autem:quod iusti iudicii est : nõ pri us peccatis his parci:q̃ de ademptis fit satisfactum . Tu quomodo infœlix falso a te accusato nunc satisfacies?Aut qua ratione ademptam æstimatio/nem nomenq; restitues?Fama mali ab u o iam peruolauit ad plurimos.In auribus patrum:& uulgi tua sunt maledicta.Habet urbs tota quod ĩfame os uomuit.Nullo iam conatu tam longe distractam possessionem nominis mei contrahere in unum:& legitimo possessori reddere potes.Et si non red dis : peccati tãti reus ad interitum sempiternum teneris:sed nec id unquam puto conabere.Venisti ĩ profundum malorum : reditum iam ad sanitatem non habens.Pertinacia indomitę mentis emendationi obstabit . Afferere nihilominus quęteris:quod est semel proterue ementita.Pudor etiam faten dæ improbitatis os obstruet:breuem opinionem hominum saluti perpetuę præferens . Iudicium deniq; domesticæ turpitudinis mentem confundet: quod haud dubie subiturum te noscis perfidiam tuam : meam innocenti am cõfitendo. Funibus funibus his tuis iuxta prophetæ dictum:o peccator astringeris:atq; undiq; miserrimis urgeris angustiis : quæ nec tenere te si ne æterno interitu: nec dimittere sine diuturna turpitudine possint . Quid ergo in tam duris rebus consilii capies?aut qua mercede captam in exitiũ um animam redimes?Nunquid illius christiano tibi est cura : quæ per ba ptismum renata Deo:te moriente superstes ad supplicum uiuet.Perire eam tam misere patiere:flammisq; uindicibus uri? Nisi resanesces demens : nisi admissum facinus lachrymis assiduis deprecabert: offenso mihi imprimis sa cies satis : qui noĩe nõ restituto nec ueniam do:nec dare ulla lege astringor. Erũt onerosa uiuẽti:& mortuo luctus:& pœna.sed qd ego idigni hoĩs sce lus tã multis lamentor? Nonne & patrum nonnullorum dolentius est mi/hi deploranda facilitas? qui nonmodo sustinere auribus : sed ferre animo tantũ iniqtatis de me potuere.Primo auditu si fuisset ille abiectus : si nefan

di facti increpitus uerbum non esset progressus. Eo in loco cœpisset finem impietas:ubi initium sumpserat. Nemo enim libenter inuitum auditorem alloquitur: nemo magnis ingrata inculcat. Ventus aquilo:ut est in prouerbiis:dissipat pluuias: facies tristis linguam detrahentem. Sed uidelicet attenti oculi:cupidus intelligēdi animus:crebra sciscitatio:clemensq; auditio nō solum fingendi audaciam præbuerunt: sed passim quoq; aliis diuulgandi. Amamus nos ipsos nimium:& nostræ spei nimium indulgemus. Soli esse uolumus:quos publica uox laudet: & dignos honore iudicet: æstimationem autem omnem fratris nostram iacturam esse putamus: nec stare illam diu incolumem patimur. Pestis huius Mantuane si requirur causa: quę nam est alia:aut quæ cogitari alia potest:q̄ dira assequendi Pontificatus cupido: nec beniuolentię interim:nec coniunctioni:nec ullis meritis parcens. In eo autē quęrendo:quod unus est:unum tātum capit: adipisci plures nō possunt. Fit semper tanta contentio:ut ueteri sententia difficillimum sit seruare sanctam societatem. Etiam si Deo placet illud apud nos ex phenissis increbuit: turpe quidem gentilibus: christianis infame: Dei uero sacerdotibus scceleratum. Si ius uiolandū est: uiolandum regnandi causa. Quā male hoc loco uerum attendimus: Quam contrariam affectibus cæca cupiditate uiam tenemus: Licet enim illecebrę uni alicui multæ sint ad traducendos in suffragium animos cupidorum: solę illę tamen ad explendos conatus satis non sunt. Maioribus delinimētis est opus:quibus sæpe deficimur. Non omnes inter nos cupidi sunt. Non omnes aberrant uia. Pręferunt multi bonum nomen diuitiis: Integritatem gratiæ:& publicam salutem expectationi priuatæ. Patrum secunda opinio imprimis est necessaria: qua in factis dictisq; ueri esse putemur: non fallaces: non uani: non uarii: non circumuentores innocentium fratrum: non nostri tantum amantes: Referētes plærunq; ad alienam salutē studia nostra: Benigni: placabiles: in publicis Romanæ Sedis: & nostræ religionis non hebetes. Hæc mentibus insita cogitatio conciliat animos: ad suffragium inclinat. Sine illa raro illecebræ successum habent: ea sine illecebris sępe sibi secūdum exitum reperit. Hoc ex genere assumptiones proximę Pontificū trium fuere: Pii: Pauli: & Xysti: quibus imprimis fratrum gratia:& charitas:& probata uitæ opinio adiumento ad Pontificatum fuere. Sed iam lamentatis criminationibus meis: deplorato patrum nonnullorum secundiore in malis assensu: quid mihi ad leniendum dolorem nunc superest: Aut quem Deum adiutorem appellem præter Deum nostrum uerum: & uiuum: in cuius nonmodo disciplina: sed exemplo quoq; summa est anxietatum quies: ac consolatio. Ille scit sine offensione ulla mea gratis me odio habitum: beneficiis etiam iniqui

tatem repositam:uitam quoq; a scoeleribus:quorum est isimulata : tam ab
fuisse:q̄ abest a sanitate mentis scoelerū fabricator: Vulnera porro hęc non
iudicii esse:sed liuors:sed ambitionis : sed male dissimulati amoris :Deniq;
conspiratione non ratione factum : quod absentis:innocentisq; tam inique
petitum sit caput. Ad deponendam memoriam doloris magnopere hæc p
tinent. Vacans enim culpa cōscientia grande solamen est:& iudex ueri De
us ferendis hominum iniquis iudiciis certe adiumento est. Illud quoq; non
mediocriter leuat:quod in tam maledica ciuitate effugere nemo has insidi
as potest. Appræhendunt omnes tanto quidem ad facinus seueriores:quan
to illorum potestas:& uita maior:in quos exercentur. Assunt etiam gentili
um exempla permulta: christianorum pene innumera:quæ collata pręsen
tibus medicinam certissimam afferant . Quotus enim quisq; martyrū Dei
hęc flagella uiuens non sensit? Quam sæpe meritos bene ingrata iudicia cir
cumuenere? Quam crebro præstantes gloria lingua inuida perdidit? Quā
frequēter insontes:immaculatos:in uia Domini ambulantes:falsi testes ad
supplicia rapuere. Voluminis immensi nō lamentationis huius: illorum est
numerus. Libri:hystoriæ legentibus passim ista ministrant. Fuit semper ini
mica ueritati iniquitas: Virtuti inuidia : tenebræ luci : sed unum hoc Do-
mini Saluatoris:si ab essent cætera: nonne satis superq; est:ad nostra non-
modo patienti:sed libenti etiam animo perferenda? Filius Dei uia:& ueri-
tas:Agnus immaculatus:qui peccatum non fecit:& in ore eius non est do-
lus inuentus. Inquam filius Dei declinare hanc pestem non ualuit. Quanti
ea esset exēplo suo satis edocuit:uini:conuiuiorum uoracitatis:blasphemię:
peccatoris consortii:mendacii :Demoniorum seditionis est insimulatus nō
nunq̄:Lapidibus aliquando appetitus : Falsis demum testibus accusatus:
Morti addictus:atq;(ut utar Isaię uerbo)cū sceleratis etiē reputatus. Mol
lis essem nimium animi: nimiumq; mihi indulgentis:si nollem id in me pa
ti quod Christus est passus:& in me admirari:quod ab se ille Dominus: &
magister abiudicandum non censuit . Per gloriam : & ignominiam inquit
Apostolus:per infamiam:& bonam famam:ut seductores:& ueraces. Atq;
alibi. Aliis odor uitę in uitam : aliis odor mortis in mortē. Feram ergo fal-
sum hunc testem:falsos hos fratres: quanto in hac infirmitate ualentius po
tero. Putaboq; ad meam salutem inducta hæc uerbera : ut non superbiam:
ut bonę æstimationis opinione non inflet:ut deniq; gratum Deo me putē:
qui quos diligit castigat:& arguit . non solus quoq; ætate nostra ex nostro
ordine hæc fero. Tormentis eisdem pulsati sunt plures. Scis nuper:ut de cæ
teris sileam :Cardinales quinq; fide:uita:& ueritate insignes proditæ maie
statis Pontifici accusatos creditum aliquandiu crimen:ac perquisitum: nec

ante credendi:& perquirendi finem factũ:q̃ reuelante abſcondita Domino lux orta eſt iuſto:& rectis corde lætitia. Incidiſſent ſi illi in feruidum aliquẽ pcipitemq; Pontificem:poterant primo illo falſæ accuſationis auditu:uel capitis :uel certe diuturnæ ignominiæ iniuſtum ſupplicium : inemeritumq; ſubire : ſed pia huius noſtri mens clemenſq; natura medicamento temporis uſa:innocentiæ filiorũ expectando ſubuenit. Dura res Mantuane :atq; omnium ad perferendum duriſſima : ſed tamen ferenda quando aliter declinari non poteſt. Hortor autem hunc detractorem meum : ac iuxta præceptũ Apoſtoli in ſpiritu lenitatis admoneo:primum ut peccati pœnitẽs offenſo faciat ſatis:& lingua ſanet uulnus:qua intulit: Redimere alia ratione amiſſam ſalutẽ non poteſt: Deinde ut quieſcat:ſatis ſibi habens præſens facinus impune preteritum:nullamq; ultionem a bono ſacerdote quęſitam. Nõ ſæpe tamen hominis unius periclitandam patientiam putet. Iraſcimur iuſte nonnunq̃:& reſpondere ſtulto iuxta ſtulticiam ſuam monemur. Porro autẽ ut uideat q̃ diſpar gratia ſuis meritus habeatur: Ille ĩ me gratis accenſus ẽ: ego prouocatus nec illi iraſcor. Ille amici uitam falſis criminibus perculit: ego ſuam ne ueris quidem una littera attigi. Ille meum nomen ad calumniam palam circumtulit :ego ſuum tegẽdi turpis facti cauſa reticui. Ille ut perdere uoluit: Ego ut ſaluus fiat:opto:& quæro. His beneficiis uinci ſi poterit erit quod læter: ſi minus : iniquitatem pertinacem uindicandam illi relinquo:qui dixit mihi uindictam:& ego retribuam. Nec uiuenti: nec mortuo ulli unq̃ ſua defuit operum merces. Redeo ad hos:quos ſæpe notaui collegas:& patres obtrectationum mearum affines. Liberior iam iterior acerbitas eſt retegenda:ut ſi quid ab initio lamentationis eſt a me diſſimulatũ: non propterea ignoratum: ſi quid nunc quoq; obmiſſum:non propterea remiſſum ſibi exiſtiment. Oro per cõmunis dignitatis: & loci noſtri religionem primum:ut in amorem mihi reſpondeant:amentq; qui amant. Si minus id poſſunt:ne habeant odio. Id quoq; ſi nequeũt:maledictis ne lacerẽt. Auctores illa ſuos grauius ſæpe offendunt:q̃ quos indigne fatigant. Omnibus eſt turpis detractio:noſtrę uero ſorti turpiſſima. In ſuam dignitatem ſęuit:qui in collegæ famam eſt impius. Non ſunt quæ dicam inania: magnis eã teſtibus poſſum referre. In cubiculis:ĩ cœtibus amicorum :ubi cũq; eos ſors offert : ad omnem mei nominis cõmemorationem in contumelias meas ſic accenduntur:ut ex iis ſolis ſtare totas eorum fortunas appareat. Non Cardinalium:non præſulum:nõ quod indignius eſt infimæ ſortis hominũ auribus parcunt. Implent eas confratris:& conſacerdotis opprobriis. Rogant identidem:ut: ne ex profeſſo exercere inimicicias uideanť: non renuncient mihi:non ſua nomina indicent. Plæroſq; etiã iuſiurandi:& cõfeſſionis

Contra aliquos Cardinales.

religione nituntur astringere. Aiunt tamē sese scire: quæ criminentur uera esse: non dubitanda: diligēter quæsita: & certis auctoribus ītellecta. Plæ nos dictorum fide dimittere se illos existimant: abeunt illi inanes. Tacitur nos sperant futuros: ad me illico ueniunt. Renunciant singula: & detestati nequitiam: dolent in tanta frontium nostrarum coniunctione tantum animorū discidiū inueniri. Pertuli eos Mantuane hucusq;: dissimulaui multa: morbis animorum multa indulsi: ambitioni nō impietati ascripsi calumnias: etiam nouissimam hanc securim. Cui grauius inflingendæ manus iun xere: fero ut possum. Irasci amicis nō temere soleo: nec cū merentur qdem. tum sacerdotem me scio: cui est dictum: Inquire pacem: & prosequere eā: & noli uinci a malo: sed uince in bono malum. Vereor tamen ne in dignationum cumulus tantopere in diem crescens aliquando suo pondere ruat: & afflicta continuatione mali patientia: cedere infirmitati cogatur. Humani sumus omnes. Tangimur gratia. tāgimur odio. Ignominiæ: & laudi obnoxii sunt nostri affectus. Non est fatiganda mens hominis toties: nec tam diu aliena abutendum modestia. Nimium onusta nauis plerunq; deprimitur: & contempti nimium funes rumpuntur. Langoris iam non patientiæ sunt mea silentia: & quod diu contineo non ad uirtutis: sed ad conscientiæ signū refertur. Iterum dico: Vereor ne longo uexatus tempore spretus semper: maliloquio finem non uidens: quod in aliis damno inuitus cogar ipse suscipere. Id si fecero Mantuane mihi ipsi non deero. Ad loquendum: & scribendum abunde suppetet seges. Scio q̄ ferax sit ager. Illorum dicta continebuntur moenibus urbis: mea qualiacunq; fuerint: si non alpes transcendent: extra tamen Latium uagabūtur. Ad paucos sua peruenient: ad plurimos mea. Illa breui interibunt: hæc ni fallor: ad posteros pferentur. Discent ingrati uexatores quid fuerit lucri: amicum innocentē: quietum: & nulli molestum: primo a se desertum fuisse: post pditum: postremo oppugnatum. etiam noscent q̄ inutile ridendumq; sit in alios dicere: qui de se facile possunt audire. Da ueniā pater Amplissime si feruidius loquor: & mitissimis sensibus tuis lamentando non seruio: aliena id inclementia cogit. Sine iracundia tamen cuncta lamentor: nihil sine dolore. Tecum mihi est sermo: qui nonmodo me amas: sed scis q̄ indigna sim passus. Aspice propius Fortunam amici: & quātum potes: ab insidiis inimicorum illum tuere. Mea omnia iustæ semp tibi curæ sunt habita. Affuisti cōsilio: spe non defuisti. Etiam memoria diei illius atq; horæ non excidit animo: in qua ambo ad ministerium Romanæ sedis ab uno eodemq; patre: una eademq; dextra benedictionis signum iunctim accecepimus. Ex illo tempore tuum me existimasti: & familiæ tuæ æternа fide addictum. Non es passus proteri me: aut ullis inuidorum machi

nis pelli. Accessiones meas tuas putasti: detrimenta mea utiq; & tua. Nu/per quoq; cum tam impie lacerarer ido'ebas: angebaris: negabas credēda quæ dicebantur. Sine mœrore aures ferre non poterant crimina indigna: & tam turpiter ementita. hūc quæso semper in me animum retine: ut certe uoluntate tua: & meis officiis retenturum te spero: Incolumiq; amante Man/tuano inimicorum meorum conatus: & si aliquando dolituros: nunq̄ tamen mihi nocituros confido. Vale.

Laudiuius Vezanēsis Luneñ. Eques Hierosolimitañ. Cardinali Papieñ.

Quæ nup apud Schytas Europę ab imanissimo Rege Turcorū in ponto gesta sunt: etsi oīa calamitatibus plæna uideantur: ea tibi paucis referre institui ut sentiat tandē Romanus Pontifex: atq; uniuersus orbis Senatus hanc maximam omnium cladem cum sūmo Christianæ reipublicę detrimēto acceptam. quum tantæ pręsertim uicto/riæ Barbaris accessio facta sit: ut nonmodo rei huius noua perturbatio uniuersi quidem Orientis animos inuaserit: sed omnia Turcorum posse uiri/bus expugnari prędicēt homines: & qui Euxinū mare atq; Aegeum tenēt: fugam potius q̄ arma meditentur: atq; ea uis animorum quę olim maiori/bus nostris fuit in exercitu Christiano fracta: nec ullam spem salutis positā in nostris intelligo nisi occidens uniuersus ad arma coniuret: atq; uno tempore terra mariq; Turcus oppugnetur. nam tot bellorum impensis rem ꝓtrahere non uideo quid profuturum sit: post enim captam Bizantium: quę in Propontide sita est: quātas calamitates Christiani acceperint nisi tene/res omnia: referrē. Itaq; grecis primum ludibrio habitis: mox ad Barbaros ferro penetrauit: Misiosq; & Treballos superioribus ānis uariis afflixit cladibus. nuper uero in Tauricam chersonessum ingenti classe cōparata naui/gauit: & quum legiones militum in terrā exposuisset: insperato Scythas aggressus: atq; urbem Theodoxiam: quæ nunc a barbaris Cafa appellatur: Genuēsium coloniam magna ui cœpit oppugnare: Rex ipse uero Scythā/rum tanta belli mole oppressus cum mille: & quingentis equitibus in urbē sese recepit: cæteri uero qui in aciem educti fuerant militum proditione ad Turcum desciuere. Itaq; nulla pugnandi intermissione oppidanis facta: die/bus quattuor: & totidem continuis noctibus exercitu propius admoto per/git obsessos expugnare. pars uero ciuium qui sese intra urbis uallū: ac mœ/nia tutabantur: quum uim hostiū ingruentem ferre diutius nō possent: ab obsidione liberari apud magistratus suos flagitabant. reclamantibus illis seditio orta est: itaq; oppidani proditione facta sese mox hosti dediderunt. Turcus uero post urbis captæ uictoriam quum ingentem prædam mili/tibus suis diuisisset: mox ad omnia suppliciorum genera in captiuos animū

conuertit. Itaq; impetu facto ex licentia ferri desęuire barbari cœperunt:
Quotquot enim obuiam excepri militũ gladiis trucidabantur. Nullus fuit
in captiuos misericordiæ locus: nulla in Deum pietas: & religio: nullum eti
am crudelitatis genus omissum. Alii quidem inexcogitato suppliciorũ ge
nere torquebantur: alii inter uarios cruciatus miserabili fato exanimati sũt:
nonnullos uero ad necem usq; uerberibus cædi Rex ipse imperauit. Con
sulem quoq; ipsum atq; urbis Prętorem capite truncauit. Patricios uero om
nes: & uniuersum quidem Senatum ferro aggressus est. Ciues enim ex se
nioribus trecentos ad unum iteremit: mox in reliquam plebis multitudinẽ
furore debaccatus, audires teneros infantium uagitus: & tristes parentum
lachrymas: atq; urbe tota sæuos passim matrum ululatus. o q̃ triste omni
bus spectaculum fuit: in tanta urbis atq; hominum strage ubiq; morientiũ
gemitus: & opem implorãtium uota exaudire. Sed Turcus multo ferocior
ad omnia stetit immobilis: nec unq̃ oculos ad misericordiam deflexit: sed
contempta dei religione tam inmane facinus aggressus: ut humana simul
& diuina permisceuerit. Non aris ille Sanctorũ pepercit non templis maio
rum: non pueris deniq; nec uirginibus: quos satellitũ manibus attractos in
conspectu parentum iussit occidi. matronas quoq; nobiles & iam senio con
fectas nullo sexus discrimine habito trucidari iperauit. Itaq; nullus fuit cru
delitati modus. postea uero præsidiis militum in urbe capta dispositis: ipse
omnem Pontici maris orã classe depopulatus. hinc ad Getas qui trans Da
nubium incolunt arma conuertit: ut arcem eorum munitissimam expugna
ret: & iam castra admouit. huic tamẽ ab oppidanis in dies acrius resistitur:
ut incertum sit ad quos potius uictoria declinet. Habes igitur infœlicis bel
li exitum: quod nuper in Taurica Chersonesso gestum. Quid enim grauio
ra expectamus: quotidie maiora quidem Turcus in Christianos molitur: &
incredibili exercitu comparato bellum renouauit: ut in Italiam classe traii
ciat. atq; de insulis Aegei omnibus actum: si uera sunt quæ nobis quottidie
formidolosa nunciantur. Quid facimus igitur christiani? quid in tanta bel
li mole dormitamus? tanq̃ nihil ad nos spectet. nemo est qui tãtæ cladis me
minerit quanta. xx. fere superioribus annis accœpimus. Vbi uis illa animo
rum est: quę olim maioribus nostris fuit? ubi nominis latini maiestas? ubi
deniq; bellica Romanorũ uirtus: & Imperii gloria? atq; utinã falsus sim: de
christianis actum nisi maturius hosti occurratur. Iam minori dominatur
Asiæ: & omnis Pontici maris ora nup illi adiecta. Signa quoq; ad Tanaim
& Meotidẽ usq; prouexit: & Græcia omnis i potestatẽ bello redacta. pau
cæ tamen adhuc maritimæ urbes in fide retinentur: libertate Venetorũ de
fensæ. De incredibili uero Rodhiorum uirtute; ac militum nostrorum con

stantia bene sperandum est:nam magnitudine quidem animi:& armorum exercitatione longe cæteris præstare uidetur:atq; omnia ad necessarios bel li usus in dies comparamus:& nobis rerum commeatus abunde suppetit: urbem uero ipsam mœnibus & ingenti uallo clausimus:atq; omnes machi nas & tormentorum genera ad uim hostium arcendam murorum propu gnaculis creximus:ut si quando belli usus euenerit non tam constanter ho stem excipere uideamur:q fortiter ,ppulsare. Vale fœlix:ac Laudiuii tui me mor:quem scias tui profecto studiosissimum esse:ac tuum nomen in hos us q; Orientis populos extollere:ac prædicare. Vale iterum. Rhodi calendis Augusti. M.cccclxxv.

Hoc opus p ditum est. 648

DE insularum Geographia: quam tuo nomie edidi iudicium expe cto: quãuis Romæ nunc pueri nasum rhynocerotis habent: & ipse doctorum aures acutas nimium reformido:sed te iudice fo rum non declinabo: etiam si omnes reclament:nam scio cæteris placitura quæ tu nõ improbaueris. sentiant maledici quid uelint: nos quidem ea i cõ muni scripsimus utilitate:non dicendi gloriam quæsiuimus. Vale.

G. Lollio Picolominco.

649

QVid hoc Ianuario Senensi agro acciderit nescio: aquis ab fortus est Romanus. Creuit ex niuibus Tybris trãscendẽs muros hor torum meorum: atq; intra atria ædium quattuor prope ulnas as cendens. Cimba iri ad me exiriq; oportuit. In superiora etiam domus se re cœpit familia. Sexta is die mensis aluei summã æquauit:septima effluxit: octaua in eam quam dico altitudinem uenit:qui & non multum imminu tus nunc quoq; continuat. Serpentum uis ingens delata in mare excauer nis agrisq; excita:ac rapta. Prata quæ sub Vaticano sũt:æque ac alueus pla na:& plæna. Porta Adriani fluctibus in eã delatis: inferri quicq; efferriq; non potuit. Quæq; hoc remissionis anno:peregre undiq; uenietes accœpit: confluentes nunc undiq; gurgites capit. Via ad Põtificem obsessa iri in se natum per Adriani molem oportuit. Cellaria pene omnia humiliori par te urbis depressa iacturam sensere. Intra Apostoli Pauli ædem ad primum summi altaris gradum aqua conscendit. Lignatorum damna non refero. magna ea fuerunt. Integras lignorum strues auferri ipse ex fenestris totas conspexi. In uinetis palorum nihil relictum est. Auulsæ arbores multæ. cau ponulis quoq;:& mapalibus ad Tyberim positis omnifariam supellex aba cta. Niues altiores: diuturniores imbres diluuium Romæ maius annos ab hinc sexaginta meminit nemo. Timuimus tẽpora Noe: deleriq; iterũ quæ sunt super terram credidimus. Vocatu mei Senensis confugi ad eum: ubi & sum. Domus ad sacerdotalem frugalitatem:nõ minus ad dignitatẽ Car

dinalatus constructa utrunq; commode capit. Quã ab eo benigne accipiat tu Lolli cõsidera: qui scis q̃ pio ille ingenio sit: & quo affectu me amet. Ea certe est charitas: ut gratiæ referendæ adempta pene sit omnis nostra facultas. Sed quam a rebus non potero ab animo gratitudinem summam. Aiũt scriptores futurorum uatem esse hunc fluuium: grande aliquid inundationibus suis portendere. Hystoriæ liuianæ hoc docent: hoc admonet Plinius. Lyricis suis idem Flaccus testatur. Sedente Pelagio secundo: & imperãte Mauritio: cum usq; adeo se extulisset: ut transcenderet muros urbis: draconem magnitudinis miræ: reptilium uim infinitam secum conuolueret: his postmodum ad litus eiectis: soleq; corruptis: & austris ad proxima tabem ferentibus: pestilentiæ tantum successit: ut ad paucitatem redactæ Romæ familiæ sint: uacuæ factæ domus innumeræ: Ipse autem imprimis absumptus Pelagius. Quid nobis accidet nescio. Subueniat Dominus: ac quicqd est: quod mali Tybris prænunciat: in caput blasphemãtium nomẽ suũ uertatur. Hæc raptim scripsi: ut nostra non ignorares: & te respondente uestra ego cognoscerem. Saluta meis uerbis uxorem: & liberos: & Vale. Romæ Ianuarii. M.cccclxxvi.

Creuit ad hoc signum: transcendens limina Tybris:
Octaua Ianii cõmemoranda dies.
Territa Roma: Noe redeunt nunc tempora dixit
Diluuio: ac rursum corruet omne genus.
Hunc annum uersu: longum est describere: uerum
Subdita de numeris te nota plane docet.

Nulla tui: ut uideo: est Papiensis cura Latine.
Obruitur Tybri: subuenis at nihilum.
Vina natant: desit panis: consumpta farina est:
Et tremit assiduis fluctibus icta domus.
Parua in me spes est: obsessus tendere palmas
Vicino impellor. da pater auxilium.
Pisces sunt fateor: sed non sunt retia: non est
Sartago: atq; oleum: non quoq; mica salis.
Cuncta improuisus secum tulit impetus. aut tu
Me iuua: uel crimen tu pereuntis habe.

Magna quidem Vrsino debetur gratia: nostri est
Et memor: & quærit ne pereamus aquis.
Offert obessis: quæ sunt gratissima: quæq;

Oblata a magnis grande leuamen habent.
Vt genus insigne est:sic facta:& dicta latine
Hæc sunt:nā specimen nominis:ac generis
Figetur clauo pictas monstrata trabali.
Tu pater æternum:Tu mihi rector.

Ad eundem.

Nil mihi rescribis : nil scribis:mortua musa est
Tam festiua prius:tam bona:tam facilis.
Dispeream:in causa illa est:illa unica:quod te
Querentem uexat syllaba:longa :breuis.

Campanus Ia.Cardinali Papiensi.

DEus Deus meus:qui nūquam me dereliquisti quin fuerim exauditus:quotiens opem implorauí : nunc dormio i dexterā leuāq; securus.Nihil a te postulo:nisi ut charitate erga me perstes tua. Viuo te satis est mihi fortunarum : nullius rei egeo.Neapolim ad hunc diē proficisci non placuit.Regio puero inseruire tam grandeuum :addo etiam tam imperiosum hominem :indecorum existimaui.quod si datum esset a superis ut in seruitio consenescerem : honestior Romæ uita transigi inter ordinis mei antistites potuisset:& fortuna expectari:apd te præsertim: a quo tantū mihi ad hūc diem collatum extitit : q̄tum meæ necessitudines postularunt.Stat uitæ ratio qualis solet esse beatis : & magnas is habet:qui prope spernit opes.Possem tibi reddere rationem ingenii : sed fiet cum erimus una.Antonium Senēsem audies:atq; exaudies.Vale.Terami.vi.Februarii M.cccclxxvi.

G.Episcopo Agriensi.

SI te hactenus uoluntate dilexi: necessitate quidem nūc cogor diligere.Ea enim sunt opera tua in publica Christianorum:& priuata sedis Apostolicę causa: ut Agriensis non me meminisse ingratum sit:illum non amare nephariū.Amo te pater : amori totiens accessio fit:quotiens recitatis in Senatu litteris tuis:etiam actionum documenta simul tenentur.Ne dubita.Tuus est Papiensis: nō tam scribendi q̄ prastādi cupidus:nec tā ad iram q̄ ad opera promptus.Idipsum planius nosces; cum de pręmiis discriminum:& laborum tuorum ad nos referetur .Quod optaui priuato: & in tunica adhuc Francisci agenti :id crede publice ministranti:& ad præsulatum assumpto nonmodo opoto:sed modis oibus quęro.Obstant adhuc tempora :,aliena ambitione magisq̄ nostra uoluntate tibi aduersa.Sed non obstabunt diu.Breui:ut puto:erit quod cupimus:& qd imprimis ad cōmune opus est utile . Pietate sua id Dominus tribuat.Rex

Mathias in coelo apud nos est. Gloria inuicti Principis maior esse Romę non potest. Prædicantur omnium linguis facta ingentia: priuatimq; & publice pro eius salute uota suscipiuntur. Sed utinam: quæ nostra est aliorum quoq; mens esset. Durissimam hyemem pro fide nunc patienti: & caput unum obiiciēti pro omnibus: non deessent subsidia: quæ uel dilata diutius: uel parcius ministrata q̄ oporteret: uereor ne magnarum calamitatum sint causa. Multi quæ sua sunt intuentur: non quę Iesu Christi: affectum adhibētes: non rationem ad capiendum consilium. Hic tamen Pontifex noster supra uires contendens: omnia molitur: & temptat. Oratores italos non dimittit a se: ut maiora decimali contributione pręstent sedulo adnititur. De decimis clericorū: & uigesimis Iudeorū est impetratum. Sed quantula hæc sunt ad tantum bellum sustinendum præsidia. Quid enim centena milia inopi Regi cōtra Asiæ: & bonę partis Europæ potentissimū Dominum? Contributionem autem sęcularem nondum impetrauit. Ei impetrandæ totum se exhibet. Nos patris fideliter laborātis sequmur quoad possumus studia. Emolliat Deus corda dura: mentesq; cęcas illuminet: ne ambulemus in tenebris: & in umbra mortis: ac defensore tanto deserto: sero lugeamus: nō cognitam prius fuisse uiam nostræ salutis. In periculis his & rebus tam asperis serua teipsum pater: quodq; tuæ uirtutis: & religionis semper fuit: Sacerdotem te recordare. Vale. Romæ. vii. Martii. M.cccclxxvii.

Cardinali Mantuano.

652 MAntuane protector uiue: & uale. Heri uesperi Senam ingressus sum: dies complures ante in suburbanulo cōmoratus: quod dubiis his temporibus ingratos esse Senensibus eos cognoueram: q̄ a uobis recens adueniunt. Paro ad uicinas aquas procedere: quarum potatio saluti est rhenibus. Ab his in ciuitatem reuertar: & nunc hic: nunc ruri si per pestilentiam propinquantem licebit: æstatis reliquum exigam. Inuasit enim & dure uexat uicina agri huius oppida duo Paganicū: atq; Archidoxum: unde necessario sunt crebra comertia. Tu interim uale pater. Incolumitatis memoriam habe: & Papiensem serua. Tuus est enim: quicquid illi rerum & famæ accedit: atq; decedit: possessionis tuæ est iactura: & lucrum. Quod apud uos: & Gallum: & Burgūdum: & Hungarum agitur ex te uero semper auctore opto cognoscere. Senæ. xxiii. Iunii. M.cccclxxvi.

Iacobo Volaterrano.

653 m Arianus faber lignarius dolauit iam asseres: & pinxit regulas. Accintus est ad lacunarium opus: ad quod struendi sunt pontes. In iis firmandis puto lateritiū dissoluetur: nisi ut tu scribis: sit suprema pars operis. Quare uide: & prouide. Ipse ut puto: cras ueniet. Finem

dierum: quantum uideo: proponit seruare. Lignario operante poterit ex iis dem pontibus pictor depingere. Hoc quoq; mente ne excidat. Satisfactionem de Frosino accipio. Cura: ut terra de piscina effossa æqua portione ad latera: & frontes feratur. Vale.

F. Cardinalis Mantuanus Iacobo Cardinali Papiensi. 654

NIhil ambigo iam ad aures Reuerendissimę. D. uestræ delatũ esse nuncium obitus. bo. me. Dñi Cardinalis Bononieñ: quẽ non potui non maxime deplorare ob meam in eum præcipuã obseruãtiam: & seruitutẽ. fuitq; mihi eo acerbior: quo breuiore tpe: tanq̃ ex plena ĩ columitate: p illius patris ætate: & ualitudine: ueluti subtractus uisus est. Scio idẽ uobis accidisse: & propterea mei officii est primũ simul cõlugere: deinde pro consueto humanæ sortis remedio cõem hanc tristiciã lenire: qđ eo paucioribus uerbis apud Reuerendissimã. D. uestrã prosequar: quo illã scio in huiusmodi patiẽtiæ: ac fortitudinis documẽtis esse uberiorẽ. Heri cũ allatæ essent recentiores ex Auinione litterę: euocati fuimus ad consistoriũ uespertinũ. Ex illis cõiicitur Patriarchã Antiochenũ Cardinali sancti Petri significasse de eo hic circumferri: qđ cessioni Renati Regis consenserit: qđ Archiepiscopo Lugdunensi ppetuã Galliarũ Legationẽ promiserit. Respõdet Patriarchæ Cardinalis neutrũ horũ uerũ esse: imo se nedũ cõcessisse: sed neq; ad ea facienda requisitum esse. si factum esset nõ cõmissurum fuisse se: ut ea silentio pertransiret: sed ut alia significasset. Hæ ad Patriarchã litterę publice lectæ: ut tollerent rumorem inter nos satis uulgatum: & constantẽ. Sunt tamen: qui propterea nihil minus credant: & in opinione illa adhuc perseuerant. Eo consistorio spolia Boniensis distributa sunt. Vicecancellarius ad Portuensem trãslatus est. Neapolitanus Albeñ. creatus. Titulus sancti Laurentii: & domus dati sunt Melphitensi. Prior illius titulus sanctę Ceciliæ Mediolanẽsi concessus. Monasterium saxi uiui in agro Fulginati Cardinali sancti Marci cõmendatum. Ego Bononieñ. ecclesiæ administrationẽ habui. Eps Albinganensis monasteriũ dela strata nuncupatũ in Bononieñ agro. Cardinali Rothomagensi: qđ in ultimis pro dignitate reseruaui: monasteriũ Cerete cõmendatũ fuit. Officiũ pœnitẽtiariæ: ut puto: absenti Cardinali nepoti designatũ est. Hęc spoliorũ diuisio. Hoc totũ est: qđ p uniuersam hebdomadã nunciare possum. Vale. Narniæ: xxvii. Iulii. M. cccclxvi.

F. Cardinali Mantuano. 655

NVllum habendę gratiæ genus: ẽt diligentius meditãti occurrit: quod uel par tuis officiis sit: uel meo animo faciat satis. Vincũt quottidiana beneficia Papiensis conatũ. Tu q; qđ ab inopi nõ expectas: pia uolũtate sup ĩpẽdis. Habebo tñ quas potero: ĩsigni uirtute tua

fretus:quæ ad tribuendum semp intenta deberi sibi mauult: q̃ cuiq̃ debere. Habeo igitur maximas:& quod supra mensuram hāc est: irremuneratum nō sinat Altissimus. Lectis litteris tuis ingens subito est orta:cū uoluptas: tum admiratio:tum uero ēt ab dubiis rebus anxietas. Oblectauit quidē uarietas. noua consilia permouerunt. ancipites exitus discriminū plani molestiam attulere. Singulis breuiter respondebo:ne longioribus neniis tedia quę non prębstas:accipias. De Cardinalatu nostri Hesser:& uestris decretis plus multo concipio:q̃ litterę pręferant. Indici nisi magnis de rebus:non solent silentia:& ego iis indicēdis assuetus scio qd plærūq; contineant. Fortunet Deus:quod uel spōsum Cęsari est:uel certe a uobis decretū. Accepturus æquo animo sum:quod tibi cordi esse cognouero:cū sine te tristari:sine te lætari pater non debeā. Grande est filiā Ducis Burgundorū ipsius Cæsaris filio denupsisse:atq; illi socerū:huic Romanoꝝ Regnū exposci. Primi cōsilii iudicio meo magna facilitas: secundi difficultas nō parua. Ne amici q dem electores addo & necessarii:Federico requirēti assentient:quorū ut scis in ea re est tota potestas. Legatū peti te ad cōuentū in Germanis habendū plurimum lętor:decerni uero plurimū tristor. Glorię quidem est: expetitū a tanto principe iuuenem esse:iacturæ sine fructu abesse: & cū uitæ periculo circumagi. Exitus consiliorū in ea natione sunt nouorū semper consiliorum initia: magnisq; apud eas conatibus nihil unq̃ pficitur. Vtilius multo est colere te Apostolicā Sedem:cui es charus:teq; ipsum:& spem tuā sequētes una prouidentia conseruare. Obtestor igitur Dignationem tuam ne excas:neue patiaris emitti:cum alterum non sit necessarium: alterū turpe possit uideri. Mihi quod sine assentatiōe affirmo:nec ingratius quicq̃: nec mestius:nec damnosius posset accidere. Scribis huic te postulationi sedulo aduersari: Laudo quod facis:hortorq; id ipsum ad rem perfectam ne desinas facere. Omnis peregrinatio inquit Cicero:obscura:& sordida est iis quorū industria Romæ potest esse illustris. Altera iam Burgundi plaga audita tātum hic erat:sed in hanc diē non credita. Tuę litterę dubitationē oēm protinus sustulere:non semp secundæ res uni. Quē aduersa sæpe prętereunt aliquando inueniunt:& cui in aperto subueniunt uires:inter angusta plærūq; nō assunt. Pugnaces semp Heluetii montanis inclusi: per oēm uitā uictor Carolus Dux prœliis campestribus assuetus:sed operosum ualde est:pelique ad perniciem alieno loco pugnare:non suo. Patrocinium sabaudię se a Duce nostro susceptū qd illi allaturū sit nescio. Plęnū quidē uidet officio: ut illi sunt pia initia ita fœlices sint exitus precor. Nūciū cladis illatę publica lęticia a Ludouico rege susceptum:nec miror: nec dubito, Gallica res nō Itala fuit īgenio trāsalpino multū cognata, Olim Pōpei magni capite

ad Cæsarem hostē relato illachrymauit ad eius interitum:ultusq; est occiso
res:si ī manifesti: & armati hostis occasu militaris Imperator sic agit:quid
Regem agere in iactura tantum reconciliati oportuit? Sed illi suū:nos no
strum captum seruemus. Aliter inter cordatos excordesq; nullū esset discri
men. Gall ici honores:quos memoras a qua die sunt nunciati suspecti mihi
fuere:non sine mercede ingēti habitos æstimāti:mercedē aūt ipsam: & gra
uem esse:& Romanæ Sedi imprimis calamitosam putāti. Huic iudicio Pō
tificis uultus contra naturā:ut scribis: consuetudinēq; nō lętus:& diligentia
celandi facile assentiunt: Cū tempestatis internę ad frontē nubes erumpere
solent : eorūq; utplurimū nostros celemus:quorū nos auctores maxime pu
det. Recipiendæ Auinionis cupiditas : delendæ notæ cura:qd culpa Legati
nepotis ea ciuitas diceret amissa: facile potuit ad detrimētosas pactiōes illū
inducere:sed obstructio hæc nec diuturna esse poterit:neq; ita obducta : ut
acres mei Mantuani oculos possit effugere. Quicqd ergo id erit:quod in lu
cem aliqn̄ est peruenturum :cura oro ut sciā :ne gemētibus uobis ego unus
lachrymarū uestrarū sim expers. Fuga Regii filii siue Cyprū spectet : siue
infidelem Soldanum :uera itē sit an affectata : non potest ad auertendos a
Turco Venetos pertinere. Male conciliatę uoluntates:& artes Hispanicę:
quid illis non trepidi afferant? Sed funestum consilium intercipiat Dn̄s:im
piarum cogitationū semper inspector. De minore Despoto equidem cū ad
huc Romæ essem:& lamentantem illū audirem:quod ad arbitriū nō pasce
retur :eius iertia plane sum uaticinatus quod accidit: abiturū illum ad Tur
cos:quo iamdudum infidelis natura:& ī exhausta cupiditas rapiebat. Si fi
des esset tenui Cardinali :suaderē quoq; pensione adempta maiorē emitti :
ut ubiuis locorū esset:q̄ Romæ. Crede: qua inter se ambo erant cōiunctio
ne :sine fratris consilio a christianis fratrē non defecisse :rursum futura post
hac inter eos per nūcios ignoratos cōmercia:plus innatæ perfidiæ:q̄ cōmo
dorum nostrorū habentia. Honore Cardinalibus pari:annuaq; pecunia no
stra :eaq; nō leui: apud nos retinebitur qui pro Turco:quę agantur explo
ret:& in eandem spurciciam se tandē conferat. Amplior multo animi sollici
tudo de Turcorū in Moldauos descensu est suspicienda. Tanta quingento
rū miliū multitudo:tāq; immanis: quē iuste nō terreat? Exercitata illa qdē
sic ad nr̄a est bella:ac sic flos eius ex nr̄is trāsfugis cōstat:ut merito non ma
nus nostræ modo:sed nr̄a quoq; in nos militaris iā pugnet īdustria. qd mo
liti sunt hactenus mari:in metu nō fuit. Littora tantū :& littoribus pxima
classe uexantur. Summa rerum in discrimen non uenit. Tunc timēdum est
extremum exitium:cum terrestribus copiis petimur:uiæq; certæ : non du
bio mari barbaræ uires creduntur. Galli:Afri:Gothi : Ostroghti: Hunni:

& Vandali:atq; id omne genus externorũ examinũ terra: nõ mari ad nos irrupere:& miserã Italiã oppressere. Nunq̃ Mantuane pater moueri ĩ Hungaros hæc arma intelligo:ut nõ totus mente cõcutiar: ante oculosq; uersẽt futura sors nostra. Diuino munere datũ id regnũ christianis reliquis est: ut pro oĩbus pugnet:petẽtesq; nos tempestates uirtute sua distineat. si semel (quod Deus sanctiq; ꝓhibeant) cedat plagãq; accipiat qualẽ ĩferre uictrix barbaries solet:quid impediti:quid clausi interim est:ut non illico increduli nos:atq; ad pręsidiũ feri:uel iugulũ gladio præbeamus:uel iugo miserrimæ seruitutis colla subdamus? Orandus est Deus:ut impietatũ nostrarum oblitus memor sit misericordię suæ:detq; christião nomini quod opera christiana minus sunt merita. Ego quidẽ & pendere animo:& angi: & formidare aute non desinã:q̃ intellexero conatus tantos: aut fractos prœlio esse: aut anni tpe dissolutos. Quã ob causam: si quid amplius de his pferẽt ad uos: pro tua in me charitate cura ut sciã. quod ad nepotẽ Christophorũ attinet me hercle quid respondeã nescio:quid sperem ignoro:quid repromittã non habeo. Lubrica ætas licentiæ assueta figere certũ aliquid mente nõ sinit. qd̃ occasionũ inopia in lasciuis nunc affectibus tegitur uereor ne erumpat in copia:ac ueluti ex apertis aggeribus retentæ aquæ: impetu maiori ĩ procliue uoluatur. Te tñ pio rectore nihil est desperandũ. Amas mea gratia iuuenem:patremq; illi præstas non dominũ. Animum bonũ:quo esse me iubes tuo imperio induo. Spero quod speras:sed bñficiũ tibi mihiq; hoc Dñs pręstet:ut sicut amãtissime scribis:uitulũ aliqñ euangelicũ cõmedamus. Officia in illũ uel uerius in Papiensem tua:q̃ta sint nosco:q̃ me obligent uideo. Sic habe pater:si merces aliqua est pro bñficio accepto:boni:& grati Cardinalis ꝑpetua seruitus mea sic est meritis tuis addicta:ut non prius q̃ uita: sit desitura. Cuius ꝓpositi fidẽ de rebus nõ uerbis ꝑspici cupio. Erat epistolæ tuæ breuis inclusa significatio de inclinante ad nouã Cardinaliũ ordinationẽ Pontifice:& Regio filio inter illos futuro. Vtrũq; mi pater:ut graue: sic nõ necessariũ:sed multo postremũ hoc grauius. Cur ita sic dicerẽ: ni tu (qui es ad futura ꝑuidẽda diuinitate) plęnius iteriusq; illa cognosceres. sed heus Mãtuane Põtificis huius creator:si Neapolitanus accipiẽt Mediolanẽsis excludiẽt: quid Galeacius Maria de missione Germani fratris ad urbẽ:& centũ milibus te spõsore oblatis:& tuo non reditu:sed uolatu putabit? An nõ tãdẽ ĩtelliget citissimis iumẽtis suis inuectũ sibi dãnũ:& dedecus? Deiq; nõ cõsiliorũ suorũ esse exitus bonos? Sed hæc ad lr̃as tuas. Ad mea priuata item hæc pauca. Multos iam dies: quod pridem facturum me scripseram: Borranam aquam ebibi: purgandis rhenibus salubrem. Reuersus sum Senas: ubi si biduo maneo:quatriduo me ruri contineo. Ad saturitatem

lego:ad laſſitudinẽ ſcribo:ad planã uoluptatẽ uoluẽdis ſaxis glebiſq; inter ruſticos operor. Nil me in domeſticis anxiũ habet :prçterq̃ mutãdi loci neceſſitas. Peſtilẽtia hucuſq; apud uicinos fuit acri ſemp cuſtode excluſa. Nũc uero oẽm cuſtodiã fallens in urbẽ eſt lapſa. Nocte prçterita ad mediũ Camiliæ uię :loco frequẽti:& celebri:cõtacta eſt mulier:ad ueſperum hodie:ut nunciatũ eſt : mortua. Territa tota eſt ciuitas defunctæ neceſſarii eiecti : & domus publicę clauſa. Paucis diebus ab iis initiis ꝓgreſſum iteritũ ueniali cognoſcens conſulã ut potero mihi:& meis. Clauſis undiq; itineribus :nullis nõmodo nouis rebus:ſed ne tabellariis quidẽ ad nos uenientibus : hæc habeo in Senenſi inopia:quæ tibi ſignificẽ. Senẽſis Cardinalis ualet. Montiſferrati Ilcini eſt. Nõdum nos ille:nec illum nos uidimus. Vale. Senis die xxviii. Iulii. M.cccclxxvii.

HIs ſcriptis nunciatũ hic eſt. D. Bononiẽſem uita migraſſe. Id ſi ita eſt :memoro primũ preſbyterorũ me eſſet:& nõ abũdare :& nil toto Põtificatu Xyſti ĩ meũ cõmodũ accepiſſe. Sicut cætera:ita & hoc curæ:& pietati tuę relinquo. Si tñ tibi cordi hic Epiſcopatus eſt : & mihi ex loco pręrogatiuæ aliquid a conſuetudine ſit:eam tuo beneficio linquo & dedo:& ut creſcas exopto. Iterum Vale.

F. Caurienſi Epiſcopo.

DVbitare uideris mi Caurienſis ne Albana uel Portuẽſis eccleſia punctura ſit cor:qđ primo præſbytero patrũ cõſuetudie debita: illo prçterito data ſit ꝓximo. Dubitationẽ hanc tolle. Nec pupugit:nec punctura ẽ cor. Aculeos illa nõ habet :& bene tectus ego ſũ armis. Nocere qdẽ alii poſſunt mihi:ipſi nocẽdũ nõ ſtatui. Vſus:litterę:& ætas ſatis ad quottidiana me iſtruxere. Ea ſi ut noua:& uiſa nũq̃ admirer:nõ hoſpes modo:& peregrinus apđ apoſtolicam Sedẽ:ſed pene ſim puer. Iterũ dico:ne time. Tãtũ abeſt ut mereã facto :ut ẽt qđ ita ſit factũ ꝑter expectatũ nõ uenerit. Audi ſic recẽſentẽ:nõ te fallã ĩ uera ſnia. Erit idẽ mẽtis oriſq; iudiciũ. Abſentiũ qđ uidiſti:ſępe rara ẽ recordatio. Vulgato iã ꝓuerbio:hẽnt illi ꝓ mortuis. Oculorũ qdẽ acer ẽ ſenſus:auriũ hebes. Qđ tot olim pr̃ibus me teſte:& inſpectore iam contigit ęgregia uirtute præſtãtibus : ĩfra illorũ merita poſito inſolitũ eſſe nõ debet. Quodq; illi forti animo ptulere:pudor eſt hoc ętatis ſacerdoti fracto : molli ue accipere. Multum ĩ omnibus exempla nos leuãt : malumq; cõmune ſocietate ipſa ſit leuius. Noſtræ conditõis ex ſortem me nolo:minuſq; recuſo cum ſumma uirtute exemplis iis iungi ſenſato Cardinali cum urbẽ ẽgreditur:aut uolens:aut miſſus. expectãdus hic exitus ẽ:atq; hęc cogitãda:quę dico. Hæc eadẽ cogitaui ego: atq; expectaui pręſentis anni:& præteritorũ ſeceſſibus. Pręuiſorũ autẽ incõmodorũ

sempꝫ est minor offensio:sed consuetudinẽ transi:argumentũ aliud uide.Nil mihi Pontifex debet:uiribus suis non meo suffragio ad pontificatum assum ptus.Innumera ego suæ beneficẽtiæ debeo piæ gratisqꝫ accœpta. Est mole stum ab iis nõ impendi quibus sit ante impẽsum:datorũqꝫ obliuio illos po tissimũ torquet:qui dedisse se sentiunt.nõ igit̃ in nullis meis obsequiis tam mihi conuenit expectare:tam de nõ accœptis dolere:q̃ de iam habitis grãs agere.Quæ dedit Xystus sunt grata : quæ negauit nõ grauia. Adde quod rerũ:& temporũ ratio cogit aliqñ Pontifices esse:quod nolũt.Neapolitanũ cõfer:& me:Videbis ab illo oĩa:a me nulla posse præstari. Gratia ille apud uicinum regem plurimũ ualet. Necessitudine quoqꝫ iunctus iis est:a qbus Rex ipse sumit affectus.Mihi qd tale? qui nec suffragio Principũ creui:nec illorũ patrocinio sum gloriatus:nec nisi Romanã Sedem in hãc diẽ aspexi: quod solæ uires Cardinalis exigui poterant:hoc sperari licebat de me.quod Neapolitãus põt:& sui possũt:& Rex põt:expectari de illo merito debuit. Prouide igit̃ Pontifex:maiora minoribus in dando bñficio præferens: non improuide ego:indignandũ nõ censens:quod uberiori ecclesiæ fructu is mi hi collega sit solo loco prȩlatus:q anteferri meritis omni tpe debuit:sed aliã patris nostri necessitatẽ attende:nõ a me modo q diligo:& debeo:sed a mi nus amantibus:minusqꝫ debẽtibus merito ignoscendã. Dederat ut audio: cardinalibus duobus primæ uacaturæ domus diplomata:Neapolitão huic nostro:& Malphetano urbis Legato:quæ uno eodemqꝫ tpe ab utroqꝫ pro lata anxiũ illũ habebãt.Repetebat ab iis defuncti Bononiẽsis domũ Nea politanus : ab iisdẽ & Malphetanus.Priorẽ iuuabat potestas quã dixi : & gratia.Posteriorẽ adita possessio iam:& uita quottidiano in discrimine posi ta:quod pestilenti anno Legationẽ non deserat.Satisfacere eadẽ res ambo bus non poterat:& de eadẽ tñ prȩstanda ambobus erat scripta:& uulgata iam fides.Mihi nec Albana:nec Portuensis ꝑmissa erat ecclesia : nulla in de data diplomata.quid agere in his angustiis patrẽ clementissimũ decuit? aut cui iustius debuit? uel Neapolitão cõpẽsatõe eius ecclesiȩ de domo fidẽ ꝑsolui:uel Papiẽsi nil reposcẽti ultro bñficiũ fieri? Maior certe ni fallor seruã dæ fidei:q̃ augẽdi meriti fuit necessitas. Collegȩ quoqꝫ mei in eandẽ sñiam si concessere:ipsa hæc illis:qd puto:& alia:qd non dubito :cogitatio affuit. Sperabat sibi tunc quisqꝫ quod habuit : mutatione rei unius mutari posse suã putabat.Ad consiliũ uentum sic est:ut assequẽdi spes:& amittendi per moram timor procliuiorem ad decernendũ consensum effecerit.Ita cũ non mihi illorum non Pontificis defuerit charitas: alterum tantum permouerit fides : alteros sua res magis q̃ mea : quid lamenter non culpa mea me : sed aliorum iusta necessitate præteritum? Verum descẽde mecum interius:atqꝫ

ab imis:ut aiunt medullis rem totā ſcrutare. Vir es ætate noſtra doctiſſi-
mus:quem nec uana ratio:nec tecta fallere poſſit ambitio. Quæ oro per epi
ſcopatum Albanenſem cōmodis meis:uel honoribus fiebat acceſſio? Titu
lum ut ſcis magis habet ille:q̄ rem: & ego Papiēſis Epiſcopus fieri epiſcopi
or per Albanenſem non poterā. Nouus ordo:noua ſacra nō dantur. Primo
acccepta plænū perfectumq; epiſcopatus ius afferunt: ſi nec magis Epiſco
pum:utiq; nec magis Cardinalē. Si neutrū magis præſtabat:qd bonus ho
mo:& prudens:inani titulo ſe poſthabitū doleat? Ita in Senatū admitar:ut
ante. Ita erit ad conſulendū locus:ut ante. Ita mea præſbyterii:ut prioris Epi
ſcopi uox numerabitur. Conſimilis geſtabitur pyleus:conſimilis ueſtis. Ea
dem nec obolo minus:ex pyleo emolumenta prouenient. Pręſidere aūt ſub
ſellio uno:aut altero:& dextro latere non læuo incedere: apud Chriſtianos
quidē ſi cupiatur uani eſt hoīs:ſi quæratur elati:ſi cōtendat amentis. Nota
ti in Euangelio ſunt Dñi uoce:qui dilatant philateria ſua:& magnificāt fim
brias:quiq; amant recubitus primos ī cœnis:& cathedras primas ī ſynago
gis:& ſalutationes in foro. De primatu ipſo contendentes diſcipulos acriter
ille increpuit. Ipſe uero expetitus quæſituſq; ad regnū: fugit ſolus ī montē:
ne ad id raperetur. Humiles ſpiritu ſaluat:& oculos ſuperborū humiliat. ho
nore inquit Apoſtolus:inuicē præuenientes:& nihil per inanē gloriā: ſed in
humilitate ſuperiores ſibi inuicē arbitrantes:cuius pręcepti nos imitatores:
qui Apoſtolorū typum tenemus: uenienti ad ſuū ſubſellium Cardinali reli
gioſa conſuetudine noſtrū ſemp innuimus. Quod totiēs ego Neapolitano
inferiori iam innui:& obtuli:a Pontifice datū non patienter accipiā? menti
tumq; illi me tanto tpe falſis nutibus doceā? Inſaniæ huius crimen compos
mentis nunq̄ ſubibo. Exaltatū non eſt cor meū:neq; elati ſunt oculi mei:ne
q; ambulo ī magnis: & mirabilibus ſupra me. Immeritus aliquis:qualē ali
qñ noſtra ſors habet:ſi mihi eſſet prælatus plæna forſan res ſtomaci potuiſ
ſet uideri:ſed cū prælatus collega ſit nobilitate īſignis:uita egregius: doctri
na præſtans:cuius menſura oīs longe meā excedit:quid triſter redditā meri
tis eſſe ſuā mercedem? Præſertim cū recuſauerit diu:locūq; inepte conſuetu
dini deditum diu a ſe deprecatus:amico Papienſi illum optarit. Coniuncta
erunt ſubſellia noſtra:ut prius. De familiari colloquēdi:& ſuſpicādi:& iocā
di:& ridendi quoq; cōſuetudine nihil quoq; mutabit. Omnino nulla ueteri
uoluptati decedēt. Nouo lucro hoc imprimis accedet:qd in dicendis ſñiis
uno plus monſtratore erudiar:& in lumine ſapiētis pris perſæpe lumē uide
bo. Grauia eteni:qd noſti:ſūt ſua cōſilia:plęna ſemp uirtutis:atq; doctrinæ.
Si affuiſſē Senatui illi nemo me anteiſſet ſuffragio:ut qnquēnio añ Portuē
ſem Epm tūc Cardialē Dyaconū: ñ ſū idignatus ab ultis ſubſelliis ſñia mea

mihi præferre:sic nunc præsbyterum amantissimum gratia diuturna cõiun ctum:dolenter passus nõ essem a proximo excitatum ultro præponere. Habeat quod datum est benedicẽte me:atq; lætante: fortunetq; Dominus honoris huius ascensum. Ego decreta Pontificum:& Senatus:ut reuerenter patienterq; accœpi semper:sic & præsens libenter accipio. Sublimis potestas hęc est:a Domino ordinata. Sublimiori potestati subditos nos esse iubet Apostolus:quia qui illi resistit ordinationi Dei resistit: & qui resistit:damnationem sibi acquirit. Obedio dicto:non blasphemo:non litigo: quin & factum laudo:& probo. Ipsum uero Neapolitanum curarum mearum semper interpretem:dolorum aliquando consolatorem: perpetuas uero consortii nostri delitias:meo nomine complectere gratulans. Imprimisq; solare: quod quantum ex litteris tuis:& sermone tecum habito intelligo: angi ob eam causam uidetur:quod apud me ignarosq; suæ recusationis: & extortæ per Pontificem obedientię fidem:& modestiam eius uenisse in iudicium timet. Timere desinat: apud me quidem non uenit. Multitudinis autem imperitæ nulla illi sit cura:ab ea enim nemo sapiens unquam pependit. Ego illum ueniens affectu toto complectar:uenerabor Episcopum:fraternitatẽ seruabo:honorum suorum ero fidus adiutor:sollicitus semper iuxta eiusdem Apostoli uerbum seruare unitatem spiritus ĩ uinculo pacis. Vnum corpus: & unus spiritus:sicut uocati sumus in una spe uocationis nostræ. Scribant absenti qui uolunt:pręsenti loquantur qui cupiunt: ab hac mente non excidam:illud comicum identidem repetens: ualeant qui iter nos dissidiũ quærunt. Quin & te oro pater:ut quando ad testandam tibi hanc animi lenitatem præsentem dictaui epistolam:& manu mea descripsi: tu quoq; ad eandem aliis probandam:hanc ipsam mei amantibus:ac non amantibus:paruis:& magnis:Pontifici quoq;:& patribus si ita uidebitur legas: tranquillitatemq; quam dico intrepido iuramento confirmes. Promitto enim nec tu periurus:nec mendax ego inueniar. Vale. Senis.iii. Augusti. M.cccclxxvi.

Nouariensi Cardinali.

657 Estimonio Parmensis nostri primum :inde tuo cognoui quo in me animo fueris:cum de Albana:& Portueñ. ecclesia in Senatu est actum. nec tua me fides:nec mea de te fefellit opinio. Debebã antea tibi: nunc uero etiam tanto beneficio seruitutem profiteor. Meminisse absentis:intrepide dixisse sententiam:non obsequutum esse pręsentis affectui:magnæ:& multum confirmatæ beniuolentię est signum. Non habeo unde nunc tibi retribuam. Futuram autem omnem retribuendi occasionẽ sic auide obseruabo:& cupide excipiã:ut fixum apud me trabali clauo hoc patrocinium iudices. Omnis gratitudo ẽ debita:sed defenš honoris impri

mis necessaria. Doleo in diripiendis exuuiis defuncti patris nil tibi obtigis se. Certis coenobium: quid homini Gallo ad uerticem plano: q̄ italo tibi multorum egeno conuenientius fuit? Respicimus magna: & uultus potentium inclinant ad se: Ad mare sic uastum flumina cuncta fluunt. Tu inter hec bono animo sis: non si male nunc: & olim sic erit. Aliquādo uirtuti eximiæ iusta soluentur. De me si uis cognoscere: qua mente decretum id tulerim lege oro Epistolę exemplum: quam ad Cauriēsem Episcopum scribo: a Neapolitano accersitum: ille se scribit rogatum: ut necessitatem mihi suā de Albana ecclesia excuset: precetur q; in ueteri beniuolentia maneam: Restitisse diu se: atq; obluctatum ne illam acciperet: accepisse autem inuitū: & paratum: si uelim: dimittere. Multaq; id genus eo quidem spectantia: ut uim non uoluntatem sibi affuisse intelligam. Necessarium fuit rescribere: ne tacendo retinere in sinu iracundiam crederet. Eo autem pluribus rationibus tueri factum: & trāquillitatem mei animi confirmare opertuit: quo in ea re: ut uides: est difficilior fides. Sic putaui ut scripsi: & sic scripsi: ut nolim ullo tempore facti: & scripti diuersum exitum inueniri. In tenui re natus non tenuem spiritum gero. Maiori ego ad hęc contemnenda proposito sum: q̄ ad danda aliis: uel accipienda uoluntate. Hoc lucri hic mihi fecisse uideor: quod tuus in me amor uerbo antea declaratus: nunc ēt facto est confirmatus. In eo seruando sit mihi Deus adiutor. Vale. Senis. v. Augusti. M.cccclxxvi.

Ioanni Petro Arriuabeno. 658

Quiesce animo frater. Primę tuæ: & secundæ: & nunc tertię litterę redditę fideliter sunt: atq; ea fidelitate apud me asseruatæ: quā petis. Putabam binis primis enigmate uno satis respōsum: quādo idem ambę docentes unam a me secreti intellecti significationem ferebant: sed diligentior ero posthac: nec cōmitram: ut uel puncto temporis in rebus huiusmodi pendeas. Probatas autem tibi meas esse de Albana ecclesia non mediocriter lætor. Lucubrationis illius iam nec piget: nec poenitet: quando Arriuabeno ita est uisum: cuius ego iudicium cęteris multo antefero. Puto tamen: quod tu etiam innuis: uariam earum interpretationem fuisse: nec inuentos multos qui mihi congruerent: sed tu unam hanc tene: hanc proba: & mille iuramentis contende. Ea æquanimitate me ad scribendum fuisse: quam prima epistolę facies pręfert: nil texi: nil dissimulaui. Nulla fuit digitorū: & sensus discordia. Quā Cauriensi præsuli conatus sum psuadere animi trāquillitatē: hāc indui primus: & cōstanter probatā cōstanter quoq; in hāc diē retineo. Fallere si cæteros quęrerē: te ipsum Arriuabene nō fallerem amantem mei: & fidum semper secretorū iterpretem. Quicqd cēt uel stomaci: uel ueneni: qd male Papiensem haberet: tuo mi tutius nullo teste li

ceret:q̄ te inſpectore:qui una fide mederi poſſes: & tegere. Sed putent alii quod libet:mea mihi in hoc ſatis ſuperq; eſt cōſcientia. Gratū eſt illas ipas litteras pluribus eſſe communicatas:ea præſertim moderatione :quam ſcribis. Teſtor beniuolentiam noſtram:inuitum me id poſtulaſſe:cum mea mihi nō placeant: & ſuperſtitioſorum iudicum plæna ſint omnia. Sed uis rei ſic impulit:eo quidem:quod a longe uidebam addicta:ut niſi manibus meis nudarē .uiſendumq; omnibus paſſim oſtēderem : uerſare interius magnos iracundiarum ęſtus facile crederer. Habeo gratias:qđ neceſſario amici deſiderio ſatis eſt factum. Cum Protheo autem colluctatum te mea cauſa intelligo : ſed qua de re ſis colluctatus te ſilente non teneo. Me tamen cogitante uideor cernere. Artes antiquę continuant : eodemq; ariete innocētia boni Cardinalis appetitur:tam illi ingrata:q̄ illi diſſimilis. Vinculis arīſteis Deo uolente aliquando tenebitur:quæ ut optato diutius tardent:illđ quidem interim male paccatæ menti non deerit:quod eſt in noſtrate prouerbio:alienæ quietis uexatores ipſos quoq; minus quieſcere:& primam ueneni ſui partem iniquitatem ſemper ebibere. Tibi omnia debeo:& in ęternū debebo:quod conſtantiſſime amas :& amorem amici tenuis gratiæ potentium præfers. Quanti a me oro :pręſens uultus tuus: praſenſq; in tutando Papienſe oratio:quam cogitatione ipſa uideor intueri:ē æſtimanda? Diſſoluere tam grandis debiti nomen nullis officiis:uix etiam grata uoluntate ullo tempore potero. Colluctationem autem ipſam:& qđ ſit de te ille cū miniſtris ſuis commentus ut ad reditum ſeruas:ita i reditu opto ego cognoſcere. De corona ad Hungarorum Reginam miſſa:& profectione Antioceni noſtri ad excipiendum Legati Auinionenſis deſcenſum libēter cognoui. Obitum Laurentii Sinybaldi dolens accepi. Adoleſcēs erat:ut ſummę uirtutis:atq; ingenii:ſic ſummæ inter Romanos expectationis:& ſpei. Periit tibi:& mihi ex illa familia:quod eſſe aliquando ambobus uoluptati : & uſui poterat. Ad patruum Falconem ſi ſcribis:adde ex me in calce litterarū denunciatiunculam hanc:breuem quidem:ſed mea conſuetudine imperioſę charitatis plænam: Etiam atq; etiam uideat ne eodem affectu ſuos gemat : quo amat. Pietatis quidem a mulieribus : nō etiam a uiris laudari conſtantiæ poſſet. Vale. Ex ſuburbanulo meo. viiii. Septembris. M.cccclxxvi.

F. Epiſcopo Caurienſi.

659

Am in dies augentur tua in me merita:q̄ frequentes ſe offerunt benemerendi occaſiones. Ad præbendam Traiectēſem tua opera impetratam adduntur nunc Xantonenſis priuilegii diplomata: Ideo ad me miſſa : ut eccleſia illa in qua Archidiaconus ſedeo:de manu mea beneficium capiens:mihi amplius debeat:Ideo etiam gratis exempta:

quod nomini Papiensis:quem in petitione praeferri uidisti:id honoris habẽdum putasti. Gratũ utriusq; rei officium: sed gratior animus quo ista prestantur:antiqui nostri contubernii memor:& cum dignitate annisq; adauctus. Habeo gratias. Referendi facultatem si dederit Deus:uidebis me ad reddendum q̃ accipiendum segniorem non esse. Mandata Sanctae Mariae in porticu risi. Ex pharetra uberi semper aliquid promit Papiensem suũ qđ pungit. Responde hoc tãtum: poenitere me iã quod Albanus:aut Portuensis non sim: ne fortunae eius sim exsors:quam tot patres tot iam saeculis ptulere. homini in re tenui nato: ex stercore manu Dei erecto:& cũ principibus sui populi collocato:satis:superq; est Transtiberinus Chrisogonus. Dignationi suae me quãtum potes commenda. Vnus hic ẽ ex numero nostro: quem propter egregium animum:& fidem in dilectione cõstãtem: eximie colo & diligo. Heri uesperi Federicus Aragonensis Senam uenit: honorifice:& in frequenti populo acceptus:qui iam per rura morbi metu dispersus est. Ego illum non uidi:quod & cum paucis sum:& metu consimili teneor. Vale. Ex suburbano meo Septembris. M.cccclxxvi.

Papiensis Gentili Vrbinati.

TEnebrae mihi undiq; sunt Gẽtilis charissime. In nullam partẽ expedire adhuc aciem possum. Si dixero uidisse me hominem:cum uidero umbram inanem errem ego:& cui monstrauero in errorẽ inducam. Fidem intueor Laurentii in me:eam fallere nec possum prudens: nec uolo imprudens. Hanc puta causam quod nõ responderim tibi. Donec plus lucis affulserit tacebo: atq; amabo magnum lucrum paruũ ue sit qđ in hoc nostro est factum. totum certe me uendicastis. Eram ante uester. Putaretis ne uestrum ueniebat in dubium:nunc & putatis uestrum: & ego id uidens ad pristina multum adiunxi. Suade Laurentio in hac rerum suspensione suas omnes circumspiciat rationes: primamq; a se ipso fiduciam petat:ab amicis proximam. Amicorum autem ita delectum habeat: ut cõuenire publicis:& priuatis intelligit. Supra etatem sapit: nec inconsulti hominis eget consilio: sed si aliquando gubernatores admoneri a uectoribus utiliter i tẽpestatibus solẽt: uideat num & in his uerbis frugis aliqđ isit. Vale. 660

Iacobo Volaterano.

TE miror Iacobe: qui tot iam annos non ignarus consuetudinis meae ad omnem querelam Papiensis tui tantopere commouearis. Aut superbus nimium es: aut mollis. Ferre dominorum incõmoda aequius est q̃ indignari. Si queruntur iuste:emẽdanda quae displicẽt: si iniuste:etiam non contendenda ex aequo. Patiendo non uirtus tantũ:sed fides quoq; probatur. Non damno innocentiam excusari: damno tanti te 661

facere omnem accusationem tuam:ut dicas malle te febrem: q̃ turbationẽ meam:Et non probo accoepto iam damno de claudenda ianua me admoneri. De Diego si ea prędixisses:quæ nunc est superfluum memorari:& tibi ut soleo:ęgissem gratias:& detrimentis domesticis prospexissem. Sæpe ad præstandam charitatem tuo domino es ferus. Hoc posthac emenda: & bono semper de me animo esto. Nõ omnes querelas meas iustas existimo. In eos utplurimum si quid aliunde amari concoeptum est euomo:quos maxime diligo: & mei amantissimos puto. Nisi tuæ diligentiæ crederem:& fidei:non esses secretorum interpres:ac domesticorum meorum magister. In omnem qui posthac accidat casum hæc tibi sint dicta:& scripta. Dixi sæpius:& repeto:ut proluuio Forteguerrę non indulgeas quæ illi ad animũ ueniunt. Expende quæ honori meo: & familiæ commodis necessaria sunt atq; ea tantum illi indulge. Vociferationes eius:& lamenta ne plus habe: q̃ me uelle itelligas:nec illũ plus time:q̃ sors sua exposcat. Paret tibi domus: paret obsonator. Cura ne tu: quod non institui ego:uoluntate tua pareas Forteguerræ. Tua inde esset culpa omnis non sua. Exquisiui sigillatim de Petro:& fratre Angelo:quę mihi indicasti: rettulerunt omnia: Intelligo ꝓluuium panis inde fuisse quod in propatulo linquebatur. Cœpit Petrus iã claudere:nec nisi necessario promit. Idem de uino obseruat. Cosinum cœnaculo:& culinæ pręfeci:ammonens quę identidem a te monitus sum. Credo omnia posthac magis ex tuo iudicio fient. Tu autem quod summa omniũ est: ad numerum corũ qui mecum erunt necessaria mitte: quę amplius postulantur obaudi: & officio tuo serui:non alienæ laxitati. Disperdere quæ hic non erunt non poterunt. Volo ut tu quoq; aliquando recreandi animi causa cum Francisco Mutinensi mecum hic sis. Cogita quem pro te: & illo dimittere isthic commode possim. post cõfectas culcitras: & lodices uenire incipies. Promitto melius tibi hic erit:q̃ isthic. Vale.

662

Io. Petro Arriuabeno.

TRium epistolarum tibi sum debitor: totidem Mantuano. Reddendi serius debiti renes causa fuere:qui dies totos tredecim partim debilitate: partim doloribus me afflixerunt. Nil minus interim q̃ uel ad scribendum manus:uel ad commentãdum animus ualuit. Respiraui tandẽ:& satisfacere incipio. De reditu Legati:& discessu Pontificis: & consilio repetendæ urbis: & profectione Regię uirginis in Hungariam libenter cognoui: ac tibi gratias ago. Etiam de redditis litteris Viceccancellario nostro:quibus Volteranum nostrum:& Lucẽsem commendabã: gratum officium fuit. Scribis. D. suam inspecto chirographo meo: mererí dixisse manum Papiensis:ut commendationi assentiretur a se, Per grata signifi-

catio fuit non tam meorum beneficio : quod iam impetratum existimo : q̃ continuatione sui in me animi: quem omnibus antepono .Manus quidem mea si ab illo cum uoluptate inspicitur : iuste ita ispicitur.Honoribus enim suis semper seruiuit : nec pręsenti defuit : aut absentem reliquit . Miratum quoq; se dicit:quod ante has litteras omnino nil scripserim.Amantis est ad miratio:& quęrentis quod optat.Sed quid miretur amplissimus pater si ho mo uacuus occupatissimo parcit? Paruus magnum non interpellat ? & in rure angusto ad quod itineribus clausis : nedũ noua significatu digna: sed ne tabellarii quidem propinquant:mauult modeste silere q̃ importune nil scribere?Placere sibi addidit ingenium meum:facũdiam:& prudentiam:& hæc magnifacere:Patris:nõ ueri iudicis sunt hæc testimonia.Laudat quod amat:& quod amat plurimi pendit.Sed qualiacunq; ea sint:mi Arriuabe ne ausim sine mendacio dicere:merito illi placere.Vt fidelibus enim mini stris in desideriis suis omnibus semper illis ẽ usus : nec unq̃ imperantis one ra recusarunt . Amare se Papiensem adiungit:nec dubitare quin a Papiensi ametur.Causæ quidẽ ueri intimiq; amoris in nullis unq̃ nostri ordinis meo iudicio maiores q̃ in nobis fuerunt.Eas dignationi suæ sæpe recensui. Vtq; eas tota diligentia coleremus sæpe sum obtestatus : docens quod paucorũ mihi sit opus:multorum illi:Non minus ueram hanc animorum cõiunctio nem rebus suis fructuosam : q̃ meis futuram.Ego illũ amo:colo: atq; obser uo.Ita tibi non scriberem : si ut uereri uidetur:alienassent me opera mali gnorum.Recenseat uitam omnem præteritam non a primis modo Cardi nalatus mei diebus:sed ab illa etiam hora qua uenientem in curiam & Car dinalem factum sum ueneratus Actiones quoq; omnes undecunq; scrute tur:semper se adiutum :nunq̃ oppugnatum a Papiensi iueniet.Plane tamẽ confiteor nec defuisse olim qui confirmatam beniuolentiam nostram cona rentur discindere :nec deesse nunc quoq; qui multorum opinione discissam conentur sic in frusta concidere:ut farciri nullo tempore possit.sed ego quin quagesimum & secundum iam annum emensus:inter bonos:& malos diu uersatus multa experimẽtis edoctus sciens ut ẽ apud Satyrum : quid distẽt æra lupinis : aures quibusdam honoris causa atribuo:animum nullis.Si qd autem atrocius aliquando incidit:in quo non fuerunt etiam malorum testi monia negligenda:ut proxime fuit Protonotarii de maneyo scelis:id quidẽ non tacui amicis communibus primo: post dignationi suæ palam aperui . Purgauit ipse innocentiam suam credulitatem meam necessariam:etiã ha buit excusatam.In cæteris quid uereatur: aut suspicetur nõ uideo.Illi nil im puto:mihi quid imputem nescio .Si meũ silentium:ut uidetur innuere: alie nationem existimat:audisti iam silentii causas.Veræ illæ sunt:nec repugnat

os cordi. Sed te oro frater utri nostrum maior scribendi occasio in prӕteri-
tum fuit? Mihi ne in deuiis posito: an sibi apud Pontificem agenti & cogni-
tione omnium pleno? Rursum cui impraesentiarum uerior lamentandi est
ratio? Sibi ne: qui iam meas litteras accoepit: an mihi qui litteris: & postu-
latis in hunc usq; diem responsum non habeo? Hec eadem anno ante cum
per Secretarium suum mecum expostulasset: familiari quodam litterarum
conuitio ad monitus apertissime est si litteras uellet litteras daret: cum re-
spondere facilius possim q̃ prouocare. Nulli patrum quod scis: nec inferiorũ
quoq; : qui ad me ex curia scribunt: auarã calamorum: & attramẽti mei mer-
cedem accipiunt. Pro sex lineolis. xii. reddo. Summa est ut de animo Papiẽ-
sis non dubitet: suum ita confirmet: ut eius: stabilitate etiam ad consisten-
dum mens uires accipiat. Quod uerbis fronteq; ostendimus itelligant om-
nes operibus comprobar. Ita nec silentia diuturna: nec malorum artificia
suspitionem imutatӕ mentis praestabunt. Imprimis quãtum potes: & scies:
dignatiõi su ӕ me cõmmendabis. Obitu Vallensis Lelii plurimum doleo.
Periit suӕ patriӕ optimus ciuis: Apostolicӕ Sedi fidelis alumnus: mihi ami-
cus non mediocris. In sinu Abrӕ illi sit quies. Ego adhuc in Suburbanulo
meo sum: consilium reditus ex uestro reditu suscepturus. Vale. xiiii. Octo-
bris. M. cccclxxvi.

F. Cardinali. Mantuano.

SI non prius respondi ternis litteris tuis reuerẽter a me semper ac-
coeptis: & lectis: ęquus mihi sis rogo: non ignoscens modo: sed
ultro etiam cõdolens. Tredecim dies totos (quod raro ante hũc
diem) dolor me lateris sic cruciauit: ut & tui olim iacentis deficientisq; qua-
si quandam imaginem uiderim: & ipse ad caetera prӕterq̃ ad eiulandum in-
utilis fuerim. Officiis tuis aeternas gratias habeo: plęna sunt semper: & con-
tinua: & curarum mearum fida leuamina. Ex ultimis nosco quo tandem re-
ciderit annuus de Hungarica contributione tractatus. Parturierunt longo
tempore montes: natus est mus Mathiӕ Regi ridendus: qui nec abrodere
sua uincula poterit: nec expecttaionẽ nostri tumoris implere. Italorum affe-
ctuum ii esse exitus solent. Caesari si Hungarorum nuptiӕ dolent dic tu q̃d
illi non doleat? cani ortulano semper assimili: qui allium ipse horrens: non
minus tamen legentẽ allatrat. In pacis conditionibus fuit ne duceret Ma-
thias uxorem. Id scio & memini. Sed quӕ aliӕ in pace illa non generis hu-
ius: asperӕ: indignӕ: stomaci plaenӕ: per necessitatem metumq; extortӕ. Si
nescis: hӕc sola causa dissensionum est inter utrunq;: eritq; dũ uenient. Q̃d
prӕstari Regno incolumi conditiones illӕ non possunt: prӕstari eas nihi-
lominus Caesar deposcit: nullam moderationẽ aequitatemq; admittẽs. Vos

recte:& ex publicis cōmodis:qui ne eorum soluantur induciæ initis cōsilia. Abitum uestrum ex Fulginio fortunet Dominus. Tibi imprimis assistat:in cuius salute mea omnis includitur. Expecto cognoscere ubi nam tandem peregrinationes uestræ consistent:ut & ipse si uidebitur in idem conueniā: dignitati tamen satisfacturus non animo. Fuga enim a curia uestra nil uirę meæ melius:nil menti quietius. Vale pater:& Dñe:Papiensis tui non immemor. Ex suburbanulo meo solito.xiiii.Octobris.M.cccclxxvi.

F.Cardinali Mantuano. 664

Tuo Dignationem tuam ex proximis litteris meis cognouisse causam intermissę consuetudinis scribendi ad te:ab illa die unas tantum tuas accepi pondus non leue habentes. De Cardinalibus enim illarum erat sententia. Video quid sancti Petri conetur: quid noui consilii Vicecancellarius capiat.ut neutrum inexpectatum fuit: sic neutrum mirabile. Ais: parem me in proximum natalem Domini ad noua certamina. Certandi nulla est ratio:non uoluntas quoq;. In media pugna sum sæpe desertus. Semel etiam luculentam plagam accepi.quod acies nūc prima non audet:secunda promitto non sustinebit. Pontificis amor:ut plerisq; ad rem optabilis est:sic mihi ad pacē percharus. Contendi hactenus satis: uerum intrepide dixi:potentis uultum nō horrui:quod animus temeritati: firmitas pertinaciæ:& libertas insaniæ est semper ascripta.non est prę sentis consilii sine spe redire in aciem:aut sine fructu dimicare iam senem.uel priorum patrum sequar sententiam:uel certe meam ad pręsidentē reiciam. Hoc tantum institui:si quid tu cui sum æterne addictus:aut uitare uoles: aut assequi:in idipsum meo conatu incumbere. Optas scire in extrema epistola quādo uisurus me scis. Mantuane horis omnibus uidere te cupio: sed tamē (si per ęstimationē Cardinalatus liceret) dicā aperte: abessem libenter reliquum uitæ. Idq; ipsum horis omnibus meditor:sed uiam non uideo. Recens ergo reditus uester in urbem:atq; urbs ipsa nō munda in decembrem proximum ueniam facile dabunt. Eandem tu quoq; oro Papiensi ne nega. Ad incantantē nō inuitius trahit̄ serpēs:q̄ ego ad inanes defatigatōes nr̄as accedo. Vale fęliciter. Ex suburbanulo meo.xv.Octobris.M.cccclxxvi.

Ioanni Petro Arriuabeno. 665

In autem hæc audi. Soli tibi epistola loquitur. Quid non etiam incōmodi i parturitione:quam suades? Affui sæpius. Nulla die: nullis horis non suspirata absentia. A principe inchoa:quid non illi molesti? Accersiris ad se. Sententia tua in suam exposcitur.si negas odio es:si tribuis:publica lædis. omnis suspēsio est illi aperta negatio. Descende ad patres, In certamen te quisq; hortatur, Omnes in prœlio deserunt. Tem

peat alter ut fallat:Iuuat alter ut noceat.Nullius non insidiosus conatus:&
sermo.Criminatões interim multæ:& delationes:& Zelotopię:& curæ:at
q; ut plus noscas inexpiabiles aliquando offensiones.Generatim hæc me/
moro:sed bone Deus q̃ longum ab his malorum agmen consequitur? Trã
si ad candidatos.Hic uero mel:& delitiæ. Quottidie domus est plæna mo
lestiis:Non mensa: non quies :non cubiculum stomaco uacat.Proterue ni
mium petitur.Impudenter ambitur.Importune recurritur.Iracunde quoq;
excipitur : quicquid id est quod modestius paulo respõderis.Si nõ spondeo
illico is sum qui obsisto.Si spondeo non præsto quod dico. Inimicicię prin
cipum:Ipsorumq; actutum paratæ . Opus iniquius toto Cardinalatu non
tracto: minorq; mihi est de Pontifice q̃ de Cardinali creãdo anxietas. His
sollicitudinibus quãto dierum plus adimo: tanto animi tranquillitati adiũ
go.Sed hęc quoq; audi:& tace.Non fit tandem ut scis:nisi quod cupit:qui
potest.Inanis est aduersa contentio.Multa est eius potestas:Ingens nostra
cupiditas. Vbi huius uel illius famelici cerberi horrere uidet iam colla colu
bris :statim Melle soporatam:& medicatis frugibus offam Obicit : ille fa
me rabida sua guttura pandẽs Corripit obiectam: atq; imania terga resol
uit Fusus humi:totoq; ingẽs extẽdit antro.Ita mi frater:Occupat Aeneas
aditũ custode sepulto:Euaditq; uiam celer irremeabilis undæ . Præsens ego
declinare:quæ damno non possum .Cordi his esse intelligo:quibus sum pu
gnando inferior.Offæ quoq; aperire guttur nec olim Iuuenis : nec nunc se
nex institui.Id boni assequar longiorem parturitionem deuitans:quod par
turientis eiulatus tam diu non audiam: minusq; tanto offendã: quanto diu
minus parturienti non obsequar.Propter publica tantum ignominiosa co/
mitia dolent:propter priuata sunt risui.Vacuus enim omni Pontificatus cu
piditate amici an inimici creentur : cum nocere aliter nequeant:magna ani
mi communitate accipio. Vale ergo: nec propter litteras tuas de sententia
decembris decessisse me puta.Senis.vii.Nouembris.M.cccclxxvi.

666 Cardinali Mantuaño .

EXpetere uideris reditum meum ad capiendum de nouis comiti
is consilium.Fallit te amor Mantuane.Expers ego consilii sum:
& tu errare per inscitiam nequis.Patre sapientissimo natus :ægre
giam naturam sortitus : usu. xv.prope annorum edoctus :i magnis semper
uersatus :uides iam uir quæ senes sępe non uident.Quo acies tua non per/
uenit mea minus aspirat.In dubiis nostris scis te rectore & moderatore me
uti : nec chirographi illius imemor es:quo superioribus annis amantissime
monuisti:discerem cautius negociari.Monitorem ergo meum admoneã ?
Atq; illi sim ductor:qui prælucere mihi in tenebris solet ? Portare in siluam

ligna id esset:& solē facibus adiuuare.Praesentes candidatos tu praesens co/
gnoscis.Illorū nemo te fallit.Tpa quoq; quid postulēt: qd tui ordinis ratio
quaerat :quis nostrū quisq; uitet:ac uelit :qd te ēt deceat summae spei nobili
tatisq; patrē non latet:nota hęc tibi tam sunt q̄ manus:q̄ digiti . Errare nisi
uolens nō potes absit praesens ue sit Papiensis:nil accedit:aut decedit Man
tuani iudicio.Te ipsum ergo hoc ē mētē a Dño datā attende:& qd sine me
times periclitari non potes.Vnū tantū cogente beniuolentia hinc usq; nō
tam monebo:q̄ repetā. Scis quae in archanis condicta de te inter nos sunt:
ac cōstituta.Ea semp spectent oculi tui:ac cōtemplentur.Idq; omni conatu
attende(ut qd facis)& facturū te scribis:& iam bonis cōsilia tua pbentur.
Ad opus qd quęrimus iudicio meo mali satis nō sunt.Proborū quoq; neces
se est accedant suffragia.Verbū erat sapiētis Firmani semen nullū fallacius:
q̄ cardinaliū inueniri.Pro frugibus saepe meti tribulos:& lappas:& Lolliū:
neq; candē in creatis:quę in creandis benignitatē cognosci. Prudens dictū
integerrimi pris ingratę mentes saepius cōprobarunt.Quē laudatę uirtutis
esse cognoueris hūc:& grate futurū cōfidito:caeteris mea snia multū ne cre
de:ut deceperūt decipient.Veniā quęso da libere tecū agenti.Nō Papiēsis:
sed amor suus hęc loquit̄.Ego ineunte Decembri ero tecū:ut puto . De iis
rebus alter alterū audiet.Ad ieiuniorū tēpora si res protrahet̄ dierū ad bñ
constituendū sat erit.Interim nulli fidē sententiae obligasse.Suspēso fuisse iu
dicio multū:ut puto ad libertatē deliberādi integritatēq; pertinet. Bene ac
foeliciter Vale.Senis.vii.Nouembris.M.cccclxxvi.

Vicecancellario.

BReue erit:qd scribā:sed necessariū iter te:ac me pōdus habebit.
Lege pcor:& tace.Ad aestimationē utriusq; sic expedit.Tribuat
pietate sua Dñs:ut pteritorū oīum uere obliti nouū hoīem indua
mus:& pstemus ambo:qd scribimus.Bonorū nōmodo cardinaliū.sed xpia
nou quoq; opus id erit.Ita uero si obseruabimus pmitto:nec charitatis par
ui hoīs te penitebit:nec ego nō gloriari tāti pris beniuolētia potero.sequēt̄
utilia multa cogitāda saepius ab utroq;:& horis oibus puidēda: sed illa im
primis ñ ueniēt quottidie i hoīum sermonē res tuae:ac meę.Nos nō ridebūt
qbus nr̄a mala sūt uoluptati.Nō lętabunt̄ :qbus ambo:uel inuidię sumus:
uel odio.Spes suas tā effuse nō pascēt:qbus alienae cōtētōis opinio crescēdi
nūc alum facit.Quiescēt iterim mētes nr̄ę:nō ad ipugnādū:nō ad repugnā
dū irētae.Interī quoq; officiis quottidianis nr̄a domestica iuuabunt̄:& q no
bis domi famulant̄ : uel foris nos colūt i lętitia erūt:uidētes pr̄es duos mo
menti nō leuis:qbus eou labor iseruit oli Calisti:post Pii uinculis iūctos i an
tiqua charitate ad suū aliorūq; bñficiū degere . Postremo pater amplissime

667

quod natura magis q̃ ratio monstrat in longa: & continuata: & mutuis ob sequiis probata beniuolentia nil erit: uel tam difficile: uel tam alteri placẽs: quod non alter ab altero sperare: & expectare: & impetrare facile possit. Fructus ii meo iudicio mirifici sunt quęrendi si sapimus: ac conseruandi. Iterum dico: tribuat pietate sua Dominus: ut prateritorum omnium uere obliti nouum hominẽ induamus: & præstemus ambo: quod scribimus. Præstare id ipsum ego fideli corde instituo idq; his litteris spondeo. Facturum te idẽ pro tua sapientia: & bonitate confido: quod antiqua merita nostra: & quasi quędam natura in ambobus conciliat: non sinamus oro cõmuni amborum dãno: & nota dissolui. Iungamus in Domino uiscera: & ad mutuum solamen animos copulemus. Tibi cæteris habundanti ad seruanda quæ habes fratrum gratia est necessaria. Mihi multorum egenti ad paranda quæ desunt patrocinio tuo imprimis est opus. Hanc epistolam ueris affectibus scriptã quæso secretariis tuis seruandam ne des: sed in cubiculo condas: eo quidem loco: unde semel in hunc annum eam resumere: etsi uacat: ac placet relegere possis. multa aliquando melius nostræ: q̃ alienæ custodiæ permittuntur: & nostra: q̃ secretariorum manus plus fidei semper: & beniuolentiæ affert. In amicorum ego litteris nõ tam ornatum: q̃ animum quęro. Vale. Senis. xv. Nouembris. M.cccclxxvi.

Ioannes Petrus Arriuabenus Iacobo Cardinali Papiensi.

IN negocio Vicecancellarii probatur omni ex parte cõsilium tuum placent litteræ. Grauia & prudentiæ plæna sunt capita earũ nihil inexaminatum reliquisti. Quacunq; mente accipiat: nihil est quod de te ridere possit: & quod magni interest qualem Papiensem habeat iucundam illi non dubito futuram epistolam tuam. Ego reddenda ne esset consulendum putaui neminem. trito: & aperto calle ambulãtibus minime opus est ductare. Si quid affuisset: quod uel ledere ęstimationem tuã: uel eius mentem cõmouere posset: alterius iudicii monitu tuo cõsilium tentassem: sed isthic nil tale occurrebat. Tum illud deuitandum duxi: ne unq̃ aliunde prælibatas audire possit. Deperisset omnis illarum fructus: & ad fucum omnia non ad ueritatem propositi tui enunciandam scripta esset suspicatus. Scis q̃ facile interdum uerba hominibus excidãt. Tum ille ad eliciendum callidus est artifex: & in consueta piscatione scit optime: ubi retia tendat. Laudo concordiam uestram: communi animorum quieti utilem: ac rebus utriusq; pernecessariam. Si Zephyri perstabunt: leui ac secunda aura portum attingere iucundissimum fuerit. Quod si forte medio mari uis tempestatis ingruerit: paratus in omnem fortunæ euentum Gubernator: nec coelo nimium confisus sereno uti opus fuerit ad euadendum pe-

riculum remos anchorasq; expediet:quod interim securæ nauigationis for-
titus fuerit in lucro deputabit procellæ impetũ non reformidans firmo na-
uigio:ac nauiculariis oibus pręmunitus.abest nũc Vicecancellarius Portuẽ
si secessu.Horum dierũ qui usq; in quartã feriam sequentis hebdomadæ se
natoriis mũeribus uacãt:occasionẽ nactus accessisse puto ẽt grauius quod
dam consiliũ.Displicuisse uidet multis ex patribus studium quod hactenus
tam aperte amplificationi Patriarchę impendit.Deducta autem nunc re ad
fastigiũ rotæ bñficio suo secedere paululũ uoluit:ut absens inuidiã fugiat:re
diens uideat quo loco res sint:& ex tpe uel receptui canat: uel prœlium cõ
tinuet.Patriarchæ promotioni:quod uunq̃ ueriti sumus:Vrsinus:& spoleta
nus annuunt:uariis titillationibus expugnati.Rothomagẽsis in furias ignẽ
q; ruit tentatus respondit suffragio se aduersaturum.Aduersatur & ipse : ne
aliquis fiat:nouas creationes minime necessarias inquiens immo de quibus
agitur:uel detrimẽtosas:uel minus utiles.Veneti tres quibus possunt: & su
is:& amicorum uiribus in Patriarcham armantur:& ipsi sibi magna repro
mittunt.Hic uero certissimam spem fouet auxiliis:quibus innititur Pontifi
cis potissimum:qui non eũ ut uenetum : sed ut suum habęre in animũ indu
xit.De nouis his Senatoribus nullus adhuc consistorialiter habitus est ser
mo.Seruatur ut arbitror in cõmodius tempus:ut exploratis prius unius cu
iusq; affectibus certiore uictoria in campum descendi possit. Scio a Põtifice
septem esse nominatos:quos se promoturũ affirmauit. Lugdunensem Epi
scopum:de Fuso Vlisbonensem:& protonotariũ Hesler.In his quattuor fu
giendas quottidianas esse Principũ molestias.Tum Tirasoneñ.Vrbinatẽ:
& Patriarchã ut suos.Si rex pro filio:Dux pro fratre petierint se huius rei cu
ram ad Cardinales remittere.De nepote Racannatensi nulla prius adhuc
mentio.Orator Regius nondũ rediit.Expectatur quid aduentu suo sit alla
turus.Si ille urserit:Parmensi iniunctũ est:ut pro fratre ambiat. Quantum
Veneti patres profecturi sint in desideriis suis incertũ est.fieri posset:ut eo-
rum impugnatio:uel illũ excluderet:uel eo perturbationis rem traheret:ut
nouus aliquis fungus nasceret .Ego non ad interiora penetro: neq; harũ re
rum peritus sum.Tibi fideliter scribo quę scio:quæ suspicor.Tu me nullius
auctorem nomines.Expediret ut hic esses pro Falcone nostro nuper reuer-
so:ut tu:& Mœcenas iunctis consiliis rem aggrederemini.Infirma res est si
ne te.Nisi nos uerbis fallit Vrsinus fieri posset:ut una cũ Vrbinate admit-
teretur.Si ei locus esset deponerẽ stomachum .Plus esset:qđ placeret: q̃ qđ
offenderet.Ad Vicecancellarium redeo:obsignatas signo:quod misisti alie
nis manibus reddi faciam litteras tuas secutus mandatum tuum.Eius ad te
scriptas : & signum seruabo in reditum tuum. Illud non omittam debere

me tibi ob multa: neq̧ quicq̃ tantæ obligationis pœnitere: sed hoc præcipuũ est: quod de me uel sentis: uel loqueris supra limites ingenii mei. Totũ hoc bonitati tuę ascribo. Fides mea nihil est inferior iudicio tuo: neq̧ frigida: neq̧ fallax apud te inuenietur unq̃: sed uide nedum fidem expendis: reliqua quæ requiris minus attendas: & in eorũ trutinatione fallaris. Si enim illa nõ fuerint tu in culpa fueris: qui nõ aduertisti: ut percussa maligne respondet uiridi non cocta fidelia limo. Hæc ad tuas nouissimas hodierno mane mihi redditas. Heri alteras ad uesperã habui septima mẽsis obsignatas serius q̃ dem: & lentius ad nos perlatas. Illis explicas te non decessisse e sententia Decembris. Recenses q̃ oino sit: & cõmodius: & quietius ẽt in parturitione nõ adesse: & uerę inq̃ sunt rõnes tuæ: sed parce quęso respõdenti. In uocatione qua uocatus es ambulare oportet: & seruire Deo: et si uel Deo placeẽ uis: uel hoĩbus absentia in fructuosa est. Ministeriũ tuũ nemini præstas ita nemini in eo gratus efficeris. Si Dei: si ecclesię zelus comedit te descende in duellũ. Munus erit t bi paratũ a Dño ẽt: si succubueris. Si pñtia: & terrena conside ras: & illa te mouent: cũ illis cõsenti. Cõtumacię interdũ absentis nõ minor est offensio: q̃ pñtis contradictionis. Militẽ si militiã in pugna dimittat desertorẽ appellant. Si constiterit semp est euadendi spes aliqua. Si rem bene gesserit laudis: & glorię plurimũ. Si occubuerit: & gloriosus est obitus pulchrumq̧ mori succurrit in armis. In militia uestra qd non omni ex parte fructuosum? Deũ prę oculis habes. Conscientiã times. Illo remuneratore nihil certius. Hac quieta nihil uoluptuosius. Hoĩes uereris: abiiciendi metus uiæ multę. Obsequio illi quale ab amico uolũt cõtinent̃ in amore. Ita in hac re ambo dexteri esse nõ possumus. Si adhuc hoĩbus placerẽ Christi seruus nõ essem. Melius est in altera lucrari: q̃ in utraq̧ perire. Nunq̃ mihi ꝓbatus est locus ille medius: ubi bonorũ: & malorum sensus abest. Hæc mihi succurrebant priusq̃ lr̃as tuas legissem: & nisi me moueret auctoritas tua: ego alior sum meis rõnibus traducerer: sed tanti pr̃is: ac sensatissimi Dñi oraculo facile acquiesco. Ad Rothomagensem redeo. Cõsulit is solũ Lugduneñ. creari: postq̃ res Gallicę: promissa Legati ita exposcunt. Nihil necessitatis ĩ Fuxo inquit. Vlisboneñ. dari regi nunc inopi: & mendico: unde Hispani potẽtis: & uictoris animus irritetur stultũ esse. In Hester nõ defuturas legitimas ad innectendã morã excusationes. In tribus aliis: neq̧ paucitatẽ patrũ nouam suffectionẽ expetere: neq̧ alienã gratificationem accedere. Immo discrimen apertę offensionis reipublicæ Venetę suscarum postulantis adiri cõmodiora tempora expectari posse. Hęc ex me: ex aliis forte iteriora: & maiora audies. Matisconensis rediit. Neapolitanus nondum. Ab externis nihil omnino noui. Valemus omnes in familia nostra. ego me Reuerendissime. D. V.

cõmendo.Romæ.xxii.Nouembris. M.cccclxxvi.

Ioanni Petro Arriuabeno.

AD Mœcenatis nrĩ uerbũ:ueni quęso sedentẽ cõmouit.Apprepo igit̃:gr̃as diligẽtiæ tuę habiturus uerbo:q̃s capc calamis breuis hęc papyrus ñ p̃t.Vale.Senis.die.xxiii.Nouẽbris.M.cccclxxvi.

Ioanni Aragonensi.Cardinali pro xysto Pontifice Papiensis.

IN diẽ magis de indole tua spem bonã concipimus.Audiuimus de te hactenus multa psuasimus nobis multa. Regiã quoq; institutionẽ cognouimus ad mores tuos:& religionẽ te iuniore intentã:sed lr̃æ nũc tuæ ad nos date cumulũ grandẽ huic spei fecerũt. Videmus circũspectionẽ tuã nõmodo gr̃as ꝓ accepto Cardialatu meritas agere:sed plæno affectu ostẽdere q̃tũ nr̃is laboribus debeas:& q̃tũ sis paratus psoluere. Est prudẽtis animi inditiũ oblati honoris cognitio:& uirtus ingẽs ĩ alienis bñficiis gratitudo.ad te assumẽdũ p̃rna merita plurimũ ualuer̃t:sed nec in te tua bonitas undiq; testificata minimũ iuuit.Libẽter te ĩ hũc gradũ extulimus multo añ te extulissemus:nisi tpi fuisset magis q̃ nr̃o iudicio obsequendũ.Dilatũ est nõ repulsum desideriũ tuũ.Tunc tandẽ ipletũ:cũ nulli rei obesse ꝓdesse oĩbus est iudicatũ.Gratulamur igit̃ tibi:q dicatus Deo iã es .gratulamur:& nobis:q talẽ nacti filiũ sumus.Esse te eo ĩ ecclesiã aĩo nõ dubitamus:quẽ nobis significas:& facturũ te oĩa credimus:quæ tuę lr̃ę cõtinent:ut ita præstes ẽt:atq; ẽt in dño exhortamur. Pręclara opa ꝓpria sũt Regii generis:ac sanguinis:nec a te Deus in ecclesia sua idẽ qđ a mediocribus exigit.Illis sũt satis æra tria in Gazofilaciũ posita.Tuę sorti maiora cõueniunt.Ideo sic mentẽ:sic actiones cõpara fili:ut q̃to genere præstas tãto & opibus antecellas:ac q̃to es maior p patrẽ:& domũ tãto p te ipsum benignior:& humilior uidearis.Sic comendabit̃ in te assumpto ministerium nostrum:sic tu assumptus in publica oĩum eris bñdictione . Aduentũ huc tuũ credimus desiderari a te.Eũ ipsum desideramus & nos:qñ ergo p Regiam uoluntatem:& commodum tuæ circumspectionis licebit ad ueniendum te compatabis.Veniens uero tanta nostra:& fratrum nostrorum accipieris lęticia:quanta tuis meritis:& spei de te conceptę debetur.

Florentinis pro xysto Papiensis.

CVpitis sicut significatũ ẽ nobis eos p̃sules dari ciuitatibus ur̃is.quoꝝ : nõnõ doctriã:& uita apđ Apostolicã sedẽ.sed apud uos quoq; fides ꝓbet̃ putãtes ad cõseruationẽ status ur̃i eã re plurimũ ptinere.Proptereaq; optatis:ut añ ꝓuisiões nr̃as:qđ sit ur̃i iudicii expectare dies aliquot nõ dedignemur nos q p̃ter aĩarũ salutẽ & cõmoda populorũ aliđ nobis ĩ dãdis epĩs ñ ꝓpõimus:rẽp.ãt ur̃am sp amauimus :& saluã

uoluimus huic desiderio paterne annuentes significamus daturos nos deinceps operam: quantū cum Deo poterimus: ut cū uacare cathedrales ecclesias dominii Florentini contigerit uestris petitionibus liberaliter satisfiat. Erit tamen gratum duas: aut tres personas meritis: & uirtute idoneas: semper proponi: ut in satisfactione publica etiam nos: quod melius sit offerre Deo ex nostro officio ualeamus.

Florentinis.

631 NOn tulerunt tpa: ut antehac ornare uestrā remp. Cardinali Ro. ecclesię potuerimus: sicut certe nōmodo optauimus: sed aliqñ ēt sumus conati. necessitatis nō animi fuit oīs dilatio. Scimus amori in nos uestro: deuotioni in apostolicā sedē: & nobilitati amplissime reip. eā dignitatē deberi: ut ergo bono aīo sitis: & de gratia Sedis apostolicæ nō diffidatis scitote nos in prima Cardinaliū creatōe: cū aliis: qbus data spes est satisfiet: habituros: qtū cū Deo licuerit rōnē reip. uestrę: pſertim si in eā psonā inclinabit cōmēdatio ciuitatis: quæ nobis: & Sedi sanctę pdictæ merito possit pbari. Experti aliqñ ad tuēda publica uestra animū nostrū: & jam ad eadem ornanda Deo uolente experiemini gratiam.

Xysto. iiii. Pontifici Maximo.

632 MAgna ēst pietas. B. uestræ in humilē seruū suū Papiensi: nō rogātem non expectantē: nec cupientē ēr assumpsit ad Tusculanā ecclesiā. Eundē absentē: & ppter charitatē patrie supplicantē summa benignitate prefecit Luceñ: In utraq; aperte declarās: q me amet: & in suis charissimis habeat. Cū cogito de agēdis gratiis nullū genus uerborū inuenio: qd uolūtati faciat satis. Puer sum: & loq nescio. Magnitudo meritorum superat oēm conatū scribēdi. Quas tñ humilis isirmitas pōt ago: & habeo. Procūbensq; in genua dominū oīpotentē oro: ut pro me ipse retribuat detq; pietati uestræ uitā fœlicē: & diuturnā: & plænā gloria in cōspectu populi sui. Ego uero cū nil aliud possim auctis bñficiis uestris augebo fidē: & seruitutē: & prædicationē nois beatissimi Xysti: neq; in mādatis suis segnis unq̄ inueniar: mortē precans qua hora de ingratitudine cogitabo. Ipsi uero Lucēsi ecclesię sic præero: & sic muneris mei ero memor: ut nullo tempore Beatitudini uestrę dati pastoris: aut plebi illi accœpti: & petiti sit penitendum. Cōmendo fidelem seruum eidem Beatitudini uestræ cui Dominus sit semper a dextris ne in æternum non cōmoueatur.

Stephano Cardinali Mediolanensi.

633 AGo sempiternas grās pietati. D. V. in me: quę nō passa est seruitorem suum confundi: quę illum fideli opera adiuuit: & ubicūq; opus cognouit re: & uerbo clementissime affuit. Video in dicm

magis nonmodo continuari:sed augeri quoq confirmatam beniuolentiam nostram:quã sic inter nos similia multa conciliant:ut impiũ sit officiis omnibus illam non colere. Nunciauerunt multi ex meis feruens studiũ. D.V. in petitione Lucensi adhibitũ:sed imprimis testimonio amplissimo praesul Agathensis suis litteris cõfirmauit. In quibus dixisse illam significat de sua non mea causa agi putasse:& ita rem adiuuandã sumpsisse:ut non Papiensi sed Christophoro suo uideretur adesse. Magnũ onus beneficii hoc est mandandum memoriae:& intimis sensibus recõdendũ Deo sint gratiae: qui me dignũ nõ amore solũ:sed suffragio ẽt tanti patris:& domini fecit:p̃rasteteq pietate sua:ut illũ perpetuo mihi conseruem:quo duce ambulare fidenter:& semita charitatis errare non possim Mi pater Mediolanensis uicine in praesulatu:multorũ laborũ comes:grauiũ dolorũ socie: a deo semp dilecte: & exaltate mecũ ad dignitatẽ uestris praeteritis erũnis debitã amemus nos inter nos. Tradamus inuicẽ operas mutuas:& ita in Dño colligemus uiscera nr̃a:ut nulla calamitas possit unq̃ dissoluere. Ecce Papieñ. ut i hoc totus ẽ.

Ioanni Cardinali Aragonensi.

PRo mea in amplitudinem tuã charitate duo his lr̃is contendo a te: Alterũ ut in bonã partẽ:quae loquor accipias: Alterũ ut praesentem epistolã nemo praeter te legat. Amici fides dãno illi esse non debet. Incertũ quoq est mihi an oĩbus sit placiturũ consiliũ. creatus iã dudum es Cardinalis:& tribus prope iam mensibus solẽni more apud nos publicatus. Pyleus ẽt contra ueterem patrum consuetudinẽ missus. Accumulata deniq oĩa:quę ptinere ad significationẽ nostri in te animi possunt. Expectabaris posthaec Romae q̃primum:ut Pontifici bñdictionis sue opus ostenderes:& praesentia Regiae prolis curia laetaref. Distulisti in hunc diẽ: ac differs:nec qñ sis uenturus ullis lr̃is nunciis ue accipit. Credo id sine causa nõ esse: patrẽq sapientissimũ bene oĩa de filio cogitare. Etiã illud attẽdo non satis cõsiderati hoĩs esse in tanta isthic p̃uidentia rerũ aliter suadere. Quia tñ multa aliqñ nota sũt Romae: quę Neapoli latent. Multa sciunt Neapoli quae Romę ignorant: uideor excusandus:si ut te ego cũ causa puto differre ita tu me cũ rõne credas ad maturandũ hortari. Audi ergo & tace. cõferã breuit:quę i utrãq partẽ cõmodo esseue incõmodo possint. Scis quae nup Fauentiae acciderint. Scis quę inde sint cõsecuta. Nil horũ non iã palã est oĩbus. Haec nũc tã longa mora i tãta loci p̃pinquitate:& in tã diu expetito cardinalatu nõ minus facile referri ad temporũ conditionem:q̃ ad tuas res domesticas potest. Vt uidelicet consortio illius digni non iudicemur cuius domus se a nobis offensam existimet. Hoc primum me mouet: medicamenta non exulcerationes probantem. Liberae ut scis sunt cuiq

cogitationes suæ:ac suspitiones: magisq; in malum semper: q̄ bonum incli
nant iudicia. Adde quod cum tantus sis:quantum Deus esse te uoluit:acce
pisse iam Cardinalatum:& tamen ad locum exercendi Cardinalatus non
uenire : significare forsan malignis animis potest te uidelicet dignitatem ip
sam in precio habere : munera dignitatis despicere: & ornamenta eius pro
bare:de ornamentorum consortibus non bene sentire. Libere tecū loquor:
nil a tua mansuetudine præter cōmendationem presentis officii expectans.
Vide nunc contra quid lucri ex præsentia colligam. Duo primum hæc ma
la:quæ monstro uno aduentu defugies. Proxime autem estimare beneficen
tiam accæptam uidebere:nec tam Regiis:q̄ nostris titulis insignem te cre
dere:quod ad opinionem religiose humilitatis plurimum pertinet. Patri de
inde sanctissimo:qui te eleuauit:& unice diligit: summæ eris lætitiæ:intuēti
apud se esse:qui & cōsolari senilem animum possit:& romanam rem firmis
præsidiis sustentare. Tu quoq; cui a Deo gratia:& dexteritas ē : p te ipsum
multa:& per amicos perficere apud eum ī publicis poteris: cum natura cle
menti:ac facili sit:incedentiq; secum fideliter nil non ab eo sit expectandū.
Porro autem gaudio ingenti eos afficies:qui tuam præstantiam uenerātur:
teq; in suis priuatis adiutorem proponunt. Quos cum in assequendo Car/
dinalatu suffragatores habueris:equum est:ut cōsuetudinis quoq; tuæ nūc
uelis esse particeps. ii uero tam diu tua causa nil se egisse putabunt:q̄ diu tu
a fructu adeptæ rei abstinebis. Cōfirmabis quoq; in diem magis hos quos
dico:& quos nūc habes amicos. Quos uero nō habes : etiam suauitate mo
rum:assiduaq; gratificandi diligentia tibi ascisces:ut huic fructui nil antefe
rendum existimem. Hoc autem:etsi nihilominus uenturo anno: aut altero
te facturum confidas : referre tamē in utrāq; partem ad plurima potest ma
ture ne:an sero id feceris. Addam & aliud: Sunt apud nos nostra instituta:
sunt mores:sunt ritus:sunt cerimoniæ: a patribus ante tradita : & in hunc
diem cura ingenti seruata. Hæc ignorare imperitiæ cuiusdam esse uidetur:
Ineleganter tractare:nature hebetis atq; inepte. Quanto ergo maturius ue
nies:tāto ocius disces perfecti Cardinalis opus implere. Etsi enim ingenio
fecundo:ac facili sis: tuæq; religioni addi quicq̄ uix possit : est tamē aliquid
in nostris officiis:quod Romæ melius:q̄ alibi discitur. Tuam quoq; Digna
tionem non moueat:quod tempora æstiua propinquent: non satis Romā
primum uenientibus tuta. Nam & Februarius nondum actus est:& ad ca
lendas usq; Iulias:nil discriminis habet hic aer:mensesq; intercedunt quatt
tuor:consuetudine quoq; annua nostrum plæriq; eo tempore abeunt:tibiq;
in tam propinquo patris regno:si tunc quoq; abeundum putabis ad leuita
tem ascribi nil poterit. Nō teneat quoq; te:qd ad ueniendū ita forsan istru

ctus nō sis: ut Regio filio conuenit. Nam satis Regio filio conuenit: quod bono Cardinali est laudi. Familiæ grandes: uestitus illustrior: abaci argento atq; auro in excelsum extructi: aulea quoq; peregrini cariq; operis: huius modiq; omnis pompa quæsita sęculi magis q̄ nostrę sortis esse uidetur. Cōponenda ita meo iudicio domestica sunt: ut non uulgi imperiti rumoribus: sed bonorum grauiumq; iudiciis seruiant. Sciūt omnes posse te omnia: sed facere omnia alienę fortunæ beneficiū putāt. Nolle oīa tuę tantum uirtuti esse proprium ducent. Non ęque autem potentem atq; imponentem commendat modestia. Hunc persæpe in officio necessitas continet: illum semp uoluntas. Loquitur sapientia. Erit illi gloria æterna qui potuit transgredi: & non est transgressus: facere mala: & nō fecit. Hæc cum ita se habeant nisi maius aliud grauiusq; impediat: quod Papiensis ignoret: ueni oro ad nos Reuerendissime pater: & q̄primum ueni. Promitto enim expectatus aduenies. Summa te lætitia Pōtifex: summa patres: summa omnis curia excipiet: neq; ex aduentu noui alicuius Cardinalis tantum gaudii: uel susceptum esse hactenus: uel susceptum iri in futurum intelliges. Multa publicum hoc desiderium suscitant: sed non in postremis anni ante hac septimi memoria: cum profitendæ paternę obedientiæ causa Romam uenisti. Præsentia tunc tua: & supra annos grauitas: oratio quoq; illa illustris: tā præsenti animo: & tam iucunda uoce in publico Senatu pro patre ad Pontificem habita: sic omnium cordi adhæsit: ut & iure nunc creatum Cardinalē te prædicent: & gratia incredibili Reuerendissimi Ioanni Aragonensis nomen circumferatur. appetunt etiam dies sancti: & dies parādę saluti ex toto anno idonei: Quibus diebus cum animę causa ab ultimis terrarum adesse homines soleant: tibi in ianuis prope edium tuarum hanc urbem habenti animæ simul: & persoluendæ gratitudinis officio: non religiosum modo est conuenire: sed pene etiam necessarium. Quare si ad ueniēdum inclinas: ad ueniendum te firma: si adueniendum te firmas: ad ueniendum te prępara: si ad ueniēdum te pręparas regio apparatu dimisso illū assume: & cum eo accelera: qui non tam diuitem: q̄ moderatum: & religiosum Cardinalem ostendat. Fœliciter uale Reuerendissime pater: atq; hanc epistolam lectam sic apud te cōtine: ut ne quem fidelis amici exhortatio pungat. Quod libenter: & libere facio opto per tuum silentium: ut facere sepius possim.

Iacobus Minutolus Episcopus Agatēn.

DEerat hoc unum ad tuorum beneficiorum cumulum: ut postquā me & præsens: & absens tua Dignatio ornauerat: familiam etiā meam honestaret: quod nūc fecit officio Vicecomitis. Habebo perpetuas gratias nomini: numiniq; Papiensi: qui non spreuit preces meas

675

as.Fide & obseruantia germanum meum superabit nemo. Reliqua supplebit auctoritas tua. Mediolanensis desideriũ impletum est:per litteras quas nuper a Reuerendissima Dominatione uestra accœpit. Seruat illas:ut pupillam oculi. Respondet ac præ lætitia uix mecum continuit lachrymas. Tanti facit hoc nouum amicitiæ uestræ testimonium: ut supra illud nihil uideatur desiderasse: usq; adeo ut ego quoq; qui litteras reddidi magnam mihi uidear fecisse accessionem. Scio quanti sit futurum momenti hęc duplicatio exercitus:si res aut tempus exegerit. Certa uictoria quæ promitti uidetur facit:ut nos etiam bellum cupiamus:qui alias pacem:aut inducias summis optauimus uotis. Quid agamus nemo scire potest:quod enim nihil est non cadit in scientiam:nihil ociosius. Doleo sublatam mihi esse hanc excusationem cum non scribo:quod impedimento fuerint negocia. Omnia hic unius digito temperantur in demortui Lucensis locum spoletanus suffectus est in picentes haud nostris suffragiis:qui nihil ex illis præter stipem referemus. Hoc quoq; magnum est:neq; abfuit a discrimine. Tanti est esse Cæsaris nepotem. sed uolenti & scienti non fit iniuria:neq; dolus. Ex Gallis nihil habemus noui. Reliqua & hæc sciunt uestri:qui Romę sunt. Quis eas ignoret? Fœlix sit Dignationi tuæ iter:& ecclesiæ:& patria. Impleat Deus omnipotens cogitationes tuę Reuerendissime. D. cui me deuotissime cõmendo Romæ. Octobris. x. M. cccclxxvii.

Carolus Berardus Cesennas.

616

Ratulor tibi Reuerẽdissime. D. maiorem immodum: quod breui tempore duplici auctus es dignitate duabusq; clarissimis ecclesiis:& locis prępositus es: & si enim uirtus probitas:ac doctrina:que in te summa sunt tuaq; amplissima in remp. christianam merita:uel hæc:uel longe maiora sibi iure suo exposcebant: Lætandum tamen fuit in tanta temporum peruersitate omniumq; rerum confusione tantum cum in Pontifice Maximo tum in Reuerendissimis patribus in te ornando studium:ac consensum extitisse:ut se beneficium accipere existimarent sueq; amplitudini consulere uiderentur:cum te summis honoribus dignitatibusq; cumularẽt:tibi quidem ut debeo gratulor sed multo magis ipsis locis quibus præfectus es gratulandum existimo:ut enim omittam quod tuus splendor: & amplitudo plus illis dignitatis attulit:q̃ ab eis acceperis: quid congruẽtius accidere potuit:q̃ ut tu Ciceronis Tusculano pręficereris? qui cum summa doctrina eloquentia suauitate:ac lepore pręditus sit Ciceronis alũnus: & heres merito haberi:& esse debuisti. Quid porro Lucensi ecclesiæ:ac ciuitati gratius aut gloriosius euenire potuit:q̃ ut ciuem suum tot uirtutibus dignitatibusq; decoratum:quem uniuersæ Italiæ ciuitates:& hæc ipsa Roma

sibi aliquando prę§idere exoptent gubernacula reipublicæ tenere populiq; sui pastorem esse intueretur. Gaude igitur tu hoc tanto tuo bono lętentur illæ tanto præsule gloriosæ. Tibi precor clemens: ac benignus Deus dignitates istas fortunet. Illas uero tam diu dignetur cōseruare donec ad eum dignitatis fastigium euaseris: ut iam te non sibi duntaxat: sed uniuersæ reipublicæ christianæ prę§identem totiusq; gregis Dominici pastorem ituentes gaudere nobiscum: ac lætari merito ualeant. Bene ualeat tua Dominatio Reuerendissima: cui me deditissimum seruulum humillime cōmēdo: ac deuoueo. Memineritq; obsecro corū: quæ sunt apud Ciceronem scripta sapiēter. Vrbem colendam esse: & in hac luce uiuendum omnemq; peregrinationem obscuram: & sordidam esse iis quorum industria Romæ potest esse illustris. Iterum fœlix uale præsidium: & dulce decus meum. Romæ. Idibus Octobris. M.cccclxxvii.

Xysto .iiii. Pontifici Maximo.

SVm debitor Beatitudini uestræ omnia nunciandi: quę aliquo modo pertinere ad rem ecclesiæ iudico. Hæc quę scribam ex eodem genere sunt: & ex eodem obedientiæ genere prodeunt. Supplico humiliter: ut secreta omnia sint: nec ego quomodo libet nominer: nō debet bono filio charitas in patrem suum obesse. Iterum hoc secretum totis uisceribus deprecor. Nescio q̄ putet Sanctitas uestra nouum: & priuatum fœdus Senensium meorum cum Rege referre ad statum Apostolicæ Sedis. Si uti le putat idem putandum mihi existimo: & Deo gratias ago: quod in Ianuis huiuscemodi consilia sint: sin damnosum censet uestræ curę particeps fio & tristante Domino non agit læticiam filius. Referam quæ per hos dies tractata apud hos ciues sunt. Eorum orator qui Neapoli agit priuatis quibusdam huc scripsit audisse se ex interioribus quibusdam aulicis Regiis: optari uehementer a Serenitate sua hoc fœdus: quod dico: sed ideo nō aperte peti: quod timeat ne ciuitas iudicet per subsidua data contra Comitem Carolum id ipsum quæsitum: & non tam adiutos Senenses: q̄ hanc coniunctionem sibi propositam. Hęc obliqua inuitatio diuersis animis accepta hic est: atq; eo magis mentes suspendit: quo iam bis est repetita. Sunt qui ultro offerendam Regi putauerint nullo prius a Beatitudine uestra consilio habito: nec causa nouæ missionis ad Regem oratorum in transitu indicata. Tantūmodo gratiis habitis de præbito illis præsidio: & gratulatione facta de montano recepto. Hęc pars ciuium nec exigua est: nec gratia parū hic ualens. Alii quibus cordi semper fuit antiqua ī ecclesiam Romanam deuotio: & sanius meditantur diuersum longe censebant: aientes missionem illā ad Regem non indicata prius causa Beatitudini uestræ: non sumpto prius

ab ea cõsilio nõ illa deprecata:ut hoc ipm fœdus suscipiat opus igratũ eẽ de ceptionẽ præferre:ad cõmouendã iustam dignationem .V.B.princere:quę collato exdimidia parte subsidio fructum honoris : & gratiæ totum deferri ad unum uideret.Magnis utrinq; contentionibus res ẽ agitata. Illis solum Regem his uero primum Beatitudinem nostram inde Regem spectãtibus. Nec sine Beatitudine uestra:aut suo expresso consilio fœdus ullum probã tibus. Vicit hæc sanior: & prudentior pars: nec infrequenti consilio populi decerni contra hãc sententiam quicquã permisit . Cum tamen ab hora.xx. usq; ad quintam noctis extracta esset contentio : Secundo uero concilio : quod heri est habitum:cum partem alteram puderet neglectæ ecclesiæ Bo. ni animum firmius sumerent passim cognosceretur iactura publica ex ne glectu huiusmodi itum in hanc sententiam fere ab omnibus est ut duo ora tores primum ad Beatitudinem uestrã ueniant illi gratias agant:de mõ tono gratulentur.Regis obliquam postulationem proponant .Sciscitentur num fœdus hoc probet : & num suscipere id uelit : atq; ita omnia mode rentur ut Beatitudini uestræ placere itelligẽt.Oratores delecti hi sunt frater germanus Cardinalis Senẽsis Iacobus nomine:& Laurẽtius boninsegnia equestris ordinis Princeps semper & ardens tam in Senatu q̃ in concilio po puli ad tuendam æstimationem ecclesiæ:& prestandam semper gratitudi nem Beatitudini uestræ:quæ beneficio suo iure debetur . Hic uir magnæ in tegritatis est magnæ cognationis:& affinitatum multarum.Prosequendus & accipiẽdus humane a Beatitudine uestra ꝓpter oẽm casũ ecclesię.Repe to:quod ab initio dixi . Aut utilem aut inutilem iudicat Sanctitas uestra hanc nouam:& priuatam cum Rege coniunctionem.Si utilem credit ex arbitirio Sanctitatis uestræ illam suscipient:nec cunctabuntur. Si ideo inu tilem putat quod aliena incrementa sæpe nos premant : & per illam uetus deuotio populi huius ad alium sit transitura : & suspitionem multis Italiæ populis allatura in manu sua est hunc exitum declinare.Responsum breue molle commune nõ feruens semiretentum inter labia: & dentes hoc ipsum præstabit quod dico.Lucæ etiam ut inde quottidie certior fio:idem sed aper te temptat rex.Et nescio in quam partem consilii ciuitas inclinabit.Deus di rigat gressus eorum: & corda.Ago gratias isinitas pietati uestræ de Pallio dato de plænaria remissione concessa :& emolumentis capelli totum nouẽ brem permissis.Quicquid die illa solemni ex altari colligetur:non ex dimi dio ut admonet Sanctitas uestra: sed ex integro ad eam fideliter perferam. Eram paratus cras iter Lucam arripere: sed ueritus ne accessus meus eodẽ tempore in accessum ducissæ ferariensis incurrat: quæ & ipsa Lucam diuer tit biduo adhuc:aut triduo remorabor.Inde ibo:& breui rebus nouæ spon

sae compositis ad piissimum patrem:& dominum meum xystum reuertar: cui Deus omnipotens sit semper a dextris ne cõmoueatur.Senis.xx. Octobris.M.cccclxxvii.

Hie.Balbanus.

Vltum diuq; dubitaui utrum post assecutam Luceñ. ecclesiam ut ciuis.D.q; uestrae Reuerendissimę obseruantissimus:& per literas meas cũ debita reuerentia gratularer:an id penitus omitterem tanq̃ temerarium: & impudens: nec aetati ingenio: aut condictioni meae satis conueniens.Hinc boni ciuis officium:meaq; in.D.V.Reuerendissimã seruitus hortabatur.Illinc amplitudo nominis:eius dignitas:auctoritas plurimum deterrebat.Vicit tandem patriae amor:ac studium meum: quo talem scribendi audaciã: & si minus necessariam non tamen reprehendendam iudicaui.Itaq; ut ueteri prefatione utar:quod.D.uestrae Reuerendissimę:omnibusq; Lucensibus bene uertat non solum ipsius faelicitati: ac fortunae nostrae congratulor:sed inmortali deo gratias ago: quod ad gubernandam regendamq; Luceñ ecclesiam.V.Reuerendissima.D.potissimum delecta est: cuius maiestas summis parta uirtutibus tantum splendoris:& gloriae allatura est reip.nostrae quantum uerbis exprimere aut cogitare nemo posset.Beatos equidem duco:quibus dei munere datum ẽ: eum antistitem habere:qui summa ꝓbitate:integritate:iusticia:atq; prudentia praeditus sit:sed multo beatiores si tantis uirtutibus doctrina scientiaq; accesserit. Nam quem admodum e Platonis sententia foelices sunt illae ciuitates:q̃bus sapiens:aut Sapientiae studiosus imperat:sic foelix est habenda illa ecclesia: quae talem nacta rectorem summa cum iusticia:& ęquitate administratur. Quod quia dubitare non possumus quin ecclesiae nostrae bene consultum: ac recte prouisum fuerit. Neq; enim nunc uerendum est quod multis ĩ locis euenire perspicimus:ut Principis ignorantia ecclesia male regatur: aut nullum sit discrimen futurũ inter bonos & malos: doctos & indoctos: ęquos & iniquos.Nota est omnibus singularis in omni re iusticia ac prudentia uestrae Reuerendissime.D.quę nõ patietur hoc lucensi ecclesiae accidere: sed pro meritis cuiusq; honores ac sacerdotia decernet ipsamq; ecclesiam summo cultu ac religione excolendam curabit: ut quam sui antecessoris diligẽtia satis ornatam:& ĩstructã accoepit: eam q̃ ornatissimam amplissimãq; reddat.Quo circa omnibus profecto Lucensibus est gloriandum de tanto ac tam optimo praesule:qui maximo honori & utilitati reip. nostrae semper est futurus.Ego uero pro uirili mea tantum gaudeo:& gratulor quãtũ praeter alios ciues plus debeo Reuerendissime.D.V.pro mea ac fratris mei Timothei precipua in illam obseruantia.itaq; si fui in scribendo audacior q̃

æquum fuerat.id feci testificãdi ac declarandi offici mei causa: fretus singu
lari humanitate.D.V.Reuerendissimæ quam ad extremũ oro:& obsecro:
me in numero eorum habẽdum existimet:quos sui optimos cultores:& ob
seruatores esse nouit.Quanuis enim re ipsa par illis esse non potero uolun
tate tamen ac studio eos si non cero saltim æquare conabor.Bñ .ac diutissi
me ualeat.D.V.Reuerendissima cui me unice commendo.Ex urbe. xxiii.
Octobris.M.cccclxxvii.

F.Cardinali Mantuano.

639 QVod etiam Lucensis sim factus nõ sine grandi patrocinio tuo ẽ
factum.Vsq; eo toto studio incubuisti ad causam:ut cõpetitores
uenientes ad te minus amice acceperis: & Iurgiis uexatos dimi
seris.Id habeo gratiam:qualem & quantam Papiensis potest.Ad referen
dum nec immemor ero nec segnis.Interim debitor:& persolutor sit Deus.
Litteræ Regiæ importunæ sunt nimis.Ipse etiam imperiosus nimis. Facili
tas nostra horum est causa.Plus æquo uicinum : & subditum expertũq; qd
in utranq; partem possit ecclesia ueremur:atq; suspicimus. De sabello non
satis enigma intelligo.Scribis enim.ss. si res nostræ firmæ essent affirmarẽ
exclusionem sabelli firmam esse.ss. Aut infirmitas quam uereris in nobis
est:aut Pontifice.Si non in Pontifice satis multi sumus ad eius animum con
firmandum.Si nos uacillamus : & Pontifex urgeat de casu est nobis timen
dum . Ad reditum absentium si res protrahetur aliquam salutis uiam forte
Deus inueniet. Tu interim ex cõdicto nostro sta in acie:& pugna: & pedẽ
ne refer.Mandatum mitto ad Carolum Cremonensem:ut mones. Da ope
ram ut sine condictione assequendæ possessionis omnia fiant:& mihi ex cõ
suetudine nostra non negetur regressus . Reliqua ex ipso Carolo .Quod
de ualitudine mea Roma non potuit:& Roncilio non est assecutus id plę
ne præstitit Monsindolus meus.Sic ualeo ut melius nũq̃.Tu etiam Vale
spes & consolatio mea.Ad.ii.Octobris.M.cccclxxvii.

G.Lollio.

640 OBitum matris:æquo non solum sed forti animo pertuli:obeunda
illi aliquando erat dies quæ uitari non potest.Eo autem tempo
re est obita:quo matura omnia erant.Nihilq; acerbi deflendũm
restabat.Ad solamen autem mentis id plurimum pertinet:quod piæ Matri
nil non a bono filio:& uiuenti est: & mortuæ prestitum . Ipsaq; in domino
moriens in Abræ nunc sinu quiescit.Tibi gratias habeo pater Lolli: quod
amantissimis litteris consolatus es me & uicem illius in doluisti.Suburba
na nostra si minus lęticiam ex suo accessu post hac sentiẽt: lenire saltem ex
nostra consuetudine suum desiderium poterunt:faciundum nunc curo eius

sepulchrum breueq; epitaphium iam cogitaui: Quod mitto ad te ut illo in specto Aristarchus sis mihi. Matrem alloquor filius nõ tam cõsuetudinem q̃ affectum secutus. Tu id tace: & corrige: & Vale: & rescribe.

Viua Deo defuncta mihi Constantia mater.

Petro Acciaiolo.

Vanto dolore me affecerit dulcissime petre immatura mors castissime atq; optime sororis tuę testis mihi est Deus sensuum meorum iustus interpres: testes etiam oculi qui ad primum nũcium huius calamitatis tam multas lachrymas effuderunt: ut haud sciam an funeri materno totidem sint præbituri. Tetigit primo mentem bonitas integerrimæ adolescentis meusq; in se amor singularis quem merito uirtutum suarum non secus ei semper impendi: ac si eadem patria iisdemq; parentibus esset creata. Tum tuus: & fratris optimi meror quo sciebã necesse esse: uos opprimi ob summam pietatem quam ei uiuenti continuo præstitistis. Huc etiam accessit cõmunis omniũ mortaliũ: ac misera cõditio apud quos in tanta sæculorum labe siquid pium est si castum: & a cõmuni scelerũ contagione intactum id nobis fortuna obstinata quadam sententia antea omnino adimit: q̃ dederit & quos imprimo lucis uestigio sublatos oportuit eorum uitæ precipue fauet. Sed quid amplius miseri homunculi possumus? Num me si Deus consortio bonorum indignos nos iudicat ob eam tamen rem afflictari tantopere conuenit? & lamentis continuo querere quod esse iam aliter & immutari non potest? Lugendam non diffiteor uicem tã egregie sororis: & iustas lacrimas naturę reddendas: nam & ego qui te ipsum cupio consolari parcere oculis non potui & in huiusmodi iacturis inmotum se omnino prestare uix hominis esse existimo qui & bonitatis: & rationis sit particeps. At tam diu in squalore iacere noctesq; ac dies misere angi reuocãdo sedulo mentem ad desiderium mortuę: quid hoc mediussidius ẽ aliud: q̃ & tibi qui gemis & illi quam gemis iniuriam facere? Tum cogere amicissimos tuos quibus tua salus est curę non minus tuo q̃ sororis luctu sollicitos esse? Neq; enim cuiusq̃ lachrymas flagita bartholomea quippe quas usui nullo sibi esse intelligit: quin siquis defunctis est sensus qui certe est maximus dolet potius pii fratris mestitia cuius non dum satis firmatę ualitudini nulla re magis uidetur posse noceri q̃ assiduis angoribus. Volo igitur mi petre: si per dolorem tuũ liceat: tantisper mihi aures patienter accomodes: dum quæ mente agitaui non multis expono. quę ipsa si ita ieiuna fuerint & inualida ut ad leuandas lacrimas tuas non multum attulisse uideantur at spero motum te uoluntate & fide optima Iacobi tui cõcessurum id cẽ amori: quod epistolę dare nequiueris. Et enim cum mente mecum requiro quę

nam sint illę causæ cur exitu eorum qui nobis cari fuerunt tam diu lugea-mus. Has demum reperio uel potissimas esse ꝙ aut eos commodis suis aut nos nostris aut utrisq; insimul & nos & illos uidemus orbatos. Quod tibi cum amissione sororis forte eueniat: ac non tam tua causa q̃ etiam sua affli-cter nitar in hac exiguitate igenii ostendere: nec tua causa nec sua admodo lugendum: ut scias hoc loco ut inceteris multis opinione magisq̃ re nos la-borare. Quid enim dicemus incommodi hanc nostram mortē perpessam quę tam sancte atq; integre cum domestica disciplina tum bonitate naturę cōtinuo uixerit. Vt singulis non dicam diebus sed horis: & odio labefactæ senilit: & spe futurę beatitudinis supremum ei tempus appetendum uide-retur? Quid enim uita hęc nostra quam mortem uerius diceremus in se ha-bet boni? quid commodi? quæ molestiarum continuatione nos semper habet sollicitos semper terrore aliquo uersat: ac nunq̃ uacuos esse sinit insur-gentibus calamitatibus. Hinc morbi & obitus filiorum assiduo urgent hic exilia & nostra & amicorum patr-ęq; etiam calamitates sedulo premunt: finisq; mali unius gradus est semper alterius: ut qui mortem rerum omniū optimam iudicarint ii soli uere statuisse appareant non eo solum ꝙ sit ærū-narum omnium quies: sed ꝙ totiens ī doloribus nos emori non sinit. Sed ego hec pretermitto quę grandiorem paginam quęrunt: Redeo ad Bartho-lomeam. Hec igitur quod ad uita superfuit omnibus iis rebus ē functa que a pudicis mulieribus expeti possunt aut non expetita: cara si acciderint: esse consueuerunt. Parentibus orta est & genere & extimatione suæ ciuiutatis primariis. Educata ea cum pudicitia: ut bene agendi consuetudine nil ęque iam sibi esset cognatum ac religio & sanctimonia morum. Venustate insu-per & forma egregia quam magis pudore atq; modestia q̃ ulla impensa cu-ra excoluit. Maritum porro maturis iam annis experta est quo cum sic uni-ce uixit: ut ne minima unq̃ iter eos querela dissidii ullius causam prębuerit. Ex eo liberos tulit: & plures: & omnes indolis spectatę quos si adultos non uidit: ne utiq; uidit ea quibus interdum dolore adducti parentes natorum funera cogūtur optare. Habuit postremo teq;: & Donatum Germanos ea uirtute ac gratia (ne sit in ueritate crimen assentationis) eo in se amore atq; pietate: ut etiam si cetera defuissent his tamen solis beatam se merito posset appellare. Tum aspexit quod unum semper optauit ex grauissima & diutur-na corporis uexatione ita te liberatum: ut pristina incolumitas esset potius speranda q̃ aliud grauius pertimescendum. Postremo incidens in supremū diem ita ex hac hominum colluuione decessit. Vt mors eius anteactę uitæ testimonium faceret nihil eorum omittens: quæ ad futuram beatitudinem spectare uidentur: quin ut percepi ex iis qui affuerunt delato ad se domini-

corpore cum & membra iam pene essent consumpta:& anima ægre retine retur orauit sanctissima puella e cubili ad terram nudis genibus :statui indi gnum omnino rata tantum a se sacramentum aliter suscipi:quo loco lachry mis multis deflens sua errata:si qua in uita cõmiserat :haud multo post in conspectu dilectissimi coniugis :in cõplexu amantissimi fratris: Deo a quo acceperat animam reddidit. Hic tu mi charissime Petre quid pertulisse ma li hanc tuam contendes:cuius uitam tot iam dierum luctu requiris? quid nõ potius boni adeptam? quę perpetuam requiem cum assiduis molestiis mor te mutauit:atq; ita uixit dum uixit:ut accessio paucorum annorum nõ tam aliquid addere superiori fortunę suę iã posset:q̃ demere. Num quęso si (q̃d Deus auertat) continuos filiorũ obitus coacta esset sentire: chari item con iugis perferre ruinas :quæ multæ semp impendent: non facultatibus solũ: sed etiam uitę: Vestrum utiq; mortẽ aspicere: quos habuit uita chariores: num unq̃ miserendum magis afflictę fuisset:q̃ nunc cum rebus his omnibus integris contenta excessit? Quã misere bone Deus mentem pię adolescen tis dolor uersasset? quo tumultu animum distulisset? si quid aut i aliquo ue strum:aut in utroq; grauius accidisset. Tu net nosti sensus germanę : atq; adeo expertus es in tuo hoc diuturno langore : quem illa sic tulit dolenter & anxie:ut donec inter spem metumq; pependisti diligenter sit asseruatũ: ne quid quod te periculosius urgeret ad eã nunciaretur. Num deniq;:quod iam fieri non poterat :sed tamen quia mortales sumus si factum fuisset : ut ea mores mutasset num oro longe tũc magis non suam modo sed tuam in simul sortem deflendam censeres? ac iam uita eius odio esse inciperet: cu ius nunc mors tanti doloris est causa? Nescimus mi amantissime frater:qd uotis precemur:ducimurq; ut plurimum cõmuni omnium errore: atq; ut il le inquit :ea sępe miseri expetimus: quæ omnino non impetrasse melius fo ret. Has ergo calamitates & dolorum causas cum illa decessu suo uitarit : quis uel paululum modo sanæ mentis nõ secum melius actum fatebitur :q̃ nobiscum qui in hoc procelloso mari singulis momentis expositi sumus for tunę ludibrio? At inquies fortasse : si non sua uestra tamen interfuisse illam diutius uiuere. Amantis seipsum id est non ueri fratris officium præstantis: Sed esse per me liceat:Id ipsum quale sit oro consideremus. Magno sola tio & consolatione non parua priuatum te eius interitu fateor : qua cum & partiri curas tuas:& cogitationes tuto poteras credere : quã sæpe uidere:sæ pe affari:cuiusq; in beniuolentia iucunditatis plurimũ accipere. Hocq; solũ est illud cur ego dolẽdũ tibi aliquãtisper assentiar:& primis lachrymis igno scendũ. Q̃d ipsum tamẽ cũ angustiis cõpensatũ q̃s deinceps ea uiuens po terat subire ; magna ex parte leuatur. At cõmoda rerum uestrarum si requi

rantur:& perdita morte sua lugentur. quæ orō poterant hæc ipsa cōmoda esse? Cesserat primum domo paterna: cesserat cognatorum familia: marito q; sic iure coniugii erat addicta: ut præter ortum eorundem parentum iam nihil amplius cum ea uobis esset cōmune: totaq; cū sarcinulis suis ī aliam gentem cōmigrasse uideretur: ac iam cura filiorum quos in dies gignebat auerti eam oporteret a custodia fratrum. Huc adde: q ei uiro fuerat nupta: qui etsi genere sat clarus bonitate autem melior esse non posset: uitio tamē communium temporum non iis erat in sua republica opibus: ut uos & prę stare ab offensionibus tutos: & subleuare ad honores dignitatesq; posset: Cuius tamen in utrunq; uestrum summam beniuolentiam æstimandum non est uxoris amissione esse deletam. Nam & defunctæ memoria: qua sæ pe: ob eximiam eius in se fidem tangi animum suum conueniet: & charitas filiorum: qui superstites matri restarunt uinculo erunt uel maximo ad continuandam affinitatis coniunctionem: ut iis uiuentibus dubium non sit talem in uos: & opera qua potest: & animo simul futurum qualis antea omnino extiterat. quod si ita est mi charissime Petre: quid tibi restare itelligis quo te angi ulterius cēseas oportere? Vides ut reor: nec in tuis: nec in suis rebus: & iacturam ullam sic grauem eius exitu factam: ut tantis sit lachrymis prosequi digna: hoc solo minus commode tecum fortunam egisse: q absentis desiderium est tibi relictum: Illam uero q̄ diu nobiscum fuit persancte uixisse: omnibus prope bonis esse perfunctā: uita autem ita cessisse: ut ei nec tardior mors: nec alia mors q̄ quæ obtigit fuerit optanda. Sed illuc uideo te sępe humanitas reuocat luctuosum sororem amittere: luctuosum tanta suauitate priuari. Non omnino repugno: sed num luctuosius multo est parentes: fratres: filios adimi? quorum uita charior esse solet. Cogita paulum si hæc dura sors in fratrem potius q̄ sororem cecidisset: quonam modo tuis rebus esset consultum: & quid tibi in tanta orbitate agendum putares: atq; ita maioris æstimatione leuius detrimentum pati condisce. Tum ante oculos pone innumera aliorum exempla: quos fortuna non in hac re modo: sed in omni genere calamitatis asperius uersauit: quæ si minus dolori tuo succurrunt uerte cogitationem ad patruelem tuum equitem ornatissimum: cuius ut omittam parentum obitus: sed adhuc pene infanti iacturas mox facultatum: in publicis uectigalibus ciuiles fluctus in quibus sæpe est uolutatus: sororis interitum: quæ uiro suę ciuitatis primario erat coniuncta: quod nam id & uulnus fuisse putandum est? cum uno tempore eiectus patria: in terra aliena exul paucis horis tres iam adultos filios tulit ad rogum? Quid huic infligi grauius poterat? quid magis acerbum? Attamen ea cuncta sic tulit grauissimus uir: ut & sua maiorūq; uirtute se dignū pstaret

ret. Huius tu mi frater in tuo hoc luctu animũ imitare:eo ẽt magis ꝙ & dã num tuũ ẽ leuius:& minus urgeris aliis calamitatibus. Hæc cũ cætera par sis fratri charissimo: hac sola re uidearis iferior:qui ut audio sic ad fuit infra cto aĩo langori sororis: sic exitũ eius ingenue est passus:ut & gloriosæ men tis:& summæ constantię documẽta nobis ꝑmaxima dederit. deniq; hoc te cũ fac sæpe memineris:trãsgressores mandatorũ Dei nos esse:puniriq; a se errata hoĩum flagellis eiusmodi:quæ cum eueniant corrigendos esse potius errores nostros:q̃ supplicia lugenda:cũ pręsertim ea sint clarissima indicia diuinæ erga nos misericordię. neq; enim ut nosti:castigat Deus nisi quos di ligit:& i suos elegit: unde per Ezechielẽ prophetã ad Hyerusalẽ loquitur. Iam tibi nõ amplius irascar Hyerusalẽ: zelus enĩ meus recessit a te:& Hie ronymus noster. Magna inquit est ira quando peccantibus nõ irascitur De us. Postremo id quoq; nonnunq̃ succurrat:e graui morbo cœpisse te respi rare:non omnino uires esse receptas: facileq; assiduis curis in eandẽ calami tatem recidi posse. Tum tuos oẽs: Auiã: cognatos: fratrẽ: amicos: meq; im primis anxios pendere periculo tuo:nec ante quieturos:q̃ abiecisse te ex aĩo mœrorẽ oẽm audiuerint. Da ergo amori in te nostro: da precibus quod tan topere cupimus:ac per te liceat aliquando hac nos leuari sollicitudine. nam si mœrore:& luctu hæc nostra in uitam posset restitui nõmodo lugendum plęnis oculis nobis censerem:sed alios item precio conducẽdos: qui suas la chrymas nostris adiicerent. At cum hoc totum munus inane sit ac uacuũ: nec mortuis qcq̃ prosit: uiuis uero plurimũ obsit: ignoscamus nobis metip sis:& discamus modice ferre:q̃d iam aliter nequit. Restat tibi altera soror: nec uirtute:nec sobole filiorum:nec coniugis fortuna inferior. Restat aman tissimus frater qui uel solus dum tibi superierit:nõmodo unius sororis:sed ne multarum quidem mortem cẽseas a te magnopere lugendã. Quãq̃ mors ea non est appellãda:quæ sempiternæ uitæ est causa. Nec enim si ex hac ui ta migrauit:& Deo tñ æstimandum non est illã non uiuere. Viuit mi dulcis sime Petre Bartholomea nostra:& quidẽ ita uiuit:ut uita hęc eius usui maio ri nobis q̃ pristina esse possit. Neq; enim dubito cum a primis annis in ca stissima domo pudice sit asseruata:cum maritali iuri religiose inseruierit:cũ natos ex se susceptos tanta pietate aluerit:cum deniq; suprema hora euo cationem Domini patientissime tulerit:quin sanctissima anima ex hoc cali ginoso carcere ad patrem ęternum beatorumq; sedes protinus euolarit:ibi ꝙ fruatur sempiterno sanctorum consortio. Ea igitur e cœlesti sede ad nos sæpe despiciẽs:quos amauit tãtopera qbusq; tam pie dilecta est: miserebit laborũ nostrorũ: deoq; assistẽs cõtinuis precibus amãtissimos frẽs nõ sinit periclitari. q̃d ergo ad nos attinet:colamus ꝑpetuo tã sanctæ fœminæ mẽo.

riam nō lachrymis si fieri pōt: sed gaudio: & exultatiōe. Tum optemus ne q; in uita: neq; i morte nobiscū deterius agi. Habes epistolā mi Petre maio rem multo: q̄ ab initio statuerā: quę si tuo dolori aliqua ex parte ꝑfuerit nō est cur operā frustra desumpserim. Si minus: credo nō rem sed animū scribē tis expēdes: ac tibi hoc tpe ab amicissimo tuo: quoad potuit satisfactū puta bis. cū uero mēte paululū quieueris rńdebo amātissimis lr̄is quas a te ꝑxie accœpi: simul tecū una cōmentabor quo pacto studia tua absq; offensiōe corporis sint ꝑsequēda. Nā a pria epistola ad ultimā sic stilus tuus usq; suc cessit ut omnia sint de te non multo labore expectanda. Vale. Florentię quarto Idus Augusti. M.cccc xlviii.

Iacobus Cardinalis Papiensis Iacobo Volaterrano Secretario suo.

682 NOn erit forte labor iutilis Iacobe rescribere orōnē hāc meā quā meo chirographo scriptā ad te mitto: habitā initio lectōis meę in Gymnasio florētino i adolescētia mea. Memor sum cōmēda tam eā tūc fuisse a p̄stantibus uiris illis qdē ueteranis: & erudjtis: q honoris cā dignati sunt me tyronē audire tūc primū i aciē descēdentē. Tu uel rescri be si placet: uel serua. In euoluēdis scriniolis nr̄is ueteribus: & pene uetusta te cōsumptis multa eiusmodi reuenerūt ad manus meas. Romæ cū erimus credo iueniemus ēt legationē Cardinalis firmani ad Genuēses ꝓ pace iter eos firmāda: quā memini tūc scripsisse instar itinerarii cuiusdā: ꝓ ut pluries monui te ut faceres: & cœpisti anno p̄terito cū ab urbe huc uenimus: ubi & nōnulla nr̄a māu mutauimus: & addidimus: nō tā ut emēdaremus q̄ ut tibi animū ad ꝑsequēdū adderemus. Vale. Molzę dicito mādati nr̄i sit memor: & tu Frosinū urge ad opus iniunctū. Vale. Ex Sindolano nostro.

Leonardus & Carolus Aretini.

F. de la Molza Mutinensis Cardinalis Cubicularius.

Oratio uero de qua supra: hæc est quę sequitur uidelicet.

683 MInor natu cū sim ex his oibus: quos mea tēpestate hunc locum docendi cā ascendisse meminerim: uereor ne qs uestrū existimet hoc me onus quod sustuli: magis adeo temeritate quadā: & iuue nili errore deceptū: q̄ ulla satis certa aut excogitata ratione sumpsisse: quod ego cū sæpe mecū tacite uolutarem: & q̄ longe poteram memoria mea re peterem qui dudū uiri: qua ætate: quo usu: qbus ingenii: & naturę muneri bus instructi: in eodē hoc ipso curriculo summa laude: & cōmendatione fue rint uersati: cū insup meæ iuuētutis cōscius forē: imperitiæ haud essem igna rus: susceptūq; munus cū uiribus nostris sępe cōferrem: in eā potius sniam animus inclinabat: ut longe tutius esse arbitraretur eam prouinciā oīno re linquere: i qua retinēda maior ignominiæ metus: q̄ laudis spes ulla uidere tur inesse. Videbam primū q̄ durę meę partes essent futurę: qui iis uiris hoc loco succederē: quibus cū scirem me nulla i parte posse accedere haud tamē

nescius eram:q̃ turpe esset uideri oĩno dissimilem. Illud ẽt succurrebat mul to mihi honestius licere his potissimum annis in quibus discere: q̃ docere cõmodius possem aliorum dedere me disciplinis: q̃ meę deditos retinere:ac ueluti militię expers tirunculus:de bellicis rebus sentẽtiam ferre ĩtelligebã. Deniq; q̃ graue eẽt hoc onus:q̃ dispar ceruicibus nostris:quę mihi ad id su stinendum deficerent:q̃ magno esset impedimẽto desuetudo facundiæ: no uitas fidei: auctoritati ætas:cõmoditati ingenium. Rursus cum animaduer terem q̃ pauci reperirentur:qui sibi hunc laborem deposcerent:aut ultro de latum reciperent: uirosq; doctissimos qui id facere ægregie possent:aut ma ioribus rebus intendere:aut eiusmodi defunctos officio:& quasi decurso iam spacio quieti se:& ocio tradere: futurũ neminẽ arbitrabar:cui si nõ oĩno ui res:at nostrũ hoc saltẽ officiũ non probaret:q quod alii nullo negocio sum ma cũ laude agere possẽt:id ego ipso magno labore:minimę spe glorię: ma ximo dedecoris metu susceperim. Fructũ insuper studiorũ cũ mihi persuasis sem uiridẽ adhuc:& dulcẽ oportere non semp in umbrã:& tecto de litescẽdum:prodeundũ aliqñ in lucẽ: temptandãq; uiã:ut inquit summus poeta:qua nos humo attollere:& uictores p ora uirũ uolitare possemus. spe rabam hoc quoq; iuuenile inceptum posse non uenia modo:sed cõmenda tione etiam dignum uideri. Cum porro legissem hac ipsa ætate:aut ẽt infe riori multa ab adolescentibus ausa esse summa cũ laude:annosq; nonmodo dignitati eorũ nõ obstitisse ac gloriæ: uerum ẽt magno imprimis adiumen to fuisse:Demosthenem admodũ puerum actiones populares sæpe habuis se:Caluum:Cæsarẽ: Pollionem.L.Crassum: cõpluresq; alios iuuenilibus annis grauissima iudicia suscepisse:Augustũ deniq; Cæsarem annos.xii.na tum Auiam suam pro rostris laudasse:nullo modo uerebar ne quod illis id ętatis adolescentulis summis in rebus in cõspectu populi:in ciuiũ:& patrię discrimine laudi dabatur:id mihi in hac tantula re incœtu paucorũ: in hoc breui:& angusto Gymnasio uitio uerteretur. quibus ego rõnibus exẽplisq; adductus hoc pondus:& si aliis leue mihi uero grauissimũ subii:quæ si a uo bis improbant:sit in culpa nostra temeritas:cõisq; hic error cũ clarissimis adolescentibus esse putet:sin uero quod potius reor:& ratio suscepti mune ris iudicio uestro pbat:& officiũ placet: magna equidẽ spe reliquũ nostri laboris aggredior:ac primũ quoniã ita mos tulit:ut ab his:q hanc puinciã sustinerẽt oratorię lectiõi cõiũgeret poema: idq; a meis pręceptoribus me mini factitatũ: nos quoq; eandẽ uiã igressi:q̃tũ ĩfirmitas nr̃i ĩgenii patietur haud sane imerito extollemus. Res eni pclara est:& oĩum prius cõmẽdatõe dignissima:atq; ut poetarũ conatus oĩs huc fert:ut aut psint:aut oblectẽt: aut ẽt utrũq; simul efficiãt:nos itidẽ utrũq; secuti utilitatẽ prio:iucũditatẽ

postremo laudabimus. Quæ duo dum assequi conor quæso me ut cœpistis attente audiatis. Vestra etenim benignitas & orationi demet timorem: & iuuentuti meæ fiduciam faciet. Vt igitur ab incunabulis nostrę eruditionis exordiar: qui melius: q̄ poetę aditum ad doctrinam patefacere possunt? qui facilius animos pueriles ad studia allicere? qui iucundius retinere? qui commodius eorum mores: & instituta uitę formare? qui deniq; copia & ornatu uberius: ac lautius rude ingeniū alere? Hii enim qui modus: quæ structura orationis existat: uel cæteris elegātius edocent. horū cura: & studio quæ uerborum sit uis: quanta interpretationis uarietas plane elucescit: ab his sermo incorruptus: pura oratio: & ꝓnunciandi rectissimus sonus percipere. Vt enī de cęteris sileam: qd Virgilio? quid item Terentio primis studiorū elemētis accōmodatius: quid ęque aptū uel ad normā uerborū: uel ad usum eloquii pōt inueniri. Quāplurima si quidē aliarū facultatū uolumina: etsi accurate cōposita splendore: & copia orationis sint illustrata: habeātq; in suo quęq; genere dignitatē: non tñ id habent: ut teneras mētes tam possint latēter: & iucūde arrepere quā scripta poetarū: ad sermonis quippe elegātiā: quæ summa in ipsis est: tum addunt earū rerū quas fingūt suauitatē: qua decepti animi pueriles amore quodā incredibili litterarū capiunť: atq; ea figmenta cū cupide sectantur eruditionis: & disciplinę iaciunt fundamēta. Multi etenim nostra: nōnulli ēt priscorū memoria sunt inuenti: quorū ingenia cū a studiis essent auersa mētes nulla rōne flecti ad litteras possent: oīa ppeti: q̄ discere mallent: oblatis demū fabellis: uatū dulcedine gustata: tam maxie studia adamarunt: q̄ uehemēter antea oderant. Quid q̄ ad mores colēdos: ad excitandam animi magnitudinē: ad cōprimendā formidinē: ad propulsandū dedecus adeo in teneris annis eiusmodi ualent poetarū cōmenta: ut nulla ualere plus possint. Ea etenim ætas: quæ tum primū uirtutē suscipere: & fortia facta incipit admirari: cū in re ficta tam esse in precio probitatē tuetur: cum labori: & erūnis quæ ꝓpriā pro suis plurima subeunť: tanta laudū præmia exposita uidet: duciť: & ipsa laudis cupiditate optat re uera imitari quę scit longe a ueritate abesse: alienis exēplis quid sit turpe: quid gloriosum: quid fugiendum: quid rursus obeundum agnoscit. Crescunt in animo his adminiculis ea uirtutum sęmina: quæ in mentibus nostris natura dispersit. Innascitur una cū annis odium ignominiæ: & scœlerum: amor bonitatis: & gloriæ exoritur. Insurgit præterea spiritus magnitudo quædam: quę nil sordidum: nil humile non sinit appetere. Mitto Comicos a qbus in omni uita: & ętāte precepta uiuendi possunt abunde peti: quosq; noster Cicero idcirco ea ex cogitasse arbitrať: ut effictos nr̄os mores i alienis psonis: expressamq; imaginē nostrā uitę quottidiāę uideremus. Pręterea itē quos Satyros appellāt

q̄bus nulli sūt acriores. flagitiorū:& nequitię hostes:nulli magis scceleratos oppugnant: nulli deniq; ab improbitate nos terrent uehemētius. De tragicis sileo:quos certe non minus q̄ eruditioni prodesse moribus cōstat. Ad heroicos uenio:quid poesis Homeri? quid item aliorū in eo genere afferūt scripta? Nempe laudē uirtutis:prædicationē fortitudinis:timiditatis dedecus: improbitatis obprobriū. Quid ad summā uirtutē defuit uirgiliano Aeneę? quid diuinū illud Maronis ingeniū prętermisit quod in eo ornando desiderari ulterius possit? q̄ multę i uno hoīe accumulatæ uirtutes? q̄ pulcherrimū uitę exēplar excogitatū:ad cuius imaginē se quisq; effingere cupiat? Vnde facilius p̄t q̄ ab hoc ipso exēplū fortitudinis summi? q nil unq̄ mediocre appetierit:qui magna semper: & excelsa affectarit:cuius animus nō laborum magnitudine:quos plurimos pertulit: non periculorū formidine:quæ innumera sæpissime adiit:aut ab instituto cursu deflexit:aut a spe:& a mente cōcepta animum reuocauit: cui id sedulo consilium fuit:ut mortē dedecori:& ignominiæ pręferēdā putaret:gloriose mori:q̄ turpiter uincere satius duceret:pro patria:& parēte:nato:& sociis nullū uitę discrimen recusaret. Quid enim poterat gloriosius appetere:q̄ id regnum quod orbi uniuerso præfuturum acceperat? quid minus sordidum cupere:q̄ id imperium statuere cuius uires omnibus gentibus terrori futuras sperabat? quas porro grauiores erūnas substinere:q̄ imeritū exilium:errores terrę ac maris:pestē in Tracia:uexationem apud Strophadū insulas:tempestates uētorum: submersas ante oculos naues:iter per urbes hostiles cyclopum:metum:amissionē parentis: disiecta classe:dispsis sociis:imanitati barbarorū se credere:ab eisdē rerū afflictarū implorare auxiliū:In terra ignota: i regno alieno grauissimū bellū pferre:cōtra se unū cunctā pene Italiā uidere excitā:totiēs uitā suā morti offerre:dum diis penatibus:dū sibi:& sociis sedes exposcit. Humana hęc sūt & sæpe in uita hoīum uisa. Quid irā deorū tollerare? quid conatū furibūdæ Iunonis patiētia sua sedare:& quā caput laborū:hostē quietis:& ocii:ifestā noī troiāo agnouerat:eā potissimū uenerari:eius sacra & numē p̄cipue colere:hęc oro & si magna ex pte cōficta eē sciamus:quē tn̄ n̄ mouēt? quē casus aduersos tolerare n̄ docēt? cui n̄ itē ostēdūt sine labore nil ægregiū fieri? neminē posse & uoluptati:& laudi simul iseruire? uiā q̄ ad gloriā ducit confragosā eē? & sudoris cōtinui plęnā? Age uero ne i hac sola uirtute imoremur: qui melius iusticię animus a philosophis explicari:q̄ in hoc uno ab eminentissimo poeta exprimi potuerit? quibus alii scribendo præceptis:q̄ hic agendo exemplis ad recte facta nos possūt facilius hortari? Quis ad patriæ charitatem suo ardentius impellere:q̄ qui in eius obsidione nullū uite discrimē.

SINE FINE EST.

q̃ possemus. Occurrebat in hoc ancipiti consilium medium: non tam malũ imminentis sanans: q̃ forte dilationem aliquam prabens ad parandam aliũ de nostram salutem: ut uidelicet Oratore audito dolere se diceret Sanctitas uestra: potuisse tantum apud sapientem: & fidelem Regem falsa crimina impiorum: ut tam longinquam Legationem susceperit: tanta sine causa doluerit: contra consuetudinem etiam maiorum suorum: Deo ingrata: & detrimentosa Apostolicæ sedi petierit: non quidem similia cæteris operibus suis nec digna meritis: quæ in eum Sanctitas. V. assidua & magna hactenus contulit. Descendendum inde paulatim esset in iustificationem uulgatæ sententiæ: monstrandumq; quãta fuisset Florentinorum i sacerdotes Dei crudelitas: quanta sine causa: & sine discrimine cædes: quantus in retinendo Cardinali contemptus facinoris illius experte atq; ignaro: quanta deniq; Apostolicæ Sedis ad hæc ulciscenda necessitas: paratam nihilominus futuram fuisse Beatitudinẽ. V. ad paternam remissionem si uel mediocre signum pœnitẽtiæ in peccatoribus cognouisset: sed descendisse illos in profundum malorum: & in sensum reprobum datos: Vt uidentes non uideant: & audientes non intelligant: Scire Beatitudinem. V. Venetos: Mediolanenses: compluresq; alios reip. illius amicos ad petendam ueniam eẽ illos hortatos: recognoscendumq; Vicarium Christi: sed non modo non assensisse: uerum quod ita suaderent moleste tulisse: ut iam in apertæ heresis crimẽ incidere appareant: Cum talibus autem: & si Regii officii esset cõmunicationem nullam accipere: nec ad patrocinium tam grãdis peccati accedere: tam̃ non negligere Beatitudinem uestram suæ celsitudinis postulata: sicut & in hunc diem nunq̃ neglexit: uidere tamen grauia illa esse: magnum in utranq; partem momentum afferre: aliudq; pendendum magis: & diligentius consulendum toto pontificatu uestro non accidisse: Necessarium propterea esse ad deliberationem summendam frequens collegium: sine quo mediocria: nedum maxima decerni non solent: Conuocari autem impræsentiarum Cardinales non posse: partim quod longe absunt: partim quod anno pestilenti sine discrimine uitę conuocari nõ possunt: partim quoq; quod locus in quem secessit Sanctitas uestra uix priuatæ familiæ est capax: Proinde ęquo animo ferat nõ longi temporis expectationem: Legatos uestros ad Regem suum non solitos esse admitti statim: & responsum accipere nõ nunq̃ fuisse repulsos: quandoq; etiam post annum auditos: In uicinum ac salubre aliquod oppidum cõferant se: prębiturum iussu uestro quę illis sint necessaria: Futurum autem Deo adiutore ut citius opinione rediri in urbem possit: quo tempore & Cardinales aderũt: & si ita opportunũ uidebitur: conuocari ad synodum excuria. & circumstanti prouincia pręlati idonei in

idem consilium poterunt. Si huic responso quod probabile tempora indicāt aquiescet Gallus; habet interim spacium Sanctitas uestra ad multa cogitāda: & prouidenda: quæ ad declinanda uel reiicienda tela inimici pertineant. Deus quoq; ab excelso multa sæpe inexpectata demittit: tum misericordiā faciens cum esse procul a misericordia apparet. Sin moræ impatiens non acquiescet: nil ei iam negatum esse uidebitur. Sui criminis fiet quicquid per impatientiam fiet. Hoc autem lucro Sanctitati uestræ accedet: quod iuste lamentari iniurias Regias poterit: nonmodo quod arroganter petierit: sed quod breuem iustamq; moram uestram arrogantius spreuerit: arrogantissime autem Sedem Romanā de se benemeritam alieno fructu magis q̄ suo offenderit. Inde Deo totam se credat Sanctitas uestra: & fortem animum prçstet. Maior est enim qui in celis regnat q̄ qui in terra: & qui in grauioribus contentionibus suis sacerdotibus affuit: in leuiore non deerit. Pugnant pro peccato illi: nos contra peccatum. Atq; illi perdi nos uolunt: nos illos saluos fieri: & uiuere. in tam dissimili causa de iusta: & Deo placēte nimirū habenda est spes. Hæc cogitatio serui inutilis si fructum aliquem habet placet: & lætor. Sin ex imbecillitate mentis uel ignoratione rerum ē ridenda: & uana opera quidem rideatur: fides uero boni Cardinalis ī precio sit. Cōmendo me humiliter pedibus Sāctitatis uestrç: quam Deus icolumem prçstare dignetur. Ex Sancto Laurentio ad Griptas. xvi. Iulii. M.cccclxxviii.

F. Cardinali Mantuano.

685 PRecor Mātuane charissime: ut si de his: quæ ad præsens bellum pertinent non scribo ad te mihi sis æquus. Facile est perturbatis temporibus non bene litteras reddi: & quæ fideli studio significantur his aut illis esse ingrata. Obseruor immeritus: neq; is sum: quem me dimisisti. accipe ergo: quæ in contione recitari sine periculo possunt. Exordiar a meis. Redii ex Vulsiniēsibus incolumis: & sum Romæ incolumis: litteris tantum: & domesticis uacās: publicis autem quātum per dignitatem imponitur. Emi intra urbem uineolam: quç & ducendo tempori: & curādç ualitudini est opportuna. Ad eam serena quaq; die me cōfero: una opera interpellatores uitans: & curas. In beniuolētia Vicecancellarii nostri perseuero constanter. Ille pari studio in mea. De rua. Dig. sunt inter nos crebri sermones: desiderium uero prçsentiæ pene cōtinuum. tempori ambo succensentes: cuius causa es nobis subtractus. Sed illud abibit aliquando: & tu nobis redderis. In alienis hæc etiam habe: Mortuus est Barchinonensis noster: præcipua suorum: & totius curiæ mœsticia. Eius sacerdotia: ecclesiā: & quç exercebat apud auunculum munia ipsi auunculo permisit Pontifex: ut ad quos uelit singula deferantur. Affuimus omnes solamini suo. Censeo idem

tu per litteras agas. De cœnobio Laurētiano pſeuerat contentio: & ſuo loco quiſq; ſe continet. Quantum intelligo in Neapolitanum Palatinus īclinat. Nouariēſis: ut mihi affirmauit æquius de Cardinalatu q̄ de ſemel adita poſ ſeſſione patietur depelli. Doleo inter nos iſta incidere opinionemq; ſacerdo talis modeſtiæ apud ſeculares perire. Numera tu quot talia breui tēpore: & cuius culpa accidere. Exequias Reatini: & Tyraſonēſis hodie abſoluimus: ut religioſas quidem ſic & frugales. Mellinas uero peſtilenti æſtate nō plæ ne impletas inſtaurari Pontifex iubet: nec id ſine fratris nepotumq; mœro re. de Cardinalibus creandis rumuſculi quidam in plebe: apud nos ne ue ſtigium quidem. Peſtilentia per hanc hyemem tectum magis ſemen habet: q̄ proferat. Sed profert nonnunq̄ ſparſim: tamen & raro. Vereor ne appe tente uere exire ruſum: & peregrinari nos cogat. Quęrenti quid nunciare amplius poſſim nil ſane ſe offert. Vt ieiuna ē curia ſic ſua ſunt omnia. Ego ſi forſan eſſes oblitus ille tuus ſum Papienſis tibi tota mente addictus ut iā in noſtra ſorte ſit nemo: quem ardentius amem: cui plus debeā pluſq; optē pſoluere. Beneuale pr̄ ampliſſime. Romæ. xxviiii. Nouēbris. M.cccclxxviii. Poſt ſcriptas has litteras Gundiſaluus Regis Aragonum orator poſtulāte ita Vicecancellario: ad Barchinonenſem eccleſiam aſſumptus eſt.

F. Cardinali Mantuano.

Oſt ultimas meas: quas Iacobo Aretio mittēdas dedi ad te hęc habeo: quæ .D. tuæ ſignificem. Venit ad nos Ducis Burgundo rum orator patria Veronenſis duo a: Pontifice petens: Alterum ut Tornacenſem epiſcopum uel pronunciet Cardinalem ex beneficio Pau li uel ſuo nouum inſtituat. Alterum quoq;: ut ad pacem in Italia reducen dam mentē cōuertat: aſſerens uereri ſe ne cōtinuante bello dānis nr̄is mul ta immineant. hanc autem partē ita tractauit ut conſilii eſſe magis q̄ poſtu lati oſtenderet. De Tornacēſi præbita eſt ſpes: tempora autē pluribus excu ſata tanq̄ nouæ ordinationi minus idonea. De pace reſponſum nō eſſe ſe ab ea alienum modo iis conditionibus fiat: quæ Deo ingrata non ſit: & Sedi Apoſtolicæ turpis. Audi & aliud proximo Senatu decretum ſpecie q̄ re ma gis inſigne: Introducti ſunt duo ex familia Reginæ Boſnenſium defunctæ nuper ut ſcis: quibus ab illa uiuente hoc negocii erat iniunctum. Obtule runt Pontifici teſtamentum: quo illa regnum ſuum eccleſiæ. Ro. legabat: addita cōditione ſi filius ex Turcis rediret: defectionis anteactæ pœniteret: & Chriſtianam fidem reſumeret in auita reſtitueretur a nobis. In ſignum autem legati Regni enſem dederunt: & calcaria: quæ Pontifex benigne ac cepta præhendi ſigillatim a quoq; Cardinalium uoluit: ipſumq; teſtamen tum: & noſtrum recepti regni decretum: in Archiuis Apoſtolicis condi im

646

perauit. Missionem oratorum nostrorum ad Caesarem audisse te uel uidisse potius puto: quando iam iter ingressi ueniunt Bononiam sunt. quae autem mandata in Germaniam ferant: ex ipsis melius q̃ ex Papiensi cognosces. Cardinalis Aragonensis ante natalem Domini futurus Romae est. Ita affirmãt sui: & parata iã domus suppellexq; aduecta significat. Quid ad hęc addã non habeo. Me ama & Vale. Romae ad Decembris. M.cccclxxviii.

687

Cardinali Papiensi Iacobus Antiquarius. S. D.

Vousq; dormis Papiensis: quousq; tandem dormis. Potes ne in tanto rerum strepitu non expergisci? Ex Acheronte Buccinator cecinit. Miscentur: confunduntur: ruunt omnia. Coepit dirũ classicum ab immortalium altaribus. Pacciana coniuratione actum poene fuerat de humani generis deliciis consosso Iuliano Medice: nisi Laurentius frater accepto tamen circa iugulum uulnere superfuisset. Inter sacrificiandum de peragenda caede cõuenerat: Erat dies solemnis. Celebriorem fecerat ex pristina beniuolentia paratum sceleratis percussoribus conuiuiũ. Nõ ędes sacra: non fides hospicii apud illos ualuit: uerum libertatis suae uindex populus tumultuatim correptis armis aliquanto grauius desaeuit ĩ aliquot miserorum capita peregrinorum. Gratiani tres fratres perusini nobili genere: ad quos ea res nihil pertinebat simul caesi sunt: statim tractus magnis clamoribus Saluiatus iuxta Iacobum Paccium equestris ordinis cordatum uirum laqueo pependit. Hinc Xystus ulciscendae maiestatis pretextu bellũ Florentinis intulit ascito in societatem Ferdinãdo Rege: In suppetias uero amicissimae reip. q. ita foedere tenebantur: a principibus Mediolanensibus itum est. Flagrat itaq; tua Ethruria indigna tantis malis. Incenduntur passim diripiunturq; oppida: nihil ferro aut flammis intactum relinquitur. Genuenses quoq; abiecto Mediolanensi iugo in libertatis speciem iisdem armis adiuti sese erexerunt. Videbantur quippe maiores illinc uires nostrae q̃ quae Ferdinando placerent. Ad haec tamen oculos auresq; clausisse uideris. Quo abiit illa animi tui semp laudata libertas? Certe senator pedaneus factus es: nisi quod rectius ominamur opportunitatem aliquam ut boni cõsulas aucuparis: tamẽ si plusculum adhuc taceas periculose peccatur. Sollicitati per nuncios Pontificis Eluetii cum in nostros fines irrupissent ĩtra pecuaria sua alpina refugere coacti sunt. Interim legationes de pace Romã ex toto orbe missae infecto negocio domum redierunt. Occlusit aures Sanctissimus dominus ad uindictam q̃ ad quietem procliuior. In postulatis illa est praecipua contentio ut Laurentius Medices dedatur. Sed pudet repetẽtem sanguinaria huius belli principia. Perditissimum Saluiati caput uindicatur. Erat ille quidem Archiepiscopus Pisanorum: sed quid sibi tutum eẽ

uoluit qui aras summo scelere cruentare est ausus? Noscis ergo quæ tuæ sint partes. Optima & ęquissima uelle consuesti. Da operã circa summi Põtificis aures qualem boni omnes cupiunt. Sat pugnatum est: nec fortasse ni si temere utrobiq;. Sed ea sit sanctissimi domini gloria nolle etiam si possit dolorem ultra ulcisci. Quietem honestis conditionibus constituere potest: quæ Apostolicæ Sedi accepta referatur. Sit unus pastor: & unum fiat oui le ne inuadant illud lupi rapaces. Cernis quo in periculo uersemur. Immanissimi hostes Turci pro foribus sunt: quibus respu. Christiana itestinis discordiis proditur. O q̃tũ uereor ne sera sint post tergum consilia: si appetẽte uere fortuna ad extremum collatis undiq; uiribus tentabitur. Vale. Calẽdis Ianuariis. M.cccclxxviiii.

F. Cardinali. Mantuano. 688

HOdie cum nil tale expectarem: tale nil crederẽ: rem a tuis rationibus alienam putarem: legatus ĩ Germaniam es designatus in pluuiali & mitra. Si hunc laborem quęsisti benedicente domino sit factum quod placuit: Si assensisti obedientiæ tuæ diuina bonitas assit: Si te inscio demandata legatio est dolent amici: sed secundos tibi exitus optant. I ergo si eundum uidebitur: ac Papiensi auscultans matura quæ demandantur: & cito in Italiam redi. Magno Cardinali longa in externis peregrinatio afferre facile pœnitẽtiã potest. Oratoribus Italici fœderis pacẽ petentibus data sunt Pontificis postulata. Ea illi ad suos statim misere. Ex ea die silentium continuum fuit. Expectamus post non multos dies cognoscere quo animo accepta sint: & quem finem suspẽsioni nostræ daturus sit Deus. Labor multus: uoluntas multa: diuersum imprimis iudicium. Debe ri cuncta nobis ab illis putamus. Illi nos suos acceptorum damnorum debitores existimant. Tam dissentiens de summa rerum opinio quid afferre ad conueniendum possit tu ipse expende. Si qua cõueniendi est spes: ut plane fatear: in Deo est tota. Vale Reuerẽdissime atq; amplissime pater: & tui Papiensis oblitus ne sis. Romæ. x. Martii. M.cccclxxviiii.

Philiberto Cardinali Matisconensi. 689

QVa die nuncius uestræ Reuerendissimę Dominationi ad me uenit recreandæ ualitudinis causa ad insulam Bisuntinam eram ꝓfectus: quam ob causam respondere litteris suis non potui. Respondeo nunc: & tantis officiis quas possum: non quas debeo gratias ago. Conduntur hæc intimis sensibus meis: magisq; ad illam uenerandam: obseruandam: perpetuoq; colẽdam inducunt: sic quęso: & precor: cum sine incõmodo potest: seruum fidelem huiusmodi significatibus cõsoletur. Quæ D. Laurentius detulit si uera sunt: magnopere mihi ad pacem prę uia esse ui

Vltima fuit hęc epistola nam inde ad mensẽ obiit.

dentur. Sed quid credam in dubio apud me est. Hinc uiri referentis auctori tas mouet: illinc ratio rerum: & temporis: & secretorum quorundam affe ctuũ plurimum dissuadet. Si uana sunt nunciata: puto ego intra quintum decimum diem uere dicturum esse Reuerendissimę Dominationi uestræ pacem ne habituri sumus an arma. In cum articulum deducta res est: ut uni co responso in alterutram partem sit statuendum. Pro aqua rosacea ex rus sis albisq; rosis: tã officiose ad me missa digne Deus retribuat. Vtor ea fre quenter ad leuamen ualitudinis non bene resumptæ. Viuat Matisconensis meus: atq; illum Deus diu mihi conseruet. Ex Criptis Vulsiniensibus. viii. Augusti. M.cccclxxviiii.

Testamentum. Ia. Cardinalis Papiensis.

FRagilis est uita nostra: eamq; casus circumstant innumeri. Quod uitemus preuidere satis non possumus. Illum diuturna ægritudo: hunc breuis languor: alium improuisa mors rapit. Omnibus autem incerta uocationis est hora. Quo in loco: quo in tempore ea nos expectet nescimus. Expectare illam nos omni tempore omni loco debemus: memores uerbi Apostoli quia illa non tardat: Et quod quę de ter ra sunt in terram uertuntur. Inscitia est securitate uitę de exitu non cogita re: dispensatõnem quoq; domesticã in id tempus differre: in quo mens gra uata plurimis: ad unum aliquid non est sępe idonea. Angit timor mortis: torquet infirmitas: Circunstantiũ est molesta cupiditas: qui sua nõ nostrã quærentes: ab animæ cura ad terrena nos reuocant: cogentes sæpe pertur bationibus suis cum mori qui uel moriturus non erat: uel certe tam cito nõ moriturus. Vt ergo cõcedente Deo ista deuitem: & ad meum: non alienum arbitrium quæ meditor fiant: putans quæ ab Isaia Propheta Ezechię Regi sunt dicta: mihi ecclesiæ. Ro. Cardinali imperata: Dispone domui tuæ quia morieris tu: & non uiues. illud etiam Saluatoris formidans: Vigilate quia nescitis diem neq; horam: qua Dominus uester uenturus sit. sero an mane: an galli cantu: statui testamentum hoc condere meo chirographo scriptũ: cui ita esse uim uolo si id ipsum: uel eius partem ante mortem nõ reuocem. est uero huiusmodi. Imprimis conuersus in Deum auctorem: & redempto rem meum: cum anxius sim futuri de me iudicii: & nescius utrum odio an acceptione sim dignus: Sciens autem in manu eius uitam esse atq; interi tum: per uiscera misericordiæ suę: in quibus ex alto nos uisitauit: humi stratus oro ut fiant aures suę intendentes in uocem deprecationis meæ: non intret in iudicio cum seruo suo: aduersus folium quod uento rapitur non exerceat potentiam suam: nec siccam stipulam psequatur: pœnitẽtis Sacerdotis ani mam non dedignetur: Ignoscat illi delicta præterita: & ignorãtias suas: Su

ſcipiat creaturam creator:& factor figmentum ſuum. meminerit quod ho mo immundus de immundo conceptus ſum ſęmine:& qđ in peccatis con cepit me mater mea. Veniat ante oculos pietatis ſuæ uitæ humanæ infirmi tas:in qua per omnem ſucceſſum nouis ſemper deſideriorum facibus incita ti extinguere ſine illius ope ignea inimici tela nō poſſumus. Stulta eſt pue ritia:inanis adoleſcētia iuuentus lubrica. Virile ſtudium ad ambitionem ĩ clinat. Friget ſenectus:& deficit. Si nō ſuſtinet Dñs: cui eſt ſperādi fiducia? aut quē ſarcina tāta ſine alleuamēto eius nō premat? Recordetur Pauli ſer ui ſui ad Romanos hęc lamētantis. Nō inqt:qđ uolo bonū hoc ago ſed qđ odio malum id facio. Eſt miſerator:& miſericors Dñs :longanimis & mul tum miſericors. Suntq; miſerationes eius ſuper omnia opera eius. Secundū ergo peccata mea non faciat mihi: neq; ſecundum inquitates meas retribu at mihi:quia non iuſtificabitur in conſpectu ſuo omnis uiuens : ſed per ſan ctam natiuitatem ſuam:paſſionem:& mortem:& reſurrectionē:& aſcenſio nem in cœlum:& aduentum ſpiritus ſancti paracliti ſaluet humiliatam ani mam:cum beatis ſpiritibus in uitam æternam. proxime autem ſi quid con tra paſtorem principem meum. Ro. Pōtificem uiuens peccaui (Peccaſſe au tem multa me puto) ſi quid dicto:aut facto contumacius ægi: ſi nō ſum di gne reueritus. ſi non parui:ſi contriſtaui: ſi carpſi pro ſuis in me meritis :ſi nō digne retribui : ſupremam eius pietatem gemens imploro:ut mihi igno ſcat:& oblitus omnium defuncti animæ benedicat. Hæc clemens:& ab ani mo profecta charitas petenti erit leuamini:& danti merces a Domino. Cū patribus quoq;:& collegis meis:quoniam frequentior uſus fuit : frequentio rem utiq; eſſe oportuit offendendi occaſionem. In multis enim peccamus omnes. zelotopia:contentio :obtrectatio:ira: inuidia ſollicitare noſtros ani mos ſolet. quicquid in hos admiſi :quicquid amari a me accœptū referunt: oro obteſtorq; per commune conſortium:& ſpem miſericordiæ:quam a do mino Iudicandi expectant:ut id omne deponant:iniurias cōdonent: & pla centur defuncto:eam requiem fratri optantes:quam de ſe impetrari a domi no cupiunt. Executori:quem in calce teſtamenti deſigno hoc officium pie tatis relinquo : ut ſi ita indulgeat Pontifex:primo poſt obitum conſiſterio hanc ueniam & remiſſionem non inanis gloriæ: ſed ſalutis cauſa meo no mine ſuppliciter petat :identidē poſtulans:ut quæ diſpono:quę teſtor: pius paſtor paterna indulgentia probet & non mutet: familiamq; meam de me fideliter meritam pie conſoletur:& iuuet. Vt uero ad gloriam Dei: & inte gritatem cōmunionis fidelius perſeuerantis licet peccatoris ſerui pateat fi des : alta uoce profiteor tenuiſſe me a lauacro ſancti Baptiſmatis uſq; in di em præſentem ſanctam ortodoxam Fidē catholicam: ſymbolum ab Apo

stolis conditum: expositionē fidei magni Niceni concilii: Anatematizasse etiam me: & anatematizare omnem heresim extollentem se aduersum sanctam: & immaculatā fidē: in qua ut dictū est: uiuere & mori intendo: hoc sequens confessionis meæ chirographū omnipotenti Deo in extremo iudicio repręsentans. Credo &c. Corpus meum cōtaminatū flagitiis licet indignū sit: cui habeatur honor; sepulchriq; facilis sit semp iactura: rationem tamē habens dignitatis: quam dedit ecclesia: pontificalis quoq; officii: per quod plebi honoratissimæ præfui: sacræ etiam unctionis: qua per inuisibilem speciem inuisibilis est impressus character: tradi oro ecclesiasticæ sepulturæ: atq; iis insignibus adornatum: quæ consuetudo nostri ordinis tulit. Sapiant tamen omnia modestiam funeralem non sæculi pompam. Si Romæ ut opto morior condi cupio in basylica Apostolorum Principis Petri: post altare beati Gregorii: ad dextram sepulchri Pōtificis Pii: ut qui me extulit uiuens: mortuus iuxta se habeat. Condi illud ipsum humi uolo marmore tantum non charo contectum: quod parieti ecclesiæ coniunctum habeat caput. In ipso autem pariete honore defuncti Pontificis ad memoriam meam nil fabricetur. Marmorea tabula ulnis tribus a terra extans parieti inseratur: quę supra sepulchrū parieti insita epitaphiū sequens incisum bonis lrīs habeat.

Luca ortu: Sena lege fuit mihi patria: nomen
 Dum uixi Iacobus: mens bona pro genere.
Papa Pius sedem Papiensem detulit: idem
 Cardineo ornauit munere: gente: domo.
Quem colui uiuens: non linquo mortuus: hic sum.
 Et prope sancta patris filius ossa cubo.
Viuite qui legitis: cælestia quęrite: nostra hæc
 In cineres tandem gloria tota redit.

Sin alibi in Italia obitum meum esse contingat Romam nihilominus ad hunc ipsum locum uolo corpus meum referri dicta iam ratione humādum. Trans alpes uero aut mare in cathedrali ecclesia: i cuius uel ciuitate: uel diocesi mea uocatio fuerit. Tunc uero executoris curæ sepulchrum relinquens: quintum tantum: & sextum uersum demi ex epitaphio uolo. Vbicunq; autem excessero: testamenti institutionem quæ sequitur uolo.

Impendia funeris: quæ adhiberi ad solamen superstitum magis q̄ defunctorum leuamen solent summam mille ducatorum aureorum uero excedere: in qua includatur etiam uestitus familiæ. Quanto hæc exhibebuntur parcius: tanto erit plęnius unde & illi benefiat: & meæ animę consulatur. super uacua nec placent Deo: nec laudes inter homines habent. Transit breuis memoria funeris: diu permanēt damna. Tempora in hoc patrum nostrorū

magis sunt attendenda: q̃ nostra: qui gloria benefactorum non luminũ mul titudine illustrari uolebãt sepulchra. Quicquid amplius sumetur: quicquid plus erogabitur piaculum executoris sit: non peccatum sobria statuentis. Castrum doloris cubito angustius in circuitu sit: q̃ nostratia soleant. Ipse etiam lectus ad proportionem angustior. Stratum uero lecti: quod palliũ dicitur ad uetus exemplum: ex simplici damasceno uiolaceo sit: sine ullo omnino auro: aut argento: simbrias laterum habens ex simplici item da masceno cœlestini coloris: in quibus latera singula: singula tantum insignia familiæ habeant. Vero in circuitu ecclesiæ appendi tot insignium depicta lintea: ludis meo iudicio aptiora: q̃ funeri. Pendeant tantum super altari: in quo missa maior cantabitur: & in circuitu castri: & in edito laterum eccle siæ quantum castrum ipsum porrigitur. Eandem uolo esse collocationem funalium: quam & insignium. Ardere ea tot in locis sine sacrorum necessi tate quem habeant usum non uideo. Legem in his libenter executori do: ne honoris sui causa: ad aliena exempla magis q̃ ad se ipsum cogatur respi cere. Sermonem enim de his omnem testantis futurum: non exequatur fi dentius. Cereorum quottidiana: & promiscua dispersio magis q̃ dispensatio multum auget impensam: nec fructum: qui proponitur habet. Auaritiæ in his studeri uidetur non orationi. Ad eos rapiendos cõcurritur undiq; ex to ta ecclesia: pugnatur: clamatur: sacra omnia perturbantur: quodq; indigni us ecclesia est: ad hos compescendos tumultus publici plærunq; uindices adhibentur hastis: gladiisq; in domo Domini perstrepentes. Ea ne accidãt: precesq; non rixę meum celebrent funus nolo nisi confidentibus ad oratio nem: & diuina canẽtibus illos distribui. Per pietatem: quæ debetur mortuis id non negligat executor funeris. Quaq; die in salutem animæ meæ legan tur per deuotos Christi sacerdotes .xxx. missæ tantum. Cum iis una cante tur. qui cantauerit: & prelatus futurus est ferat in elemosina carlinos qua tuor in singulis missis: unum qui legerit: & his soluendis fidelis adhibeatur minister: qui seipsum: & pauperes: & animã meã non fraudet. Solent mor tuis Cardinalibus familiares nõ ueri ad accipiẽdas familiariũ uerorũ uestes accurrere: instare ut dent: si non dant indignari: ac lamentari. ut error non sit: eos uestiri uolo: qui i notula manu mea subscripta: uel anulo meo signa ta: pñtiq; testamẽto inclusa inuenient appositi: & Capellanis quattuor can næ: Scutiferis: iter quos Patafrenarios: & primũ Cocũ: & Cellariũ: & dispẽ satorẽ nomino. primę sortis tres: reliquis dimidiã cannã minus: sed secun dæ sortis iubeo dari. Ita tñ: ut diebus funeris ad orationẽ omnes cõueniant: & pro me deprecentur. Hæc ad rationem funeris.

Iacobi Cardinalis Papienſis Cōmentariorum. Liber Primus.

Ius ſecūda cruce iā in Turchos ꝓpoſita:ad.xiiii.calendas Iulii ī baſylicā Petri mane deſcēdit:ſicuti ſuus erat mos ſemꝑ cū iter agebat. Ibi uenerátis aris:& ſucceſſu rerū pie deprecato Roma ęgreſſus eſt:patribus:& populo lecticā eius ſequētibus.ad pontē Miluiū dimiſit a ſe omnes:his tantū retentis:qui ſecū erāt ituri. Lembū inde aſcēdens ad fatigationē leuandā terreſtris itineris:ꝑ aduerſum Tyberim ad caſtellū Iubileū ꝑuenit.x.ab urbe miliario. Delegerat ſibi huiuſce ſubuectiōis comites Dominicū Torcellanę: Agabitū Camerinæ: & Ioannē tiphernatis eccleſię præſules:quorū Dominicus:& Agapitus:de ſupplicatōibus referre ſoliti erant:Ioannes ſacrarii Apoſtolici curā gerebat. Me quoq;:& Gregoriū Lollium adiungi his uoluit. Pranſus eo die in lembo eſt:& cœnauit:& quieuit nocte illa. Poſtridie ante ortū ſolis inde abeuntes:Phianū acceſſimus primis iam irrēdentibus tenebris:longā ſubuectionē emēſi paſſuū amplius miliū ſexaginta. Cœnatū quoq; eſt:& pernoctatū in flumine. Neq; enim ſine multa offenſione membrorū tractari iā:& circūferri a lecticariis poterat. Eodē die uenit ad eū Nicolaus ſanctæ Ceciliæ Cardinalis:quē Pius adhuc Senæ agēs ad Piſanū portum præmiſerat:ut partē Claſſis quæ ibi parata erat:& quæ ex Genua expectabatur ꝑ Siciliæ fretū ad ſe Anchonā ꝑduceret. Is ergo ad hoſtiū Tyberinū appellens:ubi abiiſſe Piū:ſed nō lōge abeſſe cognouit: terreſtri itinere meridiem circiter nos eſt aſſecutus. Cupiebat de legatione:& triremibus anteq̄ progrederet̄ referre. Ad moleſtiā incōmodæ nauigatiōis hæc quoq; ſancto Seni eo die triſticia acceſſit: Iuuenis uix annos natus.xx. ad nauigii miniſterium poſitus: dum per ripam fluminis ſubducendo lembo incautius nititur:lapſus in eam partem qua profundior aqua erat: nauiculatoribus tarde opem ferentibus:ante oculos noſtros ſummerſus eſt. Hūc caſum ingemuit uehementer Pius: taciturſq;:& lachrymantibus oculis orationem ſæpe defuncto ſoluit. Die quæ ſecuta eſt iter fuit nō amplius.xxv.milium paſſuum. Peruenimus autem ad cœnobium Diui Benedicti inclinato iam ſole: quod poſitum ad radices eſt montis Soractis: qua in orientem porrigitur. Ante meridiem Cardinalis quē dixi:renunciatis Pontifici quæ opus habebat: benedictōe accepta ad claſſem reuerſus eſt. Pio uix ad ripā appulſo ꝑſto fuit Ioānes Caruagial gñe hiſpanus Portueñ. Cardinalis:& ꝑſul ſcī Angeli uulgo dictus:q eodē die maturato itinere ex urbe aduenerat. Nā cū biduo āte allatę lrę ab Hieronymo Antiſtite Creteñ. cēnt:qbus ſignificabat̄ magnā cruceſignatoꝝ multitudinē Anconā cōfluere idētidēq; lamētari q̄ Pōtificē

qui se traiceret non inuenissent. ueritus ne turba diuersarum nationum: id quod accidere i talibus solet: tumultũ aliquẽ p otiũ excitaret: aut in diuersa dilaberet̃: premittere hũc intẽdebat: qui deductis cõfestim nauigiis in Peloponessum eos traduceret. Hoĩe ãt ad eã rem opus putabat: cuius auctoritaté secuti illi: desiderio nõ teneret̃ secũ eũdi: quẽ tardare diutius oportebat. Hanc ob cãm Cardinali ad se maturius euocato rõnem uocationis prima in collocutione pponit: atq; ut pfectionẽ capiat nõ tam imperat: q̃ deprecatur. Verecũde admodũ annoso seni: & attrito pro ecclesia: onus tã grãde iniungebat: sed magnitudinẽ rei cõsiderãs: cognoscẽsq; q̃ pauci essent: qui suscepturi id imperiũ uiderent̃: annis eius parcendũ nõ duxit. Affui ego solus sermonibus his cũ haberet̃. Vna semp atq; eadẽ Ioãnis uox fuit: plena humilitatis ac animi. Si is sum Pi. Pont. quẽ tãt's rebus idoneum iudices sequor sine mora imperiũ tuũ: & certe ẽt exemplũ: qui i fragili ualitudine animam pro me ponis: & pro cæteris ouibus tuis. Scriptũ mihi est ueni. Ecce ad sum. Imperat̃ ut uadã: iam iter igredior. pars hęc uitæ ultima neganda Christo nõ est. Cõmouere hęc dicta pontificẽ: q̃toq; maius animi robur in sene agnouit: hoc cũ miseratus est magis. Amabat unice Piũ Ioãnes: uehemensq; huius sancti ppositi fuerat psuasor: eos sedulo increpãs: qui ifirmioribus animis dissuadere illi nauigationẽ hãc cõtendebant: id agẽs uidelicet ut extremus uitę actus reliquis operibus nõ esset absimilis. Obierat aũt ante Cardinalatũ legatiões cõplures: difficiles semp: & plenas periculo. Cardinalis quoq; creatus sedẽte Nicolao v. in Germaniã missus est: & succedẽte Calisto iii. ab initio statim Põtificatus in Pannoniã: atq; oẽm orã Illirii ad bellũ in Turchos iussus est ire. Sexennalẽ his in locis legationẽ inter asperam gentẽ cœlũq; insalubre gessit. Versatus sæpe in castris est. Sępe etiã nũciatis irruptõibus hostiũ cõtendit obuiã cũ militibus his q sua opa Crucem assumpserãt. Desertus nõnunq̃ a suis: quos ex Hispania: & Italia in domesticum famulatũ adduxerat: seipsum tamẽ nunq̃ deseruit. Patienter pro Christo tulit omnia. Languit inter hos labores annum fere cõtinuum usq; ad desperatam salutẽ. Propter uim ẽt frigorũ quibus ifesta regio illa ẽ: dentes sic ei oẽs emoti sunt: ut quottidianis pelliculis abuolutis ægre illos sicut uidemus retineat. inumeris porro difficultatibus uno aliq̃n tpe circũuentus nunq̃ tñ est reditũ deprecatus. Expectauit qd Romana sedes de se ipso statueret. Erat ergo prĩ ppe iã septuagenario i tot añactis ærũnis legitima excusatio puinciã deprecãdi: iuuenibus ẽt oposam: sed nil tale uenit in mentẽ carnis cõtemptricem. Pro Deo: & pro Imperio Romani Pontificis patientissime subeunda omnia iudicauit. Dignatus eo die est Pius honore mensæ suæ illũ & me: nil inter epulas præter desideriũ soluendæ classis suspirans.

Ipse postmodū ex cōsuetudine superiorū dierū pernoctauit in lembo. Nos ad cœnobiū diuertimus. Ea nocte missio Legati significata Anconā est nū cio ueloci: ad animos illorū qui conuenerant retinēdos. A cœnobio ad por tum Ocriculi. iiii. statione puentū est: ascensu nō breuiore. xx. miliū passuū. Inter eundum tractatū sedulo est de rōne tota traducendorū crucesignato rum: & de eroganda pecunia: & de lrīs ad iniunctū opus scribendis. Mallia nenses quoq;: quod oppidū in sabinis est: noīe tantæ profectionis exciti ad subiectā ripā Tyberis: qua trāseundū Pio erat: populariter descēderant oēs abeuntē illū uisuri. Trahebatur lembus p sinistrum amnis latus funibus ad malū deligatis: ut nauiculatorū nostrorū est mos: sed Pius conspicata oppi danorū multitudine motus acclamātiū uocibus: ne incōsolati dimitterent̄ cōuerti subito in dexterā nauigium iussit: atq; ibi aliquādiu uisendū se: ado randūq; præbuit. Grata mallianensibus ea humanitas fuit: euntēq; misera ti reditū celerem orauerunt: & fœlicē rerū successum. Cardinalis mandatis iam oībus a Pio acceptis uesperi dimissus est: cum benedictione: & osculo pacis. altera die Ocriculū ultra pgressi nō sumus: contenti ob prementē ua litudinem duobus tm̄ milibus passuū. Hic de rebus nōnullis prospere ī Pe loponesso gestis est nūciatū. Legati Venetorū qui nos sequebant̄ ex Sena tus sui litteris cū successum ordine indicarunt. Gratias habuit Deo Pius: & continuationē diuinæ opis est deprecatus. Ab Ocriculo ante lucē mouen tes nondū ītendēte ęstu Narniā uenimus patriā natalē Berardi Cardinalis sanctæ Sabinæ: quē Pius ppter excellentē uirtutē quadriēnio ante ab ordi ne referendariorū ad Cardinalatū assumpserat. Ibi totā eā diē quieuimus. Postridie Interānā cōtendimus uia breuiore: & pridiana minus difficili. Ea ad dexterā Naris fluminis cōtinuo fuit. Paulo post ortū solis ciuitatē ingres si sumus: & natalē Ioānis Baptistæ eodē loci peregimus. statuerat enī Pius minutis itineribus periculū offendendæ grauius ualitudinis euitare. Adiun cti ea die nobis sunt Guliermus Cardinalis Rothomagensis: & Berardus quē dixi: & Rodericus ecclesiæ Romanæ Vicecancellarius: ex urbe nos as secuti. Hic ego horis cōpluribus nōnulla scribēdo operatus: quę iniuncta a Pontifice erāt: dum adhuc studiū in noctē pduco: & pp ęstū negligētius te gor: subita ui frigoris ita obsessus sum: ut q̄uis ad laxitudinē fotus: uix reca lescere ultra noctē mediam possem. Mane diei sequentis: & si motum hunc initium febris esse intelligebam: tamen diuelli a Pio non ualens: quem & fe brientem: & doloribus anxium ferri ad bellum pro nobis uidebam: rema nendum non censui. Itaq; admixtus cæteris secutus sum cum ut potui. Iter ab Interamna Spoletum: etsi non amplius milibus passuum. xii. esset: tamen quia inter perpetuas saxosasq; ualles: operosum nimium uidebatur

partiendum Pius putauit. Igitur ad tabernas tres Vallis ſtricturę prope ſacellum: quod eo in loco unicum erat reſtitit: uiæ pene medio: Cardinalibus pręcedere Spoletũ iuſſis ut cõmodius apud ciues diuerterẽt. Me aũt ſecũ eẽ imperauit neſcius quid nocte ꝓxima accidiſſet. Diẽ ibi reliquũ: & ſequẽtẽ noctẽ ſub tentorio fuimus non ſine incõmodo. inde cũ abiremus febre ſupra modũ inualeſcente ægre Spoletũ perueni: ubi cõtinuo magis adaucto langore dies. xx. non ſine uitę periculo iacui. Dolens eo caſu Pius: a quo ſupra meritũ diligebar: Medicos ꝓpere ad me miſit: qui ægritudine inſpecta adminiſtrarent neceſſaria: & ante reſumptas uires: ne abirem loco ſuo noĩe imperarent. Ipſe continuato itinere ad mediũ fere Iuliũ non ſine labore Anconam peruenit. Valitudini prope iã redditus cũ ſextũ iã diẽ febris me non attigiſſet: iter: q̃q̃ diſſuadẽtibus medicis ingredior: patris ſequens ueſtigia. Via omnis benignitate Dei ſine incõmodo accidit. Nocte aũt eius diei quo Anconę ꝓpinquãs Auximũ ueni: ecce pręſagiũ calamitoſum futuræ mortis accipio: cũ non ad patrẽ: ſed ad paternũ funus iturũ me putẽ. Cõſueuerã ſuperioribus diebus: ne mẽbra langore attrita æſtu amplius offenderentur: tantũ itineris ante lucẽ conficere: ut ſole nõ dum intendente peruenirẽ quo diebus ſingulis intendebã. Igiť quia uia Anconã uſq; octo tñ miliariũ reliqua erat: remittẽdũ æquo aĩo cenſui de matutina ſolertia. euigilans tñ qua hora ſolitus erã: & mox de induſtria conſopitus repetere urbẽ uideor: & põtificiã Vaticani intrare: ubi eſſe ſecũ cõſueueramus dies ac noctes: tum eius cubiculũ petere. Hic uero patefacta cuncta inuenio ſine cuſtodibus hoſtia: & lectos ſine ſtratis: & ſine auleis parietes. Nulli obuiã cubicularii erãt: nulli condomeſtici. Admiratio & conturbatio cordis plurima inſurgebat. Cubiculũ uero ipſum ingreſſus ut uiderẽ ſi faltẽ eſſet Pius: ẽt nihil inuenio. Certno pallia lectuli conuoluta in globũ. Creſcit impẽſius ſpectaculo illo anxietas. Recurro in anteriores aulas aliquẽ perquiſiturus: qui de patre aliqd doceat. Obuiã fit ſudans: & feſſus Gaſpar Piccolomineus ſororis Lollii filius. Gaſpar inq̃ qd ſibi hæc ſolitudo põtificię uult? aut quo nã portatus ẽ Pius? Ille ut uiſum mihi eſt: triſtiore uoce ſacellũ maius oſtẽdẽs: huc inquit intra & inſpice ſolitudinis huius cãm: & ubi agat Pius itelligẽs. ſimulq; his dictis a conſpectu ſe meo proripuit. In ſacellũ aſcendens uideo Cardinaliũ lectulos ordine diſpoſitos: uelaq; in circuitu obtenta: ſicut in Pontificũ electionibus adornari locus eſt ſolitus. agnoſco collegarũ facies: & hũc modo: nũc illũ intueor. Seneſem uero & Spoletanũ nõ uidebar uidere. Erat aũt ita dolore obſtructum pectus coniicienti ex his quæ uidebam interitũ Pii: ut cupiens loq hiſcere uel pauſillũ nõ poſſem. Vnus ex his ad me ueniens: & triſticiam ridens: quam deprẽhendebat ex uultu: quid tu inquit mœſtus es

& affligeris? An non uides morte Pii contritum laqueum:& nos liberatos?
Inter hæc flens & merens:propter uim summā doloris euigilo : sentiēs cor
pus totū sudore:& lachrymis uultū aspersum. Ago gratias Deo: q hæc fa
cta ad uerū non sunt:sed per somnium uisa. Fatigatus uero his imaginibus
multū:& recreari quietius cupiens iterū addormire incipio. Ecce idē locus:
eadēq; facies rerū rursum obiicitur. Iri in consessum uideo:& singula ad ele
ctionē parari:quæ inter nos solita sunt. Ego duos quos dixi Cardinales nō
uidens :tū aūt nesciēs an plane Pius esset defunctus: resumpta iā p indigna
tionem uoce clamo iniquū facinus esse:alienūq; a patrum decretis: incerta
Pontificis morte de successore iam agi:aut si certa eēt:absentes Cardinales
legitimis diebus nō expectari. Videbar hæc loquens contēni:& neq; atten
di quod dicerē. Iterū hęc mentis anxietas excitat me conturbatū iam aio:
& male de Pio ominantē:quod bis ex interuallo sopitus:bis idē uisum uidis
sem. Surgo tristis:& parari oīa ad discessum pcipio . lux aperta iā erat. iter
uero ingressus reuoluere aīo somniū noctis incipio. Hinc me cōfirmabat ua
nitas somniorū quibus sapientes fidē habendā negāt : hinc summus amor
in Pium cor affligebat:cogebatq; gētilibus libris q nostris me assentiri. Re
cordabar Augusti:qui nec suū:nec amici de se somniū unq neglexit. Repe
tebam hystorias in qbus meminerā:quæ uisa p noctē aliqn essent uigilanti
bus euenisse ad uerū. Tēpus somnii pariter attendebā: i quo uisa haud qua
q solere falli dicunt:& uersiculus Flacci ēt occurrebat:Post mediā noctē ui
sus cū somnia uera. Adiūxerat se mihi comitem Angelus Suessanus Pręsul
iunctim ad equitans. Is sedulo loquebat:& hystorias nescio:nescio quas sui
præsidatus quē Paulo ante in Flāminia gesserat recitabat. Ego hac una in
cogitatione fixus:& silentiū agens:nil auidius expectabā : q domesticū Pii
quempiā pcedere obuiā:ex quo sciscitari uerā eius ualitudinē possem. Co
ortus erat tunc imber uehemens:& ego alia q credebat porta Anchonam
intrabā. Igitur se nemo obuiā dedit:sed mox descēdenti ad ædes:quæ mihi
sub Episcopio paratæ erāt:pręsto est Senēsis Ambrosius Aulicus Pii:unus
oīum atte..tissimus semp ad odorāda quæ fiant. Cōplexus est me facie præ
ter solitū tristi. Peto ab eo:ecquid de Pio nr̄o Ambrosi? Ille statim:Papiēsis
mi ingrauatus in diē magis eius est lāgor. Paulatim ab sumit: nec itegrū
mēsem supfuturū nobis existimo. Mora nō iterposita ascēdo ad Epium īspe
cturus ipse:qd uerbo ille cōtēderat. Intrāti cubiculū subito iacētis Senis cō
cidisse facies tota est uisa:quā dies iā.xxx.nō uiderā. Nescio cui quo pacto
ex interuallo candē rem intuentes rectius:quid auctum: quid immutatū ue
sit internoscimus. Ne illū cōtristarē tristicia mea subito serenā faciē induo:
& ante lectulū pedem osculaturus procumbo. Signandis supplicationibus

tunc operam dabat. Quiescere Referendarios: & tolli e medio omnia im-
perat. Rorantibus oculis complectitur me: atq; osculatur: moxq; supra ui
res spiritum gerens ita de nauigatione sua: & rerum gerendarum spe sermo
nem habet: ut qui pre desiderio ad horam discessus se uenturum non crede
ret. Diebus sequētibus Ducem Venetorum expectans: quem dolebat An
conæ non reperisse: supraq; .xx. diem post accessum suum tardare: compa-
rari omnia ad nauigationē curabat: studium ī hoc uno præcipuum habēs.
Confluxerat eo loci turba multa ex uariis gentibus: nō satis cōsiderate do
mo egressa. Etenim cum eos solos euocasset Pius peccatorum proposita ue
nia: qui uel annum: uel anni dimidium suo stipendio in exercitu militarent:
decretumq; per orbem circūmissum ita haberet: Illi, tamen nescio quo incō
sulto zelo compulsi ueniendum statuerant: credentes stipēdium ac uictum
ministrante Pontifice non defuturum. Cum aūt nō inuenirent: quę sibi ani
mis finxerant (neq; enim Pius unus alere tantum cōcursum equitum: ac pe
ditum poterat) uenditis armis regrediebantur in patriā. Quorum nihilomi
nus misertus ille: ne oino frustra uenisse se angerēt: decreti sui eos participes
fecit. Erant uero inter hos: qui consideratius uenientes tolerare ad diē præ
finitam militiā possent. Horum ergo traducendorū causa naues Venetorū
duas dies iam multos ī horas singulas expectabat: sic enim illi facturos se
ante receperāt: sed cū hæ diutius tardarent q̄ oporteret: qui suprfuerant cru
cesignati more impatientes cateruatim abibant: ita ut non multo post ap-
pulsis iam nauibus miles non supesset: qui illis posset imponi. Ea res causę
quoq; plurimū accelerandæ mortis Pio dedit: dolente eo ac supra modū tri
stanteq; retineri in eam horā non potuissent. Interim nunciis: ac lrīs Ragu
sianorum certior factus est Turchum magno exercitu nō longius .xxx. mi
libus passuum a Ragusia cōsedisse: misisseq; ad magistratū legatos: qui di
cerent: nisi triremes instructas quas ea ciuitas collatura ad bellū erat: actu
tum subducerent: imperatosq; obsides traderent: ac tributū in annos singu
los penderent: ad eorū se mox oppugnationē uenturū. Nunciabatur quoq;
quosdā leuis armaturę milites in eorū agrum prædandi cā excurrisse: in ciui
tate uero non satis frumenti ad perferendā obsidionē haberi: & militibus es
se opus: qui in defendendis mœnibus usum haberent. His nunciis pmotus
Pōtifex sagittarios pene oēs ad custodiā corporis añ ascriptos Ducibus ac
tributis nauigare subito Ragusiam iubet: frumentūq; imponit: quantū ad
primam necessitatē satis esse putaret. Litteras quoq; addit: quibus illos cō
solabatur: & spem subsequentis præsidii dabat. Ipse accersiri ad se statim Io
annem Cardinalem sancti Angeli iubet: quem (ut diximus) propositi sui
studiosum habebat. Hunc, præsente me consulit quid nam agendum

censeat si obsideatur Ragusia. Ille ut erat semper ad opus Dei accinctus: nihil deliberando cunctatus ibo inquit ego hac nocte cum triremibus quę in portu instructę sunt: & uel obsidionem adiuuante Deo dissoluam: uel territis oppidanis spem atq; animum addam. Et quid inquit Pont. connauigare tecum me prohibet. Frater consilium est si obsessum illuc ueniat Turchus: cum quibus potero triremibus eodem sine mora cōtendere. Ciuitas ad primum littus maris est posita natura: & manu ęgregie communita. Eadem quoq; portu abluitur. Multa ad bene agendum facultas ostenditur. Inuchi in urbem sine periculo possumus. Sola præsentis Pontificis opinio Turchū poterit ab obsidione repellere: cōmeatuum alioquin inopia in locis asperis laborantem. si consilium comprobauerit Deus fama hæc in omnem partem uulgata christianorum mentes ad nos sequendos inducet: concipientes ex fœlici principio uictoriæ reliquū. His cū assensisset Ioānes: ego miser carnē magis q̄ spiritū sapiens piū hoc propositū summopere dissuadebam. Non quia euentura nō crederē quæ illi proponerent: sed quia in fragili corpusculo febre: ac doloribus fatigato nauigationem illam finem uitæ futuram uerebar. Contendebā igitur argumentis multis: sed euincere mentes non poteram in Deum sine metu mortis spectantes. Confirmata inter se profectione: imperat Pius magno studio militem cogi ad triremes imponiq; necessaria omnia: quibus ad primum obsidionis nuncium soluere possent: Verum quatriduo post nunciato recessu hostium diuina benignitate parcendū consilio fuit. Interea dum Venetorum Dux a Pontifice expectatur: percurgens langor usq; adeo inualuit: ut parum uitæ superfuturum Medici dicerent. Premebatur dies & noctes non doloribus modo: sed duabus etiam febribus: quarum altera concepta in uenis cessabat nunq̄: altera ex interuallis recurrēs magno ardore: uelut flamma membra absumebat. Hæc mala ingrauabant æstus continui: qui Iulio & Augusto tam uehementer intenderant: ut nocturnis & diurnis horis ciuitas uideretur. Re igitur ad extremam prope desperationem adducta: tandem Venetorum classis: quæ Ducem eorum uehebat: pridie idus Augusti non multo post ortum solis a longe conspecta est equatis uelis procedens. Duodecim numero triremes erāt: rebus ad bellū omnibus ægregie præparatę. Hoc cognito Pius subito suas & ipse triremes: atq; omne genus nauigii: quod esset idoneum adornari magno studio iubet: atq; obuiam Duci exire: Cardinalibus. v. Pōtificali quadriremi impositis: qui eum aduenientem exciperent. Processum cum omni apparatu ac pompa est: tam a Patribus: Prælatisq;: qui Pium sequuti erāt: q̄ a magistratibus anconitanis. Cū ad triū fere miliariū classem Venetam in conspectu haberemus subito illi uela demittentes (quod esse signū nauigā

Dux Venetorum Anconam.

tium solet cum reuerti digniorem classem uolunt) remis consurgunt: ac ut q̄ bene instructas adducerent: qui pugnę spē ostentarēt: iubent tanquā si inituri proelium essent: armatos a prora & puppi: & lateribus collocari: atq; omnifariā tela & tormēta cōcēdi. Mox uero ut illo uentū est ut cōtingere triremes se mutuo possent: sublato clamore: & armis ad certaminis ostentationē concussis: tormentisq; per inane emissis: spectaculū iucundissimum prębuere. Pius ea die q̄q̄ ita affectus ut diximus: cernere & ipse pompam aduenientium cupiens ad fenestellam cubiculi: quæ in mare: atq; in portum despiciebat: nō sine labore deferri se imperauit: ibiq; obuias classes aliquandiu inspexit. afflictari rursum incipiens: quod ea iam ualitudine nō esse se intelligeret: ut pro desiderio connauigare illico posset: salutato Duce: a quinq;: quos diximus: Cardinalibus discessum utrinq; est. Neq; enim propter pestilentiam: quæ magnis detrimentis ciuitatem premebat: aut descēdere ipse ex quadriremi uoluit: aut quenq̄ ex suis uentitare Anchonam. Necessariis antea communiti in portu se continebant: triremibus ad anco ram deligatis. Nocte quæ secuta est attenuatus multum est spiritus Pii: & uox pene consumpta: Propterea Ducem: qui uenturus ad colloquium erat audire altera die non potuit: sed distulit in sequentem: expectans num suscitationem aliquam uirium Deus concederet. Verum in horas singulas deterius semper sibi est factum. Profestus Dies ille erat assumptionis Matris Domini in coelum: quo die conuenire in ecclesiam ad sacrum uespertinum Romanus Pontifex cum patribus solet. Hoc cum impleri per illum non posset: nihilominus per Patres est factum. Perfectis solemnibus uenisse iam horam suā Pius intelligens: qua reddendus Domino spiritus esset: conuocari fratres in cubiculum iubet: atq; his ingressis: & si ad loquendū iam erat inualidus: tamē morientibus ut poterat: atq; interruptis uocibus nos appellās. Fratres iq̄t dilectissimi: uidetis quo adductus sum. Hora mea iam uenit. Deus hinc nos euocat. Morimur in fide Catholica: ī qua & uiximus: nihil habētes a Romana sede diuersum. pro ouibus creditis ægimus ī hanc diem quod potuimus. Nō pepercimus laboribus ullis atq; periculis. Bis caput nostrum obtulimus ad cōmunē salutē. Perficere quod ultimum cœpi: potestas ultro nō est. Reliqua uestra sunt. Curate uos opus hoc Dei: nec sinite per negligentiam labi Christianæ fidei causam. Ideo uocati in ecclesiam estis: ut suis temporibus illi opem feratis. Memētote officii uestri & Deū attendite: qui contēplator est omnium: retribuitq; secundum opera nostra. Fideli ministerio & creuit: & progressa est dignitas uestra. Vtiq; per fidele ministerium est retinenda. Quęrentes quæ uestra sunt nō quæ Iesu Christi: illam retinere diu haudquaquā potestis. Summite quoq; ex hac ho

colloqu[iu]m pij ad Car[dina]les in morte

ra communis patrimonii curam:uideteq; ne detrimentum accipiat. Studiũ hoc omne patre decedente Filiorum esse oportet: nostrum dum licuit fuit. Porro autem Fratres in Cardinalatu nostro ante:post in præsulatu:ad quẽ nos elegistis conuersati uobiscum annos plures sumus. Conuersatio nostra sine peccato esse non potuit:ex carne enim sumus. Offensus nimirum aliquando Deus est: offensa & charitas uestra. Pro iis:quæ in Deum peccauimus:ipse qui pius:qui omnipotens est:nostri misericordiam habeat. Pro iis uero quæ in uos: rogamus dilectissimi nostri ut placatis animis morienti sit uenia. Eos autem:qui uel famulati sunt nobis uel nostri sunt generis:si se dignos prǽstiterint: commẽdatos habete. Valete iam. Pax Dei:& cœlestis gratia uobiscum sit. His ęgre & cum lachrymis enunciatis: tãtus subito patrum:qui lectulum circumstabant: coortus est fletus:ut diu præ gemitu loqui uerbum nemo posset:atq; hora singulorum lachrymantia cernerentur.

Cardinalis Nicenus ad Piũ p oibus

Tandem Bessarion. Cardinalium primus pro omnibus uerba fecit. Indoluit casum in quem erat adductus:nõ sui tãtum causa: quem lachrymabile erat deficere:sed magis Christiani populi:qui tãtum salutis auctorem amitteret. Laudauit pontificem:& preclara eius in præsulatu opera:agens identidem gratias q; etiam suprema hora salutaribus monitis communem rem adiuuaret. Orare se Deum dixit patrem misericordiarum:ut sic affecto & iacenti salutem tribueret: Verum si propter peccata superstitis populi esset migrandum:mansura ĩ animis nostris sancta eius precepta: daturosq; operam filios:ut nec publicę Christianorum res:neue priuatę Ro. ecclesię detrimentum acciperent:quam autem ueniam poposcisset. humilitatis suæ non erratorum esse confessionem:Benigne omnes atq; indulgenter habitos semper:nec querelam aduersus eum extare:suorum quoq; quos commendasset: gratam apud omnes futuram memoriam dixit:docẽs q̃ charus esse deberet uel sanguis: uel contuberniũ eius qui tantum de Christianis:& de Ro. sede meritus esset: Postulare autem singulos fratrum: ut postremum piumq; benedictionis suæ munus mansuris relinqueret. Post hoc responsũ iterum consurrexit fletus:& contristatio cordium multa. Pont. manu e palliis paululum eleuata osculandam eam omnibus prębuit: flens ipse & flentes alios intuens. Nos manu appręhensa atq; ante lectulum procumbẽtes: sigillatim ueniam precabamur erratorum nostrorum: supremumq; osculum patris capiebamus. Quibus ille:misericors ignoscat Deus & spiritum rectum confirmet. Ac simul benedicens fratribus dimisit eos a se. Biduo ante admonitus a Medicis in omnem casum uitæ uel obitus habendã supremam rationem animæ esse:Domini sacramentum:quod celebribus semper diebus ualens summebat:etiam tunc magna mentis religione accepit:tum

dens pectus ad singula:& flens:& peccatorem se confitens indignum com
municatione tanti mysterii. Repetere illud mane sequentis diei optabat in
ampliorem salutem:in honoremq; beatissimæ Virginis cuius assumptionē
sciebat instare. Hanc enim ab adolescētia peculiari quadā pietate coluerat:
hancq; uitæ Ducem:& actionum habuerat. Nobiscum aliquando familia
rius loquens:recēsensq; anteactę ętatis cursum:credere dicebat:quia tantū
huic matri se deuouisset:ab Epidimia semel:a lœtalibus lāgoribus sæpe:nō
nunq̃ ex manifestis uitę periculis ereptum fuisse. Omnem deniq; successum
dignitatis:& rerum huc referebat: Propterea templum illud pientinum mi
rifici operis a fundamentis extructum: suisq; manibus consecratū fuisse. So
lamen ergo hoc animi pręcipuum expectabat:ut intra cubiculum (quādo
in ecclesia iam non licebat) solemne sacrum cantari audiret: ac tanq̃ supre
mum uale in religionis ministerio cum fratribus ageret. Optabat autem si
cuti mos erat per Cardinalem id fieri:meq; unum delegerat:qui diuinis his
operatus confectum Domini sacramentum rursus porrigerem. Instituerat
etiam ut patres adessent reliqui:ueteriq; instituto cætera seruarentur. Com
paratis igitur ad peragenda hæc omnibus ecce inclinante iam sole inclina-
re & ipse admodum cœpit:ut non procul a morte iudicaretur abesse. Con
festim itaq; sacramenta reliqua persoluuntur morientibus debita:sensu ad-
huc integriore:q̃ lingua. Nox ad primam usq; horam processerat:Cardina
lesq;:qui eo conuenerant domos quiq; suas discesserant. Restiteram ego so
lus ex omni collegio: uolens quam patri pietatē debebam: etiam suprema
hora persoluere. Mecum erāt præsules tres ex Pontificis familia: & ex soro
re filius Andreas:& Lollius consobrinus fr:cæteriq; q adinterius ministeriū
cubiculi seruiebant. Circumstabamus omnes deficientem Senē lachrymā
tes & mœsti:famulabamurq; morienti in eo quod ultimū poteramus. Intu
ens uero ille ĩ me oculo innuit ut accederem propius. Accessi statim. Vo-
ce itaq; iam consumpta:quæ auribus admotis audiri uix poterat:ora inquit
pro me fili: peccator & enim sum. Simulq; ad crucem conuersus:quæ collo
cata ante oculos erat: non sine suspiriis iterabat: Miserere mei Deus:misere
re mei. Et tu Virgo mater seruum deficientem nō desere. Per misericordiam
filii suscipe animam excedentem. Paulula deinde intermissa mora rursus in
me dirigens oculos continuationem inquit sancti propositi memora fratri
bus:& adiuua tu quoad potes. Propiquant supplicia si Dei opus deserītis.
Cum respondere temptarem multa:nec possem præ gemitu: dexteram ma
num: quæ eleuata in cubitum erat demittens supra collum:benefac inquit
fili:orationemq; offer Deo pro me. Hoc illi ultimū uerbum fuit. Loqui ul-
tra non ualuit ob flemma profluentem: qua pectus iam & fauces erant cō

pletæ. Legebantur sine intermissione precationes ecclesiæ: quibus expiari decedentium animæ solent. Ipse ad audiendum attentissimus erat. Ecce horam circiter tertiam inter legendum: tanta quiete spiritum domino dedit ut conniuere non mori cum putares: procinulq; sine ullo sensu mortis excedere. Hic tãto pręsuli exitus fuit: atq; hic labores omẽs atleta fortis absoluit. Incertum morte ne: an uita fœlicior: qui ad summum pontificatum suffragio uirtutis perueniens: religionisq;: & ingenii æternam gloriam consequutus: mortem sic nactus: qua si humana attendimus nulla sublimior: si cœlestia aspicimus: nulla amplioris meriti contingere poterat. Mortuus pro ueritatę est: & pro redemptione plebis opressę: offerẽs seipsum hostiam Deo: relinquensq; sacerdotibus exemplum: quales esse pro suis plebibus debeãt. Martyrium autem pene quottidianum passus est a die quo Burgundorũ Dux Philippus missis oratoribus uenturum se ad Bellum: sociumq; sancti operis futurum promisit. Subito enim in omnem partem curam imperties fatigari amplius solito: ac uehementius cœpit: non remittens ad contrahenda necessaria ne tempus quidem nocturnum quietis. Diuidebat per horas singulas cuiq; opus suum rerum prouidendarum: perire huic causæ existimans quicquid esset momenti aliis impartitum. Cognoscebat quoq; operosam molem sublatam humeris suis: sub qua esset cadendum: si omnifariã studio difficultates undiq; ingruentes non superarentur. Hæc animi anxietas labefactauit ęgram alioquin ualitudinem senis: dum nec de alio cogitare: nec quietem capere: nec cibum sine astãte cura summere posset. Comparatis deniq; omnibus iucunda spes aduenientis Ducis: quæ sola spiritum sustentabat: ubi in medio rerũ feruore defecit: mirum dictu est quantum non animo solum sed totis uiribus est consternatus. Iudicabat: quod re uera sapientes uidebant: illo non ueniente: maximam incœpti partem abrumpi: laboremq; accrescere: tum autem promissos orbi fructus detrimẽtis maximis retardari. Accesserant præterea duæ dolorum faces: quæ animam incendebã ad complenda incœpta sedulo properantem. Altera q, ab eis lente ac frigide administrari omnia sentiebat: qui uel pecuniam pẽdere: uel armatum militem mittere: uel triremes ad bellum instruere stipendiis suis ꝓmiserant. Altera q, Anconam proficiscens: cateruas regredientium crucesignatorũ quottidie habebat obuias: inermes: ac uacuas pecunia: qui: ut ante dictum est: lege decreti sui non obseruata: temere iter erant ingressi. Ii uero ad suos redeuntes culpaturi nimirum Pontificem uidebantur: ut tegerẽt inconsulti motus sui culpam. Tot singulis pene horis infigebantur cordi uulnera: quot cateruę huiusmodi obuię dedebantur. Vidi ego aliquando eis transeuntibus: faciem mœsti Senis sic conturbatam: ut habendum in nego

cio: Medicis dicerem lecticę uela demittere: ubi ex conſpectę a longe cēnt.
Complectar uerbo uno: Publicę Chriſtianorum cauſæ uir Sanctus nō de-
fuit. Sperans in domino ſupra uires animum geſſit. Defuerant ei: qui deeſſe
nullo modo debebant. Ipſe cum omni conſtantia ad mortem contendit: &
patienter paſſus eſt pro Chriſto Deo ſuo.

Igitur die: quæ ſequuta obitum eſt: producto in templum cadaue-
re: feretroq; ſolenni impoſito: iuſta a patribus uetuſto more ſunt perſoluta.
Inde Venetorum Duci (Chriſtophorus Mauro is fuit) Senatus no-
ſter eſt datus. Appellandos enim de re publica patres ante abitum iu-
dicabat. In eum cum ueniſſet: receptus in conſeſſum inter duos poſtremos
Dyacones Cardinales. ampliſſima oratione Pium laudauit: ſic ut uerū pa
ſtorem eum fuiſſe diceret dignumq; ſucceſſione Petri Apoſtoli. Obitū quo
q; intempeſtiuum defleuit: quo non obſcure intelligeretur conatus tantos
interruptos eſſe: ſpemq; expectati boni magnopere diminutam. Commen
dauit Venetam rem conſilii ſuſcepti participem. Hortatuſq; eſt eum lege-
remus Plebi dei Pontificem: qui uel pſequeretur īceptum: uel ſe iam eccle
ſię incitationibus bellum ingreſſos collatis opibus adiuuaret. Cui orationi
cum opportune reſponſum a Senatu eſſet: poſtulatiq; ſubſidii non incer-
ta ſpes prębita: rogatus eſt inſequentem adhuc diem eſſet Anconæ. Illo igi
tur ad claſſem reducto conuenere mox ad conſilium patres: utq; animi in
eos noſtri prima documenta cognoſcerent decretę illis ſunt triremes inſtru
ctę quę tunc in portu erant; recepta reddendarum fide ſi aut decretum non
probaret ſuffectus Pontifex: aut Pii exemplo proficiſcendum ſtatueret. Hū
garorum quoq; Mathię Regi: cuius opera in præſenti bello maxime fide-
bant Veneti: quemq; adiutum pecunia cupiebant: ipſiq; aliquando adiuue
rāt: duo de quinquaginta nummum auri: quæ apud Pium inuenta tūc ſunt:
concordibus ſententiis data. Quibus illi decretis læti cum gratias ampliſſi
mas ęgiſſent: inde ſoluētes Venetias reuecti ſunt. Patres ad legendi curam
Paſtoris conuerſi Romæ legendum eſſe conſtituebant: nonmodo quia col
legę nonnulli propter ſenium uenire Anconam ipſi non poterant: ſed ma-
gis quia ſacris legibus ad id cogebantur: electionem fieri oportere dictanti
bus ubi Romana eſt curia. Curiam porro Romanā cauſarum tribunal ap
pellāt: quod Pius ad leuiendos de abitu ſuo Romanorum animos: apud eos
reliquerat. Maturandum autem multis ex cauſis: atq; iiſdem grauibus iudi
cabat: quarum ille non in ultimis erāt: q nouі quottidie motus diuerſis i
locis noſtræ ditionis nunciabantur: paſſimq; erat licentia quaſi decuſſo iu
go: quælibet in quemq; audendi. Nec antea habitura finem uidebantur: q
uindex eſſet electus. Quędam ego ex his ad poſterorum documentum non

inutiliter adiungenda huic libro putauit. Contenderat annorũ iam nonnullorum lite Firmanorũ ciuitas longe inter Picentes potentissima: uicinum ei oppidum: quod in alleis dicitur sui agri iurisditionisq; esse. Eam oppidani seruitutem constãter negauerãt: iudicioq; peruicerãt nil sibi rei cum Firmanis esse. In pręsidem tantum prouincię Allensium cõmune respicere. Quã illi rem cum indignari magis: q̃ ulcisci: propter uiuum Pontificem possent: uendicare pecunia ius oppidi tentauere. Summam pergradem: missis Anconam ad Pium oratoribus: obtulerũt: sed ille amborum recogitans odia: timẽsq; ne Firmani potestatem nacti (ut est gens ad ultionem ferocior) cõtentionis recordatione imperium durius exercerẽt: auro pietatem antetulit. Cuius tamen ad tantum bellum praefecturae: pro rei magnitudine summa erat inopia. Ab hac repulsi spe: quod ultimum ad conatus explendos reliquum erat: aggredi armis rem mox ut nauigasset Pius: clandestinis cõsiliis agitabãt. sed occasionem conceptam cum maturius mors: q̃ nauigatio obtulisset: nihil cunctati: altero ab obitu die: collecta raptim ex agris: ac ciuitate armatorũ multitudine que. x. miliũ fuit: infestis animis ad oppidũ cõtenderunt: magnaq; Alliensium parte in agris oppressa: protinus eodem cursu ad portas delati sunt: quas cum qui intus erant tumultu iam cognito illico pręclusissent: in murisq; consisterent: facile a primo impetu fortunas oppidi defenderũt. Neq; enim in tam tumultuario accessu opportunum aliquid ad oppugnãdum potuerat comparari. In triduum iam extracta obsidione: Allienses ueriti grauiora: q̃ defunctis Pontificibus leuia esse solent ad cogendum subsidium senatus imperia: tum autem maioribus in diem copiis: atq; operibus sese circumueniri uidentes de conditionibus cognoscendum duxerunt: quas saepe oblatas: ne audiendas quidem in eam horã putauerant. Igitur earum constituendarum causa duo firmanorum: qui eo tempore praefecturam ciuitatis gerebant cum plęrisq; armatis: qui non tam ad custodiã corporum: q̃ ad dignitatem magistratus essent: data ab oppidanis fide in oppidum recepti sunt. Illi uero arrogantius usi fide: dominatumq; iam asserentes: in uicina turri uexillum quod secum intulerãt parte admodum conspicua erexerunt. Id spectaculum: cũ nostris moribus imperantium insigne sit: perq̃indigne tota alliensium multitudo accoepit: fidens adhuc conditionum beneficio partem se aliquam iuris pristini retenturam. In cõmuni omnium dolore quidam (ut saepe accidit) animo accẽsior ad deiiciẽdum uexillum armatus cõscẽdit. Custodes a quibus illud erat propositum: auelli nõ sinunt. Clamor utrinq;: & concursatio fit maiore adhuc uocum q̃ telorum tumultu. Clauserant oppidani reliquę multitudini portas: casum direptiõis in differendis conditionibus ueriti. Etenim milites nostri quidam: quorum

Motus in oppidum ca monte Dij

in firmano erāt statiua auidi prædę ad delectum couenerant. Tum Dalmatę permulti qui in continentem nostrum traiicere soliti sunt: ac manuū mercede inopiam tolerare: eodem congressi nil minus q̄ cōditionibus finiri motum optabant. Ii ergo circumfusi muris ut primum tumultuari interius senserunt suspicari cædem Firmanorum eam esse: sublatis & ipsi clamoribus irrumpere ad præsidium conabantur. Idem a ciuibus: qui extra manserant acrius (ut par erat) fiebat. Ardorem hunc adolescentis unius cędes in extremam pene rabiē uertit. Is enim dum audacius istat: atq; in ipsis portæ claustris aditum quærit ueruto traiectus: relatusq; ad suos miserandum spectaculum prębuit: eo quidem infestius: q nō obscuro loco natus propter ęgregiam etiam indolem multitudini erat charissimus. Tum uero uno annitentium impetu quasi ariete propulsa porta: ad prædam cædemq; oppido toto discurrunt. Miserorum Alliensium fortunæ (re aliter non cognita) diripiuntur. Incenduntur ędificia. Spoliantur ecclesiæ. Muri deiiciuntur. In totū deniq; loci corpus ita sęuitur: ut nulla olim stātis oppidi species reliqua fieret. Eorum uero: qui superfuerant cędi: pars nuda & lacera diffugit in proxima: pars ob pudorem facti Firmum compulsa est: ac publice sustentata. Ita oppidum florens: Romanę sedi semper fidele nullo adiuuante i oculis nostris ad internitionem excisum est. Hanc calamitatem altera apud fulginium excœpit magnitudine quidē non par: uerum improbitate longe superior: in qua non casus aut error: sed sola uoluntas ad crimen est referēda. Præses erat eo tempore ciuitatis Frācíscus Patricius Caietanæ ecclesiæ præsul: Vir doctrina singulari ac uita: hunc iuste administrantem maior atq; eadem ægra fulginatium pars rebus suis parum opportunū ducebat. Prohibebat enim rapinas: obstabatq; consiliis quę illi plurima aduersus Pium bello implicitum inibant quottidie. Dux seditionis erat Nicolaus quidam cognomento Taccha bracchianę in Italia factionis: nouarum semper rerum cupidus: in nullumq; minus q̄ in principem suum respiciens. Hunc olim Nicolaus quintus: inde Calistus .iii. huiusmodi quibusdā offensi: iusserant compręhendi: conuictumq; supplicio affici: uerum magnis deprecatoribus usus: ut nulli unq̄ malo patrocinium deest: repromissa animi sanitate seruatus est. Sed mox liber factus oblitus discriminis ad ingenium rediit. Amouere tūc præsidatu patricium contendebat uigilem actionibus suis custodem: eamq; ad rem studium omne contulerat. Simulatione igitur amplificandæ ciuitatis .xxx. ciues ex assensoribus suis ope satellitū creari curat: atq; iis potestatem permitti quę a pręside proxima esset: ipse in numerū hunc allectus oratorem se atq; alterum conspiratorē decerni ad Pium curat: quorum legationis summa esset: petere magnis precibus ciuitatem patricio prę

sidi successorem admodo mitti: q̄ & male iam administraret: & ferri a ciuibus non possent superba imperia. Seditionis huius certior factus Pius: simul iam Nicolao ob proditiones infensior: conniuendum in tanta improbitate non duxit. Itaq; mox ut peruenere ad se: Collega quidem cuius sperari adhuc sanitas poterat Fulginium remisso Nicolaum retētum intra molem Adriani asseruari grauius iussit: putans auctore mali abiuncto conspirationis reliquum negocio non magno ad officium rediturum. sed facile patuit quanta in conceptis malis aliquando sit pertinacia: nuncio de uinculis Nicolai accepto: aperta iam contumacia a præside: paucis exceptis discedunt omnes: eiusq; detrectāt imperia: ulturi nimirum armis si quid contra grauius tentaretur. Interminationibus agebat ex longinquo Pius: conabaturq; ad obsequium male sanos reducere. Sed cum nihil assidua cura succederet: anconitano mox itinere Fulginium ueniēs: ne impacata ciuitas linqueretur: duo de triginta ciues secq sese uicinum Assisiū iubet: quorū quidē ptē contentionis auctricē esse cognouerat. His cōparentibus atq; in arcem perductis: Filii inquit q̄ iustum præsidem quem sana pars ciuitatis colit: ad libidinem uestram non sustuli: deficere coniurationibus a me uoluistis. Imperaui sæpius dicto essetis audientes: quietemq; ageretis: superbia maiore an perfidia imperia contempseritis incertum est mihi. uocati hanc ob caussam huc estis: pertinaciæ nimirum luenda est poena. quam tamen meorū morum q̄ uestri facti malo similem esse. sanguini & fortunis ciuium parco. Mulcto ex uobis tredecim meo delectu: relegatione locorū quę cuiq; monstrauero. ac simul loca ipsa: & damnatos pronunciat. Hi uero in fletum conuersi protensis ad Pium manibus poenam suppliciter deprecabantur: orantes identidem: ut quos nuper appellasset filios: eorūdem poenitentium peccatum ignosceret. Preces ex adiutæ lachrymis cum silente illo nō intermitterent: mollito iam ad pietatem aīo: cui natura erat obnoxius: ergo inquit arbitrii mei per lachrymas uestras esse nō licet: hic quoq; si resanescēdi uoluntas est de indicta poena multum remitto. Relegationis locum deligite uobis quo cuiq; commodum ē. Seueritati longinqui soli iam parco. Hāc facilitatem: cum magno illi beneficio ducerent: gratiasq; aduoluti pedibus agerēt: uillam quisq; suam ciuitati proximam ad mulctam delegit. Quieuere inde fulginatium res dies complures: sed post paulo obitu nunciato prioris peccati simul & recentis ueniæ obliti: ad seuiēdum in publicam potestatem se comparant. Præses eo tempore per æstum anni qui maximus erat: Nuceriam sui pręsidatus montanam urbem secesserat. Pro pręsidem reliquerat Nicolaum Bectonium Pisanum doctrina iuris īsignem: qui necessaria muneris cum opus esset obiret. Igitur relegatorum propinqui: implora

tis iis qui ex triginta delecti antea fuerant:priuato conſilio ſimul coueniunt:
contemptoq; imprimis decreto Pii reuocant in ciuitatem emiſſos. Quibus
reductis : ad perniſcēda facinoribus omnia furorem coucrtunt. Miniſtrum
Bariſelli(id publici cuſtodis eſt nomen)documenta quædam ad ærarium
perferentem:inuentum in foro gladiis confoderunt;ſpoliatumq; & exanimē
abiecerunt. Rixa inde cum magiſtratu cōmiſſa: qui ex curia ad tumultum
egreſſus deponi arma iubebat. quendam his comitem graui uulnere affece
runt:ipſumq; magiſtratum in fugam uerſum ad curiam uſq; telis ſunt inſe-
cuti. In eius uero limine Siluium iureconſultum collegii tunc Principē non
ueriti ſunt pilo appetere. Eadem concitatione ad prætorium uerſi : in quo
clauſis ianuis :communitiſq; feneſtris Propręſes ſe cōtinebat:cum non faci
le expugnare id poſſent:uererentur autem ne a Præſide audita re ex uici-
nis locis immitterentur præſidia : data ſalutis fide in poteſtatem illum
accipiunt : qui ut ad primum in Curiam aſcenſum peruenit bipenne a
tergo ictus ſubito concidit : ſtratuſq; undiq; laceratur. Paululum adhuc
ſpirans a ſacerdotibus uicinæ Eccleſiæ : quæ prominet foro in eam de-
fertur. Confluente ad ſpectaculum multitudine: ambigentibuſq; plæriſ-
q; lœtalia ne ea eſſent uulnera: Tubicen magiſtratus noxæ olim ab il
lo conuictus:leuiuſq; q̄ facinus poſtularet damnatus:gladio diſtricto per
circunſtantem turbam ad ſemianimem penetrans : ego inquit uos am-
biguitate hac eximā: ſimulq; reſectis ceruicibus : quod reliquum uitę erat
inter altaria effigieſq; ſanctorum confecit. ad pretorium inde regreſſi ut pa
ribus exemplis Bariſellum acciperent:cum non inueniſſent:fortunas pręſi-
dis:ac ſuorum omnes:quę ad reditum conditę ſeruabantur :ingēti auaricia
diripuerunt:nil reliqui ullibi permittentes. Ex eo prætorio Bariſellus accœ-
pto tumultu:in cōiunctam mulieris fulginatis domum poſtico quodam ef
fugerat:arcaq; incluſus exitum fortunę trepidus expectabat. Eas latebras
Satellitum unus argumento quodam coniiciens : circūuēta blanditiis mu
liere:& repromiſſa latentis ſalute(ut eſt credulum ſemper mulierum ingeni
um)ad arcam deducitur:ea aperta prodire miſer iubetur. Deprecāte illo &
lachrymis uitam petente animum ꝓditor facit : affirmans ſalutem mulieri
indici repromiſſam ſe protinus præſtaturum.hortatur tamē in prætorium:
quod ea hora uacuum ſcirent:ſe comite redeat. De mulieris enim domo ſuſ
pitionem conceptam dicit:qua & ipſe adductus illuc primus acceſſerit : re
liquoſq; affuturos nō multo poſt pertimeſcat. Rediit in prætorium his ſua
ſionibus Bariſellus : uilibuſq; ſtramētis ex cubili quodam a fulginate occu
litur:Cuius fidem ut gratitudine aliqua conſtantius retineret:quicquid pe-
cuniarum anni illius emolumento collectum inopi erat:proditori eſt elargi

tus: abiit ad consatellites ille praesenti praeda laetus: & futura mox caede: lo-
cumq; latebrę indicat. Cursu ad infoelicem contendunt: stramentisq; depul
sis tendētem frustra manus obtruncant. Inde spirantem adhuc ex proxima
cubiculi fenestra in forum deuoluunt. Die toto cadauere ad spectaculum
relicto: postridie nullo religionis penso in eundem quo bestiae abiici so-
lent locum extra portas traxere. Ad priuatas quoq; inter se molestias
eadem progressa licentia est. Fuerat menses nonnullos inter senem fulgi
natem contentio perspectae modestiae ciuem: quendamq; ex crassatorum
cohorte perditae famae hominem: pro sene apud Praetorem iudicatum bis
erat. Tertia pronunciatione expectabatur finis iudicio ille igitur prae-
uenire gladio damnationem iudiciariam cupiens: adducto secum spicu-
latorum cuneo senem inopinantem aggressus manu sua confecit: uitae &
liti una impietate finem imponens. Huiusmodi passim erant satellitum
opera. At triginta uiri similia quaedam in curia molientes: tres impri-
mis ciues quos sensisse cum Pontifice cognitum erat: rogatione tumul-
tuaria relegarunt: tanta proficiscendi imposita necessitate: ut direptio-
nem minitarentur priuatarum rerum nisi e uestigio illo abiissent. Quam
ad rem uexillum quoq; ciuitatis proferri & in foro statui edixerunt. Il-
lis itaq; cedentibus mulctam insuper aureorum octingentorum adiici-
unt. Exigendam domesticarum rerum iactura: nisi horarum trium spa-
cio ad se essent relata. eam necessarii illorum ad seruandas fortunas ex
priuata pecunia illico contulerunt. Vulgo haec poena non ciuibus mo
do: sed agricolis quoq; ut quiq; fideles praesidi fuerant: pari seueritate
publice indicebatur: & priuatim quoq; sine ullo triginta uirorum impe-
rio plaeriq; per hunc modum suo compendio seruiebant. Post haec de
mutanda administrationis forma: atq; ad libidinem conuertenda decer
nunt. Arculam curiae in qua asseruari magna religione sortes magi-
stratuum solitae erant: quaeq; ex delectu bonorum ciuium fuerat insti-
tuta: proferunt in medium fori: ac quanq̄ matris Domini ipsiusq; la-
ctentis Domini pictam imaginem contineret: insigneq; praeferret Ro-
manae Sedis: materia circumposita acclamante seditiosorum turba in-
cendunt: Ipsiq; ex suorum numero nouam conficiunt: In qua quidem:
ut quisq; crudelitate insignis erat: ita maioribus est renunciatus suffra-
giis. Praetorem deniq; iuridicundo: q̄ a Pio datum cognouerant: non-
dum muneris expletis mensibus: negata etiam mercede abscedere q̄primū
Fulginio compulerunt. Per iddem tempus sub Ocriculo quoq; non leui
detrimento tumultuatum est. Oppidum erat Xenodochii Romani san
cti Spiritus in Saxia haud sane magnum: caeterum opportuno loco inter

Tyb rim & Ocriculum situm:quod ad circunstãtis agri custodiam magis q̃ ad habitandi commodum paucis incolis tenebatur. Campouaro illi erat nomen. Vicini Mallianẽses de: quibus ante retulimus:cum agrum sui esse territorii asserebant : eo contentiosius liti insistentes : q, in collibus positi: angustioribus per plana pascuis alendo pecori utebantur. Campouarenses custodes nunc in sua transgressos pastores armis arcebant : nunc ad satisda tionem illati damni pecus intra muros oppidi auertebãt. Quibus ex rebus accreuerat in diẽ magis utrorumq; contentio. bona autem pastionis illius pars ocriculanis pecuariis erat locata:ueteribus Xenodochii amicis. Itaq; morte Pii libertatem Malleanenses ad facinus nacti:in planiciem populari ter noctu descendunt : Pastoresq; ocriculanorum silentio comprahensos cum gregibus Mallianum compellunt: Veriti ne si ad suos illi mali nuncium pertulissent :demisso ocius subsidio:cum detrimento cogerentur abscedere. Porro autem eadem taciturnitate ad oppidum delati schalis in murum euadunt : oppressisq; uigilibus in potestatem omnia redigunt. Eminebat in eius medio præalta turris ad arcis speculæq; officium : cuius per eos dies uni tantum credita erat custodia. Illam ergo Mallianẽses summa ui expugnare adorti:cum obfirmatis aditibus non facile possent :fumo ingenti excitato custodem ad deditionem liberam compulerunt. Direptis itaq; omnibus Mallianumq; missa præda: ne is locus in posterum ad peruaganda passim omnia impedimento esset:funditus euerterunt. Descendentibus ab Ocriculo ad Tyberim ad dexteram uiæ id oppidum est. Nos in urbem redeuntes eam calamitatem ante oculos habuimus. Itinere ab hoc loco diei unius similia quedam inter uicinos sunt intellecta. Ioannes Baptista Toparcha Stabiæ :militaris homo : & audax : cui rapto : quam parto uiuere consuetius erat : inimicicias cum Pandolpho Sabello ueteres exercebat. Ariano is tunc imperabat non ignobili oppido. confinem Toparchiam inter se ambo habebant : sed Pandolphus ingenio mitti : atq; ad iniurias opportuno perferre quidem eas malebat : q̃ tedia contentionum subire. Igitur Ioannes Baptista licentia dierum interpontificatus ad uexandum hunc usus : latrocinali equitum turma : quorum nonnulli ab Euerso Anguillaria ex suis copiis additi erant :in agrum Arianensem impetum facit :diesq; continuos decem omnifariam conuecta præda : quicquid etiam in uinetis uuarum fuit immatura uindemia abripuit. Quattuor inde Arianenses capita ex uulneribus cruentatos per ludibrium ad Pandolphum remittens :renunciate inquit quattuor me illi nunc Cardinales creasse : Alludens uidelicet ad rubra pilea nostra : sed mox octo alios his additurum. unumq; etiam acceptum insignius

ut ad Apostolorum Saluatorisq; numerum: sit etiam Ariani cum suis cardi nalibus Pontifex. Deniq; obsessis undiq; uiis: curialium plurimos ex Ancona regredientes pulsauit: atq; diripuit. Cardinalibus uero sese e siluis ostentans irrogatas a Pandolpho contumelias: & si Deo placet: uim quoq; illatam uociferationibus lamentabatur: Iis alludens uidelicet quorum æstimationem ob ueterem horum temporum impunitatem nihil timendam sciebat. Inter hos casus ne in Sabinis quidem satis habita quies. Ademerat triennio ante Pius Iacobo Sabello in ea familia Principi: oppida septem Toparchiæ suæ non ultima: q; is ad Andegauenses deficiens: illorum ad se accersito præsidio: quicquid a Palumbaria ad portas urbis intererat agri assiduis excursionibus infestum habuerat. eorum oppidorum quod potissimum fuit: Donadeum nomine: collegio sacerdotum basylicæ Petri immune: ac liberum dedit. Reliqua ne ad circunstantes Toparchas nouo iterum urbis damno redirent tribus honesti ordinis ciuibus uēdidit: Georgio Cæsarino sedis Notario: Marcello Rustico ab epistolis secretario: & Lelio uallensi consistorii Apostolici aduocato. Adiere ii uenditorum sine lite possessionem: possederuntq; ad obitum Pii summa Romani populi: & subditorum etiam gratia. Verum eo defuncto Gentiles Sabelli: quibus alioquin debita fuisset hereditas (fratres ii duo erant Marianus: & Franciscus) præuisa in eum euentum consilia sine mora exequuntur. Georgium ad confirmandos popularium animos circueuntem oppida in itinere adorti paulominus comprehendere. Refugientem in uicinum castellum oppidum: cui deo dato est nomen maioribus contractis copiis obsederunt: resistentem timidius in deditionem cum oppido accœpere. Equi porro turmalis impositum clunibus: q̄q̄ Sacerdotem: & senem: ac cicladis honore insignem: cum contumelia non incommodo tantum: Palumbariam perduxerunt. Vbi ad electionem Pauli carcere maceratus: non ante dimissus est: q̄ ad uictoris arbitrium chyrographum dedit: quo mentiens cogebatur obuenientem oppidorum partem uenditam a se Sabellis fratribus esse: miliaq; auri nummum duo: precii noīe ab his persoluta. Marcellū autem: & Lelium conati sępius hiisdē artibus circūuenirē irrito sp īcœpto uix quicuere. Talia quedā plerisq; in locis nostri dñatus eodē tpe acciderūt: quę licet non leuia fuerint: aut mediocris audaciæ tamen ne in eis commemorandis cum uolumine tedium crescat libenter obmitto: satis compertum habens ab sola impunitatis spe: solere hæc prouenire. Patres quidem paucis illis interpontificatus diebus creando successori intenti: non sat apud subditos auctoritatis habent: atq; imperii. Ideoq; uindicant nihil. Creati uero Pontifices prima statim studia ad gratiam conferunt: famamq; clementiæ. Recentes no

xas depræcantibus facile condonant. Multa magnis intercessoribus permittuntur. Ipsi etiam nescio quo fortunæ incommodo: alienis ut plurimum in defunctum animis ad Pontificatum perueniunt. Actionibus ante actis obtrectant: iniustaq; administratione accidisse ea contendentes. Se ipsos propemodum excusatores facinorum: non indultores tantum ostendunt. Quod uero indignitatis ultimum est: damna etiam passis: iniuriasq; suas deflentibus benignitate uerborum magis q̄ satisdatione subueniunt. Ita fit ut ad omnes semper Romanorum pręsulum casus impunitate proposita: calamitatibus uariis intra ditionem ecclesiæ confligatur.

Iacobi Cardinalis Papiensis Cōmentariorum Liber Secundus.

Eptimo igitur die postquam Ancona discessum est: reuersi in urbem patres sunt: & cadauer Pii templo diui Petri illatum: sepulcrumq; in Andreæ Apostoli cella: quam ille uiuens pulcherrime adornatam: ossium suorum: & sancti capitis tabernaculum esse uoluerat. Conuocati postmodum in ædes Ludouici Cardinalis Aquilegiensis sunt: qui Camerariatum Romanæ Sedis tunc obtinebant: quo in loco dissidere inter se non mediocriter incœperunt de loco ad conclaue eligendo: contendentibus nonnullis ut intra urbem ad ædem Mineruæ: plærisq; ut in Vaticano iuxta antiquam consuetudinem statueretur. Dissensionis uero præbuit causam Adriani moles nondum collegio tradita. Antonius ex sorore Pii filius Vicariis custodibus illam tenebat: aberatq; ipse tunc Celani: quæ Marsorum est ciuitas. sentire uero cum Vrsinis proceribus putabatur: quorum factio plærisq; patrum erat suspecta. Illud quoq; proponebatur ad metum: ne si Pontifex Ferdinando Aragonensi non gratus eligeretur: prohibiturus esset Molem restitui. Gener quippe eius erat Antonius: fortunęq; omnes suę defuncto auunculo in illum respiciebant. Qui ergo metuenda hæc affirmabant inter medios Romanos eligendum esse aiebant: apud quos tuti ab omni contumelia præstarentur: augentes formidinem de Mole: negantesq; uel ad nouendiale sacrum: uel ad conclaue se āte ituros: q̄ reddită Molis custodiam intelligerent. Transeundū uociferabant per angustias pontis: & sub turribus cōmunitis: ubi facile eēt queq; nostrū sublatis chatenis cōpræhendi: admoneri nos pontificiis legibus liberă electionē oportere esse: nec

ulli obnoxiā metui:eā aūt totā tolli,arce supiminenti nō reddita. Qui uero aliter sentiebant putantes formidinem confictam esse:magisq; ad ambitionem:q̄ ad cōmodum pertinere:Vaticanum respondebant antiquā Pontificum sedem esse:in eo decentius q̄ alibi de cōstituendis successoribus agi: Antonium cum arcis custodiam accoepisset : Pio iurasse fidē q̄diu uiueret: eo defuncto Cardinalium collegio illam seruaturum cum requiretur : non dum repetitam esse:nec oportere mentem iuuenis ante damnari:q̄ nosci:Incredibile uideri cum qui tanta beneficia a Romana Sede tulisset : propter Vrsinos:aut Regem uelle facinus tam ingratum admittere:Esse hic fratres eius duos germanos:alterum Cardinalem:alterum priuatum : ambos uero in Collegii potestate :non usq;adeo a mentem illum futurum:ut chariorem sibi Adriani molem putet:ad quam nō possit accedere: q̄ fratrum duorum salutem:qui Romæ tanquam certa pignora tenerentur : Ad hæc audiri quottidie custodum uoces plæno studio ecclesiam inuocantium:quam non inuocarent si aduersam Antonii mentem cognoscerent:Futurum breui:ut ille nostris accoeptis litteris missurus sit: qui molem uel patribus:uel nouo Pontifici reddat. His itaq; atq; aliis Cardinalium pars maior ad Vaticanum inclinans dissentientes traxit ad se . Igitur celebratis exequiis : & conclaui iam constituto:sexto calendas Septembris: qui fuit annus a Christiana incarnatione millesimus quadringentesimus sexagesimus quartus: recluserunt se omnes ad nouam electionem in anteriores Pontificiæ Vaticanę aulas. Custodiæ primæ:& quæ proxima patribus fuit:præfuerunt episcopi decem:qui scrutarentur singula:quæ uel cibi:uel alterius rei causa inferrentur ad eos:differentesq; eligere:decretis patrum:ad maturandum arctarent . Secundæ Oratores regum principumq;:qui Romæ inuenti tunc sunt. Tertiam autem:quæ ultima erat prętoriani milites asseruabant. Diem quæ secuta ingressum est totam formandis legibus impendere ad sanam Pontificum administrationem maxime necessariis : quibus patrum quisq; subscribens iureiurando uotoq; promitteret obtemperaturum se illis : si ad Pontificatum assūmi ipsum contingeret. His constitutis ad electionem procedi est coeptum:cuius solennitatem seruari hanc uidi : Mane patres omnes induti palliis a summo deorsum apertis:quas croccias uocāt : in cellam beati Nicolai:quæ ad dexteram primæ aulæ est silentio conuenere. Ibi diuina spiritus sancti p Custodē sacrarii Apostolici rite sunt celebrata, quibus absolutis suo loco disposuerūt se p subselia. Quisq; quos decreuerat eligere i codicillo añ descripserat:hūcq; suo annulo obsignarat. Inde tres tm̄ ex prībus ad altare ascēdētes:primi uidelicet īter Episcopos:pr̄sbyteros:atq; Dyacones; calicem sacrificii in quo ea die fuerat consecratum ; ad medium alta

De modo eligendi [illegible]

re constituentes custodes ipsi omnium astitere:atq; inspectores. Posthęc eodem ordine processerunt reliqui:atq; ante altare in genua procidentes codicellum sigillatim in calicem demisere. Id uero postq̄ ab omnibus factum est: Tres illi quos diximus:calicem ipsum ad cæteros inferius consedentes sublatum altius retulere. Consistentesq; in subselliorum medio:unde & spectari:& audiri a circūstantibus possent: numerarunt mox codicellos : quorum ut cōuenisse numerus inuentus est. singuli ab Episcopo aperti:& lecti: proximo Dyacono pronunciādi traditi sunt. Patrum quisq; papirū tenens: ac pugillare:quem quiq; elegerant suo chirographo annotabat. Solent cardinalium partes duę ueteri decreto pontificem facere. Qui numerus si ex codicillis non adimpletur :liberum est cuiq; quem uoluerit patrum non electum a se scripto:uoce :eligere. quæ electionis ratio uerbo nostræ cōsuetudinis accessus dicitur. Inauditum uero est præsenti:& maiorum memoria quēpiam ex solis codicellis electum esse. Vocum accessio conficere totum opus est solita. Igitur omnibus legitime obseruatis duodecim Cardinales inuenti sunt:q Petrū tituli sancti Marci:ex codicello eligerēt:ānos quadraginta & octo natum : Venetum natiōe:& in Barborum nobili familia ortum. Duæ tantum uoces ad complendam electionem uidebantur deesse : cum subito patres alii quattuor uno ferme momento ad reliquos accessere : tanta quidem celeritate:ut dubium apud nos fuerit:cuius esset uox prius audita. Cardinales etsi superare ad perfectam electionem suffragia intelligebant:iamq; pro Pontifice habebatur Petrus : tamen ut unus omnium esset consensus: exquiri sigillatim eligentium sententias uoluerunt. Bissarion itaq; Tusculanus Episcopus:primum in collegio locum habēs : unumquemq; ordine appellans:rogauit num ea placeret electio. Cum uero ab omnibus prona assensione placere respōsum esset: conuersus ad Petrum:Patres inquit hi te in Pontificem elegerunt:& ego omnium nominibus rursum te eligo:id agens uidelicet:ut quæ sunt ad electionem legitima uiderentur in hanc conuenisse. His dictis salutatus est Pontifex: & gratulabundi omnes ad eius genua procidere. Ante uero q̄ quid actum esset pronunciaretur ad populum:oblatę ei iuxta condictum leges sunt de quibus ante meminimus:quibus ille accepto statim calamo sine cunctatione subscripsit : seruaturumq; se eas iurauit:ac uouit. Indiderat autem sibi formosi Pontificis nomen (sicuti mos est quemq; electum nouam appellationem assumere) secutus credo religionem animi quandam: qua hystoriam eius legens innocentiam adamarat: miraculo etiam post obitum comprobatam . Verum cum ea res alludere ad eius speciem uideretur quæ formosissima erat:suasus a patribus in Marcum mutauit. Sed cum id quoq; me admonente minus idoneū putaret :qd

Veneti hac inuocatione utuntur in prœliis:ipſeq; Venetus ſtuduiſſe patrię
affectibus nimirum uideri poterat:rurſum in Paulum cōuertit:in quo nunc
perſeuerat.Incredibili lętitia a patribus:& populo hęc excepta aſſumptio
eſt.Populus quidem ad Vaticanum conueniens gaudio exultabat: datum
Pontificem credens:qui Romanis amica ſemper ſenſiſſet.Patres uero illum
circūſiſtentes benedicebant Domino:q; ſine ulla contentione rem tranſigi
contigiſſet:Idq; accidiſſet ſuo munere:quod pauci noſtris ſæculis ſunt aſſe
cuti.Non enim electis Pōtificibus ſtatim re ipſa ſunt gratulati. Multos in
uidia:nōnullos metus plæroſq; ſui ipſius ambitio coegit triſticiam ſumere.
Nubili uultus:& pallentia ora mœſtos animos indicarunt.Hic uero & ri
dere uiſi ſunt omnes:& fraterne inuicē gratulari.Vnus modo ex nobis: qui
raro in uita ei conſenſerat parum cæteris conueniſſe eſt uiſus, Is erat Lu
douicus :in cuius ædes cōuocatos nos diximus:Patauio ortus: & profeſſio
ne medicus:qui apud Eugenium.iiii.a quo Cardinalatū accœperat auctori
tate ante alios ualēs:atq; huic ipſi Petro ſororis filio ſemper infeſtus : etiam
ad hāc electionem ueterem mentis acerbitatem attulerat. Ad hunc tamen
q; æger pedibus e ſella ſe mouere non poterat acceſſit Paulus: complexuſq;
hominem conſolatus eſt:& bono animo eſſe imperauit. Hic fuit exitus cō
clauis noſtri ob eam cauſam mirabilis iudicatus : q; prima conuentione
patrum eſt abſolutus.Non enim noſtra memoria hoc cuiquam accidit.Di
ſceptari dies compluresſolitum eſt:& diſſentiri: & nec ſine labore duas uo
cum partes in unum aliquem colligi.Cardinalium uero qui electioni affue
runt libet referre nomina:ut etiam ex dignitate eorum rei geſtæ celebritas
pateat.Cōuenere Epiſcopi quattuor:Prębyteri duodecī:Dyaconi tres. Biſ
ſarion natione græcus:ſummi ingenii:ſūmęq; eloquentiæ uir:clarus legatio
nibus tribus.Hic ſedente Eugenio cum de proceſſione ſpiritus ſancti in ſy
nodo florentina inter latinos & græcos magnis contentionibus ageretur:
ad quam Imperator Conſtantinopolitanus cum Patriarcha : & Epiſcopis
græcis conuenerat :primus ueritatem agnoſcens ſuorum pertinaciā condē
nauit:atq; ad noſtros conceſſit:quam ob cauſam donatus Cardinalatu ab
Eugenio eſt.Guillelmus Epiſcopus hoſtienſis conſanguinitate Reges Frā
corum attingens:doctrina pontificii iuris:& principum clientelis: una quo
q; ad Gallos ſuos legatione inſignis.Ioannes Caruagial epiſcopus Portuē
ſis Hiſpania oriundus:pręſtans & ipſe pōtificii ciuiliſq; iuris interpres.Hic
uero ante Cardinalatum:& poſt complures eaſdemq; operoſas legationes
pro Romana eccleſia:& Chriſti fide ſub tribus pontificibus geſtas:nouiſſi
mam ad Hungaros tulit:quibus pugnantibus Turci apud Belgradum in
genti prœlio ſunt ſuperati.Habuit per omnem uitam integritatis:& conti

nentiæ notissimam laudem. Ab eadem natione Ioannes Turrecremata Sa binorum Episcopus. Huius umbratilis gloria præcedentium non cessit la boribus: primas iter Theologos sui temporis tenens propter auctoritatem sedis apud Gallos defensam: q̄q̄ ex prædicatorū cēt ordine: nullaq; adhuc dignitate insignis: ad Cardinalatum Eugenio sedente uocatus est. Scripsit cōmentarios diuinarum rerum complures: utiles illos: & magni in Ecclesia æstimatos. Ludouicus quoq; a patriarchatu aquilegiensi nuncupatus. Hu ius fuit foris: q̄ domi maior cōmendatio. Ministrum impigrum: atq; in mul tis utilem se Eugenio præbuit. Sforciani sua opera Picenum agrum: quem occuparant: sunt coacti dimittere. Prius quoq; eo legationem gerente Bra chiani: qui Duce Nicolao Picinino uexabant Pontificem: apud Anglariū oppidum fusi: fugatiq; sunt. Missus quoq; a Calisto. iii. in Turchos Cōstā tinopolim nauigauit: nonnullisq; per Aegeū receptis isulis: dissoluta pest modum classe Romam reuersus est. Solus apud Eugenium in cuius fuerat famulatu uoluit posse. Vtinam tam religiosi animi: q̄ ad sæcularia uigilis. Latinus tituli sanctorum Ioannis: & Pauli ex nobili uetustaq; Vrsinorum familia: præstans ingenio moribusq;: & facilitate uitæ laudabilis. Referen dariatum sub Nicolao Pontifice gessit: & a Pio Neapolim missus coronam regni Ferdinando Aragonensi imposuit. Alanus tituli sanctæ Praxedis ge nere Brito: sua & fratrum cognatorumq; nobilitate pręclarus. Hic quoq; le gationem ad Gallos pro fide gerens triremes utiliaq; multa in Turchos pa rauerat: si sancta Calisti consilia nō intercœpissent uarii casus. Philippus ti tuli sancti Laurētii i lucina: Sarezana oppido Thuscię ortus. hic a Nicolao quinto fratre eius in Cardinalem assumptus legationem in Picenis secūda fama administrauit: & a Pio quem diximus maior pœnitentiarius factus est: homo in omni uita uerax & integer. Ioannes tituli Sanctæ Priscæ: Zamorēn. ciuis: & Pręsul. Huius prima iuuentus ingressa urbē in extremū nunc senium perseuerat: uir laboriosus: & iusticiæ minister intrepidus. Di uersis quoq; temporibus cunctos pene nostræ curię magistratus solus ad ministrauit. Iacobus tituli Sanctę Anastasiæ natōe Romanus: benignita te insignis: & bonorum semper consiliorum sectator. Hūc pauloante Car dinalatum Spoletano præsidatui: de hinc Perusino Calistus pręficiēs: mox in collegium adoptauit. Ricardus tituli Sancti Eusebii: Normandia ortus: iter suosq; admodū celebris. Huic olim Carolus Francorum iusticię administrandæ: & regendi consilii primum apud se locum concessit. Sacer dos in dicenda sententia liber: & in proposito constans. Angelus natione item Romanus: tituli sanctę Crucis in Hyerusalē: cuius integerrime acta uita ad cardinalatū est suffragata. Annis uero iam octo cum summa inno

centiæ æstimatione difficilem legationem Bononiæ administrat. Berardus
ex proxima Narniæ ciuitate tituli Sanctæ Sabinę. Hic Rotę primo iudex fa
ctus: inde Spoletinæ præfectus ecclesiæ. Post laboriosam administrationem
omnium magistratuum curię ad cardinalatum assumptus Perusinam lega
tionem accœpit. Vir propositi tenax: & seuerus cultor iusticię. Bartholome
us Rouerella tituli Sancti Clemētis: qui a secretariatu Eugenii ad ecclesiā
Rauennatem uocatus: ac post sedente Nicolao in Angliam legatus mis
sus: Præfectq; omnium pene prouinciarum ecclesiæ diuersis temporibus fa
ctus: Prudentiæ: & integritatis specimen clarissimum dedit. Nouissime quo
q; in regnum Neapolitanum legatus a Pio missus: nō minus diligētia sua
Ferdinandum Aragonensem cōtra Andegauenses iuuit: q̄ exercitibus alii.
Ludouicus Libretto tituli sanctorū Petri & Marcellini: amor & deliciæ col
legii nostri: qui anno proximo uita functus est. Hic nobilitate generis inter
Gallos excellēs: maternum: & paternum stemma a Regibus Francorū du
cebat. puri admodū cordis: ad charitatemq; hoīum nati. Ita uero oībus sem
p charus: ut non fuerit nobis uita eius iucundior: q̄ tristior acciderit mors.
Rodericus ex ciuitate Valentia tituli sancti Nicolai ad Carcerē Tullianū.
Is admodum iuuenis a Calisto. iā. eius auūculo cardinalis factus Picenam
legationem constantissime gessit: moxq; Vicecancellarius Romanæ eccle
siæ est dictus. Franciscus Sancti Eustachii sororis Pii filius. Is quadriēnio to
to eandem legationem summa Prouincialium beniuolentia rexit. Saxofer
ratumq; oppidum: quod in potestate tyrannorum erat recœpit. Franciscus
sanctæ Mariæ Nouæ loco: non intelligentia ultimus. Hic Ludouici Mar
chionis mantuani secundo genitus filius materno genere Brandeburgēsem
domum Dacarumq; reges: atq; adeo Federicum tertium: qui nunc Roma
norum habet Imperium: consanguinitate attingit: Prudentis consilii: atq;
ante annos uirilem curam: grauitatemq; gerens. Horum uero quos nomi
naui: nemo non uel theologia: uel ciuile: uel pontificium: uel utrunq; simul
professus est ius: & nemo non dignus ecclesia. Reliquus ego sum: qui scri
bendis his operor: Iacobus tituli sancti Chrisogoni: Lucensi patria natus:
qui sextumdecimum ab hinc annum urbem ingressus: post longam in
opiam: miserante Domino: secretariatum Calisti primo: inde Pii sum as
secutus. Moxq; ecclesiæ Papiensi propositus ad cardinalatū uigesimo post
mense assumptus sum: nulla Principum: uel maiorum commendatione ad
iutus. Quanq̄ uero demandatas legationes iuriumq; codices referre in
meritis meis non possim: referre tamen possum salutares uigilias: documen
taq; permulta ingenii: quibus aliquando uel repressa: uel oppressa sunt im
piorum consilia. imprimis autem manuum puritatem: quas in maxima cor

ruptelarũ opportunitate: Deo adiutore:innocentes seruaui. Igitur non mul
tos post electionem dies peractis solennibus suis Paulus : in quibus sacra
tus est Pontifex:& coronam potestatis accepit:ad administrandum con
uersus uariis hominum sermonibus operum initia duxit : cum & nonnul
la benigni animi argumẽta sint iudicata: & plæraq; moribus pristinis mul
tum contraria. Cardinalibus:qui sacris induti uestibus a prælatis inferiorũ
ordinum præterq̃ loco nõ noscebantur : usum mitræ sericeæ damasceni ope
ris rubraq; capitia indulsit:quibus soli Antistites Romani antea utebãtur.
Subselia quoq; tam ad senatus q̃ ad sacrificiorum cõsessum altius eleuauit .
Aureos mẽsurnos centum singulis patrum istituit:quibus annua quattuor
milia ex sacerdotiis non prouenirent . Episcopis quoq; multis uel eiectis se
dibus: uel inopes ecclesias possidentibus pro conditione liberaliter eroga
uit. Humanum autem perhorrens sanguinem in reos etiam grauissimorũ
criminum solis carceribus uindicare sat habuit. Idem uero cõgregandæ pe
cuniæ auiditate incensus breui tpe magnum eius numerum comparauit.
Tanta in ea re adhibita cura:ut etiam illius accipiendæ persoluendæq; offi
cia q lucellum habere intelligerentur: a mercatoribus apud quos erant ad
se aduocata:ministris domesticis attribueret: Ipse uero nonnunquã in seli
gendis colligendisq; nũmorum sortibus longa spatia occuparet. Petro autẽ
gẽmis lapillisq; admodum delectatus:in quibus sola erat eius uoluptas :cõ
quisitis undiq; preciosissimis: mitram quæ tribus educta coronis Regniũ
appellatur:atq; a Põtificibus multis ante sęculis desita erat gestari : nouam
confecit atq; adhibuit:cuius hodie licitantium opinionibus amplius centũ
& uiginti milium est æstimatio . Ad hęc(quod in Cardinalatu etiam fami
liare erat)uigilare noctes totas usq; in primam lucem istituit: Ita ut diebus
tantum senatus exceptis :in quibus tanti officii causa remittebat somnum:
pranderet ad uesperum:pauloq; ante albescentem diem cœnaret: audiri au
tem nemo ante noctem facile posset:& perpetem uigilare:quibus negociũ
esset necessario cogerentur. Admirationem hęc: & sermonem in plebe mul
tum induxerãt : sed quod de abolendis legibus tanto conatu mox ęgit bis
iuratis ac uotis:animos patrum maxime consternauit:ut iam non esse eam
in homine facilitatem prænoscerẽt: quam in priuato erãt intuiti . Fiebatq;
eo iniustior omnis eius contentio:q; inter subscribendum circũstantibus pa
lam edixerat etiam si constitutę non essent : nihilominus sua se sponte ser
uaturum eas fuisse. Quin & aliarum: quę prioribus Pontificibus positæ di
cebantur :inuentor ipse exactorq; ante alios fuerat . Earum uero capita si
quis agnoscere uellit hanc fermę sententiam continuerunt. Iurabat nouex
batq; Deo:sanctisq; Apostolis Petro & Paulo:Quisquis patrum ad Ponti

ficatum eſſet aſſumptus inchoatam expeditionem in Turchos quantũ Ro
manæ eccleſiæ paterentur opes continuare: prouentumq; aluminis ad eam
rem integrum adhibere: Lapſos etiam curialium noſtrorum mores ad pa
trum diſciplinam reſtringere: Curiam porro ipſam de prouincia in prouin
ciam ſine plurium ex patribus intra Italiam: extra Italiam: ſine omnium aſ
ſenſu: qui ſubſcriptionibus pateret non tranſferre: Concilium generale chri
ſtianorum intra triennium cogere: in quo & Principes ſæculi ad tuendam
religionis cauſam accenderentur: ægreq; partes Eccleſiæ cõmuni medica
mento ſanitatem reciperent: Cardinales non ante creare q̃ ii qui creati iam
haberentur intra uigintiquattuor eſſent reducti: maioréq; hoc numero non
pati in eccleſia eſſe: Neminem quoq; aſſumere qui non trigeſimum annũ
excederet: quiq; non profeſſus eſſet uel Põtificium ius: uel ciuile: uel litteras
ſacras: Nec niſi unum eumq; huius generis hominem de cognatiõe ſua eli
gere: In omnibus autem eligendis ſententias patrum non tacitas in aurẽ:
ut ante: ſed ex ſubſelliis ad declinandos errores palam accipere: De maiori
bus inſuper cõmittendis ſacerdotiis non niſi in conſiſtorio ſententiis audi
tis decernere: Ius ad ea nominãdorum nulli omnino permittere: Diploma
ta etiam non dare: quibus ad alienum arbitrium eadem ſe collaturum pro
mitteret: Si qua eſſent antea data uno edicto adimere: Non deſtituere ſede
ſua epiſcopum quemquã: abbatemue: poſtulatione ulla prinicipum. niſi &
talionem ex iuris forma in ſe ante reciperent auditiq; rei ſolenni iudicio eſ
ſent: Non Cardinalem: rem ue ſuam apprẽhẽdere: niſi ex Patrum ſentẽtiis:
Non damnare etiam niſi ex ſinodali conſtitutione: cuius eſt initium. ss. præ
ſul. ss. Nil porro ex omni eccleſiæ patrimonio: quod paulo inſignius eẽt in
quemquã diſtrahere: aut eius cenſum minuere: niſi & aſſenſerint patres: &
conceſſioni ſubſcripſerint: Iiſdem quoq; non cõſulentibus: nulli non ſubdito
bellum inferre: aut ad inferendum fœdus quodq̃ inire: Teſtamenta deſun
ctorum curialium libera ſinere: Portoria noua nulla inducere: nec uetera au
gere: Principi potentatuiue tributum de clericis ſine ratione nullum conce
dere: Arcium cuſtodes iureiurando: uadimoniiſq; adigere de iis uacante ſe
de collegio repoſcenti tradendis: Eas quæ eſſent momẽti maioris ſolis cleri
cis: qui tamen ſuæ cognationis non eſſent cõmittere: Eundem uero & arcis
cuſtodem & præſidem ciuitatis non facere: Præſidibus prouincia deceden
tibus adminiſtratorum omnium iudices dare: Ducem eccleſiaſtici exerci
tus ex ſuo genere non conſtituere: Nil ĩ diplomatibus factum dicere ex fra
trum conſilio: quod ad uerum conſulentibus eis decretum non eſſet: Demũ
primo quoq; menſium omnium conſiſtorio imperare has leges ad in nouã
dam memoriam ex ſcripto præſente ſe recitari. Additum & his eſt: ut bis

quotannis per Calendas Decembres: maiasq; Patres seorsum a Pontifice cō uenientes cognoscerent inter se: an seruatæ illæ iudicarentur. Id si minus factum intelligerent: charitate quæ filiis in parentes est debita: usq; ad tertia rememorationis officia transgressionis: & periurii illum monerent: ad seruandumq; precarentur. Has leges cum ante Cardinalis: ut dictum est: moxq; Pontifex factus subscriptionibus duabus iureiurando uotoq; firmasset: delere nihilominus post paulo aggressus est: aliena magis instigatione: q̄ suo proposito. Erant inter ministros eius domesticos Præsules duo cardinalatū magnopere ambiētes: Stephanus ecclesiæ Mediolanēsis Antistes: & Theodorus Tharuisinę Episcopus: qui uidentes desideria sua his legibus impediri: q; numerus Cardinalium iusto maior non nisi longa expectatione rediturus ad legitimum uideretur: simulato in Pontificem affectu agere cum eo de his abrogandis cœperunt: Indignum aientes uicariam Christi potestatem humanis conditionibus subdi: Ipsumq; nō tam sui arbitrii: q̄ alienę moderationis ministrum uideri: quęrendam libertatem esse: idq; agendum: ut auctoritatem ecclesiæ apud se non Cardinales esse omnes agnoscerēt. Teruisinus summi ingenii uir: summęq; doctrinæ: qui multos iam annos ad tribunal Rotæ exercuisset iudicia: fidemq; ueritatis haberet facile isinuationibus hisce rem Paulo persuadet: cum litteris non multum imbuto: tū sui iuris ad modum retinenti. Itaq; ex amborum sententia nouæ quędam leges quasi ex persona patrum scribuntur: quarum erat obtentus: q; priores illæ cognoscebantur inutiles: Induxisse eos has nouas: quibus tantum obnoxiū esse Pontificem uellent. Libellum quoq; in quo erant digestæ: sigillatim cuiq; ad secundam subscriptionem offerre cœperūt: imperiosius totam rem iā contendētes. Inuenti inter eos nonnulli sunt qui gratiæ magis q̄ animæ obsecuti: manus statim requirentibus dederint. Qui uero & iusiurandi magnitudinem: & uoti: sanius expendebāt: sanctumq; ecclesiæ ministerium cupiebant: eam inconstantiam a Pontificę deprecabantur: nec dicto erant audientes. Pudendam rem aientes earum legum damnatores eos mutatoresq; uideri: quarum nuper summo consensu constitutarum uixdum essent atramenta siccata. Quo loco commotiore iā animo illę factus: atq; ad peruincendum firmato: agere in diem seuerius cum Patribus cœpit: nūc pollicēs multa: nunc uexans: nunc lacerans maledictis: nūc etiam liberius minitās. nec ulllum erat temptandæ mentis tormentum quod ad oppugnandum horis omnibus non adhiberet. Nicenum cardinalem primæ sententiæ patrē: fatigatum diu intra cubiculum: moxq; insuperatum egredientem manu intus retraxit: foribusq; occlusis eo angustiarum adduxit: ut anathema illū pronunciaret si nō statim subscriberet. quin & poscentibus quibusdam ut p.

Who[?] perturbavit S... Sua[?]

Auditor Rote, Episcopus[?] hic

nemini[?] eidem cum tre... ...[?]

Q[?] fecit homines pin... ...

Unde orte sunt tot calamitates

legendi semel libelli ante acciperent potestatem grauate admodum indulgebat. manu nonnunq̄ inter subscribendum scripturam contegens totam ne scriptorum uanitas appareret: quæ calidi artificis formata īgenio plæna erant uerborum effugiis. His atq; huiusmodi molestiarum assiduis machinis debilitati Patres tandem cesserunt: atq; ad unum omnes non sine gemitu subscripsere: Ioanne Caruagial tātum excepto: qui portuensi ecclesiæ antistes annosq; iam septuaginta natus: quod iuuenem se non fecisse meminerat: ut nulla de causa mutaret sententiam: id iam ętatis non cōmissurum respondit. Libellum quoq; cui nil Pontifex ad conuentorum fidem subscripsit: in suas arculas condens nec protulit postmodū: nec cuiq̄ esse eius exemplum est passus: ut palam omnibus fieret irrisui habitū Collegium esse: & nec tam moderandarum: q̄ tollendarum omnino legum occasionem quæsitam. Si quod in eis rogandis Cardinalium peccatum fuit ueniam errori det conscius infirmitatis nostræ Deus: sanctam tamen administrationem quisq; in proposito habuit. Sin in eisdem abrogandis diuina est pietas offensa: etiam memor miserationum suarum: quæ sunt super omnia opera eius: non ad pastoris factum: sed ad fidē ecclesiæ benigne aspiciat: gressusq; suos in semitam statuat: quæ sequentem gregem non fallat. Vltionis tamen in auctores mali argumenta statim manifesta pręuidimus. Mediolanensis spe Cardinalatus sæpe frustatus abstinere etiam curia necessario coactus est: & Theodorus Taruisinus Cardinalis secreto factus in langorē miserrimū incidēs: hora suprema uitæ: ad leuandam uim morbi indicante Pontifice: quod factum erat agnouit: eoq; excessit acerbius: quod dignitatem tanto peccato: tantaq; anxietate quęsitam auditam tantum & nec uisam se intellexit dimittere.

Eodem āno: Toparchatus Anguillariæ gētis ad ius Romanæ sedis summa fœlicitate reductus est: de quo ideo paulo pluribus repetēdum putaui: q; toti pene orbi īfamis diuturnam nostræ ignominiæ notam abstersit: uiisq; apertis securum ad nos patefecit accessum. Euersus eius gentis ætate nostra primarius hunc Toparchatum tenebat: non hominum solum: sed Dei quoq;: & sanctorum eius contemptor. Is quantum itineris a Viterbio in urbem patet: assiduis latrociniis īfestum habebat: nulli hominum generi, nulli ætati aut sexui parcens. Vni modo prædæ intentus sine discrimine in uiatores miseros crassabatur. Sanctuaria hæc nostra ex omni natiōe petentes post longa terrarum cōfecta spatia: ante faciem nostram quasi in portu facere naufragium cogebantur. Spoliabantur: cędebantur: & in ignoratā seruitutem miserrime trahebantur. Raro nostri oculi fœdis carebant spectaculis. Raro Pontifex in publicum prodiens a lamentis oppressorum cessauit.

nuditatem ille suam : confusionem alter: & liuorem uerberum ostendebat. Erant q uulnera & mortes cõperegrinantium suorum deflerent. O periebã tur confusione facies nostræ q̃ tantum obprobrii ferremus tot annos. Cre debamur ab iis qui ea uidebant: uel nolle: uel non posse latrunculum angu sti dominatus corrigere. Nolle impietatis erat: non posse dedecoris. Mise ra ab hoc portento proueniebant oĩa. Voluntas delendi illius Põtificibus sæpe fuit: defuerunt tempora: quæ suis conditionibus dura non sunt passa desiderium perfici. Admonitus tamen sæpe est nunciis & litteris: liberius quoq; increpitus: atq; aliquando bellum ei denunciatum si ab iniuriis non temperaret. Tanq̃ ad se illa non pertinerent: ita monentium officia derisui habuit. Conclusi nonnunquam apud eum inuenti sunt peregrini homines Trãsalpini: & : Itali mares: & fœminæ: pueri quoq; & puellæ ad opus dam nati. Paulus Pontifex in Cardinalatu agens a Calisto. iii. ad eũ missus im manitatẽ illã aspexit: miseransq; nõ ualuit tollere. Erãt illi oppida pene om nia inter Vrbẽ Viterbiumq; media: munita ægregie natura & manu. Ab iis obsessis uiis operabatur has impietates. Roncilio autem itineris medio positus: per quem obstructis itineribus trãsiri erat necesse: summam ad ea conficienda opportunitatem præstabat. Notior ĩfamiorq; propter hæc scee lera quisquam ætate nostra nõ fuit. Nuncupatus Euersus non hominis iã: sed portenti nomen habebat. Nulla in eo erat religio: nulla humanitas: nul la Dei uel nostri cognitio. Dies festos profestosq; uno contemptu æque ha bebat. Dominicis autem cogẽs ad priuatum opus miseros subditos: Domi ni dies esse illos dicebat: ac propterea Dño sibi merito debitos. A libidini bus quoq; intactum esse nil permittebat. Ferebatur impetu ferali ad eas ex plendas: parãte semper metu quod impudica mens affectabat. Sępe cum Virgo sponsa ducebatur ad uirũ ad se est interuersa: & prima spurcicię suę tulit connubia. Nec in uicinos populos nostræ ditionis est inuentus mode stior. Nullius optauit agrum: bouem: aut equum: quem non extorserit sta tim iniuria. Nullius inspexit animum a se Paulo alieniorem: quem non con festim afflixerit. Factionem ubiq; suã esse uolebat: atq; alienę semp pręsta re. Si qui ecclesiæ studio constantius aduersus eum retinebantur submissis interfectoribus tollebat e medio tam diu eorum obseruans itinera aditus: atq; egressus: donec cogitatum impleret. Nulli sine uitę periculo fides sua in Pontificem stetit. Redierant iam eo loci ecclesiæ res: ut hominis imperia potiora nostris apud nostros subditos essent. Accedebat aliud grauius: q; si qui uel odio habebãt Pontifices: uel cum iis bellum gerebant conatus eo rum omnes assiduis sollicitatõnibus inflamabat. Id agens ut fatigata semp ecclesia malisq; externis implicita auerteretur a se maioremq; occasionem

exercendis predis prestaret. Eugenius quartus ab initio sui Pontificatus tra
here ad se beneficio hominem cogitauit: medicinamq; leuitatis apponere:
ubi sine periculo adhiberi scalpellum non poterat. Humaniter appellare cũ
prosequiq; honoribus cœpit. Oppida etiam nonnulla: quæ adempta erant
Vicanis tyrannis dono concessit: admonẽs identidem: ut beneficii memor
coleret ecclesiam: quietem ageret: a peregrinantium temperaret iniuriis: fu
turum ea ratione ostendens: ut nõ modo cessaturus esset a metibus: sed rem
atq; ęstimationem gratia Pontificũ aucturus. Sed nimirum impiorum men
tes excecatę malis lumen salutis non uident: & ad consuetas semper se refe
runt tenebras. Mansuetudo hęc paululum ab initio Euersum continens: cõ
tinere diu nõ potuit. Ad ingenium rediens maioribus q̃ ante incõmodis in
festum illi se prębuit. Franciscũ Sforciam minus tunc amicũ Eugenio: ma-
gnis pollicitationibus ad prædam Romani agri induxit: sperans adiutum
se iri oppidis & commeatu Euersi: posteq; ex propinquo Romã lacessere.
Vrbem ueterem totis copiis aduolauit: perturbaturus omnia: si fidem quã
fregerat Eugenio illi seruasset. In Nicolaum quintum qui Eugenio: & i Ca
listum tertium qui Nicolao successit idem inuentus est. Conatus Nicolaus
non bello aperto: sed inopinato impetu bis illum opprimere: nõ succedente
fortuna necessario destitit. Calistus & si difficultatibus rerum prohiberetur
multis: delere hanc maculam sæpe temptauit: Verum consilio eorum ab-
sterritus: qui publicæ quieti: Euersiq; beniuolentiæ studere putati sunt: a cõ
gitatis abstinuit. Iniquior in nullum fuit: q̃ in beatæ memoriæ Pium. Occu
pauerat post Calisti obitum uacante adhuc sede: Iacobus Picininus Ciui
tates nonnullas intra uiscera Ecclesiæ: quarum iactura eo grandior appa-
rebat quo opportunitas inde maior ad uexanda reliqua præbebatur.
Ferdinandus Aragonensis per id tempus defuncto Alfonso patre in Re-
gnum Neapolitanum successerat. Beneficio illi Pontificis opus erat ad co-
ronam regni accipiẽdam: quã missis oratoribus: a Pio uelut paterno ami
co impense petebat: ille concessurum se eam ante negabat: q̃ Picininus: qui
stipendia eius merebat: sua opera quæ ademerat redderet. Id cũ summo stu
dio conaretur Ferdinãdus: Euersus qui pacem nostram bellum suum puta
bat: quottidianis litteris Iacobum admonebat: nullorum minis aut preci-
bus cederet: pulcherrimam occasionem præstitam docens parandi domina
tus: quam neglectam nunc: posthac habiturus non eẽt: Regem suis rebus
nõ amici fortunis consulere: Decere unumquemq; circumspicere rõnes pri
uatas: neq; timenda sibi arma Ecclesiæ: quę bellum nesciat gerere: Ipsum
esse Ducẽ inuictum: satisq; habere ad perficiẽda quę diceret copiarum ma
iores quottidie ex tota Italia ob spẽ prędæ ad se confluxuras. Offert quoq;

sua:& sentientium secum præsidia : quæ maiora opinionibus ostendebat. Deniq; his stimulis iuuenem per se satis accensum sic incitauit:ut aliquãdo & Pontifici:& Regi sanitas eius in desperationem ueniret :grauiaq; iterum susciperentur incõmoda.Rursum uero agente Pio Mantuæ fidei causa:per occasionem absentis Pricipis maiora molitus est. Iuuentutem Romanam præsidum negligentia proteruius lasciuientem:non destitit ad permiscenda omnia cõmouere:refugia etiam dare:si quando ad pœnã a Rectoribus uocarentur:Rursumq; ad alendã seditionẽ clam in urbem remittere. Adeo autem ualuit eius peruersitas:ut cateruis coniuratorum iuuenum rem in discrimen adducentibus:nil ab hostili bello esset dissimile.Inter hęc quoq; Senam reuerso Pio:& ualitudinis causa ad Aquas petriolanas agẽte:ope quorundam exulum igressus Viterbium est:atq; eam ciuitatem subito impetu conatus opprimere:sed uicinis inmissis præsidiis repulsus ad portas:ubi ꝓpositum tenere non potuit multis interfectis : domibus circiter trecentis direptis :quibusdam incẽsis: Vetrallam præda onustus reuersus est.Ex postulante deinde tam grauem iniuriam Pio per irrisum excusabat:nec se imperante:nec conscio factum id esse:milites tantum suis ducibus usos: ab exulibusq; per occasionem prædę illectos ea temptasse. Tribus præterea non totis intermissis mensibus susceepta per Ecclesiam Ferdinandi Regis aduersus Andegauẽses defensione:ne qua in re non esset incõmodus : cum iis:& nonnullis per Latium Toparchis scœleratis pactionibus coniurauit:Quibus urbana Mercatorũ & curialiũ pręda:circunstantiaq; oppida in mercedem coniurationis dabantur.Porro filium Deiphebum contra edictum Pii in regnum ad bellum misit.Ipse domi manens omnia moliebatur : quibus labefactari causa Ecclesiæ posset.Ferentes arma:pecuniam:litteras:& quicquid adiumento Andegauensibus esset : ex locis suis tutum iter habebebant . Quicquid a quoq; ubiq; coniurabatur firmabatur apud se . Ipse pactionum formator erat:atq; expromissor. Venere ad manus nostras nonnulla intercepta per uias:quibus perniciosę cogitatiões apertissime patuerunt.Consiliis uero non succedentibus:reputans sola Pontificis morte procedere res Andegauensium posse:ad uenena confugit. Artificem & aditum ad caput eius premiis magnis parauerat : sed protector noster Deus:qui respicit in faciem Christi sui:intercœpit funestum consilium. Taceo quæ ante eam diem per contemptum nostrum in uicinos effecit. Administratorẽ Xenodochii in Saxia:quod sub tutela Põtificum est : compræhensum per fraudẽ nõ ante dimisit:q̃ uicina oppida diu a se expetita accepit. Admonitus: iussus a Põtifice administratorẽ oppidaq; statim dimittere:pari cõtumacia auctoritatẽ cõtempsit:& prius Vpupę arcẽ:quę ditionis itidẽ Xenodochii

erat:moxq; oppidum Tolphenouæ pacatis Vrsinis ademerat. Vt autem nulla deesset iam indignatio post hæc facinora territabat Ecclesiam: modo urbis: modo fodinarum alumnis direptionem: quæ illi propinquæ erant: nobis denuncians. Erat summum Pio desiderium iniurias has ulciscendi: sed bellis distinebatur: quæ diuersis in locis necessario gerens: non poterat sine magnis detrimentis uel exercitus aliunde abducere: uel ad cætera bella hoc nouum adiungere. Non multo uero post domito iam Sigismundo Malatesta: rebusq; in Flaminia pace compositis: magis: ac magis ad tollendam hanc pestem animabatur. Sed appetebat hiems: in æstatemq; proximam nauigandum erat in Turchos. Cupiebat ante discessum hominem perdi: quem absente se furiturum nimirum putabat. Sin per hiemem confici non posset negocium: dignitatis suæ aut rerum Ecclesiæ non statuebat impacata relinqui uicina urbi loca: ex quibus protendi latius incendium posset. Itaq; confestim Neapoleonem Vrsinum: Præsulemq; Ferrariensem: qui copiis suis ea æstate præfuerant: ad se conuocauit: quæsiuitq; num hiemem instantem satis ad perdendum hominem iudicarent. Cum responsum esset loca Euersi annis iam plurimis in hunc casum munita: consistere in locis asperis in quibus nulla pabuli copia hiberno tempore haberetur: ac propterea rem in æstatem necessario trahendam: consilio abstinuit: confidens quam occasionem tollendi portenti id tempus non dabat: daturum opportuniore alio Deum. Seruatus itaq; tunc est necessitate magis q̃ uoluntate. Verum Pio ad Dominum non multo post euocato: Paulo autem ad Apostolatum assumpto: contigit Euersum per eosdem dies decedere: relicto dominatu filiis duobus Francisco: ac Deiphebo. Non fuerant ii uiuente patre ab illo dissimiles. Educatoris totam appræhenderant disciplinam. Si uero minus operati perniciem uidebantur: id ea factum erat gratia: q; minus etiam poterant. uolens nequitiam omnem sibi a scribi pater continuerat in metu filios: non plus licere illis permittens: q̃ sibi placitum esset. Facti ergo per patris obitum liberi: haudquaq̃ degeneres se ostenderunt. Fuerat Paulus dum in Cardinalatu ageret Euerso amicus: mediatorq; nonnunquam constituendæ pacis inter se: atq; Vrsinos uicinos. Sperabat eam ob causam paterne coniunctionis futuros memores filios: atq; ad obseruantiam: quę debetur Pontifici additum iri priuatum affectum: sed longe aliter cessit res. primũ enim Toparchis omnibus: qui in circuitu sunt: diem coronationis suæ: ut mos est: honorantibus: soli officium contempserunt. Continuerunt se in oppidis: uel diffisi conscientiæ: uel ex consuetudine domus auctoritatem sedis ludibrio habentes. Deiphebus autem priuate

Frã. Patauinus hic fuit Neapoleo.

mox rei cauſa uenire in urbem cupiens non prius ueniendum putauit: q̃ ex
quorundam Cardinalium litteris fidem Pauli accœpiſſet. Venientem be-
nignie accœpit: blandeq; eſt allocutus: docens paternum amicum ſe eſſe:
ſperanda ſibi: ac fratri ex ſuo Põtificatu omnia: ſi in fide perſiſterent. Horta
tur ne imitatores ſint paterni inſtituti: colant apoſtolicam Sedem: reuere
antur Pontificem: nec uexent latrociniis itinera publica. atq; hic rememo-
rans uarias Euerſi iniurias: quas diuerſis intuliſſet: ſignificat poſtq̃ ad Ponti
ficatum aſſumptus ſit earum ad ſe delatas querelas: iudiciumq; pro iis po-
ſtulatum: non eſſe ſuæ dignitatis ſubditorum damna per negligentiam præ
terire: proinde Vpupam arcẽ: & Tolpham: quæ poſſeſſionibus abſtuliſſent
deponerent apud ſe: donec palam iudicio fieret ad utros ea ſpectarent: Iudi
ces daturum ſe eos: qui cum ſuſpecti non eſſent: tum uero inclinaturi ad ſu
am potius: q̃ ad aduerſariorum rem uiderentur. Reſponſum nõ male a Dei
phebo eſt. Modeſtiam humilitatemq; oratio habuit: exitus fuit ut ſe: & Frã
ciſcum diceret ab eius imperio non abituros: Arceſq; mox ut reuerſus eſſet
ſine mora daturos. Habita eſt fides dictis. Credidit Pontifex Deiphebum
partim admonitum paternis periculis: partim illectum antiquæ beniuolen
tiæ ſpe ſerio locutum eſſe: ſed nimirum mens innutrita malis domeſticiſq;
exemplis corrupta: ab ingenio non poteſt diſcedere: ſenſum boni ſic her-
rens: ut nulli ſanitati locũ relinquat. Aliud agitabat animo Deiphebus: ali
ud ementita eſt lingua. Reuerſus domum pedites Eccleſiæ: qui ad accipien
das arces miſſi a Paulo erant contumelioſe accœpit: comminationibuſq;
multis remiſit: parans paulatim laqueum: in quem ipſe: & frater eſſent ca
ſuri. Turpe ducens ſibi Paulus iocos a Deiphebo de ſe habitos eſſe deſeren
dam nulla ratione incohatam rem eſt arbitratus: litteris confeſtim ab utro
q; contendit mature promiſſum adimpleant: nec ſe ueterem amicum ad ul
ciſcendum inſtigent: etiam nunc ſi imperio pareant contumeliæ accœptæ
nullam apud ſe rationem futuram. Sed cum ſic quoq; nil perfici poſſet: de
nunciat bellum. ea comminatione tandem permoti illi faciunt imperata.
Verum ut nullum eſſet officium: quod non admiſceretur peccato: ante ar-
cium traditionem Vpupæ quidẽ ſumma propugnacula deiecerunt: emen
titi fulminum caſus. Tolphæ uero murum duobus in locis ab imo ſuffoſ-
ſum leui materia ad ſuperficiem retexerunt: Vt ſi quando occupare illam
iterum uellent e locis notiſſimis poſſent. Paulus etſi intelligebat utraq;
cum perfidia geſta: ſatis tamen habens ſatiſfactum imperio hactenus in
eos commotus eſt: ut & reprahenderet factum: & ne in reliquis eſſent
ſimiles admoneret. Dies non multos poſt: impleta Pauli uoluntate ſe-
curus ad eum acceſſit Franciſcus: benigne & ipſe accœptus. Precatur

suæ: & fratris saluti impensius consulat. Subditos eorum dicit ob dedi-
tionem arcium in suspitionē uenisse:ne ipse & frater minus iam grati Ponti
fici essent: proindeq; detrectare imperia. Contendit ut litteras ad oppida
mittens de sua uolūtate omnes admoneat: nuncietq; in fidem sedis ambos
susceptos. Id ille cū rebus eorum libenter dedisset:multis rursum precibus
postulat:ut inter se & Securantiam quendam iudicium de Caprarola op-
pido faciant:quod magnis contentionibus pertinere ad se affirmabant. Pos
sidebatur eo tēpore a Securantia:qui unus ex Vicana familia reliquus sum
mo Euersanis odio erat. Hoc quoq; negatum a Paulo non est. Causa ut pe
titum erat in Rotam conlecta. Veritus tamen ne tracto ad iudicium Secu
rantia ipsi uacuam Caprarolam per opportunitatem absentis custodis in-
uaderent:frequenter edixit Francisco:uiderent etiam atq; etiam ipse ac fra-
ter ne beneficio suo ad perniciem uterentur: armisq; non expectato iudicio
Oppidum uēdicarent: futurum si ita accideret:ut cuius experti essent beni
gnitatem cogerentur acerbitatem mox experiri. Ad ea Franciscus:etsi dice
ret nil tale in suam aut fratris mentem unq̄ casurum: sponderetq; omnia
de ambobus pacata: suam tamen suspitionem magis q̄ eius orationem at
tendens etiam abeunti ingessit eadem in terminatusq; est. Illuserant ante
Deiphebus & Franciscus Romano Pontifici, parant nunc quoq; impuden
ti contumacia declinare imperia. ut primum enim Securantia in urbem ue
nit uocatus ad iudicem:nullo illi spacio ad facinus intermisso nocturno im
petu occupant Caprarolam: præsidiisq; munientes se ad resistendum obfir
mant. Paulus ea re cognita offensam supra modum auctoritatem suam exi
stimans alterum sibi contendendum est ratus:ut uel statim ad tradendum
oppidum suo illos imperio cogeret:uel bello præsentem præteritasq; ulcis-
ceretur iniurias. Itaq; ad eos subito mittit qui perfidiam arguant:& Capra
rolam iubeant tradi. si minus id agant:taciti ad se reuertantur. Illi non con
tenti imperium principis contumaciter detrectare: contumeliam insuper
uerborum adiiciunt. Iniuste aiunt Pontificem agere: qui sibi alienam rem
petat: Meminisse cum debere Euersi se filios esse: cuius fuisset semper infer
re:non pati iniurias: Retenturos Caprarolam bello aperto: si ita expediat:
Paulum si se armis lacessat:intellecturum quid ad defensionem animi habe
ant. His acceptis Pontifex: Vicarium eius se recognoscens ad quem di-
ctum est:Exaltare qui iudicas terram: redde retributionem superbis. simul
aperire itinera cupiens: quæ non peregrinis modo: sed Pontificibus quoq;
necessarium erat turpiter declinare:duo imprimis singulari studio curanda
putauit:alterum ut ignaros consilii repentino adortu hostes opprimeret:
alterum ut ante demessas segetes copiæ ad oppida essent:futurū ea diligen-

ti a credens:ut illi colligendi ſui ſpaciũ non habentes perturbatiores ad oĩa
redderẽtur:& Oppidani meſſe:omniq; pecore amiſſo deditionẽ maturius
facerent:aut ſi ad reſiſtendũ ſe compararent : acceptis his detrimentis mi
nus diu ſubſiſterent:ad hęc cõponenda opportnnũ oblatum eſt fortunæ au
xilium. Ferdinandus Rex turmas equitum nonnullas ad fines regni circũ
ſorana loca iuſſerat mitti:quę olim ſuæ:nuper noſtrę ditionis ſunt facta. Ea
res ſuſpitioſa oĩbus uidebatur:putantibus ad repetenda quæ dixi:illas uenıſ
ſe. Venerant aũt ut conſtabat:diuerſam ob cauſam. Hanc igitur occaſionẽ
ſecutus :Ducibus copiarũ ſuarũ:quę ubiq; erant arctiſſime imperat:ut q̃ ce
lerrime cũ ſuis ad urbem feſtinent:ut ſi Regi ſit obſiſtendũ:cõſilio prius ſe
cum habito ſciant quid inde agendũ. Præſulem quoq; Mediolanenſem: de
quo ante meminimus eadẽ celeritate mittit ad Regẽ ſpecie ad cohibendas
turmas ne in ditionem Eccleſiæ tranſeant: re aũt uera ad earum præſidium
contra hos impetrandũ. Etenim cum feudũ regni a Pio:& coronã accepit
conditionibus erat cõuentum:ut in oẽm caſum Eccleſiæ equitum peditũq;
certum numerũ Pontifice requirente concederet. quod ille cum fidei præſti
tę non inuitus dediſſet:eo diligentius adminiſtranda oia iudicauit:q. Dei
phebus:& Franciſcus perpetuo bello cum Andegauenſibus ſenſerant. Dei
phebus ẽt Regem ad colloquium per cauſam conſtituendę pacis extractũ
gladio uenenis illito temptarat occidere. Itaq; ſub unũ fere tempus Præſule
quẽ dixi ad Pontificẽ reuerſo:noſtriſq; & Regiis copiis ad irrumpendũ pa
ratis toti exercitui Federicũ Feretranum:& Neapoleonẽ Vrſinum pręfecit.
Qui dies permultos ante admoniti qd facto opus eſſet :bifariã Euerſanos
adorti:intra duodecimũ diẽ in poteſtatẽ oia redegere: Tanto rerũ ſucceſſu:
ut pene finitũ bellũ ante audiretur:q̃ inchoatũ. Nullũ Oppidũ oppugnatũ
eſt : nulla dimicatio facta. Deiphebo tantũ:& Frãciſco intra munitas arces
ſe cõtinẽtibus:mox ut admouebantˈ exercitus fiebat Oppidanorũ deditio.
Quidã ẽt non obſidionẽ expectantes:p oratores idẽ agebãt. Vbiq; inuoca
batur eccleſia:& ubiq; ſtudiũ erat deiiciendæ ſeruitutis quã miſere tot ãnos
ptulerant. Erant illis oppida tredecim natura loci: frumẽto:armis:cæteriſq;
ad defenſionẽ neceſſariis ægregie cõmunita :Iouiũ:Carbonianũ: Capraro
la:Roncilio:Capranica:Vetralla:Bleda:Vianũ:Monteranũ:Cerete:Chae
earũ:Seuera:Monticellũ:partim accepta a patribus:partim p iniuriã uici
nis adempta. nec putabatˈ ſine magnis incõmodis hanc uictoriã futurã Ec
cleſię. Motus maiores ſecuturi inde iudicabantˈ. Suſpitioſa erat multorũ ui
cinitas;qbus dolitura credebatˈ Euerſanorũ deiectio. Quidã quoq; potẽta
tus Italię odio pñtiũ rerũ fauturi his dicebantˈ. Viuẽs porro Euerſus:atq; ex
conſcia obſidionẽ timens:ad eã pferendã quę potuerat ante cõtraxerat. Iun

Stephanus Nardinus.

Oppida filior. Auers.

xerat fœderibus se cum affinibus scœleris sui:qui nec pauci per agrum Romanum erant:nec contemnendi. Instaurauerat labore continuo muros:fossas:& turres. in arcesq; omnifariam munimenta contulerat. Congesserat quoq; pecuniam non contemnendam in temporis longi stipendium. Ad hęc patris studia accedebat Deiphebi auctoritas:qui strenue in bellis uersatus:Ducisq; periti nomen habens:iudicabatur grande momentum ad distinendos nostros futurus. Qui breuius finiendo bello spacium statuebant mensium sex opus arbitrabantur, erant qui anni:& qui biennii dicerent:sed patuit manifeste omnipotentis Dei ultio obscurantis oculos impiorũ. Contra Romanę Sedis uexilla tãta hęc munitionum uis nihil eualuit. Sicut deficit fumus: sicut fluit cera a facie ignis:sic defecerũt apparatus horum a facie Dei. Ipsi uero Deiphebo non mens:non ratio:non consilium:non diligẽtia fuit. Iacuit totus tremefactus:ac pauidus:ignorans non solum aduersariorum copias:sed etiam suas. Noctu tandem peditibus paucis comitatus: exportans nescio quid ad fugæ subsidiũ:ex arce Bledę:ad quam a Vettalla refugerat:ingẽti trepidatione abscessit:ac pene est intercœptus. Ecce uetustę:sed nocentis familię exitum:uidi (inquit Propheta) impium exaltatũ eleuatumq; sicut cedros libani. Transiui & non erat:quęsiui & non est inuẽtus locus eius. Factę sunt uiæ eorum tenebræ:& lubricum:& Angelus Domini persequens eos. Venere in potestatem Pontificis Frãciscus: & filii eius omnes. Itidem & primogenitus Deiphebi: qui mole Adriani inclusi uitam nunc miseram infœlicemq; agunt. Post uictoriam autem recensentibus nostris secreta arciũ:ut fit:repertę sũt formæ cõplures adulterãdæ monetæ: In qbus Nicolai:Calisti:& Pii nostri supscriptio:& character erat impressus. Adulterini quoq; ex his numi permulti. Inuentæ & singraphæ scœleratarum pactionum: in quibus qualis esset patris:& filiorum in Ecclesiã mens perspicue patuit. Ex tetris quoq; cauatisq; sub terram carceribus extracti multi sunt:quos Tyrannorum crudelitas annos iam multos suppliciis miserandis affecerat. Nõ tam igitur lætata antiqua sæcula sunt ob Cachi latronis interitum:cuius cede & rapinis omnis hic tractus reddebatur infestus: q̃ gauisa sunt nostra Euersanorum ruina. Sed alter non multo post successus rerum in Flaminia contigit recenti Euersano non minor:cuius euentus ex initio huiusmodi suũ exitũ duxit. Fuerat Sigismundo Malatestæ germanus frater Malatesta Nouellus. Is in partitiõe dominatus paterni Cesenã:Bretenorũq; ciuitates:& latissimũ multorũ oppidorũ agrũ Pontificũ beneficio erat sortitus:sed postmodum acceptorum omnium immemor:ut Vicariorum nostrorum est mos:bello Andegauensium multa Ecclesiæ Romanæ occultis consiliis intulerat detrimenta. Quam ob causam iusto est odio

Nota

habitus: mox etiam oppugnãte Pio Sigismundum: qui heresis iudicio fuerat condemnatus: in auxilium ueniens: apertum se hostem ostendit. frater namq; rem magnis conatibus adiuuabat. Verum illato in agrum Cesenatem bello ad tutanda sua retractus: præter duas quas dixi ciuitates: reliqua fere ditionis loca intra paucissimos dies amisit. quam fortunam Sigismundus etiam ferens: mœnibus tãtum Arimini se tutabatur. Ad misericordiã ergo Pii utroq; confugiente: Sigismundo etiam abiurante heresim: indulta ambobus est uenia: ea tamen addita cõditione: ut Cesenatium ciuitas Bretenorensiumq; publico cauerent iureiurando mortuo Malatesta: cui liberi nulli erant: ad ditionẽ Ecclesiæ repulsis cæteris: se reuersuras. Quod cum solenni decreto uterq; Populus libenter ægisset: accidit mox in Pontificatu Pauli: ut uita functo Malatesta: legati nostri ad repetẽdam fidem illico mitterentur: Qui ob causam perficere primo aduentu rem non potuerunt: q, Robertus Sigismundi ex cõcubina filius: per necessitudinis causam ad morientem patruum ueniens post funus eius in arce se continebat: & de retinẽdo per uim dominatu agitabat: sed dies nõnullos post: cognita ciuium uoluntate: quos ad seruandum iusiurandum constabat spectare: impetratis a Pontifice nonnullis per ꝓuinciam Oppidis: ciuitatem illi liberam tradidit. Bretenorenses quoq; exemplum hoc consecuti sponte sua deditionem fecerunt. Ita uno ferme tempore duarum prouinciarum summe opportuna loca ingratis familiis duabus adempta: breui negocio ad gremium Matris sunt reuocata.

Abiurat heresim

Iacobi Volaterani Cardi. Papiensis Cõmentariorum liber tertius.

Vixerat Italia annum fere iam tertium: nec ullibi tumultus grauior fuerat itellectus. Tantum Euersani fratres quos dixi: dierum paucorum oppugnatõne dominatum omnem amiserant: non tam ut hostes: q̃ ut uiolatę maiestatis damnati: sed innouandarum mox rerũ ciuilis quędam Florentinorum dissensio prębuit occasionem. ideo a me Paulo altius repetenda: q, cognoscẽdis perturbationum initiis est necessaria. Obtinuerat in ciuitate florentina pricipatum annos prope triginta Cosmus ex Medicorum familia: uir sapiẽtia: & opibus clarus: ita quidem iter ciue[illegible] ut cum summa omnium ad eum ueluti ad iustum dominum deferretur omnibus tamen charus esset: atq; accœptus: paucis exceptis: quos uel publica res: uel priuata dolere eam ob causam cogebat. Creuerat aũt inter amicos eius pręcipue Lucas quidam Pittus: homo facultatis non multæ: sed illi obsequens semper: & quottidianis in ciues officiis ad quæ facilis erat; magnopere in republica

Cosmus

gratiosus .Erat quoq; Cosmo ex duobus quos genuerat filiis alter supstes Petrus nomine : uir acris īgenii: sed patri in colligēda popularitate sane nō similis .morbo autem articulari ita oppressus:ut inualidus ad cætera semp iaceret.Is igitur defuncto in honoribus patre auctoritatem eius contende- bat in ciuitate retinere:putans quia familiæ suæ beneficio tantum creuisset Lucas:cedi succedentī sibi debere.Ille uero ætatem suam cōsiderans:& gratiam ciuium :quorū altera maior in eo erat:altera pene par : indignum censebat:si maxime obsequens patri fuit tantę sapientię uiro:etiam parere filio longe infra illius merita posito.Itaq; concertationes quædam inter eos suscitari sunt cœptæ :de priuatis amicorū studiis primo:mox de tota republica:Vtroq; in eum locum se uendicante in quem uiderant Cosmum. Erant his duobus potestate proximi duo itē alii equestris ordinis ciues:nec Petro pacati satis:nec Lucæ ante id tempus amici:Angelus Acciaiolus nobili familia ortus:& Detisaluius Nero : sua magis industria:q̄ maiorum cōmēdatione honores adeptus.& Angelum quidem a Medicorum factione :cuius olim asserēdæ causa fuerat relegatus : indignatio quędam auerterat:q̄ filiā nuptui daturus Petrus iuuenem inferioris nobilitatis Filio suo generum prętulisset.Detisaluium uero huius etiam ipsius pro quo certabatur Principatus cupiditas:sed horum nullius grauius in Petrum odium putabatur q̄ Detisaluii:nec ullius erat ad conficienda negocia astus maior:atq; attentio.Igitur gliscentibus in diem magis dissensionibus his nactum se Detisaluius occasionem credens:qua & Petrum opprimere:& concupitam potestatē una diligentia assequi posset:ad Lucæ studia sese primo adiungit:illiusq; fit assectator:inde Angelo persuadet:cuius esse in populo gratiam precipuam cognoscebat : idem ut faciat:docens cōtendentibus ex æquo utrisq; futurum facile:ut & liberiorem ipsi rempublicā habituri essent: & ulturi cōtumelias uiderentur:quas a patre:& filio accœpissent.Ea res ab Angelo credita Pittecæ factionis opes admodum auxit:& omnium quæ secuta sunt malorum: seminarium præparauit.Pugnari enim ex illo tempore fortius in Republica cœpit:Petro quidem paternis amiciciis se adiuuante: Luca autē duobus his ad rem suam adiunctis:sed horum q̄ illius eo uidebatur iustior causa:q̄ ille de retinenda tantum patris potestate:hii uero de tollendo ex ciuitate dominatu putabantur contendere.Eratq; illa eorum frequēs conquestio:satis iam diu uni ciui seruiuisse Rempublicā:nō oportere miseram tot annorum ciuitatis cōditionem ulterius propagari: quæ eo indignitatis esset adducta: ut derelicta iam curia:ex priuata domo publica cōsilia sumerentur:nec iam bella modo & paces ad eius arbitrium fierent : sed nec magistratū assequi quisquam:nec filiam despondere:aut de re ulla priuata: nisi ex præscripto il

lius posset statuere: Recipiendos animos aliquando: & resumendam libertatem: quae a maioribus tradita per secordiam proiicienda non esset: non id agi his eorum studiis ut ciuitate pellatur Petrus: quem saluum uelint: sed ut posito dominatu ciuilem equitatem accipiat: Satis illi esse debere: si retentis opibus: quas beneficio seruientis populi maximas comparasset: administratorum impunitatem ferat: & honoribus quos habeat ciuitas: decreto ciuium non sua uolūtate fungatur. His uociferationibus cum & quottidianę essent: & a cupido libertatis populo audirentur: factum est breui: ut abrogato decemuiratu: cui dandorum adimendorumq; magistratuum erat potestas: ea Reipublicę forma reddita iā uideretur: quae dignitatē ciuitatis quęrenti: non suam: esse tolerabilis posset. Sed neutris id erat propositum. quisq; uel ambitioni suae: uel iracundiae per causam boni publici seruiebat. eoq; iam erat progressa cōtentio: ut superioribus Lucae rebus immoderatius ab his tribus agerentur omnia: & plaena cupiditatum singula uiderentur. Quo factum est breui ut detectis affectibus: quibus nō tam libertas: q̄ principatus in ꝑposito erat: plurimi quos studium publicum a Petro auerterat: minus iam indigne habētes antiquo domino seruire q̄ nouo: i eius partes redirent: & propugnatores pro impugnatoribus fierent. Quibus ille mox recreatus: uicissimq; aduersantium iniquitatem accusans: ad resistendum est factus ualidior. Nullis omnino de rebus publice referebatur: in quibus heae duae factiones sibi non dissentirent. Eratq; una ambobus per dies singulos cura q̄plurimos assertores conquirere: quorum suffragiis alteri alteris praeualerent. Nocturni utrinque habebantur conuentus: quibus iureiurando: & chyrographis alterutrius pestis fiebat professio. Interdiu autē paucis quibusdam in curiam ad magistratum conuenientibus: reliqua ciuium multitudo ad duorum horum aedes tumultuosius aderat: quorum alterum morbus corporis domi incluserat: alterum salutationum ambitio. Rebus in hāc perturbationem adductis de euentu sollicitus Petrus: uolensq; ad quamuis aduersariorum uiolentiam se praemunire: Nicodemum quendam ab oppido Tuscorum Pontremulo: qui per id tempus pro Duce Mediolanensi agebat Florentiae: per alterius rei speciē ad illum mittit: familiae suę magnis de causis obnoxium: qui statum ciuitatis omnem ostendat: doceatq; una inimicorum contentione & pelli se facile posse: & amicae illum reipublicę coniunctione priuari: Oret proinde uicinum aliquod subsidium sine mora comparet: quod in omnem necessitatem sit praeparatum. His cognitis Dux cōcedenda illico quae peterentur putauit: ea maxime ratōe adductus q; securitatis suae non statuebat: potentissimam ciuitatem: quae in eam diem secum senserat: ad amiciciam Venetorum transire: quibus non dubie alteram fa

ctionem adhęrere compertum erat. Itaq; Ducibus copiarum:quæ fortuna conciliante a bello Neapolitano ad se reuertebantur negocium dat: ut in agro Bononiensi per occasionem quietis considentes Petro si ita ferat necessitas: subito assint:atq; omni ratione dignitatem amici hominis tueantur. Sed Lucas hanc Nicodemi profectionem quærendorum auxiliorum causa comparatam ab initio timens:tum autem ea iam collocata ĩ proximo uidens: ne imparata res sua ad se pellendum Petro animũ facerer:agit & ipse cum Duce Mutinẽsium Borsio quem pro sua factiõe stare certissimũ erat: uti in omnem eius casum q̃ maiorem possit: æquitum ac peditum numerũ ad fines suos instructum contineat:qui si a Sforcianis uis aliqua inferatur: momento esse in auxilium possit. Dum externa hęc pręsidia a partibus conquiruntur:in ciuitate interim fatigatis iam assidua contentione animis: nec re in alterutrius perniciem adhuc inclinata:quędã pacificationis ratio sponte suscepta est: que erat huiusmodi:ut consilia posthac in priuatorum ædibus nulla haberentur:sed ad Curiam conuenirent omnes:utq; in exiliũ agi nemo contendentium sineretur: oẽs autem ad salutem ciuitatis idem sentirent. Quã rem iureiurando & documentis publicis confirmarunt ad iudicium Romani Præsulis:si uiolaretur fides: omnia referẽtes. Hac fiducia conuentorum Petrus in uicinum Rus deportari se iusserat:putans nil iam periculi esse: & p absentiã suam renouandæ dissensionis occasionem nullam futuram. Scripserat etiam Ducibus Sforcianis: ut quando pacata iam ciuitate sua omnia in tuto posita essent:redirent ad Ducem cum uellent. Igitur per has pactiones quieturi aliquando diu animi uidebantur:& formam administrãdæ reip. interim accepturi: sed fortuna quædã errori admixta neutrum permisit. Etenim cũ Duci Borsio cõuenta hæc inter ciues essent ignota:propter Sforcianos autem uicinos properantius ad fines monstratos postulata pręsidia cogeret:creditum a nonnullis est continuato itinere Florentiam illa contendere. Qua propter re primum Bononiæ cognita: atq; inde Petro per fautores quosdam tumultuosius nunciata: in antiquam cõtentionem omnia rediere. Subito enim eo nuncio perturbatus:ac plane se proditum credens:collecta ut potuit uicinorum agrestium manu:in urbem cum iam eo die uesper esset referri se imperat:cõuocatisq; amicis:iisq; ad resistendum confirmatis:litteras ĩ omnem partem quãta maxima celeritate potest dimittit:quibus clientelæ suæ in hunc casum antea excitatæ ad se uocarentur. Sforcianos quoq; ubicũq; eẽnt accelerare Florentiã iubet:nec secius iterim pro dieí tempore ædes præsidiis firmat nocti instanti timens:per cuius occasionem ad se impetum facturos aduersarios iudicabat. Lucas autẽ nil sibi suisuę conscius:trepidationem hanc Petri: & studium magnopere mira

batur: reputans nihilominus animo ex composito forsan simulari hunc metum: ut meditata deceptio sine perfidia uideretur impleri: domum & ipse suam cōmunit: studiososq; litteris uelocibus aduocat. Noctem eam totam utrobiq; metus fuit: & insidiarum suspitio. Mane diei sequētis ex bononiēsibus litteris: quas Petrus excusandi tumultus gratia miserat ad Senatū: causa intellecta: cum hii falsam formidinem magnis obtestationibus affirmarent: ii uero ad perniciem suam properare Borsianos cōtenderent: summus magistratus Petrum & Lucam ad se illico uocat: cumq; affuisset sine mora Lucas: pro Petro autem langoris excusatōe filii aduenissent: docet sine causa sumpta esse a partibus arma: neq; a Luca Petro: nec Lucę ab illo quicq̄ esse timendum. Proinde ea deponāt: in fide quæ Paulo ante accepta: & data permaneant. Ante omnia uero clienteias remittant: quę sine maleficio eē in ciuitate non poterant. His senatus exhortationibus cum ab utrisq; benigne assensum eēt: oblata rursum securitate complexi se inuicē sunt: ac osculati. placuit quoq; quo tutior Petro fides esset: Loysiū Lucæ fratrem ad Borsianos celeriter mitti: qui dissolui copias & reuerti domū sine mora curaret. Per hunc modum paululum interquieuit suspicio imminuta magis q̄ sublata: & simul utrinq; dimissa prę sidia sequenti die nouis iterum rumoribus de Borsianis allatis: quibus metus magis q̄ res haberi fidem cogebat: reuocātur. Clientelæ a Petro: quęq; ex lōginquioribus locis adesse iam cœperant intra ciuitatem recipiuntur. Idē a Luca fit: eo tamen remissius: q, Petrū cōfidebat intellecta tādem rumorum temeritate desiturum tumultuari. Circiter primam autem noctis uigiliam Nicolaus quidam ex Soderinorū familia: quo nuper magistratum summum gerēte decemuiratus quem dixi fuerat abrogatus: & graues in Petrum habitę contiones: ueritus ne inter has moras aduersa factione adaucta: id quod p horas singulas nūciabatur: suę imparatæ migrandū esset: homo lingua & manu promptus: armata ex uicinis textrinis ad trecētorum Germanorū manu: tumultuosius ad Lucam uenit: irrupturus eodem uestigio ad Petrum si fuisset permissus: sed Lucas cui ambitiosior adhuc natura erat q̄ ferocior recogitās merita in se Cosmi: quibus in tantum magnitudinis creuerat: uolensq; his suis conatibus deprimi Petrum non pelli ciuitate: Nicolaū apud se retinuit: egitq; ut dimissis Germanis nocte illa quiesceret. Audito hoc motu Petrus: uehemēter rebus suis pertimuit: uidens nōdum satis prę sidii sibi esse aduersus popularē multitudinem ciuitatis quæ libertatis studio excita haud dubie p Luca erat futura. Igitur postridie ex assertoribus Petri quidam: quibus apud Lucā fides adhuc aliqua manserat: agnoscentes hoc noctis inditio nil crudele mentem illius agitasse bona spe molliendi etiam magis animi ad eum accedūt. lau

dant diligentiam hominis: qua & retentus Nicolaus sit: & ciuili sanguini parsum. Predicari aiunt tota urbe eã patriæ charitatem: nec multos iam annos factũ ciuile illustrius accidisse: Petrum quidem quod ad se attinet: gratias omnium maximas agere: parentemq; illum alterum defuncto Cosmo sibi statuere: rogare autem ut malis suasoribus posthac fidem non habeat: quorum artificiis factum uideat: ut due coniunctissimæ domus unum autẽ sentientes: magnis Reip. detrimentis in hanc contentionem adductę sint: Angelum quidem & Detisaluium nõ id agere ut pulso Petro principem eũ sequantur: sed ut ambobus in contentione occupatis: ipsi cum populo sentientes operentur exilium: Eius rei argumento esse: q̃ neuter eorum his tumultibus proximis ad eum armatus cõuenerit: cum a Nicolao & cæteris studiose id sit adimpletũ. Talibus per horas ferme singulas Lucæ inculcatis (summittebantur enim a Petro noui sedulo suasores) tepefacta multum eius est mens: atq; eo adducta: ut deposita iam contentione amica in Petrũ omnia cogitaret. Erat magistratus ciuitatis qui ex nouem ciuibus constat: Lucæ tunc q̃ Petro fauentior: amicorum tamẽ Petri sic munitus numero: ut satis ad ea impedienda esset: que contra eum cogitarentur decerni. Sed is cum in fine iam esset: & noui cõstituendi dies appeterent: quem propter abrogatum decemuiratum ex tota urbana multitudine sorte duci oportebat: id propositum Petro fuit: ut si ex aliena factione dari eũ contingeret: continenda sibi arma putaret quę alioqu aduersus Remp. pręualitura nõ essent. Sin uero ex sua: uim eo duce apertã temptaret: atq; eo quidẽ fidẽtius: q̃ remisso iã Lucę studio: Angelo & Detisaluio quos ante alios formidabat: cõtentionis exitum expectantibus: Borsianis quoq; redire domum iussis: maiores quottidie ad eum copiæ confluebant: & Sforcianos qui ad duo milia delectorum æquitum erãt: iter ad se ingressos constabat. Itaq; mox die ip̃o Comitiorum cum fortuna ex eo ciuium genere magistratum dedisset: quos Petrus nec studiosiores sui: nec aptiores ad nouandas res deligere ipse poterat: conciderunt illico aduersariorũ animi: & Lucas quod cõsilio cœperat: necessitate iam in Petri partes concessit. Itaq; collatis ambo consiliis conuocandum in concionẽ populum: & rogationem ferendam constituerunt: quę parlamentum uulgo dicta non nisi summis Reip. casibus ferri est solita. Eius illud erat caput præcipuum: decemuiratum quẽ dixi: ante omnia ĩ ciuitate restituendum. quam quidem rogationem: & cætera q̃ uictorum tulit uoluntas: trepida plebs obsesso armis foro: cõsuetis acclamationibus sciuit. Octo uiri etiam custodię ciuitatis creati sunt: addita potestate quę cicidẽdorum & necãdo⁊ ciuiũ maxima p̃mitteret. Quæ oĩa cũ in caput suũ Angelus: Detisaluius: & Nicolaus fabricata ĩtelligerent: iusq; omnium ad unũ

reductum quem oderant ipsi:& acerbo in se odio esse cognouerāt: urbe ex cedentes fuga elapsi sunt:ac mox relegati. Angelus Neapolim cōcessit: Nicolaus Ferrariam: Detisaluius uero ad Bartholomeū Bergomensem cognomēto Colium profectus est:celebrem rei militaris Ducem:multisq; officiis sibi amicum. Lucæ autem qui in ciuitate mãserat: honor:ut graui quondā aduersario habitus est:sed non ut beniuolo fides. Apud Bartholomeum igitur ueniens Detisaluius:de sua:& cæterorum exulum reductione quottidianis sollicitationibus agere cœpit:afferens plurima quibus induci ad capessendam rem ambitiosi senis animum crederet. Ostendebat enim gloriā prę stantis facti:q tot Familię nobiles summis antehac functæ honoribus:suo beneficio restitutæ in patriam dicerentur:quibus non peccatum:sed sola reducendæ libertatis uoluntas eiectionis causam dedisset: Ducum excellentium esse seruitutibus homines liberare: & oppressis leuamē afferre: Eam tyrannidem Petri esse: ut qui eam tollat: perpetuum laudis monumētum in tam celebri ciuitate sit adepturus: Neq; uero tantum odii concœpisse Florentinum populum in Mediolanensium Ducem: q pene excussum seruitutis iugum armis suis reduxerit: quantum ei gratiarum habiturus sit:cuius uirtute deiectum id uideat: Nulla de re alia totam nūc Italiam loqui: lamētari omnes:& indigne ferre propagationem hanc Florētini dominatus:fortunam quoq; exulum miserari:quos & floruisse in sua Rep. recordentur:& liberandę ciuitatis causa indigne habitos uideāt: Proinde acerbitatis huius ultorem magnis affectibus exoptare:qui si uolēte Deo futurus sit: ipse omnium procul dubio uotis ac laudibus in hanc causam sit processurus. Addit & transigendi operis facilitatem: perturbatā adhuc ciuitatem: itus potentes q̄ plurimos qui sentiant secum: Plebem autem odio præsentium rerū grauiorem motum aliquem expectare: Copiarum porro nil publice esse: ut quibus in longa pace opus non fuerit:priuatim collectitiam tantum turbam haberi predæ aptiorem q̄ pugnæ: ęrarium quoq; direptionibus intestinis exhaustum comparandis subito exercitibus importunum esse: Tributi autem ex priuatorum facultatibus conferendi nōmodo nomen asperū eē: sed rem quoq; in tanta alienatione ciuium seditiosam:quippe q unius tantum oppressoris sui seruandi causa comparari existiment. Memorabat insuper ciuitates nonnullas & opida Florentiam circumsistentia: quæ in cliētelis eorum semper fuissent:& magnis a se affecta beneficiis tenerentur: nō dubie illato bello cōcessura ad antiquos patronos: sperare Bartholomeum debere: ingresso tantum Florentinorū fines paritura undiq; omnia: Petrū q; popularis seditionis atq; aduentus sui metu sponte ciuitate cessurum: Neque uero aut Ferdinandi regis: aut Mediolanensis Ducis timenda esse sub si

dia quorum uterq; auarissimus eet:& unius tantum Petri causa grandi bello nollet inuolui. Homo perspicacis ingenii: qui isirma quæque suæ ciuitatis cognosceret:atq; ex recenti adhuc auctoritate fidem teneret: his rationibus communem exulum causam facile persuadet:eo autem facilius:q; iam senex Bartholomeus nullius adhuc memorabilis facti in tam longa militia nomen habebat :appetentissimusq; erat gloriæ:& grandem congestam pecuniam possidebat: quam filios non habenti procliue erat ad res gerendas conferre. Quia uero stipendiis Venetorum erat obnoxius:quorũ totis præerat copiis: fidei suæ nõ statuebat militiam promissam dimittere: nec rursũ sani consilii iudicabat illis non adiutoribus tanti motus fortunam tentare. Cuncta igitur:ut inter se & Detisaluium tractata erant ad eorum senatũ ordine refert: docens si rem probant:atq; adesse uelint:nil in eo moræ ad inferendum bellum futurum. Venetis non ingrata hæc nouandarum rerum occasio accidit:uidentibus aduenisse tempus quod diu expectatũ:ultro nunc fortuna offerret. Itaq; re in consilium adducta facile ad dimittendum Bartholomeum:& incoepta eius iuuãda animos firmant:Cuius quidem rei illę ꝓponebantur rationes:quod Ferdinãdus Rex: Florentini:& Mediolanenses odio sui sentire inuicem credebantur:pertinereq; ad suam securitatem putabant hanc trium potentatuum societatem dissolui: quam casuram non ambigebant si reducti exules essent: nonmodo q; suo beneficio id fieret: sed q; aduersariorum maleficio nuper pulsi in gratiam rediturí nõ uiderentur. Ad hæc accedebat q; Paulo Pontifice:Veneto licet:cõmunem se contendẽtibus ostendente:solos in Italia sine cuiusquã auxilio se relinqui uidebant: idque nonmodo ad rem sed ad hominum quoq; ęstimationem incommodum iudicabant.angebantur porro suam remp. Turchorum bello implicitam magnis quottidie stipendiis exhauriri:Illos uero pulsis Italia Andegauensibus uacuos negocio:gloria atq; opibus crescere. Quamobrem misso ad Bartholomeũ exulesq; qui ad eum conuenerant:per alterius rei speciem oratore: senatus decretum clam renũciant:atq; ut belli suscitandi auctores ipsi non uideantur a periculisq; absint: cum Colio agunt ut per exauctoratæ milicię occasionem suo atq; exulum nomine primo egressu bellum gerẽdum pronunciet: Nec minus pollicentur in omnem eius casum reliquis se copiis affuturos. Igitur rebus in hunc modum condictis:q̃ maximum potest equitum ac peditum numerũ scribit Bartholomeus:omnibusq; ad bellum necessariis sine intermissione se instruit:nunc in Neapolitanũ: nunc in Mediolanensem ad dissimulanda consilia ductorum significans. Ii uero de se minimum:de Florentinis autem tota cura solliciti:ne uidelicet pulso Petro ad amiciciam Venetorum adiungerentur:ac ueluti repagulo interposi

to quemuis eorum illis opprimendum obiicerent: conseruādam sibi eam ciuitatem quacunq; possint ratione constituunt. Mittunt ad Pontificem legatos qui iniustam Bartholomei causam proponant: alterumq; ab eo contendāt: ut uel auctoritate sua: qua apud Venetos plurimum possit: mali huius initia tollat: uel si id parum possit: in turbatorem pacis arma coniūgat. Quibus cum respondisset ille deprecationibus & monitis se omnia tentaturum belli autem societatem quam peterent Romano patri non conuenire: cuius monere dissidentes filios esset nō propugnare: priuata ipsi inter se foedera inierunt: quibus ad priuatos cuiusq; casus iidem omnibus essent hostes: atq; amici. ut autem ad propulsandum nō inferendum bellum inducta ea ostenderent: potestatem Pontifici ac Venetis fecere eorundem accipiendorum cum uellent: nec secius conducendis & ipsi militibus intendentes. Federicum Feretranum summae prouidētiae Ducem: cuius uirtus multis iā bellis cognita erat: communibus stipendiis summę rerum praeficiunt. Omnium deinde animi confirmantur: qui uenienti i Tusciam Bartholomeo impedimento esse ac morae possint: ratio deniq; militaris nulla omittitur: qua & dignitatem tueri: & uiolatorē quietis possint ulcisci. Imprimis autē quia ex ualle Lemonia breuissimus in agrum Florētinum transitus erat: placuit Feretranum in Flaminiā pręmitti: qui eis in locis motum Bartholomei operiens: uel facturo iter per uallem occurreret: uel Pistoriensi uia descendentem Florentiā praeueniret. Iamq; Aragonenses copiae nonnullę in agrū Ariminensem ad eum peruenerant: & maiores in diem subsequi dicebantur. Itaq; Federicus nō totis triginta turmis ac peditibus mille ex hibernis ducēs: secundis castris in agrum Fauentinum peruenit: unde in uallem patebat descensus. Pręfecturā illius ciuitatis pro Romana ecclesia tūc gerebat Astorgius quidam ex Manfredorum familia: uir dubia fide: qui tamen in re militari nomen aliquod esset adeptus. faciebat autem eo tempore sub Florentinis stipendia: quę cum ad finem pacti temporis iam peruenissent eorum innouandorum sic exploratam rem dederat: ut inter Duces suos iam haberetur: uerum cum mox Veneti opportunitatem loci magis q̄ hominis uirtutem secuti quottidianis sollicitationibus animum eius temptarent: & stipendia maiora promitterent: susus ingenio ad eos defecit: cum tamen perfidia haec clam adhuc haberetur. Quamobrem Florētini defectionis huius ignari: Oratorem cum stipendio uenientis anni ad eum mittunt: nouum militię sacramentum reip. nomine accepturum. Sed ille comprahenso Oratore & omni ad se per uim adducta pecunia: quod ex anteacta militia reliquum debebatur arbitrio suo sibi persoluens: inanem illum uexatumq; dimisit. utq; apertum se iam hostem ostenderet: Federicum quem antea pacis com

meatibus iuuerat locis nunc ſuis iubet excedere Venetorum iam ſtipendia
profitens. Quę res ſocialium mentes plurimū perturbauit: Bartholomeoq;
ad perficienda conata animum addidit. Ea enim erat loci: atque hominis
opportunitas: ut eo manente in fide aut de alio itinere cogitādum Colio eſ
ſet: aut in Lemoniam nō ſine magnis periculis deſcendendum. Vaſtare igi
tur eius agrum cœpit Federicus: eo grauiora inferens detrimenta: q, matu
ræ iam fruges in aruis erāt: paſſimq; pro commeatibus metebātur: Quod
quidem Bartholomeo maturandi tranſitus cauſam dedit: timenti ob cre-
bras q̄ ad eum afferebantur querelas: ne homo alioquin uarius etiam impa
tientia incommodoꝝ: noua interim cōſilia caperet. Igitur aduentu hoſtis co
gnito: Feretranus: cum adhuc par uiribus illi nō eſſet: locum autem in quo
erat non ſatis tutum arbitraretur: ulterius progreſſus loco munitiſſimo ca-
ſtra poſuit: eo quidem cōſilio ut copias ſociales quæ iter dicebantur ingreſ
ſæ minoribus periculis expectaret: nec tamē: propoſitum tenuit cum & cę
diutius tardarent q̄ crederetur: & munitionibus Caſtrorum aduerſus poten
tem hoſtem fidendum non iudicaret. Itaque hunc quoque locum dimittēs
inter oppidum cui Bononienſe cognomen eſt: & Imolam ciuitatem conſe
dit: quorum alterū Bononienſiū ditionis erat: altera Taddei Manfredi: quos
utroſq; pro ſocialibus ſentire tunc erat opinio.

Inter hæc Colius tranſmiſſo iam Pado in agrū Imodenſem peruenerat:
atq; eis in locis caſtrametari parabat unde intercludere Feretranum com-
meatibus poſſet. Sed ille conſilium pręuidens prætèrita Imola ad Pontem
Legium progreſſus eſt: Bononię ad quartum miliare propinquum: quę ci-
uitas multos iam annos Sforcianorum fidem ſecuta: etiam tunc ueterem
clientelam ſeruabat: dederat autē ſpem Colio Taddeus: cū adhuc in Trāſ
padinis ageret: deficiendi ad eum cum primū Imolam propius acceſſiſſet:
putans tardatura nimium præſidia fœderatorum eſſe: & nullo interim de-
fendente omnem ſibi quęrendę ſalutis rationem honeſtam futuram. Nam
antea ſine uiolatæ fidei ſuſpitione cum illorum faceret ſtipendia: non poſſe
id fieri uidebat: nec ſtatuebat ob leue militiæ cōmodum de ſumma rerum
ſuarum periclitari. Verum poſt paulo nunciis cōfirmatus: quibus ſignifica
batur Sforcianos ad fines Agri Bononienſis iam perueniſſe: magnumq;
equitum ac peditum numerum ducere: Galeaz autem Sforciam copiis to-
tis præeſſe: Aragonenſeſq; ducente Alfonſo Chiuara per Tuſciam prope-
rare: remiſſiora omnia cœperat Bartholomeus reſpōdere: nec erat illi obſcu
rum propinquitate auxiliorum id prouenire. Quam ob cauſam grauiter in
dignatus: occupatis uno īpetu Bubano: Mordano: & Bagnaria: quę ſunt
agri Imolenſis Caſtella: ad ipſam ciuitatē caſtra poſuerat: totiſq; eam uiri

bus cœperat obsidere:nec segnius per Taddei coniugis fratrem : qui apud se militabat:animum eius ad promissam defectionem sollicitabat. Quod intelligens Federicus:timensq; ciuitati:quam nō minus uxoris:q̄ mariti im perio regi sciebat:ad oppidum celeriter regressus:quod Beati Petri dicitur : septimoq; ab hoste miliario aberat : septingentos notæ audaciæ prætoria nos:cum iis equites centum Imolam iubet contendere: qui urbem ingressi præsidio contra obsessorem sint:& in officio Taddeum contineant. Illi ue ro: & si undique circumfuso exercitu operosam rem cognoscebant:tamen uirtute usi :obnitentibus frustra obuiis imperata fecerunt. Quæ res om nem defectionis : atque obsidionis rationem Bartholomeo reddidit durio rem. Inter hæc nunciatur Sforcianos:& Aragonenses quos dixi: Bononi am propinquare:numerumque omnem credi ad turmas delectorum equi tum sexaginta: peditumque milia circiter duo:quæ quidem biduo illo de beant Federico coniungi : & ad liberandam obsidione Imolam properare. Non putauit eum impetum expectandum Bartholomeus:sciens equitatu: qui nondum totus ad eum conuenerat:inferiorem multo se esse: nec nisi ad uersis conditionibus in conspectu inimicæ ciuitatis geri rem posse. Itaque relicta Imola:in ea castra recepit exercitum:quæ ab initio Federicum me tatum prædiximus cum ad se ire Colium intellexit:putans propter propin quam Fauentiam subuectiones omnes rerum necessariarum sibi q̄ hosti bus expeditiores futuras. Sed cum illi dimicandi cupidi mox affuissent : lo cassentque ita castra coniuncta castris:ut uallo tantum:ac fossa diuideren tur:ueritus ne in tanta uicinitate uel necessario decernere cogeretur:uel tur piter continere exercitum:per speciem oppugnandorum locorum hostili um Castrocarum Florentinorum oppidum contendit:eo fidentius obsidio nem aggressus:q; inter Fauentiam:Forliuium:Rauennamq; medium : ini mica fœderatis loca: superiora omnia sibi efficere uidebatur. Sed hoc eius consilium intuitus Federicus:recepto primum Bubano:quod aduentu ho stium fuerat occupatum: & firmo illic præsidio constituto: ad premendam obsidione Fauentiam cōuersus est:castraq; eo in loco constituit:unde quot tidie & pugnare in portis:& uastare late omnia: reliquumq; quod in agris segetum erat posset assumere. quibus incōmodis iterū adductus Bartholo meus:maxime q; ab Astorgio diutius ferri nō poterant: timendūq; erat:ne dolore tantarū iacturarū impulsi ciues:ciuitatē hostibus dederēt. Venetis quo in loco res essent statim perscribit: aduersariorū uires: ac suas proponit: docetq; in tanta tenuitate copiarū nonmodo illos distineri nō posse : sed ne ipsum quidē sine detrimento in propinquo consistere. Proinde orat quas cō trahere undiq; possint copias sine mora ad se mittant: futurum breui ni ita

agant:ut magnis suæ Reipublicæ incommodis exercitum reduci trans Padum oporteat. His nunciis permoti Veneti: quorum magis q̄ Bartholomei:uel exulum agi causa iam uidebatur: tempore non interposito mittunt ad Alexandrum Sforciam: & Herculem Estensem:nonnullosque militares eorum Præfectos:qui magnis obtestationibus agant: ut quanta celeritate possint ad Bartholomeum conueniant. Ipsi quoq; priuati stipendii omnes:qui in hibernis adhuc reliqui erant:eodem iubent contendere: legatumq; ex sua nobilitate adiiciunt:qui ad exercitum ueniens spectator omnium quę fiant:& cognitor sit. Hac auxiliorum spe recreatus Bartholomeus Pauentiam præmittit:qui aduentum eius significent: moxq; ipse cum toto exercitu subsecutus:ad muros ciuitatis cōsedit: loco sic opportuno:ut cum liberi sibi ad hostem impetus essent: ipse tantum nec offendi ulla ui posset: nec inuitus ad dimicandum compelli. Expectabantur his in castris imperata auxilia:nec interim militum cuiquam excundi ad pugnam fiebat potestas: cum tamen ad munitōnes usq; instructi hostes sæpe accederent:& decertandi copiam facerent:quod profecto molestissime ferebant Coliani:dolentes timiditatem:& ignauiam assiduis uociferatōnibus immerentibus exprobrari. Post uigesimum tandem diem Alexander Sforcia cum omni cuocatorum numero peruenit i castra: qua accessione cum numerus equitum iam pene par esset:peditum autem superior fuisset: uisum Bartholomeo est fidentius se hosti ostendere. Erant cuiq; eorum turmæ equestres circiter nonaginta :Bartholomeo autē peditū milia sex: Socialibus tria:fereq; ex omni Italia militares copiæ:quæ ubiq; erant paucis exceptis in bina hæc castra conuenerant. Fiebatq; operępreciuum intueri præstantes utrinq; Duces: atq; omnium rerum instructissimos exercitus: in quorum dextris quattuor maximarum ciuitatum fortunę non dubie gerebantur. De socialibus tamē maior erat uirtutis opinio:q; ex uetusta Sforcianorum:Brachianorumq; militia uidebantur electi. Apud Bartholomeum uero quod potissimum erat: id ex ueteranis quibusdam fiebat:qui longa sub eo stipēdia fecerant. iis addebatur Alexander quem dixi:multis in Italia bellis nobilitatus:quo etiam Duce quadriennio ante:Iacobus Picininus Andegauensiū Dux apud Troyam Apuliæ fuerat profligatus:tunc autem ex indignatione aduersus Ferdinandum cōcepta Venetos adiuuabat. Igitur socialium copię:quę trigesimum iam diem iisdem in castris desederant: siue q; auctis hostibus alienum locum timerent: siue q; proximis quibusq; consumptis longius cum periculo pabulari esset necesse:mouere inde instituunt: atq; ad obsidēdum Mordanum oppidum proficisci :eo consilio: ut si insecutus Bartholomeus decernere æquo loco uellet: pugnæ temptaretur fortuna. Prius tamen le

uia quędam prœlia commissa ab equitatibus sunt: in qbus Forliuii præfectus Pinus: graui accœpto uulnere pene est intercœptus. Bartholomei quoq; exercitus dolis temptatus. Triduo etenim ante discessum pronunciato more militari in diem sequentem abitu: mane ad egressus ostētationem tabernaculis detensis: sarcinas collegerunt: & frequentes fumos ad stationes militum excitauere. ipsi interim ad pugnam instructi intra uallum se continebant: ut si Coliani oppugnaturi extremum agmen effuso: ut fit: exercitu sequerentur: in eos incidentes facile perturbatos opprimerent. Sed cum Bartholomeus insidias ueritus: ippotoxotas tantum quosdam speculatum quæ fiebant misisset: iiq; propius castra accedentes consilium agnouissent: frustrata illorum spe: sine detrimento ad suos reuersi sunt. Postridie ad uerum moturi castra edixerunt Duces ne qua in discessu tabernacula incenderentur: Tubarum ue fieret significatio: sed contempto edicto: ut in multitudine accidit: aut minus ītellecto: accidit mox: ut paucis quibusdam incensis flamma illico uento delata: quicquid tabernaculorum ubique fuit apprehenderet: quo factum est: ut densitate fumi: atque ignium prospectu adempto: passim cuncta tumultibus replerentur. Obtulerat ea pertubatio bene gerendæ rei occasionem Colio: si fortunæ beneficio uti potuisset: Sed dum uel ætate: uel consilio remissius administrat cuncta: magisque ad se tuendum: q̄ propugnandos hostes intentus est: impune illis hunc casum permisit. Igitur Federicus non ultra uicum progressus: qui Beati Prosperi nuncupatur: sequenti die meridiano tempore Mordanum accessit: bombardisque Bononia accitis: munitionumque dimenso opere: obsidionem acerrimam præparabat: id uolens ut ad ignominiam retenti tot dies: sine pugna exercitus etiam Mordana expugnatio: quæ ante oculos fieret: Bartholomeo ad dedecus adderetur. Sed considerans ille quanti ad opinionem hominum ea res pertineret: motis & ipse castris ad oppidum Salarolum Fauentinæ ditionis processit: miliaribus quinque Mordano propinquum: Credens in tanta castrorum uicinitate Federicum tepidiorem ad oppugnandum futurum: sed huic consilio opportunius aliud fortuna adiunxit: etenim præsidium militare: quod Bubani a socialibus impositum diximus: nullo interim cohercitum imperio: assiduis detrimentis oppidanos affecerat: Fueratque per singulos dies ea rerum iniuria: ut non alio iam q̄ hostes loco habiti uiderentur. Quod illi cum ferre ultra non possent: de secunda ad Bartholomeum defectione missis nunciis agunt: moxque compositis inter se omnibus: Nicolaum quendam ab oppido Medicina Colianæ turmæ præfectum: intra oppidum noctu recipiunt: & Bartholomeo se dedunt. Quo ex tempore non me

diocris fieri cœpit rerum conuersio: Ita ut qui antea tam audacter fue-
rant insecuti: iniecto metu nunc cederent. Etenim uno eodemq; nuncio
certiores facti Bubanum in potestate hostium esse: quod breui interiecta
planicie duobus tantum miliaribus aberat: & Bartholomeum motis ante
lucem copiis instructo agmine propinquare: nullo ad cognoscendum sum
pto spacio sublatis tentoriis ad uicum quem dixi: Beati Prosperii trepida fu
ga reuersi sunt: Atq; ita sub Imola consedere: ut primorum tabernacula pe
ne muros contingerent. Bartholomeus Bubanum prætergressus non est.
Eam q̃ secuta est: noctem totam sociales sub armis egere: rebus suis ita ti-
mentes: ut cum pauci quidam: ut fit: in nonnullos impetum fecissent: qui
nouissimo loco temptoria fixerant: toto exercitu sit trepidatum. Postridie
Mediolanensium Dux annos uiginti & sex natus: qui per eos dies ad Bar-
tholomei castra se ostentans: iactantia iuuenili sæpe illum ad pugnam
Fuga ducis Medio. prouocauerat: cum pridianæ fugæ repugnantibus cæteris auctor fuisset: tunc
autem propter uicinam Imolam auxisset metum: quam ad Bartholome-
um in noua fortuna concessuram putabat: a Tadeo contendit: ut obsidem
ad se filium mitteret: negans alia conditione eo in loco diutius permansu-
rum. quod ille cum præter eius expectationem sine mora ægisset: formidi-
ne non tamen deposita: relicta indiscrimine amicissima ciuitate: nullo indi
cto militibus ordine: profligato assimilis: ad Casalecium uenit miliario de
cimo a Bononia positum: quo in loco licet undiq; ab hoste tutus esset: quos
dam tamen ex suis rogasse fertur: an & ibi extra periculum esset. Hoc ab iis
ego dictum cognoui: qui requirenti: & trepido affuerunt. Molestissima ea
res Federico: totiq; exercitui fuit: satis intelligenti his iam duabus pertur-
batis fugis partam ante eam diem æstimationem pene ammissam: bisq;
uniuersum exercitum uano metu in discrimen adductum: aliena cunctatio
ne magis q̃ sua prouidentia conseruatum. Sed non minus de uenturis anxi
us erat: q̃ de præteritis angeretur. Videbat enim illo præsente: nil a se uel
quoquam administrari utiliter posse: q; dignitate & numero militum cæte-
ros antecedens obtemperari sibi in omnibus postularet: animoq; in pericu
lis trepido retineri ad persistendum non posset. Accedebat impatiẽs mili-
tiæ ualitudo: sua magis: q̃ eorum pro quibus pugnaret captans commoda:
mens quoq; ad explendos affectus omni licentia preceps. Quibus incõmo
dis adductus Federicus: simul q; spem salutis in se uno positam sentiebat: si
ne mora Florẽtiam mittit: qui paucos prĩcipes ciuitatis secreto alloquant̃:
doceantq; quanto periculo bellum geri necesse sit si Dux agat in castris: &
enim uel turpiter cedendum esse semper: uel incommodum graue aliquod
capiendum. Proinde dum tempus est communibus rebus prospiciant. Flo

rentini qui aliunde eandem difficultatem cognouerant differendum non rati :per speciem captandi secũ consilii:cum Duce agunt uti relicto in castris exercitu mature Florentiam ueniat:futurum aientes sua præsentia ut de tota ratione prosequendi belli:soluendorumq; stipendiorũ: quæ alioquin grauia uiderentur :deditissima illi ciuitas constantius statueret. quod quidem ignarus rei iuuenis cum libenter egisset:administratio tota ad Federicum concessit. Interea Bartholomeus Sforcianos insecutus ad Castellum Guelfum accesserat:non totis quattuor milibus passuum a castris hostilibus distans. Erat per eos dies frequens opinio parare illum in agrum Parmẽsem irrumpere:q; summo in Ducem odio esset: a quo impedita sua cõsilia cerneret:& ab altera factionum quibus ea ciuitas sæpe diuisa est : uocari iudicaretur. Eam ob causam Federicus ad Ricardinam fluuium subito illum præueniens:in ulteriore ripa quę occidentem respicit castrametatus est : transitu quoad posset uenientem hostem prohibiturus. At Colius biduo tantum iisdem in castris moratus :tertio die copiis eductis ad eandem Ricardinam tendebat:positurus & ipse ad citeriorem ripam castra. Hoc aduentu cognito:Federicus æstimationis suæ non statuens ad eundem fluuium hostẽ consistere : subito exercitum omnem producit : turmisq; in aciem compositis aduersus Bartholomeum:cum esset paulo post solis ortum :cõtendit :æquatui fidens:qui in patentissima ac nullibi impedita planicie superior uidebatur futurus . Leua orientem uersus ibat Federicus:dextra in occidentem ueniebat Bartholomeus:quod latus & paludibus:quæ ad Padum uicinum pertinent:& locis editioribus pediti q̃ equiti aptius putabatur. ea uiæ diuersitate factum est:ut cum uterq; se suo loco contineret : neuter in alterum ante meridiano tempore inciderit. Progressus ad milia passuum sex:Feretranus exercitum reduxit in castra :putans ea die Bartholomeum mutato consilio ad castellum Guelfum mansisse. Exarmati itaq; erant iam milites:& curandis corporibus dabatur opera:cum subito ab exploratoribus : qui in eam partem præmissi erãt : affertur primas hostium copias Alexandro Duce ad fluuium peruenisse:& Bartholomeum cum omni peditatu confertaq; equitum acie subsequi:locum autem statuendis castris ad duo milia passuum inferius delegisse. quo intellecto : Federicus nõ expectandũ ratus donec stationibus iam collocatis difficilior oppugnandi ratio fieret:armari subito exercitum iubet :turmasq; in aciem structas antecedentẽ se sequi. ipse ripam suam obseruans in hostem ducebat : omnibus ad pugnam ordine præparatis. Alexander primo aduentu suo de hostiũ consilio ueritus id quod mox accidit:agere adhuc omnes sub armis iusserat:donec cum reliquis ueniens Colius tutam figendorum tabernaculorum facultatem præberet:sed illi ut

in nostrate hac militia sæpe contingit:imperio non obscurato:ad curam pro curandę quietis depositis armis se uerterant paucis omnino exceptis:quos non tam ducis non sui metus:q̄ facti dedecus in officio continebat. Iter diei illius ad milia passuum uiginti Colianis militibus fuerat:mense quidem Iulio:cum immensissimi ęstus essent. Huc addebatur: quod hora diei iam nona nemo uel sui:uel equorum curandorum habuerat facultatem. Igitur Federicus ut hostes ad alteram ripam in conspectu habuit:Alexandrumq; prospexit magno studio i aciem turmas reducere:exq; numero equitum ac peditum qui secum uenerant:opportunis locis pręsidia collocare:uocatis ad se celeriter militaribus præfectis:digitumq; in Colianos intendens :hi inquit cōmilitones quos uideris hostes nostri sunt:Ad pugnam inuitus uenio: nosens quanta unum in discrimen adducam:sed quādo huc loci processimus: necessitate meo iudicio est dimicandum. etenim si conuertimus aciem aut insequentur illi nos:si uiri erunt:cedentesq; opprimentur:aut si abire permittent: hoc erit factum nostrum apud omnes infamius:q; in eos pugnare nō fuerimus ausi:qui terga nostra timuerunt. bono estote animo:ac fortiter dimicate. melior nostra in hoc prœlio conditio:q̄ hostium est. defatigati illi & ieiuni arma non sustinent:nos curatis corporibus ad pugnam integri uenimus. sine lege illi:ut uideo: huc & illuc errant:nostri omnes ad signa se cōtinent. Estote memores antiquæ uirtutis fideiq; his datæ:pro quorum libertate arma sumpsistis. Id præsenti bello a Venetis queritur: ut ereptis quæ possident cæteris:in eorū seruitutem cuncta perueniant. Nos ut dignitatem & fortunas iis cōseruemus: qui in pace agentes aliena ambitione in has difficultates adducti sunt. Sperate Deum tantę iniquitatis in hoc prœlio ultorem futurum. Dum hæc a Ducibus agerentur Prætoriana Aragonensium cohors:quæ ad alteram Ricardinę ripam stationem habebat: pariter cum equitatu progressa: i hostes iam impetum fecerat:& ad munitiones eorum uehementer pugnabat :loco tantum se continens qui inter ripam: & perpetuas agrorū scrobes medius linquebatur. Nec secius a Colianis magno animo resistebatur: quos Alexander tuendæ ripæ causa in eam partem dimiserat. Roberto Seuerinati Florentinarum copiarum Duci prima custodia exercitus ea die more militari obuenerat:pugnandumq; illi propterea ante alios erat. Igitur transmisso fluuio cohortemq; celeriter cōsecutus: ubi uidit locum in quo certabatur expletum pugnatoribus esse:& nec spacium dimicandi suis relinqui :scrobes transgressus in agro uicino: quod grandi iam canabe satum erat:aliasq; item scrobes orientem uersus habebat:alterum cum Colianis prœlium inchoauit. Eodem etiam tempore Robertus Vrsinus bellator insignis ad turmas nonnullas delatus:quæ ad occidenta

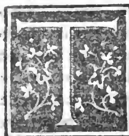
lem ripam præsidii causa paulo inferius considebant: magnis eas uiribus propellere nitebatur. Ita tribus in locis uno ferme tempore congressi hostes summa contentione pugnabant: nec alteri alteros loco poterant dimouere. Videns Federicus iusto prope iam prœlio decertari: & rem negligendam non esse: ad Canabem se illico contulit: ubi & hostium plus: & periculi esse uidebat. Turmas autem omnes: quæ secum ad quinquaginta reliquæ erãt: Corrado ex Ducibus Sforcianis uni regendas permittit: iubens ut: nisi a se uocaretur: nullam omnino fineret Ricardinam transire. Alfonsum quoque qui ut dictum est summę Aragonẽsium præerat: cum delectis equitibus subsidio prætorianis iubet succedere: quos premi iam ab hostibus apparebat. Horum ducum aduentu resumpta ualidius a socialibus pugna est: & maiori impetu cœpta res geri. At uero Alexander: qui ab initio frequentes nuncios ad Bartholomeum miserat quarto adhuc miliario subsequentem: celeraretque illum monuerat: prospectis: ut in tumultu licuerat: necessariis rebus: circuibat acies nomine appellans quemque: & ad pugnam accendens. Turmas quoque ex itinere uenientes in eas partes ducebat: quæ maioribus præsidiis uidebantur egere. eos etiam qui tabernaculis antea procurandis exarmati erant: armari subito: atque ad signa conuenire edictis continuis imperabat. Opposuerat autem Roberto Vrsino Deiphebum ex Anguillaria ueterem familię suæ hostem: & Alfonso Gluiaræ Siluestrum placentinum ex Brachiana militia. Contra Federicum autem: & Robertũ ipse ut plurimum supra ętatis uim: & ualitudinis procurabat. Dum in hũc modum acriter pugnatur: Bartholomeus iam cũ reliquo equitatu: ac quattuor fere milibus peditum: quos ad impedimẽta secum habebat: maturato itinere in castra peruenerat: protinusque inspectis omnibus quæ gerebantur: acces ex suorum numero confirmauit: atque animum totis copiis addidit. Erat autem magna utrinque: ut ĩ hac nostra militia hominum cædes: sed maior equorum: peditibus Colianis undique circumfusis: ex scrobibusque feretra nos longuriis balistisque incessentibus. His uero minoribus Bombardis: quas germanico uerbo spingardas uocant ex ulteriori ripa in eos crassantibus: hoc modo usque ad duodecimam diei horam continenter pugnatum est: cum ab ambobus de summa rerum sæpe sit dubitatum: & neutri mouere alteros loco potuerint. Fessi autem ę erant omnes pugna simul & ęstu: sed Coliani imprimis: quos pręter incommoda certaminis fames etiam: longiusque iusto iter: languidiores reddiderat. Itaque primis iam intendentibus tenebris communi uoluntate signum receptui datum est: & prœlium diremptum. Coliani figendis tentoriis: curandisque corporibus indulserunt: sociales in castra reuersi sunt. Mane diei sequentis ambobus exercitum recen

ſentibus repertum eſt a Federico quidem milites ducentos: equos uero ſu-
pra ſeptingentos in prœlio cecidiſſe : a Bartholomeo dimidio fere plus ho-
minum:equorum autem ad eundem numerum:minus uulneratorum ma-
gna utrinq; inuenta eſt multitudo: plauſtris poſtmodum in proximas ciui
tates euecta:nam fere ſtrenuus quiſq; qui pugnę affuerat : aut ceciderat in
acie:aut grande aliquod detrimentum accœperat. In his Hercules eſtenſis
poſt multa fortitudinis edita opera deſinēte iam prœlio ſpingarda ictus ad
Borſiū fratrē pene ſemianimis relatus eſt. pauci captiui pari utrinq; iactura
abducti ſūt. Intellectū ē poſtea ab his q rei militaris uſu iudicare hęc ſolēt:
haud dubie futurā fuiſſe apud ſociales eo die uictoriā:ſi ab initio cū īparati
ac perturbati Coliani erāt :Bartholomeuſq; aberat: totis illos copiis eſſent
adorti. Verum dū Federicus ſiue timore : ꝙ de libertate Italiæ uno illo prœ
lio decerni uideret:ſiue conſilio:ꝙ totum ſimul exercitum fortunę obiicien
dum non iudicaret :ferri in hoſtē differt:& quadraginta ſolas turmas ad pu
gnam adhibet : factum eſt : ut & cunctatio componendis præſidiis ſpa-
cium Alexandro daret:& oppugnantium paucitas ſuſtineri facile a defeſſis
pluribus poſſet. Eodem die Bartholomeus copias omnes in armis habuit :
ueritus ne Federicus turmarum quinquaginta fiducia quæ adhuc illi inte-
grę erāt :ad ſe impetum faceret :cuius omnem exercitum pridiano prœlio
fatigatum ſciebat. Sed cum illum quoq; non inuitum quieſcere intellige-
ret:mane ſequenti longius ab hoſte abiēs ad Molinellam conceſſit:oppor
tuno ad quietem loco:& qui perpetuis a tergo paludibus:dextera autem &
leua duobus fluminibus circumcluſus : unum eūq; peranguſtum ad ſe adi
tum aperiret:Quem ille firmo præſidio muniēs ab omni incurſu hoſtium:
in tuto ſuos continuit. In his paludibus poſt dies aliquot magno apparatu
pontem ſuper extruxit per quem uia breuiori trāſmittere exercitum poſſet:
ſiue ꝙ in Parmenſem:ut ante dictum eſt:ducere cogitaret: ſiue ꝙ ea ſignifi
catione reuocari domum Sforcianos uellet . quorum eſſe inter ſociales ſum
mam uirtutem cognouerat . iamq; impedimentorum plæraq; ad præpara
tas ſcaphas erant conuecta. Quo metu illi adducti relicta ſine mora Ricar
dina:ad pontem Poledranum paulo ſupra Bartholomeum ſe contulerant:
uel prohibituri illum tranſitu ſi conaretur:uel ſi diuerſum cœpiſſet iter:Par
mam ante uenturi:quam ad nouandas res excitatam conſtabat . Erant au
tem hęc ad pontem caſtra ſic Colianis incommoda : ut cum pabulari an-
guſtiſſime cogerētur: tum neceſſariorum cauſa progredi longius ſine detri
mentis non poſſent. Interea Mediolanenſium Dux crebris matris ſuæ litte
ris:quæ adminiſtrationi ducatus abſente illo præerat:Mediolanum reuoca
batur:accœperat enim de Bartholomei conſiliis:proximoſq; Sabaudienſes

Venetorum impulsu sumpsisse arma: atq; ab Alpibus iminere nunciaban-
tur. Quamobrem Florentia cõfestim discedens: atq; ad suos reuersus: Fede
ricum cæterosq; trepidationibus quottidianis coegit: uti ad fines agri Bo-
noniensis occidentem uersus procederent: supraq; Scmogiam amnem con
siderent: unde sibi q̃ hosti breuior in Parmensem reditus fieret. Quo disces-
su factum est ut Coliani: qui propter uicina prius castra magnis difficultati
bus premebantur: eis iam longe positis expediẽdorum omnium acciperẽt
facultatem. Eo quoq; in loco dies paucos moratus: ualidissima Sforciano-
rum parte abducta Parmam contendit summa Florentinorum indigna-
tione: ac Regis: qui supra modum dolebant breuissimi temporis impatien
tia: quo apud Poledranum nullis precibus retineri potuerat: partam pene
uictoriam de manibus cecidisse: cum Bartholomeo necessariorum iam ino
pia: quam ultra decimum diem apud Molinellam ferre non poterat: aut do
mum transmisso Pado redeundum esset: aut Rauennam iactura exercitus
concedendum. Hęc cum apud utrosq; rerum esset conditio: interuentu in-
terim Borsii ducis inducię certorum dierum inter eos sunt pactæ: addita le
ge qua: tamdiu illæ putarentur ualere: quoad militari more alterutris re-
missę ab alteris essent. Quibus indutiis quietura omnia in hiemem usq; fa
cile uidebãtur: nisi a Ferdinando Rege missa iterum pręsidia earum tollen
darum occasionem dedissent. Etenim ille qui ab initio uariam Mediolanen
sis mentem ituitus: timuerat semp ne iuuenili impetu aliquo: cum maxime
præsentia sua opus esset: copias intra fines reduceret: atq; ita exinanitũ exer
citum hostibus proderet: florem equitum qui apud se reliquus erat: redactũ
in turmas quattuordecim maiori natu Alfonso filio ducendum ad Federi-
cum tribuerat. Hanc itaq; manum cum properare ad se per Tusciam Coli
us accœpisset: motis subito a Moinella castris: eodem quo uenerat itinere
Bubanum regressus est: Quem non multo post: sociales cõiunctis iam co
piis ad Selustam fluuium ternis stationibus sunt cõsecuti. Cumq; in proxi
mo locassent castra misso ex consuetudine caduceatore inducias hostibus
remiserunt. Bartholomeus Bubano dimisso bagnariam primo: mox ĩ agrũ
Rauennatem reduxit exercitum: transfugiis ad hostem continuis maxime
diminutum. Sociales Venetorum fines non ausi contingere: ne apertum in
tulisse bellum iudicarentur Fauentiã iterum conuersi: ex ualle opulenta quę
a decurrente flumine Senia nuncupatur: intactaq; in eam diem erat: quotti
dianis excursionibus prædas innumeras adducebant: cuius custodiæ cum
Astorgius aduersus tantum exercitum satis non esset: missi a Bartholomeo
equites nonnulli sunt ac pedites: qui post Paulo in turmas sociałiũ inciden
tes turpi fuga sunt dissipati. Ex in Federicus oppidulis quibusdam hostium

oppugnatis:quibusdam ad deditionem temptatis:cum nullibi conatus suc cederent:imbribus autem assiduis ac pestilentia fatigati milites deduci i hiberna tumultibus flagitarent:parte copiarum in agro Bononiensi dimissa: Sforcianis ad Ducem redire iussis:reliquos ipse in Tusciam hiemandi causa deduxit:quorum mox discessu Bartholomeus liberam occasionem nactus: Douadulam Florẽtinorum oppidum dies aliquot oppugnauit :ac tandem ea potitus est:ubi præsidio imposito in Rauennatem & ipse ad hiberna cõ cessit:socialibus sero iam auxilium missis.In ea oppugnatiõe.Siluester quẽ dixi:saxo de muris ictus:curato negligẽtius uulnerẽ paucos post dies іteriit: maiore damno obitu tanti uiri accepto:q̃ Douadula occupata illato.

Iacobi Volaterani Cardi.Papiensis Cõmentariorum liber quartus.

O tam eam ęstatem Pontifex Paulus copias suas quæ ad duo milia equitum erãt : ad Cesenam Flaminię ciui tatem continuit :monens Ducem earum Neapoleonẽ Vrsinum ut tantum fines a maleficiis petentium:late cõmeatus custodiẽs : quid agẽdum amplius esset para tis omnibus expectaret.Cogitabat autem ciuitates nõ nullas eius prouincię :quę partim peccato possidẽtium ad ius nostrum redierant : partim neglectis Põtificibus alienam fidem erãt secutæ: in possessionem ueterem reuocare.Idq; in tanta rerum perturbatõe oblaturũ sibi casum aliquẽ iudicabat.Maxĩe aũt ad Forliuiensem ĩtẽderat aïum :q; præfectus eius Pinus quẽ dixi :necato per scœlus fratre dominatũ paulo ante inuaserat:& pleriq; intus ciues quottidianis incommodis fati gati :redire ad ecclesiam cupiebãt :nunciisq; occultis de se dedẽdis agebãt: Ad eam uero rem q; ĩ proximo Venetorum esset exercitus : solæ suæ copię satis nõ uidebãtur. itaq; occasiones captabat sedulo: quibus necessitate ali qua sociales ad coniungendos exercitus:recipiendumq; Forliuium possent induci . Spondebat autem eo facto ad finem usq; belli totis se eos uiribus adiuturum:per cuius accessionem certam habituri uictoriam uiderẽtur : sed ea cõditio cum ab initio socialibus placuisset :mox dissuadente Federico ac cœpta non est.&enim habens ille uicarium ab ecclesia dominatum:cũq; propinquum Forliuio nostram oẽm eis in locis uicinitatem detrimẽtosam sibi putabat : huicq; rei ob eã causam magnopere erat aduersus.Videns ita q; Pontifex exercitus iam in hiberna reductos : recuperãdarum autem ciui tatum spem nõ superesse ; q; fere omnes in clientela Venetorum positæ etiã a socialibus per hæc consilia iuuarentur :ad componendam pacem curam conuertit:ueritus ne si aliis procurantibus per instantem hiemem ea consti tueretur:hoc esset deterior sua omnis cõditio:q; tollendis ab initio dissensio

nibus cum ortę sunt non multum intendisse putatus est: & ab alienis non utiq;:ut a se ipso rem ecclesiæ procuratum iri uidebat. Igitur Legatos potẽtatuum:qui in eam diem apud eum ociosi desederant:& cum iis patres non nullos ad id dudum electos conuocare ad se studiosius cœpit: totosq; huic uni rei dies impẽdere: Verum quarto iam in his mense absumpto:siue q̃ cõueniri aliter inter legatos non posset:siue q̃ Venetorum superiore æstimatione deponi bellum optaret:indicere ipse suis conditionibus pacem constituit putans quascunq; tulisset:eas sociales continuandi belli metu in beneficio habituros: itaq; relicto iam electorum patrum cõsilio ministris ipse occultis diplomata cõficit: tanto omnia tegens silentio:ut quid edicturus tandem esset nemo ne signo quidem: ante recitatæ rei horam posset accipere. Ad recitãda quoq; diplomata diem celebrẽ purificatæ Matris Domini elegit:atq; ad ædem capitolinam ascendit:quæ Ara Cœli uulgo dicta a minoribus cœnobitis incolitur. Recitandi insuper negocium:quo maior adiiceretur auctoritas:Dyacono Cardinali in sacra ueste:& mitra ex edito loco attribuit. Legatos deniq; omnes adesse iussit:quasi quæ mandarentur sua pręsentia accœpturos. Qui triste aliqd occultis rebus subesse timentes:etsi conuenire ab initio recusassent:tamen ne perturbarent Pontificem dicto audientes fuere. Erat magna hominum expectatio in quam sentẽtiam tantus hic apparatus euaderet:diuersa a diuersis commemorabantur:omnium tamen eo tendebat suspitio:ut Venetorum rem magis q̃ socialium crederent procurari:q̃ Venetus ipse suorum studio teneretur:& propter impedita Forliuiensis rei consilia:minus iam in cõsilia esset propensus:quos antea spe suffragii multis rebus contra Bartholomeum iuuissent. Sed horum mox omniũ ut recitando patuit:hæc summa inuenta est. Pręferebantur damna innumera quibus pręsenti bello labefactabatur Italia:impedimenta quoq; numerabantur:quibus per eã cõtentionem causæ religionis maxime nocebatᷣ. Eius tuendæ necessitas lamentis multis ueniebat in medium. Narrabatur porro inter quos esset contentio. Veneti hi dicebantᷣ esse:ac sociales. Imperabatᷣ proinde utrisq; pax intra diem tricesimum documentis publicis accipiẽda: quam ipse suo:& successorum nomine primus accipiebat. cęteris quoq; Italiæ principatibus fiebat potestas cui horum uellent intra diem quinquagesimum adhęrendi. Porro autem Italorum omnium Dux ad gerendũ i Turchos bellum creabatur Bartholomeus:stipẽdiumq; addebatur centum milium aureorum:quod in annos singulos his partitionibus eẽt pendendum: milia uidelicet undeuiginti a Romano Pontifice :totidem a Rege & Venetis & Duce :a Florentinis autẽ quindecim tantum :a Senensibus uero & Borsio Mutinensi q̃ eorum esset dominatus angustior:quattuor:& a Lu-

censibus mille.ad hæc uidebatur intra eũdem dierum numerum quæ abstu lisset omnia antiquis possessoribus reddere: Douadulam Florentinis: Tad deo Imolensi Bubanum atq; Mordanum:intra quem etiam numerum trai icere exercitum in Epyrum debebat. Interim uero statiua ei in Italia permit tebãtur:tertiæ quidem exercitus parti trãs Padum in Venetorum ditione: reliquis duabus apud Borsium Ducem:& ciuitates Flaminiæ Rauennam: Forliuium:atq; Fauentiam. Pronunciabantur ultimo loco pœnę non obser uantibus formidandæ. Eæ erant anathema: imprecatio: & sacris omnibus interdictum. Quarum expiationem cum nõ habeat maiores ecclesia: sibi tantum & successoribus reseruabat. Atq; huius totius imperandæ pacis au ctoritatem ex canone Agatensis concilii uidebatur elicere: cuius hæc uer ba in commentario decretorum habentur.ss. Placuit ut quicunq; odio aut longa inter se lite dissenserint: & ad pacem reuocari diuturna obstinatione nequiuerint:a sacerdotibus ciuitatis ante omnia arguantur:quod si inimici cias deponere perniciosa intẽtione noluerint:de ecclesiæ cœtu iustissima ex communicatione pellantur.ss. omnibus itaq; in magna hominum frequen tia recitatis:cum mox ad Venetos:& sociales per eorum legatos essent or dine nũciata: Veneti quidem intra dies legitimos sine difficultate singulis assensere: Sociales uero accœpta tantum pace conditiones eius omnes uno consilio repulere: factum Pontificis non mediocriter admirati: meminerãt enim damnata sępius ab eo fuisse in senatu & apud alios Bartholomei incœ pta: Prædonem illum appellatum: turbatoremq; quietis: Venetos autẽ in iustos: quorum uel permissu: uel uoluntate ea esset molitus. Sciebãt quoq; se coactos cũ tranquilla fruerentur pace sumpsisse arma non uexandi cuius q̃ causa: sed sua tantum tuendi: quorum etiam sumendorum incitamentum ipse dedisset: q; & multo ante Bartholomei motum prænunciasset: & ad cõ munem salutem inter se fœdera suasisset: grandem porro in hoc bello con sumptam pecuniam: quamplurima detrimenta susceepta: uoluntate Dei re pulsum tandem hostem esse: eoq; exercitum eius adductum: ut uicto simi lis in agrum Rauennatem refugerit: Pro pœnis autẽ quæ tantis iniuriis de bebantur pręmium nũc ex tota Italia peti: uictoribusq; imperari tributa q̃ uictis pendantur. Huc accedebat q; tutam rem non iudicabant tanto sti pẽdio manifestum hostem augeri: qui ut municeps Venetorum eẽt: & suæ magis q̃ alienę reipublicæ auditurus imperia uideretur. Attendebant quo q; ætatem eius extremam: quæ cum molliorem nuper Italiæ militiam ferre non ualuisset: nimirum ad externæ asperitatem incõmodam iudicabãt: Du cem quidem tantam rem poscere nõ animo solum: sed corporis quoq; uiri bus fortem: Agatẽsis autem concilii canonem quem uelut clypeũ facti pręæ

tenderet non opportune in eam rem deriuari: De priuatorum odiis non publicis contentionibus sensum illius eē: nec imperari ab eo cōditiones pacis: sed quam ipsi nō respuant: Nullas sibi cum Bartholomeo inimicicias: nullū odium: nullam obstinationē futuram: quę sint canonis argumenta: si posi tis armis uexare se desinat: Hæc uero omnia si econtra illi secum sint: & gratis suscepta esse: & suo damno non alieno poni debere: sibi quidem ꝙ pro Italorum libertate certassent laudem & pręmia: ꝙ tanta stipēdia facere: & tot icomodis agi aliena improbitate eēnt coacti: satisfactionem etiam lege deberi: Venetis Bartholomeoq; satis superq; esse debere ꝙ bello inferiores pacem beneficio suo accipiant: Ad iniustas conditiones nec potestatē in se Romano Pontifici esse: nec ullam suæ reipublicę uoluntatem. His atq; huiusmodi rationibus imperata Pauli declinabant Sociales: sed contra ille quantum poterat contendebat: ut placatis aīs ad Venetorum perducerentur exemplum: totūq; huic uni rei sine itermissione se impendebat: nunc precans: nunc pollicens: nunc si dissentirent: adhęsurum se Venetis minitans. Fiebatq; eo laboriosior sua omnis anxietas: ꝙ priuati consilii: nō senatus decreti conditiones esse illas sciebat: earumq; reiectarum culpam in se unum referri dolebat. Nec ignorabat quantum ad æstimationem Romani sacerdotii additura uidebantur si essent recepta tantum: demptura cognoscerentur si non pateretur. Mutare quoq; ex his quicq̄ uel tollere minus ob eam causam licebat: ꝙ frequenter iam quasi minabundus. Legatis edixerat epoturum se ante præsentis ueneni poculum: q̄ uariaturum quod tot audientibus in omnem partem esset uulgatum. In his ergo altercatiōibus diebus pene septuaginta consumptis: sociales: quorum propositum erat ut ante extrema paterētur omnia: q̄ id honoris in Bartholomeum Venetosq; cōferrent: a Pontifice petunt ut (quando conueniri nil pōt) liceat bona uenia reuerti ad suos: petituros eos ab armis pacem quam æquitate non inuenirent. Fecit illis ad uesperum Pontifex abeundi potestatem: sed per noctem quę secuta est: recogitans diligētius quantæ ignominiæ futura res uideretᷣ: post anni disceptationem omnibus infectis discedi: tum autem timens ne apud alios qui parati iam dicebantur fœlicius pax diceretur: mane illos reuocatos ad se multis uerbis hortatur ut de his iam conditioinbus agāt: quæ æquis utrinq; animis accipi possint: Non usq; adeo iuris sui sint retinentes: ut non aliquid gratiæ suæ & saluti Italiæ largiantur: Daturum se operam ut idem a Bartholomeo ac Venetis fiat. Quamobrem ad diu habitos tractatus reuentum est iterum: atq; animis iam melioribus conditiones dici sunt cœptæ. Vix dum trigesimus in his intercesserat dies: cum & diplomata imperata seponi est passus: paribusq; utrinq; postulationibus pacem solam

Veneti accepere: cuius quidem hæc fuerunt potissima capita : ut alteri alteris irrogatas iniurias condonarent: ut ablata omnia intra diem uigesimum redderētur : utq; habenti in Italia dominatum liberum esset hanc pacem suscipere: quam ipse suo & Ecclesiæ Romanæ nomine pari beneficio acciperet. Dixerant autem eā quoq; conditionem : ut scribere ad militiam suam liceret neminem qui fuisset alterius. Quia uero designata tantum uerbo hęc erant: & nec dum documētis firmata: dies autem celebris Marci Euangelistæ instabat: quem honorari publicatione huius operis affectabat: in coniunctam Marci ædem mane ad solennitatem descendit: atq; in magna patrum & populi frequentia quę facta erant ex solio nunciauit: Legatosq; omnes ad sua primum : tunc singulos inter se ad mutua oscula complexusq; accepit. Nec multo post: scriptis iam omnibus : supplicationē diei unius ad ædem Laurentii in Damaso habuit: In qua magno omnium apparatu cum patribus & religionum collegiis in ueste sacra processit. His actis supererat ex conuentorum sententia: ut quisq; quos ad beneficium receptę pacis uellet adiungi: alterutrum profiteretur. Qua in re cum Ferdinandus Rex non nullos professus esset qui ecclesię Romanæ subditi erant: plurimum eo facto doluit Paulus: putans auertendę a se suorū fidei causa inuentum id esse. Quamobrem uicissim ipse ciuitates nonnullas: Toparchasq; regiæ ditionis profitēs: illudq; adiecit. denunciare se omnibus soranum Ducem toparchatumq; eius omnem: item & Cassinense cœnobium ad se pertinere. Quæ denunciatio cum nouorum motuū mox causam præbuerit : de sorana re paulo altius noscendorum omnium gratia est repetendum. Bello Andegauēsi quod annis fere sex continenter est gestum: Pius secundus tuendas Ferdinādi Regis partes assumpserat: qui magnis tūc subditorum factionibus laborabat : atq; aditu primo sui Pontificatus Regnum illi : Regniq; coronam senatus decreto concesserat. Contigerat autem ut soranus Dux quem dixi: susceptam aduersus eundem perfidiam pertinacius tueretur : nec ullis cōditionibus reduci ad officium posset: quę res ad successum belli magna impedimenta prębabat: quo uno ex loco uicinus Dux suessanus animos in Regē maiores assumeret : proximæ autem prouinciæ nostræ quottidianum periculum īmineret. Ad hunc igitur oppugnādū Pius Neapoleonem ursinum cū parte copiarum quæ domitis Malatestis redierāt : misit. Is uero solita uirtute usus breui temporis spacio Soram: Arpinumq; ciuitates: nōnullaq; eius toparchatus oppida per deditionem accepit. Illa petentibus populis concessa: fide ut nominis ecclesiæ facti: nullo Regi tempore redderentur. Quā conditionem cum Dux ipse se quoq; accepturum sponderet : si par apud illum sibi gratia esset: Pius ne quid nō uolente Rege transigeret : ad eū scri

bit docetq; q̄ sit operosum ex munitissimis arcibus ad quas refugisset: illum deiicere. Hortatur proinde malit quantulam hanc tam lati Regni partem amico sibi q̄ hostibus Andegauensibus esse: quam uideat grauia utrisq; afferre incōmoda: Victoriæ quidem spem omnem in celeritate tollendorum quacunq; ratione hostium ponendam esse. Nec tam attendendum quid ad deretur Ecclesiæ: q̄ quid illis nunc auferretur: Futurum proculdubio hac defectionis nunciata fama: ut communibus rebus multum fortunę accederet. Rex siue studio maturandę uictoriæ: id quod illi facile erat agnoscere: siue gratitudine: q̄ aduersę res mansuetiores homines faciāt: celeriter persuasus: missis ad Pontificem legatis: de Duce: atq; eius dominatu arbitrio suo cuncta permittit: fidemq; se præstaturum dicit quācūq; ea in re expediat interponi. Cuius responsi fiducia Pius Ducem illico Soranamq; omnem ditionē ad potestatē ecclesię reuocauit: continuoq; in Suessanum produci exercitū iussit: qui obstrusis undiq; a se uiis triginta equitum turmis p̄ximis quibusq; infestissimus erat: occasionemq; uel certissimam Regi præstitit: ut claustris refractis: cū a tergo & fronte uno tempore præmeretur: itra Suessam ciuitatem a misso equitatu illum compelleret. Quo uno facto quicquid ubiq; uictoriarum inde habitum est haud dubie initium tulit. Sed rex omni nō multo post recuperato regno: atq; Andegauensibus pulsis: pecunia & exercitibus pollens(ut est natura hominum: qui in timore magis benigni sunt q̄ in uictoria grati) repetere a Pio toparchatum hunc deditititum cœpit: hactenus tamen ut nō nisi persuasionibus contendendū putaret: eum uero cū propter obligatam iam fidem nō recœpisset: defuncto illo a successore Paulo primis Pontificatus diebus repetiit: & quidē ab initio: iisdem etiam precibus: uerum cum nuper in profitēdis ut dictum est pacis affinibus affectato Soranum dominatum pro suo denūciatum uideret: nolēs solennibus documentis quæ diuturnam hominum memoriā habitura putabat: quasi prę rogatiuam quādā iuris rebus nostris adiungi: quod hactenus uerbis: nunc etiam armis contendere statuit: multis alioquin ex causis Pontifici nō satis pacatus. Huic uero eius consilio opportunas occasiones duas eodem tempore administrauit fortuna: alteram q̄ exercitus sui quos in Tusciam ad hiberna deductos prædiximus redituri ad se propediem erant: alteram q̄ nō longe ab urbe temptatum armis erat a Paulo: id quod potentem eis in locis Vrsinorum factionem uehementer accenderat. Id uero erat huiusmodi. Fodinis aluminis nostri quæ uiuēte Pio prope Minionem fluuium inuentę erant: prominebat ab edito colle arx quædam Ludouici Romani proceris natura & manu ægregie communita: Cuius erat ea conditio: ut paucorum hominum maleficio impedire totum fodiendi ministerium facile posset: ex

quo annua centena milia in Erariũ ueniebant. Tolfenouæ erat arci nomẽ. In hunc autem Ludouicum Pius q̃ in agris suis alumen id esset repertum: beneficentissimus fuerat. dederat eius quod conficeretur annuam partem: egentemq; & nubiles habentem complures filias pecunia & ueste sæpe adiuuerat. arce aũt sic libere uti eum permiserat: ut iam non paternam rem: sed creditam fidei uideretur tenere. Summa illi erat tranquillitas: alendæq; familiæ certa fiducia. Duxerat autem uxorem nobilẽ fœminam Vrsi cuiusdam sororem: qui Vrsina familia natus: Asculanę ciuitatis in Apulia Ducatum gerebat: & primos eo tempore in exercitu Aragonensi sub Alfonso primogenito ducebat ordies. Additus Iuueni militaribus ĩ rebus quasi monitor quidam: ac custos. Tulerat autem ex ea uxore Ludouicus filias septẽ: quarũ maior adhuc pars apud eũ reliqua erat. Huius ergo potiundæ arcis spes cum Pontifici a quibusdam esset oblata qui ad fodinas opus habebãt: dicerenturq; aratores nonnulli qui coniunctum arci uicum incolebant: uinctum illum nullo negocio dedituri: credita re ut in iis solet quæ cupiunt homines: mittuntur ex urbe pedites complures: qui Procamerario duce adiucturi negocium sint: & arce occupata in præsidiũ successuri: sed casu detectis insidiis peditibusq; repulsis: quod dolo parum successerat aperta iam oppugnatione temptatur. Obsidetur ex propiquo arx: & copiæ maiores undiq; aduocantur. Tum bombardæ aduehuntur ex urbe: protiuusq; oppugnãdi omnis ratio summo studio comparatur. Sed natura loci primos hos impetus facile sustinebat: nec iam paucorum dierum opus id uidebatur. Interim ergo nũciata obsidione Vrso: qui Regis imperio ex hibernis Florẽtinis ad illum copias reducebat: dolens supramodum germanæ Sororis filias paternis ademptis ad mendicitatem ultimam cogi: uelocibus nũciis a Rege contendit ut ad soluẽdam obsidionem muniendamq; arcem dirigi ad eam iter assentiat: futurum ostendens ut breui conata perficere: & incolumes reuerti sine periculo possent. Eam potestatem Ferdinandus summa uoluntate indulsit: putans munito ex suis præsidiis loco per noui negocii metum faciliorem Paulum ad reddendam rem foranam futurum. Iter ergo haberi ad sinistram per Perusinum & Picenũ agrum debebat: quibus ex locis antea aduenerant: missiq; ob eam causam certi quidam a Põtifice erant: qui per eas prouincias sine maleficio ducerent: & necessaria omnia facerẽt expediri. sed cum ad Policianum Florentinorum oppidum copiæ peruenissent: cõuersis subito ad dexteram signis in uallem Vrciã descenderũt: quæ Senensis est ditionis: ac loco castrametati sunt qui a Pientia ciuitate: quo ego tũc per ęstatem secesseram: milibus sex passuum aberat. ibi totum biduũ commorati: tertia die ad Cẽtenũ pontem progressi sunt: & nec ab Aquapedentanis im

pettata uia: qui transitus omnes aggeribus eductis obstruxerant: Petilianum Vrsinorum oppidum petunt: atq; inde tertiis castris in planiciem descendentes quae Tolphae subiecta erat a miliario sexto consident: quo aduentu dies nonnullos ante praecognito: Pōtifex iusserat obsidionem statim dissolui tanto sustinendo exercitui parum idoneam: & Medicum cubicularem: qui familiae ursinae amicissimus putabatur: ad Ducem Vrsum praemiserat: qui animum eius leniret: & de cōponendis rebus bonam spem faceret. Ille uero qui per hunc motum id tantum querebat: ut fortunae suorum collocarentur in tuto: per ocium autem transigerentur reliqua: benigne ad singula respondens mane diei sequentis cum expedito equitatu ad Lodouicū accessit: abductaq; inde omni familia: firmissimum ex praetorianis praesidiū collocauit: frumentumq; ac tela quantum satis esset inuexit. Quibus actis: uidens Alfonsus & monitis paternis: & Vrsi obsequio iam satisfactū: transmisso Tyberi: nec ullo alio illato detrimento: in Marsos qui intra Regnum Neapolitanum sunt reduxit exercitum: non minorem hoc facto generi suo ingratitudinis: q̄ Ecclesię imparatę timiditatis notā inurens. Parum enim ut uisum est: ad memoriam beneficii retulit noningenta: atq; eo amplius aureorum milia: quę paulo ante seruandi regni sibi ac patri causa Romana sedes insumpserat: Tantaq; insuper discrimina: quae in cōtinuatione belli magnis detrimentis coacta erat subire. sed nec sine diuino numine talia euenisse credita sunt: quando sola opportuni loci cupiditate innocentis hominis quesitae fortunę sunt: & miserādę familię auitarum rerum omnium intentata calamitas. Erat in Marsis Rogerion quidam assertor olim cōtra uiduae matris studia rerum Andegauensium. Is ob eam causam amissis reliquis solum Balzeranum oppidum quinto adhuc post finitum bellum āno sine impedimento possederat: Cum tamen non satis pacato in Aragonēses etiam tunc animo putaretur. Itaq; cupiens Ferdinandus has quoq; reliquias tollere: quo liberius foranis rebus posset intendere: locum improuiso adortus intra paucos oppugnatiōis dies in deditionē accoepit: quāq̄ ex iis unus Rogerion esset: quem Pontifex ad beneficium pacis suae nuper elegerat. Porro autem a Balzerano in foranum Ducem conuerso exercitu: arces nonnullas quae illi munitissimae erant pari deditione accoepit: Imminens iam ciuitatibus quas uolente illo possessionis nostrę factas iam diximus. Hanc uero concitationem Regis iam pridem etiam intuitus Pontifex: putansq; rebus a se tam imparatis unicam in extrahendo tempore spem positam esse: iusserat Praesulem Tyrasonensem domestico sibi ministerio charum: & auctoritate inter Palatinos praecipuum ad illum proficisci: & persuasionibus impetum retardare. Interim tamen q̄ maiori poterat equitum: ac peditum

præsidio ciuitates & castella firmabat. Sed illo infecta re non multis post dies reuerso: fiducia amplioris dignitatis iubetur succedere. Cardinalis sci Clementis: qui toto Andegauensium bello legationem gerens uehementer illum adiuuerat: idq; unum monetur: ut quacunq; ratione possit rem in instantem hiemem deducat: Cuius beneficio spacium sui colligendi habitura esset Ecclesia. Is igitur gratia apud Regem de quo erat summe meritus ualens: monitis multis effecit: ut ab aperta ui abstinens iudicio cognosci inter se & Pontificem consentiret. Quod cum mox in eius ad urbem reditu constitutis iudicibus fieri cœptum esset: Aragonenses ad hiberna proxima deducti sunt: & forana res impendenti periculo est liberata. mansit tamen utrinq; ab opinione illatæ accceptæq; iniuriæ acerbitas animorum multa: atq; indignatio.

Dum in hoc statu res Italæ agerent: lachrymabile interim nūcium Romam affertur: quo animi omnium non mediocriter sunt contristati. Significatum est enim ciuitatem Leodiensem magnitudine: atq; opibus claram: quæ in omni casu Ecclesiæ fidem Romanę Sedis erat secuta: ferro: atq; igni ad internitionem deletam: nulla ætatis: sexus: uel sacrorum habita ratione: eam uero cladem unico Caroli Burgundorum Ducis: & Ludouici gallorum Regis impetu irrogatam: qui ad tantum facinus animos & arma iunxissent. Eam ego non abre censui quarto huic libro mandandam: quo nostris Pontificibus esse documento possit: quantum sæculi principibus oporteat credi: quantumq; adhiberi curæ conueniat ne ii pastores plebibus dentur: quorum uel ætate: uel ambitione pro pane lapis: & pro ouo scorpius iuxta uerbum Domini offeratur. Igitur sedente nuper Calisto tertio petebat Philippus Caroli pater ut Lodouicus: qui in Borboniorum familia genitus erat ex filia: Leodiensi præficeretur Ecclesiæ: quam Ioannes annorum iam multorum præsul: missis ad Pontificem documentis parabat dimittere. Sed ea res cum propter iuuenilem ætatem: quæ uigesimum nondum annum attigerat: pontificiis legibus eēt contraria: Calisto parum: & patribus probabatur: uidebanturq; uno consilio omnes nō assensuri: nisi maiores causæ ad impetrandam rem non afferrentur. Erat eodem tempore præcipuum Pontifici studium parandæ classis in Turchos: quæ ad redimendam Constantinopolim duceretur: Miseratq; propterea in omnem Italiæ partem sacerdotes quęstores: qui futuri operis prædicatione condonationibusq; peccatorum: cuiusquemodi subsidia compararent. Ad ripam quoq; Tyberis Vaticano proximam comportari materiam: & triremes fabricari sine intermissione curabat: nulla de re alia uel loquens gratius: uel audiens. Id uero studium cum ad Philippum significationibus multis es-

set perlatum senili & ipse obsequens animo: quod iure de Ludouico negatum erat promissis artificiosis aggreditur. Spondet si impleatur quod cupit: missurum se terra: & mari grandia ad conceptum opus subsidia: quæ & facilia sibi futura essent: & magnopere conatum Ecclesiæ adiutura. Totam hanc sponsionem ea dictorum scriptorumq; constantia firmat: ut nil minus iam putaretur: q̄ non facturum illum quod tam assueranter aiebat. Credidit senex Calistus primus explendo desiderio intentus: mox etiā in eandem sentētiam traductis patribus Philippo est obsecutus: ciuitatisq; tam populosæ administrationem iuueni credidit munerum Ecclesiæ omnino experti: æstimans annorum paucorum iacturam emolumento tanti boni compensari æquo animo posse. Sed accidit diuino iudicio: ut malo inchoata initio calamitosum mox exitum caperent: Nam neq; tantarum promissionum fructus perceptus est: & fundamenta sunt posita totius quæ superinducta est cladis. Hunc ergo pastorem plebs illa: etsi longe inferiorem priore suo annis meritisq; uidebat: gratiam tamen magni Ducis secuta acquieuerat facto: sperans mox ut per ætatem licuisset: sumpturum sacra Ludouicum: atq; eorum Antistitem pleno ciuitatis imperio præfuturum. Aliquādiu igitur in hunc modum sine dissensione processit res: cum tamen Ludouicus fortuna suorum elatior: Leodiensium legibus: quas ante eum seruarant cæteri: aduersaretur sæpe: & ab Ecclesia errans: lasciuiorem uitam tanto indignam sacerdotio ageret. Procedentibus annis idoneus iam ad consecrationem factus: ad eā peragendam: celebrandam: unanimi omnium uoluntate est postulatus. Quod ille: siue q, a religione adhuc esset auersus: siue q, a suis eam necessitatem imponi grauate acciperet: cum contumacius pernegasset: orti inter eos apertæ contentiones sunt ceptæ: atq; ita in dies adauctæ: ut minus iam natura elatus populus reuereri eius dignitatem timereq; iurisditionem inciperet. Verebantur ne sacrorum delatio co traheretur consilio: ut sæcularis administrationis inducta consuetudine Episcopum suum dedisceret ciuitas: uiciniq; Ducis paulatim subiret imperia: quam illi rem morte quauis grauiorem putabāt. Conflictantibus in hunc modum Episcopo & plebe: crescebat in dies aduersus Ecclesiam rebellio: iamq; ministris eius potestates quædam ademptæ erant: quæ nullis denunciationibus reduci in locum pristinum poterant. Itaq; Philippus qui natura uehemens erat: superariq; genus suum ciuili contentione dolebat: magnis precibus a Pontifice petit: ut dignitatem impugnatæ Ecclesiæ adimi per subditorum uiolentiam non sinat: sed temeritatem populi superbientis censurarum irrogatione contineat. Quod ille cum Leodiensi sedi: & communi aliorum dedisset exemplo: non multo post contempta etiam

hoc est evemi

Romani patris potestate ciuitati & agro: sacris est interdictum: inuocatusq; ad præsidium per iudices Dux: bellum Leodiensibus intulit. Pugna autem non longe a muris commissa: occisis q̄plurimis reliqui in fugam conuersi sunt: ac ciuitas eodem impetu capta. Quæ ut ad nouam posthac contumaciam calamitatum continuatione languidior fieret: dirui in circuitu muros iussit: tributumq; imperauit quantum redimendis comparati exercitus stipendiis satis suo iudicio uideretur: quodq; omnibus acerbius habitum est: eos qui per ætatem ferre arma iam poterant: uno edicto in exilium expulit: paucis quibusdam ad rei familiaris custodiam cum muliebri sexu intus relictis. Hac tanta clade Romam perlata: miseratus Pontifex Ecclesiæ plebisq; fortunam: Legatum ex referendariorum ordine proficisci illuc iussit: qui & obtemperari Ludouico Episcopo: & dissidentes animos suo interuentu conciliari curaret: reducendis quoq; exulibus: leuandisq; tributis quam posset operam penderet. Erat is Honofrius Tricaricensis præsul: homo Romanus: ĩ familia locupleti: quæ sanctę Crucis dicitur: natus. Ad hunc igitur cum Agrippinam coloniam maturato itinere peruenisset: Leodiensis legatio aduentus huius prescia accessit: summis obsecrationibus petens: ut quanto posset celerius Leodium properaret: reliquiasq; dispulsæ plebis redditis sacris: consolaretur. Quorum ille desideriis obsecutus: ad oppidum Aquisgranense processit milia passuum uiginti a Leodio positum. Ibi dierum nonnullorum mora cognoscendum putauit quo animo præsul: & populus ad suscipienda monita Romani Pontificis esset. Eos ut sentire idem: & in omnia paratos cognouit: itinere continuato a quarto miliario Præsulem Clerumq;: & magistratus urbanos obuios habuit: singulosq; iureiurando adigens parituros decretis quæcunq; ipse tulisset: pœnas Apostolicas substulit: benedicensq; populo summa omnium exultatione ciuitatem ingressus est. Cumq; is dies uigiliarum esset Apostolorum Petri & Pauli: ad ædem cathedralem procedens: solemne sacrum uespertinum cantauit assistente plebe: quæ ut in paucitate: frequens ad uisendum conuenerat. Postridie quoq; Ludouicus ipse: qui monitu Legati consecrationem Episcopalem iam acceperat primis suis missarum solemnibus est operatus: dominicumq; sacramentum tota urbe Legato: & Populo prosequente: manibus suis circumtulit. Erant gaudiorum plana omnia: respiraręq; tum primum ex longa fatigatione miseri uidebantur: dissensionem omnem initio hoc sublatam putantes. Id modo supererat: ut exulum quoq; & tributorum sua ratio haberetur: amodoq; ciuitatis mœnibus parceretur: quæ Ducis imperio sine intermissione deiiciebantur: Postremo ut leges patrię redderentur: sine q̄bus nil quietis habitura reliqua putabant. Igit̃ horũ

causa ad Carolum filium defuncto interim patre profectus Legatus est: sed in tempora incidit: quæ rebus agendis multum erant contraria. Ducebat il le per eos dies uxorem Britannorum Regis filiam: minusq; diligenter pro pter nuptiarū solēnia alienū quicquā intelligere poterat. Iis uero absolutis: cum etiam tantum audisset Legatum: nil ob eam causam certum decreuit: q; bellum aduersus Regem Gallorum gerens sociis Britonibus in auxiliū properabat: quos magnis copiis premi nunciabatur. Id tantum de postula tis Legato concessit: ut cū Præsule & populo quæ uiderentur componeret: conuentaq; referret ad se confirmanda decreto suo: uel respuenda. Hac pro missione Tricaricensis reuersus: tractare de omnibus cum Præsule & exuli bus cœpit: sperans conditionem se aliquam inuenturum: qua semianimem populum suscitare: quietemq; statuere suspensis animis posset. Sed dum in his sine intermissione laborat: Episcopus moræ impatiēs suas iuueniles cu piditates secutus: ad ꝓpinquum oppidum suæ ditionis Traiectum secessit: cuius rei occasiōe simul q; diuturnius inter Regem & Ducem futurum bel lum iudicabatur: plurimi exulum: qui in proximas siluas ex prœlio aufuge rant: ad numerum quinq; milia resistente nemine Leodium redire: quos statim & reliqui sunt consecuti inermes: ac nudi: siluestribus tantū truncis: & fundis: lapidibusq; armati. Reditus huius populari quidem multitudini id cōsilium fuit: ut Clerum omnē: cuius nomine tanta mala acciderant uno impetu spoliarent: grauioribus autem paucis: ut pœnitentiæ significatione reditum sibi in patriam pacemq; deposcerēt. Itaq; horum suasu ad Legatū una uoluntate omnes accedunt multa per nouitatē facti timentem: orantq; ut se deprecatore iam tandem uitæ eorum misereatur Episcopus plebemq; dispersam ac bestiarum more in latibulis agentem perire in siluis fame non sinat: creditasq; animas una cum corporibus interire: sibi quidem id animi esse: ut illius subsint imperio: ac tanq̄ ministrum Dei dominumq; ciuitatis accipiant: Porro ut opificiis intenti in sudore uultus panem quęrant: & quot tidianis obsequiis famulentur. Hortātur quoq; ut supremas has preces mi serę plebis non negligat: quam eo calamitatis adductam intelligant: ut si se contemptam nunc uideat: timendum sit ne ciuitatē & Clerum sacraq;: & se insuper ipsam una impietate inuoluat. His auditis: Legatus miserans multitudinis faciem: quæ uestitu in siluis disciso: capillorumq; & barba rum promissione siluestrium hominum instar habebat: omnes in forum ad concionem uocatos benignis uerbis alloquitur. Docet quanto in honore haberi Episcopos uelit Ecclesia: quid in contemnentes sacræ leges decer nant: Illos quidem in patrem hunc suum paulo contumaciores fuisse: diu tiusq; q̄ par uideretur in contentionibus perstitisse: Quam ob causam

coactus ille sit auunculi Ducis præsidium implorare : magno eos ui
ctos prœlio tulisse conditiones : quæ imperari uictis a uictoribus soleant:
missum se a Pontifice ad consolandũ populum:& subleuanda onera esse:se
cisseq; in eam diem:quæ tulerint uires:Reddita iam ciuitati sacra :ad conse
crationem Ludouicũ inductum:Cuius dilatę causa tanta mala accidissent:
ad tollenda reliqua se etiam ad Ducem profectum esse: facultatemq; tractã
dorum omnium accepisse:Opus hoc totum bona spe inchoatum:sed uere
ri ne hic eorum repentinus ad urbem accessus successum suis laboribus adi
mat:Proinde deponant q̃primum arma : quietiq; rerum exitum pręstolen
tur:Cogitent uero si tumultuari pergãt:quid Episcopo in eos : & quid sibi:
& quid Duci futurum indignationis merito sit : qui prœlio pulsos:murisq;
nudatos tanta in se audere nunc uideat:Ipsum quidem nisi monitis parcãt:
abiturum illico ciuitate : nunciaturumq; Pontifici quantum obstinationis
apud eos inuenerit:ad quorum salutem procurandã sit missus.Ad has eius
exhortationes cum respõdisset quidam necessitate impulsam multitudinẽ:
q; uiuere in siluis nõ posset:domum reuersam:Duciq; & Episcopo quęcũq;
in se essent paratam præstare:pati autem non posse alienis q̃ Ecclesię domi
nis ciuitatem subesse:mortemq; si ita opus sit:huius unius rei causa intrepi
de adituram:Legatus eos iterum consolatus : ut disceptationibus in tanto
periculo finem faceret:magna uoce:quæ a tota cõcione exaudiri posset: po
stulauit an parati essent positis armis:suis & Episcopi imperiis:ut ante pro
miserant:auscultare.Ad quam uocem multitudo omnis diuturno miseria
rum tœdio in questus & lachrymas cõmota : protẽsis ad eum manibus pa
cem & misericordiam acclamabat.Precans identidem ut cõciliarentur tan
dem Episcopo:& in patria esse cum parentibus:& liberis liceret : ne lania
ti a feris passim per siluas impio mortis genere necarentur:Arma quę reti
nendæ uitæ causa sumpsissent:q̃primum iusserit posituros . Id uero cum ad
eius imperium statim fecissent:Legatusq; propterea salutem eorum curæ si
bi futuram dixisset:quieuere paulum omnia :Ciuitasq; ab impetu furentis
populi est conseruata :externis post paulo cladibus occasura.Igitur Lega
tus assumptis secum Principibus multitudinis huius Traiectum se ad Epi
scopum cõfert:& causam miserorum q̃ maximis potest precibus agit.Iam
q; dierum nonnullorum diligentia rem eo redegerat:ut reconciliatus Ludo
uicus ad oppidum Tungram:quod inter Leodium Traiectumq; medium
est:secum accederet:indeq; repetendam ciuitatẽ statueret.Conuenerat aũt
ut turba omnis pœnitentiæ significandę causa:effusa obuiã inermis:& sup
plex a transeunte misericordiam precaretur:Illi uero liceret quanto appara
tu bellico uellet ciuitatẽ intrare:dñatũq; in se oẽs suscipere:& sua uoluntate

omnibus moderari.Ea dum ad certam designatam dié perfici debent:Dux interim qui accepto tam audacis motus nuncio uehementer erat commotus : ad Episcopum scribit:ut tractatum omnem quicūq; cum Leodiēsibus haberetur abrumperet:seq; ultorem propediem expectaret:atq;(ut sine periculo fieri id posset) quattuor milia delectorū militū i eius pręsidio mittit. Erat Duci iam pene explorata spes constituendæ cū Rege pacis: quę cum sociis Britonibus iam constituta:quorū causa bellum susceptū erat:facilio rem suam uidebatur efficere.His ergo itellectis:Ludouicus q; in potestate Caroli esset :dicto obsequit̃ :cunctaq; dissoluens:præsidio qd erat missum: eodem loco se cōtinet : maiorū copiarum aduentū operiens.Id ergo conspicati Leodienses:quorū in utrāq; partem & ad humilitaté:& ad contumaciā uehemens erat natura:aliā(ut in desperatione rerū fit)salutis rōnē adorti: proxima nocte armata duorū milium manu Tungram maximo silentio accedunt: oppidumq; igressi:quod in recenti ducis uictoria deiectis muris aditus per ruinas habebat:eodem silentio ad Episcopū penetrant:suāq; primum:tum aliorū qui secū erant domos circūsistentes impetum in præsidiarios faciunt:nudosq;:& re subita perturbatos facile opprimunt.Si qui effugere in tumultu casu aliquo poterant:ii contendebant Traiectum:Erantq; clamoribus:& gemitu moriētium omnia perturbata.Episcopus uero suorū q; nonnulli:qui ad intimam custodiā excubabant:perfosso statim cōiunctę domus pariete in qua diuertebat Legatus : intra cubiculū eius refugerant: fortunāq; aliorum pauidi expectabant. At Legatus qui ab initio tumultus inermis in uicum erat ꝓgressus : cognitis statim Leodiēsibus:Duces eorū qui cæde fugientiū bacchabātur : uocari ad se multis suasionibus contendebat:casuq; peranxius erat,eos tandē ueniētes cū lachrymis rogat:quā nam ob causam eo miseri accessissent:atq; inter deprecatæ pacis tractatus tantū nunc scœlus admitterent:illi ut erāt madentes sanguine: & exitu adhuc rerum suspēsi : perturbata uoce respondent:quod ad Episcopū tanta uiderint missa præsidia:ultionéq; suam sint ueriti : illuc eos uenisse mala cōsilia præuenturos:ne interim obtentu impendendæ ueniæ ciuitati exitium pararet̃ : Petere id quod ad salutē reliquum arbitrētur:ut ipse cū Episcopo eo ex loco Leodium properent:quoniā & uereri utrūq;:dominūq; ciuitatis Ludouicum statuere certū sit omnibus:Id ni fiat ꝓpositū multitudini: esse eos:atq; oppidū uno eius noctis incendio absumere.Legatus instantem necessitatē cognoscens:q; animos ad ea quæ minitarentur incēsos uideret : accepta fide ne quē ultra occiderēt : de accessu ad ciuitatē agere cū Epo cœpit.Quo statim:ut in tāto piculo necessariū erat:i sententiā traducto:nullo tumultu ambo Leodiū rediere : comitante multitudine:nō quę uicisset : sed q̄si quæ

dños suos ex aliorũ captiuitate p uim recceptos domũ reduceret. Laetaban tur omnes: & tota Leodiẽsis ecclesia restituto praesule erat in gaudio. Ii quo q; qui in Tungra superfuerant caedi libertati pristinae reddebantur: cum ho noribusq; remittebantur ad suos. in iis erat Dux pręsidii paulo ante ad Epi scopum missi: quem in latebris adinuentum: ut ad Carolum proficisceretur ueniamq; & pacem multitudini oraret magnis obtestationibus induxerũt. Dux uero qui nondum his acceptis ad ultionem nihilominus tumultuosi reditus properabat: audita etiam Tungrensi audacia nullo furori concesso spacio: pacem illico cum Rege constituit: Impetrata conditione: ut praesen tia sua: atq; exercitu conatum hunc adiuuaret. Itaq; ambo in Leodiensem ciuitatem mouentes a miliario uigesimo constitere: praemissis tribus mili bus Burgundorum: qui urbi appropinquantes Duces cum reliquis copiis expectarent. Leodienses tanto hominum numero ad se iri uidentes: quan tum uix Galliae reliquũ per id tempus in armis habebat: necessario uel mo riendum etiam: uel relinquendam excidio patriam cognoscebant. Itaq; ut eorum erat in magnis rebus ferocia: ratione aliquando parum expensa: ad extrema perferenda se firmant: Tungrensemq; fortunam sperantes: adoriri noctu propinquos Burgundos instituunt: quos non totis octo milibus pas suum abesse constabat. Itaq; de secunda uigilia populariter egressi magnis animis in eos tendebant. Illi uero proximo ad Tungram casu admoniti uigiles in armis agebant: protinusq; cognito per exploratores consilio pro gressi obuiam proelium acerrimum cõmisere: quod ad lucẽ usq; magna ho minum cęde productũ est. Tandẽ Leodienses coacti sunt cedere. In eo cer tamine ceciderunt Burgundorum permulti: in iis fortissimus quisq;: ac nobi lissimus. Sed ex Leodiensibus longe plures: q; noctis itinere fatigati: minus q; armati iniqua pugna erãt cõgressi. Quae res ciuitatẽ oẽm alioquin malis fessam maxime consternauit: Cum & luctibus passim replerentur omnia: & orta luce miserãdo spectaculo referri humeris patres: fratres: & filii exani mes manante adhuc sanguine uiderentur. His tantis malis confusus Lega tus: ac plane iam inops cõsilii: quod unum ad deprecandam uitam reliquũ erat: cõuocato iterum ad concionem populo in conspectu omnium lachry mans: uidetis inquit ciues fortunam uestram ferocibus consiliis: non mea culpa ad supprenum adductam. Iminet propinquum exitium. Iratus est Dux. & Duci adiũctus Rex potẽtissimus ad uos ambo instructo exercitu properant. urgens necessitas longam orationem non poscit. Audite filii: ut extremam uobis quam possum pietatem impẽdam: paratus sum: si ita op portunum putatis: ad Ducem nunc proficisci: mecumq; Episcopum duce re. Obuii ambo exercitui: atq; humi strati misericordiam lachrymis nostris

precabimur:Cum personam ego feram Pontificis ille Regi Ducique iunctus sit sanguine inueniemus forsan:quod respirandi spacium præbeat:nam im perandi nunc interminandique tempus non est.precum esse redemptionem oportet .legitima de uobis meo:& uestro nomie repromittam omnia.si pla cet hæc ratio actutum ibimus.Sin præsentior apud uos alia est :illam mon strate. Vobiscum & sine uobis eundem casum parati sumus subire.Cũ hæc profectio fletibus omnium:& uociferatõnibus probaretur:ad declarandam insuper pœnitentiam ciuitatis adiiciuntur primarii ciues summum eo tem pore magistratum gerentes:qui una euntes imperata Ducis susciperẽt:deque reliquorum fide testimonium ferant.Itaque hora diei iam decima ,pfecti om nes ad tertiam noctis:nõ sine crebris uitæ periculis ad primas stationes ho stium peruenere.Quibus statim præfecti duo obuiã facti : quorũ alter erat Præses Burgundiæ:alter sororis Episcopi uir :intellecta uiæ causa uetuerunt eos ulterius progredi:ac statim in custodiam Præsidis Legatus:Episcopus in affinis sui tabernaculum adductus est:magistratus uero omnis in uincla coniectus.Inter hęc congregato Ducis cõsilio : cum hora lapsa iam eēt ad eum omnes deducuntur: quamque ob causam id noctis uenissent requirunt. Dicere pro omnibus orsus Legatus:quanta uerborum:& uocis demissione misericordia potuit placare conatus est iracundiam Ducis:& ueniam mise ris impetrare:Identidem monstrans præsentem Episcopũ cuius causa sum pta eēnt arma:ouibus suis salutẽ precari:ciuitatẽ paratã esse si uelit :exerci tum omnem intus accipere:& Præsuli parere :& quæ imperata post primã uictoriam erãt q̃q̃ maiora uiribus : actutum implere:Pro iis autem quę ad Tungram:& nunc apud antecursores sunt gesta:ex Ludouici & suo etiã iu dicio satisfactionem pręstare.Manus quoque in illum supplices tẽdens : atque adhunc affectum lachrymas super impẽdens : petiit si minus præstandam eam pietatem humiliato iam populo duceret:præstaret saltem Deo creato tori :qui pro crucifixoribus patrẽ orasset: præstaret & Romano Pontifici: cuius beneficio ea sedes Leodiensis generi suo esset concessa . Nihilo his di ctis obstinata ad ultionem mens potuit flecti. Respondit tantum liberam sibi in res atque animas ciuium uelle potestatem permitti: nec omnino con ditionem aliquam dici.quæ res Leodium significata ad sustinẽda extrema: querendamque armis salutem corda omnium incitauit:putantium occasum suum quẽ declinare in prœlio forsitan possent: in deditione certissimum eē. Igitur Dux misso Traiectum legato :atque eodẽ loci magistratu Leodiensiũ in cathenis traducto:iniungit Episcopo ut sumptis armis secum ad ulciscen das iniurias eat :patris ,ppositum ac suum animo agitans. Etenim :quia ea ci uitas potentissima esset:uicinaque Brabantiæ prouincię:frequentes cum illa

contentionum occasiones haberet : seruata autem contra maiores suos Regum patrocinio diceretur: delere nunc in tanta opportunitate conspirantis Ludouici Regis ad internitionem uolebat. Igitur admoto ad urbem exercitu bipartito copias diuidit: ac colle occupato qui Valburgensi portæ proximus erat : suam & Regis stationem eodem in loco cōstituit. Ad alteram autem ac longe diuersam ciuitatis partem Philippum sabaudiensem cum reliquis mittit: ut uno tempore temptata utrinq; irruptione populus ad duo cōuersus : ad repugnandum inualidior fieret. Leodienses his tantis angustiis circumuenti summam rerum suarum ad fratres duos præcipue fortitudinis uiros detulerāt: Burenū & Gozonum : quos reliqua multitudo in quamcunq; duxissent partem illico sequeretur. Ii uero animis usi: cōuocatis ad se primis nonnullis docent : nisi aliquo grādi ausu salutem ciuitatis stare non posse: Proinde si accingere se una uelint: paratos esse omnium primos suas animas dare. Cum statim uelle se omnes dixissent: idq; unum consentirent ad redemptionem patriæ superesse: partita inter Burenum & Gozonū multitudine rationem irruptionis hanc ineunt: ut uidelicet nocte quæ instabat: Gozonus ad castra Regia nil tale in tantis copiis expectantia : impetū faciat: Burenus uero eodem conatu ad Philippum erumpat: Futurum sperantes ut alter exercitus alterius perceptis clamoribus : desperatiōe alterni subsidii cōuerteretur in fugam. Vt uero etiam perturbatius confunderentᵉ omnia : iubent cupas inumeras secum portari nitro & pice completas: quæ primo adortu accensę in illorum tabernacula locis omnibus iacerentur: atq; inde flamma excita malo ancipiti trepidātes inuaderet. Condictis omnibus ad designatum opus disceditur : animis q̄ successu maioribus. Peruenerat iam ad Regias stationes Gozonus nondum intellectus : expectabatq; ut a Bureno signum acciperet: quo significaretur ad Philippi castra a se quoq; accessum: & pugnam commissam esse. Sed is dum tardius condictum exequitur: Gozoniani quidam morę impatientes ad tentoria Ducis Regisq; furtim prolapsi incendere ea cœperunt: & ferocius hostibus insultare. Quo factū est: ut clamore statim sublato: & a Philippēsibus inde excepto: utrobiq; armatus exercitus Leodiēses ab incepto terruerit. Orta luce : idignati ambo q; tot iam cladibus attritus populus nocturno etiam incursu uitā suam petisset: ocius Philippo imperant : ut qua parte muri essent disiecti cōferto agmine irruptionem temptaret: Ipsiq; ex eo ubi tendebant loco producto exercitu idem conantur. Pugna incepta : magna cōtentione utrinq; res gerebatur : his annitentibus ut conceptæ iracundiæ facerent satis: Illis ut cōiuges: liberos: parentesq; supremo illo certamine ab interitu uendicarent. Sed longe impar Leodiensiū fiebat congressus : quod hostes nume

ro pugnatorum:& apparatu omniũ rerum instructissimi erant;turbana aũt turba nec assueta bellis:nec armata satis multis acceptis cladibus ad paucitatem redierat. Quamobrem paulatim summota loco:& cadentium numero debilior facta cedere propugnaculis: liberumq; ingressum irrumpentibus dare coacta est. Ita uno tempore duobus ex locis Burgundi calamitatem miserrimam intulere. Eorum uero qui adhuc integri erant ad hominum circiter uiginti:cum imbelli multitudine in forum subito cõfugerunt: obstructisq; aditibus ut in articulo illo licuit: noctem expectabãt: per quã reductis ĩ castra exercitibus educere suos ad fugę societatem possent:lea ca re intellecta:e uestigio Dux ciuitatem omnem locaq; inprimis foro proxia iubet icendi:Cuius mali necessitate compulsi illi relictis omnibus ad siluas proximas se contulerunt. Clerus inspecta iam ante ciuitatis fortuna:in sua quisq; ecclesia clausis ianuis se continebat uestibus sacris indutus: sanctorumq; reliquias atq; adeo ipsum domini sacramẽtum ad deprecandam misericordiam manibus praeferens: idem Religionum uirginumq; coenobia pro sua quęq; conditione ęgere. Sed nihil inter arma scoeleratae militum manus incontaminatum liquere. Refractis portis sacra omnia in lachrymabilem direptionem sunt data:sanctuaria Dei tota urbe incẽsa:spoliati sacerdo dotes:atq; occisi. Tum nec parietibus templorum etiam parsum:in ipsam autem imbellem turbam tanta impietate sęuitum ẽ:ut nulli sexui:ętati:aut ordini ignotum uoluerint. Infantes allisi parietibus sunt:puerperę confossę: Plęręq; uirgines stupratae primo:mox strangulatae: senes quoq; & pueri eodem quo pugnantes habiti loco. quin & illud ad malorum cumulum accidit:ut parentes cum matribus:filiis:& omni prole inualida fune uno cõstricti ad acerbitatem interitus in profluẽtem Mosam deiicerentur:in mediisq; diuinis dũ astat sacerdos altaribus:& domini corpus sanguisq; inter manus uersantur:sacrę patinae & calices impie raperẽtur:ut merito de tam sęuis hostibus emitti ad ultorem dominum uox illa Prophetae lamentabilis possit: domine Deus uenerunt gẽtes in hereditatem tuam:polluerũt templum sanctum tuum:posuerunt Hyerusalem ĩ pomorum custodiam:posuerunt morticinia seruorũ tuorum escas uolatilibus coeli:carnes sanctorum tuorum bestiis terrae. effuderunt sanguinẽ ipsorum tanq̃ aquam incircuitu Hyerusalẽ & non erat qui sepeliret. Inter haec autem tam foeda crudelitatis ministeria Ludouicus Rex amicae semper ciuitatis calamitate confusus:quae in illum pugnans nomen eius clamoribus inuocabat:plane iam facti poenitẽs:in ꝓximas regni sui regiones exercitu abducto concessit:Dux uero dimissa urbe prędonibus:ipse cum expeditis equitibus ad insequendos qui fugerant continuo profectus est. Sed ubi asperitate siluarum ne inueniri quidem illos ne

dum capi posse itellexit: regressus Leodium tota passim ędificia deiici imperauit: ne profugis spes ulla reditus superesset. mox quoq; Traiectum contédens Magistratum qui salutis fidé ab Episcopo ante accceperat: uinctusq; nihilominus illuc fuerat deportatus: strangulari: & in profluétem abiici iussit. Eandé fortuná uicina: quoq; nõnulla oppida: quę Leodienses adiuuerát mox subiere. Hic finis contentionum fuit: atq; hunc occasum celeberrima quondam ciuitas tulit: uictoriis nobilitata înumeris: & a Romanis Imperatoribus condita: Clero autem ante alias Germanicas ecclesias clara: diuini uero cultus ornaméntorumq; sacrorum cum sanctissimum: tum locupletissimum domicilium. Cuius quidem ante has calamitates is animarum numerus fuit: ut censu habito centum & uiginti milium intra muros tantum continere inuenta sit.

Iacobi Volaterrani Cardi. Papiensis Cõmentariorum liber quintus.

Dies non multos ab instituto ut antea dictum est: de rebus foranis iudicio: Ferdinãdus Rex: siue q; causę suę parum confideret: siue q; ad tumultũ animus inclinaret: siue etiam q; in tam cõtrariis iudicibus nullum litis finem cognosceret (& enim pars utraq; suum sibi delegerat) Pontifici nunciat iudicium se recusare: Nolle altercationibus uerborum cum eo cõtendere: quem sibi patrem sors Regni dedisset: Exploratum habere doctorum hominũ confirmatione loca de quibus certamen sit: neapolitanæ ditionis partem eé: ac legibus sibi Regi debere: Rogare maiorem in modum ut eorum deditione & Romanę sedi se filium retineret: & maiorum contentionum tolleret occasionem: Ferri non facile posse priorum Regum possessionem se administrãte perire. Paulus hac uoluntatis mutatione inspecta: & si doleret ęquabilem finiendæ cõtrouersiæ uiam ademptam: attamen q; irritare armatum Regé tutum non iudicabat quiescẽdum putauit: nouisq; interim præsidiis ecclesiam muniendam: non tñ acceptã iniuriã innouatione ulla rerũ ulcisci: uel pacato cuiq̃ arma inferre. Hanc eius mentem Roberti ariminensis perfidia de quo ante retulimus haud quáq̃ teneri permisit. Qui eo pcessit amentiæ: ut merito pœnitendum consilii fuerit. Eius hoc initium fuit: Post dimissam Cesenam ciuitaté quam mortuo Malatesta inuaserat: ne sine cõmodo (qđ nostris moribus accidit) temptatum facinus esset: ad oppida quædam dono illi a Pontifice data additum & stipendium militare est supra sortem ęratis: ut cum honore agere inter duces ecclesiæ posset. Veniens quoq; nõ multo post Romã benigne susceptus est. Quia uero cõtra Aragonẽses neapolitano bello pro Andegauẽsibus senserat: proptereaq; dominatũ pene oém

pater amiserat: putabatur ex uetere damni accepti memoria graues cum Ferdinando inimicicias exercere: tutoq; administrationem omnem custodiæ aduersus illum posse committi. Itaq; Pontecuruum oppidum quod ad fines nostri agri positum ex iis unum erat quæ repetebantur a Rege: cum equitibus circiter ducentis totidemq; peditibus in præsidiū missus est: mensesq; iam nonnullos in credito munere perseuerans ab omni icommodo locum seruauerat. sed accidit per eos dies Sigismūdum: qui a Peloponesiaco Venetorum bello in Italiam redierat: ualitudine assidua fatigatum Arimini uita excedere: relicta arcis ciuitatisq; custodia Isottæ uxori: quam Pellicem prius: inde matrimonio adiunctā perdite amauerat. Ea uero non ignara obitu uiri uicarium ius loci ad Ecclesiam rediisse: parum fidebat sola sine liberis in aduersa ciuium uoluntate alienam rem retinere. Quamobrem & si nouercali odio in Robertum esset: tamē q; in re militari exercitatus: cum & ad defensionem idoneus crederetur: benigne ad eum scribit. Monens ut quando sine præsidio ciuitas sit: ad eam conseruandam maturet: Futurū ut cōmuni amborum cōsilio: suo uero imprimis: omnia regerentur. His acceptis litteris: Robertus non tam casu patris tristatus q̄ nuncio Isottæ lætus: concipere ex illa uocatione dominatum Ariminensem incœpit: Fidens si modo administrationis partem adisset: nouercam opprimi posse: Adolescentemq; Salustium ex altera cōcubina fratrē aliquo ablegari. Huic spei ea modo res erat aduersa: q; nō facilem ad dimissionē suam futurum Pōtificem iudicabat: partim q; præsidium necessarium Pōtecuruii relinqui nollet: partim q; reditu suo confirmari ciuitatem timeret: cuius ipse potiundæ desiderio teneretur. Itaq; uno astu fallere Isottam & Paulum cogitās. Romam subito uenit: nuncians q; magnis de rebus uenisse fertur primū admissus est: hem tibi Pontifex inquit sine contentione Ariminum. Pater defunctus est. Ciuitas auctoritate uacua: & præsidio: nutat. In mulierē summa omnium respicit. Ea opis egens atq; consilii: adiutorem nunc quęrit: sustentatorem q; oneris insueti. si per te liceat: sexto illic die constitutus paucos æque post dies omnia ad me deriuata custodia: Atcem ciuitatemq; liberam tradam: cā laturus mercedem facti quam tu iustam censueris. Admiratus orationem hanc Paulus: quę uultu adhuc erat q̄ uerbis præsentior: Et qua iquit fiducia Iuuenis tantam rem pollicearis? An nescis Isottam tibi inimicissimam esse: nec passuram defuncto Sigismundo Arimini agere: quem uiuo pati nō potuit? Ad ea: ille inquit coniūgunt sæpe tempora quos non conciliat sanguis. Necessitate iam mutauit nouerca animum. Hem tibi ad me litteras chyrographi sui: quibus in partem dominatus Ariminum uocor. Et simul epistolam inspiciendam porrexit. Paulus ut manum mulieris agnouit: quę sibi

ex nonnullis ante acceptis litteris non erat incognita:uocationem q; uerã inspexit:credere cœpit si modo uoluptas Roberto esset ad perficienda quę diceret:potestatem quidem per eam occasionem non defuturam. Id modo ueniebat unum in metum ne: ut desertum præsidium excusaret: missionem q; acciperet:spectante aliud animo uerbis hæc mẽtiretur. Itaq; ad alliciẽda ueri indicia sermone diutius tracto: cum inter loquendum frequẽtius osten deret placere sibi consilium:sed mutationem propositi formidare:contende bat Robertus quanto artificio poterat ad spem oblatam animum illius cõ firmare: crebro inter argumenta perfidię repetens nescire se quo alio posset consilio domum reuerti: aut successum rerum sibi proponere: quando & so ciales paternis iniuriis haberet infensos: Venetis longo experimento fiden dum non iudicaret:Contubernium autem nouercæ confirmatis iam rebus suspitiosum cognosceretur. In hoc ancipiti positus Paulus: cupiditate tãdem in assensum trahente dimittere illum constituit:& fortunam promissorum temptare. Sed ut præmiorum expectatione minus loci ad animum mutan dum permitteret:mercedem facti eodem in colloquio dicit. Ea fuit Senogal liensis ciuitas:& cum circunstanti agro Mondauium oppidum: Militaris quoq; conditio iuuene grandior. super hæc autem alterius neptium cum do te locupleti coniugium: ut uidelicet per hanc quoq; affinitatem maiorũ cõ cœpta spe cupidius inceptum perageret. Ea omnia Robertus summa uo luptate se accipere simulans: maioraq; meritis dicẽs:ut certiorem de se opi nionem præstaret chyrographũ insuper scribit:obsignatumq; annulo Pon tifici tradit:quo & Ariminum patris obitu factum ecclesiæ confitetur:& p t'nere ad suum ius negat:Dediturumq; illud confirmat mox ut potestatem aliquam accepisset. Diris identidem detestationibus suo capiti diuina iudi cia imprecatur si fidem deditam uiolaret. Hoc chyrographo Paulus ad spẽ suam amplius confirmatus:ut nullam adiiceret deuinciendę mentis illece bram mille aureis abeuntem est muneratus: Ducibusq; ecclesiæ qui uicina Arimino hiberna habebant per litteras imperauit:uti in omnem stabilien dæ ciuitatis conatum uocanti illi adessent & iussa implerent. Bona spe Pau li dimissus Robertus est: sed nõ eodem ille animo abscessit:patri nimirum & generi correspondens:quorum a sceleribus maior q̃ a uirtute fuit nobili tas. Etenim illa ipsa nocte qua hæc sunt constituta uix dum domum reuer sus nuncium cum litteris(Bentius is fuit quidam) ad Ferdinãdum mittit: qui de sua ad sociales defectione propositis conditionibus agat:& militare stipendium pacisceatur:paratus ut mox est itellectum:Ciuitate ad suam po testatem traducta reliquum patris ac patrui dominatum illorum ope redi mere. Ariminum igitur ueniens lętis ciuium susceptus est animis:non tam

ab Ecclesia auersis:in quam tacite inclinabant:q̃ recordatione uetustæ familiæ ex cuius tanto numero hunc modo & Salustium quẽ dixi superesse uidebãt. Eam ille occasionem arripiens nullam popularitatis operam omittebat qua & studia ciuium conuertere ad se posset: & tyrannidem concupitam inuadere. Factum autem est breui:ut nouerca meti cedente mox & seposita ad eius imperium omnia traherentur. Memor uero inter hæc chyrographi dati id unum maxime laborabat:ut ab omni conceptæ perfidię suspitione animum Pauli abduceret:ne illa rescita ante turbari posset q̃ perfici. Ita ad eum frequenter scribens nunc condicta exequi se confirmabat: nunc res Ariminensium ad negocium inclinari: nunc Isottam quæ plurimum incœpto obstaret sepositam esse: nunc paululum quid reliqui ad complendam rem superesse. Perpetuis autem litteris certam propinquam deditionem spondebat. Quibus in diem magis illectus Paulus ire Cesenã iusserat Laurentium Antistitem spalatensem quęstorẽ ærarii: a quo & præsidia sub transigendi tempus mitterentur ad illum: & ciuitatẽ si dederetur: conditionibus quas uellent ciues in fidem acciperet. Ille dum in hunc euentum paratis omnibus Cesennę agit:Neapoli iterim Bentius syngraphis datis accœptisq; defectionem trãsegerat: quibus & defensio ciuitatis in trienniũ pacta erat si qui itulissent arma: & annua decem milia nomine militiæ pendebantur. Ea uero ut indicata Roberto sunt:maioribus iam fidens præsidiis nouum opus aggreditur:quod perfidiam cũ fructu detegeret. In omni ditione:quam Sigismundus & Malatesta frater olim tenuerant: popularium quidem cæterorum animi satis iam cõciliati Ecclesiæ uidebantur: permissis ubique magistratibus qui nulli antea erant:libertatisq; forma quadã per publicam administrationem concessa. Solos autem aratores licentiæ ueteris adhuc cura tangebat:qua æquo animo carere non poterant:etenim q; Malatestarum domus maleficiis continuis obnoxia honestiores quosq; locorum semper offenderat: minusq; propterea id genus hominum pacatum sibi putabat:rusticanã turbam quę ubiq; pars magna:& pugnacior erat: artificiis diuersis in illos armauerat: nunc criminationibus utrosq; committens:nunc in mediis contentionibus superiore rusticorum conditione litem diffiniens:nunc etiam damnatorum bona ad alenda odia agresti multitudini largiendo. Quam illi indulgentiam sub præsidibus nostris ęquato omnium iure angebantur ammissam. Eam mentium ægritudinem non ignorãs Robertus ab illa potissimum ad recipiendum Cesennam aditum præparabat:sperans opportunitate ualidę ciuitatis si consilium perfecisset: nonmodo ulteriorem fluminie:sed citeriorem quoq; Piceni agri dominatum a patre patruoq; possessum recipere. Itaq; temptatis ad proditionem aratorum

quorundam animis quos non facultatibus modo & cognationibus:sed au dacia quoq; prestare cognitum erat:nullo illis negocio reditum persuadet: sua sponte ut diximus a romana re satis auersis. Constitutis iam omnibus: dieq; ad perficiẽdum decreta:accidit casu ut uno ferme tempore & Roberti defectio:& horum oculta rebellio patefieret. Suspecta iam cœperat Questori fieri tam longa tradendi Arimini mora: eamq; suspitionem duę res maxime auxerant: altera q͂ uariantibus litteris (ut est mẽdacium mos) plerũq; sibi non constabat Robertus:altera q͂ omnia intus fieri ad arbitriũ eius cognouerat:nec aliud q̃ mutatam mentem per crastinationem hanc arguebat. Itaq; ad phanũ fortunæ nauigãdum illico censuit:ciuitati illi eo impensius timens: q͂ & aratorum plus habebat:& minus q̃ cætere putabatur pacata. Inde explorare Roberti consilia cœpit:& nunquid clandestini mali ĩ agris aleretur cognoscere. Diebus paucis in ea diligẽtia absumptis: Bentiũ qui Neapoli rediens per auia mutata ueste iter habebat: ad extremos Anconitanorum fines compræhendit:afferebatq; is secum conuentorum cum socialibus singrapham:partemq; pecuniæ in stipendium datam: Ferdinandi nomine & signo recẽter percussam. Ad Questorem perductus sine quæstione defectionem confessus est:infidemq; defectionis conuenta cũ pecuniis protulit. Indicauit quoq; qua die Robertus patris obitũ accœpisset: alieno semper in Pontificem animo fuisse:ad extrahendaq; in hunc exitum tẽpora uana spe illum duxisse. Inter hæc etiam certis indicibus de coniuratione Cesennatium nunciatur quæ augebatur in dies: & duces multitudinis designantur. Quibus periculis adductus Questor cunctandũ nõ ratus: Cesennam subito reuectus est: compræhensisq; auctoribus mali:cum eorum confessionibus uera omnia didicisset:paucorum supplicio motum compressit:nil iam sibi a Roberto in tanta propinquitate tutum existimans. Cunctis autem ut gesta erant Romæ nunciatis: admiratio ingens Pontificem cœpit indignationi & pudori admixta. Admirabatur centesimo uix a constituta pace die eam potissimum fœderum conditionem uiolatam a socialibus esse:cuius ipsi petendę paciscẽdæq; auctores extiterant. ea erat ne cui militem alterius stipendii qui dimissus non esset:ad suum liceret traducere. Videbat quoq; rem publici risus esse:sibi id ætatis Pontifici a iuuene impositum dici: adiutamq; putari nimia credulitate tyrannidẽ eius. sed illud in primis erat molestũ:q͂ tanto suo in fœderatos datæ pacis beneficio:tãtisq; in Sigismundum patrem & Robertum filium collatis honoribus:hęc tam ingrata redderetur detrimẽti:& dedecoris merces. ac sane (quod bonorum sermonibus constare tunc uidi) inique a socialibus factum est:quos nec pactę fidei:nec suscœpti iusiurandi ad uiolanda fœdera memoria tenuit. Hoc

amplius autẽ peccasse Ferdinandus est iudicatus: ꝙ in amissum bis regnũ bis Romana sedes illũ reduxerat semel decreto suo:iterũ annoꝝ quinq; bello grauissimo.his addebatur:ꝙ cũ a legato Cardinali appellatus Rex est: Regniq; coronã solẽni more accepit:inter sacra altaria fidẽ patrociniũq; ĩ oẽm nostrũ casum iurauerat:eiusq; rei documẽta chirographi signiq; sui addiderat:quę ĩ Archiuiis apostolicis in hũc diẽ seruant̃.Sed nos quoq; errati nostri ea in re forsan pœnas expẽdimus:pollutiq; honoris diuini dignã a Deo uindice retributionẽ accepimus:etenim memores essemus licet.Sigismundũ patrẽ quinquẽnio ante summo sedis iudicio conuictũ heresis dãnatũq; esse:heresimq; ipsam armis urgẽtibus nõ uolũtate publice obiuratã penitentiã inde nullã susceptã:nulla documẽta sanitatis mõstrata:Oĩa uero eundẽ uitæ tenorẽ seruasse:tñ ad retinẽdã his delinimẽtis:uariã mentẽ inuiolatũ ante illa anniuersariũ aureę Rosę donũ magnis misteriis religioso anni tpe cõsecratũ pñti illi decreuimus:protinusq; ab æde diui Marci Põtificis ad diuersoriũ eius mediũ iter seniores Cardiales traduximus omni collegio & turba patrũ sequẽte.Quã rem & admirata oĩs multitudo est:& indignã nostro ministerio iudicauit ludibriũ arbitrata:a cõtemptore sacrorũ sacratissimã rem circũferri: eosdẽq; q paulo ãte atrocibus decretis pditũ illũ uoluerant celso nũc religiõis testimonio:uelut agnũ imaculatũ populo ostẽtare. sed huius nr̃i parũ pensati opis:ueniã indulserit Deus.De nobis tñ hi uulgo sermones habiti sunt:atq; hęc retributa p filiũ merces.Auertẽdi ãt ab ecclesia Roberti illa fuit imprimis socialibus cã:qd circũuenire undiq; Pontificẽ cogitabãt:ne in ultionẽ suã:sine magnis piculis posset assurgere. Timebãt enĩ Tolphitanã iniuriã quã recentẽ nouerant:& ab ignominia:nõ minus q̃ dãno insignẽ:ꝑpterea q;:& Alexandrũ Sforciã q̃q̃ Regi infensum:& Neapoleonẽ Vrsinũ:a scire sibi stipẽdio nitebant̃:ut uidelicet Põtifex amissa spe Ducũ:q nulli iã liberi ĩ Italia linquebant̃ iniecto ẽt pluribus ex locis metu: quasi itra munitões obsessus cõtineret̃:flaminię aũt imprimis timeret:quã recens ad dñatũ nostrũ reductũ Malatestei adhuc nõis memoria teneri nõ ignoraret.Paulus his oĩbus circũspectis duo ĩprimis ꝑcurãda sibi putauit: Alterũ ut si q̃ rõne posset:Roberti pfidiã ulcisceretur:q̃ in re restitutũ iri suã existimationẽ uidebat:Alterũ ut maioribus copiis dũ facultas eẽt cõmuniret ecclesiã:itaq; & Alexandrũ:& Neapoleonẽ:quos antea se offerẽtes pacis fiducia recusarat: nouis stipẽdiis oblĩgat:equitũq; ac peditũ q̃ maximũ põt numerũ scribit excusans ad tuẽda sua:nõ pmiscẽda aliena id studiũ ptinere.Cũ Neapoleone imprimis:cęterisq; Romani agri Vrsinis in grãm redit:quorũ mentes ab oppugnatõe Tolphe sciebat offensas.Porro aũt(qd añ eã diẽ defugerat)fœderibus se cũ Venetis iũgit:a qbus eqrũ milia quat

Iuramentũ ꝑ Ferdi. ecc. ꝑstitum,

Sigismundus male ꝑ̃ heresi dãnatus

Rẽ indignã fecere.

tuor:& peditũ duo si īferret̃ bellũ ex suis copiis offerebant̃: īter hunc apparatũ Ferdinandus: siue ut belli metũ Pontifici demeret: cuius trepidationẽ ex cõparãdis copiis arguebat: siue ꝙ Tolphã circũuẽtã undiq; dñatu nr̃o: cessuram tandem putaret: idq; dedecoris sui futurum prospiceret maxime ꝙ dispositis undiq; custodibus mari: quæ uia una erat reliqua egre subministrari præsidia poterant: ad illum mittit ꝙ uenditionem loci Ludouici nomine offerant preciumq; dicant: quantum equis æstimatoribus uideatur. Eam rem ab initio Paulus: nec repudiabat plane: nec admittebat: ignominiosum existimãs de subdito suo legem dici sibi: & quod armis euincere minus potuerat: pro eo nunc cogi pecuniam pendere. Sed mox tempora considerans: quæ utilitatem indignationi præferendam monstrabant: ad liberandum intestina molestia Romanum agrum sententiam inclinauit. Missis igitur lectione concordi: qui Toparchia inspecta arbitrarentur precium sedecim milibus nummum auri est empta per eosdem dies interim Quæstor ad uindicandam Roberti rebellionem grauissimis primum edictis uetuerat necui ex nostris quod ad uictum pertineret inuehere Ariminum præter uinum liceret putans obsidionis partem in laboranti fame populo eam esse. Tum & de capienda ciuitate consilium cœperat: quam ad rem magno in primis silentio opus arbitrabatur: nec ex tam propinquo loco: uel signo aliquo detegeretur inceptum: porro autẽ solertia & astu: ꝙ acerrimus ad custodiam Robertus esset. Neq; in ea tempus ullum diurnum necturnumue remitteret. Necessarium quoq; uidebat uigilum aliquo cõspirante irruptionem iuuari. Quæ omnia his rationibus sunt ab eo comparata primum diligentiam simulans muniendæ acrius ciuitatis ob proximum coniurationis periculum pedites circiter quadringentos ex ueteranis collectos: intra arcẽ ũ munitiones concluserat plenius q̃ uulgus peditum soleat armis instructos: eodem per noctes plurimas: contulerat scalas cæteraq; id genus ad irrumpendum idonea. Scripserat etiam turmam equitum unam quam paratam intus: uelut ad præsidium continebat: & uigiles nonnullos secundæ Ariminensis portæ promissis illexerat: ut in ipso irrumpendi conatu: quasi periculo territi: uel relinquerent super iminentis turris præsidium: uel remissius obsistendo facultatem occupandi aditus darent. ad hæc perficienda diem statuerat Sextum idus Iunii. Itaq; pridie eius diei comparatis iam omnibus fidissimos custodes ad portas Cesene disponit: qui ingrediendi passim: egrediendi nulli oĩno potestatẽ permittant: cauẽs ne ad extremũ ꝓducto apparatu nuncius horũ Ariminũ ꝑueniret. Antonellũ quoq; Forliuiẽsem uirũ fortem duarum turmarũ præfectum: qui in ꝓximo Talamello oppido estiua suorum habebat: sub uesperum monet: ut mane ante lucem Cesenne assit:

quod ille cum mature implesset meridiem uersus uocatis ad se primis ordinibus: consilium aperit in eam horam clam habitum: docet quanta improbitas Roberti sit: quantaq; in Pontificem ingratitudo: quantę porro laudis futurum intelligat: si eorum uirtute ciuitas opportuna Ecclesiæ perditi hominis tyrannide uendicetur. addit præmia: quæ hoc cōfecto negocio expectare a se Pauli nomine debeant: Direptionem prius locupletis urbis: si dimicare malit: q̃ dextram irrumpētibus dare: duplex inde in singula capita stipendium: & militares cuiq; pro conditione ordines: gratiam deniq; perennem Romanæ Sedis: quæ memor facti sit semper futura. Ab his exhortationibus dimissi illi curare equos & corpora iussi sunt: moxq; expeditis omnibus ad decimam diei horam totis copiis conuenire: qua hora ipse incenso equo ad portam quæ Ariminum ducit ꝑgreditur: ibiq; cum primis copiarum consistens: singulos tantum qui noti suis ductoribus essent emittit: qui noti non essent intra muros male mulctatos repellit. Portis subinde clausis præsidioq; firmatis iter ingreditur. Præfecti a lateribus dispositi erant: qui attentissime obseruarēt ne quis uia excederet: omnes autem q̃ arctissimo agmine continerentur. præmiserat etiam aliquāto ante fidos non nullos qui ad uiarum exitus eos exciperent: quibus Ariminum iter esset uel priuati negocii: uel nunciandi motus causa. Duo ad designatum opus patebant itinera: Alterum pone littus maris qua incultior agere est: alterum per continentem interius. Hoc quia celebrius erat: & uicos undiq; frequentes habebat: minus ad celandum idoneum habebatur. Itaq; maritimam uiam tenentes: cum ab sexto tantum miliario abessent: consistere agmen iubent: & sub armis paululum quietis accipere. Inde rursum progressi: ex uicino sacello in pernocti luna conspecti sunt: cuius sacerdos conclamare iam arma companisq; personare bellicum cœperat: cum statim expediti quidam illuc cursu delati sacerdote capto funibusq; abscissis indicium sustulere. Ciuitas Ariminensis ad littus Adriatici maris tota est posita: ab oriente uero & occidente duo eam claudunt suburbia frequentia ædificiorum & incolentium numero: dimidiam partem interioris ambitus adæquantia. alteri beati Genesii: alteri quod est ad occidentē Iuliani est nomen: utrunq; ipsi ciuitati pons suus coniungit: ille ex sublica tantum: hic ex pulcherrimo uetusti operis marmore factus: quem ex quattuor fuisse perhibent: quos Augustus Cæsar strata Arimino tenus Flaminia uia ad transitus fluminum maiores extruxerit. Sub his quoq; amnes decurrunt duo: ab occidēte Ariminus: unde & ciuitati est nomen: Mareculam incolæ uocant: & ab oriente Auesa minor aliquāto: atq; angustior. cōmunitionem utraq; in circuitu habēt: partim ex uallo tm̃ ac prealta fossa: quā utrobiq; nō tā manus: q̃

hibernis torrētibus aucti amnes effluente aqua efficiunt:partim ex muris ambobus ad primum aditum singulę portę cum modicis turribus sūt: atq; ante has reductiles pontes. Pręmiserat Quaestor mane quod noctem hanc antecesserat:iuuenes fortissimos sex uiatorum habitu adornatos:qui ad Sacellum Marię Virginis in Laureto miraculis tempestate hac celebre:uoti soluendi gratia ire se simulantes:quasi iusto confecto itinere ad Iuliani portam qua proximum esset diuersorium ea die subsisterent: sequēti uero mox ut exire in agro coepissent opidani:primiq; ex nostris aduentare cōspecti essent:portam districtis gladiis occuparent: quos ad eam rem ueste tectos attulerant. Igitur cum iam propinquatum ciuitati esse intelligeret Quaestor: atq; horam trāsigendi appetere: timeret uero matutinos Roberti exploratores:qui prima luce ante aliorum egressum mitti quoquouersum ad uestiganda loca soliti erant:iubet partem copiarum in uicinas muris segetes q̄ ocultissimam agere:atq; inde illos excipere:exceptis autem mox ut patefacta esset aratoribus porta:recta in suburbium:atq; inde in pōtem urbemq; contendere. Ipse reliquis copiis sensim ita succedit : ut perceptis clamoribus adesse illico in auxilium posset. Albescente ergo iam die ex Iuliano suburbio equites tres speculatum egrediuntur. Ii circum portam explorant prius omnia:mox ad ꝓximas uersi segetes:ut eas insessas uiderūt: sublato clamore in fugam auertuntur :nostri nullum amplius insidiarum usum uidentes undiq; in eos impetum faciunt:unoq; interfecto :aliis per deuia elapsis: ad portam sine mora accelerant:fossamq; ac reductum pontem eadem celeritate ascendunt :chatenisq; diffractis ad caeterorum ingressum deiiciunt. qui uero intus occasionem occupandi aditus ut diximus expectabant :tumultu accepto ad aperiendam ipsi portam nudatis ensibus aduolant:nulloq; repugnante conata perficiunt. ita breui spacio summo militum ardore tam pediti q̄ equiti aditus est patefactus. Protinus ex eo loco ad alteram interioris urbis partem paribus animis:sed non eadem foelicitate cōtenditur: senserant enim iam & suburbiani omnes:& qui ad custodiam excubabant exploratorum clamorem :mox & irrumpentium strepitum:conclamatisq; armis plurimos ad superstātem turrim exciuerant. Itaq; nostri cum diu ad eam perrumpendam obnixi uiribus molirentur multitudine telorum : quibus densi artatiq; inter spondas pontis de loco supiore necessario uulnerabantur:ad alterā eius partē sese receperunt:atq; ibi statim fossa ingenti in obliquū pducta aggereq; altius eleuato; ꝓpugnaculis cū cōmuniunt:ut & populi iam armati sustinerentur impetus si qui in eos fierent: & tormentis minor esset ad nocendum facultas. Opere absoluto redit in suburbium Quaestor ad direptionem prohibendam:in quam se iam uerterant pedites:

optabat enim si fieri posset: ad retinendos fidelius animos: fortunas cuique suas:& ciuitatem Ariminensibus conseruare:idque prima diligentia facile est consecutus: sublato tumultu restitutis si qua distracta iam erant. Sed cum post paulo Alexander Sforcia ex Pisauro uicina ciuitate affuisset mille equites ducens:nonnulli item turmarum Praefecti in hunc casum uocati: foedatum incommodum tanto impetu innouarunt:ut nulla imperia aut coertiones Ducum contra armatam cupiditatem ualerent. ita direptis omnibus mulieres tantum: & pueri in uicinum Sacellum coacti. a caeteris quae fert militaris scientia sunt conseruati: quin & sequentem diem expediendis ad oppugnationem necessariis indulserunt: temptaturi fortunam pugnae qua infirmissima murorum pars uideretur. Patebat ad mare septentrionem uersus tertium suburbium:ultra Mareculam muros inter: & littus meritoriis tantum tabernis:& mercium repostoriis non admodum frequens. Amnis ab ea parte altitudine sua magnus non erat: caeterum sustinente:ut fit decursum maris:ad exitum augebatur portumque minoribus nauigiis faciebat:tunc quidem profundior: cum ex alto incitauissent se aestus: quod bis semper horarũ uigintiquattuor spacio cõtingebat. Ad eius portus praesidium supereminebat turris munita: secundumque eam quãtum in longitudine porrigitur ciuitas:uacua erant aedificiis omnia. Ex eo igitur loco tertio iam obsidionis die statuit Quaestor in urbem transcendere: quod humiliora quam caeteris iu locis moenia uidebantur:& propter flumen iteriacens minor ad muniendum fuerat Ariminensibus cura. Itaque prima luce decessum maris obseruans cum parte copiarũ amnem celeriter trãsit:equite ab armo equorum:pedite a capite tantum ex aqua ex tante. In ripam ulteriorem statutus nullo negocio suburbium occupat:inde turrim ipsam expugnat:superque eã ad terrendos oppidanos uexillum Ecclesiae collocat. His actis in Iulianum recurrit:productoque omni ad inscendendos diruẽdosque muros necessario instrumento:cum reliquis ad inchoatum opus regreditur. Magno animo ad oppugnatõnem processum est. Iamque in summum murum pedites quidam euaserant:ad imumque alii uectibus perforabant :cum personato interim in ciuitate bellico populus undique frequens direptionis metu:ad distinendum ascensu hostem decurrit:celeriterque qui ascenderant opprimit: in muroque cõsistens sua multitudine locum defendit. Irritum inceptum nostri Duces uidentes ne detrimenta sine inferendi spe ulterius caperentur: cani receptui iubent: & militem quod meridies iam erat: curare paululum corpora:consilium mox inituri tenere locum an cedere utilius ducerent. Vix primum ciborum sumentibus:Robertus patefacta porta quae in id suburbium ducit tribus equitum turmis quas praesidii sui causa ab initio intus habuerat pediti

busq; circiter ducentis in eos defertur:ratus quod uerisimile erat:pugna:& ęstu languidiores factos nostros recentibus suis facile terga daturos. Sed Quęstoriani celeriter resumptis armis directaq; acie: erumpentium impetum fortiter sustinuerunt: ludibrium ęstimantes:quos modo per muros petissent:ab iis æquo campo nunc uinci. Acerrime diu pugnatum est: & marte ancipiti:tandem sentiente Roberto suorum uulneratos multos:duos etiam turmarum pręfectos captos: reliquos iam durius premi:sensim referre pedem cœpit:& intra ciuitatem agmen reducere. Quod si uel paululum ultra dilatum:aut minus accurate factum esset: succedētibus maiori impetu nostris:permixtis agminibus penetratum in urbē: debellatumq; ea die fuisset:ita obiectus murus clausæq; illico portæ periculum imminens auertere. Erant multa quæ retineri hunc portum dissuaderent: sed imprimis paucitas copiarum: quæ dispartita ad tuenda duo diuersa suburbia fiebat infirmior: contraq; solertem hostem eruptionum opponebatur periculis. Ad hæc interfluens amnis recurrente æstu adauctus certis horis transiri uado non poterat:mutuamq; opem laborāte statione altera prohibebat:accedebat quoq;:q cum a muris ad exitum fluminis: per quem minori periculo erat transmissus:trecenti minus intercederent passus:nec pabula equis:nec commeatus militi sine detrimentis poterant transportari:contingentibus illucusq; spingardis:quæ in muros dispositæ sine intermissione ad transitum operabantur. Itaq; uidentes nostri eam esse naturam loci:ut etiam de relictus nunc occupari nihilominus iterum posset si usus accideret:clangentibus tubis(quod est signum nostris moribus cum abitur: non fugitur)relicta Marecula per diuersam regionem circuunt ciuitatem:& ad Iulianum toto agmine reuertuntur. non succedentibus primis his tridui conatibus reliqua spes in deiiciendis mœnibus erat proposita. quamobrem ad ripam Mareculæ ingentes bombardas quattuor opportunis locis constituunt:quæ aduersum alterius ripæ murum aperiant. Earum quæ maior erat: ducentarum & quinquaginta: altera centum uiginti: duæ reliquæ octuauiginta librarum lapidem emittebant. Inter has quoq; spingardæ circiter triginta frequenter incensæ requiem cedenti muro non dabant. Paratæ insuper erant biremes nonnullæ: quæ oram; littoris allegentes: nihil cōmeatus aut præsidii paterentur inferri:parq; a Continenti ac in circuitu custodia. Ad auertendos quoq; tam præsidiariorum militum:q̄ ciuium animos diuersa edicta ad ipsa ciuitatis mœnia pronunciari sunt imperata:quibus & Roberti adiutoribus pœnę:& qui fauissēt nobis præmia permagna nunciabantur. Ea cum propter armorum strepitum minus ab interioribus possent itelligi:scripta:& ad sagittas deligata ad eos sunt iacta. Robertus

non ſegnius ducendis interius foſſis aggeribuſq; pro muro attollendis ope
ram dabat.ad turrim quoq;:quæ portę marmorei Pōtis ſuperſtabat:in ope
ra noſtrorum:atq; adeo in reliquum Iuliani ſuburbii tormenta ſua contule
rat:quibus omnibus grauia utrinq; & accipiebantur:& inferebantur incō
moda.Ab ipſa turri in aggerem noſtrum quem diximus ad primum pon
tis aditum excitatum : bombarda ui ingenti delata propugnatores quinq;
eodem turbine miſerandum in modum arripuit:Quorum unius uiri fortiſ
ſimi:qui turmæ præfectus erat : caput & brachium ad locum uſq; in quo
Alexander tendebat:ducentorum circiter paſſuum ſpacio detulit: coxas &
crura ſub ipſo aggere alliſit : reliquum uero corpus ad longinquam diuer
ſamq; portus partem adegit.Alterius armaturam totam iduti nihil(quod
miraculo paſſim fuit) præter unicum brachiale inuentum eſt : cum tamen
ad ſepulturam diligēter eſſet quæſitus.Defleuit hunc caſum omnis exerci
tus :ipſeq; Alexander imprimis: apud quē Præfectus a puero educatus:an
nis ſupra triginta præcipua uirtute meruerat.

Huius tam ſubitę tamq; inexpectatę obſidionis uulgata per Italiam fa
ma ſiniſtris pene cunctorum animis accepta eſt:atq; in expectatōnem ma
iorum motuum omnes arrexerat. Venetos id male habebat : q; ſe inſciis
cum ſocii eſſent : inchoata tanta res eſſet : quodq; ad eam diem ſeruandi
Arimini cauſam ipſi præſtiterant:nō tam Malateſtarum gratia q̄ ſua:quos
certum erat captaſſe opportunitatem ſemper eius ciuitatis ad ſua imperia
traducendæ:quam ad Eccleſiam reductam : ad ſe peruenturam non cerne
rent.Regem uero : Florentinos:& Mediolanenſem publica expectatio an
gebat : q; Robertum a Pontifice ad ſe auerſum perire : neq; æſtimationis
ſuæ ducerent eſſe:neq; ad retinenda aliorum in ſe ſtudia pertinere : Deniq;
q; opportuniſſimi loci acceſſione attolli animos Pōtifici nollent: quē a pro
ximis iniuriis alienatum hoc facto non crederent.Neminem ea res magis:
q̄ Federicum premebat Socialium Ducem:quippe decimo ab Arimino mi
liari ditionis ſue ultima habens:plane itelligebat:tam uicina Eccleſia: atq;
omni pene potita Flaminia cedēdum ſibi dominatu futurum:cū Romani
Pontifices uel ſola epiſtola imperarent.Itaq; collatis inter ſe dies aliquot cō
ſiliis:tādem uno decreto litteras primo:inde Oratores ad Paulum mittūt:
aperte denunciantes:ſi non decedatur Arimino obſidionem mox armis ul
turos.Ea uero cum ferocius dicerētur: miniſq; aſſiduis fatigaretur Pōtifex:
redditq; reſponſum illi depoſcerent: uocat in conſilium patres:rogatq; ſen
tentias:Deſerenda ne incœpta putent an proſequenda.Erant qui Veneto
rum fœderis ignari:quod in eum etiam diem clam habebāt:noſtras: & ad
uerſariorum expenderent uires : Videretur in unum Pontificem potētatus

tres pugnaturos: Veteranum apud eos militem esse apud nos collectitiũ: Duces illis & summos: & causæ affectos: Nobis ut claros non tamen incœpta nostra satis probantes: q a subditis in subditum esset pugnãdum: quiescendum propterea dicerent: & in opportuniora tempora Roberti ultionem seruandam. Cuius sententię cum Cardinalis Hostiensis: homo igeniosus: auctor fuisset: interfatus illico Pontifex: abunde inquit mihi est omnium: quę sunt necessaria. Putari non debet tantam a me rem incerta spe inchoatam. Post quam uocem cum intellectum esset non placere consilium: Reliqui paucis exceptis: continuandam obsidionem dixerunt. Ita ex Senatus sententia responsum legatis est. Illi contendendum armis uidentes negociũ illico Fedrico dant: uti donec maiores copiæ mitterentur Ariminum: quacunq ratione posset incolumem ciuitatem seruaret. Is uero nunc arma: nũc eos milites quorum esset ad propugnãdum cognitus usus: clam noctu per aduersam arcis portam ad Robertum mittẽs: rem eius paulatim firmabat: identidemq hortabatur ut obsidionem paucos adhuc dies magno animo sustineret: Affuturos enim breui exercitus: qui repulsuri hostem eẽnt: & sua omnia redempturi: ea indiligentia cum nonnunq̃ missi ab eo interciperentur a nostris custodibus: nouissime ex sclopulatoribus quinquaginta paucisq ippotoxotis: qui in præsidium una ibant: ad quadraginta comprahẽsi sunt. Reliqui fuga ad proxima se oppida recepere. Confirmatior iã aliquanto ex iis factus erat Robertus: uerum ut paucioribus intentus ualidior etiã ad opposita nostrorum opera fieret: Suburbium oriẽtale quod diximus munimentis leuibus circunuentum immisso igne incendit: habitatoresq nõ sine omnium gemitu intra ciuitatem reduxit. Ad ripam autẽ portus qua nostris transitus ante fuerat: ne equiti sine casus periculo accessus esset: obligũ lintrem immersit. Ciues insuper ne cõferre inuicem consilia: & tœdio malorum de deditõe agitare aliquid possint: acribus obseruat custodiis: oibus uero sine itermissione aduigilat: qbus rem itegrã ad futurũ subsidiũ proferat. Partẽ iam magnã murorũ tormẽta diruerãt: uidebaturq ad introitũ locus aptus: ad supducendũ ẽt flumini pontẽ erant necessaria omnia cõportata: sed acri pugna apparebat opus: multorumq periculo: q pręter oppidanos qui direptionem timebant octingenti iam pedites equitesq circiter centũ intromissi ad præsidium fuerant cum quibus in nõ magno aditu perfossas inędificataq operibus loca pugnam cõseri oportebat. Nostrorum uero cõuenientibus paulatim copiis: numerus omnis ex delectis tribus milibus equitum: & peditum duobus constabat: quorum tamen ea uis erat atq is apparatus: ut ad quamuis sustinendam uel inferendam dimicationem idonei uiderẽtur. Suadebat Quęstor cum his totius obsidionis discrimen certamine

uno temptari antequam adessent hostes:quos certis nunciis exploratū habebat summo studio apparari:sed Alexander siue irritos conatus metuens: siue Pisauro proximo cauens q; eius erat imperii : nō tam improbabat consilium:q̄ nondum illius esse tempus dicebat :Monstrans militaribus documentis minores multo esse eis copias:q̄ quæ tantæ oppugnatiōi satis eēnt : Expectandas maiores iter iam ut ferebatur ingressas :nec committendum uel cupiditate nimia uel fiducia :ut frustrato irrumpentiū impetu:detrimento etiam(quod necesse uidebatur)accepto frangerentur militum animi: conditioq; omnis rerum ipsa opinione deterior fieret. Assentiri his cogebat Questor: partim q; Duci exercitato pudor erat a se tum primū militāti nō cedi:partim q; inuitum eum nil administraturum utiliter ī pugna uidebat: partim etiam q; rebus corruptis facti aduersi inuidiam apud Pontificē formidabat. Itaq; superiore Alexandri sententia oppugnatio in aduentum maiorum copiarum differtur . quam rem nouus Roberti astus uehemēter adiuuit :is enim salutē suam in extrahēdo oppugnationis tempore collocās: quam re uera plurimum formidabat : cum antea cœnobitas nonnullos de sua deditione misisset in castra : iisq; uelut fallaciam afferētibus parum prębitæ aures essent:nouissime ex contubernio familiari intimum quendam q̄ ocultissime ad Questorem ire iubet: rogateq; fidum aliquē mittat ad se cū quo aperire interiora quædam consilia possit : quorum imprimis celatos sociales expediat. Huic quoq; cū ab initio fides non haberetur :repetitis identidem precibus :conditionumq; præbita constantius spe:ne duritas sua publicis bonis diceretur obstare tandem postulatum cōcedit . Ioannem sacerdotem Quæstori ab epistolis famulantem:intelligentia & fide laudatū clā noctu in arcem ad illum mittit. Robertus id unum attendens ut pauci adhuc sine pugna ducerentur dies :desertum se a socialibus magnis lamētationibus queritur : expectata tam diu præsidia nec dum expedita indignatur: dolet ciuitatē interim oppugnando semirutam eē : & subditorum fortunas cōsumptas. nescire se addit quo alio perfugium q̄ ad Pauli clementiā hēat: proinde Quæstorem precari ut pactis Romæ cond tionibus nunc etiā agēscat:Ciuitatem accipiat:eiusq; reliquias integras malit q̄ ciuiū dolore/ad internitionem collapsas. Hæc atq; huiusmodi:sæpe ad Questorem delata cū ueri haberent similitudinem:tandem credi sunt cœpta putatumq; periculis suis admonitum Rober um ad sanitatem reuerti cœpisse. Itaq; his internūtiis eo fiduciæ processum est:ut & scriberētur singraphę nouæ:& pręter subscriptionem signumq; nil esse reliqui appareret. Sed dolos ille ex dolis nectens: sciebat enim Regios exercitus iam ad iter accingi : a Quęstore petit qua ratione cedenti sibi Arimino de assequendis quæ ex syngraphis spōde

rentur caueri uelit. Equam postulationē censens Quæstor diuersa illi ad securitatem proponit: quorum erat prompta præstatio. celeritatem declinans Robertus aliud profert: in quo magis ad animum satisfieri sibi cōtendit: rogat ut Iulius Camerinēsis ex Ducibus ecclesiæ unus: ad transigenda quæ restent Ariminum aduocetur. Huius fidei (q sororem duxisset uxorem) Ciuitatem arcemq creditorum se ait donec præstētur condicta. Aberat ille tūc cum duabus equitum turmis ad Auxidā Piceni agri pene ultimū oppidum: ubi illum esse iusserat Pontifex ad arcēdos transitu Aragonenses: si ut erat fama: id conarētur. Perincommoda erat uocatio propter præsidium loci: & dierum plurium moram. Tamen q occasio uendicandæ ciuitatis præferēda omnibus uideretur: uelocibus nūciis Ariminum Iulius accersitur. Eo cum peruenisset: indicata uocatiōis causa noctu ad Robertum mittitur cū Ioanne. Confirmantur in colloquio quæ agitata diebus superioribus erāt. condicitur proxima nox qua adesse iterum Iulius & Alexander auctoritatis causa debeāt: signisq & subscriptionibus syngraphæ stabiliri: quam rē a Roberto primum: inde a Quæstore fieri cōuenerat. Interim Roberto nūciatur Feretranum cum turmis equitum quindecim & duobus milibus peditum die calendarum Augusti ad Isaurum fluuium in expeditionem exisse: postridie ad Crustumium castra mouisse interuallo ab hostibus nō plus quindecim milium passuum: expectare autem iisdem in castris Aragonensium copias: quæ magnæ esse: & uenturæ illico dicerētur: Sforcianos quoq & Florentinos dies æque post paucos conuenturos eodem. Quo nuncio illo exultans: extractumq iam satis temporis ad rem suam existimās: negat condictam noctem sibi opportunam esse: mendaci excusatione illata. In sequentem designat. Qui cum aduenisset singulari impudentia desistere illos per internuncium admonet: in rem suam non esse affirmans paternis auitisq sedibus cedere. Inde ad bellum animos tollit: non spe modo soluendæ actutum obsidionis: sed dominatus quoq augendi. Quæstorem uno tempore multa circumstabant incōmoda. Videbat in deditione spem nullam amodo esse: ab expugnatione Alexandrum auersum: quæ ipsa iam in tanta propinquitate hostium sine periculo temptari non poterat: Socialium porro exercitus mox affuturos: suos nō tantos: ut ad prohibendum simul & obsidendum uno eēnt tempore satis. persistere incōmodum uidebatur: turpe abscedere. Itaq conuocato Ducum cōsilio: quod unum in angustis rebus supererat: ante omnia ex cōmuni sententia ad creditum præsidium remittitur Iulius: Inde tormenta ad uicinum munitumq Archangeli oppidū deuehuntur: partim: q iam dirutis mœnibus necessaria nō uidebantur: partim q ad inuidendum Federicum intenti si in plana descendisset: occupari

ad eorum contra obsessos præsidium nollent. Inter hæc Alfonsus Calabrũ Dux: cum monitu patris, a die nũciatæ obsidionis copias ex omni regno ad se conuocasset: transmisso Truento flumine Picenum ingressus est: atq; ad Tignum amnem Firmani agri positis ea die statiuis: sequẽti ad Musionem iter Recanetum atq; Auximũ cõstitit: Tertia ad Exim: quarta ad ripã Cesani sub oppido Mortarolo: Vltima ad Methaurum in finibus prope agri phanensis. Ibi q indictionẽ Federici esset per uentum: quatriduo ad requiẽ dato: ex omni numero qui fuit turmarum quattuor supra quadraginta: & delectorum peditum mille: uiginti tamen resumptis turmis: reliquis Federico dimissis: ad loca unde exierat eadẽ ferme qua uenerat celeritate: & uia reuersus est. Fuit is eius aduẽtus & reditus: ut sine puincialium maleficio: ita & sine suo ullo incommodo nusq̃ deflexum uia est. Nullibi prærerquam noctu immoratum: commeatus rogabãtur ubiq;: si dabantur precia reddebantur: si negabantur per uim nihil fiebat. Neapoleo tantum Vrsinus: & Iulius quem dixi: præsidio turmarum quindecim ad extremum Picenum obuiam dati: cum retinere tantum exercitum soli non possent: paucis quibusdam fessis ad agmen ultimum interceptis: conuerso itinere: Ariminum ad Quæstorem uenerunt. Eodem tempore Veneti motu Socialium cognito: quanquã saluum Robertum uellent: non tamen rei suæ arbitrabantur auctis aduersariorum copiis: uel opprimi Pontificem: uel non ab se adiutum uideri. præsertim q non usq; adeo initum cum eo foedus potuerat tegi: ut nõ ad omnium pene cognitionem iam peruenisset. Igitur legatum ex sua nobilitate propere ad exercitum mittunt: qui duo milia equitum Rauennæ: & in circumstantibus locis statiua habentia offerant: maiores autem in armis futuras mox dicat: eodem si usus acciderat celeriter conuenturas. His auditis habitæ Legato gratiæ sunt: idq; adiectum: ut quãto maturius possẽt monstrata præsidia mitterent: quæ haud dubie adiutura uictoriam Pontificis essent. Primo Aragonensium aduentu Federicus: ut mutatam conditionem rerum ostenderet: pedites circiter septingentos ex suorum numero ad occupandum ex insidiis Talamellum oppidum misit: quod suis castellis confine: ab Antonello Forliuiensi possidetur. Hi fortuna ab initio usi: oppressis iam cæteris: cum in oppugnanda arce diutius molirentur: missis illico a Quæstore suppetiis: cumq; iis Antonello: non sine detrimento repulsi sunt: oppidumq; receptum. Nostri qui ad minuendas curas tormenta iam in tutum reduxerant: etiam de reducendo exercitu necessario cogitabãt: ne uno tempore & ciuitate: & castris hostium circumuenti omnium inopia laborarẽt: obsessiq; pro obsidẽtibus fierent. Itaq; diebus septuaginta frustra consumptis: delecto ad reditum si necessarius uide

retur : quod murorum superfuit Iuliani suburbii in proximum ad duo milia passuum collem cui Virgiliano est nomen: copias omnes subducunt :castrisq; metatis ambitum uallo & fossa communiunt putantes in ea loci propinquitate non omnino uisum iri decessum Arimino ipsi etiam Roberto si non eadem pericula:at eadem propie incommoda quottide ab ipsis futura. Eminebat aduersus huic & cōtrarius passuum milibus circiter tribus:alter ad Orientem collis:ad cuius radices Ausa quam dixi ex superioribus conuallibus defluebat. In summo Ceresolum oppidum erat:quod nostri ab obsidionis initio Roberto ademptum præsidio peditum nonnullorum muniebant. altitudo collis eius non plusquā quingentorum passuum uidebať. ad hunc Federicus q; ad continendos hostes:conuehendosq; in ciuitatem commeatus percommodum iudicabat:motis ab Isauro castris:subito accessit: Protinusq; Ceresolo per deditionem recepto locum & ipse munitionibus firmat. Ripas Ause iteriores Ariminum usq; aggeribus eductis præsepit: ut commeari ultro citroq; sine periculo possit. Robertum quoq; cum parte copiarum exire ad se iubet. Propositum erat socialibus ad minuendam iniustæ causæ calumniam: quam maiorē possent modestiæ speciem ostētare: ut non tam oppugnare Pontificem q̄ tueri Robertum:ac non tam bellum gerere q̄ æstimationē date fidei uiderentur seruare. Cui rei Federicum studere ante alios apparebat:q; uicarium dominatum ab Ecclesia gerens plus in aduersa fortuna si qua accidisset pertimescēdum sibi censebat. Ideoq; ut iuratum ducem non ut uicarium : externoq; non suæ ditionis milite exisse se in expeditionem multis Italiæ ciuitatibus perscribebat. Quod ergo ipse factum cupiens a se factum uideri nolebat per Robertum male assimulata opera fieri curabat:Excusans agere illum rem suam cum quo bellum esset: nec prohiberi licito posse. Hunc ergo additis ei copiis in obsidionem uicini oppidi cui Molazano erat nomen: submittit:Tormentaq; afferri Arimino iubet. Oppugnabatur ergo is locus ex tuto : q; præsidio non magno erat munitus : & a tergo hostilium castrorum relictus accessum nostris nō dabat. Cernebantur ab Virgiliano usq; quæ illic gerebantur omnia : bombardarumq; tonitrua quasi in conspectu essent audiebantur. Eam rem pudendam nimis nostri Duces putabant:nonmodo q; par eis erat exercitus: peditum etiam numerus maior:sed q; ab obsidione nuper repulsi obsidere nunc hostem ante oculos paterentur. Itaq; de summouendo longius Federico diluendoq; dedecore:diuersa inire cōsilia inceperunt. Quorum illa statuebatur summa : ut collatis propius castris aquationem quæ aduersariis unica erat subuectiones etiam commeatuum : qui ex urbinati tantum afferebantur:quottidianis dimicationibus impedirent. Necessario ea ratione re

uocatum iri Robertum:exercitumq; excessurum finibus iudicabant.Ipsi ēt regione undiq; explorata idoneum destinatis castris locum iam ante con-ceperant:facilemq; accessum putabant. Accedebat ad rem q̄ Tristanum Sforziam a Mediolanensi cum equitibus sexcentis:Robertum Seuerinatē a Florentinis cum mille aduentare cognouerāt:quibus coniunctis difficilior haud dubie conatus omnis fiebat.Ad Alexandrum & Neapoleonē summa redibat imperii nostri:parq; erat amborum potestas: sed Alexandro titulus administrationis insignior:q̄ affectę iam ætati is honos habendus iudicaretur:apud Neapoleonem uero uexilla erant Romanæ Ecclesiæ:quæ Pontifex in æde diui Marci solennibus cerimoniis consecrata abeūti illi de manu sua tribuerat.Quęstori autem licet prior sententia eēt & locus:tamē cum uentum ad gerendum rem erat libenter iis permittebat imperia.Cognoscenda tamen atq; expendenda prius omnia iudicabat. Igitur cum ab initio consilia hæc ad eum essent relata dies nonnullos cunctari est uisus:& nec satis iudicio assentiri:siue q̄ dimicationis fortunam timeret:siue q̄ expectanda repromissa Venetorum subsidia duceret:siue etiam q̄ rationes suas anteponendas illorum cœ̄ceptibus crederet.censebat enim per absentis Roberti:atq; ad Malazanum occupati opportunitatem:repentino impetu tē ptandam in ciuitatem irruptionem qua muri essent deiecti: eaq; ratione si maxime non successissent res illato tamen in posterum metu: illum Arimino non habiturum. Sed Duces nostri cum magni animi propositum faterentur: maioris tamē periculi esse monstrabatur:quod celari apparatus expugnandorum urbium difficile possint:quodq; hostis instructus ab miliario non amplius tertio motus omnes nostros attentissime obseruaret: equites deniq; cum ad murum pedibus eēnt progressi: in conatuq; transcendēdi ad diuersa occupati:nec reuocari tam cito possent ad subitos casus: nec equos inscendere:nec turmas reduci: nec arma equestria expedire:facilem prętari semper de imparatis perturbatisq; rebus uictoriam. His intellectis: Quæstor ne sua pertinacia magis q̄ alienus error referretur in culpam:tandem dat manus & in eorum sententiam transit: diemq; ad conferenda hostibus castra tertium ex illo constituunt: qui dies anniuersarius erat assumptionis Pauli ad Pontificatum. Non latuere consultationes hæ Federicum (ut proditorum plena sunt omnia) cuncta certis indicibus perferuntur ad eum. Vocat igitur ad se illico Alfonsum Ghiuaram turmis Aragonensibus Ducem relictum: cumq; eo primos copiarum omnium ordines. Docet qd hostes animi habeant: quantaq; sua ignominia aquari ad cādem Ausam parent: Confessionem eam proculdubio dicit esse uictoriæ si permittant: Fe enim necessario uel pereundum fame cōmeatibus impeditis:uel ad statiua

unde exierant turpiter redeundum. Q̄d si sentire uelint secum omnes in pugnamq; deduci repromittere certam uictoriam: quam ipsis propemodum oculis uideat. Confert Duces cum ducibus: genus copiarum cum copiis: locum deniq; ipsum in quo sit dimicandum: quem ut suis superiorem ostendit: ita aduersariis alienissimum docet. Multa oratione castrensis eloquentiæ peritus Dux nunc sua attollendo: nunc hostium minuendo: ita ad spem bene gerendæ rei omnium mentes erexit: ut & pugnandum censerent: & uictoriam in manibus tenere iam crederēt. posthæc suum cuiq; opus attribuens quod curari mox uellet in prœlio: ad procuranda reliqua studium ipse conuertit. A primis munitionibus socialium in Auesam usq; descensus erat passuum circiter trecentorum: & ab Auesa in excipientem aduersumq; tumulum tantundem ascensus: In cuius summo semirutum eminebat uetustate sacellum: atq; ad eius angulum magna ex parte turris collapsa. Eas ruinas cum Federicus dies aliquot āte quo tutior suis fieret aquatio: operibus nonnullis muniisset: nunc q̄ itelligeret locum esse castris hostilibus designatum: ad priora opa noua quædā adiungit: præsidiūq; ducentorū peditum auget. Transuersam porro ac latam fossam hyemalibus lacunis magis quā manibus cauatam: quæ ad infima tumuli erat: altius qua parte dabatur attollit: tantumq; eius fossę terra & cratibus ad transitum explet: quātum educendis in pugnam turmis satis esse intelligit. introrsus uero ad eius aggerē crebra tormenta disponit: putans his duobus impedimentis oblatis nō ausuros nostros tumuli ascensum temptare. Quibus celeriter procuratis: nocte quæ secuta est circiter tertiam uigiliam ab exploratoribus noscit profectionem hostium indictam a ducibus sub primam lucem esse: iamq; impedimenta militum colligi. Itaq; ad eam ipsam horam suos quoq; in armis conuenire & imperata exequi circummissis præconibus iubet. Totius uero instruendę aciei die illa fuit hæc ratio. Peditatum omnem ante alios eduxit ad tumulum: eumq; in cohortes quinq; partitus est singulis atributis rectoribus. Earum altera succedens alteri tricenum pedum interuallo distabat. Singulæ ex quadringentis ferme cōstabant militibus. Primam quæ fuit prętoriana sua: ad fossam iussit consistere: atq; inde suscedentes hostes detrudere. Eodem deinde ordine & spacio ad leuam turmas equitum ita producit: ut ab ultimo castrorum uallo ad eandem fossam quod intercederet uacui agminibus compleretur: ea uero interuallis suis sic erant directa: ut nec pediti eques: nec rursum equiti pedes impedimento esset ad pugnam. Turmā primo prœlium inituram duabus a dextra & leua mediocri spacio statariis firmat. He statarię disciplina nostræ ętatis sunt: cum binæ ternæ ue aut plures inter se coeunt turmę: aut ex singulis omnium singuli notę uirtutis equi

tes in unam aciem conferuntur. Quod genus præsidii adhiberi tum solet cum aut fortius aliquid est perrumpendum: aut maiore ui impetus sustinendi. A firmitate sua nomen sumpsere. Duabus igitur his statariis imperat: donec a se signum accipiant abstineant pugna: tantum propellétibus suis: sensim & ipsi procedūt. Stantibus una consistant. id ea ratione prouisum erat: ut mediç turmę in pugna occupatę: a lateribus prçsidium iruentes: alacrioribus animis in prœlium uaderent: hostes uero: metu ne a tergo clauderent procurrere longius aut insequi non auderent. Erat in patenti planitie nō longe Arimino editus collis Sculca nomine natura satis munitus: qui tantundem uiæ ab utrisq; castris distabat. Hūc ueritus Federicus ne nostri uel mutato: uel dissimulato consilio occuparent impedimentoq; inde essent: ne importari necessaria Ariminum possent: reuocatum a Molazano Robertum subito ad medium spacii quod est inter castra: & ciuitatem dimittit negocio imperato: ut si cerneret cum collem ab hostibus peti: ad ciuitatem custodie causa reciperet sese: Sin procedi uideret ad tumulum reuerteretur actutū suosq; ad signa istituta reduceret. Structa his ordinibus acies ē & horā amplius continuam in armis habitus miles. A nostris non cadē diligentia itur susceptum: nec quicquam q; ad prœlium usui esset antea comparatū. Primum enim tanq̄ prohibente nemine posituri castra essent: perpetuo agmine incessere in quattuor quas collunnellas appellāt modicis interuallis partito. Prima attributa erat Iulio camerinēsi. Proxima Pino Forliuii reparche qui pridie eius diei: agmine turmarum octo iussu Venetorum in castra peruenerat: tertiam in qua uexilla uehebantur Ecclesiæ: Alexander sibi desumpserat: ultimam Neapoleo Vrsinus cogebat: atq; earū singulas singulę pe ditum cohortes pręibant. Omnem uero exercitum turma una equitum antecedebat cum prætorianis trecentis: quos Laurentius ob insignem uirtutē ad custodiam suam: & duriores quosq; casus: antea scripserat: nullę ne a tergo quidem statarię sequebantur: nullis in locis uel obiectæ munitiones erāt uel certa præsidia collocata. Magna uidebatur ab omni contentione securitas. Ad impedimenta quoq; inter quæ amplius octingenta iumenta onerata straminibus erant: duo ferme pugnatorum milia tuendarum quisq; rerū suarum causa restiterant: species ampla erat exercitus: cæterum ad pugnā usus exiguus. Secūdum fossam quam diximus planicies non multa a radicibus tumuli nascebatur sexcentorum passuum spacio in longum porrecta atq; interualli tantundem lata: ab eius fine tertius quem dixi collis leui acclivitate surgebat: editior aliquanto q̄ tumulus. in hunc collē Federicus q; ea potissimum parte ire ad se hostem optabat: equites circiter uiginti leuis armaturæ præmisit ut iter aduenientium obseruarent: & nunc lacessendo &

milites cadē ... differ

nunc paulatim cedendo: ad munitiones usq; producerent: hos conspicati duces nostri qui paucorum manu ante ibant agmen subito accederare turmam antesignanam cum prætorianis & deturbare hostem iusserunt. Illi ut erat imperatum primo adortu collem relinquunt: atq; in planiciem subiectam recurrunt: inde cõuertunt sese: atq; in pugnam expediunt. eo quoq; ex loco cum summoueri illos præciperent Duces: Federicus optati iam compos turma una in auxilium missa incurrentes nostros ad primum usq; ascensum repellit: peruenerat interim ad locum omnis exercitus; & de pugna uel castris: uel reditu capiendum consilium uidebatur: ne castra metari in tumulo possent prohibebant munitiones paratusq; ad dimicãdũ hostis: ne pugnarent suadebat incondita acies. Ne iter cõuerterent pudor facti obstabat: q; uel noctu ante profectionem exploranda fuerant opera Federici: uel ita comparandæ acies: ut ad peruincendum instructæ accederent. Restiterat ad secundum collem antistes: exercitum transeuntem recensens ignarus q; erat prœlii prȩter condictum iam inchoati. Itaq; continere ab eo duces non ualuit illi uero q; turpem sine dimicatione reditum crederent: siue q; instandum territis iudicarent: id quod ex detensis passim tabernaculis collectisq; sarcinis uidebatur siue q; animo aliud agitaretur ꝓpositi certe (quod constat) immemores: frequẽtes turmas: & cum iis omnem fere peditatum in prœlium adhibent. A Feretrano quoq; signum pugnæ plures accipiũt. Atrox media in planitiȩ dimicatio oritur. Variaq; per horas singulas discrimina uidebantur & damna. Nostri cum ad munitiones successerant de superioribus impetiti necessario dabant terga. Cum in cliuum collis sui receperant sese pari rursum deuecti impetu idem hosti præstabant ĩcommodũ. Fiebatq; eam ob rem ut nunc cedentes: nunc instantes detrimenta per uices inferrent: atq; acciperent: tormẽtorum autem omnis generis multitudo utrinq; disposita maiorem inferebant q̃ milites cladem. In hunc modum cũ ad nonam usq; diei horam uehementer esset certatum: deposito tandẽ Duces nostri castrorum cõsilio ueriti etiam ne procul a Virgiliano nox pugnãtes opprimeret: cõuocato ad se Laurentio: operæprecium monstrant inclinante iam die certamen dirimere: & in priores stationes reuerti: nam nouas ne in propinquis quidem locis id horæ statuere tutum ostendunt: addunt quoq;: ne in reducendis turmis: conturbatio ordinum fiat: conuertendum cuiq; ex loco suo uestigium: ut qui uidelicet postremi essent primum agmẽ obtineant qui uero primi postremum. Ille qui ut non probauerat pugnam ita ea commissa ad frequentes rei benegerendæ occasiones segnius instatũ doluerat: nunc etiam assentiẽdum Ducibus uel inuito uidebat: iudiciũ illis permittit: eam tantum rem periculi non mediocris esse ostendit: si turmæ

in pugna defessę:ad custodiā extremi agminis relinquātur:quomodo enim si instet a tergo hostis subsistere consumptis iam uiribus possint. Cū ad hęc Duces suis quoq; incōmodis affectum Federicum libenter quieturum dicerent nec inde metum ullum ostendi:cani receptui iubent.& toto agmine reditum pronunciari. Spingardę quoq;:quarū formidine hostes in eā horam ascendere collem nostrū ausi non erant reuelli locis suis:& imponi curribus imperātur. Subductis in collem oībus:Ducumq; edicto passim uulgato in negligentiam resolui cepta sunt cuncta. Detrahebantur passim galeæ pueris q; armigeris inerti nostro more dabantur. Vino etiam:quod ex propinquis rhedis erat aducctum largius indulgebatur q̄ reficiendo militi necessarium esset. Plurimi quoq; tanq̄ certari ultra non oporteret:nulloq; interim coher cerentur imperio:licentius extra ordines uagabantur. Turmę sine pręfectis erant:q; ab initio pugnę in aciem primam processerant:& quo quemque ferebat libido:aut uia breuior ad instauranda tabernacula:requirendasq; farcinas properabant. Impedimenta locis oibus admiscebātur agminibus. Pedites deniq; omnes quorū parti oportuerat in prœlio parsum:quiq; exinaniti uiribus ante equitatū prœmitti debebant:ultimi ad reditum collocantur. Hunc neglectū Federicus:partim ipse a longe prospiciens:partim a speculatoribus quibusdā suis accipiens mittēdam e manibus perspicuuam occasionem non duxit:maxime q; spingardas quibus plurimū nocebatur sublatas ex cliuo:quinasq; uicenas aduersariorū turmas cū omni peditatu adhibitas in prœliū nouerat:suas constabat:non nisi denas:cum duabus cantū cohortibus diei pugnam sustinuisse:itaq; producto raptim exercitu dextrā quam dixi stratariam Alfonso Ghiuaræ permittit:sinistram Roberto Malatestæ:qui nil iam Arimino timēs in aciem cum suis ad imperatum redierat ipse reliquas copias sequi se medium iubet cohortibus tribus in fronte locatis:quæ diei reliquum fuerant ab omni defatigatione immunes. Hoc ordine cum ad medium collem iam pcessisset:Duces nostri apud quos nil iam integri erat admoniti erroris:quod peditum equitumq; promptum fuit:in hostem ad pugnam reducunt. Sed ii partim exarmati iam:partim fessis egre consistunt. Itaq; in collem non magno labore euaditur:ut uero in summo consistere signa hostium a nostro qui recedebat exercitu respectum est ultimosq; depulsos:partim iam cedi:partim intercipi recessum perturbatum in perturbatiorem fugam conuertunt:nullis iam reuocationibus præfectorum:aut Ducum ad retinendum utilibus. Quin & præsidia quæ circum uexilla miliario amplius inde aberant summo dedecore statim dilapsa sunt. Idq; unum exercitus specimen:propter quod extremis dimicationibus solet contendi cum solis signiferis reliquere:in proximum ab occupa

to collem cui diui Martini est nomen: nostri Duces statim sese receperunt eodem in loco turmę circiter quattuor: una constitere: ob pręfectorum tantum uirtutem: quos propria æstimatio magis q̄ salutis spes retraxit a fuga. Peditatus omnis prœlio ut ante diximus fatigatus. Cum adęquare cursum equorum non posset: est interceptus. Turmis his quattuor constantius collem tenentibus retardatus aliquantulum est hostium ípetus: nostriq; complures: qui illis admixti cedendo pugnabant fiducia earum conuersi: ad collem usq; unde deiecti erant: fugere aduersarios compulerunt. Verum mox superuenientibus statariis: tam graue agmen ferre non potuit. Pulsi ad unũ sunt captisq; quamplurimis reliqui dissipati. Eodem porro impetu: cum ad uexilla procursum esset: quæ paululum de uia loco edito uisebantur repugnante nullo in eorũ potestatẽ uenerunt. Superãt iã Virgiliani castra: quæ uẽdicare nr̃os ab extrema ignominia possẽt. Sed cũ magna exercitus pars capta iã eẽt plurimi loco diffisi: ab decumana porta Archangelũ oppidũ: atq; inde Cesenã trepidi peterẽt: nõ fuere saluti. receperat se ĩ eo Antistes & Duces: cũq; iis eqtes circiter centũ: q clausis illico portis quosdã audacius succedẽtes: spingardarũ ĩprouiso malo deiecerãt. Sed & iisdẽ mox dilabentibus relicti cũ paucis reliquos Cesenã sunt cõsecuti. Profligatio hęc a pręda & captiuis magis q̄ hoĩum cede dãnosior fuit. Duces ambo uulnerati sũt. ĩterfecti circiter cẽtũ. Ad tria milia capti: ĩter quos fuere p̄fecti militares duodecim primi ĩ exercitu noĩs: cũq; is Virginius adolescẽs Neapolioĩs filius. Impedimẽta insup oĩa ammissa: direpta ẽt castra: in qs oĩs generis tormẽta ac tela collata ante ab Antistite fuerãt: ab hostibus uero quatraginta tm̃ in pugna cecidere. Viginti circiter capti sunt. Hoc tm̃ incõmodũ ad Ducũ inscitiã pauci: plæriq; ad p̄fidiã retulerũt: cuius argumẽta cõplurima multifariã collegere: quæ ego cõnumerare supuacaneũ duxi. Noluerũt uidelicet Põtificẽ uincere: q̄ ĩ eius uictoria uinci se: atq; opprimi timuerũt. Erat uicariis suis metui maximo Paulus. Putabãt nil æque cupere eũ: q̄ cõem eorũ ĩternitionẽ. eam opinionẽ ab initio pontificatus collectã: nulla fiducia deponere poterant. Exuit dominatu Euersanos fratres paucorum dierum conatu: id certe quod propter eorum insignem nequitiam ferri æquo animo ab oĩnibus poterat si non esset ultra ꝑgressum. Culpa non magna Franciscũ mox Aluianũ paternis oppidis eiecit primũ: inde carceri inclusit: cum tamẽ fortí eius opera ad illos oppugnandos fuisset antea usus. Pauli Vrsini nõ multo post fortuna consimilis fuit. Quem proditione suorum Gallesio locupleti oppido depulit. Secuta est Tolphę obsidio: quã sæpe iam diximus ingrata multis & dura. De Forliuiẽsi Pino uolũtas par patuit: quem ob fraticidium recens cogitauit opprimere: ciuibus ad defectionem sollicitatis oblato etiã

socialibus fœdere: si iungere ad eam ciuitatem copias copiis totum tridu um uellent: iam nulle urbes de oppidis incerti agri contenderant inter se: ut non ipse interueniens sequestrem primo: mox illorum se dominum faceret. Vectigalia pro locis qui fuissent olim Ecclesiæ: nulla ad ærarium accipi per mittebat significans loca non pecuniam deberi sibi. Vetusta atq; ante eam diem incognita proferebat diplomata quibus hanc uel illam ciuitatem iu ris Romani esse: iniusteq; ab dominis possideri aiebat: quibus studiis ser monibusq; (q̄q̄ de re non iniusta sæpe haberentur) terruerat multos effece ratq; ut cupidum eum ampliandæ ditionis intentumq; ad alienam calami tatem putarent. Proptereaq; his eius aduersarentur inceptis. Quam rem ingrauabat maxime ingens congregata pecunia quotidianumq; amplio ris congregandæ studium. Pertinere ad suam ruinam tantos aceruos duce bant. Cum Neapoleone bis iam intercesserant non leues: nec dierum pau corum offensiones gratia inde conciliata: magis stipendii fuerat quam uo luntatis: sciebat Alexander suum Pisaurum illo conscio deditionis tempta tum: uicina omnia Pontificis suspecta habebat. Non dimiserat Pinus me moriam discriminis proximi. Redibat in mentem Iulius suę cum Roberto necessitudinis. Iam minores uicarii: ex quibus totus pene conflatus erat exercitus: propriam sortem in sorte eius quem oppugnabant contempla bantur Veneti porro a quibus statim Pontifex factus Rauennam repetie rat: Ceruiamq; uicinam: nonmodo crescere illum in flaminia moleste fere bant: sed præoccupatum animo iamdudum Ariminum eripi nostris armis supra modum dolebant. His igitur tam iniquis conditionibus inchoatum bellum hunc anni exitum tulit: didicimusq; incommodis nostris: id quod ab initio ratione parum expendimus. Ex ea fuga qui superfuerāt: Cesenam se recœperunt reducibus ex omni numero: nō totis duodecim turmis. Fede ricus uictorem cum præda exercitum noctu reduxit in castra: ac mane diei sequentis conquisitos diligenter captiuos deduci imperauit ad se. Quibus iactandę uirtutis: simul & in Pontificem obseruātiæ causa negari inquit nō potest. Externa pugna protinus debellatum esse. Amissa signa. Impedimē ta & castra direpta. satis id ꝓbatur: Vosq; apud me captiui plane id ipsum docetis. Arma uestra equosq; : & sarcinas nostri milites habent. Ea q; iure belli Vincentium sint adimere illis: ut uobis reddam non possum. Quod possum hoc præsto do libertatem. Et sine fide in me non militandi liberum reditū. Hunc honorē haberi sociales Pōtifici nolunt: hūc ego alūnis ecclesię īpēdo. Redite ad uestros cū uultis. Sine fraude id licet. Ita attributo ꝓsidio in tutū oēs reduxit. Cū uero non tā disciplina: q̄ ludo nostrę militiæ soli qui stipendia faciūt armorū tm̄: atq; equi dāno redimant se: pecunia aūt cęteris

imperetur:et plerosq; tales:q; subditi nostri essent immunes abire permisit. Hæc aduersa pugna Paulo nunciata animũ eius ut par fuit tristicia affecit uidentem uno belli casu tantum stipẽdii frustra insumptũ liberumq; Arimi num factum. Se aũt tot iam socialium contentionibus amissa æstimatione confusum confirmatus tñ post paulo litteris Venetorum:qui magna oĩa de sua republica promittebant:colligere se ipsum afflictumq; exercitum repa rare instituit:ac primum licet pecunia afflueret parcere tñ conditæ uolens: a clericis & mensariis:ciuibusq; Romanis descripta cuiq; sũma mutui cau sa accœpit. Porro aũt familiaribus Cardinalium equilibus certum equorũ numerum imperauit:quos in amissorum supplementum mitteret ad Quæ storem:quæ res & in sermonem omnium uenit:& nec tam instaurandis co piis profuisse:q̃ nocuisse ad opinionem est uisa. Si quidem non esse:unde ea fierent:nostram inopiam arguebant: Habundare eum alienamq; Archam exaustam malleq̃ suam angustum animum indicabat:non ualentem. cum tempus est:ad tuẽdam dignitatem parta proferre. Dum hæc Romæ agun tur Robertus interim presenti fortuna usus:recœpto per deditionem Mon lazano:ad cætera recipienda curam intenderat: ac primum maioribus a Fe retrano accœptis copiis: castella nonnulla Ariminensis agri inclinatis ad defectionem animis in suam fidem traducit: ad Scurulum uero ut uentum est:habito iam oppido: oppugnare arcem adortus est: quæ peditũ nostro rum præsidio tenebatur. Sed ea cum defendi cõmunitione operum:& loci diutius posset:præfecti ignauia septimo oppugnationis die est dedita. Mon dainum inde pergebat agri pene totius caput i colle edito positum. Sed no strorum plures illuc statim post pugnam missi ad custodiam:uix horis tri bus ante per amicam arcem recœpti:q; ab oppidanis fuerant recusati illud hostiliter diripuerunt:inito hoc incœpto Robertus conuerso in fauensem iti nere:uno excursu certantibus ad rebellionem aratoribus totum agrum in ditionem redegit. Inter hæc Hercules Estensis manu turmarum .xv. pedi tumq; ad mille quingentorum a Venetis missus Cesenam peruenerat. No stri etiam multi partim collecti ex fuga:partim ex detrimento recreati me diocrem iam exercitum fecerãt. itaq; tam procliuem Roberti successum su stinendum Quæstor ratus:suadebat Venetorum legato qui erat in castris summumq; habebat suorũ imperium:ut ad Archangelũ castra proferrent. Pertinere eam propinquitatem aiebat:ad muniẽdam de accœpta clade opi nionem:quæ ubiquæ maxima habebatur: & ad retrahendũ a sollicitandis populis indefessum illius studium. Sed cum in longũ duci consultationẽ ui deret:orat Ioãnem Baptistam Toparchã Romanũ insignis animi iuuenẽ: ut cum turmis equitum quattuor: fanum si possit irrumpat: consistere in eo

w. s. de iij fecit ... v.

Hercules

articulo fortunam rerum omnium monstrat transeundum illi inter Arimi-num & castra hostium erat. Nam in mari id fieret nauigandi mora: & immi nens periculum non permittebat: igitur audacia usus intempesta nocte ci-tato cursu: iter sub ipsis moenibus egit: atq; ad fallendas custodias inuoca-tionem feretranorum conclamans: sine detrimento fanum peruenit. Quam rem & ignominie sibi Federicus: & damno immenso ascripsit Robertus: rursus autem cum Venetorum copie: ad procedendum uehementius urge-rentur futurumq; illarum culpe uociferaret Antistes: quicquid incommodi morando esset acceptum detexit tandem legatus coactum in utrunq; sub sidium non moturum se inde prius dixit: q̄ turmæ sex reliquæ quæ aduenta re dicerentur adiunctæ cæteris essent. Quo ille itellecto simul q; de Rober ti successibus nuncii quotidiani urgebant: pedites quingentos inter quos prætoriani sui erāt nauigiis raptim imponit: ipseq; cum iis e portu Cesena tium soluit. Cum uero intendente iam nocte in conspectu esset Arimini: to ta subito tempestate propulsus in altum est: & ad diuersa reliqui dissipati bi remis in qua uehebatur: in portum unde exierat uehemēti euro reiecta est: cætere ulteriorem oram Dalmacie tenuerunt. Sequenti igitur nocte tran-quillo iam mari eodem cursu reuectus incolumis fanum peruenit. De cæte-ris quos eo in loco non reperit: cura erat non mediocris ac timor: ne uideli-cet uis procelle aliqua hiberno iam ad nauigādum mari miseros absorpsis set. Sed biduo post in eūdem portum appulsi fatigati fame: & fluctibus solli citudinem hanc ademere. Robertus ut illatum fano equitum primo inde peditum præsidium sensit: cumq; eo Antistem esse: Mondauium non igno bile oppidum: q; spe delectionis magis q̄ oppugnationis circumuenire iam ceperat deserit. Protinusq; ad mondainum obsidendum regreditur fiducia Federici propinqui: qui apud Cerefolum ad eam diem moratus ad proxi-mum Crustumium retulerat castra. Laurentius uero communito iam uali dius fano Cesenam redierat cæterorum sollicitus. Iterum nouis fatigationi bus a Veneto contendebat: ut ad Archangelum procederēt copiæ. Quam a 1 rem: & tutissima castra ostendebat: & copiam omnium rerum quæ illuc importari sine periculo possent. Addebat magnum operis fructum grati-am p ingentem Pontificis: qui doleret id ante non factum: Sex quas nuper causati essent absentes turmas iam aduenisse. Causarum amplius nil super esse. Si manere in fide foederum uellent: hanc necessario tempore operam impendendam. Quo enim pacto expectari ab eis possit discrimen pugne: quos iter non longum: & tuta castrorum mutatio tantopere grauet: præ-stent laborem hunc leuem Romanæ Ecclesiæ: tarditatemq; præsidii: quæ plurimum nocuit: uno hoc non magni incommodi obsequio pensent: his

atq; huiusmodi cum iterarentur quottidie: tandem ille uictus Quaestori q̄q̄ grauate assentit. Postridieq; in castra iam communita omnes commigrāt. Eius facti fama cū ad Federicum esset perlata: ad cętera opportuna hoc ē̄t primis nunciis attulit. Vt multa ille suspiciēs ab Mondaini obsidiōe statim Robertū ad se aduocarit. In quem abeuntē nostri qui intus ad pręsidiū erāt sub horam colligendorū īpedimentorū delati plęrisq; direptis ī fugam pene conuerterant: uertissent protinus nisi medio in itinere posita castella Laodecium atq; Gridolfum illi sic laboranti se dedissent. Ad Federicū reuersus cū dies aliquot in castris fuisset recoeptis iam circiter quadraginta oppidis perfidia expleta Ariminū lętus contendit. Ipse etiam Federicus satis ea estate ad laudem securitatemq; actum existimans: q; hiems matura iam esset: nullaq; his in locis haberetur pabuli copia hostes etiam moliri nil uiderent militem in hiberna deduxit. Parte copiarum ad custodiam recoeptorum iussa considere. Hibernātibus iam socialibus cū nostri expeditionem nōdum dimisissēt fama quedā metu auctore iter rebelles ē suscitata: Duces nostros per eā occasionē ducturos eē ad eos iamq; & tormenta & scalas cęteraq; id generis ad oppugnationē parata. Pertinere ad ulciscendā rebellionem cum conatū putabant. Quāobrem pręfecturae pene omnes illorū locorū clam miserant ad Alexandrum: qui tum Pisaurum reuersus erat facti penitētiam nunciantes: culpamq; perfidię reiicientes in paucos: quos p̄nte Roberto ac uictore sequi necessarium fuerat. Paratos nunc esse si recoeptum ad ueniam habeant mox: ut ammouissent exercitū praesidia cum oppidis dedere. Eam ille rem diluendi aliquo facto dedecoris cupidus (suam enim ęstimationem non tantum alienam fortunam offensam uidebat) illico Antistiti indicat: credibilemq; & factu facilem docet. Is Neapoleone & Venetorum legato pręfectisq; in consilium aduocatis indicium Alexandri proponit primusq; omnium suo iudicio urgendam occasionem pronunciat. Quando Alexandrum subiectam rem oculis habentem ita suadere intelligat: & dispartitis per longinquiora hostibus nullius periculi opus summi autem momenti eē appareat: in eandem sententiam Neapoleo praefectiq; omnes concedunt. Venetus tantum mentis sue Reip. conscius: q̄q̄ incoepti utilitatem cognosceret addubitare tamen primo se dixit: deinde cum rationibus premeret negauit sine uoluntate senatus ausurum se esse aliquid quod tam periculo q̄ spe plaenum uideret in hanc contradictionem adductare Troylus ex praefectis eorū unus de cōsilii snīa Venetias ad explorādā optimatū uolūtatē ire est iussus: ab iis p eundē ītegra deliberatio ad legatū reiicit. is tandē uel q; ita tūc iudicaret uel q; ī finē ꝑpositū publicū reseruaret: Quęstori cōsentit. oīum decreto mittitur ad Alexandrū. Monetur ut ad certā diē pręstoletur

exercitum cōmeatus interim cęteraq; ad oppugnationem necessaria prępa
ret appetente condicta die:cum iam ex Piceno magnus frumenti numerus
esset conuectus: molita cibaria prompta haberentur machine uero plures
collatę essent unum in locum:Parem in exercitu diligentiam ad expediēda
cętera Laurentius adhibuisset.iterum Legatus profectionem recusat.In p
ximo esse Federicum dicit cui facile sit illico colligere copias: & uel se iterū
profligare:uel obsessis uiis reditum ad castra intercludere loca ad quę ducē
dum sit uacua pabulis nunciari mentem non eam rebellibus esse quam ad
nos eludendos nunc pręferant.Non adducturum sine causa se in summum
periculum fortunas Reipublicę suę.Porro autem pręfectos eius minores q
bus cōmunicasset iam omnia profectionem palam damnare uelle:se eos ad
duci in consilium:atq; audiri quodq; maior consulentium decreuisset nume
rus:pro deliberato id accipi.Quęstor summo dolore hęc audiens placabili
tate tamen traducere illum in sententiam laborabat monstrans nil horum
timendum esse quod diceret:nec rursum in tot hominum consilium addu
cendum:quod & arcanum: & paucis notum esse expediret.profert litteras
Alexandri:alias itemq; alias etiam illa hora acceptas quibus certam dedi
tionem cōfirmat dierumq; ad summum octo futuram occupationem testa
tur.Perseuerante Legato ut minores quiq; ordines audirentur turbatior iā
factus Antistes:quid inquit sic agimus o legate? An non pręstat palam id
dicere? Vestrum uos negocium agite adiumento Ecclesię esse non noluī
mus.Exploratum habeo singulos ordinum tuorum a te seorsum īstructos
quid consilii proponere habeant.Non suam illi sententiam: sed tuam uolū
tatem aperient:atq; ut scias nil horum ignorari a me: ex iis unus indigne fe
rens mentiendi necessitatem a te sibi impositam: artificium homo tuum
mihi detexit.Sub hęc uerba:cum ille uultu conscientiam arguente taceret
admirarentur autem qui aderant: ad Neapoleonem conuersus eundum tu
inquit Neapoleo censes:cum eundum ille assereret:& tu ait Hercules idem
ne sentis? eo quoq; affirmante.Eadem interrogatus Pinus tacere q̄ non idē
cum Legato dicere maluit gratiam uidelicet secutus non conscientiam.Di
cere posthęc iussus Troylus maioribus argumentis in Quęstoris senten
tiam cessit. Quorum orationem ille excipiens: & uobiscum ego eundum
pronuncio.Deumq; & uos Duces contestor pręstitisse me Romanę Sedi
quod debeo immunemq; esse damni huius quodcūq; differēdo accipitur:
Ita dimissum consilium est. Legatus tertio ab his contentionibus die in
Rauennatem Foroliuiensemq; ad hiberna reduxit exercitum turmis tan
tum quinq; cum mille peditibus in castris reductis: ea castra Archangelo
oppido pene coniuncta iis munitionibus erant iam constituta ut tutissimū

cōmodiſſimumq; hibernorum opus præſtarent:Ariminumq; a miliario pe ne quinto obſiderent. Duxerant in circuitu latam duodecim pedum foſſam depreſſam octo. Ad cuius labrum interius tantę altitudinis aggerem ualλ lumq; adiecerant: ut longurio militari pertingi ad ſummum nō poſſet. Fre quentes etiam turres:& propugnacula totis munitionibus ſup induxerant. Quorum omnium materia fuit uimen recens ſtramenq; contritum: tigna quoq;:ac uiciſſim his aggeſtitium ſolū & feſtucatum:ut terra materiā con tineret:materiā terra ab incendio tutaretur.

Iacobi Volaterani Cardi. Papienſis cōmētariorum liber ſextus.

Oſt hęc ad continuandum de Georgio Boemorum Rege iudicium cura intendi eſt cœpta: cuius initium ut graue propter regium nomen eſt habitum: ita exi tum eius magnę bellorum contentiones ſunt conſecu te. A Viclephitanis autem hereſibus rota cognoſcēdi eſt ratio inſtituta: quibus ille immerſus cum monita Romani patris ſpernebat: tum cōſenſoribus perfidię aderat:tum uero fidelium:qui in regno ſupererant nunc hunc:nunc illum ui aut fraudibus opprimebat. Errorum initia ad tenenda planius reliqua ex commentariis nonnullorum:quæ in manus uenere ſunt repetenda. Qui in conciliis:& apud Boemos uerſati magnam ipſi partem earum:quę ſcripſeλ runt uidere nobilis Boemus ſtudiorum cauſa ut ſit Exoniam brytanniæ ci uitatem profectus cum noſcendi cura doctorum noſtratium multa in maλ nus aſſumeret etiam incidit in Ioannis uidelphi libros: quibus de uniuerſis titulus erat eos more humani ingenii ad deteriora plerumq; labentis cum illico adamaſſet: mox deſcriptos expletis ſtudiorum temporibus in Boemi am intulit. Inter eos complura erant uolumina quibus in ciuilem Eccleſiæ poſſeſſionem:atq; adeo in totum hodierni ſacerdotii genus maligne diſſeλ rebatur. Ipſe uero aſſidua lectione omnium plæne inſtructus ad quærēdos diſciplinæ aſſertores cogitationem conuerterat. Regebāt per id tempus ſtu diorum ſcholam in ciuitate Praga regni metropoli theutonici nominis do ctores:uiri graues:& commendatione ueritatis inſignes:hos non æquo ani mo ferebant Boemi: dedecori aſcribentes apud externos homines domeſti cum magiſterium eſſe. Itaq; nobilis: quem dico facultatem hāc ferendi ma li primam nactus: cōmunicare importata dogmata cœpit iis potiſſimum quos theutonum odio teneri acrius cognoſcebat. Inter eos erat alter Ioānes ex luco Hus: unde & huſitis nomen fuit humili quidē loco ſed non ſpiritu natus:qui dialecticis eximie inſtitutus lingua etiam exercitata & celeri: cū peregrinas opiniones ad diſputandi iactantiam adamaret facile conſcuta λ

nec ingenio uanitati adhęsit. Igitur quottidianis contentionibus uexare ab
his libris magistros: sperans acuminibus nouis dogmatis illos confusos ma
gisterio sponte cessuros. Sed ea res cum parum conatui respondisset (ma
gna enim ueritatis est uis) aliud oppugnationis genus est cogitatum.
Regnum tenebat eo tempore Vincilaus Caroli Cæsaris filius publico
rum omnium negligens: atq; ita uoluptatibus deditus: ut de paran-
da tantum mensa illi essent consilia. Hũc adeuntes nouæ heresis assertores
dolere se aiunt administrationem scholæ Boemicæ apud externos esse. Ar-
gumento eam rem fieri: uel non sane sentire Boemos: uel regendi esse igna-
ros. Horum utrumlibet ad ignominiam gentis suamq; qui illis præsit haud
dubie pertinere. Proinde æquum censere: ut ad exemplum scholæ Parisiorũ
ipsi quoq; regendi curam assumant. Ea res ab ignauo Rege facile impetra
ta principatum magisterii theutonibus abstulit: quam illi iniuriam non fe-
rentes profectionem inter sese iureiurando confirmant: atq; uno die duo mi
lia sui generis Praga abiere: quos & tria alia mox cõsecuta apud Liziscam
Misiæ Prouinciæ ciuitatem trium inde dierum itinere scholam nouam insti
tuere. Ita Boemis horum discessu sua libera mansit. Administrationem aũt
eius Ioannes Hus non difficile est assecutus: cuius ad doctrinę opinionem
uitæ quoq; continentioris accederet cõmẽdatio. Edificauerat per id tempus
pragẽ homo prædiues Mattheo Matthieq; Apostolis non ignobilẽ adẽ
cẽsumq; addiderat: ex quo duo ecclesiastici ordinis alerentur: qui quaq; die
uerbum diuinum lingua Boemica prædicarent. Horum alter cum electus
Ioannes Hus eẽt adiensq; officium plenis subsellis audiri se cerneret: & di
ctis fidem haberi opportunitatem ratus ad spargendum in plebe uirus: quo
ante scholam infecerat paulatim proferre ex uiclephitanis libris: quę popu
lariora uiderentur dogmata incœpit: atq; illa disputationibus confirmare:
nonnunq̃ inter contionandum dictitans contineri eis in libris omnium ue
ritatem & optare se postq̃ uita excessisset eum in locum migrare ad quẽ Vi
clephi anima peruenisset: quam & sancte uixisse sciret: & in celestibus age
re non dubitaret. Ducem hunc ac quasi signiferum clerici statim sunt con
secuti: partim qui alieno ære grauati erãt: partim quibus ab impuritate uitę
correptio esset timenda: putabant frequenti conspiratione acceptæ in po-
pulo heresis discriminibus suis liberatum se iri. adiuncti hiis non pauci erãt
doctrina clari: qui per nimium augebantur dignitatem se non posse in eccle
sia assequi. Potissima autem sacerdotiorum ad eos solos deferri: qui & si no-
bilitate præirent: uirtute tamen posteriores longe uiderentur. Oblatrare er
go ĩi omnes in sacerdotale ministerium orsi sunt: corrupta omnia prædican
tes: nec quicq̃ ad ueri salutarisq; instituti normã seruari. Plane uero ab eccle

sia se adiungentes uidelphitanę perfidię adhesere:cuius si quis eam nosse cu pit hæc ferme uulgata sunt capita. Romanum præsulem reliquis Episcopis parem esse:sacerdotum nullum haberi in gradu discrimen:uitæ meritis non dignitate illos excellere. Animas cum e corporibus excesserint aut in æter nas pœnas incidere:aut ad perpetua gaudia euolare : purgatorium ignem nullibi inueniri:orare pro mortuis uanam rem esse :atq; auaricię sacerdota lis inuentum. Dei sanctorumq; imagines ubiq; delendas:palmarum aqua rum q; religionem ridendam:mendicātium ordines a Diabolo inuentos: sa cerdotes omnes pauperes esse debere oblata tantum stipe contentos : libe ram patere uiam cuiq; ad uerbi Dei prędicationem:peccata mortalis culpe etiam uitandi maioris incommodi causa ferenda non esse : eum qui illius re us sit nullam ecclesiasticam secularem ue dignitatem licito possidere paren dumq; illi non esse . Confirmationem quoq; & unctionem extremam inter sacramenta non cōtineri:alternæ nostrę cōfessionis fructū nullū censendū: sufficere Deo tantum quę peccata sint cōfiteri:baptismum ex fluuiali aqua sumendum:nulla sacri olei confusione ammixtū:cymiteriorum inanē usum esse & quęstus causa repertum:non referre quacunq; humo defuncta cor pora condantur : templum Dei late patens ipsum mundum esse : coartare maiestatem eius qui cœnobia: qui templa:& sacella īstituunt tanq̄ in iis ad sit propitior Deus Vestē sacram & uasa sacrificii momenti nihil ad cultū af ferre:quocunq; in loco : quocunq; in tempore sacerdotes dominicū corpus posse conficere:petentibusq; offerre :ad quam rem uerba tantum sacramen ti sufficiant:auxilia insuper sanctorum cum adiuuare nos nequeant inaniter implorari .Eorum celebritates uelut uanas occupationes protinus abiicien das:nullis diebus nisi tantum dominicis cessandum ab opere : deniq; in ca nonicas septennarum horarum laudes sacerdotibus debitas:siue hę cantu siue uoce æduntur inutile opus reddi: in ieiuniis quoq; ab ecclesia institutis nihil meriti nobis repositum eē. Tempore nascentis īsanie huius præerat pragēsi ecclesię Sbinico quidam claris apud Boemos parētibus ortus :sed non minus religione q̄ nobilitate insignis . Is acceptis quę fiebant occurre re antecupiens:q̄ late incendium uagaretur libros huiusce doctrinæ accura te conquisitos deferri ad se imperauit:quos in unum collatos adhibito prius doctorum consilio publice concremauit supra ducenta uolumina ea fuere pulcherrime ex scripta tegmentis sericeis bullisq; aureis locupletissime ador nata : adeo iam noui dogmatis amor preciumq; increuerat. Ioanni autem concitatori pestis prędicatione est interdictum minis adiectis nisi a uulgan dis erroribus post ille abstineret (medicina sane ad magnitudinem morbi lenior q̄ oporteret) etenim Praga excedens ad natalē uicum Hus se illico

Hec interesse [illegible]
[illegible]

contulit: ubi permittente Thoparcha his erroribus iam cōtacto conuocare ad se multitudines cœpit: & uim præsidis lamentari ex consuetudineq; sua docere: multa in Romanum Pontificem: multas in reliquos ecclesiæ præsules maledicta coniiciens: quin ut popularium animos consentaneis disputationibus arctius illigaret: aiebat nō alio iure deberi sacerdotibus decimas q̄ elemosinas. Liberum cuiq; esse dare ea si uelint ac retinere. Nondum autē de sacramento altaris error irrepserat: sed attulit nouam pestem Petrus ab Drasensi oppido Misnę: ex hiis unus qui paulo ante cum theutonibus Praga excesserant. Is enim pro Viclephitano iter suos cognitus proindeq; a ciuibus pulsus Pragam repetiit commune ac tutum hereticorum asylū: mox etiam ad tollendam inopiam litterarium puerorum ludum istituit. habebat eodem tempore prædicandi opus in æde Michaelis Archangeli Iacobellus quidam doctrina & religione inter fideles celebris eoq; in opere assiduus: hunc aliquando Petrus solus adortus mirari se aiebat doctum & sanctum uirum: cui sacri codices quottidie essent in manu quiq; plebem istruendam cœpisset: non aduertisse inueteratum in cōmunicando errorem: quo tamdiu laborasset ecclesia. In ea enim sub panis tantum specie ministrari populos sacramentum: Cum apud Ioannem Euangelistam misteriorum Dei reuelatorem sub uini quoq; assumendum monstretur dicente illo nisi manducaueritis carnem filii hominis & biberitis sanguinem eius: non habebitis uitam in uobis. his atq; aliis sæpe persuasus Iacobellus: perquisitis sanctorum codicibus Dyonisii præsertim ac Cypriani cum laudatam apud eos communionem calicis inuenisset: non modo ipse monitori Petro assensit: sed ut idē sentirent cæteri publice suadebat. Quam ab causam ab rectoribus prohibitus est illic prędicare: sed ille ad maiorem ecclesiam conuolans: ibiq; pestilentię liberam orationi cathedram nactus populum monebat: ne deinceps communionem calicis: sine qua salus esse non posset negligerent accipere illum ipsi inducerent animum & ministrari a sacerdotibus postularēt. Huic heretici illico omnes assensere leticia affecti q̄ auctoritas tandem una suorum dogmatum esset inuenta: & fundamentum euangelicæ legis habēs: & inscitiam Romanæ Sedis conuincens. Hanc pestem haud sane læto animo intuebatur Rex: uerum familiari uictus desidia: qua æque omnia labebātur debacchari ipune sinebat hereticos. Solius Sbinconis erat oīs cōtentio: qui ubi nullum in Vincislao præsidium sensit: se autem aduersus tantum impetum parem non uidit: ad Sigismundum Hungarorum Regem cōfugit obsecrans ut negligentia fratris nō sineret in Boemia labefactari ortodoxę fidei sacramēta: se quod in eam diē potuisset muneri credito impendisse: non esse iam anguste potestatis tam corroborati mali censuram: maiori uindice

ut placet [illegible]

[illegible] in errore [illegible]
[illegible]

desidia nulla [illegible]
sed pessima [illegible]

ad reducendam sanitatem opus uideri: nisi ab eo subuentum sit: Boemicam ecclesiam haud dubie mox ruituram. Dat fidem Sigismundus uenturum se breui ad fratrem: chatolicamq; omnem rem in pristina reducturum. Verũ dum aliis itentus curis diem ducit ex die nec promissum implet: Sbinco interim tædio expectatõnis apud Posonium Hungarie ciuitatem uita est functus. Sigismundus in sufficiendo præsule eadem qua in eundo negligentia fuit: Albicum quẽdam Boemum pręfici impetrauit medendi arte quã erat professus sibi acceptum. Is cum extreme auaricię esset: de que domesticis tantum curam susciperet contemptui habitus augende potius q̃ tollẽde heresis materiam præbuit. Lacerabat ea tempestate Romanam ecclesiã Ladislaus Neapolitanus Rex armisq; omnia peruadebat. aduersus hũc uelut exitialem summis rebus hostem Ioannes Pontifex uigesimus secundus huius nominis publice bellum decreuit uulgata etiam peccatorum remissiõe his qui ad tutandum ecclesiam arma sumpsissent. Id decretum ad omnes ecclesias circummissum cum in Pragensi etiam solemni more recitaretur tres sordidę artis homines heresum sectatores illo audito magnis uocibus illico acclamauerunt Ioannem Papam haud dubie Antichristum esse qui in christianos crucem decerneret. Hos senatus qui ex sanis forte constabat rapi a contione in carcerem iussit: tanq̃ mox uiolatæ Romanæ maiestatis supplicium luituros. Sed populus sumptis armis haud dubie uim illaturus si non redderentur: compopulares suos repetebat. placatus tamen grauiorũ oratione: qui compræhensorum uitam in tuto esse aiebant tumultu sedato domum discessit. De illis tunc clandestinum est sumptum supplicium. Sed eorum sanguis cum extra prętorium per ima clausæ portę deflueret: facto ide supplicii indicio: iterum magno impetu reuolat & interemptorum corpora non sine lamentationibus tollens tegumentis aureis inuoluta per omnes ecclesias ciuitatis circumtulit identidem clamans. Isti sunt uiri sancti q pro testamento Dei sua corpora tradiderunt. deniq; etiam in sacello quodam ad id opportuno uelut martyrɤ reliquias aromatibus cõdidit. Dum hęc Prage aguntur concilium interim ecclesię apud Constantiam Germaniæ totis ex nationibus congregatur in eo cum Boemica res introducta esset referreturq; quanto contagio uicine gentes laboraturæ mox uiderentur nisi iterim sanitatis aliqua ratio haberetur: cura ingenti patrũ mentes affecte sunt agitantium inter se quo nam maxime modo tolli hæc malorum initia possent. Affuit his necessitatibus Sigismundus Imperator suasitq; Ioãnem & Hieronymum ad synodum euocandos: qui cum doctitissimi Boemorum omnium atq; heresum Principes haberentur: tum uero decepti populi Duces uenerunt uocati ambo nec tam ut in noua doctrina quid sani esset insani

ue agnoſcerent quam ut ſua concilio oſtentarent. Auditi diu frequenti con ſeſſu ſunt. Ioannes ætate ac nomine maior erat doctrina & facundia Hiero nymus ſuperabat. Poſthæc delegere ex quacunq; natione diuinæ legis ĩter pretes: qui illos ad ſanitatem reducere conarentur. Ii cum multis diſcepta- tionibus plane iam docuiſſent eorum dogmata ſanctis traditionibus non conſentire: caſtis quoq; moribus etiam contrarias eſſe: tum uero per uincu lum chriſtiane charitatis rogabant: ne ſupra eccleſiam contenderent ſape- re: peregrinas opiniones magni diſcriminis eſſe: in quibus tenebre mẽtis ob tentu lucis reconditæ tenerentur. præclara illis eſſe ad obſequium Dei ſum- me opportuna ingenia: non ſinerent Vıclephitanis ea erroribus obſcurari: corroboranda eccleſiæ inſtituta: non ſine fructu noua querenda: gloriam di ſciplinę in docendis non concitandis populis repoſitam uideri: poſſe eos ſi uelint & meritum conſequi: & ab eccleſia digna tantarum premia uirtu- tum accipere: ponerent modo ut chriſtianæ humilitatis eſt inuentorum ſup ſtitionem: & ſanctæ congregationis iudicio cuncta permitterent. Manſere in pertinacia ambo uictiq; rationibus uinci propoſito noluerunt. Reſpon- derunt uerę cultores ſe legis eſſe & diſcipulos Chriſti: Romanam eccleſiã cæteraſq; quę ubilibet per orbem eſſent a Sanctis Apoſtolorum inſtitutis præcipites abiiſſe: opes enim ac delicias cõſectari: dominatumq; ĩ populis & primas ſedes depoſcere: alere etiam canes: atq; equos: & ſacerdotii prouẽ tum omnem Chriſti pauperibus debitum per laſciuiam luxumq; conſume re: aut igitur neſcire eos diuina mandata qui hæc tueantur: aut ſcientes indi gne contemnere. His atq; huiuſmodi cum proterue inſiſterent Primores ſynodi deſperata hominum ſanitate amputanda membra iudicauerunt: ne reliquum corporis contagione appræhenderet. Tulerunt frequenti con- cilio in contumaces ſententiam: concremandos igni eos eſſe cum non- modo reciperent doctrinam Eccleſiæ: ſed damnarent etiam atq; etiam contemnerent. De Ioanne prius ſumptum ſupplicium eſt poſt de Hie ronymo. Sed hic cum illuſtri admodum ingenio eſſet eloquentiaq; ſu- pra Boemicam conditionem prope mirabili fecerat ſalutis ſuæ omni- bus deſiderium: ut & temptari amplius diſputationibus animum eius: & ſuaſionibus induci ad uitam placeret. Diu ergo admonitus diu rogatus cũ ab omni noſtrorum pietate ſemper contumacia augeretur ſeptuageſimo in de die ſortem conſimilem ſubiit. non minor utriq; in perferendo incendio q̃ in tuendis erroribus pertinacia fuit. tanq̃ ad epulas ſic ad ſupplicium lætis animis perrexere: nullibi edita uoce: quæ aut dolorem: aut ſenſum mœſticie indicaret. Ad Palum deligati ubi materie circumpoſitæ immiſſus eſt ignis: canere hymnum cœpere tanta quidem cõtentione uocis ac firmitate ut flã

Martires diabolj donarut cum animas

mā & fragor incendii uix intercœperit.cineres exustorum ne ab discipulis i ydolatriam legerentur in uicinum lacum proiecti sunt:qui tamen terrā om nem supplicii summatim corrasam ueluti rem sacram in Boemiam pertule re:ubi ex illo tempore Ioannes & Hieronymus pro martyribus habiti sunt & diuinis honoribus consecrati.Post hoc iudicium maiorem in modum ir ritata hereticorum rabies magnis calamitatibus regnum afflixit:templa ce leberrima catholicorum cœnobiaq; operis cum uetusti tum admirandi : q bus nil esse locupletius poterat direpta primo post incensa ac diruta sunt. Ciuiles tumultus plurimi excitati:cædes innumerę nunc horum nunc illorū editæ.Sigismundus etiam Vincislai defuncti frater atq; heres adito regno Hungaros Germanosq; exercitus pestis depellēde causa sępius cōciuit de trimentis innumeris semper reiectus est.Eadem cū legatus Martini quinti cruce indicta bis esset conatus:bis turpiter cessit.Ex Viclephitana etiam he resi aliȩ ut fit mox sūt deriuatæ. Taboritarum:Orphanorū:Adamitarum: Orebitarumq; quorum nō stulte modo:sed pudendę etiam fuere insanię.Si gismundus tandem anno duodecimo post:cum procurante se congregata iam altera Synodus Basyleæ esset:quos armis haud quaq̄ poterat conditio nibus reducere Boemorum animos statuit.Erat iam iter ingressus ad postu landum Imperii coronam. Igitur primis Boemorum benigne admodum scribit rememorans natione Boemum se esse : & nulli genti plusq̄ suæ affe ctum:cupere illam q̄ amplissimam:& honoratissimam dici:cuius ēt rei cau sa ad accipiendam coronam Romam nūc eat : ut uidelicet Boemus homo plænum perfectumq; ornamentū imperii insigne adiiciat:Basileæ iam ope ra sua inchoatum concilium scire:hortari eos:qui iamdudum audiri se de re ligione optassent eo conuenire:ut cum matre sua Romana ecclesia idem sa piant:atq; intelligant.Audituram benigne synodum quæcunq; afferre pro suis dogmatibus uellent.Id curarent modo:ut consentaneis cederent: & ra tioni non pertinacibus assentirent.agi non de terrenis sed celestibus rebus in quibus & uincere : & uinci utrobiq; uictoria æstimetur.Postremo etiam admonet:ut redeunti sibi pacatum regnum conseruent: adiiciens non puta re se Boemos eius imperium declinare:cuius auus pater: & frater apud eos clementer regnauerint:quiq; non regnaturus alia lege sit q̄ & illi: & cæteri christiani reges sint soliti.Eodem tempore Basiliensis quoq; Synodus eos dem hortata per litteras est:ut mitterent ad concilium qui fidei sue rationē afferrent docerentq; aut discerent quid in commune esset tenendum.Præ stare eos & conueniendi & differendi liberam potestatem.Excœptæ a Boe mis haud quaq̄ cōsentientibus animis exhortatōnes he sunt.Orphani & ta borite quos diximus eundum negabant:Ioannis & Hieronymi propone

bant exemplum: qui fide Sigismundi accepta & Cōstantiam profecti nihi lominus supplicium pertulissent. non esse iterum animas suorum multitudini obiiciendas: qui potestate uincerent nō ratione. Si quid de se cuperent alii in Boemiam uenirent ubi tuti ab incommodo essent. Nobilitas econtra cū dum prorsus aiebat: & nunc potissimum timendum negabat cum synodus hanc fiduciam præstet: Ioanni & Hieronymo nullam antea præstitam im pulsore tantum Sigismundo illos profectos. Tolerandos uero haud quāq uideri: qui peregrinas de fide sententias nouosq; religionum ritus adinuenissent: iidem uero inuentorum suorum rationem ecclesiæ chatolicę probare uel non possent uel nollent. Hæc sentētia cum a Maynardo nobilitatis pricipe iuuaretur: qui excellere consilio putabatur tandem peruicit. Missi igitur magno apparatu oratores quattuor sunt: hereticorū omnium primi: qui Constantiam uenićtes & benigne accepti cum rogarentur quæ nam eēnt in quibus a Romana ecclesia dissentirent capita errorum quattuor Regni nomine protulere: totidemq; qui illa tutarentur ex suorum numero delegere. Communicādum uidelicet necessario iis esse sub panis & uini specie qui saluos fieri se cuperent. Item lege diuina interdictum clericis omni ciuili dominio: prædicatōnem uerbi Dei quibusuis passim permissam. publica delicta maioris etiam uitandi peccati gratia tolleranda non esse. Reliqua aūt in quibus dissentiebant (innumera autē erant) silentio præterire: ueriti (ut post est intellectum) ne in tanto consensu doctorum hominum probari nō possent. Contra hos oppositi ex synodo doctores totidem sunt igenio ac uirtute præclari: qui falsis argumentationibus responderent. Disputatum est sine intermissione quinquaginta diebus multaq; utrinq; adducta. Tandem cum uicta Husitarum præsidia malarum mentium more uinci nollet ꝓpositumq; teneret temptari est uisum num priuatis alloquiis traduci in ueritatis semitam possent. Plęrumq; enim quod disputandi non finit ambitio humanitate facilius impetratur. Adhibita igitur omnia sunt lenitatis & benignitatis officia: sanitatemq; infirmorum quibus potuit modis reducere charitas studuit. Qua lenitate cum spes nonnulla boni prębita esset: maxime ꝙ uie quedam ostendebantur: quibus in unitatem rediri: ambulariq; cum consensu in domo domini posset missi ab concilio in Boemiam legati sunt: cum magistratibus regni de his rebus acturi. Inter ipsa autem conuentorū tēpora dum adhuc penderent omnia Procopius Rasus ex iis unus qui paulo ante legati ad concilium uenerant perditę audacię homo: uictoriisq; non nullis ad uersus chatolicos celebris collecto hereticorum exercitu Pilznam oppidum obsidere grauiter cœpit a solis fidelibus habitatum. Cumq; operibus undiq; circumuenti eo angustiarum adducti essent oppidani ut cedē

Basil.

dum obsessoribus breui tempore uiderentur opem a synodo impendenti periculo postulauere. A patribus uero & si ærarium nullum eis esset: raptim tamen pecuniam in capita collatam ad Maynardum misere præcipuum & mittendę prius legationis: & accipiendorum post conuentorum auctorem: qui iam ad id ipsum delectu militum habito ducere in Procopium propera bat. Ille autem apparatu hoc cognito præueniendum ratus quinq; milibus passuum longe a Praga Maynardo occurrit. Erat eo loci per ampla: atque undiq; late patens planities. Obuię igitur munitiones primæ curruum: qui bus Boemico more contineri copie uelut castrorum uallo consueuere mu- tuis obprobriis se inuicem excœperunt. Statuerat autem Rasus nisi occasio nem fors faceret prœlio non decertare. In animo erat Pragam recta petere: cuius partem potissimam: & sensuram secum: & aperituram uenienti non dubitaret. Sed Maynardi equites munitiones illius prætereuecti dum aper- tam postremam munitionum partem respiciunt inter se cohortati magno impetu intra peditatum irrumpunt ad cedemq; discurrunt. hostes inopina to malo perculsi quod intra currus obuersatos ante eum diem equites non uiderint: quid agant nesciũt: quod erat tum ad salutem reliquum diffusis in omnem partem agminibus fugiunt: quos insecuti nobiles apertis campis depræhendunt cæduntq;. Procopius ubi iam retineri suos non posse terro remq; supra omnem exhortationem esse intellexit: in confertissimã May- nardi aciem cum delecta prætorianorum cohorte inuectus aliquandiu ho- stis impetum tenuit: multisq; interfectis propemodum restituerat prœliũ: nisi multitudine illuc confluente undiq; circumuectus non tam cedendo q̃ uincendo fessus cum suis occubuisset. Per hunc modum Taboritarum Or phanorumq; ex plebe collecti exercitus inuicti ad illud tempus cum scelera to Duce deleti sunt. Secundum hanc uictoriam Prage chatolicorum res fa cta superior est: & hereticorum audacia cecidit. Igitur legati post longas di sceptationes multo tandem labore Maynardo plurimum adiuuante perui- cerũt: ut de tribus reliquis errorum capitibus Basyleæ propositis iudicio Sy nodi cõsentirent. Sic tamen ut ad solamen pertinacie dicerent etiam sine he resis crimine posse illa probationibus suis defendi. De calice autem cum ob stinatis multorum animis ne malorum fieret continuatio hanc rationẽ con cordie inisere: qua nihilominus inueterata perfidia tolli paulatim tempore ui deretur. Ea huiusmodi erat Boemis ac morauis: q̃ ecclesiasticam unitatem pacemq; seruarent; cumq; Romana sede cætera conuenirent liciturum post illa sub duplici specie panis ac uini. his uidelicet tantum qui cum usum ha- berent auctoritate sancte synodi communicare. An uero ex præcepto Dei sic fieri opporteret diffiniturum inde concilium constituturumq; æterna lex

ge: quod saluti fidelium necessarium æstimetur. Post quæ decretum si nihilo minus desiderio calicis tenebuntur Boemi morauiq; eumq; per legatos petierint: permissuram utiq; Synodum sacerdotibus eorum ut de illo iis tantum ministrent: qui & per ætatem sanitatemq; animi idonei sint: & sponte non coactione humiliati efflagitent. Lege adiuncta ut inter ministrandum palam plebi annuncient: non sub specie panis carnem tantum sub uini sanguinem solum: Sed sub utraq; Christum totum: & integrum contineri. Hanc reducendæ sanitatis formam conuenta illi postmodum uocauere huiusq; obtentum nominis: & turati aliquando se sunt & nos oppugnare temptarunt. In concilio post modum sententiis omnium pronunciatum est calicem quantum ad laycos pertinet ex præcepto Dei non esse: moremq; sub specie tantum panis ministrandi populo: a sanctis patribus institutum: & sane institutum uideri: & seruandum ab omnibus fidelibus esse: nec licere cuiquam suo iudicio hunc declinare. Non petiere ex illo tempore calicem Boemis non indulsit Synodus ultro: a Romano etiam præsule tale quicquam nec postulatum est: nec comprobatum. Ipsi etiam qui ad omnem contentionem nostram conuenta uelut clypeum defensionis obiiciunt: illa eadem contempsere uerius q̃ non seruauere. Etenim pueris passim & dexmentibus non de pane tantum: sed de calice ministrarunt. Inuitos quoq; & non postulantes ad calicem adegere. Sacramenta Ecclesię & sepulchra publicos honores iis: qui illum uellent per iniuriam adimentes: de mysterio etiam tam panis q̃ uini nil plebibus iuxta condictum annunciauere. Postremo nec Romanæ Sedis institutis: a qua longe errabant in cæteris assensere: quorum omnium si præstita ab illis fuisset fides uix nunc post annum quadragesimum exorti mali ostenderentur uestigia. Iis uidelicet in renouata ætate defunctis: quibus tantummodo ꝙ usum iam haberent: calix esset indultus. Reuersus posthæc cum corona Imperii Sigismundus: quod hostes sui Orphani: & Taboritę ceciderāt in regnum receptus est. Quęq; cum Synodo conuenta erant benigne approbauit: totus ut uidebatur ad reducendam stabiliēdamq; uetam religionem animo spectans. Erat p id tp̃s Heresiarcha gentis: qui & nunc ad pestem populi uiuit Ioannes quidā: cui ab natali Boemie oppido Rochezane cognomen est inditum: obscuris parentibus in summa inopia natus: qui ubi adoleuit ad studia litterarū se conferens tantū ingenio & labore breui est assecutus: ut presbyterio assumpto magnis inde contionibus uerbum Dei Pragensibus predicaret: & humilitatis ac continentie laudem popularem in populo assequeret. hic cū legatiōe Basiliensi ex quattuor disputatoribus unus tuendā suscepisset cōicandi calicis ptē: nec dimoueri s̄nia ullis ꝓbatiōibus fuerat passus: & hāc uelut ꝓpriā

æſtimationis ſuę arcem perpetuo tuebatur. Conditionibus magnopere ad
uerſus: quæ paulo ante conſentiente regno fuerant approbatæ. hunc igitur
obtrectantem in dies eccleſiæ: & pacatam iam plebem ad tumultum ſolli-
citantem: nõ ualens Sigiſmundus uerborum promiſſorumue ulla benigni
tate auertere: perdere ſupplicio cogitauit. Sed ille mentis huius a quibuſdã
admonitus quibus contagii præteriti etiam erant ueſtigia clandeſtina fuga
ſalutẽ quęſiuit: non multo ille poſt moritur relicto ſucceſſore Alberto Hau
ſtrialium Duce genero eius: notiſſimæ cum uirtutis: tum religionis ac mo-
deſtię Principe: qui regni parte maxima adita: Boemicam rem omnem nõ
ſatis adhuc quieſcentem breui ad tranquillitatem perducturus uidebatur:
niſi immatura mors cõcœpta cõſilia interrupiſſet: natus illi eſt Poſthumus
Ladiſlaus: cui nimirum paterno atq; auito iure regnum debitum erat: tute
lam eius uelut cõſanguinitate proximus Fridericus Cæſar Imperator ſuſce
pit: non tamen adminiſtrandum quicq̃ in Boemis putauit: tantum permiſit
ut ex ſuorum numero præſidem illic deligerent: qua ex re factum eſt ut nũc
catholici: nunc heretici ſummæ rerum præfuerint: aliquãdiu etiam Maynar
dus: quem diximus regni gubernacula rexerit: Ad Georgium Pogebratiũ
tandem eſt uentum. qui Praga per inſidias occupata Maynardoq; in carce
re (ut perhibetur) enecato: adminiſtrationem primo inde regnum per uim
fallaciamq; iuaſit. Primis huius temporibus: & reddita hereticis ciuitas eſt:
& Rochezana ab exilio reuocatus: magniſq; apud eum in honoribus fuit:
qui cõfeſtim tanto adiutore fretus Pragenſi Præſulatui ſe ipſum præpoſuit:
conſortibus ſuis ad arbitrium miniſtrans. His uel illis pro ut erat libido ſa
cerdotia dans: atq; adimens. Infectos etiam uenenis regẽdis curandiſq; ple
bibus apponebat: ſanos autem artibus opprimebat: nec erat apud eum an
tiquior cura: q̃ ut defenſus error ciuitatem totam regnumq; compræhende
ret: quam ad rem prompta ubiq; aderant Georgii adiumenta: alterq; alteri
uicem præſtabat: ut hic uidelicet quod dominatus ille quod ſacerdotii eſſet
plene ubiq; in populis poſſiderẽt. Adulto interim Ladiſlao: quem Alberti
Regis Poſthumum diximus: de coniuganda illi adoleſcente coniuge inter
Primates qui ſecum erant habebantur conſilia. Virgines cum offerrentur
complures: tantumq; coniugiũ paſſim erat in uoto: ſed nulla conſenſu oĩum
uiſa dignior eſt: q̃ Gallorũm Regis filia Margarita: cuius ætas forma: & in
doles gloria etiam primi inter chriſtianos ſanguinis conuenire admodum
permiſſiũ uidebãtur. Igitur ad eã deſpondendã mittunt legati primo: cõiu
gioq; impetrato oritur de loco ad nuptias eligẽdo iter eoſdẽ cõtentio. Hun
gari Budam ciuitatẽ: Auſtrales Viennã: Boemi Pragã tãtæ celebritati præ
ferendam dicebãt: nutante eam ob cauſam Rege: & in quam partem incli

naret perplexo Georgius ad Danubiũ:qua propinquior Vienne eſt:ſubito adeſt manu octingentorũ expeditorum equitum comitatus nũciatq; Regi magnis de rebus ueniſſe:quas illi tantũ notas eſſe expediat:monitus ut trãſmiſſo Danubio Viennam accederet.tutã ſibi eam ciuitatẽ ob publicas inimicicias eſſe negat:rogatus ut p nuncios quæ uelit aperiat:non alteri q̃ Regi archana ſua reuelaturũ reſpondet:adiicit operæprecium eſſe tranſire illũ eo tempore ad ſcire ad conſiliũ dilata permultis non probatur tantũ ſubditis permitti licentiæ:ut ſuũ Pricipem ad ſe ire depoſcerent. Vileſcere eo modo regiam dignitatẽ:& illos fieri ſuperiores aiebant:Ladiſlaũ Georgii mouebat auctoritas putabatq; arduũ aliquid:& nec differendum afferri.Itaq; quanq̃ indignitatem cognoſceret:temporis tñ cauſa præferendum utile iudicauit.Inermis ad armatum profectus eſt: quẽ tria milia equitũ ſtatim ſunt conſecuta:ciuiũ uerius q̃ militum caſtris trans Danubiũ poſitis medio iter utrãq; ſpacio tentorium eſt collocatum:in quo ambo ad colloquiũ conuenirent:conuentũ eſt diebus continentibus quattuor.Prima conuentione ſalutatus publice Rex eſt dignuſq; illi habitus honos.Duabus ſequẽtibus ſinguli tantum a ſingulis adhibiti ſermonũ teſtes:quarto die ingreſſi ambo ſine arbitris tabernaculũ:diu ſoli ſunt collocuti:quæ inter eos ſecreto illo ſint agitata in lucẽ tunc nõ prodiere.Verum poſt paulo ex iis quæ accidiſſe cognitum eſt:patuit ſatis de profectione Regis in Boemiã actum fuiſſe: nec ſatis Georgio aſſenſum.Etenim ut digreſſi a Danubio ſunt:non tegens ſuã indignationem Boemus minitatus eſt multa:& in Morauiam irarum plenus iter conuertit.Ladiſlaus periculi rem eſſe uidebat impacatum illum dimitti:q; ſumma apud eum regni poteſtas eẽt:& inquietum animum noſceret.Itaq; primos ex aula qui hominem conſequantur:ire illico iubet atq; ad ſe reuocare ſi poſſint.Si minus id ualeant facturum eſſe Regem:quę ille poſtulaſſet permitterent.In itinere inuentus:cum ad reditum induci nullis ſuaſionibus poſſet:quod proximum fuit de trãſitu/in regnum nuptiiſq; Prage celebrandis promiſſum accœpit.Quibus in Boemia nunciatis multorum animi ingenti leticia affecti ſunt:quod & regnum ſuum Regem lõgo poſt tempore uiderentur:nonnullis autem:qui interius hæc cogitabant uocatio hæc erat ſuſpecta uitæq; creduli iuuenis ab ambitioſo præſide metuebant: inter quos Ioannes Meneſteus ex ſanis nobilibus unus:Ladiſlao etiam ſcripſit:ſi quidem illi duæ ceruices eſſent ueniens ad Georgium: alteram Vienne relinqueret:qñ de altera periclitandũ ſuo iudicio æſtimaret. hunc poſtea re itellecta Georgius p ſpeciẽ captãdi cõſilii ad ſe euocatũ capitali ſupplicio affecit.Nuptiarũ igitur appetẽte tpe cõpoſitiſq; iam ĩ Auſtria rebus:cuius curæ gratia diutius ibidẽ fuerat:magno apparatu in Boemiã profectus eſt.

Ad cuius fines Pogiebratius cũ omni nobilitate obuiam factus:Pragam il lum perduxit.Intranti ciuitatẽ primus Rochezana cum sacrilego sacerdotum grege factus est obuiam:& cõposita oratione de aduentu in regnũ est gratulatus.Quo loco prima religionis sue adolescens rerũ prębuit argumẽta:qualisq; regnaturus esset aio indicauit.Vix enim illo dicente resistẽdo loco identidemq; turbatis oculis pompã hereticã egre intuens:nec nisi admonente sæpius pręside:adduci potuit ut grãs ageret.hos inde præteriens ubi ad collegia catholicorũ puenit ferentiũ sacra manibus:qui pro testamento Dei antea eiecti admisso Sigismundo nup redierant.Agnosco inqt hos Dei ministros simulq;ab equo desiliens:crucẽ quę offerebatur est osculatus:cõsalutatisq; oibus lęto uultu gratias ęgit pietatẽ sane ut Rege inclyto dignã sic in hereticorũ mentibus:qui contemptũ Rochezanã dolerẽt acerbis odiis conditam.Ad publica posthæc conuersus magnaq; aio agitans tres imprimis legationes decreuit regni initio necessarias:ad Calistũ.iii.Ro.Pontificem:quę de sanando cõiungendoq; Ro.Sedi Boemorũ regno rationẽ iniret.ad Federicũ Imperatorem nutritorẽ suum ob dissidentes Hungaros de pace acturã.Tertiã ad Carolũ quoq; Gallorũ Regem quę nuptiali pompa sponsã deduceret.Porro aũt comparandæ ingentis alicuius in Turcos expeditionis curã susceperat:qua tandẽ pelli Europa inimica gens posset.His igitur constitutis Romã iam ad fidẽ uniendam ibatur.De cõcordie formula prope modũ cum Friderico conuenerat.Instruebant̃ etiã ingẽti apparatu Regie nuptie:ad quas conuenturi undiq; honoris grã:& Reges & Principes erant:eisq; pfectis de expeditione concepta acturi.Sed hos tãtos cogitatus:atq; has magnarũ rerũ curas:quæ de Georgio & Rochezana iactata tunc opinionibus sunt interceperunt.Illi enim qui Ladislaũ dilexerãt nunq̃ suspectum ẽt ob diuersam religionẽ habebant ueriti ne in tanto catholicorũ concursu ipsi inferiores opprimi facile possent discrimen suũ scelere pręuenerunt:dato qd Georgio in potestatẽ illũ habenti facile erat occulto Regi ueneno.Sederat pro tribunali Ladislaus ad exercendũ iudiciũ: quod de nobilitate iter Pogiebraciũ:& potentẽ quendã Morauũ erat:cuius rei cã:& magne inter utrũq; fuerãt cõtentiones:& alter alterũ in duellũ uocauerat. Illo die in facie adolescẽtis præter solitũ fuit tristicia toto quę consessu uel minimũ exhilarari uisus non est:sic ut præsagiũ exitii alicuius multi cõtenderint. dimisso concilio cœnauit inter Proceres aulæ sermone non ad leticiam epularũ:sed quasi ad grauitatẽ curiæ usus.In cubiculũ inde discedẽs cũ ad multam noctẽ uigilasset ex solitis ante somnũ ad Deũ oratiõibus surgẽs tumultuari:& uehementer dolere stomachum dixit.Cui Boemus ex cubiculariis: qui cœnato illi dulcissimas pro more obtulerat rapulas decumbe inquit:

ecce 16 anis regnavit
heretici, a regina [illegible]
[illegible] florentina [illegible]
[illegible] suo filio

& dormi.dolor omnis per somnũ abibit. Acquiescente Rege ac dormiente hora uix lapsa subito & angustia euigilans: iterum appellat cubicularium: crescere anxietatem:intollerabilemq; iam esse cōqueritur. Ille nihilominus somnũ dicere præsentissimam medicinam esse hortariq; ut illum resumat: ne ultra molestię cubiculariis esset plenus. mãsuetudine iuuenis uigilias suas gliscentemq; in horas dolorem in diem usq; perduxit. Prima luce accersiri medicos iubet:& tantis doloribus subueniri. Illi uenenum subito agnoscẽtes quod extremis rebus poterat attulerunt. Georgius etiam aduocatus cubiculum dolenti assimilis intrans percontari ex Rege pergit quid ita doleret:quidq; illi tante pestis huius occasionem fecisset. Tum bono animo hortari eum esse:& nil desperare.omnia ad salutem quæ humanis opibus contrahi possent illico affutura. Nil ad cętera respondens Ladislaus tantũ dissimulato scelere pietati studens:quam deberi a se suprema ẽt hora putabat: Tuam inquit in me fidem Georgi dudum agnoui: per te Boemiam sum assecutus beneficio tuo usurum me diutius credidi. Sed Deo nũc aliter placet: moriendum mihi post paulo est:in tua manu futurum regnum non dubito. Duo a te moriens in solamen deficientis uitæ precor:alterum ut iuste præsideas uiduis pupillisq; assis:& tenues fortuna ne deseras: alterum ut qui me secuti ex Austria cæterisq; prouinciis sunt reditum ad suos sine incommodo habeãt.hoc te Ladislaus supremum munus deposcit:hoc ne abeunti neges per beniuolentiam in te suam testatur. Præmaturas curas respondente Georgio illas esse:futurumq; breui illum incolumem: & uiuum præstiturũ quæ mortuo persolui uelit a se:rogante etiam ut desineret animo agitare:ac loqui quę aliis:non minus q̃ sibi tristia essent:iterum Rex appręhensa dextera eius. Age inquit Pogiebrati sponde quod cupio:& morientem assensu tuo solare. Si feceris quæ te sum obtestatus Deum uiuẽti tibi adiutorem parabo cum ita uixerim: ut ad præmium eius ascensum mihi futurum confidam. Non potuit in sceleris etiam conscientia cõtinere lachrymas Georgius eidem protinus dedit quæcũq; postulasset facturum. Ab his obtestationibus discedente illo introducti statim sunt sacerdotes: & sacramenta futuri uiatici persoluta: ornatum omnem suum Ladislaus qui plurimus erat Pragẽsi legauit ecclesię. Poposcit etiam comam germanico more ad humeros ꝑmissam:quę miri decoris erat:ne quid uanũ uiuenti adhuc superesset abscindi.ad extremũ uero deductus:ubi trahi ęgrã aĩam sensit sacrũ cereũ accẽsum poposcit: & mãu pręhẽdit idẽtidẽq; imaginẽ Christi crucifixi ituẽs orationẽ Dominicã inchoauit in finem perduxit. Pronunciatis uero ultimis uerbis quibus nos deposcimus a malo liberari: sine ullis angustiis illico expirauit. Veneno quesitã hãc mortẽ medici Theutones quibus pręcipua

Mortuus ueneno ladisl[illegible] [illegible] heretic[illegible] [illegible]

ſemper fuerat Regis cura in Auſtria reuerſi non ſiluere palam teſtati ſunt uocatos ſe mane ad Regem: perſpicua ſtatim ueneni argumenta uidiſſe: neq; id auſos cuiq̃ preter q̃ lauguẽti illi aperire: ne uidelicet apud alienos eorum in ſe irã: ac uim ꝓuocarent: quorũ ſcelere machinatus eſſet interitus. regi aũt ut clam indicaſſent reſpondiſſe illũ: non ignorare ſe toxicũ datũ: & ſcire qñ ac per quẽ datum: ſed uirũ imperaſſe ſilentiũ: ne ad ſuã illorũ quoq; mors adderetur. Senatus certe Viennenſis ubi iis auctoribus increbreſcere famã hanc nouit timens Boemorũ in ſe ferociã concitari multa interminatus tacere medicos iuſſit. Georgius ea die quæ mortem Ladiſlai & pompã funeris interceſſit conuocatis in Curiã regni Proceribus præſidatũ ſuũ interitu Regis haud quaq̃ finitũ edixit: uſq; ad proximũ Iunium ex diplomatibus habitis continuare præfatus eſt. Tenenti arma cum nemo aduerſatus eſſet Pragenſes illico quorũ pars magna hereſi confirmandæ ſtudebat præſidatũ hunc agnouere. Ex in ad eligendũ Regem dies eſt cõſtituta: atq; interim multa ꝑ Georgium: multa ꝑ cæteros: ut quiq; aĩo fortunam hanc ſibi conceperat uariis ſtudiis ꝓcurata. Francorum Rex Carolus: ob recens filie coniugiũ alteri ex filiis regnũ id poſtulabat: Polonorũ itidẽ Rex: qui ſororẽ defuncti duxiſſet uxorẽ id ipſum deberi ſibi affirmabat. In eadẽ erat cauſa Saxonie Dux: qui alterã natu maiorẽ ante deſpõderat. Fridericus quoq; Imperator ius appellãdi in Boemia Regis ſuũ docebat: nec ſine ſpe querẽdiq; ſtudio erant Sigiſmundus Albertuſq; Auſtrie Duces ſcientes ueteri fœdere deficiente ſine prole Rege deberi ſibi ſucceſſionẽ. Rochezana aũt de ſumma rerum ſuarũ in tanta mutatione agi exiſtimans crebris contionibus cõtendebat: aut Regẽ ex ſua religione quæ non falleret dandũ regno eſſe: aut ſi nemo tanto faſtigio dignus inueniretur iudices annuos q regerent ſtatuẽdos: quã ad rem & hebraicos mores: & ueteris exempla legis in mediũ plurima proferebat. Adueniente tandẽ condicta die auditę primo in conuentu procerũ competentiũ legationes ſunt: inde ſentẽtiis tota res diſquiſita: Vbi aliquantulũ morę his: uel illis eſt interpoſitũ: Georgianæ inde factiones in hunc euentũ antea cõparatæ: neceſſitatem publicam obtendentes maguo conſenſu Regem cum pronunciauere uirum quidem domi & militie iuxta clarum cuiq; ad ſummas res ſumma eſſe opportunitas poſſet: ſi obſtinata ꝑfidia paratuſq; ad fallendũ animus præclara nature bona nõ obſcuraſſet. Hac electione ꝓtinus ad agendas Deo grãs in publicũ egreſſus operũ primordia a ſignificatione hereſis inchoauit. Prætérita enĩ cathedrali eccleſia: cui nimirũ is honos erat habẽdus ad ædẽ Marie uirginis ſuo Rochezanæ cõmiſſam ſolẽni põpa ſe cõtulit: ibiq; ſalutationẽ publicã cõfluente populo excepit. Boemicorũ Regũ hic primus hereticus fuit: cæteri aũ cũ unionẽ ca

tholicam seruauere: etsi enim Sigismundus & Vincislaus frater: Albertus
gener in deprauata inciderint tempora: non tamen deprauari se erroribus
permisere:& calice perpetuo abstinuerũt:& inania dogmata contempsere.
Georgius solus ab noua illa impietate eleuatus diuina atq; humana ingen
tibus malis subuertit. Vulgatam iactura grauiore electionem Georgii mul
ti catholicorum aduersis animis accœpere: ii praesertim qui se nominis ger
manici profitentur:Slesia omnis ꝓuincia:Lusatia superior atq; inferior cun
ctaq; pene Morauia. Videbantur enim ab infideli homine: nil sane admini
strationis habituri:cuius in praesidatu gesta iusto odio fuerant. Itaq; ad de-
trectanda eius imperia animos firmant suaq; praemuniunt. Ille opinionem
Husitanae heresis aduersam sibi cognoscens:ad eam auertendam (ut est in
geniosus fallacie fabricator) duos fideles ab Hungaria Praesules euocat: q
sibi coronam regni consuetis cerimoniis tribuant. Ii uero cum uenissent:nec
nisi abiuratis erroribus promissa imposterum fide coronationi uellent intẽ
dere:& heresim abiurauit:& professurum se obedientiam Pontificibus Ro
manis:purgaturumq; ab cõcœpta labe Boemiam religiosissimo iureiuran
do chyrographoq; firmauit:clanculum tamẽ paucis adhibitis:haec sibi agẽ
da putauit:ne uidelicet infectas plebes:quibus fidebat noui operis indigna
tione auerteret. Coronationem autem ad fidelium ostentationem per fide-
les (ut dictum est) Praesules publice celebrauit. Quibus actis cum nec sic
credi cõmentis uideret:Proceres Boemię:a quibus fuerat renunciatus subor
nat:ut has prouincias ad parendum hortentur doceantq; Regem ipsum:&
fidelem esse:& in consensu ecclesię Romanae mansurum. His quoq; nõ fue
cedentibus ad arma conuertitur Iglauiam Morauię oppidum ad fines Boe
mie positum magnis operibus obsident:in deditionemq; accipit:Principes
loci quos sibi aduersos cognouerat de medio tollit:nõnullos mulctat exilio.
Idem de Bruna:& Morauie Metropoli Olomuca est armato illi successus
adiuuante pręsidenti quodam Prothasio:qui Olomucensi nuper pręfectus
ecclesię:nondum adita possessione Georgium sequebatur:honoribusq; alle
ctus passim populis praedicabat auctore se crederent catholicum esse:nec si
ne peccato detrectari posse eius Imperia. Interea uero cum ad Calistum.iii.
Ro. Pontificem probandae mentis eliciendiq; responsi causa plaenas religio
nis dedisset litteras:in quibus se filium Ro. Sedis docebat: & professionem
obedientie poll ecebatur:& grãdia in Turchos moturũ spondebat: si modo
delatum ad se regnum pacaret senex artis illius ignarus: cui tunc de bello
Turchorum ingens studium esset amplissimis uerbis respondit men-
tem illius probans:pro iis quę offerret gratias agens. ad expedienda queq;
mox oblata integrũ quietũq; regnũ esse illi desiderans:Dyploma aũt. ut de

Regibus noster mos est a tergo erat asscriptum Georgio Bohemorum Re gi charissimo filio compos in hūc modū doli Pogiebratius diplomata hæc ut plumbo erant signata quoquo uersus inspicienda populis circummittit. Probari tandem posse docens Ro. Pręsulis testimonio fidem eius sanamq; de religione sententiam: nec relinqui incredulis locum sine proteruię crimi ne defugiende ditionis eius. mirum dictu quāta hinc animorum sit facta cō uersio. Illico Toparchę omnes & urbes & oppida potestati eius se permise re: concursumq; toto regno est ad cognoscenda noua Imperia. Præsul quo q; Vladislauensis Iodecus magnæ nobilitatis uir: qui ante ad ministerium coronationis uocatus non nisi uoluntate Pontificis iturum se dixerat hac di plomatum fiducia accessit: & Regem pro more est ueneratus. Germani ēt principes exemplo eodem amiciciæ illius se certatim insinuant: incunt fœ dera nnptiisq; confirmant. Cum Cæsare demnm: & Polonornm Rege: & Marthia Hungarorum regnum tum primum adepto data in uxorem filia societas cohitur: quibus supra uotū fluctibus ignarus nenturi dixisse in con uentu Procerum fertur. Ex tam multis tanq; prosperis rebus sane quid pri mum eligam nescio. Videns autem quantum Calisti error attulisset consili is suis suffragii quottidie magis capere illum artibus conabatur. ad eam rē Roraum quendam pseudo sacerdotem procurandis negociis Romæ habe bat. Ille impigrum ministrum se exhibens summa omnia de Georgio pro mittebat: nunc litteras: nunc se nuncios de hisce rebus habere se mentiens adeoq; fallaciis credulam circumuenerat mentem: ut etiam Rochezanam affirmationibus eius Calistus: petendę uenię causa cognoscendiq; erroris breui affuturum Romæ putaret: quod cum Gabrieli Veronensi ex minorū ordine lætabundus iactaret: qui per eos dies ex Boemia uenerat: Ille ut erat prudentissimus: & uulnera pauloante illata cognouerat: fallaciā tum Geor gii: tum Rorai detexit uenturumq; nunq̄ Heresiarcham ni uinctus trahere tur monstrauit: nunciauit quoq; quanto ad pessundandam fidē fuissent Re gi patrocinio diplomata: ad eius litteras reddita: cuius illico facti penitens senex: planeq; deceptum se noscens: post paulo uitæ concessit. Ei autē cum successisset in pōtificatu Pius: ueritus eam mutationem Pogiebratius: quod ab sensato Principe: qui multos annos & in obsequio Cæsaris: & in Boemis esset uersatus teneri ingenium suum atq; artes cognouerat: quæ obtulisset Calisto: ne præuenirentur consilia maioribus nunciis Pio etiam offert inter ea ad pręcidendas uexandi sui occasiones q̄ maximis potest studiis curat: ait auctoritate Cæsaris Regnum aditum confirmetur: impetratq; ut huius rei causa Brunam ille accedat: quorū certior factus Pius magnis itineribus ire ad Cæsarem Lucensem Præsulem iubet: qui obtestetur & moneat: nil an

te Georgio tribui q̄ fidei catholicæ secum eēt habita ratio. Serius paulo cū
esset Brunam peruentum cōcessis iam omnibus quod proximum fuit agit
cum Rege de persoluendis quæ per litteras tam plene obtulerat. Confirma
to iam regno pace undiq; parta minus sibi iam timens frigide respondet ad
singula. Cum Turcis ait inimicicias non intercedere cur in illos moueat ar
ma. De pellendis quoq; regno hereticis ingratum uideri sibi iis fieri im
portunum: quorum ope regnum esset adeptus. Leuia æstimari ea in quibus
dicerentur errare a cæteris ea curaturum se tempore. Inde ad externa con
uersus contentiones aliorum suam quietē existimans Principes inter se om
nes qui regnum circumstant commisit: sic ut dimicationibus extremis res
suas affligerent: nunc iis: nunc illis ad alenda mala plerumq; simul om
nibus occulta ex Boemia ministrans auxilia: cuius rei cum aliquādo ab iis
accusaretur: quibus cum sibi uel fœdus erat uel necessitudo liberos esse Boe
mos excusabat, permittiq; lege regni ut cum necessarii intus nō essent: quæ
rere impune possent foris stipendia. plerumq; etiam uel cum consumpti in
uicem essent: uel ad alterutros inclinare uictoriam noscebat pietatem simu
lans oratores mittebat de pace cogebatq; uel inuitos latis a se conditioni
bus assentiri metu illato adhesurum se hosti ni ita acciperent. Quibus operi
bus factum erat ut pene iam Germanicæ res ad eius arbitrium regerentur:
inq; illum omnes respicerent nunc oppressorem: nunc fautorem cum exper
ti semper autem fallacem: atq; ad sua commoda omnia pertrahentem: nec
minus etiam domi inquieta exercebat iniquitas: arces & munita quęq; lo
ca regni assimulatis necessitatibus paulatim fidelibus adimebat tradebat
q; ea hereticis: quos itidem alieniores sibi senserat falsis excitatis crimina
tionibus: aut pellebat toparchiis aut comprahensos necabat. Id sedulo mo
liens ut nihil non sue sortis toto regno haberetur. Vna erat reliqua caput ꝓ
uincię Slesię Vradislauiensis ciuitas perosa Georgii ingenium: nec uiuente
Ladislao præsidatum: nec nunc mortuo regnum eius pati potuerant: male
sanam de fide mentem continuo uerita eius subigende reducēdaq; magna
erat illi cupido quod incolumi tanta re facem propositam cognoscebat: un
de in se aliquando concitari maiora incendia possent. potentissima erat ciui
tas: eamq; propterea appetere armis haud sane tutum rebus adhuc recenti
bus uidebatur. Igitur ad Pium per procurandi speciem Vallensem Fanti
num mittit: fidelem hominem & Romanæ Sedi amicum: qui nunciet mis
surum se illico legationem ad profitendam de more obedientiam doceatq;
quanto impedimento Vradislauiensium sit cōtumacia ad præstanda i Tur
chos: quæ totiens Calisto sibiq; obtulisset. Horum enim impacatis animis
impacata reddi sibi reliqua: & ad externum bellum inualida omnia cum

deceptus Fantinus asseuerantius affirmasset: Cæsar quoq; & Principes germanorum nonnulli rogati Pogiebratii Pontifici testarentur: nil tamen ille ob responsa Lucensi data credendum temere iudicans: Oratores duos ad Regem: & Vradislauienses ire iubet: mandato iniuncto ut primum quo ille animo sit attente inspiciant: tum nisi bene sentire de fide non cognoscant facturumq; uideant quæ promisisset reducēdæ Vradislauiæ ullam operam nauent. Profectos ex Fantino illos: cum Boemus qui iam quā ad rem irent presenserat magnis honoribus accepisset: ac contra quam Lucensi responderat de conuertendo ad sanitatem regno indicendoq; bello Turcis magnifica omnia confirmasset facta de se fide impetrat etiam ut Vradislauiēsium reditum Romani Præsulis nomine operentur. Eius illi rei causa ad eos se cō tulere: ac multa conati: multa de fide Georgii frustra protestati eos opinione duriores senserunt: q; artes eius propinquius se noscere diceret. Hanc tandem iniere cōcordie rationem: ut in triennium etiam sui essent arbitrii post id in ius regium cederēt: fidemq; hominis quo tādem erumperet medio interuallo experirentur: quibus per Georgium approbatis reuersi illi ad Pium ingens ac pene creditum de illius mente testimonium attulerunt. Expectabantur in diem de obedientia: de religione: & Turchorum rebus dilati totiens ante illa Oratores. Sed longo etiam post tempore adhuc non comparentibus accusabat Pius Fantinum: quod quottidie tātopere affirmata nullum adhuc ueri uestigium haberent. Ille ut procurātium mos ē Georgii moram excusabat: afferens causas: quibus impellitum illum tardare arbitraretur. non secius autem quottidianis nunciis Regem ad seruandam promissorum fidem urgebat monstrans nullum ultra excusationibus locum esse: ęstimationemq; eius apud sedem Ro. uenire in dubium: aut mittendum illico Romam esse: aut plane negandū suspensionibus iis nil patribus & Pio uideri molestius. his tandem adductus Pogiebratius Ioannem Rabesten ex nobilitate Boemica mittit: qui Senam ad Pium ueniens ubi tunc ex conuētu Mantuano substiterat de profitenda tantum obedientia mandata pertulerat: atq; hanc non nisi secreto profiteri fuerat iussus: cuius rei illa adducebatur ratio: quod nondum plane potestatis sue facti essent heretici. expedire paululum adhuc ultra se communem ostendi: donec omnium compos sine regni discrimine unire in unam religionem utrumq; populum posset. Artes Georgianas quanq̄ intelligeret Pius: audiēdum tamen illum putauit. In senatum igitur introductus obedientiam pro se tantum & familia obtulit. hanc quoq; sic uerbis sensuq; perplexam ut facile cerneretur necessitatis nō uoluntatis missionem illam fuisse. Responsum a Pio est professionem eam mancam uideri ac nudam: & nec fidei obligatę satisfactionem afferre: aper

ta & plena opus esset: ut connumerari ab Apostolica sede iter Reges catholicos possit. Eam si non profiteatur necessario iudicii rem futuram. Redeunte in hunc modum Ioanne Fantino etiam liberius nunciante qui sermones de legatõne tam leui essent: Pontifice identidem multa in dies comminante alteram uertente pene anno decernit: publicam quidem ac numero amplio rem nil tamen ueneni minus habentem. Quattuor ĩ ea re legati fuere: unus tãtum ex fidelium numero Procopius: ex ĩquinato Rege: tres reliqui quos penes summa erat mandati: auditi publice in frequenti cõuentu: primo orationis loco obedientiam obtulere uerbis quidem cum non satis apertis: tum ueronimium leuibus. Inde de cõuentis cũ Synodo Basiliẽsi magno affectu agere: postulantes uel confirmari illa: uel si non placeret noua saltem concedi: qua in re communionem calicis tanto artificio extulere: ut cum eam salutarem christiano populo: & reuelatam diuinitus dicerent: tum uero illatiõibus obliquis ad necessitatem salutis pertinere contenderent. Consedimus nos ea die ad hos audiendos fallacemq; orationẽ depræhendimus. Pius hęc postulata ad consilium referens de sententia senatus in publico quoq; Boemis respondit: ac responsi eius hæc fere fuit sententia. Obedientiam recipere se quanq̃ communem nimis ac diminutam credituram Apostolicam Sedem tum demum illos ueram absolutamq; prestare: cum pulsis erroribus: ad ouile domini Rex Regnum reduceret: quod ut mature faciat per professam ea hora obedientiam searctius imperare. Calycem uero quem tantopere cõmendassent illis nec necessarium esse: nec sane etiam utilem: diffinisse Synodum constantiensem non licere ab institutis ecclesiæ: quæ spiritu Dei regeretur abire. Instituisse autem ut qui extra sacerdotium essent calice abstinerent: quando & communicante turba: effusionis utrobiq; periculum est: & ad uiaticum egrorum sacerdote lõgius cũ ferente seruari difficile potest: tum autem ne indocta plæbs: quæ sensibus ducitur: nisi sub utraq; specie non sumi a se totum Christum & integrum crederet. Conuentorum porro quæ memorarent admodo nullam uim esse: nec licere illis quod crederent. Eorum omnem rationem bipartitam uideri permitti altera: ut qui unionem Ro. Sedis seruarent: ritumq; in cæteris tenerent ecclesiæ: sumendi quoq; calicis usum haberent. altera uero permitti ut si re inde ad concilium delata illi nihilominus desiderio calicis tenebuntur: cũq; missis legatis petierint indultum iri sacerdotibus suis facultatem illius iis tantum ministrandi: quibus & per ætatem liceret: & sponte sua pie deposcerent: lege perpetuo adiecta: ut præfari populis ante calicem debeant: non in pane carnem tantum: neq; in uino sanguinem tãtum: sed sub singulis totum Christum atq; integrum contineri. Illos non seruasse conuenta Synodum: quæ obtulisset:

interserenda ... [illegible]

non indulſiſſe: qui non ſeruarint:conuentorum nullum beneficium eſſe:qđ
poſt illa non indulſerit Synodus conuenti nihil extare.non indulſiſſe autem
uel q; non petierint Boemi:uel quod indigni ob neglectum habiti ſunt ita
cauſam non ſupereſſe:cur aut nos ex conuentis appellent:aut Ro: Sedem
iis moueri oporteat.Sed nec commodum paſtori eccleſiæ nec illis uideri ex
pediens noua nunc ratione id ipſum permitti: negaſſe hoc ſemper priores
Pontifices ab iis in tanta re diſſentire non ſane eſſet conſilii:laturas indigne
cæteras gentes: non his datam prohibitam aliis participationem hanc cali
cis:nationes quietas operęprecium non eſſe nunc commouere:procliue quo
q; hoc ad errorem uideri: quod ad neceſſitatem ſalutis pertinere cum ſi con
cedatur rudis populus nimirum ſit crediturus:quam rem potiſſimum dam
net eccleſia.Porro autem diuidundorum animorum:& perpetuandi odii cã
conceſſionem perpetuam cauſam afferre: eſſe in Boemis partem adhuc Sa
nam nobis conformem hanc in diſſimili ritu:idem nunq̃ ſenſuram: cõflictu
ram armis & animis. Timendam proide Domini uocẽ deſolatum iri quod
cumq; in ſe diuiſum ſit regnum:æquius eſſe ueteri ſententiæ nouam conce/
dere:q̃ ueterem nouę.Illam totius eccleſię probaram conſenſu:hanc quo
rundam tãtum Boemorum ſuſceptam iudicio reliquorum fidelium repudia
tam decreto. Circumſtare inſuper regnum potentiſſimas plæbes Theuto
nes:Hungaros:Polonos infeſtas itidem illas uſq; futuras:ac mille licet pro
ferantur ſedis decreta putaturas uerſari eos in errorem: ſicut & nunc quoq;
exiſtimant nimie quoq; arrogantiæ Bohemicam gentem damnaturas:quæ
plus contenderet:plus ſibi deſpoſceret:q̃ Chriſtianorum reliqua multitudo.
Iurgia obtrectationes: & pugnas hinc prouenturas.Inconſultum uideri in
tus atq; extra perpetuos ſibi hoſtes concire:nominiſq; heretici ſubire infa
miam.Expendiſſe diligenter hæc Ro.Pontificem: ĩutile quod ab illis poſci
tur credere.neſcire quid petant:diſpenſatorem ſe miniſteriorum Dei eſſe ad
paſtoris opus pertinere gregem Dominicum paſcere illumq; in uiam rectã
ſtatuere:non intelligere homines aliquando quæ uera ſint bona:pœnituiſ/
ſe ſæpe mortales peracti uoti:atq; impetrati.Quod oratores nunc petãt ad
uitam æternam non pertinere:fumum quendam atq; inanis glorię uentum
queri:hortari proinde eos contenti ſint ſub ſpecie tantum panis corpus Do
mini ſanguinemq; aſſumere ad ſalutem id ipſum ſufficere admonente do/
mino.Ego ſum panis uiuus qui de cœlo deſcendi:qui manducat hunc panẽ
uiuet in æternum.Diſcipuli Emaus euntes in fractione panis dominũ agno
uere.nollent pluris his eſſe:aut patres eorum ſapientia anteire: qui ſub una
tantum ſpecie ſacramento accepto in Chriſto mortui ſunt:ad notam ille g
filiorum eſſe uiam contrariam. Adiungant ſe igitur non erranti eccleſiæ; in

uniendaq; religione uniant regnum potentissimum olim post labefactatū: rediturum mox in antiquas opes:& gloriam si doctoribus errorum prætceritis in uiam redierint primam matremq; audierint Romanam ecclesiam. Magna contionis commendatione responso dato:cum quid iterarent Boemi non superesset:hoc tamen relaturos se omnia polliciti sunt.Postulauerūt autem quo maior fides perferendis ad Georgium mandatis esset ut oratorē ex suis aliquem ire secum ad eadem confirmanda iuberet Fantinumq; ei rei imprimis idoneum iudicauere.Datus illis Fantinus ē: nec regia procuratio obstitit: quippe quā menses nonnullos ante pspecta iam Regis mente ultro dimiserat.Reuersis inde in regnum illico indictus Pragæ est ad eos audiendos ex Bohemia & Morauia frequens conuentus: cui Rex Regina & filii præsederunt.Auditi prima die legati contra expectationem nostram cūcta fideliter retulere.altera itroductus Fantinus præsenti animo mādata absoluit.Imperauit Georgio ut calice abstinerent: idemq; a cęteris fieri contēderet.Rememorauit quoq; iureiurandum solemne:quo inter sacra coronationis:de iis cæterisq; ad religionem pertinentibus se olim adegerat.præstādam protinus tanti promissi fidem edixit: quam necessario Sedes Apostolica repetat.Eam si non præstiterit timendum uideri ne periurii heresisq; subeundum sit infame iudicium:cuius rei magno Regi ad tuendam æstimationem curam non leuem esse oporteat. his cognitis Georgius inarsit uehemētius:ac superante iam metum perfidia:male assimulatam ante illa humilitatem abiecit. Palam in conuentu pronunciat natum se atq; altum ī panis ac calicis communione:scire illam diuina lege mandatam :nec uelle aut posse tantum præceptum Dei relinquere. Ex conuentis eadem permitti: quæ conuenta nec abrogata hactenus sint:nec adimi a Romano Pontifice possint:neq; enim supra euangelium Concilii potestatem eius esse:meritos uirtute sua Boemos ut ante alias gētes illa ipsa acciperent: quæ per inanes minas cum ignominia dimittenda non sint:neq; uero obstare sibi iusiurādum quod in coronatione susceperit: iurasse se heresim regno depellere. heresim haud dubie reliquarum nationum non Boemicæ esse:atq; ideo in eo maxime iusiurandum præstare:quod inualescere externorum instituta non sineret. Talia multa cum clementer dixisset contionem appellans an sibi tuēti conuenta adiumento esse uellent poposcit. Ad quam uocem diuisa subito multitudine seorsumq; consiliis habitis hussitæ primum responderunt: innumeras se agere gratias quod eorum religionem Rex esset professus: secumq; una sentiret: sanguinem propterea & fortunas ad conseruanda ipsa conuenta libere offerre.Catholici autem nil ingenii cum conuentis esse dixerunt:usos illis nunq̄ fuisse nec usuros imposterum: uelle se uiam patrum

tenere:institutisq; Pontificum assentiri, Quod ad Regis autem:& regni pertineat rem:in officio se permansuros:ac præstaturos reliqua :quæ fideles in Principem deceat. Horum dicta ille excipiens : cum ad dimouendos eos sententia multa esset conatus:nihil autem proficeret iram in Fantinum conuertens: apprehenso capulo pugionis quo erat accinctus:Et ut inquit a credita procuratione desciscens ex seruo dominum te statuisti uenistiq; ad denuncianda tuo Regi aliena imperia : manibus nimirum meis admissi sceleris poenas expendes. Fantino respondēte fide ꝓcurationis pridem liberato legationem Pontificis licuisse suscipere. ꝑfectum esse oratorū quos misisset consilio qui ita a Pio suaserint:nec dominatum sibi:sed salutem regno nunc quęrere:Gloriosius autem nil posse sorti suæ contingere:q̃ in obsequio Romanæ sedis pro Christo occumbere:Regemq; interfectorem habere. Vehementius his irritatus:haud quicq̃ illa hora a ui temperasset: ni proceres quidam impetum cohibentes indignam rem proclamassent abiecti homini sanguine commaculari Regias manus : quod uero ad leniendum furorem proximum fuit Sanctissimo Legationis iure uiolato rapi ĩ carcerem iussus est: ubi menses cōplures miserrime habitus ęgre depræcantibus Germanie principibus Cæsareq; imprimis annuente sęmianimis extractus atq; abire permissus. Videns Pius una improbitate & mandata sua contempta & iusiurandum neglectum:& heresim publice declaratam: tyrannidem ēt in legatum suum exercitam cunctandum in re manifesta non ratus:de excidenda infructuosa arbore cogitabat : necessariaq; ad iudicium instruens. Sensit hunc animum Cæsar:sensere & Principes Germani nonnulli : ĩ quos per ea tempora quædam extabant Georgii officia. Itaq; magnis depræcationibus ab eo contendunt:ut iudicio instituto paululum adhuc abstineat. Daturos interim se operam spondent reducere illum priuatis studiis in semitam rectam. Pius etsi intelligeret laborem hunc inaniter sumi:quod insanabile ingenium esset:ne tamen uideretur ad perditionem q̃ ad sanationem ĩclinatior esse:sedisq; opera impia dicerentur:tantis intercessionibus condonandam dilationem constituit. Bienno in ea expectatione consumpto amicicias interim comparauerat sibi Georgius:fidelesq; Boemos afflixerat : regnumq; & factionem hussitanam firmauerat. In Pium apud gallos turbulēta multa missis legatis questierat. nil minus autem q̃ sanis illorum suasionibus crediderat:nunc scribēs :nunc mittens:nunc offerens perpetuo autem & ludens :& moras iudicio nectens. Vbi nil profici est intellectum damna autem publica quottidie crescere aduocauit concilium Pius: atq; ĩ solio residens longa oratione hussitanorum defleuit errores:astum ide Georgii : malleficia assidua:catholicorum erumnas : manifestum periurium relapsum in

heresim:intercessores clusos:patientiam suam magnis lamentationibus ꝑ ferens uindictæ nimium tardatæ adesse iam tempus ostendens diem dicen de ante se causę centesimum octuagesimumq; ab illo constituit: nec multo post intra eundem terminum Anconę decessit. In locum eius suffectus: ut dictum est Paulus credere ab initio cœpit: non tam desiderio calicis q̄ Pii odio pertinacem mansisse Georgium:eamq; mutato præsule mutatum faci le iri. Benignius igitur de re sua iam loquebatur:idq; assiduis captabat sermo nibus:ut placabilitatem suam ille intelligens:uoluntate faceret quod contē tionibus facturus non credebatur. Ipse etiam audito Pii obitu:& Pauli suc cessione lęticia exultans:non obscure aiebat:diuina ultione sublatum de me dio Bohemorum hostem: suffectumq; hominem Venetum:a quo ideo nihil timendum censeret: quod leuis ei nationis de anathematibus cura esse sole ret. Interius tamen dubius animi cognita Cæsaris legatione:quam ad ꝓfi tendam obedientiam Romam mittebat cum illo agit:ut dilatio mittendæ suæ excusetur. Etenim repulsam timer̄:ob diem nuper iudicio dictam:nec putare dignitatis suę esse eam ignominiam suscipi. Si suspendere uocationē uelit Paulus:missurum se quoq; ad eum:& facturum quæ imperasset. Susce pta re Cæsar ac mox impetrata quieturum ide uidebatur iudicium:nisi pec cato ad interitum trahēte per noui sceleris ifamiam necessitatem prorsus ul tionis inde attulisset. Erat inter proceres regni Hynco quidam nō ultimi lo ci toparcha ueri semper dogmatis assertor. hūc eo tempore Georgius:quod minus cæteris sibi consenserat per occasionem criminum bello adortus:cæ teris ademptis intra Zarasten oppidum obsidebat:atq; haud procul a spe erat potiundi loci & hominis. Hynco nullum in circumstantibus præsidiū noscens: quod omnium uoluntates ille præuenerat: noctu per stationes ela psus Romam opis implorandæ causa nudus accessit. Ibi ubi Georgii operi bus indicatis:reliquorumq; posito ante oculos discrimine: quos necessariū esset mox eandem sortem subire facile impetrat: ut & i fidem suam Paulus illum accipiat:& ad Cæsarem ferendi auxilii gratia scribat: atq; anathema illos pronunciet:qui ab obsidione actutum non abeant. Intelligens ille uim catholico illatam curę esse Apostolicæ Sedi:conuentu statim Procerum in dicto litteras omnium nomine scitu autem paucorum scribi ad Pontificem iubet: quibus obsidionis causam in crimina Hyniconis referant:doceantq; Boemiam pati hominem iniquitum non potuisse: non debere Romanam Sedem:cuius decreta grauissima soleant unius falsis querelis in populū uni uersum moueri. Rogare mature cuncta expendat: iustamq; ultionem dam no Regni Regisq; non turbet. mittat autem noscendorum omnium gratia oratorem ad Cæsarem:apud quem etiam de reducenda Boemia agi necessa

radislauiensibus in eorum sententiam respondetur: & iudicium certum pro mittitur: iuramenta tolluntur quæcunque cum Georgio intercessissent. Animantur porro utrique & ad præstandam fidem: & perferendam heretici uim. Dies etiam publico decreto dicitur: ad quam ille Romæ assit ad causam dicendam. Lauentino denique mandata noua mittuntur: fideles confirmet auxilia paret: in quemcunque Georgius bellum mouerit anathematum irroget pœnas. Crucem denique qui summus in Christianis motus est: si non prosint cætera palam decernat. Ille autem ingruentia mala prænoscens: ab arte illico præsidium petit sociorum Procerum: quos minus firmos putabat nunc suasionibus: nunc muneribus: aliquando etiam minis hunc aut illum abducere conabatur: cumque id parum succederet Theutones Principes ex fœderibus inter se habitis in illos uocabat. multa Pontificem criminans: quod nimium hostibus credidisset: nimiumque iniuste decerneret: nec minus delectu militum habito in Vradislauiensem agrum duci subito iubet: oppidumque sub ipsa ciuitate opportuno loco situm inuadi: unde fatigari quotti dianis incommodis posset. Sed cum id quoque primo impetu non successisset: perlato statim Vradislauiam nuncio: in contionem Lauentinus ascendit: fortique oratione populum animans: ac uictoriam spondens accensis proiectisque solemni more cereis hostes anathema omnes pronunciat: & crucem proponit. Decem milia enim pugnatorum cum triduo illo signata a sacerdotibus essent: Re ab Georgianis per exploratores cognita subito obsidionem relinquunt: uertuntur in fugam: nec ante consistunt: quam sese in tutum receperint. Irritum inceptum hereticus cernens reuocat inde copias circummissisque nunciis iniussu suo oppugnationem factam excusat: mox tamen impotens quietis in alterum ex proceribus Henricum Plauensem copias mouet: eumque accerrime oppugnatum omni Toparchia uno impetu exuit. Proceres alterum conuentum ad prouidenda necessaria habent: ad eum cum non uenisset Ioannes Rosca ex primis unus minores plerique metu a fœderibus abiere: quique etiam accessuri ad ea mox credebantur suspensis animis restitere. Obfirmaunt tamen se reliqui ad persistendum: documentisque maioribus conuenta stabiliuerunt. Georgius interim de occupando Pylzinensi oppido agitat: id Pragæ propinquum: & Romanæ Sedi semper fidele: multis in Hussitas secundis factis nomen erat adeptus: locique opportunitate magna heretico præbiturum negocia uidebatur: itaque proditione illud primum temptat opprimere: inde misso exercitu oppugnat. Sed magno suorum detrimento repulsus cum esset: incœpto illico destitit. Pylzanensibus autem iniurias has Romam querstum mittentibus collaudatis Pontifex quod magnifice pro Christo certas

Ad pisti pontifex uidendu

ſent pecuniam dedit: uexillumq; addidit: quo uterentur in pugna præ/
teritæ uirtutis & futuræ religionis inſignia habens. Egit quoq; per litte
ras ut a proceribus in eorum fœdus reciperentur. Poſthæc tertio in
dicto concilio eodem quoq; Ioanne non comparente: q a periculis abeſſe
decreuerat de cæterorum ſententia approbante Legato Pontificis identi/
demq; benedicente uir fortis Sdenco Sterenbergenſis: Dux ad bellum eli/
gitur: nec minus maturandæ in hereticum ſententiæ cauſa: ad Pontificem
iterum mittitur. Cæſar per id tempus ad Georgii gratiam: qui ea de re Le
gatos ad ſe miſerat: cum Pontifice agit: ut in tertium adhuc menſem ſenten
tia differatur: ſpem ſanitatis oblatam oſtendens. Pontifex uana omnia re
putans dilationibus non eſſe amplius locum reſpondet ab omni humanita
te catholicorum auxiſſe illum dicit improbitatem perdendum admodo eſſe
quod tam longo ſpacio ſanari haudquaq̄ potuerit. Hortatur etiam illum:
Theutoneſq; alios ad tuenda Romanæ Sedis decreta. Inter hæc iam appe
tebat dicta iudicio dies: inſtructaq; per delegatos Cardinales: ad ſententi/
am erant omnia: nec Georgius ad dicendam cauſam uſquam apparebat.
Itaq; uocatis in Senatum patribus: commentariiſq; actorum perlectis: da
to etiam ad diſquirendum ſpacio: tandem una omnium oratione periurus:
ſacrilegus: hereticuſq; conſtante de iis criminibus non cognitione tantum:
ſed fama conuincitur. Vtq; auctoritas maior decernendis eſſet: ex quaq; ra
tione omniq; Antiſtitum ordine: qui Romæ tunc erant: doctores diuinæ le
gis & pontificiæ adeſſe in conſilium iubentur: qui rogati ſigillatim ſenten/
tiam in idem cum patribus iudicium conuenere. Angebat una modo
Pontificem cura: & patrum nonnullos: quod ultor tanti decreti certus
non apparebat: fiebatq; propterea ut quo magis appropinquaret exitus
difficultas hæc impenſius aſſurgeret. De Cæſare quod ad omnia eſſet præ
poſterus nulla ſpes habebatur. Polonorum utiq; Hungarorumq; Reges:
q domeſticis laborarent minus eo tempore idonei uidebantur. Procerum
quoq; regni non ſatis ad tantam contentionem robur exiſtimabatur. Lon
ginquiores certum erat operoſam oppugnationem & diuturni temporis:
non ſuſcepturos. Iacere autem ſententiam; illum regnare: uerbis conten
di a nobis: ab illo armis cum detrimenti: tum uero ludibrii rem iudica
bant. Horum uero ita fluctuantes animos unius Ioannis Cardinalis Por
tuenſis incitatio confirmauit: qui magni conſilii uir: hereſumq; ſemper op
pugnator acerrimus: ubi in re tam neceſſaria non ſatis explicari ſententias
uidit. Quid inquit metimur humanis iudiciis omnia? an nō relinquēda ma
gnis in rebus Deo ſunt aliqua? Si nō aderit Cæſar: non polonus: nō Hunga
rus: ſpondeo aderit de excelſo ſancto Deus: & caput impiū cōteret nos iuſta

nostri muneris impleamus reliqua ille actutū perficiet. Ad quam uocem quod magna hominis erat auctoritas erectis omniū mentibus dies natalis Christi ab illo quintus pronunciandæ damnationi edicitur. Quo die per acto sacro solemni Pontifex in magna hominum frequentia marmoreum suggestum ascendens: quod ante summum altare in Basilica Petri ad dexteram est ex diplomate sententiam recitauit: regnoq; male olim deterius inde parto Boemum priuauit.

Iacobi Cardinalis Papiensis Cōmentariorum liber septimus.

Neurrere in eundem annum: quo pugnatum ad Ariminum est: plæraq; diuersis ex locis: quæ operæprecium sit non præterisse. Ea si quis ad animum non satis magna existimet expendat idem nostri sęculi inopiam plusq; a scribente nō exigat q̄ minuta: ac prope concisa imperia offerant. Punica bella: & Macedonica: & Asiana: & ciuilia Romanorum cum admiratione leguntur: q̄ a summo Imperio: summisq; gesta sunt Regibus. Eandem fortunam non habent præsentia. Inter hæc tamen primordia nascentis Romæ haudquaq̄ fastidio sunt: tam illa quidem humilia: q̄ hæc magna: quæ dico. Præstant parua suam quoq; iucunditatem: si non tractentur incondite. Nostræ ætatis res gestas: quantumuis tenues: ut grati est animi ab interitu uendicare: ita non ingrati eas cognoscere. Ad documenta uitæ: ad exempla fortunæ: ad rationem omnem deliberandi afferre plurimum possunt. Id modo in nostris his scriptis molestum legentibus sit: q̄ ornatum orationis: uel nullum habent: uel tenuem: magisq; ad prodendam memoriam: q̄ ad probandam eloquentiam sunt comparata. Hunc tamen incultum uel una potest historiæ ueritas consolari: cui per singula ita intendimus: ut nihil omnino asserendum duxerimus: quod non uel uiderimus ipsi: uel ab ipsis prope auctoribus ad anxietatem sumpserimus. Id laboriosius hoc ipsum conati: quod testem ueri præsentem memoriam ueri sumus. Porro autem quod ad nos attinet: sic liberam omni affectu mentem manumq; attulimus ad scribendum: ut nullibi (quod conscii simus) uel a libertate auerterit metus: uel ab officio abduxerit gratia. Turpem omnibus mendacem historiam: sed sacerdoti turpissimam iudicantes. Igitur cum calendis Decembribus qui fuit annus sedentis Pauli quintus nunciantum esset Federicum Imperatorē eius nominis tertium in Italiam descendisse uoti soluendi causa; quod ad ædem

apostolorum ex Germania mouerat: idq; Venetorum litteris certissimum haberetur conuersus Pontifex ad eius suscipiendi curam unum ex secretariorum ordine: q̄ longissime ire obuiam iussit: negocio iniuncto: ut crebris nunciis de ratione uiæ: & cæteris: quæ cognouisset sine mora significaret. Inde uocatis in consilium patribus: quattuor ex diuersis nationibus Episcopos designauit: Iudicesq; Rotæ duos: & consistoriales aduocatos totidem: qui secretario succedentes secunda salutationis officia exhiberent. Delegit quoq; Cardinalem Hostiensem: ac sancti Eustachii: qui præstarent tertia non tamen ultra bidui uiam progrederentur.

Posthæc de ingressu in urbem agi est cœptum. Cuius solennitas cum neq; ex cerimonialibus libris: neq; ex omni historia reperiri tunc posset (aliter enim cum coronam petit: aliter cum priuatę rei causa uenit accipitur Cæsar) hæc deducendi ratio nouo exemplo est sumpta. Ideo a me diligentius annotata: ut sit posteris in hunc casum quod uel sequi: uel adinueniri melius habeant. Cognita igitur uia: quæ illi per flaminiam erat: cū iam & Pisauri secretarius: & non longe a Spoleto Episcopi: Cardinales autem Sexto ab urbe miliario obuiam illum habuissent die ipso aduentus quadruplex gratulatio a quattuor hominum generibus per interualla dieí: & locorum est instituta. Primam ad mille passus transpontem miluium: ducente Procamerario præstiterunt Præfectus urbi: & conseruatores Regionum capita: reliquiq; urbani magistratus: in eam pompam compositi: quam ludis testaciis circumferre sunt soliti. Secundam ad ipsum pontem Præsul Vrbinas: quem sequebantur Subdiaconi omnes: Iudices Rotæ: Clerici Cameræ: Accoliti: Cubicularii: Secretarii: Aduocati: Diplomatum scriptores: item omnis ordinis curiæ nostre ministri. Tertiam uero ad medium fere spacium quod est inter portam: & pontem Quæstor ærarii. Hūc magno agmine comitabatur tota Pontificis familia: Toparchæ Romani: & Duces belli: & præeuntibus hostiariis: custodibusq; Pontificum: his uirgas sericeas: illis argenteas clauas manu gerentibus. Vltimam Cardinales ante portam exhibuerunt: ad eam uię partem ordine collocati: quæ uenienti sinisterior esset. Hos cum primo accessu uidisset Cæsar: capillamento detracto singulos apprachensa manu: & dato osculo salutauit gratiæ: & benignitatis documenta ostendens. Ingresso urbem præsto fuit umbraculum aureum: quo solemnibus suis uti olim consueuerat Pius. Atq; una Romani ciues per uicos dispositi: qui illud hastilibus substinentes toto itinere per uices succederent. Morantibus cerimoniis: ad tertiam iam horam processerat nox. Itaq; antecedente secularium turba: quæ innumera erat: & sequente patrum collegio: atq; omni Clero moueri cœpit hæc pompa lucenti-

bus undiq; uiis multitudine cereorum : qui certatim accensi diei claritatem præstabant. A porta ad edem Marci Pontificis recta est itum. Inde ad dexteram flexum : & Pontificali uia in theatrum Pompei peruentum. Deniq; in Vaticanum ad Basilicam Petri accessum. Quacunq; autem fuerat transeundum imperatum erat ad decorem : & magnificentiam uias ornari. Idq; summo studio pro edibus suis quisq; impleuerat. Pendentibus utrinq; uersicoloribus auleis : sed nox superueniens abstulit cuncta. Dum enim metus est ne humore noctis(id quod in his ornatibus accidit)exposita nitorem suum amitterent detensa iam erant omnia : & domi recondita: paucis exceptis locis:in quibus maior fuerat honorandi Cæsaris:q̃ accipiẽdi incommodi cura. Ad edem diui Laurentii in Damaso præsul urbinas cũ omni comitatu:quem dixi:Quæstor item cum palatinis Episcopis : & præsbyteri Cardinales duo: ac Dyaconi quattuor : ad Pontificem sicut institutum erat diuerso itinere cõtenderunt:ut essent qui in Basilicam descendenti assisterent. Ad basilicam uero:quantum a primis gradibus ad summum altare pertinet collegia religionum:sacerdotiorumq; dextra : & leua in ueste sacra disposita erant hymnos transeunti Cæsari concinentia. Ad primos quoq; gradus Vicarius templi cum suo collegio in mitra: & sacro pluuiali religiose illum accepit : crucem quæ in manu erat porrigens osculandam. Natalis Domini nox illa erat:& hora iam quinta. Itaq; Pontifex qui expectare Cæsarem:atq; excipere ad portam argenteam in uestibulo constituerat indecorum iudicans id iam horæ eam rem fieri : in chorum ascenderat: & sacrum matutinum iusserat inchoari altiori solio residens. Ad eum igitur per media hæc collegia Imperator accedens pedem manum : & faciem deosculatus est. Sed post pedis manusq; osculum alleuauis eum altius Pontifex : & de Sede assurgens precipuo affectu in utrunq; latus illum complexus est:moxq; in propinqua Sede collocans inter se: patresq; ad dexteram media:ad complendum sacrum suo se loco continuit. Eo absoluto Dyaconi Cardinales duo:quibus præceptum id erat:ad altare Cæsarem deduxerũt. Ad cuius ille aditum primum in genua procidens tam diu perseuerauit orans : donec & uotum absolueret : & diuine preces super eum a Pontifice mitterentur. Earum hæc fuit prima solemnitas. Cantauerunt alta uoce duo ex choro. Elegit eum Dñs & excelsum fecit pre Regibus terre. Ab omni choro responsum est. Glorificauit illũ in conspectu Regũ & non cõfundet: Inde assurgens Pontifex ex ritu ceremonialiũ librorũ peregit reliqua choro pręsanti illi : in omnia respondente. Inde e solio descendens dextramq; Imperatoris appręhendens in Pontificiam illum:atq; inde in cubiculũ : ad quietem perduxit. Cum uero non putaret hoc primo ac pene tumultuario ma

tutinæ laudis officio tantæ nocti satisfactum esse solennius aliud censuit ite randum:in quo & Cæsar:& patres ensisq; sacratus pro more adessent. Itaq; ad horam duodecimam paulo quidem ante primum diluculum secundum indixit. In eo Cæsar uetusto Sedis ritu ense de manu eius:cum benedictione accepto :illoq; ut erat nudus armigero astanti tradito:camiseũ: stolam q; albam:& pluuiale ministrantibus Dyaconibus cardinalibus sumpsit iisdemq; latus eius claudentibus euangelium lectionis septime non iniucunde cantauit:lectionem ipsam eorum alteri prosequendam relinquens. Admonuerat interuestiendum ceremoniarum magister:ut trãsuersam stolam: & pluuiale ad sinistram apertum acciperet. Sed ille me audiente qui proximus eram:non faciam inquit:& utrunq; a collo ad pectus rectum induens conuersusq; ad magistrum:sic inquit semper sum solitus. Suadente iterum illo:ut post euangelium decantatum pro aliorum consuetudine ad pedem Pontificis osculandum ascenderet:germanico uerbo : quod a circunstantibus est intellectum:& hoc ait etiam minime:putans uidelicet ut creditum est:a uulgari aliorum obsequio maiestatem Imperii:ea in re uendicandam. Mane uero ipso pascali solemnibus missarum operatus est Pontifex. In quibus post communicationem suam:eucharistiæ partem in hoc ipsum seruatam Cæsari obtulit subnixo quidem in genua:& suum honorem sacramento reddenti. Ab altari sub umbraculo digredientes : ad uenerandum Domini Saluatoris Sudarium:quod imperatum erat proferri: profecti sunt : inde pulpitum supra gradus Basilicæ ascenderunt: ex quo Pontifex solemni more benedicens plebi:quæ innumera ad uisendum conuenerat summam peccatorum ueniam tribuit. In ea denuncianda: quod semper latine & Italice: per Dyaconos Cardinales fieri est solitum:cum in extremis uerbis admonerentur turbæ : ut acceptæ gratiæ memores pro Romana Ecclesia & Pontifice suo orarent additum est : & pro Federico Imperatore nostro:ut contra infideles gentemq; hereticam diuinum illi semper subsidium assit. Introitus sui : & noctis dieiq; natalis hæc fuit celebritas. Quarto post die in consistorium ueniens:quod dari sibi ob publicam causam poposcerat:cum & patres:& Germani proceres quidam:& Regis Hungarorum legati & Cypri : & Venetorum frequentes adessent in hunc modum per interpretem Lauentinum Præsulem locutus est. Iter hoc meum summe Pontifex ad reddendum Deo uotum libentius tamen ad salutem communem susceptum est. Nosti clades per hos annos a Turcis acceptas : & quę nunc imminent uides. Egerunt Principes proximi quod potuerũt. Curas eorum:& uigilias nouimus:nõ tam quidẽ illas fœlices:q̃ suo ministerio dignas. Meis quoq; conuentibus:quos de Germanis principibus eius rei causa plurimos

habui successus non fuit: Impedimentis assiduis utrobiq; in cassum: ere consilia. Veni propterea ad te ut quam salutis uiam nõ cerno: si qua hic est: tuo inditio uideam. Christianorum summus es pater. Primam hanc esse curam oportet: proximam meam. Consule in medium: & quid agendum sit monstra. Ego quę suaseris: quæq; ad rem censueris opportuna accipiam liberisq; iuuabo. Ad hæc Pontifex nullo ante cum patribus cõmunicato cõsilio (id certe quod probatum non est) longa oratione: quæ ante se Pontifices longiori quæ ipse in eam diem egisset sigillatim recensuit. Quod uero ad postulatum attinuit nescire se dixit: quid admodo consuli posset: ita iam consiliũ omne exhaustum cognosceret. Rogare autem illum uicissim: ut si quid attulisset ipse ex Germanis prior proponeret. Dicente Cæsare uenisse se: non dandi: sed accipiendi consilii causa. Pontifice eadem iterante: in proximam ille aulam de liberaturus secessit: atq; ibi horam pene continuam fuit. Reuersus cum proceribus: & legatis: qui secum in consilium ierant obtemperasse se ait: neq; in tanta cõsiliorum inopia melius inuenisse: q̃ ut constantiæ: quæ Germaniæ ciuitas esset: Italiæ propinqua conuentus principum indiceretur: ad quem & ambo accederent: & reliquos omni diligentia conuocarent. Venturum eo quantum crederet Hungarorum Regem Matthiam id quod præsens legatus eius sponderet. Hunc uero laborem ideo necessarium duci: q; quæ cõmune opus requirant: hæc & communi consilio administranda putentur. Non placuit Pontifici sententia. Ab exemplo præterito rum conuentuum hunc quoq; inutilem futurum contendit. Deliberaturum se nihilominus amplius dixit: atq; alio tempore responsurum. A meridie in noctem protracta iam consultatio erat. Itaq; concilium: & Cæsarem simul dimisit. Dubitatum posthęc a plærisq; est: qui pensitare hæc diligentius solent Cæsaris ne: an Venetorum petendi conuentus cõsilium fuerit. Etenim magno studio a Venetis res agebatur perstudiosis tunc rerum imperii. Qui fuisse Cæsaris arbitrabantur: cum nisi per legatos conuenerit nunquã Cæsar quesitam æstimabant: non tam proficiendi spem: q̃ ostentande religionis occasionem. Vt si quando maioribus ingruentibus malis querele populorum de Imperio & Pontificatu essent: culpam omnem deserte salutis reiicere in nos posset: amissamq; uocante Mantuam Pio suam æstimationem uocato nunc constantiam Paulo redimeret. Qui uero inuentum hoc Venetis ascribebant: procuratum per hanc speciem priuatam eorum rem aiebant non publicam: uidelicet ut perlata ad Turcos tanti conuentus fama terrore illis iniecto: uel pacem in suas leges conficerent: uel ad innouanda fœdera Italorum Pontificem quo absente tutiora essent domi omnia incitarent. Que quidem nec ipsi petere: propter elationẽ uellent: nec

præterire propter necessitatem possent. Igitur proximo post consistorio: uo
catis iterum ad concilium patribus: cum de responso sententię dicte essent
censuit Pontifex quacunq; ratione connentus is peteretur: nō uideri e repu
blica esse: quando & præsens temporum conditio non postularet: & præte
ritorum exempla documenro certissimo essent. Placuit quoq; ne ueniente
sepius in Senatum Cæsare (id quod sine grandi expectatione esse non pote
rat) studio rerum publicarum uincere nos uideretur: quattuor ex patribus
ad eum in cubiculum mitti: qui decretum hoc nunciarent. Ii uero collocuti
diutius: cum missum iam esset concilium: ad Pontificem rediere summam
hanc referentes. Placere nihilominus Cæsari conuentum monstratum: &
consistorium iterum queri: in quo de hisce rebus agi amplius posset. Id uero
cum triduo post permissum cēt conatus est populari magis oratione q̄ gra
ui argumenta nostra diluere: quibus ratio habendi conuentus nō fuerat ap
probata. Ad quæ omnia: etsi diceret Pontifex ex Germanorum consuetudi
ne ab Germano homine secum non agi: quorum ea lex sit: ut post decreta
in consiliis nil postulent ultra eadem tamen ferme quæ nunciata per cardi
nales erant recensuit argumentisq; inuicem collatis sua propriora uero esse
contendit. Orans identidem: ut quæ dicerentur: & fierent pia uoluntate ac
ciperet: quando nec tepiditas ulla: nec metus: sed tota ipsorum ratio a iudi
cio suo cogeret nos dissentire. Duo tamen cōmuni animo sunt constituta:
alterum ut litteræ ad Principes utriusq; nomine mitterentur: quibus illi ad
calendas Nouembris anni uenientis legatos suos Romam mittere rogan
tur: de ratione tuendæ fidei cum Pontifice acturos. Alterum ut Venetis diu
tino Turcorum bello exhaustis decimę Clericorū: Hebreorum uicesimæ:
& secularium trigesimę inditione sua concederentur. Quales decreto Man
tuani conuentus Pius olim Italis quibusq; indixerat. Et hic quoq; postula
torum Cæsaris exitus fuit. Non multo post: cum totos septemdecim dies
Romæ fuisset in Germaniam reuersus est. Multis cum interim Paulus ma
gnisq; demeritus officiis est. Nunq̄ cum ꝓcesserunt passus est: nisi ex æquo
esse: plærūq; autem dextera eius apprehensa. Bis quoq; ad cubiculum suū
descendit. Die quæ Circumcisionem Domini Saluatoris precessit peracto
Laterani sacro uespertino: ad ueneranda apostolorum Petri: & Pauli capita
constituto ponte: per quem ex æquo iretur intra ferreos cancellos perduxit:
& postridie ad Vaticanum rediens albo equo falerato: & aurea ueste dona
uit: uolens uidelicet: ut cū antea atratus Cęsar semp fuisset solēni illa trāsmis
sione Impatoris ornatu ꝓcederet. Ad pontē porro Adriani codē itinere cū
patrū collegio substitit: spectauitq; amplius horā cōtinuā Germanos innu
meros: quos ille eo in loco equestri ordine uetusto ritu donauit gr̄as itidē

spũales casq; gratuitas inumeras cõtulit. Victũ sibi: & comitatui: q sexcen torũ amplius equitũ fuit largissimũ pbuit. Abeũtẽ deniq; diuersis duũ mi liũ aureorũ muneribus ẽ prosecutus. Et præsules nonnullos ire secũ ad usq; Cesenam iussit: qui totis ecclesiæ oppidis ad impẽsam itineris & diuersionũ cõmoda necessaria imperarent. Quæ omnia eo munificentius studiosiusq; collata sunt: q, notissimum erat toto eius imperio propugnationem fuisse Romanorũ pontificum: & nec abiisse unq̃ in impiorum consilia: qbus tran salpinæ nationes sine causa sæpe tumultuãtur in nos. Noua posthęc res nũ ciata ex galliis est tam illa quidem miranda omnibus q̃ eo in Regno ante hunc diem insolita. Ioannem Baluem Cardinalem Sanctæ Susannæ: & Verdunensem Episcopum comprehensos a Rege Ludouico esse: & in uin cla coniectos. Facti autem causam uulgari uiolatam ab iis maiestatem: & quietem Regni artibus impeditam. Quam rem ad noscenda plenius om nia repetendam paulo altius duxi. Is Ioannes obscuris parentibus ortus cæ terum ingenio clarus cum a prima iuuentute Ecclesiam auspicatus esset in contubernium Iuuenalis patrarche Antioceni se dedit: qui tum Pictauensi preerat ecclesię. Apud eum astu obsequii (nam litteris minimum poterat) tantum gratiæ breui est consecutus: ut partim pulsis: partim afflictis: q lon go seruitio primam fidem meruerant: solus iam in familia posset: Et reliquo rum fortunæ ex illo uno penderent. Eius quoq; mox defuncti ad pręstandũ testamentum relictus minus grate minusq; religiose eam dispensationem administrasse creditus est: si quidem multa ad iudicium immutauit: multa ad libidinem ęgit. Pleraq; etiam ecclesiis: pauperibusq; legata in se deriua uit. Inde ad nouum Episcopi Andegauensis famulatum translatus parem tulit accepti ministerii gratiam. Quo tempore orator ille a Rege Carolo ad Pium missus: hunc quotidie legationis causa mittebat ad me: qui tum mihi uisus is est: quem nõ eius actiones modo: sed actionum quoq; exitus declararunt. Altiora uero iam spectans protinus ab Andegauensi ad Regẽ ipsum contendit cooptatus primo in collegium Quæstorũ erarii: non igna ue rem omnem muneris eius exercuit. Inde offerente Carolo Melduno: qui acceptissimus Regi tunc erat: huncq; propter industriam diligebat ad se cretariatum uocatus est. Quo in ordine haud dissimilem sui præbuit se: eo amplius excitandam uim omnem ingenii ducens: quo maiorem si adhesis set mercedem operum cognoscebat. Occupato igitur eadem facilitate ob sessoq; Regis animo pecunia illico ditatus est: ac sacerdotiis: nec ut i dubia fortuna se recognoscens: quod in desiderium ueniebat possidendũ putabat. Nulla interim uel nobilitatis: uel meriti: uel amicicię ueteris habita ratione. Ad Sedem Hebroicensem: beneficio Regis assumptus: de Andegauensis

quę locupletior erat cogitare iã cœpit: poſt habẽs recentis nutritoris grati
tudinem: paulo amplioris cenſus cupiditate: nec prius deſtitit: q̃ incenſum
criminationibus ſuis in illum Regis animum ad petiendam priuationem
induxit: priuatuſq; eſt. Cenſura illa digna quidem fuit: Andegauenſis uita:
nulli rei minus q̃ miniſterio præſulatus idonea: ſed non quæ a contubernali
olim ſuo beneficiis affecto per auariciam quereretur. ad priuati igitur Sedẽ
tranſlatus: ne inſuffragatorem quidem Meldunũ inuentus eſt gratior. Hũc
quoq; indignantem nimia iam fortuna illum deſipere: neq; id oſcure pręſe
ferentem aſtibus circumuenit: uaniſq; Regi iniectis terroribus: quibus mẽs
eius plus iuſto erat obnoxia comprehendi primum: ide ſupplicio plecti ob
tinuit. Sæpe etiam (quod ad nequitiæ cumulum accedebat) cum a Roma
no Pontifice grauius aliquid cenſuit poſtulandum proucauit in eum prius:
ementitis calumniis Regem: ad nouandaſq; in libertatem noſtram res ſci-
tauit. Inde adiutorem ſe offerens in tollendi mali mercedem rem concupitã
petebat: tanta diligentia conſilium tegens: ut hũc ſolum pro noſtra dignita
te ſtare ex gallis omnibus crederemus. Vrgens itaq; in dies oblatam hanc
creſcendi occaſionem cardinalatum quoq; concœpit dignitatem in eccle-
ſia maximam uereq; tantum uirtuti ad fidele miniſterium debitam. Egit cũ
eodem quem captiuum iam poſſidebat: ut totis cã conatibus flagitaret: cui
aſſentiens ille tanto animo petitioni incubuit: ut poſt deprecationes innu-
meras: quibus nil eſſe feruidius poterat etiam ſe ita hunc ſolum contendere
affirmaret: ut nullum præterea petiturum conſideremus. Cuius rei magnæ
ſponſionis chirographum ultro ad Pontificem miſit. Adiuuere ad ruinam
ſuam hominẽ: quid enim aliud hæc attulit acceſſio: meritorum eius in nos
credita magis q̃ præſtita fides. Item & præcidendarum petitionum fiducia:
quibus a Ludouico quottidie ad miſeriam fatigabamur. Creatus eſt Cardi
nalis: & poſt cardinalatum iis ſacerdotiis auctus ut iam ęquo animo pręſcri
bere fortunæ ſuæ finem poſſet: ſi inquieta mens grandiora quæ inueniri nõ
poterant querere illum non coegiſſet. In faſtum poſthæc intolerandum: cũ
dignitate euectus eſt. Ea quidem rerum licentia: ut omnium iam accende-
rentur in eum odia: paſſimq; per Regnum indignatio libera cerneretur: do
lentium oſcuri hominis fortunam prælatum tot illuſtribus eſſe: ac iam pro
Rege imperare. Erat eodem tempore in armis adhuc Burgundiæ Dux: Phi
lippi: ut diximus filius Carolo fauens: qui biennio ante a fratre Ludouico
ſeceſſerat: & in eadem etiam tum contentione perſtabat. Illum uehementer
timebat Rex: q, & potentiſſimum nouerat: & ſe nuper cum eo congreſſum
prœlio periclitatum pene de fortunis Regni non ignorabat. Credebat hoc
uno conciliato reliquam Galliam ad officium facile redituram. Adhibitus

ergo ad pacificationem Cardinalis:ut omniũ se auctorem uolebat:ad Ducem ipsum contendit:Apud quem siue gratiam secutus siue pecuniam pactus:id ante quod de.xv.milibus aurī nummum auctoribus non incertis uulgatum est:in eas se conditiones adduci est passus:quæ turpissimæ capto &̃ Regi poterant iudicari.Nam præter iacturam multarum rerum quę grauissima erat etiam quod extremis discriminibus solet cõtendi iurata omnis subiectio remittebatur a Rege auctoritatem tamen statuendi non habens ad illum reuersus cõuenta facile persuasit.Moxq; sine ullo præsidio comitatum eum paucis in oppida Ducis perduxit fiducia maiore q̃ animi sanitate. Ibi & quæ condicta erant cum Cardinali:& nouam porro in miseros Leodienses conspirationem eodem impulsore transegit.Vulgata res admirationem ingentem toti Gallię prębuit:tantumq; sermonis induxit: ut in eo suã ignominiam recognoscẽs Ludouicus magnis edictis uetuerit nequis omnino de ullis pacis conditionibus uel requirere quicquã:uel loqui auderet Duci:& auctori Cardinali ex illo tempore infensior.Hanc alienationem interiores quidam aulici sentientes stimulis continuis accendebant. Partitisq; inter se horis nunc eius perfidiam:nunc corruptelas:nunc tacitum cum Duce consensum:nunc etiam damnosi fœderis inuidiam querebantur.Quibus rebus breui est factum:ut remissa iam gratia:& uulgato Regis animo contẽptus odio adderetur:passimq; ille incesseretur conuitiis.Propter ingenium autem efficacis hominis secretorumq; omnium conscientiam seponere illũ non audebat Ludouicus uoluntate magis q̃ congressu reiiciens.Venerat p id tempus ad Regem Verdunensem:quem dixi:pollicitationibus per multis allectus:quem cum fama esset consiliis suis Carolum agi:ideo abducendum putauerat:q; nonmodo ab futurus incentor fraterne dissensionis uideretur:sed maiorum etiam dignitatum spe conciliaturus illum haud dubie crederetur.Verum longe aliter cessit res.Id enim sepius conaretur licet obsistentibus tamen iis:qui apud Carolum manserant implere expectationem nõ potuit.Quam ob causam mox quoq;:ut Gallorum est mos : qui ex priuatis tantum commodis homines metiuntur:contemptui ipse est cœptus. Hanc societatem ad dolorem ulciscẽdum peropportunam Cardinalis existimans egram Episcopi mentem agreditur:cõmunemq; utriusq; fortunam liberius indignatur : q; nuper tanto in honore positi postremi nunc omniũ habeantur:& sine causa pristinum locum amiserint:Regem cũ ingrati animi esse:tum uero inconstantis: quam certo experimento didicerit solo metu ac perturbatione rerum in beniuolentia contineri. Esse rationem si cõferre operam uelit:qua redire ĩ primam gratiam possint:& Regni administrationem resumere.Malesano & contemptum de se Regis merenti cum faci

Ic nouam hanc spem suasisset multis inuicem secreto agitatis hanc tandem partiuntur redimendæ fortunæ diligentiam. Agebatur apud Britones tunc quo salutis causa confugerat Carolus eius cum fratre cōciliatio. Quem ad locum Burgundi quoq; oratores studio cognoscendi conuenerant. Conditionum autem prima illa contendebatur a Rege ut pro campania ꝓuicia: quam prioribus quibusdam tractatibus fratri promiserat: aquitaniam quæ maior esset sustentandę dignitatis causa acciperet. Ad Carolum igitur mittit Episcopus ex fidelibus unum: qui illum clam audiens ante omnia silētii fidem iureiurando accipiat. Inde aquitaniam dissuadeat recipi quam suarū omnium rerum interitum recognoscat. Esse eam ꝓuinciam circūuentā undiq; latissimis dominatibus Regis nec amicis aditum prębere ad suam defensionem nec sibi si quid ingruat durius ad eos effugium. Nil magis autē optare Ludouicum aut querere: q̄ ut in diuersissima Burgundię parte illum constituat: in potestatemq; cum libuerit habeat. Documentū eius rei si quęrat continentis aquitaniæ regiones adiici conditionibus petat. Nil non concessurum Regem affirmat: ut & absistat ille campania: & q̄ lōgissime se ab adiutoribus suis abiungat. Fallaciæ plęnam pacificationem uideri: quæ illi occasionem ultionis: sibi uero metus continuos miseramq; cum discriminibus seruitutem adducat: exploratum habere acrius illum odio esse Regem: nec tam unq̄ q̄ postremis diebus hanc acerbitatem deprǽhensam. Multa sermonibus indicasse. Multa consultationibus patefecisse. Nuperrime autē cum nūciata mors Germani fratris Hispanorū Regis: qui & ipse magnis dissensionibus regnum miscuerat fidem interioris uoti acceptam: Dixisse enim ingenti suspirio: hoc & mihi ad summē fœlicitatem ceterarum rerum uidelicet deerat. Proinde etiam atq; etiam circumspiciat: nec ullis cōuentionibus fidat: nisi iis tantum: quæ rationes suas tutissimas præstent. Si manere in dissidio inchoato uelit fauturos haud dubie sibi principes pene omnis Regni: quibus cū Ludouico maiores q̄ ante dissensionum stent causę. Sin pacisci uelit suadere pro sua i cum fide: ut promissam campaniam repetat: cuius has opportunitates intelligat: ut propinqua Burgundiæ firmissimum propugnatorem in subsidio habeat: terroribusq; & seruitute animum liberet. Facultatem quoq; adeundi sui & colloquendi & consultandi principibus præbeat. Quos non dubium uideatur commertiis assiduis partim iungendo federibus: partim beneficiis demerendo deniq; etiam suspectos: eiectosq; recipiendo breui omnis i sua magis q̄ Regis potestate futuros. Qua potissimum ratiōe: & tutum prętare se possit: & illum ulcisci: & sine Regis nomine iam inde Regni habenas apprǽhendere. Addit extremis mādatis in duris illum rebus sapientiæ & consilii laudem tulisse: non conuenire cum

stabiliendæ secundæ nunc sint periculorumq; legendi fructus alio cum ani mo inueniri. Mandatorum Verdunensem hec fuit sententia: Ac ne suspitio ni nuncius haberetur: q unus ex domesticis eius notissimus erat: præmittit eum ad Regem: iubetq; requiri nunquid ille in Britaniam uelit: doceatq; ad dissoluendam fideiussionem illuc proficisci: cuius episcopus mercatoribus q busdam reus uel satisfacere ad diem cogitata uel summo dedecore anathe ma proponi. Non multos post hos dies suum & ipse artificium explicat car dinalis. Eodem loci nuncios ad Burgundos oratores quos diximus instruit. Admonet quãto Ducis eorum incommodo Carolus aquitania includat: & ab ueteri coniunctione longius abstrahatur. Id enim tantum quęri a Re ge: ut paulatim adductis amicis sub tempus ultionis conceptæ infirmiorẽ illum inueniat. Andegauenses nuper socios reconciliatos iam esse: pacifica tionem nunc britonum ingenti diligentia quęri. Oratores esse designatos: qui cum Anglis: quorum Dux fidat præsidio amiciciam pacemq; consti tuant. Debere illum cõsilia hæc circumspicere: & ante malis occurrere: q̃ ea præsentia occurrendi facultatem adimant. Vnicam prouidendi rationem suo iudicio esse si Carolum in societate contineat: cuius uel solo nomine q, Regni hęres habeatur magnam principum partem secum sit retenturus. Id fieri non difficile posse: si recusata aquitania confinem sibi campaniã ce dere illius dominatui faciat. Ad quam suadendam sententiam utile ostẽdit nuptias: ut offerant filię quanta cũ dote is uelit. Et ad trãsitu ad Campani am bonum animũ præstent. Nam siue mari uicino siue mediterraneis locis proficisci illuc malit affutura illico firmissima ad iter præsidia. His argumẽ tis addit contumeliarum iniuriam. Regem quocunq; in loco: quocunq; in conuentu hominum male dictis Ducem lacessere. Esse illum sine religione: isania sepius agitari: & comitiali morbo passim apprahendi. Habere quoq; odio mulierum genus: soliq; libidini marium ita intendere: ut infamem se iã apud omnis effecerit. Huius ergo tam acerbi hostis & obseruãdos undiq: & interrumpendos conatus esse. Talia cum Carolo: & Burgundis oratori bus ab iis duobus essent proposita: Quorum alter multum diligere: alter multum intelligere credebatur: neq; a uero errare iudicia crederentur tracta tibusq; prope iam absolutis impedimenti plurimum attulere: ita ut in sum mam suspitionem adduceretur Carolus: & regii oratores desperatis pene re bus redire ad Regem statuerent. Non contenti autem his primis discordia rum seminibus trahente ad interitum peccato opus nouum adiungunt: quo ualidius declinantem iam pacem pręcipitari putarent. Scribit Cardinalis cõmuni ex sententia mandata ad Ducem prioribus non leuiora: atq; ea ita componit: ut singula quę pondus haberent cõtinerentur enigmate: cumq;

Simon: ut manu duceret qué impellere eques nō poterat. Eadem sic quoq; inuenta est pertinacia. Sumpto fuste: & in illum resiliens una contentione calcaribus uerberibusq; connititur. Nonmodo non impellitur equus: sed ad quamlibet uim binos ternosue grandus reuertitur. Concurritur ex omni uico ad colluctationem hanc intuēdam: clamoribus sessor eluditur: forte ad proximam Cauponam milites duo regii Paulo ante diuerterant recreādi ut sit itineris causa. Hi tumultibus prouocati ad uisendum & ipsi spectaculū prodiere. Animaduertunt territum illum casu(in religionem enim cuncta iam uerterat)non tam conanti q̄ fugienti assimilem circumstantium nullū inspicere: sed solam effugii uiam oculis pallētibus prospectare. Quod uero ex eorum numero essent: quibus ea pars finium custodienda obuenerat col ligūt illico ab officio suspitionem comprahensisq; habenis consistere homi nem iubent: & qui sit: quoue iter habeat fari. Trepidus Simon ministrum se Cardinalis profitetur: & ad Ficicampi oppidum: ubi procurationem in coe nobio eius habeat proficisci. Querunt rursum unde sit illi origo: ex pontiza ro ait castello: cum tamen ex crotulo prope constantiam esset. Hæc uero cum trepidantius dicerentur ab eo magis illi suspitionem augentes flagita ri pergunt quos nam in ambobus his locis agnoscat: quæ ipsis querētibus erant admodum nota. Neminem cum pronunciare posset detrahentes eū ab equo explorator es inquiunt: simulq; districtis ensibus manifestare co gunt quid: & in quo missus exploratum aduenerit. Ille iterato sepius iureiu rando ad nil tale se uenisse aiebat: & Cardinalis domesticum confirmabat. Tum ex iis alter diloricatis uestibus pertētare undiq; omnia cœpit: si quas forte Regis hostium litteras inueniret. Cumq; in intimum thoracis lanei si num demisisset manum conditam interius atq; assutam epistolam reperit: abstraxitq; illico: inclamanti militi: quæ nam illa esset epistola tam celata intime totiesq; a se obiurata ueritus multitudinem circumstantium Simon in secretum ait locum ducite me: pandā uobis quæ porto. In cubiculum per ductus obsecro etiam ait date mihi dextram salutis: & impunitaté a Rege promittite. Audictis epistolæ causam simul & uiæ. Ea data: ut gentis est si des parum est incōtubernio stabilis: Verdunensis sum inquit domesticus: cęterum a Cardinali mittor ad Ducem. Epistolam sua manu scriptam tene tis iam: quæ uero illius testimonio eram dicturus mox quoq; uidebitis: ac si mul dissuta conditiori altera sinus parte mādata profert traditq; militibus. Leti illi tanto oblato fortunæ beneficio summa celeritate ad Regem contē dunt noctuq; ingressi regiā nunciū & depræhensas lr̄as offerūt. Is uero cū legisset omnia: & referentem illum audisset obstupefactus tam ingrata rei imagine: simulq; suum periculum metuens celatis idicibus mane dici sequē

tis prætorianos suos disponit: dato signo insidiatores compræhendant. Ac mox Cardinalem: & Episcopum harum adhuc ignaros rerum uocat ad se: eisq; presentibus hanc inquit refertis meis in uos meritis gratiam? Nunc tādem intelligo: quibus in reducendo fratre hostibus oppugnabar. Intercepit Deus iniqua consilia heu tuas litteras Verdunensis: heu tuum domesticum Cardinalis. Heu mandata in caput meum hostili perfidia fabricata. Tacētibus: illis ex conscientia auertit se statim inflammatus: & conuentum dimisit. Prætoriani: ut erat præceptum ambos circumsistunt: & ad duas uicinas arces captiuos perducunt fidaq; includunt custodia. Verdunensi iniectæ cathenæ sunt: Cardinali propter dignitatem carcer liberior datus. Hac uulgata fama ingens tota Gallia grarulatio orta est letantium superbū regnatorem deiectum esse: & communium malorum sublatum auctorem: Ac iā tandem quietem a bellis finemq; discordiarū futurum. His actis habere de ambobus questionem instituit. Rex ueritus grauiora alia impendere: quæ operæprecium esset quam primum agnosci. Mittit ergo ex Senatu suo qui de omnibus quanta possint diligentia quęrant. Accedentibus ad carcerem illius sine tormento Verdunensi quæ uidisset ex scripto Rex: quæq; a Simone nuncio accepisset confessus illico est. Adiecit quoq; quę ad auertendum ab Aquitania fratrē ipse: & Cardinalis apud Britones paulo ante egissent. Veniam tamen quam non esset meritus: eisdem deprecatoribus orat. impetrari Cardinalis quoq; eadem fuit eiusdem facilitatis confessio. Rogatus interpretari mandatorum enigmata consentientem Simoni interpretationē exposuit. Causam etiam postulatus machinatorum in Regem dolorem respondit dignitatis apud eum amissę potestatisq; appetitę studium: qua semper & regias dissensiones in regno nutrierit: & cum Romano Pontifice ad procuranda priuata non multum conueniri uoluerit. Impensius autem quesisse se ait: ut Burgundorum Dux cui iurasset fidem: & secreta omnia in eum diem indicasset plurimum ex consensu principum posset: quo & in metu cōtineretur Rex: & ipse illius suffragio moderator omnium fieret. Protinus ea fuit in peccatis detegendis simplicitas: ut moriendum sibi omnino putaret: & uera confessione inuenire Dei misericordiam crederet. Regi ut renunciatæ cōfessiones hæ sunt illico litterarum exempla mandatorumq;: & omnem habitam questionem uelocibus nunciis mittit ad fratrem. Admonetq; iam tandem uideat quibus sit consultoribus ante hac usus: & quamnam ob causam in dissidium fraternū pricipes illum adduxerant. Voluisse eos non illum ex sese: sed ipsos ex amborum incōmodis crescere. Pudendam uideri rem tanti Regni heredem pascendæ inferiorum ambitioni huc atq; illuc ad libidinem agi. Proinde redeat aliquando ad fratrem: nec se chariorē

externis:q̃ sibi eẽ existimet:quẽ ñ cõiugia:si fœdera:sed idẽ sanguis iidẽ pa rẽtes cõciliẽt. Siue enĩ cãpaniã uelit: siue Aqtaniã eligat ĩ sua utrãq; ptãte esse. Neq; uero id agi:ut parte una accepta in reliquis dñatũ p̃finiat:sed ut certã aliq̃ ad substẽtandã dignitatẽ accipiẽs oẽ mox regnũ se defuncto pos sideat. Aquitaniã quoq; nõ ideo a se oblatã addit:qđ circũuẽtũ cũ quærat teneri:sed ut a maloꝶ abductũ cõsilijs sine suspitiõe: q̃tũ uelit amet unãq; amborũ mẽtem ĩ Regno esse ostẽdat. Que aũt a se uelit:sine conciliatore accipiat. Paratũ esse si ita cupierit:atq; opportunũ duxerit regnũ oẽ secum partiri: primãq; illi optionẽ pmittere. His actis ueritus Rex ne magni ab apostolica Sede:hęc exẽpli nouitas ĩ re nõdũ cognita putaretᷣ:maioris aũt fieret si de his aut eorũ altero sumptũ diceretᷣ suppliciũ p̃ueniẽdũ putauit. Duos itaq; ex eodem Senatu iurecõsultos uiros ĩsignes delegit: quos Ro mam ad Põtificẽ nõ excusandę modo captiuitates: sed petẽdi imprimis iu dicij causa e uestigio mitteret:iterim oĩ supplicio abstineret. Carolus uero talibꝰ a fratre Ludouico accœptis mãdatis pfidiã admiratus naturę ẽt sua sione adiutus mẽtẽ ad cõcordiã flexit: ac ne in liberalitate offerẽti se ultro Regi parũ respõdere apperet:Aquitaniæ ĩ quã ille ĩclinabat acqescẽdũ du xit. Superat ergo ut quæ agitata ĩter se oratorũ opa fuerãt colloqo ẽt ppe firmarentᷣ. Quã rem ptinere ad famã uere adiũcti fratris plurimũ Rex iu dicabat. Igiᷣ Andegauiam:quæ dictionis Renati Regis erat: & ppinquũ habebat in Britannos trãsitũ contulit se. Quẽ ad locũ cũ qui erãt Carolo intimi accedere illũ non sinerent:ꝙ regiæ adhuc uoluntati diffiderẽt. exco gitata est ratio:qua uenire in congressum sine periculo ambo possent. Flumen erat ad Britonum fines uadum ea in parte nullibi habens. Huius ripas collatis undiq; lintribus instar pontis coniunxerunt contabulatis sic desuper omnibus:ut plana nauigiorum concaua redderentur. Ad eius mediũ excitatus est ex asseribus paries:ad latus utrũq; pontis ita ptingẽs: ut neutri transire in partẽ alteram possent. Sub eius fastigio:quod staturã hoĩs excedebat relicta fenestella erat:cancellis ex ligno non magnis sic in termissis: ut cõtingi ex iis dexteræ possent:& mutuus præberetᷣ aspectus. Die dicto ac tertium miliare ponti appropinquant. Quo ĩ loco biduo sta tuendis colloquii cõditionibus sumpto Principes interim regij sanguinis: quos dedita opera secum adduxerat Rex missu eius ad Carolum transires salutationis causa ac gratulatiõis:muneraq; ex suo nomine ad illũ tulerũt aureum poculum: & magni precij armillas. Postridie ad pontem primus Rex uenit:custodibus corporis cætera præter enses inermibus:quibus ẽt longius a ponte dimissis ascensum oĩo phibuit. Duodecim ex Senatu se cum assumpserat consilio magis q̃ annis idoneos. quibus comitatus ad pa

rietem medium cum accessisset: ad eundem procedens Carolus posito ge-
nu adorauit fratrem:& mox iussus assurgere datam per cancellos manum
lachrymantibus oculis est osculatus. Quo i loco uim naturæ quanta sit li
cuit intueri. Iterū enim in genua procidēs creata in eū sua cepit deflere. Ea
quoq; ignosci cōtinētibus lachrymis p̄cabat̃:admissa ut excusabat:nō tam
uolūtate:q̄ iuuētutis errore:& cōsultorū fallacia. Se si mereri ueniā posset:
& ad gratiā eius reditū iuenire futurū in regia potestate: & ab imperijs nō
abiturū:quoꝝ suppremo uitę discrimine seruator cupet iueniri. Hāc ora
tionē penitētiæ plenā fletu ēt excipiēs Rex: o frater inqt q̄ta peccauerūt:
qui nos ante cōiunctos tā misere disiunxerūt. Maiori ipietatis gn̄re seuire
in te:& me n̄ potuerūt. Exulis modo errasti tu huc:atq; illuc seruoꝝ tuoꝝ
seruus. Ego appetitus bello obsessus: atq; oppugnatus horā anxietatis:&
terroris uacuā nō habui. Quos frui sūma pace p̄ris n̄ri regno decuit hos
iā ānos iproboꝝ affligit iniquitas. Quis me tibi: & te mihi amātior esse
Carole p̄t? Inuēire ne quēquā ē qui fratrē eodē ꝓgressū uero uicat pietate
plusq; illi optet salutis? Experti iā tādē quoorsum tēderit artificia hoꝝ re
deamus i cōiūctionē fraternā: & parētibus sepultis parētemus hodie ꝯple
xibus n̄ris. Veniā quā dep̄caris dare iam dudum optaui:& nūc interprete
Deo toto aio do. Eo uero minoris ē apd me: quo tu minus errasti tuo iudi
cio. Aliorū te credentē fefellere ingenia sicut & me nō cogitātē circūuene
re nōnunq̄. Ne dubita frater. Reditū expeditū habes ad fratrē: sine liberis
ego sum. Quē p̄ter te diligite plus possum:aut debeo? Tu mihi illoꝝ pie-
tate succedis. Tuū est defūcto me regnū:& uiuo erit:q̄ diu uoles cōe. Frua
mur Dei munere:& uita:atq; hos diductores honoremus:n̄ audiamus Sa
ni nil afferūt nobis. Luci eorū adiunctæ sunt tenebræ. Querūt sua nō no-
stra. Quodq; in me nunc sunt machinati: in te mox regno succedentē ma
chinari nō desinent. Demus exemplo n̄ro posteris documētū: quo amoris
p̄sidio cōtēner̃ has isidias possint. Hæc adhuc magna doloris significatiōe
deflēte Rege cōcitū animi retiner̃ n̄ ualēs Carolus media iterrupta orōne
extēdi subito tignū ab extremo pariete iperat:qua duę ꝓminētes prorę ex
tabāt:& ad fratrē trāsiliēs genibus se eius aduoluit. Gemēsq; pietatis oē ge
nus ꝓfundit. Hūc illico alleuatū Ludouicus nō ab simili affectu cōpletit̃.
Osculat̃ faciē sinūq; astrigit. Ploratus inde clamorq; ad tā piū expetitūq;
spectaculū ab oi multitudine orit̃:ptim quę ad p̄sidiū:pti quę ad uisendū
cōuenerat. Nec erat ex tāta turba qsquā: q n̄ eodē exēplo mutuis iter se os
culis:& cōplexibus letaret̃. Hora his i lachrymis lapsa:q; primę tenebrę in
tēdere cepant conātē fratrē ad tēptoria usq; comitari Regē nō pmisit ille:
sed mox ut ponte excessit remisit ad suos:& rediri in sequentē diē eodē loci

hortatus est. Postridie conuenientibus ambobus prior Carolus transpontē obuiā processit Regi: & posito genu pro cōsuetudine est ueneratus: qui illū arcte cōplexus perduxit in pontē. Ac semotis arbitris longiore ducto collo quio: de Aquitania cæterisq;: quę in dissensionē uenerant summa beniuolē tia inter se cōuenerunt: prouinciaq; recepta Carolus Dux illius a Rege est appellatus: & læti surrexerunt ambo. Post eū diē relictis Britonibus: ad Lu douicum libero iam aīo transiens tanta celebritate amorisq; inditio accœ ptus est: ut & festi passim oībus i locis agerent dies: Et q̄diu apud eū man sit eadē utriq; mensa idemq; cubiculū fuerit: nec minus huius: q illius nutu omnia regerent. Oratores interim Romā uenie̅tes biduū post ingressum morati senatū dari sibi postulauerunt ad pficienda quę attulissent mādata. Sed cū per ualitudinē Pontificis minus id tūc licuisset: dies post paucos fre quenti cōcilio introducti longissima oratione eadē ferme de Cardinalis epi scopiq; criminibus sunt lamētati quæ cōmemorata a me superius sunt. Post quā orationē: cum addidissent eorū Regem honore Romanæ Sedis reorū supplicio (id tn̄ quod Regni legibus posset) in hūc diē abstinuisse: magno inde conatu postulauere: ut iudicium de iis nostra delegatione haberetur in Regno. Vbi & probationū maior uis esset: & certior Regi fieret iurisdicun di fides. Nam ne Romā aut alio quopiam traduci possent certissima obsta re pericula: q; ita Gallorū oīum animos inflamatos cognoscerent: ut prohi beri nulla ui possent qn membratim malorū auctores a se abeūtes discer perent. His peroratis cū a Pontifice paucis responsum esset dolere cū pma xime regiis incōmodis oībus sed iis potissimū: quæ illorum ,puenirēt: quos ille tanti olim fecisset: tantisq; honoribus: cū incogniti nobis essent cōtendis set ornari. Adducturū se nihilominus in cōciliū postulata dixit: & de iis suo tpe decreturum. Habiti posthæc Senatus nōnulli sunt ea dere tantum ma gnisq; consiliis negociū agitatum. Proponebantur utrinq; difficultates nō mediocres: ita temporibus cōparate: ut quācunq; uerteremur in partē con tineri angustiis uideremur. Legibus habendū Romæ erat iudiciū: q; inter maiora imprimis hoc referretur. Libera in sup ad iudicandum constituēda omnia: cui potissimū rei latores legum uoluissent intendi. Non uidebantur legi ulli posse ex Gallis episcopis iudices: quorū fides ,ppter Regē nō ueni ret in dubiū. Nō patroni ēt iueniri: q aduersus opes regias remq; Regni pu blicam ausuri essent ingratā causam suscipe. Periclitatū iri ,pptera in tanta iniqtate rerum miserorū salutem: & nos dignitatem proiecturos sacerdotii calamitosumq; inducturos exemplum: quo mox cæteri Principes prælatis ad libidinem afflictis idem domi suę flagitaturi essent iudicium. Agendum ante omnia esset: ut liberos illos dimittat Rex: quorum diuturna captiuita

Notandū pro Archiepiscopo Toletano

te fortunisq; direptis anathema sit factus. Huic sententiæ contraria pertur batæ Italiæ opponebatur conditio. Aduersam eam pene cunctam Pontifici esse. Magnum Regem per summam obseruationem legum irritari non oportere: qui hostibus nostris cõsentiens agitare ecclesiã permagnis incõmodis possit. Non semp ius suũ tenendũ. Remittendã aliquando temporũ causa seueritatẽ. Queri nunc de Cardinali iudiciũ haud dubie suspectum futurum quicqd seruari ad normã nostram duxerimus: tanq̃ cõem spectauerimus dignitatẽ: non causam. Et p has iudiciorũ angustias eripere supplicio consortẽ nostri loci putarimus. Primũ omniũ iusticiã a Rege peti. In ea præstanda neminẽ dissentire iudices modo: & locũ: & libertatẽ in disceptationẽ adduci. Iudices legi externos posse: qbus non sit metui Rex. Locũ iudicandis reis ĩstitui: uel Auinioni: quæ ciuitas ad regnũ extremum posita Romanæ sit dictionis: uel si ita necessariũ uideatur alio intra Regnũ loco: ubi dominatũ Sacerdotes obtineãt. Defensores uero reorũ causæ acciri posse: uel ex uicina Hispania: uel ꝓpinqua Germania: quorũ nihil intersit patrociniis eorũ Gallos offendi. Deniq; una illa magnũ in modũ cogitatio ꝑmouebat ne si uel paulo angustius satisfactũ dolori suo Rex intelligeret morte occulta (id qd ex Gallia nunciabatᷣ) religionem oẽm iudicii præueniret: nobisq; non a captiuitate tm̃ ignominia cresceret: quã turpe fuisset: non uindicasse: sed a morte magis: cuius non fieri ultores turpissimũ ad rem exemplũq; haberetur. Cedendũ igitur furori huic primo animi ad acerbitatẽ offensi. Idq; agendũ ut uiuant rei. Quibus incolumibus: & tpe: & ratione: & gratia redimi ad æstimationẽ nostrã illorũq; salutẽ plurima possint: apud eos ꝑsertim: quibus ut subita cõsilia sunt: ita diuersi sæpe: ac pene cõtrarii exitus inueniũtur. Alternãtibus his in curis patrum animis tandẽ q̄ ad leuiora inclinare Pontifex uideretᷣ (id qd ab initio referens indicasset) fit decretũ consilii: cõstituendos delectu nostro iudices: q in Galliã euntes ante oĩa contendant a Rege Auinionẽ ꝑmittat dicẽdæ causę sedẽ institui: q locus & ad itegritatẽ iudicii: & ad famam eius imprimis ꝑtineat: quando damnatis reis lamẽtari nemo possit ui ulla: aut metu extortũ iudiciũ. Id si minus impetrare ualeant quod proximũ est: ciuitates ĩ Gallia tres proponãt summo Imperio episcopis subditas: quarũ delecta per illũ una ad eandẽ iudicandi concedant: & in liberã prelati custodiã ꝑmittanᷣ. Fide primũ accepta acqeturũ cũ iudicio: quãcũq; in partẽ acciderit. Ministros porro ad defensionẽ: si nõ inueniãt in Regno idoneos ex ꝓpinqs natiõibus petãt: nec cuiusq̃ rei inopia pire innocentiã sinãt. Oĩbus aũt ad satisfactionẽ auditis cõmẽtarios actorũ rite cõficiant: clausosq; & obsignatos Romã mittãt ad nos: aperiẽdos in Senatu: ac iudicãdos. Ipsi iterim in Gallia ꝑstolenᷣ: eã tm̃ laturi sniam: quã præsigna

tam accœpcrint. Posthæc ut deliberationi huic nostræ assentirent liberius oratores: ea ad diem celata deliguntur interim ex patribus sex: ad quos illi tanq̃ disceptandæ rei causa accedentes itellectis ex ui legum difficultatibus quæ plurimæ proferebantur: etiam interius noscerent: quantum sic quoq; illorum gratię cederemus. Quę omnia cum mox ex sententia successissent delecti iudices sunt Alfonsus ciuitensis ecclesię ab Hispania pręsul multos annos Romæ ad tribunalia nostra patrocinandis causis uersatus. Item & ab iudicum Rotæ ordine Nicolaus Vbaldus patria Perusinus: mãsueti animi uir: & cuius summa iuris scientia haberetur. His additi in ministerium operis Paulus Tuscanella ad Sedis cõsistorium aduocatus: & Ludouicus Intranianensis in procuratione causarum industrius. Deniq; ut nulli corruptelæ instruendis cõmentariis locus relinqueretur ẽt a nostro delectu duo qui scriptum facerẽt dati. Omnibus aũt adiunctus est auriga fidissimus Falco Romanus ex Sinibalda familia: qui difficillimis duabus in Gallia legatiõibus functus utrãq; summa uirtute impleuerat: & mirificam apud Regẽ inierat gratiam ea quidẽ ingenii dexteritate ad negocia obeunda ut quos semel loquendo appręhenderet amore ẽt cõciliaret: nec ante dimitteret q̃ psuaderet quæ cuperet. Hũc q; & mores Gallorũ nosset: & linguã teneret i summaq; gentis eius beniuolentia esset sua facilitate putatũ: & moderaturũ nostris: cũ posceret opus: & lenitur ũ impetus Regis si qñ inclementius aliquid ex cõsuetudine agitaret. Eodẽ tpe ad ueteres calamitates: quas p hos annos a Turcis accœpimus noua quedã p Illyrium est populata incredulę Italiæ propinquior cæteris. Administrabat prouinciã Bosnam nuper fidei nostræ regnũ Azambeus quidã Theuto natiõe: qui pridẽ una cum patre abnegata fide Christi insaniã Maumethiã susceperat licentioris uitæ non sanioris religionis occasionẽ secutus. Vir quidẽ idustrius: & nostræ militię assuetus: cuius iam disciplinã in nos exercebat. Hunc cupientẽ penetrare interius: & proximam Coruatiam populari Luprana flumen impediebat. Quod uno tantũ in loco estate uadosum christianorũ pręsidio tenebat. Fratres duo imprimis his Coruatensiũ finibus tenebãt imperiũ Martinus & Stephanus. Luprane pxima parebat Martino: excipiebat inde Stephanũ Toparchia: qui odiis inter se nõ mediocribus dissidebant: Eius rei nõ iscius Azembeus Martinum: cui & minor erat etas: & cupiditas maior adoritur. Pollicetur si transitum fluminis præbeat ulturum se fratris dissidẽtis iniurias: atq; amplius quantũ pecuniarum uelit daturũ. Ille ultionis libidine: & auaritia adductus pactis singulis argẽti numis in singula equitũ capita infideli exercitui ad lachrymabilẽ stragem ingressum aperuit. Transiere cũ suo duce equitũ milia uiginti ad cursum expedita. Eius rei illata suspitione Stephano (id qđ

Iudices Cas[illegible] in [illegible] qui [illegible] lex [illegible] pecunierat

ex frequenti commeatione potuerint colligi)fidelem quẽdam ex suis ꝑgre
di uiis notis ad Lupraciã iubet: & quid paretur silẽtio explorare.Prima no
cte iter ille ingressus:cum sub primam lucem uigilia fatigatus somnũ cœ-
pisset:ac nihilominus equo procederet in antecursores hostium incidit.A q
bus excitatus iussusq; qui nam esset:aut quo tenderet consiteri errorem sen-
tiens subitum ex necessitate consilium sumit . A Stephano inquit nuncius
sum.Ad ducem uestrum adducite me. Habeo non ingrata ad eum manda
ta.Perductus confestim.Mittor ait ad te Azembee.Obsecrat Stephanus:
Toparchie inopi parci:qua iens:& rediens uti si uoles amicissima potes:nõ
tantum putat conuehi a te predæ ex his montanis saltibus posse: quantum
munerum feres:si finibus sine maleficio excesseris. Amicum tibi cum para
re hoc beneficio præstat:q̃ detrimentis frustra affligere . Hoc cum nuncius
ad effugiendas illorum manus præsenti animo de Stephano mẽtiretur cre
dita nihilominus ab A zambeo facile sunt:ac siue munera attendens : siue
impediri his in locis nolens:quo tamen impacata relinqui tutum non erat
benigne appellare nuncio:Ex re inquit sua Stephanus facit qui precibus no
biscum malit:q̃ armis cõtendere.Damus quod postulat.Pacato nulli ex su
is nocebitur:eritq; sine incõmodo iter nostrum. Quibus dictis pictam sagi
ptam tradens:hanc ait manu elatam gesta:& ostenta agmini.Pacatum in
signe erit:quod agnoscent omnes & se cõtinebunt.Quacũq; ergo illam tu
lit nuncius inclinatis capitibus milites uenerabãtur: & uia nõ excedebant:
Ita exploratoris negligentia astu correcta saluti eo in transitu fuit.Ad ulti-
mos Toparchiæ fines præsto fuerũt cum nuncio munera: ut Stephani nul
lo iussu promissa sic summa tunc uoluntate oblata.Egresso dominatũ hunc
ab A zembeo rediere nuncii quidã quos ille ad explorãda longe lateq; om
nia a flumine Lupraria præmiserat . Ii nunciauerunt sine metu Coruatiam
esse:& nullo alicubi tumultu eorum aduentum significari.In uico autem ce
lebri eius gentis perendino die anniuersarias agi:ad quas ex opidis omnifa
riam multitudo cum mercibus confluat.Posse si adhibeatur celeritas in me
dio feruore conuentum prædamq; integrã opprimi.His nunciis permotus
Dux:ne tanta opportunitas cunctando mitteretur e manibus: cum dici ue
sper iam esset curatis ad necessitatem corporibus silentio procedere agmen
iubet:& intra ordines contineri.Noctem eam : & diem sequentem nullibi
quiete data locis auiis iter cõtinuant.Sub occasum solis recessu occulto sub
stitit curãq; iterum corporũ equorũq; indulsit.De tertia uigilia mouẽs prio
diluculo ad siluas ꝑuenit:quę a nundinatũ uico:nõ totis duobus passuũ mi
libus aberãt:Rarisq; prçterq̃ lignatoribus erãt accessę.Ratus A zembeus
opportunam īsidiis densitatem esse perductum q̃ pōt interius equitatum:

ſine ſtrepitu collocat: & tranſigendæ rei tempus expectat. Meridiem circiter q̃ia hora feruebat conuentus ſigno dato educit e ſiluis: ac tanta celeritate in uicum defertur: ut ante circumuenirentur omnia a Turcis cedendiq; initium fieret q̃ quid eẽt aut a quibus uis afferretur poſſet agnoſci. Erat paſſim cadentium gemitus: mulierumq; ac puerorum tendentium ad pietatẽ manus ingens ploratus. Paucis permittebatur captiuitas. Raris patebat fuga itineribus undiq; obſeſſis: ſanguine: & cadaueribus omnia replebantur: ad ueſperum uſq; cũ in ea crudelitate ſeuitum eſſet: tandem nox diei & cedi attulit finem. Abductis in ſeruitutem: quos tenebrarum beneficium reliquos fecerat. Octomilia chriſtianorum hominum trucidata eo in loco paucis horis feruntur. Tria ad iugum miſerrimum rapta. Hoc confecto negocio uidens Azembeus detectos iam conatus ſuos eſſe & celeritate anteuertenda reliqua nocte una tantum reficiendo militi indulta: poſtridie albente die populabundus progreditur: confectiſq; paſſuum milibus octuaginta altera Medilingum peruenit: Federici Imperatoris nõ in frequens oppidum. Hoc in loco prioris diei fortunam paulominus ſortitus eſt. Erat is dies octauus anniuerſarię celebritatis dominici corporis: ut multis ĩ locis: ſic & apud Medelingenſes admodum feſtus. proceſſerat extra portam populus oĩs: & antecedebat clerus ſolemni more in ueſte ſacrą: reliquias ſanctorum atq; ipſum corpus domini gerens deſtinata inſuper erant: ad proximam uirginis edem diuina miſſarum: quibus turba omnis ex conſuetudine iterfutura cõuenerat: Sed non paſſa eſt ſalutoris pietas fœdari ſanguine tantum myſterium: aut religionis opus detrimento eſſe ſuis fidelibus. Stephanus quem dixi ueritus eo Turcos iter facturos: non ſtatuens commodi ſui eẽ tam opportunum receptum in eorum poteſtatem uenire: unde inflamari proxima quęq; quottidianis in curſibus poſſent: premiſerat uelocitate maxima nũcium mali. Qui accelerato diem noctemq; itinere: tam opportuno tempore Medelingum acceſſit: ut eadem hora poſt illũ auditũ: & refugere ĩ oppidũ multitudo inciperet: & antecurſores Turci ex uicinis collibus apparerent. Reductis ad unum omnibus clauſiſq; illico portis muros aſcẽdunt natura loci non manu tantum munitos. Raris propter religionem diei in agris inuentis protinus Medelingum ingenti conatu oppugnare contendunt. Sed reſiſtentibus magno aĩo opidanis: cum ad decimam uſq; horã uehementer eſſet certatum tãtus eorum numerus Deo uindice ſub mœnibus occidit: ut poſt modum ad arcendum fetorem cauari frequentes puteos: atq; eo cõgeri cadauera occiſorum neceſſarium fuerit. Azembeus ſpe opportuni loci deiectus cercauiciam inde contendit milibus paſſuum triginta diſtantẽ. Quo opido leui pugna temptato: q̃ pręmunitum inuenerat: ad uianum Carpho

tium eodem cursu ꝓuehitur. Id uero quia plano loco situm loci natura mul tum non iuuabatur acrius expugnari adortus est. Sed oppidanis egregie defendentibus: q hunc casum timentes oia ad se tutandos ante cõtraxerant pari detrimẽto repulsi sunt. Ita millibus passuũ centũ ac sexaginta progres si cũ nõ lõge ab Italia dici iter ab eẽnt nullo occupato loco signa uerterũt. Quacũq; reditus fuit miseranda illata calamitas est. Interfecta sunt homi nũ milia duo de uigiti: capta amplius. xv. nullis pueris aut senibus parsum. Edificia incensa. Vastati agri. Pecus omne ferro absumptũ. Protinus: ut pua sisse regionẽ nõ hostes: sed furie uiderentur Lupratiam reuersi auctam eam ex imbribus inuenerũt: ita ut uado transiri nõ posset. Nauigiorũ aũt in his locis copia nõ habebat. Quã ob causam dies cõtinuos octo sedere ad eius ripam coacti sunt. Id spaciũ si tantus terror christianorũ animos non occu passet occasionẽ pręstare populis circumstantibus poterat non redimende tantum captiue multitudinis: sed uindicãde quoq; crudelitatis exercite. Ve rum dum quisq; sua circumspicit potius q̃ aliena ulciscitur decrescentibus i terim aquis in Bosnã se recepere: Martino: & Stephano eodem qua cæteros tempestate in regressu afflictis. At Iulius sequens letiora nobis ex Grecia at tulit. Præerat tunc marittimæ Venetorum classi Nicolaus Canalius sena torii apud eos ordinis: uir animi igentis: atq; fiduciæ. Is ægeũ mare pcurrẽs nũc litoribus Turcorũ erat ifestus: nũc nr̃is subsidium afferebat. Præterue cto ãt sępe Enũ: naturãq; omnẽ loci pmenso more humani igenii uehemẽs cupido illius potiũdi iceslit. Id opidũ i trhacie litoribus positũ diuitiis: & bar barica uirtute erat isigne. Armabatq; amplius milia hominũ duo: mœnibus quoq; cõtra gẽtis cõsuetudinẽ circũcinctũ ẽt arcis pſidio firmabat. Quã in sũmo oppido extructã terne ab imo circũmunitiões ambibant. Ex eo loco Maumethus pp excellentẽ rei nauticæ usum: & uirorũ idustriã sũmere trire mũ pfectos solitus erat. Igit Nicolaus: q tũc forte dies cõplures i sinu me lanico fuerat ad auertẽdã cõsilii suspitionẽ classe ãte Enũ qete pterlabẽs ita dirigi cursũ iubet: ut chalcidẽ Venetę ditionis: q̃ nũc Necropontus ẽ redu cere copias uideret. Tũ noctu de quarta uigilia leuã tenes in altũ q̃ pt lon gius a cõtinenti prouehitur: Ne luce orta ex atho ꝓmontorio ænensibus ui cino fumo: atq; ignibus conuersum iter significaret. Ita diebus quinq; circũ ducẽde ab hoste classi: absumptis samotraciã isulã meridiano tpe accessit. Quo ex loco comparatis ad oppugnationẽ necessariis prima nocte ad enũ reduxit: fortunam discriminis temptaturus. Cum a quadragesimo miliario in ancoris substitisset uocatis ad se præfectis consiliũ patefecit. Imperãtisq; suis cuiq; operibus suis: ad famam præstantis facti animos eorum accẽdit. Ex iis uero præcipuæ uirtutis pfectos tres cũ singulis triremibus appropin

quare oppido iubet. Et in eã partẽ littoris: q̃ i hellespontũ uergit eqtes decẽ ante lucẽ exponere: qui iter Enũ & mare silentio insodentes matutinos exploratores littorũ interciperent. Se dicit classe reliqua subsidio affuturũ. hęc mandata cũ præfecti illi summa diligentia obseruassent orta luce in tres tãtũ incidere. Quorũ oppresso uno duos reliquos: ut est gens ad fugam pagilis tenere nõ potuerũt. Sed ii ad suos reuersi nõ multũ inditio pfecere. Si qdem de triremibus tantũ tribus: Quas facile erat contemnere non de tota classe nunciũ ptulere. Nicolaus nõ multo post cõsecutus: atq; in celeritate oĩa collocãs: ex quaq; triremi quaꝝ numerus uiginti triũ fuit triginta nauticos milites cũq; iis centũ circiter equites sub ductoribus suis in litus emittit uiginti reliquos eodem ordine instructos agere in nauibus iubet. Vt si qd ĩ gruat durius prosilire illico ad subsidiũ possit. Toracati omnes ad unũ erãt pars manubalistis: & arcubus: sclopulisq; instructa: Pars ex cetratis hastatisq; constabat. Hoc ordine ad oppidũ delati cõtinentia muris edificia primo impetu capiũt. portasq; ad intercipiendũ si quod offerretᷣ subsidiũ undiq; obsident. forte tũ præfectus loci ex proximis rediens irrumpere cũ paucis: qui secũ erant equitibus: conabatᷣ. Sed lancea traiectus equo delapsus est: reliq metu territi auertuntur in fugã. Constiterant uero in muris oppidani clausis portis telorũq; multitudine non sinebant nr̃os succedere: nec minus ad conditõibus se uelle agere simulabant: ut extracto in iis tpe pręsidiũ oræ maritimę: qd̃ in uico Scipsala collocatũ nõ plusq̃ horarũ sex itinere aberat inopinantes oppimeret. Erat aũt id præsidiũ mille circiter & sexcentoꝝ delectorum. Sed thracum pfidiã intelligens Nicolaus conditionẽ pponit: aut portas apiant statim: qua in re salutẽ certissimã spondet: aut ad pugnã se parent. Ea uoce cõuitiis excepta signo confestim a Duce dato magna alacritate ad murũ cõcurritur. Sagittarii modico interuallo abstantes cõtinuatione missiliũ murorũ ppugnatores petebant nec multũ cõsistendi aut ad tela saxaq; uoluenda: se detegendi potestatem præstabant. Reliqui subeuntes partim suffodiendis muris scalisq; apponendis: partim pruendis portis instabant. Animis sua sponte ad puincendũ incensis: ut conatui: qd̃ ultimũ poterat: adderetur. pronũciari Nicolaus p præconẽ iubet pdã se oppidi uniuersam militibus dare. Qd̃ ubi ẽ itellectũ eo ardoris impetus oĩs creuit: ut uno tpe: & a summo trascenderentᷣ muri: & portis ruinisq; inferioribus aditus pateficret. Occupato oppido reliquũ de arce opus supererat. Cuius expugnatio nec horæ illis nec tãtulaꝝ copiaꝝ eẽ uidebatᷣ: ppea q, & munitissima: ut añ dictũ ẽ erat: & frequẽtes oppidani ĩ eã refugerãt. Fortunã tñ dici secutus quę aspirarᷣ tã pspere appebat cohortato milites: ut reliquã hãc ptẽ plenę glorię cõsequerentᷣ: ad primas arcis munitiones: qua pte ĩferri pſidiũ

poterat ducit. Pari fœlicitate his quoq; sine mora occupatis secundas quoq; ac tertias capiunt. Sub qbus pfectus et arcis femur scorpione ictus exãguis cecidit: ad munitissimũ uero iteriorẽ ambitũ ut uentũ ẽ: In quo expugnan do longe plus discriminis cernebatur negociũ pfectis datur: ut pluribus in lo cis sublato clamore impetũ faciãt. Ratus fortunã quoq; extremi aditus ali cunde conãtibus affuturã. Ei rei cũ fumos densissimos addidissent: reliquũ negocii celeriter confecerunt. Plerisq; enim q intus erant repentino incom modo suffocatis: reliqui animas tantũ pacti arcẽ seq; ipsos illico tradidere. Tanta qdẽ icœpti fœlicitate: ut solo triũ horarũ spacio: & uentũ ad primos muros sit: & occupato oppido arx longe illius regionis ualida expugna ra. Cecidere ex Enensibus circiter trecenti. Capti ex oi ætate: & sexu ad mi lia duo. Venetis aũt unius tantũ remigis obitus: & uulneratorũ sex damno ea uictoria stetit. Præda omnis generis amplissima uictoribus cessit. Ingens uis auri: & argenti passim inuenta. Vestis quoq; luxu barbarico admodũ preciosa gemmarũq; supra conditionẽ loci magnitudo: & numerus. Tũ cõ ditæ pecuniæ tantũ: ut magnæ urbi uideri sat posset. In his diripiendis: atq; ad naues conuehendis amplius quq; horis est datũ. Quo interim spacio ne subito incursu aliquo milites in præda occupati opprimi possent extremas oppidi uias transuersis trabibus atq; omnis generis lignorũ struc inedifica runt fossasq; duxerunt. Omnibus iam exportatis cũ nullo suo præsidio Ni colaus teneri locũ aduersus tantã Barbarorũ multitudinẽ mox affuturã co gnosceret: ædificia autẽ ad nouã inducẽdã coloniã nollet relinqui excindere funditus statuit. Quare igitur pluribus ex locis igne succendit oppidũ: ho risq; tantũ duabus ,ppositũ est assecutus. Quam ad rem boreas adiumẽto uel maximo fuit: q tum subito exortus dilata in omnem partẽ flãma breui cũcta assumpsit. Christiana classis ex alto: Turci uero q iam magno nume ro aduenerant ex continenti fœdũ incendiũ spectauere. Ferunt id oppidum ab Aenea ceptũ condi esse: quo tpe incensa Troia in traciã nauigauit. Sed post ob Polydori comptũ interitũ digresso inde ab accolis expletum esse. Aenumq; a primi auctoris noĩe appellatũ. Adiuuere fortunam ducis alio quin strenii duæ res eodem tpe ad uictoriam conciliatæ. Altera q pars una custodũ arcis petendi stipendii causa Constantinopolim ad Maumethum discesserat: altera q delecti pene omnes: in qbus cõsiliũ ac uis oppidi fuit ea estate administrandæ hostili classi fuerãt euocati. Extremũ anni huius nõ tam memoriabile qcq̃ q̃ flebile habuit. Ioannes Caruagial Cardinalis San cti Angeli: de quo nonnullis in locis supra retulimus: peracto iã septuagesi mo uitæ anno mense Decembri uita est functus: tanto bonorũ omniũ lu ctu: ut facile sit iudicatũ quali inter hoĩes gratia uixerit. Natus hic in Tru

gillo ulterioris Hispanæ oppido:cuius liuianę historię meminerũt.parẽtũ cura præceptoribus ad lr̃as datus est. Post prima ãt rudimenta moxq; post iuris ꝓfessam sciam Romã ueniẽs opiniõe pstãtis doctrinę i collegiũ iudicũ rotæ ẽ cooptatus.Postpaulo uiredicũdo p̃tor curiæ designatus.Quibꝰ in muneribus itegritatis ẽt specimen præbens ad grauiora adhiberi est cœptus.Fluctuãte tũc sub Eugenio quarto Romana ecclesia ad Germanicas nationes. quæ intemperantia conciliorũ uehemẽtius laborãt operosas legationes sepius gessit:ac magna est cõsecutus.Quã ob cãm ex prætura ad Cardinalatũ absens licet assumptus est.Post quẽ adeptũ nõ ut plerisq; accidit ociandũ sibi domi putauit.Sedente Nicolao quĩto ad eodẽ iteꝝ missus cõficit quæ igruebãt oĩa. Quo tpe pace itẽr Hũgaros australesq; summo christianorũ beneficio cõstituta in boemiã trãsit: augentẽ in dies pfidiã ueterem.Is transitus nõ sine miraculo fuit:posterorũ memorię cõmendãdo: Illic enim a Rochezana:de quo ante retulimus heresiarcha gẽtis i publicã de fide disputationẽ uocatus ne diffidere i tanta expectatiõe Romano dogmati uideret᷑ assensit:cũq; ad diẽ dictã in magno Regni cõuẽtu uterq; affuisset prior Rochezana ab his uerbis disputationẽ orsus. Videlicet eterni p̃ris uerbũ.ss.Offundẽte stati deo malignæ mẽti tenebras ꝓgredi ultra nõ ualuit: ac statim obticuit. Resumente iterum ac tertio ex lõgis semp inter uallis idem orationis initium iterum coactus est obmutescere. Cum uero stuperet iam confessus omnis: prouocatorq; ob cõfusionẽ egre consisteret leto uultu Ioannes silentiũ eius excipiẽs ideq; initiũ repetans tanta memoria spirituq; disserendo peregit reliqua:ut plurimi diuinũ opus mirati posito errore ad sanitatẽ redierint: ꝓmissũq; diuini Saluatoris mãifeste enituerit aientis fidelibus suis.Ego dabo uobis os & sapientiam; cui nõ poterunt resistere oẽs aduersarij uestri.Hunc exitũ disputatiõis:& qui affuerũt narrauerunt sæpe: & ipse Ioannes uerecunde admodũ:nec tam ad suam q̃ Dei gloriam nobis interrogãtibus cõfirmabat.Porro autẽ a Calisto.iij.ad Pannonas missus ea operatus est sexennali labore: ac ptulit:q̃ cõmentario primo ante retulimus.Opera legationũ:quę illi ab ecclesia uigintiduo fuerũt salutaria sunt semper inuenta.Põtificũ non mãdata tantũ:sed uota quoq; impleuit.Plurimas diuersis in locis pacis cõstituẽs libertatẽ nostri ordinis in eisdem amissam restituit.Auctoritatẽ Romani legati & tenuit:& animo presenti exercuit.Beneficio igenti populis fuit.Cũq; diuersas regiões obijsset magna semper tractasset:amplissimeq; de omnibus meritus esset pręter gloriam casti sacerdotij in domum priuatam nil intulit Boemum nomen iuxta uerbũ scripturæ diuitijs multis anteferẽs. Quãdiu uero apud Pontifices egit idem qui foris esse non desijt.Pependit a Ro.Ecclesia non Princi

pum nutu. Quodq; ad mirabile legẽtibus uideatur toto eius Cardinalatu nulli unquam non interfuit Senatui. Solemnibus sacris nullis non affuit. Munera uero cuncta publicæ celebritatis sic primus obiuit: ut nec ualitudo unquam: nec priuate occupationes eum abduxerunt. Sentẽtiæ eius plenæ religionis erant: ac maiestatis. Prudenter uidebat. Rẽ disserte explicabat. Habundabat exemplis. Tum fucati nihil habebat oratio. Diuina quædam animi: & uultus modestia id assequebatur dicendo quod & mirabamur omnes: & præter ipsum p̃stare nemo ex omnibus poterat. Vt cum uidelicet Põtificibus: aut collegarum cuiquã aduersandum esset: id uerborum atq; agendi genus depromeret: quo nõ reuincere quicquam: sed solum cõsilium sine cõtentione dicere uideretur. Asperum cõtentiosum ue: aut leue aut multum actioni nũquã admiscuit. Mores eius ab omni ambitione longissime aberant. Habitabat ædibus modicis apud sacellum Marcelli martyris: nulla auleorũ aut uestis stragulæ uanitate. Familie quoq; is erat cultus: atq; modestia: ut in ea sancti senis disciplina facile uideretur. Amiciebatur cilicio eoq; occulto: orationi: Ieiuniisq; semper intentus. Præterea subsidia inopibus præbita: sanctarum ædium instaurationes: quæ nec raræ fuerunt nec modicæ. Patrocinia labẽtibus tenuiorum causis fortissime præstita: quarum erat satelles assiduus. Complectar uerbo uno. Vixit summa religionis: & præstãtiæ gloria: imprimis Romanæ rei ingẽtibus bonis. Cũq; in iis sedulo tanq̃ ĩ publica custodia uigilias ageret hilaritatem tamen uitę nunquam omisit. Quæ tanta ac tam continua fuit: ut non minus oblectare pia festiuitate homines uideret q̃ adiuuare. Vere dignus ecclesia & sancto Dei famulatu: quem nostra ætas priscis illis nascẽtis ecclesiæ Patribus non iniuria æquet.

In Aedibus Minutiani Imp̃ssum Mediolani.
M.D.XXI. Mensis Martij. Die. iiij.

Omnes sunt Quaterniones, prętera. qui est Duernio, &. ℞. qui est Ternio.

